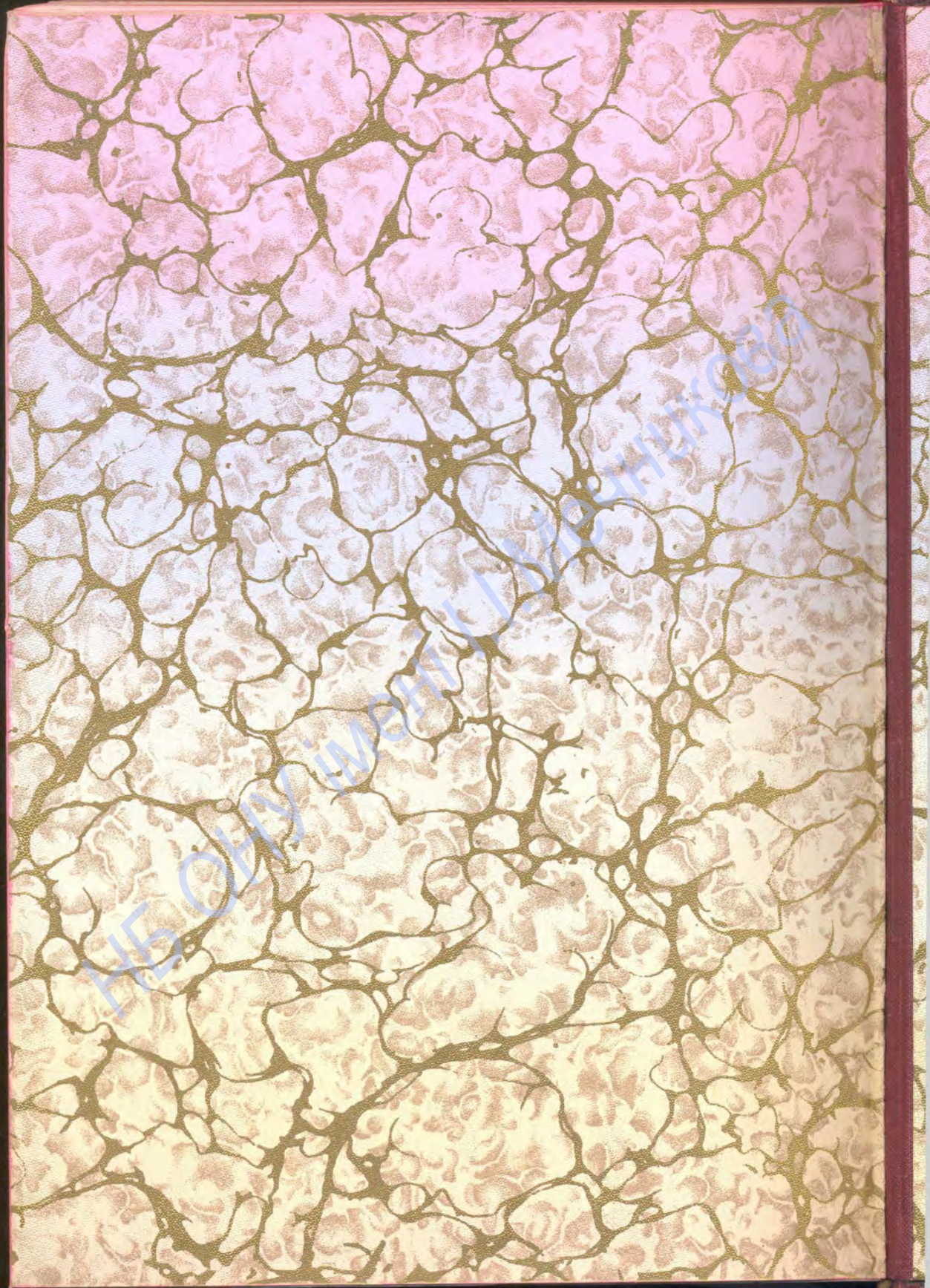

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

ПРЕПЕЛТАЯ
Южно-Рус. О-ва
Печатн. Дѣла
ОДЕССА,

ХРОНИКА ИСТОРИИ

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΣΥΛΛΟΓΗ

ΕΚΚΡΙΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΞΕΝΩΝ ΤΕ ΕΝ ΕΛΛΗΝΙΚῃ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙ
ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΤΥΠΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΣΥΝΕΡΓΙΑ: ΜΕΝ ΤΩΝ Κ. Κ.

ΣΠ. ΒΑΣΗ (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Γ. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ** (διευθ. τ. Ζαριφ. διδ.),
ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ, **Σ. Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Π.**
ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Α. ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ** (καθ. τῆς φιλ.), **ΣΠΥΡ.**
Π. ΔΑΜΠΡΟΥ (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Μ. ΔΑΠΠΑ** (δ. φ.), **Θ. ΔΙΒΑΔΑ**
(δ. φ.), **Μ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Ι. ΠΑΝΤΑΖΙΔΟΥ** (καθ.
ἐν τῷ Πανεπ.), **Θ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ** (καθ. γυμν.), **Ν. Γ. ΠΟ-**
ΛΙΤΟΥ (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Α. ΠΡΟΒΕΛΕΤΤΙΟΥ** (δ. φ.), **Ε. ΡΟΙΔΟΥ**
(δ. ν.), **Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Ι. ΣΒΟ-**
ΡΩΝΟΥ (διευθ. νομισμ. μουσ.), **Γ. ΣΩΤΗΡΙΔΟΥ** (γυμνασιάρχ.), **ΧΡ.**
ΤΣΟΥΝΤΑ (ἐφ. τ. ἀρχ.), **Δ. ΦΙΛΙΟΥ** (δ. φ.) **Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ** (καθ. ἐν τῷ
Πανεπ.) καὶ ἄλλων λογίων

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΙ ΔΕ

ΛΥΣΑΝΔΡΟΥ Γ. Χ. ΚΩΝΣΤΑ

ΑΝΑΛΩΜΑΣΙ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΜΑΡΑΣΛΗ

Ι. Γ. ΔΡΟΥΣΕΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΚΑΡΟΛΟΥ ΜΠΕΚ

1899

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

Ι. Π. ΔΡΟΥΣΕΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΘΕΙΣΑ

ΓΡΟ

Ι. ΠΑΝΤΑΖΙΔΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΩ ΕΘΝΙΚΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΙ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1899

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

Ι. Π. ΔΡΟΥΣΕΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ

ΜΕΤΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ

Ι. ΠΑΝΤΑΖΙΔΟΥ

Καθηγητοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ

1583

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1899

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

Наукова бібліотека
ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
імені І. І. МЕЧНИКОВА

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

1911 485 541
1911 485 541
1911 485 541
1911 485 541
1911 485 541

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Τὸ θέμα τῆς συγγραφῆς. — Ἡ πορεία τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. — Φίλιππος ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ. — Ἡ Κορινθιακὴ συμμαχία τοῦ 338. — Τὸ περσικὸν κράτος μέχρι Δαρείου τοῦ Γ'.

Τὸ ὄνομα Ἀλέξανδρος σημαίνει τὸ τέλος μιᾶς παγκοσμίου ἐποχῆς καὶ τὴν ἀρχὴν ἄλλης νεωτέρας.

Οἱ ἐπὶ δύο αἰῶνας ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ ἡ πρώτη ἐν τῇ ἱστορίᾳ γνωστὴ πάλη τῆς Δύσεως πρὸς τὴν Ἀνατολὴν περατοῦται ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ περσικοῦ κράτους, διὰ τῆς κατακτῆσεως τῶν μέχρι τῆς Ἀφρικανικῆς ἐρήμου καὶ πέραν τοῦ Ἰαξάρτου καὶ Ἰνδοῦ χωρῶν, διὰ τῆς ἐξαπλώσεως ἑλληνικῆς κυριαρχίας καὶ μορφώσεως ἐπὶ τὰ ἔθνη παρηκμακότων πολιτισμῶν καὶ διὰ τῆς ἐνάρξεως τοῦ μιξελληνισμοῦ.

Ἡ ἱστορία δὲν γνωρίζει ἄλλο γεγονός τοσοῦτον καταπληκτικόν· οὐδέποτε οὔτε πρότερον οὔτε μετέπειτα ἔθνος τόσον μικρὸν ἐδυνήθη τοσοῦτον ῥαγδαίως καὶ ὁλοσχερῶς νὰ καταβάλλῃ τὴν δύναμιν τόσον πελωρίου κράτους, καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ νὰ θεμελιώσῃ νέους τύπους τοῦ πολιτειακοῦ καὶ ἐθνικοῦ βίου.

Πόθεν ὁ μικρὸς ἑλληνικὸς κόσμος ἔλαβε τὴν τόλμην πρὸς τοιοῦτον ἐγχείρημα, τὴν δύναμιν πρὸς τοιαύτας νίκας καὶ τὰ μέσα πρὸς τοιαῦτα ἀποτελέσματα; Ἐκ ποίας αἰτίας ἡ μοναρχία τῶν Περσῶν, ἥτις ἐδυνήθη νὰ κατακτῇ καὶ ἐπὶ δύο αἰῶνας νὰ κυριαρχήσῃ τοσούτων κρατῶν καὶ τοσούτων χωρῶν, καὶ ἥτις πρὸ μικροῦ ἔτι ἐπὶ δύο γενεάς ἀνθρώπων τοὺς μὲν Ἕλληνας ἀποίκους τῆς ἀσιατικῆς παραλίας εἶχεν ὑπηκόους, ἐπὶ δὲ τῶν νήσων καὶ

τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδος διεδραμάτιζε τὸ πρόσωπον τοῦ διαιτητοῦ, ὑπέκυψεν εἰς τὴν πρώτην ὁρμὴν τοῦ Μακεδόνο·

Τούτου τὴν ἐξήγησιν, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, παρέχει ἡ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν τελεία ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δύο πολιτικῶν πλάσμάτων, ἣτις, λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ γεωγραφικῇ διαμορφώσει, ἐξηκολούθησεν ἐπιτεινομένη ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀναπτύξει, καὶ ὠρίμασε πρὸς τὴν ἐσχάτην κρίσιν, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Δαρείου.

Οἱ Ἕλληνες, παραβαλλόμενοι πρὸς τὰ ἀρχαῖα ἐξημερωμένα ἔθνη τῆς Ἀσίας, εἶνε νέον ἔθνος, καὶ κατὰ μικρὸν μόνον ὁμοιόγλωσσα φύλα συνηνώθησαν ὑπὸ τοῦτο τὸ ὄνομα, ἡ δὲ ἱστορία αὐτῶν εἶνε ἡ εὖστοχος δημιουργία ἐθνικῆς καὶ ἡ ματαία ἐπιζητήσεις πολιτικῆς ἐνότητος.

Μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐπεκράτησε τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων, αἱ γνώσεις αὐτῶν περὶ τοῦ ἰδίου παρελθόντος εἶνε πολὺ ἀβέβαιοι καὶ μυθώδεις. Πιστεύουσιν, ὅτι εἶνε αὐτόχθονες ἐν τῇ ὀρεινῇ καὶ κολπῶδει χερσονήσῳ, ἣτις ἀπὸ τοῦ Σκάρδου καὶ τῶν πηγῶν τοῦ Ἀξιοῦ ἐκτείνεται πρὸς νότον μέχρι τοῦ Ταινάρου. Μνημονεύουσι βασιλέα τινά Πελασγόν, βασιλεύσαντα ἐν Ἀργεῖ, τοῦ ὁποῦ το κράτος περιελάμβανε τὴν τε Δωδώνην καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὰς κλιτύας τοῦ Πίνδου καὶ τὴν Παιονίαν καὶ πᾶσαν τὴν χώραν τὴν μέχρι «τῶν διαυγῶν ὑδάτων τοῦ Στρυμόνος». Ἀπασα ἡ Ἑλλάς, λέγουσιν, ἐκαλεῖτο ποτε Πελασγία.

Καὶ τὰ μὲν βόρεια φύλα κατῴκουν ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ ἐντὸς τῶν κοιλάδων, διάγοντα βίον ἀγροτικὸν καὶ ποιμενικὸν ἐν ἀρχαίῃ εὐσεβείᾳ, ἣτις τοὺς μὲν θεοὺς ὠνόμαζεν ἄνευ ἰδιαιτέρων ὀνομάτων ἀπλῶς «Δυνάμεις» καθ' ὃ «πάντα δυναμένους», τὴν δὲ ἐναλλαγὴν τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ σκότους, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου καὶ τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως ἐθεώρει ὡς τεκμήρια καὶ παραδείγματα τῆς αὐστηρᾶς αὐτῶν διοικήσεως.

Ἄλλα δὲ φύλα ἢ κατ' οἶκον ἀνάγκη ἢ ἡ πρὸς ἀποδημίαν ὄρεξις ἐκίνει πρὸς τὴν πλησίον θάλασσαν καὶ πέραν αὐτῆς, ἵνα πολεμοῦντα καὶ ληστεύοντα ἐπιζητήσωσι κέρδος, ἢ διὰ τολμημάτων καὶ βίας ιδρύσωσι νέαν πατρίδα. Τότε λοιπὸν τὰ πάντα ἐξηρτῶντο ἐκ τῆς προσωπικῆς ἀνδρείας, καὶ παντελῆς καὶ εὐτολμος αὐθιπαρξία ἀπητεῖτο πρὸς ἐπιτυχῇ δρᾶσιν καὶ ἀσφαλὲς κέρδος. Παρὰ τούτοις ἡλλοιώθη ἡ εἰκὼν τῆς θεότητος, ὑπῆρχον δὲ καὶ ἴσχυον παρ' αὐτοῖς ὅχι πλέον οἱ σιωπηλοὶ ἐν τῇ φύσει ζῶντες καὶ ἐνεργοῦντες θεοί, ἀλλὰ τοιαῦται δυνάμεις, ὁποῖαι αἱ νῦν κινεῖσθαι καὶ πληροῦσαι τὸν βίον αὐτῶν, δυνάμεις τῆς δραστηρίας θελήσεως, τῆς τολμηρᾶς ἐνεργείας καὶ τῆς βιαίας ἐπιχειρήσεως. Ἡλλοιώθησαν δὲ οὐ μόνον ἐσωτερικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐξωτερικῶς καὶ ἀπέβησαν Ἕλληνες. Τούτων τινὲς μὲν ἠρκέσθησαν εἰς τὸ νὰ καταβῶσιν ἀπὸ τῶν ὀρέων εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Θεσσαλίας, τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐνταῦθα νὰ κατασταθῶσιν ἄλλους δὲ ἐδελέασε τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ αἱ περικαλλεῖς αὐτοῦ νῆσοι, καὶ αἱ πρὸς ἀνατολὰς αὐτῶν ἀκταὶ μετὰ τῶν ἐκτενῶν καὶ εὐφόρων πεδιάδων, πέραν τῶν ὁποίων ἀνυψοῦνται τὰ ὄρη μέχρι τοῦ ἐνδοτέρου ὑψιπέδου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἢ δὲ αἰεὶ ἐπιτεινομένη ὁρμὴ παρέσυρε νέα στίφη κατόπιν αὐτῶν.

Καὶ ἐν μὲν τῇ Ἑλλάδι, ὅπου « βασιλεῖς » μετὰ τῶν « ἐταίρων » τῶν συμπολεμιστῶν αὐτῶν εἰσβάλλοντες εἰς τὰς ὁμόρους κοιλάδας καὶ πεδιάδας ἐξεδίωξαν ἢ ὑπέταξαν τοὺς παλαιοὺς κατοίκους, ἀνεπτύχθη κράτος τι τῶν ἐταίρων, τὸ ὅποιον μετ' οὐ πολὺ παρηγκώνισεν ἢ μέχρι φιλοῦ ὀνόματος περιώρισε τὴν πρωτογενῇ βασιλείαν, ἵνα διὰ στενωτέρων δεσμῶν καὶ μείζονος σταθερότητος παγιώσῃ τὴν ἀριστοκρατίαν· τοῦναντίον δὲ οἱ ἐκδιωχθέντες καὶ ἀποικίσαντες, ἵνα δυνηθῶσιν ἐπὶ ξένης καὶ μεταξύ ξένων ἐδραιότερον νὰ ἐγκατασταθῶσι καὶ γοργότερον νὰ ἐπεκταθῶσιν, ἐπεζήτησαν καὶ εὖρον μετ' οὐ πολὺ ἐλευθερωτέρους κοινωνικοὺς τύπους καὶ ταχυτέραν καὶ τολμηροτέραν ἔντασιν τοῦ βίου. Καὶ οὕτω

πολὺ πρότερον τῆς ἑαυτῶν πατρίδος προήχθησαν εἰς πλούτον, εὐμάρειαν βίου καὶ φαιδρότητα τέχνης.

Τὰ ἄσματα τῶν Ὀμηριδῶν εἶνε τὸ κληροδότημα τῆς τεταραγμένης ταύτης ἐποχῆς τῆς μεταναστεύσεως τῶν ἐθνῶν, ἐξ ὧν οἱ Ἕλληνες διδάσκονται ἐντὸς τοῦ στενοῦ μὲν ἀλλὰ πλουσιωτάτου κύκλου τῆς παλαιᾶς καὶ νέας αὐτῶν πατρίδος τὰς πρώτας ἀρχάς τοῦ ἱστορικοῦ των βίου.

Ἡ θάλασσα ἐκείνη μετὰ τῶν νήσων καὶ τῶν περὶ αὐτὴν ἀκτῶν ὑπῆρξε τοῦ λοιποῦ ὁ κόσμος αὐτῶν. Οὗτος περιβάλλεται ὑπὸ ὁρέων ἀπὸ τῆς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον χώρας μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ ἐντεῦθεν μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Ταινάρου· διὰ δὲ τοῦ πελάγους τὰ Κύθηρα, ἡ Κρήτη καὶ ἡ Ρόδος συναποτελοῦσι τὸν περίβολον, ὅστις ἐπὶ τῆς Καρικῆς παραλίας συνεχίζεται δι' ὑπερόγκων ὁρέων, πλουσιῶν κοιλάδων καὶ εὐφώρων πεδιάδων καὶ ἐπιθαλασσίων ὁρεινῶν κλιτύων μέχρι τῆς χιονοσκεποῦς Ἰδης καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου.

Ἐν τῷ στενῷ τούτῳ κύκλῳ ἐπὶ αἰῶνας διεκινήθη ὁ ἑλληνικὸς βίος, θαυμασίως ἀνθήσας ἰδίως παρ' ἐκείνοις, οἵτινες συνησθάνοντο ἑαυτοὺς ἡνωμένους ἐν τῷ ὀνόματι τῶν Ἰώνων. Κατὰ τὸν τυφλὸν Χίον αἰοιδόν,

φαίη κ' ἀθανάτους καὶ ἀγήρως ἔμμεναι αἶεί,
ὅς τότε ἐπανιάσει', ὅτ' Ἰάονες ἀθρόοι εἶεν
πάντων γάρ κεν ἴδοιτο χάριν, τέρψαιτο δὲ θυμὸν
ἄνδρας τ' εἰσορόων καλλιζώνους τε γυναῖκας,
νῆάς τ' ὠκείας ἥδ' αὐτῶν κτήματα πολλά.

Ἔνεκα τῶν ἐπανελημμένων ἀποικίσεων τῶν γενομένων οὐ μόνον ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων φύλων τῶν ἐν τε ταῖς ἀκταῖς καὶ ταῖς νήσοις καὶ ἐν τῇ μητροπολιτικῇ πατρίδι, ἤκμασαν νέαι ἑλληνικαὶ πόλεις ἐν Προποντίδι, ἐν Πόντῳ μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τανάϊδος καὶ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ

Καυκάσου. Ἐν Σικελίᾳ καὶ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ ἐσχηματίσθη νέα Ἑλλάς. Ἑλληνες ἀπώκησαν εἰς τὴν παρὰ τὴν Σύρτιν ἀφρικανικὴν ἀκτὴν· εἰς δὲ τὰ παράλια τῶν ἐπιθαλασσίων Ἀλπεων μέχρι τῶν Πυρηναίων ἀνεφύησαν ἑλληνικαὶ πόλεις. Οὕτως οἱ Ἑλληνες πανταχοῦ, ὅπου ἐδύναντο νὰ προσέλθωσι διὰ τῶν ταχυπλόων αὐτῶν νεῶν, κατελάμβανον τὰς χώρας, ὥσπερ ἀνῆκεν εἰς αὐτοὺς ὁ κόσμος.

Πανταχοῦ συνησπισμένοι εἰς μικρὰς κοινότητας συνεβιάζοντο πρὸς τοὺς περιοίκους, οἳ δὴποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ γλῶσσα καὶ τὰ ἥθη τούτων, ἐξοικειούμενοι καὶ ἀφομοιούμενοι πρὸς πᾶν ὅ,τι εὑρισκον σύμφωνον πρὸς τὸ πνεῦμά των. Ποικίλοι δὲ ὄντες κατὰ τὰς διαλέκτους, τὰς λατρείας καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ἀναλόγως τῆς θέσεως καὶ τοῦ ἥθους τῆς ἑαυτῶν πόλεως, διετέλουν ἐν διηνεκεὶ ἀντιζηλίᾳ καὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὰς μητροπόλεις των. Καὶ ὅμως, ὅσάκις συνήρχοντο εἰς τὰς Ὀλυμπιακὰς καὶ πυθικὰς πανηγύρεις ἐκ περάτων τῆς ἑλληνικῆς οἰκουμένης, πάντες ἡγωνίζοντο τοὺς αὐτοὺς ἀγῶνας περὶ τοῦ ἁθλου, ἐθυσιάζον ἐπὶ τῶν αὐτῶν βωμῶν καὶ ἤκουον μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὰ αὐτὰ ᾄσματα.

Ἦκουον ᾄσματα, ἐν οἷς ἀπειράριθμοι μῦθοι καὶ φημηγορίαι¹, αἱ τύχαι καὶ αἱ ἐπιστρατεῖαι καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν πατέρων ἀνέπλαττον τὴν ἰδίαν αὐτῶν εἰκόνα, τὰ δὲ πάντων κάλλιστα καὶ προσφιλέστατα ἦσαν ἐκεῖνα, ἐν οἷς ἐξιστοροῦντο αἱ κατὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐκστρατεῖαι, καὶ οὕτω πάλιν τὸ πνεῦμά των διευθύνετο πρὸς ἀνατολὰς. Ἐκ τῆς ἀνατολῆς ἀπάγει ὁ Ζεὺς τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Σιδῶνος, καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς ὀνομάζει τὴν Εὐρώπην· εἰς τὴν ἀνατολὴν φεύγει ἡ Ἰώ, ἵνα περιπτυχθῇ τὸν ἑλληνα θεόν, τὸν ὅποιον ἡ ζηλοτυπία τῆς Ἥρας ἀρνεῖται αὐτῇ ἐν τῇ πατρίδι. Ἐπὶ τοῦ χρυσομάλλου κριοῦ θέλει νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν

¹ Οὕτω μεταφράζομεν τὴν γαλλικὴν λέξιν *légende*, τὴν γερμανικὴν *Sage*, αἵτινες ἀποδίδονται παρ' ἡμῖν ὑπὸ τινων μὲν διὰ τοῦ θρύλου, ὑπ' ἄλλων δὲ διὰ τοῦ λόγου. Νομίζω ὅτι ἡ νέα αὕτη λέξις ἀποδίδει εὐστοχώτερον καὶ εἰδικώτερον τὴν προκειμένην ἔννοιαν.

Ἀνατολὴν ἢ Ἑλλή, ὅπως εὖρη ἐνταῦθα ἡσυχίαν, ἀλλὰ καταπίπτει εἰς τὴν θάλασσαν, πρὶν διαβῆ εἰς τὴν πλησίον ἀντιπέραν ὄχθην. Ἐπειτα ἐκστρατεύουσιν οἱ Ἀργοναῦται, ἵνα λάβωσι τὸ χρυσόμαλλον δέρας ἐκ τοῦ ἄλσους τοῦ ἐν Κολχίδι· αὕτη δὲ εἶνε ἡ πρώτη μεγάλη ἡρωικὴ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλὰ μετὰ τῶν παλινოსτούντων ἡρώων ἔρχεται ἡ Μήδεια ἡ φαρμακεύτρια, ἥτις κομίζει τὸ μῖσος καὶ τὸν φθόνον εἰς τοὺς οἴκους τῶν βασιλέων τῆς Ἑλλάδος, μέχρις οὗ ἀτιμασθεῖσα καὶ ἐκδιωχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου ἥρωος ἐπανακάμπει φεύγουσα εἰς τὴν πατρίδα τῆς Μηδίας.

Μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Ἀργοναυτῶν ἀκολουθεῖ ἕτερος ἡρωικὸς ἀγὼν, ὁ ἐγγώριος πόλεμος κατὰ τῶν Θηβῶν, τὸ θλιβερόν πρότυπον τοῦ μίσους καὶ τῶν ἀδελφικῶν πολέμων, οἵτινες ἔμελλον νὰ καταφθείρωσι τὴν Ἑλλάδα. Μοιραίως τυφλωθεὶς ὁ Λαίος, ἐγέννησεν ἐναντίον τοῦ χρησμοῦ τῶν θεῶν υἱόν· ὁ δὲ Οἰδίπους ἀμφιβάλλων περὶ τῶν γονέων καὶ τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἡρώτησε τὸν θεόν· ἐπιζητῶν δὲ τὰ ξένα ἐπανερχεται εἰς τὴν πατρίδα, φονεύει τὸν πατέρα, συζευγνύεται ἀνοσίως μετὰ τῆς μητρός, βασιλεύει ἐν τῇ πόλει, χάριν τῆς ὁποίας ἦτο λυσιτελέστερον νὰ μὴ λυθῇ ποτὲ τὸ αἰνιγμα τῆς ἀνδροφόνου Σφιγγός. Ὅτε δὲ τέλος κατενόησε τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἔγκλημα, σβύνει τὸ φῶς τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὀφθαλμῶν, καταρώμενος ἑαυτὸν καὶ τὸ γένος του καὶ τὴν πόλιν του. Καὶ ἡ μοῖρα σπεύδει νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀράν αὐτοῦ, μέχρις οὗ ὁ ἀδελφὸς ἀπέκτεινε τὸν ἀδελφόν, μέχρις οὗ οἱ ἐπίγονοι ἐξεδικήθησαν τὸν θάνατον τῶν πατέρων των, μέχρις οὗ σωρὸς ἐρειπίων καλύπτει τὸν χώρον τριπλῆς καὶ τετραπλῆς μαιφονίας.

Οὕτως ἐν μέσῳ ἀνοσιουργιῶν καὶ μαιφονιῶν ἡ ἐποχὴ τῶν ἡρώων σπεύδει πρὸς τὸ τέλος τῆς. Οἱ υἱοὶ τῶν ἡγεμόνων, ὅσοι ὑπῆρξαν μνηστῆρες τῆς ὡραίας Ἑλένης, κάθηνται κατ'οἶκον μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων των, καὶ δὲν πολεμοῦσι πλέον ἐναντίον γιγάντων καὶ ἀνοσιουργῶν. Τότε οἱ κήρυκες τοῦ Ἀγαμέμνονος καλοῦσιν εἰς ἐπιστρατείαν κατὰ τῆς Ἀνατολῆς συμφώνως πρὸς

τὸν ὄρκον, ὃν ποτε οἱ μνηστῆρες εἶχον ὀρκισθῆναι· διότι ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Τροίας, τὸν ὅποιον ὁ Μενέλαος ἐφιλοξένησεν ἐν τῷ μεγάρῳ του, ἀπήγαγε τὴν σύζυγόν του τὴν πολύμνηστον. Ἐκ τῆς Αὐλίδος ἀποπλεύουσιν οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῆς Ἀσίας καὶ μετὰ τῶν ἡγεμόνων οἱ ἑταῖροι καὶ οἱ λαοὶ αὐτῶν. Ἐπὶ μακρὰ ἔτη μάχονται καὶ ταλαιπωροῦνται· ὁ δὲ λαμπρὸς Ἀχιλλεὺς βλέπει τὸν φίλον του πίπτοντα καὶ δὲν ἡσυχάζει, πρὶν ἀποκτείνῃ καὶ σύρῃ περὶ τὰ τείχη τῆς Τροίας τὸν Ἑκτορα, τὸν φονέα τοῦ Πατρόκλου. Μετὰ δὲ ταῦτα αὐτὸς ὁ ἴδιος πλήττεται ὑπὸ τοῦ βέλους τοῦ Πάριδος, καὶ τότε κατὰ τὴν πρόρρησιν τοῦ θεοῦ ἡ πτώσις τῆς Τροίας ἐπικίεται. Διὰ φοβερᾶς καταστροφῆς ἐτιμωρήθη ἡ πόλις διὰ τὴν ἀνοσιουργίαν τοῦ καταισχύναντος τὴν φιλοξενίαν. Οὕτως οἱ μὲν ἐκστρατεύσαντες ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦμένου, ἀλλ' ὁ νόστος αὐτῶν ἀπωλῆσθη· οἱ μὲν ἀποθνήσκουσιν εἰς τὰ κύματα τοῦ ἐξηγριωμένου πόντου· οἱ δὲ ἐξοκέλλουσιν εἰς τὰς μεμακρυσμένας χώρας τῶν βαρβάρων· καὶ ἄλλοι ἐμπίπτουσιν εἰς τὸν αἵματηρὸν δόλον τὸν ἐν τῇ πατρίῳ ἐστὶ παρασκευασθέντα. Οἱ χρόνοι τῶν ἡρώων παρῆλθον, καὶ ἄρχεται ὁ κόσμος τῶν καθημερινῶν ἀνθρώπων «οἳ νῦν βροτοὶ εἰσιν».

Τοιαῦται εἶνε αἱ φημιγορίαι, τὰ ἐκ τῶν ἀρχαίων χρόνων νοθετήματα καὶ προαισθήματα· ἡ δὲ ἐκπλήρωσις αὐτῶν ἤρχισεν, ὅτε τὰ ᾄσματα τῶν Ὀμηριδῶν ἐσίγησαν ἐνώπιον ἄλλων μελωδιῶν.

Οὐδέποτε μέχρι τοῦδε εἶχον οἱ Ἕλληνες ἀντιταχθῆναι πρὸς ἰσχυροὺς πολεμίους· πᾶσα πόλις καθ' ἑαυτὴν εἶχε δυνηθῆναι νὰ ἀποκρούσῃ ἢ ἐπιτηδείως νὰ διαφύγῃ τὸν κατ' αὐτῆς τυχὸν ἐπελθόντα κίνδυνον. «Ἦσαν μὲν βεβαίως κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἦθη καὶ κατὰ τὰς θρησκευτικὰς ἐορτὰς καὶ τοὺς πανηγυρικοὺς ἀγῶνας ὡς εἰς λαός, ἀλλὰ πολιτικῶς παρίσταντο ὡς ἀναρίθμητοι ἀλλήλαις παρακείμεναι πόλεις καὶ πολιτεῖαι ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐνότητος. Οὐχ ἦττον ὅμως οἱ ἐν Σπάρτῃ κυριαρχήσαντες Δωριεῖς, οἱ ὑποτάξαντες τοὺς ἀρχαίους κατοίκους τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα, καθυπέταξαν ὡσαύτως καὶ τὰς πλησιεστάτας ὁμόρους χώρας τοῦ Ἀρ-

γους καὶ τῆς Ἀρκαδίας, κατέστησαν εἰλωτας τοὺς Δωριεῖς τῆς Μεσσηνίας, καὶ τέλος συνήνωσαν τὰς πλείστας πόλεις τῆς Πελοποννήσου εἰς μίαν ὁμοσπονδίαν, ἐν ᾗ ἐκάστη πόλις διετῆρει ἢ ἀνεύωνεν ἀριστοκρατίαν ἀνάλογον πρὸς τὴν τῆς Σπάρτης. Ἀρχουσα ἐν Πελοποννήσῳ, πολεμίως ἔχουσα πρὸς τὴν ἀρχομένην κίνησιν τῶν ὑποτελῶν κατωτέρων τάξεων, φημιζομένη ὅτι πολλαχοῦ συνέτριψε τὴν τυραννίδα τὴν ἐκ τῆς εἰρημένης κινήσεως ἀναφυεῖσαν, ἡ Σπάρτη ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ προστάτρια γνησίων ἐλληνικῶν ἡθῶν καὶ ἡ ἡγεμονεύουσα δύναμις ἐν τῇ ἐλληνικῇ οἰκουμένῃ.

Περὶ τούτους τοὺς χρόνους ἀνεφάνη ἐπικίνδυνόν τι ἐναντίον ῥεῦμα συγκρουόμενον πρὸς τὸν αἰὶ ἀπωτέρω ὑπερεκχειλίζοντα καὶ περιεκτεινόμενον ἐλληνικὸν κόσμον. Οὕτως οἱ μὲν Καρχηδόνιοι προέβησαν μέχρι τῆς Σύρτεως, ἵνα παρακωλύσωσι τοὺς Κυρηναίους, κατέλαβον τὴν Σαρδηνίαν καὶ συνεμάχησαν μετὰ τῶν Ἐτρούσκων, ὅπως ἐξώσωσι τοὺς Φωκαεῖς ἐκ τῆς Κορσικῆς. Αἱ δὲ πόλεις τῆς Ἰωνίας ἀσύνδετοι, σχεδὸν ἐκάστη ὑπὸ ἐμφυλίων σπαργμῶν ἐξησθενημένη, δὲν ἐδύναντο πλέον ν' ἀποκρούσωσι τὸν βασιλέα τῆς Λυδίας, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν πρὸς αὐτὸν συνθηκολογήσασαι ἔγειναν φόρου ὑποτελεῖς διὰ τὴν ἀφειθεῖσαν αὐταῖς ἡμιτελῇ ἐλευθερίαν. Ἐν δὲ τῇ ἀπωτέρᾳ Ἀνατολῇ ἐξεγείρετο ἤδη ὁ Κύρος μετὰ τῶν Περσῶν αὐτοῦ καὶ καθυποτάξας τὸ βασίλειον τῆς Μηδίας ἵδρυσε τὴν δύναμιν τῶν «Μήδων καὶ Περσῶν». Οἱ στρατοὶ αὐτοῦ νικήσαντες παρὰ τὸν Ἄλυν, προήλασαν εἰς τὰς Σάρδεις καὶ κατέβαλον τὸ Λυδικὸν κράτος. Μάτην αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις τῆς Ἀσίας ἐτράπησαν εἰς τὴν Σπάρτην ζητοῦσαι βοήθειαν· ἀποπειραθεῖσαι δὲ ν' ἀντισταθῶσι κατὰ τῶν Περσῶν, ὑπετάγησαν ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην, μετ' αὐτῶν δὲ παρεδόθησαν καὶ αἱ παρακείμεναι νῆσοι. Πᾶσαι αὗται ἠναγκάσθησαν νὰ τελῶσι φόρους καὶ νὰ παρέχωσι στρατόν. Καὶ ἐν μὲν ταῖς πλείσταις, συμπράττοντος τοῦ μεγάλου βασιλέως, προέκυψε νέον εἶδος τυραννίδος τὸ ὑπὸ τὴν ξενοκρατίαν· ἐν ἄλλαις δὲ οἱ προὔχοντες ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Περσῶν ἀνεύωσαν τὸ ἐπὶ τοῦ δήμου κράτος αὐτῶν· καὶ οὕτως

πάντες ἡμιλλῶντο κατὰ τὴν ἐθελοδοουλείαν· 600 ἑλληνικά πλοῖα παρηκολούθησαν τὸν μέγαν βασιλέα εἰς τὴν ἐπὶ τοὺς Σκύθας ἐκστρατείαν, καθ' ἣν καὶ τὰ βόρεια τῆς Προποντίδος καὶ αἱ μέχρι Στρυμόνος ἀκταὶ ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Πέρσας.

Πόσον βαθεῖα ἦτο ἡ ταπείνωσις τούτων τῶν ἄλλοτε ἀγερώχων καὶ εὐδαιμόνων πόλεων τῆς Ἰωνίας! Ἀλλὰ δὲν ὑπέμειναν αὐτὴν ἐπὶ πολὺν χρόνον, καὶ ἐπανεστάτησαν ὑποστηριχθεῖσαι ὑπὸ τῶν πλοίων τῆς Ἐρετρίας καὶ τῶν Ἀθηναίων, τὰ ὅποια μετ' ὀλίγον ἐπανεκάμφαν.

Ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἰώνων κατὰ τῶν Σάρδεων ἀπέτυχεν, ἐπελθούσης καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν τῆς δυνάμεως τῶν Περσῶν· μετὰ τοῦτο ἐπηκολούθησεν ἡ ἥττα αὐτῶν ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Μιλήτου, ἡ καταστροφή ταύτης τῆς πόλεως, ἡ φοδερὰ τιμωρία τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἡ ὀλοσχερὴς αὐτῶν καταδούλωσις.

Τὸ κάλλιστον τριτημόριον τοῦ Ἑλληνισμοῦ συνετρίβη, ἐρημαθὲν δι' ἀναστατώσεως καὶ ἀπαύστου φυγῆς· οἱ φοινικικοὶ στόλοι τοῦ μεγάλου βασιλέως ἔγειναν κύριοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους· οἱ Καρχηδόνιοι ἤρχισαν ἤδη νὰ προχωρῶσιν ἀπὸ τῆς δυτικῆς ἄκρας τῆς Σικελίας, ἣν εἶχον καταλάβῃ· οἱ δὲ ἐν Ἰταλίᾳ Ἕλληνες ὠλιγώρησαν, περισπώμενοι ὑπὸ ἐμφυλίων ῥήξεων, διότι εἶχεν ἐκραγῇ ὁ μεταξὺ Συβάρεως καὶ Κρότωνος πόλεμος, ὅστις κατέληξεν εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς Συβάρεως, ἐν ᾧ οἱ Ἑτροῦσκοι ἐλαύνοντες πρὸς νότον εἶχον ἤδη κατακτήσῃ καὶ τὴν Καμπανίαν· ὥστε ἡ δύναμις τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ ἑλληνισμοῦ ἤρχισε νὰ χωλαίνῃ.

Παρατήρησαν βεβαίως οἱ Ἕλληνες, ποῦ ἔκειτο τὸ σφάλμα· διότι ἐπὶ μὲν τοῦ πολέμου τοῦ κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Λυδῶν ὁ Θάλης εἶχε προτρέψῃ πάσας τὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας νὰ ἐνωθῶσιν εἰς μίαν πολιτείαν, οὕτως ὥστε ἐκάστη πόλις τοῦ λοιποῦ ν' ἀποτελῇ ἀπλὴν κοινότητα ἐν ταύτῃ τῇ πολιτείᾳ. Ὅτε δὲ ἤρχισεν ἡ περσικὴ κατὰκτησις, ὁ Βίας ὁ Πριηνεὺς συνεβούλευσε πάντας τοὺς Ἴωνας ν' ἀποικίσωσιν ἀπὸ κοινοῦ, καὶ ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν ἀπωτάτην Ἑσπερίαν νὰ ἐκτελέσωσι τὴν παραίνεσιν τοῦ Θάλητος.

Ἄλλ' ἅπασα ἡ μέχρι τοῦδε ἀνάπτυξις τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἡ ἰδιαίτη αὐτοῦ ἰσχὺς καὶ ἀκμὴ προῆλθε μὲν ἐκ τῆς πάντῃ ἐλευθέρας κινήσεως, ἣτις ἐπέτρεπεν εἰς τὴν εὐκίνητον φυλὴν νὰ ἐκταθῇ κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις καὶ νὰ ἐκπέμπῃ νέους πάντοτε κλάδους, συνετελέσθη δὲ ὑπὸ τῆς ἀπείρως ζωτικῆς ἐκείνης ἰδιωφελείας τῶν κοινοτήτων τῶν τε μικρῶν καὶ τῶν ἐλαχίστων, ἣτις ἀγέρωχος ἅμα καὶ αὐτάρεσκος καὶ πάντοτε μόνον πρὸς τὸ ἀμεσώτατον καὶ ἰδιαίτατον συμφέρον ἀποβλέπουσα, τὰ νῦν ἀπεδείχθη ὡς ὁ μέγιστος κίνδυνος καὶ ὡς ὁ ἀληθὴς « πανελλήνιος ὄλεθρος ».

Δὲν ἦτο ἴδιον τῶν τρόπων τῆς Σπάρτης ν' ἀποβῇ ἡ σωτήριος δύναμις τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δὲ τυραννίς, εἰς ὅσον δῆποτε δραστηκὴν δύναμιν καὶ ἂν ἐνιαχοῦ ἀνῆλθε ἕνεκα τῆς ἀρχομένης ἐλευθερωτέρας κινήσεως τοῦ δήμου, ἐπειδὴ ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς καταθλίψεως τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς εὐνοίας τοῦ πλήθους, ἦτο πάντοτε ἐν καταπτώσει.

Αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ὁ μόνος τόπος, ἔνθα μετὰ τὴν πτώσιν τῆς τυραννίδος ἐπηκολούθησεν ὅχι ἡ ἐπάνοδος τῆς ἀριστοκρατίας, καθ' ἃ προσεδόκα καὶ ἐπεδίωκεν ἡ Σπάρτη, ἀλλὰ τολμηρὰ καὶ ἐλευθερόφρων μεταρρύθμισις, πολιτεία στηριζομένη ἐπὶ τῆς « ἰσηγορίας » (τοῦ ἴσου δικαιώματος πάντων) παρέχουσα εἰς τοὺς δήμους κοινοτικὴν μόνον αὐθυπαρξίαν ἐντὸς τῆς ἀττικῆς πολιτείας, καὶ ἀναπτύξασα τριαύτην ἐσωτερικὴν δύναμιν, ὥστε μόλις ἀρξαμένη ἐδυνήθη ν' ἀντιταχθῇ εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Σπάρτης διευθυνομένην κοινὴν ἐπίθεσιν τῶν περίξ ἀριστοκρατικῶν πολιτειῶν. Αὕτη ἦτο πρόθυμος καὶ αὐτοὺς τοὺς τυράννους νὰ καταγάγῃ εἰς τὰς Ἀθῆνας· ἐπειδὴ δὲ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι ἀπεποιήθησαν νὰ συμπράξωσιν, οἱ Αἰγινῆται τοῦλάχιστον οἱ κατὰ θάλασσαν ἀντίζηλοι τῶν Ἀθηναίων ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα. Ἵνα δὲ ἀποκρούσωσι τὸν ἰσχυρότερον τοῦτον στόλον, ἠναγκάσθησαν οἱ Ἀθηναῖοι ν' ἀνακαλέσωσι τὰς πρὸς βοήθειαν τῶν Ἰώνων ἀποσταλείσας ἑαυτῶν ναῦς, ἕνεκα δὲ ταύτης τῆς βοηθείας μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Μιλήτου προσεδόκων τὴν ἐκδίκησιν τοῦ μεγάλου βασιλέως.

Τούτου ὁ κατὰ ξηρὰν στρατὸς καὶ ὁ στόλος, ὀρμώμενος ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου, παρήρχετο ἤδη τὰ παράλια ὑποτάσσων τὰς ἐκεῖ ἐλληνικὰς πόλεις, τοὺς μεσογειοτέρους Θρᾷκας καὶ τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων. Οἱ εὐπατρίδαι τῆς Θεσσαλίας ἐπεζήτησαν τὴν φιλίαν τῶν Περσῶν, οὐχ ἤττον δὲ καὶ τὰ ἐν Βοιωτίᾳ κρατοῦντα δυναστικά γένη, ὡς ἐξωργισμένα κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Οἱ κήρυκες τοῦ βασιλέως περιερχόμενοι τὰς νήσους καὶ τὰς πόλεις ἀπήτουν γῆν καὶ ὕδωρ· καὶ οἱ μὲν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀποσταλέντες ἐκρημνίσθησαν κατὰ πετρῶν εἰς τὸ βάραθρον· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Σπάρτη ἔπραξεν ὅμοια, ἀμφοτέραι αἱ πόλεις, αἵτινες πρὸ μικροῦ ἴσταντο κατ' ἀλλήλων, ἀπέκτησαν κοινὸν ἐχθρόν. Ἄλλ', ὅτε οἱ Πέρσαι ἐλθόντες εἰς τὴν Εὐβοίαν ἐπόρθησαν τὴν Ἐρέτριαν καὶ ἀπέβησαν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀκτὴν παρὰ τὸν Μαραθῶνα, ἡ Σπάρτη ἐβράδυνε νὰ πέμψῃ τὴν αἰτηθεῖσαν βοήθειαν εἰς τὰς Ἀθήνας· μόνον δὲ οἱ Πλαταιεῖς ἐκ πάντων τῶν Ἑλλήνων ἠγωνίσθησαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων· ἡ ἐν Μαραθῶνι νίκη ἔσωσε τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἑλλάδα.

Αὕτη ἦτο ἡ πρώτη ἄμυνα, αἱ δὲ Ἀθηναὶ ὤφειλον νὰ παρασκευασθῶσι πρὸς νέους δεινότερους κινδύνους. Πρὸς ἀποσόβησιν τούτων ὑπέδειξε τὰ μέσα ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ μέγιστος πολιτικὸς ἀνὴρ, τὸν ὁποῖον εἶχόν ποτε αἱ Ἀθηναὶ διὰ τε τὴν τόλμην τῆς ἐπινοίας καὶ τὴν δραστηριότητα τῆς ἐκτελέσεως.

Πρὸ πάντων ἦτο ἀνάγκη νὰ μὴ δυνηθῶσιν οἱ βάρβαροι καὶ πάλιν διὰ θαλάσσης νὰ ἐπιπέσωσι κατὰ τῆς Ἀττικῆς. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Σπάρτην καὶ τοὺς Πελοποννησίους ἦτο ζήτημα ζωῆς καὶ θανάτου νὰ κλείσωσι τὴν διὰ θαλάσσης ὁδὸν εἰς τὴν ὑπερέχουσαν δύναμιν τῶν πολεμίων. Αἱ ναυτικαὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἡ Αἰγίνα, ἡ Κόρινθος καὶ αἱ Ἀθηναὶ, δὲν εἶχον τόσας ναῦς, ὅσας ἐχορήγησαν μόνον οἱ ἐν Ἀσίᾳ Ἕλληνες εἰς τὸν Περσικὸν στόλον. Κατὰ πρότασιν τοῦ Θεμιστοκλέους, μεταχειρισθέντος τὴν πρόσδοον τῶν ἐν Λαυρίῳ ἀργυρούχων μεταλλείων, ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων ἐτριπλασιάσθη, ὁχυρὸς πολεμικὸς λιμὴν κατεσκευάσθη ἐν Πειραιεῖ,

καὶ ὀλίγον μετὰ ταῦτα ὤικοδομήθησαν τὰ μακρὰ τείχη, περιλαμβάνοντα τὴν πόλιν καὶ τὸν λιμένα. Προσλαβόντες δὲ τὸ πλῆθος τῶν πενεστέρων πολιτῶν τῶν μὴ ὑποχρέων εἰς τὴν ὀπλιτικὴν ὑπηρεσίαν ὡς ἐρέτας τοῦ στόλου, καὶ χορηγήσαντες εἰς αὐτοὺς τὸ καθήκον καὶ τὴν τιμὴν τῆς ναυτικῆς ὑπηρεσίας, ἀνεπτέρωσαν τὸ ἐν τῇ πολιτείᾳ δημοκρατικὸν πνεῦμα, καὶ μετέδωσαν ἐν ταύτῳ τὴν πειθαρχίαν τῆς αὐστηροτέρας ἐν τῷ στόλῳ ὑπηρεσίας.

Μετὰ τῆς εἰσβολῆς τοῦ πελωρίου στρατοῦ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἀνεφάνη ἕτερος κίνδυνος. Ἡ σύγχρονος εἰσβολὴ τῶν Καρχηδονίων εἰς τὴν Σικελίαν κατέδειξε σαφῶς εἰς τοὺς Ἕλληνας, πόσον μέγας ἦτο ὁ ἀπειλούμενος κίνδυνος. Ἀλλὰ πανταχοῦ ἐπεκράτει ἐν Ἑλλάδι διχόνοια, μῖσος καὶ γειτονικὴ ῥῆξις, ἡ αἰωνία διάσπασις καὶ κατατριβὴ τοῦ ἐμπαθεστάτου μικροπολιτικοῦ βίου. Μόνον ἡ συμμαχία τῶν τυράννων τῶν Συρακουσῶν καὶ τοῦ Ἀκράγαντος καὶ ἡ ἔνωσις τῆς ὅλης μαχίμου δυνάμεως τῶν ἐν Σικελίᾳ Ἑλλήνων παρέσχεν ἐκεῖ τὴν ἐλπίδα τοῦ ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν ἐπίθεσιν τῶν Καρχηδονίων. Πῶς νὰ δημιουργήσωσιν ὁμοίαν ἔνωσιν καὶ ἐν Ἑλλάδι; Κατὰ συμβουλήν τοῦ Θεμιστοκλέους οἱ Ἀθηναῖοι ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης· ἡ δὲ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι προσεκάλεσαν πάσας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις εἰς συμμαχίαν, τῆς ὁποίας τὸ συμβούλιον ἔμελλε νὰ συνέρχεται ἐν Κορίνθῳ. Ἀλλὰ τοιαύτη συμμαχία θὰ ἐδύνατο νὰ ὑποχρεώσῃ μόνον τοὺς εἰς αὐτὴν προσελθόντας, ὁ δὲ σκοπὸς ἦτο νὰ γείνῃ τὸ ἐξῆς τολμηρότατον διάδημα: ἐκ τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος τῆς μέχρι τοῦδε μόνον εἰς τὴν γλῶσσαν, τὴν λατρείαν τῶν θεῶν καὶ τὸν πνευματικὸν βίον συνισταμένης νὰ δημιουργηθῇ πολιτικὴ τις ἀρχή, ὁμοσπονδία πάντων τῶν Ἑλλήνων τοῦλάχιστον ὑπὲρ τοῦ τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν βαρβάρων. Τὸ ἐν Κορίνθῳ συνέδριον ἐνήργησε καὶ διέταξε κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν· ἀπεφάσισε πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις νὰ καταπαύσωσι τῆς ἀλληλομαχίας, μέχρις οὗ νικήσωσι τοὺς βαρβάρους· διεκήρυξεν ὡς ἐσχάτην προδοσίαν τὸ νὰ ὑπηρετήσωσι λόγῳ καὶ ἔργῳ τοὺς Πέρσας καὶ πᾶσα πόλις,

ἣτις ἤθελε παραδοθῇ ἐκουσίως εἰς τοὺς Πέρσας, ἔμελλε νὰ γείνη ἱερὰ τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Δελφοῖς καὶ μετὰ τὴν νίκην νὰ δεκατισθῇ.

Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία ἔτωσε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ παρὰ τὴν Ἰμέραν νίκη τὴν Σικελίαν. Ἀλλ' εἰς τὴν ἐλληνικὴν ὁμοσπονδίαν περιελήφθησαν μόνον αἱ πλεῖσται πόλεις τῆς Πελοποννήσου· ἐκ δὲ τῶν ἐν τῇ μέσῃ καὶ βορείῳ Ἑλλάδι, πλὴν τῶν Ἀθηνῶν, προσεχώρησαν μόνον αἱ Θεσπιαὶ καὶ αἱ Πλαταιαὶ καὶ ἡ Ποτίδαια. Διὰ τῶν ἐν Πλαταιαῖς καὶ Μυκάλῃ μαχῶν ἠλευθερώθη μὲν ἡ χώρα μέχρι πέραν τοῦ Ὀλύμπου, ἠλευθερώθησαν δὲ αἱ νῆσοι καὶ τὰ Ἰωνικὰ παράλια, ὀλίγα δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα ὁ Ἑλλησπόντος καὶ τὸ Βυζάντιον. Περὶ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν συμμαχήσας μετὰ τῶν Κυμαίων κατεπολέμησε τοὺς Ἐτρούσκους ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Νεαπόλεως, καὶ οἱ Ταραντῖνοι, οἵτινες, εἶχον πάθῃ δεινὴν ἤτταν ὑπὸ τῶν Ἰαπύγων, ἀνανεώσαντες τὸν ἀγῶνα, ἐξῆλθον νικηταὶ καὶ ἔγειναν κύριοι τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους.

Ἀλλ' οὔτε οἱ Ἰταλιῶται, οὔτε οἱ Σικελιῶται προσετέθησαν εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν τὴν ἐν τῷ Ἰσθμῷ ἰδρυθεῖσαν, ἀλλὰ καὶ αὕτη ὑπὸ τὴν χαλαρὰν καὶ δύσπιστον ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης δὲν ἐξέβιασε τὴν προσχώρησιν τῶν ἐν Βοιωτίᾳ καὶ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Σπερχεῖοῦ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ. Οἱ Ἀθηναῖοι οἱ ἐν Σαλαμῖνι παρατάξαντες πλειότερας ναῦς ἢ ὅσας οἱ ἐπίλοιποι καὶ ἀναγκάσαντες τὴν Σπάρτην νὰ συμπράξῃ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν νήσων καὶ τῆς Ἰωνίας ἐδέχθησαν παρὰ τῶν ἐλευθερωθέντων τὴν ἡγεμονίαν τῆς κοινῆς ναυτικῆς δυνάμεως, ἡ δὲ Σπάρτη ἐπέτρεψε νὰ γείνη ὅ,τι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ, καὶ οὕτως ἐσχηματίσθη συμμαχία ἐν τῇ συμμαχίᾳ.

Ὁ Θεμιστοκλῆς, τὸν ὁποῖον οἱ Σπαρτιᾶται ἐθεώρουν ὡς τὸν ἐπικινδυνότατον ἐχθρόν των, εἶχεν ἤδη καταβληθῇ ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις ἀντιπάλων του, τῆς φατρίας ἐκείνης, ἣτις ἤθελε νὰ διατηρῇ τὴν μετὰ τῆς Σπάρτης συμμαχίαν, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει καὶ ὡς πρόχωμα κατὰ τῆς ἐξογκουμένης δημοκρατικῆς κινήσεως.

Ἴσως αὐτὸς θὰ ἔδιδεν εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων συγκροτηθεῖσαν ναυτικὴν συμμαχίαν ἄλλην στερεωτέραν μορφήν· διότι οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες οἱ συντάξαντες αὐτὴν ἠρκέσθησαν εἰς χαλαρωτέρους τύπους, εἰς ἰσονομίαν τῶν πολιτειῶν τῶν εἰς αὐτὴν περιληφθεισῶν, φεισθέντες τῆς ἰδιωφελείας αὐτῶν· ἀλλ' εὐθύς μετ' ὀλίγον ἀνεφάνησαν τὰ κακὰ τῆς οὕτω σχηματισθείσης ἐνώτεως. Ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ βιάσωσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ συμμαχικοῦ καθήκοντος καὶ νὰ τιμωρήσωσι πᾶσαν ὀλιγωρίαν, ἀντίστασιν καὶ ἀποστασίαν μετέβαλε τὴν μὲν ἡγεμονεύουσαν πόλιν εἰς ἄρχουσαν καὶ δεσποτικήν, τὰς δὲ ἐλευθέρας συμμάχους πόλεις εἰς ὑπηκόους, οἵτινες καὶ εἰς αὐτὴν τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων ἦσαν ὑποβεβλημένοι.

Κυρία τῆς κατὰ θάλασσαν συμμαχίας πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς θαλάσσης καὶ πόλεμον κατὰ τῶν βαρβάρων, ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων κατεῖχε τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τὰς πρὸς βορρᾶν αὐτοῦ ἐλληνικὰς πόλεις μέχρι Βυζαντίου, τὰ παράλια τῆς Ἀσίας ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Πόντου μέχρι τῆς Φασήλιδος τῆς παρὰ τὸ Παμφύλιον πέλαγος. Ὑπὸ τὴν ζωογόνον πνοὴν ταύτης τῆς δυνάμεως τὸ ἐλληνικὸν ἐμπόριον καὶ ἡ εὐημερία, προστατευόμενα τὰ νῦν καὶ ἐν ταῖς ἀπωτάταις χώραις, ἀνυψώθησαν πάλιν, καὶ αὐταὶ δὲ αἱ Ἀθῆναι, μετὰ τόλμης καὶ δημιουργικῆς εὐφυΐας ἡγούμεναι κατὰ πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ πνευματικοῦ βίου, κατέστησαν τὸ κέντρον τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τὴν πληρεστάτην σημασίαν τῆς λέξεως.

Ἡ Σπάρτη ἐδύνατο μὲν ἀκόμῃ νὰ ἔχῃ τὸ ὄνομα τῆς ἡγεμονίας, ἀλλ' ἔβλεπε τὴν σημασίαν αὐτῆς μᾶλλον καὶ μᾶλλον καταπίπτουσαν, καὶ ἤρχισεν ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ὑποδαυλίζῃ τὴν δυσαρέσκειαν μετὰ τῶν συμμάχων τῶν Ἀθηναίων, ἐν ᾧ τὸ Ἄργος, τὰ Μέγαρα, οἱ Ἀχαιοὶ καὶ αὐτὴ ἡ Μαντίνεια συνεμάχουν ἤδη μετὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἐπειτα ἡ ἐπανάστασις τῶν εἰς εἰλωτείαν ὑποδεδουλωμένων Μεσσηνίων καὶ τὸ ὅτι οἱ Σπαρτιάται, ἀδυνατοῦντες νὰ καταπνίξωσιν αὐτὴν, ἐζήτησαν μὲν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθη-

ναίων ὡς συμμάχων, ἅμα δὲ χορηγηθεῖσαν ἀπέπεμψαν αὐτήν, πρὶν τελειώσῃ ὁ ἀγὼν, φοβούμενοι δόλον καὶ προδοσίαν, ἐπήνεγκον τὴν μοιραίαν κρίσιν. Τότε ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ τῶν συμβουλευσάντων τὴν βοήθειαν, καὶ ἵνα παραλύτῃ διὰ παντός τὴν ἰσχὺν αὐτῶν, ἔδωκε περισσοτέραν ὥθησιν εἰς τοὺς δημοκρατικούς θεσμούς τῆς πολιτείας, ἀπεσπίασθη τῆς τε ἐλληνικῆς συμμαχίας καὶ τῆς Σπαρτιατικῆς ἡγεμονίας, καὶ ἀπεφάσισε νὰ πέμψῃ πρέσβεις πρὸς πάσας τὰς ἐλληνικὰς πόλεις τὰς μὴ συμπεριλαμβανομένας εἰς τὴν ναυτικὴν συμμαχίαν, προσκαλὼν αὐτάς νὰ συγκροτήσωσι νέαν καὶ καθολικὴν ἔνωσιν.

Ἡ ῥῆξις λοιπὸν ὑπῆρξεν ἀνιάτος καὶ ἤρχισεν ἀγὼν σφοδρότατος μὴ περιορισθεὶς μόνον εἰς τὰς ἐλληνικὰς χώρας. Ἡ Αἴγυπτος, ἀποστατήσασα τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ περιελθοῦσα εἰς τὴν ἐξουσίαν ἀπογόνου τινὸς τῶν ἀρχαίων Φαραώ, προσεχάλεσε τοὺς Ἀθηναίους πρὸς βοήθειαν. Ἐπειδὴ δὲ Αἴγυπτος ἀνεξάρτητος θὰ ἦτο διηγεκῆς ἀπειλὴ τῶν πλαγίων τῆς Περσικῆς δυνάμεως, καὶ τὰ παράλια τῆς Συρίας, ἡ Κύπρος καὶ ἡ Κιλικία θὰ ἀπεσπῶντο ὡσαύτως, οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν εἰς τὸν Νεῖλον ἀξιόλογον στόλον.

Ἄλλ' ἡ παράτολμος ἐπιχείρησις τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτικῆς ἀπέτυχεν· ἡ Αἴγυπτος κατελήφθη ὑπὸ τῶν Περσῶν. Μετὰ ὀδυνηρὰς δὲ ἀπωλείας ἐκεῖ καὶ μετὰ αἱματηρὰς μάχας οὐχὶ πάντοτε νικηφόρους, γενομένας ἐπὶ τῶν μεθορίων, αἱ Ἀθῆναι θέλουσαι νὰ ἐπανορθώσωσι τὰ ἐκ τῶν βαρβάρων παθήματα, συνωμολόγησαν εἰρήνην μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ ἐθυσίασαν πάντας τοὺς ἐν τῇ ἡπείρῳ ἀπὸ τῆς συμμαχίας αὐτῶν ἀποσπασθέντας.

Καὶ οὕτως ἀνεκόπη μὲν ἡ ὁρμὴ τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν διήλλαξεν οὔτε τὴν Σπάρτην οὔτε τὰς ἀριστοκρατικὰς πολιτείας οὔτε τὴν ἰδιωφέλειαν τῶν μικρῶν πόλεων· διότι ὅσον μᾶλλον συνέστελλον τὰς ἡνίας τῆς ἐπὶ τῶν συμμάχων ἀρχῆς, τόσον μᾶλλον ἐκίνουν τὴν χολὴν τῶν ἀρχομένων, οἵτινες τώρα ἐδύναντο νὰ ἐλπίζωσιν, ὅτι θὰ εὕρισκον ἀσφαλῆ ὑποστήριξιν παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. Ἄλλ' ἂν καὶ τοιαῦται

ὑπῆρχον ἐχθρότητες, καὶ πρόχειροι ἦσαν αἱ δυνάμεις καὶ πλήρες τὸ ταμεῖον τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Περικλῆς ἠθέλησε μόνον διὰ τῆς ὑπερτέρας συνετῆς μετριοπαθείας καὶ διὰ τῆς αὐστηρᾶς τηρήσεως τῶν ὅρων τῆς συμμαχίας νὰ διαφυλάξῃ τὴν εἰρήνην καὶ μετ' αὐτῆς τὴν κατὰ θάλασσαν ἀρχὴν τῶν Ἀθηναίων μόνον ἐντὸς τῶν ὁρίων, τὰ ὅποια ἕως τότε εἶχεν· ἀλλὰ διὰ τούτου τοῦ τρόπου ἐξωτερικῶς μὲν ἀπέβαλον οἱ Ἀθηναῖοι τὴν πρωτοβουλίαν, ἐσωτερικῶς δὲ ἐνισχύθη ἡ ἀντιπολίτευσις ἐκείνων, οἵτινες διέβλεπον, ὅτι μόνον διὰ τῆς πλειοτέρας ἐντάσεως τῆς δημοκρατίας, διὰ τῆς ὁλοσχεροῦς ἐφαρμογῆς αὐτῆς καὶ παρὰ τοῖς συμμάχοις καὶ διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἀρχῆς ἐπὶ τῶν ἐν Πόντῳ καὶ τῶν Σικελιωτικῶν καὶ Ἰταλιωτικῶν πόλεων, ἦτο δυνατόν νὰ ἀντιταχθῶσιν εἰς τὸν τριπλοῦν κίνδυνον τὸν ἀπειλοῦντα τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν: τὴν ἀντιζηλιαν τῆς Σπάρτης καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν πολιτειῶν, τὸ ἄγρυπνον μῖσος τῶν Περσῶν καὶ τὴν ἀποστασίαν τῶν συμμάχων.

Ταῦτα εἶνε τὰ στοιχεῖα τοῦ φοβεροῦ πολέμου, ὅστις ἐπὶ τριάκοντα ἔτη ἔμελλε νὰ λυμαίνεται καὶ νὰ κλονήσῃ ἐκ βάθρων τὴν ἑλληνικὴν οἰκουμένην· κατ' αὐτὸν δὲ ἡ ἐν Ἀθήναις καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἀθηνῶν ἀκμάσασα εὐημερία, παιδεία καὶ ἄσκησις τῶν εὐγενῶν τεχνῶν ἔμελλε νὰ καταπέσῃ εἰς βαθυτάτην παρακμὴν καὶ μετ' αὐτῶν νὰ συναπολεσθῇ καὶ ἡ συμπαρομαρτοῦσα ἐξάπλωσις τῶν ἠθικῶν ιδεῶν.

Ἰπῆρξεν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ καιρὸς — ἐπὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ τῆς Σικελικῆς ἐκστρατείας — ὅτε ἡ νίκη τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ ἐπέκτασις αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῶν ἐσπερίων ἐφαίνετο βεβαία. Οἱ Καρχηδόνιοι ἦσαν εἰς ἄκρον περίφοβοι, «μήπως οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελον τραπῇ ἐναντίον τῆς πόλεώς των». Ἀλλ' ἡ μεγαλοφυΐς ἐπιπολαιότης ἐκείνου, ὅστις ἔφερεν ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ τὸν ἐξαστράπτοντα Ἐρωτα, ἔδωκε λαβὴν εἰς τὴν σκευωρίαν τῶν κατ' οἶκον ὀλιγαρχικῶν καὶ δημοκρατικῶν ἀντιπάλων τοῦ ν' ἀνατρέψωσιν ἐκεῖνον, ὅστις μόνος θὰ ἐδύνατο νὰ διεξαγάγῃ τὴν ἀρξαιμένην ἐπιχείρησιν. Ὅθεν μετέστη πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, κατέδει-

ξεν εἰς αὐτοὺς τὰ μέσα τοῦ νὰ καταβάλωσι τὰς Ἀθήνας, καὶ διέθεσεν ὑπὲρ αὐτῶν τοὺς σατράπας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὸν χρυσὸν τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐπὶ τῇ ῥητῇ ὁμολογίᾳ τῆς Σπάρτης, ὅτι ὁ μέγας βασιλεὺς ἤθελεν ἀναλάβῃ ὅ,τι ἀνῆκεν εἰς αὐτὸν ἔκπαλαι.

Τεραστίως ἐπαμφοτερίζων ἐξηκολούθει μαινόμενος ὁ πόλεμος· ὑπὸ δὲ τοῦ περσικοῦ χρυσίου κινούμενος, ἐπεφάνη καὶ ὁ στόλος τῆς Σικελίας προστεθείς εἰς τὸν τῆς Σπάρτης, τῆς Κορίνθου καὶ τῶν ἀποστησάντων συμμάχων τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' ὁ λαὸς τῆς Ἀττικῆς ἦτο ἀπαράμιλλος, μαχόμενος μετ' ἀδιαλείπτου ἐντάσεως τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, πειρώμενος νὰ συγκρατήσῃ τὸ καταρρέον πολιτικὸν οἰκοδόμημα, καὶ ἐξακολουθῶν τὸν ἀγῶνα μέχρι τοῦ ἐσχάτου ἀνδρός καὶ τοῦ ἐσχάτου χρυσοῦ στεφάνου ἐν τῷ ταμείῳ. Μετὰ τὴν τελευταίαν αὐτῆς νίκην, τὴν ἐν Ἀργινούσαις, ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν κατεβλήθη ὑπὸ τῶν ἐσωτερικῶν φατριῶν, τῆς προδοσίας τῶν στρατηγῶν τῆς καὶ τῆς πείνης· ὁ Σπαρτιάτης Λύσανδρος κατέβαλε τὰ μακρὰ τείχη, καὶ παρέδωκε τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν τυραννίαν τῶν τριάκοντα.

Ὅχι μόνον δὲ ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν εἶχε καταπέσῃ εἰς ἐρείπια, ἀλλ' ἐν τῷ μακρῷ καὶ φοβερῷ τούτῳ πολέμῳ καὶ ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ὑπέστη ἀλλοίωσιν. Ἐκ τῶν ἄλλοτε εὐτυχῶν στοιχείων τῶν συνιστώντων αὐτὸν τὰ σταθερώτερα εἶχον ἐκλείψῃ. Ἀφ' ὅτου δὲ ἀπελύθησαν πάντα τὰ δημοκρατικὰ πάθη, ὑπερίσχυσαν τὰ διαφθαρτικὰ φῶτα, τὰ ἐκπαιδεύσαντα τοὺς ὀλιγαρχικούς, οἵτινες τῶρα ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐκείνῃ τῶν τριάκοντα, ἀχαλίνωτοι ἐπεχείρησαν νὰ δουλώσωσι τὸν ἐξηντλημένον δῆμον. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν τὰ ἔσχατα καὶ διεφθαρμένα λείψανα τῶν ἀρχαίων μεγάλων γενῶν τῶν ὑπὸ τοῦ πολέμου δεκατισθέντων· ἀλλὰ βαθυτέρα ἦτο ἡ ἀραιώσις εἰς τὴν ἀγροτικὴν τάξιν τῶν ὀπλιτῶν· οἱ δυστυχεῖς οὗτοι συνωστιζόμενοι εἰς τὴν πόλιν ὑπὸ τῆς εἰς τὴν Ἀττικὴν εἰσβολῆς καὶ στρατοπεδείας τῶν πολεμίων, τὸ μὲν πρῶτον κατ' ἔτος, εἶτα δὲ ἐπὶ συνεχῇ ἔτη στερηθέντες τῶν ἔργων

των, περιελθόντες εἰς πενίαν καὶ παρασυρθέντες εἰς τὴν δίνην τοῦ ἀστικοῦ βίου, μετεβλήθησαν εἰς ὄχλον. Ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα, μετὰ παρέλευσιν ἐνὸς ἔτους καὶ πλέον οἱ φυγάδες, κατελθόντες διὰ τῆς βίας, ἐξέβαλον τοὺς τριάκοντα καὶ ἀνώρθωσαν τὴν δημοκρατίαν, κατ' ὄνομα μόνον ἀνωρθώθησαν αἱ Ἀθηναὶ καὶ ἡ Σολώνειος πολιτεία· διότι τὰ πάντα περιῆλθον εἰς πενίαν καὶ ἀθλιότητα, εἰς ἀδυναμίαν καὶ ἀδράνειαν. Ἐδιπλασίασαν τὴν ζηλότυπον μέριμναν, ἵνα μειώσωσι τὸ κύρος τῶν δημοσίων ἀρχῶν, ἔλαβον ὅσον οἷόν τε μεγάλας προφυλάξεις κατὰ τῆς ἰσχύος ἐξεχόντων προσώπων, ἐπενόησαν νέους τύπους, ἵνα καταστήσωσιν ἀδύνατον πάντα περιορισμὸν τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας, καὶ καθήλωσαν τὴν ἐπικινδυνοτάτην ταύτην μορφήν τοῦ πολιτεύματος εἰς τὴν ἐπικινδυνοτάτην φάσιν τῶν ταλαντεύσεων αὐτοῦ, τὴν τῆς ἀνανήψεως ἐκ τῆς μέθης.

ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἐλευθερώσεως ἡ Σπάρτη πρὸς τριάκοντα ἐτῶν εἶχε συναγάγη πάντα μὲν τὰ μίση καὶ πάντας τοὺς φόβους καὶ τὰς δυσμενείας ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν, πᾶσαν δὲ τὴν ἰδιωφέλειαν τῶν πόλεων περὶ ἑαυτήν. Τώρα δὲ ἡ νίκη τῆς εἶνε τελεία· ἡ Σπάρτη ἐκίνει τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς ἀπανταχοῦ νῦν ἐπανερχομένης ἀριστοκρατίας, καὶ ὁ Λύσανδρος ἦτο ὁ ἥρωας, ὁ θεὸς αὐτῆς. Εἰς αὐτὸν ἰδρύθησαν βωμοὶ καὶ καθιερώθησαν ἑορταί. Τὸ ἀρχαῖον δικαίωμα τῆς Σπάρτης ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας ἐφαίνετο τέλος πάντων ὅτι συνήγωνε τὸν ἑλληνισμόν.

Ἀλλ' ἡ Σπάρτη δὲν ἦτο πλέον ἡ ἀρχαία πόλις. Αἱ πρῶται ἀπαιτήσεις τῆς τοσοῦτον ἀξιοθαυμάστου πολιτείας τοῦ Λυκούργου ἦσαν οἱ πολῖται νὰ εἶνε ἀκτῆμονες, νὰ ὑποτάσσωνται εἰς αὐστηρὰν τάξιν καὶ πειθαρχίαν, καὶ νὰ εἶνε καθ' ὅλα στρατιῶται· τώρα δὲ ἐνίκησε μὲν, ἀλλ' ἀπέβαλε τὴν αἵγλην, διὰ τῆς ὁποίας ἔβλεπον συνήθως περιβεβλημένην τὴν Σπάρτην· τώρα ἀπεδείχθη, ὅτι ἐν αὐτῇ ἐπεκράτει ἀπληστία, φιληδονία, πᾶν εἶδος ἐκφυλισμοῦ, πτωχόνοια καὶ φιλαρχία, κτηνωδία μετὰ δόλου καὶ ὑποκρισίας. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Σπαρτιατῶν ἡλαττώνετο σταθερῶς καὶ κατὰ τὰς ἐφε-

ξῆς γενεάς ὑπῆρχον χίλιοι μόνον ἀντὶ τῶν ἐννεάκις ἢ δεκάκις χιλίων τῶν ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων. Ἐκεῖνοι, οἵτινες ἦσαν κατ' οἶκον συνηθισμένοι εἰς αὐστηρὰν πειθαρχίαν καὶ ἐξωτερικὴν ὑποταγὴν, ἐδέσποζον τῶρα ὡς ἀρμοσταὶ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων αὐθαίρετώτατα καὶ τυραννικώτατα, ἀγωνιζόμενοι πανταχοῦ νὰ εἰσαγάγῃσι τὴν αὐτὴν ὀλιγαρχικὴν τάξιν, εἰς ἣν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Σπάρτῃ εἶχε μεταπέση ἡ ἀρχαία τοσοῦτον θαυμασθεῖσα ἀριστοκρατία. πανταχοῦ εἰσῆγοντο αἱ ὀλιγαρχίαι, ἐξεδιώκετο ἡ ἡττηθεῖσα φανερὰ καὶ ἐδημεύοντο τὰ ὑπάρχοντα αὐτῆς. Τὰ δὲ κυμαινόμενα πλήθη τῶν πολιτικῶν φυγάδων καὶ αἱ προσπάθειαι αὐτῶν νὰ κατέλθωσι διὰ τῆς βίας ἐνέβαλλον τὴν ἐλληνικὴν οἰκουμένην εἰς διηνεκὴν ταραχὴν καὶ ἀναδρασμόν.

Ἐπέμφε μὲν ἡ Σπάρτη εὐθὺς στρατὸν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀλλ' οὗτος ἦτο στρατιὰ μισθοφόρων ὑπὲρ τοῦ ἀποστάτου Κύρου καὶ ἐναντίον τοῦ μεγάλου βασιλέως τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ὅτε δὲ ὁ Κύρος ἔπεσε πλησίον τῆς Βαβυλῶνος καὶ οἱ 10,000, ἀήττητοι μὲν κατὰ τὴν μάχην, ἀήττητοι δὲ καὶ κατὰ τὴν μακρὰν ἐν μέσῳ πολέμων καὶ διὰ τῆς ξένης χώρας πλάνην, ἔφθασαν πάλιν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπανῆλθον οἴκαδε, οἱ δὲ σατράπαι τοῦ μεγάλου βασιλέως κατέλαβον τὰς ἐν Ἀσίᾳ ἐλληνικὰς πόλεις καὶ ἀπῆτουν τὸν φόρον, τότε ἡ Σπάρτη ἔπεμψεν εἰς τὴν Ἀσίαν τὸν νεαρὸν βασιλέα Ἀγησίλαον, ὅστις, ὡς ἐάν ὁ πόλεμος ἦτο ἐθνικὸς τῶν Ἑλλήνων, αὐτὸς δὲ ἕτερος Ἀγαμέμνων, ἐπροοιμίασεν αὐτὸν διὰ πανηγυρικῆς θυσίας ἐν Αὐλίδι. Ἀλλ' αἱ βοιωτικαὶ ἀρχαὶ διετάραξαν τὴν θυσίαν, ἐκβαλόντες τοῦ ναοῦ τοὺς θυσιάζοντας· διότι οὔτε αἱ Θῆβαι οὔτε ἡ Κόρινθος οὔτε αἱ Ἀθῆναι οὔτε οἱ ἄλλοι σύμμαχοι ἐχορήγησαν τὴν ἀπαιτηθεῖσαν λόγῳ συμμαχίας βοήθειαν· δι' ὃ καὶ ἡ πρώτη πρᾶξις τοῦ Ἀγησιλάου ἐν Ἀσίᾳ ἦτο νὰ συν-ομολογήσῃ ἀναχωρῆσιν πρὸς τὸν σατράπην.

Ἡ κατὰ τῆς Σπάρτης ἀγανάκτησις ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς χώραις ἦτο σφοδροτέρα ἢ ἄλλοτε ἢ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ Θηβαῖοι εἶχον βοηθήσῃ τοὺς ἐξ Ἀθηνῶν φυγάδας, ὅπως ἐλευθερώσωσι τὴν πα-

τρίδα των· οἱ δὲ Κορίνθιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑπομείνωσι τὸ ὅτι ἐν Συρακούσαις τῇ ἑαυτῶν ἀποικίᾳ, ἣτις εἶχε περιέλθῃ εἰς δεινότητας ἐμφυλίου διαμάχας, εἰς καθυσύχασιν τῶν ὁποίων εἶχον πέμψῃ ἓνα τῶν ἀρίστων αὐτῶν πολιτῶν, ἡ φατρία ἢ ὑπὸ τῶν Σπαρτιᾶ-
τῶν ὑποστηριζομένη ἐδολοφόνησε τὸν μεσολαβοῦντα Κορίνθιον καὶ κατέστησε τὴν τυραννίδα τοῦ Διονυσίου. Ἀλλὰ τὸ δεινότατον πάντων ἦτο, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται, ὅπως ἀναγκάσωσι τὴν Ἡλίδα εἰς ὑποταγὴν, εἰσέβαλον εἰς τὴν ἱερὰν χώραν, καὶ πολεμοῦντες ἐδήλω-
σαν καὶ διώκισαν αὐτὴν κατὰ κώμας.

Ἐν ᾧ δὲ οἱ ἐν τῇ αὐλῇ τῶν Σούσων, ἀναλογιζόμενοι τὴν ἑλλη-
νικὴν ἐκείνην μέχρι Βαβυλῶνος ἐκστρατείαν, περιφοβοὶ ἀπέβλεπον
εἰς τὴν πορείαν τοῦ Ἀγησιλάου, καὶ ἐν ᾧ θὰ διέβλεπον τὸν ἔτι δει-
νότερον κίνδυνον νέας ἀποστασίας τῆς Αἰγύπτου, μεθ' ἧς ἀμέσως
ἡ Σπάρτη ἤλθεν εἰς συνεννόησιν, φυγὰς τις Ἀθηναῖος ὁ Κόνων,
εἰς τῶν δέκα ἐν Ἀργινοῦσαις στρατηγῶν, ὑπέβαλε σχέδιον πρὸς
ἀσφαλεστάτην τούτων ἀποσόβησιν. Ὁ σατράπης Φαρνάβαζος
ἔλαβε τὸν ἀπαιτούμενον χρυσόν, ὅπως κινήσῃ τὰς ἀξιολογωτάτας
πολιτείας τῆς Ἑλλάδος εἰς φανερόν πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης,
καὶ συγχρόνως νὰ συγκροτήσῃ στόλον, ὅστις ἡγουμένου τοῦ Κό-
νωνος ἐμελλε νὰ ἐκδιώξῃ τῆς θαλάσσης τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῆς
Σπάρτης. Πάλιν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἐλευθερώσεως, ὡς σύμ-
μαχοι τῶν Ἑλλήνων, ἐξηγέρθησαν ἡ Κόρινθος, αἱ Θῆβαι, αἱ Ἀ-
θῆναι καὶ τὸ Ἄργος ἐναντίον τῆς Σπάρτης. Μετὰ τὴν πρώτην
τούτων νίκην ἐπηκολούθησεν ἡ ταχεῖα ἐπάνοδος τοῦ Ἀγησιλάου,
ὅστις διὰ τῆς ἐν Κορωνείᾳ μάχης ἐξεβίασε τὴν διὰ τῆς Βοιωτίας
ἐπιστροφὴν. Ἀλλ' ὁ Κόνων νικήσας τοὺς Σπαρτιάτας εἶχεν ἤδη
καταστρέψῃ τὸ ἥμισυ τῶν νεῶν αὐτῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Φαρνάβα-
ζος κατέπλευσε μετὰ τοῦ στόλου εἰς τὴν Ἑλλάδα, πανταχοῦ δια-
κηρύττων, ὅτι ἐκόμιζεν οὐχὶ τὴν δουλείαν, ἀλλὰ τὴν ἐλευθερίαν
καὶ ἀνεξαρτησίαν. Ἀπεβιάσθη καὶ εἰς αὐτὰ τὰ Κήθυρα πλησιέ-
στατα τῆς Λακωνικῆς ἀκτῆς, ἐνεφανίσθη ἔπειτα καὶ εἰς τὸν Ἴσθμὸν
ἐν τῷ συνεδρίῳ τῶν Ἑλλήνων, προτρέπων νὰ ἐξακολουθήσωσι μετὰ

ζήλου τὸν πόλεμον. Μέλλων δὲ αὐτὸς νὰ ἐπανακάμψῃ, κατέλιπε τὸ ἥμισυ τοῦ στόλου εἰς τὸν Κόνωνα, ὅστις ἔσπευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ διὰ περσικῶν χρημάτων ἀνήγειρε τὰ μακρὰ τείχη, ἐσχημάτισε πάλιν ἄττικὸν στόλον, καὶ συνεκρότησε στρατὸν μισθοφόρων. Τὸ δὲ ἑλαφρὸν ὅπλον τῶν πελταστῶν, ὅπερ ὁ Ἰφικράτης ἐπενόησε καὶ διεμόρφωσεν, ὑπερέβη τὴν τακτικὴν τέχνην τῆς Σπάρτης.

Ἦτο καιρὸς ἀπαραίτητος διὰ τὴν Σπάρτην νὰ κατασκευάσῃ μεταβολὴν τῶν πραγμάτων, τὸ δὲ μέσον ἦτο πρόχειρον· ἐὰν ἐστείρουεν ὁ περσικὸς χρυσός, ἔπαυε καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ δύναμις τῶν ἐχθρῶν τῆς Σπάρτης. Ὁ Ἀνταλκίδας ἀποσταλεῖς εἰς Σοῦσα ὑπερίσχυσε τοῦ Κόνωνος, ὁ δὲ βασιλεὺς ἔπεμψε τὴν ἐξῆς προσταγὴν « Ἀρταξέρξης βασιλεὺς νομίζει δίκαιον τὰς μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις ἑαυτοῦ εἶναι καὶ τῶν νήσων Κλαζομενάς καὶ Κύπρον, τὰς δὲ ἄλλας ἐλληνίδας πόλεις καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας αὐτονόμους ἀφεῖναι, πλὴν Ἀθήνων καὶ Ἰμβροῦ καὶ Σκύρου· ταύτας δὲ ὥσπερ τὸ ἀρχαῖον εἶναι Ἀθηναίων. Ὅπότεροι δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην μὴ δέχονται, τούτοις ἐγὼ πολεμήσω μετὰ τῶν ταῦτα βουλομένων καὶ πεζῇ καὶ κατὰ θάλατταν καὶ ναυσὶ καὶ χρήμασιν.» Ὁ δὲ Ἀνταλκίδας ἔχων ἰσχυρὸν στόλον, εἰς ὃν ἐχορήγησαν ναῦς τὸ μὲν αἰ ἐλληνικαὶ σατραπείαι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὸ δὲ ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν, ἐπανέκαμψε διὰ τῶν Κυκλάδων οἴκαδε, καὶ τῶν ἀντιπάλων αἰ νῆες ὑπεχώρησαν μετὰ πάσης σπουδῆς.

Ἡ εἰρήνη αὕτη ἦτο ἡ σωτηρία τῆς Περσίας· διότι διὰ μὲν τῆς παραχωρήσεως τῆς Κύπρου—πρὸς κατάληψιν τῆς ὁποίας ἐχρειάσθησαν πολλὰ ἔτη—ὁ μέγας βασιλεὺς ἐδύνατο νὰ ἐλπίζῃ, ὅτι ἤθελε καθυποτάξῃ καὶ τὴν Αἴγυπτον· διὰ δὲ τῆς ἀποδόσεως τῶν τριῶν νήσων ἱκανοποιήθησαν αἱ Ἀθηναί· διὰ δὲ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς αὐτονομίας εἰσεχώρησεν ἡ διχόνοια μέχρι τῶν ἐλαχίστων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος· πᾶσα συμμαχία, πᾶς ἐπιχώριος σύνδεσμος, πᾶς νέος σχηματισμὸς δυνάμειος πρὸς πανελλήνιον σκοπὸν κατέστη

ἀδύνατος, ἡ δὲ Σπάρτη ἔγεινεν ὁ φύλαξ καὶ προστάτης τῆς περ-
σικῆς ταύτης πολιτικῆς ἐν Ἑλλάδι.

Ἡ Σπάρτη ἐνήργησε μετὰ πολλῆς δραστηριότητος, ὅπως, διαλυομένων τῶν κατὰ χώρας καὶ τόπους ὁμοσπονδιῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς αὐτονομίας, συμπληρώσῃ τὸ ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου ἐγκαινιασθὲν σύστημα τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν ὀλιγαρχιῶν τὸ ὑπὸ τοῦ κορινθιακοῦ πολέμου διακοπέν. Ἐν τούτοις ἡ Ὀλυν-
θος εἶχε συνάφῃ εἰς μίαν συμπολιτείαν τὰς πόλεις τῆς Χαλκι-
δικῆς καὶ τὰς μὴ θελούσας ἠνάγκασε δι' ἀπειλῶν νὰ προσχω-
ρήσωσιν. Αἱ οὕτως ἀπειληθεῖσαι ἀπετάθησαν εἰς τὴν Σπάρ-
την, ζητοῦσαι βοήθειαν· ταῦτα ἔδωκαν ἀφορμὴν νὰ σταλῇ ἐκεῖσε
στρατός, εἰς ὃν μετὰ μακρὰν ἀντίστασιν ὑπέκυψεν ἡ πόλις, καὶ
ἠναγκάσθη νὰ διαλύσῃ τὴν συμπολιτείαν. Κατὰ τὴν ἐπάνοδον οἱ
Σπαρτιάται ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Θηβῶν, ἐγκατέστησαν τὴν ὀλι-
γαρχίαν, καὶ ἐκδιώξαντες πάντας τοὺς μὴ φρονούντας τὰ τῆς Σπάρ-
της, κατέλιπον φρουρὰν εἰς τὴν Καδμείαν. Ἡ δύναμις τῆς Σπάρ-
της ἀνῆλθε τότε εἰς τὸν κολοφῶνά της, κολοφῶνα ἄλλως σύμφω-
νον πρὸς τὴν ἀληθῆ φύσιν μιᾶς συστηματικῆς δυνάμεως, ἥτις εἰς
πᾶσαν κίνησιν ἐξανισταμένην κατὰ τῆς πίεσεως αὐτῆς εὑρίσκει νέαν
ἀφορμὴν, ὅπως ἐπιτείνῃ αὐτήν, καὶ ἡ ἐπιταθεῖσα καταπίεσις προε-
κάλει νέαν ἀντίστασιν, ἥτις ἐδικαιολόγει τὴν αὐξηθεῖσαν δύναμιν
νὰ τὴν καταβάλῃ.

Ἄλλ' ἐν τῷ ὑπολογισμῷ τούτῳ ὑπῆρχε μικρόν τι χάσμα. Ὁ
Λυσάνδρος συνέτριψε μὲν τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' οὐχὶ
καὶ τὴν παιδείαν τὴν ἀκμάσασαν τότε, οὐδὲ τὸ δημοκρατικὸν
πνεῦμα τὸ μετ' αὐτῆς συνυφασμένον. Ὅσον δὲ βιαιοτέρα ἦτο ἡ δε-
σποτεία τῆς Σπάρτης, τόσον μᾶλλον αἱ ἀντιπολιτεύσεις ἐτρέποντο
πρὸς ἐκείνην τὴν δημοκρατίαν, ἥτις ὑπῆρξε τὸ ἰσχυρότατον ὄπλον
κατὰ τῆς Σπάρτης. Καὶ ἡ ἐπιβληθεῖσα δὲ αὐτονομία ὑπὸ τοῦ
μεγάλου βασιλέως ἐνήργει ὁμοίως· διότι πανταχοῦ ἐλύθησαν
οἱ ἀρχαῖοι δεσμοί, οἵτινες εἶχον ἐξαρτήσῃ ἐκ μιᾶς μείζονος πό-
λεως τὰ περὶ αὐτὴν μικρότερα χωρία· ἡ διαλυτικὴ αὐτονομία

καὶ ἡ θρασεῖα ἀξίωσις τῆς ἐλευθερίας εἰσεχώρησε μέχρι τῶν τελευταίων κοιλάδων καὶ παραβύστων· ἡ ἐλληνικὴ οἰκουμένη κατεκερματίσθη ἔτι μᾶλλον, καὶ διηρέθη εἰς ἔτι μικρότερα ἄτομα· ἐν δὲ τῷ αἰεὶ μᾶλλον ἐπιτεινομένῳ ἀναβρασμῷ τοῦ ἀγαλινώτου καὶ εἰς ἄκρον ἐξηρηθισμένου μικροσκοπικοῦ βίου ἀνεπτύχθη πλήθος δυνάμεων καὶ τύπων, συγκρούσεων καὶ ἐκρηκτικῶν στοιχείων, τὰ ὅποια ἡ μηχανικὴ πάντως καὶ ἐξωτερικὴ βία τῆς Σπάρτης δὲν θὰ ἐδύνατο πλέον νὰ συγκρατῇ.

Εἰς ταῦτα προσθετέον καὶ ἄλλο τι. Ἐφ' ὅσον ἐν τῇ ναυτικῇ συμμαχίᾳ τῶν Ἀθηναίων τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἦτο τὸ κέντρον τῆς ἐλληνικῆς οἰκουμένης, καὶ ἐν ὅσῳ αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις αἱ περὶ αὐτὸ παρυφασμέναι συνησθάνοντο ὀπισθεν αὐτῶν τὴν πάντοτε πρόχειρον δύναμιν τῆς συμμαχίας, οἱ βάρβαροι τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἀρκτοῦ ἀφίσταντο ὅσον οἶόν τε μακράν. Ὅτε δὲ τὰ Θρακικὰ φύλα ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσωσι μέχρι τοῦ Ἑβρου, οἱ Ἀθηναῖοι ἔφραξαν τὴν ὁδὸν αὐτῶν τὴν πρὸς τὰς παραλίους ἐλληνικὰς πόλεις, ἰδρύσαντες παρὰ τὸν Στρυμόνα τὴν Ἀμφίπολιν, εἰς ἣν ἀπεστάλησαν 10,000 ἄποικοι. Καὶ ἡ ἐμφάνισις ἀττικοῦ στόλου ἐν Πόντῳ ἤρκεσε καὶ ἐκεῖ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς θαλασσίας ὁδοὺς καὶ τὰ παράλια· ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων ἐνίσχυθη καὶ ὁ ἐλληνισμὸς τῆς νήσου Κύπρου· καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Αἰγύπτῳ ἐλληνικὸς στόλος ἠγωνίσθη κατὰ τῶν Περσῶν, καὶ ἡ Καρχηδὼν ἐφοβήθη τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων.

Διὰ δὲ τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης ὅχι μόνον αἱ πόλεις τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς ἐγκατελείφθησαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν τῷ μεταξὺ θάλασσα ἀπωλέσθη καὶ αἱ ἐν αὐτῇ νῆσοι, ἃν καὶ κατ' ὄνομα αὐτόνομοι, καὶ οἱ κόλποι καὶ τὰ παράλια αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος ἐμεινάν ὥσεί γεγυμνωμένα. Συγχρόνως δὲ ἤρχισαν νὰ κινῶνται καὶ τὰ πρὸς βορρᾶν ἔθνη· αἱ παράλαι πόλεις ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου μέχρι τοῦ Στρυμόνος προφυλαττόμεναι μόνον ὑπὸ τῶν τειχῶν καὶ τῶν μισθοφόρων αὐτῶν, δὲν θὰ ἐδύνατο ν' ἀντισταθῶσιν ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς τὴν εἰσβολὴν τῶν Θρακικῶν φύλων· αἱ δὲ χαλα-

ρῶς ἡνωμένοι Μακεδονικαὶ γῶραι, τῶν ὁποίων τὴν διχόνοιαν ἄλλοτε μὲν οἱ Ἀθηναῖοι, νῦν δὲ ἡ Σπάρτη καὶ αἱ πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς ἔτρεφον διηνεκῶς, καὶ αὐταὶ ἐκινδύνευον ὑπὸ μὲν τῶν Ὀδρυσῶν ἐξ ἀνατολῶν, ὑπὸ δὲ τῶν Τριβαλλῶν ἀπὸ βορρᾶ καὶ ὑπὸ τῶν Ἰλλυριῶν ἐκ δυσμῶν νὰ κατακλυσθῶσιν. Ὅπισθεν τούτων προήλαυνεν ἤδη τοῦ κελτικοῦ ἔθνους ἡ μετανάστευσις μεταξὺ τοῦ Ἀδρίου καὶ τοῦ Δουνάβεως. Οἱ Τριβαλλοὶ ἤρχισαν τὰς ληστρικὰς αὐτῶν ἐπιδρομὰς, τὰς ὁποίας ἔμελλον μετ' ὀλίγον νὰ προεκτείνωσι μέχρις Ἀβδήρων· οἱ Ἰλλυριοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἡπειρον, ἐνίκησαν ἐν μεγάλῃ μάχῃ, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν 15,000 Ἡπειρώται, ἐδήλωσαν τὴν χώραν μέχρι τῶν ὁρέων τῶν χωριζόντων αὐτὴν ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας, καὶ εἶτα στραφέντες ὀπίσω εἰσῆλσαν εἰς τὴν Μακεδονίαν διὰ τῶν ἀφυλάκτων ὀρεινῶν παρόδων. Ἡ Ὀλυνθος, θέλουσα νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τοιούτων κινδύνων, ἤνωσε τὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς εἰς μίαν συμπολιτείαν· ἀλλ' οἱ Σπαρτιαῖται καταστρέψαντες αὐτὴν κατέστησαν τὰ βόρεια τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀνυπεράσπιστα κατὰ τῶν βαρβάρων.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους πολὺ σπουδαιότερος κίνδυνος ἠπέλπει τὸν ἐσπέριον ἑλληνισμόν. Διότι, ἀφ' οὗ κατεστράφη ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν, οἱ Καρχηδόνιοι ἤρχισαν πάλιν νὰ προχωρῶσιν εἰς τὴν Σικελίαν, καθυποτάξαντες τὴν Ἰμέραν πρὸς βορρᾶν, τὸν Σελινοῦντα, τὸν Ἀκράγαντα, τὴν Γέλαν καὶ τὴν Καμάριναν· ὁ δὲ Διονύσιος ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν χάριν τῆς εἰρήνης ἀφῆκε τὰς πόλεις ταύτας νὰ τελῶσι φόρον εἰς τοὺς Καρχηδονίους. Οἱ Κελτοὶ ὑπερβαλόντες τὰς Ἀλπεῖς εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἰταλίαν, καθυπέταξαν τὴν παρὰ τὸν Πάδον ἐτρουσκικὴν χώραν, καὶ διαβάντες τὰ Ἀπέννινα ἐπυρπόλησαν τὴν Ῥώμην. Οἱ δὲ Σαμνῖται, ἐπελθόντες κατὰ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Καμπανίας, ὑπέταξαν τὴν μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης, ἐν ᾗ ὁ Διονύσιος ἀπέσπα τὰς ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Βρεττίων. Μόνος ὁ Τάρας ἀντέστη. Ἀλλ' ἡ τυραννὶς τῶν Συρακουσῶν ἦτο τοῦλάχιστον εὐρωστος καὶ δραστηρία· διότι μετ' ἐπανειλημμένους ἀγῶνας ὁ Διονύσιος ἀπέσπασεν

ἀπὸ τῶν Καρχηδονίων τὰ παράλια τῆς νήσου μέχρις Ἀκράγαντος, κατετρόπωσε τοὺς ἐτρουσχικοὺς πειρατὰς καὶ ἐλαφυραγωγῆσε τὸν ἐν Ἀγύλλῃ θησαυρὸν αὐτῶν, διὰ μεγάλων δὲ ἐποικισμῶν μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πάδου καὶ ἐπὶ τῶν νήσων τῆς Ἰλλυρικῆς ἀκτῆς ἀπέκτησε τὴν ἐπικράτησιν ἐν τῷ Ἀδριατικῷ πελάγει. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἔχων καλῶς συντεταγμένην κυβέρνησιν, προνοητικὴν διοίκησιν, δραστηκὴν αὐθαιρεσίαν κατὰ τῆς ἀκολάστου ἐλευθερίας τῶν δημοκρατικῶν καὶ ἰδιωφελῶν πόλεων, κεκτημένος στρατὸν συγκείμενον ἐκ μισθοφόρων Ἑλλήνων, Κελτῶν, Ἰβήρων καὶ Σαβίνων καὶ ἰσχυρὸν στόλον, μεταχειριζόμενος πολιτικὴν παράτολμον, ἄπιστον καὶ κυνικὴν πρὸς τε φίλους καὶ ἐχθροὺς, ἦτο, ὡς ἐφαίνετο, τὸ τελευταῖον προπύργιον καὶ στήριγμα τοῦ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἐλληνισμοῦ. Ἦτο τοιοῦτος princeipe, ὅσον ἠυχῆθη ὁ μέγας Φλωρεντηνός, ἵνα σώσῃ τὴν σύγχρονον αὐτοῦ Ἰταλίαν. Ἄλλως δὲ εἶχεν ἀνέλθῃ εἰς τὴν περιωπὴν τῆς τότε παιδείας, συνάγων ἐν τῇ αὐτῇ αὐτοῦ φιλοσόφους, καλλιτέχνας καὶ ποιητάς, ποιῶν καὶ αὐτὸς τραγωδίας. Ἡ τυραννὶς τοῦ Διονυσίου καὶ ἡ οὐχ ἦττον μακιαβελλικὴ δύναμις τῶν Σπαρτιατῶν ὑπὸ τὸν Ἀγησίλαον εἶνε οἱ τύποι τῆς ἐλληνικῆς πολιτικῆς κατὰ τοὺς ταραχῶδεις τούτους χρόνους.

Ἄλλ' ἐμελλον νὰ ἐπέλθωσιν ἕτεροι ταραχῶδέστεροι. Ἐκ τῆς παιδείας, ἣτις εἶχε κέντρον τὰς Ἀθήνας, καὶ ἐκ τῶν σχολῶν τῶν ῥητόρων καὶ φιλοσόφων ἀνεφύησαν πολιτικαὶ θεωρίαι, αἵτινες ὅσον οἶόν τε ἀδιάφοροι πρὸς τὴν πραγματικὴν κατάστασιν καὶ τὰς δεδομένας συνθήκας ἀνέπτυσσον τοὺς τύπους καὶ τὰς λειτουργίας τῆς ἰδεώδους πολιτείας, τῆς πολιτείας τῆς τελείας ἐλευθερίας καὶ ἀρετῆς, ἣτις μόνῃ θὰ ἐδύνατο νὰ θεραπεύσῃ πάντα τὰ κακὰ καὶ νὰ χορηγήσῃ πάντα τὰ ἀγαθὰ. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦτο δὲν ἦτο ἄλλο τι, εἰμὴ πρόσθετον συγχυτικὸν στοιχεῖον εἰς τὴν ὑπάρχουσαν συγκεχυμένην ζύμωσιν δεσποτισμοῦ καὶ δουλείας, αὐθαιρεσίας καὶ ἀδυναμίας, πάσης ἀκαθέκτου ροπῆς καὶ τέχνης πρὸς πλουτισμὸν καὶ τοῦ θρασυτάτου φθόνου τῶν πενεστέρων τάξεων

καὶ μάλιστα ἐκεῖ, ὅπου ἡ δημοκρατία παρεῖχεν εἰς ταύτας τὸ αὐτὸ δικαίωμα, καὶ ἡ ἀπόφασις ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς πλειονότητος. Ἐὰν δὲ παρακολουθήσῃ τις, πῶς αἱ σχολαὶ τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἰσοκράτους κ.τ.λ., πῶς ἡ φιλοσοφία, ἡ ῥητορική καὶ τὰ φῶτα διεδόθησαν, καὶ πόσον ἐπέδρασαν εἰς τὰς ἐλευθέρας πόλεις, εἰς τὰς αὐλὰς τῶν δυναστῶν καὶ τυράννων μέχρι τῆς Σικελίας, τῆς Κύπρου καὶ τῆς ἐν Πόντῳ Ἡρακλείας καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν σατραπικῶν αὐλῶν, βλέπει, ὅτι ὑπεράνω πάσης πολιτικῆς ἰδιωφελείας καὶ παντὸς τοπικοῦ πολιτεύματος ἀνυψώθη νέον εἶδος κοινωνίας, τὴν ὁποίαν ἐδύνατό τις νὰ ὀνομάσῃ κυριαρχίαν τῆς παιδείας, ἀπὸ τῆς ὁποίας πορρώτατῳ ἀπέχει ἡ κτηνώδης δεσποτεία τῆς Σπάρτης.

Τὴν κρίσιμον μετάστασιν δὲν ἐπήγαγεν ἡ θεωρία, ἀλλ' ἔδωκεν εἰς αὐτὴν ἅμα ἐπιτευχθεῖσαν τὴν αἴγλην μεγάλου γεγονότος καὶ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ μεγαλυνθῶσι τὰ ἀποτελέσματά της. Φερομένη δὲ ὑπὸ τῶν ἐξωγκωμένων κυμάτων ἐπεχείρησε νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς ἀρχὰς αὐτῆς.

Ἐπὶ τρία ἔτη ὑπέμειναν αἱ Θῆβαι τοὺς ἀρμωστάς, τὴν ἐν τῇ Καδμείᾳ φρουρὰν τῶν Σπαρτιατῶν, τὴν θρασύτητα καὶ αὐθαίρεσίαν τῆς ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν κρατούσης ὀλιγαρχίας καὶ ἐπανειλημμένας θανατώσεις καὶ φυγαδεύσεις. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους οἱ φυγάδες ἐτόλμησαν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος. Ἐχοντες δὲ στρατηγὸν τὸν Πελοπίδαν, διὰ προδοσίας ἐπιτυχῶς διεξαχθείσης ἐδολοφόνησαν τοὺς ὀλιγαρχικοὺς καὶ προσεκάλεσαν τὸν λαὸν νὰ ὑπερασπίσῃ μετ' αὐτῶν τὴν δημοκρατίαν καὶ ν' ἀποκαταστήσῃ τὸ ἀρχαῖον κράτος τῆς πόλεως ἐπὶ τῆς Βοιωτίας. Προσχωρήσας δὲ πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἐπαμεινώνδας ὁ εὐγενὴς φιλόσοφος καὶ ἐλευθερόφρων ἀνὴρ, ὅστις ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ ἔτρεφε τὸ περικαλλὲς εἶδον μεγάλου μέλλοντος, ἔδωκεν εἰς τὸ κίνημα τὸ ἰδεῶδες αὐτοῦ ὕψος. Καὶ ἡ μὲν φρουρὰ τῆς Καδμείας ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ, αἱ δὲ πόλεις τῆς Βοιωτίας, ὧν ἡ αὐτονομία εἶχεν ἐπιβληθῇ ὑπὸ τῆς εἰρήνης τοῦ μεγάλου βασιλέως, εἰσῆλθον πάλιν εἰς τὴν βοιωτικὴν ὁμοσπονδίαν· ὅσαι δὲ ἄπειοιήθησαν, οἷον ὁ Ὀρχομενός, ἡ

Τάναγρα, αἱ Πλαταιαὶ καὶ αἱ Θεσπιαί, ἠναγκάσθησαν διὰ τῶν ὅπλων, τὰ τείχη των κατεβλήθησαν, αἱ κοινότητες αὐτῶν διελύθησαν καὶ οἱ πολῖται ἐξωρίσθησαν.

Μάτην οἱ Σπαρτιᾶται ἠγωνίζοντο νὰ ἀναχαιτίσωσι ταύτην τὴν ὁρμὴν. Βλέποντες δέ, ὅτι αἱ Ἀθηναὶ μόνις ἀγορθωθεῖσαι ἐπεχείρησαν διὰ γοργῆς ἀποφάσεως νὰ δημιουργήσωσι νέον στόλον καὶ νέαν συμμαχίαν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς αὐτονομίας, κατενόησαν οἱ Σπαρτιᾶται τὸν ἀπειλούμενον κίνδυνον. Οἱ Θηβαῖοι, ἐξελθόντες ἤδη τῶν βοιωτικῶν ὁρίων, ἐπειράθησαν νὰ εἰσβιάσωσιν εἰς τὴν νέαν πολιτείαν τοὺς Φωκεῖς, καὶ συνεμάχησαν μετὰ τοῦ Ἰάσονος τοῦ Φεραίου, ὅστις εἶχε κατορθώσῃ ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῶν δυναστῶν τὸ ἐπὶ τῆς Θεσσαλίας κράτος, καὶ διενοεῖτο νὰ συγκεντρώσῃ εἰς τὰς χεῖράς του διαρκῆ πολεμικὴν δύναμιν. Οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ἐνίκησαν παρὰ τὴν Νάξον τὸν στόλον τῆς Σπάρτης· ἡ δὲ ἐν Λεύκτροις μάχῃ ἤνοιξεν εἰς τοὺς Θηβαίους τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου, παρελθόντος τοῦ ἀπὸ τῆς Σπάρτης φόβου, ἤρχισε νέος θορυβώδης βίος. Ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν νικηφόρων ὅπλων τῶν Θηβῶν πανταχοῦ συνετρίβη ὁ ζυγὸς τῆς ὀλιγαρχίας· αἱ διεσπαρμέναι κῶμαι ἠνώθησαν εἰς ἀστικάς κοινότητας, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ δεδουλωμένοι Μεσσήνιοι ἠλευθερώθησαν καὶ ἀποκατέστησαν τὴν πολιτείαν των.

Τὴν νίκην ἐκείνην ἐχρεώσθουν αἱ Ἀθηναὶ εἰς μέτρον οἰκονομικόν, ὅπερ βεβαίως ἔπειτα ἐπήγαγεν ἐσωτερικῶς τὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι ἐκ τῆς δημοκρατίας οὐδὲν πλέον ἔμεινεν ὑπόλοιπον, εἰμὴ ὁ τύπος καὶ τὸ φᾶσμα. Οἱ πλουσιώτεροι πολῖται ἐχορήγουν κατὰ νέον τίμημα τὰ χρήματα τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς ναυπήγησιν νέου στόλου καὶ στρατολογίαν μισθοφόρων, διηρημένοι εἰς συμμορίας, ἐν αἷς οἱ ἐκάστοτε πλουσιώτατοι προκατέβαλλον καὶ ἀνελάμβανον τὴν διεύθυνσιν. Ὁ δὲ δῆμος, οὐδὲν αὐτὸς δαπανῶν, ἐφαίνετο εὐχарιστημένος ἐκ ταύτης τῆς πλουτοκρατίας, τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον διὰ τῆς νίκης ἐκείνης τῆς ἐν Νάξῳ ἐδημιουργήθη νέα ναυτική συμμαχία, ἐξ ἧς προσεδόκα δύναμιν, φόρους καὶ κληρουχίας.

Αἱ νῆσοι καὶ αἱ παράλιοι πόλεις προσεχώρησαν εἰς αὐτήν, ἐπειδὴ ἐπηγγέλλετο προστασίαν, καὶ διαβρόχην ἔλαβεν ὡς βάσιν τὴν αὐτονομίαν τὴν ὑπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐπιταχθεῖσαν. Οὕτω λοιπὸν ἐπειράθησαν αἱ Ἀθηναίαι, ταλαντευόμεναι μεταξὺ τῆς καταπιπτούσης Σπάρτης καὶ τῶν ἀνυφουμένων Θηβῶν, νὰ δημιουργήσωσιν ὁμοίωμά τι τῆς ἀρχαίας αὐτῶν λαμπρότητος, ἀναγκάζουσαι μετ' ὀλίγον καὶ τοὺς μὴ βουλομένους. Πρὸ πάντων ἐπάναγκες ἦτο νὰ προσελκύσωσι τὴν Ἀμφίπολιν, τὴν ἄλλοτε, ὡς γνωστόν, ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων οἰκισθεῖσαν, δι' ἧς εἶχον ἀσφάλισιν τὸ ἐπὶ τῆς θρακικῆς παραλίας κράτος αὐτῶν· καὶ ἐπειράθησαν νὰ τύχωσι τοῦ σκοπομένου διὰ παντὸς τρόπου, διὰ τῆς βοηθείας τῶν τε Μακεδόνων καὶ τῶν Θρακῶν ἡγεμόνων. Ἀλλ' ἡ Ἀμφίπολις, βοηθουμένη ὑπὸ τῆς Ὀλύμπου ἀνθίστατο εἰς τὰς ἐπανειλημμένας ἐπιθέσεις τῶν Ἀθηναίων.

Ἐν τούτοις τετάρτη δύναμις εἰσῆρχετο εἰς τοῦτον τὸν ἀγῶνα τὸν περὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἑλλάδος, ὁ ἰσχυρὸς Ἰάσων ὁ Φεραῖος. Ἐκλεχθεὶς ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν κατὰ τὸ ἐπιχώριον αὐτῶν ἔθος Ταγός, ἤγουν ἀρχιστράτηγος, στρατολογῶν ἀπαύστως καὶ κατασκευάζων ναῦς, συνεκρότησε τοιαύτην πολεμικὴν δύναμιν, ὅποιαν ἕως τότε δὲν εἶχεν ἰδῆ ἡ Ἑλλάς· διεκήρυξε δέ, ὅτι αἱ παρασκευαὶ αὐτοῦ διευθύνοντο κατὰ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ βαρβάρων, καὶ ὅτι ἐμελέτα νὰ διαπεραιωθῇ κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. Οἰοῦνται δὲ πρὸς καθιέρωσιν τοῦ ἀρχομένου ἔργου ἡτοιμάζετο ἐν πανηγυρικῇ πομπῇ νὰ ἐορτάσῃ τὰ Πύθια ἐν Δελφοῖς, ὅτε ἐδολοφονήθη ὑπὸ συνωμοτῶν ἑπτὰ νεανιῶν, οὓς ἔπειτα οἱ Ἕλληνες ἐκλείσαν ὡς «τυραννοκτόνους». Μετὰ αἱματηρὰν οἰκογενειακὴν ἔριδα περιῆλθε τὸ ὑπόλοιπον μέρος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς τὸν γαμβρόν του Ἀλέξανδρον τὸν Φεραῖον, ὅστις μετὰ δεκαετίαν ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν πλησιεστάτων αὐτοῦ συγγενῶν.

Οὕτως αἱ μὲν Θῆβαι ἀπηλλάγησαν τοῦ κατὰ τὰ νῦν ἀντιζήλου αὐτῶν, ἡ δὲ Σπάρτη ἔκειτο καταβεβλημένη καὶ βαρέως τετρωμένη· ἵνα δὲ προτερήσωσι τῶν νεωστὶ ἀνεγερθεισῶν Ἀθηναίων,

κατεσκεύασαν καὶ οἱ Θηβαῖοι στόλον, καὶ ἤρχισαν νὰ γίνωνται κατὰ θάλασαν ἐπαισθητοί· οἱ δὲ ἡνωμένοι Ἀρκάδες μόλις ἐλευθερωθέντες ἐνόμισαν, ὅτι δὲν εἶχον πλέον ἀνάγκην τῶν Θηβαίων, καὶ ἐδύναντο ν' ἀπαιτήσωσιν αὐτοὶ νὰ εἶνε ἄρχοντες ἐν Πελοποννήσῳ. Ἐστράτευσαν πρὸς βοήθειαν τῶν Ἀργείων, ἵνα προστατεύσωσι τὴν ἐπίθεσιν αὐτῶν κατὰ τῆς Ἐπιδαύρου ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων καὶ Κορινθίων· εἰσέβαλον δὲ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα καὶ ἀπέσπασαν μέρος τῆς Λακωνικῆς. Ἀλλ' ἀφοῦ ἤλθε βοήθεια εἰς τοὺς Σπαρτιάτας παρὰ Διονυσίου τοῦ τυράννου 2,000 Κελτοὶ μισθοφόροι, ἀπεκρούσθησαν οἱ Ἀρκάδες, δι' ὃ καὶ μανιωδέστερον τραπέντες κατὰ τῶν πρὸς δυσμὰς γειτόνων τῶν, εἰσέβαλον εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ἵνα διευθύνωσι τὴν προσεχῇ Ὀλυμπιακὴν πανήγυριν, καὶ ἐν τῷ τεμένει τοῦ θεοῦ συνεκροτήθη ἡ μάχη, καθ' ἣν οἱ Ἡλεῖοι ἐξεδιώχθησαν ἐκεῖθεν, οἱ δὲ ἀναρίθμητοι θησαυροὶ τοῦ ναοῦ διέρβρευσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν νικητῶν.

Οὕτως καὶ ἐνταῦθα καὶ πανταχοῦ ἕκαστος ἐναντίον ἐκάστου. Ἐφαίνεται, ὅτι ἐν τῷ ἐλληνισμῷ ὑπῆρχεν ἔτι ἰκανὴ δύναμις καὶ ἐμπάθεια, ὅπως παραλύσῃ ὅ,τι ἀκόμη ὑπῆρχεν ἰσχυρὸν καὶ καταβρίψῃ ὅ,τι ἠπείλει νὰ ἀνεγερθῇ. Εὐγνώμοσύνην, πίστιν, μεγάλας ἰδέας, ἐθνικὰ ζητήματα, τούτων ἢ οὐδὲν ἢ ὀλίγον διέσωζεν ἡ ἐλληνικὴ πολιτικὴ. Τὸ δὲ σύστημα τῶν μισθοφόρων καὶ τὸ σμῆνος τῶν φυγάδων διεσάλευσε πᾶσαν εὐταξίαν καὶ διέφθειρε τοὺς ἀνθρώπους.

Καὶ αὐταὶ αἱ Θῆβαι δὲν ἡσθάνοντο ἑαυτὰς ἰσχυράς, ὥστε νὰ διατηρήσωσιν ὅ,τι νέον ἐδημιούργησαν. Ἐφοβοῦντο, μήπως ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι καταγγείλωσιν εἰς τὴν περσικὴν αὐλὴν τὴν ἀνίδρυσιν τῆς Μεγαλοπόλεως καὶ Μεσσήνης ὡς παράβασιν τῆς εἰρήνης τῆς ὑπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως προσταχθείσης, καὶ λάβωσι περσικὸν χρυσὸν πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἀγῶνος. Ὅθεν ὁ Πελοπίδας μετὰ τινων ἀνδρῶν ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἐπέμφθη εἰς τὰ Σοῦσα, ὅπου ἤδη ὑπῆρχον πρέσβεις Σπαρτιάται καὶ τάχιστα ἐνεφανίσθησαν καὶ Ἀθηναῖοι. Ἐνώπιον τοῦ μεγάλου βασιλέως

καὶ τῆς αὐλῆς αὐτοῦ οἱ πρέσβεις οὗτοι τῆς Ἑλλάδος ἐξέθηκαν τὴν ῥυπαρότητα τῆς πατρίδος των. Ἄλλ' ὁ Πελοπίδας ὑπερίσχυσε, καὶ ὁ μέγας βασιλεὺς διέταξεν οἱ μὲν Μεσσήνιοι νὰ μείνωσιν αὐτόνομοι, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι νὰ ἀνεγκύσωσι τὰ πλοῖά των, καὶ ἡ Ἀμφίπολις νὰ εἶνε αὐτόνομος καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ μεγάλου βασιλέως· ὅστις δὲ δὲν ᾔθελεν ὑπακούσῃ εἰς ταῦτα τὰ κελεύσματα, κατὰ τούτου νὰ ἐκστρατεύσωσιν οἱ ἄλλοι· ἕαν δὲ πόλις τις δὲν συνακολουθήσῃ, κατὰ ταύτης πρῶτον νὰ κινηθῶσιν.

Αὕτη ἦτο ἡ Ἀνταλκίδειος εἰρήνη ἀπὸ μέρους τῶν Θηβαίων. Οἱ Θηβαῖοι λοιπὸν προσεκάλεσαν τὰς ἐλληνικὰς πολιτείας εἰς τὴν πόλιν των, ἵνα ἀκούσωσι τὴν προσταγὴν τοῦ βασιλέως. Καὶ οἱ μὲν Σπαρτιᾶται ἀπέκρουσαν αὐτὴν ὀλοσχερῶς, οἱ δὲ Ἀρκάδες διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῆς προσκλήσεως εἰς τὰς Θήβας, οἱ Κορίνθιοι ἡρνήθησαν νὰ ὀρκισθῶσιν εἰς τὴν εἰρήνην τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ ἐν Ἀθήναις οἱ ἐπανελθόντες πρέσβεις ἐθανατώθησαν ὡς πρόδοται.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Πελοπίδας αἰχμαλωτισθεὶς ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκείνου τοῦ Φεραίου. Ὁ δὲ Ἐπαμεινώνδας, ὅπως ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν ἐν Πελοποννήσῳ, διέβη τὸν Ἴσθμὸν καὶ ἐνίκησεν ἐν Μαντινείᾳ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν Ἡλείους, Μαντινεῖς, καὶ Ἀχαιοὺς, ἀλλ' ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ εὗρε τὸν θάνατον. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, ὁ γηραιὸς Ἀγησίλαος, λαβὼν παρὰ τῶν ἐφόρων τὴν ἐντολὴν νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐστρατολόγησε δι' Αἰγυπτιακῶν χρημάτων χιλίους μισθοφόρους καὶ προσήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὸν βασιλέα Ταχῶν, ἔχοντα ἤδη 10,000 Ἕλληνας ἐπὶ μισθῷ, ἵνα ὑπερασπίσῃ ἐναντίον τοῦ μεγάλου βασιλέως τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ κράτους τῶν Φαραῶ.

Ἐν Μαντινείᾳ ἔληξεν ἡ δύναμις τῶν Θηβῶν, ἥτις, ἀνυψωθείσα καὶ ἐξευγενισθεῖσα ὑπὸ τῆς προσωπικῆς ἀρετῆς μερικῶν τινῶν ἀνδρῶν, μετὰ τὸ τέλος τούτων δὲν κατώρθωσεν οὔτε τὰς ἐλευθερωθείσας καὶ ἀνιδρυθείσας πόλεις νὰ συγκρατήσῃ, οὔτε τὰς μηδενισθείσας βοιωτικὰς πόλεις καὶ τοὺς διὰ τῆς βίας προσκολληθέν-

καὶ τῆς αὐλῆς αὐτοῦ οἱ πρέσβεις οὗτοι τῆς Ἑλλάδος ἐξέθηκαν τὴν ῥυπαρότητα τῆς πατρίδος των. Ἄλλ' ὁ Πελοπίδας ὑπερίσχυσε, καὶ ὁ μέγας βασιλεὺς διέταξεν οἱ μὲν Μεσσήνιοι νὰ μείνωσιν αὐτόνομοι, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι νὰ ἀνεγκύσωσι τὰ πλοῖά των, καὶ ἡ Ἀμφίπολις νὰ εἶνε αὐτόνομος καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ μεγάλου βασιλέως· ὅστις δὲ δὲν ἤθελεν ὑπακούσῃ εἰς ταῦτα τὰ κελεύσματα, κατὰ τούτου νὰ ἐκστρατεύσωσιν οἱ ἄλλοι· ἐὰν δὲ πόλις τις δὲν συνακολουθήσῃ, κατὰ ταύτης πρῶτον νὰ κινηθῶσιν.

Αὕτη ἦτο ἡ Ἀνταλκίδειος εἰρήνη ἀπὸ μέρους τῶν Θηβαίων. Οἱ Θηβαῖοι λοιπὸν προσεκάλεσαν τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας εἰς τὴν πόλιν των, ἵνα ἀκούσωσι τὴν προσταγὴν τοῦ βασιλέως. Καὶ οἱ μὲν Σπαρτιᾶται ἀπέκρουσαν αὐτὴν ὀλοσχερῶς, οἱ δὲ Ἀρκάδες διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῆς προσκλήσεως εἰς τὰς Θήβας, οἱ Κορίνθιοι ἡρνήθησαν νὰ ὀρκισθῶσιν εἰς τὴν εἰρήνην τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ ἐν Ἀθήναις οἱ ἐπανελθόντες πρέσβεις ἐθανατώθησαν ὡς προδότες.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Πελοπίδας αἰχμαλωτισθεὶς ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκείνου τοῦ Φεραίου. Ὁ δὲ Ἐπαμεινώνδας, ὅπως ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν ἐν Πελοποννήσῳ, διέβη τὸν Ἴσθμὸν καὶ ἐνίκησεν ἐν Μαντινείᾳ τοὺς Σπαρτιᾶτας καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν Ἡλείους, Μαντινεῖς, καὶ Ἀχαιοὺς, ἀλλ' ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ εὗρε τὸν θάνατον. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, ὁ γηραιὸς Ἀγησίλαος, λαβὼν παρὰ τῶν ἐφόρων τὴν ἐντολὴν νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐστρατολόγησε δι' Αἰγυπτιακῶν χρημάτων χιλίους μισθοφόρους καὶ προσήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὸν βασιλέα Ταχών, ἔχοντα ἤδη 10,000 Ἑλληνας ἐπὶ μισθῷ, ἵνα ὑπερασπίσῃ ἐναντίον τοῦ μεγάλου βασιλέως τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ κράτους τῶν Φαραῶ.

Ἐν Μαντινείᾳ ἔληξεν ἡ δύναμις τῶν Θηβῶν, ἥτις, ἀνυψωθείσα καὶ ἐξευγενισθεῖσα ὑπὸ τῆς προσωπικῆς ἀρετῆς μερικῶν τινῶν ἀνδρῶν, μετὰ τὸ τέλος τούτων δὲν κατῴρθωσεν οὔτε τὰς ἐλευθερωθείσας καὶ ἀνιδρυθείσας πόλεις νὰ συκρατήσῃ, οὔτε τὰς μηδενισθείσας βοιωτικὰς πόλεις καὶ τοὺς διὰ τῆς βίας προσκολληθέν-

τας εἰς τὰς Θήβας γείτονας Φωκεῖς, Λοκρούς, Μαλιεῖς καὶ Εὐβοεῖς νὰ ἐξιλεώσῃ. Μετὰ τὴν βραχεῖαν μέθην τῆς ἡγεμονίας, αἱ παρακμάζουσαι Θῆβαι ἀπέβησαν τόσον μᾶλλον ἀνυπόφοροι, ὅσον ἦσαν συνηθισμένοι εἰς τὴν ὑπεροψίαν καὶ ὕβριν.

Καὶ τῶν Ἀθηναίων δὲ ἡ δευτέρα ναυτική συμμαχία δὲν ἀνῆλθεν εἰς ὑψηλὴν περιωπὴν· διότι ἀγόμενοι ὑπὸ τῆς ἀμεριμνησίας καὶ τῆς ἀπληστίας, καὶ παρασυρόμενοι ὑπὸ δολορράφουντων πολιτικῶν ἀνδρῶν, καὶ πρὸ πολλοῦ ἤδη συνηθισμένοι ἀντὶ τῶν ἰδίων πολιτῶν νὰ πέμπωσι μισθοφόρους εἰς τὸν πόλεμον, ἐπέτρεπον εἰς τοὺς στρατηγούς αὐτῶν ν' ἀργυρολογῶσι παρὰ τε τῶν φίλων καὶ πολεμίων ἀντὶ νὰ πολεμῶσι, καὶ νὰ ἐγκαθιστῶσιν Ἀθηναίους ἄρχοντας καὶ φρουρούς εἰς τὰς συμμαχίδας πόλεις, ἐνίοτε δὲ καὶ συμμάχους πολίτας—ὅπως ἐν Σάμῳ—ἐκδιώκοντες νὰ διανέμωσι τὰς οἰκίας καὶ τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν εἰς κληρούχους ἐκ τῆς Ἀττικῆς· ἐπὶ τοσοῦτον δὲ παρεβίασαν τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα τῆς συνομολογηθείσης συμμαχίας, ὥστε οἱ ἰσχυρότεροι ἐπελήφθησαν τῆς πρώτης εὐκαιρίας πρὸς ἀποστασίαν. Μὴ κατορθώσαντες πλέον νὰ καθυποτάξωσιν αὐτοὺς διὰ τῆς βίας, οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέβαλον καὶ πάλιν τὸ κατὰ θάλασσαν κράτος αὐτῶν, ἀλλὰ διέτρησαν ἀκόμη τὴν Σάμον καὶ τινὰ ἄλλα χωρία, εἶχον δὲ ἐν τοῖς νεωρίοις αὐτῶν ὑπὲρ τὰς 350 τριήρεις, πλείονας δηλαδὴ πάσης ἄλλης ἐλληνικῆς πολιτείας.

Ὅχι ὀλιγώτερον καταπεπτωκὸς ἐφαίνετο καὶ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ὁ ἐλληνισμός. Διονύσιος ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν εἶχε διατηρήσῃ ἐρρῶμένως καὶ κρατερῶς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ μέχρι τοῦ θανάτου. Ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου υἱοῦ αὐτοῦ ἐπεχείρησαν οἱ φιλόσοφοι, ὁ Δίων, ὁ Κάλλιπος καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων νὰ πραγματοποιήσωσιν ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ τυράννου τὰ ἑαυτῶν ἰδεώδη, μέχρις οὗ ὁ νέος ἄρχων ἀηδιάσας ἔστρεψε τὴν ἄλλην ὄψιν τῆς κακῶς παιδαγωγηθείσης πτωχονοίας του. Κατὰ τὰ δέκα ταραχώδη ἔτη τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ καὶ τὴν κατόπιν οὐχ ἥττον ταραχώδη δεκαετίαν

κατέπεσεν ἡ δυναστεία καὶ κατεκερματίσθη τὸ κράτος τοῦ τολμηροῦ ἰδρυτοῦ.

Θαυμάσια εἶνε καὶ κατὰ τούτους ἔτι τοὺς χρόνους τὰ προϊόντα τοῦ ἑλληνισμοῦ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ποίησιν, τὴν τέχνην καὶ πάσας τὰς σφαίρας τοῦ πνευματικοῦ βίου. Τὰ ὀνόματα τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἀρκοῦσιν, ἵνα καταδείξωσιν, ὅποια δημιουργήματα προσέθηκεν οὗτος ὁ αἰὼν εἰς τοὺς προηγουμένους· ἀλλὰ τὰ δημόσια καὶ ἰδιωτικά πράγματα τῆς ἑλληνικῆς οἰκουμένης ἐνόσουν βαρέως καὶ ἦσαν ἀπελπιστικά, ἐν ὧσιν ἐξηκολούθουν νὰ φέρωνται ἐν τῷ αὐτῷ ψευδεὶ κύκλῳ.

Διότι ὅχι μόνον οἱ ἀρχαῖοι δεσμοὶ τῆς θρησκείας, τῶν ἡθῶν, τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου καὶ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς τάξεως εἶχον διαλυθῇ, ἢ τοῦλάχιστον ὑπὸ τῆς διαλυτικῆς ἐπιδράσεως τῶν φώτων εἶχον χαλαρωθῇ· ὅχι μόνον τὸ αἶσθημα τῆς ἐμφιλοχωρήσεως ἕνεκα τῶν συχνῶν καὶ γοργῶν μεταπολιτεύσεων τῶν ἐν ταῖς μικραῖς πόλεσιν εἶχε καταστραφῇ, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῆς ἐξογκουμένης πληθώρας τῶν πολιτικῶν φυγάδων διηνεκῶς ἐπετείνετο ὁ κίνδυνος νέας καὶ δεινότερας ἐκρήξεως, σμῆνος δὲ ἀκόλαστον μισθοφόρον, καθ' ὅλα ἐντρίβες περὶ τὸ «ἐπιτήδευμα», διεσπάρη ἀνὰ τὴν οἰκουμένην μαχόμενον ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς ἐλευθερίας, τῆς τυραννίας καὶ τῆς πατρίδος, ὑπὲρ ἢ κατὰ τῶν Περσῶν, τῶν Καρχηδονίων, τῶν Αἰγυπτίων καὶ ὅπου ἀλλαχοῦ προσεφέρετο μισθός. Τὸ δὲ χερίστον ἦτο, ὅτι ἡ εἰς ἄκρον πεφωτισμένη αὕτη Ἑλλάς, ἐπανειλημμένως ἀγωνιζομένη νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἰδεῶδες τῆς πολιτείας, ἐπολλαπλασίαζε μόνον τὰ κακά, ὅσα ἤθελε νὰ θεραπεύσῃ, ὅτε ὀρμωμένη ἐξ ἐσφαλμένων προϋποθέσεων, ἔτεινεν εἰς σκοποὺς οὐχ ἥττον ἐσφαλμένους, καὶ ὅτι ἀποσκοποῦσα πάντοτε μόνον εἰς τὴν αὐτονομίαν καὶ τῶν ἐλαχίστων κοινότητων καὶ εἰς τὴν ἀπεριόριστον προσωπικὴν ἐλευθερίαν καὶ συμμετοχὴν τῆς κυβερνήσεως, δὲν εὑρίσκειν οὐδένα τύπον ἱκανὸν καὶ μόνον τὴν αὐτονομίαν καὶ ἐλευθερίαν νὰ ἐξασφαλίσῃ, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ

περισώσει τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα ἀγαθὰ, καὶ νὰ προστατεύσῃ αὐτὴν τὴν σπουδαίως ἀπειλουμένην ὑπαρξιν τοῦ ἔθνους.

Τίνος εἶχε χρείαν ἡ Ἑλλάς, ἦτο πρόδηλον· «τῶν ἐν ἡγεμονίᾳ γενομένων τῆς Ἑλλάδος», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, ¹⁾ «πρὸς τὴν παρ' αὐτοῖς ἐκάτεροι πολιτείαν ἀποβλέποντες οἱ μὲν δημοκρατίας ἐν ταῖς πόλεσι καθίστασαν, οἱ δ' ὀλιγαρχίας οὐ πρὸς τὸ τῶν πόλεων συμφέρον σκοποῦντες, ἀλλὰ πρὸς τὸ σφέτερον αὐτῶν· ὥστε διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ἢ μηδέποτε τὴν μέσην γίνεσθαι πολιτείαν ἢ ὀλιγάρχικα καὶ παρ' ὀλίγοις. . . . ἤδη δὲ καὶ τοῖς ἐν ταῖς πόλεσιν ἔθος καθέστηκε μὴδὲ βούλεσθαι τὸ ἴσον, ἀλλ' ἢ ἄρχειν ζητεῖν ἢ κρατουμένους ὑπομένειν». Συντόμως καὶ εὐκρινῶς περιγράφει ὁ μέγας φιλόσοφος τὴν ἐκ τούτου προερχομένην νοσεραν κατάστασιν, φυγαδεύσεις, βιοπραγίας, κάθοδον τῶν φυγάδων, ἀναδασμὸν γῆς, χρεῶν ἀποκοπὰς, ἐλευθέρωσιν δούλων ἐπὶ σκοπῷ ἀνατροπῆς· νῦν μὲν ἐπιπίπτει ὁ δῆμος κατὰ τῶν ἐχόντων, νῦν δὲ ἀσχοῦσιν οἱ πλούσιοι ὀλιγαρχικὴν ἐξουσίαν κατὰ τοῦ δήμου· οὔτε ὁ νόμος οὔτε ἡ πολιτεία οὐδαμοῦ πλέον προστατεύουσι τὴν μειονότητα κατὰ τῆς πλειονότητος, ἀλλ' ἐν ταῖς χερσὶ ταύτης εἶνε ὄπλον μόνον κατ' ἐκείνης· ἀσφάλεια τοῦ δικαίου δὲν ὑπάρχει, καὶ ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη κινδυνεύει κατὰ πᾶσαν στιγμὴν· πᾶσα δημοκρατικὴ πόλις ἀπέβη ἄσυχον τῶν δημοκρατικῶν, καὶ πᾶσα ὀλιγαρχικὴ τῶν ὀλιγαρχικῶν φυγάδων, οἵτινες οὐδὲν μέσον ἀπαξιοῦσιν οὐδὲ παραλείπουσιν, ἵνα κατορθώσωσι τὴν κάθοδον αὐτῶν καὶ τὴν ἀνατροπὴν τῶν πραγμάτων, καὶ ἵνα ἀνταποδώσωσιν εἰς τοὺς ἡττημένους, ὅσα ὑπ' ἐκείνων εἶχον πάθη. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐλληνικῶν πολιτειῶν καὶ τῶν ἐλαχίστων δὲν ὑπάρχει, ἄλλο δημόσιον δίκαιον, εἰμὴ ἡ ἐμπόλεμος αὕτη κατάστασις ἐμπαθεστάτων φατριῶν· αἱ δὲ συνομολογηθεῖσαι ὁμοσπονδίαὶ διαλύονται ὑπὸ τῆς πρώτης φατριαστικῆς μεταπολιτεύσεως ἐν ταῖς ὁμοσπόνδοις πόλεσιν.

Καθ' ἐκάστην εὐκρινέστερον καὶ ἐναργέστερον κατεδεικνύετο, ὅτι εἶχον παρέλθῃ οἱ χρόνοι τῶν αὐτονόμων μικροπολιτειῶν καὶ

¹⁾ Πολιτικῶν Δ' 11 περὶ τὸ τέλος.

τῶν κατὰ μέρος συμμαχιῶν τῶν μετὰ ἢ ἄνευ ἡγεμονίας, καὶ ὅτι ἀπητοῦντο νέοι πολιτειακοὶ τύποι πανελλήνιοι τόσον εὐρεῖς, ὥστε αἱ μέχρι τοῦδε συγκεχυμέναι ἔννοιαι τῆς πόλεως καὶ πολιτείας νὰ χωρισθῶσι, καὶ ἡ πόλις νὰ εὕρῃ ἐντὸς τῆς πολιτείας τὴν κοινοτικὴν αὐτῆς θέσιν κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν δήμων ἐν τῷ ἀττικῷ πολιτεύματι, καὶ καθ' ἃ ἐπειράθη μὲν ἡ ἀρχαιοτέρα ναυτικὴ συμμαχία, ἐξετέλεσε δὲ μόνον ὡς πρὸς τὴν δύναμιν τῆς συμμαχικῆς ἐξουσίας καὶ ὅχι ὡς πρὸς τὸ ἴσον κοινοτικὸν δίκαιον τῶν συμμαχικῶν πόλεων. Ἀλλὰ δὲν ἦτο τοῦτο μόνον. Ἐκτοτε τόσαι δυνάμεις, ἀξιώσεις καὶ ἀντιζηλῖαι ἀνεφύησαν ἐν τῷ ἑλληνισμῷ, καὶ τόσαι ἀνάγκαι καὶ ταραχαὶ μετεβλήθησαν εἰς ἑξεῖς, καὶ τόση πληθώρα ζωῆς ἀπέβη ὅρος τοῦ ζῆν, ὥστε οἱ Ἕλληνες περιωρισμένοι ἐν τῷ στενῷ χώρῳ τῆς πατρίδος τῶν, ὅπου πᾶν ὅ,τι μικρόν, ἐφαίνετο μέγα, καὶ πᾶν ὅ,τι μέγα, μικρόν, ἦτο ἀδύνατον ν' ἀναπτυχθῶσι περισσότερον, ἀρκοῦμενοι εἰς ὅ,τι ἦσαν καὶ εἶχον. Ἀπειρα στοιχεῖα ζυμώσεως συνεσφρεύοντο ἐν αὐτοῖς ἐπιτήδεια πρὸς ἀνατροπὴν ὁλοκλήρου κόσμου· καθηλωμένοι εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος καὶ ἐμμένοντες εἰς τὰ πάτρια, οὐδὲν ἄλλο ἐδύναντο, εἰμὴ ὡς οἱ σπαρτοὶ ἄνδρες τοῦ Κάδμου νὰ κατασπαράττωσι καὶ νὰ διαφθεύωσιν ἀλλήλους. Ἦτο λοιπὸν ἐπάναγκες νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὰς ταραχώδεις αὐτῶν στάσεις, νὰ ἀνοιχθῇ νέον καὶ εὐρὺ στάδιον γονιμότηρας ἐνεργείας, καὶ πάντα τὰ εὐγενῆ πάθη ν' ἀναρρίπισθῶσι πρὸς μεγάλας ιδέας, καὶ τέλος εἰς τὴν πληθώραν τῶν ζωτικῶν δυνάμεων νὰ δοθῇ φῶς καὶ ἀήρ.

Ἀφ' ὅτου αἱ νῆκαι τοῦ Λυσάνδρου συνέτριψαν τὴν ἀρχαίαν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων, ὁ ἐξωτερικὸς κίνδυνος τῆς ἑλληνικῆς οἰκουμένης πανταχόθεν ἀπαύστως ἐπετείνετο. Διασπασθεῖσα νῦν μάλιστα εἰς κύκλους πάντῃ ἀλλήλων κεχωρισμένους, ἀπέβαλλε πανταχοῦ τῶν ἐθνικῶν αὐτῆς ὁρίων ἀεὶ μεῖζον ἔδαφος· οἱ Ἕλληνες τῆς Λιβύης εἶχον ἀποκρουσθῇ ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων πέραν τῆς Σύρτεως, οἱ δὲ τῆς Σικελίας ἀφηρέθησαν ὑπὸ τῶν αὐτῶν Καρχηδονίων τὸ μεγαλύτερον ἡμισυ μέρος τῆς νήσου, καὶ οἱ ἐν Ἰταλίᾳ

ἐξηφανίσθησαν κατ' ὀλίγον ἐκ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἀπὸ τοῦ Ἀπεννίνου φύλων. Οἱ βάρβαροι τοῦ κάτω Δουνάβεως, ὠθούμενοι καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Ἰταλίας ἀποκρουσθέντων Κελτῶν, ἤρχισαν ἀποπειρώμενοι νὰ εἰσβάλλωσι πρὸς νότον. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις αἱ πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς τοῦ Πόντου μετὰ κόπου ἡμύνοντο κατὰ τῶν Τριβαλλῶν, τῶν Γετῶν καὶ τῶν Σκυθῶν· ἐκ δὲ τῶν πρὸς νότον ἡ Ἡράκλεια εὔρε στήριγμα ἐν τῇ τυραννίδι, ἣν ἱδρυσεν ἐκεῖ μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος. Αἱ δὲ ἄλλαι ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦσαν ὑποτελεῖς τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον αὐθαιρέτως κυβερνώμεναι καὶ ἐκμεταλλευόμεναι ὑπὸ τῶν σατραπῶν αὐτοῦ, τῶν δυναστῶν καὶ τῶν ἐβελοδούλων ὀλιγαρχικῶν. Καὶ ἐν ταῖς πλουσίαις παρακειμέναις νήσοις ἐδέσποζεν ἡ περσικὴ ἰσχύς· διότι ἡ ἑλληνικὴ θάλασσα δὲν ἦτο πλέον τῶν Ἑλλήνων. Ἡ Ἀνταλκίδειος εἰρήνη παρέδωκεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ τῶν σατραπῶν αὐτοῦ ἰσχυρὸν μογλόν, ὅπως ὑπονομεύσιν ὅσον οἶόν τε βαθύτερον τὸν ἑλληνισμόν, ἐπιμελῶς συντηροῦντες τὴν διχόνοιαν τῶν κυριωτέρων αὐτοῦ πόλεων. Καὶ τὰ μὲν μεγάλα πολιτικὰ ζητήματα κρίνονται ἐκεῖ κατὰ «προσταγὴν» τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἐκ δὲ τῶν ἐμπειροπολέμων Ἑλλήνων στρατιωτῶν προσελαμβάνοντο τόσοι, ὅσοι ἐφαίνοντο ἀναγκαῖοι.

Ἡ ἰδέα τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν Περσῶν οὐδέποτε ἐλησμονήθη ἐν Ἑλλάδι· ἦτο διὰ τοὺς Ἕλληνας ὅ,τι ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας διὰ τὴν οὐτικὴν χριστιανοσύνην ὁ κατὰ τῶν ἀπίστων ἀγών. Καὶ αὕτη ἡ Σπάρτη ἐπὶ τινα τοῦλάχιστον χρόνον διὰ τούτου τοῦ προσωπείου ἐζήτει νὰ καλύπτῃ τὴν ἰδίαν αὐτῆς φιλαρχίαν καὶ ἀπιστίαν· ὁ δὲ Ἰάσων ὁ Φεραῖος ἐδικαιολόγει τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθεῖσαν τυραννίδα διὰ τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος· ἔπειτα ὅσον καταφανέστερα ἐγίνετο ἡ ἀδυναμία καὶ ἐσωτερικὴ παραλυσία τοῦ ὑπερμεγέθους κράτους, τόσοις εὐκολώτερον καὶ λυσιτελέστερον ἐφαίνετο τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ, καὶ τόσοις καθολικωτέρα καὶ βεβαιότερα ἐγίνετο ἡ ἐλπίς, ὅτι ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ καὶ ἔπρεπε νὰ

ἐπέλθῃ. Ἐὰν ὁ Πλάτων καὶ ἡ σχολὴ αὐτοῦ ἡγωνίζετο νὰ εὕρῃ καὶ πραγματοποιήσῃ τὴν ιδεώδη πολιτείαν, ἀλλ' ὁ Ἴσοκράτης, τοῦ ὁποίου ἡ ἐνέργεια ἦτο πάντως εὐρυτέρα καὶ δημωδεστέρα, ἐπανήρχετο πάντοτε εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Περσῶν ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ, φρονῶν, ὅτι τοιοῦτος πόλεμος θὰ ἦτο μᾶλλον πανηγυρικὴ πομπὴ ἢ ἐκστρατεία· πῶς ὑπομένομεν, ἔλεγε, τὴν ὕβριν τοῦ νὰ θέλωσιν οἱ βάρβαροι νὰ εἶνε εἰρηνοφύλακες ἐν Ἑλλάδι, ἐν ᾧ ἡ Ἑλλάς εἶνε ἱκανὴ νὰ διαπράξῃ ἔργα, ὑπὲρ ὧν ἄξιον εἶνε νὰ ἐπικαλεσθῇ τις τὴν βοήθειαν τῶν θεῶν; Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης λέγει, ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ ἐδύναντο νὰ εἶνε κύριοι τῆς οἰκουμένης, ἐὰν ἦσαν ἡνωμένοι εἰς μίαν πολιτείαν.

Ἀμφότεραι αὗται αἱ σκέψεις ἦσαν πρόχειροι· πρόχειρος ἐπίσης ἦτο καὶ ἡ γνώμη ὅτι καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἑνωσις καὶ ὁ κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἓν ἔργον, καὶ νὰ μὴ περιμένωμεν τὸ ἐν, μέχρις οὗ ἐκτελεσθῇ τὸ ἕτερον. Ἀλλὰ πῶς νὰ πραγματοποιηθῶσιν αἱ τοιαῦται σκέψεις;

Τοῦτο ἀνέλαβεν ὁ Φίλιππος ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Καὶ ὤφειλε δὲ τοῦτο, δύναται νὰ εἴπῃ τις, ἐὰν ᾔθελε νὰ ἐμπεδώσῃ καὶ ἐξασφαλίσῃ τὴν σαλευθεῖσαν βασιλείαν τοῦ οἴκου του. Διότι ἡ πολιτικὴ τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σπάρτης, τῆς Ὀλύνθου, τῶν Θηβῶν καὶ τῶν Θεσσαλῶν δυναστῶν ἐξηκολούθει πάντοτε νὰ ὑποθάλλῃ τὴν διχόνοιαν ἐν τῷ βασιλικῷ οἴκῳ, νὰ ὑποστηρίξῃ σφετερισμοὺς μερικῶν μεγιστάνων τῆς χώρας καὶ νὰ παροτρύνῃ τοὺς πρὸς τὴν Μακεδονίαν συνορεύοντας βαρβάρους νὰ εἰσβάλλωσι καὶ λεηλατῶσι τὴν χώραν. Ἀλλ' ἐὰν πάντες οὗτοι μὴδὲν ἄλλο δικαίωμα εἶχον πρὸς τοιαύτην διαγωγὴν, εἰμὴ τὴν ἀδυναμίαν τῆς μακεδονικῆς βασιλείας, οὐδὲν ἄλλο ἀπητεῖτο, ἵνα ἀποδειχθῇ τὸ κατὰ τούτων δίκαιον αὐτῆς, εἰμὴ ἡ ἀνόρθωσις ἐπαρκoὺς δυνάμεως· τότε δὲ δὲν ἐδύναντο ν' ἀπαιτήσωσι παρὰ τῆς μακεδονικῆς βασιλείας πλειοτέραν ἀνασκοπὴν καὶ ἐπιείκειαν, παρ' ὅσῃν αὐτοὶ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐπέδειξαν πρὸς τὰ συμφέροντα ἐκείνης.

Τοῦ Φιλίππου αἱ ἐπιτυχίαι στηρίζονται ἐπὶ τῶν στερεῶν θε-

μελίων, ἐφ' ὧν ἐθεμελίωσε τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐνεργούσης πολιτικῆς αὐτοῦ ἀπέναντι τῆς τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν τῆς νῦν μὲν ἐσπευσμένης, νῦν δὲ χαλαρᾶς, πάντοτε δὲ πλανωμένης ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ τὰ μέσα· ἀλλὰ πρὸ πάντων αἱ ἐπιτυχίαι του στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἐνότητος, τοῦ ἀπορρήτου, τῆς ταχύτητος καὶ συνακολουθίας τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτοῦ, τὰς ὁποίας οἱ καθ' ὧν διευθύνοντο ἐθεώρουν ἀδυνάτους μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν δὲν ἐδύναντο πλέον ν' ἀποφύγωσιν ἢ ν' ἀποκρούσωσιν αὐτάς. Ὅθεν, ἐν ᾧ ἡ Θεσσαλία μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀλεξάνδρου περιῆλθεν εἰς ἀταξίαν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἔστρεψαν πᾶσαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, καὶ οἱ Θηβαῖοι εἰς τὸν ἱερόν, ὅστις ἔμελλε νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς Φωκεῖς νὰ ὑποταχθῶσιν, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ἡγωνίζοντο ν' ἀνακτήσωσιν ἰσχύν τινα ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ὁ Φίλιππος ἐξέτεινε τὰ πρὸς νότον καὶ ἀνατολὰς ὅρια αὐτοῦ τοσοῦτον, ὥστε ἔχων μὲν τὴν Ἀμφίπολιν εἶχε τὴν διάβασιν εἰς τὴν Θράκην, ἔχων δὲ τὴν ὀρεινὴν χώραν τοῦ Παγγαίου κατεῖχε τὰ χρυσᾶ αὐτοῦ μεταλλεῖα· ἀπὸ δὲ τῶν παραλίῳν τῆς Μακεδονίας ἦτο κύριος τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου καὶ εἰσῆρχετο εἰς τὴν θάλασσαν, ἡ δὲ Μεθώνη ἤνοιγε τὴν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὁδόν. Μετὰ δὲ ταῦτα προσκληθεὶς εἰς βοήθειαν ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν, σπουδαίως ἀπειλουμένων ὑπὸ τῶν Φωκέων, ἦλθε καὶ εὗρε μὲν ἐβρωμένην ἀντίστασιν παρὰ τῆς καλῶς στρατηγουμένης δυνάμεως τῶν ἱεροσύλων, λαβὼν δὲ ἐγκαίρως ἐνίσχυσιν κατετρόπωσεν αὐτούς, καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν Θερμοπυλῶν. Καταστήσας δὲ μακεδονικὴν φρουρὰν εἰς τὰς Παγασάς, ἔγεινε κύριος τοῦ Θεσσαλικοῦ λιμένος καὶ τῆς πρὸς τὴν Εὐβοίαν ὁδοῦ. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἤνοιξαν τοὺς ὀφθαλμούς· ἡγουμένου δὲ τοῦ Δημοσθένους, ἤρχισαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς δυνάμεως ἐκείνης, ἥτις ἐφαίνετο ὅτι ἔτεινε τὴν χεῖρα πρὸς τὴν τῆς Ἑλλάδος ἐξουσίαν.

Οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς φιλοπατρίας τοῦ Δημοσθένους, οὐδὲ περὶ τοῦ ζήλου αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς τιμῆς καὶ τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων· καὶ δικαιοτάτα θαυμάζεται ὡς μέγιστος

ρήτωρ ἀπάντων τῶν αἰώνων· ἀλλ', ἂν ἐπίσης ἦτο μέγας ὡς πολι-
 τικὸς ἀνὴρ, καὶ ἂν ἦτο ὁ πολιτικὸς τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς τῆς
 Ἑλλάδος, τοῦτο εἶνε ἄλλο ζήτημα. Ἄν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἡ
 νίκη ἀπέβαινε κατὰ τῶν Μακεδόνων, ποία θὰ ἦτο ἡ μέλλουσα
 τύχη τῆς ἐλληνικῆς οἰκουμένης; Ἐν τῇ ἀρίστη περιπτώσει θὰ
 ἀνωρθοῦτο δύναμις τις ἀθηναϊκή, οἷα ἡ πρὸ μικροῦ τὸ δεύτερον
 ἤδη συντριβεῖσα, ἥτις θὰ ἦτο ἡ συμμαχικὴ δύναμις ἐπὶ τῇ βάσει
 τῆς αὐτονομίας τῶν συμμάχων, μὴ δυναμένη μήτε τοὺς βαρβά-
 ρους τῆς Ἀρκτοῦ ν' ἀποκρούσῃ, μήτε κατὰ τῶν βαρβάρων τῆς
 Ἀνατολῆς ν' ἀντιταχθῇ, μήτε τὸν παρακμάζοντα ἐλληνισμόν τῆς
 Ἑσπερίας νὰ ἐλκύσῃ πρὸς ἑαυτὴν καὶ νὰ προστατεύσῃ· ἡ θὰ ἦτο
 ἐξουσία ἐπὶ ὑποτελῶν χωρῶν, ὁποίας κατεῖχον ἤδη οἱ Ἀθηναῖοι
 τὴν μὲν Σάμον, Λήμνον, Ἰμβρόν καὶ Σκυρον κατὰ τύπον ἐν μέρει
 κληρουχικόν, τὴν δὲ Τένεδον, τὴν Προκόννησον, τὴν Χερσόνησον
 καὶ τὴν Δῆλον κατὰ ἄλλον χαλαρώτερον τύπον. Ἄλλ' ὅσον πε-
 ρισσότερον ἐπεξέτεινον οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν, τόσον
 μεγαλυτέραν ζηλοτυπίαν θὰ ἐπέσυρον, καὶ τόσον σφοδρότεραν τὴν
 ἐναντίωσιν τῶν ἀντιζήλων πολιτειῶν θὰ ἐκίνουν, θὰ ἐπηύξανον
 δὲ τὴν διχοστασίαν καὶ διαίρεσιν τὴν τοσοῦτον βαθέως λυμαινο-
 μένην τὸν ἐλληνικὸν κόσμον καί, ἵνα διατηρηθῶσιν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ,
 θὰ ἐθεώρουν εὐπρόσδεκτον πᾶσαν βοήθειαν, ὅθεν δῆποτε προερχο-
 μένην, εἴτε ἐκ τῶν Περσῶν εἴτε ἐκ τῶν βαρβάρων τῆς Θράκης καὶ
 Ἰλλυρίας. Ἡ τοῦτο μόνον ἤθελον οἱ Ἀθηναῖοι, τὰς μὲν ἀνυπολο-
 γίστους μεταβολάς, ὅσας ἡ δύναμις τῆς Μακεδονίας ἡπείλει νὰ
 ἐπιφέρῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ν' ἀποκρούσωσι, τὰ δὲ πράγματα νὰ
 διατηρήσωσιν ὅπως εἶχον; Ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν ὅσον οἷόν τε ἐλε-
 εινὰ καὶ ἐπαίσχυντα καὶ τόσον μᾶλλον ἀστήρικτα καὶ ἐκρηκτικά,
 ὅσον μακρότερον χρόνον παρετείνετο ἐκείνη ἡ ἀσυναρτησία καὶ ὁ
 φθισιῶν μικρολόγος βίος, καθ' ὃν ὁ ἐλληνισμὸς μικρὸν κατὰ μικρὸν
 ἀπέθνησκεν. Ὅσον καὶ ἂν ἐνόμιζον ἡ ἐπροφασίζοντο οἱ Ἀθηναῖοι
 πατριῶται, ὅτι διεξῆγον τὸν κατὰ τοῦ Φιλίππου ἀγῶνα ἐν ὀνόματι
 τῆς ἐλευθερίας, τῆς αὐτονομίας, τῆς ἐλληνικῆς παιδείας καὶ τῆς

ἐθνικῆς τιμῆς, οὐδὲν τούτων τῶν ἀγαθῶν θὰ ἐξησφαλίζετο ὑπὸ τῆς νίκης τῶν Ἀθηναίων, οὐδὲ θὰ διετηρεῖτο ὑπὸ τῆς ἀνορθώσεως τῆς ἐξουσίας αὐτῶν ἐπὶ συμμάχων ἢ ὑποτελῶν χωρῶν καὶ ὑπὸ τῆς ἀποτετριμμένης καὶ κατεφθαρμένης δημοκρατίας τῶν συκοφαντῶν, τῶν δημαγωγῶν καὶ τῶν μισθοφόρων αὐτῆς. Ἦτο πλάνη τοῦ Δημοσθένους, τιμῶσα ἴσως τὴν καρδίαν του οὐχὶ δὲ καὶ τὴν διάνοιάν του, ἐὰν ἐπίστευεν, ὅτι διὰ τοῦ δήμου ἐκείνου τῶν Ἀθηναίων τοῦ ἀπολέμου, τοῦ φληναφοῦντος καὶ βαναυσοφρονοῦντος, καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου του ἐδύνατο νὰ τὸν παρασύρῃ εἰς λαμπρὰς ἀποφάσεις, ἢ ἐπὶ μικρὸν νὰ τὸν γαλθανίσῃ εἰς γενναίας πράξεις, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιδιώξῃ μεγάλην πολιτικὴν, καὶ νὰ διεξαγάγῃ μακρὸν καὶ ἐπίμοχθον ἀγῶνα. Ἐτι δὲ βαρυτέρα πλάνη ἦτο, ἐὰν ἐπίστευεν, ὅτι συμμαχῶν μετὰ τῶν Θηβῶν, τῆς Μεγαλοπόλεως, τοῦ Ἄργους ἢ ἄλλων οἰωνόηποτε πολιτικῶν ἐν ὥρᾳ κινδύνου μόνον συγκεκολλημένων, ἐδύνατο ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν αὐξανομένην δύναμιν τοῦ βασιλέως Φιλίππου, ὅστις, καὶ ἂν ἐν μιᾷ μάχῃ ἡττᾶτο, θὰ ἐπανήρχετο διὰ διπλάσιας δυνάμεως, ἐν ᾧ αἱ ἐλληνικαὶ συμμαχίαι μετὰ τὴν πρώτην ἡτταν θὰ διελύοντο. Ὁ Δημοσθένης ὥφειλε νὰ γνωρίζῃ πόσον διέφερεν, ὅτι δὲν ἦτο αὐτὸς ὁ πολεμικὸς ἥρως ὁ μέλλων νὰ ἐκτελέσῃ τὰ πολεμικὰ σχέδια, τὰ ὅποια συνεβούλευε, καὶ ὅτι ἦτο ἡναγκασμένος καὶ αὐτὰ καὶ τὴν τύχην τῆς πολιτείας νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς στρατηγούς, οἷος ὁ ἰσχυρογνώμων Χάρης καὶ ὁ ἀκόλαστος Χαρίδημος, οἵτινες ἦσαν τούλάχιστον ἱκανοὶ νὰ μεταχειρίζωνται τὰ στίφη τῶν μισθοφόρων, καὶ νὰ πορίζωσιν εἰς αὐτοὺς τὰ ἐπιτήδεια. Ἐπρεπε νὰ γνωρίζῃ, ὅτι καὶ ἐν αὐταῖς Ἀθήναις, εὐθύς ὥς ἤθελεν ἀποκτήσῃ ἰσχύν τινα, οἱ πλούσιοι, οἱ ὀκνηροὶ καὶ ἰδιοτελεῖς ἤθελον συνασπισθῇ ἐναντίον του, καὶ ἐπὶ τούτων ἐρειδόμενοι οἱ προσωπικοὶ τοῦ ἐχθροῦ ἤθελον μεταχειρισθῇ πᾶσαν σκευωρίαν καὶ δυσχέρειαν τοῦ πολιτεύματος, ἵνα ματαιώσωσι τὰ σχέδιά του, τῶν ὁποίων ἡ ἀξία μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην ἐχαρακτηρίσθη ὑπὸ τινων Ἀθηναίων διὰ τῶν ἐξῆς πικρῶν λέξεων « ἀπωλόμεθ' ἂν, εἰ μὴ ἀπωλόμεθα ».

Ἵνα κατανοήσωμεν τὰ ἐπακόλουθα τῆς μεγάλης ταύτης καταστροφῆς, εἶνε ἀνάγκη νὰ παρακολουθήσωμεν κατὰ τὰ οὐσιωδέστερα τὴν τοιοῦτον τέλος λαβοῦσαν πάλιν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Μακεδονίας.

Τοῦ Δημοσθένους ἡ μεγάλη πολιτικὴ δρᾶσις ἤρχισεν, ἀφ' ὅτου αἱ ἐπιτυχίαι τοῦ Φιλίππου κατὰ τῶν Φωκέων, ἡ ροπή αὐτοῦ ἐπὶ τῶν φατριῶν τῆς Εὐβοίας καὶ ἡ πέραν τῆς Ἀμφιπόλεως πρόοδος κατέδειξαν, ὅτι ἀνεφύετο δύναμις ὑπερβαίνουσα πάντα τὰ μέχρι τοῦδε ὅρια τῆς ἐλληνικῆς πολιτικῆς. Ἀφ' ὅτου δὲ οἱ Ἀθηναῖοι, καταλαβόντες τὰς Θερμοπύλας τῷ 352 μετὰ τὴν πρώτην ἐπιτυχίαν τοῦ Φιλίππου κατὰ τῶν Φωκέων, ἐφανέρωσαν, τί ἤθελον, ὑπέδειξαν εἰς τὸν ἀντίπαλον τὴν μέλλουσαν πορείαν του. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἔτι τὸν στόλον τῶν καὶ τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχήν, ἐξ ἧς γοργότης μόνον καὶ ἀποφασιστικότης ἔλειπεν, ἵνα καταπνίξῃ τὸν ἐν τῷ γίνεσθαι μακεδονικὸν στόλον. Ἦσαν λοιπὸν οἱ ἐπικινδυνότατοι ἐχθροὶ τοῦ Φιλίππου ἐν Ἑλλάδι, καὶ διὰ τοῦτο ὤφειλε νὰ τοὺς ἀπομονώσῃ καὶ διὰ ταχέων ἐγχειρημάτων νὰ ὑπερτερήσῃ.

Οἱ Ὀλύνθιοι, ἡγούμενοι τῶν διὰ συμμαχίας πάλιν συνδεδεισῶν χαλκιδικῶν πόλεων, εἶχον συμμαχήσῃ πρὸ τεσσάρων ἐτῶν μετὰ τοῦ Φιλίππου κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ὅτε ἤριζον οὗτοι περὶ τῆς Ἀμφιπόλεως, καὶ εἶχον λάβῃ ἐκ τῆς χειρὸς τούτου τὴν Ποτίδαιαν τὴν ὑπὸ ἀττικῶν κληρούχων κατεχομένην, ἀπεδείχθησαν δὲ ἱκανῶς συνετοί, ὥστε νὰ ὠφεληθῶσιν ἐξ ἐκείνου, ὃν ἐφοβοῦντο· ἀλλὰ τώρα μετὰ τὴν πρώτην ἐπιτυχίαν τοῦ Φιλίππου κατὰ τῶν Φωκέων οἱ Ὀλύνθιοι ἔπεμψαν εἰς τὰς Ἀθήνας, προτείνοντες συμμαχίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπροστάτευσαν τὸν πρὸς αὐτοὺς καταφυγόντα μνηστῆρα τῆς μακεδονικῆς βασιλείας, καὶ ἡρνήθησαν νὰ παραδώσωσιν αὐτόν, ὃ Φίλιππος ἐπελήφθη ταύτης τῆς ἀφορμῆς, ἵνα κινήσῃ πόλεμον κατ' αὐτῶν. Παρὰ τὴν βοήθειαν δὲ τῶν Ἀθηναίων ἡ χαλκιδικὴ συμμαχία ἠττήθη, ἡ Ὀλυνθος κατεστράφη καὶ αἱ ἄλλαι συμμαχικαὶ πόλεις περιελήφθησαν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῆς Μακεδονίας (348).

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐπεχείρησαν ματαίως οἱ Ἀθηναῖοι ἐκστρατεῖαν τινὰ εἰς τὴν Εὐβοίαν, διότι οἱ πλεῖστοι τῶν κατὰ πόλεις τυράννων ἦσαν φίλοι τοῦ Φιλίππου, καὶ δι' αὐτῶν ἠπείλει οὗτος τὰ πλάγια τῆς Ἀττικῆς. Ὁ δὲ Φίλιππος ἐτράπη ἀπὸ τῆς Ὀλύμπου—τὸ τρίτον ἤδη—ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῶν Θρακῶν Κερσοβλέπτου, ὅστις κατὰ προτροπὴν τῶν Ἀθηνῶν εἶχε βοηθήσῃ τοὺς Ὀλυνθίους. Ὁ δὲ μακεδονικὸς στόλος ἦτο ἤδη ἱκανὸς νὰ λεηλατῇ τὰς τῶν Ἀθηναίων νήσους Λῆμον, Ἰμβρον καὶ Σκυρον, καὶ νὰ συλλαμβάνῃ ἄττικὰ ἐμπορικὰ πλοῖα· ὡς καὶ αὕτη ἡ Πάραλος, μία τῶν ἱερῶν τριήρων, συλληφθεῖσα παρὰ τὴν Μαραθωνίαν ἀκτὴν, ἀπήχθη ὡς τρέπαιον εἰς τὴν Μακεδονίαν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι, στενοχωρούμενοι εἰς ἄκρον ὑπὸ τῶν Φωκέων, ἐζήτησαν βοήθειαν παρὰ τοῦ Φιλίππου καὶ παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ καταλάβῃ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν. Τὴν χειρίστην ταύτην τροπὴν τῶν πραγμάτων θέλοντες νὰ προλάβωσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἐδείχθησαν εὐδιάθετοι νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην. Ἀλλ' ὁ μὲν Φίλιππος παρέτεινε τὰς διαπραγματεύσεις, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἵνα προστατεύσωσι τὰς Θερμοπύλας καὶ τὸν Ἑλλησποντον, ἐζήτησαν νὰ συμπεριλάβωσιν εἰς τὴν εἰρήνην τοὺς Φωκεῖς καὶ τὸν Κερσοβλέπτην, ἀλλὰ τέλος καὶ ἄνευ τούτων τῶν ὄρων ἐφάνησαν πρόθυμοι ν' ἀποδεχθῶσι τὴν εἰρήνην. Ταῦτα πάντα ἀπέδειξαν, πόσον ὁ μὲν Φίλιππος ἐπλεονέκτει, αἱ δὲ Ἀθῆναι ἐμειονέκτου κατὰ τὸ κῦρος. Τὸ σύγχρονον τέλος τοῦ ἱεροῦ πολέμου ἐτράχυνεν ἔτι μᾶλλον τὰ πράγματα.

Οἱ Φωκεῖς κατεῖχον ἔτι τὰς Θερμοπύλας καὶ ἐν τῇ Βοιωτίᾳ τὰς ἀπὸ τῶν Θηβῶν ἀποστατησάσας πόλεις Ὀρχομενὸν καὶ Κορώνειαν. Καὶ ὁ μὲν θησαυρὸς τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ ἔκλινεν εἰς ἐξάντλησιν, ἀλλ' εἶχον τὰς ἐλπίδας ἐπὶ τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν Ἀρχίδαμος εἶχεν ἔλθῃ πρὸς βοήθειαν αὐτῶν, ἄγων χιλίους ὀπλίτας. Ἀλλ' ὁ Φίλιππος ὑποδείξας, ὅτι θὰ ἐπέτρεπε νὰ περιέλθῃ τὸ ἱερὸν τῶν Δελφῶν εἰς τὰς χεῖρας τῆς Σπάρτης, κατώρθωσε τὴν ἀναχώρησιν τῶν Σπαρτιατῶν· ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Φωκέων, λαβὼν ἐλευθέραν ἀποχώρησιν ἑαυτοῦ καὶ

τῶν 8,000 μισθοφόρων, παρεχώρησεν εἰς τοὺς Μακεδόνας τὰς Θερμοπύλας, καθ' ὃν χρόνον ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἐψήφισε τὴν εἰρήνην. Καὶ οὕτως ὁ μὲν Φίλιππος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὁ δὲ Ὀρχομενὸς καὶ ἡ Κορώνεια παρεδόθησαν, καὶ αἱ Θῆβαι ἔχαιρον ἀπολαμβάνουσαι παρὰ τοῦ Φιλίππου ταύτας τὰς πόλεις. Τότε ὁ Φίλιππος ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Θηβαίων καὶ Θεσσαλῶν συνεκάλεσε τὸ συνέδριον τῶν Ἀμφικτυόνων, εἰς ὃ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔπεμψαν ἀντιπροσώπους. Ἐν αὐτῷ, γενομένης κρίσεως περὶ τῶν Φωκέων, οὗτοι ἐξεβλήθησαν τῆς ἱερᾶς ὁμοσπονδίας, αἱ 22 αὐτῶν πόλεις διελύθησαν, τὰ δὲ τείχη αὐτῶν κατεβλήθησαν καὶ οἱ μετὰ τῶν μισθοφόρων ἀποχωρήσαντες ἐκηρύχθησαν, καθ' ὃ ἱερόσυλοι, ἐπικατάρτατοι, καὶ κατ' αὐτῶν ἐπεκηρύχθη θάνατος. Μόλις καὶ μετὰ βίας ἀπερρίφθη ἡ πρότασις τῶν Οἰταίων τοῦ νὰ θανατωθῶσι πάντες οἱ ἐν τῇ χώρᾳ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ὅπλα. Δι' ἐτέρου δόγματος τῶν Ἀμφικτυόνων ἡ ψῆφος τῶν Φωκέων ἐδόθη εἰς τὸν Φίλιππον, καὶ εἰς αὐτὸν ἀνετέθη ἡ διοίκησις τῶν Πυθίων καὶ ἡ προστασία τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ.

Οὕτως ἔλαβε τὰ πρωτεῖα ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ συνεδρίῳ, τὸ ὁποῖον διὰ τῶν πρὸ μικροῦ γενομένων ἀπέκτησε τοσαύτην πολιτικὴν σημασίαν, ὅσῃν οὐδέποτε πρότερον. Πρῶτοι ἡσθάνθησαν οἱ Ἀθηναῖοι αὐτήν, οἵτινες ἐδίσταζον ν' ἀναγνωρίσωσι τὰ εἰς τὸν Φίλιππον δοθέντα δικαιώματα. Πρεσβεία τῶν Ἀμφικτυόνων ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐν' ἀπαιτήσῃ τὴν ῥητὴν συγκατάθεσιν. Ἐὰν ἤρνοῦντο, τὸ συνέδριον ἐπέβαλλε τιμωρίαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἡ δύναμις τοῦ Φιλίππου ἦτο ἐτοίμη νὰ τὴν ἐκτελέσῃ. Τότε καὶ αὐτὸς ὁ Δημοσθένης συνεβούλευσε ν' ἀποφύγῃ τὸν ἱερὸν τοῦτον πόλεμον.

Ἐν τούτοις ἡ πολιτικὴ τοῦ Φιλίππου προέβαιnen ἀσφαλῶς. Καὶ τὸ μὲν βασιλείον τῆς Ἠπείρου εἶχεν ἤδη ὑποχείριον, αἱ δὲ πόλεις τῆς Πελοποννήσου ἐτρέφοντο ὑπὸ τῆς ἐλπίδος κοινοῦ ἀγῶνος κατὰ τῆς Σπάρτης· ἡ δὲ Ἥλις, ἡ Σικυὼν, τὰ Μέγαρα, ἡ Ἀρκαδία, ἡ Μεσσηνία καὶ τὸ Ἄργος ἐκυβερνῶντο ὑπὸ τῶν φί-

λων του· ἐγκατασταθεὶς δὲ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, συνωμολόγησε συμμαχίαν μετὰ τῶν Αἰτωλῶν, παραχωρήσας αὐτοῖς τὴν ποθουμένην Ναύπακτον. Ἡ δὲ δύναμις τῶν Ἀθηναίων ἦτο κατὰ ξηρὰν περιέζωσμένη καὶ σχεδὸν παραλελυμένη, ἀλλὰ κατεῖχον ἔτι τὴν θάλασσαν· ὁ στόλος τῶν ἐξησφάλιζεν ὑπὲρ αὐτῶν τὴν Χερσόνησον, τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Προποντίδα. Ἐκεῖ λοιπὸν ἔπρεπεν ὁ Φίλιππος νὰ τοὺς προσβάλῃ. Ἀπαύστως ἐπαναλαμβάνων τὰς διαβεβαιώσεις περὶ τῆς φιλίας καὶ τῆς εἰρηνικῆς αὐτοῦ διαθέσεως, ἐπετέθη πάλιν κατὰ τοῦ Κερσοβλέπτου καὶ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ μικροτέρων ἡγεμόνων τῆς Θράκης, ὑπέταξε τὴν ἐκατέρωθεν τοῦ Ἑβρου χώραν, ἐξασφαλίσας αὐτὴν διὰ πολλῶν πόλεων ἐν τῇ μεσογείᾳ κτισθεῖσων, αἱ δὲ ἐλληνικαὶ πόλεις αἱ παρὰ τὸν Πόντον μέχρις Ὀδησοῦ προσετέθησαν εὐχαρίστως εἰς τὴν μετ' αὐτοῦ συμμαχίαν. Τοσοῦτον δὲ ἰσχυρὰ ἦτο ἡ ἐντύπωσις τῶν ἐπιτυχιῶν αὐτοῦ, ὥστε ὁ βασιλεὺς τῶν Γετῶν τῶν κατὰ τὸν κάτω Δούναβιν ἐζήτησε τὴν φιλίαν του, πέμψας αὐτῷ τὴν θυγατέρα του εἰς γάμον.

ὑπὸ τούτων τῶν ἐπιτυχιῶν ἐφοβήθησαν ὅχι ὀλιγώτερον οἱ ἐν Ἑλλάδι ἀντίπαλοι τοῦ Φιλίππου. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἀπήτουν τὴν ἀποκατάστασιν τῶν συμμάχων αὐτῶν ἡγεμόνων τῆς Θράκης, καὶ ἵνα προστατεύσωσι τὴν κινδυνεύουσαν Χερσόνησον, ἀπέστειλαν εἰς αὐτὴν κληρούχους. Ἡ δὲ πόλις Καρδία ἡρνήθη νὰ τοὺς δεχθῇ, καὶ ἡ πρότασις τοῦ Φιλίππου νὰ διαλύσωσι τὴν διαφορὰν ἐνώπιον δικαστηρίου διαιτητῶν ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, τῶν ὁποίων οἱ στρατηγοὶ προσέβαλον καὶ κατέστρεψαν τὰ ἐν τῇ Προποντίδι μακεδονικὰ χωρία. Ταῦτα πάντα προπαρεσχεύαζον νέον πόλεμον.

Ὁ Φίλιππος, συμμαχήσας πρὸς τὸ Βυζάντιον, τὴν Πέρινθον καὶ ἄλλας πόλεις ἀποσπασθείσας τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, ἀπήτησε δυνάμει τῆς συμμαχίας τὴν βοήθειαν αὐτῶν κατὰ τῶν Θρακῶν· ἀλλ' αὗται φοβηθεῖσαι τὴν αὐξανομένην δύναμιν αὐτοῦ ἡρνήθησαν, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι προσ-

έφερον αὐταῖς συμμαχίαν καὶ ἐπικουρίαν. Οὗτοι εἶχον ἤδη ἀπαλλοτριώσῃ αὐτοῦ καὶ τὰς πλείστας πόλεις τῆς Εὐβοίας, καὶ εἶχον συμμαχήσῃ μετὰ τῆς Κορίνθου, τῶν Ἀχαρνάνων, τῶν Μεγάρων, τῆς Ἀχαΐας καὶ τῆς Κερκύρας, καὶ ἀνανεώσῃ τὰς πρὸς τὴν Ῥόδον καὶ Κῶν σχέσεις. Ἀφ' οὗ δὲ ὑπεδείχθησαν εἰς τὴν αὐλήν τῶν Σούσων οἱ κίνδυνοι οἱ ἀπειλοῦντες τὸ περσικὸν κράτος ὡς ἐκ τῆς αὐξανομένης δυνάμεως τοῦ Φιλίππου, οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ἐλάμβανον χρηματικὰς βοηθείας παρὰ τῶν Περσῶν, καὶ ὁ ζῆλος τοῦ ἐν Ἀθήναις δήμου ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας ἠϋξάνεν ὁσημέραι.

Ὁ Φίλιππος, ἀφ' οὗ ἐνίκησε τοὺς Θράκας, ἐτράπη πρὸς τὴν Περὶνθον καὶ πρὸς τὸ Βυζάντιον, τὴν κλεῖδα τοῦ Πόντου· διότι ἂν αἱ πόλεις αὗται ἔπιπτον, ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων ἐπλήττετο εἰς τὴν ῥίζαν τῆς. Εἰς τὸ τελεσίγραφον τοῦ Φιλίππου ἀπεκρίθησαν οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ λύων τὴν εἰρήνην, καὶ ἔπεμψαν εἰς τοὺς Βυζαντίους τὸν στόλον, ὃν ὑπεσχέθησαν· ἦλθε δὲ βοήθεια καὶ ἐκ τῆς Ῥόδου, τῆς Κῶ καὶ τῆς Χίου, τῶν συμμάχων τοῦ Βυζαντίου· οἱ δὲ γειτνιάζοντες σατράπαι ἔσπευσαν νὰ βοηθήσωσι τὴν Περὶνθον, ἀποστείλαντες στρατὸν εἰς τὴν Θράκην. Ὁ Φίλιππος λοιπὸν ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἐντεῦθεν ὥρμησε κατὰ τῶν Σκυθῶν, διότι ὁ Ἀτέας βασιλεὺς τῶν Σκυθῶν τῶν ἐντεῦθεν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Δουνάβεως ἦτο ἐπικίνδυνος γείτων τῶν ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Ἑβρου οἰκισθέντων ὑπ' αὐτοῦ χωρίων. Καταπολεμήσας δὲ αὐτὸν ἐπανῆλθεν οἰκαδὲ διὰ τῆς χώρας τῶν Τριβαλλῶν, ἵνα μάθωσι καὶ οὗτοι, καθ' ὃ πολλὰκις ἀποδειχθέντες ὀχληροὶ γείτονες τῆς Μακεδονίας, νὰ φοβῶνται τὴν δυνάμιν του. Καὶ ἄλλως δὲ ὤφειλε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ νῶτά του, πρὶν ἀναλάβῃ τὴν κρίσιμον ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ἀθηναίων.

Ἀλλὰ καὶ οὗτοι εἰργάζοντο ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἐν τῷ ναῷ τῶν Δελφῶν ἀνακαινίσαντες τὰ παλαιὰ ἀναθήματά των διὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην, ἐπέγραψαν « Ἀθηναῖοι ἀπὸ Μήδων καὶ Θηβαίων ὅτε τάναντία τοῖς Ἑλλήσιν ἐμάχοντο ». Ἀλλ' οἱ Λοκροὶ οἱ Ἀμφισ-

σεῖς κατὰ προτροπὴν τῶν Θηβαίων ἐνεκάλεσαν διὰ τοῦτο τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον, προτείναντες νὰ ἐπιβληθῇ εἰς αὐτοὺς βαρὺ πρόστιμον· ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Ἀθηναίων Αἰσχίνης ἀπήντησεν, ἐγκαλῶν ὅτι αὐτοὶ ἦσαν οἱ καλλιεργοῦντες γαίας τοῦ ναοῦ τῶν Δελφῶν· παρῶζυνε δὲ τοσοῦτον τὸ συνέδριον, ὥστε ἀπεφασίσθη νὰ τιμωρήσωσιν ἀμέσως τοὺς ἱεροσύλους, ἀλλ' οἱ χωρικοὶ τῆς Ἀμφίσσης ἀπεδίωξαν πούς Ἀμφυκτύοντας καὶ τοὺς Δελφούς τοὺς μετ' αὐτῶν συγκαταβάοντας. Μετὰ τοιαύτην ὕβριν ἀπεφάσισαν νὰ συγκαλέσωσιν ἑκτακτον σύνοδον τῶν Ἀμφικτυόνων, ἥτις ἔμελλε νὰ διατάξῃ τὰ δέοντα πρὸς τιμωρίαν τῶν ἐναγῶν. Ἀλλ' οἱ μὲν ἀντιπρόσωποι τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Θηβῶν δὲν προσῆλθον, ἡ δὲ Σπάρτη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ἱεροῦ πολέμου εἶχεν ἀποκλεισθῇ, οἱ δὲ ἐμφανισθέντες εἰς τὴν σύνοδον ἀπεφάσισαν ἱερὰν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἀμφίσσης, ἀναθέσαντες αὐτὴν εἰς τὰ πλησιέστατα φύλα. Ἀλλ' ἡ ἐπιτυχία αὐτῆς ἦτο μικρά καὶ οἱ Ἀμφισσεῖς ἐπέμειναν εἰς τὸ πείσμα των. Τότε ἡ προσεχὴς τακτικὴ σύνοδος (κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 339) ἀνέθεσεν εἰς τὸν βασιλέα Φίλιππον τὴν τιμωρίαν τῶν ἐναγῶν καὶ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἱεροῦ πολέμου.

Ἐπῆλθε μετὰ σπουδῆς, οὐχὶ ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἀγρότας τῆς Ἀμφίσσης. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι ἀνένεωσαν τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον, καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ ἐκ τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Περίνθου, ἐδύνατο ἐκστρατεῦν ὑπὲρ τοῦ ἐν Δελφοῖς Θεοῦ νὰ προσπελάσῃ τὴν πεζικὴν αὐτοῦ δύναμιν εἰς τὰ ὄρια τῆς Ἀττικῆς, καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον ἐκεῖ, ὅπου τῶν Ἀθηναίων ἡ ναυτικὴ δύναμις οὐδεμίαν παρεῖχε βοήθειαν. Τὸ ὅτι δὲ αὐτοὶ οἱ ὑποκινήσαντες τὴν πρὸς τοὺς Ἀμφισσεῖς ἔριδα ἦσαν ἠναγκασμένοι τώρα νὰ τραπῶσιν κατ' ἐκείνου, ὅστις ἦλθεν, ἵνα διαπεράνῃ αὐτὴν, ἀπεκάλυπτεν εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους τὸ ἄδικον καὶ ἀντιφατικὸν τῆς πολιτικῆς των. Καὶ περὶ μὲν τῶν Θηβαίων ἐδύνατο νὰ εἶνε βέβαιος, διότι ἰδίως ἀπὸ τοῦ πολέμου τοῦ κατὰ τῶν Φωκέων ἦσαν πρὸς μὲν τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἄκρον ἔξωρ-

γισμένοι, πρὸς δὲ τοὺς σώσαντας αὐτοὺς Μακεδόνας πλήρεις εὐγνωμοσύνης καὶ διὰ συμμαχίας συνδεδεμένοι. Διὰ δὲ τῆς Νικαίας τῆς παρὰ τὴν μεσημβρινὴν ἔξοδον τῶν Θερμοπυλῶν, ἣν εἶχε παρὰ χωρήσει εἰς τοὺς Θεσσαλούς, ἢ ὁδὸς ἢ πρὸς νότον ἦτο ἐλευθέρα. Ὅθεν μέρος μὲν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ διέταξε νὰ ὁδεύσῃ ἐκ τῆς Ἡρακλείας τῆς παρὰ τὴν βορείαν εἰσόδον τῶν Θερμοπυλῶν διὰ τῶν στενῶν τῆς Δωρίδος καὶ τῆς συντομωτάτης ὁδοῦ πρὸς τὴν Ἀμφισσαν· αὐτὸς δὲ ἔχων τὸ μεγαλύτερον μέρος προήλανε διὰ τῆς Νικαίας καὶ τοῦ στενοῦ τοῦ φέροντος πρὸς τὴν Ἑλάτειαν τὴν κειμένην ἐν Φωκίδι ἐν τῇ ἄνω κοιλάδι τοῦ Κηφισσοῦ. Περί τὰ τέλη τοῦ φθινοπώρου τοῦ 339 κατέλαβε τὴν Ἑλάτειαν, καὶ ὀχυρωθεὶς ἐκεῖ εἶχεν ἔμπροσθεν μὲν τὰ ὅρια τῆς Βοιωτίας τὰ ἀφύλακτα καὶ τὴν ὁδὸν τὴν πρὸς τὴν Ἀττικὴν, ὀπίσθεν δὲ τὰ στενὰ τὰ ἐξασφαλίζοντα τὴν μετὰ τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας συγκοινωνίαν.

Ἐκεῖθεν ἔπειμψε πρέσβεις εἰς τὰς Θήβας μετὰ τῶν ἐξῆς προτάσεων· ἐὰν μὲν ἡ πόλις ᾔθελε συνεκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, προσέφερε μέρος τῆς λείας ἐν περιπτώσει νίκης καὶ ἐπέκτασιν ὁρίων· ἐὰν δὲ δὲν ᾔθελε νὰ συναγωνισθῇ, ἀπῆτει τοῦλάχιστον ἐλευθέραν διόδον. Ἀλλὰ συγχρόνως εἶχον ἔλθῃ εἰς τὰς Θήβας καὶ τῶν Ἀθηναίων πρέσβεις, ὁ δὲ ζῆλος τοῦ Δημοσθένους κατῴρθησε παρὰ πάντα τὰ γενόμενα κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν νὰ συνάψῃ συμμαχίαν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων. Οἱ Θηβαῖοι ἔπειμψαν εἰς βοήθειαν τῶν Ἀμφισσέων Λοκρῶν σῶμα μισθοφόρων, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι παρεχώρησαν αὐτοῖς 10,000 ἄνδρας πρὸ μικροῦ στρατολογηθέντας· ἀμφότεραι δὲ αἱ πόλεις προσεκάλεσαν τοὺς φυγάδας τῶν Φωκέων νὰ κατέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα των, καὶ ἐβοήθησαν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκ νέου ὀχύρωσιν σπουδαιοτάτων τινῶν θέσεων τῆς χώρας. Ἀλλ' οἱ Μακεδόνες εἰσελάσαντες εἰς τὴν Ἀμφισσαν, κατεπολέμησαν τὰ μισθοφορικὰ πλήθη τῶν ἐναντίων καὶ κατέστρεψαν τὴν Ἀμφισσαν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Θηβαῖοι παρεσκευάζοντο συντόνως, ὅπως ἀντεπεξέλθωσι κατὰ τῆς ἐν Φω-

κίδι κυρίας δυνάμεως τοῦ Φιλίππου προσκαλέσαντες καὶ τοὺς πολίτας αὐτῶν εἰς τὰ ἔπλα. Ὁ στρατὸς τῶν Ἀθηναίων προσελθὼν εἰς τὰς Θήβας ἠνώθη μετὰ τοῦ βοιωτικοῦ, δύο δὲ εὐτυχεῖς μάχαι ἀνεπτέρωσαν τὸ θάρρος καὶ τὴν πεποίθησίν των. Ἐπεμψαν δὲ ἐπικουρίας καὶ ἡ Κόρινθος καὶ τὰ Μέγαρα καὶ ἄλλοι σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων.

Ἄλλ' ὁ Φίλιππος δὲν ὑπεχώρει, ἀλλὰ προσεκάλεσεν ἐνισχύσεις ἐκ Μακεδονίας, μετὰ δὲ τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ υἱοῦ Ἀλεξάνδρου προσελθόντων ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἀνῆλθεν εἰς 30,000 περίπου. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον θὰ ἔπεμψεν ὁ βασιλεὺς πρέσβεις εἰς τὰς Θήβας, προτείνων διαπραγματεύσεις, ἀλλ' ἡ σφοδρὰ τοῦ Δημοσθένους ἀντιρρήσις ἐματαιώσε τὰς εἰρηνοφίλους ὁρέξεις τῶν Βοιωταρχῶν. Δυστυχῶς ὁ στρατὸς τῶν συμμάχων, ὑπέρτερος τοῦ Μακεδονικοῦ κατὰ τὸν ἀριθμὸν, δὲν ὑπῆρξεν ἐπίσης ἱκανὸς νὰ λάβῃ στρατηγικὴν πρωτοβουλίαν· ἀλλὰ διέμενον κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς Φωκίδος, κατέχοντες ἰσχυρὰν θέσιν παρὰ τὸν Κηφισσόν. Κίνημά τι τοῦ Φιλίππου πρὸς τὰ δεξιὰ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ προχωρήσωσι πρὸς τὸ βοιωτικὸν πεδίον. Ἐν Χαιρωνείᾳ συνεκροτήθη ἡ μάχη τὸν Αὐγούστον τοῦ 338. Ἡ συμπλοκὴ ὑπῆρξε πεισματώδης, ἀλλὰ τὸν ἐπὶ πολὺ ἄκριτον ἀγῶνα διέκρινεν ἡ ἐπίθεσις τῶν ἱππέων τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀγομένων· καὶ οὕτως ἡ νίκη ἀπέβη τελεία· ὁ στρατὸς τῶν συμμάχων κατετροπώθη καὶ διεσκορπίσθη, ἡ δὲ τύχη τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Φιλίππου.

Οὔτε αἱ ἀπαιτήσεις τῆς πολιτικῆς του οὔτε ἡ μέθη διὰ τὴν νίκην παρέστυραν τὸν Φίλιππον τοσοῦτον, ὥστε νὰ μεταβάλλῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς μακεδονικὴν ἐπαρχίαν· οἱ Θηβαῖοι μόνον ὑπέστησαν τὴν προσήκουσαν τιμωρίαν διὰ τὴν ἀποστασίαν των, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶσι πάλιν τοὺς φυγάδας, καὶ νὰ σχηματίσωσιν ἐξ αὐτῶν νέαν βουλήν, ἥτις ἐπέβαλεν εἰς τοὺς μέχρι τοῦδε ἡγέτας καὶ διαφθορεῖς τῆς πόλεως θάνατον ἢ φυγὴν. Ἡ βοιωτικὴ συμπολιτεία κατελύθη, αἱ δὲ πόλεις Πλαταιαί, Ὀρχομενὸς καὶ Θεσπιαὶ ἀνωρθώθησαν· ὁ Ὠρωπὸς, τὸν ὁποῖον οἱ Θηβαῖοι πρὸ εἰκοσιν

ἐτῶν ἀφήρεσαν ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς, ἀπεδόθη εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ τέλος κατεστάθη μακεδονικὴ φρουρὰ εἰς τὴν Καδμεΐαν, σκοποῦσα οὐ μόνον τὰς Θήβας, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν μέσσην Ἑλλάδα νὰ διατηρῇ ἐν ἡσυχίᾳ.

Εἰς ὅσην αὐστηρότητα ὑπεβλήθησαν αἱ Θῆβαι, τοσαύτη ἐπείκεια ἐπεδείχθη πρὸς τὰς Ἀθήνας. Κατὰ τὴν πρώτην ἑξαψιν μετὰ τὴν ἦτταν οἱ Ἀθηναῖοι παρεσκευάσθησαν εἰς πόλεμον περὶ ζωῆς καὶ θανάτου· ἠθέλησαν νὰ ἀναθέτωσι τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Χαρίδημον, καὶ νὰ ὀπλίσωσι τοὺς δούλους. Ἀλλ' ἡ τύχη τῶν Θηβῶν καὶ αἱ προτάσεις τοῦ βασιλέως κατηύνασαν τὸν ζῆλόν των, καὶ ἐδέχθησαν τὴν εἰρήνην τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως διὰ τινος τῶν αἰχμαλώτων, τοῦ ῥήτορος Δημάδου, προταθεῖσαν. Κατὰ ταύτην οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέλαβον πάντας τοὺς αἰχμαλώτους ἄνευ λύτρων, διετήρησαν τὴν Δῆλον, τὴν Σάμον, τὴν Ἰμβρον, τὴν Λῆμνον καὶ τὴν Σκύρον, καὶ ἀνέκτησαν πάλιν τὸν Ὠρωπόν· ἀφέθησαν δὲ ἐλεύθεροι, ἴσως κατὰ τύπον μόνον, ἂν ᾔθελον νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὴν κοινὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας εἰρήνην τοῦ βασιλέως, καὶ εἰς τὸ συμμαχικὸν συνέδριον, ὅπερ ἔμελλε νὰ ιδρύσῃ μετ' αὐτῶν. Τότε ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἐψήφισε παντοίας τιμὰς ὑπὲρ τοῦ βασιλέως, ἔδωκε τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου εἰς αὐτόν, εἰς τὸν υἱὸν Ἀλέξανδρον καὶ εἰς τοὺς στρατηγούς αὐτοῦ Ἀντίπατρον καὶ Παρμενίωνα, ἀνήγειρεν αὐτοῦ ἀνδριάντα ἐν τῇ ἀγορᾷ «ὡς εὐεργέτου τῆς πόλεως» καὶ ἄλλα πολλὰ.

Δὲν ᾔθελησε λοιπὸν μόνον ἐπὶ τοῦ φόβου νὰ στηρίξῃ ὁ βασιλεὺς τὸ ἐν Ἑλλάδι ἔργον του· τὸ δὲ μακεδονικὸν κόμμα τὸ ὑποστηρίζον αὐτὸν ἤ διὰ νέων μελῶν κραταιούμενον δὲν συνίστατο μόνον ἐκ προδοτῶν καὶ δωροδόκων, ὅπως παρίστανεν αὐτὸ ὁ Δημοσθένης. Τὸ σημαντικὸν εἶνε ὅτι εἰς τῶν πιστοτάτων ὁπαδῶν τοῦ βασιλέως ἦτο ὁ Δημάρατος ὁ Κορίνθιος, φίλος καὶ συναγωνιστὴς τοῦ Τιμολέοντος κατὰ τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Σικελίας, εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἐμπεφορημένος τῆς μεγάλης ιδέας τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου κατὰ τῶν Περσῶν. Καὶ ἄλλοι δὲ θὰ παρεδέχοντο τὴν γνώμην, ἣν

ὁ Ἀριστοτέλης ἐξέφρασεν, εἰπών, ὅτι ἡ βασιλεία ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς εἶνε ἡ μόνη ἱκανὴ νὰ ἴσταται ὑπεράνω τῶν κοιμμάτων τῶν σαλευόντων τὸν πολιτικὸν βίον τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ μόνη δυναμένη νὰ δημιουργήσῃ πολιτείαν τοῦ μέσου εἶδους· «βούλεται γὰρ ὁ βασιλεὺς εἶναι φύλαξ, ὅπως οἱ μὲν κεκτημένοι τὰς οὐσίας μὴδὲν ἄδικον πάσχωσιν, ὁ δὲ δῆμος μὴ ὑβρίζηται μὴδέν».

Ἡ δὲ πολλάκις δοκιμασθεῖσα τυραννὶς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἔργον τοῦτο, διότι δὲν στηρίζεται, ὅπως ἡ πάτριος βασιλεία, ἐπὶ ἰδίου δικαίου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς εὐνοίας τοῦ δήμου ἢ ἐπὶ τῆς βίας καὶ τοῦ ἀδίκου.

Ἄλλ' ἐνήργησεν ὁ Φίλιππος κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν;

Χωρὶς νὰ προσεγγίσῃ εἰς τὴν Ἀττικὴν, προήλασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Καὶ τὰ μὲν Μέγαρα, ἡ Κόρινθος, ἡ Ἐπίδαυρος καὶ ἄλλαι πόλεις, αἵτινες πρότερον διενεοῦντο ν' ἀντισταθῶσιν ἀμυνόμεναι ἀπὸ τῶν τειχῶν, τώρα ἐζήτουν μετὰ παρακλήσεων τὴν εἰρήνην, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐχορήγησεν αὐτὴν κατὰ πόλεις, εἰς μὲν τοὺς Κορινθίους ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ παραδώσωσι τὸν Ἀκροκόρινθον εἰς μακεδονικὴν φρουράν· καθόσον δὲ πρόέβαινεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου, ἐπέβαλλεν ὁμοίους ὅρους τῆς εἰρήνης, παραγγέλλων νὰ πέμψωσι πληρεξουσίου εἰς τὴν Κόρινθον, ὅπως συνομολογήσωσι τὴν κοινὴν εἰρήνην. Μόνη ἡ Σπάρτη ἀπέκρουσε πᾶσαν πρότασιν. Διελάσας δὲ ὁ Φίλιππος τὴν Λακωνικὴν μέχρι τῆς θαλάσσης, ἐκανόνισεν ἔπειτα κατ' ἀπόφασιν διαιτητικοῦ δικαστηρίου ἐκ πάντων τῶν Ἑλλήνων τὰ ὅρια τῆς Σπάρτης τὰ πρὸς τὸ Ἄργος, τὴν Τεγέαν, τὴν Μεγαλόπολιν καὶ τὴν Μεσσηνίαν, οὕτως ὥστε αἱ σπουδαιόταται ἀροδοὶ περιῆλθον εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἡ παντελὴς ἐξόντωσις τῆς μισητῆς πόλεως ἤθελεν ἀπαλλάξῃ πάσης μελλούσης μερίμνης.

Αἱ πρεσβεῖαι τῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος πλὴν τῆς Σπάρτης συνῆλθον εἰς τὴν Κόρινθον, καὶ ἐκεῖ συνωμολογήθη «ἡ κοινὴ εἰρήνη καὶ αἱ περὶ συμμαχίας συνθήκαι» ἴσως ἐπὶ τῇ βάσει σχεδίου προταθέντος ὑπὸ τοῦ βασιλέως Φιλίππου, βεβαίως δὲ οὐχί

κατὰ τύπον μονομεροῦς μακεδονικοῦ ἐπιτάγματος. Ἡ ἐλευθερία καὶ αὐτονομία πάσης ἐλληνικῆς πόλεως, ἡ ἀδιατάρακτος κατοχὴ τῶν κτημάτων αὐτῆς καὶ ἡ ἀμειβαία περὶ τούτου ἐγγύησις, ἐλευθερία συγκοινωνία καὶ αἰθίορος εἰρήνη μετὰξὺ αὐτῶν, ἦσαν αἱ βάσεις ταύτης τῆς συμμαχίας. Πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ἐκτελέσεως τούτων κατεστάθη « κοινὸν συνέδριον τῶν συμμάχων », εἰς ὃ ἐμελλε πᾶσα πόλις νὰ πέμψῃ συνέδρους. Ἰδίως δὲ εἶχον ἐντολὴν νὰ ἐπιμελῶνται, « ὅπως ἐν ταῖς κοινωνοῦσαις πόλεσι τῆς εἰρήνης μὴ γίνωνται θάνατοι καὶ φυγαὶ παρὰ τοὺς κειμένους ταῖς πόλεσι νόμους, μηδὲ χρημάτων δημεύσεις, μηδὲ γῆς ἀναδασμοί, μηδὲ χρεῶν ἀποκοπαί, μηδὲ δούλων ἀπελευθερώσεις ἐπὶ νεωτερισμῷ ». Μετὰξὺ δὲ τῶν οὕτως ἠνωμένων πολιτειῶν καὶ τῆς μακεδονικῆς βασιλείας συνωμοδορήθη ὀνηκεῖς συμμαχία καὶ ἐπιμαχία, καθ' ἣν ἐπὶ ποιῆ φυγῆς καὶ δημεύσεως τῶν υπαρχόντων οὐδεὶς Ἑλλήν ἑδύνατο ν' ἀναλάβῃ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν κατὰ τοῦ βασιλέως, ἢ νὰ βοηθήσῃ τοὺς πολέμιους αὐτοῦ· ἢ δὲ χρίσις περὶ τῶν παρασπονδούντων ἀνεπέθῃ εἰς τὸ συνέδριον τῶν Ἀμφικτυόνων. Τέλος ὡς κατακλείς τοῦ ὅλου ἀπεφασίσθη ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Περσῶν, « ἵνα τιμωρήσασιν αὐτοὺς διὰ τὴν πρὸς τὰ ἱερὰ τῶν Ἑλλήνων ἀσέβειαν », στρατηγὸς δὲ αὐτοκράτωρ τοῦ πολέμου τούτου καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀνηγορεύθη ὁ βασιλεὺς Φίλιππος.

Ὁ Φίλιππος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἵνα παρασχευασθῇ πρὸς τὸν μέγαν ἐθνικὸν ἀγῶνα, ὃν διενεοῖτο ν' ἀρχίσῃ τὸ προσεχές ἔαρ. Αἱ ἐπικουρίαι, αἱ ὑπὸ τῶν σατραπῶν ἀποσταλείσαι εἰς τὴν Θράκην, παρείχον πληῆρες δικάτωμα πρὸς πόλεμον κατὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως.

Ἦνε πολὺ ἀξιομνημόνευτον, ὅτι κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους αἱ τύχαι τῆς Σικελίας ἀνωρθώθησαν κατ' ἀντίθετον τρόπον. Οἱ ἐν Σικελίᾳ φιλοπάρτιδες, περιελθόντες εἰς οἰκτρὰν κατάστασιν, πιεζόμενοι ὑπὸ τυράννων καὶ ἀπειλούμενοι ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων, ἐπράπησαν πρὸς τὴν Κόρινθον, ἐξαιτούμενοι σωτηρίαν. Ἐκεῖθεν ἐστάλη πρὸς αὐτοὺς μετὰ μικρῶς δυνάμεως ὁ μεγαλόψυχος Τι-

μολέων. Οὗτος κατέβαλε τὴν τυραννίδα ἐν Συρακούσαις, κατόπιν δὲ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι· συνώθησε τοὺς Καρχηδονίους εἰς τὰ ἀρχαῖά των ὅρια ἐν τῇ δυτικῇ γωνίᾳ τῆς νήσου (339)· προσεκάλεσε δὲ εἰς τὰς ἐλευθερωθείσας πόλεις πλῆθος νέων Ἑλλήνων ἐποίκων, ἀνακαινίσας ἐν αὐταῖς τὴν δημοκρατικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν αὐτονομίαν, καὶ οὕτως τὸ εἶδος τοῦ πολιτικοῦ βίου τὸ ἐν τῇ μητροπόλει συντριβὲν ἐφάνη πάλιν ἀναθάλλον ἐν Σικελίᾳ. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ περιωνύμου στρατηγοῦ (337) ὀλίγον μόνον χρόνον διήρκεσεν ἡ δημιουργηθεῖσα νέα κατάστασις τῶν πραγμάτων· διότι, πρὶν οἱ Καρχηδόνιοι ἐξαναστῶσι πρὸς νέας ἐπιθέσεις, αἱ δημοκρατίαι αὗται περιῆλθον διὰ τῆς ὀλιγαρχίας ἢ διὰ τῆς τυραννίδος εἰς νέας γειτονικὰς ἐριδας. Ἡκιστα πάντων ἐδύναντο νὰ προσδοκῶσι σωτηρίαν ἐκ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, διότι ἐκεῖ περὶ τὰς πόλεις τὰς ἔτι ὅπως οὖν ἀκμαζούσας ἀνεφύησαν νέαι στενοχωρίαι ἐκ τῶν γοργῶς ἐπερχομένων κινημάτων τῶν Ἰταλικῶν λαῶν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐκεῖνος τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμος ὁ ὑπὸ τῶν Ταραντίνων μισθωθείς, ἡγούμενος τῶν ἑαυτοῦ μισθοφόρων, ἔπεσε μαχόμενος κατὰ τῶν Μεσσαπίων κατὰ τὴν αὐτὴν, λέγουσιν, ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Φίλιππος ἐνίκα ἐν Χαιρωνείᾳ.

Ἡ μάχη αὕτη καὶ ἡ Κορινθιακὴ συμμαχία ἐδημιούργησαν τοῦλάχιστον ἐν τῇ μητροπολιτικῇ Ἑλλάδι σύνδεσμον ἐγγυώμενον ἐσωτερικῶς μὲν εἰρήνην, ἐξωτερικῶς δὲ κοινὴν ἐθνικὴν πολιτικὴν. Ὁ σύνδεσμος οὗτος δὲν ἦτο μόνον διεθνής, ἀλλ' εἶχε συντακτικὸν χαρακτῆρα, οἷος ἦτο ἐκεῖνος, ὃν ποτε ὁ Θάλης καὶ ὁ Βίας συνεβούλευσαν εἰς τοὺς Ἴωνας· δὲν ἦτο ἡγεμονία, οἷα ἡ τῶν Ἀθηναίων, τὴν ὁποίαν οὗτοι κατὰ τὰς εὐκλεεῖς αὐτῶν ἡμέρας, ἵνα διατηρήσωσιν, ἠναγκάσθησαν νὰ μετατρέψωσιν εἰς ἀρχήν· οὐδὲ τοιαύτη, οἷαν ἐπειράθη ἡ Σπάρτη νὰ ἐπιβάλη διὰ τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης ἐν ὀνόματι τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἰδίας αὐτῆς πολιτικῆς, ἀλλ' ἦτο ὁμοσπονδία, ἔχουσα ὠργανωμένον συμβούλιον καὶ δικαστήριον περὶ τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν, παρέχουσα εἰς ἐκάστην ἰδίᾳ κοινοτικὴν αὐτονομίαν, διαρκῆ εἰ-

ρήνην καὶ ἐλευθέραν συγκοινωνίαν μεταξύ αὐτῶν καὶ ἐγγύησιν πασῶν ὑπὲρ μιᾶς ἐκάστης, ὁμοσπονδία τέλος οὕτως συντεταγμένη, ὥστε ἀποφασισθέντος τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου, τὰ οὐσιωδέστερα τῆς στρατιωτικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἐκάστης πόλεως μετεβιβάσθησαν διὰ τοῦ συμμαχικοῦ ὅρκου εἰς τὸν ἡγεμόνα τῆς συμμαχίας, τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων.

Ὅσον βαρεῖς ἀγῶνας καὶ ὅσον αὐστηρὰ μέτρα καὶ ἂν ἐχρειάσθῃ, ἵνα καταλήξῃ εἰς τοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα, ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς ἐτίμα ἑαυτὸν καὶ τοὺς Ἕλληνας, προϋποθέτων, ὅτι ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Περσῶν, ὅστις κατὰ τοῦτον μόνον τὸν τρόπον ἔγεινε δυνατός, ἢ δυνάμεις τῆς κοινῆς ταύτης ἐθνικῆς ιδέας, αἱ νῖκαι ἐν τῷ ἐξωτερικῷ καὶ αἱ εὐπορίαι ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, ὅσας ἐπηγγέλλετο ἢ ἐπιτυχία τοῦ ἔργου, ἤθελεν ἐπιβάλλῃ λήθην εἰς τὰς ἥττας καὶ θυσίας τὰς ἀπαιτηθείσας πρὸς πραγμάτων αὐτοῦ. Οὐ μόνον αἱ ἐπανειλημμένοι διακηρύξεις καὶ τὰ διὰ τῆς συμμαχικῆς συνθήκης ἀναληφθέντα καθήκοντα ἡγγυῶντο εἰς αὐτοὺς, ὅτι τὰ ὅπλα τοῦ ἤθελον ἀφιερωθῇ εἰς τὸν μέγαν ἐθνικὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἴδιον αὐτοῦ συμφέρον εἶχεν ἀπ' ἀρχῆς προδιαγράψῃ ταύτην τὴν πολιτικὴν, τὴν μὲν δυνάμειν τῆς Ἑλλάδος νὰ περισυλλέξῃ, ὅπως δυνηθῇ νὰ τολμήσῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, τοῦτον δὲ τὸν πόλεμον νὰ ἐπιχειρήσῃ, ὅπως τὰς τυχόν ἔτι ὑπαρχούσας ὑγιεῖς δυνάμεις ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ τῶν Ἑλλήνων ἔτι ἀσφαλέστερον συνενώσῃ καὶ διαρκέστερον συγχωνεύσῃ.

Ἡ δυνάμεις τοῦ λοιποῦ αὕτη ἢ καὶ μόνη ὡς ἀλεξητήριον πρόχωμα τὴν Ἑλλάδα φρουρήσασα κατὰ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀρκτου, εἰς οὓς ἡ Ἰταλία εἶχεν ἤδη ὑποκύψῃ, ἐκαλεῖτο δι' ἐπίσημοτάτου τρόπου νὰ ἀναλάβῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τῆς ἡνωμένης Ἑλλάδος. Ὁ πόλεμος οὗτος ἐσκόπει ἔνθεν μὲν νὰ ἐλευθερώσῃ τὰς ἐλληνικὰς νήσους καὶ πόλεις, αἵτινες ἀπὸ τῆς πτώσεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀπὸ τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης εἶχον ὑποπέσῃ πάλιν εἰς τὸν περσικὸν ζυγόν, καὶ ν' ἀναπετάσῃ τὴν Ἀσίαν εἰς τὴν ἐλευθέραν συγκοινωνίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν

τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὴν εἰσροὴν τοῦ ἑλληνικοῦ βίου· ἔνθεν δὲ νὰ παρεκτρέφη τὰ ἀνήσυχα, ἐξηγριωμένα καὶ ἐν ζυμώσει διατελοῦντα στοιχεῖα, ἐξ ὧν θανασίμως ἐνόσει μέχρι τοῦδε ἡ Ἑλλάς ἐξ αἰτίας τῶν θορυβωδῶν αὐτῆς μικροπολιτειῶν, καὶ εἰς τὰς δυνάμεις ταύτας τὰς ἐκ τῆς νοσερᾶς καταστάσεως ἀεὶ μᾶλλον πληθυνομένας καὶ ἀεὶ μᾶλλον ἐπιδεινουμένας καὶ καταστρεπτικὰς νὰ δώσῃ διέξοδον καὶ εὐκαιρίαν καὶ ἀφθόνους ἐπαγωγούς ἐλπίδας, ὅτι θὰ εὕρωσι νέα στάδια ἐνεργείας καὶ ἐν τῷ μέσῳ νέων σχέσεων θὰ ἀναρρώσωσι πρὸς πολλοὺς νέους σκοποὺς καὶ νέας ἐπιβολάς.

Ἡ παγκόσμιος συγκοινωνία, τὰ σμήνη τῶν φυγάδων, τὰ πλήθη τῶν μισθοφόρων, αἱ ἐταῖραι, ἡ παιδεία καὶ τὰ φῶτα, πρὸς δὲ τούτοις ἡ ἐπίμονος ἰδιωφέλεια τῶν μικρῶν πόλεων εἶχον ἀναπτύξῃ πνεῦμά τι κοσμοπολιτικόν. Τοῦτο λοιπὸν τὸ πνεῦμα ἐὰν δὲν ἔμελλεν ἀνωφελῶς νὰ καταβροχθίσῃ ὅ,τι ὑπελείπετο ἐκ τῆς ἐθνικῆς ὑποστάσεως, ἔπρεπε νὰ εὕρῃ ἐντὸς ὀργανωμένης καὶ προδιαγεγραμμένης ἐνεργείας τὴν προσήκουσαν εἰς αὐτὸ δρᾶσιν. Τοῦτο δὲ ἦτο δυνατόν διὰ τῆς εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκστρατείας.

Ἐὰν οἱ ἐν Εὐρώπῃ ἦσαν κατὰ πάντα ἔτοιμοι πρὸς τὴν ἐσχάτην ἀπόφασιν, ἀπ' ἐναντίας ἐν Ἀσίᾳ τὸ μέγα περσικὸν κράτος εἶχε καταντήσῃ εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε ἐφαίνετο ὅτι εἶχεν ἐξαντλήσῃ τὰ στοιχεῖα τῆς δυνάμεως, ἐξ ὧν ποτε ἐπήγασαν αἱ νῆκαί του, καὶ διετηρεῖτο μόνον διὰ τῆς ἀδρανοῦς δυνάμεως τοῦ καθεστῶτος.

Ὅλίγα εἶνε, ὅσα παρελάβομεν περὶ τῆς φύσεως καὶ ιδιότητος τοῦ περσικοῦ τούτου κράτους, καὶ ταῦτα τὰ ὀλίγα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπιπολαιότατα, σχεδὸν μόνον ἐκ τῆς ἀντιλήψεως ἐκείνων, οἵτινες ἐθεώρουν τοὺς Πέρσας βαρβάρους μόνον καὶ περιεφρόνουν. Μόνον δὲ πρὸ τῆς μορφῆς τοῦ Δαρείου, οἷαν παρέστησεν αὐτὴν εἰς τῶν Μαραθωνομάχων ἐν τῷ δράματί του περὶ τῶν περσι-

κῶν πολέμων, λαμβάνομεν αἰσθησίν τινα περὶ τοῦ ἰσχυροῦ μεγαλείου τοῦ εὐγενοῦς τούτου ἔθνους.

Ἰσως δύναται νὰ συμπληρώσῃ τις τὴν ἐντύπωσιν ταύτην, ἐμβαθύνων εἰς τὰς ἀμέσους ἐκδηλώσεις τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτοῦ βίου, εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἱερὰν αὐτοῦ ἱστορίαν. Αὗται μαρτυροῦσι τὴν ὑψηλοτέραν ἠθικὴν δύναμιν, μεθ' ἧς οἱ Πέρσαι, παραβαλλόμενοι πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη τῆς Ἀσίας, εἰσέρχονται τὴν ἱστορίαν, καὶ τὴν σοβαρὰν καὶ ἐπίσημον ἔννοιαν περὶ ἐκείνου, χάριν τοῦ ὁποίου ζῇ καὶ τὸ ἄτομον καὶ τὸ ἔθνος.

Τὸ καθαρεύειν ἐν ἔργοις, καθαρεύειν ἐν λόγοις, καθαρεύειν ἐν διανοίᾳ, ταῦτα εἶνε τὰ ἀπαιτούμενα ὑπὸ τῆς θρησκείας αὐτῶν. Ἡ φιλαλήθεια, ἡ ἀγιότης τοῦ βίου καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος μετὰ παντελοῦς αὐταπαρνήσεως εἶνε ὁ νόμος ὁ ἀποκαλυφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ζαραθούστρα (Ζωροάστρου) τοῦ εὐαγγελίσαντος τὸν θεῖον λόγον. Αἱ φημηγορίαι περὶ τοῦ Δζεμισὶδ καὶ Γουστσάπ καὶ περὶ τῶν πολέμων κατὰ τῶν Τουρανίων παριστάνουσιν εἰς αὐτούς, πολὺ διαφόρως ἢ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰ ἔπη τὰ περὶ Τροίας καὶ Θηβῶν καὶ τῶν Ἀργοναυτῶν, τὰ πρότυπα παντὸς ὅ,τι ὁ πραγματικὸς βίος πρέπει νὰ ἐπιζητῇ καὶ ν' ἀποφεύγῃ.

Διότι τὰ ὑψίπεδα τὰ ἀπὸ τοῦ Διμαβένδ ('Ιασονίου) μέχρι τοῦ ποταμοῦ Σινδ ('Ἰνδοῦ) ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐπενέμοντο ἄγριοι νομάδες. Τότε ἐπιφανεῖς ὁ κῆρυξ τοῦ παλαιοῦ νόμου, ὁ ποιμὴν τοῦ ἀνθρώπου Ἀομά, ἐκήρυξε τὴν διδασκαλίαν του εἰς τὸν πατέρα τοῦ Δζεμισὶδ, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἤρχισαν νὰ οἰκίζωνται, καὶ νὰ καλλιεργῶσι τοὺς ἀγρούς. Ὅτε δὲ ἐβασίλευσεν ὁ Δζεμισὶδ, ἐκανόνισε τὸν βίον τοῦ τε ἔθνους καὶ τῶν τάξεων τοῦ κράτους αὐτοῦ. Ὑπὸ τὴν αἵγλην τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὰ ζῶα δὲν ἀπέθνησκον καὶ τὰ φυτὰ δὲν ἐμαραίνοντο· τὰ ὕδατα καὶ οἱ καρποὶ οὐδέποτε ἐξέλειπον, δὲν ὑπῆρχον οὔτε ψύχη οὔτε θάληψ, οὔτε θάνατος οὔτε νόσος, καὶ ἀπανταχοῦ ἐπεκράτει εἰρήνη. Ἀλλ' ἐν τῇ ἀγερωχίᾳ του εἶπεν· « Ἐξ ἐμοῦ ἡ φρόνησις, οἷος ἐγὼ οὐδεὶς ἄλλος βασιλεὺς ἐστέφθη, ἢ γῇ ἀπέβη, ὅπως ἐπεθύμησα· ἐξ ἐμοῦ ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι τρο-

φήν, ὕπνον καὶ χαράν· ἐν ἐμοὶ ἡ δύναμις, καὶ ἐγὼ ἀπεδίωξα τὸν θάνατον ἀπὸ τῆς γῆς· διὰ τοῦτο ἐμὲ πρέπει νὰ ὀνομάζωσι δημιουργὸν τοῦ παντός καὶ νὰ λατρεύωσι». Τότε ἡ αἴγλη τοῦ Θεοῦ ἀπέπτη ἀπ' αὐτοῦ, ὁ δὲ Ζωάκ ὁ ὀλέθριος ἐπελθὼν ἐξεδίωξεν αὐτόν, καὶ ἤρχισεν ἡ φοβερὰ του ἀρχή. Ἐπηκολούθησαν χρόνοι ἀγρίας ἐπαναστάσεως, ἐξ ὧν νικητὴς ἐξῆλθεν ὁ ἥρως Φεριδούν· αὐτὸς δὲ καὶ μετ' αὐτὸν τὸ γένος αὐτοῦ τὸ τῶν «ἀνδρῶν τῆς πρώτης πίστεως» ἐβασίλευσαν ἐπὶ τοῦ Ἰράν, ἐπαναλαμβάνοντες πάντοτε τοὺς δεινοὺς πολέμους κατὰ τῶν ἀγρίων Τουρανίων, μέχρις οὗ ἔπειτα ἐπὶ τοῦ ἔκτου μετὰ τὸν Φεριδούν, τοῦ βασιλέως Γουστάσπ, ἐπεφάνη ὁ Ζαραθούστρα, ὁ ἄγγελος τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα διδάξῃ τὸν βασιλέα νὰ διαλογίζεται, νὰ λέγῃ καὶ νὰ πράττῃ κατὰ τὸν νόμον.

Βάσις τοῦ νέου νόμου ἦτο ὁ πόλεμος μεταξὺ τοῦ φωτός καὶ τοῦ σκότους, τοῦ Ὀρμούζδ καὶ τῶν ἐπτὰ ἀρχηγεμόνων τοῦ φωτός κατὰ τοῦ Ἀριμάν καὶ τῶν ἐπτὰ τοῦ σκότους. Ἀμφότεροι μετὰ τῶν ιδίων αὐτῶν στρατιῶν παλαίουσιν περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ παντός. Πᾶν τὸ δημιουργούμενον εἶνε τοῦ φωτός, ἀλλὰ τὸ σκότος μετέχει ἀπαύστως τοῦ πολέμου. Μόνον ὁ ἄνθρωπος ἵσταται μετὰ τῶν ἀμφοτέρων, ἵνα ἐλευθέρως προτιμήσῃ νὰ βοηθήσῃ τὸ ἀγαθὸν ἢ νὰ δώσῃ τόπον εἰς τὸ κακόν. Οὕτως οἱ υἱοὶ τοῦ φωτός, οἱ Ἰράνιοι ἀγωνίζονται τὸν μέγαν ἀγῶνα ὑπὲρ τοῦ Ὀρμούζδ, ἵνα ὑποτάξωσι τὸν κόσμον εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ, κανονίσωσιν αὐτὸν κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ κράτους τοῦ φωτός, καὶ διατηρήσωσιν αὐτὸν ἐν προκοπῇ καὶ καθαρότητι.

Τοιαύτη ἦτο ἡ πίστις τοῦ λαοῦ τούτου καὶ τὰ ἐλατήρια, ἐξ ὧν ἀνεπτύχθη ὁ ἱστορικὸς αὐτοῦ βίος. Διηροῦντο εἰς φύλα γεωργικά καὶ φύλα ποιμενικά κατοικοῦντα τὴν τραχεῖαν ὄρεινὴν χώραν Περσίδα ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν εὐγενῶν αὐτῶν οἰκογενειῶν, τῶν ὁποίων οἱ ἀναρίθμητοι πύργοι καὶ μετὰ αἰῶνας ἔτι μνημονεύονται. Πρωτίστη αὐτῶν ἦτο ἡ φυλὴ τῶν Παρσαγαδῶν, τῆς ὁποίας ὁ εὐγενέστατος οἶκος ὁ τῶν Ἀχαιμενιδῶν ἦτο

κάτοχος τῆς ἰθαγενοῦς ἐθνικῆς βασιλείας. Ἐνὸς τούτων τῶν βασιλέων ὁ υἱὸς Κῦρος ἐλθὼν εἰς τὰ Ἑκβάτανα παρετήρησεν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ μεγάλου βασιλέως τόσῃν ὑπεροφίαν καὶ νωθρότητα καὶ ἀξιοπεριφρόνητα ὄντα, ὥστε νομίζει, ὅτι θὰ εἶνε ἀγαθὸν ἔργον νὰ μεταβιβάσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς τὸ ἐρρώμενον καὶ αὐστηρὸν αὐτοῦ ἔθνος. Συγκαλεῖ λοιπὸν τὰς φυλάς, λέγει ἢ φημιγορία, καὶ παραγγέλλει εἰς αὐτάς τὴν μὲν μίαν ἡμέραν νὰ ἐκχερσώσωσιν ἀγρόν τινα, καὶ νὰ αἰσθανθῶσιν ὅλον τὸ βάρος τῆς ὑποταγῆς, τὴν δὲ ἄλλην προσκαλεῖ αὐτοὺς εἰς εὐωχίαν, ἀπαιτεῖ δὲ νὰ ἐκλέξωσι μεταξὺ τοῦ ἐλεεινοῦ ἐκείνου βίου τοῦ εἰς τὸ ἔδαφος προσκειμένου καὶ τῆς λαμπρᾶς ζωῆς τοῦ νικητοῦ, καὶ ἐκεῖνοι ἐκλέγουσι πόλεμον καὶ νίκην. Οὕτω λοιπὸν ἐκστρατεύει κατὰ τῶν Μῆδων, νικᾷ καὶ γίνεται κύριος τοῦ κράτους τοῦ ἐκτεινομένου μέχρι τοῦ Ἄλφους καὶ μέχρι τοῦ Ἰαξάρτου. Ἐπεκτείνων δὲ τὸν πόλεμον ὑποτάσσει τὸ βασίλειον τῆς Λυδίας καὶ τὴν χώραν τὴν μέχρι τῆς θαλάσσης τῶν Ἰαόνων καὶ τὸ Βαβυλώνιον κράτος μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Αἰγύπτου. Ὁ υἱὸς τοῦ Κύρου Καμβύσης προσθέτει τὸ κράτος τῶν Φαραῶ· καὶ οὐδὲν ἀρχαῖον ἔθνος καὶ κράτος ἀνθίσταται εἰς τὴν δύναμιν τοῦ νεαροῦ ἔθνους. Ἄλλ' οἱ Μῆδοι ὠφελοῦνται ἐκ τῆς ἐκστρατείας τοῦ μεγάλου βασιλέως εἰς τὴν πέραν τῆς Αἰγύπτου ἔρημον καὶ ἐκ τοῦ αἰφνιδίου θανάτου αὐτοῦ, καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῶν, οἱ Μάγοι, ἀναγορεύουσιν ἓνα ἐξ ἑαυτῶν μέγαν βασιλέα, ὀνομάσαντες αὐτὸν νεώτερον υἱὸν τοῦ Κύρου, καὶ ἀπαλλάττουσι τὰ ἔθνη τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας καὶ τῶν φόρων ἐπὶ τρία ἔτη, τὰ δὲ ἔθνη ὑποτάσσονται ἐκουσίως. Μετὰ τινα χρόνον ἐξανίστανται ὁ Δαρεῖος ὁ Ἀχαιμενίδης μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἄλλων ἐξ φυλῶν, καὶ φονεύουσι τὸν μάγον καὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους αὐτοῦ ὁπαδοὺς. « Ἐπανήγαγον τὴν ἀπὸ τοῦ γένους ἡμῶν ἀρπασθεῖσαν ἀρχὴν, ἐπηνώρθωσα τὰ ἱερὰ καὶ τὴν λατρείαν τοῦ φρουροῦ τοῦ κράτους· καὶ οὕτως χάριτι τοῦ Ὁρμοῦζδ' ἀνέκτησα τὰ ἀφαιρεθέντα, κατέστησα εὐτυχὲς τὸ κράτος, τὴν Περσίαν, τὴν Μηδίαν καὶ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας ὡς τὸ πρότερον ». Ταῦτα λέγει ἐπιγραφή τις τοῦ Δαρείου.

'Ο Δαρεῖος ὠργάνωσε τὸ κράτος, καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε περσικὴ παιδεία δυναμένη, ὥς ποτε ἡ τοῦ Βαβέλ καὶ Ἀσσοῦρ, νὰ νικήσῃ ἐσωτερικῶς καὶ νὰ μεταπλάσῃ τοὺς διὰ τῆς βίας ὑποτεταγμένους, καὶ ἐπειδὴ ἡ θρησκεία τοῦ φωτός, ἡ κυριωτάτη δύναμις καὶ τὸ πλεονέκτημα τοῦ περσικοῦ ἔθνους, δὲν ἐδύνατο οὐδὲ ἤθελε νὰ προσηλυτίσῃ, ἔπρεπεν ἡ ἐνότης καὶ ἡ ἀσφάλεια τοῦ κράτους νὰ θεμελιωθῇ ἐπὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς δυνάμεως, ἥτις ἱδρυσεν αὐτὸ καὶ ἔμελλε νὰ τὸ ἐξουσιάσῃ. Ὑπῆρχε δὲ ἐν Περσίᾳ ὁλοσχερὴς ἀντίθεσις τοῦ ἐν τῇ ἑλληνικῇ οἰκουμένῃ ἐκ φύσεως ἀναπτυχθέντος. Ἐνταῦθα μὲν ἐν ἔθνος κατατετμημένον εἰς ἀπειραρίθμους ἐλαχίστους κύκλους, ζῶν ἐλεύθερον καὶ αὐτόνομον καὶ ἀνεξάντλήτως ἐλαυνόμενον ὑπὸ εὐκίνησias καὶ ἰδιοφυίας καὶ διαφοροτρόπως διαπλαττόμενον. Ἐν δὲ τῇ Περσικῇ μοναρχίᾳ πολλὰ ἔθνη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρηκμακότα καὶ ἀνίκανα πλέον νὰ διαμορφώσωσιν ἴδιον βίον, συγκεκροτημένα διὰ τῆς βίας τῶν ὅπλων καὶ συγκρατούμενα διὰ τῆς αὐστηρᾶς καὶ ἀγερώχου ἐξουσίας τοῦ περσικοῦ ἔθνους καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν τοῦ μεγάλου βασιλέως, « τοῦ ἰσοθέου ἀνθρώπου ».

Ἡ μοναρχία αὕτη, ἐκτεινομένη ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς θαλάσσης μέχρι τῶν Ἱμαλαῶν καὶ ἀπὸ τῆς Ἀφρικανικῆς ἐρήμου μέχρι τῶν στεπεπῶν τῆς λίμνης Ἀράλ, ἀφίνει εἰς τὰ ἔθνη τὴν ἀτομικότητά των καὶ τὰς συνήθεις αὐτῶν καταστάσεις· προστατεύει αὐτὰ « εἰς πᾶν ὃ, τι ἀπαιτεῖ τὸ δίκαιόν των », ἀνέχεται πάσας τὰς θρησκείας, μεριμνᾷ περὶ τῆς συγκοινωνίας καὶ τῆς εὐημερίας τῶν λαῶν, καὶ ἀφίνει εἰς αὐτὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἰθαγενεῖς αὐτῶν ἡγεμόνας, ἐὰν ὑποτάσσωνται καὶ τελῶσι φόρον· ἀλλ' ὑπεράνω πάντων τούτων ἐπιβάλλει εὐπαγῇ τινι στρατιωτικῇ καὶ διοικητικῇ ἐνότητι, τῆς ὁποίας τὰ στηρίγματα λαμβάνονται ἐκ τῆς ἀρχούσης φυλῆς « τῶν Περσῶν καὶ Μήδων ». Ἡ αὕτη θρησκεία, ἡ σκληρὰ καὶ αὐστηρῶς ἀσκουμένη δίαίτα ἐν τε τῷ ἀγρῷ καὶ τῷ δάσει, ἡ ἀγωγή τῆς εἰς ὑπηρεσίαν καλουμένης εὐγενοῦς νεολαίας ἐν τῇ αὐλῇ καὶ ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἔτι δὲ ἡ ἐν

ταύτη τῇ αὐλῇ συνηθροισμένη πολεμικὴ δύναμις τῶν δεκακισχιλίων ἀθανάτων, τῶν δισχιλίων δορυφόρων καὶ τῶν δισχιλίων ἱππέων, οἱ ἀπανταχόθεν τοῦ ἀχανοῦς κράτους εἰς τὰ βασίλεια συρρέοντες καὶ ἐν τῷ βασιλικῷ θησαυρῷ συσσωρευμένοι φόροι καὶ δωρεαί, ἡ ἱεραρχικὴ τάξις τῶν ἐν ἀξιώμασιν εὐγενῶν τῶν ἐν τῇ αὐλῇ συνηθροισμένων μέχρι τῶν «ὁμοτραπέζων» καὶ τῶν «συγγενῶν» τοῦ μεγάλου βασιλέως, ταῦτα πάντα συλλήθδην παρέχουσιν εἰς τὴν πρωτεύουσιν τὴν δύναμιν καὶ βαρύτητα, ἥτις ὡς ἀπὸ κέντρου συνέχει καὶ ἐξουσιάζει ὅλον τὸ κράτος. Τὸ δίκτυον τῶν μεγάλων ὁδῶν τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν ἐπικράτειαν κατασκευασθεισῶν, οἱ ταχυδρομικοὶ σταθμοὶ καὶ οἱ πάντοτε ἔτοιμοι ἀγγελιοφόροι, τὰ φρούρια τὰ κατὰ πάσας τὰς σπουδαίας παρόδους καὶ ἐν τοῖς μεθορίοις ἐξασφαλίζουσι τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὴν ὅσον οἶόν τε ταχεῖαν ἐπέμβασιν τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας. Οἱ ἄγγελοι τοῦ μεγάλου βασιλέως δύνανται νὰ κομίζωσιν ἀγγελίας ἀπὸ τῶν Σούσων μέχρι τῶν Σάρδεων (350 μίλια) ἐντὸς ὀλιγώτερον τῶν δέκα ἡμερῶν, καὶ ἐν πάσῃ χώρᾳ ὑπάρχει ἐτοιμὴ στρατιωτικὴ δύναμις πρὸς ἐκτέλεσιν παντὸς προστάγματος.

Ὁ Δαρεῖος διήρπασε τὸ κράτος χάριν τῆς διοικήσεως εἰς εἴκοσι σατραπείας, ὅχι κατ' ἐθνικότητα ἢ κατὰ λόγον ἱστορικόν, ἀλλ' εἰς γεωγραφικὰς περιφερείας ὀριζομένας ὑπὸ φυσικῶν ὁρίων. Ἡ σχέσις τῶν αὐτῶν ἐνοικούντων πρὸς τὸ κράτος συνίσταται εἰς τοῦτο μόνον, ὅτι εἶνε εὐπειθεῖς, τελοῦσι τοὺς φόρους των καὶ παρέχουσι τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἐν καιρῷ καθολικῆς ἐπιστρατείας, καὶ διατηροῦσι τὸν σατράπην μετὰ τῆς αὐλῆς του καὶ τὸν μόνιμον στρατὸν τοῦ μεγάλου βασιλέως τὸν ἐν ταῖς πρωτευούσαις πόλεσι καὶ ἐν τοῖς φρουρίοις τῶν μεθωρίων. Οἱ σατράπαι, ἄλλοι «βασιλεῖς εἰς τὸν μέγαν βασιλέα ὑποτεταγμένοι», ἐγγυῶνται περὶ τῆς ὑποταγῆς καὶ τάξεως τῆς ἑαυτῶν σατραπείας, πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ὁποίας καθὼς καὶ πρὸς αὔξησιν τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν φόρων αὐτῆς πολεμοῦσι, καὶ συνομολογοῦσιν εἰρήνην μετὰ ἢ ἄνευ διαταγῆς ἐκ τῶν ἀνακτόρων. Αὐτοὶ δὲ ἐν ἀνάγκῃ παραχωροῦσι με-

ρικά τινα διαμερίσματα τῆς ἐπικρατείας αὐτῶν εἰς ἐγγχωρίους ἢ ἄλλως ὑπ' αὐτῶν εὐνοοιούμενους, οἵτινες εἰσπράττουσι τοὺς φόρους καὶ κυβερνῶσι. Τὰ ἐν τῇ σατραπείᾳ στρατεύματα εἶνε εἰς τὴν διάθεσίν των, ἀλλ' ὑπ' ἀρχηγούς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως διοριζομένους καὶ πολλάκις ἔχοντας δικαιοδοσίαν ἐπὶ πλειοτέρων παρακειμένων σατραπειῶν. Ἡ ἐπαγρύπνησις καὶ ἡ ἱκανότης τῶν στρατευμάτων, ἡ πίστις τῶν σατραπῶν, ἡ διηνεκὴς ὑπὸ τῶν ἀπεσταλμένων ἀσκουμένη ἐπιτήρησις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἡ κλιμακωτὴ αὕτη πυραμὶς τῶν μοναρχικῶν ὀργανισμῶν εἶνε ὁ τύπος ὁ συγκρατῶν τὰς ὑποτελεῖς χώρας καὶ ἔθνη.

Πλούσιαι προικοδοτήσεις, ἐπανειλημμένα δῶρα καὶ τιμαί, μεγάλοι μισθοὶ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας καθιστῶσι τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν λαὸν τῶν Περσῶν μέτοχον τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐξουσίας τοῦ βασιλέως των. Καὶ ταῦτα μὲν ἀφ' ἐνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ διηνεκὴς ἐπίδωξις καὶ ὁ ἔλεγχος, ἡ αὐστηροτάτη πειθαρχία, ἡ αὐθαίρετος καὶ πολλάκις αἰματηρῶς ἀσκουμένη ποινικὴ ἐξουσία τοῦ βασιλέως διατηρεῖ τοὺς ἐν ὑπηρεσίᾳ περιφόβους καὶ πιστοὺς εἰς τὸ καθήκον. Οὐαὶ εἰς τὸν σατράπην τὸν καὶ ὀλιγωροῦντα μόνον περὶ τῆς γεωργίας, τῆς εὐημερίας καὶ περὶ τῆς ὑδρεύσεως τῆς ἐπαρχίας του, τὸν ἀμελοῦντα νὰ φυτεύσῃ παραδείσους, καὶ εἰς ἐκεῖνον, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπαρχία ὀπισθοδρομεῖ κατὰ τὸν πληθυσμὸν, ἢ τὴν καλλιέργειαν, οἱ δὲ ὑπῆκοοι καταθλίβονται! Διότι τοῦ βασιλέως ἡ θέλησις εἶνε καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν διαγωγὴν νὰ εἶνε ἀληθεῖς ὑπηρεταὶ τῆς καθαρᾶς διδασκαλίας. Πάντες ὀφείλουσι νὰ ἀποβλέπωσι πρὸς τὸν βασιλέα καὶ μόνον πρὸς αὐτόν· διότι ὅπως ὁ Ὁρμούζδ, τοῦ ὁποίου εἰκὼν καὶ ὄργανον εἶνε, ἐξουσιάζει τὸν κόσμον τοῦ φωτὸς καὶ πολεμεῖ κατὰ τοῦ ὀλεθρίου καὶ πονηρὰ διαβουλεύομένου Ἀριμάν, οὕτως αὐτὸς εἶνε ἀπεριόριστος, ἀναμάρτητος, ὑπεράνω πάντων καὶ παντός.

Τοιοῦτος ἐν κεφαλῇ ὁ ὀργανισμὸς ταύτης τῆς ἐξουσίας, ἥτις ἐπήγαγεν ἐκ τῆς ἰδιαιτέτης φύσεως τοῦ περσικοῦ ἔθνους, τῆς παλαιᾶς ἀπλοικῆς προσηλώσεως εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς φυλῆς, καὶ ἐκ

τῆς ὑπερηφάνου κλίσεως πρὸς τὴν νομιμότητα τῆς ἐπικρατοῦσης ἐν τῷ ἀρχαίῳ πολιτεύματι τῶν εὐπατριδῶν. Ἡ μεγαλοπρεπὴς αὕτη ὀργάνωσις δεσποτικῆς δυνάμεως ἐστηρίζετο εἰς τοῦτο, ὅτι ἡ προσωπικὴ ἀξιοπρέπεια καὶ δύνამις τοῦ ἐνὸς τοῦ κατέχοντος αὐτὴν μετέβαινεν εἰς πάντα διάδοχον, ὅτι ἡ αὐλὴ καὶ ὁ παρ' αὐτὴν γυναικωνίτης καὶ οἱ μακρὰν διατρίβοντες σατράπαι καὶ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ δὲν ἔπαυον νὰ διευθύνωνται καὶ νὰ κυβερνῶνται ὑπ' αὐτοῦ, καὶ τέλος ὅτι ἡ ἄρχουσα φυλὴ ἔμεινε πιστὴ εἰς τὴν παλαιὰν αὐτῆς αὐστηρότητα καὶ τραχύτητα καὶ εἰς τὴν τυφλὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν θεὸν βασιλέα.

Ὑπὸ τὸν Δαρεῖον ἡ δύνამις τῶν Περσῶν ἀνῆλθεν εἰς τὴν κατὰ τὸ ἐφικτὸν ὕψιστην αὐτῆς ἀκμὴν. Οἱ δὲ ὑποτεταγμένοι λαοὶ εὐλόγουν τὴν κυβέρνησίν του· καὶ ἐν αὐταῖς δὲ ταῖς ἐλληνικαῖς πόλεσιν εὐρέθησαν πανταχοῦ ἐπιφανεῖς ἄνδρες, οἵτινες, ἵνα λάβωσι τὴν τυραννίδα, ὑπέβαλον ἑαυτοὺς καὶ τοὺς συμπολίτας των εἰς τὸν περσικὸν ζυγόν, ἐξ οὗ δὲν θὰ ἠὔξησε βεβαίως ὁ ἠθικὸς σεβασμὸς τῶν εὐγενῶν Περσῶν πρὸς τοὺς ἐπιτηδεῖους Ἕλληνας. Μετὰ τὸν Δαρεῖον καὶ τὰς ἐν Σαλαμῖνι καὶ Μυκάλῃ ἡττας ἤρχισαν ἀναφαινόμενα σημεῖα τινὰ στασιμότητος καὶ παρακμῆς, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ κράτος, καθ' ὃ ἀνεπίδεκτον ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως, κατ' ἀνάγκην ἔμελλε νὰ περιέλθῃ, ἀφοῦ ἔπαυσε νὰ ἐπεκτείνηται διὰ τῶν νικῶν τῆς κατακτῆσεως. Ἦδη ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς βασιλείας τοῦ Ξέρξου ἔγεινεν ἐπαισθητὴ ἡ χαλάρωσις τῆς δεσποτικῆς δυνάμεως καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ γυναικωνίτου· αἱ κατακτῆσεις ἐπὶ τῆς Θρακικῆς παραλίας, ὁ Ἑλλήσποντος καὶ ὁ Βόσπορος, αἱ Ἑλληνικαὶ νῆσοι καὶ πόλεις τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς ἀπωλέσθησαν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἔθνη τινὰ τῶν ὑποτεταγμένων ἐπειράθησαν νὰ ἐλευθερωθῶσι, καὶ ἡ ἐπανάστασις τῆς Αἰγύπτου καὶ ἀνόρθωσις τῆς παλαιᾶς ἐγγχωρίου δυναστείας ἔλαβε βοήθειαν παρὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὅσον δὲ πάλιν ἐπιτυχέστερον ἐπολέμουν οἱ σατράπαι τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ὅσον χαλαρωτέραν ἔδλεπον τὴν προσωπικὴν θέλησιν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ δεσπότη

των, τόσον προπετέστερον ἐνήργουν πρὸς τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον, καὶ αὐθυπαρκτοτέραν καὶ κληρονομικωτέραν ἐξουσίαν ἐπεδίωκον ἐν ταῖς σατραπείαις αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ εὐπαγῆς κατασκευὴ τοῦ κράτους ἦτο εἰσέτι τοσοῦτον ἰσχυρά, καὶ ἡ ἀρχαία ἀγωγὴ καὶ πίστις τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ λαοῦ τῆς Περσίας τοσοῦτον ζωηρά, ὥστε αἱ ἐνιαχοῦ ἐκραγεῖσαι πληγαὶ ἐπουλώθησαν.

Σπουδαιότερος ὑπῆρξεν ὁ κίνδυνος, ὅτε μετὰ τὸν θάνατον Δαρείου τοῦ Β' (424 — 404) ὁ νεώτερος αὐτοῦ υἱὸς Κῦρος ἐπανεστάτησε κατὰ τοῦ πρεσβυτέρου, Ἀρταξέρξου τοῦ Β', ὅστις εἶχεν ἤδη ἀναλάβῃ τὴν τιάραν. Ὁ Κῦρος, γεννηθεὶς ὅχι πρὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ πατρὸς του, ὅπως ὁ ἀδελφός, ἀλλ' ἀποῦ ἐβασίλευσεν ὁ πατήρ του, ἐνόμιζεν, ὅτι εἶχε τὸ αὐτὸ ἰσχυρὸν δικαίωμα, δυνάμει τοῦ ὁποῖου ὁ Ξέρξης διεδέχθη ποτὲ τὸν Δαρεῖον. Ἐπειτα καὶ ὁ πατήρ εἶχε πέμψῃ αὐτόν, τὸν ἀγαπητὸν τῆς μητρὸς Παρυσάτιδος, ὡς κάρανον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, καὶ εἶχε δώσῃ εἰς αὐτὸν τὰς σατραπείας τῆς Καππαδοκίας, τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Λυδίας. Ἐν ᾧ δὲ οἱ μέχρι τοῦδε σατράπαι τῆς παραθαλάσσιας, Τισσαφέρνης καὶ Φαρνάδαζος, ἐν τῷ δεινῷ πολέμῳ μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης ἐξ ἀμοιβαίας ἀντιζηλίας εὐνόουν ὅτε μὲν τὴν μίαν, ὅτε δὲ τὴν ἄλλην, ὁ Κῦρος, ἀκολουθῶν τὴν πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ κράτους βεβαίως ὀρθὴν πολιτικὴν, ἐκηρύχθη ταχέως καὶ ὀριστικῶς ὑπὲρ τῆς Σπάρτης. Ὁ νεαρὸς οὗτος βασιλόπαις κατὰ τὴν μαρτυρίαν καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων ἦτο πλήρης πνεύματος καὶ ἐνεργείας, εἶχε στρατιωτικὴν εὐφυΐαν καὶ τοὺς αὐστηροὺς τρόπους τοῦ ἔθνους του. Ἐπιδεικνύων δὲ ποτε εἰς τὸν Λύσανδρον τὸν παράδεισον, τὸν ὁποῖον εἶχε δημιουργήσῃ κατὰ τὸ πλεῖστον ἰδιοχείρως, ἐπειδὴ οὗτος δυσπιστῶν ἀπέβλεπεν εἰς τὰ χρυσὰ περιδέραια καὶ ψέλλια καὶ τὰ λαμπρὰ ἱμάτια, ὤμοσεν ὁ Κῦρος τὸν Μίθραν, ὅτι καθ' ἑκάστην δὲν ἐδείπνει πρότερον, πρὶν ἰδρῶσῃ μελετῶν γεωργικόν τι ἢ πολεμικὸν ἔργον. Ὁ Κῦρος εἶχε γνωρίσῃ καὶ ἐκτιμήσῃ τὴν στρατιωτικὴν τέχνην καὶ ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων· ἐπειδὴ δὲ διὰ τῆς βοήθειας αὐτοῦ μάλιστα ὁ Λύσαν-

δρος ἔγεινε κύριος τῶν Ἀθηναίων, καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τούτων ἔληξεν ἡ ναυτικὴ δύναμις ἡ μέχρι τοῦδε τόσον δεινὰς βλάβας προξενήσασα εἰς τὸ περσικὸν κράτος, καὶ ἐπειδὴ ἡ Σπάρτη ῥητῶς εἶχε συνομολογήσῃ νὰ ὑποβληθῶσι πάλιν αἱ ἐν Ἀσίᾳ ἐλληνικαὶ πόλεις εἰς τὴν περσικὴν ἐξουσίαν, θὰ ἐνόμισεν ἀκίνδυνον εἰς ἑαυτὸν νὰ προσλάβῃ ὡς πυρῆνα τοῦ στρατοῦ, μεθ' οὗ ἐσχόπει νὰ καταλάβῃ τὸ εἰς αὐτὸν ἀνήκον βασιλείον, 13,000 Ἑλλήνας μισθοφόρους, στρατολογθέντας ἐκ πασῶν τῶν ἐλληνικῶν πόλεων, εἰς οὓς ἔπειτα ἡ Σπάρτη προσέθηκεν 700 ὀπλίτας ἐλθόντας εἰς τὴν Ἰσσόν. Ὁ Τισσαφέρνης, ὁ σατράπης τῆς Ἰωνίας καὶ προσωπικὸς ἐχθρὸς τοῦ Κύρου, εἶχε πέμψῃ ἐγκαίρως προειδοποίησιν εἰς τὰ Σοῦσα. Ἐξεληθὼν λοιπὸν ὁ Ἀρταξέρξης μετὰ πάσης τῆς στρατιᾶς τοῦ κράτους κατὰ τοῦ ἀποστάτου, συνήντησεν αὐτὸν εἰς μάχην κατὰ τὴν εἰσόδον τῆς Βαβυλωνίας περὶ τὰ Κούναξα. Μετὰ τὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ δεξιὸν κέρας ὁ Κύρος, ἔχων 600 ἵππεῖς, ὥρμησε κατὰ τῶν 6,000 τῶν περιστοιχούντων τὸν βασιλέα, διέσπασεν αὐτούς, καὶ ἐπιπεσὼν κατ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἐτραυμάτισεν αὐτὸν καὶ ἔπειτα ἔπεσε πληγείς ὑπὸ τοῦ Ἀρταξέρξου καὶ τῶν πιστῶν αὐτοῦ, τὴν δὲ πληγὴν τοῦ βασιλέως ἐθεράπευσεν ὁ ἰατρὸς αὐτοῦ Ἑλλὴν Κτησίας. Τότε καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ Κύρου ἔπεσον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ βασιλέως, μεταξὺ δὲ τῶν αἰχμαλώτων καὶ δύο Ἑλληνίδες, προσαχθεῖσαι ὑπὸ τῶν γονέων εἰς τὸν Κύρον διατρίβοντα ἐν Σάρδεσιν. Μία τούτων, ἡ Μιλησία, διεσώθη εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων, ἡ δὲ ἄλλη ἡ ὠραία καὶ σοφὴ Μιλτώ, ἡ Φωκαίς, ἡ ἀπαχθεῖσα εἰς τὸν γυναικωνίτην τοῦ μεγάλου βασιλέως, διεδραμάτισεν ὕστερον ἐνταῦθα, καθ' ἃ διηγοῦνται οἱ Ἕλληνες, ἐπὶ πολὺν χρόνον σπουδαῖον πρόσωπον.

Καὶ κατ' ἐπιφάνειαν μὲν ἡ δύναμις τοῦ Μεγάλου Βασιλέως ἡνωρθώθη μετὰ τὴν περὶ τὰ Κούναξα μάχην. Ἀλλ' ἦτο σημεῖον βαθείας παραλυσίας, ὅτι μικρὸν πρὸ τῆς μάχης πολλοὶ εὐγενεῖς ἐκ τοῦ στρατοῦ τοῦ βασιλέως ηὐτομόλησαν πρὸς τὸν ἀποστάτην. Ἦτο δὲ ἐπικίνδυνον σύμπτωμα, ὅτι ἡ ὁρὰς αὕτη τῶν Ἑλλήνων

ἐπὶ μὲν τοῦ πεδίου τῆς μάχης διέσπαστε καὶ κατετρόπωσε τὰ πλήθη τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ, εἴτα δὲ πορευομένη διὰ μέσου τῆς ἐπικρατείας ἔφθασεν ἀδιάσπαστος εἰς τὰ παράλια τοῦ Πόντου. Οὐδὲν λοιπὸν ἦτο ἢ ὀργάνωσις τοῦ κράτους, ἀφ' οὗ πολέμιος στρατὸς ἐδυνήθη οὕτω πως ἀτιμωρητὶ νὰ διέλθῃ τρεῖς καὶ τέσσαρας σατραπείας καὶ τὰ μεθόρια τούτων φρούρια; Ὁ ἀποστάτης οὐδέποτε ἤθελε δυνηθῇ νὰ διαβῇ τὰ στενὰ τοῦ Ταύρου, ἂν ὁ σατράπης τῆς Κιλικίας ὁ ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἐγχωρίου γένους τῶν Σουενέσεων καὶ ὁ περσικὸς στόλος ὁ ὑπὸ τὸν Αἰγύπτιον Ταμῶν ἐξετέλουν τὸ καθήκον των. Πρὸ πάντων ὁμοῦς ἐκεῖνο τὸ ὅποιον κατεδείκνυσεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ προσφέρηται τις πρὸς τὰς σατραπείας ἐκείνας ἐπιφυλακτικώτερον καὶ αὐστηρότερον ἢ μέχρι τοῦδε, ἦτο ὅτι ὁ Κῦρος, περιβεβλημένος μεγάλην δύναμιν ἐν ταῖς δυτικαῖς σατραπείαις, αἵτινες πανταχοῦ ἐκ τῆς θαλάσσης διηλαύνοντο ὑπὸ ἐλληνικῶν στοιχείων, ἐδυνήθη νὰ προσλάβῃ πλῆθος Ἑλλήνων στρατιωτῶν. Δὲν ἦτο δὲ τὸ σύστημα τὸ σατραπικὸν ἐσφαλμένον· τὸ σφάλμα ἦτο τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς, ὅτι οἱ κάρανοι καὶ σατράπαι ἔλαβον τὴν συνήθειαν ν' ἀκολουθῶσιν ἰδίαν πολιτικὴν καὶ νὰ κυβερνῶσιν ὡς κύριοι τῆς χώρας, ἐκ δὲ τῶν κατὰ πόλεις τυράννων, τῶν τελωνῶν, καὶ τῶν ἐπὶ δωρεαῖς εὐνοουμένων νὰ δημιουργῶσι προσωπικούς ὁπαδοὺς παρέχοντας τοσαύτην δύναμιν, ὥστε πρὸς μὲν τὰ ἄνω νὰ ἀπειθῶσι, πρὸς δὲ τὰ κάτω νὰ καταπιέζωσιν.

Ἰσως ὅχι ἐκ τούτου μόνον τοῦ λόγου ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ σατραπειῶν, αἵτινες κατὰ τὴν διάταξιν Δαρείου τοῦ Α' ἦσαν μόνον τέσσαρες, ηὔξήθη, ἰδίως δὲ ἡ μὲν μεγάλη σατραπεία Φρυγία, ἥτις ἐκτεινομένη ἀπὸ τῆς Προποντίδος μέχρι τοῦ Ταύρου καὶ τῶν Ἀρμενικῶν ὀρέων περιελάμβανεν ἅπαν τὸ ἐνδότερον ὑψίπεδον, διηρέθη εἰς τρεῖς σατραπείας, τὴν παρὰ τὸν Ἑλλησποντον Φρυγίαν, τὴν Μεγάλην Φρυγίαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν· ἀπὸ δὲ τῆς σατραπείας Ἰωνίας ἀπесπάσθη ὅλη ἡ Καρία καὶ τὰ παράλια μέχρι τῆς Κιλικίας· καὶ τέλος ἡ Κιλικία ἀφέθη

τοῦ λοιποῦ ἄνευ σατραπῶν καὶ ἀπέβη, ὡς φαίνεται, ἄμεσος βασιλικὴ χώρα.

Ἄλλ' ἐν τούτοις οἱ Σπαρτιᾶται, ἡγουμένου τοῦ Ἀγησιλάου, εἰσῆλθον εἰς τὰς ἔμπροσθεν χώρας καὶ ἐτόλμησαν νὰ κινήσωσι πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Τισσαφέρνης, ἐπανελθὼν εἰς τὸ πρότερον αὐτοῦ ἀξίωμα, οὐδὲν οὔτε δραστηριώτερον ἐνήργησεν, οὔτε περισσότερον κατώρθωσεν, ἔδωκε λαβὴν εἰς τὴν βασιλομήτορα νὰ ἐκδικηθῇ τὸν μισητὸν διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀγαπητοῦ της· ἀπεστάλη διάδοχος αὐτοῦ, ἔχων διαταγὴν νὰ τὸν θανατώσῃ.

Τὸ δὲ σπουδαιότατον πάντων ἦτο ὅτι κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἡ Αἴγυπτος εἶχε λάβῃ τὰ ὅπλα. Εἶχον μὲν παρὰ τὰ Κούναξα καὶ Αἰγύπτιοι στρατιῶται¹ ἀγωνισθῇ μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἀλλ' οἱ ἐν τῷ ἐλληνικῷ στρατοπέδῳ ἐγίνωσκον ἤδη, ὅτι ἡ Αἴγυπτος εἶχεν ἀποστατήσῃ, καὶ ἐκεῖνος ὁ Ταμῶς κατέφυγε μετὰ τοῦ στόλου εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ ἡ Σπάρτη, ἐλθοῦσα εἰς σχέσεις μετὰ τῆς Μέμφιδος, ἐδέχθη ἐκεῖθεν χρηματικὴν χορηγίαν καὶ τὴν ὑπόσχεσιν ἄλλων βοηθημάτων. Τὸ δὲ παράδειγμα τῆς Αἰγύπτου ἐδύναντο εὐκολώτατα ν' ἀκολουθήσωσιν αἱ φοινικικαὶ πόλεις καὶ ἡ Κύπρος, ὅπου ὁ βασιλεὺς Εὐαγόρας προθυμότατα προῆγε τὸν Ἑλληνισμόν· καὶ οὕτως πᾶσα ἡ ναυτικὴ δύναμις τῆς Περσίας ἐκινδύνευεν, ἐν ᾧ ὁ πεζὸς στρατὸς ἐστενοχωρεῖ τὰς σατραπείας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὡστε τὸ περσικὸν κράτος περιῆλθε πάλιν εἰς τὸν ἐπὶ Περικλέους κίνδυνον, ἀλλ' ἐν μείζονι μέτρῳ. Καὶ πῶς νὰ τὸν ἀποκρούσῃ;

Τὴν ὁρθὴν μέθοδον ὑπέδειξεν ὁ Ἀθηναῖος Κόνων, ὅστις μετὰ τὴν ἥτταν τῆς ἀττικῆς δυνάμεως, εἶχε καταφύγῃ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Εὐαγόρου. Κατὰ συμβουλὴν τούτου ὁ σατράπης τῆς παρὰ τὸν Ἑλλησποντον Φρυγίας ἔλαβε διαταγὴν νὰ συναθροίσῃ στόλον καὶ διὰ περσικοῦ χρυσίου νὰ κινήσῃ τὰς ἐν Ἑλλάδι πολι-

¹) Οἱ μετὰ τοῦ Κύρου στρατευόμενοι Αἰγύπτιοι δὲν ἦσαν ἐξ Αἰγύπτου, τῆς τότε πολέμῳ διακειμένης πρὸς τοὺς Πέρσας, ἀλλ' ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Κύρου καὶ Καμβύσου εἰς τὴν Ἀσίαν μετοικισθέντων. Ἰδ. τοὺς εἰς Ξενοφ. Ἀνάβ. Α', 8, 9 ὑπομνηματιστάς. Σ. Μ.

τείας εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης. Ἡ νίκη τοῦ Κόνωνος ἐν Κνίδῳ, ἡ ἐπανάστασις τῶν Θηβῶν, τῆς Κορίνθου καὶ τῶν Ἀθη-
νῶν, ἡ ναυτική ἐκστρατεία τοῦ Φαρναβάζου μέχρι τῆς Λακωνι-
κῆς ἀκτῆς καὶ ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ εἰς τὸ ἐν Κορίνθῳ συνέδριον τῶν
συμμάχων ἠνάγκασε τὸν Ἀγησίλαον νὰ ἐπανεέλθῃ ὡς τάχιστα οἰ-
καδε. Μετ' οὐ πολὺ στενοχωρηθεῖσα εἰς ἄκρον ἡ Σπάρτη ἐζήτησε
τὴν φιλίαν καὶ τὴν συμμαχίαν τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ ἔπεμψε
τὸν Ἀνταλκίδαν, ὅπως συνομολογήσῃ ἐκείνην τὴν εἰρήνην, καθ'
ἣν ἡ Σπάρτη παρεχώρησεν εἰς τὸν βασιλέα τὰς ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικὰς
πόλεις καὶ τὴν Κύπρον. Καὶ οὕτως στρατιωτικῶς μὲν οὐχί, ἀλλὰ
διπλωματικῶς ἡ Περσία ἀπέβη κυρία τῶν Ἑλλήνων· διότι στρέ-
φουσα τὴν εὐνοίαν αὐτῆς νῦν μὲν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, νῦν δὲ
πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἄλλοτε πρὸς τοὺς Θηβαίους, ἡ αὐλὴ τῶν
Σούσων ἀνεπτέρωνε τὰς ἔτι ἀξιωμαχοὺς πολιτείας τῆς Ἑλλάδος
καὶ ἄφινεν αὐτάς νὰ σπαράττωσιν ἀλλήλας.

Ἡ διαφορὰ εἶνε ὅτι κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ταύτην πάλιν εὐρον
εὐκαιρίαν καὶ αἱ ἀποστατήσασαι τοῦ μεγάλου βασιλέως χῶραι,
ἡ Κύπρος, ἡ Αἴγυπτος καὶ τὰ παράλια τῆς Συρίας, νὰ λάβωσιν
ἐκεῖθεν βοήθειαν, καὶ οἱ σατράπαι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας δὲν ἐκάνονι-
ζον πλέον τὰς πρὸς τὴν ταραττομένην Ἑλλάδα σχέσεις των μό-
νον κατὰ τὰς ὁδηγίας τῆς αὐλῆς. Ἡ δὲ χεὶρ τοῦ λίαν ἀγαθοῦ
Ἀρταξέρξου δὲν ἦτο τοσοῦτον ἰσχυρά, ὥστε νὰ κρατήσῃ ἐρῶμέ-
νως τὰς ἡνίας. Καὶ μετὰ δεκαετῇ ἀγῶνα οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσε
παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Κύπρου, εἰμὴ ὅτι ἡ Κύπρος συγκατετέθη
νὰ πληρώσῃ φόρον, ὡς καὶ πρότερον. Τῆς δὲ Αἰγύπτου δὲν κατί-
σχυσεν, ἂν καὶ ἔπεμψεν ἐκεῖσε τοὺς Ἑλληνας μισθοφόρους καὶ
ἀρχηγὸν αὐτῶν τὸν Ἰφικράτην. Τοὺς ἀποστατήσαντας Καδουσί-
ους τοὺς κατέχοντας τὴν ὀρεινὴν χώραν τὴν περὶ τὰς Κασπίας
πύλας δὲν ἠδυνήθη πάλιν νὰ καθυποτάξῃ παρὰ πάσας τὰς προσ-
παθείας. Τὰ δὲ ὀρεινὰ φύλα τὰ μεταξὺ Σούσων, Ἐκβατάνων καὶ
Περσεπόλεως ἠρνήθησαν τὴν ὑποταγὴν των, καὶ ἀπαιτήσαντες
ἔλαβον φόρον τῆς διαβάσεως, ἐὰν ὁ μέγας βασιλεὺς διήρχετο

μετὰ τῆς αὐλῆς του διὰ τῆς χώρας των. Σατράπαι τινὲς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἶχον ἤδη ἀποστατήση, ὁ Ἀριοβαρζάνης ἐν τῇ παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Φρυγίᾳ, ὁ Αὐτοφραδάτης ἐν Λυδίᾳ, καὶ ὁ Μαύσωλος καὶ Ὀρόντης, καὶ μόνον ἡ προδοσία τοῦ Ὀρόντου, ὃν εἶχον ἐκλέξῃ ἀρχηγόν, διέσωσε τὴν χερσόννησον ὑπὲρ τοῦ μεγάλου βασιλέως.

Ἐτι θλιβερωτέραν παριστάνουσιν αἱ παραδόσεις, αἱ ἑλληνικαὶ δηλονότι, τὴν ἀδυναμίαν τοῦ γηράσκοντος Ἀρταξέρξου ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς του, ὅπου παρίσταται ὡς παίγνιον ἐν ταῖς χερσὶ τῆς μητρός, τῶν γυναικῶν καὶ τῶν εὐνούχων του. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Δαρεῖος, τὸν ὅποιον ἐννενηκοντούτης ὠνόμασε διάδοχόν του, παρασχὼν αὐτῷ τὸ δικαίωμα ἀπὸ τοῦδε νὰ φέρῃ τὴν τιάνην, λέγεται ὅτι μὴ λαβὼν τὴν χάριν, ἣν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐζήτησεν, ἐχάλκευσε συνωμοσίαν κατὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ ταύτης προδοθείσης, ἐτιμωρήθη διὰ τοῦ θανάτου. Ὁ πλησιέστατος μετ' αὐτὸν διάδοχος τοῦ θρόνου ἦτο ὁ Ἀριάσπης καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἀρσάμης· ἀλλὰ τρίτος υἱός, ὁ Ωχος, καθ' ἃ ἱστορεῖται, τὸν μὲν πρῶτον ἐκίνησεν εἰς αὐτοκτονίαν, ψευδῶς διαθρυλήσας δυσμένειαν τοῦ πατρὸς, τὸν δὲ δεύτερον ἔθεσεν ἐκποδὼν δι' ἀργυρωνήτων δολοφόνων. Εὐθὺς μετὰ ταῦτα ὁ μὲν Ἀρταξέρξης ὁ Β' ἀπέθανεν, ὁ δὲ Ωχος τὸν διεδέχθη.

Ὁ Ωχος παρίσταται ἐν τῇ παραδόσει ὡς γνήσιος ἄσιανὸς δεσπότης, αἰμοβόρος καὶ πανοῦργος, δραστήριος καὶ φιλήδονος, μετὰ ψυχρᾶς καὶ λελογισμένης ἀποφασιστικότητος πράττων καὶ διὰ τοῦτο ἔτι φοβερώτερος. Τοιοῦτος χαρακτήρ ἐδύνατο ἄλλην μίαν φορὰν νὰ συσφίγῃ τοὺς δεσμοὺς τῆς ἐνδομύχως παραλελυμένης περσικῆς μοναρχίας, καὶ παρέχων ἐπίφασιν δυνάμεως καὶ ἀκμῆς, ν' ἀναγκάσῃ τὰ ἀποστατήσαντα ἔθνη καὶ τοὺς ἀποδυσπετοῦντας σατράπας νὰ ὑποταχθῶσι, συνηθίζων αὐτοὺς ν' ἀποβλέπωσιν ἐν σιωπῇ πρὸς τὰς ἰδιοτροπίας, τὴν μισοφονίαν καὶ τὴν ἀπονενοημένην αὐτοῦ φιληδονίαν. Ἦρχισεν ἀπὸ τοῦ θανάτου τῶν νεωτέρων αὐτοῦ ἀδελφῶν καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν, καὶ ἡ περσικὴ

αὐλή, πλήρης θαυμασμοῦ, ὠνόμασεν αὐτὸν διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρός, ὅστις οὐδεμίαν ἄλλην ἀρετὴν εἶχεν, εἰμὴ τὴν ἡπιότητα.

Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἔγεινεν ἡ μεταβολὴ τῆς βασιλείας, ἴσως δὲ καὶ τὰ προηγηθέντα αἰματηρὰ γεγονότα ὑπῆρξαν ἀφορμὴ ἢ πρόφασις πρὸς νέας ἀποστασίας ἐν ταῖς δυτικαῖς σατραπείαις καὶ θρασυτέραν διαγωγὴν τῆς Αἰγύπτου. Ἐπανεστῆ μὲν ὁ Ὀρόντης ὁ σατράπης τῆς Ἰωνίας καὶ ὁ Ἀρτάβαζος ὁ τῆς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Φρυγίας. Ἀττικαὶ δὲ ἐπιγραφαὶ μαρτυροῦσι τὴν συμμαχίαν τοῦ Ὀρόντου καὶ τῶν Ἀθηναίων· ὁ δὲ Ἀρτάβαζος, προσελκύσας δὴν Ροδίους ἀδελφούς, Μέμνονα καὶ Μέντορα, ἀμφοτέρους ἀνδρείους μαχητάς, ἔλαβεν εἰς γάμον τὴν ἀδελφὴν αὐτῶν καὶ κατέστησεν αὐτοὺς ἀρχηγούς τῶν παρ' ἑαυτῷ Ἑλλήνων μισθοφόρων. Οἱ δὲ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων Χάρης, Χαρίδημος καὶ Φωκίων παρεῖχον τὴν συνδρομὴν των. Ἄλλοι ὅμως σατράπαι ἦσαν τεταγμένοι μετὰ τοῦ βασιλέως, ἰδίως δὲ ὁ τῆς Καρίας Μάυσωλος, ἐκ τοῦ ἀρχαίου δυναστικοῦ γένους τῆς χώρας. Τούτου ἔργον ἦτο ἡ ἀποστασία τῶν συμμάχων τῶν Ἀθηναίων (357), ἐν πρώτοις τῶν Ροδίων, τῶν Κῶν καὶ τῶν Χίων. Δι' ὃ καὶ προθυμότερον ἐβοήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἀποστατήσαντας σατράπας, ἰδίως δὲ ὁ Χάρης κατετρόπωσε τὸν ἐναντίον αὐτῶν πεμφθέντα βασιλικὸν στρατόν, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἠγαλλίασαν ὥς ἐπὶ ἐτέρα ἐν Μαραθῶνι νίκη. Ἀλλὰ τότε πρέσβεις τῶν Περσῶν ἦλθον εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐγκαλοῦντες τὸν Χάρητα, καὶ ἀπειλοῦντες νὰ πέμψωσι 300 τριήρεις πρὸς βοήθειαν τῶν ἐχθρῶν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἔσπευσαν νὰ ἐξευμενίσωσι τὸν βασιλέα, καὶ συνωμολόγησαν εἰρήνην πρὸς τοὺς ἀποστατήσαντας συμμάχους (355). Ἀλλ' ὁ Ἀρτάβαζος ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα καὶ ἄνευ τῆς ἐξ Ἀττικῆς βοήθειας, καὶ ὁ γυναικάδελφος αὐτοῦ Μέμνων ἀνέλαβεν ἐκστρατεῖαν κατὰ τοῦ τυράννου τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου, πρὸς ὃν ἐπολέμει ἡ Ἡράκλεια, ἡ σπουδαιότατη πόλις τῆς ἐν Πόντῳ Βιθυνικῆς ἀκτῆς. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀρτάβαζος ἔλαβεν ὑποστήριξιν παρὰ τῶν Θηβαίων, οἵτινες ἔπεμψαν αὐτῷ τὸν στρατηγὸν Παμμένην μετὰ 5,000 μι-

σθοφόρων, καὶ διὰ τῆς βοηθείας τούτων ἐνίκησε τὰ στρατεύματα τοῦ βασιλέως εἰς δύο μάχας. Ἄλλ' ἔπειτα ὁ Ἀρτάβαζος συνέλαβε τὸν Θηβαῖον στρατηγόν, νομίσας ὅτι διεπραγματεύετο μετὰ τῶν ἐναντίων, διότι ἴσως ὁ Παμμένης εἶχε λάβῃ πρὸς τοῦτο ὁδηγίας ἐκ τῶν Θηβῶν, ὅπου ὁ μέγας βασιλεὺς εἶχεν ἀποστείλῃ πολλὰ χρήματα, δι' ὃ ταχέως κατέπεσεν ἡ εὐτυχία τοῦ Ἀρταβάζου, καὶ αὐτὸς μὲν ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ (περὶ 351) καὶ εὔρε μετὰ τοῦ Μένωνος ἄσυλον ἐν τῇ Μακεδονικῇ αὐλῇ, ὁ δὲ Μέντωρ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον.

Ἡ Αἴγυπτος ἦτο πρὸ πολλοῦ ἡ ἀληθὴς ἐστία τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου. Ἦδὴ βασιλεύοντος τοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Β', παρεσκευάζετο ἐκεῖ μεγάλη ἐκστρατεία ὑπὸ τοῦ Ταχῶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Νεκταναβῶ. Μετὰ στρατοῦ 80,000 Αἰγυπτίων καὶ 10,000 Ἑλλήνων μισθοφόρων, εἰς οὓς ἡ Σπάρτη προσέθηκεν ἄλλους χιλίους ὑπὸ τὸν γηραιὸν Ἀγησίλαον, καὶ μετὰ στόλου 200 νεῶν, τῶν ὁποίων τὴν ἀρχηγίαν ἀνέλαβεν ὁ Ἀθηναῖος Χαβρίας, ἐσκόπει ὁ Ταχῶς νὰ κατακτήσῃ καὶ τὴν Συρίαν. Ἀλλὰ τοσοῦτον παρώργισε τὸν μὲν βασιλέα Ἀγησίλαον διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν δυσπιστίας καὶ περιφρονήσεως, τὸν δὲ Αἰγυπτιακὸν λαὸν διὰ τῶν καταπιέσεων, ὥστε, διατρίβοντος αὐτοῦ ἐν Συρίᾳ, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ Νεκταναβῶς ὁ Β' ἀνεκηρύχθη Φαραώ· καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀγησίλαος ἔτρεφε πρὸς τὸν νέον βασιλέα καὶ τὰ ἐλληνικὰ στρατεύματα, ὁ Ταχῶς οὐδεμίαν ἄλλην διέξοδον εἶχεν, εἰμὴ νὰ καταφύγῃ εἰς τὰ Σοῦσα καὶ νὰ ἐξικετεύσῃ τὴν χάριν τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἐναντίον τοῦ Νεκταναβῶ ἐξανέστη ἐν Μένδητι ἄλλος μνηστήρ τοῦ θρόνου, καὶ πολὺ πλῆθος συνέβρευσεν περὶ αὐτόν· τὰ δὲ πράγματα προῆλθον ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ Φαραὼ μετὰ τῶν Ἑλλήνων του περιεκυκλώθη καὶ διὰ τάφρων καὶ προχωμάτων στενώτατα ἀπεκλείσθη, μέχρις οὗ ὁ Ἀγησίλαος ἐξελθὼν μετὰ τῶν Ἑλλήνων του ἐναντίον 100,000 ἀνδρῶν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν καὶ διεσκόρπισεν ἅπαν τὸ στῖφος τῶν Μενδησίων. Αὕτη ἦτο ἡ τελευταία

πρᾶξις τοῦ γηραιοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης, ὅστις ἐτοιμαζόμενος ν' ἀποπλεύσῃ εἰς τὴν Σπάρτην ἀπέθανε (358).

Αἱ πενιχραὶ εἰδήσεις τῶν χρόνων τούτων ἀναφέρουσιν, ὅτι ἤδη ὁ Ἀρταξέρξης ὁ Β' ἔπεμψε τὸν υἱὸν ᾽Ωχον κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ὅτι ἡ ἐπιχείρησις ἀπέτυχε, καὶ ὅτι ὁ ᾽Ωχος, ἅμα γενόμενος βασιλεὺς, ἐπολέμησε κατὰ τῶν Καδουσίων καὶ ἐνίκησεν αὐτούς.

Ὅλῖγα ἔτη μετὰ ταῦτα περὶ τὸ 354, οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον μέγαν φόβον, ἀκούοντες, ὅτι ὁ βασιλεὺς ᾽Ωχος ἡσχολεῖτο περὶ μεγάλας παρασκευάς, μεγαλυτέρας τῶν ἐπὶ Ξέρξου, καὶ ἐνόμιζον, ὅτι πρῶτον ἤθελε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἔπειτα νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, διότι, ἔλεγον, καὶ ὁ Δαρεῖος πρῶτον ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον, καὶ ἔπειτα ἐστράφη κατὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὁ Ξέρξης πρῶτον κατέβαλε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἔπειτα ἀνέλαβε τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Διεδίδετο δὲ ἐν Ἀθήναις, ὅτι ἦτο ἤδη καθ' ὁδόν, ὅτι ὁ στόλος αὐτοῦ ἦτο ἕτοιμος νὰ διαπεραιώσῃ στρατεύματα, καὶ ὅτι 1200 κάμηλοι ἠκολούθουν φέρουσαι τὸν θησαυρόν του, καὶ ὅτι διὰ τῶν χρημάτων τούτων ἔμελλε νὰ στρατολογήσῃ πλῆθος Ἑλλήνων μισθοφόρων, καὶ νὰ προσθέσῃ αὐτούς εἰς τὸν Ἀσιατικὸν στρατόν· αἱ Ἀθηναί, ἔλεγον, ἔπρεπε νὰ ἐνθυμηθῶσι τὰς ἡμέρας τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῆς Σαλαμῖνος, καὶ νὰ ἐπιχειρήσωσι τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ τόσον ταχέως, ἀληθῶς εἰπεῖν, δὲν συνελέγετο ὁ βασιλικὸς στρατός. Διότι καὶ πρὶν συνέλθῃ, εἰς τὴν διαρκοῦσαν ἀποστασίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας προστετέθη καὶ ἡ τῆς Φοινίκης· οἱ Σιδῶνιοι, ἡγουμένου τοῦ δυνάστου αὐτῶν Τέννου, ἔπεισαν κατὰ τὴν ἐν Τριπόλει σύνοδον τὰς ἄλλας πόλεις ν' ἀποστατήσωσι· συμμαχήσαντες δὲ μετὰ τοῦ Νεκτανεβῶ, κατέστρεψαν τὰ ἀνάκτορα καὶ τοὺς παραδείστους τοῦ βασιλέως, ἐνέπρησαν τὰς ἀποθήκας καὶ ἐφόνευσαν τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι Πέρσας. Ἀπασαὶ δέ, καὶ ἰδίως ἡ κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἐπίνοιαν ὑπερέχουσα Σιδῶν, παρεσκευάζοντο μετὰ πολλοῦ ζήλου, ἐστρατολόγουν μισθοφόρους καὶ ἡτοίμαζον τὰ πλοῖά των. Ὁ δὲ μέγας βασιλεὺς, τοῦ ὁποίου ὁ στρατὸς συνηθοίετο ἐν

Βαβυλῶνι, διέταξε τὸν Βέλεσυν, τὸν σατράπην τῆς Συρίας, καὶ τὸν Μαζαῖον τὸν διοικητὴν τῆς Κιλικίας νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Σιδῶ-
νος. Ἄλλ' ὁ Τέννης, βοηθούμενος ὑπὸ 4,000 Ἑλλήνων μισθο-
φόρων ἀποσταλέντων ὑπὸ τοῦ Νεκτανεβῶ, καὶ ἀρχηγὸν ἐχόντων
τὸν Μέντορα, ἀντέστη ἐπιτυχῶς. Ταῦτοχρόνως ἐξηγέρθησαν καὶ
αἱ ἑννέα πόλεις τῆς Κύπρου, καὶ συνεμάχησαν μετὰ τῶν Αἰγυ-
πτίων καὶ Φοινίκων, ἐπιζητοῦσαι καὶ αὐταὶ ὑπὸ τοὺς νέους αὐτῶν
βασιλεῖς ἀνεξαρτησίαν· παρεσκεύαζον δὲ καὶ αὐταὶ τὰς ναῦς καὶ
ἑστρατολόγουν Ἕλληνας μισθοφόρους. Αὐτὸς δὲ ὁ Νεκτανεβῶς
ἦτο ἄριστα παρεσκευασμένος, ἔχων τὸν Ἀθηναῖον Διοφάντον καὶ
τὸ Σπαρτιάτην Λάμιον ἀρχηγοὺς τῶν μισθοφόρων του.

« Ἡττηθεὶς καὶ καταγέλαστος γενόμενος », λέγει σύγχρονός
τις Ἀθηναῖος ῥήτωρ, ἠναγκάσθη ὁ Ὡχος νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἀλλὰ
παρεσκέυασε τρίτην στρατείαν, προσκαλέσας τὰς ἐλληνικὰς πολι-
τείας νὰ τὸν ὑποστηρίξωσι. Τοῦτο δὲ συνέβη κατὰ τὰ τελευταῖα
στάδια τοῦ ἱεροῦ πολέμου· καὶ αἱ μὲν Θῆβαι τοῦλάχιστον ἐπεμψαν
εἰς αὐτὸν 1,000 μισθοφόρους ὑπὸ τὸν Λακράτην, τὸ δὲ Ἄργος
3,000 ὑπὸ τὸν Νικόστρατον, ἐν δὲ ταῖς ἐλληνικαῖς πόλεσι τῆς
Ἀσίας εἶχον στρατολογηθῆ 6,000 ἄνδρες τεταγμένοι ὑπὸ τὸν Βα-
γῶαν. Καὶ τὸν μὲν σατράπην τῆς Καρίας Ἰδριέα διέταξεν ὁ μέ-
γας βασιλεὺς νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Κύπρου, αὐτὸς δὲ ἔστρεψε τὰ
ὅπλα κατὰ τῶν φοινικῶν πόλεων. Ἐνώπιον τοσαύτης ὑπεροχῆς
κατέπεσε τὸ θάρρος αὐτῶν, μόνον δὲ οἱ Σιδῶνιοι ἀπεφάσισαν νὰ
ἀντισταθῶσι μέχρις ἐσχάτων, πυρπολήσαντες τὰς ναῦς ἵνα κατα-
στήσωσιν ἀδύνατον τὴν φυγὴν των. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς Τέννης κατὰ
συμβουλὴν τοῦ Μέντορος εἶχεν ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις καὶ
ἀμφότεροι ἔγειναν προδόται τῆς πόλεως. Ἰδόντες λοιπὸν οἱ Σιδῶ-
νιοι τὴν τε ἀκρόπολιν καὶ τὰς πύλας περιελθούσας εἰς τὰς χεῖ-
ρας τῶν πολεμίων καὶ πᾶσαν σωτηρίαν ἐκλιποῦσαν, ἐνέπρησαν
τὴν πόλιν καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φλόγας· 40,000 ἄνθρωποι λέ-
γεται ὅτι ἀπωλέσθησαν. Ἐκ τούτου ἀποθαῖρυνθέντες οἱ βασιλεῖς
τῆς Κύπρου ὑπετάγησαν.

Τῆς Σιδῶνος πεσούσης, ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν Αἴγυπτον ἦτο ἐλευθερά. Ὁ στρατὸς τοῦ μεγάλου βασιλέως ἀκολουθῶν τὴν παραλίαν ἐπορεύετο πρὸς νότον, καὶ ὑποστὰς οὐχὶ ἀσημάντους ἀπωλείας ἔφθασε διὰ τῆς ἐρήμου τῆς χωριζούσης τὴν Ἀσίαν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τὰ τείχη τῆς ὀχυρᾶς μεθοριακῆς πόλεως Πηλουσίου, ἣτις ἡμύνετο ἔχουσα 5,000 Ἑλληνας ὑπὸ τὸν Φιλόφωνα. Καὶ οἱ μὲν Θηβαῖοι ὑπὸ τὸν Λακράτην, ὀρεγόμενοι νὰ ἐπιδείξωσι τὴν πολεμικὴν αὐτῶν φήμην, ἐπετέθησαν εὐθύς καὶ ἀπεκρούσθησαν, μόνον δὲ ἡ ἐπελθοῦσα νύξ ἔσωσεν αὐτοὺς ἀπὸ βαρυτέρων παθημάτων. Ὁ δὲ Νεκτανεβῶς ἤλπιζεν, ὅτι θὰ ἐδύνατο νὰ ὑποστῇ τὸν ἀγῶνα ἔχων 20,000 Ἑλληνας, ἄλλους τόσους Λίβυας καὶ 60,000 Αἰγυπτίους· ἀναρίθμητα δὲ πλοῖα τοῦ Νείλου ἦσαν ἱκανὰ ν' ἀποκρούσωσι πᾶσαν διάβασιν τῶν πολεμίων, καὶ ἂν ᾔθελον κυριεύσει τὰ ὀχυρώματα τὰ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Νείλου κατὰ μῆκος ἀνεγερθέντα.

Ὁ μέγας βασιλεὺς διήρесе τὴν δύναμίν του· καὶ αὐτὸς μὲν ἀνερχόμενος τὸν Νεῖλον ἠπείλει τὴν Μέμφιν, οἱ δὲ Βοιωτοὶ μισθοφόροι καὶ τὸ πεζικὸν τῶν Περσῶν ὑπὸ τὸν Λακράτην μετὰ τῆς σατράπου τῆς Λυδίας Ῥοισάκου ἐμελλον νὰ ἐπιπέσωσι κατὰ τοῦ Πηλουσίου· οἱ Ἀργεῖοι μισθοφόροι ὑπὸ τὸν Νικόστρατον καὶ 1000 ἐπίλεκτοι Πέρσαι ὑπὸ τὸν Ἀρισταζάνην ἐξεπέμφθησαν μετὰ 80 τριήρων, ὅπως ἐπιχειρήσωσιν ἀπόβασιν εἰς τὰ ὀπισθεν τοῦ Πηλουσίου· τετάρτη δὲ μοῖρα, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν μισθοφόρων τοῦ Μέντορος καὶ τῶν 6,000 Ἑλλήνων τοῦ Βαγῶα, ἐβάδισε πρὸς νότον τοῦ Πηλουσίου, ἵνα διακόψῃ τὴν συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ Μέμφιδος. Ὁ παράτολμος Νικόστρατος, κατορθώσας ν' ἀποβιβασθῇ εἰς τὰ νῶτα τῶν πολεμίων, προσέβαλε τοὺς ἐκεῖ τεταγμένους Αἰγυπτίους καὶ τοὺς ὑπὸ τὸν Κῶρον Κλεινίαν πρὸς βοήθειαν αὐτῶν προσδραμόντας Ἑλληνας μισθοφόρους. Ὁ δὲ Νεκτανεβῶς ἔσπευσε νὰ συναθροίσῃ τὸν στρατὸν αὐτοῦ καὶ νὰ ὀπισθοχωρήσῃ εἰς τὴν Μέμφιν. Μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν ὁ Φιλόφρων παρέδωκε τὸ Πηλούσιον, λαβὼν ἐλευθέραν ἑξοδόν, ὁ δὲ Μέντωρ καὶ ὁ Βαγῶας ἐτρά-

πησαν ἐπὶ τὴν Βούβαστιν. Καὶ προσκαλέσαντες αὐτὴν εἰς ὑποταγὴν καὶ ἀπειλήσαντες ὅτι, ἐὰν ἀντισταθῶσιν ἀνωφελῶς, θὰ ὑποστῶσι τὴν αὐτὴν τιμωρίαν, ἣν ἔπαθεν ἡ Σιδῶν, ἐνέβαλον ῥῆξιν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τῶν προθύμων νὰ διακυβεύσωσι τὴν ζωὴν των καὶ τῶν δειλῶν Αἰγυπτίων. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐξηκολούθουν μαχόμενοι, ἡ δὲ πόλις ἐπὶ τέλους ἐκυριεύθη, ὅτε ὁ Βαγῶας ὁ ἀγαπητὸς τοῦ βασιλέως παρ' ὀλίγον ἐφονεύετο, ἂν δὲν ἔσπευδεν εἰς σωτηρίαν τοῦ ὁ Μέντωρ· μετὰ δὲ τοῦτο κατελήφθησαν καὶ τὰ ἐπίλοιπα πολίσματα τῆς κάτω Αἰγύπτου. Ἀπέναντι τῆς ἐπερχομένης πολυπληθεστέρας δυνάμεως μὴ θεωρῶν ὁ Νεκτανεβῶς ἑαυτὸν ἀσφαλῆ ἐν τῇ πρωτευούσῃ του, ἀνῆλθε τὸν ποταμὸν μετὰ τῶν θησαυρῶν του καὶ ἐσώθη εἰς τὴν Αἰθιοπίαν.

Οὕτω περὶ τὸ 344 καθυποτάξας τὴν Αἴγυπτον ὁ Ἀρταξέρξης ὁ Γ', ἐπέδειξε πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ὀργὴν εἰς τὴν χώραν τὴν ἐπὶ 60 ἔτη ἀποσπασθεῖσαν τοῦ περσικοῦ κράτους· οἱ χρόνοι τοῦ Καμβύσου ἀνενεώθησαν, καὶ ἐπηκολούθησαν φόνοι παμπληθεῖς καὶ λεηλασίαι τοῦ χειρίστου εἶδους· διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ χειρὸς κατέσφαξεν ὁ βασιλεὺς τὸν ἱερὸν βοῦν Ἀπιν· καὶ διέταξε νὰ διαρπάσῃσι τῶν ναῶν τὰ κοσμήματα, τὸν χρυσὸν καὶ αὐτὰ τὰ ἱερὰ βιβλία. Ὁ λαὸς ὠνόμαζεν αὐτὸν τοῦ λοιποῦ « Ἐγχειρίδιον ». Καταστήσας δὲ σατράπην τὸν Φερηνδάτην, καὶ ἀπολύσας οἰκαδε τοὺς σὺν αὐτῷ στρατεύσαντας Ἕλληνας μετὰ πλουσίων δωρεῶν, ἐπανῆλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὰ Σοῦσα πλήρης δόξης καὶ ἁγίων ἀμέτρητον λεῖαν.

Πρὸ δέκα ἐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι ῥήτορες, ὅτε Ἀρταξέρξης ὁ Γ' ἤρχισε νὰ παρασκευάζεται, περιέγραψαν ὡς μέγιστον ἐπικείμενον τὸν κίνδυνον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐὰν ἡ Αἴγυπτος ὑπετάσσετο πάλιν εἰς τοὺς Πέρσας. Ἀλλὰ τῶρα ἐφοβοῦντο ἐν Ἀθήναις μόνον τὴν αὐξάνουσαν δύναμιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ὅστις ἔτεινεν ἤδη τὴν χεῖρα πρὸς τὴν Πέρινθον καὶ τὸ Βυζάντιον. Τὸ ἀληθές εἶνε ὅτι ὁ Φίλιππος θὰ ἐνόμιζεν ὅτι ἔπρεπε νὰ σπεύσῃ, πρὶν ἐπιπέσῃ κατὰ τῆς Εὐρώπης ἡ δύναμις τῶν Περσῶν, οἵτινες εὕρισκον τόσους Ἕλληνας μισθοφόρους καὶ Ἕλληνας συμμάχους, ὅσον

χρυσὸν ἤθελον νὰ διαθέσωσι· διότι τὴν χώραν αὐτοῦ κατὰ πρῶτον θὰ κατέκλυζεν ἡ πλήμμυρα τῶν βαρβάρων.

Τὸ Περσικὸν κράτος παρίστατο ἰσχυρόν, ὅπως ἐν ταῖς ἀρίσταις αὐτοῦ ἡμέραις. Ἐὰν δὲ ἐδιδάχθη νὰ διαπεραίνῃ τοὺς πολέμους του δι' Ἑλλήνων στρατηγῶν καὶ δι' Ἑλλήνων μισθοφόρων, τοῦτο ἐφαίνετο ὅτι ἐξησφάλιζε νέαν ὑπεροχὴν, ἐν ᾧ ὁ ἑλληνισμὸς διέμενεν ὅς ῥ' ἦτο, πλήρης τυχοδιωκτικῶν δυνάμεων, εἰς ἀπείρους αὐτονομίας διεσπασμένος καὶ ἐν ἐκάστη πόλει ὑπὸ ἀδιαλείπτως μεταβαλλομένην φατριαστικὴν ἐξουσίαν. Ὁ μέγας βασιλεὺς ἀνέκτησεν ἅπασαν τὴν ἐπικράτειαν τῶν προγόνων του πλὴν τῶν χωρῶν, ὅσας ὁ Δαρεῖος καὶ ὁ Ξέρξης πέραν τοῦ Ἑλλησπόντου εἶχον προσαρτήσῃ εἰς τὸ κράτος των, τῆς Θράκης δηλαδή, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας. Εἶχε δὲ δύο ἐξαιρετὰ ὄργανα πρὸς περαιτέραν ἐνέργειαν, τὸν χιλιάρχον Βαγῶαν καὶ τὸν Ῥόδιον Μέντορα, οἵτινες ὁμόσαντες κοινοπραγίαν ὑπηρέτουν τὸν κύριόν των καὶ διηύθυνον αὐτόν, ὁ μὲν Βαγῶας παντοδύναμος ἐν τῇ αὐλῇ καὶ ἐν ταῖς ἄνω σατραπείαις, ὁ δὲ Μέντωρ ἐπιτετραμμένος τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ καθ' ἃ ἐφαίνετο, οἷονεὶ κάρανος, ὅπως ἄλλοτε ὁ Κῦρος, καὶ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Κατὰ πρότασιν τοῦ Μέντορος ὁ μέγας βασιλεὺς ἔδωκε χάριν εἰς τὸν Ἀρτάβαζον, τὸν Μένονα καὶ τὰς οἰκογενείας αὐτῶν, τὰς καταφυγούσας εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Μακεδονίας, καὶ ἐπανῆλθον. Ἐκ τῶν χρόνων τούτων τοῦ Μέντορος ἀναφέρεται εἰδησίς τις διαφωτίζουσα σπουδαίους συνδυασμούς. Βιθυνὸς τις Εὐβουλος, τὸ ἐπιτήδευμα τραπεζίτης, γενόμενος κύριος διὰ τοῦ μέσου τῆς μισθώσεως τῶν φόρων τῆς πόλεως Ἀταρνέως, τῆς ὀχυρᾶς Ἀσσοῦ καὶ τῆς πλουσίας ἀκτῆς τῆς ἀπέναντι τῆς Λέσβου, ἐκληροδότησεν αὐτὰς εἰς τὸν πιστόν του Ἑρμείαν, δοῦλον τρις ἀποδράντα, καθὼς ἔλεγον οἱ ἐν Ἀθήναις κακόγλωσσοι, ὅπου ἦτο γνωστὸς ὡς μαθητῆς τοῦ Πλάτωνος καὶ φίλος τοῦ Ἀριστοτέλους. Πρὸς τὸν πλούσιον τοῦτον τύραννον ἀποταθεὶς ὁ Μέντωρ, προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς συνέντευξιν, ἵνα ὑποδείξῃ αὐτῷ τὰ μέσα τοῦ ν' ἀποκτήσῃ τὴν

εὐνοίαν τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ συλλαβὼν αὐτὸν ἔπεμψεν εἰς τὰ Σοῦσα, ὅπου ἐσταυρώθη· αὐτὸς δὲ ἔγεινε κύριος καὶ τῶν θησαυρῶν καὶ τῆς χώρας αὐτοῦ. Μόνον μία ἀνεψιά καὶ θετὴ θυγάτηρ αὐτοῦ ἐσώθη, καταφυγοῦσα πρὸς τὸν Ἀριστοτέλην· οὗτος δὲ ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὴν πτωχὴν μὲν, ἀλλὰ σώφρονα καὶ χρηστὴν κόρην.

Ἦτο ὁ χρόνος καθ' ὃν ὁ μὲν Φίλιππος ἐστράτευσε κατὰ τῶν Θρακῶν, τὸ δὲ Βυζάντιον καὶ ἡ Πέρινθος ἐφαίνοντο ἀπειλούμεναι. Τότε ὁ Δημοσθένης συνεβούλευσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ πέμψωσι πρέσβεις πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα, ἵνα ἐξηγήσωσιν εἰς αὐτόν, τίς ἦτο ὁ σκοπὸς τῶν μακεδονικῶν προπαρασκευῶν, λέγοντες, ὅτι εἰς τῶν ἰσχυρῶν φίλων τοῦ Φιλίππου καὶ μεμυημένος εἰς πάντα τὰ σχέδια αὐτοῦ, συλληφθεὶς ἦτο ἤδη ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ βασιλέως. Καὶ ὁ μὲν Ἀρσίτης ὁ σατράπης τῆς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Φρυγίας ἔπεμψεν εἰς τοὺς Περινθίους χρήματα, τροφάς, ὅπλα καὶ μισθοφόρους ὑπὸ τὸν Ἀθηναῖον Ἀπολλόδωρον. Ἀλλ' ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι πρέσβεις ἐζήτησαν χρηματικὴν βοήθειαν παρὰ τῶν Περσῶν, ὁ μέγας βασιλεὺς ἀπεκρίθη δι' ἐπιστολῆς «λίαν ὑπερφιάλου καὶ βαρβαρικῆς». Ὅσον καὶ ἂν περιεφρόνει τοὺς Ἀθηναίους ἢ καὶ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν ἐμελέτα, τὰ πράγματα ἐν Ἑλλάδι προέβαινον ταχέως, καὶ ἐξεπληρώθησαν καθ' ὃν χρόνον ἐπῆλθε τὸ αἰφνίδιον τέλος τοῦ μεγάλου βασιλέως.

Ἀπὸ τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ ἐπανόδου ἐκ τῆς Αἰγύπτου καθήμενος ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἐβασίλευε, μετερχόμενος ἀχαλίνωτον αὐθαιρεσίαν καὶ ἀπανθρωπίαν, δι' ὃ πάντες ἐφοβοῦντο καὶ ἐμίσουν αὐτόν, ὁ δὲ μόνος, πρὸς ὃν εἶχεν ἐμπιστοσύνην, ἔκαμε κατάχρησιν αὐτῆς. Ὁ ἔμπιστος αὐτοῦ Βαγώας ἦτο Αἰγύπτιος· ὅλως δὲ ἀφωσιωμένος εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν δεισιδαιμονίαν τῆς πατρίδος του, εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς ὁποίας αὐτὸς συνετέλεσε, δὲν εἶχε λησμονήσῃ τὴν διαρπαγὴν τῶν πατρίων ἱερῶν, καὶ τὸν φόνον τοῦ ἱεροῦ Ἄπιοις. Καὶ ὅσον ἐπετείνετο ἡ ὀργὴ κατὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐν τε τῷ κράτει καὶ τῇ αὐλῇ, τόσον τολμηρότερα ἐγίνοντο τὰ σχέ-

δια τοῦ πανούργου αὐτοῦ εὐνοομένου. 'Ο εὐνοῦχος προσηταιρίσθη τὸν ἱατρὸν τοῦ βασιλέως, καὶ ἔν τι δηλητήριον ἔδωκε τέλος εἰς τὴν ζωὴν τοῦ μισητοῦ, καὶ τὸ κράτος περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ. Ἵνα δὲ ἀσφαλέστερον διατηρήσῃ τὴν θέσιν του, ἐνήργησε νὰ καθιερωθῇ βασιλεὺς ὁ 'Αρσῆς, ὁ νεώτατος υἱὸς τοῦ βασιλέως, καὶ νὰ φονευθῶσιν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ἐνὸς μόνου σωθέντος τοῦ Βισθάνου. Ταῦτα συνέβησαν περίπου κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης.

Μετ' οὐ πολὺ ὁ 'Αρσῆς ἤσθάνθη τὴν αὐθάδη ἀγερωχίαν τοῦ εὐνοῦχου, οὐδὲ συνεχώρησεν αὐτῷ τὸν φόνον τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν· ἀλλ' ὁ Βαγῶας ἔσπευσε νὰ τὸν προλάβῃ, καὶ μετὰ διетῇ μόλις βασιλείαν ἐδόλοφόνησε τὸν βασιλέα μετὰ τῶν τέκνων του. Τὸ δεύτερον ἡ τιάρα περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖράς του· ἀλλ' ὁ βασιλικὸς οἶκος ἦτο ἔρημος, διότι διὰ μὲν τῆς χειρὸς τοῦ 'Ωχου οἱ υἱοὶ τοῦ 'Αρταξέρξου τοῦ Β', διὰ δὲ τῆς τοῦ Βαγῶου οἱ υἱοὶ καὶ ἔγγονοι τοῦ 'Ωχου εἶχον δολοφονηθῇ πάντες, πλὴν ἐκείνου τοῦ Βισθάνου τοῦ διὰ τῆς φυγῆς σωθέντος. 'Αλλ' ἔζη ἔτι εἷς υἱὸς ἐκείνου τοῦ Δαρείου, εἰς ὃν ὁ πατὴρ 'Αρταξέρξης ὁ Β' ἔδωκε τὴν τιάναν, ἡρνήθη δὲ τὴν αἰτηθεῖσαν χάριν· οὗτος ὠνομάζετο 'Αρβούπαλος. 'Αλλὰ τὰ βλέμματα τῶν Περσῶν ἐστράφησαν πρὸς τὸν Κοδομανὸν τὸν ἀνήκοντα εἰς πλάγιον κλάδον τοῦ οἴκου τῶν 'Αχαιμενιδῶν, διότι ἦτο υἱὸς τοῦ 'Αρσάμου, τοῦ ἐξ ἀδελφοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ 'Αρταξέρξου τοῦ Β', καὶ τῆς Σισυγάμβρεως μιᾶς τῶν ἀδελφῶν τοῦ αὐτοῦ 'Αρταξέρξου. 'Εν τῷ πολέμῳ τοῦ 'Ωχου κατὰ τῶν Καδουσίων δεχθεὶς τὴν πρόσκλησιν πελωρίου τινὸς ἀρχηγοῦ, ἣν οὐδεὶς ἄλλος ἐτόλμησε νὰ δεχθῇ, κατέβαλεν αὐτόν. Τότε ἀπενεμήθη αὐτῷ ὑπὸ τῶν Περσῶν τὸ βραβεῖον τῆς ἀνδρείας, τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ ἐξυμνεῖτο ὑπὸ νέων τε καὶ πρεσβυτέρων, καὶ ὁ βασιλεὺς 'Ωχος, ἐπιδάφιλεύσας δῶρα καὶ ἐπαίνους, ἔδωκεν αὐτῷ τὴν σατραπείαν τῆς 'Αρμενίας. 'Ο δὲ Βαγῶας εἴτε ἐνδῶσας εἰς τὸ φρόνημα τοῦτο τῶν Περσῶν, εἴτε διαθρυπτόμενος ὑπὸ τῆς ἐλπίδος, ὅτι ὁ Κοδομανὸς θὰ ἦτο διὰ παντὸς εἰς αὐτὸν ἀφωσιωμένος διὰ τὴν

τιάραν, ἣν δι' αὐτοῦ ἔλαβε, πρῶίμως ἔμελλε νὰ ἐννοήσῃ, πόσον ἦτο ἡπατημένος. Ὁ βασιλεὺς, ὀνομασθεὶς Δαρεῖος, ἐμίσει τὸν φονέα καὶ περιεφρόνει τὰς συμβουλὰς του. Ὁ δὲ Βαγῶας ἀπεφάσισε νὰ τὸν ἐξαφανίσῃ, ἀναμίξας δηλητήριοι εἰς τὸ ποτήριον αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Δαρεῖος εἶχε προειδοποιηθῇ, καὶ προσκαλέσας τὸν εὐνοῦχον, ὡς εἰς ἔνδειξιν εὐνοίας τὸν διέταξε νὰ πῇ τὸ ποτήριον. Καὶ οὕτως ὁ Βαγῶας βραδέως μέν, ἀλλ' εὗρε τὴν τιμωρίαν του.

Τὰς ἡνίας τοῦ βασιλείου ἐκράτει βασιλεὺς, ὅποιον ἐπὶ πολὺν χρόνον δὲν εἶχεν ἴδῃ ἡ Περσία· ὥρατος καὶ ἐμβριθής, οἷον ἀσμένως φαντάζεται ὁ Ἀσιανὸς τὸν ἄρχοντά του, πρὸς πάντας εὐγενής καὶ ὑπὸ πάντων τιμώμενος, ἔχων ἀφθόνους πάσας τὰς ἀρετὰς τῶν μεγάλων αὐτοῦ προγόνων καὶ ἀπηλλαγμένος τῶν βδελυρῶν κακιῶν, αἵτινες κατήσχυναν τὸν βίον τοῦ Ὁρχου καὶ ἀπέβησαν πρὸς ὄλεθρον τοῦ κράτους, ὁ Δαρεῖος ἐφαίνετο προωρισμένος νὰ θεραπεύσῃ ἀπὸ τῶν πληγῶν τὸ νοσοῦν κράτος, ὅπερ ἀνέλαβεν ἄνευ αἵματος, ἄνευ ἐγκλήματος. Οὐδεμία ἀποστασία διετάραξε τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας του· ἡ Αἴγυπτος εἶχεν ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἐπικράτειαν, ἡ δὲ Βακτριανὴ καὶ ἡ Συρία ἦσαν πισταὶ καὶ εὐπειθεῖς εἰς τὸν βασιλέα. Ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἰωνίας μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ἡ Ἀσία ἐφαίνετο ἡνωμένη ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ γενναϊόφρονος Δαρείου, ἐφαίνετο τόσον ἀσφαλής, ὅσον οὐδέποτε ἐπὶ πολὺν χρόνον. Καὶ οὗτος ὁ βασιλεὺς ἔμελλε νὰ εἶνε ὁ τελευταῖος ἀπόγονος τοῦ Κύρου ὁ ἐπὶ τῆς Ἀσίας βασιλεύσας, ὡς ἐὰν ἡ ἀθῶα κεφαλὴ του ὥφειλε ν' ἀποτίσῃ τὴν ποινὴν διὰ τὰ κακὰ τὰ ἀνιάτα.

Ἀλλ' ἤδη συνεπυκνοῦτο ἐν τῇ ἀπωτέρᾳ Δύσει ἡ θύελλα, ἥτις ἔμελλε νὰ ἐξοντώσῃ τὴν Περσίαν. Οἱ παραθαλάσσιοι σατράπαι εἶχον ἤδη ἀναγγεῖλῃ, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας εἶχε συνολογήσῃ εἰρήνην καὶ συμμαχίαν μετὰ τῶν πολιτειῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅτι παρσκευάζε τὸν στρατόν του, ἵνα κατὰ τὸ προσεχὲς ἔαρ εἰσβάλῃ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Δαρεῖος ἐπεθύμει ἐκ παντὸς τρόπου ν' ἀποφύγῃ τοῦτον τὸν πόλεμον, διότι θὰ προησθάνετο ἴσως, ὅτι τὸ ἐν μαρασμῷ καὶ παραλυσίᾳ διατελοῦν

ἀπέραντον αὐτοῦ κράτος ἐχρειάζετο ἓνα μόνον κλονισμόν, ἵνα καταρρέυση. Διὰ ταῦτα διστάζων καθυστέρησε τὸν ἔσχατον καιρόν, καθ' ὃν ἐδύνατο νὰ προλάβῃ τὴν ἐπικειμένην προσβολήν.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Δαρεῖος ἀνελάμβανε τὴν βασιλείαν, ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ἔπεμπε τὰ πρῶτα στρατεύματα ὑπὸ τὸν Παρμενίωνα καὶ Ἀτταλον, ὅπως διαβάнта τὸν Ἑλλήσποντον ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὰς ἐλληνικὰς πόλεις τῶν πλησιεστάτων σατραπειῶν.

Παραγγελίαι εἶχον ἤδη δοθῆ εἰς τοὺς μετέχοντας τῆς ἐλληνικῆς συμμαχίας νὰ πέμψωσιν ἐκάστη τὸ ἀναλογοῦν αὐτῇ μέρος τῶν στρατευμάτων εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὰς δὲ τριῆρεις αὐτῶν εἰς τὸν μακεδονικὸν στόλον. Αὐτὸς δὲ ἐμελέτα ν' ἀναζεύξῃ προσεχῶς, ὅπως ἡγούμενος τῆς ἐλληνομακεδονικῆς δυνάμεως ἀρχίσῃ τὸ ἔργον, ὑπὲρ οὗ μέχρι τοῦδε ἐμόχθησε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Χώρα, λαός, καὶ βασιλεία τῶν Μακεδόνων. — Ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ βασιλέως Φιλίππου τοῦ Β'. — Οἱ εὐγενεῖς, ἡ αὐλή. — Ἡ Ὀλυμπιάς. — Ἡ νεανικὴ ἡλικία τοῦ Ἀλεξάνδρου. — Διχοστασία ἐν τῷ βασιλικῷ οἴκῳ. — Ἀτταλος. — Δολοφονία τοῦ Φιλίππου τοῦ Β'.

Ἄλλ' ἦτο ὁ Φίλιππος, ἦσαν δὲ οἱ Μακεδόνες Ἕλληνες, δυνάμενοι νὰ ἀναλάβωσι τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Περσῶν κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας;

Οἱ πρόμαχοι τῆς ἀρχαίας ἰδιοφελούς πολιτικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας πολλάκις τὸ διημφισβήτησαν, καὶ ὁ μέγας αὐτῶν συνήγορος Δημοσθένης ἐν τῷ φιλοπάτριδι αὐτοῦ ζήλῳ προβαίνει μέχρι τοσούτου, ὥστε νὰ βεβαιώνη, ὅτι ὁ Φίλιππος οὔτε Ἕλλην οὔτε τῶν Ἑλλήνων συγγενὴς εἶνε, ἀλλὰ βάρβαρος « ὅθεν οὐδ' ἀνδράποδον σπουδαῖον ἦν πρότερον πρίασθαι »¹

Ἀρχαιότεραι ὁμῶς παραδόσεις παριστάνουσιν ἄλλως τὰ πράγματα. Ὁ Αἰσχύλος², καθ' ἃ ἤδη ἐμνημονεύθη, εἰσάγει τὸν βασιλέα τοῦ Ἀργεῶς Πελασγὸν λέγοντα, ὅτι τὸ γένος του, οἱ ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθέντες Πελασγοί, κατοικοῦσι μέχρι τῶν ἀγνῶν ὑδάτων τοῦ Στρυμόνος καὶ περιλαμβάνει τὰ τε Δωδωναῖα ὄρη καὶ τὴν παρὰ τὸν Πίνδον χώραν καὶ τὰς εὐρυχώρους κοιλάδας τῆς Παιονίας. Ὁ ἀρχαῖος λοιπὸν Μαραθωνομάχος θεωρεῖ τὰ γένη τὰ κατοικοῦντα τὴν λεκάνην τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ τοῦ Ἀξιῶ, ὡς ὁμόφυλα πρὸς τὸν ἀρχαῖον πληθυσμὸν τῆς χώρας τῆς ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου μέχρι Ταινάρου καὶ τῆς πρὸς δυσμὰς τοῦ Πίνδου. Ὁ ὑψηλὸς Πίνδος ὁ χωρίζων τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ τῆς ὀρεινῆς Δωδώνης καὶ τῆς Ἡπείρου, ἐξακολουθῶν πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Σάρ Δάγ (τοῦ ἀρχαίου Σκάρδου) ἀποτελεῖ τὰ ὅρια μεταξὺ Μακεδονίας

¹) Δημοσθένους Φιλίπ. Γ', 31, Ὀλυμπ. Γ', 16, 24, Παραπρ. 305, 306.

²) Αἰσχύλου Ἰκτέ. 240 ἐξ. Σ. Μ.

καὶ Ἰλλυρίας· τρεπόμενον δὲ ἔπειτα τὸ ὄρος ἀνατολικῶς πρὸς τὰς πηγὰς τοῦ Στρυμόνος καὶ προχωροῦν νοτιοἀνατολικῶς κατὰ τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ ὄχθην ὡς Ὀρβήλος, κατέρχεται εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἀποτελεῖ τὰ φυσικὰ ὄρια μεταξὺ τῆς μακεδονικῆς καὶ παιονικῆς χώρας ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ βορρᾶν θρακικῶν ἐθνῶν ἀφ' ἑτέρου. Τὴν οὕτω περικεκλεισμένην χώραν διατέμνουσιν ὁ Ἀλιάκμων, ὁ Ἀξιὸς μετὰ τῶν παραποταμιῶν του, ὁ Στρυμών, δευτέρα τις καὶ τρίτη ὁροσειρά, ἣτις τρόπον τινὰ ὁμόκεντρος πρὸς τὸν Πίνδον, Σκάρδον καὶ Ὀρβήλον περιλαμβάνει τὴν ἐνδοτάτην χαμηλὴν παράκτιον πεδιάδα τῆς Πέλλης καὶ Θεσσαλονίκης τῆς παρὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον. Ὁ δὲ περὶ αὐτὴν διπλοῦς κύκλος τῶν κοιλάδων, δι' ὧν ρέουσιν οἱ τρεῖς ποταμοί, καὶ τούτων οἱ δύο, ὁ Ἀξιὸς καὶ Ἀλιάκμων, διὰ ταύτης τῆς παρακτίου πεδιάδος εἰσβάλλουσι πλησίον ἀλλήλων εἰς τὴν θάλασσαν, κατανέμει τὸν πληθυσμὸν τούτων τῶν χωρῶν ὡς ἐκ φύσεως εἰς ἐγγύρια φύλα, καὶ καθιστᾷ τὴν παράκτιον πεδιάδα κοινὸν αὐτῶν κέντρον καὶ ἐντευχτήριον.

Κατὰ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου τὸ ἔθνος τὸ μετέπειτα ὀνομασθὲν Ἀωριεῖς, ἐξωσθὲν ἐκ τῆς Θεσσαλίας, ἦλθεν εἰς τὴν παρὰ τὸν Πίνδον κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονος, καὶ ἐκεῖ ἔφερε τὸ ὄνομα τῶν Μακεδόνων¹. Ἄλλαι φημηγορίαι λέγουσιν, ὅτι ὁ Ἀργεάς ὁ γενάρχης τῶν Μακεδόνων, ἀποδημήσας τοῦ Ἀργους, ἦλθεν εἰς τὴν Ὀρεστίδα, τὴν περὶ τὰς πηγὰς τοῦ Ἀλιάκμονος χώραν, καὶ οὕτως ἐξηγοῦσι τὸ ὄνομα Ἀργεάδαι, ὅπερ πιθανῶς ἔφερον ὁ βασιλικὸς οἶκος². Κατ' ἄλλην παράδοσιν³, ἣτις ἔπειτα ἐπεκράτησεν

¹) Ἡροδότου Α' 56. Λεπτομερέστερα περὶ τούτων τῶν φημηγοριῶν ἴδ. παρὰ Abel Makedonien σ. 97 ἔξ.

²) Κατὰ τὸν Ἀππιανὸν Συρ. 68 σ' Ἀργος τὸ ἐν Ὀρεστίᾳ, ὅθεν οἱ Ἀργεάδαι Μακεδόνες. Πρὸλ. Στράβωνος Ε', σ. 329. Ἐπιτομ. Ἀποσπ. 11 καὶ τοὺς παρὰ Πανσανία Ζ', 8, 9 σιθυλλεῖους στίχους.

³) Ἡροδότου Η' 137 ἔξ Ε' 22. Θουκυδίδου Β', 99. Ἐπειδὴ ὁ Θουκυδίδης (Β', 100) ῥητῶς λέγει «ἐξύμπαυτες οἱ ἄλλοι βασιλεῖς ὅκτι οἱ πρὸ αὐτοῦ (Ἀργελάου) γενόμενοι», ἢ σειρὰ τῶν βασιλείων ἢ μέχρι Καράνου ἀνερχομένη κατεσκευάσθη μετέπειτα, πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου κατὰ τὸν Weissenborn καὶ Gutschmid.

ἐν τῇ χώρᾳ, τρεῖς ἀδελφοὶ Ἑρακλεῖδαι ἐκ τοῦ ἐν Ἀργεὶ βασιλικοῦ γένους τῶν Τημενιδῶν ἀπῆλθον πρὸς βορρᾶν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν, καὶ ἔπειτα προχωρήσαντες εἰς τὴν ἄνω Μακεδονίαν κατῴκησαν εἰς τὴν Ἐδεσσαν παρὰ τοὺς ὀρητικoὺς καταβάκτας, δι' ὧν τὰ ὕδατα καταβρέουσι εἰς τὴν εὐρεῖαν καὶ εὐφορον παράκτιον πεδιάδα. Ἐν ταύτῃ τῇ Ἐδέσῃ, ἣτις ὀνομάζεται καὶ Αἰγαί, ὁ νεώτατος τῶν τριῶν ἀδελφῶν λέγεται ὅτι ἱδρυσε τὸ βασίλειον, ὅπερ μετέπειτα κατὰ μικρὸν αὐξανόμενον περιέλαβε τὰς πλησιεστάτας χώρας Ἡμαθίαν, Μυγδονίαν, Βοττιαίαν, Πιερίαν καὶ Ἀμφαξίτιδα, ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Μακεδόνων.

Οὗτοι ἀνῆκον εἰς τὰ αὐτὰ πελασγικὰ φύλα, ἅπερ ποτὲ κατεῖχον ὅλην τὴν ἐλληνικὴν χώραν, καὶ τούτων τινά, ὡς ὑπολειφθέντα τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων, ἐφαίνοντο εἰς αὐτοὺς μετέπειτα ὡς βάρβαροι ἢ ἡμιβάρβαροι. Ἀλλ' ἡ θρησκεία καὶ τὰ ἔθνη τῶν Μακεδόνων μαρτυροῦσι τὴν κοινὴν καταγωγὴν· ὅσαιδῆποτε δὲ ἐπιμιξίαι καὶ ἂν ἔλαβον χώραν μετὰ ἰλλυρικῶν καὶ θρακικῶν φύλων, ἢ γλῶσσα τῶν Μακεδόνων ἀποδεικνύεται ὡς παραπλησία πρὸς τὰς ἀρχαιοτέρας διαλέκτους τῆς ἐλληνικῆς¹.

¹) Νεωστὶ ὁ Α. Fick (Zum makedonischen Dialekte ἐν Kuhn's Zeitschrift XXII σ. 193 ἔξ.) διεφώτισε τὸ ζήτημα τοῦτο, καὶ νομίζω ὅτι παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ G. Meyer (ἐν τοῖς Jahrb. f. klass. Philol. 1875 σ. 186) ἀπέδειξε πειστικῶς ὅτι πᾶν ὅ,τι διεσώθη ἐκ τῶν μακεδονικῶν γλωσσῶν καὶ ὀνομάτων φέρει κατὰ τὸ πλεῖστον χαρακτηριστικὰ οὐσιωδῶς ἐλληνικόν, καὶ ἰδίως τὰ ὀνόματα τὰ παλαιότερα τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλέλληνος, οἷον τὸ ὄνομα αὐτοῦ τούτου, καὶ τὰ τῶν προκατόχων αὐτοῦ κατ' ἀντιοῦσαν τάξιν, τοῦ Ἀμύντου, τοῦ Ἀλκίτου, τοῦ Ἀερόπου (ὅπερ εἶνε καὶ ὄνομα βασιλέως ἐν Τεγῇ, Πανσανίου Η', 44, 8), τοῦ Φιλίππου, τοῦ Περδίκκου. Ἀλλ' οὐχ ἤττον ἐν καταλόγῳ τινὶ μακεδονικῶν ὀνομάτων ἐκ τῆς Ὀλ. 89 (Corp. Ins Att. I, n° 42) εὐρίσκονται τινὰ παράδοξα, οἷον Γαιτέας, Σταθμέας καὶ (ἐν τινὶ ἀποσπασμ. ἀνήκοντι εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν 42 d) Ἐθαρος, Κρατέννας. Μεταξὺ δὲ τῶν γλωσσῶν τῶν μακεδονικῶν τῶν παρὰ Meyer (ἐ. ἀ. ἀρ. 50) ἢ λ. γράβιον ἢ σημαίνουσα τὴν πευκίνην σχίζαν τὴν πρὸς φωτισμὸν δίκην δαδὸς ἐν χρήσει, ἀναμνηστικὴ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰλλυριοῦ βασιλέως Γράβου τὸ ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ ἔτους 355 (Ἐφημ. Ἀρχ. 1874 σ. 451, νῦν δὲ ἐν Corp. Ins. Att. II, n° 60b). [Τὸ ζήτημα τοῦτο ἀνεφλέγησεν ἐπ' ἐσχάτων ὁ ἡμέτερος Γ. Ν. Χατζιδάκις Περὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, Ἀθηνῶν 1896, 1899 ἀποδείξας διὰ πολλῶν ἀναμφισβητήτων ἐπιχειρημάτων ὅτι οἱ Μακεδόνες ἦσαν Ἕλληνες, Σ. Μ.].

Τὸ ὄνομα τῶν ἐταίρων παρέμεινεν εὐχρηστον ἐν τῇ στρατιωτικῇ νομοθεσίᾳ τῶν Μακεδόνων μέχρι τῶν ὑστερωτέρων χρόνων. Ἐὰν δέ, ὅπερ πιστεύω εἶνε ἀναμφισβήτητον, τοῦτο εἰσῆχθη εἰς τὴν χώραν μετὰ τῆς ιδρύσεως τῆς βασιλείας, οἱ μακεδόνες Ἡρακλεῖδαι ἔλαβον τὴν αὐτὴν τύχην καὶ οἱ ἐν Πελοποννήσῳ πρόγονοι αὐτῶν, ἐποιήσαντες δηλ. εἰς ξένην χώραν, ἠναγκάσθησαν νὰ στηρίξωσι τὴν δύναμιν καὶ τὰ δικαιώματα αὐτῶν ἐπὶ τῆς ὑποταγῆς τῶν αὐτόθι ἰθαγενῶν. Ἡ μόνη διαφορὰ ἦτο, ὅτι ἐνταῦθα πλείοτερον ἢ ἐν πάσῃ ἄλλῃ ὠρικῇ χώρᾳ, τὸ ἀρχαῖον συγκερασθὲν μετὰ τοῦ νέου συνεχωνεύθη εἰς ἓν ὅλον, ὅπερ διετήρησε τὴν ζωρότητα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄξεστον τραχύτητα τῶν πατέρων, τοὺς ἡρωικοὺς οὕτως εἰπεῖν χρόνους ἐν ἧκιστα ποιητικῇ μορφῇ. Διότι ὑπῆρχον παρ' αὐτοῖς ἔθιμα λίαν ἀρχαιοτρόπα· ὁ μηδὲνα πολέμιον ἀκόμη φονεύσας ὤφειλε νὰ φέρῃ περιεζωσμένην τὴν φορβειάν¹· ὁ μηδὲνα κάπρον ἐν θήρᾳ καταβαλὼν ὤφειλεν ἐν τῷ δείπνῳ νὰ μὴ κατακλίνηται, ἀλλὰ νὰ κάθηται²· κατὰ τὴν κηδεῖαν ἡ θυγάτηρ τοῦ ἀποθανόντος εἶχε τὸ καθῆκον νὰ κατασβέσῃ τὴν πυράν, ἐφ' ἧς ἐκάη ὁ νεκρός³· ἱστορεῖται, ὅτι τὸ τρόπαιον, ὅπερ ὁ Κάρανος τὸ πρῶτον ἔστησε, νικήσας τὰ ἐγγώρια φύλα, κατὰ θεῖαν βούλησιν ἀνετράπη διὰ νυκτὸς ὑπὸ λέοντος πρὸς ἔνδειξιν, ὅτι δὲν ἐνίκησαν πολεμίους, ἀλλὰ φίλους προσέλαβον⁴· καὶ ἔκτοτε παρέμεινε μακεδονικὸν ἔθος νὰ μὴ ἰστώσι τρόπαια κατὰ ἡττημένων πολεμίων, εἴτε Ἑλλήνων εἴτε βαρβάρων. Ὅθεν οὔτε ὁ Φίλιππος μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην οὔτε ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὰς νίκας τὰς ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ τῶν Ἰνδῶν ἔπραξαν τοῦτο.

Κατὰ τὰ ἔτη τούτων τῶν νικῶν ὁ Ἀριστοτέλης γράφει, ὅτι

¹) Ἀριστοτέλους Πολιτ. Ζ', 2, 6.

²) Ἡγήσανδρον παρ' Ἀθηναίων Α' σ. 18.

³) Δούριδος Ἀποσπ. 72. Οὗτος ἀνάγει τὸ ἔθιμον εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Ἡρακλέους Μακαρίαν, ἥτις κατ' ἄλλην φημηγορίαν αὐτὴ ἑαυτὴν ἐθυσίασε πρὸς ἐξίλασμόν. Πρβ. O. Müller Dorier I, σ. 55.

⁴) Πανσανίου Θ', 40, 8. Ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ παρ' Ἡροδότῳ Περδίκκου ὑποκατεστάθη ὡς ἀρχηγὸς τῆς δυναστείας ὁ Κάρανος.

« ἡ βασιλεία ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς χώραις διτηρήθη μόνον ἐν Σπάρτῃ, παρὰ τοῖς Μολοσσοῖς καὶ ἐν Μακεδονίᾳ· ἐν Σπάρτῃ καὶ παρὰ τοῖς Μολοσσοῖς, διότι ἡ ἐξουσία αὐτῆς ἦτο τοσοῦτον περιωρισμένη, ὥστε οἱ βασιλεῖς δὲν ἦσαν πλέον ἐπίφθονοι ». Ἐν ᾧ δὲ πανταχοῦ ἐν ἄλλαις χώραις ἡ βασιλεία, ἣτις εἶχεν ὀκνήσῃ νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοῦ κατωτέρου λαοῦ, κατεβλήθη ὑπὸ τῆς ἀνυψωθείσης τάξεως τῶν ἀριστοκρατικῶν καί, ἐν ᾧ ἔπειτα ὁ κατώτερος λαός, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀμέτοχος τῆς διευθύνσεως τῶν δημοσίων πραγμάτων καὶ καταπιεζόμενος, ἐξανέστη τέλος κατ' αὐτῆς ταύτης τῆς τάξεως τῶν ἀριστοκρατικῶν, καὶ οἱ εὐγενεῖς, ἀποστερηθέντες τῶν προνομίων, κατεβιβάσθησαν εἰς ἰσότητα δικαιωμάτων πρὸς τὸν ὄημον, ἡ Μακεδονία διετέλεσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἀρχαϊκῆς αὐτῆς βασιλείας, ἐπειδὴ ἐνταῦθα τὰ στοιχεῖα τῆς προστριβῆς ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν τάξεων δὲν ἀνεπτύχθησαν· ἐνταῦθα παρέμεινεν ἡ ἀρχαία βασιλεία, ὡς πάντων « ὑπερέχουσα κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν τιμὴν »¹.

Ἄλλ' ἐνταῦθα ὑπῆρχον ἄλλοι οἱ κίνδυνοι· ἡ μὲν βασιλεία ἀνῆκεν εἰς τὸ βασιλικὸν γένος, ἀλλ' ἡ διαδοχὴ ἐν αὐτῷ δὲν ἦτο τόσον σταθερῶς κεκανονισμένη, ὥστε ν' ἀποκλείῃ ἐκ τῶν προτέρων πᾶσαν ἀμφιβολίαν καὶ ἔριδα. Ὅσον ἐλευθερωτέρα διέμεινεν ἐνταῦθα ἡ βασιλικὴ ἐξουσία, τόσον μᾶλλον ἀπῆτει παρὰ τοῦ κατέχοντος αὐτὴν προσωπικὴν ἰκανότητα καὶ ἐνέργειαν· συχνότατα δὲ συνέβαινεν, ὥστε ἀνήλικες, ἀνίκανοι καὶ νωθοὶ νὰ ὑποχωρῶσιν ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸν ἰκανώτερον ἀδελφὸν ἢ ἐξάδελφον. Οὕτως μετὰ τὸν θάνατον Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' τοῦ φιλέλληρος, ὁ νεώτερος αὐτοῦ υἱὸς Περδίκκας ὁ Β' δὲν ἠσύχασε, πρὶν παραγκωνίσῃ τοὺς πρεσβυτέρους αὐτοῦ ἀδελφοὺς Ἀμύνταν, Φίλιππον καὶ Ἀλκέταν²· ὡσαύτως ὁ υἱὸς τοῦ Περδίκκου Ἀρχέλαος ὁ ἐκ παρανό-

¹) * *Ἀριστοτέλους* Πολιτ. Γ', 10, 22. « μέγεθος γὰρ ὑπάρχει πλούτου καὶ τιμῆς τοῖς μοναργοῦσι... διὰ τὸ τὴν βασιλείαν ἐκούσιον μὲν ἀρχὴν εἶναι, μειζόνων δὲ κυρίαν, πολλοὺς δ' εἶναι τοὺς ὁμοίους καὶ μηδένα διαφέροντα τοσοῦτον, ὥστε ἀπαρτίζειν πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχῆς κτλ. ».

²) Περὶ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Περδίκκου ἔχομεν σαφεῖς εἰδήσεις ἐκ τοῦ ἐπισήμου ἐγγρά-

μου γάμου γεννηθείς παρηγκώνισε τὸν νόμιμον κληρονόμον, καὶ πρὶν ἡλικιωθῇ, τὸν ἐφόνευσεν¹. Ἄλλοτε ἡ ἐπιτροπεία ὑπὸ τὸν κανονικὸν τύπον τῆς προστασίας παρεῖχεν ἀφορμὴν πρὸς σφετερισμόν.²

Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων ὑπῆρχεν καὶ ἄλλος κίνδυνος· ἐκ πολλῶν παραδειγμάτων εἶνε φανερόν, ὅτι μέρη τῆς χώρας παρεχωρήθησαν ὡς κληρονομικὴ ιδιοκτησία εἰς νεωτέρους υἱοὺς τοῦ βασιλέως ἢ καὶ ξένους, πάντως ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως, μετὰ τοσούτων ἡγεμονικῶν δικαιωμάτων, ὥστε ἐδύναντο νὰ προσκαλῶσιν εἰς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ νὰ διατηρῶσιν ἰδίους στρατούς. Οὕτως ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ φιλέλληνης Ἀλεξάνδρου

φου τῆς συνθήκης τῆς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀθηνῶν τοῦ ἔτους 422 (Corp. Ins. Att. I, n° 42), ἐπειδὴ τὸ ἐγγράφον τοῦτο ὑπογράφουσι πρῶτον οἱ ἀδελφοὶ τοῦ βασιλέως καὶ ἔπειτα ἄλλοι Μακεδόνες ὡς μάρτυρες, καὶ πρῶτοι μὲν οἱ ἀδελφοὶ τοῦ βασιλέως, ἔπειτα ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρχέλαος καὶ ἔπειτα οἱ υἱοὶ τῶν ἀδελφῶν του. Πρῶτος ἐν τῇ σειρᾷ ταύτῃ ἀναγράφεται «|Μ|ε|ν|ε|λαος Ἀλεξάνδρου», κατόπιν ἔρχεται «Ἀλκίτης Ἀλεξάνδρου». Ὁ Μενέλαος οὗτος εἶνε ὁ ὑπὸ τοῦ Ἰουστίνου (VII, 4, 5) κατὰ πολὺ συγκεκριμένον δυστυγῶς τρόπον μνημονευόμενος. Ὁ δὲ ἕτερος ἀδελφὸς τοῦ Περδίκκου εἶνε ἐκεῖνος ὁ Ἀλκίτας ὁ διὰ τὴν ὑπερβολικὴν οἰνοποσίαν, καθ' ἃ λέγεται, χῶν ἡ ἐπικαλούμενος, περὶ οὗ ὁ Πλάτων (Γοργ. σ. 471) νομίζει ὅτι δύναται νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι ὁ Ἀρχέλαος ὁ υἱὸς τοῦ Περδίκκου, ἵνα λάβῃ τὸν θρόνον, ἐδολοφόνησεν αὐτόν τε καὶ τὸν υἱόν Ἀλεξάνδρον. Τρίτος καὶ τέταρτος ἀναγράφεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ «ΑΡΧΕΛΑΣ Π[ερδίκκου...] ΟΑ.ΕΡ.ΟΣΦΙΛΙΠ[...].» Μετὰ τὸ «Περδίκκου» ὑπάρχει χώρος πρὸς συμπλήρωσιν διὰ τοῦ «Ἀμύντας Φιλίππου». Οὗτος δὲ ὁ Ἀμύντας εἶνε ὁ μνημονευόμενος ὡς υἱὸς τοῦ μερικοῦ ἡγεμόνος Φιλίππου, τοῦ ἥδη ἀποθανόντος τῷ 429, ὁ δὲ ἕτερος υἱὸς τούτου τοῦ Φιλίππου ἄλλοθι οὐδαμοῦ μνημονεύεται, οὐδὲ δύναται νὰ γείνῃ ἀσφαλῆς τις συμπλήρωσις, ἂν καὶ δύο μόνον εἶνε τὰ ἐλλείποντα γράμματα. Μετὰ τὸν δευτέρον τούτον υἱὸν τοῦ Φιλίππου ἡ ἐπιγραφὴ φέρει «...υρος Ἀλκίτου»· ἐπειδὴ δὲ δύο μόνον γράμματα ἐλλείπουσι, θὰ ἐλέγετο ἴσως Γαῦρος ἢ Ταῦρος. Μεταξὺ τῶν μαρτύρων δὲν εὐρίσκεται ὁ πιθανῶς πρεσβύτατος ἀδελφὸς τοῦ Περδίκκου Ἀμύντας, ὅστις ὑπὸ τοῦ Δεξιππου λέγεται ὡς «ἰδιωτικῶς ζήσας». Ὅτι ἦτο πρεσβύτερος τοῦ Περδίκκου, πιθανολογεῖται ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Περδίκκος μετέπειτα ἐνυμφεύθη τὴν χήραν τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀμύντου Ἀρξίδαίου (ἴδ. κατωτ. σ. 96, 2). Οὗτος εἶνε ὁ κύριος βασιλικὸς κλάδος. Ἐξ οὗ κατὰγονται Φίλιππος ὁ Β' καὶ Ἀλεξάνδρος ὁ Μέγας.

1) Ὁ Πλάτων τοῦλάχιστον, ὅστις, προκειμένου περὶ προσώπων, δὲν εἶνε πολὺ ἀξιόπιστος, λέγει (Γοργ. σ. 471 α) ὅτι ὁ Ἀρχέλαος ἐδολοφόνησε τὸν ἐπταετῆ ἀδελφόν του. Ὁ παῖς οὗτος εἶχε γεννηθῇ ἐκ τῆς νομίμου γυναίκης τοῦ Περδίκκου Κλεοπάτρας, τῆς χήρας τοῦ Ἀρξίδαίου.

2) Ὁ τύπος προστασίας τῆς βασιλείας ἀναφαίνεται σαφέστατα κατὰ τὰ συμβάντα τοῦ 323 μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅτε θὰ γείνῃ περὶ αὐτῆς λόγος.

Ἀρρίδατος¹ ἔλαβε τὴν ἡγεμονίαν Ἑλυμιῶτιν ἐν τῇ Ἄνω Μακεδονίᾳ, καὶ ἡ κατοχὴ αὐτῆς διέμεινεν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ του· ὡσαύτως καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Περδίκκου Φίλιππος ἔλαβε διαμέρισμά τι παρὰ τὸν ἄνω Ἀξιόν. Ἡ βασιλεία δὲν ἐδύνατο νὰ ἐνισχυθῇ, ἂν δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τηρῇ ἐν ὑποταγῇ τοὺς ἡγεμονικοὺς τούτους οἴκους, ἐν ὧσιν μάλιστα οἱ Παῖονες, οἱ Ἀγριᾶνες, οἱ Λυγκησταὶ καὶ ἄλλα μεθοριακὰ ἔθνη ὑπὸ ἀνεξαρτήτους ἡγεμόνας παρ-εἶχον εἰς αὐτοὺς ἔρεισμα. Πρῶτος Ἀλέξανδρος ὁ φιλέλλην ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων φαίνεται ὅτι ἠνάγκασε τοὺς Λυγκηστάς, τοὺς Παῖονας, τοὺς Ὀρέστας καὶ τοὺς Τυμφαίους ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν μακεδονικὴν κυριαρχίαν², ἀλλ' οἱ αὐτόθι ἡγεμόνες δι-ετήρησαν τὸ ἑαυτῶν ἀξίωμα καὶ τὰς ἑαυτῶν κτήσεις.

Περὶ τοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς διοικήσεως τῆς Μακεδονίας εἶνε τόσον ὀλίγα τὰ παραδεδομένα, ὥστε δὲν θὰ ἐδύνατό τις νὰ εἴπῃ ἐπὶ πόσον ἐξετείνετο ἡ δύναμις τοῦ βασιλέως. Ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς Ἀρχέλαος κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἰσήγαγε πλῆθος νέων διατάξεων, καὶ ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ὁ Β' τὰ τε νομίσματα τῆς χώρας αὐτοῦ τὰ μέχρι τοῦδε εἰς ἄκρον ἑτεροειδῆ ἀνεμόρφωσε, καὶ περὶ τὸν στρατὸν ὅλως ἐκαινοτόμησεν, ἐκ τούτων πρέπει νὰ συμπεράνῃ τις, ὅτι ἡ βασιλεία εἶχεν εὐρύτατα δικαιώματα πρὸς κανονιστικὰς διατάξεις. Ἀλλὰ βεβαίως ἡ συνήθεια καὶ τὸ πατροπαράδοτον³ ὥριζε, τί ἦτο δίκαιον, καὶ ἀνεπλήρωνε τὴν ἑλλειψιν τοῦ πολιτεύματος. Δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ βασιλεία τοσοῦτον ἀπεῖχε τῆς Ἀσιατικῆς δεσποτείας, ὅσον ὁ λαὸς τῆς εἰλωτείας καὶ δουλικῆς ὑποταγῆς⁴. «οἱ

¹) Κατὰ τὸν *Σχολιαστὴν* τοῦ Θουκυδ. εἰς Α', 51 «Διέρδης Ἀριδαίου παῖς, ἀνεψιὸς Περδίκκα καὶ Φιλίππου».

²) Ὁ Abel (Makedonien σ. 152) εἰκάζει ὅτι ἡ εὐνοία τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν προσήρτησε τὰς ὁμορούσας ταύτας χώρας εἰς τὴν σατραπείαν Μακεδονίας.

³) Κατὰ τὸν Καλλιθένην παρ' *Ἀῤῥιανῶ* Δ', 4, 11 «οὐ βίᾳ, ἀλλὰ νόμῳ Μακεδό-νων ἄρχοντες διετέλεσαν».

⁴) Χωρὶς νὰ ἔχῃ περιορισμὸν τινα περὶ τὴν ἐξουσίαν, ὅπως ἐν Σπάρτῃ καὶ Ἡπείρῳ (ἴδ. ἄνωτ. σ. 89) ἡ μακεδονικὴ δυναστεία κυβερνᾷ «βασιλικῶς, οὐ τυραννικῶς» (*Ἰσο-*

Μακεδόνες εἶνε ἐλεύθεροι ἄνδρες», λέγει ἀρχαίως τις συγγραφεύς¹, ὅχι πενέσται, ὅπως τὸ πλῆθος τὸ ἐν Θεσσαλίᾳ, οὐδὲ εἰλωτες, ὅπως ἐν Σπάρτῃ, ἀλλὰ λαὸς ἀγροτῶν², βεβαίως ὅχι ἄμειρος ἐλευθέρας καὶ κληρονομικῆς ιδιοκτησίας, βεβαίως ὅχι ἄμειρος κοινοτικοῦ πολιτεύματος μετὰ τοπικῆς συνελεύσεως καὶ τοπικοῦ δικαστηρίου³. Πάντες δὲ εἶνε ὑπόχρεοι εἰς στρατείαν, ὡς ὅτι ὁ βασιλεὺς προσκαλεῖ εἰς αὐτήν. Καὶ ἐπὶ τῶν ὑστερωτέρων χρόνων ἀκόμη ὁ στρατὸς θεωρεῖται ὡς λαὸς συνηθροισμένος, καὶ συγκαλεῖται εἰς ἐκκλησίαν, ἵνα συμβουλευθῇ καὶ δικάσῃ.

Ἐν τῷ στρατῷ τούτῳ προφανῶς ἀναφαίνεται πολυάριθμος εὐγένεια ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν ἐταίρων, πολεμικῶν συντρόφων, οἷους γνωρίζομεν αὐτοὺς ἐκ τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων. Τὴν εὐγένειαν ταύτην δὲν δύναται τις νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς ἀριστοκρατικὴν τάξιν⁴. τὸ διακρίνον αὐτήν ἦτο τὰ πλείοτερα κτήματα, αἱ ἀναμνήσεις εὐγενοῦς καταγωγῆς καὶ πλησιεστέρα τις σχέσις πρὸς τὸ πρόσωπον

κράτους Πρὸς Φίλιπ. § 175). Ὁ δὲ **Πολύβιος** Ε', 27, 6) παραθέτων καὶ παράδειγμα τι τῆς παρόψιας, ἣν οἱ Μακεδόνες εἶχον κατὰ τὰς πρὸς τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν σχέσεις, ἐπιλέγει «εἶχον γὰρ αἱ τὴν τοιαύτην ἰσχυροίαν Μακεδόνες πρὸς τοὺς βασιλεῖς».

¹) Ὁ **Δουκιανὸς** Νεκρ. Διαλ. 14.

²) Ἄν καὶ ἡ δυναστεία καυχᾶται ἐπὶ τῇ δωρικῇ αὐτῆς καταγωγῇ, δὲν ὑπάρχει ὅμως οὐδὲ ἴχνος φυλῶν κατὰ τὸν δωρικὸν τρόπον οὔτε ἐν τῷ δήμῳ οὔτε μεταξὺ τῶν ἰθαγενῶν εὐπατριδῶν· ἀλλ' ἀντὶ τούτων ἡ κατὰ χώρας διαίρεσις εἶνε ὁμολογουμένη.

³) Κατὰ τὸν **Ἡσύχιον** «σκοῖδος» ἀρχὴ τις παρὰ Μακεδόσι τεταγμένη ἐπὶ τῶν δικαστηρίων· ἡ λέξις κείται ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς Ἀλεξάνδρου». Οἰανδήποτε γνώμην καὶ ἂν ἔχῃ τις περὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου (ὧν ἡ γνησιότης ἐσχάτως ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ R. Hansen ἐν τῷ *Philologus* XXXIX (1880) σ. 258-304), καὶ αὐτὸς ὁ νοθευτὴς θὰ μετεχειρίσθῃ τὸ ὄρθον ὄνομα. Κατὰ τὸν Fick εἶνε κανονικῶς ἐσχηματισμένον ἐκ τοῦ skaidh (χωρίζειν). Ἄλλη γλῶσσα παρὰ **Ἡσυχίῳ** «ταγανόγα» Μακεδονικὴ τις ἀρχή» εἶνε ἀνεξήγητος, ὡς παρεμφερμένη ἴσως· ἡ ἀρχὴ αὐτῆς ἀναμνησκει τὸν ἐν Θεσσαλίᾳ τ αγόν. Καὶ τῶν πόλεων τὰ νομίσματα περιέχουσιν εἰδήσεις τινὰς περὶ τοπικῆς διοικήσεως.

⁴) Ὁ βασιλεὺς δύναται καὶ ξένους νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐταίρων (**Ἀρρίδιανου** Α', 15, 6). Ὁ δὲ **Θεόπομπος** (Ἀποσπ. 249) λέγει «οἱ ἐταῖροι αὐτοῦ ἐκ πολλῶν τόπων συνεβρόνχότες· οἱ μὲν γὰρ ἐξ αὐτῆς τῆς χώρας, οἱ δὲ ἐκ Θετταλίας, οἱ δὲ ἐκ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, οὐκ ἀριστινὸν ἐξείλεγενοι». Οἱ 800 ἐταῖροι τοῦ Φιλίππου ἐκέκταντο κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Θεοπόμπου τόσας γαίας, ὅσας εἶχον 10,000 Ἕλληνες· ὑπῆρχον ἄρα ἐν Μακεδονίᾳ μεγάλα κτήματα, ὅποια ἐν Ἑλλάδι τῇ ἐντὸς τοῦλάχιστον τῶν Θερμοπυλῶν δὲν ὑπῆρχον πλέον.

τοῦ βασιλέως, ὅστις ἀντήμειβε τὰς πιστὰς ὑπηρεσίας διὰ τιμῶν καὶ δώρων¹. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ ἐξ ἡγεμόνων καταγόμεναι οἰκογένειαι, αἵτινες πρότερον εἶχον αὐτοτελῇ ἀρχὴν ἐν ταῖς ἄνω ἐπαρχίαις, μετὰ δὲ τὴν ἐξάρτησιν αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἰσχυροτέρας μακεδονικῆς βασιλείας διετήρησαν τὴν κατοχὴν τῶν προτέρων αὐτῶν γαιῶν, ἀπεδέχθησαν ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τοῦ ἰδίου λαοῦ τοὺς θεσμούς τοὺς κρατοῦντας ἐν τῇ βασιλικῇ χώρᾳ. Μεγάλαι πόλεις κατὰ τὸν ἐλληνικὸν τρόπον δὲν ὑπῆρχον ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τῶν ἀγροτῶν καὶ εὐγενῶν, αἱ δὲ παραθαλάσσιαι ἦσαν ἐλληνικαὶ ἀποικίαι καὶ αὐτοτελεῖς κοινότητες, συναισθανόμεναι τὴν πρὸς τὰ μεσόγαια ἀντίθεσιν.

Περὶ τοὺς χρόνους τῶν περσικῶν πολέμων καὶ ἰδίως ἐπὶ τοῦ πρώτου Ἀλεξάνδρου « τοῦ φιλέλληνος », ὅπως ὀνομάζει αὐτὸν ὁ Πίνδαρος, ἤρχισαν συχνότεραι σχέσεις τῆς Μακεδονίας πρὸς τὸν ἐλληνισμόν. Ἦδη ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχε προσφέρει καταφύγιον καὶ κτήμα ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ εἰς τὸν ἐξ Ἀθηνῶν φυγάδα Ἰππίαν, τὸν υἱὸν τοῦ Πεισιστράτου. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ συνακολουθήσῃ μετὰ τῆς στρατιᾶς τῶν Περσῶν, ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἐδύνατο, ἵνα βοηθήσῃ τοὺς Ἕλληνας (ὅς ἐνθυμηθῶμεν τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην)· ἀφ' οὗ δὲ ἀπέδειξε τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ ἀπὸ

¹) Περὶ τῶν ὄρων, ὑφ' οὗς ἐγίνοντο αὐταὶ αἱ δωρεαί, εὐρίσκει τις διδακτικὰς εἰδήσεις ἐν τινὶ ἐπιγραφῇ ἐκ Ποτιδαίας δημοσιευθείσῃ ὑπὸ Duchesne καὶ Bayet (Mémoire sur une mission au mont Athos, σ. 70). Ὁ βασιλεὺς Κάσσανδρος δίδει εἰς τὸν Περδίκαν τὸν υἱὸν τοῦ Κοίνου « τὸν ἀγρόν τὸν ἐν τῇ Σιναίᾳ καὶ τὸν ἐπὶ Τραπεζοῦντι, οὗς ἐκληρούχησεν Πολεμοκράτης ὁ πάππος αὐτοῦ κτλ. » ἐτι δὲ « καὶ τὸν ἐν Σπαρτώλει, ὃν παρὰ Πτολεμαίου ἔλαβεν ἐν ἀργυρίῳ . . . καθάπερ καὶ Ἀλεξάνδρος ἔδωκεν Πτολεμαίῳ τῷ Πτολεμαίου ». Τὰ κτήματα ταῦτα ἔκειντο προδήλως ἐν τῇ περιοχῇ τῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς τῶν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου κατακτηθεισῶν. Αἱ ἄλλαι διατάξεις τῆς δωρεᾶς ἀποδεικνύουσιν ὅτι τὰ κτήματα ταῦτα, τὸ ἀρχαῖον κλῆρον ὄντα εἰς κληρούχους δεδομένοι, ὑπεβλήθησαν εἰς ἄλλην τάξιν παρὰ τὴν τῶν πατρικῶν [Ἰδε Dittmeberger Sylloge, ἐν ᾗ τὸ δεύτερον ἐξεδόθη ἡ ἐπιγραφὴ ὑπ' ἀριθ. 127 σημ. 6. Σ. Μ.]. Ὁφείλει δὲ νὰ ἐπικυρώνηται ἡ δωρεὰ ὑπὸ ἐκάστου νέου βασιλέως, καὶ ἀπαιτοῦνται εἰδικαὶ ἀδείαι πρὸς ἀτελείαν αὐτῶν καὶ ἀπαλλοτρίωσιν διὰ πωλῆσεως ἢ ἀνταλλαγῆς κατὰ τὴν θέλησιν τῶν κατόχων. Εἶνε γνωστὸν ἐκ τοῦ *Δημοσθένους* (Παραπρ. § 145) ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι Αἰσχίνης καὶ Φιλοκράτης εἶχον λάβῃ παρὰ Φιλίππου τοῦ Β' τοιαύτας γαίας ἐν Χαλκιδικῇ κειμένας καὶ ἀποφερούσας $\frac{1}{2}$ ἢ 1 τάλαντον.

τῶν Τημενιδῶν τῶν ἐν Ἀργεῖ, ἐπετράπη εἰς αὐτὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, καὶ ἀνεγνωρίσθῃ, ὅτι ἦτο Ἕλλην¹.

Οἷος αὐτός, τοιοῦτοι ἦσαν καὶ οἱ ἄμεσοι² αὐτοῦ διάδοχοι, ἐπιμελούμενοι μετὰ πλειότερας ἢ ὀλιγωτέρας δεξιότητος καὶ δυνάμεως νὰ διατηρῶσιν ἄμεσον συγκοινωνίαν καὶ ἐπαφὴν τῆς ἑαυτῶν χώρας πρὸς τὸν πολιτικὸν βίον καὶ τὴν παιδείαν τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἐγγύτης τῶν πλουσίων καὶ ἐμπορικῶν ἀποικιῶν τῆς Χαλκιδικῆς, αἱ ὑπ' αὐτῶν προκαλούμεναι πολυειδεῖς σχέσεις πρὸς τὰς κυριωτέρας δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος τὰς περὶ τῆς κατοχῆς αὐτῶν ἀγωνιζομένας καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Μακεδονίας ἐπιζητούσας ἢ φοβουμένας καὶ οἱ σχεδὸν ἀδιάλειπτοι πόλεμοι ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι, οἵτινες ἠνάγκαζον οὐκ ὀλίγους ὀνομαστοὺς ἄνδρας νὰ φεύγῃ τὴν πατρίδα καὶ νὰ ζητῶσιν ἡσυχίαν καὶ τιμὴν ἐν τῇ πλουσίᾳ τῆς Πέλλης αὐλῇ, ταῦτα πάντα ἦσαν εὐνοϊκὰ εἰς τὴν προκοπὴν τῆς Μακεδονίας.

Σπουδαιότατη πασῶν καὶ καρποφορωτάτη ἦτο ἡ ἐποχὴ τοῦ βασιλέως Ἀρχελάου· διότι, ἐν ᾧ ἡ λοιπὴ Ἑλλάς συνεκυχᾶτο καὶ κατεσπαράττετο ὑπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἡ Μακεδονία ὑπὸ τὴν περισχεμμένην διοίκησιν αὐτοῦ προέβαινε γοργῶ τῷ βήματι. Ἀνήγειρε φρούρια ὀχυρά, ὧν μέχρι τοῦδε ἐσπερεῖτο ἡ χώρα, ἔτεμεν ὁδούς, ἀνέπτυξε τὴν ἀρξαμένην διακόσμησιν τοῦ στρατοῦ³, «ἐπραξε», λέγει ὁ Θουκυδίδης, «καθόλου ὑπὲρ τῆς

¹) Ἡροδότου Ε', 22.

²) Μεταχειρίζομαι τὴν ἔκφρασιν ταύτην, διότι Περδίκκας ὁ Β' δὲν θὰ διεδέχθη ἀμέσως (τῷ 454) Ἀλέξανδρον τὸν φιλέλληνα (Pack, Die Entstehung der Maked. Anagraphe, ἐν Hermes X, σ. 282). Ἀνωτέρω ἤδη παρατηρήθη ὅτι ὁ Ἀμύντας ἦτο πιθανῶς ὁ πρωτότοκος τῶν υἱῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου· ὁ δὲ Περδίκκας εἶχε μὲν ἴσως κατ' ἀρχάς, ὡς καὶ ὁ Φίλιππος, μόνον μερικὴν τινα ἡγεμονίαν· εἴτα δὲ θὰ τὸν παρηγκώνισεν, ὅπως ἐπραξε καὶ πρὸς τὸν Φίλιππον τῷ 431 (Θουκυδίδου Α', 57, 59), εἰς ἀποκατάστασιν δὲ τοῦ υἱοῦ τούτου εἰς τὴν πατρικὴν ἀρχὴν («εἰς τὴν Φιλίππου πρότερον οὔσαν ἀρχὴν») οἱ Θράκες τῷ 429 ἐκστρατεύουσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν (Θουκυδίδου Β', 100, 3. Διοδώρου ΙΒ', 50, 3).

³) Θουκυδίδου Β', 100, 2 «καὶ τὰλλα διεκόσμησε τά τε κατὰ τὸν πόλεμον ἵπποις καὶ ὅπλοις καὶ τῇ ἄλλῃ παρασκευῇ». Διεκόσμησεν ἄρα τό τε ἱππικὸν καὶ τὸ ὀπλιτικόν, ὀργανώσας τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν.

Μακεδονίας πλείοτερα ἢ ζύμπαντες οἱ ἄλλοι βασιλεῖς ὁκτῶ οἱ πρὸ αὐτοῦ γενόμενοι ». Ἰδρυσεν ἀγῶνας κατὰ τὸν ἐλληνικὸν τρόπον ἐν Δίῳ, οὐ μακρὰν τοῦ τάφου τοῦ Ὀρφέως, γυμνικούς καὶ μουσικούς τελουμένους πρὸς τιμὴν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ τῶν Μουσῶν¹. Ἡ αὐλὴ αὐτοῦ, τὸ ἐντευκτήριον τῶν παντοῦ εἶδους ποιητῶν καὶ καλλιτεχνῶν, ὅπου συνηθροίζοντο καὶ οἱ Μακεδόνες εὐπατρίδαι, ἦτο τὸ παράδειγμα τῆς προαγομένης ἐκπολιτίσεως τοῦ λαοῦ. Αὐτὸς δὲ ὁ 'Αρχέλαος ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν συγχρόνων ὡς ὁ πλουσιώτατος καὶ εὐδαιμονέστατος πάντων τῶν ἀνθρώπων².

Μετ' αὐτὸν ἤρχισεν ἐμφύλιος ἔρις θεινότερα τῆς πρότερον, προελθοῦσα μὲν ἴσως ἢ συνδαυλιζομένη ἐκ τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῶν νεωτερισμῶν τῆς περισυλλεγομένης βασιλικῆς δυνάμεως, διευθυνομένη δὲ καὶ κατὰ τῆς νέας παιδείας καὶ τῶν ἠθῶν, ὑπὲρ ὧν ἦτο κεκηρυγμένη ἡ βασιλεία. Αἱ τάσεις αὗται, ὡς εἶχον τότε τὰ πράγματα, εὔρον ὁπαδοὺς ἐντὸς τῶν ἡγεμονικῶν οἰκογενειῶν καὶ ἐν μέρει τινὶ τῶν ἐταίρων, προθυμότατα ὑποβοηθούμεναι καὶ ὑπὸ τῆς πολιτικῆς τῶν πρωτεουσῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος, ἐν ᾧ τὸ πολὺ πλῆθος διετέλει, ὡς φαίνεται, ἀδιάφορον.

Ἦδη βασιλεύοντος τοῦ 'Αρχελάου, ἔλαβε τὰ ὅπλα κατ' αὐτοῦ ὁ ἡγεμὼν τῶν Λυγκηστῶν Ἀρράβατος³, συμπράττοντος καὶ τοῦ Ἑλυμιώτου Σίρρα, ἴσως μὲν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν παραγκωνισμὸν τοῦ γνησίου διαδόχου τοῦ θρόνου, ἴσως δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀρρίδαίου Ἀμύντου καὶ ἐγγόνου τοῦ Ἀμύντου τοῦ ὑπὸ τοῦ Περδίκκου παραγκωνισθέντος, καί τοι ἐκ πάντων τῶν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου αὐτοῦ μάλιστα δικαιουμένου εἰς τὴν βασιλείαν. Ὁ 'Αρχέλαος ἐξηγόρασε τὴν εἰρήνην συζεύξας

¹) Δίωνος Χρυσοστόμου Β', 18.

²) 'Αριστοφάνους Βατρ. 85 «μακάρων εὐωχίαν». "Ἄλλας λεπτομερείας ἴδ. παρ' Αἰλιανῷ (Ποικ. Ἱστορ. ΙΔ', 17. Β', 21). Οἱ ποιηταὶ Ἀγάθων, Χοιρίλος, Εὐριπίδης, ὁ ζωγράφος Ζεῦξις διέτριβον ἐν τῇ αὐλῇ αὐτοῦ, καὶ ὁ Πλάτων δὲ λέγεται φιλικιώτατα πρὸς αὐτὸν διακείμενος ('Αθηναίου ΙΑ', σ. 508 κτλ.).

³) Ἀρράβατος ['Αρράβατος] εἶνε ἡ ὀρθογραφία τῆς ἀττικῆς ἐπιγραφῆς (Corp. Ins. Att. I. n. 42).

τὴν μὲν πρεσβυτέραν αὐτοῦ θυγατέρα μετὰ τοῦ Σιζάρρα, τὴν δὲ νεωτέραν μετὰ τοῦ Ἀμύντου¹. Μετὰ τοῦτο ἐφονεύθη ἐν κυνηγίῳ κατὰ τύχην, ὡς λέγεται². Διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ ἀνῆλιξ υἱὸς Ὀρέστης, ἐπιτροπευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀερόπου· ἀλλ' ὁ ἐπίτροπος τὸν ἐφόνευσε γενόμενος αὐτὸς βασιλεύς. Ὁ Ἀέροπος εἶνε βεβαίως ὁ υἱὸς ἐκείνου τοῦ Ἀρράβαίου τοῦ ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου τῶν Βακχιαδῶν, τοῦ δυναστεύοντος ἐν Λυγκηστίδι, ὁμόρφ τῶν Ἰλλυριῶν, τῇ βοηθείᾳ τῶν ὁποίων οἱ πρόγονοί του τοςάκις ἐπολέμησαν κατὰ τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας. Πᾶν ὅ,τι ἔπραξεν ὁ Ἀέροπος, οἱ υἱοὶ καὶ οἱ ἔγγονοι αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐφεξῆς ἐξήκονταετίαν χαρακτηρίζει αὐτοὺς ὡς διηνεκεῖς ἀντιπάλους τῶν νέων μοναρχικῶν τάσεων τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ἐκπροσωποῦντας τὴν πατροπαράδοτον χαλαρωτέραν κατάστασιν. Ἐπανειλημμένα ἐπαναστάσεις καὶ περὶ τὸν θρόνον μεταβολαὶ εἶνε τεκμήριον τῆς πάλης τῆς μεταξὺ τοῦ βασιλικοῦ γένους καὶ τῶν ἰδιοφελῶν δυναστικῶν ἐνεργειῶν.

Ὁ Ἀέροπος κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἀποθανόντος αὐτοῦ τῷ 392, ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν Ἀμύντας ὁ μι-

¹) Ἀριστοτέλους Πολιτ. Ε', 8, 11 μετὰ τῆς διορθώσεως τοῦ Sauppe (Inscript. Maced. quatuor 1847, V, 17) «τῷ [Ἀρρίδαίου] υἱεὶ Ἀμύντα ὁὗτος εἶνε ὁ Ἀμύντας ὁ ὀνομαζόμενος ἐν τῇ ἐπιγραφῇ περὶ τῶν συνηκῶν τῶν μετὰ τῶν Χαλκιδέων (Le Bas II, σ. 325, n. 1406), ὅπου ἐν μὲν τῷ πρώτῳ στίχῳ φέρεται «πρὸς Ἀμύνταν τὸν Ἀρρίδαίου», ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ «... τὸν Ἐρρίδαίου». Εὐστόχως συμπεραίνει ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους ὁ Sauppe, ὅτι ἡ χήρα τοῦ Ἀρρίδαίου, ὑπανδρευθεῖσα τὸν Περδίκκαν, ἔτεκεν αὐτῷ υἱὸν, δολοφονηθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀρχελαίου, καὶ ὅτι ὁ Ἀρχελαὸς μετὰ τοῦ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου υἱοῦ αὐτῆς Ἀμύντου συνέτευξε τὴν θυγατέρα του, ἵνα προλάβῃ τὴν ἐκδίκησιν αὐτῆς. Κατὰ δὲ τὸν Δέξικτον ὁ Ἀμύντας ὁὗτος εἶνε υἱὸς τοῦ Ἀρρίδαίου, ἔγγονος τοῦ Ἀμύντου καὶ δι᾽ ἐγγονοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλελληνος, ἀποθανόντος τῷ 454. Γενόμενος δὲ Ἀμύντας Γ' ἀπέκτισεν οὐχὶ ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀρχελαίου, ἀλλ' ἐκ τῆς Εὐρυδίκης — θυγατρὸς τοῦ Σιζάρρα καὶ ἐγγόνης τοῦ Λυγκηστοῦ Ἀρράβαίου — τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φίλιππον τὸν Β'. (Στράβωνος Ζ', σ. 326). Ὁ δὲ Αἰλιανὸς Πολιτ. Ιστ. ΙΒ', 43 λέγει «Μενέλαος, (;) ὁ Φίλιππου πάππος εἰς τοὺς νόθους ἐτέλει, ὁ δὲ τούτου υἱὸς Ἀμύντας ὑπηρέτης Ἀερόπου καὶ δοῦλος ἐπεπίστευτο».

²) Κατὰ τὸν Διόδωρον (ΙΖ', 37) «ἀκουσίως» κατὰ δὲ τὸν Ἀριστοτέλην (Πολιτ. Ε', 8, 11) ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ εὐνοοουμένου Κρατεῦα, εἰς ὃν εἶχεν ὑποσχεθῆ τὴν πρωτότοκον αὐτοῦ θυγατέρα, τὴν μετέπειτα δοθείσαν εἰς τὸν Σιζάρραν.

κρός¹. Δολοφονηθέντος δὲ τούτου ὑπὸ τοῦ Δέρδα (390), ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀερόπου Παυσανίας. Ἀλλ' οὗτος πάλιν ἐξώσθη ὑπὸ τοῦ Ἀμύντου ἐκείνου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀρρίδαίου (390-369)², καὶ οὕτως ὁ ἀρχαιότατος κλάδος τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ἀνέλαβε πάλιν τὰ δικαιώματά του.

Τὰ ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἶνε πλήρη παραχῶν, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἡ σαλευομένη Μακεδονία ἐφαίνετο ὡς ἔρμαιον πάσης ἐπιδρομῆς. Οἱ Ἰλλυριοί, προσκληθέντες ἴσως ὑπὸ τῶν Λυγκηστῶν, ἐπέδραμον δηοῦντες τὴν χώραν, ἐνίκησαν τὸν στρατὸν τοῦ βασιλέως, καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ φύγῃ πέραν τῶν ὁρίων. Ἐπὶ δύο ἔτη κατεῖχε τὴν βασιλείαν ὁ Ἀργαῖος, ἀδελφὸν ἂν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ἢ ἀδελφὸς τοῦ Παυσανίου ἢ Λυγκηστής. Ἀλλ' ὁ Ἀμύντας ἐπανέκαμψε λαβὼν βοήθειαν παρὰ τῶν Θεσσαλῶν, καὶ ἀνέκτησε μὲν τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ οἰκτρῶς ἔχουσιν, διότι αἱ μὲν παραθαλάσσιαι πόλεις καὶ χώραι ὑπέκειντο εἰς τοὺς Ὀλυνθίους, αὐτὴ δὲ ἡ Πέλλα ἔκλεισε τὰς πύλας εἰς τὸν βασιλέα. Συζευχθεὶς δὲ μετὰ τῆς Εὐρυδίκης τῆς ἀνηκούσης εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ἡγεμονικοὺς οἴκους τῆς τε Ἑλυμίας καὶ τῆς Λυγκηστίδος, ἔπραξε τοῦτο, ἵνα τέλος ἐπέλθῃ συνδιαλλαγὴ³.

Μετὰ ταῦτα συνέβησαν τὰ ἐπακόλουθα τῆς Ἀνταλκιδείου εἰ-

1) Ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτ. Ε', 8, 11) ὀνομάζει αὐτὸν Ἀμύνταν τὸν μικρόν, καὶ προσθέτει ὅτι ἐδολοφόνησεν αὐτὸν ὁ Δέρδας «διὰ τὸ καυχῆσασθαι ἐπὶ τῇ ἡλικίᾳ αὐτοῦ». Πιθανῶς ὁ Ἀμύντας οὗτος εἶνε ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου, ὑπὲρ οὗ οἱ Ὀδρύσαι εἰσέβαλον τῷ 429 εἰς τὴν Μακεδονίαν (Θουκυδίδου Β', 95 ἐξ. Ἰδ. καὶ ἀνωτ. σ 94,2). Τότε θὰ ἦτο 20 ἐτῶν τὸ πολὺ. Ὁ δὲ Δέρδας εἶνε ἀναμφιδόλως υἱὸς τοῦ Σίβρα καὶ μετὰ τοῦτον ἡγεμὼν τῆς Ἑλυμωτίδος. Ἐκ τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀμύνταν φαίνεται ὅτι ἐγεννήθη ὀκτὶ ὑστερώτερον τοῦ 410.

2) Ὁ Διόδωρος (ΙΔ', 82, 2) λέγει «ἀναιρεθεὶς ὑπὸ Ἀμύντου δόλῳ, ἄρξας ἐνιαυτῶν».

3) Ἡ Εὐρυδίκη εἶνε θυγάτηρ τοῦ ἐξ Ἑλυμωτίδος Σίβρα ἐκ τοῦ γάμου αὐτοῦ μετὰ τινος θυγατρὸς τοῦ Λυγκηστοῦ Ἀρβάδαίου (Στράβωνος Ζ', σ. 326). Ἀδελφὸς τῆς Εὐρυδίκης ἦτο ὁ Δέρδας, ὅστις, ὅτε ἐδολοφόνησε τὸν Ἀμύνταν τὸν Μικρόν, (390) ἦτο ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς νεότητος, εἶγεν ἄρα γεννηθῆναι περὶ τὸ 406. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου μετὰ τῆς Εὐρυδίκης ὁ Ἀμύντας ἀπέκτησε τρεῖς υἱούς, Ἀλεξανδρὸν, Περδίκαν καὶ Φίλιππον, ὧν ὁ μὲν πρεσβύτατος καθ' ὃν χρόνον ἀπέθανεν ὁ πατὴρ (369), ἦτο ἴσως 16 ἢ 17 ἐτῶν, ὁ δὲ νεώτατος, ὁ Φίλιππος, 10 ἐτῶν. Ὁ γάμος λοιπὸν θὰ συνήφθῃ τῷ 386.

ρήνης καὶ ἡ στρατεία τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τῆς 'Ολύμπου. 'Ο 'Αμύντας συνεστράτευσε μετ' αὐτῶν, ἠκολούθησε δὲ καὶ ὁ Δέρδας ὁ ἡγεμὼν τῆς 'Ελυμιώτιδος μετὰ 400 ἰππέων. 'Αλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν ἐλάμβανε ταχὺ πέρασ, καὶ ὁ Δέρδας ἠχμαλωτίσθη. 'Αφ' οὗ δὲ τέλος (380) ἡ 'Ολυνθος κατεβλήθη, ἀνυψώθησαν αἱ Θῆβαι καὶ ἐπηκολούθησαν αἱ ἤτται τῆς Σπάρτης ἐν Νάξῳ καὶ ἐν Λεύκτροις, τότε ἡ μὲν 'Ολυνθος ἀνενέωσε τὴν Χαλκιδικὴν ὁμοσπονδίαν, 'Ιάσων δὲ ὁ Φεραῖος ἠνάγκασε τὸν τε 'Αλκίταν τῆς 'Ηπείρου καὶ τὸν 'Αμύνταν τὸν Γ' νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν συμμαχίαν του, ἀλλὰ τὴν παραμονὴν μεγάλων ἔργων ἐδολοφονήθη (370). 'Ο ἀνίσχυρος 'Αμύντας δὲν θὰ ἐδύνατο ν' ἀντιστῇ εἰς τὴν ἐπικυριαρχίαν αὐτοῦ. 'Αλλὰ μετ' οὗ πολὺ ἀπέθανε, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ πρεσβύτατος τῶν τριῶν υἱῶν 'Αλέξανδρος ὁ Β'. Εἰς τοῦτον ἐπῆλθε ταχὺς ὄλεθρος παρὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ τῆς 'Ελυμιώτιδος. Πρὸ πολλοῦ εἶχεν αὕτη μυστικὰς ἐρωτικὰς σχέσεις πρὸς τὸν ἐξ ἀγνώστου γενεᾶς Πτολεμαῖον, τὸν ἄνδρα τῆς θυγατρὸς τῆς. 'Εν ᾧ δὲ ὁ 'Αλέξανδρος προσκληθεὶς παρὰ τῶν Θεσσαλῶν εἰς βοήθειαν ἐμάχετο ἐπιτυχῶς, ἐκείνη παρώτρυνε τὸν Πτολεμαῖον νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα κατ' αὐτοῦ, καὶ ἀντέστη μὲν οὗτος κατὰ τοῦ σπεύσαντος νὰ ἐπανακάμψῃ βασιλείως, ἀλλὰ τότε μετὰ σπουδῆς ἐπενέβησαν αἱ Θῆβαι, θέλουσαι νὰ παραλύσωσι τὴν Μακεδονίαν, πρὶν λάβωσι καὶ ἄλλας ἐπιτυχίας ἐν Θεσσαλίᾳ. 'Ο Πελοπίδας κατώρθωσε συμβιβασμόν, καθ' ὃν ὁ μὲν 'Αλέξανδρος ἔδωκε τριάκοντα εὐγενεῖς παῖδας ὡς ἐμῆρους, ὁ δὲ Πτολεμαῖος ἔλαβεν, ὡς φαίνεται, μερικὴν τινα ἡγεμονίαν περὶ τὴν πόλιν 'Αλωρον, ἐξ ἧς καὶ ὠνομάσθη 'Αλωρίτης. 'Ο συμβιβασμὸς οὗτος φαίνεται ὅτι ἔγεινε μόνον πρὸς ἀσφαλέστερον ὄλεθρον τοῦ βασιλέως, διότι κατὰ τινα πανηγυρικὸν χορὸν ἐδολοφονήθη, καὶ ἡ μήτηρ ἔδωκεν εἰς τὸν δολοφόνον καὶ τὴν χεῖρά της καὶ τὴν βασιλείαν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἐπιτρόπου τῶν νεωτέρων αὐτῆς υἱῶν Περδίκκου καὶ Φιλίππου (368—365). 'Αλλ' ἐναντίον αὐτοῦ ἐπανεστή, ὁρμηθεὶς ἐκ τῆς Χαλκιδικῆς κατὰ πρόσκλησιν πολλῶν Μακεδόνων, ὁ Πausanias, ὅστις λέγεται μὲν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου,

ἀλλ' εἶνε ἄγνωστον ἐκ τίνος κλάδου αὐτοῦ κατήγετο¹, καὶ προώδευσε ταχέως. Ἡ Εὐρυδίκη κατέφυγε μετὰ τῶν δύο τέκνων της πρὸς τὸν Ἰφικράτην, ἐκεῖ πλησίον διατρίβοντα μετὰ δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων, καὶ κατέβαλε μὲν τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλ' ἡ θέσις τοῦ Πτολεμαίου δὲν ἔγεινε διὰ τοῦτο στερεωτέρα· διότι ἡ δολοφονία τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο ῥῆξις τῆς μετὰ τῶν Θηβῶν συνθήκης· οἱ φίλοι τοῦ δολοφονηθέντος ἀπετάθησαν πρὸς τὸν Πελοπίδαν τὸν ἐν Θεσσαλίᾳ διατρίβοντα, καὶ οὗτος μὲν ταχέως στρατολογήσας προσέδραμεν, ἀλλ' ὁ χρυσὸς τοῦ Πτολεμαίου παρέλυσεν τὸν στρατὸν αὐτοῦ, καὶ ὁ Πελοπίδας ἠρκέσθη εἰς τὸ νὰ συνομολογήσῃ νέαν πρὸς αὐτὸν συνθήκην. Ὡς ἐνέχυρον δὲ τῆς πίστεως αὐτοῦ ἔδωκεν ὁ Πτολεμαῖος πεντήκοντα ἐταίρους καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φιλόξενον. Ἴσως κατὰ ταύτην τὴν περίστασιν ἦλθε καὶ ὁ Φίλιππος εἰς τὰς Θήβας.

Ἀλλὰ Περδίκκας ὁ Γ' ἅμα ἡλικιωθεὶς ἐξεδίκησε τὸν φόνον τοῦ ἀδελφοῦ διὰ τοῦ φόνου τοῦ σφετεριστοῦ. Ἴνα δὲ ἀποφύγῃ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Θηβῶν, ἐτάχθη μετὰ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἡγωνίσθη ἐνδόξως μετὰ τοῦ Τιμοθέου κατὰ τῶν Ὀλυνθίων. Ἀλλὰ τότε εἰσέβαλον εἰς τὴν χώραν, προσκληθέντες ἴσως ὑπὸ τῶν Λυγκηστῶν, οἱ Ἰλλυριοί· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡγωνίσθη κατ' αὐτῶν ἐπιτυχῶς, ἀλλ' ἔπειτα ἐν μεγάλῃ τινὶ μάχῃ ἀπέθανε καὶ αὐτὸς καὶ 4,000 ἄνδρες. Ἡ χώρα ἐδηλώθη ὑπὸ τῶν Ἰλλυριῶν κατὰ μέγα μέρος, οἱ δὲ Παῖονες εἰσέβαλον εἰς αὐτὴν ἀπὸ βορρᾶ.

Ἐν τοιούτοις καιροῖς ἀνέλαθεν ὁ Φίλιππος τὴν κυβέρνησιν (359) πρὸς τὸ παρὸν ὑπὲρ τοῦ Ἀμύντου τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ τοῦ Περδίκκου. Εὐρίσκετο δὲ ἤδη ἐν τῇ πατρίδι πιθανῶς ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Πτολεμαίου· κατὰ τινὰ δὲ συμβιβασμόν, τὸν ὁποῖον λέγεται ὅτι ὁ Πλάτων συνεβούλευσεν εἰς τὸν Περδίκκην, παρεχωρήθη εἰς αὐτὸν μερική τις ἡγεμονία, καὶ τὰ στρατεύματα, ὅσα ἔκει

¹) Κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Αἰσχίνου (Παραπρ. § 27) ὁ Πausanίας οὗτος ἦτο μὲν «τοῦ βασιλικοῦ γένους», οὐχὶ λοιπὸν ὁ Λυγκηστῆς, δὲν Ἀμύντας ὁ Γ' παρηγκώτισε τῷ 390, ἀλλ' εἰς τίναν κλάδον τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ἀνήκεν, εἶνε πλέον ἀδύνατον νὰ μάθωμεν.

διετήρει¹, παρέσχον αὐτῷ τὸ πρῶτον ἔρεισμα. Οἱ κίνδυνοι ἦσαν φοβεροί, οἱ Ἰλλυριοὶ καὶ οἱ Παῖονες ἦσαν ἐντὸς τῆς χώρας· προσ-
ῆλθόν καὶ οἱ ἀρχαιότεροι μνηστῆρες τοῦ θρόνου ὁ Ἀργαῖος καὶ ὁ
Παυσανίας, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων
τῆς Θράκης· τρεῖς δὲ νόθοι υἱοὶ τοῦ πατρός του ἀπήτουν τὴν βα-
σιλείαν. Ἀλλ' ὁ Φίλιππος, βοηθούμενος ὑπὸ τῆς προθύμου θελή-
σεως τῆς χώρας, ὑπερενίκησε τὴν πρώτην ἀνάγκην· μετὰ προνοίας,
δεξιότητος καὶ εὐτολμίας ἔσωσε τὸ μὲν κράτος ἀπὸ τῶν Ἰλλυ-
ριῶν, τῶν Παίωνων καὶ τῶν Θρακῶν, τὴν δὲ βασιλείαν ἀπὸ τῶν
μνηστῆρων καὶ τὸν βασιλικὸν οἶκον ἀπὸ νέων σκευωριῶν καὶ ταρα-
χῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον τὴν μωρίαν νὰ στρέψωσι τὰ νῶτα πρὸς
τοὺς ἀπὸ κοινοῦ πολεμοῦντας αὐτόν, διότι ἀνεγνώρισε τὰς ἐπὶ τῆς
Ἀμφιπόλεως ἀξιώσεις των· καταπλαγέντες δὲ ἔπειτα ὑπὸ τῶν
ἐπιτυχιῶν αὐτοῦ, ὠμολόγησαν συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν «μετὰ
τοῦ Γράβου τοῦ Ἰλλυριοῦ, Λυππείου τοῦ Παίονος, Κιτριπόρεως
τοῦ Θρακῆς καὶ τῶν ἀδελφῶν», ὑπολογίζοντες, ὅτι οἱ βάρβαροι ἐκ
τριῶν ἐνταυτῷ μερῶν εἰσβάλλοντες ἤθελον συντρίψῃ τὴν δύναμιν
τῆς Μακεδονίας, πρὶν αὕτη ὀλόκληρος συναθροισθῇ καὶ κρατυνθῇ.
Ἀλλὰ τότε ὁ Φίλιππος, ὅστις εἶχεν ἤδη καταλάβῃ τὴν Ἀμφί-
πολιν καὶ προσοικειωθῇ τοὺς πολίτας, ἔδραμεν εἰς τὰ μεθόρια καὶ
ἠνάγκασε τοὺς βαρβάρους, οἵτινες πολὺ ἀπειχον τοῦ νὰ εἶνε ἔτοι-
μοι πρὸς μάχην, ὡς τάχιστα νὰ ὑποταχθῶσιν².

¹) Κατὰ τὸν Περγᾶμηνὸν Καρύστιον (παρ' Ἀθηναίῳ Θ', 507) «διατρέφων δ' ἐν-
ταῦθα δύναμιν, ὡς ἀπέθανε Περδίκκας, εἰς ἔτοιμου δυνάμεως ὑπαρχούσης ἐπέπεσε τοῖς
πράγμασιν».

²) Τὴν ἀφήγησιν τοῦ Διοδώρου (ΙΓ', 22) διαφωτίζει τανῦν ἡ ἐπιγραφή (Ἐφημ.
'Αρχ. 1874, n. 435, Corp. Ins. Att. II. σ. 406) ἡ περιέχουσα τὴν «συμμαχίαν Ἀθη-
ναίων πρὸς Κετρίπορι[ν] τὸν Θράκα καὶ το]ὺς ἀδελφοὺς καὶ πρὸς Λύππειον τὸν [Παίονα
καὶ πρὸς Γρά]δον τὸν Ἰλλυριὸν» τὴν συνομολογηθεῖσαν ἐπὶ ἀρχόντος Ἑλπίνου, 356-5.
Ἦτο ἤδη γνωστὸν νόμισμά τι φέρον τὴν ἐπιγραφὴν ΚΕΤΡΙΠΟΡΙΟΣ, ὅπερ ὁ Wad-
dington (Revue Numism. 1863, σ. 240) ἀνεγνώρισεν ὡς θρακικόν, καὶ ἕτερόν τι, ὑπὸ
τοῦ Eckhel ἤδη περιγραφέν, τοῦ ΛΥΚΚΕΙΟ ἢ μᾶλλον ΛΥΚΠΕΙΟ (Six Numism.
Chron. 1875, I, σ. 20). Ἀμφότερα ταῦτα λαμβάνουσιν ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης τὸν προσήκοντα
χρονολογικὸν καθορισμόν. Ἄν τὰ νομίσματα τὰ φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ΑΔΑΙΟΥ (Pel-

Περὶ τὸ 356 τὰ μὲν θρία ἦσαν πρὸς τὸ παρὸν ἐξησφαλισμένα ἀπὸ τῶν βαρβάρων. Μετὰ μικρὸν δὲ καὶ τὰ ἐν τῇ αὐλῇ κόμματα ἔγειναν ἄφαντα· διότι ἐκ τοῦ κόμματος τῶν Λυγκηστῶν ὁ μὲν Πτολεμαῖος καὶ ἡ Εὐρυδίκη εἶχον ἀποθάνη, ἐκ δὲ τῶν υἱῶν τοῦ Ἀερόπου ὁ μὲν Ἀλέξανδρος προτοικειώθη διὰ τοῦ γάμου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ πιστοῦ Ἀντιπάτρου, οἱ δὲ ἄλλοι δύο Ἡρομένης καὶ Ἀρράβατος δι' ἄλλων χαρίτων· τοῦ δὲ Ἀρράβατος οἱ υἱοί, Νεοπτόλεμος καὶ Ἀμύντας ἀνετράφησαν ἐν τῇ αὐλῇ¹. Οἱ δὲ δύο μνηστῆρες Ἀργαῖος καὶ Πausανίας ἐξαφανίζονται ἐν τῇ ἱστορικῇ παραδόσει. Τέλος δὲ τὸν νόμιμον κληρονόμον τοῦ θρόνου, τὸν υἱὸν τοῦ Περδίκκου Ἀμύνταν, ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποῖου κατ' ἀρχὰς ἐκυβέρνηα ὁ Φίλιππος, ἅμα ἡλικιωθέντα προσήλωσεν εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ συμφέρον, συζεύξας αὐτὸν μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Κυνάνης².

Καὶ οὕτως ἡ Μακεδονία περιῆλθεν εἰς χεῖρας βασιλέως, ὅστις διὰ τῆς εὐβουλίας καὶ δεξιότητος εὗρε τρόπον ν' ἀναπτύξῃ τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους του, νὰ χρησιμοποίησῃ δὲ καὶ ἐπὶ τοσοῦτον νὰ κρατύνῃ αὐτάς, ὥστε νὰ εἶνε τέλος ἀντάξια τῆς μεγάλης ιδέας,

Jerin Peuples et villes I, σ. 183) ἀνήκουσιν εἰς τούτους τοὺς χρόνους, ὅπερ δὲν νομίζω πλέον πιθανόν, θὰ ἦτο ἐνδεγόμενον νὰ ἦτο διωρισμένος ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ὁ Ἀδαῖος οὗτος εἰς τὴν θέσιν τοῦ εἰρημένου Λυκπεῖου ἡγεμῶν τῶν Παιόνων, ὑπόχρεως φυσικῶς τῷ λόγῳ νὰ παρέχῃ στρατὸν· θὰ ἐδύνατο δὲ τις ν' ἀναγνωρίσῃ ἐν αὐτῷ τὸν [Παίονα] Ἀδδαῖον, ὃν οἱ παρ' Ἀθηναίῳ (ΙΑ', σ. 468, ΙΒ' σ. 532) κωμικοὶ ἐπὶ τὸ φορτικώτερον χαρακτηρίζουσιν ὡς «τὸν τοῦ Φιλίππου ἀλεκτρούνα». Τὰ δὲ νομίσματα τὰ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΕΥΠΟΛΕΜΟΣ τὰ πρότερον τασσόμενα εἰς τὴν σειρὰν τῶν παιονικῶν (Berlin. Katal. 1851, 262) ἀνήκουσι πιθανῶς εἰς ἄλλην χώραν, βεβαίως δὲ εἰς ὑστερωτέρους χρόνους.

1) Ἀργιανῶ Α', 25. Ὁ ἐνδοιασμός, ὅτι οὗτοι οἱ Λυγκησταὶ ἔνεχα τῆς ἡλικίας των δὲν ἐδύναντο νὰ εἶνε υἱοὶ τοῦ ἐν ἔτει 396 βασιλεύοντος Ἀερόπου, δὲν ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα. Ἄν κατὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ οἱ υἱοὶ οὗτοι ἦσαν 8, 5 καὶ 3 ἐτῶν, ἐδύναντο κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου (336) ὡς ἐξηκοντούτεις κάλλιστα νὰ σκευωρῶσιν. Οἱ δὲ τοῦ Ἀρράβατος υἱοὶ Νεοπτόλεμος καὶ Ἀμύντας ἦσαν ἤδη ἄνδρες τῷ 334· ὁ Ἀμύντας ἱππαρχὸς τῶν σαρισσοφόρων (Ἀρξιδιανῶ Α', 14, 1). Ἐκ τούτων τῶν περὶ τῆς ἡλικίας χρονολογιῶν ἐξάγεται ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Πολυαῖνου (Δ', 2, 3) μνημονευόμενος «ἡγεμὼν» Ἀερόπος δὲν εἶνε ὁ πατὴρ τῶν Λυγκηστῶν ἀδελφῶν, ἀλλὰ πιθανῶς υἱὸς τις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἢ Ἡρομένου, φέρων τοῦ πάππου τὸ ὄνομα.

2) Κουρτίου VI, 9, 17.

τὴν ὁποίαν εἶχε, ν' ἀποδυθῇ εἰς ἀγῶνα κατὰ τῆς δυνάμεως τῶν Περσῶν, ἡγούμενος τῶν Ἑλλήνων. Αἱ ἱστορικαὶ παραδόσεις, ἃς ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν, ἔνεκα τῶν καταπληκτικῶν ἐπιτυχιῶν τοῦ βασιλέως λησμονοῦσι τὰ στοιχεῖα τῆς δυνάμεως, δι' ὧν αὐταὶ κατωρθώθησαν, καὶ ἐν ᾧ παρατηροῦσι τὴν χεῖρα καὶ τὰς πανούργους αὐτῆς λαβὰς, δι' ὧν προσαρτᾷ εἰς ἑαυτὴν τὰς πολιτείας τῆς Ἑλλάδος, τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, καταλείπουσιν εἰς τέλειον σχεδὸν σκότος τὸ σῶμα, εἰς ὃ ἀνήκει αὕτη ἡ χεὶρ καὶ ὀφείλει τὴν δύναμιν αὐτῆς καὶ ἀσφάλειαν· ὁ δὲ χρυσὸς ὁ δελεαστικός, τὸν ὁποῖον κατ' αὐτὰς ἡ αὐτὴ χεὶρ ἐπιδεικνύει καὶ ἐν καιρῷ τῷ ὀέοντι ἐπιδαφιλεύει, παριστάνεται ὡς τὸ μόνον σχεδὸν ἡ οὐσιῶδες μέσον, δι' οὗ ὁ Φίλιππος ἐνήργησεν.

Ἐάν τις ὅμως μᾶλλον ἐμβασθύνῃ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν βίον τοῦ κράτους του, θὰ παρατηρήσῃ σαφῶς δύο παράγοντας, οἵτινες καὶ πρότερον ἤδη κινήθητες, ἀλλὰ μόνον ὑπὸ τοῦ Φιλίππου καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν σημασίαν ἀναπτυχθέντες, ἀπετέλεσαν τὴν βᾶσιν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. «Φίλιππος ὁ πατὴρ», λέγει ὁ Ἀλέξανδρος παρὰ τῷ Ἀρρίανῳ πρὸς τοὺς δυσηρεστημένους Μακεδόνας ἐν Ὠπιδί (324), «παραλαβὼν ὑμᾶς πλανήτας καὶ ἀπόρους, ἐν διφθεραῖς τοὺς πολλοὺς νέμοντας ἀνὰ τὰ ὄρη πρόβατα ὀλίγα καὶ ὑπὲρ τούτων κακῶς μαχομένους Ἰλλυριοῖς τε καὶ Τριβαλλοῖς καὶ τοῖς ὁμόροις Θραξί, χλαμύδας μὲν ὑμῖν ἀντὶ τῶν διφθερῶν φορεῖν ἔδωκε, κατήγαγε δὲ ἐκ τῶν ὀρῶν εἰς τὰ πεδία ἀξιωμαχοὺς καταστήσας τοῖς προσχώροις τῶν βαρβάρων». Βεβαίως καὶ πρότερον, ἐπερχομένου πολέμου, πᾶς ἀξιόμαχος ἀνὴρ ἐξεστράτευεν, ἵνα μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἐπανέλθῃ πάλιν εἰς τὸ ἄροτρον ἢ εἰς τὸ ποίμνιόν του. Ἀλλ' οἱ κίνδυνοι, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν, καὶ οἱ ἀγῶνες, δι' ὧν μάλιστα κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ὤφειλε νὰ προστατεύσῃ τὴν πανταχόθεν ἀπειλουμένην ἐπικράτειαν αὐτοῦ, ἔδωκαν ἀφορμὴν ν' ἀναλάβῃ πάλιν καὶ ἐπὶ πλεόν ν' ἀναπτύξῃ τὸ ἔργον, ὅπερ εἶχε μὲν ἤδη ἀρχίσῃ ὁ βασιλεὺς Ἀρχέλαος, ἀλλ' ἴσως αἱ ἐπακολουθήσασαι ἐμ-

φύλιοι ταραχαὶ πάλιν εἶχον ματαιώσῃ¹. Στηριζόμενος εἰς ἐκείνην τὴν ὑποχρεωτικὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἐδημιουργήσεν ἐθνικὸν στρατόν, ὅστις ἀδιαλείπτως αὐξανόμενος ἡρίθμει ἐπὶ τέλους περὶ τοὺς 40,000 ἄνδρας².

Εὖρε δὲ τρόπον ὅχι μόνον νὰ σχηματίσῃ τὸν στρατὸν τοῦτον, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὸν πειθαρχίαν καὶ στρατιωτικὴν ἀρετήν. Ἰστορεῖται, ὅτι κατήργησε τὸν ἄχρηστον ὄχλον καὶ τὰς φορτηγούς ἀμάξας τοῦ πεζικοῦ, ἐπέτρεψε δὲ εἰς τοὺς ἵππεις ἀνὰ ἓνα μόνον ἵπποκόμον νὰ ἔχῃσι, καὶ ὅτι καὶ κατὰ τοὺς θερινοὺς καύσωνας ἐπέβαλλε συχνὰς πορείας καὶ πορείας πολλάκις ἐξ ἑως ἐπτὰ μιλίων μετὰ πλήρους ἀποσκευῆς καὶ τροφῶν πολλῶν ἡμερῶν. Τόσον δὲ αὐστηρὰ ἦτο ἡ πειθαρχία τοῦ στρατοῦ, ὥστε ἐν τῷ πολέμῳ τοῦ 338 δύο ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, οἵτινες εἶχον συμπαραλάβῃ εἰς τὸ στρατόπεδον μίαν ψάλτριαν, ἐξεδιώχθησαν³. Σὺν τῇ στρατιωτικῇ ὑπηρεσίᾳ ἀνεπτύχθη ἡ σταθερὰ τάξις τῶν προστατόντων καὶ πειθομένων καὶ ἡ διαβάθμισις τῶν ἀξιωματῶν, εἰς ἃ μόνον ἡ ἀξία καὶ ὁμολογουμένη ἱκανότης ἀνεβίβαζον,

Τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τῆς στρατιωτικῆς ταύτης ὁργανώσεως ἔγειναν παρευθὺς καταφανῆ· εἰς αὐτὴν ὀφείλεται τὸ ὅτι αἱ διάφοροι χώραι τοῦ κράτους ἔμαθον νὰ αἰσθάνωνται ἑαυτὰς ὡς ἐν

¹) Ὁ Ἀναξιμένης (Ἀποσπ. 7) ἀνάγει τὴν αὐξήσιν τοῦ ἱππικοῦ τῶν ἐταίρων καὶ τοῦ πεζικοῦ τῶν πεζεταίρων, ὡς καὶ τὴν διαίρεσιν τούτων «εἰς λόχους καὶ δεκάδας καὶ τὰς ἄλλας ἀρχάς» εἰς Ἀλέξανδρον τὸν πρεσβύτερον ἀδελφὸν τοῦ Φιλίππου. Ἐκ τοῦ γνωστοῦ παρὰ Δημοσθένει (Ὀλυνθ. Β', § 17) χαρακτηρισμοῦ τῆς στρατιᾶς τοῦ Φιλίππου ἐδύνάτο τις νὰ συμπεράνῃ, ὅτι ὑπῆρχε διάκρισις μεταξὺ τῶν ἐπιστράτων καὶ «τῶν ξένων καὶ πεζεταίρων» ὡς μονίμου στρατοῦ, ἂν ἡ εἰδῆσις δὲν ἦτο προφανῶς καὶ ἴσως ἐπιτήδεος ἡμαρτημένη. Ἀλλ' ὅμως βλέπομεν ὅτι οἱ ξένοι, ὡς μισθοφόροι, διεδραμάτιζον ἀνέκαθεν σπουδαῖον πρόσωπον ἐν τῇ στρατίᾳ ἐκείνῃ, ὅπως ἐν τῇ τῶν Θεσσαλῶν ἐπὶ Ἰάσονος οἱ 6000 ξένοι (Ξενοφῶντος Ἑλλην. Γ', 1, 4).

²) Τὰ ὑπὸ τοῦ Φροντίνου (Strateg. IV, 2, 4) δὲν εἶνε ἱκανὰ εἰς ἀπόδειξιν τούτου τοῦ ἀμειβοῦ· ἀξιολιπότερος εἶνε ὁ Διόδωρος (ΙΓ', 85), πλὴν ὅτι ὁ ἀριθμὸς 3,000 ἵππεις μετὰ 30,000 ἱππέων εἶνε βεβαίως ἐσφαλμένος.

³) Πολυαῖνου Δ', 2, 3 «ἀπὸ πανδοκείου ψάλτριαν μισθωσάμενοι». Ὀνομάζει δὲ Ἀέροπον καὶ Δαμάσιππον τοὺς ταῦτα παθόντας. Ἡ περὶ τὴν πειθαρχίαν αὐστηρότης ἐξηγεῖται ὑπὸ τοῦ Αἰλιανοῦ (Ποικ. Ἰστ. ΙΔ', 49).

δλον καὶ οἱ Μακεδόνες ἑαυτοὺς ὡς ἓνα λαόν, καὶ τὸ ὅτι ὑπῆρξε δυνατόν αἱ νεόκνητοι χώραι νὰ συμφυῶσι μετὰ τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας. Πρὸ πάντων δὲ ἐξ αἰτίας αὐτῆς, πλὴν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος καὶ τοῦ ἐφεξῆς ἐπικρατοῦντος στρατιωτικοῦ τύπου, ἀπέκτησε τὸ μακεδονικὸν ἔθνος τὴν συναίσθησιν τῆς στρατιωτικῆς ἀρετῆς καὶ τὴν ἠθικὴν δύναμιν τῆς μονίμου τάξεως καὶ ὑποταγῆς, τῆς ὁποίας κορυφὴ ἦτο αὐτὸς ὁ βασιλεὺς. Εἰς τοῦτον δὲ πάλιν πρὸς τοὺς ἰδιόους σκοποὺς παρέσχεν ὁ μὲν ἀγροτικὸς λαὸς τῆς χώρας τοῦ εὐάρμοστον καὶ στερεὸν ὕλικόν, ἡ δὲ εὐγένεια τῶν ἐταίρων τὰ στοιχεῖα τάξεως ἀξιωματικῶν, ἐμπνεομένων ὑπὸ φιλοτιμίας καὶ τῆς ἀμίλλης τοῦ νὰ διακριθῶσι¹. Στρατὸς τοιοῦτος, παραβαλλόμενος πρὸς τὰ πλήθη τῶν μισθοφόρων ἢ καὶ πρὸς τὰ πατροπαράδοτα πολιτικὰ στρατεύματα τῶν ἐλληνικῶν πολιτειῶν, καὶ λαὸς τοσούτον τραχὺς καὶ ἀκμαῖος, παραβαλλόμενος πρὸς τὸν ἐν δημοκρατίᾳ ὑπερεξυγενισμένον καὶ ἐν τῷ βίῳ τῶν πόλεων ὑπερευαίσθητον ἢ ἀπημδλυμμένον ἐλληνικὸν πληθυσμόν, ἔμελλε κατ' ἀνάγκην νὰ εἴνε ὑπέρτερος. Ἡ μακεδονικὴ αὕτη χώρα κατὰ καλὴν τύχην εἶχε διατηρήσῃ τὴν παλαιὰν τῆς ῥώμην καὶ τὰ ἀρχαῖα ἦθη, μέχρις οὗ ἐδόθη εἰς αὐτὴν περίστασις νὰ ἐποδείξῃ ταύτας τὰς ἀρετὰς ἐν καιρῷ μεγάλων ἐπιχειρήσεων. Ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς βασιλείας πρὸς τοὺς εὐγενεῖς ἢ Μακεδονία δὲν ἔδωκεν, ὅπως ἡ Ἑλλάς πρὸ ἐκατοντάδων ἐτῶν, τὴν νίκην εἰς τὴν ὑπερφίαλον τάξιν τῶν εὐπατριδῶν, ἀλλ' εἰς τὴν βασιλείαν. Αὕτη δὲ ἡ βασιλεία ἐλευθέρου καὶ ἰσχυροῦ ἀγροτικοῦ λαοῦ, καὶ αὕτη ἡ στρατιωτικὴ μοναρχία ἔδωκε τῶρα εἰς τοῦτον τὸν λαὸν τὸν τύπον, τὴν δύναμιν καὶ τὴν διέθυνσιν, τὴν ὁποίαν καὶ αἱ ἐν Ἑλλάδι δημοκρατίαι ἀνεγνώρισαν μὲν ὡς οὐσιώδη, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ συγκρατήσωσιν οὐδὲ νὰ ἀναπτύξωσιν αὐτὴν εἰς διαρκεῖς ὁργανισμούς.

¹) Παράδειγμα φιλοτιμίας παρέχει ἐκεῖνος ὁ Πausanίας, ὅστις ἀνεκδιόχως ὡς ἀνδρόγυνον, ἀπὸ τῆς μομφῆς, σώσας ἐν τινι πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς μάχῃ τὸν βασιλέα «πρὸ τοῦ βασιλέως στὰς ἀπᾶσας τὰς φερομένας ἐπ' αὐτὸν πληγὰς ἀνεδέξατο τῷ ἰδίῳ σώματι καὶ μετέλλαξε» (Διοδώρου ΙΓ', 93). Ἄλλο παράδειγμα ἄλλου τινὸς Πausaniου θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Ἄλλ' ἂφ' ἐτέρου ἦτο ἀνάγκη νὰ δοθῇ εἰς τὸν μακεδονικὸν λαὸν ἡ παιδεία, τὸ ἰδιαίτατον πόρισμα τοῦ ἐλληνικοῦ βίου, καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν, καὶ οὕτω νὰ συνεχισθῇ τὸ ἔργον τὸ ὑπὸ τῶν προτέρων βασιλέων ἤδη ἀρξάμενον. Τὸ παράδειγμα τοῦ βασιλέως καὶ τῆς αὐλῆς του εἶχεν ἐνταῦθα μεγίστην σπουδαιότητα, καὶ οἱ εὐπατρίδαι τῆς χώρας ἀνῆλθον εἰς τὴν φυσικὴν ἅμα καὶ ἐνεργὴν θέσιν τοῦ ν' ἀποτελῶσι τοὺς πεπαιδευμένους τοῦ ἔθνους, ἡ δὲ διαφορὰ αὕτη δὲν ἐδύνατο ν' ἀναπτυχθῇ ἐν οὐδεμίᾳ τῶν πρωτεύουσῶν πολιτειῶν τῆς Ἑλλάδος· ἐπειδὴ οἱ μὲν Σπαρτιαῖται πάντες ὑπῆρξαν ἀπαίδευτοι, καὶ ἀπέναντι τῶν εἰλωτῶν καὶ περιοίκων τῆς χώρας των δεσπόται μόνον· οἱ δὲ ἐλεύθεροι Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν αὐτοὶ ἑαυτοὺς τοῦλάχιστον ὡς εἰς ἄκρον πεπαιδευμένους· ἐν ᾧ ἀλλαχοῦ κατηργήθη μὲν ὑπὸ τῆς δημοκρατίας ἡ ἀριστοκρατικὴ τάξις, ἀλλ' ἵνα μετὰ τῆς διαφορᾶς τῶν πλουσίων καὶ πενήτων ἔτι βεβαιότερον καταπέσῃ τὸ ἔδαφος τοῦ πνευματικοῦ βίου.

Ὁ Φίλιππος ἔζησεν ἐν Θήβαις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἐπαμεινώνδου· μαθητὴς δὲ τις τοῦ Πλάτωνος Εὐφραῖος ὁ Ὠρεΐτης, ἀπέκτησεν ἐγκαίρως ῥοπὴν ἐπὶ τῆς τύχης του, ὁ δὲ Ἰσοκράτης ἀποκαλεῖ αὐτὸν φίλον τῶν γραμμάτων καὶ τῆς παιδείας, καὶ τοῦτο μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς προσκλήσεως τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς διδασκάλου τοῦ υἱοῦ του. Συστήσας δὲ παντὸς εἶδους διαλέξεις κυρίως χάριν τῶν περὶ αὐτὸν εὐγενῶν παίδων, ἐμερίμνησεν, ὡς φαίνεται, ὑπὲρ τῆς μορφώσεως τῶν νέων εὐπατριδῶν, τοὺς ὁποίους ἠθέλησεν ὡς οἷόν τε μάλιστα νὰ προσελκύσῃ εἰς τὴν αὐλήν, νὰ συνδέσῃ στενῶς πρὸς ἑαυτὸν καὶ νὰ προαλείψῃ εἰς τὴν ἄμεσον ὑπηρεσίαν τῆς βασιλείας. Οἱ εὐπατρίδαι εἴτε ὡς παῖδες εὐγενεῖς, εἴτε, προΐουσης τῆς ἡλικίας, ὅτε μετέβαινον εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐταίρων, ὡς σωματοφύλακες τοῦ βασιλέως, ὡς ἡγεμόνες τῶν διαφόρων σωματῶν τοῦ στρατοῦ καὶ ὡς πρέσβεις εἰς τὰς ἐλληνικὰς πόλεις, πρὸς ἃς πολλάκις ἀπεστέλλοντο, εἶχον συχνὰς εὐκαιρίας νὰ διακρίνονται καὶ ν' ἀνταμείβωνται δι' ἐκτελεσθείσας ὑπηρεσίας· ἀλλὰ πανταχοῦ ἀπητεῖτο νὰ ἔχωσιν ἐκείνην τὴν παιδείαν καὶ ἐκείνους τοὺς

ἀττικοὺς τρόπους, τοὺς ὁποίους ὁ βασιλεὺς ἐπεθύμει καὶ αὐτὸς κατεῖχεν. Ὁ ἄσπονδος αὐτοῦ ἀντίπαλος ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἐν Ἀθήναις δυσκόλως θὰ εὕρισκετο ἀνὴρ ὅμοιος αὐτῷ κατὰ τὴν λεπτότητα τῶν τρόπων, ἐὰν δὲ συνήθως ἐν τῇ αὐλῇ αὐτοῦ διέτριβον κατὰ τὸν τραχὺν μακεδονικὸν τρόπον περὶ εὐωχίας καὶ πότους καὶ θορύβους, ὡς «Κένταυροι καὶ Λαιστρυγόνες», ὅπως διασύρων περιγράφει αὐτοὺς ὁ Θεόπομπος¹, ἀλλ' ὅμως αἱ ἐορταὶ τῆς αὐλῆς, ἡ ὑποδοχὴ τῶν ξένων πρεσβειῶν καὶ οἱ μεγάλοι ἀγῶνες ἐτελοῦντο λαμπρότατα καθ' ἑλληνικὸν τρόπον καὶ ἑλληνικὰς ὀρέξεις, τὰ πάντα πολυτελῆ καὶ μεγαλοπρεπῆ, οὐδὲν μικρολόγον καὶ πενιχρόν. Τὰ κτήματα τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, οἱ ἔγγειοι φόροι τῆς χώρας, τὰ λιμενικὰ τέλη, τὰ μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου τὰ ἀπο-ἀποφέροντα κατ' ἔτος χιλίων ταλάντων πρόσσοδον καὶ πρὸ πάντων ἡ τάξις καὶ ἡ οἰκονομία ἡ περὶ τὴν διοίκησιν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου² ἐφαρμοσθεῖσα κατέστησαν τὴν βασιλείαν του τόσο ὑπέροχον, ὅσον ἅπαξ μόνον ἐν τῇ ἑλληνικῇ οἰκουμένη ἐφάνη ἐν Ἀθήναις ἐπὶ Περι-κλέους.

Ἡ αὐλὴ τῆς Πέλλης ἐδύνατο καὶ Ἀθηναίους πρέσβεις νὰ καταπλήξῃ διὰ τοῦ πλούτου, τῆς στρατιωτικῆς λαμπρότητος καὶ τῶν εὐπατριδῶν τῶν αὐτόθι συνηθροισμένων. Πολλοὶ τούτων τῶν εὐγενῶν εἴλκον τὸ γένος, καθ' ἃ ἤδη παρατηρήθη, ἐκ βασιλέων· οὕτως τὸ γένος τῶν Βακχιαδῶν τῆς Λυγκηστίδος, τὸ γένος τοῦ Πολυσπέρχοντος ἐκ βασιλέως τῆς Τυμφαίας³. ὡσαύτως τὸ τοῦ Ὀρόντου, εἰς ὃ ἀνῆκε, φαίνεται, ἡ Ὀρεστίς· ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Ὀρόντου⁴ Περδίκκας ἔλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐν Ὀρεστίδι φά-

¹) Θεόπομπου Ἀποσπ. 249 ἐκ τοῦ Πολυδίου Η', 11, 5 Πρὸλ. Ἀθηναίου Δ', σ. 166, Γ', 260.

²) Τοῦτο φαίνεται ἐξαγόμενον ἐκ τῶν τοῦ Δημοσθένους (Παραπρ § 89)· ἐτι δὲ σαφέστερον ἐκ τῆς πολιτικῆς τοῦ Φιλίππου τῆς περὶ τὰ μεταλλεῖα, τὰ νομίσματα καὶ τὸ ἔμποριον. Ὁ Θεόπομπος ἐν ἀποσπ. 249 κρίνει βεβαίως ἄλλως.

³) Ὁ Τζέτζης (εἰς Λυκόφρ. 802) λέγει «Αἰθίων βασιλεὺς».

⁴) Κουρτίου X, 7, 8 Perdikkam et Leonnatum stirpe regia genitos· κατὰ δὲ τὸν Ἀρρίανδον (Ἰνδικ. 18) ὁ Περδίκκας ἦτο ἐκ τῆς Ὀρεστίδος. Εἶνε δὲ ἄδελφον, ἂν ὁ παρὰ

λαγγος, αὐτῆς ἐκείνης, φαίνεται, ἥτις μετέπειτα, ἂφ' οὗ αὐτὸς ἔγεινεν ἱππαρχος, ἐτάχθη ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀλκίταν. Τὸ ἀξιολογώτατον τῶν βασιλικῶν τούτων γενῶν, πλάγιος κλάδος τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ἦτο τὸ τῆς Ἑλυμιώτιδος τὸ καταγόμενον ἐκ τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος βασιλόπαιδος Δέρδα τοῦ συγχρόνου τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου¹. Περὶ τὸ ἔτος 380 κατέτιχε τὴν χώραν ἄλλος Δέρδας, ὅστις συμμαχήσας τότε μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀμύντου καὶ τῶν Σπαρτιατῶν ἐξστράτευσεν κατὰ τῆς Ὀλύνθου, μετέπειτα δὲ μνημονεύεται ὡς αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τῶν Ὀλυνθίων. Τούτου τὴν ἀδελφὴν Φίλαν² λαβὼν σύζυγον ὁ Φίλιππος, θὰ ἐσκόπει διὰ τούτου τοῦ γάμου νὰ τὸν προσηλώσῃ ἀσφαλέστερον εἰς ἑαυτὸν ἢ νὰ συμβιδῶσιν διαφορὰν τινα. Δύω ἀδελφοὶ τοῦ Δέρδα, ὁ Μαχάτας καὶ Ἀρπαλος³, μνημονεύονται ὡς ὄντες ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ μετὰ τοῦ Φιλίππου καὶ ταύτης τῆς οἰκογενείας ὑπῆρχε διαρκὴς ψυχρότης, ἥτις πάντοτε δὲν ἐπεκαλύπτετο μεθ' ἱκανῆς δεξιότητος, ὑπὸ δὲ τοῦ βασιλέως ἴσως ἐπίτηδες διετηρεῖτο, ἵνα δι' ἀμφιβόλου εὐνοίας κρατῇ αὐτὴν μακρὰν καὶ περίφοβον. Μετὰ δυσκολίας ἐδυνήθη ὁ Μαχάτας νὰ τύχῃ δικαίας ἀποφάσεως ἐν τινὶ δίκῃ, καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς ἐδίκάζεν, ὁ δὲ Φίλιππος δὲν ὤκνησε νὰ μεταχειρι-

Θουκυδίδης (Β', 80) μνημονεύμενος Ἀντίοχος ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀρεστών ἦτο πρόγονος αὐτοῦ ἢ ἡ stirps regia σημαίνει τὸν βασιλικὸν οἶκον τῆς Μακεδονίας, εἰς ὃν ἀνῆκεν ὁ Περδίκκας, ἢ ἂν ἀμφοτέρω εἶνε ἀληθῆ.

¹) Ὁ **Σχολιαστὴς τοῦ Θουκυδίδου** (εἰς Α', 57) λέγει «Δέρδας Ἀριδαίου παῖς, ἀνεψιὸς Περδίκκας καὶ Φιλίππου»· ὁ Ἀριδαῖος λοιπὸν ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλελληνος· καὶ ὁ ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ 423 (Ἰδ. Ἰάνωτ. σ. 96,2) μεταξὺ τῶν μαρτύρων ἀναγραφόμενος Δέρδας θὰ εἶνε αὐτὸς οὗτος. Τούτου δὲ υἱὸς εἶνε ὁ παρὰ τῷ **Ἀριστοτέλει** (Πολιτ. Ε', 8, 11) μνημονεύμενος Σίρξας, καὶ τούτου πάλιν τοῦ Σίρξας υἱὸς ὁ Δέρδας ὁ δεύτερος. Πρβλ. **Θεοπόμπου** Ἀπόσπ. 155.

²) Ὁ Σάτωρος παρ' **Ἀθηναίῳ** Θ', σ. 557 c «ἀδελφὴν Δέρδα καὶ Μαχάτα».

³) Τὸν τρίτον ἀδελφὸν Ἀρπαλον εὐρίσκομεν παρὰ **Δημοσθένει** (κ. Ἀρίστοκρ. § 149) ὅπου λέγεται ὅτι τῷ 366 παρέδωκεν εἰς τὸν Ἰφικράτην ἀριθμὸν τινα Ἀμφιπολιτῶν ὡς ὁμήρους. Εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν ἀνήκει καὶ ὁ ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ 423 μεταξὺ τῶν μαρτύρων ἀναγραφόμενος Πάυσ[ανίας] Μαχίτου» (Corp. Insc. Att. I n. 42', πιθανῶς ὁ αὐτὸς καὶ παρὰ **Θουκυδίδῃ** Α', 62).

σθῆ ἀδικίαν τινὰ διαπραχθεῖσαν ὑπὸ συγγενοῦς τινος τοῦ οἴκου, ἵνα προσβάλῃ δημοσίως τὴν οἰκογένειαν, καὶ αἱ παρακλήσεις, ἃς ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μαχάτα Ἀρπαλος ὑπέβαλεν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀπεβρίφθησαν ὅχι ἄνευ δριμύτητος ¹.

Ἐκ τῶν πολυαρίθμων εὐγενῶν οἰκογενειῶν τῶν ἐν Πέλλῃ συνηθροισμένων δύο εἶνε ἀξιομνημόνευτοι ἕνεκα τῆς ἰδιαίτερας αὐτῶν σπουδαιότητος, ἡ τοῦ Ἰόλλα καὶ τοῦ Φιλώτα. Υἱὸς τοῦ Φιλώτα ἦτο ὁ πιστὸς ἐκεῖνος καὶ συνετὸς στρατηγὸς Παρμενίων, εἰς ὃν ὁ Φίλιππος πολλάκις ἐνεπιστεύθη τὴν ἀρχηγίαν τῶν σπουδαιοτάτων ἐκστρατειῶν· εἰς αὐτὸν ὤφειλε τὴν κατὰ τῶν Δαρδάνων νίκην (356)· δι' αὐτοῦ κατέλαβε τὴν Εὐβοίαν (343). Οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Παρμενίωνος Ἀσανδρος καὶ Ἀγάθων καὶ ἔτι μᾶλλον οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Φιλώτας, Νικάνωρ καὶ Ἐκτωρ μετέσχον οὐκ ὀλίγον τῆς δόξης τοῦ πατρός· αἱ θυγατέρες αὐτοῦ συνεζεύχθησαν μετὰ τῶν ἐπιφανεστάτων υἱῶν τοῦ τόπου· ἡ μὲν μετὰ τοῦ Κοίνου τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν φαλάγγων, ἡ δὲ ἑτέρα μετὰ τοῦ Ἀττάλου τοῦ θεοῦ ὑστερωτέρας τινὸς γυναικὸς τοῦ βασιλέως. Ὅχι ὀλιγώτερον ἰσχυρὰν καὶ ἔντιμον θέσιν εἶχεν ὁ υἱὸς τοῦ Ἰόλλα Ἀντίπατρος, ἡ ὅπως ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ὠνομάζετο Ἀντίπας, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ λόγου τοῦ βασιλέως. « Ἐκοιμήθη ἡσυχος, ἐπειδὴ ὁ Ἀντίπας ἡγρύνει » ². Ἡ δὲ δεδοκιμασμένη αὐτοῦ πίστις καὶ νηφάλιος σαφήνεια, δι' ἧς ἀντελαμβάνετο τὰ στρατιωτικὰ καὶ πολιτικὰ πράγματα ³, καθίστων αὐτὸν ἀρμοδιώτατον πρὸς τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμα

¹) Πλουτάρχου Ἀποφθ. 24. 25. Ὁ ἐνταῦθα λεγόμενος συγγενὴς τοῦ Ἀρπάλου εἶνε ὁ Κράτης. Εἰκάσας δὲ ἄλλοτε ὅτι εἰς τοῦτον τὸν οἶκον ἀνήκον οἱ Ἀντιγονίδαι, δὲν δύναμαι πλέον νὰ ὑποστηρίξω ταύτην τὴν εἰκασίαν. Ἀντίγονος ὁ Φιλίππου, ὁ γνωστὸς ἑτερόφθαλμος, ἦτο βεβαίως ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου, ὡς ὑπεμφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ nepos Alexandri τοῦ Σενέκα, καὶ οὐχὶ αὐτοῦ ἡ ἐργάτης, ὡς λέγει ὁ Δοῦρις κατὰ τὴν συνήθειάν του. Ἀλλ' ὁ πατὴρ αὐτοῦ Φίλιππος δὲν ἦτο βεβαίως ὁ κατὰ τὸ 327 γενόμενος σατράπης τῆς Ἰνδικῆς, ὅστις πιθανῶς ἀνήκεν εἰς τὸν ἐλυμνωτικὸν οἶκον· διότι ὁ Ἀντίγονος κατὰ τὴν περὶ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ μαρτυρίαν τοῦ Πορφυρίου ἐγεννήθη τῷ 384.

²) Πλουτάρχου Ἀποφθ. 27 « Ἀντίπατρος γὰρ ἐργηγόρει ». Πρὸλ. Ἀθηναίου I, σ. 435 « χρὴ πίνειν. Ἀντίπατρος γὰρ ἱκανὸς ἐστὶ νηφεύων ».

³) Ἀνώνυμον παρὰ Boissonade Anecdota II, σ. 464.

τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ κράτους, ὅπερ μετ' οὐ πολὺ ἔμελλε νὰ ἀναλάβῃ· ὁ γάμος μετὰ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τὸ ἀσφαλέςτατον μέσον τοῦ νὰ προσοικειωθῇ τὴν ὑψηλὴν οἰκογένειαν τῶν Λυγκηστῶν. Οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Κάσσανδρος, Ἀρχίας καὶ Ἰόλλας κατόπιν μόνον ἀπέκτησαν σημασίαν.

Οὕτω διέπλασεν ὁ Φίλιππος τὴν αὐλὴν καὶ τὸ ἔθνος του. Δυνάμεθα δὲ νὰ προσθέσωμεν, ὅτι τὸ μοναρχικὸν στοιχεῖον ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ τῶν Μακεδόνων κατ' ἀνάγκην ὀριστικῶς ἐπεκράτησεν ἔκ τε τῆς ἱστορικῆς θέσεως ταύτης τῆς πολιτείας καὶ ἐκ τῆς προσωπικότητος τοῦ Φιλίππου. Μόνον δὲ ἐν τῷ συνόλῳ τούτου τοῦ συνδυασμοῦ εἶναι καταληπτὸς ὁ χαρακτήρ καὶ τρόπος τῆς δράσεως τοῦ βασιλέως. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν παραδοξοτάτων ἀντιφάσεων καὶ ἀντιθέσεων Ἑλλήνι μὲν πρὸς τὸν λαόν του, Μακεδῶν δὲ πρὸς τοὺς Ἑλληνας, ὑπερέβαινεν ἐκείνους μὲν κατὰ τὴν ἐλληνικὴν πανουργίαν καὶ δολιότητα, τούτους δὲ κατὰ τὴν μακεδονικὴν τραχύτητα καὶ ῥώμην, ἀμφοτέρων δὲ ἦτο ὑπέρτερος κατὰ τὴν ὀξεῖαν ἀντίληψιν τῶν σκοπῶν του, τὴν λογικῶς ἀκόλουθον διεξαγωγὴν τῶν σχεδίων του καὶ τὸ ἀπόρρητον καὶ γοργὸν περὶ τὴν ἐκτέλεσιν. Κατ' ὥρθωνε πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του νὰ εἶνε διηνεκῶς αἰνιγμα, ἐμφανιζόμενος εἰς αὐτοὺς πάντοτε ἄλλως, ἄλλαχοῦ καὶ κατ' ἄλλην διεύθυνσιν ἢ ὡς προσεδοκᾶτο. Ἐπιβρέπῃς ἐκ φύσεως εἰς φιληδονίαν καὶ ἀπόλαυσιν, ἦτο εἰς τὰς ὀρέξεις αὐτοῦ ἀκάθεκτος ἅμα καὶ ἄστατος· ἔθεν πολλάκις ἐφαίνετο ὁλοσχερῶς κατειλημμένος ὑπὸ τῶν παθῶν, καὶ ὁμῶς ἦτο εἰς πᾶσαν δεδομένην περίπτωσιν παντάπασι κύριος αὐτῶν, τόσον νηφάλιος καὶ ψυχρὸς, ὅσον ἀπῆλθον οἱ σκοποὶ του. Δύναται δὲ τις ν' ἀμφιβάλλῃ, ἂν ἡ ἰδιαιτὰ αὐτοῦ φύσις ἐξεδηλοῦτο μᾶλλον ἐν ταῖς ἀρεταῖς ἢ ἐν ταῖς κακίαις αὐτοῦ· διότι ἐν αὐτῷ παρίσταται ὡς ἐν μιᾷ εἰκόνι ἡ παιδεία τῶν συγχρόνων του, ἡ εὐγένεια τῶν τρόπων των, ἡ ἐπιτηδειότης, ἡ ἐπιπολαιότης καὶ ὁ συνδυασμὸς μεγάλων ἰδεῶν μετὰ περιτέχνου εὐαρμοστίας.

Πᾶν τὸ ἐναντίον αὐτοῦ ἦτο ἡ σύζυγός του Ὀλυμπιάς, ἡ θυ-

γάτηρ τοῦ βασιλέως τῶν Ἑπειρωτῶν Νεοπτολέμου, ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ἀχιλλέως. Ὁ Φίλιππος νέος ἔτι εἶχε γνωρίσῃ αὐτὴν κατὰ τὴν τελετὴν τῶν μυστηρίων τῆς Σαμοθράκης, καὶ συνεζεύχθη μετ' αὐτῆς λαβὼν τὴν συγκατάθεσιν τοῦ κηδεμόνος καὶ θείου αὐτῆς Ἀρύββου ¹. Ὡραία ², κρυφίνους, κατὰ βάθος διακαιομένη, ἦτο περιπαθῶς ἔκδοτος εἰς τὴν μυστηριώδη λατρείαν τοῦ Ὀρφέως καὶ Βάχχου καὶ τὰς σκοτεινὰς μαγγανείας τῶν γυναικῶν τῆς Θράκης· κατὰ τὰ νυκτερινὰ ὄργια ἔβλεπον αὐτὴν, ὡς λέγουσι, πρῶτην πασῶν ὁρμῶσαν ἀνὰ τὰ ὄρη μετ' ἀγρίου ἐνθουσιασμοῦ καὶ πάλλουσαν τὸν θύρσον καὶ τὸν ὄφιν. Τὰ ὄνειρά της ἐπανελάμβανον τὰς φαντασιώδεις εἰκόνας τὰς πληρούσας τὴν ψυχὴν της· τὴν νύκτα πρὸ τοῦ γάμου της ὠνειρεύθη, ὅτι σφοδρὰ θύελλα ἐμαίνεται περὶ αὐτὴν, καὶ κεραυνὸς μετὰ φλογῶν ἐνέσκηψεν εἰς τὸν κόλπον της, ὅθεν ἔπειτα ἐξεβράγῃ ἄγριον πῦρ διαλυθὲν εἰς φλόγας, αἵτινες διαδοθεῖσαι εἰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις ἐξηφανίσθησαν.

1) Πλουτάρχου Ἀλεξ. Β'. Ὁ πατὴρ αὐτῆς Νεοπτόλεμος ἀναγράφεται ἤδη ἐν τῷ ψήφισματι τῆς ἐν ἔτει 377 συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων (Corp. Insc. Att. II, n° 17, στ. 14) μετὰ τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς Ἀλκίτου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλκίτου, ὁ Νεοπτόλεμος καὶ ὁ ἀδελφὸς του Ἀρύββας διεμοιράσθησαν τὸ βασιλεῖον τῶν Μολοσσῶν, κυβερνήσαντες αὐτὸ ἐπὶ τινα γρόνον ἀπὸ κοινοῦ. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Νεοπτολέμου ἀνελαβε τὴν κηδεμονίαν τῶν τέκνων αὐτοῦ Ὀλυμπιάδος καὶ Νεοπτολέμου ὁ θεῖός των Ἀρύββας. Καὶ ἡ μὲν Ὀλυμπιάς τῷ 357 ἔγεινε σύζυγος τοῦ Φιλίππου· ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτῆς μετ' οὐ πολὺ ἤλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Φιλίππου (in Macedoniam nomine sororis arcessit omnique studio spe regni sollicitatum κτλ. Ἰουστίνου VIII, 6). Ἡδὲ τῷ 352 ὁ Φίλιππος εὐρεν ἀφορμὴν νὰ πολεμήσῃ πρὸς τὸν Ἀρύββαν (Δημοσθένους Ὀλυνθ. Α', § 14). Ἐπειτα δὲ ἀποῦ ὁ Ἀλέξανδρος ἔγεινεν 20 ἐτῶν, παρώτρυνεν αὐτὸν νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα κατὰ τοῦ θείου του. (ereptum Arybbae regnum puero admodum tradit Ἰουστίνος ε. ἀ.) Καταφυγὼν δὲ ὁ Ἀρύββας εἰς τὰς Ἀθήνας κατόρθωσε νὰ ἐκδοθῇ ψήφισμα, δι' οὗ παραγγέλλονται οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων νὰ ἐπιμεληθῶσιν «ὅπως Ἀρ[ύββας] καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ [κομ]ίσωνται τὴν ἀρχὴν τὴν [πατρ]ώϊαν» (Corp. Insc. Att. II, n. 115). Τότε ὁ Φίλιππος κατέλαβε καὶ τὰς ὑπὸ τῶν Ἑλλείων οἰκισθείσας πόλεις ἐν Κασσωπία τῇ παρὰ τὸν Ἀμβραχικὸν κόλπον καὶ ἀπεδωκεν αὐτάς εἰς τοὺς Μολοσσούς. Καὶ ὁ μὲν Ἀρύββας φαίνεται ὅτι μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἔμεινε μόνος κύριος ἐν Ἑπείρῳ.

2) Ἀθῆλον εἶνε ἢ εἰκὼν τῆς Ὀλυμπιάδος ἡ ἐπὶ τινος χρυσοῦ νομίσματος εὕρισκομένη ἐν τῷ νομισματικῷ μουσεῖῳ τοῦ Βερολίνου (μοναδικοῦ, ὡς φαίνεται) στηρίζεται ἐπὶ γνησίας παραδόσεως· κατὰ τὸν v. Sallet (Numism. Zeitsch. III, σ. 56) εἶνε τῶν χρόνων τοῦ Καρακάλλα.

Ὅταν ἡ παράδοσις λέγει, ὅτι ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων σημείων ἐπιφανέντων, καθ' ἣν νύκτα ἐγεννήθη ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ ἐν Ἐφέσῳ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος, ὅστις μετὰ τοῦ μεγαβύζου του, τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν εὐνούχων καὶ ιεροδούλων, ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων γνήσιον ἀνατολικὸν ἱερόν, κατεκάη, καὶ ὅταν προσθέτει, ὅτι ὁ βασιλεὺς Φίλιππος, καθ' ἣν ὥραν ἔμαθε τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ ἔλαβε ταῦτοχρόνως τὰς ἀγγελίας τριῶν νικῶν¹, ἐκφράζει φημηγορικῶς τὴν ἔννοιαν τοῦ περιεκτικωτάτου ἡρωϊκοῦ βίου καὶ τὴν μεγάλην σημασίαν τῶν συμπτώσεων, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησε μὲν γὰρ ἐξηγήσῃ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἀλλὰ πολλάκις ἐματαιοπόνησεν ἡ καὶ ὅλως ἀπέστη.

Ὁ Θεόπομπος ὁμιλῶν περὶ τοῦ Φιλίππου λέγει, ὅτι «οὐδέποτε ἡ Εὐρώπη ἐνῆνοχε τιοῦτον ἄνδρα τὸ παράπαν οἷον τὸν Ἀμύντου Φιλίππον»². Ἀλλ' ὅπως διαπεράνῃ τὸ ἔργον, ὅπερ ἐθεώρησε σκοπὸν τοῦ βίου του, ὁ ἀνὴρ ὁ ἐπίμονος, ὁ προνοητικὸς, ὁ νηφάλιος καὶ ἀκαταπονήτως μοχθῶν ἐστερεῖτο ἐνός τινος τελειοῦ, ὅπερ δὲν ἦτο ἴδιον αὐτοῦ. Ἴσως ἐπελήφθη τῆς ιδέας ἐκείνης ὡς μέσου, ὅπως ἐνώσῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς ὕψος μετεωρίσῃ τοὺς Μακεδόνας του· ἀλλ' ἦτο πάντως ιδέα, τὴν ὁποίαν ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν ἡ παιδεία καὶ ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ εἰς τὴν ιδέαν ταύτην ὥθησεν αὐτὸν ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων, ὑπὲρ ὧν τοσοῦτον χρόνον καὶ μετὰ τοσούτων μόχθων ἐπάλαισεν, οὐχὶ δὲ ἡ ἀναγκαιότης καὶ ἀκαταμάχητος δύναμις αὐτῆς ταύτης τῆς

¹) Αὗται δὲ εἶνε ἡ ἐν Ὀλυμπίᾳ Ὀλ. 106, ἡ ἀλῶσις τῆς Ποτιδαίας καὶ ἡ νίκη τοῦ Παρμενίωνος κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν Δαρδάνων (*Πλουτάρχου* Ἀλέξ. Γ'). Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Ideler (*Abhandl. d. Berl. Akad.* 1820, 1821 καὶ *Handbuch d. Chronol.* I σ. 403 ἐξ.) ἡ γέννησις τοῦ Ἀλεξάνδρου συμπίπτει πρὸς τὸν Βασιλομήνα Ὀλ. 106, 1 (16 Σεπτ. — 14 Ὀκτωβ. 356). Θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ Παραρτήματι ὅτι πρέπει νὰ ταχθῇ μετὰ τὴν 24 Σεπτεμβρίου καὶ πρὸ τῶν μέσων τοῦ Δεκεμβρίου. Ἀλλ' εἶνε ἀδύνατον ἡ ἀγγελία πρὸ τοῦ τέλους Σεπτεμβρίου. Ὁ συγχρονισμὸς τῶν τριῶν τούτων γεγονότων, ὡς καὶ τῶν ἄλλων συγχρονισμῶν τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, εἶνε ἡ συνδυασμὸς δημῶδεις ἡ μνημονικὰ μέσον ἐν τοῖς σχολείοις σύνθετες ὅπως δέηκατε ἱστορικὴν ἀξίαν οὐδεμίαν ἔχει.

²) Θεοπόμπου Ἀπόσπ. 27, παρὰ Πολυβίου Η' 11.

ιδέας, ἥς ἐσκόπει τὴν ἐκτέλεσιν· ἀλλ', ἂν ἐπίστευεν εἰς ταύτην, δύναται τις ν' ἀμφιβάλλῃ, βλέπων αὐτὸν εἰς νέας πάντοτε προπαρσκευὰς χρονοτριβοῦντα καὶ παρεκτρεπόμενον. Ἦσαν μὲν αὗται βεβαίως ἀναγκαῖαι, ἀλλ' ἐπισωρεύων τὴν Ὀσσαν ἐπὶ τοῦ Πηλίου δὲν φθάνει τις εἰς τὸν Ὀλυμπον τῶν θεῶν. Διέβλεπε μὲν πέραν τῆς θαλάσσης τὴν χώραν τῶν νικῶν καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Μακεδονίας· ἀλλ' ἔπειτα ἐθολώνοντο οἱ ὀφθαλμοί του, καὶ τὰ σχέδιά του περιεχάλυπτον τὰ νέφη τῶν ἀορίστων ἐπιθυμιῶν του. Τὴν αὐτὴν ἔφεσιν πρὸς τὸ μέγα ἔργον μετέδιδε καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτόν, τοὺς τε εὐγενεῖς καὶ ἅπαντα τὸν λαόν· ὥστε κατήντησε νὰ εἶνε ἢ διὰ παντὸς τοῦ βίου τῶν Μακεδόνων διήκουσα εὐχὴ καὶ τὸ σαγγηνευτικὸν μυστήριον τοῦ μέλλοντος. Ἐπολέμουν μὲν κατὰ τῶν Θρακῶν καὶ ἐνίκων τοὺς Ἑλληνας· ἀλλ' ὁ σκοπός, δι' ὃν ἐπολέμουν καὶ ἐνίκων, ἦτο ἡ Ἀνατολή.

Ἐν τῷ μέσῳ τοιοῦτου περιβάλλοντος διήγαγεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν παιδικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν· καὶ πολὺ ἐνωρίς θὰ ἀπησχόλησαν τοῦ παιδὸς τὴν φαντασίαν οἱ μῦθοι περὶ τῆς Ἀνατολῆς, περὶ τοῦ ἀκαλαβρέιτου χρυσοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς πηγῆς τοῦ Ἥλιου, περὶ τῆς χρυσῆς ἀμπέλου μετὰ τῶν σμαραγδίνων βοτρυῶν καὶ περὶ τοῦ Νυσαίου λειμῶνος τοῦ Διονύσου. Αὐξηθεὶς δὲ ἔπειτα ἤκουσε περὶ τῶν ἐν Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι νικῶν καὶ περὶ τῶν ἱερῶν ναῶν καὶ τάφων, οὓς κατέστρεψε καὶ ἐβεβήλωσεν ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν μετὰ τῆς δουλικῆς αὐτοῦ στρατιᾶς, καὶ ὅτι τότε ὁ πρόγονος αὐτοῦ Ἀλέξανδρος ὁ Α' ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ γῆν καὶ ὕδωρ εἰς τοὺς Πέρσας, καὶ ν' ἀκολουθήσῃ αὐτοὺς μετὰ στρατοῦ, καὶ ὅτι τῶρα οἱ Μακεδόνες μέλλουσι νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῆς Ἀσίας καὶ νὰ ἐκδικήσωσι τοὺς προγόνους. Ὅτε δὲ ποτε πρέσβεις τῶν Περσῶν ἦλθον εἰς τὴν Πέλλαν, ἡρώτα ἐπιμελῶς περὶ τῶν στρατῶν καὶ τῶν ἐθνῶν τοῦ κράτους, περὶ τῶν νόμων καὶ τῶν ἐθίμων καὶ περὶ τοῦ πολιτεύματος καὶ τοῦ βίου τῶν ἐθνῶν, οἱ δὲ Πέρσαι ἐξεπλήττοντο, ἀκούοντες τὸν παῖδα ¹.

1) Ἐν τῷ ἀνέκδοτον τοῦτο τὸ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου διασωθὲν ἔχῃ βεβαίαν ὑπόστασιν, ΔΡΟΥΣ ΕΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Οὐχ ἥττονος λόγου ἄξιον ἦτο, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ μέγας φιλόσοφος τῆς ἀρχαιότητος, προσελήφθη διδάσκαλος τοῦ νεανίσκου (345—344). Λέγεται, ὅτι ὁ Φίλιππος, ἅμα γεννηθέντος τοῦ υἱοῦ, προσεκάλεσεν αὐτὸν γράψας τὰ ἑξῆς: «Ἴσθι μοι γεγονότα υἱόν· πολλὴν οὖν τοῖς θεοῖς χάριν ἔχω οὐχ οὕτως ἐπὶ τῇ γενέσει τοῦ παιδός, ὥς ἐπὶ τῷ κατὰ τὴν σὴν ἡλικίαν αὐτὸν γεγενῆσθαι· ἐλπίζω γὰρ αὐτὸν ὑπὸ σοῦ τραφέντα καὶ παιδευθέντα ἄξιον ἔσεσθαι καὶ ἡμῶν καὶ τῆς τῶν πραγμάτων διαδοχῆς»¹. Ὁ τὴν οἰκουμένην διὰ τῆς διανοίας κατακτήσας ἐπαιδεύσε τὸν διὰ τοῦ ξίφους μέλλοντα αὐτὴν νὰ κατακτήσῃ· εἰς αὐτὸν προσήκει ἡ δόξα, ὅτι τὸν ἐμπαθεῖ παῖδα ἐμυσταγώγησεν εἰς τὰς ιδέας καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτῶν, καὶ ἐνέπνευσε τὴν ιδέαν τοῦ μεγαλείου, ἣτις ἐδίδαξεν αὐτὸν νὰ περιφρονῇ τὴν ἀπόλαυσιν² καὶ νὰ φεύγῃ τὴν ἡδυνάθειαν, καὶ ἣτις ἐξηυγένισε τὰ πάθη του καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν ῥώμην του μέτρον καὶ βάθος. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐτήρησε διὰ παντὸς τοῦ βίου ἐνδόμυχον σέβας πρὸς τὸν διδάσκαλόν του λέγων, ὅτι εἰς μὲν τὸν πατέρα του ὀφείλει τὸ ζῆν, εἰς δὲ τὸν διδάσκαλόν του τὸ εὖ ζῆν.

Ὑπὸ τοιαύτην ἐπίδρασιν διεπλάσθη ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ καὶ ἡ μεγαλοφυΐα. Φιλεργότατος καὶ φιλοδοξότατος, ἐλυπεῖτο διὰ τὰς νίκας τοῦ πατρός του, ἐξ ὧν οὐδὲν θὰ ὑπελείπετο εἰς αὐτὸν νὰ πράξῃ. Τὸ πρότυπον αὐτοῦ ἦτο ὁ Ἀχιλλεύς, ἐξ οὗ καὶ ἐκαυχᾶτο

θὰ συνέβη κατ' ἀνάγκην πρὸ τοῦ πολέμου τοῦ κατὰ τῆς Περίνθου καὶ Βυζαντίου, πρὶν ἄρα ὁ Ἀλέξανδρος γεινῇ δεκαπέντε ἐτῶν. Πρότερον ἤδη ἡ αὐτὴ τῆς Πέλλης εἶχε δεχθῇ φυγάδας ἐξ Ἀνατολῆς τὸν Πέρσην Ἀρτάβαζον καὶ τὸν γυναικάδελφον αὐτοῦ Μέμονα τὸν Ῥόδιον.

1) Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα περιβόητος αὕτη ἐπιστολὴ εἶνε ὑποβολιμαία· διότι ὁ Ἀριστοτέλης, ὅστις τότε δὲν ἦτο τριάκοντα ἐτῶν, δὲν εἶχεν ἀκόμη τὴν ὑπὸ τῆς ἐπιστολῆς προϋποθετομένην δόξαν.

2) Καὶ τῷ ὄντι ἡ σωφροσύνη τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο μία τῶν καλλίστων αὐτοῦ ἀρετῶν, ὑπὸ πολλῶν παραδειγμάτων μαρτυρουμένη. Ὡς νεανίας τοσοῦτον ἀπέχετο τῆς φιλιδονίας, ὥστε οἱ γονεῖς του, ἀνησυχῶντες, ἠθέλησαν νὰ τὸν διαφθείρῃσι δι' ὥραιας τινὲς ἐταίρας, ἣν ὑπερέωσαν νὰ παρεισφρήσῃ εἰς τὸν κοιτῶνά του. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐξ αἰδημοσύνης ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον ἀπ' αὐτῆς, καὶ ἐξέφρασε πικρὰ παράπονα διὰ τὸ γεγόμενον.

ὅτι κατήγετο καὶ πρὸς ὃν ἔμελλε νὰ γείνη παραπλήσιος κατὰ τὴν δόξαν καὶ τὰ παθήματα. Ὅπως ἐκεῖνος τὸν ἑαυτοῦ Πάτροκλον, οὕτω καὶ αὐτὸς ἡγάπα τὸν ἐκ νεότητος φίλον Ἑφαιστίωνα· καὶ ἂν ἐμακάριζε τὸν μέγαν πρόγονόν του, διότι ὁ Ὅμηρος παρέδωκεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὴν μνήμην τῶν πράξεων αὐτοῦ, ἡ ἥρωικὴ φημηγορία τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν λαῶν δὲν ἀπέκαμε κοσμοῦσα τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ πάσης θαυμασίας αἰγλῆς ἀνθρωπίνου καὶ ὑπερανθρώπου μεγαλείου. Ἡγάπα μᾶλλον τὴν μητέρα ἢ τὸν πατέρα, διότι ἐξ ἐκείνης εἶχε τὸν ἐνθουσιασμόν καὶ τὴν ἐνδόμυχον βαθύτητα τοῦ συναισθήματος¹, ἣτις διέκρινεν αὐτὸν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν παλαιῶν καὶ νεωτέρων ἡρώων. Ἀνάλογον πρὸς ταῦτα ἦτο καὶ τὸ ἐξωτερικὸν αὐτοῦ. Τὸ ταχύ βάδισμα, τὸ σπινθηροβολοῦν βλέμμα, ἡ κυματίζουσα κόμη καὶ ἡ ἰσχυρὰ φωνή του ἐμαρτύρουν τὸν ἥρωα. Ὅσάκις ἡσύχαζε, κατέθελγε τοὺς ἀνθρώπους τὸ ἥπιον τοῦ προσώπου του, τὸ ἀμυδρὸν ἐρύθημα τὸ ἀνθοῦν ἐπὶ τῶν παρειῶν του, ἡ ὑγρότης τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ ἡ ὀλίγον πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐπικλίνουσα κεφαλὴ του. Ἀλλὰ πρὸ πάντων διεκρίνετο κατὰ τὰς ἱππευτικὰς ἀσκήσεις· ἥδη ὡς παῖς ἐδάμασε τὸν ἄγριον θεσσαλικὸν ἵππον Βουκέφαλον, τὸν ὁποῖον οὐδεὶς ἄλλος ἐτόλμα ν' ἀναβῇ, καὶ ὅστις μετέπειτα κατὰ πάντας τοὺς πολέμους ἐχρησίμευσεν εἰς αὐτὸν ὡς μάχιμος ἵππος. τὴν δὲ πρώτην πείραν τῶν ὀπλῶν ἔδωκε, κυβερνῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· διότι ἐν αὐτῇ ὁ Φίλιππος ἐπολιόρκει τὸ Βυζάντιον, καθευπέταξε τοὺς Μαίδους, καὶ ἔκτισεν ἐκεῖ πόλιν ἐπώνυμον αὐτοῦ². Μείζονα δόξαν ἀπέκτησε μαχόμενος ἐν Χαιρωνείᾳ, ὅπου ἡ νίκη ἀπε-

¹) Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἀνεκδότων τῶν εἰς τοῦτο ἀναφερομένων, ἰδίως χαρακτηριστικὸν εἶνε τὸ λεγόμενον περὶ τῆς ἐπ' αὐτὸν μεγίστης ἐπιδράσεως τῆς μουσικῆς. «Ἀντιγενίδου ποτὲ τὸν ἀρμάτειον αὐλοῦντος νόμον, οὕτω διεφλέχθη τὸν θυμὸν ὑπὸ τῶν μελῶν, ὥστε τοῖς ὅπλοις ἄξας ἐπιβαλεῖν τὰς χεῖρας ἐγγὺς παρακειμένοις» ([Πλουτάρχου] Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης Β', 2).

²) Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ πατρὸς του ἡ κυβέρνησις τοῦ βασιλείου ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς αὐτόν. Ὁ Πλούταρχος (Ἀλεξ' Θ') μεταχειρίζεται περὶ τούτου τὴν ἐξῆς ἐκφρασιν «ἀπολειφθεὶς κύριος ἐν Μακεδονίᾳ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς σφραγίδος».

δόθη εἰς τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ ἀνδρείαν. Ἐν ἔτος μετὰ ταῦτα κατετρόπωσεν ἐν κρατερᾷ μάχῃ τὸν βασιλέα τῶν Ἰλλυριῶν Πλευρίαν¹. Ὁ δὲ πατὴρ δὲν ἐφθόνηι, ὡς φαίνεται, τὸν υἱὸν τὸν μέλλοντα ἐκτελεστὴν τῶν σκοπῶν του. Τοῦναντίον μετὰ τοσούτους κλονισμοὺς ἐπελθόντας εἰς τὴν χώραν ἕνεκα τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου θὰ καθησύχασε περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῆς, ἔχων παρ' ἑαυτῷ τὸν διάδοχον, ὅστις ἐφαίνετο ἀντάξιός τῶν ὑψηλῶν ἐντολῶν τῆς βασιλείας, καὶ πρὸς δὲ λέγουσιν, εἶπεν «Μακεδονία σε οὐ χωρεῖ» καὶ «ὅπως μὴ πολλὰ τοιαῦτα πράξης, ἐφ' οἷς ἐγὼ πεπραγμένοις μεταμέλομαι»².

Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἤρχισαν νὰ διαφέρωνται πατὴρ καὶ υἱός. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶδεν, ὅτι ἡ μήτηρ του ὀλιγωρεῖτο ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, προτιμῶντος αὐτῆς θεσσαλικὰς ὀρχηστρίδας καὶ ἐλληνίδας ἐρωμένας. Τέλος δὲ ἐξέλεξεν ὁ βασιλεὺς δευτέραν σύζυγον ἐκ τῶν εὐγενῶν θυγατέρων τοῦ τόπου, τὴν ἀνεψιὰν τοῦ Ἀττάλου Κλεοπάτραν. Ὁ γάμος, λέγει ἡ διήγησις, ἐωρτάσθη κατὰ τὸ μακεδονικὸν ἔθιμον λαμπρῶς καὶ θορυβῶδῶς· ἔπινον καὶ ἐγέλων, καὶ ἤδη πάντες ἦσαν ὑπὸ τοῦ οἴνου διάθερμοι· τότε ὁ Ἀτταλὸς ὁ θεῖος τῆς νεαρᾶς βασιλίσσης ἀνεφώνησε «Ζητήσατε, ὦ Μακεδόνες, παρὰ τῶν θεῶν γνήσιον ἐκ Φιλίππου καὶ Κλεοπάτρας γενέσθαι διάδοχον τῆς βασιλείας!» Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο παρών, καὶ παροξυνθεὶς ἐπὶ τούτῳ ἀνεφώνησεν «Ἡμεῖς δέ σοι, κακὴ κεφαλὴ, νόθοι δοκοῦμεν;» καὶ ἐσφενδόνησε τὸ ποτήριον κατ' αὐτοῦ. Ὁ βασιλεὺς ἀνεπήδησε μαινόμενος καὶ ἐξελκύσας τὸ ξίφος ὥρμησεν, ἵνα διατρύψῃ τὸν υἱόν· ἀλλ' ὁ οἶνος, ἡ λύσσα, καὶ ἡ πληγὴ, ἣν εἶχε λάβῃ κατὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην, ἐκλόνησαν τὸ βῆμά του,

¹) *Κουρτίου* VIII, 1, 25. Ἡ εἰσβολὴ αὕτη τῶν Ἰλλυριῶν θὰ συνῆδη κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ ἔτους 337. Ἐκ τίνος χωρίου τοῦ *Δημοσθένους* (Περὶ τοῦ στεφ. § 244) γίνεται δῆλον ὅτι αὐτὸς ὁ ῥήτωρ ἐπέμψθη πρὸς αὐτοὺς ὡς πρεσβευτῆς.

²) *Πλουτάρχου* Ἀποφθ. Φιλίπ. 22. Λέγει πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἡ Ἀριστοτέλει προσέχειν καὶ φιλοσοφεῖν, ὅπως μὴ πολλὰ τοιαῦτα πράξης, ἐφ' οἷς ἐγὼ πεπραγμένοις μεταμέλομαι.

καὶ σφαλεῖς ἔπεσε κατὰ γῆς. Οἱ φίλοι ἔσπευσαν ν' ἀπομακρύνωσι τὸν Ἀλέξανδρον ἐκ τῆς αἰθούσης· οὗτος δὲ ἐξερχόμενος εἶπεν «Ὁ πατήρ μου, ὦ ἄνδρες, εἰς Ἀσίαν ἐξ Εὐρώπης παρασκευάζεται διαβαίνειν, ὅς ἐπὶ κλίνην ἀπὸ κλίνης διαβαίνων ἀνατέτραπται!» Ἀπελθόντες δὲ μετὰ τῆς μητρὸς ἐκ Μακεδονίας, αὕτη μὲν μετέβη εἰς τὴν πατρίδα τῆς Ἑπειρον, ἐκεῖνος δὲ πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς¹.

Μετ' οὐ πολὺ ἦλθεν εἰς τὴν Πέλλαν ὁ Δημάρτος ὁ Κορίνθιος ξένος. Μετὰ τὰς πρώτας δεξιώσεις ἠρώτησεν ὁ βασιλεὺς, πῶς ἔχουσι τὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἂν διάγουσιν ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ, ὁ δὲ ξένος ἀπεκρίθη μετὰ εὐγενοῦς παρρησίας «πάνυ γοῦν σοὶ προσήκει, Φίλιππε, κηδεσθαι τῆς Ἑλλάδος, ὅς τὸν οἶκον τὸν σεαυτοῦ στάσεως τοσαύτης καὶ κακῶν ἐμπέπληκας!» Ὁ βασιλεὺς ἐσιώπησε, διότι ἐγνώριζε, πόσον ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἀγαπητός, τί ἤξιζε καὶ τί ἦτο· ἐφοβεῖτο δέ, μὴ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τοὺς Ἑλλήνας πρὸς κακὴν διαβολὴν καὶ ἴσως χειρότερα βουλευόμενα, ὅθεν αὐτὸς ὁ Δημάρτος ἠναγκάσθη ν' ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τοῦ μεσίτου, καὶ μετ' ὀλίγον πατήρ καὶ υἱὸς συνδιηλλάγησαν, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐπανῆλθεν οἴκαδε.

Ἀλλ' ἡ Ὀλυμπιάς δὲν ἐλησμόνησεν, ἔτι ὑβρίσθη καὶ ἐξεδιώχθη, καὶ ἔμεινεν ἐν Ἑπείρῳ· παρώτρυνε δὲ τὸν ἀδελφόν τῆς νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ Φιλίππου, καὶ ν' ἀπαλλαγῇ τῆς ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτήσεως². Καὶ βεβαίως δὲν θὰ ὤκνησε καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς νὰ

¹) Ἡ ἀρχαιοτάτη εἰδήσις, ἣν περὶ ταύτης τῆς σκηνῆς ἔχομεν, εἶνε ἡ τοῦ Σατύρου (Ἀπόσπ. 3 παρ' Ἀθηναίῳ II, σ 557). Ἡ Ἰλλυρὶς Λυδάτα καὶ ἡ Ἑλυμιώτις Φίλα εἶχον πιθανῶς ἀποθάνῃ πρὸ τοῦ 357, διότι κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος συνέβη ὁ γάμος τοῦ Φιλίππου μετὰ τῆς Ὀλυμπιάδος. Περὶ δὲ τῶν δύο Θεσσαλίδων Νικασσιπόλεως καὶ Φιλίνης ὁ Σάτυρος λέγει μόνον ὅτι ἐπαιδοποίησαν, δὲν ἦσαν ἄρα νόμιμοι σύζυγοι. Ἡ Φιλίνα ἦτο μήτηρ τοῦ Ἀρριδαίου. Μετὰ ταύτην ὁ Σάτυρος λέγει ὅτι «ἐπεισῆγαγε τῇ Ὀλυμπιάδι» Μήδαν τὴν Θρακίσσαν καὶ τὴν ἀνεψιὰν τοῦ Ἀττάλου Κλεοπάτραν.

²) Τὸ εἶδος ταύτης τῆς ἐξαρτήσεως δὲν εἶνε σαφές. Ὁ Σάτυρος (Ἀπόσπ. 5) λέγει ὅτι ὁ Φίλιππος «προσεκλήσατο δὲ καὶ τὴν Μολοτιῶν βασιλείαν, γῆμας Ὀλυμπιάδα» θὰ ὑπῆρχε λοιπὸν ἴθιμον ἐν Ἑπείρῳ, καθ' ὃ καὶ εἰς γυναῖκας ἐπετρέπετο ἡ διαδοχὴ, καὶ δυνάμει τοῦτου ἡ μὲν Ὀλυμπιάς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Νεοπολέμου ἐθεωρήθη ὡς κληρονόμος τοῦ ἡμί-

ειδοποίησι καὶ ἐρεθίσῃ. Ἀφορμὴ πρὸς δυσπιστίαν ὑπῆρχεν ἱκανή, διότι ὁ Ἄτταλος καὶ οἱ φίλοι τοῦ πανταχοῦ ἐδέσποζον. Ὅτε μάλιστα οἱ πρέσβεις τοῦ δυνάστου τῆς Καρίας Πιζωδάρου, ἐπιζητούντες συμμαχίαν μετὰ τοῦ Φιλίππου, προέτειναν κηδεστίαν τῶν δύνω οἰκῶν, προσηνέχθη σύζυγος τῆς θυγατρὸς τοῦ δυνάστου ὁ Ἀρρίδαϊος, υἱὸς τοῦ βασιλέως ἐκ τῆς Θεσσαλίδος. Τοῦτο ὑπέλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος οὐχὶ ἄλλως, εἰμὴ ὅτι ἐκινδύνευε τὸ ἐπὶ τῆς διαδοχῆς δικαίωμα του· οἱ φίλοι τοῦ ἦσαν σύμφωνοι, καὶ συνεβούλευσαν ν' ἀντιταχθῇ κατὰ τῶν βουλευμάτων τοῦ πατρὸς ἐξ ἀποφάσεως καὶ μετὰ μεγίστης σπουδῆς. Εἰς τῶν ἐμπίστων, ὁ ὑποκριτὴς Θεσσαλός, ἀπεστάλη πρὸς τὸν δυνάστην τῆς Καρίας, λέγων νὰ μὴ παραδώσῃ τὴν θυγατέρα του εἰς τὸν εὐήθη νόθον· διότι ὁ Ἀλέξανδρος ὁ νόμιμος υἱὸς τοῦ βασιλέως καὶ ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ θρόνου εἶνε ἕτοιμος νὰ γείνη γαμβρὸς τοσοῦτον ἰσχυροῦ βασιλέως. Ὁ Φίλιππος μαθὼν τὰ πράγματα ὠργίσθη μεγάλως, παρόντος δὲ τοῦ νεαροῦ Φιλώτα, ἐνὸς τῶν φίλων τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐπετίμησεν αὐτὸν διὰ τὸ ἀνάξιον τῆς δυσπιστίας καὶ τῆς κρυψινόας του, λέγων ὅτι δὲν ἦτο ἄξιος τῆς ὑψηλῆς καταγωγῆς, τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, μὴ αἰσχυνόμενος νὰ λάβῃ σύζυγον θυγατέρα Καρὸς καὶ δούλην τοῦ βασιλέως τῶν βαρβάρων. Οἱ δὲ φίλοι τοῦ Ἀλεξάνδρου οἱ συμβουλευσάντες αὐτὸν ὁ Ἀρπαλος, ὁ Νέαρχος, Πτολεμαῖος ὁ Λάγου καὶ οἱ ἀδελφοὶ Ἐρίγυιος καὶ Λαομέδων ἐξεδιώχθησαν τῆς αὐλῆς καὶ τῆς χώρας, τοῦ δὲ Θεσσαλοῦ ἡ ἐκδοσις ἐζητήθη παρὰ τῆς Κορίνθου¹.

Οὕτως ἐπῆλθε τὸ ἔτος 336. Οἱ παρασκευαὶ πρὸς τὸν κατὰ τῆς Περσίας πόλεμον ἐγίνοντο μετὰ τῆς μεγίστης προθυμίας· αἱ στρατιωτικαὶ συμβολαὶ τῶν συμμάχων προσεκληθήσαν· ἀξιόλογος δύ-

σεως τῆς χώρας, τὸ δὲ ἕτερον ἡμισυ κατεῖχεν ὁ θεῖος αὐτῆς καὶ κηδεμὼν Ἀρύδδας. Μετέπειτα δὲ ὁ Φίλιππος, ἐκδιώξας τοῦτον καὶ τὸ γένος αὐτοῦ, προσπαραλαβὼν δὲ καὶ τὰς παρὰ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον πόλεις, παρέδωκεν ἅπαν τὸ βασιλεῖον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅχι βεβαίως ἀνευ ὁρῶν. Πρότερον ἢ Ἡπειρος ἦτο ἐξάρτημα τῆς Θεσσαλίας· ὁ βασιλεὺς Ἀλκίτας ἰεγεται παρὰ Ξενοφῶντι (Ἑλλην. Γ', 1, 7) «ὁ ἐν Ἡπείρῳ ὑπαρχος».

¹) Πλουτάρχου Ἀλεξ. Γ', Ἀθήναιον Γ', 6, 5.

ναμὶς προαπεστάλη εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπὸ τὸν Παρμενίωνα καὶ Ἀτταλον, ἵνα καταλάβωσι τὰ πέραν τοῦ Ἑλλησπόντου χωρία, καὶ ἐλευθερώσαντες τὰς ἐλληνικὰς πόλεις ἀνοίξωσι τὴν ὁδὸν εἰς τὴν μεγάλην συμμαχικὴν στρατιάν¹. Εἶνε πολὺ παράδοξον, ὅτι ὁ βασιλεὺς διέσπασεν οὕτω τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ἔτι δὲ παραδοξότερον, ὅτι διέθεσε μέρος αὐτῆς, πάντως οὐχὶ τὸ ἰσχυρότατον, πρὶν ἐντελῶς ἀσφαλίσῃ τὴν κατ' οἶκον πολιτικὴν κατάστασιν. Τὰ ἐν Ἡπείρῳ κινήματα δὲν διελάνθανον αὐτὸν προμηγύνοντα πόλεμον, ὅστις οὐ μόνον τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐπιστρατείαν ἤθελεν ἔτι μᾶλλον ἀναβάλλῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν περιπτώσει εὐτυχοῦς ἐκβάσεως οὐδὲν ἀξιόλογον κέρδος ἤθελε προσπορίσῃ, ἂν δὲ συνέβαινε τὸ ἐναντίον, ἤθελε διὰ μιᾶς καταστρέφῃ τὸ πολύμοχθον ἔργον, ὅπερ ὁ βασιλεὺς εἶχε συμπληρώσῃ ἐπὶ εἰκοσαετίαν ἐργαζόμενος. Ἐπρεπε λοιπὸν ν' ἀποφύγῃ τὸν πόλεμον καὶ νὰ μὴ ἀφήσῃ τὸν Μολοσσὸν εἰς τόσον ἐπισηφαλῇ στάσιν πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Ὅθεν προσοικειώθη αὐτὸν διὰ προτάσεως, ἧτις καὶ αὐτὸν ἐτίμα καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἡσφάλιζεν· ὁ Φίλιππος ἐμνήστευσε μετ' αὐτοῦ τὴν ἑαυτοῦ καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος θυγατέρα Κλεοπάτραν· ὁ γάμος ἔμελλε νὰ τελεσθῇ κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπεφάσισε νὰ ἐορτάσῃ αὐτὸν μετὰ μεγίστης πολυτελείας, συνεορτάζων ἅμα καὶ τὴν ἑνωσιν πάντων τῶν Ἑλλήνων, ὡς καὶ τὰ κοινὰ ἐγκαίνια τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου. Ἐρωτήσας δὲ τὸν ἐν Δελφοῖς θεόν, ἂν μέλλει νὰ νικήσῃ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, ἔλαβε τοῦτον τὸν χρησμόν :

« ἔσεται μὲν ὁ ταῦρος, ἔχει τέλος, ἔστιν ὁ θύσων »

¹) Ὁ Πολύαινος (Ε', 44, 4) λέγει ὅτι ἡ δύναμις αὕτη ἦτο 10,000 ἀνδρῶν ὁ δὲ Τρώγος (Prol. IX) quam bella Persica moliretur praemissa classe cum ducibus. Τὰς ἄλλας εἰδησεις περὶ ταύτης τῆς προκαταρκτικῆς ἐκστρατείας περιέχει ὁ Διόδωρος. Παράδοξος ὁ Ἀρ. ἰανὸς οὐδὲν περὶ αὐτῆς λέγει. Πρέπει λοιπὸν τούτου ἕνεκα νὰ θεωρήσωμεν μῦθον τὴν παράδοσιν, ἧτις ἀνάγεται εἰς τὸν Κλείταρχον. Ἡ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἐπιστολὴ τοῦ Δαρείου μετὰ τὴν ἐν Ἰσσοῦ μάχην (Ἀρ. Διανοῦ Β', 14, 2) λέγει ὅτι ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ἤρχισε τὸν πόλεμον « ἀδικίας πρῶτος εἰς βασιλέα Ἄρσην ἤρξεν, οὐδὲν ἄχαρι ἐκ Περσῶν παθόντων, καὶ διὰ τούτων δὲν δύναται ἄλλο τι νὰ ὑπαινίττηται, εἰμὴ ταύτην τὴν εἰσβολὴν εἰς τὴν περσικὴν ἐπικράτειαν.

Μεταξὺ τῶν εὐγενῶν νέων τῆς αὐλῆς ὑπῆρχεν ὁ Πανσανίας, διακρινόμενος ἐπὶ καλλονῇ καὶ τῇ τοῦ βασιλέως ὑψηλῇ εὐνοίᾳ. Ἐν τινι δείπνῳ ἔπαθε βαρεῖαν ὕβριν παρὰ τοῦ Ἀττάλου, καὶ σφόδρα ἐπ' αὐτῇ ἀγανακτήσας ἀπετάθη πρὸς τὸν βασιλέα, ὅστις κατέκρινε μὲν τὴν πρᾶξιν τοῦ Ἀττάλου, ἀλλ' ἤρκεσθη εἰς τὸ νὰ πραύνη τὸν ὕβρισθέντα διὰ δώρων, καὶ νὰ προσλάβῃ αὐτὸν εἰς τὴν τάξιν τῶν σωματοφυλάκων. Μετὰ ταῦτα ὁ μὲν Φίλιππος ἔλαβε σύζυγον τὴν ἀνεψιάν τοῦ Ἀττάλου, ὁ δὲ Ἀτταλος τὴν θυγατέρα τοῦ Παρμενίωνος. Ὁ Πανσανίας οὐδεμίαν διαβλέπων ἐλπίδα ἐκδίκησεως, κατεβιβρώσκειτο ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τῆς οἰκίας καὶ τῆς πρὸς ἐκδίκησιν ἐπιθυμίας καὶ ὑπὸ τοῦ μίσους πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις τὸν ἠπάτησεν. Ἀλλὰ δὲ ἦτο μόνος αὐτὸς ὁ μισῶν οἱ Λυγκησταὶ ἀδελφοὶ δὲν εἶχον λησμονήσῃ, τί ἦτο ὁ πατήρ καὶ τί ὁ ἀδελφὸς αὐτῶν· συνάψαντες δὲ μυστικὰς σχέσεις πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν¹, ἦσαν πολὺ ἐπικινδυνότεροι, ἢ ὅσον ἐφαίνοντο. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι δυσηρεστημένοι ἐκάστοτε πλείοτεροι συνήρχοντο ἐν κρυπτῷ, ὁ δὲ σοφιστὴς Ἑρμοκράτης, συνδουλίζων τὴν φλόγα διὰ τῆς μοχθηρᾶς τέχνης τοῦ λόγου του, ἀπέκτησε τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Πανσανίου. « Πῶς ἂν τις γένοιτο ἐπιφανέστατος; » ἠρώτησεν ὁ νεανίας. « Εἰ τὸν τὰ μέγιστα πράξαντα ἀνέλοι » ἀπεκρίθη ὁ σοφιστὴς².

Ἐπῆλθε τὸ φθινόπωρον³, καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ γάμος, ὅστις

¹ Ἀλέξανδρου Α', 25, Β', 14, ὅπου ἐν τῇ πρὸς τὸν Δαρεῖον ἐπιστολῇ λέγει ὁ Ἀλέξανδρος ὅτι οἱ δολοφονήσαντες τὸν Φίλιππον ἦσαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν τεταγμένοι «ὡς αὐτοὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς πρὸς ἅπαντας ἐκομπάσατε». Ὅτι δὲ καὶ ἡ Ὀλυμπιάς καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἦσαν ἐν γνώσει τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ Πανσανίου, λέγεται ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (Ἀλεξ. Ι').

² Κατὰ τὸν Διόδωρον (ΙΓ', 94) καὶ Βαλέρ. Μάξιμον (VIII, 14) ὁ Πλούταρχος διηγείται τὸ αὐτὸ ἀνέκδοτον, ἀναφέρον ἀὐτὸ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Τὸ ἀληθὲς αἷτιον τοῦ φόνου μνημονεύει ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτ. Γ', 10, 10).

³ Περὶ ταύτης τῆς χρονολογίας ἴδε τὸ ἐν τέλει τοῦ τόμου Παράρτημα καὶ τὴν διατριβὴν Über die Aechtheit der Urkunden in Demosthenes Rede vom Kranz (σ. 64 τῆς ἰδιαίτερας ἐκδόσεως). Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Ideler ἡ εἰς τὸν θρόνον ἀνάστασις τοῦ Ἀλεξάνδρου συνιᾷ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 336 Ὁλ. 111, 1, ἐπὶ ἄρχοντος Πυθοδόλου.

ἔμελλε νὰ τελεσθῇ ἐν Αἰγαῖς, ἥτις ἦτο ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα καὶ μετὰ τὴν ἀκμὴν τῆς Πέλλης διετέλει τὸ νεκροταφεῖον τῶν βασιλέων. Πανταχόθεν συνέρρευσαν ξένοι, θεωροὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος προσερχόμενοι ἐν πανηγυρικῇ πομπῇ καὶ πολλοὶ μετὰ χρυσῶν στεφάνων χάριν τοῦ Φιλίππου¹. οἱ ἡγεμόνες τῶν Ἀγριάνων, τῶν Παιόνων καὶ τῶν Ὀδρυσῶν, οἱ μεγιστᾶνες τοῦ κράτους, οἱ εὐγενεῖς ἱππῶται τῆς χώρας καὶ ἄλλο πλῆθος ἀναρίθμητον. Ἄνευφημίαι, προσφωνήσεις, τιμῶν ἀπονομαί, πομπαὶ καὶ εὐωχίαι, ἐπλήρωσαν τὴν ἡμέραν· εἰς δὲ τὴν ἐπαύριον κήρυκες προσεκάλεσαν τὸν λαὸν εἰς τὸ θέατρον. Πρὶν δὲ φανῇ ἡ ἡώς, τὸ πλῆθος φερόμενον ἀναμιξὶ διὰ τῶν ὁδῶν συνωθεῖτο πρὸς τὸ θέατρον· προσέρχεται τέλος ὁ βασιλεὺς ἐν ἑορτασίμῳ περιβολῇ, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῶν εὐγενῶν αὐτοῦ παίδων καὶ σωματοφυλάκων, ἃς οὐ προαπέστειλεν εἰς τὸ θέατρον τοὺς δορυφόρους, τῶν ὁποίων ἐνόμιζεν ὅτι δὲν εἶχε χρεῖαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ εὐφροσύνου πλήθους. Τότε ἐπιπεσὼν ὁ Παυσανίας ἔπληξεν αὐτὸν εἰς τὸ στῆθος, καὶ ἐν ᾧ βασιλεὺς κλονούμενος ἔπιπτε, σπεύδει πρὸς τοὺς παρὰ τὴν πύλην προητοιμασμένους ἵππους, ἀλλὰ κατὰ τὴν φυγὴν προσπταίσας ἔπεσε κατὰ γῆς. Ὁ Περδίκκας, ὁ Λεοννάτος καὶ ἄλλοι τῶν σωματοφυλάκων τοῦ βασιλέως καταλαβόντες διεκέντησαν αὐτόν.

Ἡ συνάθροισις διαλύεται ἐν πολλῇ ταραχῇ· πάντες ἐξίστανται καὶ ἀνησυχοῦσιν. Εἰς τίνα μέλλει νὰ δοθῇ τὸ κράτος; τίς θὰ τὸ σώσῃ; Εἶνε μὲν ὁ Ἀλέξανδρος ὁ πρωτότοκος τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ φοβοῦνται τὸ ἄγριον μῖσος τῆς μητρὸς του, τὴν ὁποίαν πολλοὶ χαριζόμενοι εἰς τὸν βασιλέα περιεφρόνησαν καὶ ἡτίμασαν. Εἶχεν ἤδη ἔλθῃ εἰς τὰς Αἰγάς, ὅπως τελέσῃ τὴν κηδεῖαν τοῦ συζύγου τῆς· διότι, φαίνεται, εἶχε προαισθανθῇ καὶ προεγνώριζε τὸ φοβερὸν γεγονός· λέγουσι μάλιστα, ὅτι ἡ δολοφονία τοῦ βασιλέως

¹) Μετὰ τοῦ στεφάνου τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν πεμφθέντος ἀνεκηρύχθη καὶ ψήφισμα τοῦ δήμου ἃν τις ἐπιβουλεύσας Φιλίππῳ τῷ βασιλεῖ καταφύγῃ πρὸς Ἀθηναίους, παραδόσιμον εἶναι τοῦτον» Διοδώρου ΙΓ', 92, λεπτομερῶς τὰ γεγονότα περιγράφοντες.

ἦτο αὐτῆς ἔργον καὶ αὐτὴ εἶχε παρασκευάσῃ τοὺς ἵππους διὰ τὸν δολοφόνον. Καὶ ὁ Ἀλέξανδρος δέ, ἔλεγον, ἦτο ἐν γνώσει τοῦ φόνου, ἕτερον τοῦτο τεκμήριον, ὅτι δὲν ἦτο υἱὸς τοῦ Φιλίππου, ἀλλὰ ὑπὸ ζοφερῶν μαγγανειῶν συνελήφθη καὶ ἐγεννήθη· ἐντεῦθεν ἡ ἀποστροφή τοῦ βασιλέως κατ' αὐτοῦ καὶ τῆς ἀγρίας μητρός, ἐντεῦθεν ὁ δεύτερος γάμος μετὰ τῆς Κλεοπάτρας. Εἰς τὸν παῖδα λοιπὸν τὸν ἐκ ταύτης γεννηθέντα ¹ ἀνήκει τὸ κράτος· καὶ μήπως ὁ Ἀτταλος, ὁ θεῖος αὐτῆς, δὲν εἶχε τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ βασιλέως; οὗτος εἶναι ἄξιος νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀντιβασιλείαν. Ἄλλοι δὲ νομίζουσιν, ὅτι τὸ πρώτιστον δικαίωμα ἐπὶ τοῦ κράτους ἔχει ὁ Ἀμύντας ὁ υἱὸς τοῦ Περδίκκου, ὅστις ὡς παιδίον ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ τὰς ἡνίας τοῦ πολλαχόθεν ἀπειλουμένου κράτους εἰς τὸν Φίλιππον, διότι μόνον τοῦ Φιλίππου ἡ ἀρετὴ ἐδύνάτο νὰ δικαιολογήσῃ τὸν σφετερισμὸν αὐτοῦ· ἀλλὰ τῶρα κατὰ τὸ ἀπαράγραπτον δίκαιον ὁ Ἀμύντας πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ λάβῃ τὴν ἐξουσίαν, ἥς ἐγείνεν ἄξιος ἐνεκα τῆς μακρᾶς ἀποχῆς ². Ἀπ' ἐναντίας οἱ Λυγκησταὶ καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτῶν διατείνονται, ὅτι, ἂν ἤθελον ἰσχύσῃ παλαιότεραι ἀξιώσεις ἐναντίον τῶν ἐκ γενετῆς κληρονόμων τοῦ Φιλίππου, πρὸ τοῦ Περδίκκου καὶ τοῦ πατρὸς τοῦ Φιλίππου, ὁ ἴδιος αὐτῶν πατὴρ καὶ ἀδελφὸς κατεῖχον τὸ κράτος, τοῦ ὁποίου δὲν πρέπει νὰ στερῶνται ἐπὶ πλέον ὑπὸ σφετεριστῶν· ἐκτὸς δὲ τούτου ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Ἀμύντας ἦσαν σχεδὸν παῖ-

¹) Κατὰ τὸν Διόδωρον (ΙΖ', 2) ἡ Κλεοπάτρα ἔτεκεν υἱὸν «ὀλίγας ἡμέρας» πρὸ τοῦ τέλους τοῦ Φιλίππου. Ὁ Διόδωρος ἀκολουθεῖ τὸν Κλειτάρχον, ὅστις ὅσον καὶ ἂν χρωματίζῃ ζωηρῶς τὰ πράγματα, εἶνε ὅμως τόσον ἐγγὺς τῶν χρόνων, ὥστε δὲν ἐδύνατο ν' ἀναγράψῃ τὴν γέννησιν υἱοῦ. ἂν ἐγεννᾶτο θυγάτηρ. Ὅτι δὲ καὶ τὸ σημαντικὸν ὄνομα προσανέγραψε, φαίνεται ἐκ τοῦ Ἰουστίνου (XI, 2, 3 Caranum ex noverca natum), ἂν καὶ ὁ αὐτὸς (IX, 7, 12) τὸ τέκνον τῆς Κλεοπάτρας λέγῃ θυγατέρα, καὶ ὁ Grote ἐπεχείρησε νὰ συμβιδάσῃ τὴν ἀντίφασιν. Ἄν δὲ 150 ἔτη μετέπειτα ὁ Σάτωρος ὀνομάζῃ τὸ τέκνον τῆς Κλεοπάτρας θυγατέρα, νομίζω ὅτι ἡ βεβαίωσις αὕτη ἀπέναντι τῆς μαρτυρίας τοῦ Κλειτάρχου ἀνάγκη νὰ ὑποχωρήσῃ.

²) Πιθανῶς ἐκ τοῦ Κλειτάρχου εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ [Πλουτάρχου] Περὶ Ἀλεξ. τύχης Α', 3 λεγόμενον «πᾶσα δ' ὕπουλος ἡ Μακεδονία πρὸς Ἀμύνταν ἀποβλέπουσα καὶ τοὺς Ἀερόπου παῖδας» τοὺς Λυγκηστὰς δηλονότι.

δες, οὗτος μὲν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἀπομαθὼν τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ ἄρχειν, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, ὡς ὑποκείμενος εἰς τὴν ῥοπὴν τῆς φιλεκδίκου μητρὸς καὶ ἔνεκα τῆς ὑπεροφίας αὐτοῦ, τῆς διεστραμμένης καὶ νεωτεριζούσης παιδείας καὶ τῆς περιφρονήσεως τῶν ἀρχαίων χρηστῶν ἡθῶν, ἐπικινδυνότερος καὶ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς του Φιλίππου εἰς τὰς ἐλευθερίας τῆς χώρας· αὐτοὶ δὲ τὸναντίον ἦσαν φίλοι τῆς πατρίδος καὶ ἐξ ἐκείνου τοῦ γένους, ὅπερ αἰεὶ ποτε ἐτήρησε καὶ ἐσπούδασε νὰ διατηρήσῃ τὰ ἀρχαῖα ἥθη· ἐγγηράσαντες δὲ μεταξὺ τῶν Μακεδόνων, οἰκείως ἔχοντες πρὸς τὰς εὐχὰς τοῦ λαοῦ καὶ φιλικῶς διακείμενοι πρὸς τὸν ἐν Σούσοις μέγαν βασιλέα, αὐτοὶ μόνοι ἐδύναντο νὰ προφυλάξωσι τὸν τόπον ἀπὸ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ, ἐὰν ἔλθῃ νὰ ζητήσῃ ἱκανοποίησιν διὰ τὸν παράτολμον πόλεμον τοῦ Φιλίππου· εὐτυχῶς ἡ χώρα πάνυ πρωίμως ἀπηλλάγη διὰ χειρὸς ἐνὸς φίλου των ἀπὸ βασιλείως, ὅστις οὐδεμίαν σημασίαν ἔδιδεν οὔτε εἰς τὸ δίκαιον οὔτε εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ οὔτε εἰς τοὺς ὅρκους καὶ τὴν ἀρετὴν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἔλεγον αἱ φατρίαι· ἀλλ' ὁ λαὸς ἐμίσει τοὺς βασιλοκτόνους καὶ δὲν ἐφοβεῖτο τὸν πόλεμον· ἐλησμόνησε τὸν υἱὸν τῆς Κλεοπάτρας, ἐπειδὴ ὁ προῖστάμενος τῆς φατρίας αὐτοῦ ἦτο μακράν· δὲν ἐγνώριζε δὲ τὸν υἱὸν τοῦ Περδίκκου, τοῦ ὁποίου ἡ ἀπραξία ἐφαίνετο ἱκανὸν τεκμήριον τῆς ἀνικανότητός του. Ἐξ ἐναντίας ὑπὲρ τοῦ Ἀλεξάνδρου συνηγόρουν πάντα τὰ δίκαια καὶ ἡ συμπάθεια ἡ γεννωμένη ἐκ τῶν ἀδίκων προσβολῶν, ἔτι δὲ ἡ δόξα τῶν πολέμων τῶν πρὸς τοὺς Μαίδους καὶ Ἰλλυριοὺς καὶ ἡ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ νίκης καὶ ἡ ὡραιότερα δόξα τῆς παιδείας, τῆς εὐπροσηγορίας καὶ τῆς μεγαλοφυχίας· ἀλλὰ καὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους εἶχεν ἤδη εὐστόχως προστατήσῃ, καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ ἀγάπην τοῦ λαοῦ εἶχεν ἀποκτήσῃ· ἰδίως δὲ ἦτο βέβαιος περὶ τοῦ στρατοῦ. Ὁ Λυγκηστὴς Ἀλέξανδρος, κατανοήσας ὅτι οὐδεμία ὑπὲρ αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐλπίς, ἔσπευσε πρὸς τὸν υἱὸν τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος προσαγορεύσας αὐτὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων¹.

¹) Ἀῤῥιανοῦ Α', 25. Κουρτίου VII, 1, 6.

Ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο οὐχὶ ἀπλῶς παραλαβὴ ἀναμφισβητήτου κληρονομίας, ἀλλ' ὁ εἰκασταεὲς νεανίας ἐμελλε ν' ἀποδείξῃ, ὅτι εἶχεν ἀποστολὴν καὶ δύναμιν νὰ εἶνε βασιλεύς. Ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τῆς ἀρχῆς δι' ἀσφαλοῦς χειρός, καὶ ἡ παραχρῆ κατηνύσθη ταχέως καὶ ἡσύχως. Συνεκάλεσε κατὰ τὸ μακεδονικὸν ἔθιμον τὸν στρατόν, ἵνα δεχθῇ τὴν εὐνοίαν καὶ τὸ σέβας αὐτοῦ, εἰπὼν ὅτι μόνον τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως εἶνε ἄλλο, ἡ δὲ δύναμις τῆς Μακεδονίας καὶ ἡ τάξις τῶν πραγμάτων καὶ ἡ ἐλπίς τῆς κατακτήσεως εἶνε ἡ αὐτή. Διετήρησε τὴν ἀρχαίαν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἀπαλλάξας τοὺς ὑπηρετοῦντας πάσης ἄλλης ὑπηρεσίας καὶ ὑποχρεώσεως¹. Διατάξας δὲ συχνὰς ἀσκήσεις καὶ πορείας ἀνώρθωσε τὸ μάχιμον πνεῦμα ἐν τῷ στρατῷ τὸ ὑπὸ τῶν ἐσχάτων γεγονότων χαλαρωθὲν καὶ κατέστησεν αὐτὸν εὐπειθῆ².

Ἡ δολοφονία τοῦ βασιλέως ἀπῆτει αὐστηροτάτην τιμωρίαν ἦτο δὲ καὶ τὸ ἀσφαλέστατον μέσον πρὸς ἐδραίωσιν τῆς νέας κυβερνήσεως. Ἀπεκαλύφθη, ὅτι οἱ Λυγκησταὶ ἀδελφοὶ εἶχον δωροδοκηθῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, φοβουμένου τὸν πρὸς τὸν Φιλίππον πόλεμον, καὶ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι διὰ τῆς βοηθείας τῶν Περσῶν θὰ ἐπισπάσῃ τὸ κράτος εἰς ἑαυτούς, ἐχάλκευσαν συνωμοσίαν, καὶ ὅτι ὁ Παυσανίας ὑπῆρξε μόνον τὸ τυφλὸν ὄργανον τῶν μυστικῶν αὐτῆς βουλευμάτων. Οἱ συνωμόται ἐθανατώθησαν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς κηδείας καὶ μετὰξὺ αὐτῶν οἱ Λυγκησταί, Ἀρράβατος καὶ Ἡρομένης· ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτῶν Ἀλέξανδρος, ἐπειδὴ ὑπετάχθη, ἔτυχε χάριτος, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρράβαίου Νεοπτόλεμος κατέφυγε πρὸς τοὺς Πέρσας³.

¹) Ἐκ τοῦ Ἀρξιδιανού Α', 16, 5) συμπεραίνει ὁ Schäfer (Demosthenes III, σ. 65) ὅτι ἡ παρ' Ἰουστίνῳ (XI, 1, 10) *immunitas cunctarum rerum* ἀναφέρεται μόνον εἰς τὸν ἐγγεῖον φόρον· Ἡ ἀτέλεια αὕτη βεβαίως εἶχε γορηγῆθ' μόνον εἰς τοὺς ἐν τῷ στρατῷ Μακεδόνας διότι βλέπομεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην ἔδωκεν εἰς τοὺς γονεῖς καὶ παῖδας τῶν πεσόντων «τῶν τε κατὰ τὴν χώραν ἀτέλειαν καὶ ὅσαι ἄλλαι ἢ τῷ σώματι λειτουργίαι ἢ κατὰ τὰς κτήσεις ἐκάστων εἰσφοραὶ» (Ἀρξιδιανού Α', 16 5, Ζ', 10 4). Ταῦτα λοιπὸν εἶνε προνόμια τῶν ἐν τῷ στρατῷ ὑπηρετούντων.

²) Διοδώρου ΙΖ', 2. «εὐπειθῆ κατεσκεύασε τὴν δύναμιν».

³) Ὁ Ἀμύντας ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρράβαίου (Ἀρξιδιανού Α', 20, 10) εἶνε πιθανῶς ὁ ἀδελφός του. Εὐρισχόμενος ἐν Ἀσίᾳ, δὲν μετέσχε τῆς συνωμοσίας. Διεκρίθη δὲ στρατευόμενος ἐν Ἀσίᾳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι. — Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ἑλλάδος 336 — Ἀνανέωσις τῆς Κορινθιακῆς συμμαχίας. — Τὸ τέλος τοῦ Ἀττάλου. — Οἱ πρὸς βορρᾶν γείτονες. — Ἐκστρατεία εἰς τὴν Θράκην, παρὰ τὸν Ἰστρον καὶ κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν. — Δευτέρα ἐκστρατεία εἰς τὴν Ἑλλάδα. — Καταστροφή τῶν Θηβῶν. — Δευτέρα ἀνανέωσις τῆς Κορινθιακῆς συμμαχίας.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀναλαβὼν ταχέως καὶ διὰ στιβαρᾶς χειρὸς τὰς ἡνίας τοῦ κράτους, ἀποκατέστησε τὴν ἡσυχίαν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ. Ἀλλ' αἱ ἔξωθεν ἐρχόμεναι εἰδήσεις ἐνέβαλλον εἰς ἀνησυχίαν.

Ὁ Ἀττάλος ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, πεποιθὼς εἰς τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ, τῶν ὁποίων τὴν εὐνοίαν κατῴρθησε ν' ἀποκτήσῃ, συνέλαβε τὸν σκοπὸν ν' ἀρπάσῃ τὴν ἐξουσίαν ὑπὸ τὸ πρόσχημα, ὅτι ἐκπροσωπεῖ τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἐξανεψίου του, τοῦ υἱοῦ τῆς Κλεοπάτρας. Ἡ στρατιωτικὴ αὐτοῦ δύναμις καὶ ἔτι μᾶλλον αἱ σχέσεις, ἃς εἶχε συνάψῃ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τῆς Μακεδονίας, καθίστων αὐτὸν λίαν ἐπικίνδυνον. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις ἀνεφάνη κίνησις ἐμπνέουσα φόβον καθολικῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ Ἀθηναῖοι, μαθόντες τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου — πρῶτος ὁ Δημοσθένης ἔλαβε τὴν ἀγγελίαν διὰ τῶν κατασκόπων τοῦ στρατηγοῦ Χαριδήμου, ὅστις θὰ ἐστάθμευε πλησίον τῆς Θρακικῆς παραλίας¹ — ἐώρτασαν εὐαγγέλια², καὶ ἐψήφισαν τιμὰς εἰς τὴν μνήμην τοῦ δολοφόνου. Ὁ δὲ προτείνας τὰ ψηφίσματα ταῦτα ἦτο αὐτὸς ὁ Δημοσθένης, ἐν τῇ βουλῇ δὲ ἀγορεύων ὠνόμασε τὸν Ἀλέξανδρον Μαργίτην (ἡλίθιον)³, ὅστις δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ ἐξέλθῃ τῆς Μακεδονίας. Ἐκίνησε πάντα λίθον, ἵνα πείσῃ τὰς Ἀθήνας,

¹) *Διοχίνου* (κ. Κτησ. §. 77) «διὰ τῶν κατασκόπων τῶν παρὰ Χαριδήμου πυθόμενος».

²) *Διοχίνου* (αὐτόθ.) «ἰερὰ μὲν ἱδρύσατο Πausανίου, εἰς αἰτίαν δὲ εὐαγγελίων θυσίας τὴν βουλὴν κατέστησε».

³) *Διοχίνου* αὐτόθ. § 160 καὶ *Μαργίου* Ἀπόσπ. 8.

τάς Θήβας, τὴν Θεσσαλίαν καὶ ὅλην τὴν Ἑλλάδα νὰ ἔλθωσιν εἰς φανεράν ῥῆξιν πρὸς τὴν Μακεδονίαν, λέγων, ὅτι ὁ ὄρκος ὁ ἐν τῇ συμμαχικῇ συνθήκῃ δοθείς εἰς τὸν πατέρα δὲν ὑπεχρέωνε τὰς ὀρκισθείσας πολιτείας καὶ πρὸς τὸν υἱόν ¹. Ἀπέστειλε πρέσβεις καὶ ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Ἀτταλον, καὶ διεπραγματεύετο μετὰ τῆς Περσίας περὶ χρηματικῶν βοηθειῶν ἐναντίον τῆς Μακεδονίας. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι παρεσκευάζοντο δραστηρίως πρὸς πόλεμον καὶ ὠπλίζον τὸν στόλον· οἱ δὲ Θηβαῖοι ἦσαν εὐδιάθετοι νὰ ἐκβάλωσιν ἐκ τῆς Καδμείας τὴν μακεδονικὴν φρουράν· οἱ δὲ μέχρι τοῦδε φίλοι τῆς Μακεδονίας Αἰτωλοὶ ἀπεφάσισαν νὰ καταγάγωσι τοὺς ἐκ τῆς Ἀκαρνανίας ὑπὸ τοῦ Φιλίππου φυγαδευθέντας διὰ τῆς βίας τῶν ὅπλων· οἱ Ἀμβρακιῶται ἐκδιώξαντες τὴν μακεδονικὴν φρουράν κατέστησαν τὴν δημοκρατίαν. Καὶ τέλος οἱ Ἀργεῖοι, οἱ Ἡλεῖοι καὶ Ἀρκάδες ἦσαν πρόθυμοι ν' ἀποσείσωσι τὸν μακεδονικὸν ζυγόν, εἰς ὃν ἡ Σπάρτη οὐδέποτε εἶχεν ὑποταχθῆ ².

Μάτην ὁ Ἀλέξανδρος ἔπεμψε πρέσβεις βεβαιοῦντας τὰς καλὰς αὐτοῦ διαθέσεις καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰς ὑφισταμένας ἐλευθερίας· οἱ Ἕλληνες ἐνετρύφων ἐν τῇ πεποιθήσει, ὅτι ἐπανῆλθον οἱ ἀρχαῖοι χρόνοι τῆς δόξης καὶ τῆς ἐλευθερίας, νομίζοντες, ὅτι ἡ νίκη ἦτο ἀναμφίβολος· ἐν Χαιρωνείᾳ, ἔλεγον, σύμπασα ἡ μακεδονικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν Φίλιππον καὶ Παρμενίωνα μόλις καὶ μετὰ βίας ἐνίκησε τοὺς στρατοὺς τῶν Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν· ἀλλὰ τώρα εἶνε πάντες οἱ Ἕλληνες ἠνωμένοι, ἔχοντες ἀπέναντι αὐτῶν παῖδα, ὅστις μόλις εἶνε βέβαιος περὶ τοῦ θρόνου του, καὶ προτιμᾷ νὰ περιπατολογῇ μᾶλλον ἐν Πέλλῃ, ἢ νὰ τολμήσῃ ν' ἀγωνισθῇ κατὰ

¹) Δὲν γνωρίζομεν κατὰ γράμμα τὴν συνθήκην τῆς ἐν Κορίνθῳ συμμαχίας δὲν δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἰπώμεν ὅτι ἡ σύνταξις αὐτῆς ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ δύναιτο νὰ λάβῃ τὴν ἐρμηνείαν ὅτι σὺν τῷ θανάτῳ τοῦ βασιλέως Φιλίππου οὐ μόνον ἡ κατὰ τῶν Περσῶν στρατηγία αὐτοῦ ἔπαυσεν, ἀλλὰ καὶ ἡ συνομολογηθεῖσα καὶ δι' ὄρκου ἐπικυρωθεῖσα «κοινὴ εἰρήνη».

²) Ἡ μετοχὴ τοῦ Ἀργούς (Διοδώρου ΙΖ', 3 καὶ 8) ἐπιβεβαιοῦται νῦν ὑπὸ τοῦ ἀττικοῦ ψήφισματος ὑπὲρ τοῦ Ἀργείου Ἀριστομάχου (Corp. Insc Attic. II, n° 161) «καὶ συμβάντος κοινοῦ πολέμου [ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων τε καὶ τῆς πόλεως τῶν Ἀργείων πρὸς Ἀλέξανδρον...]»

τῆς Ἑλλάδος· ὁ μόνος ἔμπειρος αὐτοῦ στρατηγὸς ὁ Παρμενίων διατρίβει ἐν Ἀσίᾳ, καὶ μετ' αὐτοῦ σπουδαῖον μέρος τοῦ στρατοῦ στενοχωρούμενον ἤδη ὑπὸ τῶν σατραπῶν τῆς Περσίας· ἄλλο δὲ μέρος ὑπὸ τὸν Ἀτταλον εἶνε ἕτοιμον νὰ κηρυχθῇ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ αὐτοὶ οἱ Θεσσαλοὶ ἰππεῖς καὶ αὐτὸ τὸ πεζικὸν τῶν Θρακῶν καὶ τῶν Παιόνων ἀπεχωρίσθησαν τῆς μακεδονικῆς δυνάμεως, εἰς τὴν ὁποίαν οὐδ' αὐτὴ ἢ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὁδὸς εἶνε πλέον ἀνοικτὴ, ἐὰν ὁ Ἀλέξανδρος ἤθελε τολμήσῃ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ εἰς τὰς εἰσβολὰς τῶν πρὸς βορρᾶν γειτόνων καὶ εἰς τὰς ἐπιθέσεις τοῦ Ἀττάλου· διότι τῷ ὄντι τὰ ἔθνη τὰ πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς ἡπείλουν ν' ἀποπτύσωσι τὴν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ἐξάρτησιν, ἢ κατὰ τὴν πρώτην εὐκαιρίαν νὰ ὑπερβῶσι τὰ ὅρια τοῦ κράτους, εἰσβάλλοντα εἰς αὐτὸ ληστρικῶς.

Ἡ θέσις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο δεινὴ καὶ κατεπείγουσα. Οἱ φίλοι του, ἐν οἷς καὶ οἱ νεωστὶ φυγαδευθέντες, οἵτινες εἶχον ἐπανέλθῃ, ἐξώρκιζον αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ πρὶν ἀπολεσθῇ τὸ πᾶν, νὰ συνδιαλλαγῇ πρὸς τὸν Ἀτταλον καὶ ν' ἀνακαλέσῃ τὸν προαποσταλέντα στρατόν, ν' ἀφήσῃ τοὺς Ἑλληνας ἀνενοχλήτους μέχρις οὗ παρέλθῃ ἡ πρώτη μέθη, νὰ προσελκύσῃ διὰ δώρων τοὺς Θρακας, Γέτας, καὶ Ἰλλυριοὺς, καὶ ν' ἀφοπλίσῃ διὰ χάριτος τοὺς ἀποστάτας. Καὶ οὕτως ὁ Ἀλέξανδρος ἤθελε δυνηθῇ νὰ ἐδραιωθῇ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ν' ἀποβῇ εὐτυχὴς βασιλεὺς τῆς χώρας του. Κατὰ μικρὸν ἴσως θὰ ἐδύνατο ν' ἀποκτήσῃ τὴν αὐτὴν ῥοπὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν αὐτὴν δύναμιν ἐπὶ τῶν περιοικούντων βαρβάρων, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ πατὴρ του· ἐπὶ τέλους νὰ μελετήσῃ καὶ αὐτὸς ἐκστρατεῖαν κατὰ τῆς Ἀσίας, ὅπως ὁ πατὴρ του διὰ παντὸς τοῦ βίου. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἄλλος ἄνθρωπος· ἡ ἀπόφασις, τὴν ὁποίαν ἔλαβε, καταδεικνύει αὐτὸν ἐν ὅλῃ τῇ δυνάμει καὶ τολμηρίᾳ τοῦ πνεύματός του· καὶ κατὰ τὸ ῥηθὲν περὶ τινος ἥρωος ὑστερωτέρων αἰώνων, «τὸ δαιμόνιον ἦγεν αὐτόν».

Οἱ περιστοιχίζοντες αὐτὸν κίνδυνοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς τρεῖς

ομάδας, τὴν Ἀρκτον, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἐὰν μὲν ἐκινεῖτο κατὰ τῶν πρὸς βορρᾶν ἐθνῶν, ὁ Ἀτταλος ἐλάμβανε καιρὸν νὰ κρατύνῃ τὴν δύνάμιν του, καὶ ἴσως νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὴν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἢ δὲ συμμαχία τῶν ἐλληνικῶν πόλεων θὰ ἐνισχύετο, καὶ αὐτὸς ἦτο ἠναγκασμένος νὰ πολεμήσῃ ὡς ἀπιστίαν καὶ φανεράν ἀποστασίαν τῶν πολιτειῶν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐδύνατο ἀκόμῃ νὰ τιμωρηθῇ ὡς φατριαστικὸν κίνημα, ὀφειλόμενον εἰς τὰς εἰσηγήσεις δημαγωγῶν ἐγκληματικῶν καὶ δεκασθέντων ὑπὸ τοῦ περσικοῦ χρυσίου. Ἐὰν δὲ ἐκινεῖτο κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐδύνατο καὶ μικρὰ δύνამεις νὰ φράξῃ τὴν διὰ τῶν στενῶν πορείαν καὶ νὰ τὸν ἀναχαιτίσῃ ἐπὶ πολὺ, ἐνῷ ὁ Ἀτταλος θὰ ἐδύνατο ἀκωλύτως νὰ πολεμῇ ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν ἐν ἀποστασίᾳ Θρακῶν. Τὸ δὲ ἀτοπώτατον πάντων ἦτο αὐτὸς νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἀττάλου, διότι τότε αἱ μὲν ἐλληνικαὶ πολιτεῖαι θὰ ἔμενον εἰς ἑαυτὰς καταλελειμμέναι πλέον τοῦ δέοντος, οἱ δὲ Μακεδόνες θὰ ἐβάδιζον κατὰ Μακεδόνων εἰς ἐμφύλιον πόλεμον, καθ' ὃν ἴσως σατράπαι Πέρσαι θὰ ἔκρινον τὸν ἀγῶνα. Καὶ τέλος ὁ Ἀτταλος, ὅστις μόνον ὡς προδότης ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ, θὰ ἐξελαμβάνετο ὡς δύνამις, καθ' ἧς ἀγωνιζόμενος ὁ βασιλεὺς θὰ ἐξηυτελίζετο ἐνώπιον τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων. Ἐὰν εὕρισκετο τρόπος νὰ παταχθῇ, θὰ διεβρῆγγνύετο ἡ ἄλυσις καὶ τὰ λοιπὰ θὰ διευθετοῦντο ἀφ' ἑαυτῶν.

Ὁ Ἀτταλος λοιπὸν κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὡς ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας· εἰς τῶν « φίλων », ¹ Ἐκαταῖος ὁ Καρδιανός, ἔλαβε τὴν διαταγὴν νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἡγούμενος ἐνὸς στρατιωτικοῦ σώματος, νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Παρμενίωνος καὶ νὰ κομίσῃ τὸν Ἀτταλον ζῶντα ἢ νεκρὸν εἰς τὴν Μα-

1) Διοδώρου ΙΖ', 2. Ἐν τῇ ὀνομασίᾳ φίλος ἦδη ἀπὸ τότε ἦτο ἐπίσημος ὀνομασία ἐν τῇ μακεδονικῇ πολιτείᾳ, δὲν δύναται νὰ κριθῇ ἐκ τοῦ Κουρτίου VI, 7, 8, 17 ex prima cohorte amicorum. Παρὰ δὲ τῷ Ἀῤῥδιανῷ (Α', 25) συγκαλεῖ μὲν ὁ Ἀλεξάνδρος τοὺς φίλους εἰς συμβούλιον, καὶ ἐκφράζει τὴν ὑπ' αὐτῶν δοθείσαν γνώμην διὰ τῶν λέξεων αἰδοῦμαι τοῖς ἐταίροις· ἀλλὰ τοῦ Ἀῤῥδιανοῦ αἱ ἐκφράσεις δὲν εἶνε πάντοτε τεχνικῶς ἀκριβεῖς.

κεδονίαν. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τῶν πρὸς βορρᾶν πολεμίων ἐν τῇ χειρὶστη περιπτώσει οὐδὲν πλέον εἶχε νὰ φοβηθῇ, εἰμὴ εἰσβολὰς καὶ δηώσεις, ὑστερωτέρα δὲ τις ἐκστρατεία ἐδύνατο εὐκόλως νὰ ὑποτάξῃ αὐτούς, ὁ βασιλεὺς ἀπεφάσισε νὰ εἰσβάλῃ μετὰ τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα, πρὶν ἢ ἐνταῦθα δυνηθῶσι ν' ἀντιτάξωσι σπουδαίαν δύναμιν.

Περὶ τοὺς χρόνους τούτους ἦλθον εἰς τὴν Πέλλαν ἀπεσταλμένοι τοῦ Ἀττάλου, οἵτινες ἀπεκάλουν συκοφαντίαν τὰ περὶ αὐτοῦ διαδιδόμενα καὶ διεβεβαίωνον διὰ καλλιεπῶν λόγων τὴν ἀφοσίωσίν του, εἰς ἀπόδειξιν δὲ τῆς εὐλικρινείας αὐτοῦ ἐνεχείρισαν εἰς τὸν βασιλέα ὅσας ἐπιστολάς εἶχε λάβῃ παρὰ τοῦ Δημοσθένους περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι παρασκευῶν¹. Ὁ βασιλεὺς, ὅστις ἐκ τούτων τῶν ἐγγράφων καὶ τῆς προσεγγίσεως τοῦ Ἀττάλου ἐδύνατο νὰ συμπεράνῃ τὴν μικρὰν ἀντίστασιν, ἣν εἶχε νὰ προσδοκᾷ ἐν Ἑλλάδι, δὲν ἀνεκάλεσε τὴν διαταγὴν του, δυνάμενος νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς τὴν πίστιν τοῦ γηραιοῦ Παρμενίωνος, ἃν καὶ ὁ Ἀτταλος ἦτο γαμβρός του.

Ἐξεκίνησε λοιπὸν κατὰ τῆς Θεσσαλίας, ὁδεύων δὲ παρὰ τὴν θάλασσαν πρὸς τὰ στενὰ τοῦ Πηγείου εὔρε καὶ τὸ κύριον στενὸν τῶν Τεμπῶν καὶ τὸ πλάγιον τῆς Καλλιπεύκης ἰσχυρῶς κατειλημμένα. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο δύσκολον νὰ κυριεύσῃ αὐτὰ διὰ τῆς ἐνόπλου βίας, πᾶσα δὲ χρονοτριβὴ ἐπικίνδυνος, ὁ Ἀλέξανδρος ἔτεμε νέαν ὁδόν. Πρὸς νότον τῶν Τεμπῶν ἀνυψοῦνται οἱ βραχώδεις ὄγκοι τῆς Ὀσσης, μετεωριζόμενοι ὀλιγώτερον ἀποτόμως πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης ἢ παρὰ τὸν Πηγεῖον. Πρὸς ταύτας λοιπὸν τὰς ἡττον ἀποτόμους θέσεις ὠδήγησεν ὁ Ἀλέξανδρος τὸν στρατὸν του, ἐξώρυσεν, ὅπου ἦτο ἀνάγκη, τὰς πέτρας, καὶ κατασκευάσας βαθμίδας ὑπερέβη τὸ ὄρος καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὰ νῶτα τῆς θεσσαλικῆς φρουρᾶς². Γενόμενος δὲ ἀμαχητὶ κύριος

¹) Διοδώρου ΙΖ', 5.

²) Πολυαίνου Δ', 3, 23. Δὲν βλέπω τὸν λόγον τοῦ νὰ θεωρήσω τὴν εἰδησιν ταύτην ὡς καθαρὸν ἐπινόημα. Κεῖται ἐν τῇ τρίτῃ σειρᾷ τῶν ἐπιτομῶν τοῦ Πολυαίνου, ὧν ἕκαστη κατὰ

τῆς χώρας, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ προσοικειωθῇ καὶ οὐχὶ νὰ ὑποτάξῃ, ὅπως ἔχῃ βέβαιον τὸ ἐξαίρετον ἱππικὸν τῶν Θεσσαλῶν εἰς τὸν κατὰ τὸν Περσῶν πόλεμον, συνεκάλεσε τοὺς εὐγενεῖς τῆς Θεσσαλίας εἰς συνέλευσιν, ἀνέμνησε τὴν κοινὴν καταγωγὴν ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὰς εὐεργεσίας τοῦ πατρός του, ὅστις ἠλευθέρωσε τὴν χώραν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῦ αἰμοδόρου τυράννου τῶν Φερῶν, καὶ ἀποκαταστήσας τὰς παλαιὰς τετραρχίας τοῦ Ἀλεύα, ἐξησφάλισεν αὐτὴν διὰ παντὸς ἀπὸ πάσης ἐπαναστάσεως καὶ τυραννίας¹. Οὐδὲν ἄλλο ἐξήτησεν, εἰμὴ ὅ,τι ἐκουσίως εἶχον δώσῃ εἰς τὸν πατέρα του καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συμμάχων εἰς αὐτὸν ἀνατεθείσης ἡγεμονίας τῆς Ἑλλάδος. Ὑπεσχέθη νὰ τηρήσῃ καὶ προστατεύσῃ, ὅπως ὁ πατὴρ του, τὰ δίκαια καὶ τὰς ἐλευθερίας ἐκάστης οἰκογενείας καὶ χώρας, νὰ καταστήσῃ τοὺς ἱππεῖς αὐτῶν καθ' ὅλοκληρίαν μετόχους τῶν ἐκ τῶν περσικῶν πολέμων λαφύρων, τὴν δὲ Φθίαν τὴν πατρίδα τοῦ κοινοῦ αὐτῶν γενάρχου Ἀχιλλέως νὰ τιμήσῃ δι' ἀτελείας². Οἱ Θεσσαλοὶ ἔσπευσαν νὰ δεχθῶσιν ὅρους τόσον εὐνοικοὺς καὶ ἐντίμους, καὶ διὰ κοινοῦ δόγματος ἐπεκύρωσαν τὰ πατροπαράδοτα δίκαια τοῦ Ἀλεξάνδρου,³ καὶ τέλος ὑπεσχέθησαν καὶ νὰ συνεχεστρατεύσῃ ἐν ἀνάγκῃ μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τῆς Ἑλλάδος πρὸς

τὸν Petersdorff φαίνεται ἐξ ἄλλης πηγῆς εἰλημμένη, ἡ μὲν πρώτη (§ 1-10) ἴσως ἐκ τοῦ Καλλισθένους, ἡ δὲ δευτέρα (§. 11-22) πιθανῶς ἐκ τοῦ Κλειτάρχου, καὶ ἡ τρίτη (§. 23-32) ἄδηλον πόθεν.

1) Θεόπομπον παρ' Ἀρχοκρατίωνι ἐν λ. τετραρχία, καὶ τὰς πλειοτέρας λεπτομερείας παρὰ Α. Schäfer (Demosth. II, σ. 402).

2) Φιλοστράτου Ἡρωικ. σ. 130.

3) Διοδώρου ΙΖ', 4 «ἔπεισε τὴν πατροπαράδοτον ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος αὐτῷ συχωρῆσαι κοινῇ τῆς Θεσσαλίας δόγματι». Ἰουστίνου XI, 3, 2 «exemplo patris dux universae gentis creatus erat et vectigalia omnia reditusque suos ei tradiderunt. Ἡ ἔκφρασις αὐτῆ τοῦ Ἰουστίνου φαίνεται ὅτι σημαίνει τὸ ἀξίωμα τοῦ ταγοῦ κατὰ δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου λεγόμενα ὁ Ἀλέξανδρος ἀπαιτεῖ μόνον τὰ δικαιώματα τὰ εἰς αὐτὸν προσήκοντα ὡς στρατηγὸν αὐτοκράτορα τῆς ἑλληνικῆς συμμαχίας. Ἡ ἐπίσημος σχέσις τοῦ Φιλίππου πρὸς τὴν Θεσσαλίαν παρὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν Thessalorum regis δὲν εἶνε σαφής

κατάπαυσιν τῶν ταραχῶν¹. Μετὰ τοὺς Θεσσαλοὺς προσεῖλκυσε διὰ παραπλησίας αὐθορμήτου εὐμενείας τὰ συνορεύοντα φύλα τῶν Αἰνιάνων, τῶν Μαλιέων, καὶ τῶν Δολόπων, ὧν ἕκαστον εἶχε ψῆφον ἐν τῷ συνεδρίῳ τῶν Ἀμφικτυόνων· μετὰ δὲ τὴν προσχώρησιν αὐτῶν ἡ δίοδος τῶν Θερμοπυλῶν ἦτο ἐλευθέρα.

Ἡ ταχεῖα κατάληψις καὶ εἰρήνευσις τῆς Θεσσαλίας δὲν ἔδωκεν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας καιρὸν νὰ καταλάβωσι τὰς ἀξιολόγους παρόδους τῆς Οἴτης. Ἐπειτα ὁ σκοπὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο νὰ μὴ δώσῃ διὰ βιαίων μέτρων πρόφασιν καὶ σημασίαν εἰς κίνημα, ὅπερ ἔπρεπε νὰ φανῇ, εἰ δυνατόν, μόνον ὡς τὸ μωρὸν ἔργον μιᾶς φατρίας. Οἱ δὲ Ἕλληνες, καταπλαγέντες ὑπὸ τῆς ἐγγιζούσης μακεδονικῆς δυνάμεως, ἔσπευσαν ν' ἀναλάβωσιν ὅσιν βαθείας εἰρήνης. Ἐπειδὴ λοιπὸν αἱ προηγούμεναι σχέσεις αἱ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου κατασταθεῖσαι ὑφίσταντο ἔτι, ὁ Ἀλέξανδρος συγκαλέσας τοὺς Ἀμφικτύονας εἰς τὰς Θερμοπύλας², ἀπήτησε καὶ ἔλαβε παρ' αὐτῶν διὰ κοινοῦ δόγματος τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἡγεμονίας του. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ἀμβρακιώτας τὴν αὐτονομίαν, ἣν εἶχον ἀποκαταστήσῃ ἐκδιώξαντες τὴν μακεδονικὴν φρουράν, λέγων ὅτι ἤθελεν αὐθόρμητος νὰ τὴν προσφέρῃ, καὶ ὅτι αὐτοὶ μόνον τὸν προέλαβον.

Ἄν καὶ οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Ἀμφικτύονες ἀνεγνώρισαν τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐκ τῶν Θηβῶν, τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης δὲν ἐφάνησαν πρέσβεις εἰς τὰς Θερμοπύλας. Ἴσως ἀπὸ τοῦδε οἱ Θηβαῖοι ἤθελον τὴν ῥῆξιν, δυνάμενοι νὰ ἐλπίζωσιν εἰς τὴν συναίνεσιν καὶ σύμπραξιν ἰσως πολλῶν πολιτειῶν. Ἀλλὰ παρεσκευασμένοι ἀληθῶς εἰπεῖν δὲν ἤσαν, ἡ δὲ Σπάρτη, ἀφ' ὅτου ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸν Εὐρώταν, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀναβρώσῃ. Ἐν τῇ Καδμείᾳ, ἐν Χαλκίδι τῆς Εὐβοίας, καὶ ἐν

¹) *Δισχίνου* κ. Κτησ. 161.

²) Κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου λεγόμενα (αὐτὸ τῶν Ἀμφικτυόνων συνέδριον συναγαγὼν) ἀνάγκη νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος συνεκάλεσεν ἑκτακτον συνέδριον, καὶ ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τῆς συνήθους « π υ λ α ί α ς ὁ π ω ρ ι ν ῆ ς ».

Ἀκροκορίνθῳ¹ ὑπῆρχον ἔτι μακεδονικαὶ φρουραί, ἐν Ἀθήναις δέ, ὡς πάντοτε, ἐγίνοντο πολλαὶ φωνασκίαι καὶ ὀλίγαι πράξεις. Διότι καὶ ἀφοῦ ἦλθεν ἡ ἀγγελία, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἦτο ἤδη ἐν Θεσσαλίᾳ, καὶ μετὰ τῶν Θεσσαλῶν ἔμελλε νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὅτι μετὰ πολλῆς ὀργῆς ἐξεφράσθη περὶ τῆς τυφλώσεως τῶν Ἀθηναίων,² αἱ παρασκευαὶ δὲν ἐξετελοῦντο δραστηριώτερον, ἂν καὶ ὁ Δημοσθένης δὲν ἔπαυε κηρύττων τὸν πόλεμον. Ταχέια προέλασις τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ ἐδύνατο νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ μεγάλης συμφορᾶς.

Ὁ Ἀλέξανδρος καταβὰς ἐκ τῶν Θερμοπυλῶν εἰς τὸ βοιωτικὸν πεδίον, ἐστρατοπέδευσε πλησίον τῆς Καδμείας· ἀλλὰ περὶ ἀντιστάσεως τῶν Θηβαίων οὐδεὶς λόγος. Μαθόντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτι αἱ Θῆβαι ἦσαν ὑποχείριοι τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ὅτι μετὰ διήμερον πορείαν ἐδύναντο οἱ πολέμιοι νὰ ἔλθωσι πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, ἀπέβαλον τὸ θάρρος καὶ οἱ ἐνθερμότατοι τῶν φιλελευθέρων· ὅθεν ἀπεφασίσθη μὲν ὡς τάχιστα νὰ ἐπισκευάσωσι τὰ τεῖχη πρὸς ἄμυναν, νὰ κενώσωσι δὲ τὴν ὑπαιθρον χώραν καὶ νὰ εἰσαγάγωσι πᾶσαν τὴν κινητὴν περιουσίαν εἰς τὴν πόλιν, οὕτως ὥστε «τὸ περιμάχητον καὶ θαυμάζομενον ὑπὸ πάντων ἄστει βοῶν καὶ προβάτων ὥσπερ ἔπαυλις ἐπληροῦτο»³. Ἀπεφασίσθη δὲ ἐνταῦθα νὰ πέμψωσι πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα, ὅπως ἐξευμενίσωσιν αὐτόν, ζητοῦντες συγγνώμην, διότι ἡ ἡγεμονία του δὲν ἀνεγνωρίσθη πάραυτα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ἴσως ἦτο ἀκόμη δυνατὸν νὰ σώσωσι τὴν κατοχὴν τοῦ Ὀρωποῦ, ὃν πρὸ δύο ἐτῶν εἶχον λάβῃ ἐκ χειρὸς τοῦ Φιλίππου⁴. Ὁ Δημοσθένης, ὅστις ἦτο μεταξὺ τῶν

¹) Περὶ μὲν τοῦ Ἀκροκορίνθου ἔχομεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ *Πλουτάρχου* (Ἀράτ. 23), περὶ δὲ τῆς Χαλκίδος τὴν τοῦ *Πολυβίου* ΛΗ', 5, 3. ἐκδ. Hultsch καὶ μάλιστα τὴν ἀποστολὴν τοῦ Πρωτέου κατὰ τοῦ περσικοῦ στόλου 333 («ἀνάγεται ἀπὸ Χαλκίδος» λέγει ὁ *Ἀῤῥδιανός* Β', 2, 4, ἐξ οὗ πιθανολογεῖται ἡ κατοχὴ αὐτῆς).

²) «Τοῦ νεανίσκου τὸ πρῶτον παροξυνθέντος εἰκότως» *Ἀισχίνου* κ. Κτησ. §. 161.

³) Ἡ ἐκφρασις αὕτη εὐρίσκεται ἐν τῷ εἰς τὸν *Δημᾶδην* ἀποδιδομένῳ λόγῳ ὑπὲρ τῆς δωδεκαετίας §. 14.

⁴) *Δημᾶδ.* ἔ. ἀ. §. 9 «τὸν Ὀρωπὸν ἄνευ πρεσβείας λαδίων». Ὁ Ἀριστοτέλης

πρέσβειων, ὑπέστρεψεν ἐκ τοῦ Κιθαιρώνας, εἴτε ἀναλογιζόμενος τὴν πρὸς τὸν Ἀτταλὸν ἐπιστολὴν του, εἴτε ὅπως μὴ ἀποκαλύψῃ τὰς πρὸς τὴν Περσίαν σχέσεις του, ¹ καταλιπὼν εἰς τοὺς ἄλλους πρέσβεις τὴν φροντίδα τῆς μεταδόσεως τῶν παρακλήσεων τοῦ δῆμου. Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπεδέχθη αὐτοὺς φιλανθρώπως, ² συγχωρήσας τὰ γενόμενα, καὶ ἀνενέωσε τὰς πρότερον μετὰ τοῦ πατρὸς του συνομολογηθείσας συνθήκας, ἀπαιτήσας μόνον νὰ πέμψωσιν οἱ Ἀθηναῖοι πληρεξουσίους εἰς τὴν Κόρινθον διὰ τὰς περαιτέρω διαπραγματεύσεις. Ὁ δῆμος ἔκρινε πρέπον νὰ ψηφίσῃ ὑπὲρ τοῦ νεαροῦ βασιλέως ἔτι μεγαλυτέρας τιμὰς ἢ πρὸ δύο ἐτῶν ὑπὲρ τοῦ πατρὸς του. ³

Ὁ Ἀλέξανδρος προήλασεν εἰς τὴν Κόρινθον, ὅπου οἱ πληρεξούσιοι τῶν συμμαχικῶν πόλεων ἔμελλον νὰ συνέλθωσιν ⁴. Θὰ προσεκλήθη καὶ ἡ Σπάρτη, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς μνημονευομένης σπαρτιατικῆς ἀποκρίσεως «μὴ εἶναι σφισι πάτριον ἀκολουθεῖν

(Ἀπόσπ. 561 ἐκδ. Rose) μνημονεύει τὸν Ὠρωπὸν ὃ αὐτὸς (ἀπόσπ. 560) τὸν Δρυμόν, κείμενον εἰς τὸ μέρος τῶν αἰτωτικῶν καὶ βοιωτικῶν μεθορίων τὸ πρὸς τὰ Μέγαρα. Ἀμφότερα ταῦτα τὰ ἀποσπάσματα εἶνε ἐκ τοῦ συγγράμματος «Δικαιώματα Ἑλληνίδων πόλεων, ἐξ ὧν Φίλιππος τὰς φιλονεικίας τῶν Ἑλλήνων διεύθυνεν». (Βίος Ἀριστοτέλ. Μαρκιαν. παρὰ Rose Aristoteles Pseudepigraph. I. σ. 246).

¹) *Δισχίνου* κ. Κτησ. §. 161. Κατὰ τὸν *Δείναρχον* (Α', §. 82) ἀπεποιήθη νὰ μεταβῇ ὡς πρεσβευτὴς πρὸς τὸν βασιλέα.

²) *Διοδώρου* ΙΖ', 4 «φιλανθρώπους ἀποκρίσεις δοῦς» κατὰ δὲ τὸν *Ιουστίνον* XI, 3 «quibus auditis et graviter increpatis. Ὁ Ἰουστίνος ἀναφέρει εἰς ταύτην τὴν ἐκστρατείαν ὅτι εἶνε ἄλληθες ὡς γενόμενον κατὰ τὴν τοῦ ἐπομένου ἔτους, συγγένων ἀμφοτέρως. Ἀποσπάσματά τινα τῆς μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου συνομολογηθείσης εἰρήνης παρέχει ἡ ἐν Corp. Insc Attic. II, n° 160 ἐπιγραφὴ «οὐδ[ὲ] ὅπλα ἐπ[οί]σω ἐπὶ πημονῇ ἐπ' οὐδένα τῶν ἐμμενόν[τ]ων ἐν τῇ εἰρήνῃ οὔτε κατὰ γῆν] οὔτε κατὰ θ[άλασσαν]... οὐδὲ χωρίον καταλήψομ[αι]... ἐπὶ πολέμῳ οὐδενὸς τῶν τῆς εἰρήνης κοινωνούν[των] τέχν[η] οὐδεμι ᾧ...» καὶ κατωτέρω «καὶ πολεμή[σ]ω τῷ [... παρα]βαίνον[τι] καθότι... τῷ καὶ ὁ ἡγεμὼν...»

³) *Ἀῤῥιανοῦ* Α', 1, 3. Εἰς ταῦτα ἀναφέρεται τὸ χωρίον τῆς ἐπιγραφῆς ἐν ᾧ ὁ Λυκοῦργος δίδει λόγον τῆς διοικήσεως αὐτοῦ (Köhler ἐν τῷ *Hermes* V, σ. 224) ὅτι ἐψηφίσθησαν δύο χρυσοὶ στέφανοι ὑπὲρ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Δύναται δὲ νὰ μνημονευθῇ καὶ ἡ τιμὴ, ἣν οἱ Μεγαρεῖς ἀπένειμαν εἰς τὸν βασιλέα, πολιτογραφῆσαντες αὐτὸν παρ' ἑαυτοῖς. Ὁ Ἀλέξανδρος, «εἰς γέλωτα θέμενος τὴν σπουδὴν αὐτῶν» ἐδέχθη τὴν τιμὴν, διότι εἶπον αὐτῷ ὅτι καὶ εἰς τὸν Ἡρακλέα εἶχον ἀπονεῖμῃ τὴν αὐτὴν τιμὴν. *Πλουτάρχου* Περὶ μοναρχ. 2.

⁴) *Διοδώρου* ΙΖ', 4, 9. «οἱ συνεδρεύειν εἰωθότες».

ἄλλοις, ἀλλ' αὐτοὺς ἄλλων ἐξηγεῖσθαι»¹. καὶ ὁ Ἀλέξανδρος θὰ ἐδύνατο εὐκόλως νὰ τοὺς βιάσῃ· ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο οὔτε φρόνιμον οὔτε τοῦ κόπου ἀντάξιον· διότι πρὸ πάντων ἤθελε τὴν ὅσον ἔνεστι ταχεῖαν καθυσύχασιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἡγεμονίας τῶν Μακεδόνων ἐν τῷ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμῳ. Ἀφ' οὗ δὲ κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν ἀνεκαίνισθη ὁ τύπος τῆς συμμαχίας καὶ ἐπεκυρώθη δι' ὅρκου, ὁ Ἀλέξανδρος ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ στρατηγὸς τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέτυχεν ὅ,τι ἤθελε· θὰ ἦτο δὲ περιεργείας ἄξιον νὰ γνωρίζωμεν, ὁποῖα ἦτο νῦν ἡ περὶ αὐτοῦ γνώμη ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς χώραις· πιθανῶς οὔτε τόσον ἐξωργισμένη οὔτε τόσον ὑποκριτική, ὅσον θὰ ἐπεθύμει νὰ πιστεύωμεν ὁ πικρόχολος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ζῆλος Ἀθηναίων ῥητόρων ἢ τὸ κατὰ τῶν τυράννων ἐπιτετηδευμένον μῖσος ἐλλήνων ἠθικολόγων τῶν ῥωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων. Ἀλλοῖον φαίνεται τὸ πρᾶγμα, ὅταν βλέπωμεν, ὅτι ὁ Δήλιος ὁ Ἐφέσιος, μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος, ἀποσταλεῖς ὑπὸ τῶν ἐν Ἀσίᾳ κατοικούντων Ἑλλήνων, ἦλθε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ «μάλιστα διέκαυσε καὶ παρώξυνεν» αὐτὸν νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου². Μεταξὺ δὲ τῶν στενωτάτων αὐτοῦ φίλων ἦσαν ὁ Ἐρίγυιος καὶ Λαομέδων, καταγόμενοι μὲν ἐκ Λέσβου, μέτοικοι δὲ ἐν Ἀμφιπόλει, οἵτινες θὰ ἐγνώριζον ἀρκούντως τὴν ἀθλιότητα τῆς ἑαυτῶν πατρίδος, τῆς ὑπὸ τῶν φίλων τῶν Περσῶν δεσποζομένης. Τοῦτο ἦτο θλιβερόν παράδειγμα τῆς αὐτονομίας τῆς ὑπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως διὰ τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης ἐξασφαλισθείσης εἰς τὰς νήσους τὰς ἀπὸ τῆς Ῥόδου μέχρι τῆς Τενέδου. Εἰς τὸν ἐκαῖ λοιπὸν ἐλληνισμόν οὐδεμία ἄλλη ὑπῆρχε σωτηρία, εἰμὴ ἂν ἤρχετο καὶ ἐνῖκα ὁ Ἀλέξανδρος³.

1) Ἀρῥιανοῦ Α', 1, 2.

2) Πλουτάρχου Πρὸς Κολώτ. 32.

3) Ἐνδεχόμενον εἶνε ὅτι οἱ Τενέδιοι ἀπὸ τοῦδε ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Ἀρῥιανοῦ Β', 2, 2 «τὰς στήλας τὰς πρὸς Ἀλέξανδρον καὶ τοὺς Ἑλλήνας γενομένας σφίσι». Ὅτι δὲ ἡ προσχώρησις τούτων ἐγένεεν νῦν καὶ ὅχι τῷ 334, συμπεραίνεται ἐκ

Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Ἑλλάδι μόνον αἱ Θῆβαι εἶχον νὰ μεμψιμοιρήσωσιν οὐχὶ ἀναιτίως διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς αὐτονομίας των· ἐν Ἀθήναις δὲ τὸ φρόνημα τοῦ ἄλλοτε κυριαρχήσαντος ἐπιπολαίου πλήθους ἐξηρτᾶτο ἐκ τῶν ἐκάστοτε τελευταίων ἐντυπώσεων καὶ προσεχῶν ἐλπίδων. Καὶ τῆς Σπάρτης ἡ μηνίουσα ἀποχὴ μαρτυρεῖ βεβαίως ἀποτελεσμα μᾶλλον τῆς ἀδυναμίας ἢ τῆς δυνάμεως, καὶ μᾶλλον κακὴν ιδιοτροπίαν ἢ γνησίαν ἀξιοπρέπειαν. Ὡστε δύναται τις νὰ συμπεράνῃ, ὅτι τὸ νοημονέστερον μέρος τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἦτο ὑπὲρ τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ἐγχειρήματος, εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ ὁποίου εὐρίσκοντο, καὶ ὑπὲρ τοῦ νεαροῦ ἥρωος, ὅστις εἶχεν ἀναλάβῃ αὐτό. Τὴν ἀπόδειξιν δὲ τούτου ἐφαίνετο ὅτι παρεῖχον αἱ ἡμέραι, ὅσας ὁ Ἀλέξανδρος διέτριψεν ἐν Κορίνθῳ. Ἐκεῖτε πανταχόθεν ἔσπευσαν καλλιτέχναι, φιλόσοφοι καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες, ἵνα ἰδῶσι τὸν νεανίαν βασιλέα, τὸν μαθητὴν τοῦ Ἀριστοτέλους· πάντες συνωστίζοντο περὶ αὐτόν, ζητοῦντες νὰ ἐπιτύχωσι παρ' αὐτοῦ ἐν βλέμμα καὶ μίαν λέξιν· μόνος ὁ Διογένης ὁ Σινωπεὺς ἔμενεν ἀτάραχος ἐν τῷ πύθῳ του παρὰ τὴν παλαίστραν τοῦ προαστείου· ὅθεν ὁ Ἀλέξανδρος μετέβη πρὸς αὐτόν, εὐρὼν δὲ αὐτὸν κατακείμενον πρὸ τοῦ πύθου καὶ ἡλιαζόμενον, τὸν ἐχαιρέτισε καὶ τὸν ἠρώτησε, ἂν τυχὸν ἔχει ἐπιθυμίαν τινά. «Μικρὸν ἀπὸ τοῦ ἡλίου μετᾴστηθι» ἀπήντησεν ὁ φιλόσοφος. Ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ τούτου εἶπεν εἰς τοὺς ἀκολουθοῦς « Ἀλλὰ μὴν ἐγώ, εἰ μὴ Ἀλέξανδρος ἤμην, Διογένης ἂν ἤμην ¹ ». Τοῦτο ἴσως εἶνε ἐν τῶν μυρίων ἀνεκδότων, ὅσα ἱστοροῦνται περὶ τοῦ ἀλλοκότου ἐκείνου ἀνθρώπου.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀρχομένου τοῦ χειμῶνος, ἐπανέκαμψεν εἰς

τούτου, ὅτι αἱ συνθήκαι τοῦ 334 φαίνονται μόνον μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου συνομολογούμεναι· οὐχὶ δὲ καὶ μετὰ τῆς ἐν Κορίνθῳ συμμαχίας.

¹) Πλουτάρχου Ἀλέξ. ΙΔ'. Πανσανίου Β', 2, 4 ἐξ. Εἰς τούτους πιθανῶς τοὺς χρόνους ἀνάγεται τὸ εὐφυῶς ἐπινοηθὲν ἱστορήμα ὡς γενόμενον ὤθλησεν, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἦλθεν εἰς Δελφοὺς· Ἐπειδὴ ἡ Πυθία δὲν ἤθελε νὰ χρησμοδοτήσῃ, ὡς τῆς ἡμέρας ἀποφράδος οὐσῆς (διότι ἐπιστεύετο ὅτι κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας ὁ Ἀπόλλων ἀπουσίαζεν), ὁ Ἀλέξανδρος εἴλκευεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ βραχίονος ἐπὶ τὸν τρίποδα, καὶ ἐκείνη ἀνεφώνησεν « Ἀνίκητος εἶ, ὦ παῖ ». Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος μετὰ χαρᾶς ἐδέχθη ὡς χρησμὸν τὴν ἀναφώνησιν.

τὴν Μακεδονίαν, ἵνα παρασκευασθῇ πρὸς τὴν μέχρι τοῦδε ἀναβληθεῖσαν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν συνορευόντων βαρβαρικῶν ἐθνῶν. Ὁ Ἀττάλος δὲν ἦτο πλέον πρόσκομμα· διότι εἶχε μὲν ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Παρμενίωνος ὁ Ἐκαταῖος, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνόμιζον ὅτι ἡ δύναμις αὐτῶν δὲν ἦτο ἀρκούντως ἰσχυρά, ὥστε νὰ συλλάβωσι τὸν Ἀττάλον ἐν τῷ μέσῳ τῶν στρατιωτῶν, ὧν εἶχε κατορθώσῃ νὰ κερδίσῃ τὴν εὐνοίαν, τὸν ἐδολοφόνησαν συμφώνως πρὸς τὴν διαταγὴν¹· οἱ δὲ διεφθαρμένοι στρατιῶται, τὸ μὲν Μακεδόνες, τὸ δὲ Ἕλληνες μισθοφόροι², ἐπανῆλθον εἰς τὸ καθήκον των.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν Ἀσίᾳ. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Μακεδονίᾳ ἡ Ὀλυμπιάς ἐπωφελήθη ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ υἱοῦ, ἵνα κορέσῃ τὸ φιλέκδικον αὐτῆς πάθος μέχρις ἐσχάτων. Ὁ φόνος τοῦ βασιλέως ἦτο, ἂν μὴ τὸ ἔργον τῆς, βεβαίως ὁ πόθος τῆς· ἀλλ' ἔζων ἀκόμη ἐκεῖνοι, χάριν τῶν ὁποίων καὶ αὐτὴ καὶ ὁ υἱὸς τῆς ἔπαθον ἀνάξια· ὤφειλον λοιπὸν καὶ ἡ νεαρὰ χήρα Κλεοπάτρα καὶ τὸ βρέφος αὐτῆς ν' ἀποθάνωσιν. Ἡ Ὀλυμπιάς παρήγγειλε νὰ φονεύσωσι τὸ παιδίον ἐν τοῖς κόλποις τῆς μητρὸς καὶ ἠνάγκασε τὴν μητέρα ν' ἀπαγχονισθῇ διὰ τῆς ζώνης τῆς³. Λέγεται, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὠργίσθη διὰ ταῦτα κατὰ τῆς μητρὸς, ἀλλ' ὁ υἱὸς δὲν ἐδύνατο νὰ πράξῃ τι περισσότερον τῆς ὀργῆς. Ἀλλὰ τὸ θάρρος τῶν ἐναντίων δὲν εἶχε καταβληθῇ, καὶ νέαι πάντοτε σκευαρίαι ἀνεκαλύπτοντο. Εἰς ἐπιβουλήν τινα κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου εὐρέθη ἀναμειγμένος ὁ Ἀμύντας, ὁ υἱὸς τοῦ Περδίκου, ὃν ὁ Φίλιππος εἶχε συζεύξῃ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Κυράνης, δι' ὃ ἐθανατώθη⁴.

Ἐν τούτοις τὸ εἰς τὴν Ἀσίαν προαποσταλὲν σῶμα εἶχεν ἐκταθῇ παρὰ τὴν ἀκτὴν, πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον· ἡ ἐλευθέρα πό-

1) Διοδώρου ΙΖ', 5. Κουρτίου VII, 1, 3. Πῶς ἐξετελέσθη ἡ δολοφονία, δὲν λέγουσιν αἱ πηγαί. Ὁ Διόδωρος ὑπαινίσσεται ὅτι τοῦ Παρμενίωνος τὸ κύρος ἐπανήγαγεν εἰς ὑπακοὴν τοὺς στρατιώτας.

2) Ὁ Διόδωρος ΙΖ', 7 μνημονεύει ἀμφοτέρους ὡς ἔχοντας ἀρχηγὸν τὸν Κάλαν, διαδεχθέντα τὸν Ἀττάλον ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ.

3) Πλουτάρχου Ἀλεξ. Υ'. Διοδώρου ΙΖ', 2. Ἰουστίνου ΙΧ. 7. Ὁ Πανσανίας Η', 7, 7 διηγείται τὸν τρόπον τῆς θανατώσεως φρικωδέστερον.

4) Κουρτίου VI, 9, 17, Amyntas, qui mihi consobrinus fuit et in Macedonia

λις Κύζικος παρὰ τὴν Προποντίδα ἐστήριζε τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ πτέρυγα, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς ὁ Παρμενίων κατεῖχε τὸ Γρύνειον πρὸς νότον τοῦ Καΐκου. Ὁ δὲ δῆμος τῆς Ἐφέσου εἶχεν ἤδη ἐξεγερθῆ, ἵνα ἐκδιώξῃ τοὺς περσίζοντας ὀλιγαρχικούς, καὶ τοῦτο ἦτο σπουδαῖον στήριγμα διὰ τὴν περαιτέραν προέλασιν τοῦ Παρμενίωνος¹. Διότι βεβαίως πανταχοῦ ὁ δῆμος, εἴτε ὑπὸ τυράννων, ὡς ἐν ταῖς πόλεσι τῆς νήσου Λέσβου, εἴτε ὑπὸ ὀλιγαρχικῶν, ὡς ἐν Χίῳ καὶ Κῷ, καταπιεζόμενος καὶ ἀναγκαζόμενος νὰ ὑπακούῃ εἰς τοὺς Πέρσας, ἀνεπτεροῦτο, βλέπων τὰς προόδους τῶν μακεδονικῶν στρατευμάτων. Δυνατὸν ἢ προαποστολὴ αὐτῶν νὰ ὑπῆρξε σφάλμα, καὶ διὰ τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀμυχανία, ἀλλὰ τῶρα τὸ σῶμα τοῦτο καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ προκαλούμενος ἀναδρασμὸς ἐδύνατο τοῦλάχιστον κατὰ τὴν ἐπὶ τοὺς Θρᾶκας ἐκστρατεῖαν νὰ καλύψῃ τὰ νῶτα· αἱ δὲ θέσεις, ὅσας κατεῖχε, καὶ ὁ ἐν Ἑλλησπόντῳ ναυλοχῶν μακεδονικὸς στόλος καθίστα ἀδύνατον πᾶσαν ἀπόπειραν τῶν Περσῶν νὰ διαβῶσιν εἰς τὴν Θράκην.

Ἡ μάλιστα κατεπιέγουσα ἀνάγκη ἦτο νὰ καταστήσωσιν ἐπαισθητὴν τὴν ὑπεροχὴν τῶν μακεδονικῶν ὅπλων εἰς τοὺς Θρᾶκας, Γέτας, Τριβαλλοὺς καὶ Ἰλλυριοὺς, ἵνα ἀποκαταστήσωσιν ἀνεκτὴν τινα πρὸς αὐτοὺς σχέσιν, πρὶν ἀρχίσῃ τὸ ἐν Ἀσίᾳ μέγα ἔργον. Τὰ ἔθνη ταῦτα τὰ ἐκ τριῶν μερῶν περιβάλλοντα τὴν Μακεδονίαν ἐπὶ μὲν Φιλίππου εἶχον γείνη τὰ μὲν ὑπήκοοι, τὰ δὲ ὑποτελεῖς σύμμαχοι τοῦ μακεδονικοῦ βασιλείου, ἢ τοῦλάχιστον, ὡς τὰ ἰλλυρικὰ φύλα, δι' ἐπανειλημμένων ἡττῶν εἶχον ἀνακοπῇ ἀπὸ τῶν ληστρικῶν ἐπιδρομῶν². Νῦν δέ, ἀποθανόντος τοῦ Φιλίππου, ἐνό-

capiti meo impias comparavit insidias λέγει ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν δίκην τοῦ Φιλώτα. (Πρόβλ. Ἀῤῥδιανὸν παρὰ Φωτίῳ §. 22). Ὁ χρόνος ἐξάγεται ἐκ τῆς μνηστείας τῆς Κυνάνης μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἀγριάνων (Ἀῤῥδιανοῦ Α', 5, 4).

1) Τὰ ἐν Μαγνησίᾳ συμβάντα, τὰ ὑπὸ τοῦ Πολυαίνου (Ε', 44, 4) ἱστορούμενα, καθ' ἃ ὁ στρατηγὸς τῶν Περσῶν Μέμνων ἐπικρατεῖ, εἶνε προγενέστερα τῆς τελευτῆς τοῦ Ἀτιάλου, ὅστις ὑπὸ τοῦ Πολυαίνου (ἐ. ἀ.) ἀναγράφεται μετὰ τοῦ Παρμενίωνος, ἄρα πρὸ τοῦ ἔτους 336.

2) Ἐπειδὴ ὁ Ἀῤῥδιανὸς (Α', 5, 1) ὁμιλῶν περὶ τῶν Ἰλλυριῶν μεταχειρίζεται τὴν

μισαν οἱ βάρβαροι οὗτοι, ὅτι ἐπέστη ὁ χρόνος ν' ἀποσπασθῶσι τῆς ὀχληρᾶς ἐξαρτήσεως, καὶ ἀναλαβόντες τὴν παλαιὰν ἀνεξαρτησίαν νὰ ἐπαναλάβωσιν ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς των τὰς ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίας τῶν πατέρων των.

Οὕτω λοιπὸν ἀπεστάτησαν οἱ Ἰλλυριοί, ἔχοντες ἡγεμόνα τὸν Κλεῖτον¹, οὗτινος ὁ πατήρ Βάρδυλις, τὸ μὲν πρῶτον ἀνθρακεύς, εἶτα δὲ βασιλεύς, εἶχε συνενώσῃ τὰς διαφόρους κώμας πρὸς κοινὰς ληστρικὰς ἐπιδρομὰς, καὶ ἐπὶ τῶν χαλεπῶν χρόνων τοῦ Ἀμύντου καὶ Πτολεμαίου τοῦ Ἀλωρίτου εἶχε καταλάβῃ καὶ μεθορίους τινὰς χώρας τῆς Μακεδονίας, μέχρις οὗ τέλος ὁ Φίλιππος μετὰ κρατεροὺς ἀγῶνας ἀπώθησεν αὐτὸν πέραν τῆς Λυχνίτιδος λίμνης. Νῦν δὲ ὁ Κλεῖτος ἐμελέτα ν' ἀποκτήσῃ τοῦλάχιστον τὰ πρὸς νότον ταύτης τῆς λίμνης στενά. Μετ' αὐτοῦ ἡτοιμάζοντο νὰ συμπράξωσιν ὑπὸ τὸν ἴδιον αὐτῶν βασιλέα Γλαυκίαν οἱ Ταυλάντιοι, οἱ πλησίον καὶ πέραν αὐτῶν οἰκοῦντες μέχρι τῆς ἀκτῆς τῆς Ἀπολλωνίας καὶ Δυρράχίου. Ὡσαύτως εὐδιάθετοι ἦσαν καὶ οἱ Αὐταριᾶται, οἵτινες πρὸ δύο γενεῶν κατοικοῦντες τὰς κοιλάδας τοῦ Βρόγγου καὶ Ἀγγρου, τοῦ σερβικοῦ καὶ βουλγαρικοῦ Μοραύα², κατελήφθησαν ὑπὸ τῆς καθολικῆς κινήσεως τῶν ὁμοφύλων Ἰλλυριῶν καὶ τῆς ἐπιθυμίας τῶν λαφύρων, καὶ ἡτοιμάζοντο νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἐκφράσιν ἀφ' ἐστάναι, συμπεραίνομεν ἐξ ἀνάγκης ὅτι θὰ εἶχον ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ἐξάρτησίν των ὑπὸ ποῖον τύπον καὶ κατὰ πόσον, ἀγνοοῦμεν.

1) Οἱ Ἰλλυριοὶ οἱ ὑπὸ τοῦ Κλεῖτου ἀγόμενοι εἶναι προδήλως ἄλλαι φυλαὶ παρὰ τὰς ὑπὸ τὸν Πλευρίαν, ἃς πρὸ δύο ἐτῶν κατεπολέμησεν ὁ Ἀλέξανδρος, οἰκοῦσαι πιθανῶς νοτιώτερον ἐκείνων, ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ τὰς κοιλάδας τὰς ὑπὸ τοῦ Ἐργέντ καὶ Δεβόλ διαρρέεμενας. Οἱ Δάρδανοι, καθ' ὃν ὁ Φίλιππος διεξήγαγε δεινούς πολέμους καὶ οἵτινες ὑστερώτερον ἀναφαίνονται ὡς ἀξιόλογος δύναμις, δὲν μνημονεύονται κατὰ τούτους τοὺς χρόνους. Αἱ οἰκῆσεις αὐτῶν ἐκτείνονται ἀπὸ τῆς ἐξόδου τῶν στενῶν τῶν Σκοπίων διὰ τοῦ Κοσσυφοπεδίου μέχρι τοῦ Δρίνου ποταμοῦ, ὅπου οὗτος ἀρχίζει νὰ εἶνε πλωτός. Μήπως ὁ Πλευρίας ἦτο ἡγεμὼν τῶν Δαρδάνων;

2) Ἀῤῥετιανῶς Α', 5 4. Ὁ Στράβων (Ζ', σ. 318) λέγει ὅτι οἱ Αὐταριᾶται εἰσβαλόντες εἰς τὴν χώραν τῶν Τριβαλλῶν καθυπέταξαν αὐτούς. Τὸν χρόνον ὀρίζει ὁ Διόδωρος (ΙΕ', 36), ὅστις ἀληθῶς εἰπεῖν λέγει ὅτι οἱ Τριβαλλοὶ «σιτοδεία πιεζόμενοι» μετενάστευσαν «πανδημεῖ».

Ἐπιφοβώτερον ἐφαίνετο τὸ ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Μακεδόνας διακείμενον πολυάριθμον θρακικὸν φύλον τῶν Τριβαλλῶν τῶν νῦν οἰκούντων πρὸς βορρᾶν τοῦ Αἴμου καὶ κατὰ μῆκος τοῦ κάτω Ἰστρου. Οὗτοι, ἐξωσθέντες ἐκ τῆς παρὰ τὸν Μοραύαν χώρας αὐτῶν, εἶχον εἰσβάλλῃ ποτὲ περὶ τὸ 370 εἰς ἄλλοτρίας χώρας, καὶ ὑπερβάντες τὰ ὄρη, προήλασαν μέχρι τῶν Ἀβδήρων, ὁπόθεν παμπληθῇ ἄγοντες λείαν ἐπανῆλθον εἰς τὸν Ἰστρον καὶ ἐνταῦθα ἐξήλασαν τῶν οἰκήσεων αὐτῶν τοὺς Γέτας. ¹ Οἱ ἐξελαθέντες ἀπεσύρθησαν εἰς τὰς εὐρείας πεδιάδας τὰς ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Ἰστρου. Ἀλλὰ ταύτας καθὼς καὶ τὰ ἐλώδη δάση τὰ περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ καὶ τὰς στέππας τῆς Δοβρούτσας κατεῖχον οἱ Σκύθαι, ἐφ' ὧν ἐδέσποζεν ὁ γέρων βασιλεὺς Ἀτέας. ² Τοῦτον δὲ ἐστενοχώρησαν τόσο, ὥστε τέλος ὁ γέρων βασιλεὺς διὰ μεσολαμβάνσεως τῶν φιλικῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένων Ἑλλήνων Ἀπολλωνιατῶν, προσεκάλεσε τὸν Φίλιππον εἰς βοήθειαν. Ἀλλὰ πρὶν οὗτος ἔλθῃ, συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς τοὺς Γέτας, καὶ ἔστρεψε τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ εἰς βοήθειαν ἐκστρατεύοντος, ἀλλ' ἐτιμωρήθη κατὰ κράτος ἡττηθείς (339). Ἀλλ' ἐνῶ ὁ Φίλιππος ἐπανεκάμπτει μετὰ πλουσίων λαφύρων, οἱ Τριβαλλοί, διὰ τῆς χώρας τῶν ὁποίων διήρχετο ἐπὶ σκοπῶ ἴσως τοῦ νὰ καταπλήξῃ αὐτούς, ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ, ἀφαιρέσαντες μέρος τῶν λαφύρων· τὸ δὲ τραῦμα, ὅπερ ἔλαβε μαχόμενος, ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ παλινოსτήσῃ χωρὶς νὰ τοὺς τιμωρήσῃ. Τὸ ἐπὶ τὸν φθινόπωρον ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἑλ-

¹) Ἐκ τοῦ *Ἡροδότου* (Δ', 49) εἶνε σαφέστατα γνωστὰ αἱ πρόην οἰκῆσεις τῶν Τριβαλλῶν. Ὀνομάζει «πεδίον Τριβαλλικὸν» μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ δύο ποταμῶν Ἀγγρου καὶ Βρόγγου. Δὲν λέγεται μὲν ἔτι τῶς ὅτι οἱ Τριβαλλοὶ μετὰ τὴν ἐπὶ τὰ Ἀβδῆρα ληστρικὴν ἐπιδρομὴν μετώκησαν πέραν τοῦ Αἴμου, πρὸς ἀνατολὰς τῶν προτέρων αὐτῶν οἰκήσεων, περὶ τοῦ κατὰ τὸν ῥοὺν τῶν ποταμῶν Τίμοκ καὶ Ἰσκερ, ἀλλ' ἐκ ταύτης ὁμοῦς τῆς περιστάσεως φαίνεται ὅτι ἐξάγεται, ὅτι οἱ Γέται μετὰ τὸν βασιλεῖα Φίλιππον δὲν εὐρίσκονται πλέον ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς τοῦ Δουνάβεως.

²) Οἱ Ἰστριανοί, οἵτινες ἐστενοχώρουσαν τὸν βασιλεῖα Ἀτέαν (*Ἰουστίνου* IX, 2, 1), ἐπειδὴ λέγεται ὅτι ἐδασιεύοντο, δὲν ἦσαν οἱ Ἑλληνες τῆς πόλεως Ἰστρου. τῆς παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Δοβρούτσας. Πιστεύω ὅτι ὁ Thirwall εἶχε δίκαιον, εἰκάσας ὅτι οἱ Ἰστριανοὶ ἦσαν μὴ σκυθικὰ παρὰ τὸν Ἰστρον ἔθνη, καὶ τοιαῦτα ἐνόμιζε τοὺς Τριβαλλοὺς.

λάδα ὁ ἀμφικτυονικὸς πόλεμος, εἶτα δὲ ἀπησχόλησεν αὐτὸν ἡ κατάληψις τῶν Θηβῶν, ἡ σύνταξις τῆς κορινθιακῆς συμμαχίας καὶ μετὰ ταῦτα ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Ἰλλυριοῦ Πλευρίου· πρὶν δὲ δυνηθῇ νὰ τραπῇ ἐπὶ τοὺς Τριβαλλοὺς, κατέλαβεν αὐτὸν ὁ θάνατος. Πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μὴ δελεάσωσι τοὺς τε Τριβαλλοὺς καὶ τοὺς Ἰλλυριοὺς αἱ μέριμναι ἐνὸς νεαροῦ βασιλέως καὶ αἱ γνωσταὶ διχόνοιαί αἱ ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Πέλλης;

Ἐάν λοιπὸν οὗτοι ἐπανεστᾶν, οἱ πλησιέστατα αὐτῶν ἐν τῷ Αἰῶνι οἰκοῦντες Θρᾶκες, οἵτινες « καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ληστὰς ὡς λησταὶ ἦσαν φοβεροί », οἱ Μαῖδοι, Βέσσοι καὶ Κορπίλλοι οὐ μόνον εἰσβολὴν τινα αὐτῶν δὲν ἤθελον ἀποκρούσῃ, ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτῶν συνταχθέντες ἤθελον διπλασιάσῃ τὸν κίνδυνον. Ἐτι δὲ οἱ νοτιώτερον ἐν τῇ Ῥοδόπῃ μέχρι τῆς κοιλάδος τοῦ Νέστου οἰκοῦντες, οἱ λεγόμενοι αὐτόνομοι Θρᾶκες, βεβαίως ἤθελον συμπράξῃ μετὰ τῶν Τριβαλλῶν, ὅπως ἄλλοτε συνεπέδραμον κατὰ τῶν Ἀβδήρων. Περὶ δὲ τῶν πρὸς βορρᾶν εὐθὺς παρακειμένων, σχεδὸν εἰπεῖν ὑποτεταγμένων χωρῶν, ἰδίως δὲ περὶ τῆς μεταξὺ τοῦ Στρυμόνος καὶ τοῦ ἄνω Ἀξιοῦ κειμένης καὶ πάντως ἀξιολόγου ἡγεμονίας τῶν Παίωνων¹, ἡ μακεδονικὴ βασιλεία δὲν

¹) Οἱ Παίονες κατέχον τὰ νότια τῶν στενῶν τῶν Σκοπίων, καὶ ἐτέλουν τὴν τελετὴν τοῦ « βασιλικοῦ λουτροῦ » ἐν τῷ ποταμῷ Ἀστυκῷ (*Πολιαίων* Δ', 12, 3) πιθανῶς τῷ σημερινῷ Πστινυα. Δὲν εἶναι παντελῶς βέβαιον ὅτι κατὰ τούτους τοὺς χρόνους ὑπῆρχεν ἡγεμονία Παίωνων. Ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας Φιλίππου τοῦ Β' ὑπῆρχε, εἶνε γνωστὸν ἐκ τοῦ *Διοδώρου* (ΙΓ', 22) καὶ ἐκ τοῦ κειμένου τῆς συνθήκης τῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων συνομολογηθείσης μετὰ τοῦ Κερσιπόριος τοῦ Θρακῆ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ Γράβου τοῦ Ἰλλυριοῦ καὶ Λυκαίου τοῦ Παίονος (ἴδ. ἀνωτ. σ. 101). Ὁ Διόδωρος λέγει ὅτι τοὺς τρεῖς τούτους ὁ Φίλιππος κατεπολέμησε καὶ « ἠνάγκασε προσθέσθαι τοῖς Μακεδόσι ». τὸ δὲ ὕλικόν, ὅπερ ἔχομεν, δὲν ἐπιτρέπει νὰ κρίνωμεν, ἂν ἡ ἡγεμονία ἐν τῇ παιονικῇ χώρᾳ ἔλαβε τότε τέλος ἢ ἐπέζησε τῆς κρίσεως. Ὑστερώτερον, τῷ 310, μνημονεύεται πάλιν βασιλεὺς τῶν Παίωνων Αὐδολέωντος, υἱὸς τοῦ Πατράου (*Διοδώρου* Κ', 19), ὑπάρχουσι δὲ καὶ τετράδραχμα τοῦ βασιλέως Αὐδολέωντος μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς « Αὐδολέωντος βασιλέως » κεκομμένα ἐν τῇ αὐτῇ μήτρᾳ καὶ ἰσοδραχὴ πρὸς τὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἄλλα νομίσματα αὐτοῦ (ἄνευ τοῦ « βασιλέως ») καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ δὲν ἀκολουθοῦσι τὴν μακεδονικὴν μονάδα, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι δὲν συνεδέοντο πρὸς τὸ βασιλεῖον τῆς Μακεδονίας, εἰμὴ διὰ θεσμῶν ἀρκούντως γαλαρῶν. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Αὐδολέωντος—στερηθέντος τῆς ἡγεμονίας περὶ τὸ 282 ὑπὸ τοῦ Λυσισμάχου—ἐκαλεῖτο Ἀρίστων, ὡς καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ

ἦτο κατὰ πάντα βεβαία, ἂν καὶ πρὸς τὸ παρὸν διετέλουν ἔτι ἐν ἡσυχίᾳ. Οὐχ ἦπτον ἀβέβαιοι ἐφαίνοντο καὶ οἱ Θεῶνες οἱ ἐν τῷ λεκανοπεδίῳ τοῦ Ἑβρου καὶ μέχρι τῆς Προποντίδος πρὸς νότον καὶ τοῦ Πόντου πρὸς ἀνατολὰς οἰκοῦντες. Οὗτοι, διηρημένοι ἄλλοτε εἰς μικρὰς ἡγεμονίας, ἀπετέλουν ἐν συνόλῳ ἀξιόλογον δύναμιν, ἐφ' ὅσον ἔτυχον συμπαγοῦς τινὸς ἐνότητος ὑπὸ τοὺς Ὀδρύσας βασιλεῖς, οἵτινες πάντες κατήγοντο ἐκ τοῦ βασιλικοῦ ἐκείνου οἴκου τοῦ Τήρου τοῦ ἐπὶ Περικλέους βασιλεύσαντος τῶν Ὀδρυσῶν· ἀλλ' ὑπὸ τοῦ βασιλέως Φιλίππου μετὰ μακροῦς καὶ πολυμόχθους ἀγῶνας διηρέθησαν ἔτι μᾶλλον καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑπακούωσιν εἰς αὐτόν¹. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπήτουν παρὰ τοῦ Φιλίππου τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Κερσοβλέπτου καὶ τοῦ γέροντος Τήρου, ἐκ τούτου ἐξεβράχθη ὁ δεινὸς πόλεμος τοῦ 340. Ἐνδεχόμενον ὅτι μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ νίκην διευθέτησε καὶ τὰ θρακικὰ πράγματα, οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία, ὅτι τινὲς τούτων τῶν ἡγεμόνων διετήρησαν τὴν πατρικὴν κληρονομίαν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐκ τῆς Μακεδονίας ἐξάρτησιν², τὴν ὁποίαν βαρέως ἔφερον, καὶ το-

παιονικοῦ ἱππικοῦ ἐν τῇ στρατιᾷ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐνέβαλε τὴν ἰδέαν ὅτι οὗτος ὁ τελευταῖος ἀνῆκεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν ἡγεμόνων, καὶ ὅτι ἄρα ἡ ἡγεμονία θὰ ὑφίστατο καὶ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου (*Ἀῤῥιανού Α'*, 5, 1). Ἐν τούτοις ὁ H. Droysen παρατήρησεν ὅτι ἐπὶ τῶν ὁραίων διδράχμων τοῦ Πατράου ὁ πολέμιος ὁ καταβεβλημένος ὑπὸ τοῦ Παίονος ἱππείως εἶνε Μακεδών, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ πύλου καὶ τῆς ἀσπίδος. Ὁ Πανσανίας (*Γ'*, 13, 1) ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν Δελφῶν μνημονεύει ἀνάθημα χαλκοῦν, κεφαλὴν παιονικοῦ βίσωνος (ταύρου), ἀφιερωμένον ὑπὸ « Δροπίονος Λέοντος, βασιλέως τῶν Παίωνων ». Εἶνε ὁ αὐτὸς βασιλεὺς, περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν ἐπιγραφῇ νεωστὶ ἀνακαλυφθείσῃ ἐν Ὀλυμπίᾳ « ... πίονα Λέοντος | ... λέα Παίωνων | καὶ κτίστην τὸ κοινὸν | τῶν Παίωνων ἀνέθηκε | ἀρετῆς ἕνεκεν | καὶ εὐνοίας εἰς αὐτοὺς » (*Arch. Zeitung* 1877, σ. 38). Ἐκ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιγραφῆς δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν τὸν χρόνον αὐτῆς. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Δροπίων ὀνομάζεται κτίστης, δύναται νὰ εἰκάσῃ τις ὅτι τὸ κράτος τῶν Παίωνων, καταλυθὲν ἴσως διὰ τῆς προσαρτήσεως αὐτοῦ εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Λυσιμάχου, βεβαίως ἕνεκα τῆς φοβερᾶς ἐισβολῆς τῶν Κελτῶν (280-277), οἶονεῖ ἐκ νέου ἐκτίσθῃ ὑπὸ τοῦ Δροπίονος μετὰ τὸ 276.

¹) Κατὰ τὸν *Δημοσθένην* (Φιλίπ. Γ', §. 27) ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ἔγραφε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους τῷ 341 « ἔμοι δ' ἐστὶν εἰρήνη πρὸς τοὺς ἀκούειν ἐμοῦ βουλομένους ».

²) Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 330 καὶ 323 ὑπῆρχεν ἔτι ἡγεμόν τῆς Θράκης ὀνομαζόμενος Σεύθης (*Seuthes Odrysas*, populares suos ad defectionem compulerat. *Κουρτίου* X, 1, 45). Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐπιγραφὴ τις ἔπειτα μνημονευθεῖσα

σοῦτον βαρύτερον, καθ' ὅσον αἱ παρὰ τὸν Ἑβρον Μακεδονικαὶ ἀποικίσεις, ἴσως δὲ καὶ Μακεδῶν τις στρατηγὸς ὡς διοικητὴς αὐτῶν τοὺς ἡνάγκαζε νὰ ἔχωσιν ἡσυχίαν¹. Ἄν καὶ οἱ λαοὶ οὗτοι δὲν ἐπωφελήθησαν τὴν μετὰ τὸν φόνον τοῦ Φιλίππου ταραχὴν πρὸς φανεράς ἐχθροπραξίας, οὐδὲ ἦλθον εἰς συνεννόησιν οὔτε μετὰ τῶν συνωμοτῶν οὔτε μετὰ τοῦ Ἀττάλου οὔτε μετὰ τῶν Ἀθηναίων, ὁ ἐξ αὐτῶν φόβος ἐν τῷ συμβουλίῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο τοσοῦτον μέγας, ὥστε πάντες ἐνόμιζον, ὅτι ἦτο φρονιμώτερον νὰ ἐνδῶσσωσι, καὶ ἐν ἣ ἔτι περιπτώσει ἀποστατήσωσι, νὰ παραβλέψωσιν, ἢ ν' ἀπαιτήσωσιν αὐστηρῶς ὑπακοὴν καὶ σεβασμὸν πρὸς τὰς ὑφισταμένας συνθήκας. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος κατενόησεν, ὅτι ἡ συγκατάβασις καὶ τὰ ἡμιτελῆ μέτρα τὴν μὲν Μακεδονίαν, ἣτις ἐν ἐπιθέσει ἦτο ἀπροσμάχητος, ἤθελε καταβιάσῃ εἰς ἄμυναν, τοὺς δὲ ἀγρίους καὶ φιλόρπαγας βαρβάρους ἤθελε καταστήσῃ θρασυτέρους καὶ τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον ἀδύνατον, ἐπειδὴ δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν οὔτε τὰ ὅρια τῆς ἐπικρατείας ν' ἀφήσωσιν ἐκτεθειμένα εἰς τὰς ἐπιθέσεις των, οὔτε αὐτοὺς ὡς ψιλὸν πεζικὸν νὰ στερηθῶσιν κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους.

Ἐπειτα οἱ μὲν ἐν Ἑλλάδι κίνδυνοι εἶχον εὐτυχῶς ἀποσοβηθῇ, ἡ δὲ ὥρα τοῦ ἔτους εἶχε τοσοῦτον προχωρήσῃ, ὥστε ἐδύναντο νὰ ἐλπίζωσιν οἱ Μακεδόνες, ὅτι ἤθελον διαβῇ τὰ ὄρη ἄνευ σπουδαίων προσκομμάτων². Καὶ ὅσοι μὲν ἐκ τῶν εἰρημένων λαῶν ἀνῆκον εἰς

(Corp. Insc. Attic. II add. 175 b) τοῦ ἔτους 330 ἀναφέρει τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κότυν, ἐπιτρέπει νὰ εἰκάσωμεν ὅτι καὶ ὁ Κότυς εἶχεν ἡγεμονίαν τινά. Ὡσαύτως ἡγεμὼν τῶν Θρακῶν θὰ ἦτο καὶ ὁ Ἀγάθων, ὁ υἱὸς τοῦ Τυρίμμα, ὅστις ἐστρατήγει τῷ 334 τῶν Ὀδρυσῶν ἱππέων ἐν τῇ στρατιᾷ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἴσως δὲ καὶ ὁ Σιτάλκης ὁ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον στρατηγὼν τῶν Θρακῶν ἱππέων ἐν τῇ αὐτῇ στρατιᾷ.

1) Ἐκ τοῦ Ἀῤῥιανού (Α', 25, 3,) μαθητόμενον ὅτι Ἀλέξανδρος ὁ Λυγκηστὴς κατεστάθη «στρατηγὸς ἐπὶ Θράκης». Περὶ τὸ 330 κατεῖχε τὴν θέσιν ταύτην ὁ Μείμων. Δὲν εἶνε δυνατὸν ν' ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ Φίλιππος ἤδη εἶχε δημιουργήσῃ ταύτην τὴν στρατηγίαν, ἀλλ' εἶνε πιθανόν.

2) Ὁ Ἀῤῥιανός, ὅστις πάντα τὰ γενόμενα ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Φιλίππου μέχρι τῆς πρώτης ἐν τῷ Αἰῶνι μάχης ἀφηγεῖται διὰ τοῦ λέγεται (Α', 1, 4) λέγει «ἅμα τῷ ἦρι ἐλαύνειν ἐπὶ Θράκης, εἰς Τριβαλλοὺς καὶ Ἰλλυριοὺς», οὕτως ὥστε τὸ «ἅμα τῷ ἦρι» δὲν ἀναφέρεται κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν ἀπὸ τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ ἀνάκζεσιν. Ὡσαύτως διὰ τοῦ

τὴν Μακεδονίαν οὐδὲν ὀριστικὸν εἶχον ἐπιχειρήσει, ἥ τοῦλάχιστον ἀπὸ τῆς ἐπανόδου τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Μακεδονίαν δὲν ἐφαίνοντο ὅτι εἶχον κατὰ νοῦν νὰ ἐξακολουθήσωσι τὰ τολμηρὰ τῶν ἐγχειρήματα· ἀλλ' ἄφ' ἑτέρου πάλιν, ἵνα καταπλήξωσιν αὐτοὺς καὶ ἀποτρέψωσιν ἀπὸ πάσης σκέψεως ἐπαναστάσεων καὶ νεωτερισμῶν, ἦτο ἀνάγκη νὰ καταδειχθῇ τρόπον τινὰ ὀφθαλμοφανῶς ἡ ὑπεροχὴ τῶν μακεδονικῶν ὅπλων καὶ ἡ ἀμετάτρεπτος θέλησις τοῦ νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτά. Διὰ ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Τριβαλλῶν, οἵτινες δὲν εἶχον ἀκόμη τιμωρηθῇ δι' ὅσα ἔπραξαν κατὰ τοῦ Φιλίππου, ἐπανακάμπτοντος ἐκ τῆς Σκυθικῆς ἐκστρατείας.

Ὁ βασιλεὺς εἶχε δύο ἀνοικτάς ὁδούς, δι' ὧν ἐδύνατο νὰ διαβῇ τὰ ὄρη καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν χώραν τῶν Τριβαλλῶν, εἴτε ἀνερχόμενος τὸν Ἀξιὸν διὰ τῶν βορείων στενῶν καὶ τῆς χώρας τῶν ἁείποτε πιστῶν Ἀγριάνων νὰ καταβῇ εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Τριβαλλῶν, εἴτε πρὸς ἀνατολὰς διὰ τῆς χώρας τῶν αὐτονόμων Θρακῶν καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἑβρου ν' ἀναβῇ τὸν Αἴμον, ὅπως ἐπιπέσῃ κατὰ τῶν Τριβαλλῶν ἐκ τῶν ἀνατολικῶν αὐτῶν ὁρίων. Ἡ δευτέρα αὕτη ὁδὸς ἦτο προτιμότερα, ὡς ἄγουσα διὰ τῆς χώρας ἀβεβαίων ἐθνῶν, καὶ ἰδίως διὰ τῶν Ὀδρυσῶν Θρακῶν. Ταῦτοχρόνως δὲ προσεκλήθησαν οἱ Βυζάντιοι νὰ πέμψωσι τριήρεις τινὰς εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰστρου, ὅπως δι' αὐτῶν δυνηθῶσι νὰ διαβῶσι τὸν ποταμόν¹. Ὁ Ἀντίπατρος ἔμεινεν ἐν Πέλλῃ πρὸς διοίκησιν τοῦ κράτους².

λέγουσι διηγείται ὅτι ὁ Ἀλεξάνδρος « διαβάς τὸν Νέσσον δεκαταῖος ἐπὶ τὸ ὄρος τὸν Αἴμον » ἦλθεν. Ὁ τρόπος τοῦ Ἀρριανῶς εἶνε, ὅτι δσάκις μεταχειρίζεται τὸ λέγουσι δὲν ἀρβύεται ἐκ τοῦ Πτολεμαίου ἢ Ἀριστοβούλου.

¹) Δὲν παραδίδεται, ἀν ἡ σχέσις αὕτη τῆς ὑπακοῆς τοῦ Βυζαντίου ἐστηρίζετο εἰς ἰδιαιτέρας συνθήκας, ἥ εἰς τὸ ὅτι εἶχε καὶ αὐτὸ προσχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν συμμαχίαν— ὅπερ οὐδὲν μάλλον παραδίδεται. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον εἶνε πιθανώτερον κατὰ τὸν Σουΐδαν ἐν λ. Αἴων.

²) Ὅτι ὁ Ἀντίπατρος ἔλαβε ταύτην τὴν ἐξουσίαν— περὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς οὐδὲν παραδίδεται— ἐξάγεται ἐκ τοῦ *Δευνάρχου* (Α' §. 18) ὅπου λέγεται ὅτι, ἀπόντος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ Ἀντίπατρος ἔπεμψε πρέσβεις εἰς τὴν Ἀρκαδίαν.

Ἐκ τῆς Ἀμφιπόλεως ὥρμησεν ὁ βασιλεὺς τὸ μὲν πρῶτον πρὸς ἀνατολὰς¹ διὰ τῆς χώρας τῶν αὐτονόμων Θρακῶν, εἶτα ἔχων τοὺς Φιλίππους καὶ τὸν Ὀρβηλον ἐν ἀριστερᾷ, ἀνῆλθε τὴν κοιλάδα τοῦ Νέσσου καὶ διέβη τοῦτον τὸν ποταμόν². Μετὰ ταῦτα ὑπερέβη τὴν Ῥοδόπην, ἵνα διὰ τῆς χώρας τῶν Ὀδρυσῶν ἔλθῃ εἰς τὰ στενὰ τοῦ Αἴμου³. Μετὰ δεκαήμερον πορείαν, ὡς λέγουσιν, ἔφθασεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους. Ἡ ὁδός, ἣτις ἐνταῦθα στενουμένη ἀνέρχεται ὀρθία μεταξὺ τῶν ὕψωμάτων, εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ τῶν πολεμίων, οἵτινες ἐφαίνοντο ὅτι ἤθελον πάσῃ δυνάμει νὰ κωλύσωσι τὴν διάβασιν. Ἦσαν δὲ οὗτοι τὸ μὲν πλεονεχῶροι κάτοικοι τοῦ ὄρους⁴, τὸ δὲ αὐτόνομοι Θραῖκες· μόνα

¹) Πόση ἦτο ἡ δύναμις τοῦ στρατοῦ δὲν λέγεται· ἀλλὰ βλέπομεν ἐκ τοῦ Ἀρριανῶ (Α', 3, 5), ὅστις μνημονεύει τρεῖς ἢ μάλλον τέσσαρας ἱλας ἱππέων, ὅτι τοὐλάχιστον 1500 ἱππεῖς συνεστράτευον (Α', 3, 6). ἔπειτα μνημονεύονται τὸ τε ἄγλημα καὶ οἱ ἄλλοι ὑπαπισσάται, πολλὰ λοιπὸν τάξεις, ἔπειτα αἱ φάλαγγες τοῦ Κοῖνου, Περόικου καὶ Ἀμύντου (Α', 6, 10· 8, 1)· ἐξ ἄλλου χωρίου (Α', 4, 5) ἐξάγεται ὅτι συνεστράτευον καὶ ἡ τοῦ Μελεάγρου καὶ Φιλίππου· ἴσως δὲ καὶ ἄλλαι προσέτι (Α', 2, 1). Ἐὰν προστεθῶσι καὶ οἱ διαγίλιοι τοξόται καὶ Ἀγριᾶνες, περὶ ὧν γίνεται ὡσαύτως λόγος, τὸ σύνολον ἀνέρχεται εἰς τὸ ποσὸν τῶν 20,000 ἀνδρῶν. Ἡ στρατιὰ περιελάμβανε καὶ μηχανὰς (Ἀρριανῶ Α', 6, 8).

²) Τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Ἀρριανῶ « διαβάς τὸν Νέσσον » (Α', 1, 5) δὲν ἐπιτρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀνῆλθε τὴν κοιλάδα τοῦ Νέσσου μέχρι τοῦ Ῥασλὸκ (Μαομία) καὶ ἐκεῖθεν διαβάς τὸ στενὸν τῆς Τσεπίνας καὶ τὴν κοιλάδα Ἰελλ-Δερε κατῆλθεν εἰς τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Ἑβρου καὶ ἐπορεύθη εἰς τὴν Φιλιππούπολιν. Τὸν Νέσσον θὰ διέβη πρότερον ἢ διὰ τὸ Βούκ, ἵνα νοτίως τῆς ὑψηλῆς Κρούσοδας καταβῇ εἰς τὴν Ἀρδαν καὶ διὰ τοῦ Ἀσμυλᾶν εἰς τὸν Ἑβρον (Ἀνδριανούπολιν), ἢ παρὰ τὸ Νευροκόπι, ὅθεν βορείως τῆς Κρούσοδας τὸ στενὸν τοῦ Καραβουλᾶκ ἄγει εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Κρίτσμα πρὸς τὴν Φιλιππούπολιν (Ἰδ. τὰς ὁδοὺς ἐπὶ τοῦ μεγάλου χάρτου τοῦ Κίπερτ, 1870. Τίς τῶν δύο τούτων ὁδῶν εἶνε ἐπιτηδαιότερα εἰς πορείαν στρατοῦ, εἶνε ἄλλο ζήτημα· πρὸς τὸν σκοπὸν ὅμως τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ βραχυτέρα ὁδὸς ἦτο ἡ διὰ τοῦ Νευροκοπίου.

³) Ἡ ὁδός, ἣν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπορεύθη θὰ ἦτο ἡ αὕτη, ἣν ἠκολούθησε καὶ ὁ Φίλιππος ὁ Γ' κατὰ τὸν Πολύδιον (ΚΓ', 8, 4) καὶ τὸν Τίτον Λίβιον (XXXIX, 5 3) « διελθὼν διὰ μέσης τῆς Θράκης ἐνέβαλεν εἰς Ὀδρύσας, Βέσσους καὶ Δενηλήτους ». Ἐξ ὧν ὁ Ἀρριανὸς (Α', 25. 2) λέγει, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἅμα ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον προσηγορεύθη ὑπὸ πρώτου τοῦ Λυγκηστοῦ Ἀλεξάνδρου βασιλεὺς, « ὕστερον δὲ καὶ ἐν τιμῇ ἅμφ' αὐτὸν εἶχε στρατηγόν τε ἐπὶ Θράκης στεῖλας κτλ. », δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἂν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τότε εἶχε στελεχίῃ τὸν Λυγκηστὴν εἰς τὴν Θράκην ὡς στρατηγόν, ἢ ἂν τὴν κατὰ τὸ 335 τὸν κατέστησεν ἐκεῖ.

⁴) Ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀρριανῶ (Α', 1, 6) ἀντὶ τοῦ τῶν δὲ ἐμπόρων πολλοὶ ἀναγινώσκουσι τινες δικαίως τῶν ἐκ τῶν ὀρεῶν πολλοὶ [ἄλλοι δὲ τῶν ἐγ-

ὅπλα ἔχοντες ἐγχειρίδιον καὶ ἀκόντιον καὶ ἀντὶ περικεφαλαίας ἀλωπεκῇν δὲν ἐδύναντο νὰ μάχωνται ἐκ τοῦ συστάδην κατὰ τῶν βαρέως ὠπλισμένων Μακεδόνων· δι' ὃ ἐσκόπουν, ἅμα ἀνερχομένην εἰς τὰ ὑψηλὰ τὴν φάλαγγα τῶν πολεμίων, νὰ διασπάρωσι κατακυλίωντες τὰς πολλὰς ἀμάξας, ὅσας εἶχον τάξῃ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων, ἵνα ἐν τῷ θορύβῳ ἐπιπέσωσι κατὰ τῶν διαλελυμένων τάξεων. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, κατιδὼν τὸν κίνδυνον καὶ πεποιθώς, ὅτι ἄλλοθι οὐδαμοῦ ἦτο δυνατὴ ἡ διάβασις, παρήγγειλεν εἰς τοὺς πεζοὺς, ἅμα καταφερομένων τῶν ἀμαξῶν, ὅπου μὲν τὸ ἔδαφος ἐπέτρεπε, νὰ διανοίξωσι τὴν φάλαγγα καὶ ν' ἀφήσωσι τὰς ἀμάξας νὰ διελάσσωσι διὰ τούτων τῶν χασμάτων· ὅπου δὲ δὲν ἐδύναντο νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὰ πλάγια, ὥφειλον οἱ ἄνδρες, στηρίζοντες τὸ γόνυ εἰς τὸ ἔδαφος, νὰ συγκλείσωσι τὰς ἀσπίδας ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν δίκην στέγης, ὅπως αἱ καταφερόμεναι ἀμαξαὶ ὑπερβῶσιν αὐτοὺς. Αἱ ἀμαξαὶ ἐπῆλθον, καὶ ἔδραμον αἱ μὲν διὰ τῶν διαλειμμάτων, αἱ δὲ ὑπεράνω τῶν ἀσπίδων, καὶ οὐδένα ἔβλαψαν. Τότε οἱ Μακεδόνες ἀναβοήσαντες ὥρμησαν κατὰ τῶν Θρακῶν, καὶ οἱ τοξόται, προχωρήσαντες ἐκ τοῦ δεξιοῦ κέρατος, ἀνεχαίτισαν διὰ τῶν βελῶν αὐτῶν τοὺς ἐπιτιθεμένους πολεμίους, καὶ ἐπροστάτευσαν τὴν πορείαν τῶν ἀνερχομένων ὀπλιτῶν. Ἐπελθόντες δὲ οὗτοι ἐν πυκνῇ φάλαγγι, ἐξέβαλον ὅχι δυσκόλως ἐκ τῆς θέσεώς των τοὺς κακῶς ὠπλισμένους βαρβάρους οὕτως,

χωρίων πολλοὶ Σ. Μ.] Εἶνε δὲ οὗτοι πιθανῶς οἱ Βέσσοι, [λεγόμενοι καὶ Βεσσοὶ καὶ Βησσοὶ Σ. Μ.] κάτοχοι τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διονύσου τοῦ ἐπὶ τῶν ὄρεων, *Δίωνος Κασίου* ΝΑ', 25, ΝΔ', 34. *Ἡροδότου* Ζ', 111. Διότι κατὰ τὸν *Στράβωνα* (Ζ', σ. 318.) καὶ *Πλίνιον* (IV, 40) οἰκοῦσιν ἐν τῷ Αἵμῳ (ἀπὸ τοῦ Πόντου πρὸς δυσμὰς) ἀλλεπάλληλοι οἱ Κόραλλοι (ὀρθότερον Κορπίλλοι) Βέσσοι, Μαῖδοι. Ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐθυσίασεν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Διονύσου ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, ἱστορεῖ ὁ *Σουετώνιος* (Ang. 94). Τὰ δὲ «στενὰ τῆς ἀνόδου τῆς ἐπὶ τὸ ὄρος» (*Ἀῤῥδιανοῦ* Α', 1, 6) ἐπεθύμουν νὰ θεωρήσω ὡς τὴν κλεισώρειαν τοῦ Καλιφέρ, ἣν διήλθεν ὁ Heinrich Barth τῷ 1862. Τὸ δὲ στενὸν τοῦ Ἀετοῦ, (ἄνωθι τῆς Σούμλας) ὡς περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Cypr. Robert (Die Slaven der Türkei II² σ. 186) θὰ ἦτο πάντῃ ἀκατάλληλον πρὸς τὴν χρῆσιν ἐκείνην τῶν ἀμαξῶν, εἰ δὲ ὀλιγώτερον ἢ ἄλλη στενοπορία τοῦ Ἀετοῦ ἢ ἄνωθι τοῦ Καρναμπάτ, ἢ περιγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ von Hochstetter (Mittheil. der k. k. geograph. Gesellsch. in Wien 1871, σ. 587).

ὥστε δὲν ἐδύναντο πλέον ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὸν ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος μετὰ τῶν ὑπασπιστῶν καὶ Ἀγριάνων ἐφορμήσαντα βασιλέα, ἀλλὰ ῥίψαντες τὰ ὅπλα, ὅπως ἐδύναντο ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πρὸς τὰ κάτω τοῦ ὄρους, καὶ ἀπέθανον μὲν χίλιοι πεντακόσιοι, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ οἱ παῖδες καὶ τὰ ὑπάρχοντά των ἔγειναν λεία τῶν Μακεδόνων, καὶ ἐπέμφθησαν ὑπὸ τὸν Λυσανίαν καὶ Φιλώταν εἰς τὰς παραθαλασσίους πόλεις, ἵνα πωληθῶσιν ¹.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος κατέβη διὰ τῶν πλαγιωτέρων κλιτύων τοῦ ὄρους εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Τριβαλλῶν, διαδὰς τὸν Λύγινον, ὅστις ἀπέχει ἐνταῦθα τριῶν ἡμερῶν δρόμον ἀπὸ τοῦ Ἰστρου ². Ὁ δὲ Σύρμος ὁ ἡγεμὼν τῶν Τριβαλλῶν, μαθὼν τὴν ἐκστρατεῖαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἶχε προαποστείλῃ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία τῶν Τριβαλλῶν εἰς τὸν Ἰστρον, διατάξας νὰ διαβῶσιν εἰς τὴν νῆσον Πεύκην ³, ἐκεῖ δὲ εἶχον ἤδη καταφύγη καὶ οἱ πλησιόχωροι τῶν

¹) Ἀρξιδιανὸς Α', 2, 1. Πολυαῖνου Δ', 3, 11. Ὁ ἐνταῦθα ὀνομαζόμενος Φιλώτας εἶνε διάφορος τοῦ φρουράρχου τῆς Καδμείας καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Παρμενίωνος, ὅστις κατὰ τὸν Ἀρξιδιανὸν (Α', 2, 5) ἡγεῖτο τῶν ἱππέων.

²) Ὁ Λύγιнос δὲν μνημονεύεται ἄλλαχοῦ. Δὲν πρέπει νὰ ταῦτισθῇ, ὅπως καὶ ἐγὼ ἄλλοτε ἐπραξα, πρὸς τὸν Ὅσκιον (Ἰσπερ.), ὅστις δὲν ἀπετελεῖ πλέον, ὡς ἐπὶ Θουκυδίδου (Β', 96) τὰ ἀνατολικά ὄρια τῶν Τριβαλλῶν, καὶ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Ἀρξιδιανοῦ ὅτι ὁ Λύγιнос «ἀπέχει ἀπὸ τοῦ Ἰστρου... σταθμοὺς τρεῖς» δὲν φέρει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ποταμὸς ἐκβάλλει ἀμέσως εἰς τὸν Πόντον· ἄλλως ἐδύνάτο νὰ εἶνε μόνον ὁ Κανιτσὺς ὁ παρὰ τὴν Σούμλαν ῥέων. Ἐπειτα δὲν δύναται νὰ κρίνῃ τις, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος κατέβῃ τὸ ὄρος διευθυνόμενος πρὸς τὸ Τροϊαν ἢ πρὸς τὸ Γράμποδον. Ἐν τοῦτοις εἶνε ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι ὁ Ἰάντρας ὑπὸ τὸ Γράμποδον μέχρι Τυρνόδου, τῆς παλαιᾶς πρωτευούσης τῆς Βουλγαρίας, ῥεῖει καθ' ὅλου εἰπεῖν πρὸς ἀνατολὰς, καὶ ὅτι ἀπὸ Τυρνόδου μέχρι Ῥουσσόου ἡ ἀπόστασις εἶνε περίπου 14 μιλίων. Ὁ δὲ Roesler (Rumänische Studien 1871, σ. 20) νομίζει ὅτι ἀνευρίσκει τὸν Λύγινον ἐν τῷ ποταμίῳ Ljig, δεξιόθεν τοῦ Κολουβάρα τοῦ εἰσβάλλοντος εἰς τὸν Δούναβιν, καὶ πιστεύει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, διευθυνόμενος πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ διῆλθε διὰ τῶν παρὰ τὴν Σόφιαν στενῶν (Porta Trajani). Τότε ἀναγκαίως οἱ μὲν Τριβαλλοὶ ᾤκουν παρὰ τὸν Μοραῦαν, οἱ δὲ Γέται ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως παρὰ τὸ Βελιγράδιον.

³) Ὁ Ἀρξιδιανὸς λέγει «εἰς νῆσόν τινα τῶν ἐν Ἰστρῷ», ὁ δὲ Στράβων (Ζ', σ. 310) βεβαίως κατὰ τὸν Πτολεμαῖον «τῆς ἐν αὐτῷ (τῷ Ἰστρῷ) νήσου», ἀμφότεροι δὲ ὀνομάζουσιν αὐτὴν Πεύκην. Οἱ ἐρευνηταὶ ἐκλαμβάνουσιν αὐτὴν ὡς τὴν μεγάλην Πεύκην, περὶ ἧς ὁ Στράβων (Ζ', σ. 305) λέγει «πρὸς δὲ ταῖς ἐκβολαῖς μεγάλη νῆσός ἐστιν ἡ Πεύκη», ἥτις κατὰ τὸν Σκύμνον τὸν Χιον (στ. 789) «οὐκ ἔστ' ἐλάττω μὲν Ῥόδου». Ἀλλ' ἡ νῆσος αὕτη, ἡ σχηματισθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰστρου, οὐδαμῶς ἀρμόζει εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ Ἀρξιδιανοῦ (Α', 3, 4) «τῆς νήσου τὰ πολλὰ ἀπότομα εἰς προσβολήν», ἐτι

Τριβαλλῶν Θραῖκες¹ καὶ αὐτὸς ὁ Σύρμος μετὰ τῶν περὶ αὐτόν. Τὸ δὲ πολὺ πλῆθος τῶν Τριβαλλῶν, στραφέν ὀπίσω πρὸς τὸν ποταμὸν Λύγινον, ὁπόθεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν προτεραίαν εἶχεν ἀναζεύξῃ, ἐσκόπει νὰ καταλάβῃ τὰ ὀπισθεν αὐτοῦ στενά. Ἀλλὰ μαθὼν τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἐστράφη πάραυτα ὀπίσω πρὸς συνάντησιν αὐτῶν, καὶ αἰφνης κατέλαβεν αὐτοὺς ἅμα στρατοπεδεύσαντας. Εὐθὺς οὗτοι παρετάχθησαν κατὰ τὴν παρυφὴν τοῦ δάσους τοῦ παρὰ τὸν ποταμὸν ἐκτεινομένου. Ἐν ᾧ δὲ αἱ τάξεις τῆς φάλαγγος προσήρχοντο, ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε τοὺς τοξότας καὶ σφενδονήτας νὰ προδράμωσι, καὶ διὰ τῶν βελῶν καὶ λίθων νὰ προκαλέσωσι τοὺς πολεμίους εἰς τὸ ἀναπεπταμένον πεδῖον. Οὗτοι δὲ τῷ ὄντι ἐξώρμησαν, καὶ ἐπειδὴ μάλιστα κατὰ τὸ δεξιὸν κέρας ἀπετόλμησαν πέραν τοῦ δέοντος, τρεῖς ἱλαὶ τοῦ ἱππικοῦ δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν ἐπῆλσαν κατ' αὐτῶν, εὐθὺς δὲ ἐπῆλθον καὶ ἄλλαι ἱλαὶ κατὰ τοῦ κέντρου καὶ ἡ φάλαγξ κατόπιν αὐτῶν. Οἱ πολέμιοι, οἵτινες μέχρι τοῦδε ἀνδρείως ἐμάχοντο, δὲν ἀντέσχον εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν θεωρακισμένων ἱππέων καὶ τῆς πυκνῆς φάλαγγος, καὶ διὰ τοῦ δάσους ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πρὸς τὸν ποταμόν. Τρισχίλιοι ἀπέθανον κατὰ τὴν φυγὴν, οἱ δὲ ἄλλοι ἐσώθησαν ὑπὸ τοῦ σκότους τοῦ δάσους καὶ τῆς ἐπελθούσης νυκτός.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐξηκολούθησε τὴν προτέραν αὐτοῦ πορείαν καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν ἔφθασεν εἰς τὴν ὄχθην τοῦ Ἰστρου, ὅπου τὸν περιέμενον ἤδη τὰ ἐκ τοῦ Βυζαντίου πλοῖα. Εὐθὺς δὲ ταῦτα

δὲ ὀλιγώτερον φαίνεται ὅτι ὁ ποταμὸς διὰ τὴν στενότητα « οἷα δὴ ἐς στενὸν σύγκλεισμένος » ὑπῆρξε ταχύρροος καὶ δυσδιάβατος, ἥκιστα δὲ πάντων ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀντὶ ν' ἀποδῇ εἰς τὴν νῆσον, ἀπεφάσισε νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην. Ἡ νῆσος αὕτη Πεύκη δὲν θὰ ἦτο τόσον μεγάλη, ὅσον ἡ Ῥόδος, θὰ ἦτο ἀπλῶς μία τῶν ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ ποταμοῦ νήσων, ὅποιαί πολλαὶ ὑπάρχουσιν ἄνωθεν τῆς Σιλιστρίας πρὸ τῆς μεσημβρινῆς ὄχθης, ἥτις εἶνε ὑψηλότερα. Πρὸς ταῦτα δὲ συμφωνεῖ καὶ ὁ *Στράβων* ἢ *Πτολεμαῖος* (Ζ', σ. 301) λέγων « Ὅρων μέχρι τοῦ Ἰστρου καθήκοντας καὶ τῆς ἐν αὐτῇ νήσου Πεύκης, τὰ πέραν δὲ Γέτας ἔχοντας ».

¹⁾ *Ἀρρίανου* (Α', 2, 3)· « καὶ οἱ Θραῖκες οἱ πρόσχωροι τοῖς Τριβαλοῖς... συμπεφυγότες ἦσαν ». Δὲν λέγει τὸ ὄνομα τούτων τῶν Θρακῶν, ἀλλ' ἐντεῦθεν βλέπομεν ὅτι μετὰ τῶν Τριβαλλῶν καὶ τοῦ Πόντου ὄκουν καὶ Θραῖκες, ἀλλ' ὄχι πλέον ἢ Θρακικὴ φυλὴ τῶν Γετῶν.

ἐπληρώθησαν τοξοτῶν καὶ ὀπλιτῶν, ἵνα προσβάλωσι τὴν νῆσον, εἰς ἣν εἶχον καταφύγη οἱ Τριβαλλοὶ καὶ Θραῖκες. Ἄλλ' ἡ μὲν νῆσος ἐφρουρεῖτο καλῶς, αἱ δὲ ὄχθαι αὐτῆς ἦσαν ἀπότομοι, καὶ ὁ ἐνταῦθα συστελλόμενος ποταμὸς ταχύρρους, τὰ δὲ πλοῖα παρὰ πολὺ ὀλίγα, καὶ οἱ ἐπὶ τῆς βορείας ὄχθης Γέται ἐφαίνοντο ἔτοιμοι νὰ συμπράξωσι μετ' αὐτῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος λοιπὸν ἀνεκάλεσε τὰ πλοῖα, καὶ ἀπεφάσισε παρευθὺς νὰ προσβάλῃ τοὺς κατὰ τὴν ἀντιπέραν ὄχθην Γέτας, νομίζων ὅτι, ἂν διὰ τῆς ταπεινώσεως τούτων γείνῃ κύριος ἀμφοτέρων τῶν ὄχθων, δὲν ἐδύνατο οὐδὲ ἡ ἐν τῷ ποταμῷ νῆσος ἐπὶ πλέον ν' ἀντισταθῇ¹.

Οἱ Γέται, τετρακισχίλιοι περίπου ἵππεῖς καὶ πλέον ἢ δεκακισχίλιοι πεζοί, εἶχον παραταχθῇ παρὰ τὴν βορείαν ὄχθην τοῦ Ἰστρου ἔμπροσθεν κακῶς ὠχυρωμένης πόλεως ὀλίγον ἐνδοτέρω κειμένης. Προσεδόκων ἴσως, ὅτι ὁ ἐχθρὸς θὰ εἶχε χρεῖαν πολλῶν ἡμερῶν πρὸς διάβασιν τοῦ ποταμοῦ, καὶ ὅτι αὐτοὶ θὰ εὕρισκον καιρὸν νὰ προσβάλωσι καὶ συντρίψωσι τὰ καθ' ἕκαστον ἀποβαίνοντα ἀποσπάσματα. Ἦτο μέσα Μαΐου, οἱ ἀγροὶ οἱ παρὰ τὴν πόλιν τῶν Γετῶν ἦσαν ἐσπαρμένοι, καὶ τὸ λῆιον ἀρκούντως βαθύ, ὥστε ν' ἀποκρύπτῃ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἐχθροῦ τοὺς ἀποβαίνοντας στρατιώτας². Τὸ πᾶν ἦτο νὰ καταλάβωσι τοὺς Γέτας διὰ ταχείας ἐπιθέσεως. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐκ Βυζαντίου πλοῖα δὲν ἐδύναντο νὰ περιλάβωσιν ἱκανοὺς στρατιώτας, συνέλεξαν ἐκ τῶν περιχώρων πλῆθος μικρῶν ἀκατίων, ὅποια οἱ ἐγγύριοι μετεχειρίζοντο εἴτε ἀλιεύοντες ἐν τῷ ποταμῷ, εἴτε ληστεύοντες, ἢ φίλους ἐν ἄλλοις χωρίοις ἐπισκεπτόμενοι· ἐκτὸς δὲ τούτων τὰ δέρματα, ὑπὸ τὰ ὅποια κατ-

¹) Τὸ Θρακικὸν ἔθνος τῶν Γετῶν ἦδη κατὰ τὸ 340 συνετάσσετο μετὰ τοῦ Φιλίππου, διότι οὗτος ἐπολέμησε καὶ ἐνίκησε τὸν καταπιέζοντα αὐτοὺς βασιλεῖα τῶν Σκυθῶν Ἀτέαν. Ἡ δὲ ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐμφαίνει αὐτοὺς οἰκοῦντας τὴν βορείαν ὄχθην τοῦ Ἰστρου. Ἐνδεχόμενον ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐκστρατεύων δὲν ἐσκόπει νὰ προσβάλῃ αὐτοὺς, καὶ ὅτι τὰ ἐκ Βυζαντίου πλοῖα παρήγγειλε κατὰ τῶν Τριβαλλῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ παρετήρησεν ὅτι πέραν τοῦ Ἰστρου συνήθροζον τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις, ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ δώσῃ καὶ εἰς αὐτοὺς ἐν μάθημα.

²) Ταῦτα κατὰ προφορικὴν ἀνακοίνωσιν βοτανικοῦ, ὅστις ἐνταῦθα περὶ τὰ μέσα Μαΐου εἶδε τὸν σῖτον εἰς ὕψος ἀναστήματος ἀνθρώπου.

εσκήνουν οἱ Μακεδόνες, ἐπλήρωσαν ἀχύρων καὶ συνέδεσαν. Ἐν τῷ μέσῳ βαθείας νυκτὸς χίλιοι πεντακόσιοι ἵππεῖς καὶ τετρακισχίλιοι πεζοί, ἡγουμένου τοῦ βασιλέως, διέβησαν τὸν ποταμὸν καὶ ἀπέβησαν ἀποκρυπτόμενοι ὑπὸ τοῦ ἐκτεταμένου σπαρτοῦ ἀγροῦ τοῦ κάτωθι τῆς πόλεως. Κατὰ τὰ ἐξημερώματα προῆγον διὰ τοῦ ληίου, καθ' ὃ οἱ πεζοὶ εἶχον τὴν παραγγελίαν διὰ τῶν πλαγίων σαρισσῶν νὰ καταβάλλωσι τὸν σῖτον, μέχρις οὗ ἔφθασαν εἰς ἔδαφος ἀκαλλιέργητον. Ἐνταῦθα οἱ ἵππεῖς, οἵτινες ἐπηκολούθουν τοὺς πεζοὺς, παρήλασαν ἡγουμένου τοῦ βασιλέως πρὸς τὸ δεξιὸν κέρα, ἐν ᾧ ἀριστερόθεν προέβαινεν ὑπὸ τὸν Νικάνορα ἡ φάλαγξ, ἐρειδομένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ καὶ ἔχουσα μέτωπον ἀνεπτυγμένον. Οἱ Γέται καταπλαγέντες ὑπὸ τῆς ἀκατανοήτου τόλμης τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις τόσον εὐκόλως διέβη τὸν μέγιστον τῶν ποταμῶν καὶ τοῦτον ἐν καιρῷ νυκτός, καὶ μὴ δυνάμενοι ν' ἀντιστῶσι μήτε εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν ἵππεων μήτε εἰς τὴν βίαν τῆς φάλαγγος, ἔσπευσαν νὰ εἰσπέσωσιν εἰς τὴν πόλιν· ἰδόντες δὲ καὶ ἐκεῖσε ἐπερχομένους τοὺς πολεμίους, παραλαβόντες ἐκ τῶν γυναικῶν καὶ παίδων ὅσους ἐδύναντο νὰ φέρωσιν οἱ ἵπποι, κατέφυγον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας. Ὁ βασιλεὺς, εἰσελθὼν εἰς τὴν πόλιν κατέστρεψεν αὐτήν, ἀπέστειλε τὴν λείαν ὑπὸ τὸν Φίλιππον καὶ Μελέαγρον εἰς τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ ἐθυσίασεν εὐχαριστήρια εἰς τὸν Δία τὸν Σωτῆρα, τὸν Ἡρακλέα καὶ τὸν ποταμόν. Ὁ σκοπὸς αὐτοῦ δὲν ἦτο νὰ ἐπεκτείνῃ τὰ ὅρια τῆς ἐπικρατείας αὐτοῦ μέχρι τῶν ἀχανῶν πεδιάδων τῶν πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἰστροῦ ἐκτεινομένων· διότι ἀφ' οὗ οἱ Γέται ἐγνώρισαν τὴν δύναμιν τῶν Μακεδόνων, ὃ εὐρύς ποταμὸς ἦτο ἀσφαλὲς ὄριον, καὶ ἐκεῖ πλησίον οὐδὲν ὑπῆρχε φύλον, οὗ τὴν ἀντίστασιν θὰ εἶχον νὰ φοβῶνται. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ὁ βασιλεὺς διὰ τῶν θυσιῶν ἐκείνων καθώρισε τὸ βόρειον τέρμα τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτοῦ, ἐπανῆλθεν αὐθημερὸν ἐκ τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης, καθ' ἣν οὐδὲ ἓνα στρατιώτην ἀπώλεσεν, εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ὄχθης στρατόπεδον αὐτοῦ¹.

1) Ἀρρίανου Α', 4, 5.

Μετὰ τοσοῦτον ταχεῖαν καὶ τελεσφόρον ἐπιχείρησιν τὰ ἔθνη τὰ πλησίον τοῦ Ἰστροῦ οἰκοῦντα ἔπεμψαν πρέσβεις μετὰ δώρων ἐγγυρίων εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ βασιλέως, ἐξαιτούμενοι εἰρήνην, ἥτις εὐχαρίστως ἐδόθη αὐτοῖς. Καὶ ὁ βασιλεὺς δὲ τῶν Τριβαλλῶν Σύρμος, κατιδὼν, ὅτι δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῇ ἐν τῇ νήσῳ τοῦ Ἰστροῦ, ὑπετάχθη. Ἐνταῦθα ἦλθε καὶ ἐκ τῶν παρὰ τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν ὁρέων πρεσβεία Κελτῶν, οἵτινες κατὰ τὴν ἀφήγησιν αὐτόπτου μάρτυρος μεγαλόσωμοι ὄντες καὶ μεγάλα ἐφ' ἑαυτοῖς φρονοῦντες καὶ τὰς μεγάλας πράξεις τοῦ βασιλέως μαθόντες, ἤθελον νὰ ζητήσωσι τὴν φιλίαν του. Κατὰ τὸ δεῖπνον ἠρώτησεν αὐτοὺς ὁ νεαρὸς βασιλεὺς, τί μάλιστα ἐφοβοῦντο, νομίζων ὅτι θὰ ἔλεγον αὐτόν, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπεκρίθησαν, « οὐδὲν ἄλλο ἢ μήποτε ὁ οὐρανὸς ἐμπέσῃ ἐπ' αὐτῶν, ἀλλὰ τοιοῦτου ἥρωος ἢ φιλία ἐθεωρεῖτο παρ' αὐτοῖς πλείστου ἀξία ». Ὁ βασιλεὺς ὠνόμασεν αὐτοὺς φίλους καὶ συμμάχους, καὶ ἀπέπεμψε, δούς πλοῦσια δῶρα, ἀλλ' οὐχ ἥττον εἶπεν ὅτι οἱ Κελτοὶ ἦσαν ἀλαζόνες¹.

Ἀφ' οὗ δὲ οὕτω καταβαλὼν τοὺς αὐτονόμους Θρᾷκας καὶ ἀναγκάσας εἰς ἡσυχίαν τοὺς Ὀδρύσας διὰ τῆς νίκης κατὰ τῶν Τριβαλλῶν, ἀποκατέστησε τὴν μακεδονικὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῶν πρὸς νότον τοῦ Ἰστροῦ ἐθνῶν, διὰ δὲ τῆς ἡττης τῶν Γετῶν ἡσφάλισε τὸν Ἰστρον ὡς ὄριον, καὶ οὕτως ἐπετεύχθη ὁ σκοπὸς ταύτης τῆς ἐκστρατείας, ὁ Ἀλέξανδρος ἔσπευσε νὰ τραπῇ πρὸς νότον, καὶ διὰ τῆς χώρας τῶν συμμάχων αὐτοῦ Ἀγριάνων² (πεδιάδος τῆς Σόφιας) ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Διότι εἶχεν ἤδη λάβῃ τὴν εἰδησιν, ὅτι ὁ ἡγεμὼν τῶν Ἰλλυριῶν Κλεῖτος εἶχε γείνη κύριος τοῦ στενοῦ τοῦ Πηλίου, ὅτι ὁ ἡγεμὼν τῶν Ταυλαντίων Γλαυκίας ἐπορεύετο ἤδη, ὅπως ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Κλείτου, καὶ ὅτι οἱ Αὐταριᾶται,

¹ Ἀῤῥῆϊανου Α', 4 8. Στράβωνος Ζ', σ. 301 (κατὰ Πτολεμαῖον).

² Ἐκ τῆς θέσεως τῆς χώρας τῶν Ἀγριάνων δύναται τις μεθ' ἱκανῆς βεβαιότητος νὰ συμπεράνῃ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τῆς Σόφιας καὶ Κιουσενδιλίου ἐπορεύθη εἰς Σκόπια κατὰ τὸν ἄνω Ἀξιόν, ἐντεῦθεν δὲ διὰ τῆς χώρας τῶν Παιόνων, ἠκολούθησε τὴν συντομωτάτην ὁδὸν ἐπὶ τὰ ἀπειλούμενα δυτικὰ ὄρια. Ὅθεν ὁ Ἀῤῥῆϊανος (Α', 5, 1) λέγει « ἐπ' Ἀγριάνων καὶ Παιόνων προὔχῳρει », Ἐν Σόφια ἀπέχεν ὁ Ἀλέξανδρος 48 μίλια ἀπὸ τοῦ Πηλίου.

συνεννοηθέντες μετ' αὐτῶν, παρεσκευάζοντο νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ διὰ τῶν ὁρέων πορευομένου.

Τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ θέσις ἦτο δεινὴ. Ἀπέχων πλέον ἢ ὀκτῶ ἡμερῶν ὁρόμον ἀπὸ τῶν στενῶν τῶν ἐν τοῖς δυτικοῖς ὁρίοις, ἅπερ εἶχον ἤδη ὑπερβῆ οἱ Ἰλλυριοί, δὲν ἐδύνατο πλέον νὰ σώσῃ τὸ Πήλιον, τὴν κλεῖδα τῶν δύο κοιλάδων, τῆς τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ τῆς τοῦ Ἄψου (Δεβόλ). Διότι, ἂν καὶ δύο μόνον ἡμέρας τὸν ἀπησχόλει ἡ ἐπίθεσις τῶν Αὐταριατῶν, ἡ ἔνωσις τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Ταυλαντίων ἦτο ἀρκούντως ἰσχυρά, ὥστε ἐκ τοῦ Πηλίου νὰ εἰσχωρήσωσιν εἰς τὴν καρδίαν τῆς Μακεδονίας, νὰ καταλάβωσι τὴν σπουδαίαν γραμμὴν τοῦ Ἐριγῶνος ποταμοῦ, καὶ διατηροῦντες αὐτοὶ ἐλευθέραν τὴν πρὸς τὴν πατρίδα των συκοινωνίαν διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Πηλίου, ν' ἀποκλείσωσι τὸν βασιλέα ἀπὸ τῶν νοτίων ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους του καὶ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἤδη ἀνεφάνησαν ἐπικίνδυνα κινήματα. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ Φιλώτας κατεῖχε τὴν Καδμείαν ἰσχυρὰν ἔχων φρουράν, καὶ ὁ Ἀντίπατρος ἐν Μακεδονίᾳ εἶχεν ἔτι πρόχειρα στρατεύματα πρὸς ὑποστήριξιν αὐτοῦ· ἀλλ' ἄνευ τῆς μετὰ τοῦ βασιλέως στρατιᾶς ὀλίγα ἐδύναντο, ἡ δὲ στρατιὰ αὕτη εὕρίσκετο ἐν σπουδαίᾳ στενοχωρίᾳ. Τὰ πράγματα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν ἐπὶ ξηροῦ ἀκμῆς· μία ἀτυχὴς μάχη ἐδύνατο νὰ καταστρέψῃ πᾶν ὅ,τι αὐτὸς καὶ ὁ πατήρ του μετὰ μόχθων εἶχον κατορθώσῃ.

Ὁ Λάγγαρος, ὁ ἡγεμὼν τῶν Ἀγριάνων, ὅστις, ζῶντος ἤδη τοῦ Φιλίππου, εἶχε δώσει ἀναμφισβήτητα τεκμήρια τῆς πίστεώς του, καὶ οὐτινος τὰ στρατεύματα ἐπολέμησαν μετ' ἐξαιρέτου θάρρους ἐν τῇ πρὸ μικροῦ περατωθείσῃ ἐκστρατείᾳ, ἐξῆλθεν εἰς προὔπαντησιν αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑπασπιστῶν, μετὰ τῶν καλλίστων καὶ ἀνδρειοτάτων στρατιωτῶν, οὓς ἔτι εἶχε περὶ αὐτόν. Ὅτε δὲ ὁ Ἀλέξανδρος μεριμνῶν περὶ τῆς χρονοτριβῆς, ἣν ἐδύναντο νὰ προξενήσωσιν εἰς αὐτὸν οἱ Αὐταριαῖται, ἠρώτησε περὶ τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ὀπλισμοῦ αὐτῶν, ὁ Λάγγαρος ἐβεβαίωσεν αὐτόν, ὅτι δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ φοβῆται τούτους τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς χειρί-

στους τῶν ὀρεινῶν πολεμικῶν φυλῶν, καὶ ὅτι, ἂν ὁ βασιλεὺς ἐπέτρεπεν, ἦτο πρόθυμος αὐτὸς νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν χώραν των οὕτως, ὥστε περὶ ἑαυτοὺς ἀσχολούμενοι νὰ μὴ σκέπτονται πλέον περὶ πολεμικῶν ἐπιθέσεων. Ὁ Ἀλέξανδρος συνήνεσε, καὶ ὁ Λάγ- γαρος εἰσῆλθαι εἰς τὰς κοιλάδας των, λεηλατῶν καὶ ἐρημώων, ὥστε τοῦ λοιποῦ δὲν ἠνώχλησαν τὴν πορείαν τῶν Μακεδόνων. Ὁ βασιλεὺς ἐτίμησε τὰς πιστὰς ὑπηρεσίας τοῦ πιστοῦ συμμάχου, μνηστεύσας αὐτὸν μετὰ τῆς ἑτεροθαλοῦς ἀδελφῆς του Κυνάνης, καὶ προσεκάλεσεν αὐτὸν μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Πέλλαν, ἵνα τελέσῃ τὸν γάμον, ἀλλ' ὁ Λάγγαρος εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκστρατείαν νοσήσας ἀπέθανεν.

Ἐν τῷ κολοσσιαίῳ ὀρεινῷ προχώματι τῷ ἀποτελοῦντι τὸ ὄριον τῶν ὑδάτων τῶν μακεδονικῶν καὶ ἱλλυρικῶν ποταμῶν ὑπάρχει πρὸς νότον τῆς Λυχνίτιδος λίμνης (λίμνης τῆς Ὀχρίδος) χάσμα δύο σχεδὸν μιλίων πλάτους, δι' οὗ ῥέει πρὸς δυσμὰς ὁ Ἄψος (Δεβόλ). τοῦτο εἶνε ἡ φυσικὴ πύλη μετὰξὺ τῆς ἄνω Μακεδονίας καὶ Ἰλλυρίας. Ὁ Φίλιππος ὁ βασιλεὺς δὲν ἠσύχασε πρότερον, πρὶν ἐκτείνῃ τὸ κράτος του μέχρι τῆς λίμνης. Μεταξὺ δὲ τῶν θέσεων καὶ τῶν φρουρίων τῶν δεσποζόντων τῶν ὁδῶν, τὸ ὀρεινὸν φρούριον Πήλιον ἦτο τὸ κράτιστον καὶ σπουδαιότατον. Ἐγερθὲν ὡς προτείχισμα κατὰ τῶν προδούνων τῶν Ἰλλυρικῶν ὁρέων τῶν περικυκλούντων αὐτό, ἐδέσποζε καὶ τῆς ὁδοῦ τῆς πρὸς νότον ἀγοῦσης ἐκ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἐριγῶνος εἰς τὴν τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ τὴν μεσημβρινὴν Μακεδονίαν. Ἡ δὲ ὁδὸς ἢ ἐντεῦθεν πρὸς τὸ Πήλιον¹ διήρχετο παρὰ τὴν ἐντετμημένην κοίτην τοῦ Ἄψου, καὶ ἦτο ἔνιαχου τόσοσιν στενὴ, ὥστε μόνον ἐπὶ τεσσάρων ἀσπίδων κατὰ μέτωπον τεταγμένος στρατὸς ἐδύνατο νὰ διέλθῃ. Ἡ σπουδαία

¹ Ἡ θέσις τοῦ Πηλίου, ὅπερ πρότερον ἐποποθεῖτο πολὺ βορειοδυτικώτερον, διότι δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν τὰ παρὰ *Λιβεῖον* (XXX, 40) διδόμενα, ὠρίσθη ἐν συνόλῳ ἀκριδέστερον ὑπὸ τοῦ Barbié de Bocage· ἡ θέσις αὐτοῦ ζητητέα περίπου κατὰ τὰ περίχωρα τῆς νῦν Κοριτσᾶς. Ἰσως πλησιέστερον τοῦ στενοῦ Τσαγκῶνι, δι' οὗ ὁ Δεβόλ διορύττει πρὸς δυσμὰς ὁδόν, ἐκεῖ ὅπου ὁ Kiepert (Karte der Flussgebiete der Drin und des Wardar, 1867) τοποθετεῖ τὴν Πλιάσαν πρὸ τῆς δυτικῆς εἰσόδου τοῦ στενοῦ.

αὕτη θέσις ἦτο ἤδη κατειλημμένη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἰλλυριῶν. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἔσπευσεν ἀνερχόμενος τὸν Ἐριγῶνα, ὅπως ἀνακτήσῃ τὸ φρούριον, εἰ δυνατόν, πρὶν φθάσωσιν οἱ Ταυλάντιοι.

Ἐλθὼν δὲ πρὸ τῆς πόλεως ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸν Ἄψον, σκοπῶν τὴν ἐπιούσαν νὰ ἐπιχειρήσῃ ἔφοδον. Ἀλλ' ὁ Κλεῖτος εἶχεν ἤδη καταλάβῃ τοὺς κύκλῳ τῆς πόλεως δασώδεις λόφους, ἀπειλῶν οὕτω τὰ νῶτα τῶν πολεμίων, ἃν ἤθελον ἐπιχειρήσῃ τὴν ἔφοδον. Σφαγιάσας δὲ κατὰ τὸ ἐγγώριον ἔθιμον τρεῖς παῖδας, τρεῖς κόρας καὶ τρεῖς μέλανας κριοὺς, προῆγεν ὡς μέλλων νὰ συμπλακῇ πρὸς τοὺς Μακεδόνας. Ἀλλ' εὐθύς ὡς οὗτοι ὤρμησαν κατὰ τῶν λόφων, οἱ Ἰλλυριοὶ ἔφυγον ἐν τάχει ἐκ τῆς ὀχυρᾶς αὐτῶν θέσεως, καταλιπόντες καὶ τὰ σφάγια περιελθόντα εἰς τὰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων, καὶ ὑπεχώρησαν εἰς τὴν πόλιν, ὑπὸ τὰ τείχη τῆς ὁποίας ἐστρατοπέδευε τότε ὁ Ἀλέξανδρος, σκοπὸν ἔχων, ἐπειδὴ ἡ ἔφοδος ἀπέτυχε, νὰ περιτειχίσῃ αὐτὴν καὶ ἀναγκάσῃ νὰ παραδοθῇ. Ἀλλὰ τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ἐπεφάνη ἐπὶ τῶν ὁρέων ὁ Γλαυκίας μετὰ μεγάλης δυνάμεως. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠναγκάσθη νὰ μὴ τολμήσῃ μετὰ μόνων τῶν περὶ αὐτὸν δυνάμεων τὴν ἔφοδον κατὰ τοῦ πληρωθέντος ἤδη στρατιωτῶν φρουρίου, ἔχων κατὰ τὰ νῶτα τοὺς ἐπὶ τῶν ὁρέων πολεμίους. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἀπητεῖτο μεγάλη φρόνησις. Ὁ Φιλώτας, ὅστις εἶχεν ἀποσταλῇ μετὰ τινων ἱππέων καὶ τῶν ἀναγκαίων ὑποζυγίων εἰς προνομήν, ὀλίγον ἔλειψε νὰ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ταυλαντίων, μόνον δὲ ἡ ταχεῖα τοῦ Ἀλεξάνδρου βοήθεια προσδραμόντος μετὰ τῶν ὑπασιιστῶν, τῶν Ἀγριάνων καὶ τοξοτῶν καὶ τριακοσίων ἱππέων, ἐξησφάλισε τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Φιλώτα καὶ τὸν σπουδαῖον ἐπισιτισμόν. Ἡ θέσις τοῦ στρατοῦ ἐπεδεινοῦτο ὁσημέραι· διότι ὁ Ἀλέξανδρος σχεδὸν ἀποκεκλεισμένος ἐν τῷ πεδίῳ δὲν εἶχεν οὔτε στρατεύματα ἱκανά, ὅπως ἀποτολμήσῃ τι κρίσιμον κατὰ τῶν δύο ἡγεμόνων, οὔτε τροφὰς ἀρκούσας, ὅπως διατηρηθῇ, μέχρις οὔ ἔλθωσιν ἐπικουραὶ. Ὡφειλε λοιπὸν νὰ ὑποχωρήσῃ, ἀλλ' ἡ ὑπο-

χώρησις ἦτο διπλασίως ἐπικινδυνότερα, ὃ δὲ Κλεῖτος καὶ ὁ Γλαυκίας ἐνόμιζον οὐχὶ παρὰ λόγον, ὅτι εἶχον ὑποχείριον τὸν βασιλέα ἐν τοιαύτῃ δυσχωρίᾳ εὐρισκόμενον, διότι τὰ μὲν ὑπερκείμενα ὄρη εἶχον καταλάβῃ διὰ πολυαρίθμων ἱππέων καὶ πολλῶν ἀκοντιστῶν, σφενδονητῶν καὶ ὀπλιτῶν, δυναμένων ἐν τῇ στενῇ ἐκείνῃ ὁδῷ νὰ ἐπιτεθῶσι καὶ κατακόψωσι τὸν στρατόν, οἱ δὲ Ἰλλυριοί, ἐξερχόμενοι τοῦ φρουρίου, ἐδύναντο νὰ ἐπιπέσωσι κατὰ τῶν ἀποχωρούντων.

Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τολμηροῦ τινος κινήματος, ὅπερ μόνον μακεδονικὸς στρατὸς ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐκτελέσῃ, κατήσχυνε τὰς ἐλπίδας τῶν ἐναντίων. Ἐν ᾧ οἱ πλείστοι τῶν ἱππέων καὶ πάντες οἱ ψилоί, ἐστραμμένοι κατὰ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ πολεμίων, καθίστων ἀδύνατον πάντα ἐντεῦθεν κίνδυνον, ἡ φάλαγξ ταχθεῖσα εἰς βάθος 120 ἀνδρῶν καὶ ἔχουσα καθ' ἕκαστον κέρας ἐπιτεταγμένους 200 ἱππεῖς, προῆγεν ἐν τῷ πεδίῳ μετ' ἄκρας σιωπῆς, ἵνα ταχέως ἀκούονται τὰ προστάγματα. Ἡ πεδιάς περιεκλείετο τοξοειδῶς ὑπὸ λόφων, ἀπὸ τῶν ὁποίων οἱ Ταυλάντιοι ἠπειλοῦν τὰ πλάγια τοῦ προάγοντος πλήθους. Ἀλλὰ τὸ ὅλον πλαίσιον ἀπέτεινε τὰ δόρατα εἰς προβολὴν καὶ προέβαινε κατὰ τῶν λόφων, αἴφνης δ' ἔκλινε πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ προεχώρει κατὰ ταύτην τὴν διεύθυνσιν· ὅτε δὲ ἄλλο στῖφος ἠπείλει τὴν νέαν πλευράν, ἐστρέφετο κατ' αὐτοῦ, καὶ οὕτως ἐναλλάξ καὶ πολλάκις μετὰ μεγίστης ἀκριβείας μεταβάλλοντες τάξεις οἱ Μακεδόνες, ἐχώρησαν εἰς τὸ μεταξὺ τῶν ἐχθρικῶν λόφων, καὶ τέλος ἐσχημάτισαν κατὰ τὸ εὐώνυμον κέρας εἶδος ἐμβόλου ὡς μέλλοντες νὰ διελάσωσιν². Ἰδόντες ταύτας τὰς ἀπροσβλήτους καὶ μετὰ πολλῆς τάξεως ἅμα καὶ ταχύτητος ἐκτελεσθείσας κινήσεις οἱ Ταυλάντιοι οὐδεμίαν ἐπίθεσιν ἐτόλμησαν, καὶ ὑπεχώρησαν ἀπὸ τοῦ πρώτου λόφου. Ὅτε δὲ οἱ Μακεδόνες

¹) Ἀγνοῶ ἂν καλῶς ἐννόησα τὸ τεχνικὸν μέρος τούτων τῶν ἐλιγμῶν. Τὸ λεγόμενον ὅτι « τὸ βάθος τῆς φάλαγγος » ἦτο 120 ἀνδρῶν δύναται ἴσως νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ὀρισμὸν τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ εἰς φάλαγγα σχηματισθέντος πεζικοῦ, ἐπειδὴ τὸ βάθος τῆς παρατάξεως ἐπιτρέπει νὰ εἰκασθῇ ὅτι ἐσχηματίσθῃ τετράγωνον σχεδὸν ἴσου μετώπου καὶ βάθους.

ἐπαλαλάξαντες ἐδούπησαν τὰ δόρατα πρὸς τὰς ἀσπίδας, πανικὸς φόβος κατέλαβε τοὺς βαρβάρους, καὶ κατὰ τάχος ἔφυγον ἀπὸ τῶν λόφων εἰς τὴν πόλιν. Ἐν μόνον στῆφος κατεῖχεν ἔτι λόφον τινά, παρὰ τὸν ὁποῖον ἦγεν ἡ ὁδός· ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε τοὺς σωματοφύλακας¹⁾ καὶ τοὺς ἐταίρους νὰ ἐπελάσῃσι κατὰ τοῦ λόφου, καὶ ἂν ὁ ἐχθρὸς ἐφαίνετο ὡς μέλλων ν' ἀντισταθῇ, οἱ ἡμίσεις αὐτῶν νὰ καταβῶσιν ἀπὸ τῶν ἵππων καὶ νὰ μάχωνται πεζοὶ ἀναμίξ μετὰ τῶν ἱππευόντων. Ἀλλ' οἱ πολέμιοι, ἅμα ἰδόντες ταύτην τὴν ἐπέλασιν, ἀπεχώρησαν πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ λόφου. Ὁ βασιλεὺς τότε κατέλαβεν αὐτόν, καὶ προσεκάλεσε τὰς ἐπιλοίπους ἱλας τῶν ἱππέων, τοὺς δισχιλίους τοξότας καὶ τοὺς Ἀγριᾶνας νὰ σπεύσῃσι πρὸς αὐτόν, ἔπειτα διέταξε τοὺς ὑπασπιστάς καὶ μετ' αὐτοὺς τὰς φάλαγγας νὰ διαβῶσι τὸν ποταμόν, καὶ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ὄχτης νὰ παραταχθῶσιν ἐπ' ἀριστερὰ ὡς εἰς μάχην, καὶ νὰ στήσῃσιν ἐκεῖ τὰς μηχανάς. Αὐτὸς δὲ μένων ἐν τούτοις ἐπὶ τοῦ λόφου ἐκείνου μετὰ τῶν ὀπισθοφυλάκων παρετήρει τὰς κινήσεις τῶν πολεμίων, οἵτινες ἰδόντες τὸν στρατὸν διαβαίνοντα τὸν ποταμὸν ἐπήρχοντο κατὰ τὰ ὄρη, ἵνα ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν ἐσχάτων μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀποχωρούντων. Ἀλλὰ μία ἐπίθεσις τοῦ βασιλέως κατ' αὐτῶν καὶ ὁ ἀλαλαγμὸς τῆς φάλαγγος ὡς μελλούσης νὰ ἐπέλθῃ κατ' αὐτῶν διὰ τοῦ ποταμοῦ ἀνεχαίτισεν αὐτούς, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἤγαγε τοὺς τοξότας καὶ Ἀγριᾶνας τροχάδην εἰς τὸν ποταμόν. Πρῶτος αὐτὸς διέβη καὶ εὐθὺς ὡς εἶδεν, ὅτι οἱ πολέμιοι ἐπέκειντο κατὰ τῶν ὀπισθοφυλάκων, διέταξε τὰς μηχανάς νὰ ῥίπτωσι τὰ βλήματα κατὰ τῶν ἀπέναντι ἐχθρῶν, καὶ τοὺς τοξότας νὰ στραφῶσιν ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ ποταμοῦ καὶ νὰ τοξεύωσι. Τοῦ δὲ Γλαυκίου μετὰ τῶν Ταυλαντίων μὴ τολμῶντος νὰ ἔλθῃ ἐντὸς τοξεύματος, διέβησαν καὶ οἱ τελευταῖοι Μακεδόνες τὸν ποταμόν, καὶ καθ' ὅλους τούτους τοὺς ἐπικινδύνους ἐλιγμούς

1) Ἀῤῥιανού Α', 6, 5 « τοῖς σωματοφύλαξι καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐταίροις », ὅπερ δὲν σημαίνει τοὺς 7 ἐπιφανεῖς σωματοφύλακας, ἀλλὰ τὸ τάγμα τῶν « βασιλικῶν παίδων » οἵτινες συχνὰ μνημονεύονται ἐν ταῖς μετέπειτα πολέμοις.

οὐδὲ εἷς τῶν μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπέθανεν. Αὐτὸς δὲ μαχόμενος, ὅπου ὁ κίνδυνος ἦτο μέγιστος, ἐτρώθη ὑπὸ κορώνης κατὰ τὸν λαιμὸν καὶ ὑπὸ λίθου κατὰ τὴν κεφαλὴν.

Διὰ ταύτης τῆς κινήσεως ὁ Ἀλέξανδρος οὐ μόνον τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἔσωσεν ἐκ προφανοῦς κινδύνου, ἀλλ' ἐκ τῆς θέσεως τῆς παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ ἐδύνατο καὶ πάσας τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς ἐνεργείας τῶν πολεμίων νὰ ἐπιβλέπη, καὶ νὰ κρατῇ αὐτοὺς ἐν ἀπραξίᾳ, ἐὰν ᾗθελε νὰ προσκαλέσῃ ἐπικουρίαν¹. Ἐν τούτοις οἱ πολέμιοι παρέσχον αὐτῷ πρῶτον μὲν εὐκαιρίαν νὰ ἐκτελέσῃ τόλμημα, ὅπερ ἐπήνεγκε ταχὺ τέλος εἰς τοῦτον τὸν πόλεμον. Νομίζοντες, ὅτι ἡ ὑποχώρησις ἐκείνη προῆλθεν ἐκ φόβου ἐστρατοπέδευσαν πρὸ τοῦ Πηλίου κατὰ πολὺ μῆκος ταχθέντες, χωρὶς νὰ προφυλαχθῶσι διὰ τάφρου καὶ προχώματος ἢ νὰ καταβάλωσι τὴν ἀναγκαίαν ἐπιμέλειαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν προφυλακῶν. Τοῦτο μαθὼν ὁ Ἀλέξανδρος διέβη τὴν τρίτην νύκτα λεληθότως τὸν ποταμὸν μετὰ τῶν ὑπασπιστῶν, τῶν Ἀγριάνων, τῶν τοξοτῶν καὶ δύο φαλάγγων, καὶ χωρὶς νὰ περιμείνῃ τὴν διάβασιν τῶν λοιπῶν τάξεων, διέταξε τοὺς τοξότας καὶ Ἀγριᾶνας νὰ προχωρήσωσιν. Οὗτοι δὲ προσέβαλον τὸ στρατόπεδον ἐξ ἐκείνου τοῦ μέρους, ὅπου ἡ ὀλιγίστη ἀντίστασις ἦτο δυνατή, καὶ οἱ πολέμιοι μετὰ τρόμου ἐγερθέντες ἐκ βαθέος ὕπνου, ἄοπλοι, ἄνευ ὁδηγίας καὶ θάρρους πρὸς ἀντίστασιν, κατεκόπησαν ἐν ταῖς σκηναῖς, ἐν τῇ μακρᾷ ὁδῷ τοῦ στρατοπέδου καὶ ἐν τῇ ἀτάκτῃ ὑποχωρήσει² καὶ πολλοὶ μὲν ἠχμαλωτίσθησαν, οἱ δὲ ἄλλοι κατεδιώχθησαν μέχρι τῶν ὁρέων τῶν Ταυλαντίων· ὁ διαφυγὼν τὸν θάνατον ἐσώζετο παραδίδων τὰ ὅπλα. Αὐτὸς δὲ ὁ Κλεῖτος, εἰσπεσὼν εἰς τὴν πόλιν, ἐνέπρησεν αὐτήν, καὶ προφυλαττόμενος ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς κατέφυγε πρὸς τὸν Γλαυκίαν εἰς τὴν χώραν τῶν Ταυλαντίων². Οὕτως ἀνεκτῆθησαν πάλιν τὰ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἀρχαῖα ὅρια καὶ

¹) Ἀρῥιανοῦ Α', 5, 8. Τὸ «τῇ παρούσῃ δυνάμει» ὑπαινίττεται ὅτι ἐζητήθησαν ἐπικουρίαι.

²) Ἀρῥιανοῦ Α', 6, 11.

εἰς τοὺς ἡττηθέντας ἡγεμόνας ἐχορηγήθη, ὡς φαίνεται, εἰρήνη, ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου¹.

Οἱ ταχεῖς καὶ ἰσχυροὶ κτύποι, δι' ὧν ὁ βασιλεὺς πολλάκις καὶ τολμηρῶς ἐπιτιθέμενος κατέβαλε τοὺς Ἰλλυριοὺς, καταδεικνύουσι, πόσῃ ἀνυπομονησίᾳ εἶχε ν' ἀπαλλαγῇ ἐντεῦθεν ταχέως. Ἐν ᾧ δὲ εἶχεν ἔτι πολλὴν ἀσχολίαν περὶ τοὺς Ἰλλυριοὺς, πρὸς νότον ἐξεβόραγῃ κίνησις, ἥτις, ἐὰν δὲν κατεπνίγετο ταχέως, ἐδύνατο νὰ κωλύσῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον, ἂν μὴ καὶ διὰ παντὸς ματαιώσῃ, τὸν μέγαν σκοπὸν τῆς κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείας.

Οἱ Ἕλληνες εἶχον μὲν ἀναγνωρίσῃ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ δι' ὅρκου συνομολογήσῃ τὴν μετ' αὐτοῦ συμμαχίαν ἐν τῷ ἐν Κορίνθῳ συνεδρίῳ· ἀλλὰ τῶρα εἶχεν ἀπέλθῃ μακρὰν μετὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ οἱ λόγοι τῶν ἀναμιμνησκόντων τὴν παλαιὰν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀρχαίαν δόξαν εἰσέρχοντο εὐκόλως εἰς τὰ ὦτα καὶ τὴν καρδίαν τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν ἐν τῇ αὐλῇ τῶν Σούσων περιεφρονεῖτο ἔτι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ νεανικὴ ἡλικία, οἱ ἐν Ἑλλάδι ἔκρινον καλὸν νὰ σιωπῶσιν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι θὰ εἶχον ἔτι ἑναυλα ὅσα ἐσχάτως ἐπέστελλε πρὸς αὐτοὺς ὁ μέγας Βασιλεὺς, «ἐγὼ ὑμῖν χρυσίον οὐ δώσω· μὴ με αἰτεῖτε· οὐ γὰρ λήψεσθε»². Ἀλλὰ κατὰ μικρὸν οἱ ἐν Σούσοις διέγνωσαν, ὅποῖος ἐχθρὸς τοῦ κράτους ἦτο ὁ Ἀλέξανδρος. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ὁ Μέμωνων (διότι ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ δὲν θὰ ἔζη πλέον) εἶχεν ἀποσταλῇ μετὰ 5,000 Ἑλλήνων μισθοφόρων κατὰ τῶν ἤδη ἀποθάντων εἰς τὴν Ἀσίαν μακεδονικῶν στρατευμάτων· ἀλλ' ἡ κίνησις τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων ἡπείλει νὰ παράσχῃ εἰς αὐτὸν μεγάλας δυσχε-

¹) Τῆς Ἰλλυρίας ἐδασίλευσεν ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον τὸ γένος τοῦ Βαρδύλιος καὶ Κλείτου. Ἐν δὲ τῇ στρατείᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν Ἰλλυριοὶ δὲν ἀπαντῶνται, ἂν καὶ ὁμοίως μαρτυρεῖται τοῦτο ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (ΙΖ', 77). Ἡ εἰκασία ὅτι οἱ Ἰλλυριοὶ θὰ ἀνεγνώρισαν τὴν κυριαρχίαν τῆς Μακεδονίας ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὅτι τοῦ Ἀντιπάτρου ἡ ἐξουσία τῷ 323 ἐπεξετείνετο εἰς «τὰ ἐπείκεινα τῆς Θράκης ὡς ἐπὶ Ἰλλυριοὺς καὶ Τριβαλλοὺς καὶ Ἀγριανὰς κτλ.» (Ἀῤῥιανού Τὰ μετ' Ἀλέξανδρον, 7.).

²) Διοχίνου κ. Κτησ. §. 238.

ρείας. Δὲν ὑπῆρχε λοιπὸν ἄλλο ἀσφαλέστερον προληπτικὸν μέτρον, εἰμὴ τὸ πολλάκις δοκιμασθέν, νὰ πολεμήσωσι τοὺς ἐχθροὺς τοῦ κράτους ἐν Ἑλλάδι καὶ διὰ τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Δαρεῖος ἐξέδωκεν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Ἑλληνας, παροτρύνων αὐτοὺς εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔπεμψε δὲ καὶ χρήματα εἰς ἐκάστην πόλιν· εἰς Ἀθήνας τριακόσια τάλαντα, ἅπερ ὁ δῆμος ὑπῆρξεν ἀρκούντως συνετός, ὥστε νὰ μὴ δεχθῇ, ἀλλ' ὁ Δημοσθένης τὰ ἐδέχθη, ὅπως μεταχειρισθῇ αὐτὰ πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ μεγάλου Βασιλέως καὶ ἐναντίον τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης¹. Διετῆρει ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν στρατηγῶν τοῦ μεγάλου Βασιλέως φυσικῶ τῷ λόγῳ, ὅπως διδῇ καὶ λαμβάνῃ εἰδήσεις περὶ τοῦ πολέμου τοῦ Ἀλεξάνδρου. Συμπράττων μετὰ τοῦ Λυκούργου καὶ τῶν ἄλλων ὁμοφρόνων δημαγωγῶν, ἐνῆργει, ὅ,τι ἦτο ἀναγκαῖον, ὅπως παρασκευάσῃ καὶ προκαλέσῃ νέον ἀγῶνα κατὰ τῆς μακεδονικῆς δυνάμεως, ἰδίως δὲ ὅπως παροξύνῃ τοὺς Θηβαίους φυγάδας, ὧν πολλοὶ εὔρον ὑποδοχὴν ἐν Ἀθήναις, εἰς νέα τολμήματα. Ὅσον πορρωτέρω ἀπεῖχεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὅσον περισσότερον χρόνον παρέτεινε τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ, τόσον μᾶλλον ηὔξανε τὸ θάρρος καὶ ὁ ζῆλος ταύτης τῆς φατρίας, καὶ φῆμαι διεδίδοντο ἤδη καὶ ἐπιστεύοντο περὶ ἥττης τινὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Τριβαλλῶν². Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἐν Ἡλίδι, ἐν Μεσσηνίᾳ καὶ παρὰ τοῖς Αἰτωλοῖς ἐξηγέρθησαν ὁ παλαιὸς πόθος τῶν νεωτερισμῶν καὶ νέαι ἐλπίδες· ἀλλὰ πρὸ πάντων οἱ Θηβαῖοι ἠσθάνοντο τὸν ζυγὸν τῆς μακεδονικῆς δυναστείας· ἢ ἐν τῇ ἀκροπόλει αὐτῶν φρουρὰ ἐφαίνετο ἀδιαλείπτως ἀναμιμνήσκουσα καὶ τὸ παρὸν ὄνειδος καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς παλαιᾶς αὐτῶν δόξης.

¹) Ἀρξιδιανῶ B', 14, 16. *Αἰσχίνου* x. Κτῆς. §. 239. *Δεινάρχου* x. Δημοσθ. §. 10. *Πλουτάρχου* Δημ. Κ' καὶ ΚΓ', ὅπου γίνεται λόγος περὶ ἐπιστολῶν τοῦ Δημοσθένους καὶ «γραμμάτων τοῦ βασιλέως δηλούντων τὸ πλῆθος τῶν δοθέντων αὐτῷ χρημάτων».

²) Ψ. *Δημάδου* §. 17 «ἐν Τριβαλλοῖς, μόνον δ' οὐχ ὁρατὸν ἐπὶ τοῦ βήματος νεκρὸν τὸν Ἀλεξάνδρον προὔθησαν».

Τότε διεδόθη ὡς βεβαία ἡ εἰδησις, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔπese μαχόμενος κατὰ τῶν Τριβαλλῶν· ὁ Δημοσθένης προσήγαγεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἄνθρωπον, ὅστις καὶ τραῦμα εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ ἐκ τῆς μάχης ἐκείνης, λέγοντα, ὅτι εἶδεν ἰδίοις ὀφθαλμοῖς τὸν Ἀλέξανδρον πεσόντα¹. Τίς ἐδύνατο ν' ἀμφιβάλλῃ πλέον; Τίς δὲν θὰ ἐπίστευε μετὰ χαρᾶς τοὺς λέγοντας, ὅτι νῦν ἦλθεν ἡ ὥρα ν' ἀποσείσωσι τὸν μακεδονικὸν ζυγόν, καὶ ὅτι αἱ μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου συνομολογηθεῖσαι συνθήκαι μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ διελύθησαν; ὅτι ὁ μέγας βασιλεὺς, πρόθυμος ὢν νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐλληνικῶν πόλεων, κατέθεσεν ἄφθονα βοηθήματα εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες μετ' αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο εἶχον κατὰ νοῦν, εἰμὴ τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων, πρὸς ὑποστήριξιν πάντων τῶν κατὰ τῆς Μακεδονίας ἀπειθυνομένων ἐγχειρημάτων; Ὁχι ὀλιγώτερον τοῦ περσικοῦ χρυσοῦ συνετέλει πρὸς τοιοῦτους σκοπούς, ὅτι πλὴν τοῦ Δημοσθένους συνηγόρου ὑπὲρ αὐτῶν ὁ ἀδέλκαστος Λυκοῦργος. Τὸ δὲ ἀναγκαιότατον πάντων ἦτο νὰ ἐνεργήσωσιν ἄνευ ἀναβολῆς, καὶ διὰ μεγάλης τινὸς πράξεως νὰ δημιουργήσωσι κέντρον τῆς καθολικῆς ἐξεγέρσεως.

Εἶνε εὐνόητον, ὅτι ἐν ταῖς σκληρῶς τιμωρηθείσαις Θήβαις καὶ μεταξὺ τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ παντάχοῦ φυγάδων καὶ ἐξορίστων Θηβαίων ὑπῆρχε διάθεσις νὰ τολμήσωσι τὰ ἔσχατα. Ἦδη καὶ ἄλλοτε ποτε φυγάδες ἐξ Ἀθηνῶν ὁρμώμενοι ἦλθον εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς Καδμείας, ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν Πελοπίδαν· αἱ δὲ ἐν Λεύκτροις καὶ Μαντινείᾳ νῆκαι ὑπῆρξαν οἱ ὠραιότεροι καρποὶ τῆς ἡρωικῆς ἐκείνης πράξεως. Εἶχε μὲν ἐκάστη πόλις ῥητῶς ὑποσχεθῆ ἐν τῇ συμμαχικῇ συνθήκῃ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ εἰς φυγάδας, ἐξ αὐτῆς ὁρμώμενοι νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν διὰ τῆς βίας κάθοδον· ἀλλὰ τανῦν ὁ βασιλεὺς, πρὸς ὃν συνωμολόγησαν τὴν συμμαχίαν, ἦτο νεκρός. Βεβαίως ὅχι ἄνευ συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Δημοσθένους, ἀλλ' ἴσως ὑποστηριζόμενοι ὑπ' αὐτοῦ διὰ μέρους τῶν περσικῶν χρημάτων τῶν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ, πολλοὶ τῶν φυγάδων

1) Ἰουστίνου XI, 2, 8.

ἐξῆλθον τῶν Ἀθηναίων, διὰ νυκτὸς ἦλθον εἰς τὰς Θήβας, ὅπου οἱ φίλοι τοὺς ἀνέμενον ἤδη. Ἦρχισαν δὲ ἐκ τοῦ φόνου δύο ἀρχηγῶν τοῦ μακεδονικοῦ κόμματος, οἵτινες οὐδὲν ὑποπτεύοντες εἶχον καταβῆ ἔκ τῆς Καδμείας¹. Προσεκάλεσαν δὲ τοὺς πολίτας εἰς συνέλευσιν, συνεβουλευθήσαν περὶ τῶν γενομένων καὶ ἐλπιζομένων καὶ ἐξώρκισαν τὸν λαὸν εἰς τὸ προσφιλὲς ὄνομα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀρχαίας δόξης νὰ ἀποσείσωσι τὸν ζυγὸν τῶν Μακεδόνων, λέγοντες, ὅτι πᾶσα ἡ Ἑλλάς καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἦσαν πρόθυμοι νὰ βοηθήσωσιν αὐτούς. Ὅτε δὲ ἀνεκλήρυξαν, ὅτι τὸν Ἀλέξανδρον δὲν εἶχον πλέον νὰ φοβηθῶσι, διότι ἔπεσεν ἐν Ἰλλυρίᾳ, τότε ὁ λαὸς ἀπεφάσισε ν' ἀνορθώσῃ τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν, νὰ καταστήσωσι πάλιν βοιωτάρχας, νὰ ἐκβάλωσι τὴν φρουρὰν ἐκ τῆς Καδμείας καὶ νὰ πέμψωσι πρέσβεις εἰς τὰς ἄλλας πόλεις, ἐξαιτούμενοι βοήθειαν.

Τὰ πάντα ἐφαίνοντο προμηνύοντα τὸ αἰσιώτατον τέλος εἰς τὴν ἐπιχείρησίν των. Οἱ Ἡλεῖοι εἶχον ἤδη ἐκδιώξῃ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ Αἰτωλοὶ ἐκινούντο, οἱ Ἀθηναῖοι παρεσκευάζοντο, ὁ Δημοσθένης ἔπεμψεν εἰς τὰς Θήβας² ὅπλα, καὶ οἱ Ἀρκάδες ἐξεκίνησαν εἰς βοήθειαν τῶν Θηβαίων. Ὅτε δὲ πρέσβεις τοῦ Ἀντιπάτρου ἦλθον εἰς τὸν Ἰσθμόν, ὅπου οἱ Ἀρκάδες εἶχον ἤδη φθάσῃ, ἵνα ὑπομνήσωσιν αὐτοὺς τὰς συνομολογηθείσας συνθήκας, καὶ νὰ ἀπαιτήσωσι τὴν κατὰ ταύτας συμμαχικὴν βοήθειαν³, δὲν εἰσή-

¹) Ὁ Ἀῤῥειανὸς (Α', 7, 2) ὀνομάζει αὐτοὺς «Ἀμύνταν καὶ Τιμόλαον τῶν τὴν Καδμείαν ἐχόντων». Ἡδὴ ὁ Niebuhr ἀνεγνώρισεν ὅτι αὐτοῖς τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ μακεδονικοῦ κόμματος, οὓς ὁ Δημοσθένης (Περὶ τοῦ στεφάν. § 295) περιλαμβάνει εἰς τὸν κατάλογον τῶν προδοτῶν, καὶ διώρθωσε τὸ Ἀ μ ύ ν τ α ς εἰς Ἀ ν ε μ ο ί τ α ς.

²) Πλουτάρχου Δημοσθ. ΚΤ'. Διοδώρου ΙΖ', 8 «παρὰ Δημοσθένους ὅπλων τὸ πλῆθος ἐν δωρεαῖς λαβόντες».

³) Ὁ Δείναρχος (Α', §. 18) λέγει περὶ τῶν Ἀρκάδων «τὴν μὲν παρὰ Ἀντιπάτρου πρεσβεῖαν ἀπρακτὸν ἀποστειλάντων». Ὅτι δὲ ὁ Ἀντίπατρος ὄχι τὴν ἐπιστροφὴν μόνον αὐτῶν ἀπήτησεν, εἶνε φανερόν ἐκ τοῦ ψηφίσματος τοῦ Δημοκάρους ὑπὲρ τοῦ Δημοσθένους (Πλουτάρχου Β. Δέκ. Ρητ. σ. 850) «καὶ ὡς ἐκώλυσε Πελοποννησίους ἐπὶ Θήβας Ἀλεξάνδρῳ βοηθῆσαι, χρήματα δοὺς καὶ αὐτὸς πρεσβεύσας». Ἄν δέ, ὡς μαρτυρεῖται, ἀπὸ τοῦ 338 μακεδονικῆ φρουρὰ κατεῖχε τὸν Ἀκροκόρινθον, εἶνε ἀπορὸν ὅτι ὁ Ἀντίπατρος δὲν διέταξεν αὐτὴν νὰ ἐπέμδῃ, ἀλλὰ διεπραγματεύετο.

κουσαν αὐτούς, ἀλλὰ τὰς ἰκεσίας τῶν Θηβαίων πρέσβειων, οἵτινες κρατοῦντες ἰκετηρίας (κλάδους ἐλαίας ἐριοστέπτους) ἐπεκαλοῦντο τὴν προστασίαν τῶν ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς ὑποθέσεως¹. Ἐν Θήβαις δὲ ὁ ζῆλος ἐπετεινέτο· ἡ Καδμεία ἀπεκλείσθη διὰ χαρακωμάτων καὶ ἄλλων ὀχυρωμάτων, οὕτως ὥστε ἡ ἐν αὐτῇ φρουρὰ δὲν ἐδύνατο νὰ λάβῃ οὔτε βοήθειαν οὔτε τροφάς· οἱ Θηβαῖοι, ἀπελευθερώσαντες τοὺς δούλους, ὥπλισαν εἰς πόλεμον καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς μετοίκους, εἶχον ἄφθονα τὰ ἐπιτήδεια καὶ τὰ ὄπλα, ἡ Καδμεία ἔμελλε κατ' ἀνάγκην νὰ πέσῃ, καὶ τότε αἱ Θῆβαι καὶ ἔλη ἡ Ἑλλάς ἦσαν ἐλεύθεραι, τότε τὸ ἐν Χαιρωνείᾳ ὄνειδος ἐξεπλύνετο, καὶ ἡ ἐν Κορίνθῳ συμμαχία, τὸ ἀπατηλὸν τοῦτο ἰνδαλμα τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἀσφαλείας, ἐξηφανίζετο ὑπὸ τοῦ ἱλαροῦ φωτὸς νέας ἡοῦς, ἥτις ἐφαίνετο ὅτι ἀνέτελλεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα.

Τότε διεδόθη ἡ φήμη ὅτι μακεδονικὸς στρατὸς ἐπῆρχετο ταχυπορῶν, καὶ ὅτι ἦτο ἤδη ἐν Ὀρχηστῷ, ἀπέχων οὕω μίλια τῶν Θηβῶν. Οἱ ἀρχηγοὶ καθυσύχαζον τὸν λαὸν λέγοντες, ὅτι θὰ εἶνε ὁ Ἀντίπατρος, καὶ ὅτι, ἀποθανόντος τοῦ Ἀλεξάνδρου, δὲν εἶχον πλέον νὰ φοβῶνται τοὺς Μακεδόνας. Ἀλλ' ἔπειτα ἤλθον ἄγγελοι ὅτι ἦτο αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος· ἀλλὰ κακῶς τοὺς ὑπεδέχθησαν, λέγοντες, ὅτι εἶνε ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Λυγκηστής,

¹) Ἄλλως παριστᾷ τὰ πράγματα ὁ *Αἰσχίνης* ἐν τινι λόγῳ ἐξηθέντι μετὰ πέντε ἔτη ὑστερότερον (κ. Κτησ. §. 239). Οἱ Ἀρκάδες, λέγει, ἵνα στρατεύσωσιν, ἐζήτησαν μισθὸν ἐκ τῶν Περσικῶν χρημάτων· ἀλλ' ὁ Δημοσθένης ἐν τῇ φιλαργυρίᾳ τοῦ οὐδὲν ἠθέλησε νὰ καταβάλῃ, ἀλλ' ἐκράτησε πάντα ὑπὲρ ἑαυτοῦ, διὰ τοῦτο οἱ Ἀρκάδες ἐπέστρεψαν οἴκαδε. Δι' ὀλίγων ταλάντων θὰ ἐπειθον καὶ τὴν μακεδονικὴν φρουρὰν ν' ἀποχωρήσῃ· ἀλλ' ὁ Δημοσθένης οὐδὲν ἠθέλησε νὰ δώσῃ. Ταῦτα εἶνε αἰτιάσεις. ὦν τὸ ἀνυπόστατον ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς συναφείας τῶν πραγμάτων. Ἡ μήπως ὁ Δημοσθένης ἐγνώριζε τόσον κακῶς τὸ ἴδιον αὐτοῦ συμφέρον, ὥστε χάριν τοῦ κέρους ὀλίγων ταλάντων νὰ διακυβεύσῃ τὴν ἐπιτυχίαν ἐπιχειρήσεως, ἧς ἡ ἀποτυχία ἐδύνατο νὰ καταστρέψῃ οὐ μόνον τὴν δημοτικότητα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν περιουσίαν καὶ τὴν ζωὴν του; Ἐὰν ἦτο δυνατόν νὰ δωροδοκῇσιν τὴν φρουρὰν τῆς Καδμείας, δὲν ἐδύνατο οἱ Θηβαῖοι νὰ συλλέξωσι πέντε τάλαντα; Καὶ ὁ Δειναρχος ἐν τῷ κατὰ τοῦ Δημοσθένους λόγῳ τὰ αὐτὰ λέγει· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀναιρεῖ τὸ ὑποδολεμῶν τούτων τῶν εἰδήσεων.

ὁ υἱὸς τοῦ 'Αερόπου. Τὴν ἐπιοῦσαν ὁ βασιλεὺς ὁ νομιζόμενος νεκρὸς παρίστατο μετὰ τοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως¹.

Ὅπως πάντα ἐν τῷ πρώτῳ τούτῳ πολέμῳ τοῦ βασιλέως ἦσαν καταπληκτικά, ἀπροσδόκητα καὶ πλήρη νεύρων καὶ μυώνων, οὕτω πρὸ πάντων αὕτη ἡ πορεία. Πρὸ δεκατεσσάρων ἡμερῶν εἶχε δώσει τὸν τελευταῖον κύπον παρὰ τὸ Πήλιον, μαθὼν δὲ τὰ ἐν Θήβαις γενόμενα ἀνέζευξε, καὶ ἐν ἑπτὰ ἡμέραις ἐπορεύθη διὰ τῶν ὁρέων μέχρι τοῦ Πελλινείου παρὰ τὸν Πηγειόν· μετ' ἄλλην ταχέϊαν πορείαν ἦλθεν εἰς τὸν Σπερχειόν, καὶ διὰ τῶν Θερμοπυλῶν εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, καὶ ἐστάθη παρὰ τὴν 'Ογχηστὸν δύο μίλια μακρὰν τῶν Θηβῶν καὶ σχεδὸν ἐξήκοντα ἀπὸ τοῦ Πηλίου². Τὸ πρῶτον ἀποτέλεσμα τῆς αἰφνιδίας αὐτοῦ ἐμφανίσεως ὑπῆρξεν, ὅτι οἱ ἐπίκουροι 'Αρκάδες δὲν ἐτόλμησαν νὰ διαβῶσι τὸν 'Ισθμόν, καὶ οἱ 'Αθηναῖοι ἀπεφάσισαν ν' ἀναστειλῶσιν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ἀποστολὴν τῶν στρατευμάτων, μέχρις οὗ κριθῇ ὁ κατὰ τοῦ 'Αλεξάνδρου ἀγὼν, οἱ δὲ 'Ορχομένιοι, οἱ Πλαταιεῖς, οἱ Θεσπιεῖς, οἱ Φωκεῖς καὶ ἄλλοι ἐχθροὶ τῶν Θηβαίων, οἵτινες ἐνόμιζον, ὅτι ἦσαν ἤδη ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὴν λύσσαν τῶν παλαιῶν αὐτῶν βασιανιστῶν, προσετέθησαν εἰς τοὺς Μακεδόνας μετὰ διπλασίου ζήλου. Ὁ βασιλεὺς δὲν εἶχε κατὰ νοῦν νὰ προβῇ ἀμέσως εἰς τὴν βίαν· δι' ὃ προσήγαγε τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐκ τῆς 'Ογχηστοῦ, καὶ ἐστρατοπέδευσε πρὸ τῶν βορείων τειχῶν πλησίον τοῦ γυμνασίου τοῦ 'Ιολάου, προσδοκῶν, ὅτι οἱ Θηβαῖοι, βλέποντες τὴν δύναμιν αὐτοῦ,

¹) Ὁ Διόδωρος (ΙΖ', 9) ἀναγράφει τὴν δύναμιν τοῦ στρατοῦ ὡς πλεον τῶν 30,000 πεζῶν καὶ τοὐλάχιστον 3,000 ἵππεις. Ὁ ἀριθμὸς καθ' ἑαυτὸν δὲν εἶνε ἀπίθανος· ἀλλὰ πρέπει νὰ εἰπωμεν ὅτι ὁ Κλείταρχος, ἐξ οὗ ἀρύεται ὁ Διόδωρος, δὲν εἶνε πολὺ ἀξιόπιστος συγγραφεύς.

²) Ὁ Ἀῤῥιανὸς Α', 7, 5. Ὅτι ὁ 'Αλεξάνδρος δὲν κατέλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν διὰ τῆς ἄνω κοιλάδος τοῦ Ἀφίου (Βιόσσης) καὶ διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Μετσόδου, εἶνε φανερόν ἐξ ὧν λέγει ὁ Ἀῤῥιανὸς ὅτι ἐπορεύθη διὰ τῆς 'Εορδαίας καὶ 'Ελυμιώτιδος κατὰ μῆκος τῶν ὁρέων τῆς Τυμφαίας καὶ Παραυαίας, ἔχων δηλ. ταῦτα μὲν ἐν δεξιᾷ, τὸν δὲ 'Αλιάκμονα ἐν ἀριστερᾷ. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν διὰ τῶν στενῶν Κατακάτι, ἅπερ περιγράφει ὁ Gorceix (Aperçu de la région de Chassia ἐν τῷ Bulletin de Géographie 1874, VI, 7, σ. 449).

ἤθελον ἐννοήσῃ τὴν μωρίαν τῆς ἐπιχειρήσεώς των, καὶ ἤθελον ζητήσῃ εἰρηνικὸν συμβιβασμόν. Ἀλλ’ οὗτοι, ἂν καὶ οὐδεμίαν βοήθειαν προσεδόκων, τοσοῦτον ἀπεῖχον ἀπὸ τοῦ νὰ θέλωσι νὰ ὑποκύψωσιν, ὥστε διέταξαν εὐθὺς τοὺς ἑαυτῶν ἵππεῖς καὶ φίλους νὰ κάμωσιν ἔξοδον, ἥτις ἀπώθησε τὰς προφυλακὰς τῶν πολεμίων, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐστενοχώρουν τὴν Καδμείαν· ἀλλὰ καὶ οὕτως ὥκνει ὁ Ἀλέξανδρος ν’ ἀρχίσῃ ἀγῶνα, ὅστις ἀπαξ ἀρξάμενος ἔμελλε κατ’ ἀνάγκην νὰ εἶνε ὀλεθριώτατος εἰς ἐλληνικὴν πόλιν. Τὴν δευτέραν ἡμέραν προσῆλθεν εἰς τὴν μεσημβρινὴν πύλην τὴν πρὸς τὰς Ἀθήνας ἐξάγουσαν, εἰς ἣν ἔνδοθεν προσερίδεται ἡ Καδμεία καὶ ἐστρατοπέδευσε νενταῦθα, ἵνα ἐκ τοῦ πλησίον βοηθῇ τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει Μακεδόνας. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ὥκνει νὰ ἐπιτεθῇ. Λέγεται ὅτι, ἂν παρέδιδον εἰς αὐτὸν τὸν Φοίνικα καὶ Προθύτην, τοὺς πρωταιτίους τῆς ἀποστασίας των¹, ἔμελλε νὰ λησμονήσῃ καὶ συγχωρήσῃ τὰ πεπραγμένα. Καὶ ὑπῆρχον μὲν τινες ἐν τῇ πόλει συμβουλευόντες καὶ ἀπαιτοῦντες νὰ πέμψωσι πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ νὰ ζητήσωσι συγγνώμην διὰ τὰ πεπραγμένα· ἀλλ’ οἱ βοιωτάρχαι, οἱ φυγάδες καὶ οἱ παροτρύναντες αὐτοὺς νὰ κατέλθωσιν, οὐδεμίαν εὐμενῇ παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑποδοχὴν προσδοκῶντες, παρῶξνον τὸ πλῆθος ν’ ἀντισταθῇ ἰσχυρογνώμωνως. Λέγεται, ὅτι ἀπεκρίθησαν εἰς τὸν βασιλέα ὅτι, ἂν θέλῃ εἰρήνην, πρέπει νὰ παραδῶσῃ εἰς αὐτοὺς τὸν Ἀντίπατρον καὶ Φιλώταν². Λέγεται πρὸς τοῦτοίς, ὅτι ἐξέδωκαν κήρυγμα προσκαλοῦντες πάντας τοὺς μετ’ αὐτῶν καὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως θέλοντας νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν Ἑλλάδα νὰ ἔλθωσι πρὸς αὐτοὺς εἰς τὴν πόλιν. Ἀλλ’ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ πάλιν δὲν ἤθελε νὰ ἐπιτεθῇ.

¹) Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΙΑ’ «προσμίξας δὲ ταῖς Θήβαις καὶ διδοὺς ἐπὶ τῶν πεπραγμένων μετάνοιαν ἐξήτει . . . καὶ τοῖς μεταβαλλομένοις πρὸς αὐτὸν ἄδειαν ἐκήρυττεν». ‘Ο Ἀρριανὸς δὲν μνημονεύει τοιαύτην προσφορὰν.

²) Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΙΑ’. Τὰ δύο ὀνόματα καθιστῶσιν ὑποπτον ταύτην τὴν εἰδησιν, ὅτι ἂν διὰ τοῦ Φιλῶτα ἐννοεῖται ὁ Φρούραρχος τῆς Καδμείας, παράδοξον εἶνε ὅτι συνάπτεται μετ’ αὐτοῦ ὁ Ἀντίπατρος ἂν δὲ τοῦτο τὸ ὄνομα εἶνε ὁρθῶς παραδεδομένον, ἡ χλεύη θὰ ἦτο πλήρης, ἂν ἀντὶ τοῦ Φιλῶτα ὠνομάζετο μετὰ τοῦ Ἀντι-άτρου ὁ Παρμενίων.

Ἄλλ' ὁ Περδίκκας, ὅστις μετὰ τῆς ἑαυτοῦ φάλαγγος εἶχε τὴν προφυλακὴν τοῦ μακεδονικοῦ στρατοπέδου καὶ ἦτο τεταγμένος πλησίον τῶν ἐκτὸς ὀχυρωμάτων τῶν πολεμίων, ἐνόμισε τὸν καιρὸν τόσον εὐνοϊκὸν πρὸς ἐπίθεσιν, ὥστε χωρὶς νὰ περιμείνη τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν διαταγὴν ὥρμησε κατὰ τῶν χαρακωμάτων, διέβρηξεν αὐτὰ καὶ ἐπέπεσε κατὰ τῆς προφυλακῆς τῶν πολεμίων¹. Ταχέως δὲ ἐξελθὼν τοῦ στρατοπέδου καὶ ὁ Ἀμύντας μετὰ τῆς ἑαυτοῦ φάλαγγος, ἥτις ἦτο τεταγμένη πλησιέστατα τῆς τοῦ Περδίκκου, ἐπηκολούθησεν αὐτὸν ἐπιτιθέμενον κατὰ τοῦ δευτέρου χάρακος. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἰδὼν τὰς κινήσεις αὐτῶν ἐφοβήθη, μήπως μείνωσι μόνοι ἀπέναντι τῶν πολεμίων· ὤθεν τοὺς μὲν τοξότας καὶ Ἀγριᾶνας μετὰ σπουδῆς ἀπέστειλεν ἐντὸς τῶν χαρακωμάτων, τὸ δὲ ἄγλημα μετὰ τῶν ἄλλων ὑπασπιστῶν διέταξε νὰ ἐξέλθῃ, ἀλλὰ νὰ σταθῇ πρὸ τῶν ἐξωτερικῶν ὀχυρωμάτων. Τότε ἔπεσεν ὁ Περδίκκας, βαρέως πληγθεὶς ἐν τῇ ἐπιθέσει κατὰ τοῦ δευτέρου χάρακος· ἀλλ' αἱ δύο φάλαγγες, προσμίζασαι μετὰ τῶν τοξοτῶν καὶ Ἀγριάνων, ὥρμησαν κατὰ τοῦ χάρακος, καὶ εἰσελθόντες διὰ τῆς κοίτης ὁδοῦ τῶν Ἡλεκτρίδων πυλῶν εἰς τὴν πόλιν προέβησαν μέχρι τοῦ Ἡρακλείου. Τότε αἰφνης καὶ μετὰ βοῆς ἐπιστραφέντες οἱ Θηβαῖοι ἐπέπεσον κατὰ τῶν Μακεδόνων οὕτως, ὥστε οὗτοι φεύγοντες ὑπεχώρησαν πρὸς τοὺς ὑπασπιστάς, ἀφ' οὗ ὑπέστησαν σπουδαίας ἀπωλείας, ἐβδομήκοντα τοξοτῶν ἀποθανόντων, ἐν οἷς ὁ ἀρχηγὸς αὐτὸς Εὐρυβώτας ὁ Κρής. Κατὰ ταύτην τὴν στιγμὴν ὁ Ἀλέξανδρος ἰδὼν, ὅτι οἱ Θηβαῖοι κατεδίωκον ἀτάκτως τοὺς φεύγοντας, ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν ταχέως μετὰ συντεταγμένης τῆς φάλαγγος, καὶ ἀπέκρουσεν αὐτούς· ἀλλ' ἡ ὑποχώρησις αὐτῶν ἦτο τοσοῦτον ἐσπευσμένη, ὥστε οἱ Μακεδόνες συνεισέπεσον μετ' αὐτῶν εἰς τὴν πύλην, ἐν ᾗ ἀλλαχοῦ ἀνέβησαν καὶ κατέλαβον τὰ τεῖχη, ἅπερ ἦσαν ἀφύλακτα διὰ τὰς πολλὰς ἔξω φυλακάς· καὶ οὕτως ἀποκατεστάθη ἡ συγχωινωμία μετὰ τῆς Καδμείας. Ἡ πό-

¹) Κατὰ τὸν Ἀρριανὸν (Α', 8, 2) εἶχεν εἰσχωρήσῃ « εἰς τὸν χάρακος »· τῶρα δ' ἐπρόκειτο « τοῦ δευτέρου χάρακος εἰς τὸν παρελθεῖν » (Α', 8, 3).

λὶς λοιπὸν ἦτο σχεδὸν κατεστραμμένη· διότι ἡ φρουρὰ τῆς Καδμείας, καταβᾶσα εἰς τὴν κάτω πόλιν, ἐπετέθη μετὰ μέρους τῶν εἰσπετόντων κατὰ τοῦ Ἀμφιείου· ἄλλοι δὲ ὑπερβάντες τὰ τεῖχη ἔτρεχον ὁρμαῖοι εἰς τὴν ἀγοράν. Μάτην ἡγωνίζοντο οἱ Θηβαῖοι μετὰ μεγίστης ἀνδρείας· πανταχόθεν εἰσώρμων οἱ πολέμιοι, πανταχοῦ ἐπιφαινόμενος ὁ Ἀλέξανδρος ἐξῆπτε τοὺς ἑαυτοῦ διὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ παραδείγματος. Καὶ οἱ μὲν ἵππεῖς τῶν Θηβαίων διασπαρέντες εἰς τὰς ὁδοὺς ἐξέδραμον διὰ τῶν ἀνοιχτῶν ἔτι πυλῶν εἰς τὸ πεδίον, ἐκ δὲ τῶν πεζῶν ἐσώζετο ὁ δυνάμενος εἰς τοὺς ἀγρούς, εἰς τὰς οἰκίας καὶ εἰς τοὺς ναοὺς, οἵτινες ἦσαν πλήρεις γυναικῶν καὶ παίδων ὀλοφυρομένων. Πλήρεις ὀργῆς ἔχουν ποταμηδὸν τὸ αἶμα ὅχι τόσοσιν οἱ Μακεδόνες, ὅσον οἱ Φωκεῖς, οἱ Πλαταιεῖς καὶ οἱ ἄλλοι Βοιωτοί, μὴ φειδόμενοι γυναικῶν καὶ παίδων, ἀλλὰ καὶ τοὺς βωμοὺς μιαίνοντες διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν¹. Μόνον τῆς νυκτὸς τὸ σκότος ἐπέθηκε τέλος εἰς τὸν φόνον καὶ τὴν λεηλασίαν. Ἐκ τῶν Μακεδόνων λέγεται, ὅτι ἔπεσον πεντακόσιοι, ἐκ δὲ τῶν Θηβαίων ἐξακισχίλιοι ἐφονεύθησαν, μέχρις οὗ κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως ἔπαυσεν ἡ σφαγὴ.

¹) Ταῦτα ἀφηγείται ὁ Ἀρριανὸς κατὰ τὸν Πτολεμαῖον, ὅστις ὑπῆρξε μάρτυς αὐτόπτης τῆς ἐφόδου κατὰ τῶν Θηβῶν. Ἡ δὲ περιγραφή τοῦ Διοδώρου, ἀναγομένη εἰς τὸν Κλείταρχον, στερεῖται στρατιωτικῆς ἀξίας, καὶ ὅσα δὲν συμφωνοῦσι πρὸς τὰ τοῦ Ἀρριανοῦ ἀποδεικνύουσιν ἔτι μᾶλλον τὸ ἄχρηστον αὐτῶν. Τὸ σχέδιον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο βεβαίως διὰ τῆς ἀλώσεως τῶν ἐκτὸς ὀχυρωμάτων ν' ἀναγκάσῃ τοὺς Θηβαίους νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην· ἡ δὲ ἑλάνης τῆς πόλεως κατὰ τὴν πρώτην προσβολὴν ὑπῆρξεν ἔργον τῶν περιστάσεων. Ἄλλ' ὁ Κλείταρχος δημιουργεῖ ἐκ τούτου κανονικὸν σχέδιον πολεμικῆς ἐνεργείας, καθ' ὃ μέρος μὲν τῆς στρατιᾶς ἐμελλε νὰ προσβάλλῃ τὰ χαρακώματα, ἄλλο δὲ ν' ἀπασχολῇ τοὺς Θηβαίους, καὶ τὸ τρίτον νὰ ἀποτελῇ ἐνέδραν («ἐφεδρεῖν»). Ἐν τούτοις ἀναγνωρίζει τις τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Περδίκκου, τὴν ἐπακολουθήσαν ἐξόρμησιν τῶν φίλων καὶ τὴν ἐφύδον τῆς φάλαγγος. Ὁ δὲ Πολύαινος (Δ', 3, 12, ἐξ ἄλλης ἴσως πηγῆς. ἀναγράφει ἄλλην τινὰ πολεμικὴν πράξιν, καθ' ἣν ὁ Ἀντίπατρος, ἄγων τὴν ἐνέδραν («τὴν κεκρυμμένην δύναμιν») ἀνέβη τὸ τεῖχος ὅπου ἦτο σαθρὸν καὶ ἀφύλακτον. Ἄν ὁ Ἀντίπατρος εἶχεν ἔλθῃ μετὰ στρατιωτῶν ἐκ τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν στρατιάν, ὁ Ἀρριανὸς δὲν θὰ ἄφινεν εὐκόλως ἀμνημονεύον τὸ πρᾶγμα. Τὸ ἱστορῆμα τοῦτο τοῦ Πολυαίνου εἶνε ἐλλειπνὸν ἐκ τῆς δευτέρας τῶν τριῶν σειρῶν τῶν ἀφορισμῶν, ἥτις περιέχει πολλὰ τὰ διαφωνοῦντα πρὸς ἀλλὰχόθεν γνωστὰς εἰδήσεις. Αἱ δὲ φράσεις τοῦ Ἡγησίου ('Ἀπόσπ. 1) ἐκ τοῦ Ἀγαθαρχίδου (πρὸς Φωτίον σ. 446 ἐκδ. Bekker) στεροῦνται πάσης ἀξίας.

Τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν συνεκάλεσεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς συνέλευσιν τοὺς συμμάχους τοὺς μετασχόντας τοῦ ἀγῶνος¹, καὶ ἀνέθεν εἰς αὐτοὺς τὴν κρίσιν περὶ τῆς τύχης τῆς πόλεως. Οἱ μέλλοντες νὰ κρίνωσι περὶ τῶν Θηβῶν ἦσαν αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἱ Πλαταιεῖς, οἱ Ὀρχομένιοι, οἱ Φωκεῖς καὶ οἱ Θεσπιεῖς, οἵτινες ἐπὶ πολὺν χρόνον ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ ὑπομένωσι τὴν φοβεράν καταπίσιν τῶν Θηβαίων, ἐκεῖνοι, ὧν αἱ μὲν πόλεις ἄλλοτε εἶχον ὑπ' αὐτῶν καταστραφῇ, οἱ δὲ υἱοὶ καὶ θυγατέρες εἶχον ὑπ' αὐτῶν ἀτιμασθῇ καὶ ἐξανδραποδισθῇ. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν ἢ μὲν πόλιν νὰ κατεδαφισθῇ, ἢ δὲ χώρα πλὴν τῆς ἱερᾶς γῆς νὰ διανεμηθῇ εἰς τοὺς συμμάχους τοῦ Ἀλεξάνδρου, πάντες δὲ οἱ Θηβαῖοι σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις νὰ ἐξανδραποδισθῶσι². μόνον οἱ ἱερεῖς καὶ αἱ ἱέρειαι καὶ οἱ ξένοι τοῦ Φιλίππου, τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Μακεδόνων νὰ τύχωσι τῆς ἐλευθερίας· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος διέταξε νὰ φεισθῶσι καὶ τοῦ οἴ-

¹) Ταῦτα κατὰ τὸν Ἀρρίανον (Α, 9. 9). Ὁ δὲ Διόδωρος (ΙΖ', 14) ὁμιλεῖ περὶ «συνέδρων τῶν ἑλλήνων»· διότι κατὰ τὴν συμμαχικὴν συνθήκην πάντες οἱ σύμμαχοι ὤφειλον νὰ παράσχωσι τὴν συνδρομὴν των κατὰ τῶν Θηβῶν· ὅθεν ὁ βασιλεὺς κατὰ τὰ κεκανονισμένα ἐπέτρεψε «τοῖς μετέχουσι τοῦ ἔργου συμμάχοις» (κατὰ τὸν Ἀρρίανον) τὴν ἀπόφασιν περὶ τῆς τύχης τῶν Θηβῶν. Ἄν δ' ἔτυχεν οἱ παλαιοὶ ἐχθροὶ τῶν Βοιωτῶν, μὴδὲ τῶν Θεσσαλῶν ἐξαιρουμένων, νὰ ἐκπληρώσωσι τὰ συμμαχικά των καθήκοντα, τοῦτο ἀπέδωκε μὲν δαέθριον εἰς τοὺς Θηβαίους, ἀλλὰ δὲν πταίει δι' αὐτὸ ὁ Ἀλέξανδρος.

²) Ἰσως δύναται τις νὰ υποθέσῃ ὅτι ἐν τῇ συμμαχικῇ συνθήκῃ ὑπῆρχεν ἄρθρον τι, δυνάμει τοῦ ὁποίου ἐξεδόθη τοιαύτη ἀπόφασις. Τούλάχιστον ἐν τῇ τῆς δευτέρας ἀττικῆς συμμαχίας τοῦ 378 — 7 (Corp. Insc. Attic. II, no 17. στ. 50) λέγεται: «ἐὰν δέ τις εἴπῃ ἢ ἐπιψήφισῃ ἢ ἄρχων ἢ ἰδιώτης παρὰ τὸδε τὸ ψήφισμα ὥς λύειν τι δεῖ τῶν ἐν τῷδε τῷ ψήφισματι ἐιρημένων, ὑπαρχέτω μὲν αὐτῷ ἀτίμω εἶναι καὶ τὰ γρήματα αὐτοῦ δημόσια ἔστω... καὶ κρίνέσθω ἐν Ἀθηναίοις καὶ τοῖς συμμάχοις ὥς διαλύων τὴν συμμαχίαν, ζημιούντων δὲ αὐτὸν θανάτῳ ἢ φυγῇ ὅσπερ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι κρατοῦσιν». Ἐκατὸν ἔτη μετὰ ταῦτα ἐν τῇ συνθήκῃ τῆς ἀρχαϊκῆς ὁμοσπονδίας ἐπιβάλλεται ὡσαύτως ποινὴ θανάτου εἰς πάντα παραδιάξοντα τὴν συνθήκην, ὥς φαίνεται ἐκ τοῦ ἀποσπάσματος τῆς μετὰ τοῦ Ὀρχομενοῦ συνθήκης (Revue Archéol. 1876. σ. 97) «καὶ ἐξέστω τῷ βουλομένῳ αὐτῷ δίκαν θανάτου εἰσάγειν εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἀχαιῶν». ὡσαύτως ἐν ὀνόματι τῆς ἑλληνικῆς συμμαχίας τοῦ 480 ὁ Θεμιστοκλῆς κατηγορήθη ὥς ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας («συλλαμβάνειν καὶ ἄγειν κριθεσόμενον αὐτὸν ἐν ταῖς Ἑλλήσιν»). Φαίνεται λοιπὸν ὅτι κατὰ τὴν περὶ δικαίου θεωρίαν τῶν Ἑλλήνων τοιαύτη ποινικὴ ἐξουσία ἀνήκειν εἰς τὴν φύσιν τῶν τοιούτων ὁμοσπονδιῶν, καὶ παραπλήσιόν τι ἄρθρον θὰ περιείχετο καὶ ἐν τῇ συνθήκῃ τῆς ἐν Κορίνθῳ συνομολογηθείσης συμμαχίας.

κου τοῦ Πινδάρου καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ. Τρισμύριοι ἄνθρωποι¹ πάσης ἡλικίας καὶ τάξεως ἐπωλήθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην· μετὰ δὲ ταῦτα καθηρέθησαν τὰ τείχη καὶ ἐκενώθησαν καὶ κατεσκάφησαν αἱ οἰκίαι. Ὁ λαὸς τοῦ Ἐπαμεινώνδου δὲν ὑπῆρχε πλέον, ἡ πόλις ἦτο φρικώδης σωρὸς ἐρειπίων «τὸ κενοτάφιον τῆς δόξης τῆς»· μακεδονικὴ φυλακὴ ἐπὶ τῆς ἐρήμου ἀκροπόλεως ἐφύλαττε τοὺς ναοὺς καὶ «τοὺς τάφους τῶν ζώντων».

Ἡ τύχη τῶν Θηβῶν ἦτο σπαρακτικὴ· πρὸ μιᾶς μόλις γενεᾶς εἶχε τὴν ἡγεμονίαν ἐν Ἑλλάδι, ὁ ἱερὸς αὐτῆς λόχος εἶχεν ἐλευθερώσῃ τὴν Θεσσαλίαν, οἱ ἵπποι τῆς εἶχον ποτισθῇ ἐν τῷ Εὐρώτῃ· καὶ τώρα ἐξηφανίσθη ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Οἱ Ἕλληνες πάντων τῶν κομμάτων εἶνε ἀνεξάντλητοι, θρηνοῦντες τὴν πτώσιν τῶν Θηβῶν, καὶ πολὺ συχνὰ ἄδικοι πρὸς τὸν βασιλέα, ὅστις δὲν ἐδυνήθη νὰ τὴν σώσῃ. Ἀλλὰ μετέπειτα, ὅσakis Θηβαῖοι μεταξὺ τῶν ἐν Ἀσίᾳ μισθοφορούντων ἔπιπτον εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ὡς αἰχμάλωτοι, μετεχειρίζετο αὐτοὺς πάντοτε μεγαλοψύχως, καὶ νῦν δέ, μόλις περατωθέντος τοῦ ἀγῶνος, ἔδειξεν ὁμοίαν διαγωγὴν. Εὐγενὴς τις Θηβαία, καθ' ἃ ἱστορεῖται, συνελήφθη καὶ προσήχη δεσμία ἐνώπιον αὐτοῦ. Ἡ οἰκία αὐτῆς εἶχε κατασκαφῇ ὑπὸ Θρακῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου, αὐτὴ δὲ ἠτιμάσθη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, ἔπειτα δὲ ἐρωτηθεῖσα μεταξὺ ἀγρίων ἀπειλῶν περὶ τῶν θησαυρῶν αὐτῆς, ὠδήγησε τὸν Θράκα εἰς φρέαρ κεκρυμμένον μεταξὺ τῶν θάμνων, λέγουσα ὅτι ἐκεῖ εἶχε ρίψῃ τοὺς θησαυροὺς τῆς· καταδάντος δὲ ἐκείνου, ἐπιρρίψασα λίθους πολλοὺς τὸν ἐφόνευσε. Προσπαθεῖσα δὲ ὑπὸ τῶν Θρακῶν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως ὁμολόγησεν, ὅτι εἶνε ἡ Τιμόκλεια, ἡ ἀδελφὴ ἐκείνου τοῦ Θεαγένους, ὅστις στρατηγῶν ἐν Χαιρωνείᾳ κατὰ τοῦ Φιλίππου ἔπεσε μαχόμενος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων. Ὅσον ἀξιόπιστος

¹) Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι τῶν 30,000 ἐξανδραποδισθέντων καὶ 6000 ἀποθανόντων ἀναγράφονται ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (ΙΖ', 14), Πλουτάρχου ('Αλιξ. ΙΑ') καὶ Αἰλιανοῦ (Ποικ. Ἰστ. ΙΓ', 7). Δὲν εἶνε ἀκατανόητοι, ἐπεὶ οἱ ἀγωνισθέντες καὶ ἐξανδραποδισθέντες ἦσαν ὄχι μόνον Θηβαῖοι, ἀλλὰ καὶ δοῦλοι καὶ μέτοικοι.

εἶνε ἡ διήγησις αὕτη, τόσον εἶνε καὶ τὸ τέλος αὐτῆς, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, συγχωρήσας τὴν μεγαλόφρονα γυναῖκα, ἔδωκε τὴν ἑλευθερίαν καὶ εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τοὺς συγγενεῖς ¹.

Ἡ πτώσις καὶ καταστροφή τῶν Θηβῶν ἦτο τοιαύτη, ὥστε οἱ Ἕλληνες ν' ἀνανήψωσι ταχέως ἀπὸ τοῦ βραχυχρονίου αὐτῶν ἐνθουσιασμοῦ. Οἱ μὲν Ἥλειοι ἔσπευσαν νὰ καταγάγωσι τοὺς φυγαδευθέντας ὑπ' αὐτῶν ὁπαδοὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ δὲ Ἀρκάδες ἀνεκάλεσαν ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ τὰ πολεμικά των στίφη, καὶ κατεδί-κασαν εἰς θάνατον τοὺς παροτρύναντας αὐτοὺς εἰς ταύτην τὴν κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου βοήθειαν· οἱ δὲ Αἰτωλοὶ ἔπεμψαν κατὰ ἔθνη πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα, παρακαλοῦντες νὰ τύχῃσι συγγνώμης διὰ τὰ ὑπ' αὐτῶν πεπραγμένα· ὡσαύτως καὶ ἄλλαχοῦ.

Οἱ Ἀθηναῖοι παρὰ τὸν συμμαχικὸν ὅρκον εἶχον ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς φυγάδας τῶν Θηβαίων νὰ ἐπανέλθωσιν οἴκαδε, καὶ κατὰ πρότασιν τοῦ Δημοσθένους εἶχον ἀποφασίσῃ νὰ πέμψωσι βοήθειαν εἰς τὰς Θήβας, καὶ νὰ ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος αὐτῶν· ἀλλὰ δὲν ἐπωφελήθησαν τοὺς δισταγμοὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἵνα ἐκπέμψωσι τοὺς στρατιώτας των, οἵτινες τὴν δευτέραν ἡμέραν ἐδύναντο νὰ εἶνε ἐκεῖ. Ἐώρταζον ἀκριβῶς τὰ μεγάλα μυστήρια (ἀρχομένου τοῦ Σεπτεμβρίου), ὅτε οἱ φεύγοντες ἐκόμισαν τὴν ἀγγελίαν περὶ τῆς πτώσεως τῆς πόλεως. Εἰς ἄκρον καταπλαγέντες διέκοψαν τὴν ἐορτὴν, εἰσεκόμισαν ἐκ τῶν ἀγρῶν εἰς τὴν πόλιν πάντα τὰ κινητὰ ὑπάρχοντα· ἔπειτα συγκαλέσαντες ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἀπεφάσισαν κατὰ πρότασιν τοῦ Δημάδου νὰ πέμψωσι πρέσβεις δέκα ἀνδρας εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ἀρεστούς, ἵνα συγχαρῶσιν αὐτὸν διὰ τὴν

¹) Πλουτάρχου Ἀλεξ' Β'. καὶ Περὶ γυναικ. ἀρετ. 24 Πολυαίνου Η', 40. Παρ' Ἀρξίανῳ οὐδὲ ἴχνος Θρακῶν εὐρίσκεται ἐν τῇ στρατιᾷ τοῦ βασιλέως κατὰ ταύτην τὴν ἐκστρατείαν, οὐδὲ μνημονεύει τοῦτο τὸ γεγονός, ἂν καὶ ὁ Πλουτάρχος ἀναφέρει αὐτὸ ὡς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοβούλου ἱστορούμενον οὐχὶ μὲν ἐν τῇ βίῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ἐν παρόδῳ ("Οὐτὶ οὐδὲ ζῆν ἔστιν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον, 10) εἰς ὑποστήριξιν τῆς γυναικείας πλουταρχικῆς γνώμης: « τίς δ' ἂν ἡσθεῖη συναναπαυσάμενος τῇ καλλίστῃ γυναικὶ μᾶλλον ἢ προσαγρυπνήσας οἷς γέγραφε περὶ Πανθείας Ξενοφῶν ἢ περὶ Τιμοκλείας Ἀριστόβουλος ἢ Θήδης Θεόπομπος; » Ἰσως συνέβη εἰς τὸν ἠθικολόγον νὰ γράψῃ Ἀριστόβουλον ἀντὶ Κλειτάρχου.

αἰσίαν ἐπάνοδον ἐκ τῆς χώρας τῶν Τριβαλλῶν καὶ τοῦ Ἰλλυρικοῦ πολέμου ὡς καὶ διὰ τὴν κατάπνιξιν καὶ δικαίαν τιμωρίαν τῆς ἀποστασίας τῶν Θηβῶν. Ταῦτοχρόνως δὲ νὰ ἐξαιτήσωσι τὴν χάριν τοῦ νὰ δυνηθῇ ἡ πόλις νὰ ἐπιδείξῃ καὶ εἰς τοὺς Θηβαίους φυγάδας τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς δόξαν τῆς φιλοξενίας καὶ φιланθρωπίας. Ὁ βασιλεὺς ἀπήτησε τὴν ἔκδοσιν τοῦ Δημοσθένους, τοῦ Λυκούργου, ἔπειτα τοῦ Χαριδήμου, τοῦ ἀσπόνδου ἐχθροῦ τῆς μακεδονικῆς δυνάμεως, ἥτις κατέπαυσε τὸν κερδαλέον αὐτοῦ τρόπον τοῦ πολεμεῖν, τοῦ Ἐφιάλτου τοῦ νεωστὶ πεμφθέντος πρέσβεως εἰς τὰ Σοῦσα καὶ ἄλλων· διότι οὗτοι ἦσαν, ἔλεγεν, οἱ αἴτιοι οὐ μόνον τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ ἥττης τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ἀδικημάτων, ὅσα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου διέπραξαν πρὸς τὴν μνήμην αὐτοῦ καὶ πρὸς τὸν νόμιμον κληρονόμον τῆς μακεδονικῆς βασιλείας· καὶ τῆς πτώσεως τῶν Θηβῶν ἦσαν αὐτοὶ ὅχι ὀλιγώτερον ἔνοχοι ἢ οἱ ἐν Θήβαις ταραχοποιοί. Πρέπει ὡσαύτως νὰ ἐκδοθῶσι καὶ ὅσοι ἐκ τούτων εὗρον νῦν καταφύγιον ἐν Ἀθήναις¹⁾. Αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου προεκάλεσαν σφοδρότατας συζητήσεις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Δημοσθένης ἐξώρκιζε τὸν δῆμον « νὰ μὴ ἐνδώσωσιν, ὅπως τὰ πρόβατα τοῦ μύθου τοὺς κύνας εἰς τὸν λύκον ». Ἀλλ' ὁ δῆμος ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ του περιέμενε τὴν συμβουλὴν τοῦ αὐστηροῦ Φωκίωνος· ἡ γνώμη αὐτοῦ ἦτο νὰ ἐξαγοράσωσιν ἀντὶ πάσης θυσίας τὴν συγγνώμην τοῦ βασιλέως, καὶ νὰ μὴ προσθέσωσι δι' ἀσυνέτου ἀντιστάσεως εἰς τὴν συμφορὰν τῶν Θηβῶν καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀθηναίων· ἐκεῖνοι δὲ οἱ δέκα ἄνδρες, ὧν τὴν ἔκδοσιν ἀπῆτει ὁ Ἀλέξανδρος, τώρα ἔπρεπε νὰ δείξωσιν, ὅτι ἐκ φιλοπατρίας εἶναι πρόθυμοι νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν μεγίστην θυσίαν. Ἀλλ' ὁ Δημοσθένης

1) Τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ (Α', 10, 3) « τὰ μὲν ἄλλα φιλανθρώπως πρὸς τὴν πρεσβείαν ἀπεκρίνατο » παρέχει τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ἡ ἄλλη εἵδησις (Πλουτάρχου Φωκ. ΙΖ'), καθ' ἣν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπερβύψε τὴν ἐπιστολὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἔστρεψε τὰ νῶτα πρὸς τοὺς πρέσβεις, εἶνε ἐπινόημα. Ἄν ἦτο ἀληθές, ἡ ἀγανάκτησις τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῇ ἀναιδεῖ κολακείᾳ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων θὰ ἦτο πολὺ εὐεξήγητος.

ἔπεισε τὸν μὲν δῆμον διὰ τῶν λόγων του, τὸν δὲ μακεδονίζοντα ῥήτορα Δημάδην διὰ πέντε ταλάντων, νὰ μεταβῇ οὗτος πρὸς τὸν βασιλέα, ὅπως τὸν παρακαλέσῃ πάντας τοὺς ἀξιοποίνους νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸ δικαστήριον τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων¹⁾. Ὁ βασιλεὺς ἐνέδωκε, τὸ μὲν σεβόμενος τοὺς Ἀθηναίους, τὸ δὲ σπεύδων πρὸς τὴν κατὰ τῆς Ἀσίας ἐκστρατείαν, καθ' ἣν ἤθελε νὰ μὴ καταλίπῃ μηδὲ μίαν ὑποπτον δυσάρεσκαιαν ἐν Ἑλλάδι²⁾. Μόνον τὴν φυγάδευσιν τοῦ Χαριδήμου, τοῦ ἀκολάστου ἐκείνου τυχοδιώκτου, ὃν καὶ αὐτὸς ὁ Δημοσθένης ἄλλοτε ἀπεστρέφετο, ἀπήτησεν ὁ βασιλεὺς· καὶ ὁ Χαρίδημος ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀσίαν πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα³⁾. Μετ' οὗ πολὺ δὲ καὶ ὁ Ἐριάλης ἀπέπλευσεν ἐξ Ἀθηνῶν.

Ἀφ' οὗ δὲ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἡ μὲν Ἑλλάς ἐφάνη καθησυχασθεῖσα, διὰ δὲ τῆς ἐξοντώσεως τῶν Θηβῶν καὶ διὰ τῆς ἐν Καδμεΐᾳ μακεδονικῆς φρουρᾶς ἀρκούντως προελήφθη πᾶν νέον κίνημα εἰς τὸ μέλλον, ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέζευξεν ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ περὶ τὰς Θήβας, καὶ ἔσπευσε τὸ φθινόπωρον τοῦ 335 νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐν ἔτος ἤρκεσεν, ὅπως ἐδραιώσῃ τὴν πολλαπλῶς διακινδυνεύσασαν βασιλείαν, βεβαιωθεὶς δὲ περὶ τῆς ὑποταγῆς τῶν γειτνιαζόντων βαρβαρικῶν ἐθνῶν, περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἡσυχίας καὶ περὶ τῆς ἀρροσιώσεως τοῦ ἰδίου λαοῦ, ἐδύνατο νὰ ὀρίσῃ τὸ προσεχὲς ἔαρ πρὸς ἑναρξιν τοῦ ἔργου, ὅπερ ἔμελλε νὰ γείνῃ κρίσιμον εἰς τε τὴν τύχην τῆς Ἀσίας καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν πολλῶν αἰώνων.

¹⁾ Τὰ διδόμενα πρὸς τὴν ἀφήγησιν ταύτην παρέχει ὁ Πλούταρχος (ἐν τοῖς βίοις Δημοσθένους καὶ Φωκίωνος), ὁ Διόδωρος καὶ ὁ Ἀρβιανός. Λέγουσιν ὅτι ὁ Φωκίων μετέσχε τῆς δευτέρας πρεσβείας. Ὁ Πλούταρχος εἰς αὐτὸν ἀποδίδει πᾶσαν τὴν διαπραγματεύσιν καὶ τὴν αἰσίαν αὐτῆς· ἐκδασιν.

²⁾ Κατὰ τὸν Πλούταρχον (Ἀλεξ. II', Φωκ. IZ') ὁ Ἀλέξανδρος μετεχειρίσθη τοὺς Ἀθηναίους τόσοι μεγαθύμως, διότι ἐξετίμα αὐτοὺς καὶ καθ' ἣν ῥητὴν εἶπε « προσέχειν ἐκέλευσε τοὺς πράγμασι τὸν νοῦν τὴν πόλιν, ὥς, εἴ τι συμβαίῃ περὶ αὐτόν, ἄρξουσιν τῆς Ἑλλάδος ». Τόσον παιδαριώδης δὲν ἦτο ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι θὰ ἤκουον καὶ ἐπίστευον εὐχαρίστως τόσοι ἄνοστα ἐπινοήματα.

³⁾ Ὁ Δείναρχος (κ. Δημοσθ. §. 12). παριστᾷ τὴν φυγὴν τοῦ Χαριδήμου ὡς ἐκουσίως γενομένην ὑπὲρ τῆς πόλεως. Πρβλ. Ἀρξιδανὸν Α', 10 6.

Οἱ πρῶτοι μῆνες ἀφιερώθησαν εἰς τὰς παρασκευὰς τοῦ μεγάλου πολέμου· ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ἐκ τῆς Θεσσαλίας, ἐκ τῶν ὀρίων τῆς Θράκης συνήρχοντο τὰ στίφη τῶν συμμάχων· μισθοφόροι ἐξενολογοῦντο, πλοῖα πρὸς διαπεραίωσιν εἰς τὴν Ἀσίαν ἐξωπλίζοντο· ὁ βασιλεὺς συνεκάλει συμβούλια¹, ὅπως σχεδιάσωσι τὰς ἐνεργείας τῆς ἐκστρατείας κατὰ τὰς πληροφορίας τὰς ληφθείσας περὶ τῆς πολεμικῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ περσικοῦ κράτους, περὶ τῆς ποιότητος τῶν ἀνατολικῶν τόπων, περὶ τῆς στρατιωτικῆς σπουδαιότητος τῶν κοιλάδων, τῶν ποταμῶν, περὶ τῶν ὁροσειρῶν, τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρῶν. Πόσον εὐχαρίστως θὰ ἐδιδασκόμεθα ἀκριβέστερα περὶ τούτων, καὶ ἰδίως ἂν ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Πέλλης εἶχον ἔννοιάν τινα περὶ τῶν γεωγραφικῶν σχέσεων τοῦ κράτους, ὅπερ διεννοοῦντο νὰ προσβάλωσι, περὶ τῆς ἐκτάσεως αὐτοῦ πέραν τοῦ Ταύρου καὶ πέραν τοῦ Τίγριδος. Βεβαίως ἐγνώριζον τὴν Ἀνάβασιν τοῦ Ξενοφῶντος, ἴσως καὶ τὴν Περσικὴν Ἱστορίαν τοῦ Κτησίου· πολλὰ δὲ θὰ ἐπληροφορήθησαν καὶ παρὰ τῶν Ἑλλήνων τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐπὶ μισθῷ στρατευσάντων, παρὰ τῶν πρέσβειων τῶν Περσῶν, παρὰ τοῦ Ἀρταδάζου καὶ Μέμνονος, οἵτινες ἐπὶ ἔτη ἔζησαν ὡς φυγάδες ἐν τῇ μακεδονικῇ αὐτῇ. Ἄλλ' ὅσον ἐπιμελῶς καὶ ἂν συνέλεξαν εἰδήσεις, αὗται δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι τι περισσότερον, εἰμὴ ἀβέβαιον ὕλικόν πρὸς διαγραφὴν πολεμικῶν σχεδίων μέχρι τοῦ Εὐφράτου καὶ τὸ πολὺ μέχρι τοῦ Τίγριδος· περὶ δὲ τῆς διαμορφώσεως τῶν ἄλλων πρὸς ἀνατολὰς χωρῶν καὶ περὶ τῶν ἐκεῖ ἀποστάσεων ἀναμφιβόλως οὐδεμίαν εἶχον ἔννοιαν.

Μετὰ ταῦτα διευθετήθησαν τὰ κατ' οἶκον πράγματα· ὁ Ἀντίπατρος κατεστάθη ἐπιμελητὴς τοῦ κράτους² μεθ' ἱκανῆς

¹) Ὁ Διόδωρος (ΙΖ', 16) λέγει· ὅτι ὁ βασιλεὺς συνεκάλεσε « τοὺς ἡγεμόνας τῶν στρατιωτικῶν καὶ τοὺς ἀξιολογωτάτους τῶν φίλων », δυστυχῶς μεταγεγραπθεὶς ὅρους οὐχὶ τεχνικῶς ἀκριβεῖς.

²) Ἀρρ. Διαν. Α', 11, 3 « τὰ κατὰ Μακεδονίαν τε καὶ τοὺς Ἕλληνας Ἀντιπάτρῳ ἐπιτρέψας ». Τὸ ἐπίσημον ὄνομα τοῦ ἀξιωματοῦ ἀγνοοῦμεν.

δυνάμει, ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν ἡσυχίαν ἐν Ἑλλάδι, προστατεύῃ τὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας καὶ συγκρατῇ τὰ περιοικοῦντα ἔθνη ἐν ὑπακοῇ. Οἱ δὲ ἡγεμόνες τῶν συμμάχων βαρβαρικῶν φυλῶν ὑπεχρεώθησαν νὰ μετάσχῃσι προσωπικῶς τοῦ ἀγῶνος, ἵνα τὸ μὲν κράτος ἔτι μᾶλλον ἀσφαλισθῇ ἀπὸ παντὸς νεωτερισμοῦ, οἱ δὲ φυλέται ἔτι ἀνδρείοτερον μάχωνται ὑπὸ τοὺς ἰδίους αὐτῶν ἀρχηγούς¹. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη τις μέριμνα ἐκινήθη ἐν τῷ πολεμικῷ συμβουλίῳ μάλιστα ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ Παρμενίωνος ἐν περιπτώσει ἀπροσδοκῆτου τινὸς δυστυχήματος· ποῖος θὰ ἦτο ὁ διάδοχος τοῦ θρόνου ἐν τῷ κράτει; Καὶ ἐξώρισαν τὸν βασιλέα πρὸ τῆς ἐκστρατείας νὰ νυμφευθῇ, καὶ νὰ περιμείνῃ τὴν γέννησιν διαδόχου τοῦ θρόνου². Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἀπέρριψε τὰς προτάσεις αὐτῶν, εἰπὼν ὅτι εἶνε ἀνάξιον αὐτοῦ, τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Ἑλλήνων νὰ σκέπτονται περὶ γάμου καὶ νυμφικῆς παστάδος, ἐν ᾧ ἡ Ἀσία εἶνε ἐτοίμη πρὸς πόλεμον. Ἦτο πρέπον νὰ περιμείνῃ, μέχρῃς οὐ οἱ ἤδη παραγγελθέντες στόλοι τῶν Φοινίκων καὶ Κυπρίων ἐπιπλεύσωσι, καὶ ὁ ἤδη προσκληθεὶς στρατὸς τοῦ μεγάλου βασιλέως συναθροισθῇ καὶ ὑπερβῇ τὸν Ταῦρον; Δὲν ἐδύνατο νὰ βραδύνη περισσότερον, ἐὰν ᾔθελε νὰ γείνῃ κύριος τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἣτις ἦτο ἡ ἀφετηρία τοῦ περαιτέρου πολέμου.

Ἰστορεῖται δέ, ὅτι ἔπραττεν οὕτως, ὡς ἐὰν ᾔθελε ν' ἀποχαιρετίσῃ διὰ παντὸς τὴν Μακεδονίαν· ἔθεν ὅ,τι ἐκέκτετο ἐν αὐτῇ, ἐπαύλεις, δάση, χωρία, ὡς καὶ λιμενικὰ τέλη καὶ ἄλλας προσόδους διένειμεν ὡς δῶρα εἰς τοὺς φίλους· ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ Περδίκκου, ἅψ' οὐ πάντα σχεδὸν διενεμήθησαν, « Σεαυτῷ δέ, ὦ βα-

¹ *Φροντίνου* II, 11, 3. *devicta perdomitaque Thracia petens Asiam veritus ne post ipsius discessum sumerent arma. reges eorum praefectosque et omnes quibus videbatur inesse cura detractae libertatis secum velut honoris causa traxit. Ἰουστίνου* XI, 5, 3. et reges stipendiarios conspectioris ingenii ad commilitium secum trahit, segniores ad tutelam regni reliquit. Ὡς τοιοῦτους ἡγεμόνας ἢ ἡγεμονόπαιδας δύναται νὰ θεωρήσῃ τις τὸν Σιτάλκην, τὸν ἄγοντα τοὺς Θρᾷκας ἱππεῖς, τὸν Ἀρίστιωνα τὸν τοῦ Παίονος (*Πλούταρχον* Ἀλεξ. ΛΘ'), τὸν Ἀτταλον τὸν τοῦ Ἀγριᾶνας, ἴσως καὶ τὸν Ἀγάθωνα, τὸν υἱὸν τοῦ Τυρίμμα, τὸν ἄγοντα τοὺς Ὀδρυσᾶς ἱππεῖς.

² *Διοδώρου* ΙΖ', 16 « συμβουλευόντων πρότερον παιδοποιήσασθαι. ».

σιλεῦ, τί καταλείπεις; » Ἀπεκρίθη « τὰς ἐλπίδας ». Τότε δὲ ὁ Περδίκκας, παραιτηθεὶς τὴν ἑαυτοῦ δωρεάν εἶπεν « Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς τούτων κοινωνήσομεν οἱ μετὰ σοῦ στρατευόμενοι »· καὶ ἄλλοι δὲ τῶν φίλων ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα τοῦ Περδίκκου¹. Τὸ διήγημα θὰ εἶνε ὑπερβολικόν, ἀλλ' ἀνάλογον τοῦ πρὸ τῆς ἐκστρατείας φρονήματος. Ὁ βασιλεὺς εὗρισκε τρόπον νὰ τὸ ἀνυψώῃ καὶ νὰ τὸ ἐντείνῃ μᾶλλον· καὶ ὁ ἐνθουσιασμός ὁ κατέχων αὐτὸν ἐξῆπτε τοὺς στρατηγούς, τοὺς εὐγενεῖς ἱππότες, τοὺς περιστοιχίζοντας αὐτὸν καὶ ἅπαντα τὸν στρατὸν τὸν ἐπακολουθοῦντα· ἔχοντες δὲ ἀρχηγὸν τὸν νεαρὸν ἥρωα, καὶ πεποιθότες εἰς τὴν νίκην, προεχάλουν εἰς ἀγῶνα τὸν κόσμον ὅλον.

1) Ταῦτα διηγείται ὁ Πλούταρχος· ἡ δὲ διήγησις δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ θεωρηθῇ ὡς πλαστή· μερικὸν τι γεγονός, κατ' ἐπανάληψιν ἱστοροῦμενον, θὰ ἐγενικεύθη, καὶ ὁ Καλλιस्थένης ἢ ἄλλος τις συγγραφεὺς διεκόσμησε τὴν διήγησιν ἐπὶ τὸ ἀγχινοῦστερον

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Πολεμικαὶ προπαρασκευαί. — Τὸ νομισματικὸν σύστημα. — Αἱ συμμαχίαι τοῦ βασι-
λείου. — Ἡ στρατεία. — Διάδοσις εἰς τὴν Ἀσίαν. — Μάχη ἐν Γρανικῷ. — Κατάληψις
τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς μικρᾶς Ἀσίας. — Κατάκτησις τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. — Πορεία
διὰ τῆς Λυκίας, Παμφυλίας καὶ Πισιδίας. — Ὁργάνωσις τῶν νέων χωρῶν.

Ἐκ πρώτης ὀψεως ἡ ἐπιχείρησις τοῦ Ἀλεξάνδρου φαίνεται
οὐκ ὀλίγον δυσανάλογος πρὸς τὰ βοηθητικὰ μέσα, ὅσα εἶχε νὰ
διαθέσῃ. Καὶ ἡ κατατρόπωσις τοῦ ἐχθροῦ ἦτο μόνον τὸ εὐκολώτε-
ρον ἥμισυ τοῦ ἔργου του· ὥφειλε μᾶλλον νὰ σκεφθῇ, πῶς ἔμελλον
αἱ ἐπιτυχίαι τῶν ὅπλων του νὰ γείνωσι διαρκεῖς.

Διότι κατὰ μὲν τὴν τοπικὴν ἑκτασιν αἱ χῶραι, ὧν τὰς δυνά-
νάμεις ἐδύνάτο νὰ μεταχειρισθῇ, ἦσαν μόλις τὸ τριακοστὸν μέρος
τῆς περσικῆς μοναρχίας· οὐχ ἥττον δὲ ἄνισος ἐφαίνετο ἡ ἀριθμη-
τικὴ ἀναλογία τῶν πληθυσμῶν ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν καὶ τῶν
στρατιωτικῶν δυνάμεων αὐτοῦ καὶ τῶν Περσῶν κατὰ τε γῆν καὶ
θάλασσαν. Εἰς ταῦτα προσθετέον, ὅτι τὸ μὲν μακεδονικὸν ταμεῖον
κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου ἦτο ἐξηντλημένον καὶ βεβαρημέ-
νον διὰ χρέους 500 ταλάντων, οἱ δὲ θησαυροὶ τοῦ μεγάλου βασι-
λέως οἱ ἐν Σούσοις, Περσεπόλει, Ἐκβατάνοις καὶ ἀλλαχοῦ περι-
εῖχον τεραστίους σωροὺς εὐγενοῦς μετάλλου. Ἐὰν δὲ πρὸς τούτοις
ἀναλογισθῶμεν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὸ τέλος τῶν παρασκευῶν
αὐτοῦ, εἰς ἃς εἶχε δαπανήσῃ ὀκτακόσια τάλαντα, δὲν εἶχε πλείο-
τερα τῶν ἐξήκοντα ταλάντων εἰς τὴν διάθεσίν του, ὅπως ἀρχίσῃ
τὸν κατὰ τῆς Ἀσίας πόλεμον¹, ἡ ἐπιχείρησις αὐτοῦ φαίνεται
παράβολος καὶ σχεδὸν χιμαιρική.

¹) Ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τῷ παρ' *Ἀρρίανῳ* (Ζ', 9, 6) λόγῳ του, ὅστις ἂν καὶ δὲν
εἶνε αὐθεντικός, περιέχει ὅμως, φαίνεται, γνήσια διδόμενα. Ὁ δὲ *Πλούταρχος* ('Αλεξ.
ΙΕ') παρέχει εἰδήσεις ἐκ τοῦ Ἀριστοδούλου, Ὁνησικρίτου καὶ Δούριδος.

Ὁ χαρακτήρ τῶν εἰς ἡμᾶς περιελθουσῶν εἰδήσεων δὲν ἐπι-
 τρέπει νὰ περιμένωμεν ἐξ αὐτῶν ἀπόκρισιν εἰς τὰ ἀλλεπάλληλα
 ἐρωτήματα τὰ ἐνταῦθα ἀναφύμενα. Καὶ αὐτὸς ὁ φρόνιμος Ἀρ-
 ριανὸς ἱστορεῖ μόνον τὴν ἐξωτερικὴν ἀκολουθίαν καὶ σχεδὸν μόνον
 τὴν στρατιωτικὴν ὄψιν τῶν πράξεων, ἐπισυνάπτων ἐν καιρῷ τῷ
 δέοντι ἠθικὰς κρίσεις περὶ τοῦ ἥρωός του· περὶ δὲ τῶν ἀνδρῶν
 ἐκείνων, οἵτινες λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ὑπῆρξαν οἱ στρατιωτικοὶ συμ-
 πράκτορες αὐτοῦ, μόλις ἀναγράφει τι πλείότερον παρὰ τὰ ὀνόματα
 αὐτῶν· ὡσαύτως περὶ τῆς διοικήσεως, τῶν οἰκονομικῶν, τῶν πο-
 λιτικῶν ὀργανώσεων, περὶ τοῦ γραφείου καὶ τοῦ ἰδιαιτέρου συμ-
 βουλίου τοῦ βασιλέως, περὶ τῶν προσώπων, ὅσα ἐν ταύταις ταῖς
 λειτουργίαις ὑπῆρξαν τὰ ὄργανα τοῦ βασιλέως, οὐδὲν λέγει· οὐδὲ
 ἐφρόντισε νὰ διαφωτίσῃ ἑαυτὸν καὶ τὸν ἀναγνώστην, πῶς ὑπῆρξαν
 δυναταὶ καὶ ἐπραγματοποιήθησαν αἱ ἱστορούμεναι πράξεις καὶ ἐπι-
 τυχίαι, καὶ διὰ τίνων μέσων, καὶ ἐπὶ πόσον προεμελετήθησαν,
 καὶ πρὸς τίνας σκοποὺς καὶ ὑπὸ ποίας πρακτικὰς ἐπόψεις διεγρά-
 φησαν, καὶ διὰ ποίας δυνάμεως τῆς θελήσεως, τῆς ὑπερτέρας
 περισκέψεως καὶ τῆς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς μεγαλοφυΐας
 κατωρθώθησαν.

Ἐκ τοῦ πλήθους τούτου τῶν ὑποδειχθέντων ζητημάτων ἀρ-
 κεῖ νὰ ἐξάρωμεν κατὰ πρῶτον ἐκεῖνα, ὅσα εὐθὺς κατὰ τὰ πρό-
 θυρα τῆς ἐκπληκτικῆς νικηφόρου πορείας εἶνε τὰ οὐσιωδέστατα.

Δὲν ἔλειψαν ἄνθρωποι, οἵτινες ἐνόμισαν, ὅτι δικαίως κρίνουσι
 τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν μεγαλοφυΐαν αὐτοῦ,
 παριστῶντες αὐτὸν ὡς φαντασιόκοπον, ὅστις μετὰ τῶν οὐχ ἦτ-
 τον ἐνθουσιωδῶν πολεμικῶν λαῶν τοῦ ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν
 Ἀσίαν, ἵνα πολεμήσῃ τοὺς Πέρσας, ὅπως καὶ ὅπου εὖρη αὐτούς,
 ἐκ τῆς τύχης προσδοκῶν, πῶς ἔμελλε τὴν ἐπιούσαν νὰ προχω-
 ρήσῃ. Ἄλλοι δὲ ἐνόμισαν, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐξετέλεσεν, εἰμὴ τὴν
 ἰδέαν, περὶ ἣν ὁ πατὴρ του ἡσχολήθη, ἣν οἱ φιλόσοφοι, οἱ ῥήτο-
 ρες καὶ οἱ φιλοπάτριδες ἄνδρες πολλὰκις συνέστησαν, καὶ ἥτις
 κυριώτατα ἐγεννήθη καὶ ἀνεπτύχθη ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας.

Ἡ ἰδέα, πρὶν γείνη πρᾶγμα, εἶνε μόνον ὄνειρον, φάσμα, παίγνιον τῆς ἐξημμένης φαντασίας· μόνον δὲ διὰ τοῦ ἐκτελοῦντος αὐτὴν λαμβάνει μορφήν, σάρκα καὶ ὀστέα, τὸν παλμὸν ἰδιαίτερας κινήσεως καὶ τὸν χώρον καὶ τὸν χρόνον τῆς ἐνεργείας της· προσκρούουσα δὲ ὡς ἐκ τῶν συνηκῶν καὶ ἀντιδράσεων τοῦ τόπου καὶ χρόνου εἰς νέους ἐκάστοτε περιορισμούς, παρέχει σαφεστέρας ἐκάστοτε φάσεις τῆς τε δυνάμεως καὶ τῶν ἀδυναμιῶν αὐτῆς.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεστράτευσεν ἄρά γε ὡς τυχοδιώκτης καὶ ὡς ὄνειροπόλος μετὰ τῆς κεφαλαιώδους ἰδέας τοῦ νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἀσίαν μέχρι τῶν ἀγνώστων περὶ αὐτὴν θαλασσῶν, ἣ εἶχε συνείδησιν τοῦ τί ἤθελε καὶ τί ἐδύνατο νὰ θέλῃ; Καὶ διέγραψε ἄρά γε κατὰ τοῦτο τὰ στρατιωτικὰ καὶ πολιτικὰ σχέδιά του καὶ ἔλαβε πᾶσαν πρόνοιαν;

Ὁ σκοπὸς δὲν εἶνε, ἐκ τῆς ἀκολουθίας τῶν ἐπιτυχιῶν του ὁπισθοδρομικῶς συμπεραίνοντες, νὰ καταδείξωμεν τὴν σκόπιμον αὐτῶν ἀλληλουχίαν, καὶ τὴν ἐνάργειαν νὰ δώσωμεν ὡς ἀποδείξιν, ἀλλὰ τὸ ζήτημα εἶνε, ἂν ὑπάρχουσιν ἀποδείξεις, ὅτι πρὸ τοῦ ἀρξαμένου ἔργου ὑπῆρχεν ἤδη ἐν τῇ διανοίᾳ του, πῶς ἔμελλε ν' ἀποβῇ.

Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου δύναται ἴσως νὰ μνημονευθῇ γεγονός τι, περὶ οὗ, ἀληθῶς εἰπεῖν, αἱ πηγαὶ ἡμῶν σιωπῶσιν. Ἐκτὸς ὀλίγων ἐπιγραφῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἔργων ἔχομεν ἄμεσα μνημεῖα ἐκ τῶν χρόνων ἐκείνων μόνον τὰ νομίσματα, ἅτινα κατὰ χιλιάδας ἐσώθησαν χρυσᾶ, ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ, φέροντα τὸν τύπον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλάλους μάρτυρας, οὓς ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἠνάγκασε τέλος νὰ ὁμιλήσῃ. Ταῦτα, παραβαλλόμενα πρὸς τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα τῶν βασιλέων τῆς Περσίας, τῶν πολυαρίθμων ἐλληνικῶν πολιτειῶν καὶ τῶν πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου βασιλέων τῆς Μακεδονίας, ἀποκαλύπτουσι περιστατικόν τι πολλῆς προσοχῆς ἄξιον.

Ἐλέχθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι ὁ βασιλεὺς Φίλιππος εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ νέον νομισματικὸν σύστημα· τοῦτο

δὲ ἦτο κατὰ τὴν ἔκφρασιν περιωνύμου τινὸς ἐπιστήμονος οἰονεῖ πόρρωθεν προοδοποιήσις πρὸς κατάκτησιν τῆς Περσίας¹. Συνίστατο δὲ εἰς τοῦτο, ὅτι, ἐν ᾧ ἐν τῇ ἐλληνικῇ οἰκουμένη ἐπεκράτει τὸ ἀργυροῦν νόμισμα, ὅπως ἐν τῇ περσικῇ μοναρχίᾳ τὸ χρυσοῦν, αὐτὸς ἔκοψε χρυσοῦν μὲν κατὰ τὸν σταθμὸν τῶν Δαρεικῶν, ἐκτὸς δὲ τούτου ἀργυροῦν κατ' ἐκεῖνον τὸν σταθμὸν, ὅστις ἦτο ὡς ἔγγιστα ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀγοραίαν ἀξίαν τοῦ χρυσοῦ. Ἐταξε λοιπὸν τὸ χρυσοῦν νόμισμα «οὐχὶ ἀντί, ἀλλὰ παρὰ τὸ μέχρι τούδε ἐν τῇ ἐλληνικῇ οἰκουμένη μόνον ἐν χρήσει ἀργυροῦν νόμισμα, καὶ οὕτως εἰσήγαγεν εἰς τὸ κράτος τοῦ διμεταλλισμὸν»². Κατὰ δὲ τὴν ἀναλογίαν τοῦ χρυσοῦ πρὸς τὸν ἄργυρον, ἥτις ἐν τῷ ἐμπορίῳ ἦτο 1 : 12, 51, ἐκάνονισε τὰ ἀργυρᾶ του κέρματα, ὧν 15 ἔμελλον νὰ ἰσοδυναμῶσι πρὸς ἓν χρυσοῦν 8,60 γραμ., εἰς 7,24 γραμ. Τοῦτο δὲ ἦτο σχεδὸν ὁ σταθμὸς τοῦ τότε πολὺ διαδιδομένου ροδιακοῦ νομισματικοῦ συστήματος.

Τὰ χρυσᾶ νομίσματα τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶνε τῆς αὐτῆς ὀλκῆς καὶ δοκιμότητος ὡς καὶ τὰ τοῦ Φιλίππου, ἀλλὰ τὰ ἀργυρᾶ του ἀκολουθοῦσιν ὅλως διάφορον σύστημα· εἶνε τετράδραχμα γραμ. 17, 20, καὶ τὰ κλάσματα αὐτῶν παντάπασιν κατὰ τὸ ἀττικὸν σύστημα ἐν τῇ ἀναλογίᾳ τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ πρὸς τὸν ἄργυρον ὡς 1 : 12, 30. Ἡ ἐλάττωσις αὕτη ἔγεινεν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐπανέλθῃ ἀπὸ τοῦ διμεταλλισμοῦ τοῦ πατρὸς εἰς τὸ μοναδικὸν ἀργυροῦν νόμισμα τῶν Ἑλλήνων, ὅπως τῷ ὄντι μετέπειτα ἡ δραχμὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου κατήντησε νὰ εἶνε ἡ καθολικὴ ἐν πάσῃ τῇ ἐπικρατείᾳ ἰσχύουσα λογιστικὴ μονάς· ἀλλ' ἐκτὸς τούτου τὸ σπουδαιότερον περὶ τοῦ ἡμετέρου ζητήματος εἶνε, ὅτι μεταξὺ τοῦ πολλοῦ πλή-

¹) Mommsen Histoire de la monnaie romaine, traduite de l' allemand par le duc de Blacas et J. de Witte, Paris 1865—1875, I, σ. 69 « c' était comme un achèvement éloigné à la conquête de la Perse, qu' il projetait déjà ». Ἐν τῷ Περσικῷ κράτει τὸ χρυσοῦν νόμισμα εἶχε πρὸς τὸν ἄργυρον ὡς 1 : 13, 33, ἐν ᾧ ὁ χρυσὸς ἐν τῷ ἐμπορίῳ βαθυμῆδὸν ἐξέπιπτε.

²) Οὕτως ἐκφράζεται ὁ Brandis Das Münz = Maass = und Gewichtswesen in Vorderasien σ. 250.

θους τῶν δραχμῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ὑπάρχει οὐδὲ ἐν κομμᾶτιον κατὰ τὸν Φιλίππειον σταθμόν¹.

Δὲν θὰ θελήσῃ τις νὰ παραδεχθῇ, ὅτι τοῦτο τὸ νέον σύστημα εἰσήχθη ἄνευ οὐσιωδῶν λόγων. Εἰσαγαγὼν ὁ Φίλιππος τὸν διμεταλλισμὸν, σκοπὸν εἶχε κατὰ τὴν ἔκπτωσιν τῆς τιμῆς τοῦ χρυσοῦ ἐν τῷ πρὸς τοὺς Ἑλληνας ἐμπορίῳ, παρ' οἷς ἐκυκλοφόρει τὸ ἀργυροῦν νόμισμα, νὰ καταστήσῃ μόνιμον τὴν τιμὴν τῶν δύο εὐγενῶν μετάλλων, καὶ οὕτω νὰ διατηρήσῃ αὐτὰ ἐν ἰσορροπίᾳ. Ἀλλ', ἂν ἡ ἀξία τοῦ χρυσοῦ ἐξηκολούθει νὰ ἐκπίπτῃ, ἔμελλε κατ' ἀνάγκην νὰ ἐξαχθῇ ὁ ἄργυρος ἐκ τῆς Μακεδονίας, ὅπως εἶχεν ἤδη ἐξαχθῇ ἐκ τῆς Περσίας, ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον ἡ ἀξία τοῦ ἀργύρου ἦτο ἀνωτέρα τῆς τοῦ χρυσοῦ, πρὸς τὸν ὅποιον ἐδύνατο ν' ἀνταλλαχθῇ. Εἰσαχθέντος δὲ τοῦ νέου νομισματικοῦ συστήματος ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐκηρύχθη οὕτως εἰπεῖν ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ περσικοῦ χρυσοῦ· ὁ χρυσὸς ἀπέβη ἀπλοῦν ἐμπόρευμα, ὅπερ ἂν οἱ θησαυροὶ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν κατεκτῶντο, καὶ ὁ ἐν αὐτοῖς σωρηδὼν ἀποκείμενος χρυσὸς παρεδίδετο εἰς τὸ ἐμπόριον, ἐδύνατο μᾶλλον καὶ μᾶλλον νὰ ἐξευτελίζηται χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ ἐπέλθῃ ὁμοία τις διατάραξις εἰς τὰς παρὰ τοῖς Ἑλλησι τιμὰς τὰς εἰς ἄργυρον ὠρισμένας. Ὁ ἄργυρος ὁ κατὰ τὸν Ἀττικὸν σταθμὸν ἀπέβη τοῦ λοιποῦ μέτρον ἀξίας, τὸ δὲ τετράδραχμον ὄνομα νομισματικῆς μονάδος, ἐν ᾗ σχεδὸν ἅπαντα τὰ νομισματικὰ συστήματα ἐδύνατο νὰ συναντηθῶσιν ὡς πολλὰ κλάσματα ἔχοντα κοινὸν παρανομαστήν. Μετὰ ἡμίσειαν δὲ γενεάν ἡ «δραχμὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου» κατήντησε παγκόσμιον νόμισμα.

Ἄν διὰ ταύτης τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ μακεδονικοῦ νομισματικοῦ συστήματος ἐπεδιώχθη καὶ οἰκονομικὴ τις ἐπικουρία εἰς

¹) Οὐτε τοῦλάχιστον τετράδραχμα οὔτε δίδραχμα οὔτε δραχμαί. Ἐκ δὲ τῶν τριῶν ἡμιδράχμων τῶν ἐν τῷ νομισματικῷ μουσεῖῳ τοῦ Βερολίνου, τὰ ὅποια ὁ κ. Sallet εὐμενῶς χάριν μου ἐξύγισεν, ἀπέδωκε βάρος τὸ μὲν γρ. 2,09, τὰ δὲ δύο ἄλλα μόνον γρ. 1,93 καὶ γρ. 1,38· τοῦναντίον δὲ ἐν ἡμιώβολον γρ. 0,32.

τάς παρούσας χρηματικὰς ἀνάγκας¹⁾, ἃν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ σύμβουλοι αὐτοῦ ὑπελόγισαν τὸ οἰκονομικὸν ἀποτέλεσμα τούτων τῶν μέτρων, καὶ ἃν προεῖδον τὸν ἐν τῷ μέλλοντι αὖξοντα ἐξευτελισμὸν τοῦ χρυσοῦ, ἐν ᾗ περιπτώσει οἱ περσικοὶ θησαυροὶ παρεδίδοντο εἰς κυκλοφορίαν, μένει κατ' ἀνάγκην ἄδηλον· ἀρκεῖ, ὅτι μέτρον τοσούτων μεγάλων διαστάσεων ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τοῦτο, μέχρι τίνος προεμελετήθη τὸ μέγα ἔργον, πρὶν ἐκτελεσθῇ.

Ἔτερον προκαταρκτικὸν ζήτημα εἶνε, ποία ἦτο ἡ βάσις τοῦ πολέμου, ὃν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεχείρησεν, ἃν δηλαδὴ ἡ θέλησις αὐτοῦ ἦτο, ἅμα διαβάς τὸν Ἑλλήσποντον, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν βάσιν του, καὶ κατὰ τὴν συνήθη ἔκφρασιν νὰ καύσῃ ὅπισθεν αὐτοῦ τὰ πλοῖα.

Ἐξ ἀνάγκης ἐπιφυλασσόμεθα ἐν τῇ συνεχείᾳ τῆς διηγήσεως νὰ εἴπωμεν τοὺς λόγους, δι' οὓς δὲν δυνάμεθα ἐνταῦθα νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ οὕτω τεθὲν ἀμφίρροπον ζήτημα. Ἐν ἀρχῇ τοῦλάχιστον ὁ Ἀλέξανδρος ἐνόμιζεν, ὅτι τὸ πᾶν ἦτο νὰ εἶνε ἀσφαλὲς

¹⁾ Ὡς παράδειγμα δύναται τις νὰ ἀναφέρῃ ὅτι ὁ Λυκοῦργος δίδων λόγον τῆς διαχείρισεως αὐτοῦ (ἐν ἐπιγραφῇ Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 3452 N^ο καὶ K ö h l e r ἐν Hermes I. σ. 318) λέγει ὅτι ἡγόρασε πλέον τοῦ ἐνὸς ταλάντου χρυσοῦ πρὸς ἀργυρᾶς δραχμᾶς 22 καὶ 5 ¹/₂ ὀβολοὺς τὸν χρυσοῦν στατῆρα, ὃ ἐ. εἰς τρέχουσαν ἀναλογίαν τῶν δύο μετάλλων 1: 11,47. Εἶχε λοιπὸν κέρδος σχεδὸν 210 δραχμῶν ἐπὶ 100 στατήρων. Ἄν λοιπὸν ὁ Ἀλέξανδρος εἰσέπραξε τὸ δάνειον ἐκεῖνο τῶν 800 ταλάντων εἰς ἄργυρον, πρὶν εἰσαγάγῃ τὸ νέον σύστημα, μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν αὐτοῦ ἐκέρδισεν, ἂν ὀρθῶς ὑπελόγισα, ἐπὶ 800 ταλάντων 16, 800 στατῆρας, καὶ ἃν ἦτο ὑπόχρεως νὰ πληρώσῃ εἰς χρυσὸν τὸν συνήθη τόκον τῶν 12 ⁰/₁₀, εἶχεν οἰκονομίαν 2100 στατήρων ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἐτησίων τόκων. Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὁ Ἀρρῆτιανός (Ζ', 23, 3) ὀνομάζει τοὺς τρεῖς Μακεδόνες ἀξιωματικοὺς (δ ε κ α δ α ρ χ η ς, διμοιρίτης καὶ δεκαστάτης) τοὺς περιληφθέντας εἰς τὴν τάξιν τοῦ νέου σχηματισθέντος στρατοῦ, ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὁ μισθὸς ὑπελογίζετο κατὰ στατῆρας, τοῦτέστιν εἰς χρυσόν. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι πρὸ πολλοῦ ἦτο σύνηθες νὰ ὀρίζηται ὁ μισθὸς εἰς δαρεικοὺς, κυζικηνοὺς κ.τ.τ. Ἐάν λοιπὸν τανῦν ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε 30,000 ἄνδρας, ἕκαστον ἐπὶ μισθῷ ἐνὸς δαρεικοῦ τὸν μῆνα, ἡ ὑποτίμησις τοῦ χρυσοῦ ἔφερεν εἰς αὐτὸν κέρδος ἐτήσιον ὀλίγον τι πλέον τῶν 30,000 στατήρων. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον δύναται τις νὰ υποθέσῃ ὅτι συνήφθησαν καὶ τὰ συμβόλαια τὰ πρὸς τοὺς προμηθευτὰς κ.λ. Ὅπως δὲ ἴσως ἐπὶ τῇ νομισματικῇ μεταρρύθμισις εἶνε ἐνδεχόμενον νὰ ᾔτο μέτρον οἰκονομικόν.

περὶ τῆς βάσεως αὐτοῦ, καὶ μόνον ἐφ' ὅσον ἦτο δυνατόν στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς νὰ εἶνε βέβαιος περὶ αὐτῆς, ἐδύνατο νὰ τολμήσῃ τὸν πρῶτον κρίσιμον κτύπον, καὶ νὰ ἐλπίσῃ, ὅτι θὰ δυνηθῇ ν' ἀναπτύξῃ τὰ ἐπακόλουθα αὐτοῦ.

Ἡ ἐπικράτεια τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξετείνεται ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου μέχρι τοῦ Εὐρώτα καὶ μεσογείως πέραν τοῦ Αἵμου καὶ Πίνδου μέχρι τῶν περὶ τὸν Ἰστρον καὶ τὸν Ἀδρίαν χωρῶν. Ἡ ἑκτασις αὕτη ἐκ τῶν τεσσάρων πλευρῶν τοῦ Αἰγαίου πελάγους περιεῖχε κατ' ὀρθὴν γωνίαν τὴν βόρειον καὶ δυτικὴν, τὴν δὲ ἀνατολικὴν αὐτοῦ πλευρὰν ἀπετέλουν τὰ εἰς τὴν περσικὴν μοναρχίαν ἀνήκοντα, ὑπὸ ἐλληνικῶν δὲ πόλεων κατεχόμενα παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ Κρήτη, ἣτις ἐκτείνεται πρὸ τῆς ἀνοικτῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τούτου τοῦ πελάγους, ἦτο μὲν ἐλληνικὴ, ἀλλ' ἀπετέλει καθ' ἑαυτὴν ἴδιον κόσμον, ὡς καὶ ἡ Μεγάλῃ Ἑλλάς καὶ ἡ Σικελία καὶ αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις αἱ πρὸς βορρᾶν καὶ νότον τοῦ Πόντου.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο καθ' ὁλοκληρίαν ἀσφαλὴς μόνον περὶ τῆς χώρας, ἣτις ἔκειτο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ὀρθῆς ἐκείνης γωνίας, καὶ ἀπετέλει τρόπον τινὰ τὴν κλεῖδα τοῦ θόλου καὶ τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον τῆς ἐπικρατείας αὐτοῦ. Ἐν ταύταις ταῖς μακεδονικαῖς χώραις, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Τυμφαίας καὶ Παρναυαίας πρὸς δυσμὰς καὶ τῆς περὶ τὸν Στρυμόνα γῆς πρὸς ἀνατολὰς, ἦτο ὁ ἰθαγενὴς βασιλεὺς, εἰς ὃν ἦσαν ἀδιστάκτως ἀφωσιμένοι οἱ εὐγενεῖς, οἱ χωρικοὶ καὶ αἱ πόλεις, ἐν αἷς καὶ αἱ ἐλληνικαὶ ἀποικίαι, οἷα ἡ Ἀμφίπολις.

Εἰς τὸν πυρῆνα δὲ τοῦτον τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ προστετέθησαν δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν καὶ ὀπισθεν αἱ ἐπίλοιποι χῶραι ὑπὸ ποικιλοτάτους πολιτικοὺς τύπους, ἀπὸ τῆς παντελοῦς ἐξαρτήσεως μέχρι τῆς χαλαρᾶς ὁμοσπονδίας.

Τούτων σπουδαιστάτη ἦτο ἡ Θράκη, τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς ἐπικρατείας, ὅπερ ἀπὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τῆς ἐξόδου τοῦ Βοσπόρου κεῖται ἀπέναντι καὶ παραπλεύρως τῶν ἁκτῶν

τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὸ κράτος τῶν Θρακῶν, ὅπερ ἄλλοτε κατεῖχε τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Ἑβρου μέχρι τῶν ἄνω ὀρέων, εἶχε καταστραφῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Φιλίππου, καὶ ἂν ἔτι ὑφίστατο, ὡς φαίνεται, λείψανον αὐτοῦ ὡς ἡγεμονία τῶν Ὀδρυσῶν, ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς Μακεδονίας μέχρι τοῦ νὰ παρέχῃ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Ὡστε ἡ Θράκη, ἔγεινεν, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ προλάβωμεν τὴν ῥωμαϊκὴν ὀνομασίαν, «ἐπαρχία» τοῦ μακεδονικοῦ κράτους. Πρὸς διατήρησιν τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν ιδρύθησαν κατ' ἐπικαίρους τόπους τῆς χώρας αἱ νέαι πόλεις Φιλιππούπολις, Καλύβη, Βέρροια καὶ Ἀλεξανδρούπολις, ὅχι ἐλεύθεραι ἀποικίαι κατὰ τὸν ἀρχαῖον ἐλληνικὸν τρόπον, ἀλλὰ στρατιωτικοὶ σταθμοὶ ἔχοντες ὅμως καὶ πολιτικὴν κοινότητα μετὰ κοινοτικῆς αὐτονομίας, ὅπου πρὸς αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ συνωκίσθησαν πανταχόθεν ἐν μέρει καὶ διὰ τῆς βίας διάφοροι κάτοικοι¹. Ἡ Θράκη ἐτέλει ὑπὸ Μακεδὸνα στρατηγόν, ὅπερ γνωρίζομεν ἀπὸ τοῦ 335. Ἀδελφον δέ, κατὰ πόσον ἡ δικαιοδοσία τοῦ στρατηγοῦ ἐξετείνετο καὶ πέραν τῶν στενῶν τοῦ Αἴμου, καὶ ἂν ἄλλος στρατηγός, καθ' ἃ δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τινος ἀβεβαίου εἰδήσεως ἐκ τοῦ ἔτους 331 ἢ 326, εἶχε τὴν διοίκησιν τῶν παρὰ τὸν Πόντον χωρῶν, ἢ ἂν τὰ ἔθνη τὰ ἀπὸ τοῦ Αἴμου μέχρι τοῦ Ἰστροῦ καὶ τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ ὑπεχρεώθησαν μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 335 μόνον εἰς εἰρηνικὴν γειτνίασιν καὶ ἴσως εἰς ὑποτέλειαν φόρου. Αἱ παρὰ τὴν θρακικὴν ἀκτὴν ἐλληνικαὶ πόλεις ἀπὸ τῆς Ἀπολλωνίας καὶ Μεσημβρίας μέχρι Καλλάτιδος καὶ Ἰστροῦ διέκειντο μὲν φιλικῶς πρὸς τὸν Φίλιππον, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 335 δὲν ἤλθον εἰς στενωτέρας σχέσεις πρὸς τὴν Μακεδονίαν².

¹) Οὕτω συνέβη εἰς τοὺς 10.000 Ἰλλυριοὺς τοὺς ἐκ Σαρνονήτος κατὰ τὸν Παύλαινον (Δ', 2, 12). οὕτω συνωκίσθη ἡ Καλύβη • Φιλίππου τοὺς πονηροτάτους ἐνταῦθα ἰδρύσαντος » (Στράβωνος Ζ', σ. 320) • ἔθεν πιθανῶς καὶ τὸ ὄνομα Πονηρόπολις κτλ.

²) Ὑπάρχουσιν ἀλεξάνδρεια νομίσματα τῆς Ὀδησσοῦ, Μεσημβρίας, Καλλάτιδος, Ἀπολλωνίας καὶ Διονυσουπόλεως³ ἀλλὰ ταῦτα ἀνήκουσι κατὰ τὴν κατάταξιν τοῦ Müller εἰς τὴν IV, V καὶ VII κλάσιν⁴ καὶ θὰ ἐκόπησαν πιθανῶς μόνον ἐπὶ Λυσιμάχου καὶ μετ' αὐτόν.

Τὰ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην ἐκ Βυζαντίου ἀποσταλέντα εἰς τὸν Ἰστρον πλοῖα ἐστάλησαν βεβαίως μόνον δυνάμει συμμαχίας τινός, διότι τὸ Βυζάντιον ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Διαδόχων δὲν ἔκοψεν ἀλεξάνδρεια νομίσματα· εἶχεν ἄρα διαμείνη αὐτοτελὴς πολιτεία, ὅπως αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις τῆς Κορινθιακῆς συμμαχίας· ἂν δὲ τὸ Βυζάντιον εἶχε προσχωρήσῃ εἰς ταύτην, ἢ ἂν δὲν εἶχε μᾶλλον κατ' ἰδίαν συνομολογήσῃ συνθήκας πρὸς τὴν Μακεδονίαν, τοῦτο παραλείπομεν ἐνταῦθα.

Πολλῆς προσοχῆς ἄξιον εἶνε, ὅτι πᾶσαι αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις αἱ κατὰ τὰ μεσημβρινὰ θρακικὰ παράλια ἔκοψαν ἀλεξάνδρεια νομίσματα, ὅπως καὶ αἱ μακεδονικαὶ Πέλλα, Ἀμφίπολις, Σκιώνη κ. λ. ὑπόκεινται ἄρα, ὡς καὶ αὗται, εἰς τὸν νομισματικὸν νόμον τῆς Μακεδονίας, καὶ δὲν εἶνε πλέον, ὅπως καὶ αὗται, «αὐτοπόλεις»¹, ἂν καὶ ἔχουσι κοινοτικὴν αὐτονομίαν. Ἐκ τούτων τῶν οὕτως εἰπεῖν βασιλικῶν πόλεων τῆς Θράκης τὰ μὲν Ἀβδηρα καὶ ἡ Μαρώνεια κεῖνται ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον ὁδοῦ, ἡ δὲ Καρδία ἐπὶ τῆς εἰς τὴν Χερρόνησον εἰσόδου, ἡ δὲ Κριθωτὴ παρὰ τὴν βορείαν εἰσόδον τοῦ Ἑλλησπόντου ἀπέναντι τῆς Λαμφάκου, ἡ δὲ Σηστός καὶ Κοίλη ἐκεῖ, ὅπου γίνεται ἡ διαπεραιώσις εἰς τὴν Ἀβυδον, ἡ δὲ Πέρινθος καὶ Σηλυμβρία παρὰ τὴν Προποντίδα².

Πρὸς βορρᾶν τῆς Μακεδονίας ἡ ἡγεμονία τῶν Παιόνων καὶ πέραν τούτων ἡ τῶν Ἀγριάνων τελοῦσιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς

¹) Κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῆς παρὰ **Θουκυδίδου** (Ε', 79) μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀργεῶς συνθήκης «ταὶ δὲ ἄλλαι πόλεις ταὶ ἐν Πελοποννήσῳ... αὐτόνομοι καὶ αὐτοπόλεις τὰν αὐτῶν ἔχοντες κτλ». Περὶ τῶν Φιλίππων εἶνε βέβαιον ὅτι πλὴν τῶν χρυσῶν νομισμάτων τοῦ βασιλέως ὑπῆρχον αὐτόθι καὶ τῆς πόλεως κεκομμένα νομίσματα (Ἐμπρ. κεφαλὴ Ἡρακλείους μετὰ λεοντῆς, Ὁπ. ὁ τρίπους μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς **ΦΙΛΙΠΠΩΝ**). Ἄν ἐκ τῶν χρόνων τούτων ὑπάρχουσι καὶ αὐτόνομα νομίσματα τῆς Ἀμφιπόλεως, εἶνε ζήτημα μῆπω ἐρευνηθὲν.

²) Αἱ πόλεις αὗται αἱ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ἀκτῆς τῆς Θράκης, πλὴν τῆς Περίνθου καὶ Σηλυμβρίας, εἶχον ἤδη Φιλίππεια νομίσματα. Ἀλεξάνδρεια δὲ νομίσματα τῶν δύο εἰρημίων πόλεων ὑπάρχουσιν ἐκ τῆς I καὶ III κλάσεως. Περιῆλθον λοιπὸν αὗται μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου καὶ διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τοιαύτην σχέσιν πρὸς τὴν Μακεδονίαν, ἥτις δὲν ἐαυτίζετο οὔτε πρὸς τὴν τοῦ Βυζαντίου οὔτε πρὸς τὴν τῆς κορινθιακῆς συμμαχίας.

Μακεδονίας μετὰ τοῦ δικαϊώματος ἢ τοῦ καθήκοντος τῆς ὑπηρεσίας ἐν τῇ στρατιᾷ τοῦ βασιλέως. Τῶν Παιόνων βασιλέων τοῦλάχιστον ὑπάρχουσι νομίσματα καὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου· ἀλλ' οὔτε κατὰ τὸν μακεδονικὸν σταθμὸν οὔτε μετὰ τῆς εἰκόνος τοῦ Ἀλεξάνδρου¹.

Τὰ δὲ βορειότερα τούτων ἔθνη μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, οἱ Τριβαλλοί, οἱ Αὐταριᾶται, οἱ Δάρδανοι, οἱ Ταυλάντιοι καὶ οἱ Ἰλλυριοὶ τοῦ Κλείτου ἠναγκάσθησαν διὰ τῆς ἐκστρατείας τοῦ 335 νὰ ἡσυχάσωσι καὶ συνομολογήσωσι συνθήκας, δι' ὧν ἀνεγνώρισαν τὴν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ἐξάρτησιν αὐτῶν. Ἄν δὲ ἔγειναν καὶ φόρου ὑποτελεῖς, εἶνε ἄδηλον.

Λίαν ιδιόρρυθμος εἶνε ἡ σχέσηις τοῦ βασιλείου τῆς Ἠπειροῦ πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Ἀφ' ὅτου ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ἀποσπάσας ἀπὸ τοῦ Ἀρύββου παρέδωκεν αὐτὸ εἰς τὸν ἐκείνου ἀνεψιὸν Ἀλέξανδρον τὸν ἀδελφὸν τῆς Ὀλυμπιάδος, καὶ τὸ ἐπεξέτεινε μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἦτο ὡς φυσικὸν στήριγμα παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Μακεδονίας. Ὁ δὲ γάμος τοῦ νεαροῦ βασιλέως μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Φιλίππου, σημαίνων ἴσως μίαν τινὰ συνιδιοκτησίαν τῆς βασιλείας τῆς Ὀλυμπιάδος, φαίνεται ὅτι συνέδεσεν αὐτὸ ἔτι στενωτέρον πρὸς τὰ μακεδονικὰ συμφέροντα. Διὰ τοῦτο εἶνε πολὺ παράδοξον, ὅτι παρὰ πάντα ταῦτα οἱ Ἠπειρώται οὔτε κατὰ τὸ 335² συναγωνίζονται μετὰ τῶν Μακεδόνων, οὔτε τῆς μεγάλης εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκστρατείας μετέχουσιν· ἀλλὰ μᾶλλον ὁ βασιλεὺς τῶν Ἠπειρωτῶν ἐν ἔτος μετὰ ταύτην ἐπιχειρεῖ μετὰ δεκαπέντε τριή-

¹) Τὰ ἀργυρᾶ νομίσματα τοῦ Πατράου καὶ Αὐδολέοντος (12, 6 γραμ. δὲν συμφωνοῦσιν οὔτε πρὸς τὰ δίδραχμα τοῦ Φιλίππου (14, 47 γραμ.) οὔτε πρὸς τὰ τετράδραχμα τοῦ Ἀλεξάνδρου (17, 2 γραμ.)· τὰ μάλιστα προσεγγίζουσιν εἰς τὰ ἀρχαιότερα δίδραχμα τῆς Θάσου (12, 55 γραμ. — 12, 10 γραμ.).

²) Ὁ *Φροντίδος* (II, 5, 10) μνημονεύει ἐκστρατείαν τινὰ τοῦ βασιλέως τῶν Μολοσσῶν κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν, καὶ ἀλλαχοῦ (III, 4, 5) ἄλλην κατὰ τῆς Λευκάδος. Ἄν ἡ πρώτη συνέβη κατὰ τὸ 355, οἱ δύο Ἰλλυριοὶ βασιλεῖς δὲν θὰ προσεδόκων τὴν ἐπίθεσιν τῶν Μακεδόνων· ἔτι ἀσθενέστερον λόγον ἔχει τις ἵνα τάξῃ τὴν ἐτέραν ἐκστρατείαν, τὴν κατὰ τῆς Λευκάδος, εἰς τοῦτο τὸ ἔτος.

ρων καὶ πολυαριθμῶν ὀπλιταγωγῶν καὶ ἱππαγωγῶν πλοίων¹ τὴν κατὰ τῆς Ἰταλίας ἐκστρατείαν του, ἄδηλον ἂν ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς Μακεδονίας². Ἄν ἦτο δυνατόν τοιαύτη τις ν' ἀποδειχθῇ, θὰ εἴχομεν σπουδαῖον διδόμενον, ὅπως ἐννοήσωμεν τὰς πολιτικὰς σκέψεις τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἀλλ' ἴσως δύναται τις ν' ἀναλογισθῇ, ὅτι τὸ πολίτευμα τῶν Μολοσσῶν δὲν ἦτο, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, τοσοῦτον βασιλικόν, ὅσον τὸ μακεδονικόν, ἀλλὰ διὰ τῶν ὅρκων, οὓς ἔδιδεν ὁ μὲν βασιλεὺς εἰς τὸν λαόν, ὁ δὲ λαὸς εἰς τὸν βασιλέα, σφόδρα περικυλισμένον, πιθανῶς τοσοῦτον, ὥστε ὁ βασιλεὺς ἐδύνατο ἐλευθέρως νὰ διαθέσῃ μόνον τοὺς ἐκ τῶν βασιλικῶν κτημάτων πόρους αὐτοῦ. Οὕτω λοιπὸν ἐνδεχόμενον ὁ βασιλεὺς τῶν Μολοσσῶν νὰ ἐπεχειρήσῃ τὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκστρατείαν οὐχὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Ἑπειρωτικοῦ κράτους, ἀλλ' ἰδίᾳ δαπάνῃ καὶ ἐπὶ ἰδίῳ κινδύνῳ ἤγαγε μισθοφορικὸν στρατὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἵνα πολεμήσῃ εἰς ξένην ὑπηρεσίαν, ὅπως πολλοὶ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης.

Περὶ δὲ τῶν ἐλληνικῶν πολιτειῶν εἴπομεν ἤδη ἀνωτέρω, ποίαν σχέσιν εἶχον πρὸς τὴν Μακεδονίαν· ἐνταῦθα δὲ θὰ εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ὅπως ἀναψηλαφώσωμεν ὅσα ἔχουσι πολιτικὴν σημασίαν, ἃ καὶ δὲν εἶνε πλέον δυνατόν πάντα νὰ διαφωτισθῶσιν.

Οἱ Θεσσαλοὶ συνδέοντο πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ὄχι διὰ τῆς κορινθιακῆς συμμαχίας μόνον, ἀλλὰ διὰ τινος ἰδιαίτερου πολιτεύματος ἦσαν τὰ τέσσαρα αὐτῶν διαμερίσματα συνδεδεμένα εἰς ἐν κοινὸν παρὰ τὴν Μακεδονίαν, διὰ τοῦ πολιτεύματος ἐκείνου, ὅπερ ὁ βασιλεὺς Φίλιππος εἶχεν εἰς αὐτοὺς δώσῃ ἢ ἀνανεώσῃ, καὶ δυνάμει αὐτοῦ τὰ στρατιωτικὰ καὶ οἰκονομικὰ μέσα τῆς χώ-

¹⁾ Ἀριστοτέλους Δικαιώματα κλ. ἀπόσπ. 571.

²⁾ Ὁ μόνος ὑπαινιγμὸς τῆς σχέσεως μεταξὺ τῶν δύο ἐπιχειρήσεων δύναται νὰ εὑρεθῇ ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ Ταυρίσκος, ὅστις ἔπεισε τὸν ταμίαν τῶν Μακεδόνων νὰ φύγῃ εἰς τὰ Μέγαρα, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς τὸν Μολοσσὸν Ἀλεξάνδρον (Ἀρξιδανῶ Γ', 6, 7). Τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰουστίνου (XII, 3, 1) λεγόμενον *simulato moerore propter Alexandri cognationem exercitui suo triduo luctum indixit* οὐδὲν πλέον διδάσκει.

ρας ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν ἐλευθέραν σχεδὸν διάθεσιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας¹. Ἄν δὲ εἰς τὸ πολίτευμα τοῦτο περιελαμβάνοντο καὶ τὰ ὀρεινὰ φύλα τῆς Θεσσαλίας τὰ ἀνέκαθεν προσηρημένα, οἱ Δόλοπες, οἱ Αἰνιᾶνες, οἱ Μαλιεῖς καὶ ἄλλοι, ἢ ἂν οὗτοι μόνον διὰ τῆς ἀμφικτυονικῆς ὁμοσπονδίας ἦσαν συνδεδεμένοι πρὸς τὴν Μακεδονίαν, δὲν δυνάμεθα πλέον νὰ γνωρίζωμεν.

Καὶ οἱ Αἰτωλοί, φαίνεται, δὲν ἐτάχθησαν εἰς τὴν κορινθιακὴν συμμαχίαν, ἀλλ' ἀνενέωσαν τὰς προτέρας αὐτῶν κατ' ἰδίαν συνθήκας μετὰ τῆς Μακεδονίας, καθ' ἃς ἦσαν κύριοι τῆς Ναυπάκτου ἀπὸ τοῦ 338.

Ἡ κορινθιακὴ λοιπὸν συμμαχία περιελάμβανε «τὴν ἐντὸς τῶν Θερμοπυλῶν Ἑλλάδα²», καὶ μόνον ἡ Σπάρτη δὲν εἶχε προσχωρήσῃ εἰς αὐτήν. Ἐκ τῶν δὲ τῶν προειρημένων ἄρθρων τοῦ καταστατικοῦ τῆς συμμαχίας ἐξάγεται, ὅτι αὕτη ἐμελλε νὰ χρησιμεύσῃ ὅχι μόνον εἰς τὴν ἡγήτιδα δύναμιν πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐν Ἑλλάδι ἡγεμονίας καὶ τῶν εἰς τὸν περσικὸν πόλεμον ἐλληνηκῶν στρατιωτικῶν συμβολῶν, ἀλλ' ἵνα ἐν ταύτῃ διατηρηθῇ ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τῆς συμμαχίας ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη καὶ ἡ ἰδιοκτησία κατὰ τὰ ἐν ἔτει 338³ καθορισθέντα, καὶ ν' ἀποκλεισθῇ πᾶσα τοῦ

¹) Παρὰ τῷ Ἀρριανῷ (Z', 1, 10) δημηγορῶν ἐν Ὠπιδίῳ ὁ Ἀλεξάνδρος πρὸς τοὺς Μακεδόνας λέγει «Θεσσαλῶν δὲ ἄρχοντας. . . (ὅμᾶς) ἀπέφηνεν». Ἡδὲ ἐν τῇ I κλάσει τῶν ἀλεξανδρείων νομισμάτων εὐρίσκονται τοιαῦτα τῆς Λαμίας, Φαρσάλου καὶ Τρίκκης (παρὰ L. Müller n° 503, 527, 238). Ἐκ δὲ τῆς κυρίως λεγομένης Ἑλλάδος ὑπάρχουσι νομίσματα εἰς ταύτην ἀνήκοντα τὴν κλάσιν μόνον τῆς Χαλκίδος καὶ Ἰστιαίας τῶν ἐν Εὐβοίᾳ (παρὰ L. Müller n° 757, 758). Ἡ Ἀμβρακία, ἥτις ἔκοψε νομίσματα, φέροντα τὸν τύπον καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Φιλίππου, δὲν ἔκοψεν ἀλεξανδρεῖα, ἐπειδὴ τῷ 336 ἔγινε πάλιν αὐτόνομος.

²) Ἀρριανῷ Α', 1, 2. Κατὰ τὴν εὐστοχον τοῦ Niebuhr διόρθωσιν «ὅσοι ἐντὸς Πυλῶν (ἀντὶ Πελοποννήσου) ἦσαν. . .». «Ὅτι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἦτο οὕτως εἰπεῖν τεχνικὸς ὅρος ἡ ὀνομασία αὕτη, φαίνεται ἐκ τοῦ Δημοσθένους Περὶ τοῦ στεφ. §. 304 «οὐδεὶς οὔτε τῶν ἐξω Πυλῶν Ἑλλήνων οὔτε τῶν εἰσω κτλ.» «Ὁ Θουκυδίδης ἦδη (B', 101) διακρίνει τὰ θεσσαλικά ἔθνη «καὶ τοὺς μέχρι Πυλῶν Ἕλληνας».

³) Ὁ Μαρκιανὸς βίος τοῦ Ἀριστοτέλους (ἐν τῇ ἐκδ. τοῦ Ἀριστοτ. τῆς Ἀκαδημ. τοῦ Βερολ. σ. 157⁶, 20) λέγει περὶ τῆς Ἀριστοτέλους συγγραφῆς Δικαιώματα ἐλλήνων πόλεων «ἐξ ὧν Φίλιππος τὰς φιλονεκίας τῶν Ἑλλήνων διέ-

λοιποῦ ἐπιδράσις τῆς περσικῆς πολιτικῆς ἐπὶ ἐκάστης τῶν συμμάχων πόλεων. Περί δὲ τῆς ὀργανώσεως τῆς συμμαχίας τοσαύτη εἶνε ἡ ἑλλειψις λεπτομερῶν εἰδήσεων, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, ἂν τὸ συνέδριον ἤδρευε διαρκῶς ἐν Κορίνθῳ ἢ κατὰ ῥητοὺς μόνον χρόνους συνήρχετο¹, καὶ ἂν ἡ Μακεδονία εἶχεν ἐν αὐτῷ ἔδραν καὶ ψῆφον, ἢ μήπως μᾶλλον τὸ ὑναντίον ἢ μὲν Μακεδονία ἦτο ἐκτὸς τῆς συμμαχίας, ὁ δὲ βασιλεὺς μόνον ὡς «στρατηγὸς αὐτοκράτωρ» τοῦ κατὰ τῆς Περσίας πολέμου εἶχε νὰ διαθέσῃ τὰ δυνάμει τῆς συνθήκης συμμαχικὰ στρατεύματα, καὶ νὰ διευθύνῃ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῶν συμμάχων πόλεων. Κατὰ τὴν ἐπὶ Περικλέους ναυτικὴν συμμαχίαν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον πραγματικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν συμμάχων, καὶ διεχειρίζοντο αὐτὴν τόσον αὐστηρῶς, ὥστε καὶ αἱ δίκαι αἱ μεταξὺ αὐτῶν ἐγίνοντο ἐνώπιον τῶν ἀττικῶν δικαστηρίων². Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἀττικῇ συμμαχίᾳ ἡ πολιτεία τῶν Ἀθηναίων καὶ τὸ σύνολον τῶν αὐτονόμων συμμάχων ἦσαν παράλληλα, οὕτως ὥστε τὸ συνέδριον τῶν συμμάχων, διαρκῶς ἐδρεῦον ἐν Ἀθήναις, διεπραγματεύετο μετὰ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων περὶ τῶν προσπιπτόντων

λυσεν, ὡς μεγαλοῤῃμον[ήσαντά π]οτε καὶ εἰπεῖν «ὦρισα γῆν Πέλοπος». Ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀποσπ. 571 ἔλπει τις ὅτι τὰ Δικαιώματα ἐξεδόθησαν μετέπειτα ἢ μετὰ προσθηκῶν.

1) Οἱ σύνεδροι τῶν Ἑλλήνων ἐπεμύον κατὰ τὸν Διόδωρον (ΙΖ', 48) εἰς τὸν Ἀλέξανδρον χρυσοῦν στέφανον διὰ τὴν ἐν Ἰσθμῷ μάχην. Τοῦτο δὲ κατὰ τὸν Κούρτιον (IV, 5, 11) ἀπεφασίσθη ἐν τοῖς Ἰσθμίοις (τοῖς ἐν Ὀλ. 114, 4, περίπου τὸν Ἰούνιον τοῦ 332)· σπουδαιότερα εἶνε ἡ μαρτυρία τοῦ Αἰσχίνου (κ. Κτησιφ. §. 254) «ἡμερῶν μὲν ὀλίγων μέλλει τὰ Πύθια γενέσθαι καὶ τὸ συνέδριον τῶν Ἑλλήνων συλλέγεσθαι. Τοῦτο τὸ συνέδριον δὲν πρέπει βεβαίως νὰ ὑποληφθῇ ὡς τὸ συνέδριον τῶν Ἀμφικτυόνων, συνεδρεῦον ὡς συμμαχικὸν δικαστήριον. Δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι τὸ συνέδριον («οἱ συνεδρεύειν εἰωθότες» κατὰ τὸν Διόδωρον ΙΠ', 4) συνήρχετο καὶ κατὰ τὰς μεγάλας πανελληνίους ἑορτάς. Ὅτι δὲ κανονικῶς συνήδρευεν ἐν Κορίνθῳ, δὲν βεβαιοῦται ὑπὸ ἑτῆς μαρτυρίας, ἂν καὶ τὸ τοῦ Ὑπερείδου Ὑπὲρ Εὐξεν. §. 32, φαίνεται σημαίνει ὅτι διαρκῶς ἦσαν ὁμοῦ οἱ σύνεδροι. Τοῦτο καὶ ἄλλα ζητήματα περὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς συμμαχίας χρήζουσιν ἐκτενεστέρας ἐρευνῆς.

2) Ὅτι πρὸς ταύτην τὴν συμμαχίαν ἀντιθέτως, ἀλλὰ πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν λέγει ὁ Πανσανίας (Ζ', 18, 30) «οὔτε γὰρ Μακεδόνων οἱ ἰσχύσαντες μέγιστον, Φίλιππος Ἀμύντου καὶ Ἀλεξάνδρος, τοὺς καθεστηκότας σφίσιν Ἑλλήνων εἰς Μακεδονίαν ἐδίασαντο ἀποσταλῆναι, διδόναι δὲ αὐτοὺς ἐν Ἀμφικτυόσιν εἰων λόγον».

πραγμάτων, καὶ ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἐψήφισεν ὀριστικῶς κατὰ τὰ προβουλευόμενα τοῦ συνεδρίου¹. Ἄν δὲ ὁ βασιλεὺς Φίλιππος, ἰδρῦον τὴν κορινθιακὴν συμμαχίαν, ἤρκεσθη εἰς πολὺ χαλαρώτερον τύπον, καὶ ἂν ὁ Ἀλέξανδρος, καίτοι δις δοθείσης ἀφορμῆς, δὲν ἀπήτησεν, οὐδὲ ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ συνδεθῇ σφιγκτότερον, θὰ ἐνόμισαν ἢ περιττὸν ἢ ἀδύνατον νὰ μετατρέψωσιν εἰς πολιτικὴν ἔνωσιν τὴν συμμαχίαν, ἥτις κατὰ τὴν σημερινὴν ἔκφρασιν ἐστηρίζετο μόνον ἐπὶ τοῦ διεθνoῦς δικαίου.

Εἶνε δὲ ἀνάγκη ταῦτα νὰ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν, ἐὰν θέλῃ νὰ κρίνῃ ὀρθῶς τὰ ἐπακολουθήσαντα ἀποτελέσματα. Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἰδρύθη ἡ συμμαχία καὶ καθ' ὃν ἔπειτα διελύθη καὶ πάλιν δι' ὅρκου συνωμολογήθη, ἐδείκνυνεν ἀρκούντως, ὅτι μόνον οἱ δοθέντες ὅρκοι δὲν ἐξήρκουν νὰ βεβαιώσωσι τὸν Ἀλέξανδρον περὶ τῆς βοηθείας τῶν συμμαχικῶν πόλεων κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ τῆς ἐμμονῆς αὐτῶν εἰς τὴν κοινὴν πολιτικὴν. Ἀλλὰ τοῦλάχιστον μίαν τινὰ θεραπείαν τοῦ πράγματος παρεῖχεν ὁ ἐν πάσῃ σχεδὸν ἐλληνικῇ πόλει ἀκμάζων φατριασμοῦ καὶ αἱ πατροπαράδοτοι ἀκραιφνῶς ἰδιωφελεῖς γειτονικαὶ ἔριδες τῶν πόλεων πρὸς ἀλλήλας· δὲν ἐδύνατο δὲ τις νὰ μεμφθῇ τὴν μακεδονικὴν πολιτικὴν, διότι ἔδιδε συνδρομὴν εἰς τοὺς ὁπαδοὺς αὐτῆς, ὅπως μὴ ἔλθῃ ἡ ἐξουσία εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνων, οἵτινες κατὰ τὴν τότε κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἦσαν οἱ περσίζοντες, ἐφ' ὅσον ἐξηκολούθουν νὰ ἐνεργῶσιν ἐναντίον τῆς συνωμολογηθείσης συμμαχίας. Πρὸς πλειοτέραν ὅμως ἀσφάλειαν κατεστάθησαν μακεδονικαὶ φρουραὶ εἰς τὸν

¹) Τοὺς ὅρους «Ἀθηναίων σύμμαχοι καὶ τῶν συμμάχων» καὶ ἄλλους ὁμοίους ἐρμηνεύει ὁ Busolt Der zweite attische Bund (ἐν τοῖς Jahrb. für Philol. Supplem. VII, σ. 684 ἐξ.). Εἰς ὁμοίαν σχέσιν μεταξὺ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς ἐλληνικῆς συμμαχίας ἄγει καὶ ὁ Ἀῤῥδιανός (B', 2, 2), ὅπου οἱ Πέρσαι καθαιροῦσι «τὰς στήλας τὰς πρὸς Ἀλέξανδρον καὶ τοὺς Ἕλληνας γενομένας σφίσι». Ὡσαύτως καὶ ἡ μετὰ τὴν ἐν Γρανικῷ νίκην παραγγελία «Ἀλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες κτλ.» (Ἀῤῥδιανοῦ A', 16, 7). Ἡ οὐσιώδης διαφορά ἢ μεταξὺ ταύτης τῆς συμμαχίας καὶ τῆς προτέρας ἦτο, φαίνεται, ὅτι τὸ ἐν Κορίνθῳ συνεδρίον εἶχε σειρὰν τινὰ δικαιοδοσιῶν (οἷον περὶ εἰρήνης τῆς χώρας κ. ἄ. τ.), ὣν ἡ Μακεδονία δὲν μετείχεν.

Ἀκροκόρινθον, εἰς τὴν Χαλκίδα τῆς Εὐβοίας καὶ εἰς τὴν Καδμείαν. Πρὸς ὑποστήριξιν δὲ αὐτῶν καὶ οὐχὶ μόνον ἵνα διατηρηθῶσιν ἐν ὑποταγῇ τὰ πέραν τοῦ Αἴμου καὶ ἐν Ἰλλυρία βαρβαρικά φύλα, ὁ Ἀλέξανδρος ἐκστρατεύων κατέλιπε σπουδαίαν δύναμιν ἐν Μακεδονίᾳ, πλέον ἴσως τοῦ ἡμίσεος τῶν κυρίως μακεδονικῶν στρατευμάτων· αὕτη δέ, ἐνισχυομένη καὶ ὑπὸ τῆς ἐτησίως αὐξανομένης στρατολογίας, ἐχρησίμευε καὶ ὡς ἀποθήκη πρὸς συμπλήρωσιν τῶν κενῶν τῆς ἐν Ἀσίᾳ στρατιᾶς.

Ἄλλ' ὑπελείπετο καὶ ἄλλο τι κακὸν πολὺ οὐσιῶδες. Ὁ μακεδονικὸς στόλος ἀπεῖχε πολὺ τοῦ νᾶ εἶνε ἰσόπαλος πρὸς τὸν περσικόν· διότι ὁ μέγας βασιλεὺς ἐδύνατο εὐκόλως, ὡς ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπεδείχθη, νᾶ καθελκύσῃ εἰς τὴν θάλασσαν 400 τριήρεις, καὶ ὁ στόλος του συνέκειτο ἐκ Φοινίκων καὶ Κυπρίων, τῶν ἀρίστων ναυτῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου· διὰ δὲ τῶν νήσων τῶν παρὰ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἵτινες, ἂν καὶ αὐτόνομοι κατὰ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην, διατελοῦσαι ὅμως ὑπὸ τυράννους καὶ ὀλιγαρχικούς, ὑπήκουον ἀδιστάκτως εἰς τὸν μέγαν βασιλέα, ἦτο ἂν ἤθελε, κύριος τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ἐὰν λοιπὸν αἱ πολιτεῖαι τῆς κορινθιακῆς συμμαχίας συνήνωνον τὰς τριήρεις αὐτῶν μετὰ τῆς Μακεδονίας— καὶ μόνον αἱ Ἀθηναῖαι εἶχον ὑπὲρ τὰς 350 ἐν τοῖς νεωρίοις αὐτῶν— θὰ ἦτο εὐκόλον νᾶ ἐξασφαλίσωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τοῦτο τὸ πέλαγος, πρὶν ἐπιπλεύσῃ ὁ περσικὸς στόλος. Ἄλλ' ἡ μακεδονικὴ πολιτικὴ οὔτε κατὰ τὴν ἰδρύσιν τῆς συμμαχίας οὔτε κατὰ τὴν ἀνανέωσιν αὐτῆς ἐνόμιζε δυνατὸν ἢ φρόνιμον ν' ἀπαιτήσῃ παρὰ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων σπουδαίας ναυτικὰς χρηγίας¹. Προτιμήσασα δὲ νᾶ δώσῃ εἰς τὸν κατὰ τῆς Περσίας ἀγῶνα καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πρώτην προεισαγωγικὴν ἐκ-

¹) Κατὰ τὸν *Ἀρριανόν* (Α', 11, 6 καὶ Α', 18, 4) ὁ στόλος τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τὴν εἰς τὴν Ἀσίαν διάβασιν εἶγεν 160 ναῦς. Πόσαι τούτων ἦσαν μακεδονικαί, ἀγνοεῖται. Εἶνε πιστευτόν, ὅτι τὸ Βυζάντιον, ὅπως κατὰ τὸ 335 ἐπεμψε ναῦς εἰς τὸν Ἰστρον, οὕτω καὶ κατὰ τὸ 334 εἰς τὸν Ἑλλήσποντον· ὡσαύτως δὲ καὶ ἄλλαι ἐλληνικαὶ πόλεις τῆς θρακικῆς παραλίας. Κατὰ τὸν *Διόδωρον* (ΙΖ', 22) ὑπῆρχον ἐν τούτῳ τῷ στόλῳ 20 ἄττικαὶ νῆες.

στρατείαν τὸν χαρακτηῖρα πολέμου κυρίως ἡπειρωτικοῦ, εἶνε φανερόν ὅτι θὰ εἶχε πρὸς τοῦτο λόγους πολιτικούς καὶ ὄχι στρατιωτικούς.

Ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ θὰ ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ὅλως βέβαιον περὶ τῆς ἐπιτυχίας, ἣ ὀρθότερον εἰπεῖν—καὶ ἐνταῦθα μεταβαίνομεν εἰς τὸ τρίτον ἡμῶν ζήτημα—θὰ ὑπελόγησε τόσον ἀκριβῶς τὸ πλῆθος τῆς διὰ τὴν Ἀσίαν προωρισμένης στρατιᾶς, τὸν ὅπλισμόν, τὸν ὀργανισμόν αὐτῆς καὶ τὴν σχέσιν τῶν ὅπλων, ὥστε ἐδύνατο νὰ νομίζῃ ἑαυτὸν ὅλως ἀσφαλῆ περὶ τῆς ἐπιτυχίας.

Ἡ πολεμικὴ δύναμις τῆς Μακεδονίας εἶχεν ἤδη ἐπὶ Φιλίππου ἀνέλθῃ εἰς σχεδὸν 30,000 πεζοὺς καὶ περὶ τοὺς 4,000 ἵππεις, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἔλαβε τὴν ιδιόρρυθμον αὐτῆς μόρφωσιν· αὕτη δὲ ἦτο ὁ στρατιωτικὸς ὀργανισμὸς τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἀνεπτυγμένος, εἰς τὰ μακεδονικὰ πράγματα μεθρημοσμένος καὶ κατ' ἐκεῖνα μᾶλλον μετερρύθμισμένος. Ὁ σκοπὸς αὐτῆς ἦτο φυσικῶς τῷ λόγῳ νὰ δυνηθῇ τὰ διάφορα ὅπλα, πεζικὸν καὶ ἱππικόν, ψιλικά καὶ ὀπλιτικά στρατεύματα, ἰθαγενεῖς στρατευσίμους καὶ ξένους μισθοφόρους, νὰ μορφώσῃ πολὺ ἐλευθερώτερα καὶ διὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐνεργείας ὀραστικώτερα παρ' ὅσον εἶχεν ἕως τότε κατορθωθῇ διὰ τῆς πολεμικῆς τέχνης τῶν Ἑλλήνων.

Κατὰ τινὰ ἀναγραφὴν, ἥτις ἀληθῶς εἰπεῖν δὲν φαίνεται πολὺ ἀξιόπιστος, ὁ Ἀλέξανδρος, ἐκστρατεύων εἰς τὴν Ἀσίαν, κατέλιπεν ἐν Μακεδονίᾳ ὑπὸ τὸν Ἀντίπατρον 12,000 πεζοὺς καὶ 1,500 ἵππεις. Εἰς ἀντικατάστασιν δὲ αὐτῶν παρηκολούθησαν 1,500 θεσσαλοὶ ἵππεις, 600 ἵππεις καὶ 7,000 πεζοὶ Ἑλληνες σύμμαχοι, 5,000 Ἑλληνες μισθοφόροι, ἐκτὸς δὲ τούτων Θρᾶκες πεζοὶ καὶ Ὀδρύσαι καὶ Παῖονες ἵππεις¹. Τὸ σύνολον τοῦ στρατοῦ τοῦ

¹) Ὁ κατάλογος τοῦ Διοδώρου (IZ', 17), ἐξ οὗ ἐλήφθησαν οὗτοι οἱ ἀριθμοί, ὑποδεικνύει ὅτι αἱ πηγαί, ἐξ ὧν ὁ συγγραφεὺς ἠρύσθη τὰς πληροφορίες του, εἶνε ἥκιστα στρατιωτικά. Ἄλλ' οἱ παρατεθέντες ἀριθμοὶ παρέχουσιν ἴσως τὴν ὀρθὴν ἀναλογίαν οὐχὶ τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων, ἀλλὰ τῶν ἐθνικῶν στοιχείων, ἐξ ὧν συνέκειτο ἡ στρατιά. Τὰς λε-

πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον ὁδεύοντος κατὰ τὰς ἀσφαλεστάτας παραδόσεις ἀνῆρχετο εἰς « ὅχι πολὺ πλείους τῶν 30,000 πεζῶν καὶ ὑπὲρ τοὺς 5,000 ἵππεις ».¹

Τὸ ὅλον πλῆθος τοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ ἱππικοῦ ἦτο διηρημένον κατὰ τὰ ὅπλα καὶ ἐν μέρει κατ' ἔθνη, οὐχὶ δὲ κατὰ τὸν τρόπον τῶν ῥωμαϊκῶν λεγεῶνων καὶ τῶν νεωτέρων ταξιαρχιῶν, αἵτινες διὰ τοῦ συνδυασμοῦ πάντων τῶν ὁπλῶν εἶνε οὕτως εἰπεῖν μικραὶ στρατιαί. Ἐναντίον πολεμίων τοιούτων, οἷα τὰ πλῆθη τῶν διαφορῶν ἐθνῶν τῆς Ἀσίας, τὰ ὅποια ἄνευ στρατιωτικῆς τάξεως καὶ τέχνης συνορμῶσι πρὸς μίαν κυρίαν προσβολήν, καὶ ἂν μὲν ἡττηθῶσι, τὰ πάντα ἐγκαταλείπουσιν, ἂν δὲ νικήσωσιν ὠργανωμένα στρατεύματα, οὐδὲν ἄλλο κέρδος ἔχουσιν, εἰμὴ νέους κινδύνους, ἐναντίον, λέγω, τοιούτων πολεμίων ἢ κατὰ τὰ ὅπλα καὶ τὰ ἔθνη τάξις ἔχει τὸ προτέρημα τοῦ ἀπλουστάτου τακτικοῦ σχήματος καὶ τῆς ἐκ φύσεως συμπαγοῦς ὁμάδος ὅθεν ἐν ταῖς αὐταῖς χώραις, ἐν αἷς ἡ φάλαγξ τοῦ Ἀλεξάνδρου κατίσχυσε τοῦ στρατοῦ τοῦ Δαρείου, ἐπτὰ ῥωμαϊκαὶ λεγεῶνες ὑπέκυψαν εἰς τὰς ἀκαθέκτους ἐπιθέσεις τῶν Πάρθων.

Ὁ στρατὸς, ὃν ὁ Ἀλέξανδρος ἤγαγεν εἰς τὴν Ἀσίαν, διетή-

πτομερείας ἐξήτασα ἐν τινι πραγματείᾳ (ἐν *Hermes* XII, 2). Πλάνη εἶνε ὅτι ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Διοδώρου ὀνομάζονται Τριβαλλοὶ καὶ Ἰλλυριοί, οἵτινες οὐδαμοῦ μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ Ἀρξιδιανῶ. Μόνον ἐν τῇ δημηγορίᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου (*Ἀρξιδιανῶς Β'*, 7, 5) γίνεται λόγος περὶ Ἰλλυριῶν, ὅπερ βεβαίως εἶνε τεκμήριον, ὅτι ἡ δημηγορία αὕτη δὲν ἐλήφθη ἐκ τοῦ Πτολεμαίου.

¹) Ὁ Ἀρξιδιανὸς (*Α'*, 11, 3) ἀκολουθεῖ βεβαίως ἐν τούτοις τὸν Πτολεμαῖον, ἂν καὶ τὸ κείμενον τούτου (*Ἀπόσπ.* 2) παρέχει ἀριθμοὺς ὠρισμένους καὶ ὅχι στρογγύλους. Ὁ Ἀναξιμένης (*Ἀπόσπ.* 15) ἀνέγραφε 30,000 πεζοὺς καὶ 5,500 ἵππεις· ὁ δὲ Καλλισθένης (*Ἀπόσπ.* 33) 40,000 πεζοὺς καὶ 4,500 ἵππεις. Ὁ Ἀριστόβουλος (*Ἀπόσπ.* 1) 30,000 πεζοὺς καὶ 4,000 ἵππεις. Ὁ Διόδωρος (δηλαδὴ ὁ Κλείταρχος) 30,000 πεζοὺς καὶ 4,500 ἵπ. Ὁ Ἀρξιδιανὸς ἀναγράφει ῥητῶς τὸν ἀριθμὸν τῶν στρατιωτῶν τῶν ἐν τῷ παρόντι ἀπερχομένων ἐκ τῆς Μακεδονίας· δὲν λέγει δὲ ἂν τὰ πρὸ δύο ἐτῶν ἀποσταλέντα ὡς ἐμπροσθοφυλακὴ ὑπὸ τὸν Ἀττάλον καὶ Παρμενίωνα — κατὰ τὸν Πολύαινον 10,000 Μακεδόνες καὶ μισθοφόροι — εὐρίσκονται ἐν τῇ Ἀσιατικῇ παραλίᾳ πάντες ἢ μέρος μόνον αὐτῶν. Τοῦ Καλλισθένους οἱ 40,000 πεζοὶ θὰ ἐξηγοῦντο, ἂν ὑπῆρχε βεβαιότης ὅτι οἱ 10,000 ἐκεῖνοι στρατιῶται εὐρίσκοντο ἐν Ἀσίᾳ. Κατωτέρω θὰ ἴδωμεν τοὺς λεπτομερεῖς ἀριθμοὺς τῆς δυνάμεως τοῦ στρατοῦ (σελ. 204).

ρησεν ὡς βάσιν τὸν μακεδονικὸν ὀργανισμόν, αἱ δὲ προσελθοῦσαι τῶν συμμάχων στρατιωτικαὶ συμβολαί, ὡς καὶ τὰ μισθοφορικὰ πλήθη τὰ νεωστὶ προστεθέντα εἰς τοὺς πάλαι στρατολογηθέντας ξένους, ἐχρησίμευσαν μόνον εἰς τὸ νὰ συμπληρώσωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν ἐκείνον τὸν ὀργανισμόν, εἰς ὃν εἰσῆχθησαν, κατὰ τὰ δύο αὐτοῦ στοιχεῖα, τὸ τῆς εὐκινήσιας καὶ τὸ τῆς εὐσταθείας.

Ἐν τῇ ἐλληνικῇ τακτικῇ οἱ ὀπλιταὶ ἦσαν τὸ ἐπικρατοῦν ὄπλον, μέχρις οὗ προσετέθη ἐλαφρότερόν τι πεζικόν, οἱ πελτασταί, οἵτινες ἐνίκησαν τοὺς Σπαρτιάτας. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῷ μακεδονικῷ στρατῷ τῷ εἰς μάχην παρατεταγμένῳ τὰ δύο ταῦτα εἶδη τοῦ πεζικοῦ, αἱ φάλαγγες καὶ οἱ ὑπασπισταί, ἀπετέλουν τὴν δύναμιν τὴν ἀριθμητικῶς ἰσχυροτάτην¹.

Τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τῆς φάλαγγος ἦτο ὁ ὀπλισμὸς ἐκάστου στρατιώτου καὶ ἡ σύνταξις αὐτῆς. Οἱ φαλαγγῖται εἶνε ὀπλιταὶ κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἔννοιαν, ἂν καὶ ὄχι τόσον βαρεῖς, ὅσον οἱ Ἕλληνες². Φέρουσι δὲ ὅπλα περικεφαλαίαν, θώρακα³, κνημῖδας καὶ ἀσπίδα κυκλωτερῇ, καλύπτουσιν τὸ πλάτος τοῦ στρατιώτου, ἀλλὰ τὸ κύριον αὐτῶν ὄπλον εἶνε ἡ μακεδονικὴ σάρισα, δόρυ 14—16 ποδῶν μήκους⁴, καὶ τὸ βραχὺ ἐλληνικὸν ξίφος. Προωρισμένοι δὲ νὰ μάχωνται ἐκ τοῦ πλησίον συνησπισμένοι, ὥφειλον νὰ εἶνε οὕτω διατεταγμένοι, ὥστε νὰ δύνανται ἀσφαλῶς ἔνθεν μὲν νὰ ὑπομένωσιν ἀταράχως τὴν σφοδροτάτην ἐπίθεσιν τῶν πολεμίων, ἔνθεν δὲ προχωροῦντες

1) Ἡ λέξις φάλαγξ ἔχει παρὰ τῷ Ἀρρίανῳ πολὺ διαφόρους σημασίας. Σημαίνει α') τὴν εἰς μάχην παράταξιν καθόλου (Γ', 12, 1. Α', 28, 3). β') ἅπαν τὸ πεζικόν, πλὴν τῶν ψιλῶν (Γ', 11, 8). γ') τοὺς βαρέως ὀπλισμένους (« ἡ φάλαγξ τῶν ὀπλιτῶν » Α', 13, 1). δ') πᾶσα ἐκάστη τάξις (οἷονεὶ τάγμα) ὀπλιτῶν εἶνε φάλαγξ (Α', 14, 2 « ἡ Περδίκου τάξις » κτλ.).

2) Τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἀλλαχόθεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Ἀρρίανου Γ', 18, 1.

3) Ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν ἐπὶ Φιλίππου ὅπλων (παρὰ Πολυαῖνον Γ', 2, 10) λείπει ὁ θώραξ. Κατὰ δὲ τὸν Πολυαῖνον (Δ', 3, 13) ὁ Ἀλέξανδρος ἔδωκεν εἰς τοὺς φυγόντας ἡμιθώρακια, ἵνα μείνωσιν ἀφύλακτα τὰ νῶτα (:). Ἄλλ' ὅτι χρησιμοποιοῦνται « τῆς Μακεδονικῆς φάλαγγος οἱ κουφότατοι » (παρ' Ἀρρίανου Γ', 23, 3) ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ἦσαν τόσον βαρέως ὀπλισμένοι — τοῦλάχιστον οἱ ὀπίσθιοι ζυγοί.

4) Περὶ τῆς σαρίσης ἀκριβέστερον παρὰ K ü c h l y u. R ü s t o w Gesch. des gr. Kriegswes. σ. 238.

νὰ διασπῶσι τὰς τῶν ἐναντίων τάξεις. Ἦσαν δὲ τεταγμένοι συνήθως εἰς βάθος 16 ἀνδρῶν¹, οὕτως ὥστε αἱ λόγχαι τῶν πρώτων πέντε ζυγῶν προεξεῖχον τοῦ μετώπου καὶ ἀπετέλουν ἐναντίον τῶν ἐφορμώντων πολεμίων τεῖχος ἀδιάσπαστον καὶ ἀπροσμάχητον. Οἱ δὲ ἐπόμενοι ζυγοὶ ἐπέθετον τὰς σαρίσας των ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν προστατῶν, οὕτως ὥστε ἡ προσβολὴ τούτων τῶν «μαχομένων σωρῶν» ἦτο διὰ τῆς φοβερᾶς διπλῆς βίας τοῦ τε βάρους καὶ τῆς κινήσεως πάντῃ ἀνυπόστατος². Μόνον δὲ ἡ τελεία γυμναστικὴ ἐκπαίδευσις ἐνὸς ἐκάστου, καθίστα δυνατὴν τὴν ἐνότητα, ἀκρίβειαν καὶ ταχύτητα, μεθ' ἧς τὸ ἐν στενῷ χώρῳ συμπεπυκνωμένον πλῆθος τῶν ἀνθρώπων ἦτο ἡναγκασμένον νὰ ἐκτελῇ τὰς περιτεχνοτάτας κινήσεις³. Καὶ ἐν τῇ μάχῃ ἦσαν, καθ' ἃ δύω αἰῶνας μετέπειτα ὁ ἀγῶς τῶν Ταρτάρων ὠνόμασε τὰ πυκνὰ τάγματα τοῦ Βρανδεμβούργου, τὰ ὅποια ἦσαν τετράγωνα λογχοφόρων καὶ ὀπλοφόρων, «κινητὰ φρούρια». Ἐκ τούτων τῶν Μακεδόνων ὀπλιτῶν τῶν λεγομένων πεζεταίρων ὁ εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκστρατεύσας στρατὸς εἶχεν ἐξ τάξεις ἢ φάλαγγας⁴ καὶ στρατηγούς⁵ αὐτῶν τὸν Περδίκκαν, τὸν Κοῖνον, τὸν Ἀμύνταν

¹) Ὅτι ὁ σχηματισμὸς αὐτῆς ἐστηρίζετο ἐπὶ στίχων ἐξ ἀνδρῶν 8 (ὅπως καὶ ἐν τῇ ἐλληνικῇ τακτικῇ), ἐξάγεται ἐκ τοῦ Ἀρριανῶ (Α', 6, 1)· διότι εἰς 120 ἀνδρῶν βάθος δύναται νὰ ταχθῇ ἡ φάλαγξ, μόνον ὅταν οἱ στίχοι εἴνε 8 ἀνδρῶν.

²) Ὅτι ἡ φάλαγξ ἐχρησίμευεν οὐ μόνον πρὸς ἀμύναν, ἀποδεικνύεται ἐκ τε τῆς ἐν Θήβαις ἐπιθέσεως καὶ ἐκ τῆς ἐν Πηλίου μάχης.

³) Ὁ Ἕλλην Χαρίδημος περιγράφει πρὸς τὸν μέγαν βασιλεῖα τὴν φάλαγγα κατὰ τὸν Κούρτιον (III, 2, 13) ὡς ἐξῆς: *peditum stabile agmen vir viro, arma armis conferta sunt; ad nutum monentis intenti sequi signa, ordines servare didicere: quod imperatur omnes exaudiunt; obsistere, circumire, discurrere in cornu, mutare pugnam, non duces magis quam milites callent.*

⁴) Παρ' Ἀρριανῶ (Α', 14, 3) ἐν τῇ ἀπαριθμῇ τῶν φάλαγγων κατὰ τὴν ἐν Γραβιῶ μάχην ὑπάρχει ἀναμφιδόλως σφάλμα· διότι ἡ τοῦ Κρατέρου ἀναγράφεται δις. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἄπαξ πρέπει νὰ διαγραφῇ.

⁵) Τοιαύτη, φαίνεται, ἦτο ἡ ἐπίσημος ὀνομασία (Ἀρριανῶ Α', 28, 3). Διὸ καὶ ὁ βασιλεὺς συγκαλεῖ εἰς τὸ πολεμικὸν συμβούλιον «στρατηγούς τε καὶ ἱλάρχας καὶ τῶν συμμάχων τοὺς ἡγεμόνας» (Ἀρριανῶ Β', 7, 3· ὡσαύτως Γ', 9, 3). Εἶνε ὁμοῦς ἀληθὲς ὅτι ἀλλαχοῦ συνήγαγε, λέγει, «τοὺς τε ἐταίρους καὶ τοὺς ἡγεμόνας τῆς στρατιᾶς καὶ ταξάρχας καὶ ἱλάρχας» (Β', 16, 8). Ἡ δὲ δύναμις τῶν τάξεων δὲν πρέπει νὰ ὑπολογι-

υἱὸν τοῦ Ἀνδρομέδου, τὸν Μελέαγρον, τὸν Φίλιππον υἱὸν τοῦ Ἀμύντου καὶ τὸν Κράτερον. Αἱ δὲ τάξεις φαίνεται ὅτι εἶχον στρατολογηθῆ καὶ σχηματισθῆ κατ' ἐπαρχίας, οἷον ἡ τοῦ Κοίνου ἐκ τῆς Ἑλυμιώτιδος, ἡ τοῦ Περδίκκου ἐκ τῆς Ὀρεστίδος καὶ Λυγκηστίδος καὶ ἡ τοῦ Φιλίππου, ἧς μετέπειτα ἤρχεν ὁ Πολυσπέρχων, ἐκ τῆς Τυμφαίας.

Οἱ δὲ Ἕλληνες ὀπλῖται, μισθοφόροι τε καὶ σύμμαχοι, εἶχον ἰδιαιτέρους ἀρχηγούς, καὶ τῶν μὲν συμμάχων στρατηγὸς ἦτο ὁ Ἀντίγονος ὁ μετέπειτα βασιλεὺς, τῶν δὲ μισθοφόρων ὁ Μένανδρος, εἷς τῶν ἐταίρων. Ἐν καιρῷ δὲ σπουδαιοτέρων ἐνεργειῶν φαίνεται ὅτι οἱ σύμμαχοι οὗτοι καὶ μισθοφόροι συνεδυάζοντο μετὰ τῶν Μακεδόνων ὀπλιτῶν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τόσοι λόχοι τῆς μακεδονικῆς τάξεως τῶν πεζεταίρων μετὰ τῶν λόχων συμμάχων καὶ μισθοφόρων ἀπετέλουν τὴν φάλαγγα τοῦ Περδίκκου, τοῦ Κοίνου κ.τ.ἄ.¹ Τὸ σύνολον τῶν πεζῶν ὀπλιτῶν ἐν τῇ στρατιᾷ τοῦ Ἀλεξάνδρου θ' ἀνῆρχετο ἴσως εἰς 18 χιλιάδας.

Κατόπιν ἔρχεται τὸ ἰδιόρρυθμον μακεδονικὸν στράτευμα τῶν ὑπασιπιστῶν. Ἦδη ὁ Ἀθηναῖος Ἰρικράτης, θέλων νὰ ἔχῃ ὄπλον γοργότερον μὲν τῶν ὀπλιτῶν εἰς ἐπίθεσιν, βαρύτερον δὲ τῶν ψιλῶν, εἶχε συστήσῃ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν πελταστῶν σῶμα, φέρον θώρακα μὲν λινοῦν, ἀσπίδα δὲ κουφοτέραν καὶ ξίφος μακρότερον παρὰ τὰ τῶν ὀπλιτῶν. Τὸ νέον τοῦτο ὄπλον εἰσήχθη εἰς τὴν Μακεδονίαν ἴσως χάριν ἐκείνων τῶν στρατιωτῶν, οἵτινες κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἐν ἐπιστρατείᾳ προσκαλουμένους διετηροῦντο διαρκῶς ἐν ὑπηρεσίᾳ, ὅπερ, ὡς φαίνεται, ὑποδηλοῦται καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν

σθῆ κατὰ τὸν συστηματικὸν κανονισμόν τῶν τακτικῶν, ἀλλὰ κατὰ τὰς περιστάσεις ἦτο διάφορος ὁ ἀριθμός.

1) Εἰς ταύτην τὴν γνώμην ἄγει ἡ περίστασις ὅτι ἐν ταῖς μάχαις τοῦ Ἀλεξάνδρου οὐδαμοῦ οἱ σύμμαχοι καὶ μισθοφόροι ὀπλῖται μνημονεύονται ὡς ἴδια σώματα· ἐπεφάνη δὲ νὰ ὑποστῇ τὸν συνδυασμὸν τοῦτον ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ διατριβῇ τῇ ἐν τῷ Hermes. Εἰς τοὺς λόγους ἄγει καὶ ὁ πολλάκις παρ' Ἀῤῥιανῶ εὐρισκόμενος λόγος καὶ ἰδίως ἐκφραστικώτερον Γ', 9, 6 καὶ Β', 10, 2). Ὁ λόγος θὰ εἶχε 512 ἄνδρας εἰς 32 στίλους, ὅπερ συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὸ τοῦ Κουρτίου quingenariae cohortes (V, 7, 3).

τοῦ σημαίνοντος δορυφόρους ἢ σωματοφύλακας (τοῦ βασιλέως)¹. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ 335 κατέδειξε διὰ πολλῶν παραδειγμάτων τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ σώματος τούτου. Πολλάκις τὸ ἔδαφος ἐκώλυε τὴν ὁλοσχερῇ χρῆσιν τῆς φάλαγγος· ἔτι συχνότερον ἦτο ἀνάγκη νὰ τολμήσωσιν ἐπιθέσεις, πορείας ἐσπευσμένας καὶ ἐγχειρήματα παντοῖα, πρὸς αἵ μὲν φάλαγγες δὲν ἦσαν ἀρκούντως εὐκίνητοι, οἱ δὲ ψιλοὶ ὄχι δεόντως εὐσταθεῖς, οὗτοι δὲ οἱ ὑπασπισταὶ ἦσαν πρὸ πάντων ἐπιτήδαιοι, ὅπως ἀναβῶσιν ὑψώματα, διαβῶσι διὰ τῆς βίας ποταμούς, καὶ ὑποστηρίξωσιν ἢ ἐκμεταλλευθῶσιν ἐπιθέσεις ἱππικοῦ². Ἀρχηγὸς τοῦ ὅλου σώματος «τῶν ὑπασπιστῶν τῶν ἐταίρων» ἦτο ὁ Νικάνωρ ὁ υἱὸς τοῦ Παρμενίωνος, τοῦ ὁποῦ οὗ ἀδελφὸς Φιλώτας ἦτο διοικητὴς τοῦ ἱππικοῦ τῶν ἐταίρων. Ἡ πρώτη αὐτοῦ τάξις ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ ἀγέματος, τῆς βασιλικῆς συνοδείας τῶν ὑπασπιστῶν³.

Ἐν δὲ τῷ ἱππικῷ τὴν πρώτην τάξιν ἔχουσιν αἱ μακεδονικαὶ καὶ

¹) Ἡροδότου Ε', 111. Ἐπειδὴ ὁ ἔχων τὴν ἀσπίδα προφυλάττει τινά, ἡ σημασία τῆς λέξεως φαίνεται ὅτι ἀνεπτύχθη οὐχὶ ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς ἀσπίδος, ἀλλ' ἐκ τῆς προφυλάξεως· κυρίως λοιπὸν οἱ ὑπασπισταὶ εἶνε φύλακες.

²) Περὶ τῆς δυνάμεως τούτου τοῦ σώματος δὲν ὑπάρχουσιν εἰδήσεις· σύγκειται ἐκ πολλῶν τάξεων, ὧν δύο μνημονεύει ὁ Ἀῤῥιανὸς (Β', 22, 2) μετὰ τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν. Κατωτέρω ἀφηγούμενος ὁ ἱστορικὸς τὸν θάνατον τοῦ ἑτέρου, ἀπονέμει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀξιωματοῦ αὐτοῦ, χιλιάρχον. Ἄν καὶ εἰς τοῦτο τὸ σῶμα εἰσῆχθησαν σύμμαχοι καὶ μισθοφόροι πελτασταί, εἶνε ἄδελον. Ἐν τῇ κατὰ τῶν Ἰνδῶν ἐκστρατείᾳ ἡ ὁλικὴ δύναμις τῶν ὑπασπιστῶν ἀναγράφεται εἰς 6000 (Ἀῤῥιανοῦ Ε', 14, 1). Τὸ δὲ ὄνομα αὐτῶν «οἱ ὑπασπισταὶ τῶν ἐταίρων» (Ἀῤῥιανοῦ Α', 14, 2).

³) Οἱ «βασιλικοὶ σωματοφύλακες», οὓς ὁ Ἀῤῥιανὸς πολλάκις οὕτως ὀνομάζει (Α', 6, 5· Γ', 17, 2 κ. ἀ) καὶ περιλαμβάνει εἰς τοὺς ὑπασπιστάς (Δ', 3, 2· Δ', 30, 3), θὰ εἶνε ἀναμφιβόλως οἱ εὐγενεῖς νέοι («βασιλικοὶ παῖδες»), οἵτινες τάσσονται ὡς ἐξῆς «τῶν πεζῶν πρώτους μὲν τοὺς ὑπασπιστάς τοὺς βασιλικούς... ἐπὶ δὲ τούτοις τὸ ἄγλημα τὸ βασιλικόν, ἐχομένους δὲ τούτων τοὺς ἄλλους ὑπασπιστάς» (Ἀῤῥιανοῦ Ε', 13, 4). Ἐν τῷ πρώτῳ τῶν μνημονευθέντων χωρίων ἀναβαίνουσι μετὰ τῶν ἀσπίδων εἰς τοὺς ἵππους, ἵνα ἔπειτα τινὲς αὐτῶν ἀγωνισθῶσι πεζοί. Οὗτοι εἶνε, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ παραδείγματος τοῦ Πausaniou κατὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Φιλίππου κτλ., ἡ βασιλικὴ «σωματοφυλακία», τὸ seminarium ducum praefectorumque (Κουρτίου VIII, 6, 6), οἱ εὐγενεῖς δηλ. σωματοφύλακες τοῦ βασιλέως. Οἱ δὲ ἑπτὰ σωματοφύλακες (Ἀῤῥιανοῦ Γ', 28, 4) οἷον ὁ Λεωνάτος, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Βάλακρος, ἐδύναντο ἀκριδέστερον καὶ κατὰ τρόπον μεταγενέστερον νὰ ὀνομασθῶσιν ἀρχισωματοφύλακες. Δὲν ἦσαν ἀρχηγοὶ ὠρισμένων στρατιωτικῶν σωματίων, ἀλλ' οἰοῦντο γενικοὶ ὑπασπισταὶ τοῦ βασιλέως.

θεσσαλικάι ἱλαι. Αὗται, συγκείμεναι ἐκ τῶν εὐγενῶν ἱππέων τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ ἵσαι κατὰ τὸν ὅπλισμόν, τὴν ἄσκησιν καὶ τὴν δόξαν, ἀμιλλῶνται, πῶς νὰ διακριθῶσιν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, ὅστις συνήθως ἡγεῖται αὐτῶν. Ὅποιαν σημασίαν εἶχε τὸ ὄπλον τοῦτο κατὰ τὰς στρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου, καταφαίνεται ἐξ ἐκάστης μεγάλης μάχης καὶ ἔτι μᾶλλον ἴσως ἐκ τῶν ἱππασιῶν, οἷα ἡ τελευταία δίωξις τοῦ Δαρείου, καὶ ἡ καταδίωξις τοῦ Βήσσου. Οἱ ἱππεῖς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐξ ἴσου φοβεροὶ κατὰ τὴν σύρραξιν ὡς καὶ ἐν ταῖς μονομαχίαις, ἦσαν ὑπέρτεροι τοῦ ἀσιατικοῦ ἱππικοῦ κατὰ τὴν τάξιν καὶ ἄσκησιν, ὅσον πολυπληθὲς καὶ ἂν κατήρχετο τοῦτο εἰς τὸν ἀγῶνα· καὶ ἡ ἐπιθεσις αὐτῶν κατὰ τοῦ πεζικοῦ τῶν πολεμίων ἔκρινε συνήθως τὴν μάχην. Φέρουσι περικεφαλαίαν, περιτραχήλιον, θώρακα, ἐπωμίδας καὶ παραμηρίδια, ὁ δὲ ἵππος προμετωπίδια καὶ προστερνίδια· ἐπιθετικὰ δὲ ὄπλα τὴν λόγχην καὶ τὸ ξίφος παρὰ τὸν μηρόν¹. Ἀρχηγὸς τῶν Μακεδόνων ἐταίρων εἶνε ὁ Φιλώτας ὁ υἱὸς τοῦ Παρμενίωνος, ὀνομαζόμενος, φαίνεται, ἱππαρχος². Καλοῦνται δὲ «ἱππεῖς τῶν ἐταίρων» καὶ ἀποτελοῦσιν ὀκτὼ ἱλας, αἵτινες ὀνομάζονται ὅτε μὲν κατὰ τοὺς ἰλάρχους των, ὅτε δὲ κατὰ τὰς μακεδονικὰς ἐπαρχίας. Ἐν τῇ μάχῃ τῇ ἐν Ἀρβήλοις αἱ ἱλαὶ εἶνε τεταγμέναι ὑπὸ τὸν Κλεῖτον, Γλαυκίαν, Ἀρίστων, Σώπολιν, Ἡρακλείδην, Δημήτριον, Μελέαγρον καὶ Ἡγέλοχον. Ἡ ἱλη τοῦ Σωπόλιδος ὀνομάζεται ἐκ τῆς παρὰ τὸν Στρυμόνα Ἀμφιπόλεως, ἡ δὲ τοῦ Ἡρακλείδου ἐκ τῆς ἐπαρχίας Βοττιαίας καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς. Ἡ τοῦ Κλείτου λέγεται βασιλικὴ ἱλη καὶ ἀποτελεῖ τὸ ἄγγμα τῶν ἱππέων³. Μεταξὺ τῶν θεσσαλικῶν ἰλῶν ἡ τῶν Φαρσαλίων εἶνε ἡ κρατίστη καὶ πολυ-

1) Ἰκανῶς ἀκριβῆ ἔννοιαν τοῦ ὅπλισμοῦ αὐτῶν παρέχουσι τὰ λείψανα τῆς λεγομένης «μάχης τοῦ Ἀλεξάνδρου». Παράδοξον εἶνε τὸ μῆκος τῶν δοράτων.

2) Τοῦτο φαίνεται ὅτι ἐξάγεται ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Ἀρριδιανοῦ (Α', 24, 3), ὅπου ὁ Παρμενίων λαμβάνει «τῶν τε ἐταίρων τὴν ἱππαρχίαν καὶ τοὺς Θετταλοὺς ἱππείας».

3) Δὲν πρέπει νὰ συγχέη τις τοῦτον τὸν Κλεῖτον τὸν λεγόμενον Μελέαν, πρὸς τὸν ὁμώνυμον αὐτοῦ, τὸν ἡγεμόνα τῶν Ἰλλυριῶν (Ἰδ. ἀνωτέρω σ. 150).

πληθεστάτη¹. Τὴν ἀρχηγίαν τῶν θεσσαλῶν ἱππέων ἔχει ὁ Κάλας, υἱὸς τοῦ Ἀρπάλου.

Καὶ Ἕλληνες ἱππεῖς ἐκ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων² ὑπάρχουσι μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τῇ στρατιᾷ, συνήθως συντασσόμενοι μετὰ τῶν Θεσσαλῶν³, ἀλλ' ὡς ἰδιαιτέρον σῶμα· εἶνε δὲ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φιλίππου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Μενελάου. Μόνον δὲ

¹) Ἀρξίου Γ', 11, 10. Ἄν ἀληθὲς ὁ Διδώρος, λέγων ὅτι 1,500 Θεσσαλοὶ ἱππεῖς συνεστράτευσαν, παρατηρητέον ὅτι ἐπὶ Ἰάσονος τοῦ Φεραίου κατὰ τὸν Ξενοφῶντα (Ἑλλην. Γ', 1, 8) «ὅταν ταγεύηται Θετταλία», οἱ στρατεύσιμοι ἱππεῖς εἶνε 6,000. Τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν (1,500) ἀναγράφει ὁ Διδώρος (ΙΖ', 17) καὶ περὶ τῶν Μακεδόνων ἱππέων. Ἀλλὰ σημειωτέον ὅτι ἀμφότεροι οἱ ἀριθμοὶ προέρχονται ἐκ σημειώσεως ἐν τῷ περιθωρίῳ ἐνὸς χειρογράφου, ἐν ᾧ τὸ κείμενον ἀμφοτέρων τῶν χωρίων περιέχει τὸν ἀριθμὸν 1,800. Κατὰ τὸν Ἀρξίου (Β', 9, 4) δύο τούτων τῶν μακεδονικῶν ἱλῶν εἶχον δύναμιν 300 ἀνδρῶν, ἅλλαι θὰ ᾔσαν πολυπληθέστεραι. Παρὰ τὸν Ἰστρον ὁ Ἀλεξάνδρος εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ τοῦλάχιστον 1,500 ἱππεῖς Μακεδόνας.

²) Σήμερον ὑπάρχει ἐπιγραφή μαρτυροῦσα τὴν ἀποστολὴν ἱππέων παρὰ τῶν Ἑλλήνων συμμαχῶν. Ἡ ἐπιγραφή εὑρεθεῖσα ἐν Ὀρχομενῷ τῆς Βοιωτίας καὶ ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ P. Foucart (Bulletin de corresp. hellénique VII, σ. 454), ἔχει ὡς ἑξῆς:

τοὶ ἱππέες τοὶ ἐν τὰν Ἀσία[ν] στρατευσάμενοι
 βασιλεῖς Ἀλεξάνδρου στραταγέοντος . . .
 Θεοδώριον Φιλαρχίοντος Διὶ Σωτέρει ἀ[νέθεαν].

Μετὰ ταῦτα ἔπεται κατάλογος εἰκοσιτριῶν ὀνομάτων. Ἡ ἀνάλογος λοιπὸν (τῶν Ὀρχομενίων) μοῖρα τοῦ ἱππικοῦ ἀπετέλει ἰδίαν ἱλὴν, ἔχουσαν ἱλάρχον Ἰθαγενῆ. Καὶ οἱ μὲν εἰκοστρεῖς οὗτοι εἶνε οἱ ἐξ Ἀσίας καλιννοστήσαντες, οἱ δὲ λοιποὶ, ἰσάριθμοι ἴσως ἢ πολυαριθμότεροι, δὲν ἐπανεῖδον τὴν πατρίδα. Θὰ ἔλαβον τὴν ἀφ᾽ αὐτῶν καὶ πλούσια δῶρα· ὡς οἱ Θεσσαλοὶ καὶ ἄλλοι σύμμαχοι, ἐν Ἐκβατάνοις τὸ ἐαρ τοῦ 330. Ὁ Foucart σημειώνει καὶ ἄλλην ἑλληνικὴν μοῖραν ἐν τινὶ ἐπιγράμματι τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνθολογίας, ἐπιγραφομένην «ἄδηλον ἐπὶ τῷ ἐν Θεσπιαῖς βωμῷ» Ἰδοὺ τὸ ἐπίγραμμα:

Θεσπιαὶ εὐρύχοροι πέμπαν ποτὲ τοῦσδε σὺν ὅλοις
 τιμωροὺς προγόνων βάρβαρον εἰς Ἀσίην.
 οἳ μετ' Ἀλεξάνδρου Περσῶν ἄσπη καθελόντες
 στήσαν Ἐριβρεμέτη δαιδάλεον τρίποδα.

Τὸ τοῦσδε θὰ σημαίνει τοὺς ἀναθέσαντας. ὦν τὰ ὀνόματα θὰ εὕρισκοντο ἀναμφιδόλως ἐπὶ τοῦ τρίποδος (ἢ βωμοῦ), πιθανῶς μνημονευομένου καὶ τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν (οἶον λοχαγὸς κτλ. τῶν ὀπλιτῶν τῶν Θεσπιέων).

³) Ἐκ χωρίου τινὸς τοῦ Ἀρξίου (Γ', 19, 5) ἐξάγεται ὅτι οἱ Θεσσαλοὶ ἱππεῖς ὑπῆρτον ὡς σύμμαχοι. Εἶνε ὑπὸ τὰς διαταγὰς ἱπάρχου Μακεδόνης (πρῶτος ὑπῆρξεν ὁ Κάλας ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρπάλου), ὡς αἱ ἄλλαι μοῖραι αἱ ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν ἀποσταλείσαι (ὧν ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Φίλιππος ὁ Μενελάου).

κατὰ τὰς ὑστερωτέρας ἐκστρατείας ἀπαντῶνται ἱππεῖς στρατολογηθέντες ἐν Ἑλλάδι.

Τέλος ἔρχονται οἱ φιλοὶ στρατιῶται οἳ τε πεζοὶ καὶ ἔφιπποι. Οὗτοι προέρχονται τὸ μὲν ἐκ τῆς Ἀνω Μακεδονίας, τὸ δὲ ἐκ τῆς χώρας τῶν Θρακῶν, τῶν Παιόνων καὶ τῶν Ἀγριάνων, ὠπλισμένοι ἕκαστοι κατὰ τὸν ἐγχώριον τρόπον δι' ἀμυντικῶν καὶ ἐπιθετικῶν ὅπλων. Ἦσκημένοι δὲ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ πατρίδι συνήθων κυνηγίων καὶ ληστειῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἀπείρων μεταξύ τῶν ἀρχηγῶν μικροπολέμων, ἦσαν ἐπιτήδεις εἰς ἀκροβολισμούς, εἰς προφύλαξιν πορειῶν καὶ εἰς πάσας ἐκείνας τὰς ὑπηρεσίας, πρὸς ἃς, ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, μετεχειρίζοντο τοὺς πανδούρους, οὐσσάρους, οὐλάνους καὶ ταρτάρους.

Ἐκ τῶν φιλῶν τούτων στρατευμάτων σπουδαιότατοι κατὰ τὸν ἀριθμὸν εἶνε οἱ Θραῖκες, ἀρχηγὸν ἔχοντες τὸν Σιτάλκην, καταγόμενον πιθανῶς ἐξ ἡγεμονικοῦ οἴκου τῶν Θρακῶν¹. Καὶ ὁ μὲν ἀριθμὸς αὐτῶν συμπεραίνεται ἐκ τῶν πολλῶν τάξεων, ἃς ἀπετέλουν². λέγονται δὲ ἀκοντισταὶ ὡς φέροντες ἀκόντια· ἀσπίδα δὲ ἔφερον τὴν μικράν, ἐπειδὴ καὶ ἄλλως οἱ πελτασταὶ ὠπλίσθησαν κατὰ μίμησιν τῶν Θρακῶν³. Μετὰ τούτους οἱ Ἀγριᾶνες⁴, καὶ

¹) Ὅτι οὗτοι δὲν ἦσαν ἰθαγενεῖς μοῖραι, ἀλλὰ ξένοι μισθοφόροι, δύναται τις ἴσως νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ Ἀρριανῶ A, 18, 5 « τοὺς Θραῖκας καὶ τῶν ἄλλων ξένων ἐς τετρακισγίλιους ». Ἄν δὲ καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Ἀγάθωνα Ὀδρύσαι ἱππεῖς καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Ἀρίστωνα Παίονες ἱππεῖς καὶ οἱ περὶ τὸν Ἀτταλον Ἀγριᾶνες ἦσαν ξένοι ἢ ἰθαγενεῖς μοῖραι, ἐξ οὐδεμιᾶς βεβαίως μαρτυρίας ἐξαγεται. Ἄλλ' ἴσως εἶνε ἄξιον προσοχῆς, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ κωμικοῦ Ἡρακλείδου (παρ' Ἀθηναίου IB', σ 523) διακωμωδουμένη νίκη τοῦ Χάρητος κατὰ τοῦ (Παίονος) Ἀδαίου λέγεται ὡς « ἡ γενομένη πρὸς τοὺς Φιλίππου ξένους », ἂν καὶ ὁ Ἀδαῖος δὲν ὀνομάζεται ξητῶς Παίων.

²) Ἀρριανῶ A', 27, 8 « αἱ τῶν ἀκοντιστῶν τάξεις ».

³) Ὁ Ξενοφῶν Ἑλλην' Γ', 1, 9 λέγει περὶ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἰάσονος, εἰς ὃν ὑπακούουσι πάντα τὰ κύκλῳ ἔθνη, ὅτι πάντες οἱ ταύτῃ ἀκοντισταὶ εἰσι, ὥστε καὶ πελταστικῇ εἰκὸς ὑπερέχειν ».

⁴) Ἀρριανῶ A', 14, 1 « τοὺς Ἀγριᾶνας τοὺς ἀκοντιστάς ». Ὁ Ἀρριανὸς (A', 5, 2) μνημονεύει ὅτι αὐτοὶ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἀγριάνων Λαγγάρου. Ἐκ τῆς παρατάξεως αὐτῶν πάντοτε πλησίον τῶν τοξοτῶν φαίνεται, ὅτι ἦσαν ἐλαφρότερον τῶν Θρακῶν ὠπλισμένοι· ἴσως ἀσπίδα εἶχον ἐλαφροτέραν. Οὕτως ἐν τῇ τοῦ Θρασυβούλου στρατῷ ὑπῆρχον κατὰ τὸν Ξενοφῶντα (Ἑλλην. B', 4, 12) « πελτοφόροι τε καὶ φιλοὶ ἀκοντισταί ».

οὔτοι ἀκοντισταί, ἀρχηγὸν ἔχουσι τὸν Ἀτταλον, ὅστις ἴσως ἦτο υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος Λαγγάρου. Τέλος οἱ τοξόται, τὸ μὲν Μακεδόνες, τὸ δὲ ξένοι, οἱ πλείστοι πιθανῶς Κρήτες. Οὔτοι καὶ οἱ Ἀγριᾶνες κατὰ πάσας σχεδὸν τὰς μάχας προμαχοῦσι, καὶ ἐντὸς ἐνὸς ἔτους ἡ θέσις τοῦ τοξάρχου τρεῖς ἀνεπληρώθη· ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ πολέμου ἀρχηγὸς αὐτῶν ἦτο ὁ Κλέαρχος¹.

Παρά τοὺς πεζοὺς ὑπῆρχον οἱ ψιλοὶ ἱππεῖς, οἱ μὲν Μακεδόνες, οἱ δὲ Παῖονες καὶ Ὀδρύσαι, ἔθνη, ὧν ἡ ἱππευτικὴ ἀρετὴ ἀνέκαθεν ὑπῆρξε περιβόητος. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὀρίσθῃ. Καὶ τῶν μὲν Παιόνων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Ἀρίστων, τῶν δὲ Ὀδρυσῶν Θρακῶν ὁ Ἀγάθων, υἱὸς τοῦ Τυρίμμα, ἀμρότεροι πιθανῶς ἐξ ἡγεμονικοῦ γένους. Οὔτοι δὲ καὶ τὸ μακεδονικὸν σῶμα τῶν σαρισσοφόρων τῶν ὑπὸ τὸν Λυγκηστὴν Ἀμύνταν περιλαμβάνοντα ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν προδρομῶν, καὶ ἦσαν πρόσκοποι².

Διὰ τῶν ψιλῶν τούτων στρατιωτῶν εἰσῆχθη εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου στοιχεῖόν τι, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀξία ἐν τῇ ἐλληνικῇ πολεμικῇ τέχνῃ δὲν εἶχε μέχρι τοῦδε ἀναγνωρισθῇ καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν. Οἱ ψιλοὶ στρατιῶται ἐν ταῖς πρὸ αὐτοῦ ἐλληνικαῖς στρατιαῖς δὲν εἶχον δυνηθῇ ν' ἀποκτήσωσι μεγάλην σημασίαν οὔτε διὰ τοῦ ἀριθμοῦ οὔτε διὰ τῆς χρήσεως αὐτῶν, οὐδὲ ἦσαν ἀπηλλαγμένοι ποιῶς τιнос περιφρονήσεως, ἐπειδὴ οἱ μὲν αὐτῶν

¹) Ἀγριᾶνες καὶ τοξόται ἦσαν δῆθεν κατὰ τὸν Διοδώρου (ΙΖ', 17) 1,000 ἐν τῇ στρατιᾷ. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶνε πιθανῶς λίαν μικρός. Ἐν τῇ στρατείᾳ τοῦ 335 συναμφοτέροι ἦσαν 2,000, ἐν δὲ τῇ κατὰ τῶν Ἰνδῶν στρατείᾳ ἐνεργούσιν α Ἀγριᾶνες οἱ χίλιοι (**Ἀρρίανου* Δ', 25, 6). Ὅτι δὲ ὑπῆρξαν ἐν τῇ στρατιᾷ καὶ σπενδονῆται, τοῦτο οὐδαμοῦ λέγεται ὑπὸ τοῦ Ἀρρίανου· ἐκ δὲ τοῦ Β', 7, 8 δὲν ἐξάγεται.

²) Οἱ «Θράκες προδρομοὶ καὶ Παῖονες ἀναγράφονται ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (ΙΖ', 17) ὡς 900 τὸν ἀριθμόν. Ἀπαξ (**Ἀρρίανου* Α', 12, 17) πέμπονται ὡς προφυλακὴ α τῶν προδρομῶν καλουμένων ἱλαί τέσσαρες». Ἀλλαχοῦ δὲ ὁ Ἀρρίανος (Γ', 8, 1) ἀναφέρει α τῶν προδρομῶν τοὺς Παίονας». Ἄν ἦτο βέβαιον τὸ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (**Ἀλεξ. ΙΓ'*) λεγόμενον ὅτι ἡ ἐν Γρανικῷ μάχῃ ἤρχισεν ἀπὸ τῆς διαβάσεως 13 ἱλῶν, οἱ σαρισσοφόροι καὶ Παῖονες θὰ ἤριθμουν 5 ἱλας. Τὸ ὥραϊον δίδραχμον τοῦ Πατράου (τὸ ὑπ' ἀρ. 242 τοῦ καταλόγου τοῦ νομισματικοῦ μουσείου τοῦ Βερολίνου) παριστᾷ Παίονα ἱππία πάνοπλον καταβάλλοντα διὰ τοῦ ἀκοντίου πολέμιον. [Παρά Head—Σδορόνῳ Α', σ. 305. Πίν. ΙΓ'. 2 ἀναγράφεται τοῦ αὐτοῦ τύπου τετραδράχμων. Σ Μ]

ἦσαν ἐκ τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ, οἱ δὲ βάρβαροι μισθοφόροι, τῶν ὁποίων ἡ δύναμις συνίσταται εἰς τὴν τέχνην τῶν αἰφνιδίων ἐκείνων ἐπιθέσεων, τῶν θορυβωδῶν προσβολῶν καὶ τῶν κατὰ τὸ φαινόμενον ἀτάκτων ὑποχωρήσεων, ἅπερ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μαχητῶν ἐνομίζοντο διφορούμενα καὶ ἀποστροφῆς ἄξια. Δι' ὃ καὶ ὁ περιδόητος τῶν Σπαρτιατῶν στρατηγὸς Βρασιίδας ὠμολόγει, ὅτι ἡ προσβολὴ τούτων τῶν στρατευμάτων μετὰ τοῦ ἀγρίου ἀλαλαγμοῦ καὶ τοῦ ἀπειλητικοῦ παλμοῦ τῶν ὅπλων τῶν εἰχόν τι τὸ τρομερόν, ἡ δὲ αὐθαίρετος μετάπτωσις ἀπὸ προσβολῆς εἰς φυγὴν καὶ ἀπὸ ἀταξίας εἰς δίωξιν ἡτό τι φοβερόν, καὶ μόνον ἡ αὐστηρὰ τάξις ἐλληνικοῦ τινος στρατοῦ ἡδύνατο ν' ἀντιταχθῇ κατ' αὐτῶν ἀσφαλῶς. Ἀλλὰ τανῦν τὰ ψιλὰ ταῦτα πλήθη ἀπετέλουν οὐσιῶδες συστατικὸν τῆς μακεδονικῆς στρατίας, καὶ κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς ἐχρησιμοποιοῦντο ἀναλόγως τοῦ ἰδιοφυοῦς αὐτῶν ἐθνικοῦ τρόπου τοῦ πολεμεῖν· ἡ δὲ ἐν ταύτῃ τῇ στρατιᾷ ἐπικρατοῦσα ἀσάλευτος πειθαρχία ἐπεβάλλετο καὶ ἠῤῃστανε τὴν ἀξίαν αὐτῶν¹.

1) Ἐὰν συγκεφαλαιώσῃ τις τοὺς λεπτομερεῖς ἀριθμοὺς τοὺς ἐν τῇ διατριβῇ μου τῇ ἐν τῷ Hermes (XII σ. 266 ἐξ.), τὴν στρατιὰν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀποτελοῦσιν:

Κατὰ τὴν ἐθνικότητα 1ον Μακεδόνες κατὰ χώρας κατατεταγμένοι εἰς τὸ ἀδρὸν ἵππικόν καὶ τὸ βαρέως ὀπλισμένον πεζικόν. 2ον Ἑλλήνες ἐν μέρει ὡσαύτως κατὰ χώρας κατατεταγμένοι. 3ον βάρβαροι, Θρᾷκες, Παίονες, Ἀγριᾶνες, Ὀδρύσαι.

Κατὰ δὲ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν: 1ον ὑπήκοοι τοῦ βασιλέως, εὐγενεῖς τε καὶ ἀγρόται, οἱ μὲν ὡς ὑποταγεῖς, οἱ δὲ ὡς ἀποτελοῦντες, φαίνεται, μέρος τοῦ μονίμου στρατοῦ, οἱ δὲ δυνάμει τῆς καθολικῆς ὑποχρεώσεως εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. 2ον σύμμαχοι, στρατιωτικαὶ μοῖραι (κατ' ἀναλογίαν συμβολαὶ) χορηγούμεναι ὑπὸ τῶν συμμάχων πόλεων καὶ ἡγεμόνων δυνάμει συμβάσεων. 3ον μισθοφόροι Ἕλληνες καὶ ἄλλοι ἐπὶ μισθῷ στρατολογούμενοι. Τὰ διδόμενα ὅσα ἔχομεν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μάθωμεν κατὰ πόσον οἱ Θρᾷκες, Ὀδρύσαι, Ἀγριᾶνες καὶ Παίονες εἶνε μισθοφόροι ἢ σύμμαχοι.

Κατὰ δὲ τὸ εἶδος τῶν ὅπλων ἐν τῇ εἰρημένῃ διατριβῇ ἀπεδείχθησαν οἱ ἐξῆς ἀριθμοί:

Α'. Ἴππεις.

Ἀδρὸν ἵππικόν.

Ἴππεις Μακεδόνες ἑταῖροι 8 ἑκατ. 1800 ἄνδρες
(ἐκάστης ἑξήκοντος ἐχούσης 450—300 ἄνδρας.)

Ἴππεις Θεσσαλοὶ 8 » 4200 »

» Ἕλληνες σύμμαχοι. 8 » 400 » 3400

Περὶ τῆς τάξεως τῶν πορειῶν καὶ στρατοπεδειῶν τῆς στρατιᾶς ἐλλείπουσιν εἰδήσεις μνείας ἄξιαι. Ὅσακις δὲ πρόκεινται σπουδαίω-
 τερα ἐνέργειαι, ἐπαναλαμβάνεται κατὰ τὰ οὐσιωδέστατα τὸ αὐτὸ
 σχῆμα τῆς παρατάξεως, τοῦ ὁποῦ τὰ χαρακτηριστικώτερα ση-
 μεῖα θέλομεν διαγράψῃ ἐνταῦθα πρὸς ἀποφυγὴν ἐπαναλήψεων ἐν τῇ
 ἐφεξῆς ἀφηγήσει. Τὸ κέντρον ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ βαρέος πεζικοῦ,
 ὅπερ σχηματίζουσιν αἱ ἐξ φάλαγγες, κανονικῶς κατὰ τάξιν ἐναλ-
 λασσόμεναι, ἐκάστη δὲ ὑπὸ ἰδίων στρατηγόν. Μετὰ τὰς φάλαγγας
 τάσσονται πρὸς τὰ δεξιὰ αἱ τάξεις τῶν ὑπασπιστῶν, καὶ μετὰ ταύ-
 τας αἱ ὀκτὼ ἱλαὶ τοῦ μακεδονικοῦ τῶν ἐταίρων ἵππικοῦ, κανονικῶς
 ἐναλλασσόμεναι κατὰ τάξιν. Οἱ ψιλοὶ στρατιῶται τῆς δεξιᾶς πτε-
 ρυγος, αἱ ἱλαὶ τῶν σαρισφορέων καὶ τῶν Παιόνων καὶ οἱ Ἀγριᾶ-

Ἐλαφρὸν ἱππικόν.

Σαρισφόροι Μακεδόνες	}	πρόδρομοι	8 ἱλαὶ	1200	»
Παίονες					
Ἰππεῖς Ὀδρύσαι			8 »	600	»
Τὸ ὅλον				1800	»
				5200	»

Β' Πεζοί.

Ὀπλίται.

Πεζῆταιροι Μακεδόνες	6 τάξεις	9000	ἄνδρες
(ἐκάστης τάξεως ἐχούσης περίπου 3 λόχους ἀνὰ 500 ἄνδρ.)			
Ἑλληνες σύμμαχοι	6 λόχοι	4000	»
Ἑλληνες μισθοφόροι	6 λόχοι	6000	»

Πελισταί.

Ὑπασπισταὶ Μακεδόνες (ἐταῖροι)	(5) τάξεις	3000	»
Ἑλληνες σύμμαχοι	5 λόχοι	1000	»
Ἑλληνες μισθοφόροι	5 »	1000	»
Θράκες ἀκοντισταὶ	(4) τάξεις	4000	»

Ψιλοί.

Τοξόται Μακεδόνες	500	»
Τοξόται Κρήτες	500	»
Ἀκοντισταὶ Ἀγριᾶνες	1000	»
Τὸ ὅλον		3000

Πᾶσα λοιπὸν ἡ δύναμις τῆς στρατιᾶς, πεζῶν καὶ ἱππέων, εἶνε 35,200 ἀνδρῶν, εἰς οὓς πρέ-
 πει νὰ προστεθῇ τὸ μικρὸν τάγμα (ἄγημα) τῶν βασιλικῶν παιδῶν (οἱ σωμα-
 τοφύλακες), τὸ ὅποιον εἶνε παράρτημα τοῦ σώματος τῶν ὑπασπιστῶν.

νες καὶ οἱ τοξόται κατὰ τὰς περιστάσεις χρησιμοποιοῦνται ὡς πρόσκοποι πρὸς ἑναρξιν τῆς προσβολῆς, πρὸς τὴν ἐκ πλάγιου προφύλαξιν τοῦ ἄκρου τῆς πτέρυγος κ. ἄ. τ. Μετὰ δὲ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τῆς φάλαγγος παρατάσσονται, ἐὰν δὲν χρησιμοποιηθῶσιν ἀλλαχοῦ, π. χ. ὡς φύλακες τοῦ στρατοπέδου, οἱ Θρᾶκες τοῦ Σιτάλκου, ὡς πελτασταὶ ἀντιστοιχοῦντες εἰς τοὺς ὑπασπιστάς τῆς δεξιᾶς πτέρυγος, ἔπειτα οἱ ἔφιπποι Ἕλληνες σύμμαχοι, κατόπιν τὸ θεσσαλικὸν ἵππικὸν καὶ τέλος οἱ ψилоὶ στρατιῶται ταύτης τῆς πτέρυγος, οἱ Ὀδρύσαι ἱππεῖς τοῦ Ἀγάθωνος, κατὰ δὲ τὰ ἐφεξῆς πολεμικὰ ἔτη καὶ ἄλλη μία τάξις τοξωτῶν. Το μέτωπον ἔχει τὸ κέντρον του μεταξὺ τῆς τρίτης καὶ τετάρτης φάλαγγος¹ καὶ ἐκεῖθεν λογίζονται αἱ δύο πτέρυγες, ὧν ἡ μὲν δεξιὰ, συνήθως ὠρισμένη πρὸς ἐπίθεσιν, εἶνε ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως, ἡ δὲ ἀριστερὰ ὑπὸ τὰς τοῦ Παρμενίωνος.

Δύω τινὰ εἶνε τὰ μάλιστα καταδεικνύοντα τὴν ἰδιορρυθμίαν τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς στρατιαῖς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱππέων ὑπῆρξε πάντοτε μικρὸς² ἐν ταῖς μάχαις τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἡ ἀναλογία αὐτῶν πρὸς τοὺς πεζοὺς εἶνε ὡς 1 : 10· ἐν δὲ τῷ στρατῷ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶνε σχεδὸν διπλασία ὡς 1 : 6. Ἦδη ἐν Χαιρωνείᾳ ὁ Ἀλέξανδρος, ἡγούμενος τῶν πολλῶν ἱππέων τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος, μετέβαλε τὴν σχεδὸν φανεράν ἡτταν τῶν Μακεδόνων εἰς λαμπρὰν νίκην. Χάριν δὲ τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ μεγάλου βασιλέως, τοῦ ἔχοντος τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ ἐν τῷ ἱππικῷ τῶν διαφόρων ἐθνῶν τῆς Ἀσίας, ἐνίσχυσεν αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄπλον, ὅπερ κύριον ἔργον εἶχε τὴν ἐπίθεσιν· διότι ὁ σκοπὸς ἦτο νὰ πλήξῃ τὸν πολέμιον εἰς τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ¹.

¹) Δυστυχῶς ἐν ταῖς πηγαῖς ἡμῶν οὐδεμίαν ἔχομεν εἰδῆσιν περὶ τῆς τακτικῆς τοῦ ἱππικοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀγνοοῦμεν δὲ καὶ αὐτὸ τοῦτο, ἂν προήλαυνεν εἰς τὴν μάχην τεταγμένον εἰς τριῶν, τεσσάρων ἢ πλειοτέρων ἱππων βάθος, ὡσαύτως δὲ καὶ ἂν εἶχε τοιοῦτόν τινα σχηματισμόν, ὥστε νὰ δύναται ἐν τῇ μάχῃ νὰ ὑποστηρίξῃται ἀμοιβαίως ἢ νὰ διασπείρηται.

Προσοχῆς ἄξιον εἶνε, ὅτι ὁ ἀναβολεὺς καὶ τὸ πέταλον ἦσαν εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ εἰς τοὺς Μακεδόνας ἄγνωστα, βεβαίως καὶ εἰς τὰ ἱππικὰ ἔθνη τῆς Ἀσίας, τὰ ὅποια ἄλλως θὰ ἦσαν ἐξ ἅπαντος ὑπέρτερα. Πρέπει δὲ νὰ ἐνθυμῇται τις τὴν ἔλλειψιν τῶν πετάλων, ἀναλογιζόμενος τὰς ἀπεράντους κακουχίας καὶ τὰς μακρὰς ὁδοιπορίας, ὅσας ὁ Ἀλέξανδρος ἐν ταῖς μετέπειτα στρατείαις ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς ἵππους τοῦ ἱππικοῦ του, βαδίζοντας ἐν ὥρᾳ χειμῶνος ἐπὶ τῶν πάγων τῶν ὀρεινῶν ὁδῶν. Ὅχι ὀλιγώτερον ἐπέτεινε τὰς κακουχίας τῶν ἱππέων τὸ ὅτι ἐπωχοῦντο ἄνευ ἐφιππίου καὶ ἀναβολέως ἐπὶ ἀπλῶν συνεσφιγμένων σαγμάτων. Κατὰ δὲ τὴν μάχην ὁ ἱππεὺς στερούμενος τοῦ ἀναβολέως εἶχε τοιαῦτα κωλύματα, ὅποια ἡμεῖς μόλις δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν· ἐπειδὴ δὲ ὄχι ἰστάμενος ἐπὶ τῶν ἀναβολέων, ἀλλὰ μόνον καθήμενος ἐδύνατο νὰ ὤθῃ καὶ νὰ πλήττῃ, εἶχεν οὕτως εἰπεῖν εἰς τὴν διάθεσίν του μόνον τὴν δύναμιν τοῦ ἄνω ἡμίσεος αὐτοῦ, καὶ ὥφειλε διὰ τοῦτο ἔτι μᾶλλον νὰ ἐλπίζῃ ἐπὶ τὴν σφοδρότητα τῆς πυκνῆς συρράξεως, καὶ τὴν ἐκ ταύτης διάσπασιν τῶν πολεμίων. Φαίνεται δέ, ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις τοῦ ἱππέως ἔτεινεν εἰς τοῦτο μάλιστα, πῶς νὰ συνηθίσῃ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ κινῇται ἐλευθερώτατα ἐποχούμενος· τοιοῦτον δέ τι δυνάμεθα ἴσως ν' ἀναγνωρίσωμεν καὶ ἐπὶ τῶν συγχρόνων γλυπτῶν μνημείων¹.

Ἄλλο σαφέστερον χαρακτηριστικὸν ταύτης τῆς στρατιᾶς εἶνε τοῦτο, ὅτι εἶχεν ὄχι ἀπλῶς ἀξιωματικούς, ἀλλὰ πραγματικὴν τάξιν ἀξιωματικῶν. Ὅπως πολλοὺς αἰῶνας μετέπειτα τὸ ἐπὶ τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου ἰδρυθὲν *gymnasium illustre* τῶν ἱποτῶν ἦτο ἀληθὴς «ἀκαδημία ἱπποτικῶν ἀσκήσεων», οὕτως ἡ

¹) Ὁ γαλλοῦς ἀνδριὰς ὁ ἐξ Ἡρακλείου προερχόμενος (Museo Bourbon. III, tav. 43) καὶ παριστῶν ἱππία μαχόμενον, ὅστις, ἂν δὲ εἶνε ὁ Ἀλέξανδρος, θὰ εἶνε εἰς τῶν εἰκοσιπέντε ἐταίρων τῶν ἐν τῇ ἐν Γρανικῷ μάχῃ πεσόντων (Ἀῤῥδιανοῦ Α', 16, 5) δεῖκνυει τὸν ἱππία ἔχοντα τὴν μὲν δεξιὰν χεῖρα ἀνατεταμένην, ἵνα καταφέρῃ τὴν διὰ τοῦ ξίφους πληγὴν, τὸ δὲ δεξιὸν σκέλος πρὸς τὰ ὀπίσω ἐρείδόμενον ἐπὶ τοῦ μηροῦ, τὸ δὲ ἀριστερὸν ἐκτεινόμενον πολὺ ἐπὶ τὰ πρόσω, καὶ λαμβάνοντα στάσιν, ἥτις, ἂν εἶνε καθόλου δυνατή, εἶνε ἡ τοῦ περιτέχνου ἀναδάτου μᾶλλον ἢ ἱππέως ἐν συνήθει σχολῇ παιδευθέντος.

σωματοφυλακία καὶ τὸ σῶμα τῶν βασιλικῶν παίδων ἦτο στρατιωτικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ προπαιδευτικὴ σχολὴ τῶν Μακεδόνων νεαρῶν εὐπατριδῶν. Ἐκ ταύτης ἐξήρχοντο οἱ ἐταῖροι τῶν ἱππέων, οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν ὑπασπιστῶν, τῶν πεζεταίρων, τῶν σαρισοφόρων κ. ἄ., οἵτινες προεβιάζοντο εἰς ἀνωτέρους βαθμούς, καὶ τοιοῦτον προβιβάσμων ἀνευρίσκομεν ἐν πολλοῖς παραδείγμασιν. Ὡς ἀνώτατοι βαθμοφόροι ἢ τοῦλάχιστον ἐγγύτατα τοῦ βασιλέως ὄντες ἦσαν οἱ ἐπτὰ σωματοφύλακες καί, ὡς φαίνεται, οἱ ὀνομαζόμενοι ἐταῖροι εἰς τὴν στενὴν σημασίαν τῆς λέξεως¹. ἀμφότεροι δὲ οὗτοι διετέλουν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ βασιλέως πρὸς συμβουλὰς, ὑπηρεσίας καὶ παροδικὰς ἀρχηγίας. Ἐπειτα δὲ ὑπέρτατος ἀξιωματικὸς μετὰ τὸν βασιλέα ἦτο ὁ γέρων Παρμενίων, καὶ ἐν Μακεδονίᾳ ὁ Ἀντίπατρος· ἀλλ' ἂν ἔφερον καὶ ἴδιον τίτλον, εἶνε ἄδηλον. Μετὰ δὲ τούτους—ἀγνοοῦμεν κατὰ ποίαν βαθμολογικὴν τάξιν²—ἔρχονται οἱ ἱππαρχοὶ τῶν διαφόρων ἱππικῶν σωμάτων, οἱ στρατηγοὶ τῶν φαλάγγων, τῶν ὑπασπιστῶν, τῶν ἐλλήνων συμμάχων καὶ τῶν μισθοφόρων· κατόπιν πιθανῶς οἱ ἱλαρχοὶ τοῦ ἱππικοῦ, οἱ χιλίαρχοι τῶν ὑπασπιστῶν, οἱ ταξίαρχοι τῶν πεζεταίρων κ. οὕ. κ. Ἄν δὲ κατὰ καιροῦς συγκαλοῦνται εἰς τὸ πολεμικὸν συμβούλιον³ καὶ οἱ ἡγεμόνες τῶν συμμάχων καὶ τῶν μισθοφόρων, διὰ τούτου ἐννοοῦνται οἱ διοικοῦντες, οἷον, ὁ Σιτάλκης, ὁ ἡγούμενος τῶν Θρακῶν ἀκοντιστῶν,

¹) Ὅταν παρὰ τῷ Ἀρρῶνῳ (Γ', 9, 3· Β', 6, 8 κ. ἄλχ.) συγκαλοῦνται οἱ ἐταῖροι μετ' ἄλλων ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν καὶ μάλιστα ἐν τῇ πρώτῃ τάξει ἢ καὶ μόνοι («ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν ἐταίρων» Ἀρρῶνῳ Β', 25, 2), δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐννοῶνται αἱ ἑκατοντάδες τῶν ἐταίρων τοῦ ἱππικοῦ. Ἐπειτα ὅταν ὁ Ἀρρῶν (Α', 25, 4) λέγῃ ὅτι «συναγαγὼν τοὺς φίλους» ἠρώτησεν αὐτοὺς περὶ τίνος, καὶ εἰτα ἐξακολουθῇ «καὶ ἐδόκει τοῖς ἐταίροις κτλ.», μένει ἀμφίβολον, ἂν ἀντὶ τῶν ἐταίρων τούτων τῶν ἐν στενωτέρᾳ σημασίᾳ ὑπάρχον τότε ὡς ἐπίσημος τεχνικὸς ὄρος οἱ φίλοι, ὅπως μετέπειτα ἐν ταῖς μιζέλλη-νικαῖς ἀλλαγῇς.

²) Ἀλλ' εἶνε ὅμως ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι ὁ Περδίκκας, ὅστις κατὰ τὰ πρῶτα ἐτὴ τοῦ πολέμου εἶνε στρατηγὸς φάλαγγος, ἐν τῇ κατὰ τῶν Ἰνδῶν ἐκστρατείᾳ (Ἀρρῶνῳ Ε', 12, 2. κτλ.) ἔχει ἱππαρχίαν. Ὁ δὲ Κοῖνος ὁ στρατηγὸς φάλαγγος ἔχει πρὸς ταύτη καὶ ἱππαρχίαν (Ἀρρῶνῳ Ε', 16, 3).

³) Ἀρρῶνῳ Γ', 9, 3.

ὁ Ἀτταλος ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀγριάνων, ὁ Ἀγάθων καὶ ὁ Ἀρίστων, οἱ ἄγοντες Ὀδρύσας καὶ Παίονας ἱππεῖς, ἴσως δὲ καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐλληνικῶν μοιρῶν καὶ οἱ διοικηταὶ τῶν λόγων τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων¹.

Τοιοῦτος τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ στρατός². Καὶ εἶχε μὲν ὀργάνωσιν αὐτὸν ὁ πατήρ, καταστήσας αὐτὸν ἱκανὸν δι' αὐστηρᾶς πειθαρχίας καὶ πολλῶν στρατειῶν, καὶ διὰ τοῦ στενωτέρου συνδέσμου τοῦ θεσσαλικοῦ καὶ μακεδονικοῦ ἱππικοῦ δημιουργήσας ἱππικὴν δύναμιν, ὁποῖαν ἕως τότε δὲν εἶχεν ἰδῆ ὁ ἐλληνικὸς κόσμος.

1) Ἀδελφὸν εἶνε, ἂν οἱ Ἕλληνες μισθοφόροι προεχίρουν τοὺς κατωτέρους ἀξιωματικούς των, ἂν π. χ. ὁ Ἡλείος Ἀλκίας ὁ 150 ἱππεῖς στρατολογήσας καὶ εἰς τὴν στρατιάν αὐτοῦ ἀγαγὼν (Ἀρριανῶς Α', 29, 4) διέμεινεν ἀρχηγὸς αὐτῶν. Εἶνε ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι ὁ Ἰάσων ὁ Φεραῖος εἶχε τινὰς μεταξὺ τῶν μισθοφόρων τοῦ ἐπὶ διπλῶ, τριπλῶ καὶ τετραπλῶ μισθῷ (Ξενοφῶντος Γ', 1, 6). οἵτινες ἄρα ἦσαν ἀξιωματικοὶ ἐξ αὐτῶν τῶν μισθοφόρων.

2) Πάμπολλα τεχνικὰ ζητήματα ἀναφυόμενα ἐνταῦθα δὲν εἶνε δυνατόν διὰ τοῦ ὑπάρχοντος ὅγκου νὰ λυθῶσιν· ἀλλ' εἶνε ὀρθὸν νὰ ἐνθυμηθῇ τις, πόσα χάσματα ἐκ τούτου ἀπομένουσι κατὰ τὴν ἔρευναν. Ὅτι ἡ στρατιὰ συνεπῆγε μεθ' ἑαυτῆς μηχανάς, ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἐν Πηλῷ μάχης. Ὅχι μόνον δὲ τὰ ὑποζύγια τὰ χάριν τούτων καὶ τῶν ἡμαξῶν τῶν ἀποσκευῶν καὶ τροχίμων ἤψανον τὸ πλῆθος τῶν ἵππων, περὶ ὧν ἔπρεπε νὰ ληφθῇ πρόνοια, ἀλλὰ κατὰ τινὰ διάταξιν τοῦ βασιλέως Φιλίππου (Φροντίου IV, 1, 6) πᾶς ἱππεὺς ἐδिकाίουτο νὰ ἔχη μεθ' ἑαυτοῦ ἕνα ἱπποκόμον, ὅστις φυσικῶς τῷ λόγῳ ὡσαύτως ἵππευεν. Ἀνὴρ δὲ ἑμπειροὺς τῶν πραγμάτων ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν μου εἰς τοῦτο ὅτι, ἂν, ὡς καὶ τὴν σήμερον, ὑπελογίζοντο δι' ἕκαστον ἵππον καθ' ἕκαστην τέσσαρες ὀκάδες βρόμου ἢ κριθῆς καὶ συμπαρελαμβάνετο τριῶν ἡμερῶν φορδὴ, ἥτις πρὸς τὰς πορείας τὰς εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας ὤφειλε νὰ εἶνε διπλῇ, ὁ ἕτερος ἵππος δὲν θὰ ἐδύνατο πρὸς τῷ ἀναβάτῃ νὰ φέρῃ καὶ μεγάλην ποσότητα χιλοῦ καὶ 24 ὀκάδες σκληρῶν κόκκων· ἀλλ' ἦτο χρεῖα καὶ ἄλλου παρασείρου ἵππου, φέροντος ἅμα καὶ τοῦ ἑταίρου τὴν ἀποσκευήν. Τοῦτο δὲ ἐγίνετο ἐν τε τῷ θεσσαλικῷ καὶ τῷ μακεδονικῷ ἱππικῷ. Ἐὰν λοιπὸν ἀμφότερα ταῦτα περιεῖχον 3,000 μαχημοὺς, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἵππων γίνεται 9,000. Πῶς διέθετον ταῦτα τὰ πράγματα οἱ Ἕλληνες ἱππεῖς, οἱ σαρισφόροι καὶ οἱ Παῖονες, ἀγνοοῦμεν. Κατὰ τὸ αὐτὸ χωρίον τοῦ Φροντίου ἀνὰ δέκα φαλαγγίτας ἐνεκρίνετο εἰς ἀχθοφόρος. Τὸ αὐτὸ δὲ συνέβαινε καὶ εἰς τοὺς συμμάχους καὶ μισθοφόρους. Ὡς εἰκὸς ἐν τῷ ἐπιτελείῳ τοῦ βασιλέως ὑπῆρχε χρεῖα γραφείου ἐπιμελητείας, ταμιακῆς ὑπηρεσίας κτλ. Ἐν παρόδῳ μανθάνομεν ὅτι ὁ Ἀρταλος, εἰς τῶν ἐν ἔτει 337 φυγαδευθέντων φίλων τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις πρὸς πόλεμον ἦτο σωματικῶς ἀδύνατος, ἔλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ βασιλικοῦ ταμείου, καὶ ὅτι ἄλλος τις τοῦ αὐτοῦ κύκλου, ὁ Μιτυληναῖος Λαομέδων «ὅτι διγλωσσος ἦν εἰς τὰ βαρβαρικά γράμματα» (Ἀρριανῶς I', 6, 6) διωρίσθη φύλαξ τῶν βαρβάρων αἰχμαλώτων. Εἶνε πιθανὸν ὅτι «ἡ βασιλικὴ θεραπεία», περὶ ἧς ἐμλεῖ ὁ Ἀρριανῶς (Δ', 16, 6), ἦτο στρατιωτικὸν τι νοσητομεῖον, κτλ.

Ἀλλ' ὁ Φίλιππος δὲν εἶχεν ὑψωθῆ μέχρι τοῦ νὰ ἴδῃ πάντα τὰ ἀποτελέσματα τῆς στρατιωτικῆς αὐτοῦ ὑπεροχῆς, μέχρι τοῦ νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὸν ἐλευθέρως καὶ καθ' ὁλοκληρίαν καὶ μέχρι τοῦ νὰ λάβῃ οὕτως εἰπεῖν συνείδησιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεως. Ἐν Χαίρωνείᾳ, ὅπου ἡγεῖτο τῶν Μακεδόνων ἱππέων τῆς δεξιᾶς πτέρυγος, δὲν ἐδυνήθη νὰ διασπάσῃ τὸ ἐπερχόμενον μέτωπον τῶν πολεμίων, διέταξε δὲ καὶ αὐτὴν τὴν φάλαγγα νὰ ὑποχωρήσῃ, ἂν καὶ ἐν τάξει· ἀλλ' ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τῶν Θεσσαλῶν ἱππέων τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος ἐπέπεσε κατὰ τοῦ ὀρμητικῶς ἐπερχομένου μετώπου τῶν πολεμίων, ἐκρίθη ἡ νίκη τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Ἦδη ἀπὸ τότε, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον κατὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἔτους 335, εἶχεν ἀποδείξῃ ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτι ἐγνώριζε νὰ χρησιμοποιῇ τολμηρότερον, αἰφνιδιώτερον καὶ πάντοτε ἐν κρίσιμοις καιροῖς τὴν ἀνυπόστατον ἐπιθετικὴν δύναμιν τοῦ ἰδίου στρατοῦ, ὡσαύτως δὲ καὶ ὅτι ἦτο ὁ στρατηγὸς ἅμα καὶ ὁ πρῶτος στρατιώτης τῆς στρατιᾶς καὶ ὁ πρόμαχος αὐτῆς καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Εἶπερ τι καὶ ἄλλο, ὁ τρόπος, καθ' ὃν προσωπικῶς ἐκινδύνευε καὶ πρῶτος ὦρμα κατὰ τὴν κρίσιμον προσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ, ἦτο τοιοῦτος, ὥστε ἐξῆπτε τὴν ἄμιλλαν τῶν τε ἀξιωματικῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν. Ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἦτο μὲν ὀλιγάριθμος, ἀλλ' εἶχε τοιαύτην ὀργανικὴν διάπλασιν καὶ τοιαύτην τακτικὴν ἐκπαίδευσιν καθ' ἕκαστον ὅπλον, καὶ τοιούτους ἀρχηγούς, ὥστε ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔχων πλήρη συναίσθησιν τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ὑπεροχῆς καὶ βέβαιος περὶ τῆς νίκης.

Τὸ δὲ περσικὸν κράτος δὲν ἦτο τοιοῦτον, ὥστε νὰ παράσχη ἀντίστασιν· ἡ ἔκτασις αὐτοῦ, ἡ σχέσις τῶν ὑποτεταγμένων ἐθνῶν, ἡ ἐλλιπὴς ὀργάνωσις τῆς τε διοικήσεως καὶ τῆς πολεμικῆς δυνάμεως καθίστων ἀναγκαίαν τὴν πτώσιν αὐτοῦ.

Ἐάν τις παρατηρήσῃ, ὅποια ἦτο ἡ κατάστασις τῆς περσικῆς μοναρχίας, καθ' ὃν χρόνον ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον Δαρεῖος ὁ Γ' ¹,

¹) Κατὰ τὸν Κανόνα τῶν βασιλείων ἡ βασιλεία, ἣν ἐδασίλευσεν ὁ Ἄρσης, ἔληξε τῷ 413 τῆς χρονομετρίας τοῦ Ναβ., ὃ ἔ. πρὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 336 καὶ κατὰ τὸν Διόδωρον

ἐννοεῖ εὐκόλως, πῶς τὰ πάντα ἦσαν ὥριμα εἰς ἀποσύνθεσιν καὶ καταστροφὴν. Τὸ δὲ αἷτιον δὲν ἦτο ἡ ἠθικὴ διαφθορὰ τῆς αὐλῆς, τοῦ ἄρχοντος γένους καὶ τῶν ἀρχομένων λαῶν· διότι αὕτη, συμ- παρακολουθοῦσα πάντοτε τὸν δεσποτισμόν, οὐδέποτε φέρει βλάβην εἰς τὴν δεσποτικὴν βίαν, καὶ ἀπόδειξιν τούτου παρέσχεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὸ Ὀσμανικὸν κράτος· διότι ἐν αὐτῷ ἡ δεσποτικὴ βία ἐδυνήθη ἐν τῷ μέσῳ τῆς μεγίστης ἀκολασίας τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ γυναικωνίτου, ἐν τῷ μέσῳ διηνεκῶν ῥαδιουργιῶν καὶ αἰσχροτήτων τῶν μεγιστάνων, ἐν τῷ μέσῳ βιαίων ἐπὶ τοῦ θρόνου μεταβολῶν καὶ παρὰ φύσιν ἀγριότητος κατὰ τῆς πρὸ μικροῦ παντοδυνάμου φατρίας νὰ κατορθῶνῃ ἐκάστοτε παντοίας διπλωματικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἐπιτυχίας. Τὸ ἀτύχημα τῆς Περσίας ὑπῆρξε σειρὰ ἀδυνάτων ἀρχόντων μὴ δυνηθέντων νὰ ἐντείνωσι τὰς ἡνίας τῆς ἐξουσίας τοσοῦτον ἐρῶμένως, ὅσον ἦτο ἀνάγκη πρὸς συντήρησιν τοῦ κράτους. Ἀποτέλεσμα τούτου ὑπῆρξεν, ὅτι παρὰ μὲν τοῖς λαοῖς ἐξέλιπεν ὁ φόβος, παρὰ δὲ τοῖς σατράπαις ἡ εὐπείθεια καὶ ἐν τῷ κράτει ἡ μόνη συγκρατοῦσα αὐτὸ ἐνότης. Καὶ παρὰ μὲν τοῖς λαοῖς, οἵτινες πανταχοῦ διετήρουν ἔτι τὴν παλαιὰν θρησκείαν, τοὺς νόμους, τὰ ἥθη, ἐν μέρει καὶ τοὺς ἰθαγενεῖς ἡγεμόνας αὐτῶν, ὑπερίσχυεν ἡ ὄρεξις τῆς αὐθυπαρξίας· παρὰ δὲ τοῖς σατράπαις, οἵτινες ἦσαν ὑπὲρ τὸ δέον ἰσχυροὶ διοικηταὶ μεγάλων καὶ μεμακρυσμένων χωρῶν, ἡ ἐπιθυμία ἀνεξαρτήτου ἐξουσίας· παρὰ δὲ τῷ ἄρχοντι λαῶ, ὅστις κατέχων τὴν ἐξουσίαν καὶ συνηθισμένος εἰς αὐτήν, εἶχε λησμονήσῃ τοὺς ὅρους τῆς ἰδρύσεως καὶ διαρκείας αὐτῆς, ἡ ἀδιαφορία πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα καὶ τὸ γένος

(IZ', 6) ἤρχισε ἡ τοῦ Κοδομαννοῦ Δαρείου τοῦ Γ' «περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους», καθ' οὓς δ' Ἀλεξάνδρος διεδέχθη τὸν πατέρα του. Παρὰ τὴν ἐναντίαν γνώμην τοῦ Mordtmann (ἐν τῇ Zeitschrift der deutsch. morgenländ. Gesellsch. XIX [1865] σ. 411) διετηρήθη ἐν τῷ κειμένῳ τὸ ὄνομα Κοδομαννός. Δὲν εὐρίσκεται ἀλλαχού, εἰμὴ παρὰ τῷ Ἰουστινῳ (X, 3, 3). ἀλλ' οὗτος εὔρεν αὐτὸ ἐν ταῖς πηγαῖς. Τὸ νὰ διατείνηται δὲ τις ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο εἶνε ἀδύνατον, διότι ἀνάγεται εἰς σημαντικὴν ῥίζαν (gad), καὶ ὁ Ἀχαιμενίδης δὲν θὰ ἔφερε βεβαίως σημαντικὸν ὄνομα—διότι αὕτη εἶνε ἡ ἀπόδειξις τοῦ Mordtmann—εἶνε συμπίρασμα λίαν ἐσπευσμένον.

τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Κατὰ τὰ ἑκατὸν ἔτη σχεδὸν παντελοῦς ἀπραξίας τὰ ἐπακολουθήσαντα μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν Εὐρώπην ἀνεπτύχθη ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς χώραις ἰδιαίτερατις πολεμικὴ τέχνη, πρὸς ἣν ἡ Ἀσία ἀπέφυγε καὶ ἀπέμαθε ν' ἀγωνισθῇ· ἡ δὲ ἐκστρατεία τῶν Μυρίων εἶχε καταδείξῃ, ὅτι ὁ ἐλληνικὸς τρόπος τοῦ πολεμεῖν ἦτο ἰσχυρότερος τοῦ ἐκ παντοίων ἐθνῶν τεραστίου στρατοῦ τῆς Περσίας. Εἰς ταύτην τὴν πολεμικὴν τέχνην ἐνεπιστεύοντο οἱ σατράπαι, ὡσάκεις ἀπεστάτου· εἰς ταύτην ὁ βασιλεὺς Ὡχος, ὅτε ἐξεστράτευσεν, ἵνα καταπνίξῃ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ ἐπανάστασιν· οὕτως ὥστε ἡ βασιλεία ἡ διὰ τῆς νίκης τῶν περσικῶν ὅπλων ἰδρυθεῖσα ἦτο ἠναγκασμένη νὰ διατηρηθῇ δι' Ἑλλήνων μισθοφόρων.

Εἶχε μὲν πάλιν ὁ Ὡχος ἀποκαταστήσῃ ἐξωτερικῶς τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους, καὶ διὰ τῆς αἱματηρᾶς αὐστηρότητος τοῦ δεσποτισμοῦ κατέστησε τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν σεβαστὴν· ἀλλ' ὁ ἀρμόδιος καιρὸς εἶχε παρέλθῃ· διότι αὐτὸς μὲν κατέπεσεν εἰς ἀπραξίαν καὶ ἀδυναμίαν, οἱ δὲ σατράπαι διετήρησαν τὴν πανίσχυρον αὐτῶν θέσιν, τὰ δὲ ἔθνη, ἰδίως τὰ τῶν δυτικῶν σατραπειῶν, ὑποβαλλόμενα εἰς νέας πιέσεις, δὲν ἐλησμόνησαν, ὅτι ὀλίγον ἔλειπε ν' ἀπαλλαγῶσιν αὐτῶν. Μετὰ νέας καὶ φοβεράς ταραχὰς ἀνῆλθε τέλος εἰς τὸν θρόνον ὁ Δαρεῖος. Οὗτος, ἂν ᾗθελε νὰ σώσῃ τὸ κράτος, ὥφειλε νὰ εἶνε ἀντὶ ἐναρέτου δραστήριος, ἀντὶ μεγαθύμου ἀνηλεῆς, καὶ ἀντὶ ἡπίου δεσπότης· ἐσέβοντο μὲν αὐτὸν οἱ Πέρσαι, καὶ οἱ σατράπαι ἦσαν ἀφωσιωμένοι, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔσωζε τὸν ἡγάπων, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐφοβοῦντο, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἔμελλε νὰ γείνῃ φανερόν, ὅτι πολλοὶ τῶν μεγιστάνων τοῦ κράτους ἐθεράπευον τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον μᾶλλον παρὰ τὴν θέλησιν καὶ τὴν εὐνοίαν δεσπότου, οὗτινος τὰ πάντα ἐθαύμαζον πλὴν τοῦ μεγαλείου τοῦ ἄρχοντος.

Ἡ ἐπικράτεια τοῦ Δαρείου ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῶν ἐλληνικῶν θαλασσῶν καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰαξάρτου μέχρι τῆς Λιβυκῆς ἐρήμου· ἡ δὲ ἐξουσία αὐτοῦ ἦ μᾶλλον ἢ τῶν σατραπῶν

δὲν διέφερεν ἀναλόγως τοῦ χαρακτηῆρος τῶν διαφόρων ἀρχομένων ἐθνῶν, οὐδαμοῦ δὲ ἦτο ἐθνικὴ, οὐδαμοῦ ἐξησφαλισμένη δι' ὀργανισμοῦ βαθείως ἐρριζωμένου καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ἀνεπτυγμένου, ἀλλὰ περιωρίζετο εἰς στιγμιαίαν αὐθαιρεσίαν, εἰς διηνεκεῖς καταπίσεις καὶ εἰς ποιὰν τινα κληρονομηκότητα τοῦ ἀξιώματος τῶν σατραπῶν, ἥτις ὅλως ἐναντία πρὸς τὴν μοναρχικὴν ἐξουσίαν, εἶχεν ἀποβῆ συνήθης κατὰ τοὺς μακροὺς χρόνους νωθρᾶς κυβερνήσεως. Ὡστε ὁ μέγας βασιλεὺς δὲν εἶχε πλέον ἄλλην ἐξουσίαν ἐπ' αὐτῶν, εἰμὴ τὴν διὰ τῶν ὄπλων ἢ ἐκείνην, εἰς ἣν διὰ προσωπικοὺς τυχὸν λόγους ἤθελον ὑποταχθῇ. Τὰ ἐθνικὰ καθεστῶτα τὰ διατηρηθέντα ἐν πάσαις ταῖς χώραις τῆς περσικῆς μοναρχίας καθίστων ἀνικανώτερον τὸν σαθρὸν κολοσσόν, ὅπως ἐξεγερθῇ πρὸς ἀντίστασιν. Τὰ ἔθνη τοῦ Ἰράν, τῆς Ἀριανῆς καὶ τῆς Βακτριανῆς ἦσαν μὲν πολεμικὰ καὶ ἐδέχοντο πᾶν εἶδος ἐξουσίας, ἥτις ἤγεν εἰς πόλεμον καὶ λεηλασίαν, καὶ οἱ Ὑρκάνιοι, Βάκτροι καὶ Σογδιανοὶ ἱππεῖς ἐσχημάτιζον τοὺς μονίμους στρατοὺς τῶν σατραπῶν ἐν ταῖς πλείσταῖς ἐπαρχίαις· ἀλλ' ἰδιαιτέραν ἀγάπην πρὸς τὴν περσικὴν βασιλείαν δὲν εὐρίσκομεν παρ' αὐτοῖς, καὶ ὅσον ἄλλοτε ἐν ταῖς στρατιαῖς τοῦ Κύρου, τοῦ Καμβύσου καὶ τοῦ Δαρείου ἦσαν φοβεροὶ πρὸς ἐπίθεσιν, τόσον ἦσαν ἀνίκανοι πρὸς σπουδαίαν καὶ διαρκῆ ἄμυναν, ἐὰν μάλιστα εἶχον ἀπέναντι αὐτῶν ἐλληνικὴν ἀνδρείαν καὶ πολεμικὴν ἄσκησιν. Ἰδίως μάλιστα τὰ δυτικὰ ἔθνη, πάντοτε μὲν μετὰ κόπου, πολλάκις δὲ δι' αἱματηρᾶς βίας συγκρατούμενα εἰς ὑποταγὴν, ἦσαν βεβαίως πρόθυμα νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰ περσικὰ συμφέροντα, ἐὰν νικηφόρος τις στρατὸς προσήγγιζεν εἰς τὴν χώραν των. Μόλις δὲ οἱ Ἕλληνες τῆς μικρασιατικῆς παραλίας ἐδύναντο νὰ διατηρηθῶσιν ἐν ὑποταγῇ ὑπὸ τῶν ὀλιγαρχικῶν ἢ τῶν τυράννων, ὧν ἡ ὑπαρξίς ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς δυνάμεως τῶν σατραπῶν καὶ τοῦ κράτους, τὰ δὲ ἔθνη τὰ ἐνδοτέρω τῆς Χερσονήσου, διηνεκῶς πιεζόμενα ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας, δὲν εἶχον οὔτε τὴν δύναμιν οὔτε τὸ συμφέρον νὰ ἐξεγερθῶσιν ὑπὲρ τῶν Περσῶν· ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐπαναστάσεων

μετέσχον, ὅσας πρότερον ἐπεχείρησαν οἱ σατράπαι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· διότι ἦσαν νωθοί, ἀπαθεῖς καὶ ἐπιλήσμονες τοῦ ἑαυτῶν παρελθόντος. Τὸ αὐτὸ ἀληθεύει καὶ περὶ τῶν δύο Συριῶν τῶν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Εὐφράτου. Ἡ δουλεία μακρῶν αἰώνων εἶχε κλίνη τὸν αὐχένα τούτων τῶν λαῶν, οἵτινες ὑπέμενον ὅ,τι καὶ ἄν συνέβαινεν. Μόνον κατὰ τὰ παράλια τῆς Φοινίκης διετηρεῖτο ὁ ἀρχαῖος εὐκίνητος βίος καὶ μετ' αὐτοῦ κίνδυνος μᾶλλον ἢ πίστις πρὸς τοὺς Πέρσας· μόνον δὲ ἡ ζηλοτυπία πρὸς τὴν Σιδῶνα καὶ τὸ ἴδιον συμφέρον ἐδύνατο νὰ διατηρήσῃ τὴν Τύρον πιστὴν πρὸς τοὺς Πέρσας. Ἡ Αἴγυπτος τέλος οὐδέποτε ἔπαυσεν οὐδὲ ἀπηρνήθη τὸ πρὸς τοὺς ξένους μῖσος, καὶ αἱ δηώσεις τοῦ Ὠχοῦ ἐδύνατο νὰ παραλύσωσι μὲν αὐτήν, ἀλλ' οὐχὶ νὰ προσελκύσωσιν. Ἀπασαί λοιπὸν αὗται αἱ χῶραι, αἵτινες κατεκτήθησαν ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ κράτους πρὸς ἴδιον ὄλεθρον, ἦσαν σχεδὸν κατεστραμμέναι κατὰ πᾶσαν εὐτολμον ἐκ Δυσμῶν ἐπίθεσιν.

Διὰ ταῦτα ἡ περσικὴ πολιτικὴ ἀπὸ μακροῦ χρόνου οὐδεμίαν ἄλλην ὑψηλοτέραν φροντίδα εἶχεν, εἰμὴ πῶς νὰ τρέφῃ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν ἐλληνικῶν πολιτειῶν, ν' ἀδυνατίξῃ τὰς ἰσχυράς, νὰ παροξύνῃ καὶ βοηθῇ τὰς ἀδυνάτους καὶ διὰ τελείου συστήματος δωροδοκιῶν καὶ πολεμώσεων νὰ ἐμποδίσῃ πᾶσαν καθολικὴν ἐνέργειαν τῶν Ἑλλήνων, καθ' ἧς ἡ Περσία δὲν θὰ ἐδύνατο ν' ἀντισταθῇ. Καὶ τοῦτο ἐπὶ πολὺν χρόνον εἶχεν ἐπιτύχῃ, ἕως οὗ τέλος ἡ μακεδονικὴ βασιλεία, ταχέως καὶ ἀσφαλῶς προχωροῦσα, ἠπέλκει νὰ ματαιώσῃ πάσας ταύτας τὰς προσπάθειάς. Ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ νίκη καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα ἱδρυσις τῆς ἐλληνικῆς συμμαχίας ἐξάπαντος ἐγνώσθη ἐν τῇ αὐλῇ τῶν Σούσων, ποῖον σκοπὸν εἶχον.

Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὁ Δαρεῖος, ὅστις ἐβασίλευσε, καθ' ὃν χρόνον ἐδολοφονήθη ὁ Φίλιππος, ἔλαβε πρόνοιαν κατὰ τῶν διαδόντων ἤδη τὸν Ἑλλήσποντον στρατευμάτων. Παραδούς εἰς τὸν Ῥόδιον Μένονα, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Μέντορος, ὅσους ἔλληνας μισθοφόρους εἶχε προχείρους, διέταξεν αὐτὸν ν' ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν Μακεδόνων καὶ νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ ὅρια τοῦ κράτους. Εὐχολὸν ἦτο νὰ

ἐννοήσῃ τις, ὅτι διὰ τούτου τοῦ τρόπου δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀνα-
 χαιτισθῇ ἡ μακεδονικὴ καὶ ἐλληνικὴ στρατιά, ἥτις παρεσκευά-
 ζετο νὰ διαβῇ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀλλὰ τὸ πολὺ ἐν ἀπλοῦν στρατιω-
 τικὸν σῶμα, ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ αὐτῆς. Ὡσαύτως δὲν ἦτο δυνατόν
 πρὸ τῆς διαβάσεως ταύτης νὰ προσκληθῇ στρατὸς τοῦ περσικοῦ
 κράτους, νὰ συναθροισθῇ καὶ ν' ἀποσταλῇ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.
 εὐκολώτατον καὶ λυσιτελέστατον ἐφαίνετο νὰ κοπῇ ὁ κίνδυνος ἀπὸ
 τῆς ρίζης· δι' ὃ συνήφθησαν σχέσεις πρὸς ἄνδρας ἐν τῇ μακεδονικῇ
 αὐλῇ καὶ ὁ βασιλεὺς Φίλιππος, καθ' ὃ ὁ Ἀλέξανδρος λέγει ἐν τινι
 μετέπειτα πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα ἐπιστολῇ¹, ἐδολοφονήθη ἐν γνώ-
 σει καὶ βουλήσει αὐτοῦ. Οὕτω δὲ δι' ἐνὸς κτύπου ἐφάνη ματαιω-
 θέν τὸ ἐπίφοβον ἐγχείρημα, καὶ αἱ ταραχαὶ αἱ ἐκραγεῖσαι ἐν Θεσ-
 σαλίᾳ, ἐν Ἑλλάδι, ἐν Θράκῃ καὶ Ἰλλυρίᾳ ἐξήλειψαν τὸν ἔσχατον
 φόβον· ὅτε μάλιστα ὁ Ἄτταλος, ἡγούμενος τῶν στρατιωτῶν αὐ-
 τοῦ καὶ συνεννοούμενος μετὰ τῶν ἐν Ἀθήναις δημαγωγῶν, ἐκη-
 ρύχθη κατὰ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, αἱ
 περσικαὶ ῥαδιουργίαι ἐφάνησαν ὅτι πάλιν ἐνίκησαν. Ἦδη ὁ Μέ-
 μνων, τραπεῖς κατὰ τῆς Μαγνησίας τῆς ὑπὸ τοῦ Παρμενίωνος καὶ
 Ἀττάλου κατειλημμένης, εἶχε προξενήσῃ εἰς αὐτοὺς διὰ τινων
 δεξιῶν ἐλιγμῶν ἐπαισθητὰς ἀπωλείας. Ἀλλ' ἐν τούτοις ὁ Ἀλέ-
 ξανδρος, διευθετήσας τὰ πράγματα τῆς Μακεδονίας, καθησύχασε
 τὴν Ἑλλάδα, ὁ Ἄτταλος ἐξηφανίσθη, καὶ τὰ στρατεύματά του
 ἐπανῆλθον εἰς τὴν πίστιν, ὁ δὲ Παρμενίων ἔχων μέρος τοῦ στρα-
 τοῦ κατέκτησε τὸ Γρύνειον καὶ ἔπειτα ἐστράφη πρὸς τὴν Πιτάνην,
 ἐν ᾧ ὁ Κάλας ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρπάλου² μετὰ τῶν ἐπιλοίπων ἐπειρᾶτο
 νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Τροίας. Αἱ παρασκευαὶ τοῦ
 Μακεδόνης βασιλέως πρὸς ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Θρακῶν, Τρι-

¹) * Ἀρριανῶς Β'. 14, 5.

²) Εἶνε ὁ αὐτὸς Κάλας ὁ ἦδη ὡς ἀρχηγὸς τοῦ θεσσαλικοῦ ἱππικοῦ μνημονευθεὶς.
 Τοῦτο ἔγινε φυσικῶς τῇ λόγῳ μόνον μετὰ τὸ ἔαρ τοῦ 334. Ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ Ἀρπαλος
 δὲν ἔα εἶνε ὁ διὰ τὴν περιώνυμον αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις δίκην (τὴν περὶ τῶν Ἀρπαλείων χρη-
 μάτων 324—3), ἀλλ' ὁ παρὰ Δημοσθένει κατὰ Ἀριστοκρ. § 149 μνημο νευόμενος περὶ
 γεγονότος τινὸς τοῦ 367.

βαλλῶν καὶ Ἰλλυριῶν ἔδωκε νέον καιρὸν εἰς τὴν περσικὴν αὐλήν· καὶ προσεκλήθη μὲν βεβαίως ὁ στρατὸς τοῦ κράτους καὶ ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν παραλίῳν πόλεων, ἀλλ' ἔπρεπε πρῶτον νὰ ἴδωσι, κατὰ πόσον ἐδύναντο νὰ ἐλπίζωσιν εἰς ἐξέγερσιν τινα καὶ ἀποστασίαν ἐν Ἑλλάδι, καὶ νὰ περιμείνωσι, μέχρι τίνος ἐδύναντο ὁ Μέμνων νὰ προχωρήσῃ μετὰ τῆς μικρᾶς αὐτοῦ δυνάμεως.

Τὸ σπουδαιότατον ἀμυντικὸν σημεῖον ἐναντίον πάσης εἰσβολῆς ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου ἦτο ἡ Κύζικος. Ὀικοδομημένη ἐπὶ νήσου καὶ μόνον διὰ ῥήχου τινος πορθμοῦ κεχωρισμένη ἀπὸ τῆς ἡπείρου, κατὰ δὲ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἰσχυρῶς περιτειχισθεῖσα καὶ ἔχουσα νεωσοίκους πρὸς διακοσίας τριήρεις, παρείχεν ἡ πολυάνθρωπος αὕτη πόλις εἰς τὸν κάτοχον αὐτῆς, ἢ τὸν μεθ' οὗ συνετάσσετο, θέσιν δεσπόζουσαν τῆς Προποντίδος, τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας μέχρι Λαμφάκου καὶ τῆς ἀνατολικῆς εἰσόδου τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἦτο λοιπὸν χρησιμώτατον εἰς τὸ ἐν Ἀσίᾳ μακεδονικὸν σῶμα, ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἄλλοτρίως διέκειτο πρὸς τοὺς Πέρσας. Ἀλλ' ὁ Μέμνων διενεόθη νὰ καταλάβῃ αὐτὴν διὰ τολμήματος· ἡγούμενος 5,000 ἐλλήνων μισθωτῶν, ἐξώρμησεν ἐκ τῶν κτήσεων αὐτοῦ¹ τῶν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Βιθυνίᾳ, καὶ ταχυπορῶν ἐπλησίαζεν εἰς αὐτήν· ἤθελε δὲ παρ' ὀλίγον ἐπιτύχῃ νὰ γείνῃ κύριος τῆς πόλεως, ἐπειδὴ οἱ Κυζικηνοὶ νομίζοντες, ὅτι προσήρχετο ὁ Κάλας μετὰ στρατοῦ, δὲν εἶχον κλείσῃ τὰς πύλας. Ἀλλ' ἀποτυχὼν ἐδήλωσε τὰ περίχωρα τῆς πόλεως, καὶ ἔσπευσε πρὸς τὴν Αἰολίδα, ὅπου ὁ Παρμενίων ἐπολιόρκει τὴν Πιτάνην. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Μέμνωνος ἀπήλλαξε τὴν πόλιν τῆς πολιορκίας. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐξεκίνησε ταχέως κατὰ τῆς Τρωάδος, ὅπου ὁ Κά-

¹) Κατὰ τὸν Ἀῤῥδιανὸν (Α', 17, 8) πρέπει νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι «ἡ χώρα τοῦ Μέμνωνος» ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Δασκυλίου μέχρι τοῦ Πόντου. Ἦττον πρόσφορον φαίνεται νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι ἀνεχώρησεν ἐκ Λαμφάκου, ἂν καὶ ἡ πόλις αὕτη ἀνῆκεν εἰς αὐτόν («κυριεύσας Λαμφάκου» [Ἀριστοτ.] Οἰκ. Β', 30), ὅπερ δὲν εἶνε ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ γεγονός ὅτι ἐν Λαμφάκῳ ἐκόπησαν νομίσματα τοῦ Σπιθριδάτου (ΣΠΙΘΡ. ἐπὶ νομίσματος ἀργυροῦ τοῦ ἐν Βερολίῳ νομισματικοῦ μουσείου). Ἰδ. H. Droysen ἐν τῇ τοῦ Sallet Numismat. Zeitung II, σ. 313.

λας εἶχεν ἤδη οὐκ ὀλίγον προχωρήσῃ, ἡ δὲ πόλις Λάμφακος, ἀνήκουσα εἰς αὐτόν, ὑπεστήριξεν ἐπιτυχῶς τὰς κινήσεις του, καὶ ἔχων στρατὸν πολυαριθμότερον, ἐνίκησεν ἐν τινὶ μάχῃ, ἀναγκάσας τὸν Κάλαν νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν ὀχυρὰν θέσιν τοῦ Ῥοιτείου¹.

Δὲν εἶνε σαφές, ἂν ὁ Κάλας διετήρησε ταύτην τοῦλάχιστον τὴν θέσιν, ἀλλ' ὅπωςδὴποτε ὁ Παρμενίων μετ' ὀλίγον ἤλθεν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Πέλλης. Ἴσως ὁ βασιλεὺς τὸν ἀνεκάλεσε, διότι ἔκρινεν ἀναγκαῖον μετὰ τὸ τέλος τῆς πρὸς βορρᾶν ἐκστρατείας νὰ διατηρήσῃ τὰς θέσεις τὰς δίκην προγεφυρώματος προασπιζούσας τὴν εἰς τὴν Ἀσίαν διάβασιν· ὁρμουντος δὲ καὶ τοῦ στόλου πλησίον, ἤρκουν πρὸς τοῦτο ὀλίγοι στρατιῶται ἐν Ῥοιτείῳ καὶ ἐν Ἀδύδι². Δι' ὃ καὶ πολὺ παράδοξον εἶνε, ὅτι ὁ Μέμνων, ὅστις ἦτο ἐξαιρετος στρατηγός, δὲν ἐνήργησεν ὀξύτερον, ὅπως καθάρισεν ἅπασαν τὴν παραλίαν· οἱ σατράπαι ἐμέμφθησαν αὐτὸν κατόπιν, ὅτι ἤθελε νὰ παρατείνῃ τὸν πόλεμον, ἵνα γείνῃ ἀπαραίτητος· ὥστε ἡ τοῦτο ἢ ἡ ζηλοτυπία τῶν σατραπῶν ἐκώλυσεν αὐτὸν τοῦ νὰ πράξῃ τι περισσότερον.

Ἀρχομένου τοῦ ἔαρος τοῦ 334, ὁ στόλος τοῦ μεγάλου βασιλέως ἦτο ἕτοιμος πρὸς ἀπόπλουν, εἰς δὲ τοὺς σατράπας καὶ ἀρχηγούς τῶν στρατευμάτων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐστάλη διαταγὴ νὰ προελάσῃ πρὸς τὴν ἀκτὴν καὶ νὰ συναντήσωσι τοὺς Μακεδόνας εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Ἀσίας. Ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ζελείας συνηθροίσθη ἡ δύναμις αὕτη, 20,000 Πέρσαι, Βάκτριοι, Μῆδοι, Ὑρκανοί, Παφλαγόνες ἵππεῖς καὶ ἄλλοι τοσοῦτοι Ἕλληνες μισθοφόροι³, στρατός, ὅστις, καθ' ἃ μετ' ὀλίγον ἀπεδείχθη, ἦτο τοσοῦ-

¹) Πολυαῖνον Ε', 44. ὅπου ὁ «Χάλλας ὁ Μακεδὼν» εἶνε βεβαίως ὁ Κάλας.

²) Κατὰ τὴν μακεδονικὴν πειθαρχίαν εἶνε ἀκατανόητον ὅτι ὁ Παρμενίων καὶ ὁ Κάλας διῆσαν δῆθεν τὸν Ἑλλήσποντον ἄνευ διαταγῆς, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ἀμφότεροι μετ' ὀλίγον (334) κατέγουσι μεγάλας ἡγεμονίας.

³) Ταῦτα κατὰ τὸν Ἀρριανὸν (Α', 14, 4). Ὁ δὲ Διόδωρος (ΙΖ', 19) ἀναγράφει 10.000 ἵππεῖς καὶ 100.000 πεζοὺς. Ὁ Ἰουστῖνος (ΧΙ, 6, 11) ἀναριθμᾷ αὐτοὺς εἰς 600, 000. Ὁ σύλλογος ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ (Α', 13, 10) μνημονεύμενος, παραβαλ-

τον ἀνδρεῖος καὶ πολυάριθμος, ὥστε καλῶς στρατηγούμενος ἐδύννατο νὰ κλείσῃ τὴν ὁδὸν εἰς τοὺς πολεμίους. Ἄλλ' ὁ μέγας βασιλεὺς οὐδένα κατέστησεν ἀρχιστράτηγον· τὸ κοινὸν συμβούλιον τῶν ἀρχηγῶν ἐμελλε ν' ἀποφασίσῃ περὶ τῆς πορείας τῶν πολεμικῶν πράξεων. Ἦσαν δὲ τοιοῦτοι πλὴν τοῦ Μένονος ὁ Ἀρσίτης ὁ ὑπαρχος τῆς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Φρυγίας, τῆς ἀμέσως ἀπειλουμένης χώρας, ὁ Σπιθριδάτης ὁ σατράπης τῆς Λυδίας καὶ Ἰωνίας, ὁ Ἀτιζύης ὁ σατράπης τῆς Μεγάλης Φρυγίας, ὁ Μιθροβουζάνης ὁ ὑπαρχος τῆς Καππαδοκίας, ὁ Πέρσης Ὁμάρης καὶ ἄλλοι Πέρσαι μεγιστᾶνες¹. Μεταξὺ αὐτῶν ἀναντιβῶντως ὁ Μένων ἦτο ὁ ἐμπειρότατος, ἂν μὴ ὁ μόνος στρατηγός, ἀλλ' ὡς Ἑλλήν καὶ εὐνοούμενος τοῦ βασιλέως ἐμισεῖτο, καὶ ἐν τῷ πολεμικῷ συμβουλίῳ εἶχεν ὀλιγωτέραν ῥοπήν, ἢ ὅση ἦτο ἐπιθυμητὴ χάριν τῶν περσικῶν συμφερόντων.

Ἐν ᾧ ἐγίνοντο αὗται αἱ παρασκευαὶ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε τοσοῦτον προαγάγῃ τὰς ἰδικάς του, ὥστε, ἀρχομένου τοῦ ἔαρος τοῦ 334², ἐδυνήθη ν' ἀναζεύξῃ. Ὡδευσε διὰ τῆς Ἀμφιπόλεως τῆς ἐπὶ τοῦ Στρυμόνος κατὰ μῆκος τῆς παραλίας διὰ τῶν Ἀβδῆρων, Μαρωνείας καὶ Καρδίας· τὴν εἰκοστὴν ἡμέραν ἔφθασεν εἰς τὴν Σηστόν. Ὁ στόλος αὐτοῦ ὥρμει ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ. Καὶ ὁ μὲν Παρμενίων διετάχθη νὰ διαπεραιώσῃ

λόμενος πρὸς τοὺς ὁμοίους συλλόγους τοὺς ἐν Ζαριάποις (Δ', 1, 5. Δ', 7, 3) καὶ Ἐκδατάνοις συλλεγομένους, ἀποδεικνύει, ὅτι οἱ μεγιστᾶνες οἱ ἐν μικρασιατικαῖς χεραῖς ὡς ἀρχοντες καὶ γαιοκτήμονες οἰκοῦντες προσεκλήθησαν μετὰ τῶν ἐν αὐταῖς μαχίμων.

¹) Μόνον τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀῤῥιανοῦ μνημονευόμενα ὀνόματα καὶ ἀξιώματα εἶνε ἄξια προσοχῆς. Οὕτως Α', 12, 8 ὀνομάζει μετὰ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ μόνον τὸν Ἀρσίτην καὶ Σπιθριδάτην· Α', 16, 3 τὸν Μιθροβουζάνην· Α', 25, 3 καὶ Β', 11, 8 τὸν Ἀτιζύην. Καὶ πλησιέστατοι δὲ συγγενεῖς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ὑπῆρχον μετὰ τῶν ἐν Ζηλείᾳ συνηθισμένων· ὁ Μιθριδάτης (ἢ μάλλον Μιθραδάτης) «ὁ Δαρείου γαμβρός», πιθανῶς αὐτὸς ἐκεῖνος, ἐξ οὗ κατάγονται οἱ μετέπειτα βασιλεῖς τοῦ Πόντου· ἔπειτα ὁ Φαρνάκης, ὁ γυναικάδελφος τοῦ βασιλέως· τέλος ὁ Ἀρβουπάλης, οὗ ὁ πατὴρ Δαρείος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Β'. Ὁ Διόδωρος συγγέει ὁπωσοῦν τὰ τε ὀνόματα καὶ τὰ ἀξιώματα. Περὶ δὲ τῶν septem satrapae τῶν ἐν τῷ Itinerar. Alex. 19 θὰ γείνη λόγος ἐν τῷ περὶ τῶν πηγῶν Παραρτήματι.

²) Ἀῤῥιανοῦ Α', 11, 3 «ἅμα τῷ ᾗρι ἀρχομένῳ» τοῦτέστιν, ἂν ὑπολογίσῃ τις κατὰ τὸν συνῆθη ἑλληνικὸν τρόπον, τὸν Μάρτιον.

τὸ ἵππικόν καὶ τοὺς πλείστους τῶν πεζῶν ἀπὸ τῆς Σηστοῦ εἰς τὴν Ἀβυδὸν, ὃ δὲ βασιλεὺς μετὰ τῶν λοιπῶν πεζῶν μετέβη εἰς τὸν Ἐλαιοῦντα ἀπέναντι τῆς τρωικῆς παραλίας, ὥπως θυσιάσῃ ἐπὶ τοῦ τύμβου τοῦ Πρωτεσιλάου, τοῦ πρώτου ἥρωος τοῦ πεσόντος ἐν τῷ τρωικῷ πολέμῳ, ἵνα εἰς αὐτὸν ἀποβῇ εὐτυχεστέρα ἢ κατὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐκστρατεία. Μετὰ ταῦτα ἐπεβιβάσθη ὁ στρατὸς εἰς 160 τριήρεις¹, καὶ πολλὰ φορτηγὰ πλοῖα διέπλεον κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας μεταξὺ τῶν ὠραίων ἐν πάσῃ ἐαρινῇ μεγαλοπρεπεῖα χλοαζόντων παραλίῳ τοῦ Ἑλλησπόντου, ὃν ἄλλοτε ὁ Ξέρξης ἔξευξε καὶ ἐμαστίγωσεν. Ὁ Ἀλέξανδρος, πηδαλιουχῶν αὐτὸς ἐπὶ τῆς βασιλικῆς τριήρους, ἀνήχθη ἀπὸ τοῦ τάφου τοῦ Πρωτεσιλάου διευθυνόμενος πρὸς τὸν ἀπέναντι κόλπον, ὅστις ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀχιλλέως καὶ Ἀγαμέμνονος ὠνομάζετο λιμὴν Ἀχαιῶν, καὶ παρ' αὐτὸν ὑφύοντο οἱ τύμβοι τοῦ Αἴαντος, τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ Πατρόκλου. Κατὰ δὲ τὸν μέσον πόρον τοῦ Ἑλλησπόντου ἐθυσίασεν εἰς τὸν Ποσειδῶνα, καὶ ἔσπεισεν εἰς τὰς Νηρηίδας ἐκ χρυσῆς φιάλης. Ὅτε δὲ ἐπλησίασαν εἰς τὴν παραλίαν, τοῦ Ἀλεξάνδρου ἢ τριήρης ἔφθασε πρώτη εἰς τὴν ἀκτὴν, ἀπὸ δὲ τῆς πρῶρας ἔρριψεν ὁ βασιλεὺς τὸ δόρυ του εἰς τὴν χώραν τῶν πολεμίων, καὶ πρῶτος πάντων πάνοπλος ἐπήδησεν εἰς τὴν ξηράν· διέταξε δὲ νὰ ιδρύσῃσι βωμοὺς εἰς ταύτας τὰς δύο θέσεις. Μετὰ δὲ τοῦτο ἀνέβη, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ὑπασπιστῶν, εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ Ἰλίου καὶ θυσιάσας ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἰλιάδος Ἀθηνᾶς, ἀνέθηκε τὴν ἑαυτοῦ πανοπλίαν καὶ ἔλαβεν ἀντ' αὐτῆς τινὰ τῶν ὅπλων τοῦ ναοῦ ἰδίως δὲ τὴν ἱερὰν ἀσπίδα, ἣτις θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς τοῦ Ἀχιλλέως². Ἐθυσίασε καὶ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Ἐρκείου Διὸς εἰς τὴν σκιάν τοῦ Πριάμου, ὥπως ἐξιλεώσῃ τὴν μῆνιν αὐτοῦ κατὰ

¹) Ἡ παρουσία τοῦ ἱσχυροῦ τούτου στόλου θὰ ἔπεισε τὴν νῆσον Τένεδον νὰ ταχθῇ μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Ἑλλήνων (Ἀῤῥδιανὸς Β', 2, 2).

²) Ὁ Πευκίστας ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ ἐκ Μιέζης ἦτο κατὰ τὸν Ἀῤῥδιανὸν (Γ', 9, 3) «ὁ τὴν ἱερὰν ἀσπίδα φέρων, ἣν ἐκ τοῦ νεῷ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς Ἰλιάδος λαβὼν ἅμα οἱ εἶχεν Ἀλεξάνδρος καὶ πρὸ αὐτοῦ ἐφέρετο ἐν ταῖς μάχαις».

τοῦ γένους τοῦ Ἀχιλλέως, ἐπειδὴ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀχιλλέως εἶχε φονεύσῃ τὸν γηραιὸν βασιλέα παρὰ τὴν ἱερὰν ἐστίαν. Πρὸ πάντων δὲ ἐτίμησε τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου αὐτοῦ προγόνου Ἀχιλλέως καὶ ἐστεφάνωσε καὶ ἐμύρωσεν αὐτὸς μὲν τὸν τάφον τοῦ ἥρωος, ὁ δὲ φίλος του Ἡφαιστίων τὸν τοῦ Πατρόκλου. Μετὰ ταῦτα ἐπηκολούθησαν παντοῖοι ἀγῶνες καὶ πολλοὶ τῶν τε ἐγγχωρίων καὶ Ἑλλήνων ἦλθον προσφέροντες χρυσοὺς στεφάνους πρὸς τὸν βασιλέα, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὁ Ἀθηναῖος Χάρης ὁ κύριος τοῦ Σιγείου, αὐτὸς ἐκεῖνος, τοῦ ὁποῦ τὴν παράδοσιν εἶχεν ἀπαιτήσῃ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος. Μετὰ τὸ τέλος τῶν ἐορτῶν διέταξεν ὁ βασιλεὺς τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Ἰλίου, χορηγήσας εἰς τοὺς πολίτας τῆς νέας πόλεως αὐτονομίαν καὶ ἀτέλειαν καὶ ὑποσχεθεὶς νὰ ἔχῃ καὶ τοῦ λοιποῦ πρόνοιαν περὶ αὐτῶν.

Μετὰ ταῦτα ἐπορεύθη εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἀρίσθης, ὅπου ἐστρατοπέδευεν ὁ ἐπίλοιπος στρατὸς ὁ ὑπὸ τὸν Παρμενίωνα¹ παρὰ τὴν Ἀβυδὸν ἀποβιβάσθεις. Ἐντεῦθεν ἀνέβησεν ἄνευ ἀναβολῆς πρὸς συνάντησιν τῶν πολεμίων, περὶ ὧν ἦτο γνωστὸν, ὅτι ἦσαν συνηθροισμένοι εἰς ἀπόστασιν δέκα πέντε μιλίων πρὸς ἀνατολὰς περὶ τὴν Ζέλειαν. Ἡ ὁδὸς ἔφερε διὰ τῆς Περκώτης εἰς τὴν Λάμφακον, τὴν πόλιν τοῦ Μέμνονος². Ταύτης οἱ πολῖται οὐδεμίαν ἄλλην ἔβλεπον σωτηρίαν, εἰμὴ διὰ πρέσβειων νὰ ἐξικετεύσωσι χάριν παρὰ τοῦ βασιλέως, κορυφαῖος δὲ αὐτῶν ἦτο ὁ Ἀναξιμένης, ὅστις καὶ ὡς ἐπιστήμων ἦτο πολὺ γνωστὸς καὶ εἰς τὸν βασιλέα Φίλιππον ἄλλοτε εὐπρόσδεκτος. Ἐνδίδων εἰς τὰς παρακλήσεις αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος ἔδωκε τὴν αἰτηθεῖσαν συγγνώμην³.

¹) Στράβωνος II", σ. 593. Corp. Insc. Graec. n° 3595.

²) Ὁ Πολύαινος Δ'. 3, 15 ἐν τῇ δευτέρᾳ σειρᾷ τῶν σημειωμάτων αὐτοῦ ἀφηγεῖται. ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἵνα καταστήσῃ τὸν Μέμνονα ὑποπτον εἰς τοὺς Πέρσας, διέταξε νὰ φείδωνται « τῶν τοῦ Μέμνονος χωρίων ».

³) Ὁ Πανσανίας (Γ', 18, 2) ἱστορεῖ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ὀρκισθῆ νὰ πράξῃ τὸ ἐναντίον τῆς παρακλήσεως τῶν ἐκ Λαμφάκου πρέσβειων. Διὸ καὶ ὁ ῥήτωρ παρεκάλεσεν αὐτὸν θερμῶς νὰ τιμωρήσῃ τὴν ἀποστατήσασαν πόλιν. Νόστιμον τοῦλάχιστον ἀνέκδοτον.

Ἀπὸ τῆς Λαμφάκου ἐξηκολούθησεν ὁ στρατὸς τὴν πορείαν, ἀπέχων ὅχι πολὺ τῆς ἀκτῆς· προηγεῖτο δὲ ὡς ἐμπροσθοφυλακὴ ὁ Λυγκηστὴς Ἀμύντας μετὰ μιᾶς ἱλῆς ἱππέων καὶ τεσσάρων ἱλῶν σαρισφόρων. Τούτων προσεγγιζόντων, παρεδόθη ἡ πόλις Πρίαπος παρὰ τὴν Προποντίδα, οὐ μακρὰν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Γρανικοῦ. Αὕτη δὲ ἡ θέσις, δεσπόζουσα τῆς πεδιάδος Ἀδραστείας τῆς ὑπὸ τοῦ Γρανικοῦ διαρρέομένης, ἦτο νῦν μάλιστα σπουδαία, ἐπειδὴ κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Ἀμύντου ὁ περσικὸς στρατὸς εἶχε προελάσῃ εἰς τὴν ὄχθην τοῦ Γρανικοῦ, καὶ κατὰ ταῦτα ἡ πρώτη σύγκρουσις πρὸς τοὺς πολεμίους προσεδοκᾶτο παρὰ τοῦτον τὸν ποταμόν.

Ἄν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεθύμει προφανῶς ὅσον οἶόν τε τάχιστα νὰ συνάψῃ μάχην, οἱ Πέρσαι ὤφειλον ἔτι μᾶλλον νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸ αὐτοῦ. Καὶ ὁ Μέμνων ἐν τῷ πολεμικῷ συμβουλίῳ τῷ συγκροτηθέντι ἐν Ζελεΐᾳ συνεβούλευσε νὰ μὴ ἐπιχειρήσωσιν ἀγῶνα, ὅστις ὀλίγην ἐλπίδα νίκης παρεῖχεν, ἂν δὲ ἐνίκων, οὐδὲν ὄφελος· διότι οἱ Μακεδόνες, ἔλεγεν, ὑπέρτεροι τῶν Περσῶν κατὰ τὸ πεζικόν, ἦσαν διπλάσιως ἐπικίνδυνοι, καθ' ὃ ἀγωνιζόμενοι, ἡγουμένου τοῦ ἑαυτῶν βασιλέως, ἐν ᾧ ὁ Δαρεῖος ἔλειπεν ἐκ τοῦ περσικοῦ στρατοῦ· καὶ ἂν δὲ παραδεχθῶμεν, ὅτι οἱ Πέρσαι ἤθελον νικήσῃ, οἱ Μακεδόνες θὰ εἶχον ἀσφαλῆ τὰ νῶτα, καὶ ἡ ζημία αὐτῶν θὰ ἦτο μόνον ἡ ἐκ τῆς ματαίας ἐπιθέσεως, οἱ δὲ Πέρσαι τούναντίον ἠττώμενοι θὰ ἀπέβαλλον τὴν χώραν, ἣν ἀνέλαβον ἅ ὑπερασπίσωσι. Τὸ μόνον λοιπὸν λυσιτελὲς εἶνε ν' ἀποφύγῃσι πᾶσαν κρίσιμον μάχην. Διότι ὁ Ἀλέξανδρος ἐπὶ βραχὺν μόνον χρόνον ἔχει τὰ ἐπιτήδεια· διὰ τοῦτο εἶνε ἀνάγκη νὰ ὑποχωρῶσι βραδέως, ἀφίνοντες ὀπισθεν ἑαυτῶν ἐρημίαν, ὅπου οἱ πολέμιοι δὲν θὰ εὕρισκον οὔτε τροφάς οὔτε ζῶα οὔτε στέγην. Τότε δὲ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος θὰ ἠττάτο ἀμαχητί, αὐτοὶ δὲ διὰ μικρᾶς ζημίας θὰ προελάμβανον ἄλλην μείζονα καὶ ἀνυπολόγιστον. Τοῦ Μέμνονος ἡ γνώμη οὐδεμίαν ἀκρόασιν εὔρεν ἐν τῷ συμβουλίῳ τῶν Περσῶν στρατηγῶν, οἵτινες ἐνόμιζον αὐτὴν ὡς ἀναξίαν τῆς ὑψηλοφροσύνης τῶν

Περσῶν. Ἰδίως ἀντεῖπεν ὁ Ἀρσίτης ὁ σατράπης τῆς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Φρυγίας, εἰπὼν, ὅτι ἐν τῇ σατραπείᾳ του δὲν ἤθελεν ἐπιτρέψῃ οὐδὲ μία οἰκία νὰ πυρποληθῇ. Οἱ δὲ λοιποὶ Πέρσαι συνεφώνησαν μετ' αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς μάχης, ὅχι μόνον ὡς ὀρεγόμενοι τὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀποστρεφόμενοι τὸν Ἑλληνα ξένον, ὅστις ἤδη καθ' ὑπερβολὴν ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ ἐφαίνετο, ὅτι ἤθελε νὰ παρατείνῃ τὸν πόλεμον, ὅπως ἀξιώθῃ μείζονος εὐνοίας παρὰ τοῦ βασιλέως. Ἐπῆλθον λοιπὸν κατὰ τῶν Μακεδόνων μέχρι τοῦ Γρανικοῦ, καὶ ἀπεφάσισαν ἀπὸ τῶν ἀποκρήμνων ὄχθων τούτου τοῦ ποταμοῦ νὰ κωλύσωσι πᾶσαν πρόοδον τοῦ Ἀλεξάνδρου· παρετάχθησαν δὲ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης οὕτως, ὥστε τὸ μὲν χεῖλος τοῦ ποταμοῦ κατελήφθη ὑπὸ τοῦ περσικοῦ ἱππικοῦ, τὸ δὲ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ὀπισθεν αὐτῶν ἀνυφούμενον ἔδαφος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων¹.

Ἐν τούτοις ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τῆς πεδιάδος Ἀδραστείας ἐπορεύετο πρὸς τὸν Γρανικόν, ἔχων συντεταγμένην τὴν μὲν φάλαγγα τῶν ὀπλιτῶν διπλῇ, εἰς δὲ τὸ δεξιὸν κέρας τοὺς Μακεδόνας καὶ εἰς τὸ ἀριστερὸν τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ Ἑλληνας ἱππεῖς· τὰ ὑποζύγια μετὰ τῶν πλείστων ψιλῶν στρατιωτῶν ἠκολούθουν κατόπιν τῶν ὀπλιτῶν· τὴν δὲ ἐμπροσθοφυλακὴν ἀπετέλουν οἱ σαρισοφόροι καὶ πεντακόσιοι περίπου ψилоὶ πεζοὶ στρατιῶται, ἡγουμένου τοῦ Ἡγελόχου. Καὶ ἐπλησίαζεν ἤδη τὸ πολὺ πλῆθος εἰς τὸν ποταμόν, ὅτε μετὰ σπουδῆς ἐλαύνοντες ἦλθον τινὲς τῶν σαρισοφόρων φέροντες τὴν ἀγγελίαν, ὅτι οἱ πολέμιοι πέραν τοῦ ποταμοῦ ἦσαν παρατεταγμένοι εἰς μάχην, καὶ δὴ οἱ μὲν ἱππεῖς ἐπὶ μακρὸν μέτωπον κατὰ μῆκος τῆς ἀποκρήμνου καὶ βορβορώδους ὄχθης, οἱ δὲ πεζοὶ ὀλίγον τι ὀπισθεν αὐτῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος διεῖδε τὰ σφάλ-

¹) Ἡ τοποθέτησις τοῦ πεδίου τῆς μάχης ὠρίσθη κατὰ τι σχέδιον ἐπὶ τόπου διαγραφέν ὑπὸ τοῦ H. Kipert τῷ 1842. Εὐρίσκεται ἀκριβῶς κάτωθι τοῦ τόπου, ἔνθα ἡ ὁδὸς ἡ ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς Προῦσαν διαπερᾷ τὸν Μπιγὰ-Τσαί (Γρανικόν). Ἡ ἀρχαία κοίτη τοῦ ποταμοῦ, γενομένη σήμερον τέλμα (Edje-Göl) διέρχεται πλησίον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς λόφου ἐκτεινομένου νοτιοανατολικῶς ἐπὶ ἑξ χιλιομέτρων καὶ παρουσιάζοντος πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀρχαίας κοίτης ὀρθίαν παρειὰν ὕψους δέκα ἢ δεκατριῶν μέτρων.

ματα τῆς τῶν πολεμίων παρατάξεως, ἥτις τὸ μὲν ὄπλον τῆς ὀρμητικῆς ἐπιθέσεως κατεδίδικαζεν εἰς ἄμυναν δυσβάτου ἐδάφους, τοὺς δὲ ἐξαιρέτους Ἑλληνας μισθοφόρους εἰς ἄπρακτον θέαν ἀγῶνος, πρὸς ὃν αὐτοὶ μόνον ἦσαν ἰσόπαλοι. Εὐθαρσῆς ἐπέλασις τοῦ ἵππου θὰ ἤρκει νὰ γείνη κυρία τῆς ἀντιπέραν ὄχθης καὶ νὰ κρίνῃ τὴν μάχην· οἱ δὲ ὑπασπισταὶ καὶ αἱ φάλαγγες ἔμελλον νὰ ἐξασφαλίσωσι καὶ χρησιμοποίησωσι τὴν νίκην. Διέταξε λοιπὸν τὰ στρατεύματα τὰ ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν τῆς φάλαγγος νὰ προχωρήσωσι καὶ νὰ παραταχθῶσιν εἰς μάχην. Τότε ἦλθεν ὁ Παρμενίων, ἵνα ἀποτρέψῃ αὐτὸν τοῦ ἀγῶνος, λέγων, ὅτι εἶνε φρόνιμον νὰ στρατοπεδεύσωσι πρῶτον ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, ὅτε οἱ πολέμιοι, ὑποδεέστεροι κατὰ τὸ πεζικόν, δὲν θὰ τολμήσωσι νὰ αὐλισθῶσι πλησίον τῶν Μακεδόνων, ἀλλὰ θὰ ὑποχωρήσωσι, καὶ οὕτως θὰ εἶνε δυνατὸν τὴν ἐπιούσαν πρωΐαν, πρὶν οἱ Πέρσαι ἐπανέλθωσι καὶ παραταχθῶσιν εἰς μάχην, νὰ ἐκτελέσωσιν ἀκινδύνως τὴν διάβασιν· ἡ ἡμέρα κλίνει πρὸς τὴν δύσιν, ὁ ποταμὸς εἶνε πολλαχοῦ βαθὺς καὶ ὀρμητικός, ἡ ἀπέναντι ὄχθη ἀπόκρημνος, καὶ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ διαβῇ τις κατὰ μέτωπον, ἀλλὰ κατὰ κέρας τὸν ποταμόν, ὅτε τὸ ἵππικόν τῶν πολεμίων ἤθελε προσβάλῃ αὐτοὺς ἐκ τῶν πλαγίων καὶ ἤθελε κατακόψῃ, πρὶν ἔλθωσιν εἰς χεῖρας· ἡ δὲ πρώτη ἀτυχία εἶνε οὐ μόνον πρὸς τὸ παρὸν ἐπαισθητή, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἔκβασιν τοῦ ὅλου ἀγῶνος εἰς ἄκρον ἐπικίνδυνον¹. Εἰς ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀπεκρίθη· «ταῦτα μὲν, ὦ Παρμενίων γινώσκω, αἰσχύνομαι δὲ εἰ τὸν μὲν Ἑλλήσποντον διέβην εὐπετῶς, τοῦτο δὲ σμικρὸν βεῦμα εἴρξει ἡμᾶς τοῦ μὴ οὐ διαβῆναι ὡς ἔχομεν· καὶ τοῦτο οὔτε πρὸς Μακεδόνων τῆς δόξης οὔτε πρὸς τῆς ἐμῆς ἐς τοὺς κινδύνους ὀξύτητος ποιοῦμαι· ἀναθαρρόησειν

1) Τὸ ὑπὸ τοῦ *Πλουτάρχου* ('Αλεξ. ΙΓ') λεγόμενον ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπειδὴ οἱ βασιλεῖς τῶν Μακεδόνων δὲν συνήθιζον νὰ ἐξάγῃσι τὴν στρατιάν κατὰ τὸν μῆνα Δαίσιον, μετωνόμασαν αὐτὸν Ἀρτεμίσιον δεύτερον, δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἀκριδέστερον ὄρισμόν τοῦ χρόνου τῆς μάχης· διότι οὐδεὶς ἄλλος μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Ἀρτεμίσιος ὑπῆρξεν ἐμβόλιμος μὴν ἐν Μακεδονίᾳ, καὶ ἡ ταῦτις τοῦ ἀττικοῦ Θωργηλιῶνος καὶ τοῦ μακεδονικοῦ Δαΐσιου δὲν εἶνε δεκτὴ ἄνευ ἐπιφυλάξεως

τε δοκῶ τοὺς Πέρσας, ὡς ἀξιομάχους Μακεδόσιν ὄντας, ὅτι οὐδὲν ἄξιον τοῦ σφῶν δέους ἐν τῷ παραυτίκα ἔπαθον». Ταῦτα εἰπὼν ἔπεμψε τὸν Παραμενίωνα εἰς τὸ ἀριστερὸν κέρας, οὗ ἔμελλε νὰ ἡγήται, ἐν ᾧ αὐτὸς ἤλασε πρὸς τὰς ἱλας τοῦ δεξιοῦ.

Ἐκ τῆς λαμπηδόνης τῶν ὅπλων του καὶ τοῦ λευκοῦ λόφου τοῦ κράνους του καὶ ἐκ τοῦ σεβασμοῦ τῶν περὶ αὐτὸν εἶδον οἱ ἀπέναντι Πέρσαι, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἀντιτεταγμένος εἰς τὴν ἀριστερὰν αὐτῶν πτέρυγα, καὶ ὅτι ἐνταῦθα ἔπρεπε νὰ περιμένωσι τὴν κυρίαν ἐπίθεσιν. Ἔσπευσαν λοιπὸν νὰ παρατάξωσιν ἀντικρὺ του τὸν πυρῆνα τοῦ ἵππικοῦ εἰς πυκνάς τάξεις παρ' αὐτὴν τὴν ὄχθην, ἥσαν δ' ἐκεῖ ὁ Μέμνων μετὰ τῶν υἱῶν του καὶ ὁ Ἀρσάμης μετὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἱππέων· μετὰ τοὺτους ἠκολούθει ἐν τῇ παρατάξει ὁ ὑπαρχος τῆς Φρυγίας Ἀρσίτης, ὁ σατράπης τῆς Λυδίας Σπιθριδάτης, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν Ἰρκανίων ἱππέων καὶ τεσσαράκοντα εὐγενῶν Περσῶν, ἔπειτα τὰ ἄλλα στίφη τῶν ἱππέων τοῦ κέντρου καὶ τέλος τὰ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος ὑπὸ τὸν Ρεομίθρην¹. Ἐπὶ μικρὸν ἴσταντο ἀμφότεροι οἱ στρατοὶ ἀπέναντι ἀλλήλων σιωπῶντες καὶ ἐν ἀγωνιώδει προσδοκίᾳ, οἱ μὲν Πέρσαι ἔτοιμοι νὰ ὀρμήσωσι κατὰ τῶν πολεμίων, διαβαινόντων τὸν ποταμόν, καθ' ὃν χρόνον ἀνέβαινον εἰς τὴν ὄχθην καὶ πρὶν δυνηθῶσι νὰ παραταχθῶσιν, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος διὰ γοργοῦ βλέμματος ἐπισκοπῶν, πῶς καὶ ποῦ ἦτο δυνατὴ ἡ ἐπίθεσις. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέβη ἐπὶ τὸν ἵππον του τὸν μάχιμον, καὶ προτρέψας τοὺς στρατιώτας νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι καὶ ν' ἀγωνισθῶσιν ὡς ἄνδρες, ἔδωκε τὸ σημεῖον εἰς προέλασιν· καὶ προηγέτο μὲν ὁ Ἀμύντας ὁ Λυγκηστής μετὰ τῶν σαρισοφόρων καὶ τῶν Παιόνων καὶ μιᾶς τάξεως τῶν ὑπασπιστῶν², ἠνώθη δὲ μετ' αὐτοῦ ἡ ἰλη τῆς Ἀπολ-

¹) Ὁ Διόδωρος τοῦλάχιστον (ΙΖ', 19) οὕτω πως ἀναγράφει τὴν παράταξιν «τὸ δεξιὸν κέρας ἐπέειχον χίλιοι μὲν Μῆδοι, δισχιλίοι δὲ οἱ μετὰ Ῥεομίθρους ἱππεῖς, καὶ Βακτριανοὶ τούτοις ἴσοι».

²) Αὕτη ἦτο βεβαίως τῶν ὑπασπιστῶν· δύο δὲ τοιαύτας μνημονεύει ὁ Ἀῤῥιανὸς (Α', 22, 4), ὧν ἡ ἑτέρα εἶχεν ἀρχηγὸν τὸν γιλιάρχον Ἀδδαῖον.

λωνίας ἀγομένη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ υἱοῦ τοῦ Φιλίππου καὶ ἔχουσα κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν τὴν πρώτην τάξιν παντὸς τοῦ ἱππικοῦ καὶ τὴν πρώτην προσβολὴν¹. Ἀμα δὲ τούτων εἰσελθόντων εἰς τὸν ποταμόν, ἐπηκολούθησεν ὁ βασιλεὺς, ἡγούμενος τῶν ἐπιλοίπων ἰλῶν τῶν ἐταίρων, ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν σαλπείγων καὶ τοῦ πολεμικοῦ παιᾶνος². Ἐσκόπει δέ, ἐν ᾧ ὁ Πτολεμαῖος ἀπησχόλει τὸ ἔσχατον ἄκρον τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τῶν πολεμίων διὰ τῆς προσβολῆς του, αὐτὸς ἔχων τὰς ἐπτὰ ἱλας καὶ λοξῶς χωρῶν πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἐρειδόμενος δεξιόθεν μὲν ἐπὶ τοῦ Πτολεμαίου, ἀριστερόθεν δὲ ἐπὶ τὴν ἐπερχομένην φάλαγγα τῶν πεζῶν, νὰ ἐπίπῃ κατὰ τοῦ κέντρου τῶν πολεμίων καὶ νὰ διασπάσῃ αὐτό, διὰ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος ὁ Παρμενίων, ἀκολουθῶν τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ ἐν λοξῇ παρατάξει, ἔμελλε νὰ παραλύσῃ τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῶν πολεμίων.

Μόλις ὁ Ἀμύντας καὶ ὁ Πτολεμαῖος ἐπλησίασαν τὴν ὄχθην, καὶ ἤρχισεν ἡ μάχη. Οἱ Πέρσαι, ἡγούμενου τοῦ Μέμνονος καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ἀντέστησαν εἰς τὴν πρόοδον αὐτῶν παντὶ σθένει, τὸ μὲν ἀκοντίζοντες ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς ὄχθης, τὸ δὲ προχωροῦντες μέχρις αὐτοῦ τοῦ ὕδατος καὶ ἀπωθοῦντες τοὺς ἀναβαίνοντας. Οὗτοι δέ, ἔτι μᾶλλον ἐμποδιζόμενοι ὑπὸ τοῦ ὀλισθηροῦ ἀργιλώδους πηλοῦ, χαλεπῶς ἀνθίσταντο καὶ ἔπαθον πολλὰς ζημίας, πρὸ πάντων οἱ μάλιστα πρὸς τὰ δεξιὰ τεταγμένοι, ἐν ᾧ οἱ πρὸς τὰ ἀριστερὰ εὗρον ἤδη στήριγμα. Διότι ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ ἀγῆματος τῶν

¹) Αὕτη εἶνε ἡ ἱλὴ τοῦ Σωκράτους· ὅτι δὲ οὗτος παρευρίσκειτο, ἐξάγεται ἐκ τοῦ Ἀῤῥ-
διανοῦ (Α', 15, 1). Ὅτι δὲ, καὶ παρόντος τούτου τοῦ ἱλάρχου, ἡγείται αὐτῆς ὁ Πτολε-
μαῖος, τοῦτο σημαίνει μὲν ὅτι ὁ Πτολεμαῖος οὗτος εἶνε κατ' ἀνάγκην ὁ σωματοφύλαξ ὁ
παρὰ τῷ Ἀῤῥδιανῷ (Α', 22, 4) ἀπαντώμενος, εἶνε δὲ καὶ χαρακτηριστικὴ ἔνδειξις τῆς
τῶν ἐπτὰ σωματοφυλάκων θέσεως.

²) Ἀῤῥδιανοῦ Α', 14, 6 «προεμβάλλει εἰς τὸν ποταμόν» — Ὁ Ἀλέξανδρος «ἐμ-
βαίνει εἰς τὸν πόρον, λοξὴν αἰὲ παρατείνων τὴν τάξιν ἥ παρεῖλκε τὸ ρεῦμα». Τὸ δὲ λε-
γόμενον ὑπὸ τοῦ Πολυαίνου (Δ', 3, 16) ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὑπερεφαλᾶγγισε τὸ κέρας
(«ὑπερεκίρασεν»), χαρακτηρίζει τὴν πηγὴν, ἐξ ἧς ἠρύσθη κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην σει-
ρὰν τῶν διηγήσεών του.

ἱππέων¹ διελθὼν τὸν ποταμὸν ἐφώρμα κατ' ἐκείνου τοῦ μέρους τῆς ὄχθης, ὅπου ἦτο συνηθροισμένον τὸ πυκνότατον πλῆθος τῶν πολεμίων καὶ οἱ ἀρχηγοί. Εὐθύς δὲ συνήφθη σφοδρότατος ἀγὼν περὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα, εἰς ὃν ἀνεμίχθησαν καὶ αἱ ἄλλαι ἱλαί, ἐπακολουθήσασαι διὰ τοῦ ποταμοῦ ἢ μία κατόπιν τῆς ἄλλης. Καὶ ἦτο μὲν ἀπὸ τῶν ἱππων ἡ μάχη, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ πείσματος, τῆς εὐσταθείας καὶ τῆς λύσσης τῆς συμπλοκῆς ὁμοιάζει πρὸς πεζομαχίαν· ἵππος πρὸς ἵππον καὶ ἀνὴρ πρὸς ἀνδρα συνωθούμενοι, οἱ μὲν Μακεδόνες ἐμάχοντο διὰ τῶν δοράτων, οἱ δὲ Πέρσαι διὰ τῶν ἐλαφροτέρων ἀκοντίων καὶ τῶν κυρτῶν κοπίδων, οἱ μὲν ὅπως ἐξώσσωσι τοὺς Πέρσας ἀπὸ τῆς ὄχθης εἰς τὴν πεδιάδα, οἱ δὲ ὅπως ὠθήσσωσι τοὺς Μακεδόνας ὀπίσω εἰς τὸν ποταμόν. Ὁ λευκὸς λόφος τοῦ βασιλικοῦ κράνους ἐφαίνετο ἐν τῷ μέσῳ τῆς πυκνοτάτης συμπλοκῆς· ἀκμαζούσης δὲ τῆς μάχης, συνετριβή τὸ δόρυ του καὶ ἐζήτησεν ἄλλο παρὰ τοῦ ἱπποκόμου του, ἀλλὰ καὶ τούτου τὸ δόρυ εἶχε συντριβῆ καὶ ἐμάχετο διὰ τοῦ τεθραυσμένου ἡμίσεος. Μόλις δὲ ὁ Δημάρατος ὁ Κορίνθιος ἔδωκεν εἰς τὸν βασιλέα τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὄπλον, καὶ νέον στίφος ἐπιλέκτων Περσῶν ἱππέων ἐπήλασε, καὶ πρῶτος ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Μιθριδάτης ἐπέπεσε κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ διὰ τοῦ ἀκοντίου του ἐτραυμάτισε τὸν ὦμον τοῦ βασιλέως· ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος διελάσας τὸν Πέρσην ἡγεμόνα διὰ τοῦ δόρατος ἔρριψεν αὐτὸν νεκρὸν κατὰ γῆς. Κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν ὁ ἀδελφὸς τοῦ πεσόντος Ροισάκης ἐπέπεσε κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ πλήξας διὰ τοῦ ξίφους ἔθραυσε τὸ κράνος οὕτως, ὥστε καὶ τὸ δέρμα τοῦ μετώπου ἔψαυσε. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐνέπηξε τὸ δόρυ διὰ τοῦ θώρακος βαθέως εἰς τὸ στέρνον, καὶ ὁ Ροισάκης ἀνατραπείς κατέπεσεν ἀπὸ τοῦ ἵππου. Ταῦτοχρόνως δὲ καὶ ὁ σατράπης τῆς Λυδίας Σπιθριδάτης ἐπήλασε κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἶχε δὲ ἤδη ἀνατείνῃ τὴν μάχαιραν αὐτοῦ ὑπὲρ τὸν τράχηλον τοῦ βασιλέως, ἵνα κατενέγκῃ θανάσιμον πληγὴν, ὅτε προλαβὼν αὐτὸν ὁ Κλεῖτος

¹) Ἐκ τοῦ Ἀρριανοῦ (Α', 15, 6) ἐξάγεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἡγεῖτο τοῦ ἀγῆματος.

ὁ ἐπιλεγόμενος Μέλας διὰ μιᾶς πληγῆς ἀπέκοψε τοῦ βαρβάρου τὸν βραχίονα ἀπὸ τοῦ κορμοῦ, καὶ ἔπειτα τὸν ἀπετελείωσε. Ἡ μάχη ἐξηκολούθει ἀγριωτέρα, καὶ οἱ μὲν Πέρσαι ἐμάχοντο μετὰ μεγίστης ἀνδρείας, ὅπως ἐκδικήσωσι τὸν θάνατον τῶν ἡγεμόνων αὐτῶν, νέα δὲ στίφη διαβαίνοντα τὸν ποταμὸν συνεμιγνύοντο καὶ ἐφόνευον. Μάτην ἐπειρῶντο ν' ἀντισταθῶσιν ὁ στρατηγὸς Νιφάτης, Πετίνης καὶ Μιθροβουζάνης. μάτην ὁ Φαρνάκης ὁ τῆς Δαρείου γυναικὸς ἀδελφὸς καὶ ὁ Ἀρβουπάλης ὁ ἑγγονος τοῦ Ἀρταξέρξου ἡγωνίζοντο νὰ συγκρατήσωσι τὰ διαλυόμενα ἤδη πλήθη· μετ' ὀλίγον πάντες ἔκειντο νεκροὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Τὸ κέντρον τῶν Περσῶν εἶχεν ἤδη διασπασθῆ καὶ πάντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν· χίλιοι περίπου, κατ' ἄλλους δὲ δισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι ἦσαν οἱ πεσόντες, οἱ δὲ λοιποὶ ἔφυγον διασκορπισθέντες μακρὰν τοῦ στρατοπέδου. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος δὲν τοὺς κατεδίωξεν ἐπὶ πολὺ, διότι ἅπαν τὸ πλῆθος τοῦ πεζικοῦ τῶν πολεμίων ἴστατο ἔτι ἐπὶ τῶν λόφων τεταγμένον ὑπὸ τὸν Ὠμάρην, καὶ εἶχε τὴν ἀπόφασιν νὰ τεκμηριώσῃ τὴν δόξαν τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων ἐναντίον τῶν μακεδονικῶν ὅπλων. Τοῦτο ἦτο τὸ μόνον εἰς αὐτοὺς ὑπολειπόμενον· διότι ἀδρανεῖς θεαταὶ αἱματηροῦ ἀγῶνος, εἰς ὃν ἴσως συμπράττοντες ἤθελον νικήσῃ, καὶ μὴ ἔχοντες ὠρισμένας διαταγὰς περὶ τοῦ ἐνδεχομένου, ὅπερ ὁ τύφος τῶν Περσῶν ἡγεμόνων ἐνόμισεν ἀδύνατον, ἔμενον κατὰπληκτοὶ καὶ ἐξ ἀμηχανίας καθηλωμένοι ἐπὶ τῶν λόφων, ἐν ᾧ ἐδύναντο νὰ ἐξασφαλίσωσι τοῦλάχιστον ἔντιμον ὑποχώρησιν, ἢ δὲ τυφλὴ φυγὴ τῶν ἱππέων εἶχεν ἐγκαταλείψῃ αὐτοὺς· περιορισθέντες λοιπὸν εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεις, ἀνέμενον τὴν ἐπίθεσιν τοῦ νικηφόρου στρατοῦ καὶ τὴν ἰδίαν καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν εἶχον ἀπόφασιν νὰ πωλήσωσιν ὅσον τὸ δυνατόν ἀκριβώτατα¹. Ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε τὴν

¹) Κατὰ τὸν *Πλούταρχον* (Ἀλεξ. 17') οἱ Ἕλληνες οὗτοι μισθοφόροι ἐζήτησαν νὰ συνθηκολογήσωσιν. Ἀλλ' ἔπρεπε νὰ γνωρίζωμεν ὑπὸ ποίους ὄρους ἐζήτουν τὴν συνθηκολογίαν· διότι ἂν ἐζήτουν ν' ἀπέλθωσιν ἐλευθέρως πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα, ὁ Ἀλέξανδρος ἔπραξεν ὅ,τι ὤφειλεν, ἐξολοθρεύσας αὐτούς. Τὸ παράδοξον εἶνε ὅτι οἱ 20,000 οὗτοι Ἕλληνες

φάλαγγα νὰ βαδίσῃ κατ' αὐτῶν, ταῦτοχρόνως δὲ καὶ πάντας τοὺς ἱππεῖς πανταχόθεν νὰ ἐπελάσῃσι, μηδὲ τῶν Θεσσαλῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος ἐξαιρουμένων. Μετὰ βραχείαν καὶ φοβεράν μάχην, καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς ἀπέβαλε τὸν ἵππον του διακεντηθέντα, οἱ μισθοφόροι κατεβλήθησαν, οὐδεὶς διέφυγε πλὴν, ἐάν τις διέλαθε μεταξὺ τῶν νεκρῶν, δισχιλίοι δὲ τούτων τῶν μισθοφόρων ἠχμαλωτίσθησαν.

Ἡ ζημία τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο σχετικῶς μικρά· κατὰ μὲν τὴν πρώτην προσβολὴν ἀπέθανον εἰκοσιπέντε ἱππεῖς ἐκ τῆς Ἰλῆς τῆς Ἀπολλωνίας, πλὴν δὲ τούτων ἐξήκοντα περίπου ἄνδρες ἐκ τοῦ ἱππικοῦ καὶ τριάκοντα ἐκ τοῦ πεζικοῦ¹. Τὴν ἐπιούσαν ἐτάφησαν κεκοσμημένοι διὰ πάντων τῶν ὅπλων των καὶ διὰ πασῶν τῶν στρατιωτικῶν τιμῶν, εἰς δὲ τοὺς γονεῖς καὶ παῖδας αὐτῶν τοὺς ἐν τῇ πατρίδι ἐχορηγήθη καθολικὴ ἀτέλεια². περὶ δὲ των τραυματιῶν ἐφρόντισεν αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ προσελθὼν εἰς αὐτοὺς ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὰ τραύματα, καὶ ν' ἀκούσῃ παρ' ἐνὸς ἐκάστου, πῶς ἔλαβεν αὐτά. Διέταξε δὲ νὰ θάψωσι καὶ τοὺς πεσόντας ἡγεμόνας τῶν Περσῶν, ὡς καὶ τοὺς Ἑλλήνας μισθοφόρους τοὺς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν πολεμίων ἀποθανόντας. Τούναντίον δὲ οἱ αἰχμαλωτισθέντες Ἑλληνες ἀπήχθησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν δέσμιοι καὶ κατεδικάσθησαν εἰς δημόσια καταναγκαστικὰ ἔργα, διότι ἐπολέμησαν ἐναντίον τοῦ κοινοῦ δόγματος τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑπὲρ τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Μόνοι οἱ Θηβαῖοι ἔτυχον συγγνώμης. Τὸ πλούσιον περσικὸν στρατόπεδον ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἀλεξάνδρου, τῶν δὲ λα-

τοσοῦτον ἀπελπιστικῶς ἀγωνισθέντες οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσαν, εἰμὴ κατεκόπησαν. Ὁ Πλούταρχος λέγει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς πλείστους τῶν περὶ αὐτὸν ἀπέβαλεν ἀγωνιζόμενος κατὰ τούτων τῶν μισθοφόρων· ἐκεῖνοι δὲ οἱ 25 ἱππεῖς ἔπεσον « ἐν τῇ πρώτῃ ἐσβολῇ ».

¹) Ἐν Ἀλικαρνασσὶ ἡ ζημία μιᾶς νυκτομαχίας ἦτο 18 νεκροὶ καὶ 300 τραυματίαι (1: 18¹)₂· ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶνε τόσοσιν μέγας, διότι οἱ ἄνδρες ἐν τῷ σκότειν ἔδυναντο νὰ προφυλάττωνται. Ἀλλ' ἐάν τις ἐν ἡμερινῇ μάχῃ παραδεχθῇ τὴν ἀναλογίαν 1:8, ἐν τῇ Ἰλῇ τῆς Ἀπολλωνίας πάντες σχεδὸν ἐτραυματίσθησαν.

²) Ἀρξέδιανου Α', 16, 5 « τῶν τε κατὰ τὴν χώραν ἀτέλειαν ἔδωκε καὶ ὅσαι ἄλλαι ἢ τῷ σώματι λειτουργίαι ἢ κατὰ τὰς κτήσεις ἐκάστων εἰσφοραί ». Πρβλ. Ἀρξέδιανου Ζ', 10, 4. Ἰουστίνου XI, 6, 13 cognatisque eorum immunitates dedit.

φύρων τῆς νίκης μετέσχον καὶ οἱ σύμμαχοι. Εἰς τὴν μητέρα του Ὀλυμπιάδα ἔπεμψε πολλὰ χρυσᾶ ἐκπώματα, πορφυροῦς τάπητας καὶ ἄλλα πολυτελῆ κοσμήματα, εὐρεθέντα ἐν ταῖς σκηναῖς τῶν Περσῶν ἡγεμόνων. Εἰς ἀνάμνησιν δὲ τῶν εἰκοσιπέντε ἱππέων τῶν πρώτων ἐν τῇ μάχῃ πετόντων διέταξε νὰ ἰδρυθῶσιν ἐν Δίῳ ἰσάριθμοι ἀνδριάντες ὑπὸ τοῦ ἀνδριαντοποιοῦ Λυσίππου ἐξεργασμένοι. Ἐπεμψε δὲ καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας τριακοσίας πανοπλίας ἀνάθημα εἰς τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶν, διατάξας νὰ ἐπιγραφῇ τὸ ἐξῆς ἐπιγραμμα: «Ἀλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες, πλὴν Λακεδαιμονίων, ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων».

Διὰ τῆς ἐν Γρανικῷ νίκης ἡ ἐντεῦθεν τοῦ Ταύρου ἐξουσία τῶν Περσῶν ἐμηνείσθη· ἡ δὲ πολεμικὴ δύναμις τῶν σατραπειῶν, αἵτινες ἐχρησίμευον ὡς προπύργιον τοῦ κράτους, διεσκορπίσθη, ἀπεθαρρύνθη καὶ τοσοῦτον ἡλαττώθη, ὥστε δὲν θὰ ἐδύνατο πάλιν νὰ κατέλθῃ εἰς ἀγῶνα ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τοὺς Μακεδόνας. Ἀλλὰ καὶ αἱ περσικαὶ φρουραὶ αἱ ἐν ἐκάστη τῶν μεγάλων πόλεων ἦσαν τοσοῦτον μικραὶ πρὸς ἀντίστασιν κατὰ νικηφόρου στρατιᾶς, ὥστε ἐδύνατο νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἡττημένοι. Εἰς ταῦτα προσθετόν, ὅτι πολλοὶ ἡγεμόνες τῶν Περσῶν, ἰδίως δὲ ὁ σατράπης τῆς Λυδίας, εἶχον πέσῃ, ὅτι ὁ Ἀρσίτης ὁ ὑπαρχος τῆς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Φρυγίας εὐθὺς μετὰ τὴν μάχην, ὡς ἐλέγετο, ἠὺτοκτόνησε, μετανοήσας καὶ βαρέως φέρων τὴν εὐθύνην, καὶ ὅτι τέλος αἱ σπουδαιότεραι παράλιοι χῶραι θὰ ἐγίνοντο τοσοῦτον εὐκολώτερον λεία τῶν Μακεδόνων, καθ' ὅσον ἐν ταῖς πλουσίαις ἐλληνικαῖς πόλεσιν εὐρίσκοντο ἔτι δημοκρατικῶν φρονημάτων ἄνδρες, οἵτινες τῶρα ἤθελον ἐπιληφθῇ τῆς εὐκαιρίας, ὅπως ἀπαλλαγῶσι τοῦ περσικοῦ ζυγοῦ καὶ τῶν περσιζόντων ὀλιγαρχικῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐδύνατο νὰ ἀμφιβάλλῃ, ποῦ ἔπρεπε νὰ τραπῇ, ἵνα καταστήσῃ ὠφελιμώτατα καὶ μᾶλλον ἐπεκτείνῃ τῆς ἑαυτοῦ νίκης τὰ ἀποτελέσματα. Ταχέως προχωρῶν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐδύνατο ν' ἀποκτήσῃ εὐρείας χώρας, πολυπληθῆ λάφυρα καὶ παμπόλλους ἀνθρώπους καὶ γαίαν· ἀλλ'

ὁ σκοπὸς αὐτοῦ ἦτο νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν ἐξουσίαν τοῦ μεγάλου βασιλέως· διότι ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ὑπῆρχεν ἤδη περσικὸς στόλος, ὅστις, ἂν αὐτὸς προήλαυνεν εἰς τὰ ἐνδότερα, ἐδύνατο νὰ πολεμῇ κατὰ τὰ νῶτα, νὰ γείνῃ κύριος τῶν ἀκτῶν καὶ νὰ συνάψῃ σχέσεις πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ὡφειλε λοιπὸν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ τὸν προλάβῃ· ἢ βάσις τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ πράξεων, ἂν ἤθελεν εἶτι μᾶλλον νὰ προχωρήσῃ πρὸς ἀνατολάς, ὥφειλε νὰ εἶνε ὅσον τὸ δυνατόν εὐρεῖα καὶ ἀσφαλές· ἐὰν ἐστηρίζετο μόνον ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, αἱ παρὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος σατραπεῖαι θὰ ἔμενον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἐδύνατο ἐκεῖθεν πλαγίως νὰ τὸν ἐνοχλῇ. Ἦτο ἀνάγκη νὰ καταλάβῃ πᾶσαν τὴν ἀκτὴν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἵνα δυνηθῇ ἐκεῖθεν νὰ προχωρήσῃ κατὰ τῆς Ἀνατολῆς. Πρὸς δὲ τούτοις αἱ παράλιοι αὗται γῶραι αἱ ὑπὸ Ἑλλήνων κατοικούμεναι, διατελοῦσαι ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῆς εὐτυχοῦς νίκης, ἐδύναντο ὅσον ταχύτερον τόσον ἀσφαλέστερον νὰ κηρυχθῶσιν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ νικηφόρου ἐλληνισμοῦ.

Ὁ Ἀλέξανδρος παρέδωκε τὴν σατραπεῖαν τῆς παρὰ τὸν Ἑλλησποντον Φρυγίας εἰς τὸν Κάλαν τὸν υἱὸν τοῦ Ἀρπάλου, ὅστις ἐπὶ διετίαν διατρίψας κατ' ἐκείνας τὰς χώρας, ἦτο ἤδη γνωστὸς καὶ ἐφαίνετο κατάλληλος νὰ διοικήσῃ τὴν ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν σπουδαιοτάτην ἐκείνην χώραν. Οὐδεμία ἄλλη μεταβολὴ ἔγεινε περὶ τὴν διοίκησιν, ἀλλὰ καὶ οἱ φόροι παρέμειναν οἱ αὐτοί, ὅπως ἐτελοῦντο καὶ εἰς τὸν μέγαν βασιλέα. Οἱ δὲ μὴ Ἑλληνες κάτοικοι τῆς χώρας προσῆλθον οἱ πλεῖστοι, ὅπως ὑποταχθῶσιν ἐκουσίως· καὶ ἀφέθησαν ἐλεύθεροι δίχως ἐτέρου τινὸς νὰ ἐπανέλθωσιν οἴκαδε. Οἱ Ζελεῖται οἱ μετὰ τῶν Περσῶν συνεκστρατεύσαντες εἰς τὸν Γρανικὸν ἔτυχον συγγνώμης, διότι κατ' ἀνάγκην μετέσχον τοῦ ἀγῶνος. Ὁ Παρμενίων ἀποσπασθεὶς εἰς Δασκύλιον, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ σατράπου τῆς Φρυγίας, κατέλαβε τὴν πόλιν κενωθεῖσαν ἤδη τῆς περσικῆς φρουρᾶς. Νὰ προελάσωσιν ἀνατολικώτερον κατὰ ταύτην τὴν διεύθυνσιν δὲν ἐκρίθη πρὸς τὸ πα-

ρὸν ἀναγκαῖον, διότι τὸ Δασκύλιον ἤρκει νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ νῶτα τοῦ πρὸς μεσημβρίαν πορευομένου στρατοῦ.

Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἐτράπη πρὸς νότον, ἵνα πορευθῇ εἰς τὰς Σάρδεις, τὴν ἑδραν τοῦ σατράπου τῆς Λυδίας. Αἱ Σάρδεις ἦσαν περιώνυμοι διὰ τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ἀκρόπολιν, ἥτις κειμένη ἐπὶ μεμονωμένου καὶ ἀποκρήμνου βραχώδους λόφου, προεξέχοντος ἐκ τοῦ Τμώλου εἰς τὴν πεδιάδα, καὶ τριπλοῦν περιβεβλημένη τεῖχος, ἐθεωρεῖτο ἀνάλωτος· ἐν αὐτῇ ἀπέκειτο ὁ θησαυρὸς τῆς πλουσίας σατραπείας, ὅστις ἐδύνατο νὰ παράσῃ εἰς τὸν φρούραρχον τῆς πόλεως τὰ μέσα τοῦ νὰ πολλαπλασιάσῃ καὶ νὰ συντηρήσῃ τὴν καὶ ἄλλως σπουδαίαν φρουράν, ἰσχυρά δὲ δύνამεις ἐν Σάρδεσιν ἐδύνατο νὰ χορηγήσῃ εἰς τὸν περσικὸν στόλον τὸ ἀριστον στήριγμα ¹. Δι' ὃ καὶ εὐχαρίστως εἶδεν, ὅτι εἰς ἀπόστασιν δύο μιλίων ἀπὸ τῆς πόλεως ἐνεφανίσθη ὁ Πέρσης φρούραρχος Μιθρίνης μετὰ τῶν ἐπιφανεστάτων πολιτῶν, ὅπως παραδώσωσιν οὗτοι μὲν τὴν πόλιν, ἐκεῖνος δὲ τὴν ἀκρόπολιν μετὰ τῶν θησαυρῶν. Ὁ βασιλεὺς προέπεμψε τὸν Ἀμύνταν τὸν υἱὸν τοῦ Ἀνδρομένους, ἵνα καταλάβῃ τὴν ἀκρόπολιν, αὐτὸς δὲ ἠκολούθησε κατόπιν μετὰ μικράν ἀνάπαυσιν. Καὶ τὸν μὲν Πέρσην Μιθρίνην διέτηρσε καὶ τοῦ λοιποῦ παρ' ἑαυτῷ καὶ ἐτίμησε παντοιοτρόπως, βεβαίως οὐ μόνον ὅπως ἀνταμείψῃ τὴν ὑποταγὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἵνα καταδείξῃ πῶς ἀνταμείβει. Εἰς δὲ τοὺς Σαρδιανούς καὶ πάντας τοὺς Λυδοὺς ἀπέδωκε τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ πάτριον πολίτευμα, οὕτινος ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας εἶχον στερηθῇ, πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν σατραπῶν τῆς Περσίας. Ἵνα δὲ τιμήσῃ τὴν πόλιν, ἀπεφάσισε νὰ κοσμήσῃ τὴν ἀκρόπολιν διὰ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἐν ᾧ δὲ περιεσκόπει ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ἀκροπόλεως, ἵνα εὕρῃ τὴν προσφορωτάτην θέσιν, αἰφνης ἠγέρθη θύελλα καὶ ἐξεβράγχῃ μετὰ βροντῶν καὶ ἀστραπῶν ῥαγδαία βροχὴ ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα ἄλλοτε ὑψοῦτο τὸ ἀνάκτορον τῶν Λυδῶν βασιλέων καὶ τοῦ

¹) Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΙΖ' ο' Σάρδεις τὸ πρόσχημα τῆς ἐπὶ θαλάσῃ τῶν βαρβάρων ἡγεμονίας ἀφ' ἧς αὐτὸς ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως ἀπεβίβας ἐπὶ τὴν πόλιν.

τον τὸν τόπον ἐξέλεξεν ὁ βασιλεὺς πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ, ὅστις τοῦ λοιποῦ ἔμελλε νὰ κόσμήσῃ τὴν ὑψηλὴν ἀκρόπολιν τοῦ περι-
κλεοῦς Κροίσου ¹.

Αἱ Σάρδεις ἦτο ἡ δευτέρα ἐπίκαιρος θέσις κατὰ τὰς πολεμι-
κὰς ἐνεργείας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἦτο ἡ πύλη τῶν ἐνδοτέρων τῆς
Μικρᾶς Ἀσίας, πρὸς τὰ ὅποια ἔφερον αἱ μεγάλαι ὁδοὶ αἱ ἐκ τοῦ
ἐμπορικοῦ τούτου κέντρου τῆς ἔμπροσθεν Ἀσίας. Τὴν διοίκησιν
τῆς Λυδίας ἔλαβεν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πορμενίωνος Ἀσανδρος, καὶ
εἰς τὴν διαταγὴν αὐτοῦ ἐτέθη μέρος τοῦ ἱππικοῦ καὶ τῶν ψιλῶν
πεζῶν ὡς φρουρὰ τῆς σατραπείας. Μετ' αὐτοῦ δὲ παρέμειναν ὁ
Νικίας καὶ Πausανίας ἐκ τῶν ἐταίρων, οὗτος μὲν ὡς φρούραρχος
τῆς ἀκροπόλεως τῶν Σάρδεων, τῆς ὁποίας τὴν φρουρὰν ἀπετέλε-
σαν οἱ Ἀργεῖοι σύμμαχοι, ἐκεῖνος δὲ πρὸς διανομὴν καὶ εἰσπρα-
ξιν τῶν φόρων. Ἄλλο σῶμα, συγκείμενον ἐκ τῶν συμβολῶν τῶν
Πελοποννησίων καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, ἀπεστάλη εἰς τὰς χώ-
ρας τοῦ Μένονος ὑπὸ τὸν Κάλαν καὶ τὸν Λυγκηστὴν Ἀλεξάνδρον,
ὅστις ἀντὶ τοῦ Κάλαν εἶχε λάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Θεσσαλῶν ἱπ-
πέων ². Κατὰ τὴν πτώσιν τῶν Σάρδεων θὰ ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ
ἐπεκτείνωσι τὴν κατοχὴν καὶ πρὸς τὴν ἀριστεράν πλευράν, καὶ νὰ
γείνωσι κύριοι τῆς τε ἄλλης ἀκτῆς τῆς Προποντίδος καὶ τῆς πρὸς
τὰ ἐνδότερα ὁδοῦ τῆς παρὰ τὸν Σαγγάριον. Τέλος ὁ στόλος, ναυ-
αρχούμενος ὑπὸ τοῦ Νικάνορος, μετὰ τὴν ἐν Γρανικῷ νίκην θὰ
ἔλαβε διαταγὴν ν' ἀποπλεύσῃ εἰς τὴν Λέσβον καὶ Μίλητον, κατὰ
δὲ τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ ἡ Μιτυλήνη θὰ προσεχώρησεν εἰς τὴν
μακεδονικὴν συμμαχίαν ³.

¹) Ὁ Ἀῤῥδιανὸς (Α', 17, 5) ἀφηγεῖται τὰ κατὰ τοῦτον τὸν οἶκον οὕτως, ὥστε
θὰ ἐνόμιζέ τις, ὅτι παρέλαβεν αὐτὰ ἐκ τοῦ Πτολεμαίου. Ἄλλως δὲ τὰ τοιαῦτα θαυμάσια
καὶ προμηνύματα κατάγονται ἐκ τοῦ Ἀριστοβούλου.

²) Ῥητῶς λέγει ὁ Ἀῤῥδιανὸς (Α', 17, 8) «ἐπὶ τὴν χώραν τὴν Μένονος». Ἀδη-
λον δὲ ἂν διὰ τούτου ἐννοεῖ τὴν περὶ τὴν Ἀσκανίαν λίμνην ἢ ἄλλην τινὰ χώραν. Οἱ με-
σόγειοι Βιθυνοὶ οἱ κατὰ ταύτην τὴν γωνίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦσαν ἐλεύθεροι ὑπὸ τὸν
ἡγεμόνα αὐτῶν Βᾶν, τὸν υἱὸν τοῦ Δυδάλλου (Μέμνονα παρὰ Φωτίῳ 20, 2).

³) Ἡ τυραννὶς τοῦ Ἀγωνίππου ἐν Ἐρέσω διαφωτίζεται ὑπὸ τῶν περιέργων ἐπιστή-

Αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς κυρίας αὐτοῦ δυνάμεως ἐτράπη ἀπὸ τῶν Σάρδεων εἰς τὴν Ἰωνίαν. Ταύτης αἱ πόλεις, ἀπὸ μακροῦ χρόνου φέρουσαι τὸν ζυγὸν τῶν περσικῶν φρουρῶν ἢ τῶν περσιζόντων ὀλιγαρχικῶν, ἃν καὶ ὑπὸ τῆς μακρᾶς δουλείας ᾗσαν τεταπεινωμένοι, ἀνεμιμνήσκοντο οὐχὶ ἄνευ προφανοῦς πόθου τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ἐλευθερίαν, ἣτις τανῦν ὥς ἐκ θαύματος τῶν θεῶν ἐφάνετο ὅτι ἤθελε πάλιν νὰ ἐπανέλθῃ. Τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι τὰ φρονήματα ταῦτα εἶχον πανταχοῦ ἐκδηλωθῇ, διότι ὅπου τὸ ὀλιγαρχικὸν κόμμα ὑπῆρχεν ἀρκούντως ἰσχυρόν, ὁ δῆμος ᾗτο ἠναγκασμένος νὰ σιωπᾷ, ἀλλ' ἐδύνατο νὰ εἰνέ τις βέβαιος ὅτι, προσεγγιζόντων τῶν ἐλευθερωτῶν, ἡ δημοκρατία θὰ ἀνεφλέγετο ὑψηλὰ, καὶ ὅπωςδήποτε τότε ἡ ἀρχὴ τῆς νέας ἐλευθερίας θὰ ἐτεκμηριοῦτο κατὰ τὸν ἐλληνικὸν τρόπον, διὰ χαρᾶς ἀχαλινώτου καὶ ἐμπαθοῦς μίσους ἐναντίον τῶν καταδυναστῶν.

Ἡ Ἑφεσος, ἡ βασίλισσα τῶν ἰωνικῶν πόλεων, ἔδωκε πρώτη τὸ παράδειγμα εἰς τὰς ἄλλας. Ἦδη ἐπὶ Φιλίππου κατόπιν τῶν ἐν Κορίνθῳ ἀποφάσεων (338) ὁ δῆμος ἀνεκηρύχθη ἐλεύθερος. Ἀλλ' ὁ Αὐταφραδάτης ἐπῆλθε μετὰ στρατοῦ πρὸ τῆς πόλεως, καὶ καλέσας τὰς ἀρχὰς αὐτῆς πρὸς διαπραγματεύσεις, διέταξε τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ, ἐν ὅσῳ αὐταὶ διήρκουν, νὰ ἐπιπέσωσι κατὰ τῶν πολιτῶν, τῶν οὐδένα κίνδυνον ὑποπτευόντων, καὶ πολλοὺς μὲν νὰ αἰχμαλωτίσωσι, πολλοὺς δὲ νὰ φονεύσωσιν¹. Ἀπὸ τότε περσικὴ φρουρὰ κατέλαβε πάλιν τὴν Ἑφεσον, καὶ ἡ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Σύρρακος καὶ τῶν οἰκείων αὐτοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου, εἷς τῶν φυγόντων τῆς αὐ-

μων ἐγγράφων τῶν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταῖς ἐκδοθείσαις ὑπὸ τοῦ Conze (Reise auf der Insel Lesbos σ. 35 καὶ 39 καὶ Corp. Inser. Graec. II, n° 2166^a, Addend σ. 1023). Ἐξ αὐτῶν μαθαίνομεν ὅτι ὁ τύραννος « πόλεμον ἐξαράμενος πρὸς Ἀλεξάνδρον καὶ τοὺς Ἕλληνας » ἐξέβαλε τῆς πόλεως τοὺς πολίτας, καθείρξε τὰς γυναῖκας καὶ θυγατέρας αὐτῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει, εἰσέπραξε 3,200 χρυσοῦς στατῆρας κτλ. καὶ « τὸ τελευταῖον ἀφικόμενος πρὸς Ἀλεξάνδρον κατεψεύδετο καὶ διεβάλλε τοῖς πολίταις ». Δὲν εἶνε φανερόν κατὰ τῖνα τρόπον ἐπενέβη τότε ὁ Ἀλεξάνδρος. Ἀξίον παρατηρήσεως εἶνε μόνον ὅτι ὁ Λαομέδων καὶ Ἐρίγιος ᾗσαν Μιτυληναῖοι.

¹) Πολυαῖνου Z', 27, 2.

λῆς τῆς Πέλλης ἦτο ὁ Ἀμύντας ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιόχου, τοῦ ὁποῦ
ὁ ἀδελφὸς Ἡρακλείδης ἦτο ἡγεμὼν τῆς ἱππικῆς ἱλῆς τῆς Βοτ-
τιαίας. Οὗτος, ἂν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐφέρετο πρὸς αὐτὸν πάντοτε
εὐνοϊκῶς, ἀλλ' εἴτε τυχὸν ἀμάρτημά τι συναισθανόμενος, εἴτε
πονηρὰς ἐπιθυμίας τρέφων, ἔφυγεν ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ ἦλθεν
εἰς τὴν Ἐφεσον, ὅπου οἱ ὀλιγαρχικοὶ ἐπεδαψίλευσαν εἰς αὐτὸν παν-
τοίας τιμὰς¹. Ἐν τούτοις, ἅψ' οὗ ἔγεινεν ἡ ἐν Γρανικῷ μάχη,
ὁ Μένων μετὰ τινων λευφάνων τοῦ ἡττηθέντος στρατοῦ ἐσώθη
εἰς τὰ ἰωνικὰ παράλια, καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Ἐφεσον. Ἐνταῦθα
δὲ ἡ ἀγγελία τῆς ἡττῆς τῶν Περσῶν ἐξήγειρε θορυβωδεστάτην
στάσιν· καὶ ὁ μὲν δῆμος ἤλπιζεν, ὅτι θ' ἀνακτήσῃ πάλιν τὴν δη-
μοκρατίαν, οἱ δὲ ὀλιγαρχικοὶ ἐκινδύνευον τὰ μέγιστα. Τότε ἐπε-
φάνη πρὸ τῆς πόλεως ὁ Μένων, τὸ δὲ κόμμα τοῦ Σύρφακος ἤνοι-
ξεν εἰς αὐτὸν τὰς πύλας, καὶ ἤρχισεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Περ-
σικῶν στρατευμάτων νὰ καταφέρηται λυσσῶδῶς ἐναντίον τοῦ
δημοκρατικοῦ κόμματος. Ὁ τάφος τοῦ Ἡροπύθου τοῦ ἐλευθε-
ρωτοῦ τῆς Ἐφέσου ἀνεσκάφη καὶ ἐβεβηλώθη, ὁ ἱερὸς θησαυρὸς
τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος διηρπάγη, τοῦ βασιλέως Φι-
λίππου ὁ ἐν τῷ ναῷ ἀνδριὰς καθηρέθη, καὶ συντόμως εἰπεῖν
συνέβη πᾶν ὅ,τι συνήθως καταισχύνει πολὺ μᾶλλον τὴν κατα-
στροφὴν ἢ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ δεσποτισμοῦ². Ἐν τούτοις ὁ νι-
κηφόρος στρατὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁλονὲν ἐπλησίαζεν, ὁ δὲ Μέ-
νων εἶχεν ἤδη πορευθῆ εἰς Ἀλικαρνασσόν, ὅπως ἐνταῦθα ὅσον
οἶόν τε ἐρρώμενεστερον παρασκευάσῃ τὰ τῆς ἀμύνης. Ὁ δὲ
Ἀμύντας, ὅστις κατὰ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ δήμου δὲν θὰ ἐθεώρει

¹) Ἐπειδὴ ὁ Ἀῤῥῆτιανὸς (Α', 17, 9) λέγει ὅτι οὗτος ὁ Ἀμύντας ἐφυγαδεύθη ἐκ Μακεδονίας, δὲν δύναται νὰ εἶνε ὁ (κατὰ τὸν Ἰουστίνον IX, 5, 9) τῷ 336 εἰς τὴν Ἀσίαν προαποσταλὴς μετὰ τοῦ Παρμενίωνος καὶ Ἀττάλου.

²) Ὅσον ἐπαγωγὸς καὶ ἂν εἶνε ἡ εἰκασία ὅτι « τοῦ ἱεροῦ ἢ πολιτικῆς ἐταύτιζε τὰ ἐαυ-
τῆς συμφέροντα πρὸς τὰ τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ ἡσπάζθη τὰ τῶν Περσῶν, ὁμολογητέον ὅτι
ἡ εἰκασία αὕτη δὲν στηρίζεται πολὺ ἐπὶ τῆς παραδόσεως. Ὁ ἐν τῷ ναῷ ἀνδριὰς τοῦ Φι-
λίππου (Ἀῤῥῆτιανου Α', 17, 11), ὃν καθήρεσε μόνον τῇ βοήθειᾳ τοῦ Μένωνος ἢ ὀλιγαρχία,
ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἱερατεῖον δὲν ἦτο ἀπλῶς ἀντιμακεδονικόν ἢ ὀλιγαρχικόν δὲ καὶ ὅχι ὁ δη-
γος ἐλαφυραγωγὸς τὸν θησαυρὸν τοῦ ἱεροῦ (Ἀῤῥῆτιανὸν αὐτόθι). »

πλέον ἑαυτὸν ἀσφαλῆ οὐδὲ δυνατὸν ἐνόμιζε νὰ διατηρήσῃ τὴν πόλιν κατὰ τῶν Μακεδόνων, ἔσπευσε νὰ παραλάβῃ τοὺς ἐν τῇ πόλει μισθοφόρους, καὶ καταλαβὼν δύο τριῆρεις ἐν τῷ λιμένι κατέφυγεν εἰς τὸν περσικὸν στόλον, ὅστις εἶχεν ἐπιφανῆ ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει, συγκείμενος ἐκ τετρακοσίων πλοίων. Μόλις δὲ ὁ δῆμος εἶδεν ἑαυτὸν ἀπηλλαγμένον τοῦ πλήθους τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἐξανέστησαν πάντες κατὰ τῆς ὀλιγαρχικῆς φατρίας· πολλοὶ τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ἔφυγον, ὁ Σύρφαξ, ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ οἱ υἱοὶ τῶν ἀδελφῶν του ἐσώθησαν εἰς τὸν ναόν, τὸ δὲ μαινόμενον πλῆθος ἀπέσπασεν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν βωμῶν, καὶ τοὺς ἐλιθοβόλησεν ἀναζητῶν καὶ τοὺς λοιπούς, ἵνα παραδώσῃ εἰς ὅμοιον θάνατον. Τότε εἰσελθὼν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν πόλιν μίαν ἡμέραν μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ἀμύντου, ἀνέστειλε τὰς σφαγὰς καὶ διέταξε νὰ ἐπανεέλθωσιν οἱ δι' αὐτὸν φυγαδευθέντες, καὶ νὰ κυρωθῇ εἰς αἰὲς ἡ δημοκρατία. Παραχωρήσας δὲ εἰς τὴν Ἀρτεμιν τοὺς μέχρι τοῦδε εἰς τὴν Περσίαν τελουμένους φόρους, ἐπεξέτεινε τὸ ἄσυλον τοῦ ναοῦ εἰς περιφέρειαν ἐνὸς σταδίου ἀπὸ τῶν βαθμίδων τοῦ ναοῦ¹. Εἶνε ἐνδεχόμενον, ὅτι καὶ ὁ νέος καθορισμὸς τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ ἔγεινεν, ὅπως προλάβῃ πᾶσαν ἐν τῷ μέλλοντι φιλονικίαν μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τῆς πολιτικῆς κοινότητος, ἀλλ' εἰς τὰς ἔριδας αὐτῆς τῆς κοινότητος ἔθεσε τέρμα ἡ μεσολάβησις τοῦ βασιλέως, « καὶ εἰ δὴ τῷ ἄλλῳ », λέγει ὁ Ἀρρίανός, « καὶ τοῖς ἐν Ἐφέσῳ πραχθεῖσιν Ἀλέξανδρος ἐν τῷ τότε εὐδοκίμει ».

1) Τὸ ἀνέκδοτον, καθ' ὃ ὁ Ἀλέξανδρος ὑπεσχέθη εἰς τοὺς Ἐφεσίους ν' ἀποπερατώσῃ τὸν ναὸν αὐτῶν, ἂν ἤθελον ν' ἀναγράψῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θριγκοῦ τῆς οἰκοδομῆς. εἶνε τῶν μετέπειτα χρόνων, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἀναχρονισμοῦ τοῦ ἐν τῇ ἀποκρίσει ἐνὸς τῶν Ἐφεσίων, ὅτι δὲν εἶνε πρέπον ὁ θεὸς νὰ ἀφιερῶσθαι εἰς τὴν θεὰν ναόν. Θὰ ὑπελάμβανέ τις τὸ ἱστορήμα ὡς πλάσμα τῶν ῥητορικῶν σχολῶν, ἂν δὲν ἱστορεῖτο ὑπὸ τοῦ Ἀρτεμιδώρου (παρὰ *Στράβωνι* (XIV, σ. 641). Ἀλλὰ δὲν γίνεται ἀξιοπιστότερον διὰ τῆς ἱστορήσεως τοῦ Ἐφεσίου τούτου, συγχρόνου τῶν μιθραδατικῶν πολέμων, ἔτι ὀλιγώτερον δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ τὴν ἄλλην αὐτοῦ εἰδησιν « τοὺς δὲ Ἐφεσίους μὴ ἐθελῆσαι, πολὺ μᾶλλον οὐκ ἂν ἐθελήσαντες ἐξ ἱεροσυλίας καὶ ἀποστερήσεως φιλοδοξεῖν » ὅτι δῆθεν τὴν πρότασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ μὲν μία φατρία ἀπέκρουσεν ἀποτόμως, ἡ δὲ ἄλλη εὗρε τρόπον νὰ περιβάλῃ τὴν ἀπόδρῃσιν διὰ τῆς εἰρημένης φιλόφρονος διατυπώσεως.

Εἰς τὴν Ἔφεσον ἦλθον πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον πρέσβεις ἐκ Τράλλεων καὶ Μαγνησίας τῆς παρὰ τὸν Μαϊάνδρον, ὅπως παραδώσωσιν εἰς αὐτὸν τὰς δύο ταύτας πόλεις τὰς σπουδαιότατας ἐν τῇ βορείῳ Καρίᾳ, καὶ ἀπεστάλη ὁ Παρμενίων μετὰ σώματος πεντακισχιλίων πεζῶν καὶ διακοσίων ἱππέων¹, ἵνα παραλάβῃ τὰς πόλεις. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀπεσπάσθη ὁ Ἀλκιμάχος² ὁ ἀδελφὸς τοῦ Λυσιμάχου μετ' ἄλλων τόσων στρατιωτῶν πρὸς βορρᾶν εἰς τὰς αἰολικὰς καὶ ἰωνικὰς πόλεις, παραγγελλεῖς νὰ καταλύσῃ πανταχοῦ τὴν ὀλιγαρχίαν, νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν δημοκρατίαν, νὰ ἀποκαταστήσῃ πάλιν τοὺς πατρίους νόμους, καὶ νὰ δώσῃ ἄφεσιν τῶν μέχρι τοῦδε εἰς τοὺς Πέρσας τελουμένων φόρων. Τὸ ἀποτέλεσμα τούτων τῶν ἐκστρατειῶν ἦτο, ὅτι ἐν Χίῳ μὲν καθηρέθη ἡ ὀλιγαρχία, ἥς προϊστάμενος ἦτο ὁ Ἀπολλωνίδης, ἐν Λέσβῳ δὲ κατελύθη ἡ τυραννὶς ἡ ἐν Ἀντίσῃ καὶ Ἐρέσῳ, καὶ ἡ Μιτυλήνη ἐξησφαλίσθη διὰ μακεδονικῆς φρουρᾶς³.

Αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς ἔμεινεν ἀκόμῃ ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐν τῇ ὥραιᾳ Ἐφέσῳ, ἔνθα πολὺ μᾶλλον ἔχαιρε, διότι ἀνестρέφετο μετὰ τοῦ Ἀπελλοῦ τοῦ μεγίστου τῶν τότε ζωγράφων. Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν χρόνον ἐγράφη ἡ εἰκὼν τοῦ Ἀλεξάνδρου κρατοῦντος ἐν χειρὶ τὸν κεραυνόν, ἥτις ἐπὶ πολὺ ἦτο τὸ κόσμημα τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος⁴. Ἀσχολούμενος περὶ παντοίας μελέτας εἰς προ-

¹) Ἡ ἀποστολὴ αὕτη καὶ ἡ τοῦ Ἀλκιμάχου, ὧν ἑκατέραν ἀπετελοῦν κατὰ τὸν Ἀῤῥ-
διανόν (Α', 28, 1) «δισχιλιοὶ καὶ πεντακόσιοι πεζοὶ τῶν ξένων καὶ Μακεδόνες παρα-
πλήσιοι καὶ διακόσιοι ἱππεῖς τῶν ἑταίρων» ἀποδεικνύει κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον, ὅτι
πρὸς τοιαύτας ἀποστολάς δὲν ἐτηρεῖτο ἡ ἀδιάσπαστος σύνταξις τῶν φαλαγγῶν.

²) Ἀντίμαχον φέρεται ἐν τῷ γρῳ τῷ ἐν Φλωρεντίᾳ· Ἀλκιμάχον ἐν ἄλλοις· ἐν δὲ
τῷ παρισηνῷ, ὅπερ μετεχειρίσθη ὁ C. Müller γράφεται Ἀλκιμάχον. Ὑπὲρ τούτου δὲ εἶνε
ἐμφημισμένοι αἱ τιμαὶ αἱ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Corp Inscr. Attic. II n° 123.

³) Ἡ ἐξώσις τῶν τυράννων τῶν δύο λεσδιακῶν πόλεων μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ
[Δημοσθ.] Περὶ τῶν πρὸς Ἀλέξ. συνθηκ. § 7. Περὶ τῆς κατοχῆς τῆς Μιτυλήνης Ἀῤῥ-
διανοῦ B', 1, 3· μόνος δὲ ἐν Μηθύμνῃ Ἀριστόνικος (λεγόμενος Ἀριστάνουμος παρὰ Πο-
λυαίνῳ E', 44, 3) φαίνεται ὅτι διτηρήθη κατὰ τὸν Ἀῤῥδιανόν (Γ, 2, 4).

⁴) Πλινίου XXX, 5, 10. Αἰλιανοῦ Π. Ἰστ. B', 2, 1B', 34· ἀλλ' οὗτος περιέχει
πολλὰ συγκεχυμένα. Τὸ δὲ ἱστορημα περὶ τῆς γυμνῆς Παγκάστης φαίνεται κατὰ τὸν Πλού-
ταρχον (Ἀλεξ. KA') ὅτι εἶνε χαρίεις τις μῦθος, ἐπινοηθεὶς πρὸς ἔπαινον τοῦ Ἀλεξάνδρου.

αγωγήν τῶν ἐλληνικῶν παραλίῳ πόλεων¹, πρῶτον πάντων διέταξε νὰ συνοικίσῃσιν τὴν πόλιν Σμύρνην, ἣτις ἀπὸ τῆς καταστροφῆς αὐτῆς ὑπὸ τῶν Λυδῶν βασιλέων εἶχε διαλυθῇ εἰς πολλὰς κώμας, ἔπειτα τὴν πόλιν Κλαζομενάς νὰ ἐνώσῃ διὰ χώματος πρὸς τὴν νῆσον τὴν ἔχουσιν τὸν λιμένα, νὰ διορύξῃ δὲ τὸν ἰσθμὸν τῶν Κλαζομενῶν μέχρι Τέω, ἵνα μὴ ἀναγκάζωνται τὰ πλοῖα νὰ πλέωσι τὸν μακρὸν πλοῦν τὸν περὶ τὴν Μέλαιναν ἄκραν. Καὶ τὸ μὲν ἔργον δὲν κατωρθώθη, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἐτελοῦντο ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἰώνων ἀγῶνες ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ ἐν τινὶ ἄλσει καθιερωμένῳ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ ἐλευθερωτοῦ².

Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ πάλιν ἐθυσίασεν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ ἐπεθεώρησε τὰ στρατεύματα ἐν πλήρει πανοπλίᾳ ὡς εἰς μάχην συντεταγμένα, ἀνέζευξε τὴν ἐπιούσαν μετὰ τοῦ στρατοῦ συγκειμένου ἐκ τεσσάρων ἰλῶν Μακεδόνων ἐταίρων ἱππέων, ἐκ τῶν Θρακῶν ἱππέων, ἐκ τῶν Ἀγριάνων καὶ τοξοτῶν καὶ 12,000 περίπου ὀπλιτῶν καὶ ὑπασπιστῶν, ὁδεύων πρὸς τὴν Μίλητον³. Ἡ πόλις αὕτη ἕνεκα τῆς εὐρυχωρίας τοῦ λιμένος, προσεγγιζούσης τῆς ὀψίας ὥρας τοῦ ἔτους, εἶχε μεγίστην σπουδαιότητα διὰ τὸν περσικὸν στόλον, ὃν ἤθελεν οὗτος νὰ εἶνε κύριος τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ὁ φρούραρχος τῆς Μιλήτου, ὁ Ἕλληνας Ἡγη-

¹) Εἰς τοῦτον τὸν χρόνον ἀνάγεται πιθανῶς καὶ ἡ ἀνάθεσις τοῦ οἰκοδομηθέντος ἢ ἀνοικοδομηθέντος ναοῦ τοῦ ἐν Πρίηνῃ, μαρτυρουμένη ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς Corp. Inser. Graec II, n° 2904 (Le Bas III, n° 187) «Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος (ἀνέθηκε τὸν ναὸν) Ἀθηναίῃ Πολιάδι». Ἀλλὰ τὸ β α σ ι λ ε ὺ ς φαίνεται ὅτι καταβ-βάζει τὴν ἀνάθεσιν εἰς ὀψιαιτέρους χρόνους, περὶ τὸ τέλος τῆς βασιλείας.

²) *Στράβωνος* ΙΔ', σ. 644 «ἄλλος καθιερωμένον Ἀλεξάνδρῳ τῷ Φιλίππου καὶ ἀγῶν ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἰώνων Ἀλεξάνδρεια καταγγέλλεται συντελούμενος ἐνταῦθα». Ἐπειτα ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐμελέτησε νὰ διορύξῃ τὸ ὄρος Μίμαντα, ὡς λέγει ὁ *Πausanias* (B' I, 5).

³) Ἐπειδὴ τὰ δύο σώματα, τοῦ Παρμενίωνος καὶ Ἀλκιμάχου, ἠριθμοῦν 10,000 πεζοὺς καὶ 400 ἱππεῖς, ὑπὸ δὲ τὸν Κάλαν ἦσαν εἰς Βιθυνίαν ἀπεσπασμένοι οἱ Θεσσαλοὶ καὶ Ἕλληνες ἱππεῖς καὶ αἱ συμμαχικαὶ μύραι — βεβαίως ὑπὲρ τοὺς 6,000 πεζοὺς καὶ ὑπὲρ τοὺς 1,200 ἱππεῖς — ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ βεβαίως οὐχὶ πλείονους τῶν 13 — 14,000 περίπου πεζῶν καὶ περὶ τοὺς 3,000 ἱππεῖς. Ὁ δὲ Παρμενίων θὰ συνήντησεν αὐτὸν κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἀπὸ Ἐφέσου εἰς Μίλητον.

σίστρατος, εἶχε πρότερον γράψῃ πρὸς τὸν βασιλέα, ὑποσχεθεὶς τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, ἀλλὰ μαθὼν τὴν προσέγγισιν τοῦ μεγάλου περσικοῦ στόλου ἀπεφάσισε νὰ διατηρήσῃ τὸν σπουδαῖον τοῦτον λιμένα χάριν τῶν Περσῶν. Διὸ καὶ προθυμότερον ὁ Ἀλέξανδρος ἔσπευσε νὰ κατακτήσῃ τὴν πόλιν.

Ἡ Μίλητος ἔκειτο ἐπὶ γλώσσης μεσημβρινῶς τοῦ Λατμικοῦ κόλπου ἀπέχουσα τρία μίλια πρὸς νότον τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Μυκάλης καὶ τέσσαρα ἀπὸ τῆς Σάμου, ἥτις φαίνεται ἀνυψουμένη εἰς τὸν ὀρίζοντα ἐκ τῆς θαλάσσης· ἡ δὲ πόλις διηρημένη εἰς τε τὴν ἔξω καὶ τὴν ἔσω τὴν ὑπὸ παχέων τειχῶν καὶ βαθείας τάφρου περιβαλλομένην, διανοίγεται πρὸς τὸν κόλπον εἰς τέσσαρας λιμένας, ὧν ὁ μέγιστος καὶ σπουδαιότατος πρόσκειται εἰς τὴν νῆσον Λάδην ὀλίγον τι μακρὰν τῆς παραλίας. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος εἶνε τοσοῦτον μέγας, ὥστε δύναται νὰ παράσχῃ ἀσφάλειαν εἰς ὀλόκληρον στόλον, ὑπῆρξε πολλάκις ἀφορμὴ νὰ συγκροτηθῶσι παρ' αὐτὸν ναυμαχίαι καὶ νὰ κριθῇ ἡ νίκη ὑπὲρ τῶν κατεχόντων αὐτόν. Οἱ δὲ παρὰ τὴν πόλιν κείμενοι λιμένες, χωριζόμενοι ἀπ' ἀλλήλων διὰ βραχυδῶν νήσων, εἶνε μὲν πολὺ πρὸς τὸ ἐμπόριον εὐθετοί, ἀλλ' ἦττον εὐρύχωροι καὶ δεσπόζονται ὑπὸ τοῦ αἰγιαλοῦ τῆς νήσου Λάδης. Ἡ πλουσία αὕτη ἐμπορικὴ πόλις δὲν κατεπιέζετο κυρίως εἰπεῖν ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἀπολαύουσα τῆς δημοκρατίας· διὸ καὶ ἐλπίσασα, ὅτι θὰ δυνηθῇ νὰ μείνῃ οὐδετέρα μεταξὺ τῶν διαμαχομένων δυνάμεων, εἶχε πέμψῃ εἰς τὰς Ἀθήνας ζητοῦσα βοήθειαν¹.

Ὁ Νικάνωρ, ὁ ναύαρχος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, κατέπλευσεν εἰς τὴν περὶ τὴν Μίλητον θάλασσαν πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ πολυαριθμοτέρου περσικοῦ στόλου, καὶ προσωρμίσθη εἰς τὴν νῆσον ἔχων ἑκατὸν ἐξήκοντα τριήρεις. Ταῦτοχρόνως δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, ἐμφανισθεὶς πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, κατέλαβε μὲν τὴν ἔξω πόλιν, περιέκλεισε δὲ διὰ χαρακώματος τὴν ἐντός, διεβίβασεν εἰς τὴν νῆσον Λάδην πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς σπουδαίας ταύτης θέσεως τοὺς Θρᾶκας καὶ περὶ τοὺς 4,000 μισθοφόρους, καὶ παρήγγειλε

¹) Γελλίου II, 9.

τὸν στόλον του ν' ἀποκλείσῃ ἐπιμελέστατα τὴν Μίλητον ἀπὸ θαλάσσης. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐπεφάνη ὁ περσικὸς στόλος, οἱ δὲ Πέρσαι, ἰδόντες ὅτι ὁ στόλος κατείχετο ὑπὸ ἐλληνικῶν νεῶν, ἔπλευσαν πρὸς βορρᾶν καὶ προσωρμίσθησαν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Μυκάλης ἔχοντες 400 ναῦς.

Ἐκ τῆς τοσαύτης προσεγγίσεως τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ περσικοῦ στόλου κρίσιμός τις ναυμαχία ἐφαίνετο ἀναπόδραστος· πολλοὶ στρατηγοὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν ἐπεθύμουν, πιστεύοντες, ὅτι εἶνε βέβαιοι περὶ τῆς νίκης, ἀφ' οὗ καὶ ὁ γηραιὸς καὶ περισκεμμένος Παρμενίων συνεβούλευε τὸν ἀγῶνα· διότι, ἔλεγεν, — κατὰ τὸν Ἀρρίανον — ἐφάνη ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ ἀετὸς καθήμενος κατὰ τὴν πρύμνην τῆς νηὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ δὲ Ἕλληνες εἶχον πάντοτε νίκησιν κατὰ θάλασσαν τοὺς βαρβάρους, καὶ ὁ οἰωνὸς τοῦ ἀετοῦ οὐδεμίαν ἀφίνει ἀμφιβολίαν περὶ τῆς θελήσεως τῶν θεῶν. Μία κατὰ θάλασσαν νίκη θὰ ἦτο εἰς τὴν ὅλην ἐπιχείρησιν ἐκτάκτως ὠφέλιμος· ἡττηθέντες δὲ κατὰ θάλασσαν οὐδὲν ἄλλο ἐδύναντο ν' ἀπολέσωσιν, εἰμὴ ὅ,τι δὲν εἶχον πλέον, διότι οἱ Πέρσαι ἔχοντες τὰ τετρακόσια πλοῖα βεβαίως ἐθαλασσοκράτουν. Ἐλεγε δέ, ὅτι καὶ αὐτὸς ἦτο πρόθυμος νὰ ἐπιβῇ τῶν νεῶν καὶ νὰ μετὰσχη τοῦ ἀγῶνος¹⁾. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέρριψε τὴν γνώμην ταύτην, λέγων, ὅτι νὰ τολμήσῃ τις ναυμαχίαν κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις θὰ ἦτο οὐ μόνον ἀνωφελές, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον· θὰ ἦτο παράτολμον νὰ θελήσῃ τις, ἔχων ἑκατὸν ἐξήκοντα ναῦς, ν' ἀγωνισθῇ ἐναντίον τῆς πολυπληθεστέρας δυνάμεως τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, καὶ διὰ τῶν ὀλίγων ἡσχημένων ναυτῶν ἐναντίον τῶν Κυπρίων καὶ Φοινίκων. Οἱ Μακεδόνες, ὄντες ἀπροσμάχητοι ἐπὶ τῆς ἡπείρου, δὲν ἔπρεπε νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς βαρβάρους ἐν τῇ θαλάσῃ, ἥτις εἶνε ἄλλοτρία, καὶ μυρίαὶ πρὸς τούτοις τύχαι πρέπει ἐν αὐτῇ νὰ λαμβάνωνται πρὸ ὀφθαλμῶν. Μία ἦττα ἤθελεν οὐ μόνον τὰς ἐλπίδας περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτοῦ σπουδαίως ἐλαττώσῃ, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας θὰ ἔδιδε τὸ σύνθημα τῆς ἀποστασίας· τὸ

¹⁾ Ἀρρίανου Α', 18, 6

δὲ ἀποτέλεσμα τῆς νίκης ἐδύνατο μικρὸν μόνον νὰ εἶνε, διότι ἡ πορεία τῶν κατὰ γῆν πολεμικῶν αὐτοῦ πράξεων μέλλει οἰκοθεν νὰ μηδενίσῃ τὸν περσικὸν στόλον· αὕτη δὲ ἦτο καὶ τοῦ οἰωνοῦ ἡ ἔννοια. Διότι, ὅπως ὁ ἀετὸς ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς ξηρᾶς ἔμελλε νὰ καταβάλλῃ τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῶν Περσῶν· διότι δὲν ἀρκεῖ νὰ μὴ ἀπολέσῃ τις μηδὲν, ἀλλὰ μηδὲν νὰ κερδίσῃ εἶνε ἤδη ἀπώλεια. Ὁ στόλος λοιπὸν ἔμεινεν ἡσυχος κατὰ τὸν αἰγιαλὸν τῆς Λαδῆς.

Ἐν τούτοις ἦλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ βασιλέως εἰς τῶν ἐπιφανῶν Μιλησίων, ὁ Γλαύκιππος, ὅπως ἐν ὀνόματι τοῦ δήμου καὶ τῶν μισθοφόρων τῶν νῦν κατεχόντων τὴν πόλιν εἶπη, ὅτι ἡ Μίλητος εἶνε πρόθυμος ν' ἀνοίξῃ τὰς πύλας καὶ τοὺς λιμένας εἰς τε τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς Πέρσας, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος ἤθελε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπήντησεν, ὅτι δὲν ἦλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπως ἀρκεσθῇ εἰς ὅ,τι ἤθελον νὰ παραχωρήσωσιν εἰς αὐτόν, καὶ ὅτι θὰ εὔρῃ τρόπον νὰ ἐκτελέσῃ τὴν θέλησίν του· ἐκ δὲ τῆς γενναιότητος αὐτοῦ δύνανται νὰ προσδοκῶσι τιμωρίαν ἢ συγγνώμην διὰ τὴν παράβασιν τῆς ὑποσχέσεως, ἣτις προήγαγε τὴν πόλιν εἰς τοσοῦτον ἀξιοποινον καὶ ματαίαν ἀντίστασιν. Ὁ δὲ Γλαύκιππος δύναται ὡς τάχιστα νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀναγγεῖλῃ εἰς τοὺς Μιλησίους, ὅτι δύνανται νὰ περιμένωσιν ἔφοδον. Τὴν ἐπιούσαν οἰκριοὶ καὶ αἱ πολιορκητικαὶ μηχαναὶ ἤρχισαν νὰ κινῶνται, καὶ μετ' ὀλίγον μέρος τῶν τειχῶν διεβράβη· οἱ δὲ Μακεδόνες εἰσέπεσον εἰς τὴν πόλιν, ἐν ᾧ ὁ στόλος αὐτῶν, ἰδὼν ἀπὸ τῆς θέσεως, ὅπου ὥρμει, τὴν κατὰ τῆς πόλεως ἔφοδον, ἐκωπηλάτει πρὸς τὸν λιμένα καὶ ἀπέκλεισε τὸ στόμιον αὐτοῦ οὕτως, ὥστε αἱ τριήρεις συμπυκνούμεναι καὶ ἀντίπρωροι τεταγμέναι ἐκώλυον τὸν τε περσικὸν στόλον νὰ παράσχω βοήθειαν καὶ τοὺς Μιλησίους νὰ σωθῶσι πρὸς τὸν περσικὸν στόλον. Τότε οἱ Μιλήσιοι καὶ οἱ μισθοφόροι, στενοχωρούμενοι πανταχόθεν ἐν τῇ πόλει καὶ οὐδεμίαν ἔχοντες ἐλπίδα σωτηρίας, ἐζήτησαν νὰ σωθῶσι διὰ τῆς φυγῆς. Καὶ τινὲς μὲν νηχόμενοι ἐπὶ τῶν ἀσπίδων ἀπέβησαν εἰς μίαν τῶν βραχυδῶν

νήσων τῶν λιμένων· ἄλλοι δὲ δι' ἀκατίων ἠθέλησαν νὰ διαφύγῃσι τὰς μακεδονικὰς καὶ ἐλληνικὰς τριήρεις· οἱ δὲ πλεῖστοι ἀπέθανον ἐν τῇ πόλει. Τότε δὲ οἱ Μακεδόνες κύριοι γενόμενοι τῆς πόλεως, ἡγουμένου τοῦ βασιλέως, διέβαινον εἰς τὴν νῆσον καὶ εἶχον ἤδη ἐπιτεθῆαι κλίμακες ἀπὸ τῶν τριηρῶν εἰς τὴν ἀπότομον ὄχθην, ὅπως εἰσθιάσῃσι τὴν ἀπόβασιν, ὅτε ὁ βασιλεὺς ἐλεήσας ἐκείνους τοὺς ἀνδρείους, οἵτινες ἦσαν ἔτοιμοι καὶ νῦν ἔτι ἢ ν' ἀμυνθῶσιν ἢ ἐνδόξως ν' ἀποθάνῃσι, διέταξε νὰ φεισθῶσιν αὐτῶν, προσφέροντες αὐτοῖς χάριν ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ δεχθῶσιν ὑπηρεσίαν ἐν τῇ αὐτοῦ στρατιᾷ. Καὶ οὕτως ἐσώθησαν τριακόσιοι Ἕλληνες μισθοφόροι. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐχάρισεν ὡσαύτως καὶ εἰς πάντας τοὺς Μιλησίους, ὅσοι δὲν ἀπέθανον κατὰ τὴν ἔφοδον, τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐλευθερίαν.

Ὁ στόλος τῶν Περσῶν ἐθεᾶτο τὴν πτῶσιν τῆς Μιλήτου ἀπὸ τῆς Μυκάλης, χωρὶς νὰ δυνηθῇ μηδὲ τὸ ἐλάχιστον νὰ πράξῃ πρὸς σωτηρίαν τῆς πόλεως. Καθ' ἐκάστην ἐξέπλεε κατὰ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, ἐλπίζων ὅτι θὰ προσελκύσῃ αὐτὸν εἰς μάχην, καὶ τὴν ἐσπέραν ἐπέστρεφεν ἄπρακτος εἰς τὸν αἰγιαλὸν τοῦ ἀκρωτηρίου, θέσιν λίαν δύσορμον, ἐπειδὴ ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ὑδρεύηται διὰ νυκτὸς ἐκ τοῦ Μαιάνδρου τρία περίπου μίλια ἀπέχοντος. Ὁ βασιλεὺς διενόηθη ν' ἀποδιώξῃ αὐτοὺς ἐκ τῆς θέσεως ἐκείνης, χωρὶς ν' ἀναγκάσῃ τὸν ἴδιον αὐτοῦ στόλον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἀσφαλῆ ἅμα καὶ ἀσφαλιζούσαν θέσιν του. Ἐπεμψε λοιπὸν τοὺς ἵππεῖς καὶ τρεῖς τάξεις πεζῶν ὑπὸ τὸν Φιλώταν κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς πρὸς τὸ ἀκρωτήριο τῆς Μυκάλης, διατάξας νὰ κωλύσῃσι πᾶσαν ἀπόβασιν τῶν πολεμίων, καὶ οὕτως, ἀποκεκλεισμένοι τρόπον τινὰ ἐν τῇ θαλάσῃ, ἠναγκάζοντο διὰ παντελῇ ἔλλειψιν ὕδατος καὶ ἐπιτηδείων ν' ἀποπλέωσιν εἰς τὴν Σάμον, ἵνα λαμβάνωσι τὰ χρειώδη. Εἶτα δὲ ἐπανερχόμενοι ἔπλεον πάλιν εἰς μάχην παρατεταγμένοι καὶ εἰς ἀγῶνα προκαλοῦντες· ἐπειδὴ δὲ ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἡσύχαζε παρὰ τὴν Λάδην, ἔπεμψαν πέντε πλοῖα πρὸς τὸν λιμένα τὸν μετὰ τοῦ στρατοπέδου καὶ τῶν μικρῶν νήσων κείμενον, ὅστις ἐχώριζε τὸν στρατὸν ἀπὸ τοῦ στόλου, ἐλπίζοντες ὅτι θὰ καταλά-

βωσι κενὰς τὰς τριήρεις, ἐπειδὴ ἦτο γνωστόν, ὅτι οἱ ναῦται κατὰ τὸ σύνηθες διεσπείροντο μακρὰν τῶν πλοίων πρὸς προμήθειαν ξύλων καὶ ἐπιτηδείων. Ὁ Ἀλέξανδρος, ἰδὼν ἐπιπλέοντα τὰ πέντε ἐκεῖνα πλοῖα, διέταξε νὰ ὀπλίσωσι διὰ τῶν παρατυχόντων ναυτῶν δέκα τριήρεις καὶ ν' ἀποστείλωσιν αὐτὰς πρὸς καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ. Τὰ περσικὰ πλοῖα, πρὶν ἐκεῖνα πλησιάσωσιν, ἐστράφησαν τάχιστα ὀπίσω, ἵνα ἐπανέλθωσιν εἰς τὸν στόλον των· ἐν δὲ τούτων μὴ ταχυναυτοῦν ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων καὶ ἀπήχθη· ἦτο ἐκ τῆς Ἰάσου τῆς ἐν Καρίᾳ. Μετὰ ταῦτα ὁ περσικὸς στόλος, χωρὶς νὰ ἐπιχειρήσῃ ἄλλο τι κατὰ τῆς Μιλήτου, ἀπέπλευσεν εἰς Σάμον.

Ὁ βασιλεὺς ἐπείσθη ὑπὸ τῶν τελευταίων γεγονότων, ὅτι ὁ στόλος τῶν Περσῶν δὲν θὰ εἶχε πλέον ἀξιόλογον ῥοπὴν ἐπὶ τῶν κινήσεων τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς, τοῦναντίον δὲ διὰ τῆς προοίσης ὑπ' αὐτοῦ κατοχῆς τῶν παραλίων ἐξωθούμενος ὁλοσχερῶς ἀπὸ τῆς ἡπείρου, θὰ εἶνε ἠναγκασμένος ν' ἀποστῇ πάσης ἐν τῷ μέλλοντι ἐπεμβάσεως εἰς τὰς κρίσιμους πολεμικὰς πράξεις, καὶ πρὸς τὸ παρὸν θὰ ναυλοχῇ κατὰ τὰς νήσους. Ἐχων δὲ πᾶσαν τὴν ἐπιθετικὴν δύναμιν ἐν τῇ ἡπείρῳ, εἶδεν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτι ἡ ναυτικὴ αὐτοῦ δύναμις ἀδυνατοῦσα τανῦν νὰ θαλασσοκρατῇ ἐναντίον τῆς τριπλασίας τῶν πολεμίων, ἦτο περιορισμένη εἰς τὴν ἄμυναν. Ὅσον δὲ σπουδαίας ὑπηρεσίας καὶ ἂν παρέσχεν εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκστρατείας καὶ πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν πρώτων κινήσεων τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ, μετὰ τὴν κατάπτωσιν τῆς περσικῆς δυνάμεως ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ δὲν ἦτο ἐξαιρέτως ὠφέλιμος εἰς αὐτόν, τοῦναντίον δὲ ἡ ὑπὲρ αὐτοῦ δαπάνη ἦτο ἐκτάκτως μεγάλη. Ἐκατὸν ἐξήκοντα τριήρεις ἀπῆτουν τριςμυρίους ναύτας τε καὶ ἐπιβάτας, σχεδὸν τοσούτους ἄνδρας, ὅσος ἦτο ὁ στρατὸς ὁ μέλλων ν' ἀνατρέψῃ τὸ περσικὸν κράτος· ἡ μηνιαία δαπάνη ἦτο πλέον ἢ πεντήκοντα τάλαντα εἰς μισθόν, καὶ ἄλλη τόση ἴσως εἰς συντήρησιν, χωρὶς νὰ διαπράττῃ καθ' ἐκάστην νέας κατακτήσεις καὶ λεηλασίας, ὅπως ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς, τοῦ ὁποίου ἡ συντήρη-

σις δὲν ἦτο πολὺ δαπνηροτέρα. Τὰ ταμεῖα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν ἐξηγνημένα, καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν εἶχον νὰ περιμένωσι σπουδαῖα ἔσοδα, ἐπειδὴ αἱ μὲν ἐλευθερωθεῖσαι ἐλληνικαὶ πόλεις εἶχον ἀπαλλαγῇ τῶν φόρων, αἱ δὲ ἐγγώριοι δὲν ἔμελλον μῆτε νὰ διαρπάζωνται μῆτε εἰσφορὰς νὰ καταβάλλωσιν, ἀλλὰ μόνον νὰ φορολογῶνται κατὰ τὴν παλαιὰν πολὺ ταπεινὴν φορολογίαν. Οὗτοι ἦσαν οἱ λόγοι, οἵτινες παρεκίνησαν τὸν βασιλέα νὰ διαλύσῃ τὸν στόλον κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 334· ἐκράτησε μόνον ὀλίγα πλοῖα μεταγωγικά κατὰ τὸ μῆκος τῆς παραλίας, καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὰ εἴκοσι τῶν Ἀθηναίων, εἴτε ἵνα τιμήσῃ διὰ τούτου τοὺς Ἀθηναίους, εἴτε ἵνα ἔχῃ ἐγγύησιν τῆς πίστεως αὐτῶν, ἐν ᾗ περιπτώσει ὁ στόλος τῶν πολεμίων ἔμελλε κατὰ πᾶσαν εἰκασίαν νὰ τραπῇ πρὸς τὴν Ἑλλάδα¹.

Τώρα λοιπὸν μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ στόλου ὁ Ἀλέξανδρος ἐνόμισεν, ὅτι ἦτο σπουδαιότατον νὰ καταλάβῃ πᾶσαν ναυτικὴν χώραν καὶ πάντα λιμένα, ἵνα οὕτως πραγματοποιήσῃ τὸν ἡπειρωτικὸν ἐκείνιον ἀποκλεισμόν, δι' οὗ ἤλπιζε νὰ καταστήσῃ ἀκίνητον τὸν περσικὸν στόλον. Κατὰ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου πελάγους ὑπελείπετο ἀκόμῃ ἡ Καρία καὶ ἐν τῇ Καρίᾳ ἡ Ἀλικαρνασσός, ἥτις ἦτο διπλασίως σπουδαία ἕνεκα τῆς θέσεως αὐτῆς παρὰ τὴν εἴσοδον ταύτης τῆς θαλάσσης καὶ ἐπειδὴ ἐν τῇ ὀχυρωτάτῃ ταύτῃ πόλει ἦσαν συνηθροισμένα πρὸς ἀντίστασιν τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ περσικῆς δυνάμεως.

Ἡ Καρία πρὸ πεντήκοντα περίπου ἐτῶν, ἐπὶ τοῦ δευτέρου Ἀρταξέρξου, εἶχε περιέλθῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἑκατόμνου τοῦ δυνάστου τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, ὅστις κατ' ὄνομα σατράπης τῆς Περσίας ἦτο σχεδὸν ἀνεξάρτητος καὶ ἔτοιμος, δοθείσης ἀφορμῆς,

¹) Ὁ Διόδωρος λέγει, ὅτι συγγραφεῖς τινες ἐθαύμασαν τὴν διάλυσιν τοῦ στόλου ὡς στρατήγημα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἵνα ἀναγκάσῃ τοὺς Μακεδόνας ν' ἀγωνισθῶσιν ἀνδρείως, καθιστῶν ἀδύνατον τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν θὰ περιποιεῖ τιμὴν οὔτε εἰς τὴν στρατηγικὴν εὐφυίαν τοῦ βασιλέως οὔτε εἰς τὴν ἀνδρείαν τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ.

νὰ ὑποστηρίξῃ ταύτην του τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ διὰ τῶν ὅπλων¹. Μεταθέσας δὲ τὴν ἑδραν αὐτοῦ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας, τὰ Μύλασα, κατώρθωσεν ἐντεῦθεν νὰ ἐπεκτείνῃ σπουδαίως τὴν ἐξουσίαν του. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ διάδοχος Μαύσσωλλος, ἀκολουθῶν τὰ βουλευόμενα τοῦ πατρός, ἐπηύξησε παντοιοτρόπως τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὰ πλούτη. Εἶτα δέ, ἐπιτραπείσης αὐτῷ καὶ τῆς Λυκίας², ἔγεινε κύριος δύο σπουδαίων ναυτικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· ἐντεῦθεν εὔρε καιρὸν ν' ἀναπτύξῃ ἔτι περισσότερον τὴν ναυτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἐπειδὴ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὡς ναύαρχος τῆς Περσίας εἶχεν ἀγωνισθῇ κατὰ τῆς Κύπρου. Μετέθεσε δὲ πάλιν τὴν ἑδραν εἰς τὴν Ἀλικαρνασσόν, τὴν ὁποίαν ἐμεγέθυνε, συνοικίσας ἐξ μικρὰ χωρία· ὑποκινήσας δὲ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ὅπως ἐξασθενήσῃ τὴν ναυτικὴν αὐτῶν δύναμιν, ἐξέτεινε τὴν χεῖρά του πρὸς αὐτὴν τὴν Μίλητον³. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον (351) τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ καὶ συζύγου Ἀρτεμισίας, ἣτις κατὰ τὰ καρικὰ ἔθιμα τὸν διεδέχθη ἐν τῇ ἀρχῇ, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν ὁ δευτερος ἀδελφὸς Ἰδριεύς (349) καὶ εὐνοηθεὶς ὑπὸ τῶν καιρικῶν περιστάσεων, καθυπέταξε τὴν Χίον, Κῶν καὶ Ῥόδον. Ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ καὶ σύζυγος Ἄδα τὸν διεδέχθη (343), ἀλλὰ μετὰ τέσσαρα ἔτη ἀφηρέθη τὴν

¹) Θεοπόμπου Ἀπόσπ. 111 παρὰ Φωτίῳ κώδ. 176· Ἰσοκράτους Πανηγυρ. § 162, ὅστις ὀνομάζει αὐτὸν «Καρίας ἐπίσταθμον», ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Μαύσσωλλος εἶνε κατὰ τὸ Corp. Insc. Graec. II. n° 2691c σατράπης («ἐξαθραπεύοντος») τῆς Καρίας.

²) Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τοῦ [Ἀριστοτέλους] Οἰκ. Β', 15. Καὶ λέγει μὲν ὁ Ἰσοκράτης τῷ 380 «Λυκίας δ' οὐδ'» εἰς πώποτε Περσῶν ἐκράτησεν· ἀλλὰ ἐνδεχόμενον ἔπειτα νὰ ἐδόθη εἰς τὸν πλεονέκτην σατράπην τῆς Καρίας ἡ δύστροπος αὕτη ὁμοσπονδία, ἵνα ἐθίσῃ αὐτὴν εἰς ὑποταγὴν. Ἡ δυστυχῶς λίαν κολοδῇ ἐπιγραφὴ, ἣν ὁ G. Hirschfeld ἐξέδωκεν (Monatsbericht. der Berl. Akad. 1874, σ. 716) περιέχει προφανῶς συνθήκην τινὰ μεταξὺ Μαυσσώλλου καὶ Φασήλιδος καὶ ἀνήκει εἰς τοὺτους τοὺς χρόνους.

³) Εἶνε γνωστὸν ὅτι κατὰ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον οἱ δυνάσται τῆς Καρίας εἶχον ἰδίας φρουράς ἐν Ῥόδῳ, Κῷ καὶ Χίῳ· καὶ ἐν τῷ περὶ εἰρήνης λόγῳ λέγει ὁ Δημοσθένης «τὸν Κᾶρα ἐῷμεν τὰς νήσους καταλαμβάνειν, Χίον καὶ Κῶν καὶ Ῥόδον». Ὅτι δὲ ἐξέτειναν τὴν χεῖρα καὶ μέχρι τῆς Μιλήτου, ὅηλον ἐκ τοῦ Πολυαίνου (Γ', 8). Ἄλλ' εἶνε ἀμφίβολον ἂν τὰ νομίσματα τῆς Μιλήτου τὰ φέροντα τὰς ἐπιγραφὰς ΕΚ καὶ ΜΑ πρέπει ν' ἀναχθῶσιν εἰς τὸν Ἐκατόμων καὶ Μαύσσωλλον (Waddington Mélang. de Numism. σ. 14).

ἐξουσίαν ὑπὸ τοῦ νεωτέρου αὐτῆς ἀδελφοῦ Πιξωδάρου, οὕτως ὥστε οὐδὲν ἄλλο ὑπελείφθη εἰς αὐτήν, εἰμὴ τὸ ὀρεινὸν φρούριον "Αλινδα. 'Ο Πιξωδάρως διενοεῖτο νὰ παρασκευασθῇ πρὸς πόλεμον ὑπὲρ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀνεξαρτησίας, συνάπτων συνοικέσιον πρὸς τὸ βασιλικὸν γένος τῆς Μακεδονίας, τοῦ ὁποίου οἱ σκοποὶ περὶ τῆς 'Ασίας δὲν ἦσαν πλέον ἀπόρρητοι· ἀπόδειξις δὲ τοῦ πόσον ἐνόμιζεν ὅτι εἶχεν ἤδη προχωρήσῃ εἶνε, ὅτι ἔκοψε χρυσοῦν νόμισμα ἐπὶ τῷ ἰδίῳ ὀνόματι, τοῦθ' ὅπερ, καθ' ἃ ἐνομιζέτο, εἰς οὐδένα σατράπην ἐπετρέπετο¹. 'Αλλ' ἡ διχόνοια ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Φιλίππου κατέστρεψε τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε προλαβὼν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ μεγάλου βασιλέως συνέζευξε τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα μετὰ τινος εὐγενοῦς Πέρσου 'Οθοντοπάτου². μετὰ δὲ τὸν ἐν ἔτει 335 ἐπισυμβάντα θάνατον αὐτοῦ ὁ 'Οθοντοπάτης ἔγεινε κύριος τῆς καρικῆς δυναστείας³.

'Αμα δὲ εἰσβαλόντος τοῦ 'Αλεξάνδρου εἰς τὴν Καρίαν, ἡ 'Αδα ἔσπευσεν εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ, καὶ ὑπεσχέθη νὰ ὑποστηρίξῃ αὐτὸν παντοιοτρόπως εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Καρίας λέγουσα, ὅτι τὸ ὄνομα αὐτῆς ἤθελε προσπορίσῃ αὐτῷ φίλους, διότι οἱ εὐποροὶ τῆς χώρας, μὴ εὐχαριστούμενοι ἕνεκα τῆς ἀνανεωθείσης ἐπιγαμίας μετὰ τῆς Περσίας, ἤθελον παρευθὺς κηρυχθῇ ὑπὲρ αὐτῆς· διότι αὐτὴ συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην τοῦ ἀδελφοῦ ὑπῆρξε πάντοτε κατὰ τῆς Περσίας καὶ ὑπὲρ τῆς 'Ελλάδος· παρὲν κάλεσε δὲ τὸν βασιλέα νὰ δεχθῇ ὡς ἐχέγγυον τῶν πιστῶν αὐτῆς φρονημάτων νὰ υἱοθετηθῇ ὑπ' αὐτῆς. 'Ο 'Αλέξανδρος δὲν ἀπέρριψε τὴν πρότασιν καὶ ἀφῆκεν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τῶν 'Αλίν-

¹) ΠΙΞΩΔΑΡΟΥ (διὰ τοῦ Ω καὶ ὄχι Ο, ὡς μεταγράφει ὁ Pinder Die ant. Münzen des Berliners Mus. 1851, n° 350, 351). Περὶ δὲ τῶν χρυσῶν αὐτοῦ νομισμάτων ἴδ. Brandis Münzwesen Vorderasiens, σ. 475.

²) ΟΘΟΝΤΟΠΑΤΟ (παρὰ Mionnet III, 400 S. VI, t. 7, 5) καὶ ὄχι 'Οροντοπάτης, ὡς φέρεται παρὰ τῷ 'Αῤῥδιανῶ (Α', 23, 1 8.). Περὶ τῆς σειρᾶς τῶν δυναστῶν τῆς Καρίας ἴδ. Στράβωνος ΙΓ', σ. 657. 'Αλλ' εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐξακριβωθῇ ὁ χρόνος τῆς ἀρχῆς ἐκείνου.

³) 'Αῤῥδιανὸν αὐτόθι· πρὸλ. καὶ Στράβωνα αὐτόθι.

δων. Οἱ δὲ Κᾶρες ἡμιλλῶντο παραδιδόμενοι εἰς αὐτόν, ἰδίως δὲ αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις, ἐν αἷς ἀποκατέστησε τὴν δημοκρατίαν καὶ ἔδωκεν αὐτονομίαν καὶ ἀπαλλαγὴν τῶν φόρων.

Ὑπελείπετο ἀκόμῃ ἡ Ἀλικαρνασσός, εἰς ἣν εἶχεν ὑποχωρήσῃ ὁ Ὀθοντοπάτης. Εἰς ταύτην εἶχεν ἔλθῃ καὶ ὁ Μέμων, ὅστις μὴ εὐρὼν ἐν Ἐφέσῳ καὶ Μιλήτῳ μήτε τὸν καιρὸν εὐθετον, μήτε τὸν χρόνον ἐπαρκῆ πρὸς ὀργάνωσιν τελεσφόρου ἀντιστάσεως, ἔχων τὰ λείψανα τῆς ἐν Γρανικῷ ἡττηθείσης στρατιᾶς, ἠνώθη μετὰ τοῦ σατράπου τῆς Καρίας, ὅπως διατηρήσῃ τὴν τελευταίαν σπουδαίαν θέσιν ἐπὶ τῆς μικρασιατικῆς παραλίας. Ἡ πόλις κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς περιεβάλλετο ὑπὸ ἰσχυροῦ τείχους, κατὰ δὲ τὴν τετάρτην τὴν μεσημβρινὴν ἦτο ἐστραμμένη πρὸς τὴν θάλασσαν. Εἶχε τρία φρούρια, τὴν μὲν ἀκρόπολιν ἐπὶ τῶν λόφων τῆς βορείου πλευρᾶς, τὴν δὲ Σαλμακίδα παρὰ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν πλησιέστατα εἰς τὴν θάλασσαν ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ χερσοννήσου, ἐκ δυσμῶν ὀριζούσης τὸν κόλπον τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, καὶ τέλος τὸ ἀνάκτορον τοῦ βασιλέως ἐπὶ νησίδος παρὰ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ὅστις εἶνε τὸ μυχιαίτατον μέρος τοῦ κόλπου. Ὁ Μέμων ἀπέστειλε τὴν γυναικα καὶ τὰ τέκνα πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα λόγῳ μὲν, ὅπως ὑπεξαίρεσῃ αὐτὰ παντὸς κινδύνου, ἔργῳ δὲ ὅπως παρὰ σखη τεκμήριον καὶ ἐχέγγυον τῆς ἑαυτοῦ πίστεως, ἥτις πολλάκις ἐδόθη εὐκαιρία ἔνεκα τῆς ἑλληνικῆς αὐτοῦ καταγωγῆς νὰ θεωρηθῇ ὕποπτος. Ὁ δὲ μέγας βασιλεὺς, θέλων νὰ τιμήσῃ τὴν ἀφοσίωσιν ταύτην καὶ νὰ δώσῃ τὸ προσήκον στάδιον ἐνεργείας εἰς τὴν πολλάκις ἀποδειχθεῖσαν καὶ ἀναμφισβήτητον αὐτοῦ στρατηγικὴν εὐφυΐαν, ἀνέθεσεν αὐτῷ τὴν ἀρχηγίαν παντὸς τοῦ περσικοῦ στόλου καὶ πάσης τῆς παραλίας¹. Ἄν ἔτι ὑπῆρχέ τι δυνάμενον νὰ σωθῇ χάριν τῆς Περσίας, αὐτὸς ἐφαίνετο ὁ ἀνὴρ ὁ ἱκανὸς νὰ τὸ σώσῃ. Μετὰ

¹) Ἀῤῥιανοῦ Β', 1, 1 «τοῦ τε ναυτικοῦ παντὸς ἡγεμὼν καὶ τῆς παραλίου συμπασης» μετ' αὐτὸν ἔρχεται ὁ Αὐτοφραδάτης. ὅστις βεβαίως δὲν θὰ εἶνε αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ πρὸ τριάκοντα ἐτῶν ἀγωνισθεὶς ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ μεγάλου βασιλέως κατὰ τῶν ἐπαναστατησάντων σατραπῶν (ὡς κάρανος;), ἀλλ' ἀναμφιδόλως ὁ πρὸ μικροῦ κατὰ τῆς Ἐφέσου ἐκστρατεύσας.

δραστηριότητος ἐκτάκτου ἐνίσχυσεν ἔτι μᾶλλον τὴν ὀχυράν 'Αλικαρνασσὸν διὰ νέων ὀχυρωματικῶν ἔργων, ἰδίως δὲ δι' εὐρείας καὶ βαθείας τάφρου, ἡϋξῆσε τὴν ἐκ Περσῶν καὶ μισθοφόρων συγκειμένην φρουράν καὶ εἰσήγαγε τὰς τριήρεις εἰς τὸν λιμένα τῆς πόλεως¹, ἵνα δι' αὐτῶν βοηθήσῃ τὴν ἄμυναν καὶ τροφοδοτήσῃ τὴν πόλιν ἐν περιπτώσει μακροτέρας πολιορκίας. Ὡχύρωσε πρὸς τοῦτοις καὶ τὴν νῆσον 'Αρκόνησον τὴν ἐξ ἀνατολῶν δεσπόζουσαν τοῦ κόλπου, καὶ ἔπεμψε φρουράς εἰς τὴν Μύνδον, Καῦνον, Θήραν καὶ Καλλιπόλιν², ἐν ἐνὶ λόγῳ παρεσκεύασε τὰ πάντα οὕτως, ὥστε ἡ 'Αλικαρνασσὸς νὰ γείνῃ τὸ κέντρον λυσιτελεσμάτων κινήσεων καὶ προπύργιον κατὰ τῆς προόδου τῶν Μακεδόνων. Ἐνεκα τοῦτου οὐκ ὀλίγοι ἐκ τῆς ἡττηθείσης ἐν Ἑλλάδι φατρίας ἀπῆλθον εἰς τὴν 'Αλικαρνασσόν, ἐν οἷς οἱ 'Αθηναῖοι Ἐφιάλτης καὶ Θρασύβουλος, ἐκ δὲ τῶν κατὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ βασιλέως Φιλίππου φυγαδευθέντων ὁ Λυγκηστὴς Νεοπτόλεμος· καὶ ὁ Ἀμύντας δὲ ἐκεῖνος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιόχου φαίνεται ὅτι ἐνταῦθα ἐσώθη μετὰ τῶν μισθοφόρων ἐκ τῆς Ἐφέσου. Ἐὰν κατῴρθωνον ἐν τῇ ἰσχυρᾷ ταύτῃ θέσει ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὸν μακεδονικὸν στρατόν, ἐπειδὴ ὁ περσικὸς στόλος ἐθαλασσοκράτει, ἐκεῖνος θ' ἀπεκόπτετο ἀπὸ τῆς πατρίδος, καὶ ἡ Ἑλλάς δὲν θὰ ἦτο δύσκολον νὰ κινηθῇ εἰς νέαν ἐπανάστασιν ὑπὸ τῆς φωνῆς τῆς ἐλευθερίας.

Ἐν τοῦτοις προσῆλθεν ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ προσδοκῶν μακροχρόνιον πολιορκίαν, ἐστρατοπέδευσε εἰς ἀπόστασιν χιλίων βημάτων ἀπὸ τῶν χαρακωμάτων τῆς πόλεως. Τὰς ἐχθροπραξίας ἤρχισαν οἱ Πέρσαι δι' ἐξόδου κατὰ τῶν πρὸ μικροῦ ἐπελθόντων Μακεδόνων, ἥτις ὅμως ἀπεκρούσθη ἄνευ πολλοῦ κόπου. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ βασιλεὺς, παραλαβὼν οὐ μικρὸν μέρος τοῦ στρατοῦ³

1) Ὅτι ὁ στόλος εἶγεν ἀποπλεύσῃ εἰς τὴν 'Αλικαρνασσόν, φαίνεται ἐκ τοῦ 'Αῤῥιανού Β', 5, 7. «αἱ τε τριήρεις».

2) 'Αῤῥιανού Β', 5, 7. Τὴν θέσιν τῶν δύο τελευταίων χωρίων δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν.

3) Συμπαρελάβε τὰς ἵλας τοῦ ἱππικοῦ τοῦς ὑπασπιστάς καὶ τὰς τρεῖς τάξεις, τοῦ Ἀμύντου, τοῦ Περδίκκου καὶ τοῦ Μελεάγρου.

προήλασε βορειοδυτικῶς περὶ τὴν πόλιν, τὸ μὲν ὅπως ἐπιθεωρήσῃ τὰ τείχη, ἰδίως δὲ ὅπως ἐντεῦθεν καταλάβῃ τὴν πλησίον πόλιν Μύνδον, ἣτις ἐδύνατο ν' ἀποκτήσῃ μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὴν πρόοδον τῆς πολιορκίας, ἐπειδὴ παρὰ τῆς ἐκεῖ φρουρᾶς εἶχε λάβῃ ὑπόσχεσιν περὶ παραδόσεως, ἂν ᾔθελε τὴν νύκτα νὰ εἶνε πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως. Καὶ αὐτὸς μὲν ἦλθεν, ἀλλ' οὐδεὶς ᾔνοιξεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὀργισθεὶς διότι οὕτως ἠπατήθη, ἀλλὰ στερούμενος κλιμάκων καὶ μηχανῶν, ἐπειδὴ ὁ στρατὸς δὲν εἶχεν ἐξέλθῃ ὡς πρὸς ἔφοδον, διέταξεν εὐθὺς τοὺς ὀπλίτας νὰ προβῶσιν ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ ν' ἀρχίσωσι νὰ ὑποσκάπτωσιν αὐτά. Εἰς πύργος κατέπεσεν, ἀλλὰ δὲν παρήγαγε τοσοῦτον ῥήγμα, ὥστε νὰ δυνηθῶσιν ἐπιτυχῶς νὰ προσβάλωσι τὴν πόλιν. Οἱ δὲ ἐν Ἀλικαρνασσῷ παρατηρήσαντες ἅμα τῇ ἡμέρᾳ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Μακεδόνων ἔπεμψαν εὐθὺς διὰ θαλάσσης βοήθειαν εἰς τὴν Μύνδον. Ὁ Ἀλέξανδρος λοιπὸν ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ ἄπρακτος εἰς τὴν πρὸ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ θέσιν του.

Ἀφ' οὗ ἤρχισεν ἡ πολιορκία τῆς πόλεως, τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ τὴν σκέπην πολλῶν λεγομένων χελωνῶν ἐπληρώθη ἡ τάφρος, ἔχουσα τεσσαράκοντα πέντε ποδῶν εὖρος καὶ τὸ ἥμισυ τοῦτον βάθος, ὅπως δυνηθῶσι νὰ προσαχθῶσιν εἰς τὰ τείχη καὶ οἱ πύργοι, ἐξ ὧν οἱ πολιορκοῦντες σαρώνουσι τὸ τεῖχος ἀπὸ τῶν ἀμυνομένων, καὶ αἱ μηχαναὶ αἱ ἐπιφέρουσαι τὰ ῥήγματα¹. Καὶ οἱ μὲν πύργοι ἦσαν ἤδη πλησίον τῶν τειχῶν, ὅτε οἱ πολιορκούμενοι ἐξῆλθον διὰ νυκτός, ἵνα πυρπολήσωσι τὰς μηχανάς. Ταχέως δὲ διαδοθέντος τοῦ θορύβου εἰς τὸ στρατόπεδον, οἱ Μακεδόνες ἐξεγερθέντες τοῦ ὕπνου ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν τῶν προφυλακῶν, καὶ μετὰ βραχὺν ἀγῶνα ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ πυρῶν οἱ πο-

¹) Αἱ κατὰ τὴν πολιορκίαν ἐκτελεσθεῖσαι ἰσοπεδώσεις καὶ ἡ κατασκευὴ μηχανῶν ἐπιδέχεται νὰ συμπεράνωμεν μετὰ βεβαιότητος ὅτι δὲν ἔλειπον ἐκ τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἀλεξάνδρου τὰ λεγόμενα τεχνικὰ ὄπλα, ἂν καὶ πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ μάχιμοι ἐξετέλουν τὰς ὑπὸ τῶν μηχανικῶν διευθυνομένας καὶ διαταττομένας ἐργασίας. Περισσότεραν ἐξακριβώσιν δὲν ἐπιτρέπουσιν αἱ πηγαί.

λιορκούμενοι ἤναγκάσθησαν νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν, χω-
ρὶς νὰ ἐπιτύχωσι τὸν σκοπὸν των. Μεταξὺ τῶν ἑκατὸν ἐβδομήκοντα
πέντε νεκρῶν τῶν πολεμίων εὐρέθη καὶ ὁ νεκρὸς τοῦ Λυγκηστοῦ
Νεοπτολέμου. Ἐκ δὲ τῶν Μακεδόνων δέκα μόνον ἀπέθανον, ἀλ-
λὰ τριακόσιοι ἦσαν οἱ τραυματίαι, διότι ἕνεκα τοῦ σκότους τῆς
νυκτὸς δὲν ἐδυνήθησαν νὰ προφυλαχθῶσιν ἐπαρκῶς.

Ἀφ' οὗ δὲ αἱ μηχαναὶ ἤρχισαν τὸ ἔργον των, κατέπεσον δύο
πύργοι καὶ τὸ διὰ μέσου μεταπύργιον ἐπὶ τῆς βορειοανατολικῆς
πλευρᾶς τῆς πόλεως· τρίτος δὲ πύργος ἔπαθε τοιαύτην βλάβην,
ὥστε ὑποσκαπτόμενος ἐμελλεν ἐξ ἀνάγκης εὐκόλως νὰ καταπέσῃ.
Τότε περὶ τὸ δειλινὸν μιᾶς ἡμέρας δύο Μακεδόνες ἐκ τῆς φάλαγ-
γος τοῦ Περδίκκου, καθήμενοι ἐν τῇ σκηνῇ των ἔπινον καὶ ἐμεγα-
ληγόρουν πρὸς ἀλλήλους ἕκαστος περὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν καθ' ἑαυ-
τόν· ὥμοσαν δὲ διὰ τῆς λόγχης τοῦ δόρατος νὰ γείνωσι κύριοι
ὅλης τῆς Ἀλικαρνασσοῦ καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει ἀνάνδρων Περσῶν.
Καὶ λαβόντες τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ δόρυ, ὥρμησαν μόνοι κατὰ τῶν
τειχῶν, πάλλοντες τὰ ὅπλα καὶ ἀναβοῶντες πρὸς τὰς ἐπάλξεις,
Ταῦτα ἰδόντες καὶ ἀκούσαντες οἱ ἐπὶ τοῦ τείχους ἐξῆλθον κατὰ
τῶν δύο ἀνδρῶν, ἀλλ' οὗτοι οὐδόλως ὑποχωρήσαντες, τὸν μὲν
πλησιάζοντα ἐφόνευσαν, τὸν δὲ ὑποχωροῦντα μακρόθεν προσέβαλ-
λον. Ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν πολεμίων κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἠϋξανε,
καὶ οἱ δύο ἄνδρες, οἵτινες ἄλλως καὶ ἐκ χαμηλοτέρου ἐμάχοντο,
ὀλίγου δεῖν κατεβάλλοντο ὑπὸ τοῦ ἐπιπίπτοντος πλήθους. Ἐν
τούτοις οἱ ἐν τῷ στρατοπέδῳ στρατιῶται, ἰδόντες τὴν παράδοξον
ταύτην ἔφοδον, ἔτρεξαν καὶ αὐτοὶ πρὸς βοήθειαν, ἠϋξησε δὲ ὡσαύ-
τως καὶ ἡ ἐκ τῆς πόλεως συρρόή, καὶ οὕτω συνεκροτήθη κρατερὰ
μάχη ὑπὸ τὰ τείχη. Ὑπερισχύσαντες δὲ οἱ Μακεδόνες ἀπώθησαν
τοὺς πολεμίους πρὸς τὰς πύλας, καὶ ἐπειδὴ τὰ τείχη κατὰ τοῦτο
τὸ μέρος ἦσαν πρὸς τὸ παρὸν σχεδὸν γυμνά τῶν ἀμυνομένων καὶ
ποὺ εἶχον ἤδη καὶ ῥήγματα, ἐφάνη, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ὑπελείπετο
εἰμὴ ἡ διαταγὴ τοῦ βασιλέως πρὸς γενικὴν ἐπίθεσιν, ἵνα κατα-

λάβωσι τὴν πόλιν¹. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος δὲν τὴν ἔδωκε, διότι ἐπεθύμει νὰ διατηρήσῃ τὴν πόλιν ἀνέπαφον, ἐλπίζων ὅτι ἤθελε συνθηκολογήσῃ.

Ἄλλ' οἱ ἐναντίοι ὀπισθεν τοῦ ῥήγματος ἐκείνου εἶχον οἰκοδομήσῃ νέον τεῖχος μηχανοειδὲς ἀπὸ πύργου εἰς πύργον. Ἐναντίον λοιπὸν τούτου διήθουνεν ὁ βασιλεὺς τὰς περαιτέρω ἐργασίας· γέβρα, (πλεκτὰ λύγινα παραπετάσματα), ὑψηλοὶ ξύλινοι πύργοι, χελῶναι καὶ κριοὶ προσήχθησαν εἰς τὴν εἰσέχουσαν γωνίαν, ἥτις εἶχε καθαρισθῇ ἀπὸ τῶν χωμάτων καὶ ἐρειπίων, καὶ εἶχεν ἐξομαλισθῇ πρὸς ἑναρξιν τῶν νέων ἐπιθετικῶν ἔργων. Οἱ δὲ πολέμιοι ἐπεξέδραμον πάλιν, ἵνα ἐμπρήσωσι τὰς μηχανάς, ἐν ᾧ ἀπὸ τῶν δύο πύργων καὶ τοῦ τείχους ἡ ἐπίθεσις αὐτῶν ὑπεστηρίζετο ζωηρότατα· καὶ πολλὰ μὲν γέβρα καὶ μέρος ἑνὸς τῶν ξυλίνων πύργων κατεκρήσαν, τὰ δὲ ἄλλα μόλις διεφύλαξαν οἱ ὑπὸ τὸν Φιλώταν στρατιῶται οἱ ἐπιτετραμμένοι τὴν φυλακὴν αὐτῶν. Ἐπιφανέντος δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς βοήθειαν, οἱ πολέμιοι ἔρριψαν τὰς ὁᾶδας καὶ τὰ ὅπλα καὶ ὑπεχώρησαν ὀπίσω τῶν τειχῶν, ὁπόθεν προσέβαλλον τοὺς ἐπιτεθέντας ἐρρωμένως ἔκ τε τῶν πλαγίων καὶ ἐν μέρει καὶ ἐκ τῶν νώτων.

Μετὰ τοσοῦτον πεισματώδη ἀντίστασιν ὁ βασιλεὺς εἶχε πάντα λόγον νὰ ἐντείνῃ τὰς προσπάθειάς του· ἔθεσε λοιπὸν πάλιν εἰς ἐνέργειαν τὰς μηχανάς, αὐτὸς ἐπιβλέπων καὶ διευθύνων τὸ ἔργον. Τότε ὁ Μέμνων ἐπιμόνως, λέγουσι, προτρεπόμενος ὑπὸ τοῦ Ἐφιάλτου νὰ μὴ ἀφήσῃ νὰ περιέλθωσιν εἰς τὰ ἔσχατα, ἀπεφάσισε γενικὴν ἔξοδον². Καὶ μέρος μὲν τῆς φρουράς, ἡγουμένου τοῦ Ἐ-

¹) Τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο γεγονός εὐρίσκεται παρὰ τῷ Ἀρριανῷ Α'. 21.

²) Διοδώρου ΙΖ', 26. Ὁ Διόδωρος ἱστορεῖ μὲν πολλὰς λεπτομερείας περὶ τῶν μαχῶν τῶν περὶ τὴν Ἀλικαρνασσόν, ἀλλ' ὅχι βεβαίως καὶ ἐν μέρει συγκεχυμένας, οἷον ὅταν λέγῃ ὅτι ὁ Νεοπτόλεμος ἔπασεν ὡς Μακεδὼν στρατηγός. Εἴτε τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἀφηγήσεως ἐλήφθη ἐκ τοῦ Κλειτάρχου, εἴτε ἐκ τοῦ Καλλισθένους, εἶνε φανερόν ὅτι ἡ πηγὴ αὐτοῦ ἠθέλησε νὰ ἐπαινέσῃ τοὺς Ἀθηναίους. Εἶνε μὲν ἐνδεχόμενον ὅτι οἱ νέοι Μακεδόνες στρατιῶται ἔλαβον θάρρος παρὰ τῶν πρεσβυτέρων· ἀλλ' ὁ παλαίμαχος Ἀθαρόβριος, ὅστις καὶ παρὰ Κουρτίῳ πολλάκις ἀναφαίνεται, εἶνε προφανῶς miles gloriosus, εἰς δηλ. τῶν τύπων

φιάλτου, ἐξῆλθε κατὰ τὸ μᾶλλον κινδυνεῦον μέρος τοῦ τείχους, οἱ δὲ ἄλλοι ἐπεξέδραμον κατὰ τοῦ στρατοπέδου διὰ τῆς δυτικῆς πύλης τῆς Τριπύλου λεγομένης, ὅπου οἱ πολέμιοι ἥκιστα περιέμενον αὐτούς. Ὁ Ἐφιάλτης ἠγωνίσθη ἀνδρείοτατα, καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἔρριπτον δᾶδας καὶ πυρφόρα κατὰ τῶν μηχανῶν, ἀλλ' ἐβρώμενη τις ἐπίθεσις τοῦ βασιλέως, ὑποστηριχθεῖσα ὑπὸ χαλάζης βελῶν καὶ μεγάλων λίθων ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν πολιορκητικῶν πύργων, ἠνάγκασε τοὺς πολεμίους μετὰ πολὺ κρατερὸν ἀγῶνα νὰ ὑποχωρήσωσι. Καὶ πολλοὶ μὲν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἐφιάλτης, ἔπεσον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, πολλοὶ δὲ ἀπέθανον φεύγοντες διὰ τῶν ἐρειπίων τοῦ καταπεσόντος τείχους καὶ διὰ τῶν στενῶν πυλῶν. Ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἄλλην πλευρὰν δύο τάξεις ὑπασπιστῶν καὶ τινες ψιλοὶ πεζοὶ ὑπὸ τὸν σωματοφύλακα Πτολεμαῖον ἀντετάχθησαν κατὰ τῶν πολέμιων. Ἡ μάχη διήρκεσε πολὺν χρόνον, καθ' ἣν ἔπεσε μὲν αὐτὸς ὁ Πτολεμαῖος καὶ ὁ χιλιάρχος τῶν ὑπασπιστῶν Ἀδδαῖος καὶ ὁ ἡγούμενος τῶν τοξοτῶν Κλέαρχος καὶ ἄλλοι ὀνομαστοὶ ἡγεμόνες, ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατῴρωσαν ν' ἀποκρούσωσι τοὺς ἐχθρούς· ὑπὸ τοῦ πολλοῦ πλήθους τῶν φευγόντων κατεβράβη ἡ γέφυρα ἢ ἐπὶ τῆς τάφρου καὶ πολλοὶ κατακρημνισθέντες ἀπέθανον, οἱ μὲν ὑπὸ τοῦ βάρους τῶν συνεπιπεσόντων, οἱ δὲ ὑπὸ τῶν δοράτων τῶν Μακεδόνων. Κατὰ τὴν γενικὴν ταύτην φυγὴν οἱ ἐν τῇ πόλει ὑπολειφθέντες ἔκλεισαν εὐθύς τὰς πύλας, ἵνα μὴ μετὰ τῶν φευγόντων καὶ οἱ Μακεδόνες εἰσβιάσωσι τὴν εἴσοδον. Παμπληθεῖς πρὸ τῶν πυλῶν συνωθούμενοι οἱ δυστυχεῖς φυγάδες, ἄοπλοι, ἄθυμοι καὶ ἀπέλπιδες παρεδόθησαν εἰς τοὺς Μακεδόνας καὶ κατεκόπησαν πάντες. Ἐντρομοὶ εἶδον οἱ πολιορκούμενοι, ὅτι οἱ Μακεδόνες, παροξυνόμενοι ὑπὸ τηλικούτων ἐπιτυχιῶν καὶ βοηθούμενοι ὑπὸ τῆς ἐπικειμένης νυκτός, ἦσαν ἔτοιμοι νὰ διαβρῇξωσι τὰς πύλας καὶ νὰ εἰσπορήσωσιν εἰς τὴν πόλιν,

ἐκείνων, οὗς μεταχειρίζεται πᾶς καλλιτέχνης ἱστορικός. Εἶνε δὲ πιθανῶς ὁ Θαῤῥάας ἐκεῖνος ὅστις κατὰ τὸν [Πλούταρχον] περὶ τῆς Ἀλεξάνδρ. τύχ. ἢ ἀρετ. Β', ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Περὶνθου ἀπέβαλε τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν.

ἀλλ' ἀντὶ τούτων ἤκουσαν, ὅτι ἐσήμαινεν ἡ ὑποχώρησις. Ὁ βασιλεὺς ἐπεθύμει καὶ νῦν ἔτι νὰ σώσῃ τὴν πόλιν, ἐλπίζων ὅτι μετὰ ταύτην τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν αὐτὸς μὲν ἀπώλεσε μόνον τεσσαράκοντα νεκρούς, ὁ δὲ ἐχθρὸς περὶ τοὺς χιλίους, καὶ ἄφ' οὗ κατεδείχθη ἀρκούντως, ὅτι μετὰ νέαν ἐπίθεσιν ἡ πτώσις τῆς πόλεως ἦτο ἄφευκτος, θὰ ἐγίνοντο προτάσεις παρὰ τῶν πολιορκουμένων, τὰς ὁποίας καὶ μόνον προσεδόκα, ἵνα θέσῃ τέρμα εἰς τοῦτον τὸν παρὰ φύσιν ἀγῶνα Ἑλλήνων ἐναντίον ἐλληνικῆς πόλεως.

Ἐντὸς δὲ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ οἱ δύο ἀρχηγοὶ Μέμων καὶ Ὀθοντοπάτης διεβουλεύοντο περὶ τοῦ πρακτέου. Δὲν ἐλάνθανεν αὐτούς, ὅτι κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις, ἐπειδὴ μέρος μὲν τοῦ τείχους εἶχε καταπέσῃ, ἄλλο δὲ ἦτο ἐτοιμόρροπον, ἡ δὲ φρουρά ἔνεκα τῶν πολλῶν νεκρῶν καὶ τραυματιῶν εἶχεν ἐξασθενήσῃ, δὲν θὰ ἐδύναντο ἐπὶ πλέον νὰ ὑπομείνωσι τὴν πολιορκίαν. Καὶ πρὸς τί νὰ διατηρήσωσι τὴν πόλιν, ἄφ' οὗ ἡ χώρα εἶχεν ἤδη ἀπολεσθῇ; ὁ δὲ λιμὴν, οὗ ἡ διατήρησις ἦτο σπουδαία χάριν τοῦ στόλου, ἐδύνατο ἀρκούντως νὰ ἐξασφαλισθῇ διὰ τῆς κατοχῆς τῆς Σαλμακίδος¹ καὶ τοῦ πρὸ τοῦ λιμένος βασιλικοῦ ἀνακτόρου, ὡς καὶ τῶν ἄλλων ὀχυρῶν θέσεων τῶν παρὰ τὸν Καρικὸν κόλπον· ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πόλιν. Περὶ μέσας νύκτας οἱ φύλακες τοῦ μακεδονικοῦ στρατοπέδου εἶδον φλόγας ὑψουμένας ὑπὲρ τὰ τείχη τῆς πόλεως, φυγάδες δὲ σωθέντες ἐκ τῆς πυρπολουμένης πόλεως πρὸς τὰς μακεδονικὰς προφυλακὰς ἀνήγγειλαν, ὅτι ὁ μέγας πύργος ὁ ἀνεγερθεὶς κατὰ τῶν μακεδονικῶν μηχανῶν, αἱ ἀποθήκαι τῶν ὅπλων καὶ αἱ συνοικίαι τῆς πόλεως αἱ παρακείμεναι εἰς τὰ τείχη ἐπυρπολοῦντο. Ἐβλεπον δὲ ὅτι καὶ σφοδρὸς ἄνεμος ἔτρεπε τὰς φλόγας πρὸς τὴν πόλιν καὶ ἔμαθον, ὅτι ἡ πυρκαϊὰ διεδίδετο διὰ παντὸς τρόπου ὑπὸ τῶν ἐν τῇ πόλει. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος διέταξεν εὐθύς, καὶ νυκτὸς οὔσης,

¹) Τὸ φρούριον τοῦτο ἡ Σαλμακίς Ἀρξιδανοῦ (Α', 23, 3) ἦτο κεχωρισμένον τῆς ἐν τῇ πόλει ἀκροπόλεως, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ σχεδίου τοῦ Newton (History of discoveries at Halicarnassus 1862.)

νά καταλάβωσι τὴν καιομένην πόλιν· καὶ ὅσοι μὲν ἡσυχολοῦντο περὶ τὸν ἐμπρησμόν ἐφρονέοντο, ἀντίστασιν δὲ οὐδαμοῦ εὔρον, οἱ δὲ ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν καταλαμβανόμενοι κάτοικοι οὐδὲν ἔπασχον. Τέλος ἐπεφάνη ἡ ἡώς· καὶ ἡ μὲν πόλις ἐξεκενώθη ὑπὸ τῶν πολεμίων, οὗτοι δὲ ὑπεχώρησαν εἰς τὴν Σαλμακίδα καὶ τὴν πρὸ τοῦ λιμένος κειμένην νῆσον, ὁπόθεν ἐδέσποζον τοῦ λιμένος καὶ ἀπὸ τοῦ ἀσφαλοῦς ἐδύναντο νὰ ἐνοχλῶσι τὰ κατηρειπωμένα μέρη τὰ ὑπὸ τῶν πολεμίων κατεχόμενα.

Ταῦτα κατενόησεν ὁ βασιλεὺς· ἵνα δὲ μὴ χρονοτριβῇ περὶ τὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου, ἥτις κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις οὐδὲν πλέον κρίσιμον ἀποτέλεσμα ἐδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ, διέταξεν, ἄφ' οὗ ἐτάφησαν οἱ κατὰ τὴν τελευταίαν νύκτα πεσόντες, τοὺς μὲν περὶ τὰς πολιορκητικὰς μηχανὰς νὰ προαπέλθωσιν εἰς τὰς Τράλλεις, τὰ δὲ τελευταῖα λείψανα τῆς πόλεως ἐκ θεμελίων νὰ καταστραφῶσιν, ἐπειδὴ τοσοῦτον ἐπιμόνως ἀντέστησαν πρὸς τὰ κοινὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὥς ἐκ τῆς ἐγγύτητος τῶν Περσῶν τῶν ἐν τῇ Σαλμακίδι καὶ Ἀρκονήσῳ ἀπέβαινον πάντως ἐπικίνδυνα· οἱ δὲ πολῖται διωκίσθησαν εἰς τὰς ἐξ κώμας, αἵτινες πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν εἶχον συνενωθῇ ὑπὸ τοῦ δυνάστου Μουσώλλου μετὰ τῆς ἑδρας αὐτοῦ¹. Ἡ Ἄδα ἔλαβε πάλιν τὴν σατραπείαν τῆς Καρίας, καὶ ἐπ' αὐτῆς αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις διετέλεσαν αὐτόνομοι καὶ ἀτελεῖς. Οἱ δὲ πόροι τῆς χώρας ὠρίσθησαν ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίδος. Ὁ Ἀλέξανδρος κατέλιπεν ὥς φυλακὴν αὐτῆς καὶ τῆς χώρας τρεῖς χιλιάδας μισθοφόρους καὶ διακοσίους περίπου ἵππεις ὑπὸ τὸν Πτολεμαῖον², ὅστις ἔλαβε τὴν ἐντολὴν ν' ἀποδιώξῃ πάντας τοὺς πολεμίους ἀπὸ τῶν παραλίων τῶν ὑπ' αὐτῶν ἔτι κατεχομένων, ἄφ' οὗ συνενωθῇ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Λυ-

¹) Τὸ ὑπὸ τοῦ Πλινίου (V. 29 § 107 ἐκδ. Ditlefsen) λεγόμενον ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐδῶρσεν εἰς τὴν Ἀλικαρνασσὸν ἐξ πόλεις, ἐν αἷς καὶ τὸν Πήδασον, ἀναφέρεται εἰς ὁμαί-
τέρους χρόνους.

²) Ἐπειδὴ ὁ Ἀρβιανὸς δὲν προσθέτει τοῦ πατρὸς τὸ ὄνομα, ἄδηλον εἶνε, τίς οὗτος ὁ Πτολεμαῖος· ἴσως εἶνε ὁ ἐν Ἰσσοῦ ἡγούμενος μιᾶς φάλαγγος ('Αρβιανοῦ B', 8, 4).

δίας, ἔπειτα δὲ ν' ἀρχίσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Σαλμακίδος διὰ περιχαρὰ κώσεως¹.

Ἐπῆλθεν ἡ ὁψία ὥρα τοῦ ἔτους μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐδύνατο νὰ θεωρήσῃ ὡς συντετελεσμένην τὴν κατάκτησιν τῶν δυτικῶν παραλίῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· διότι ἡ ἐλευθερία ἡ νεωστὶ ἰδρυθεῖσα ἐν ταῖς παραλίαις ἐλληνικαῖς πόλεσι καὶ αἱ μακεδονικαὶ φρουραὶ τῆς παρὰ τὸν Ἑλλησποντον Φρυγίας, τῆς Λυδίας καὶ Καρίας ἐξησφάλιζον ταύτας τὰς χώρας ἀπὸ νέων ἐπιθέσεων τοῦ περσικοῦ στόλου. Ὁ σκοπὸς λοιπὸν τῶν ἐφεξῆς πολεμικῶν ἐργασιῶν ἦτο ἔνθεν μὲν ν' ἀποκλείσωσιν αὐτὸν καὶ ἀπὸ τῶν μεσημβρινῶν παραλίῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἔνθεν δὲ νὰ καθυποτάξωσι τὰ ἐνδότερα ταύτης τῆς χώρας. Ἐπειδὴ δὲ δὲν προεβλέπετο μεγάλη ἀντίστασις οὔτε κατὰ τὰς παραλίας πόλεις, εἰς ἃς ἕνεκα τῆς ὥρας τοῦ ἔτους δὲν ἐδύνατο εὐκόλως νὰ ἔλθῃ βοήθεια ἐκ τῆς θαλάσσης, οὔτε κατὰ τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας, ἥτις πρὸ πολλοῦ εἶχε παντελῶς σχεδὸν κενωθῇ ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἦτο περιττὸν νὰ μετάρχη ὁλος ὁ στρατὸς τῆς ἐπιπόνου ταύτης στρατείας. Εἰς ταῦτα προσθετέον, ὅτι χάριν τῶν μεγάλων κινήσεων, δι' ὧν ἔμελλε ν' ἀρχίσῃ ἡ ἐκστρατεία τοῦ ἐπιόντος ἔτους, ἔπρεπεν ὁ στρατὸς νὰ ἐνισχυθῇ διὰ νέων καὶ ἀκμαίων στρατιωτῶν ἐκ τῆς πατρίδος. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ στρατιᾷ ὑπῆρχον πολλοὶ νεόγαμοι στρατιῶται, οὗτοι ἀφείθησαν ἐπ' ἀδείᾳ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν πατρίδα, ἕνα διέλθωσι τὸν χειμῶνα μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων. Τὴν δὲ ἀρχηγίαν αὐτῶν ἀνέλαβον τρεῖς νεόγαμοι ἐκ τῶν στρατηγῶν, Πτολεμαῖος ὁ Σελεύκου, εἰς τῶν σωματοφυλάκων τοῦ βασιλέως, τοῦ γηραιοῦ Παρμενίωνος ὁ γαμβρὸς Κοῖνος καὶ ὁ Μελέαγρος, ἀμφότεροι στρατηγοὶ τῆς φάλαγγος. Ἐλαβον δὲ τὴν ἐντολὴν μετὰ τῶν ἐν ἀδείᾳ νὰ συμπαραλάβωσιν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ νέους στρατιώτας, ὅσον οἶόν τε πλείστους, καὶ κατὰ τὸ ἔαρ νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸ Γόρδιον πρὸς τὴν μεγάλην στρατιάν. Δύναται τις νὰ φαντασθῇ, μετὰ ποίου ἐνθουσιασμοῦ

¹ Διοδώρου ΙΖ', 27.

ἔγειναν δεκταὶ αἱ ἄδεια αὐται, καὶ μετὰ πόσης χαρᾶς ἐδέχθησαν τοὺς ἐπανελθόντας πολεμιστὰς οἱ οἰκεῖοι αὐτῶν, καὶ ἤκουον διηγουμένους τὰς πράξεις αὐτῶν καὶ τὰ περὶ τοῦ βασιλέως καὶ περὶ τῶν λαφύρων καὶ τῶν ὠραίων χωρῶν τῆς Ἀσίας ἐφαίνετο, ὡς ἂν ἡ Ἀσία καὶ ἡ Μακεδονία ἔπαυσαν τοῦ νὰ εἶνε μακρὰν καὶ ἀλλότριαι ἀλλήλων.

Ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὑπολειφθέντων κινητῶν στρατευμάτων (διότι χίλιοι περίπου διετέθησαν ὡς φρουραὶ) ἐσχημάτισεν ὁ Ἀλέξανδρος δύο σώματα· τὸ ἑλάττον τούτων ὑπὸ τὸν Παρμενίωνα, συγκείμενον ἐκ Μακεδόνων καὶ Θεσσαλῶν ἱππέων, ἐκ τῶν συμμαχικῶν¹ στρατευμάτων καὶ ἐκ τῶν περὶ τὰς ἀμάξας καὶ τὰς μηχανάς, ἐπορεύθη διὰ Τράλλεων εἰς τὰς Σάρδεις, ἵνα διαχειμάσῃ ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Λυδίας, καί, ἀρχομένου τοῦ ἔαρος, ν' ἀπέλθῃ εἰς τὸ Γόρδιον. Τὸ δὲ μεῖζον σῶμα σχηματισθὲν ἐκ τῶν ὑπασπιστῶν, ἐκ τῶν τάξεων τῆς φάλαγγος, ἐκ τῶν Ἀγριάνων, τῶν τοξοτῶν καὶ Θρακῶν², ἀνέζευξεν, ἡγουμένου αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, ἵνα διέλθῃ καὶ καταλάβῃ τὰς παραλίους χώρας καὶ τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Οἱ Μακεδόνες, πορευόμενοι εἰς τὴν Λυκίαν, διήλθον διὰ τοῦ μεθοριακοῦ φρουρίου τῶν Ὑπάρνων, οὗ ἡ φρουρὰ συγκειμένη ἐξ ἐλλήνων μισθοφόρων, λαβοῦσα ἐλευθέραν ἀποχώρησιν, παρέδωκε τὸ φρούριον. Ἡ Λυκία ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κύρου ἦτο ἡνωμένη

1) Ἀρξιδιανῶν Α', 24, 3. Ἐπειδὴ οἱ Θεσσαλοὶ ἱππεῖς καὶ τὰ ἐλληνικὰ συμμαχικά στρατεύματα εἶχον μείνῃ περὶ τὸν σατραπὴν Κάλαν οὐδὲ ἐλέγχθη οἱ ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Ἀλικαρνασσόν, ἐνδεχόμενον εἶναι ὅτι ὁ Παρμενίων συμπαρέλαθεν αὐτοὺς πορευόμενος εἰς τὰς Σάρδεις. Ὅτι ὁ Κάλας ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ Βιθυνοῦ ἡγεμόνος Βᾶ, λέγεται μὲν ὑπὸ τοῦ Μένωνος ('Απόπ. 20 παρὰ C. Müller Frag. Hist. Graec. III, σ. 537), ἀλλ' ἡμαρτημένως ὀνομάζεται ὁ Κάλας στρατηγός.

2) Ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἱππεῖς ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ, ἔννοεῖται μὲν καὶ οἰκοθεν, ἐξάγεται δὲ καὶ ἐκ τοῦ Ἀρξιδιανῶν (Α', 28, 4). Ἀλλὰ δὲν εἶνε φανερόν ὅποιους τινὰς ἴσως ἴλας τινὰς τῶν σαριστοφόρων ἢ τοὺς Ὀδρύσας. Ἐπειδὴ δὲ οἱ μὲν Ἕλληνες σύμμαχοι ἐδόθησαν εἰς τὸν Παρμενίωνα, 3,000 δὲ μισθοφόροι ὑπελείφθησαν ἐν Καρίᾳ, τῶν δὲ ἀφθέντων ἐπ' ἀδείᾳ πολλοὶ ἦσαν βεβαίως φαλαγγῖται, κατ' ἀνάγκην αἱ περὶ τὸν Ἀλεξανδρον φάλαγγες θὰ ἦσαν ὀλιγοπληθεῖς.

μετὰ τοῦ περσικοῦ κράτους, ἀλλ' οὐ μόνον τὴν ἰδίαν αὐτῆς ὁμοσπονδικὴν πολιτείαν διετήρησε, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν ἀπέκτησε μέχρι τοσούτου, ὥστε μόνον ὠρισμένον τινὰ φόρον ἔπεμπεν εἰς τὰ Σοῦσα, ἕως οὗ τελευταῖον ὁ σατράπης τῆς Καρίας, καθ' ἃ ἐμνημονεύθη, συμπεριέλαβε καὶ τὴν Λυκίαν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν προσέθηκεν εἰς τὴν Λυκίαν καὶ τὴν ὀρεινὴν χώραν Μιλυάδα τὴν πρὸς τὴν Φρυγίαν συνορεύουσαν. Ἐπειδὴ δὲ περσικαὶ φρουραὶ δὲν ὑπῆρχον ἐν Λυκίᾳ, ὁ Ἀλέξανδρος δὲν εὗρεν οὐδὲν πρόσκομμα περὶ τὴν κατοχὴν τῆς ἐπαρχίας ταύτης τῆς ἐξεχούσης διὰ τὰς πολλὰς αὐτῆς πόλεις καὶ τοὺς λιμένας. Ἡ Τελμισσὸς καὶ πέραν τοῦ Ξάνθου ποταμοῦ τὰ Πίναρα, ἡ Ξάνθος, τὰ Πάταρα καὶ τριάκοντα μικρότερα χωρία τῆς ἄνω Λυκίας παρεδόθησαν εἰς τοὺς Μακεδόνας. Μετὰ δὲ τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος ἀνῆλθε πρὸς τὰς πηγὰς τοῦ Ξάνθου εἰς τὴν χώραν Μιλυάδα¹. Ἐνταῦθα ἐδέχθη πρεσβείαν τῶν Φασηλιτῶν, οἵτινες ἔπεμψαν πρὸς αὐτὸν κατὰ τὰ ἐλληνικὰ ἔθιμα χρυσοῦν στέφανον, καὶ πρέσβεις πολλῶν πόλεων τῆς Κάτω Λυκίας, αἵτινες, ὡς ἐκεῖνοι, ἐζήτουν εἰρήνην καὶ φιλίαν. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς Φασηλίτας (ὧν συμπολίτης ἦτο ὁ φίλος αὐτοῦ ποιητὴς Θεοδόκτης ὁ νεωστὶ ἐν Ἀθήναις ἀποθανών, τοῦ ὁποῦ ἐζήτει ὁ πατήρ²), ὑπεσχέθη νὰ ἔλθῃ πρὸς αὐτοὺς καὶ ν' ἀναπαυθῇ χρόνον τινὰ αὐτόθι. Παρὰ δὲ τῶν πρέσβεων τῶν Λυκίων, τοὺς ὁποίους οὐχ ἤττον φιλικῶς ὑπέδεχθη, ἀπήτησε νὰ παραδώσωσι τὰς πόλεις αὐτῶν εἰς ἐπὶ τούτῳ σταλησομένους. Ἐπειτα διώρισε σατράπην τῆς Λυκίας καὶ τῆς ἀνατολικῶς αὐτῆς παρακειμένης παραλίας χώρας Νέαρχον τὸν

¹) Ἀῤῥιανῶ Ἀ', 24, 5 «ἐν ἀκμῇ ἤδη τοῦ χειμῶνος». Ἡ χώρα Μιλυὰς ἐκτείνεται, λέγει ὁ Στράβων, ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν Τερμησσὸν στενῶν καὶ τῆς ὑπερθεῖν μέχρι τοῦ Ταύρου παρὰ τὰ Ἰσινδα κειμένης χώρας μέχρι Σαγαλασσοῦ καὶ Ἀπαμείας. [Ὁ Στράβων ΙΓ', σ. 631 λέγει «Μιλυὰς δ' ἐστὶν ἡ ἀπὸ τῶν κατὰ Τερμησσὸν στενῶν καὶ τῆς εἰς τὸ ἐντὸς τοῦ Ταύρου ὑπερθέσεως δι' αὐτῶν ἐπὶ Ἰσινδα παρατείνουσα ὀρεινὴ μέχρι Σαγαλασσοῦ καὶ τῆς Ἀπαμείων χώρας» Σ. Μ.].

²) Σουῖδαν ἐν λ. (Westermann Biographi σ. 147). Τοῦ ὁμωνύμου υἱοῦ αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐγκώμιον Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἡπειρώτου.

Ἀμφιπολίτην, ἐκ Κρήτης καταγόμενον¹. Ἐκ μεταγενεστέρων γεγονότων μανθάνομεν, ὅτι κατὰ τούτους τοὺς χρόνους μοῖρά τις λυκίων νηῶν εὐρίσκετο ἐν τῷ περσικῷ στόλῳ· πρέπει δὲ νὰ παραδεχθῇ τις, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀπήτησε τὴν ἀνάκλησιν αὐτῶν, εἴτε ὡς προϋποτιθέμενον ἀποτέλεσμα τῆς συνομολογηθείσης συμβάσεως, εἴτε ὡς ὅρον τῶν ὅσα παραχώρησε· διότι εἶνε ἀναμφίβολον, ὅτι οἱ Λύκιοι ἢ Τερμίλαιοι, ὡς αὐτοὶ ἑαυτοὺς ὠνόμαζον, διετήρησαν τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν καὶ εὐσύντακτον σύστημα, καθ' ὃ εἴκοσι τρεῖς πόλεις ἔχουσαι ἐκάστη βουλὴν καὶ δῆμον καὶ «στρατηγὸν» ἐπὶ τῆς διοικήσεως, ὅστις ἴσως ὠνομάζετο διὰ τοῦ λυκιακοῦ ὀνόματος τοῦ «βασιλέως» τῆς πόλεως, συνήρχοντο εἰς κοινὸν συνέδριον, ἐν ᾧ αἱ μὲν μέγισται ἐξ πόλεις ἦσαν κύριαι τριῶν ψήφων ἐκάστη, αἱ δὲ μέσαι δύο καὶ αἱ μικραὶ μιᾶς· κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν διενέμοντο καὶ οἱ ὁμοσπονδικοὶ φόροι· πρόεδρος τῆς συμπολιτείας ἦτο ὁ «λυκίαρχος», ὅστις ἴσως ὠνομάζετο ὡσαύτως «βασιλεὺς»· οὗτος δὲ καὶ οἱ λοιποὶ ἄρχοντες καὶ δικασταὶ τῆς συμπολιτείας προεχειρίζοντο δι' ἐκλογῆς τῶν συνέδρων².

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἐπορεύθη εἰς τὴν Φάσηλιν. Ἡ πόλις αὕτη, ὠρικῆς οὖσα καταγωγῆς καὶ ἀρκούντως ἰσχυρά, ὅπως διατηρηθῇ ἐν τῷ μέσῳ τῶν Λυκίων ὡς ἐλληνικὴ πόλις, ἔκειτο λίαν εὐθέτως παρὰ τὸν Παμφύλιον κόλπον, ἔχουσα τρεῖς λιμένας, εἰς οὓς ὤφειλε τὸν πλοῦτον αὐτῆς. Πρὸς δυσμὰς ἀνυψοῦνται τὰ ὄρη εἰς πολλὰ ἀλλεπαλήλως ὑπερκείμενα ἄνδρα³ μέχρις ἐπτακισ-

¹) Ἀρῆδιανῷ Γ', 6, «σατραπεῖαν Λυκίας καὶ τῆς ἐχομένης Λυκίας χώρας ἔστε ἐπὶ τὸν Ταῦρον τὸ ὄριον» Δὲν κατέστησε λοιπὸν αὐτὸν Λυκίαρχον.

²) Στράβωνος ΙΔ', σ. 664· Τὴν ὀνομασίαν στρατηγὸς περὶ μιᾶς ἐκάστης πόλεως μαρτυρεῖ ὁ Δίων Κάσιος ΜΖ' 34. Αἱ δὲ ἐπιγραφαὶ (Corp. Inscr. Graec. n° 4270, 4303 h. x. α.) ἀναγράφουσιν ἀπλῶς «ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος» περὶ ἐκάστης πόλεως. Ἡ δὲ ὀνομασία Λυκίαρχος ἀπαντᾷ παρὰ Στράβωνι καὶ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (Corp. I. Graec. III, n° 4198, 4247). Ὁ δὲ Θεόπομπος ('Απόσπ. 111) δμνλεῖ περὶ βασιλέως Περικλέους, καὶ τὸ ἐν Corp. I. Graec. III n° 4269 ἐπίγραμμα ἐπὶ τῇ νίκῃ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀρπάγου (περὶ τὴν 'Ολ. 100) λέγει ὅτι ὁ νικητὴς ἔδωκεν ἐκ τῶν λαφύρων «τοῖς συγγενέσι τῆς βασιλείας».

³) Δι' ὃ καὶ Κλίμαξ ὠνομάζοντο (Στράβωνος ΙΔ' σ. 666). Σ. Μ.

χιλίων ποδῶν, ἐκτεινόμενα ἐν σχήματι ἀσθενοῦς τόξου περὶ τὸν Παμφύλιον κόλπον μέχρι Πέργης καὶ καταπίπτοντα εἰς τὸν αἰγιαλὸν τῆς θαλάσσης τόσον πλησίον, ὥστε πολλαχοῦ ἡ ὁδὸς τότε μόνον δὲν καλύπτεται ὑπὸ τῶν κυμάτων, ὅταν ὁ βόρειος ἄνεμος ἀποδιώκῃ τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῆς ἀκτῆς. Ἐὰν δέ τις θέλῃ ν' ἀποφύγῃ ταύτην τὴν ὁδόν, ὀφείλει νὰ διέλθῃ τὴν πολὺ ἐπιπονωτέραν καὶ μακροτέραν τὴν διὰ τῶν ὁρέων. Ἀλλ' αὕτη ἀκριβῶς τότε ἦτο κεκλεισμένη ὑπὸ πεισιδικῆς τινος φυλῆς, ἥτις κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ὅρου εἶχεν οἰκοδομήσῃ φρούριον, ἐξ οὗ ἠνώχλει τοὺς Φασηλίτας δι' ἐπιδρομῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Φασηλιτῶν προσέβαλε καὶ κατέστρεψε τὴν φωλεάν ταύτην τῶν ληστῶν. Τὴν αἰσίαν ταύτην ἀπαλλαγὴν τῆς πολλάκις τάλαιπωρηθείσης πόλεως καὶ τὰς νίκας τοῦ Μακεδόνης βασιλέως ἐώρτασαν ἐν χαρᾷ καὶ εὐωχίαις· διότι ἀπὸ τῶν νικῶν τοῦ Κίμωνος παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα νῦν πρῶτον εἶδεν ἡ πόλις ἐλληνικὸν στρατόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, φαίνεται, κατὰ ταύτας τὰς ἡμέρας ὑπῆρξε πολὺ εὐθυμος· διότι ἀναστὰς μετὰ δεῖπνον μετὰ τῶν πιστῶν αὐτοῦ φίλων κωμάζων ἐπορεύθη εἰς τὴν ἀγοράν, ὅπου ἀνέκειτο ὁ ἀνδριάς τοῦ Θεοδέκτου, καὶ ἐκόσμησεν αὐτὸν ἐπιθρίψας πολλοὺς στεφάνους ἀνθέων, τιμῶν τὴν μνήμην τοῦ ἀγαπητοῦ ἀνδρός¹.

Κατὰ ταύτας ἀκριβῶς τὰς ἡμέρας ἀνεκαλύφθη κακοῦργός τις ἐπιβουλῇ, τοσοῦτον μᾶλλον κακοῦργος, καθόσον προῆλθεν ἐξ ἐνὸς τῶν ἐπιφανεστάτων στρατηγῶν, εἰς ὃν ὁ Ἀλέξανδρος μεγάλα μὲν εἶχε συγχωρήσῃ, μείζονα δὲ ἐμπιστευθῇ. Ὁ βασιλεὺς πολλάκις μὲν εἶχεν εἰδοποιηθῇ, πρὸ μικροῦ δὲ καὶ ἡ Ὀλυμπιάς ἐν τινὶ ἐπιστολῇ ἐξώρκισε τὸν υἱόν της νὰ φυλάττεται ἀπὸ πρῶν ἐχθρῶν, οὓς νῦν ἐνόμιζε φίλους του.

Ὁ προδότης ἦτο Ἀλέξανδρος ὁ Λυγκηστής, ὅστις δολίως καὶ ἐπιμόνως ἐνέθαλπε τὰς ἀμφιβόλους ἀξιώσεις τοῦ γένους του ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς ἐξουσίας. Ὑποπτευθεὶς ὡς ἐξ ἴσου συμμετασχὼν τῆς συνωμοσίας ἐκείνης πρὸς δολοφονίαν τοῦ βασιλέως

¹) Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΙΖ'.

Φιλίππου, ἕνεκα τῆς ὁποίας δύο ἀδελφοί του ἐτιμωρήθησαν διὰ θανάτου, αὐτός, ἐπειδὴ πρῶτος ὑπετάχθη εἰς τὸν υἱὸν τοῦ δολοφονηθέντος καὶ προσηγόρευσεν αὐτὸν βασιλέα, οὐ μόνον ἀτιμώρητος ἔμεινεν, ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος καὶ παρ' ἑαυτῷ ἐκράτησεν αὐτόν, καὶ οὐκ ὀλίγας σπουδαίας διοικήσεις ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν καὶ τελευταῖον ἔτι τὴν ἀρχηγίαν τοῦ θεσσαλικοῦ ἱππικοῦ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τὴν ἐναντίον τῶν χωρῶν τοῦ Μέμνονος καὶ τῆς Βιθυνίας. Ἀλλὰ καὶ αὕτη τοῦ βασιλέως ἡ ἐμπιστοσύνη δὲν ὑπῆρξεν ἱκανὴ νὰ μεταβάλῃ τοῦ μοχθηροῦ ἀνδρὸς τὴν γνώμην. ἡ συνείδησις ἐγκλήματος ματαιωθέντος μὲν ἀλλὰ μὴ μεταγνώσθέντος, ἡ ἀνίσχυρος ἀλαζονεία ἡ ἔτι μᾶλλον πληγεῖσα ὑπὸ τῆς μεγαλοφυχίας τοῦ ὑπερευδαίμονος νεανίου, ἡ ἀνάμνησις τῶν δύο ἀδελφῶν, ὧν τὸ αἷμα ἐχύθη ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ σκοποῦ, ἡ ἰδίᾳ αὐτοῦ φιλαρχία, ἥτις τοσοῦτον σκληρότερον τὸν ἐβασάνιζεν, ὅσον μᾶλλον ἄπελπις ἦτο, ἐν ἐνὶ λόγῳ ὁ φόβος, τὸ μῖσος, ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ φόβος θὰ ἦσαν τὰ ἐλατήρια τὰ κινήσαντα τὸν Λυγκηστὴν νὰ συνάψῃ πάλιν, ἢ ἴσως νὰ μὴ διακόψῃ τὰς πρὸς τὴν περσικὴν αὐλὴν σχέσεις του. Ἐκεῖνος ὁ Νεοπτόλεμος, ὅστις ἔπese μαχόμενος ἐν Ἀλικαρνασσῷ ὑπὲρ τῶν Περσῶν, ἦτο ἀνεψιός του. Διὰ δὲ τοῦ Ἀμύντου τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀντιόχου, ὅστις φυγαδευθεὶς ἐκ τῆς Μακεδονίας, ἅμα τῇ προσεγγίσει τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ ἔφυγεν ἐκ τῆς Ἐφέσου πρῶτον μὲν πιθανῶς εἰς τὴν Ἀλικαρνασσόν, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν περσικὴν αὐλὴν, ὁ Ἀλέξανδρος ἔπεμψεν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα γραπτὰς καὶ προφορικὰς προτάσεις, καὶ ὁ Σισίνης, εἰς τῶν ἐμπίστων τοῦ Δαρείου, ἦλθεν εἰς τὰς ἔμπροσθεν ἐπαρχίας, λόγῳ μὲν ἵνα κομίσῃ διαταγὰς πρὸς τὸν Ἀτιζύην τὸν σατράπην τῆς μεγάλης Φρυγίας, ἔργῳ δὲ φέρων μυστικὰς ἐντολάς, καὶ πρὸ πάντων ὅπως εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ κατασκηνώματα τοῦ θεσσαλικοῦ ἱππικοῦ. Συλληφθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Παρμενίωνος, ὡμολόγησε τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, καὶ προσαχθεὶς ἐν φυλακῇ εἰς τὴν Φάσηλιν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, ἐδήλωσεν ὡς ἐξῆς, ὅτι ἐν ὀνόματι τοῦ μεγάλου βασιλέως ἔμελλε νὰ ὑποσχεθῇ εἰς

τὸν Λυγκηστὴν χίλια τάλαντα καὶ τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας, ἂν ἐδολοφόνει τὸν Ἀλέξανδρον.

Πάραυτα ὁ βασιλεὺς συνεχάλεσε τοὺς φίλους, ἵνα μετ' αὐτῶν συμβουλευθῇ, τί πρέπει νὰ γείνη περὶ τοῦ κατηγορουμένου. Ἡ δὲ γνώμη αὐτῶν ὑπῆρξεν, ὅτι καὶ πρότερον ἤδη δὲν ἔπραξε καλῶς, ἐμπιστευθεὶς τὸ ἄνθος τοῦ ἵππικοῦ εἰς ἄνδρα τοσοῦτον ἀμφίβολον, ἀλλὰ τανῦν νομίζουσιν, ὅτι εἶνε ἀναγκαιότατον νὰ γείνη παρευθὺς τοῦλάχιστον ἀβλαβής, πρὶν προσελκύσῃ περισσώτερον εἰς ἑαυτὸν τοὺς Θεσσαλοὺς ἵππεῖς, καὶ περιπλέξῃ αὐτοὺς εἰς τὰς προδοτικὰς ἐνεργείας του. Μετὰ ταῦτα ἀπεστάλη πρὸς τὸν Παρμενίωνα εἰς τῶν πιστοτάτων ἀξιωματικῶν, ὁ Ἀμφοτερὸς ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κρατέρου. Μεταμφιεσθεὶς εἰς ἐγγώριον, ἵνα μὴ ἀναγνωρισθῇ, καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ τινων Περγαίων, ἔφθασεν ἀγνώριστος εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον. Ἀφ' οὗ δὲ εἶπε τὰς ἐντολάς του — διότι ὁ βασιλεὺς δὲν ἠθέλησε νὰ ἐμπιστευθῇ τόσον ἐπικίνδυνα πράγματα εἰς ἐπιστολήν, ἥτις εὐκόλως ἐδύνατο νὰ συλληφθῇ καὶ νὰ γείνη κατάχρησις αὐτῆς — ὁ Λυγκηστὴς ἀνηρπάσθη ἀθροῦςως καὶ ἐφυλακίσθη. Ὁ βασιλεὺς καὶ νῦν ἔτι ἀνέβαλε τὴν περὶ αὐτοῦ κρίσιν, τὸ μὲν ἐξ ἀνασκοπῆς πρὸς τὸν Ἀντίπατρον, τοῦ ὁποίου γαμβρὸς ἦτο ὁ προδότης, ἰδίως δὲ ἵνα μὴ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς ταραχοποιούς φήμας ἐν τε τῷ στρατῷ καὶ ἐν Ἑλλάδι¹.

Μετὰ ταύτην τὴν χρονοτριβὴν ὁ στρατὸς ἀνέζευξεν ἐκ τῆς Φασηλίτιδος, πορευόμενος εἰς τὴν Παμφυλίαν καὶ τὴν σπουδαιοτάτην τῆς χώρας πόλιν Πέργην. Καὶ μέρος μὲν τοῦ στρατοῦ προαπέστειλεν ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τῆς μακρᾶς καὶ ἐπιπόνου ὁρεινῆς ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν κατέστησε διὰ τῶν Θρακῶν εὐδατον, τοῦλάχιστον χάριν τοῦ πεζικοῦ, αὐτὸς δέ, ὡς φαίνεται, μετὰ τῶν ἵππέων καὶ μέρους τῶν βαρέως ὀπλισμένων πεζῶν εἰσῆλθεν εἰς τὴν παραλίαν ὁδόν· καὶ ἦτο τὸ ἐγχείρημα ὄντως τολμηρόν· διότι νῦν μάλιστα ἐν καιρῷ χειμῶνος ἡ ὁδὸς ἐκαλύπτετο ὑπὸ τῶν κυμάτων. Δι' ὅλης δὲ τῆς ἡμέρας εἶχον νὰ βαδίζωσιν ἐν τῷ ὕδατι, βαπτιζόμενοι

¹) Ἀῤῥιανοῦ 25. Διοδώρου ΙΖ', 32. 80. Κουρτίου VII, 1 κτλ.

πολλάκις μέχρι τοῦ ὀμφαλοῦ· ἀλλὰ τὸ παράδειγμα καὶ ἡ παρουσία τοῦ βασιλέως, ὅστις ἡγνόμενος τὴν λέξιν « ἀδύνατον », ἐκίνησε τὴν ἀμίλλαν τῶν στρατιωτῶν, ὥπως ὑπομείνωσι πάντα μόχθον μετὰ φαιδρότητος καὶ καρτερίας, καὶ ὅτε τέλος ἔφθασαν εἰς τὸ τέρμα τῆς ὁδοῦ, στρέψαντες ὀπίσω τὰ βλέμματα πρὸς τὰ ἀφρίζοντα κύματα τῆς ἀγρίας θαλάσσης, τότε ἐνόμισαν, ὅτι ἦτο θαῦμα, ὅπερ οἱ θεοὶ ἐτέλεσαν διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἔκθαμβοι κατενόησαν, τί ἐδύναντο καὶ αὐτοί, ἀγόμενοι ὑπὸ τοῦ ἥρωικοῦ βασιλέως. Ἡ ἀγγελία τῆς στρατείας ταύτης διεδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τὸ μυθωδέστερον κοσμηθεῖσα· ὁ βασιλεὺς, ἔλεγον, παρὰ τὸν σφοδρὸν νότιον ἄνεμον, ὅστις ἀνεῖρει τὸ ὕδωρ μέχρι τῶν ὀρέων, κατέβη εἰς τὴν παραλίαν, καὶ αἰφνης ὁ ἄνεμος μετετράπη, καὶ τὸ ὕδωρ ἀπεμακρύνθη ὑπὸ τοῦ βορρᾶ· ἄλλοι μάλιστα διετήνουντο, ὅτι ἀβρόχοις ποσὶν ὠδήγησε τὸν στρατὸν αὐτοῦ διὰ θαλάσσης· καὶ ὁ περιπατητικὸς Καλλισθένης, ὅστις πρῶτος συνέγραψε τὴν ἱστορίαν τούτων τῶν πολέμων, καθ' οὓς καὶ αὐτὸς παρέστη, προήχθη μέχρι τοῦ νᾶ εἶπε, ὅτι ἡ θάλασσα θέλουσα νὰ προσκυνῇ τὸν βασιλέα, ὑπεκλίθη πρὸ αὐτοῦ¹. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος ἔγραψε πρὸς τὴν μητέρα του (ἂν ἡ ἐπιστολὴ εἶνε γνησίᾳ²) τοὺς ἀπλουστάτους λόγους, ὅτι ὠδοποίησε τὴν λεγομένην Κλίμακα — οὕτως ὠνομάζετο τὸ ὄρος ἐκεῖνο τῆς Παμφυλίας — καὶ διῆλθεν αὐτὴν ὁρμήσας ἐκ Φασηλίδος.

Οὕτως εἰσῆλθεν ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν παραλίαν ἐκείνην χώραν τῆς Πισιδίας τὴν ὀνομαζομένην Παμφυλίαν. Ἡ παράκτιος αὕτη ταινία, ἥτις πρὸς βορρᾶν περιστέφεται ὑπὸ τοῦ ὄρους Ταύρου, ἐκτείνεται μέχρι πέραν τῆς πόλεως Σίδης, ὅπου τὸ ὄρος καταπίπτει μέχρις αὐτῆς τῆς παραλίας, καὶ ἔπειτα στρεφόμενον πρὸς τὰ βορειοανατολικά, ὑψοῦται ὑπερθεῖν τῆς Κιλικίας,

¹ Ὁ Καλλισθένης (Ἀπόσπ. 25) μεταχειρίζεται τὸν τεχνικὸν ὄρον τοῦ τρόπου τούτου τοῦ περικοῦ σεβασμοῦ λέγων « ἵνα ἐν τῷ ὑποκυρτοῦσθαί πως δοκῇ προσκυνεῖν ».

² Πλουτάρχου Ἀλεξ. 12' « ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ὠδοποιῆσαι φησι τὴν λεγομένην Κλίμακα καὶ διελθεῖν ὁρμήσας ἐκ Φασηλίδος ».

τῆς πρώτης πέραν τοῦ Ταύρου χώρας· ὥστε ὁ Ἀλέξανδρος κατέ-
χων τὴν Παμφυλίαν ἐδύνατο νὰ εἴπῃ, ὅτι συνετέλεσε τὴν ὑπο-
ταγὴν τῆς ἐντεῦθεν τοῦ Ταύρου παραλίας. Ἡ Πέργη, ἥτις ἦτο
ἡ κλεῖς τῆς πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς ὑπερβάσεως τῶν ὁρέων πρὸς
τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, παρεδόθη, ἡ δὲ πόλις Ἀσπενδος
ἔπεμψε πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα, προσφέρονσα τὴν παράδοσιν
αὐτῆς καὶ ἐν ταῦτῳ παρακαλοῦσα νὰ μὴ κατασταθῇ ἐν αὐτῇ μα-
κεδονικὴ φρουρά. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐδέχθη τὴν παράκλησιν
ταύτην ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅτι ἡ Ἀσπενδος πλὴν τῆς παραδόσεως
ὠρισμένου ἀριθμοῦ ἵππων, ὅσους ἔδιδεν ὡς φόρον εἰς τὸν βασιλέα
τῶν Περσῶν, ἔμελλε νὰ καταβάλλῃ καὶ πεντήκοντα τάλαντα εἰς
ἀμοιβὴν τῶν στρατιωτῶν. Αὐτὸς δὲ ἐπορεύθη εἰς τὴν Σίδην, τὴν
μεθοριακὴν πόλιν τῆς Παμφυλίας, ἥτις ἄλλοτε ἐκτίσθη ὑπὸ ἀποί-
κων ἐκ τῆς αἰολικῆς Κύμης· ἀλλ' ἡ γλῶσσα τούτων τῶν Ἑλ-
λῆνων ἦτο ἰδιόρρυθμος, διότι τὴν μὲν τῆς πατρίδος εἶχον λησμο-
νήσῃ, τὴν δ' ἐγχώριον δὲν εἶχον παραδεχθῇ¹. Ὁ Ἀλέξανδρος
κατέλιπεν εἰς ταύτην τὴν πόλιν φρουράν, ἄρχοντα δὲ καὶ ταύτης
καὶ πάσης τῆς παραλίας τοῦ Παμφυλίου κόλπου κατέστησε τὸν
Νέαρχον.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πέργην· θελήσας δὲ νὰ
ἐκπορθήσῃ τὸ ὀρεινὸν φρούριον Σύλλιον, κατεχόμενον ὑπὸ φρου-
ρᾶς ἐγχωρίων καὶ ξένων μισθοφόρων², ἀπέτυχεν· ἀλλ' ἐπέτρεψε

¹) Καὶ ταῦτα μὲν λέγει ὁ Ἀρριανὸς (Α', 27, 4). Τὰ δὲ ἀρχαῖα νομίσματα τῆς Σί-
δης φέρουσι γράμματα λεγόμενα ὅμοια πρὸς τὰ τῆς Παλμύρας (De Luynes Num. des
Satrapes, σ. 23). Περισσότεραν βιβλιογραφίαν ἴδ. παρὰ Imhoff-Blumer (ἐν τῇ
τοῦ v. Sallet Num. Zeitschrift, III. σ. 330).

²) Ἡ θέσις τοῦ φρουρίου τούτου εἶνε κατὰ τὸν Ἀρριανὸν μεταξὺ Ἀσπένδου καὶ Σί-
δης. Ἐκ τῆς ἐκφράσεως τοῦ Στράβωνος (ΙΔ', σ. 667) «πόλις ὑψηλὴ ὡς τοῖς ἐκ Πέργης
ἐποπτος» ὁ G. Hirschfeld (ἐν τοῖς Monatsbericht. der Berl. Akad. 1874. σ. 724)
ἀνεγνώρισε τὸ βραχὺ ὄρος φρούριον καὶ συνεπλήρωσε τὸ παρὰ Στράβωνι ἐλλεῖπον ὄνομα
Σύλλιον. Τὴν δὲ διάλεκτον τῶν πόλεων τούτων διδασκόμεθα ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Σουλ-
λίου, ἥς νέον ἀπόγραφον ἐξέδωκεν ὁ Hirschfeld καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων νομισμάτων
ἐπιγραφῶν: ΣΕΛΥΝΙΥΣ ἀντὶ τοῦ Σύλλιον, ΕΣΤΦΕΔΗΥΣ ἀντὶ τοῦ Ἀσπένδου, ΠΡΕΠΙΑΣ
ἀντὶ τοῦ Πέργης. (Friedländer ἐν τῇ τοῦ v. Sallet Num. Zeitschrift IV, σ.
298 ἐξ.).

τὴν κατὰ ληψιν αὐτοῦ εἰς τὸν τοποτηρητὴν του, ἐπειδὴ εἶχε λάβῃ ἤδη τὴν εἰδῆσιν, ὅτι οἱ Ἀσπένδιοι δὲν ἤθελον οὔτε τοὺς ἵππους νὰ παραδώσωσι, καθ' ἃ ὑπεσχέθησαν, οὔτε τὰ πεντήκοντα τάλαντα νὰ καταβάλωσι, καθ' ἃ ὑπεχρεώθησαν, ἀλλ' εἶχον παρασκευασθῇ πρὸς σπουδαίαν ἀντίστασιν. Πορευθεὶς δὲ κατὰ τῆς Ἀσπένδου, κατέλαβε τὴν ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐγκαταλειφθεῖσαν κάτω πόλιν· δὲν ἔλαβε δὲ ὑπ' ὄψιν οὔτε τὴν ὀχυρότητα τοῦ φρουρίου, εἰς ὃ οἱ Ἀσπένδιοι εἶχον καταφύγη, οὔτε τὴν ἔλλειψιν πολιορκητικῶν μηχανῶν, ὥστε νὰ εἶνε ἐνδοτικός, ἀλλ' ἀπέπεμψε τοὺς πρέσβεις, οὓς οἱ πολῖται ἐκπλαγέντες ὑπὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἔπεμψαν, ὅπως παραδοθῶσιν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς προτέρας συμβάσεως, καὶ παρήγγειλεν, ὅτι ἡ πόλις ὀφείλει πλὴν τῶν πρότερον ἀπαιτηθέντων ἵππων καὶ τῶν πεντήκοντα ταλάντων νὰ καταβάλῃ καὶ ἄλλα πεντήκοντα τάλαντα, καὶ νὰ παραδώσῃ τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν πολιτῶν ὡς ὁμήρους· περὶ δὲ τῆς χώρας, δι' ἣν κατηγορεῖται, ὅτι διὰ τῆς βίας ἀφῆρεσεν ἀπὸ τῶν γειτόνων, νὰ ὑποβληθῇ εἰς δικαστικὴν ἀπόφασιν, νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν κατὰ τὰς χώρας ἐκείνας τοποτηρητὴν τοῦ βασιλέως¹, καὶ νὰ τελῇ ἐτήσιον φόρον². Τὸ θάρρος τῶν Ἀσπενδίων παρευθὺς κατεβλήθη, καὶ ὑπετάγησαν.

Ὁ βασιλεὺς ἦλθε πάλιν εἰς τὴν Πέργην, καὶ ἐκεῖθεν ἐπορεύετο διὰ τῆς τραχείας ὄρεινῆς χώρας τῶν Πισιδῶν εἰς τὴν Φρυγίαν. Τὸ ὄρεινόν τοῦτο ἔθνος τὸ εἰς πολλὰ φύλα διηρημένον καὶ ἐν μέρει ὑπὸ γειτονικῶν ἐρίδων σπαρασσόμενον δὲν διενοεῖτο νὰ καθυποτάξῃ, ἐπερχόμενος ἀπὸ κοιλάδος εἰς κοιλάδα, ἀλλ' ἠρκέσθη ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον εἰς τὴν ἐκδίασιν τῆς διόδου καὶ τὴν ἐπίδειξιν τῆς ἰσχυρᾶς αὐτοῦ δυνάμεως, τὴν δὲ διαρκῆ ἀσφάλειαν τῆς οὕτω διανοιγθείσης ὁδοῦ μεταξὺ τῶν παραλίων τῆς Παμφυλίας καὶ τῆς

¹) Ἐκ τῶν τοῦ *Πολυβίου* Ε', 73 ἐδύνάτο τις νὰ ὑπολάβῃ ὅτι οἱ ἀδικηθέντες γείτονες ἦσαν οἱ Σιδῆται.

²) Ἀῤῥιανοῦ Α', 27, 4: «φόρους ἀποφέρειν ὅσα ἔτη Μακεδόσιν».

Φρυγίας ὤφειλε νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς διοικητὰς τῶν περὶ τὴν ὀρεινὴν χώραν ἐπαρχιῶν.

Ἡ ὁδός, τὴν ὁποίαν ἐξέλεξεν, ἄγει ἐκ Πέργης πρὸς δυσμὰς διὰ τῆς παραλίας πεδιάδος τῆς παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν ὀρέων, ἔπειτα δὲ εἰσέρχεται εἰς λίαν δύσβατον στενόν, ὅπερ δεσποζόμενον ὑπὸ τοῦ ὀρεινοῦ φρουρίου Τερμησοῦ¹, δύναται καὶ ὑπὸ ὀλίγων στρατιωτῶν νὰ κλεισθῇ καὶ ἐναντίον μεγάλου στρατοῦ. Ἡ ὁδὸς ἀνέρχεται παρὰ τὴν ἀπόκρημνον κλιτὺν ὄρους πρὸς τὰ ἄνω, ἔχουσα ἐκ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς ἄλλο ἐπίσης ἀπόκρημνον ὄρος ὑψηλότερον, ὀπίσω δὲ κατὰ τὴν ἔκβασιν μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν ὀρέων κεῖται ἡ πόλις. Ἀμφοτέρα ταῦτα τὰ ὄρη εὗρεν ὁ βασιλεὺς κατεχόμενα ὑπὸ τοσούτων βαρβάρων — οἷοι πᾶσα ἡ Τερμησσὸς εἶχεν ἐξέλθῃ — ὥστε προέκρινε νὰ στρατοπεδεύσῃ πρὸ τοῦ στενοῦ, πεποιθώς, ὅτι οἱ πολέμιοι βλέποντες τοὺς Μακεδόνας ἀναπαυομένους, δὲν ἤθελον θεωρήσῃ ὡς ἐπικείμενον τὸν κίνδυνον, καὶ ἀσφαλίσαντες τὸ στενὸν διὰ φυλάκων, ἤθελον ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πόλιν. Οὕτω καὶ ἔγεινε· τὸ μὲν πλῆθος ὑπεχώρησεν, ὀλίγοι δὲ τινες φυλακαὶ ἐφαίνοντο ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων. Πάραυτα τότε ὁ βασιλεὺς ὥρμησε μετὰ τῶν ἐλαφροτέρων πεζῶν², καὶ αἱ μὲν φυλακαὶ αἱ κατέχουσαι τὰ ὑψώματα ὑπεχώρησαν, ὁ δὲ στρατὸς διῆλθεν ἀκωλύτως τὸ στενὸν καὶ ἐστρατοπέδευσε πρὸ τῆς πόλεως. Ἐκεῖ ἤλθον εἰς τὸ στρατόπεδον πρέσβεις τῶν Σελγέων, οἵτινες Πισιδοὶ τὸ γένος ὄντες, ὡς καὶ οἱ Τερμησσεῖς, ἀλλὰ διηνεκῶς πρὸς αὐτοὺς ἐρίζοντες, ὡμολόγησαν πρὸς τὸν ἐχθρὸν τῶν ἰδίων ἐχθρῶν σύμβασιν καὶ φιλίαν, καὶ διετήρησαν αὐτὴν τοῦ λοιποῦ πιστῶς. Πρὸς ἐκπόρθησιν τῆς Τερμησοῦ θ' ἀπηγεῖτο μακροτέρα χρονοτριβή, ὥστε ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέζευξεν ἄνευ ἀναβολῆς.

¹) Ἡ Τερμησσὸς ἢ Τελμισσοῦς κατὰ τὸν *Στράβωνα* (ΙΔ', σ. 66) «ἐπιειμένη τοῖς στενοῖς, δι' ὧν ὑπέρβασίς ἐστιν εἰς τὴν Μιλυάδα» [Περὶ ταύτης ἴδ. Τόμ. Β', σ. 175, ἐνθα ὁ λόγος περὶ τῶν ἐν ἔτει 320 συμβάντων. Σ. Μ.]

²) Συμπαρέλαβε πρὸς τοῦτο «τούς τε τοξότας καὶ τὰς τῶν ἀκοντιστῶν τάξεις καὶ τῶν ὀπλιτῶν ὅσοι κουφότεροι» ὡς λέγει ὁ *Ἀρριανὸς* Α, 27, 8.

Ἐπορεύετο δὲ κατὰ τῆς πόλεως Σαγαλασσοῦ¹, ἣτις κατοικουμένη ὑπὸ τῶν μαχιμωτάτων πάντων τῶν Πισιδῶν, ἔκειτο ἐν τῇ ὑπωρείᾳ τοῦ ὑπερτάτου ἀνδῆρου τῶν πισιδικῶν Ἀλπεων, καὶ κρατεῖ τῆς εἰσόδου εἰς τὸ ὑψίπεδον τῆς Φρυγίας. Τὰ ὑψώματα τὰ πρὸς τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τῆς πόλεως κατεῖχον οἱ Σαγαλασσεῖς ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Τερμησέων, φράττοντες οὕτω τὴν ὁδὸν πρὸς τοὺς Μακεδόνας. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος παρέταξεν εὐθὺς τὸ μέτωπον τῆς ἐπιθέσεως, τάξας εἰς μὲν τὸ δεξιὸν κέρας τοὺς τοξότας καὶ Ἀγριᾶνας, μεθ' οὓς ἠκολούθουν οἱ ὑπασπισταὶ καὶ αἱ τάξεις τῆς φάλαγγος, εἰς δὲ τὸ ἄκρον τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τοὺς περὶ τὸν Σιτάλκην Θραῦκας. Καὶ τὴν μὲν ἡγεμονίαν τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος ἀνέθεσεν εἰς τὸν Λυγκηστὴν Ἀμύνταν², τὴν δὲ τοῦ δεξιοῦ ἀνέλαβεν αὐτός. Καὶ εἶχον ἤδη προχωρήσῃ μέχρι τοῦ ἀποτομωτάτου μέρους τοῦ ὄρους, ὅτε αἰφνης οἱ βάρβαροι ἐπέπεσον κατὰ στίφῃ ἐπὶ τῶν κεράτων τοῦ ἐπερχομένου στρατοῦ, καὶ τοσοῦτον μᾶλλον ἐπετύγχανον, καθ' ὅσον κατωφερεῖς ἔτρεχον ἐναντίον τῶν ἀνωφερῶς ἐπερχομένων. Οἱ τοξόται τοῦ δεξιοῦ κέρατος ὑπέστησαν τὴν σφοδροτάτην προσβολήν· πεσόντος δὲ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν, ἀλλ' οἱ Ἀγριᾶνες ἀντέστησαν, ἐπειδὴ καὶ τὸ βαρὺ πέζικόν ἐπλησίαζεν, ἡγουμένου τοῦ Ἀλεξάνδρου· τότε αἱ μὲν σφοδραὶ προσβολαὶ τῶν βαρβάρων ἐθραύοντο κατὰ τοῦ πυκνοῦ πλήθους τῶν ἀσπιδοφόρων· ἐν δὲ τῇ συμπλοκῇ οἱ ἐλαφρότερον ὥπλισμένοι Πισίδαι ὑπέκυπτον εἰς τὸν βαρὺν ὥπλισμόν τῶν Μακεδόνων· καὶ πεντακόσιοι μὲν αὐτῶν ἀπέθανον, οἱ δὲ ἄλλοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καὶ ὡς εἰδήμονες τῆς χώρας διέφυγον. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐξακολουθήσας τὴν πορείαν διὰ τῆς κυρίας ὁδοῦ κατέλαβε τὴν πόλιν.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Σαγαλασσοῦ ἐκυριεύθησαν καὶ τὰ ἐπί-

¹) Ὁρθῶς ἀνεγνώρισεν ὁ Leake (Asia minor, σ. 150) τὴν πόλιν ταύτην ἐν τῇ θέσει Aglasun (Aghlasun ἐν τῷ διφύλλῳ χάρτῃ τοῦ H. Kiepert).

²) Ὁ Ἀμύντας ἡγεῖτο συνήθως τῶν ἱλῶν τῶν σαρισφόρων. Οἱ ἱππεῖς δὲν προῆλθον εἰς μάχην «ὡς οὐκ ὠφελίμοι ἐν τῇ ὁσχωρίᾳ» (Ἀρῆϊανῶς Α', 28, 4).

λοιπα χωρία τῶν Πισιδῶν, τὰ μὲν κατὰ κράτος¹, τὰ δὲ συνθηκολογήσαντα, καὶ οὕτως ἡνοίχθη ἡ ὁδὸς πρὸς τὸ ὑψίπεδον, ἐξ οὗ ἄρχεται ἡ Φρυγία ἢ πέραν τῶν ὁρέων τῆς Σαγαλασσοῦ. Πρὸς ἀνατολὰς, ὅπου ἡ ὑψηλὴ αὕτη ἐπιφάνεια ταπεινοῦται, κεῖται ἡ λίμνη τοῦ Ἐγερδίου, ἰσομεγέθους πρὸς τὴν τῆς Κωνσταντίας, περιβαλλομένη ἐκ νότου καὶ ἀνατολῶν ὑπὸ ὑψηλῶν ὁρέων. Ὀκτὼ περίπου μίλια πρὸς δυσμὰς αὐτῆς κεῖται ἄλλη μικροτέρα λίμνη, ἡ Ἀσκανία, ἀπὸ τῆς βορείας ἄκρας τῆς ὁποίας εἰς ἀπόστασιν τριῶν μιλίων ἐκτείνεται λοφοσειρὰ καὶ κατὰ τὴν ἀρκτικήν αὐτῆς πλευρὰν κεῖνται αἱ πηγαὶ τοῦ Μαιάνδρου. Κατὰ δὲ τὰ στενά, δι' ὧν εἰσέρχεται τις εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Μαιάνδρου, κεῖται ἡ ἀρχαία πόλις Κελαιναί, ὅπου ἄλλοτε ὁ Ξέρξης, ἡττηθεὶς ἐν Ἑλλάδι καὶ κατὰ θάλασσαν, ὠκοδόμησεν ἰσχυρὰν ἀκρόπολιν, ὅπως ἀνακόψῃ τὴν ὁρμὴν τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἐλευθερωθείσης παραλίας. Ἀπὸ τότε δὲ ἦσαν αἱ Κελαιναὶ τὸ κέντρον τῆς Φρυγικῆς σατραπείας καὶ ἡ ἑδρα τοῦ σατράπου.

Ἐκεῖσε λοιπὸν ἐτράπη ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τῆς Σαγαλασσοῦ διελθὼν παρὰ τὴν Ἀσκανίαν λίμνην, ἔφθασε μετὰ πέντε σταθμοὺς εἰς τὴν πόλιν². Εὗρε δὲ τὴν ἀκρόπολιν, ἐπειδὴ ὁ σατράπης Ἀτιζύης εἶχε φύγῃ, κατεχομένην ὑπὸ χιλίων Καρῶν καὶ ἑκατὸν Ἑλλήνων μισθοφόρων· οὗτοι προέτειναν νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀκρόπολιν, ἂν κατὰ τὴν ῥητὴν ἡμέραν — ἣν καὶ ὠνόμασαν — δὲν ἤρχετο ἡ βοήθεια, ἣν εἶχον συνομολογήσῃ οἱ Πέρσαι νὰ πέμψωσιν εἰς αὐτούς³. Ὁ βασιλεὺς ἐδέχθη τὴν πρότα-

¹) Ὁ Διόδωρος (ΙΖ', 28) διηγεῖται ἐγγεῖρημά τι κατὰ τῶν Μαρμαρίων, ἀνῆκον ἐνταῦθα· ἀλλ' αἱ ῥηταὶ παρὰ Διοδώρῳ λεπτομέρειαι εἰς οὐδεμίαν τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ ἱστορουμένων πράξεων τούτου τοῦ χειμῶνος χωροῦσιν.

²) Τὰ ὑπὸ τοῦ Ξέρξου ἐνταῦθα οἰκοδομηθέντα βασιλεῖα μνημονεύει ὁ Ξενοφῶν ('Αναβ. Α', 2, 9). Ἡ δὲ Ἀσκανία λίμνη, ἄλμυρά, εἶνε ἡ Gendjelii — Göl, ἣν πολλοὶ ἐπεσκέφθησαν ἐπ' ἐσχάτων. Αἱ Κελαιναὶ ('Απάμεια Κιθωτός) κεῖνται 14 μίλια μακρὰν τῆς Σαγαλασσοῦ. Ὁ στρατὸς λοιπὸν ἐβάδιζε τρία μίλια καθ' ἑκάστην.

³) Ὁ Κούρτιος (ΠΙ, 1, 8) ὁμιλεῖ περὶ προθεσμίας οὐχὶ ἀπιθάνου 60 ἡμερῶν. Δυστυχῶς αἱ πηγαὶ δὲν παρέχουσιν οὐδεμίαν πληροφορίαν περὶ τῶν σταθμῶν τῆς ἐξ Ἀλικαρνασοῦ εἰς Γόρδιον πορείας, ἀλλ' οὐδὲ περὶ χιόνων ἢ κακοκαιριῶν τῶν κατὰ τὰ ὄρη τῆς Πισιδίας γίνεται λόγος ἐν αὐταῖς.

σιν, μὴ δυνάμενος νὰ γείνη κύριος τῆς ἀκροπόλεως ἄνευ σπουδαίας χρονοτριβῆς· ὅσον δὲ ταχύτερον ἔφθανεν εἰς τὸ Γόρδιον καὶ παραλαβὼν τὰ ἐκεῖσε παραγγελθέντα νὰ συνέλθωσι μέρη τοῦ στρατοῦ προήλαυνεν εἰς τὸν Ταῦρον, τόσον μᾶλλον καθίστα ἀδύνατον τὴν βοήθειαν τῆς πόλεως. Κατέλιπε δὲ ἀπόσπασμα ἐκ χιλίων πεντακοσίων ἀνδρῶν εἰς τὰς Κελαινάς, καὶ ἀνέθεσε τὴν σατραπείαν τῆς Φρυγίας εἰς τὸν Ἀντίγονον τὸν υἱὸν τοῦ Φιλίππου, ὅστις μέχρι τοῦδε ἦτο ἀρχηγὸς τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, στρατηγὸν δὲ τούτων κατέστησε τὸν Βάλακρον, τὸν υἱὸν τοῦ Ἀμύντου.

Μετὰ δεκαήμερον ἀνάπαυσιν ἐν Κελαιναῖς ἐπορεύθη εἰς τὸ Γόρδιον παρὰ τὸν Σαγγάριον, ὅθεν ὁρμαῖται ἡ μεγάλη ὁδός, ἣτις ὑπερβάσα τὸν Ἄλυν ἄγει διὰ τῆς Καππαδοκίας εἰς τὰ Σοῦσα.

Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἑκτασιν βεβαίως δὲν ἦσαν μεγάλα, ὅσα ὁ Ἀλέξανδρος κατώρθωσε κατὰ τὸ πρῶτον τοῦτο ἔτος τοῦ πολέμου, καὶ οἱ ἐν Ἑλλάδι πολιτευόμενοι καὶ ἐμπειροπόλεμοι θὰ τὸν ἐμυκτηρίζον, ἀκούοντες ὅτι ἡ ἐν Γρανικῷ νίκη ἢ τοσοῦτον ἐξυμνηθεῖσα οὐδὲν ἄλλο προσεπόρισεν, εἰμὴ τὴν κατάκτησιν τῆς δυτικῆς καὶ τοῦ ἡμίσεος τῆς μεσημβρινῆς μικρασιατικῆς παραλίας, τὴν ὅποιαν ὀρθῶς λογιζόμενος ὁ Μέμνων ὠλιγώρησεν, ἵνα γείνη ἐν τῷ μεταξύ κύριος τῆς θαλάσσης καὶ τῶν νήσων, καὶ διακόψη οὕτως τὴν συγκοινωνίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τῆς Μακεδονίας.

Ἀλλὰ τὰ αἷτια, δι' ἃ ὁ Ἀλέξανδρος ἔπραξεν οὕτως, εἶνε πρόδηλα. Ὁ σκοπὸς αὐτοῦ ἦτο πᾶν ἄλλο ἢ νὰ καταλάβῃ ὅσον οἶόν τε πλείονεράς χώρας καὶ νὰ εἰσδύσῃ ὅσον οἶόν τε βαθύτερον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐν ὅσῳ ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Περσῶν ἐθαλασσοκράτει, καὶ ἐδύνατο νὰ ὑποκινήσῃ ἐν Ἑλλάδι ἀνυπολογίστους ταραχάς. Ἀρκετὸν ἦτο ὅτι διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς πρώτης αὐτοῦ μεγάλης μάχης ἀπέκλεισεν αὐτὴν ὀλοσχερῶς ἀπὸ τῆς παραλίας καὶ τῶν λιμένων, ὁπόθεν ὁρμωμένη θὰ ἐδύνατο νὰ τὸν ἀπειλῇ ἐκ τῶν νώτων, ἂν διὰ τῆς δευτέρας ἐκστρατείας προέβαινε περαιτέρω.

Τὸ ἀληθὲς εἶνε, ὅτι ὁ τρόπος τῆς προελάσεως αὐτοῦ ἦτο πολὺ

διάφορος τῶν ἐλληνικῶν παραδόσεων. Ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τοῦ Κίμωνος καὶ Περικλέους μόλις ἐτόλμησεν ἐκάστοτε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα πέραν τῶν παραλίων πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· καὶ ἂν ἔπραξαν τοῦτο οἱ Σπαρτιᾶται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Θίβρωνος καὶ Ἀγησιλάου, ἢ καὶ ὁ Χάρης καὶ Χαρίδημος, ἔχοντες τὴν δύναμιν τῆς δευτέρας ἀττικῆς συμμαχίας, ἀλλὰ μετὰ τινὰς λεηλασίας καὶ ἀργυρολογίας ἐπανῆλθον πάλιν ὀπίσω· τοῦ δὲ Ἀλεξάνδρου τὰ στρατιωτικὰ μέτρα ἀπεσκόπουν εἰς ὀριστικὴν κατοχὴν καὶ διαρκῆ κατάστασιν.

Πρὸς τοῦτον λοιπὸν τὸν σκοπὸν ἦσαν ἄρά γε σύμφωνοι αἱ πολιτικαὶ διατάξεις τοῦ βασιλέως;

Ὅσαι τούτων εἶνε γνωσταὶ ἐκ τῆς πρώτης ταύτης ἐκστρατείας, προσηρμόσθησαν βεβαίως εἰς τοὺς τέως ἐκεῖ ὑφισταμένους τύπους, ἀλλ' οὕτως, ὥστε, οὐσιωδῶς μεταβληθέντος τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ἐφαίνετο, ὅτι μετεβλήθη καὶ ἡ σημασία των¹. Παρέμεινε μὲν ἡ σατραπεία τῆς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Φρυγίας, τῆς Λυδίας καὶ τῆς Καρίας· ἀλλ' ἐν μὲν τῇ Λυδίᾳ παρὰ τὸν σατράπην κατεστάθη ἰδιαιτέρος ἄρχων πρὸς διανομὴν καὶ εἰσπραξίν τῶν φόρων· ἐν δὲ τῇ Καρίᾳ ἔλαβε μὲν ἡ ἡγεμονὶς Ἄδα τὴν σατραπείαν, ἀλλ' ἀρχηγὸς τῆς ἐν ταύτῃ δυνάμεως ἦτο στρατηγὸς Μακεδῶν· ἰδιαιτέρος ἐπίσης ἀρχηγὸς τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως, καὶ αὐτὸς πιθανῶς στρατηγὸς ὀνομαζόμενος, κατεστάθη ἐν Λυδίᾳ παρὰ τὸν σατράπην. Ἴσως δὲ καὶ ἐνταῦθα καὶ πανταχοῦ ἡ οἰκονομικὴ διαχείρησις τῆς σατραπείας ἐτέθη εἰς ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὴν ταμιακὴν ἀρχήν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ὁ Ἀρπαλος ὁ υἱὸς τοῦ Μαχάτα², ἄδηλον ἂν κατὰ τοῦτον ἀκριβῶς τὸν χρόνον.

Ὅτι τὰ ὅρια τῆς δικαιοδοσίας τῶν σατραπῶν ἦσαν πολὺ

¹) Ὅτι τὸ ὄνομα σατράπης ἐπισήμως διетηρήθη, ἐδύνατο μὲν νὰ παραδεχθῇ τις καὶ ἐκ τῆς χρήσεως τῶν συγγραφέων· ἐπεδεδαιώθη δὲ καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν. Ἐν τῷ Corp. Insc. Graec. II, n° 2692 ἐπιγραφὴ τις ἐκ Μυλάσων φέρει « βασιλεύοντος Φιλίπ[που] . . . Ἀσάνδρου;] σατραπεύοντος ». Ἐν δὲ τοῖς ἐξῆς θὰ μνημονευθῇ δόγμα τι Αἰγυπτίων ἱερέων τοῦ ἔτους 310, ἐν ᾧ εἰσάγεται ὁμιλῶν ὁ Πτολεμαῖος καὶ ὀνομάζων ἑαυτὸν σατράπην.

²) Ἀῤῥιανού Γ', 6, 6, « Ἀρπαλον ἐπὶ τῶν χρημάτων κατέστησεν ».

ἀκριβέστερον διαγεγραμμένα ἢ ἐν τῷ περσικῷ κράτει, καὶ ὅτι δὲν ἦσαν κύριοι ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ αὐτῶν, ἀλλ' ὡς ὑπάλληλοι διωρισμένοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι τῶν μὲν σατραπῶν τοῦ κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ 306 δὲν ὑπάρχουσι νομίσματα, ἐν δὲ τῇ περσικῇ μοναρχίᾳ ἤδη ἐπὶ Δαρείου τοῦ Α', τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ διοικητικοῦ συστήματος τοῦ κράτους ἤσκησαν οἱ σατράπαι τὸ δικαίωμα τοῦ κόπτειν νόμισμα¹. Φαίνεται δὲ ὅτι εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου κατασταθείσας διατάξεις ἀναφέρονται καὶ τὰ ἐν τινι συγγραφῇ τῶν χρόνων τῶν Διαδόχων λεγόμενα περὶ τῶν διαφόρων οἰκονομιῶν, τῆς βασιλικῆς, τῆς σατραπικῆς, τῆς τῶν πόλεων καὶ τῆς ἰδιωτικῆς, αἵτινες κατὰ ταῦτα διαφέρουσιν, ὅτι ἡ μὲν βασιλικὴ οἰκονομία ἔχει τέσσαρα κυριώτατα εἶδη, τὸ περὶ τὸ νόμισμα², τὸ περὶ τὰ ἐξαγωγήματα, καὶ εἰσαγωγήματα, τὸ περὶ τὰ αὐλικά ἀναλώματα· ἡ δὲ σατραπικὴ πρὸ πάντων τὸν ἔγγειον φόρον, ἔπειτα τὴν πρόσδοον τὴν ἐκ τῶν μεταλλείων, τὴν ἐκ τῶν ἐμπορίων, τὴν ἐκ τῶν γεωργικῶν προϊόντων καὶ τῆς ἀγοραίας συναλλαγῆς, τὴν ἐκ τῶν βοσκημάτων, καὶ τέλος τὸν κεφαλικὸν φόρον καὶ τὸν τοῦ ἐπιτηδεύματος³.

Οὐχὶ μικροτέρου λόγου ἄξια ἦσαν, ὅσα ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῶν διαφόρων πληθυσμῶν· φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἰδέα του ἦτο, ἐκεῖ, ὅπου ὑφίσταντο ἢ ἄλλοτε ὑπῆρξαν ὀργανωμένοι κοινότητες, ν' ἀφήσῃ αὐτὰς ἐλευθέρως νὰ κυβερνῶσι πάντα τὰ κοινοτικὰ πράγματα, καὶ οὐ μόνον ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς πόλεσι τῆς Ἀσίας κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν ἀποκατεστήθῃ καὶ διὰ τῆς παλινρθώσεως τῆς δημοκρατίας ἐξησφαλίσθῃ

¹) Ἡροδότου Δ', 166.

²) Ἀριστοτέλους Οἰκ. Β, 1 «τούτων τὸ κράτιστον τὸ περὶ νόμισμα λέγω, ποῖον καὶ πότε τίμιον ἢ εὐωνον ποιητέον». Περὶ δὲ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς «πότε καὶ τίνα παρὰ τῶν σατραπῶν ἐν τῇ ταγῇ ἐκλαβόντι αὐτῷ λυσιτελήσει διατίθεσθαι»

³) Τὰ «ἐξ εἶδη τῶν προσόδων» εἶνε «ἀπὸ τῆς γῆς, ἀπὸ τῶν ἐν τῇ γῶρᾳ ἰδίων γινόμενων, ἀπὸ ἐμπορίων, ἀπὸ τελῶν, ἀπὸ βοσκημάτων, ἀπὸ τῶν ἄλλων». Τὰ ἐφεξῆς ἐπεξηγούσι τὰ ἐξ εἶδη τῶν προσόδων καὶ κατ' ἐκεῖνα διευτυπώθησαν τὰ ἐν τῷ κειμένῳ, ἅπερ θὰ ἐπέτυχον πιθανῶς τοῦ ὀρθοῦ, ἂν καὶ ὑπολείπονταί τινες ἀσάφειαι.

ἡ αὐτονομία των, ἀλλὰ καὶ ἡ πατροπαράδοτος ὁμοσπονδία τῶν Λυκίων διετηρήθη, ὡς δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ ὑπὸ τὸν ὅρον ἀναμφιβόλως τοῦ ν' ἀνακληθῇ ἡ ἐκ δέκα τριήρων συγκειμένη λυκιακὴ μοῖρα, ἥτις εὕρισκετο ἔτι ἐν τῷ περσικῷ στόλῳ. Καὶ οἱ Λυδοί, καθ' ἃ λέγουσιν αἱ πηγαὶ ἡμῶν, «ἔλαβον τοὺς παλαιοὺς νόμους καὶ ἔγειναν ἐλεύθεροι»¹.

Ὅποιοιδήποτε καὶ ἂν ὑπῆρξαν οἱ νόμοι οὗτοι τῶν Λυδῶν, διότι οὐδὲν ἄλλο περὶ αὐτῶν γνωρίζομεν, ἡ ἀποκατάστασις αὐτῶν βεβαίως ἀποδεικνύει, ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἔμελλον τοῦ λοιποῦ νὰ ἰσχύωσιν οἱ νόμοι, καὶ οὐχί, ὡς μέχρι τοῦδε, ἡ αὐθαιρεσία καὶ τὸ δίκαιον τῆς βίας τῶν κατακτητῶν· ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ λαὸς τοῦ Κροίσου ὁ ἄλλοτε ἀνδρεῖος, φίλεργος καὶ εἰς ἄκρον πεπολιτισμένος ἔμελλε ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ, ὑπὸ τὸν ὁποῖον εἶχε παρακμάσῃ, καὶ νὰ προσπαθήσῃ ν' ἀνυψωθῇ εἰς τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ εὐφυΐαν καὶ ἐνότητα.

Παρά δὲ τῶν πληθυσμῶν ἐκείνων, οἵτινες ἔζων ἄνευ ἰδίων κοινοτήτων, ὅποιοι ἦσαν οἱ βάρβαροι τῶν ὀρέων τῆς μικρᾶς Φρυγίας, ἀπητήθη μόνον ὁ μέχρι τοῦδε τελούμενος φόρος, ἂν ἐκουσίως παρεδόθησαν². Οὐχ ἥττον χαρακτηριστικὸν εἶνε καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ φόρος, ὃν οἱ Ἐφέσιοι μέχρι τοῦδε ἐτέλουν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα, ἔμελλε τοῦ λοιποῦ νὰ καταβάλληται εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρ-

¹) Ἀῤῥξιανοῦ Α', 17, 4 «Σαρδιανούς καὶ τοὺς ἄλλους Λυδοὺς τοῖς νόμοις τε τοῖς πάλαι Λυδῶν χρῆσθαι ἔδωκε καὶ ἐλευθέρους εἶναι ἀφήκεν». Ὁ δὲ διαρισμὸς τοῦ Νικίου ὡς ἐπιμελητοῦ «τῶν φόρων τῆς συντάξεώς τε καὶ ἀποφορᾶς» ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ ἐλευθερία ἡ ἀφεθείσα εἰς τοὺς Λυδοὺς δὲν ἀπέκλειε τὴν φορολογίαν.

²) Ἀῤῥξιανοῦ Α', 17, 1. Εἶνε αὐταὶ ἐκείναι αἱ χώραι, ἐν αἷς μετέπειτα ὁ βασιλεὺς Ἀντίοχος, ὁ τρίτος, ὡς φαίνεται, ἔδωκε δῶρον εἰς τινὰ τῶν ἐμπόστων αὐτοῦ 2000 πλέθρα «ἀπὸ τῆς βασιλικῆς χώρας», διατάξας νὰ δύνανται «οἱ βασιλικοὶ λαοὶ» ταύτης τῆς χώρας νὰ κατοικῶσιν ἐν τῷ φρουρίῳ Πέτρᾳ «ἀσφαλείας ἕνεκεν» (ἴδ. τὴν ἐπιγραφὴν παρὰ Schliemann Trojanische Alterthümer σ. 204.). Ἡ βασιλικὴ χώρα ἦτο, φαίνεται, ἡ μὴ ἀνήκουσα εἰς πόλεις ἢ δυνάστας — ἢ εἰς ὑπάρχους καὶ σατράπας, πρέπει νὰ προσθέσῃ τις, προκειμένου περὶ τῶν χρόνων τῆς περσικῆς κυριαρχίας. [Περὶ τῶν ἐν τῇ σημειώσει ταύτῃ ἴδ. ἐκτενέστερα ἐν Τόμ. Β', σ. 755, ὅπου ὑπάρχει καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἐκδεδομένη. Σ. Μ.].

τέμιδος, ἐν ᾧ αἱ Ἐρυθραί, καθ' ἃ ἐπιγραφή τις μαρτυρεῖ¹, καὶ τὸ Ἴλιον, ὅπερ ὁ Ἀλεξάνδρος εἰς πόλιν ἀνωκοδόμησεν², ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι βεβαίως παράλλαι ἐλληνικαὶ πόλεις, σὺν τῇ αὐτονομίᾳ ἔλαβον καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ φόρου. Τούναντίον δὲ αἱ πόλεις τῆς Παμφυλίας, αἵτινες μόνον κατ' ὄνομα ἦσαν ἐλληνικαί, ἰδίως δὲ ἡ Ἀσπενδος ἡ ἀποπειραθεῖσα ν' ἀπατήσῃ τὸν βασιλέα κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις ὑπεχρεώθη νὰ ὑποβληθῇ εἰς φορολογίαν καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ σατράπου. Ἡ δὲ ἀκρόπολις τῆς Ἀλικαρνασσοῦ καὶ πολλαὶ νῆσοι διέμειναν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Περσῶν· ἡ κοινότης τῆς Ἀλικαρνασσοῦ διωκίσθη εἰς τὰς κώμας, ἐξ ὧν εἶχε συνοικισθῇ ὑπὸ τῶν δυναστῶν τῆς Καρίας· τὰς δὲ νήσους, ἐν πολλαῖς τῶν ὁποίων θέλομεν ἰδῆ ὅτι ὁ δῆμος ἐξάνεστη ὑπὲρ τοῦ Ἀλεξάνδρου, μετεχειρίσθη πιθανῶς καθ' ὃν τρόπον καὶ τὰς ἐλληνικὰς πόλεις τῆς ἡπείρου.

Ὅτι δὲ αἱ πόλεις αὗται οὐ μόνον εἰς τὴν κοινοτικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν ἐπανῆλθον, ἀλλὰ καὶ πολιτεῖαι πάλιν ἐλευθέραι ἔγειναν, ὅπως ἦσαν πρὸ τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης, ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν συγχρόνων νομισμάτων αὐτῶν. Ταῦτα δὲν ἔχουσι τὸν τύπον τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ τὸν αὐτόνομον τῆς κομπούσης τὸ νόμισμα πόλεως καὶ ἀκολουθοῦσιν ὅχι τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰσαχθὲν³

¹) Ἐπιγραφή ἐξ Ἐρυθρῶν (Monatsbericht. der Berl Akad. 1875, σ. 554): « διότι ἐπὶ τε Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀντιγόνου αὐτόνομος ἦν καὶ ἀφορολόγητος ἡ πόλις ἡμῶν ».

²) Στράβωνος II', σ. 593 « προσαγορευσαὶ πόλιν . . . ἐλευθέραν τε κρῖναι καὶ ἀφορον ». Ὡς ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος ὕλικου δὲν εἶνε δυνατόν νὰ διευκρινήσῃ τις τὰς λέξεις « ἐλευθέρως, αὐτόνομος, ἀφορολόγητος κ.τ.λ. » κατὰ τὴν σημασίαν, ἣν εἶχον ἐν τῷ δημοσίῳ διακαίῳ. Θὰ ἦτο καθ' ὑπερβολὴν μακρὰ ἡ ἀπαρίθμησις τῶν ἀποδεικτικῶν χωρίων. Ἀλλ' οὐχ ἦττον ἡ ποικιλία τῶν σχέσεων καὶ ἡ ἐντεῦθεν προκύπτουσα ἀβεβαιότης εἶνε τοσαύτη, ὥστε καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πρώτης ναυτικῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς μετ' αὐτὴν σπαρτιατικῆς, καθ' ἃς προσετέθησαν καὶ αἱ λέξεις « ὑπήκοος » καὶ « αὐτόπολις ».

³) Οὕτως τὰ χρυσὰ νομίσματα τῆς Ρόδου, Κίου καὶ Περγάμου, τὰ ἐν ἔτει 1863 ἐν Σάιδη εὐρεθέντα (Waddington Revue Numism. 1865, σ. 8, 11, 13· οὕτω καὶ τὰ ἀργυρᾶ νομίσματα τῆς Χαλκηδόνος, Ἐφέσου καὶ Ρόδου τῶν χρόνων τούτων· ἰδίως δὲ τὰ τῆς Ἐφέσου, ἐπεὶ δὲ ὑπάρχουσι δραχμαὶ τῆς πόλεως ταύτης φέρουσαι τὴν μέλισσαν τῆς Ἐφέσου καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ΑΡΞΙ, ἐξ ἐκείνων δηλ. τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἡ πόλις ὠνομάζετο Ἀρσινόη ἐκ τῆς γυναικὸς τοῦ Αὐσιμάχου, καὶ τὰ νομίσματα ταῦτα δὲν ἔχουσι τὸ βάρος τῆς Ἀλεξανδρείου δραχμῆς (γρ. 4, 10 — 4, 25), ἀλλὰ βαρύνουσι γρ. 4, 93 — 5, 59,

νομισματικὸν σύστημα, ἀλλὰ τὸ ἐν αὐταῖς πατροπαράδοτον. Ἐὰν δὲ καὶ μετὰ μίαν ἑκατονταετηρίδα πόλεις τῆς Αἰολίδος λέγονται ὑπὸ τῶν Σελευκιδῶν ὅτι περιλαμβάνονται «εἰς τὴν ἡμετέραν συμμαχίαν»¹, τοῦτο ἀναντιρρήτως εἶνε ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καθιερωθεὶς τύπος.

Οἴκοθεν τῶρα γεννᾶται τὸ ζήτημα, ἂν αὐταὶ αἱ ἐλευθερωθεῖσαι καὶ ἀποκατασταθεῖσαι πολιτεῖαι τῶν νήσων καὶ τῶν πόλεων τῆς ἀσιατικῆς παραλίας προσεχώρησαν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν ἐλληνικῶν πόλεων τῶν συνδεδεμένων διὰ τοῦ ἐν Κορίνθῳ συνεδρίου. Καὶ περὶ μὲν τῆς νήσου Τενέδου μανθάνομεν τοῦτο ἐκ ῥητῆς τινος μαρτυρίας¹. ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ περὶ ταύτης ῥηθεῖσα ἔκφρασις δὲν ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐπὶ τῆς Μιτυλήνης, τῆς Λέσβου καὶ ἄλλων πόλεων, ἐπιτρέπεται νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι αὐταὶ δὲν προσεχώρησαν. Διότι, ὡς φαίνεται, τὸ συμφέρον τοῦ Ἀλεξάνδρου θὰ ἦτο διὰ τῶν ἐλευθερωθεισῶν τούτων ἐλληνικῶν πόλεων νὰ δημιουργήσῃ ἀντίρρόπον τι κατὰ τῆς συμμαχίας ἐκείνων, οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τῆς βίας τῶν ὀπλων ἠναγκάσθησαν νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῆς Μακεδονίας, καὶ πᾶν ἄλλο ἦσαν ἢ βέβαιοι σύμμαχοι· ἔπειτα «ἡ συμμαχία τῶν ἐντὸς τῶν Θερμοπυλῶν Ἑλληνῶν» ἰδρῦθη οὐ μόνον ἐπὶ πολέμῳ κατὰ τῆς Περσίας, ἀλλ' ἐν ταύτῳ καὶ πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς εἰρήνης, τοῦ δικαίου καὶ τῆς τάξεως ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τῆς συμμαχίας· ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ τὸ

¹) Οἷον ἐν τῇ Ἰλιακῇ ἐπιγραφῇ τῇ παρὰ Schliemann Trojan. Alterthümer, σ. 204 [Τόμ. Β'. σ. 755. Σ. Μ].

²) Τὸ φθινόπωρον τοῦ 334 ἐλθόντες οἱ ναύαρχοι τοῦ Περσικοῦ στόλου εἰς τὴν Τένεδον, «κελεύουσι τὰς στήλας τὰς πρὸς Ἀλέξανδρον καὶ τοὺς Ἑλληνας γενομένας σφίσι, ταύτας μὲν καθελεῖν, πρὸς Δαρεῖον δὲ ἄγειν τὴν εἰρήνην, ἣν ἐπὶ Ἀνταλκίδου Δαρείῳ συνέθεντο». Ἐν δὲ Μιτυλήνῃ ἀπαιτοῦσι «τοὺς μὲν ξένους τοὺς παρ' Ἀλεξάνδρου σφίσι κατὰ συμμαχίαν ἥκοντας ἀπελθεῖν, Μιτυληναίους δὲ καθελεῖν μὲν τὰς πρὸς Ἀλέξανδρον σφίσι γενομένας στήλας, συμμάχους δὲ εἶναι Δαρείου κατὰ τὴν εἰρήνην τὴν ἐπ' Ἀνταλκίδου γενομένην πρὸς βασιλέα Δαρεῖον». Ὁ δὲ [Δημοσθένης] Περὶ τῶν πρὸς Ἀλέξ. συνθηκ. §. 7 ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος κατήγαγε μὲν τὸν τύραννον εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ἐξέβαλε δὲ τοὺς ἐκ τῆς Λέσβου, ἀλλὰ δὲν ὁμιλεῖ οὕτως, ὥστε νὰ φαίνηται ὅτι ἡ Κορινθιακὴ συμμαχία εἶχε πρὸς τοῦτο ἀρμοδιότητα καὶ περὶ τῆς Λέσβου.

ἐν Κορίνθῳ συνέδριον θὰ ἦτο ὡς πρὸς τὰς νήσους καὶ τὰς πόλεις τῆς Ἀσίας πολὺ ἀπόκεντρον καὶ εἰς τὴν τακτικὴν ἀποστολὴν τῶν συνέδρων ἀκατάλληλον.

Ἄν καὶ δὲν ὑπάρχουσι περὶ τούτου ὠρισμέναι εἰδήσεις, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὑπεχρέωσε καὶ τοὺς τοὺς ἐκτὸς τῆς συμμαχίας Ἑλλήνας ν' ἀναγνωρίσωσιν αὐτοῦ τὴν αὐτοκράτορα στρατηγίαν, καὶ νὰ χορηγῶσιν ὠρισμένας εἰσφοράς ὑπὲρ τοῦ μεγάλου πολέμου¹. Ἄν δὲ συνωμολόγησε καὶ συνθήκας τοιαύτας πρὸς μίαν ἐκάστην αὐτῶν, καὶ ἂν ἔπεισεν αὐτὰς πρὸς τε τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ πρὸς συντήρησιν τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης τῆς χώρας νὰ σχηματίσωσιν ἴδια κοινὰ ἀνάλογα πρὸς τὸ ἐλληνικόν, οἷον φέρ' εἶπεῖν τὸ τῶν Αἰολέων, Ἰώνων κ.τ.λ.², ἐξ ὧν ἔχομεν εἰδήσεων, δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν.

1) Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἐν Corp. Insc. Graec. II, n° 2166 Add. σ. 1024, πληρέστερον ἐκδοθείσης ἐν τῷ Μουσείῳ καὶ βιβλιοθήκῃ τῆς εὐαγγελικῆς σχολῆς ἐν Σμύρνῃ 1876, σ. 128, γίνεται ὅλον, ὅτι τῷ 321 ὁ Ἀντίπατρος ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως, πολεμῶν πρὸς τὸν Περδίκκαν, ἀπῆλθε παρὰ τε τῆς Νάσου (Ἑκατοννήσου) καὶ ἄλλων πόλεων « εἰσφορὰν », ἀλλ' εἰς τοὺς Νασιώτας ἔδωκεν ἄφεςιν αὐτῆς· πρὸς τοῦτοις δὲ ὅτι ὁ Κάσσανδρος, πολεμῶν κατὰ τῆς Κύπρου, ἀπῆλθεν « εἰσφοράς καὶ μεγάλας δαπάνας », ἀλλ' ὅτι διὰ τῶν παρακλήσεων τοῦ Θεορίππου ἀνεκούφισεν αὐτῶν τὴν Νάσον. [Ἰδε τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἐν Τόμ. Β', σ. 752 Σ. Μ.].

2) Ὁ ἐν τῷ κειμένῳ ὑπαινιγμὸς ἀναφέρεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ὑπάρχουσιν ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ νομίσματα τούτων τε καὶ τῶν ἐφεξῆς χρόνων φέροντα ἔμπροσθεν μὲν κεφαλὴν Παλλάδος, οἷα ἢ ἐπὶ στατήρων τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὀπίσθεν δὲ κεραυνὸν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΑἶΟΛ. Νὰ σχετίσῃ πρὸς ταῦτα τὸν ἐπὶ καρικῶν νομισμάτων συχνὰ εὐρισκόμενον διπλοῦν πέλκεον δὲν εἶναι φρόνιμον. Ὑπάρχει γεγονός, ἐξ οὗ δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι τὸ κοινὸν τῶν ἰωνικῶν πόλεων ἀνευρέθη, ἢ ὅτι ἐλαβε νέαν σπουδαιότητα. Τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι ὅτι ἡ Σμύρνα ἢ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀντιγόνου ἀνοικοδομηθεῖσα κατὰ τὸν Βιτρούδιον (IV, 1) εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὸ κοινόν. Ἀλλ' ἔχομεν καὶ ὅλῳ ἐπιγραφᾷ μαρτυρούσας τὴν ὑπαρξίν τοῦ κοινοῦ τῶν Ἰωνικῶν πόλεων. Τὸ ἐν τούτων τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων εἶναι τὸ διάταγμα, δι' οὗ ὁ βασιλεὺς Ἀντίγονος (ἄρα μεταξὺ 306 καὶ 301) καθιστᾷ τὸν συνοικισμὸν τῆς Λεβίδου καὶ Τίω, Ἐν αὐτῷ κανονίζεται μεταξὺ ἄλλων καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν αἱ εἰρημέναι πόλεις θὰ μετέσχουσιν ἀπὸ κοινοῦ τῆς πανηγύρεως τῶν Πανιώνων (Le Bas—Waddington II, n° 86). Ἡ ἄλλη ἐπιγραφὴ (Archäologische Zeitung 1872, σ. 188), προερχομένη ἐκ Σμύρνης, ἄρχειται ὡς ἑξῆς « ἔδοξεν Ἰώνων τῷ κοινῷ τῶν τρισκαίδεκα πόλεων, ἐπειδὴ Ἰππόστρατος Ἱπποδάμου Μιλήσιος φίλος ὢν τοῦ βασιλέως Λυσιμάχου καὶ στρατηγὸς ἐπὶ τῶν πόλεων τῶν Ἰάδων κατασταθεὶς κτλ. ». Τὸ κείμενον τοῦτο καταδεικνύει τὴν σπουδαιότητα τῆς εἰδήσεως τοῦ Στράβωνος ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ

Περὶ μιᾶς τοῦλάχιστον τοιαύτης ὁμοσπονδίας ἔχομεν ἐπίσημον εἶδῃσιν κατὰ πρῶτον ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Ἀντιγόνου (περὶ τὸ 306). Ὑπάρχει «κοινὸν τῶν πόλεων» τῶν περὶ τὸ ὄρος Ἴδην, συνεργούμενον περὶ τὴν λατρείαν τῆς Ἰλιάδος Ἀθηνᾶς, καὶ ἔχον συνέδριον ψηφίζον ἐν ὀνόματι τῶν πόλεων· ἐν τῇ περὶ τούτου ἐπιγραφῇ ἀναγράφονται ὡς μετέχουσαι τοῦ κοινοῦ ἡ πόλις Γάργαρα παρὰ τὸν Ἀδραμυττηνὸν κόλπον καὶ ἡ Λάμφακος παρὰ τὸν Ἑλλησποντον¹.

Εἶδομεν, πόσον ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῶν ἀρχαίων τούτων ἐλληνικῶν πόλεων· χορηγῆσας εἰς αὐτάς τοσοῦτον ἀφθόνους καὶ δαφιλεῖς εὐνοίας, ἥλπισεν ἴσως, ὅτι θὰ συνδέσῃ αὐτάς στενώτερον πρὸς τὴν νέαν τάξιν τῶν πραγμάτων, ἥτις καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι πολὺ ἔτι ἀπέτρεχε τοῦ νὰ εἶνε ἀσφαλής· θὰ ἥλπιζεν, ὅτι ἤθελον ἀπομάθῃ καὶ λησμονήσῃ τὴν θεραπείαν τῶν μικρῶν συμφερόντων τῶν ἐκ τῆς εὐνοίας τῶν ἰσχυρῶν καὶ τῆς ἰδιωφελούς πολιτικῆς τῶν μικρῶν πόλεων, εἰς ἣν εἶχον συνηθίσῃ κατὰ τοὺς μακροὺς χρόνους τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ ἀπέναντι τῆς ἀπεράντου εὐλογίας τῆς νέας καταστάσεως, καθ' ἣν

τοῦ μεταξὺ Ἐρυθρῶν καὶ Τέω καθιερώθη τέμενος τοῦ Ἀλεξάνδρου «καὶ ἀγὼν ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἰδίων Ἀλεξάνδρεια καταγγέλλεται συντελούμενος ἐνταῦθα» (Στράβωνος ΙΔ', σ. 644)

¹) Ἐπιγραφὴ τοῦ Ἰλίου (Χισαρίκ), ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ G. Hirschfeld ἐν τῇ Archäolog. Zeit. N. F. VII, σ. 151. Ἐν ταύτῃ ὑπάρχουσιν ἑξ «γνώμαι τῶν συνέδρων» καὶ μία πρόσθετος πρότασις τοῦ Λαμφακηνοῦ Σιμάλου ὑπὲρ τοῦ Μαλούσιου τοῦ Γαργαρέως. Ἐν τῇ πρώτῃ γνώμῃ ὁ Ἀντίγονος δὲν φέρει ἀκόμη τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως· ἀλλ' ἐν τῇ δευτέρᾳ ὀνομάζεται βασιλεὺς. Ὁ Μαλούσιος λαμβάνει τὴν ἐνδειξὴν τῆς τιμῆς «ὅτι ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐστὶν περὶ τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τὴν πανηγυρίαν καὶ τὸ κοινὸν τῶν πόλεων (στ. 31. 55)» καὶ ἐπειδὴ χρήματα προκατέβαλεν ἀτόκως. Ἰδίως «ἀποστελλόντων τῶν συνέδρων πρέσβεις εἰς τὸν βασιλέα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας τῶν πόλεων τῶν κοινωνουσῶν τοῦ ἱεροῦ καὶ τῆς πανηγύρεως». Ἐκ ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς λαμβάνουσιν τὴν ἐξήγησιν αἱ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς εὐρισκόμεναι φράσεις «Ἰλιεῖς καὶ αἱ [πόλεις α]ἱ κ[οινωνοῦσαι] τῆς θυσίας κτλ.» (Corp. Insc. Graec. II, n° 3602) «οἱ σύνεδροι» (C. I. Gr. II, n° 3601 στ. 2, 9. 16 ἐξ) «ἥ τε πόλις καὶ αἱ λοιπαὶ πόλεις» (C. I. Gr. II, n° 3595 στ. 40.). [Ἰδε τὴν ἐπιγραφὴν μετὰ τῆς προσηκούσης ἐρμηνείας ἐν Τόμ. B' σ. 760. Σ. Μ.]

ἀπέβαινον ἐλεύθεραι πολιτεῖται καὶ προνομιοῦχοι πόλεις ἐν τῇ ἐπι-
κρατείᾳ τοῦ ἑαυτῶν ἐλευθερωτοῦ.

Οἱ Ἕλληνες οἱ κατὰ ταύτας τὰς ἀσιατικὰς χώρας τὰς ἀπὸ
τῆς Προποντίδος μέχρι τοῦ Κυπρίου πελάγους θὰ ἡσθάνθησαν
βεβαίως πολὺ ζωηράν τὴν ἀντίθεσιν τῆς νέας καταστάσεως πρὸς
τὴν προηγηθεῖσαν· καὶ βεβαίως θὰ ἐνόμισαν, ὅτι πάλιν ἀνέπνευ-
σαν τέλος καὶ εἶδον τὸ φῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Παρασκευαὶ τῶν Περσῶν. — Ὁ Περσικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Μέμονα καὶ οἱ Ἕλληνες. — Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπερέβη τὸν Ταῦρον. — Κατάληψις τῆς Κιλικίας. — Ἡ ἐν Ἰσσοῦ μάχη. — Τὸ διάγγελμα. — Ἀναβρασμὸς ἐν Ἑλλάδι. — Πολιορκία τῆς Τύρου. — Κατάκτισις τῆς Γάζης. — Κατάληψις τῆς Αἰγύπτου.

Οἱ Πέρσαι ἐδέχθησαν τὴν ἀγγελίαν τῆς ἐν Γρανικῷ μάχης μετ' ἀγανακτήσεως μᾶλλον ἢ μετ' ἀνησυχίας, παραγνωρίσαντες τὴν κυρίαν σημασίαν τῆς γενομένης ἐπιθέσεως καὶ τὸν κίνδυνον ἄρα τὸν ἀπειλοῦντα τὸ κράτος. Θὰ ἐνόμισαν, ὅτι ἡ νίκη τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο ἔργον τῆς τύχης παραδόλου ἀνθρώπου, καὶ ὠφείλετο εἰς τὰ σφάλματα, τὰ ὅποια τὸ διευκόλυναν, καὶ ὅτι, ἂν ἀποφύγη τις ταῦτα, θὰ προληφθῇ πᾶς ἄλλος κίνδυνος, καὶ τοῦ Μακεδόνας ἡ εὐτυχία θὰ λάβῃ τέλος. Πρὸ πάντων δὲ ἐνόμισαν, ὅτι ἔλλειψις ἐνότητος καὶ βεβουλευμένης ἡγεμονίας τοῦ στρατοῦ παρήγαγον τὸ ἐν Γρανικῷ ἀτύχημα. Τώρα ὡμολόγουν, ὅτι τοῦ Μέμονος ἡ συμβουλὴ ἔπρεπε νὰ εἰσακουσθῇ, καὶ αὐτὸς νὰ εἶνε ἐξ ἀρχῆς ὁ ἡγεμὼν τοῦ στρατοῦ. Διὸ καὶ τώρα τοῦλάχιστον εἰς αὐτὸν ἀνέτεθῃ ἡ μόνη καὶ ἀπεριόριστος ἀρχηγία τῶν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν περσικῶν δυνάμεων τῶν ἔμπροσθεν σατραπειῶν.

Καὶ τῷ ὄντι ἐν τούτῳ τῷ Ἑλληνι φαίνεται ὅτι εὐρέθη ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων. Καὶ ἤδη μὲν ἡ πεισματώδης ἄμυνα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ ἐτεκμηρίωσεν αὐτοῦ τὴν εὐφυΐαν καὶ τὸν χαρακτῆρα· ἔπειτα δέ, ἀφ' οὗ ἐξειδιώχθη πάσης τῆς παραλίας, πλὴν ὀλίγων σημείων, ὠφελούμενος ἐκ τῆς διαλύσεως τοῦ μακεδονικοῦ στόλου, συνέλαβε τὸ μέγα σχέδιον ν' ἀποκόψῃ τὸν Ἀλέξανδρον ἀπὸ τῆς Εὐρώπης, νὰ μεταβιβάσῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐκεῖθεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν πολυαρίθμων ἐχθρῶν τῆς Μακεδονίας νὰ καταστρέψῃ ἐκ τῆς ῥίζης

τὴν δύναμιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Εἶχεν ἰσχυρὸν στόλον ἐκ πολλῶν φοινικικῶν καὶ κυπριακῶν νεῶν, ἐν ᾧ εὐρίσκοντο καὶ δέκα τῆς Λυκίας, δέκα τῶν Ῥοδίων, καὶ τρεῖς τῆς Μαλλοῦ καὶ τῶν Σόλων τῆς Κιλικίας· τὸ ἐπιθαλάσσιον φρούριον τῆς Ἀλικαρνασσοῦ ἦτο ἀκόμη ὑποχείριον αὐτοῦ· ἡ Ῥόδος, ἡ Κῶς καὶ πᾶσαι βεβαίως αἱ Σποράδες συνετάσσοντο μετ' αὐτοῦ, ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι κληροῦχοι οἱ κατέχοντες τὴν Σάμον· οἱ ὀλιγαρχικοὶ καὶ τύραννοι τῆς Χίου καὶ τῆς Λέσβου περιέμενον μόνον τὴν σύμπραξιν αὐτοῦ, ἵνα καταπαύσωσι τὴν δημοκρατίαν καὶ τὴν μετὰ τῆς Μακεδονίας συμμαχίαν, οἱ δὲ ἐν Ἑλλάδι φιλελεύθεροι ἤλπιζον παρ' αὐτοῦ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας.

Ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ πλεύσας ὁ Μέμνων μετὰ τοῦ στόλου εἰς τὴν Χίον, κατέλαβε τὴν νῆσον διὰ τῆς προδοσίας τῶν πρῶν ἐνταῦθα κρατούντων ὀλιγαρχικῶν, ὧν ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Ἀπολλωνίδης, καὶ ἀνώρθωσε πάλιν τὴν ὀλιγαρχίαν, ἥτις ἐξησφάλιζεν αὐτῷ τὴν κατοχὴν τῆς νήσου¹. Ἐντεῦθεν ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Λέσβον, ὅπου ἐκ τοῦ Σιγείου εἶχεν ἔλθῃ ὁ Χάρης μετὰ νηῶν καὶ μισθοφόρων, ἵνα ἐκβάλῃ τῆς Μηθύμνης τὸν τύραννον Ἀριστόνικον, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Ἀθηναῖος Χάρης, ὅστις τόσον προθύμως προσηγόρευσε τὸν Ἀλέξανδρον ἅμα ἀποβιβάσθέντα εἰς τὸ Σίγειον, ἀπήτησε δὲ παρὰ τοῦ Μέμνωνος νὰ μὴ ταραξῇ τὴν ἐπιχείρησίν του· ἀλλ' ὁ Μέμνων ἐλθὼν ὡς «πατρικὸς φίλος καὶ ξένος» τοῦ τυράννου, ἐδίωξεν ἐκεῖθεν εὐκόλως τὸν ἄλλοτε στρατηγὸν τῶν Ἀθηναίων². Καὶ αἱ μὲν ἄλλαι μικρότεραι πόλεις τῆς νήσου παρεδόθησαν, ἡ δὲ ἀξιολογωτάτη πασῶν Μιτυλήνη, πιστὴ εἰς τὴν συμμαχίαν μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ πεποιθυῖα εἰς τὴν μακεδονικὴν φρουράν, ἣν εἶχε δεχθῇ, ἀπέρριψε τὴν πρόσκλησίν του.

¹) Ἀρῶδιανου Γ', 2, 5.

²) Αἱ εἰδήσεις αὗται τοῦ Πολυαίνου (Ε', 44, 3) ἀναφέρονται, ὡς δύναται νὰ συμπεράνῃ τις ἐκ τοῦ Ἀρῶδιανου (Γ', 2, 6), εἰς τοὺτους τοὺς χρόνους καὶ ὄχι εἰς τοὺς τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς Βυζαντίους, διότι δὲν εἶνε γνωστὸν ὅτι τότε ὁ Μέμνων εἶχε στόλον εἰς τὴν διάθεσίν του.

Ὁ δὲ Μένων πολιορκήσας ἐστενοχώρει αὐτὴν διὰ παντὸς τρόπου. Περιζωσθεῖσα ἐκ τοῦ μέρους τῆς ξηρᾶς δι' ἐνὸς χαρακώματος καὶ πέντε στρατοπέδων, καὶ στερηθεῖσα πάσης ἐλπίδος βοηθείας ἐκ τῆς θαλάσσης, ἐπειδὴ μία μὲν μοῖρα ἀπέκλεισε τὸν λιμένα, ἑτέρα δὲ ἐπετῆρει τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα πέλαγος, περιῆλθεν εἰς τὰ ἔσχατα. Καὶ ἤδη ἤρχοντο πρέσβεις πρὸς τὸν Μένονα ἐκ τῶν ἄλλων νήσων, αἱ δὲ πόλεις τῆς Εὐβοίας αἱ τὰ τῶν Μακεδόνων φρονοῦσαι ἐφοβοῦντο, μήπως ἴδωσιν αὐτὸν μετ' οὐ πολὺ ἐπερχόμενον, καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἐξεγερθῶσιν. Τότε ἡσθένησεν ὁ Μένων καὶ, ἀφ' οὗ ἀνέθεσε μέχρι νεωτέρας ἀποφάσεως τοῦ μεγάλου βασιλέως τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Φαρνάβazon, τὸν υἱὸν τοῦ Ἀρταβάζου, κατῆλθεν εἰς τὸν τάφον πρωιμώτερον τοῦ δέοντος οὐχὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἐλπίδων τοῦ Δαρείου.

Ὁ δὲ Δαρεῖος ἅμα λαβὼν τὴν ἀγγελίαν τοῦ θανάτου τοῦ Μένωνος συνεχάλεσεν, ὡς λέγεται, πολεμικὸν συμβούλιον, ἐπειδὴ ἐδίσταζεν, ἂν ἔπρεπε κατὰ τοῦ ἀπαύστως προελαύνοντος ἐχθροῦ νὰ πέμψῃ τοὺς πλησιεστάτους σατράπας, ἢ αὐτὸς ν' ἀντεπεξέλθῃ, ἡγούμενος τοῦ στρατοῦ τῆς μοναρχίας¹. Καὶ οἱ μὲν Πέρσαι συνεβούλευσαν νὰ ὁδηγήσῃ αὐτὸς εἰς τὸ πεδίου τῆς μάχης τὸν ἤδη συνηθροισμένον βασιλικὸν στρατόν, λέγοντες, ὅτι ὑπὸ τὰ ὅμματα τοῦ βασιλέως τῶν βασιλέων ὁ στρατὸς θὰ εὖρῃ τρόπον νὰ νικήσῃ, μία δὲ μάχη ἀρκεῖ, ὅπως ἐξοντώσῃ τὸν Ἀλέξανδρον. Ἀλλ' ὁ Ἀθηναῖος Χαρίδημος, ὅστις φεύγων τὸν Ἀλέξανδρον εἶχεν ἔλθῃ περιπόθητος πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα, συνεβούλευσεν ὅχι ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως αὐτοῦ νὰ εἶνε προσεκτικοί, νὰ μὴ διακυβεύσῃσι τὰ πάντα διὰ μιᾶς, νὰ μὴ ἐκθέσωσιν εἰς κίνδυνον τὴν Ἀσίαν κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς Ἀσίας, ἀλλὰ νὰ ἐπιφυλάξῃσι τὸν στρατόν

¹) Ὁ Ἀρριανὸς οὐδὲν λέγει περὶ τούτων τῶν συνδιασκέψεων, ὡς ἀφηγεῖται ὁ Διόδωρος (I Z', 30) καὶ ὁ Κούρτιος (III, 1): καθ' ἑαυτὰς οὐδὲν ἔχουσι τὸ ἀπίθανον. Ἐνδεχόμενον νὰ παρέλαβεν αὐτὰς ὁ Κλείταρχος παρὰ τοῦ Καλλισθέους, ὅστις ἴσως ἔμαθέ τι παρὰ Περσῶν αἰχμαλώτων. Ὑπὲρ αὐτὸς ἐπέετα περισσότερον διεκρίθησεν. Ἀλλ' ὁ τρόπος αὐτοῦ δὲν παρέχει ἐγγύησιν τινα ἐπιμελοῦς ἐρεύνης.

τοῦ κράτους καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον, εἰς ὃν οὐδέποτε θὰ περιέλθωσιν, ἐὰν γνωρίζωσι ν' ἀντεπεξέλθωσιν ἐπιτηδεύως καὶ μετὰ προσοχῆς κατὰ τοῦ παραβόλου Μακεδόνο· ἔχων αὐτὸς ἑκατὸν χιλιάδας ἀνδρῶν, ὧν τὸ ἓν τρίτον Ἑλλήνας, ἐγγυᾶται νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὸν ἐχθρόν. Ἄλλ' οἱ ἀγέρωχοι Πέρσαι ἀντεῖπον ἐντονώτατα, λέγοντες, ὅτι τὰ σχέδια ταῦτα εἶνε ἀνάξια τοῦ περσικοῦ ὀνόματος καὶ ἄδικος μομφή κατὰ τῆς ἀνδρείας τῶν Περσῶν, ἡ δὲ παραδοχὴ αὐτῶν θὰ εἶνε τεκμήριον θλιβερωτάτης ὑποψίας καὶ ὁμολογίας ἀδυναμίας, ἀντὶ τῆς ὁποίας ἡ παρουσία τοῦ βασιλέως θὰ εὖρη μόνον ἐνθουσιασμόν καὶ ἀφοσίωσιν. Ὅθεν ἐξώρκισαν τὸν ταλαντευόμενον δεσπότην νὰ μὴ ἐμπιστευθῇ τὴν ἐσχάτην ἐλπίδα τῆς σωτηρίας εἰς ξένον, ὅστις οὐδὲν ἄλλο θέλει, εἰμὴ νὰ εἶνε ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, ἵνα προδῶσῃ τὸ κράτος τοῦ Κύρου. Πλήρης ὀργῆς ἀναπηδήσας ὁ Χαρίδημος κατηγόρησεν αὐτοὺς διὰ τὴν τύφλωσιν, τὴν ἀνανδρίαν καὶ τὴν φιλαυτίαν, λέγων, ὅτι ἀγνοοῦσι τὴν ἑαυτῶν ἀδυναμίαν καὶ τὴν φοβεράν δύναμιν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅτι θὰ ἐμβάλωσιν εἰς ὄλεθρον τὸ κράτος τοῦ Κύρου, ἐὰν ἡ σύνεσις τοῦ μεγάλου βασιλέως δὲν ἀποδεχθῇ τῶρα τὴν γνώμην αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, μὴ ἔχων πίστιν εἰς ἑαυτὸν καὶ πολὺ μᾶλλον πρὸς τοὺς ἄλλους δυσπιστῶν, πρὸς δὲ τούτοις αἰσθανθεὶς τὴν προσβολὴν τοῦ περσικοῦ μεγαλείου, ἤγγισε τὴν ζώνην τοῦ ξένου, καὶ οἱ δορυφόροι ἀπήγαγον τὸν Ἑλληνα, ἵνα στραγγαλίσωσιν αὐτόν. Αἱ τελευταῖαι λέξεις τοῦ πρὸς τὸν βασιλέα λέγεται ὅτι ἦσαν « Τὴν ἀξίαν μου θὰ μαρτυρήσῃ ἡ μετάνοιά σου, καὶ ὁ ἐκδικητὴς μου δὲν εἶνε μακράν ». Τὸ πολεμικὸν συμβούλιον ἀπεφάσισε κατὰ μὲν τῶν Μακεδόνων, ὅταν εἰσβάλωσιν εἰς τὴν ἄνω Ἀσίαν, ν' ἀντεπεξέλθωσι μετὰ τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ, ἡγουμένου αὐτοῦ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἀπὸ δὲ τοῦ στόλου νὰ μεταγάγωσιν ὅσον οἶόν τε πλείστους Ἑλλήνας μισθοφόρους, τοὺς ὁποίους ὁ Φαρνάβαζος ἔμελλε ν' ἀναβιβάσῃ ὡς τάχιστα εἰς τὴν Τρίπολιν κατὰ τὴν φοινικικὴν παραλίαν. Καὶ οὕτως ἀπεστάλη ὁ Θυμώνδας, ὁ υἱὸς

τοῦ Μέντορος εἰς τὴν Τρίπολιν, ἵνα παραλάβῃ ταῦτα τὰ πλήθη καὶ προσαγάγῃ αὐτὰ εἰς τὸν βασιλικὸν στρατόν, εἰς δὲ τὸν Φαρνάβαζον ν' ἀναθέσῃ ἐν ὀνόματι τοῦ μεγάλου βασιλέως πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν, ἣν εἶχεν ὁ Μέμνων.

Ἐν τούτοις ὁ Φαρνάβαζος καὶ Αὐτοφραδάτης ἐξηκολούθησαν καὶ αἰσίως ἐπεράτωσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Μιτυλήνης· ἡ πόλις παρεδόθη ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅτι ἀντὶ τῆς καθόδου τῶν φυγάδων καὶ τῆς καθαιρέσεως τῶν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον στήλων ἔμελλεν ἡ μακεδονικὴ φρουρὰ ν' ἀπέλθῃ ἐλευθέρως, ἡ δὲ πόλις νὰ εἴνῃ σύμμαχος τῆς Περσίας κατὰ τοὺς ὅρους τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης. Ἀλλ' οἱ δύο Πέρσαι ἅμα καταλαβόντες τὴν πόλιν οὐδεμίαν ἔδωκαν προσοχὴν εἰς τὴν συνθήκην, ἀλλὰ καταλιπόντες φρουράν εἰς τὴν πόλιν ὑπὸ τὸν Ῥόδιον Λυκομήδην, κατέστησαν ὡς τύραννον τὸν Διογένην, ἓνα τῶν πρώτων φυγάδων, καὶ ἐπιβαλόντες βαρείας εἰσφοράς τὰς μὲν εἰς ἰδιώτας, τὰς δὲ εἰς ὅλην τὴν πόλιν, εἰσέπραξαν αὐτάς οὕτως, ὥστε ἡ Μιτυλήνη ἡσθάνθη ὅλον τὸ βάρος τοῦ περσικοῦ ζυγοῦ. Μετὰ ταῦτα ὁ Φαρνάβαζος ἔσπευσε νὰ μετακομίσῃ τοὺς μισθοφόρους εἰς τὴν Συρίαν¹· ἐκεῖ δὲ ἔλαβε τὴν διαταγὴν ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν ἀντὶ τοῦ Μέμνονος· ἀλλὰ τούτου ὅμως τὰ σχέδια παρελύοντο διὰ τῆς παραδόσεως τῶν μισθοφόρων· διότι ἡ ταχεῖα καὶ τελεσφόρος ἐπίθεσις, ἥτις ἐδύνατο νὰ ἐξάψῃ τὴν Σπάρτην, τὰς Ἀθήνας καὶ πᾶσαν τὴν ἐλληνικὴν ἡπειρον, δὲν ἦτο πλέον δυνατή.

Οὐχ ἥττον ὁ Φαρνάβαζος καὶ ὁ Αὐτοφραδάτης ἐπειράθησαν τοιοῦτόν τι. Πέμψαντες τὸν Πέρσην Δατάμην μετὰ δέκα τριήρων εἰς τὰς Κυκλάδας, ἔπλευσαν αὐτοὶ ἑκατὸν ναῦς ἔχοντες εἰς τὴν Τένεδον, καὶ ἠνάγκασαν ταύτην τὴν νῆσον, ἥτις εἶχε προστεθῇ εἰς τὴν ἐλληνικὴν συμμαχίαν², νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τοὺς ὅρους τῆς

¹) Ὁ Ἀρρίανδης (Β', 2, 1,) λέγει «ἐπὶ Λυκίας»· ἀλλ' ὅτι οἱ μισθοφόροι ἀπήχθησαν εἰς τὴν Φοινίκην, ἐξάγεται ἐκ τοῦ Ἀρρίανου Β', 13, 2.).

²) Ἀρρίανου Β', 2, 2 «τὰς στήλας τὰς πρὸς Ἀλέξανδρον καὶ τοὺς Ἕλληνας γενομένας σφίσιν... καθελεῖν». (ἰδ. καὶ ἀνωτ. σελ. 134, 3 καὶ 192, 1)

'Ανταλκιδείου εἰρήνης· διότι τοιαύτη ἦτο καὶ ἐνταῦθα ἡ διατύπωσις. Εἶνε ὁμῶς φανερόν, ὅτι ὁ σκοπὸς αὐτῶν ἦτο ἡ κατοχὴ τοῦ Ἑλλησπόντου.

'Αλλ' ὁ 'Αλέξανδρος, θέλων νὰ ἐξασφαλίσῃ τοῦλάχιστον τὴν συγκοινωνίαν μετὰ τῆς Μακεδονίας διὰ τινος στόλου, ἐπέμψε πρὸς σχηματισμὸν τοιοῦτου εἰς τὴν Προποντίδα τὸν Ἡγέλοχον, παραγγείλας νὰ καταγάγῃ πάντα τὰ ἐκ τοῦ Πόντου καταπλέοντα πλοῖα καὶ νὰ διασκεύασῃ αὐτὰ εἰς πολεμικὴν ὑπηρεσίαν¹. Εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας ἐπέμφθη ὁ Ἀλκιμάχος, ἵνα προσκαλέσῃ τὴν πόλιν νὰ χορηγήσῃ δυνάμει τῆς συμμαχίας τὴν συμβολὴν τῶν νηῶν, καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ τὸν ἐντὸς τῶν ἄττικῶν λιμένων ἐξοπλισμὸν τριήρων χάριν τοῦ μακεδονικοῦ στόλου· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεποιήθησαν². Ὁ δὲ Ἀντίπατρος διέταξε τὸν Πρωτέαν νὰ συναθροίσῃ γαῦς ἐκ τῆς Εὐδοίας καὶ τῆς Πελοποννήσου, ἵνα ἐπιτηρῇ τὴν μοῖραν τοῦ

1) *Ἀρρίανου Β'*, 2, 3. Εἶνε ὁ αὐτὸς Ἡγέλοχος ὁ ἡγούμενος τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς κατὰ τὴν πρὸς τὸν Γρανικὸν πορείαν. Προσελάβε δὲ καὶ τὸν Ἀμφοτερόν τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κρατέρου. Κατὰ τὸν [Δημοσθένην] Περὶ τῶν πρὸς Ἀλέξ. συνθ. § 20 ἡ συγκρότησις τοῦ στόλου ἐγένετο ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Μυρσικίων (αἱ εἰς Τένεδον ἅπαντα τὰ ἐκ τοῦ Πόντου πλοῖα κατήγαγον). Ὁ Ἡγέλοχος ἐδύνατο νὰ συναθροίσῃ τὰ πλοῖα ἐν Τενέδῳ μόνον ἐν ὅσῳ ὁ Περσικὸς στόλος ἐστάθμευεν ἐν Λέσβῳ. Ὁ Ἀλέξανδρος ἄρα θὰ ἔδωκε τὴν διαταγὴν τοῦ νὰ διασκευασθῶσι τὰ πλοῖα εἰς πολεμικά, ἂν οὗτο ὁ Μένων ἀπέπλευσε μετὰ τοῦ στόλου εἰς τὴν Χίον καὶ περαιτέρω. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Κούρτιος (III, 1, 19) *nondum enim Memnonem vita excessisse cognoverat*.

2) Δικαιοῦται τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ χωρίου τινὸς τοῦ Ἀναξιμένους ('Απόσπ. 17) ὅτι ὁ Ἀλκιμάχος — ἐκεῖνος, ὅστις κατὰ τὸν Ἀρρίανον (Α', 18, 1) ἡγήτο τῆς ἀλλαγῆς τῆς παραγγελθείσης νὰ διελάσῃ τὴν Αἰολίδα (ἰδ., ἀνωτ. σ. 236, 2) — ἐπέμφθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως ζητήσῃ τριήρεις, ἐπειδὴ προσήγγιζεν ὁ περσικὸς στόλος. Καὶ ὁ Κούρτιος (III, 20) λέγει *ex foedere naves sociis imperatae quae Hellesponto praesiderent*. Ὁ Φωκίων τότε συνεβούλευσε νὰ ἐνδύσωνται, ἂν δὲν ἤθελον τὸν πόλεμον πρὸς τὴν Μακεδονίαν (Πλουτάρχου Φωκ. ΚΑ'): ἀλλ' ὁ Δημοσθένης καὶ Ὑπερίδης ἀντέτειναν, λέγοντες ὅτι ἄδηλον ἦτο, ἂν ὁ βασιλεὺς δὲν ἤθελε μεταχειρισθῇ τὰς τριήρεις ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων. Ἐνδεγόμενον εἶνε ὅτι ἡ τριήρης, περὶ ἧς ὁ ῥήτωρ λέγει ὅτι εἰσῆλθεν εἰς τὸν Πειραιᾶ ([Δημοσθένους] Περὶ τῶν πρὸς Ἀλέξ. συνθ. § 27) εἶνε ἡ τοῦ Ἀλκιμάχου, καὶ ὅτι ὁ πρέσβυς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις ἦτο καὶ πολίτης Ἀθηναῖος ('Αρποκρατ. ἐν λ) ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ ναυπηγήσωνται ἐν τοῖς νεωρίοις τῶν Ἀθηναίων μικρὰ πλοῖα δαπάνῃ τῶν Μακεδόνων. Ὁ ῥήτωρ καταφέρεται κατ' αὐτοῦ «ὅν ἔδει εὐθὺς μετὰ τῆς τριήρους ὑφ' ὧν ἀπολωλέναι». καταλήγει δὲ συμβουλεύων ἀναφανδὸν τὸν πόλεμον. Ὁ λόγος θὰ ἐγράφη τὸ θέρος τοῦ 333.

ἤδη ἐν Σίφνῳ ναυλοχοῦντος Δατάμου· τὸ μέτρον τοῦτο ἦτο τοσοῦτον μᾶλλον ἀναγκαῖον, καθ' ὅσον οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν πάλιν πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, καὶ μαθόντες μάλιστα, ὅτι τὰ ἐκ τοῦ Πόντου καταπλέοντα σιταγωγὰ των πλοῖα ἐκρατοῦντο καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ περσικοῦ στόλου, ἐψήφισαν νὰ ἐκπέμψωσιν εἰς τὸ πέλαγος ἑκατὸν τριήρεις ὑπὸ τὴν Μενεσθέα τὸν υἱὸν τοῦ Ἰφικράτους¹. Ὁ Ἡγέλογος ἠναγκάσθη ἐκ τούτου ν' ἀπολύσῃ τὰ κρατούμενα ἄττικά πλοῖα, ὅπως ἀφαιρέσωσι τῶν Ἀθηναίων πᾶσαν πρόφασιν τοῦ νὰ διατάξωσι τὴν ἔνωσιν τῶν ἑκατὸν τριήρων μετὰ τοῦ περσικοῦ στόλου. Δι' ὃ καὶ λυσιτελέστατον ἀπέβη τὸ ὅτι ὁ Πρωτέας μετὰ τῶν δεκαπέντε νηῶν αὐτοῦ οὐ μόνον παρεκώλυσε τὰς περσικὰς ναῦς παρὰ τὴν Σίφνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἐπιτηδείας τινὲς ἐπιθέσεως τοσοῦτον κατέπληξεν, ὥστε ὁκτὼ μὲν ἐξ αὐτῶν αὐτάνδρῳ ἔπεσον εἰς χεῖράς του, αἱ δὲ ἄλλαι δύο ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καὶ μετὰ τοῦ Δατάμου ἐσώθησαν εἰς τὸν στόλον, ὅστις ἔπλεε περὶ τὴν Χίον καὶ Μίλητον καὶ ἐλεηλάτει τὰ παράλια².

¹) [Δημοσθένης] Περὶ τῶν πρὸς Ἀλ. συνθ. § 20· [Πλουτάρχου] Β. Δέκ. Ῥητ. (ἐν 6. Δημοσθέν.). Ὁ Μενεσθεὺς εἶνε ex Thressa natus Cotyris regis filia κατὰ τὸν Κορν. Νέπωτα (Iphicr. 5).

²) Τὰ κατὰ θάλασσαν γεγονότα καὶ ὁ θάνατος τοῦ Μέμνονος δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῶσι χρονολογικῶς. Ἄν κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Κουρτίου (III, 2, 2) ὁ Δαρεῖος διέτριβεν ἐτι ἐν Βαβυλῶνι, ὅτε ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ Μέμνονος, δύναται τις νὰ ἐξαγάγῃ τὰ ἐξῆς συμπεράσματα. Τελευτώντος τοῦ Ὀκτωβρίου θὰ εὕρωμεν τὸν περσικὸν στρατὸν ἐν Σώχοις παρὰ τὸν ποταμὸν τοῦ Χαλέπ. Ὁ στρατὸς τῶν μυρίων ἐχρειάσθη ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Χαλέπ μέχρι τῶν Πυλῶν παρασάγγας 220, σταθμοὺς 35· ἀπὸ δὲ τῶν Πυλῶν μέχρι Βαβυλώνος εἶνε ἄλλοι 20 παρασάγγαι. Ὁ Δαρεῖος λοιπὸν θ' ἀνέστρεφεν ἀπὸ τῆς Βαβυλώνος τὸ δψιαίτατον ἀρχομένου τοῦ Σεπτεμβρίου. Ἐγείνε δὲ τοῦτο, ἀφ' οὗ ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ Μέμνονος· ἔλαβε δὲ τὴν ἀγγελίαν ταύτην ὅχι διὰ τοῦ βασιλικοῦ ταχυδρομείου τοῦ διὰ τῶν Σάρδεων, ἀλλὰ πολὺ βραδύτερον διὰ θαλάσσης καὶ διὰ τῆς Φοινίκης. Ὁ θάνατος λοιπὸν τοῦ Μέμνονος συνέβη τὸ δψιαίτατον περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου. Ὁ δὲ Θυμῶνδας, ὁ εἰς Τρίπολιν ἐκπεμφθεὶς ἵνα κομίσῃ εἰς τὸν Φαρνάδαζον τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μέμνονος, παρέλαβε τοὺς Ἑλληνας μισθοφόρους τοῦ στόλου· ἡ δὲ πρὸς μεταφορὰν τούτων διαταγὴ θὰ ἐπέμψθη ἐκ Βαβυλώνος τοῦλάχιστον τέσσαρας ἑβδομάδας πρότερον, τὸ δψιαίτατον λοιπὸν, ἀρχομένου τοῦ Ἰουνίου ὥστε ὁ Φαρνάδαζος τὸ δψιαίτατον περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Φοινίκην μετὰ μέρους τοῦ στόλου καὶ τῶν μισθοφόρων. Ὁ δὲ Μέμνων θ' ἀπένανεν ἐντὸς τοῦ Μαΐου ἢ καὶ πρότερον.

Διὰ τούτων ἀπεσοβήθη ὁ πρῶτος καὶ ὁ μέγιστος ἴσως κίνδυνος, τὸν ὅποιον ἐδύνατο νὰ προξενήσῃ τὸ σχέδιον τοῦ Μέμνονος. Καὶ ἡ μὲν ἀπροσδόκητος ἐπίθεσις τοῦ Πρωτέου προέλαβε πᾶσαν ἀποστασίαν τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' αὐταὶ αἱ νῆκαι δὲν ἀπέδειξαν ἄρά γε, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἔπραξε καλῶς διαλύσας τὸν στόλον, τὸν ὅποιον μετὰ ἕξ μόλις μῆνας ἠναγκάσθη ἐκ νέου νὰ συγκροτήσῃ; Ὁ Ἀλέξανδρος ἠσθάνετο ἀσφαλῶς τὸ μέτρον τῆς δραστηριότητος καὶ συνέσεως, ὅπερ ἐδύνατο νὰ προσδοκᾷ ἐκ τῶν στρατηγῶν τῆς Περσίας, καὶ ἔκρινε τοὺς Ἑλληνας συμμάχους τοῦ οὕτως, ὅπως ἀπεδείχθησαν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων· ἂν καὶ ἔκλινον πρὸς ἀποστασίαν καὶ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἐνώσωσι τὰ πλοῖά των μετὰ τῶν περσικῶν, ὁ Ἀντίπατρος θὰ ἐδύνατο κατὰ γῆν ἐξ ἅπαντος νὰ κρατῇ αὐτοὺς ἐν ὑποταγῇ. Ἐπὶ τέλους δὲν ἦτο τόσον δύσκολον νὰ καταρτισθῇ μετὰ σπουδῆς νέος στόλος, ἵνα προστατευθῶσι τὰ παραλία κατὰ τῶν πολεμίων. Διὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος, ἀμεριμνῶν περὶ τοῦ κατὰ θάλασσαν πολέμου, ἐδύνατο νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐκτελῶν τὸ πολεμικόν του σχέδιον, καὶ τόσον μᾶλλον, καθ' ὅσον πᾶν βῆμα ἐπὶ τὰ πρόσω διεκύβευε καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, στερουμένου τῶν παραλίων τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος. Ἡ πραγματοποιήσις τούτου τοῦ σχεδίου ἦτο ὁ σκοπὸς τῆς προσεχοῦς ἐκστρατείας¹⁾.

Ἀρχομένου τοῦ ἔαρος τοῦ 333, συνῆλθον εἰς τὸ Γόρδιον τὰ διάφορα τμήματα τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ· νοτιόθεν μὲν ἐκ τῶν Κελαινῶν προσῆλθον τὰ στρατεύματα, ὅσα συνεστράτευσαν μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα· ἐκ δὲ τῶν Σάρδεων ὁ Παρμενίων προσήγαγε τοὺς ἵππεῖς καὶ τὰ σκευοφόρα τῆς μεγάλης στρατιᾶς· ἐκ δὲ τῆς Μακεδονίας ἐπανῆλθον οἱ ἐπ' ἀδεία νεόγαμοι καὶ μετ' αὐτῶν σπουδαῖος ἀριθμὸς νεοσυλλέκτων, ἰδίως 3,000 Μακεδόνες πεζοὶ καὶ 300 ἵππεῖς, 200 Θεσσαλοὶ καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα Ἡλείοι ἵππεῖς, οὕτως ὥστε ὁ Ἀλέξανδρος παρὰ τὰς ἐγκαταλειφθείσας φρουράς δὲν εἶχε πολὺ ὀλιγωτέρους ἄνδρας

¹⁾ Ἀδριανοῦ Β', 2, 4. Κουρτίου III, 4, 1.

παρ' ὅσους κατὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην¹. Ὅποιον δὲ ἦτο τὸ πνεῦμα τούτων τῶν στρατιωτῶν, δύναται νὰ συμπεράνη τις ἔκ τε τῶν μέχρι τοῦδε νικῶν καὶ ἐκ τῶν προσδοκωμένων ἀμοιβῶν τοῦ μέλλοντος ἀγῶνος· ὑπερήφανοι διὰ τὰς ἐπιτευχθείσας νίκας καὶ βέβαιοι περὶ νέων νικῶν, ἐθεώρουν ἀπὸ τοῦδε τὴν Ἀσίαν ὡς ἰδίαν αὐτῶν λείαν· ἐγγυηταὶ δὲ περὶ τῆς νίκης ἦσαν αὐτοί, ὁ βασιλεὺς αὐτῶν καὶ οἱ θεοί.

Εἰς τὸ Γόρδιον ἤλθον καὶ πρέσβεις ἐξ Ἀθηνῶν, ἵνα παρακαλέσωσι τὸν βασιλέα ν' ἀφήσῃ ἐλευθέρους τοὺς Ἀθηναίους, ὅσοι ἤχμαλωτίσθησαν κατὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην καὶ ἀπῆχθησαν δέσμιοι εἰς τὴν Μακεδονίαν· ἐπικαλούμενοι ἄρά γε τοὺς ὅρκους τοὺς ἐν Κορίνθῳ ἐπὶ συμμαχίᾳ δοθέντας καὶ τὴν συμμαχικὴν αὐτῶν πίστιν; Ἡ δοθεῖσα εἰς αὐτοὺς ἀπάντησις ἦτο νὰ ἐπανέλθωσιν, ὅταν λάβῃ αἴσιον πέρας ἡ προσεχὴς ἐκστρατεία.

Ἡ πόλις Γόρδιον, παναρχαία ἑδρα τῶν βασιλέων τῆς Φρυγίας, εἶχεν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως αὐτῆς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Γορδίου καὶ Μίδα καὶ τὴν ἄμαξαν, ἐξ ἧς ποτε ὁ Μίδας ἐγνώσθη ὡς ὑπὸ τῶν θεῶν ἐκλεχθείς, ἵνα βασιλεύσῃ τῆς Φρυγίας. Εἰς ταύτην τὴν ἄμαξαν ὁ ζυγὸς ἦτο προσηλωμένος διὰ δεσμοῦ ἐκ φλοιοῦ κρηνέας τόσον ἐντέχνως, ὥστε δὲν ἐφαίνετο οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος· ὑπῆρχε δὲ χρησμὸς, καθ' ὃν ὅστις λύσῃ τοῦτον τὸν δεσμόν, μέλλει νὰ ἄρξῃ τῆς Ἀσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀπελθὼν, ἵνα ἰδῇ τὴν ἀκρόπολιν, τὰ ἀνάκτορα καὶ τὴν ἄμαξαν, ἤκουσε τοῦτον τὸν χρησμὸν

¹) Ὑπάρχον ὑπολειφθέντες ἐν Καρίᾳ 3,000 μισθοφόροι καὶ 200 ἵπποι, παρὰ τὰς Κελαινάς 1,600 ἄνδρες, καὶ ἄλλαι φρουραὶ ἐν Σίδῃ, Λυδία καὶ Μικρᾷ Φρυγίᾳ, ἀνερχόμενοι βεβαίως εἰς 3,000 ἄνδρας. Οἱ 8,000 οὗτοι ἄνδρες δὲν εἶνε πιθανόν ὅτι ἀνεπληρώθησαν ὑπὸ τῶν μισθοφόρων, ὅτινες κατὰ καιροὺς μεθίσταντο ἀπὸ τῆς περσικῆς εἰς τὴν μακεδονικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ δὲν ὑπάρχει οὐδὲν βέβαιον ἔχνος, ὅτι τυχὸν στρατιωτικαὶ συμβολαὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων ἠγώθησαν μετὰ τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ. Ὁ Καλλισθένης ('Απόσπ. 33) λέγει ὅτι προστεθήσαν 5,000 πεζοὶ καὶ 800 ἵππεῖς· προσθέτων δὲ τούτους εἰς τοὺς 40,000 καὶ 4,500, ὅσους ὑπολογίζει ἐν ἀρχῇ τῆς πρώτης στρατείας, ἀναδιδάκει κατὰ τὸν *Πολύβιον* (IB', 19) τὸν στρατὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τὴν ἐν Ἰσσοῦ μάχην εἰς 45,000 πεζοὺς καὶ 5,300 ἵππεῖς, λησμονεῖ δὲ ν' ἀφαιρέσῃ τοὺς ἀπεσπασμένους καὶ τοὺς φρουρούς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πολύβιος, ὅστις ἄλλως αὐστηρῶς κρίνει τὸν Καλλισθένην, ὑπολογίζει καθ' ὑπερβολὴν μικρὸν τὸν ἀριθμὸν τοῦτον, μόνον 3,000 ἄνδρας.

καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὸν ἐκπληρώσῃ, καὶ νὰ λύσῃ τὸν δεσμόν· μά-
την ἐπειράθη νὰ εὕρῃ ἄκραν τινὰ τοῦ φλοιοῦ, καὶ ἀμηχανοῦντες
ἔβλεπον οἱ παριστάμενοι τὴν ματαίαν αὐτοῦ προσπάθειαν· ἀλλὰ
τέλος ἔλκυσε τὸ ξίφος, καὶ ἔκοψε τὸν δεσμόν· ὁ χρησμὸς ὅπως
δήποτε ἐξεπληρώθη¹.

Τὴν ἐπιούσαν ἀναζεύξας ὁ στρατὸς ἐπορεύθη παρὰ τὴν μεσημ-
βρινὴν κλιτὺν τῶν Παφλαγονικῶν ὁρέων εἰς τὴν Ἀγκυραν². Ἐν-
ταῦθα ἦλθον πρέσβεις τῶν Παφλαγόνων, προσφέροντες εἰς τὸν βα-
σιλέα τὴν ὑποταγὴν τῆς ἑαυτῶν χώρας ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ μὴ
ἔλθωσι μακεδονικὰ στρατεύματα εἰς τὴν Παφλαγονίαν· ὁ βασι-
λεὺς ἐδέχθη τὸν ὅρον, καὶ ἡ Παφλαγονία διέμεινεν ὑπὸ τοὺς ἰθα-
γενεῖς δυνάστας ὑπαγομένη ἴσως εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ διοικη-
τοῦ τῆς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Φρυγίας³.

Ἐντεῦθεν ἐπορεύθη διὰ τῆς Καππαδοκίας καὶ διαβάς τὸν Ἄλυν

1) Ἄλλως ἀφηγείται τὰ περὶ τούτου ὁ Ἀριστόβουλος· ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐξέσπασε τὸν
ἕστορα ἐκ τοῦ ῥυμοῦ τὸν συγκρατοῦντα τὸν δεσμόν. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀληθῶς οὕτως συ-
νέβη τὸ πρᾶγμα, βεβαίως ὁ στρατὸς θὰ ἐπίστευσε καὶ θὰ ἐπανελάβε τὴν διήγησιν τῆς διὰ
τοῦ ξίφους ἀποκοπῆς μᾶλλον τοῦ δεσμοῦ ἢ τὴν διὰ τῆς ἐξαιρέσεως τοῦ ἕστορος καθ' ἑαυ-
τὴν ἀσήμενον λύσιν. Ὅπως καὶ περὶ τὸ ὡδὸν τοῦ Κολόμβου δὲν εἶνε τὸ ἀποτελεσμα,
ἀλλὰ ἡ καινότης τῆς λύσεως τὸ δεῖγμα τῆς μεγαλοφυΐας.

2) Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέβηκεν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ἐκ τοῦ Γορδίου ἀναχώρησιν ὥστε νὰ
εὕρῃ χλωρὸν γόρτον καθ' ὁδόν· διότι ἀπὸ τοῦ Μαῖου μηνὸς ἐν τῷ ὁροπέδιῳ τῆς Φρυ-
γίας τὰ λειβάδια εἶνε καταπράσινα. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέβηκεν, ἀφ' οὗ ἔλαβε τὴν εἴ-
δησιν, ὅτι οἱ μισθοφόροι τοῦ στόλου διετάχθησαν νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Τρίπολιν, του-
τίστιν ἀρχομένου τοῦ Ἰουλίου. Ἐὰν δὲ διήλθε διὰ τῆς Ἀγκύρας, ἠκολούθησε οὐχὶ τὴν
πρὸς νότον ὁδόν, τὴν διὰ τῆς ἀλατούχου ἐρήμου, ἀλλὰ τὴν βασιλικὴν ὁδόν, τὴν ὑπὲρ τὸν
Ἄλυν, καθ' ἣ καὶ ὁ Ἀῤῥιανὸς (B, 4, 2) λέγει, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος «ἐπὶ Καππαδοκίας
ἐλάσας ξύμπασαν τὴν ἐντὸς Ἄλυνος ποταμοῦ προσηγάγετο καὶ ἔτι ὑπὲρ τὸν Ἄλυν πολ-
λήν». Ὁ Ἀλέξανδρος λοιπὸν κατήλθεν εἰς τὴν Κιλικίαν πιθανῶς ἀρχομένου τοῦ Σεπτεμ-
βρίου.

3) Κατὰ τὸν Κούρτιον (III, 1, 22) ὁ Ἀλέξανδρος εἰσέβαλεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν Πα-
φλαγονίαν· ἀλλ' ἡ ῥῆτι μαρτυρία τοῦ Ἀῤῥιανοῦ λέγει τὸ ἐναντίον. κατὰ δὲ τὸν Διόδω-
ρον (19, 90, 2) δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι τότε κατεῖχε τὴν Παφλαγονίαν ὁ Μιθραδά-
της ὁ υἱὸς τοῦ Ἀριοβαρζάνου· εἶνε δὲ ὁ αὐτὸς Μιθραδάτης, ὅστις μετέπειτα φιλικῶς δια-
κειμένος πρὸς τε τὸν Ἀντίγονον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Δημήτριον, διὰ μέσου παντοίων περι-
πετειῶν διετήρησε τοῦλάχιστον μέρος τῆς ἑαυτοῦ «βασιλείας», ὡς ὀνομάζει τὴν ἀρχὴν
αὐτοῦ ὁ Διόδωρος, μέχρι τοῦ 302, ὅτε τὸν διεδέχθη ὁ Μιθραδάτης ὁ Γ', ὁ ἐπιλεγόμενος
κρίστης.

διήλθεν ἄνευ ἀντιστάσεως ¹, τὰς μέχρι τοῦ Ἰριδος ἐκτεινομένας χώρας τῆς μεγάλης ταύτης σατραπείας, ἥτις, ἂν καὶ τὰ βόρεια αὐτῆς διαμερίσματα δὲν ἐδύναντο νὰ καταληφθῶσιν, ὅμως παρεδόθη ὡς μακεδονικὴ σατραπεία εἰς τὸν Σαβίκταν ². Ὅτι δὲ ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς πόλεσι τοῦ Πόντου τὸ δημοκρατικὸν κόμμα ἡλπιζεν ἐπὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπελευθέρωσιν, μαρτυρεῖται τοῦλάχιστον ὑπὸ ἐνὸς παραδείγματος ³. Ἀλλ' ἡ αὐτόθι περσίζουσα φατρία, ὡς ἐν Σινώπῃ, ἢ ἡ τυραννίς, ὡς ἐν Ἡρακλείᾳ, διέμειναν ἐπὶ τοῦ παρόντος κάτοχοι τῆς ἐξουσίας. Διότι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐδύνατο ν' ἀναβάλλῃ τὰς σπουδαιότερας ἐπιχειρήσεις, ἵνα καταλάβῃ τὰς ἀποκέντρους ἀκτὰς τοῦ Πόντου· διὸ ἐπορεύθη πρὸς τὰ παράλια τῆς Μεσογείου θαλάσσης ⁴. Ἡ δὲ ὁδός, ἣν ἐτράπη, ἔφερε

¹) Ὅτι ἡ Καππαδοκία ἤδη ἐπὶ Δατάμου (περὶ τὸ 360) ἦτο διηρημένη εἰς δύο σατραπείας, τὴν παρὰ τὸν Πόντον καὶ τὴν παρὰ τὸν Ταύρον, ὡς ὀνομάζει αὐτὰς ὁ *Στράβων* (IB', σ. 534 «πρὸς τῷ Πόντῳ» καὶ «πρὸς τῷ Ταύρῳ»), ἀπέδειξεν ὁ H. Droysen *Die Münzen der persischen Satrapen in Kleinasien* (v. Sallet Numism. Zeitscher II, σ. 314 ἐξ.). Ὁ αὐτὸς δικαίως ἀφιδάλλει ἂν πρέπει τὰ χαλκὰ καὶ ἀργυρὰ νομίσματα τὰ ἐν Σινώπῃ καὶ Γαζιούροις ἴσως κοπέντα καὶ φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ΠΡΤΤΙΝΣ (Ἀριόρατ) ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν Ἀριαράθην, ὅστις νῦν μὲν ἦτο φυγάς, ἔνδεκα δ' ἔτη μετὰ ταῦτα ἔπεσε μαχόμενος πρὸς τὸν Περδίκκαν. Ἀποδίδει δὲ αὐτὰ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν Ἀριαράθην τὸν Β', ὡς συνήθως ὀνομάζεται.

²) Διὰ τοῦτου τοῦ οὐκ ὀλίγον παραδόξου ὀνόματος ὀνομάζει αὐτὸν ὁ *Ἀρριανὸς* (B', 4, 2). παρὰ δὲ τῷ *Κουρτίῳ* (III, 4, 1) λέγεται Ἀδισταμένης. Καὶ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων καὶ ἡ ἥτις μαρτυρία τοῦ Ἀρριανοῦ βεβαιοῦσι τὴν ὑποταγὴν τῆς Καππαδοκίας. Διατεινόμενος δὲ ὁ ἱερώνυμος (παρ' *Ἀππιανῷ* Μισρ. πόλ. 8) ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐπάτησεν εἰς τὴν Καππαδοκίαν, ἀλλὰ διὰ τῆς Παμφυλίας καὶ Κιλικίας, ἀκολουθῶν τὴν παραλίαν, ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ Δαρείου, πλανᾶται· εἰδὲ μὴ, ὁ Ἀππιανός. Ἀλλ' ἐπειδὴ μετέπειτα τῷ ὄντι ἀναφαίνεται βασιλεὺς τῆς Καππαδοκίας ὁ Ἀριαράθης, ἔπεται ὅτι τὸ μέρος τῆς χώρας τὸ παρὰ τὸν Πόντον κείμενον διέμεινεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ.

³) Ὁ Μέμων (παρὰ *Φωτίῳ* 223, 40 [κεφ. 4]) ἱστορεῖ ὅτι ὁ τῆς Ἡρακλείας τύραννος Διονύσιος ἐδοσφόρει καὶ ὅτι οἱ φυγάδες τῆς Ἡρακλείας ἔπεμψαν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον «καὶ κάθοδον καὶ τὴν τῆς πόλεως πάτριον δημοκρατίαν ἐξαίτουμένοι».

⁴) Δύναται νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν παρέδωκε τὴν σπουδαίαν θέσιν Μάζακα (Καϊσάρειαν) κατὰ τὴν ὑπώρειαν τοῦ ὄρους Ardisch ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Μέλανος ποταμοῦ, ἥτις δεσπόζει τῆς πρὸς τὴν Ἀρμενίαν ὁδοῦ. Ἐντεῦθεν ἐπορεύθη ἀνὰ μέσον τοῦ Ardisch καὶ τοῦ φρουρίου τῶν Νύρων. τοῦ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοσοῦτον ὀνομαστοῦ, εἰς Τύανα (πιθανῶς τανῦν Κιλισσὰ-Χισάρ' ἴδε τοὺς ἐρμηνευτὰς εἰς Ξενοφῶντος Ἀνάβασιν, A', 2, 20 καὶ Kinneir, Journey σ. 105 καὶ 110). Ὁ δὲ Tschihatscheff

παρὰ τὴν βορείαν κλιτὺν τοῦ Ταύρου εἰς τὰ στενὰ τῆς Κιλικίας τὰ ὑπερθεν τῶν Τυάνων, αὐτὰ ἐκεῖνα, τὰ ὅποια πρὸ ἐβδομήκοντα περίπου ἐτῶν διέβη ὁ Κῦρος ὁ νεώτερος μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν μυρίων Ἑλλήνων ¹.

Ὁ 'Αλέξανδρος εὔρε τὰ ὄρη κατειλημμένα ὑπὸ ἰσχυρῶν φυλακῶν. Διατάξας δὲ τὸν ἐπίλοιπον στρατὸν νὰ στρατοπεδεύσῃ, ἀναλαβὼν αὐτὸς τοὺς ὑπασπιστάς, τοὺς τοξότας καὶ τοὺς 'Αγριᾶνας ὠρμήθη περὶ τὴν πρώτην φυλακὴν τῆς νυκτός, ἵνα ἐπιπέσῃ ἐν τῷ σκότει κατὰ τῶν πολεμίων. Μόλις δὲ οἱ φύλακες ἤκουσαν αὐτὸν ἐπερχόμενον, καὶ τραπέντες εἰς φυγὴν, κατέλιπον τὸ στενόν, ὅπερ ἐδύναντο εὐκόλως νὰ φράξωσιν, ἂν δὲν ἐπίστευον, ὅτι ἦσαν τεταγμένοι εἰς θέσιν ἀπελπιστικὴν. Διότι ὁ 'Αρσάμης ὁ σατράπης τῆς Κιλικίας φαίνεται ὅτι προέταξεν αὐτούς, ἵνα κερδίσῃ χρόνον πρὸς λεηλασίαν καὶ ἐρήμωσιν τῆς χώρας, καὶ ὅπως αὐτὸς ἔπειτα, ἔχων ὀπισθέν του τὴν ἐρημίαν, δυνηθῇ ἀσφαλῶς νὰ ἐπιστρέψῃ πρὸς τὸν Δαρεῖον τὸν ἤδη ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου κατερχόμενον. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ὁ 'Αλέξανδρος, λαβὼν τοὺς ἵππεῖς καὶ τῶν ψιλῶν τοὺς ἐλαφροτέρους, ἔσπευσε ταχύτερον νὰ διαβῇ τὰ στενὰ καὶ ἐπέπεσε κατὰ τῆς Ταρσοῦ· ὥστε ὁ 'Αρσάμης, ὅστις δὲν ἐπίστευεν οὔτε τόσον ταχεῖς οὔτε τόσον πλησίον τοὺς πολεμίους, ἔφυγε ὁρμαῖος, χωρὶς νὰ δυνηθῇ μήτε τὴν πόλιν μήτε τὴν χώραν νὰ λεηλατήσῃ, ἀρκεσθεῖς δὲ νὰ σώσῃ μόνον τὴν ζωὴν του, ἣν μετ' ὀλίγον ἔμελλε ν' ἀπολέσῃ.

Ὁ 'Αλέξανδρος, κατάκοπος ὑπὸ τῶν ἀγρυπνιῶν, ταχυποριῶν καὶ τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου θερμῆς θερινῆς ἡμέρας, ἔφθασε μετὰ τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ εἰς τὸν Κύνδον, ποταμὸν διαυγῇ καὶ ψυχρόν, πηγάζοντα ἐκ τοῦ ὄρους καὶ διαρρέοντα διὰ τῆς πόλεως

(Ergänzungsheft n° 20 εἰς τοῦ Petermann geograph. Mittheil. σ. 15) ἀνομάζει τὸν τόπον Κισσάρ - Χισάρ.

¹) Τὰ στενὰ, δι' ὧν διήλθεν ὁ 'Αλέξανδρος, ἐξηκριβώθησαν μᾶλλον ἀπὸ τοῦ Kinner (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 118 ἐξ.) καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ Tschihatscheff περιγηθέντος κατὰ τὸ 1853 (ἰδ. Petermann ἐνθ. ἀνωτ. σ. 55 ἐξ.).

Ταρσοῦ. Ἐπιθυμήσας δὲ νὰ λουσθῇ, ἀπέβαλε ταχέως τὸ κράνος, τὸν θώρακα καὶ τὰ ἱμάτια καὶ ἔσπευσε νὰ πέσῃ εἰς τὸν ποταμόν· ἀλλὰ καταληφθεὶς ὑπὸ πυρετώδους ῥίγους, ἐδυθίζετο· ἡμιθανὴς δὲ καὶ ἀναίσθητος ἐξαχθεὶς ἐκ τοῦ ποταμοῦ, ἀπεκομίσθη εἰς τὴν σκηνήν. Σπασμοὶ καὶ ἰσχυροὶ καῦσοι ἐφαίνοντο ὅτι ἦσαν τὰ τελευταῖα συμπτώματα τῆς ζωῆς, καὶ πάντες οἱ ἱατροὶ ἦσαν ἀπηλπισμένοι περὶ τῆς σωτηρίας του. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὰς αἰσθήσεις ὑφίστατο νέας βασάνους· ἄϋπνοι νύκτες καὶ ὀδύνη διὰ τὸν ἐπικείμενον θάνατον κατηνάλισκον τὰς τελευταίας δυνάμεις. Οἱ φίλοι ἐθλίβοντο καὶ ὁ στρατὸς ἦτο ἄπελπις, διότι ὁ ἐχθρὸς ἐπλησίαζε, καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ εὕρῃ σωτηρίαν. Ἀλλὰ τέλος ὁ Ἀκαρνὰν ἱατρὸς Φίλιππος, γνωρίζων τὸν βασιλέα ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, προέτινε νὰ παρασκευάσῃ ποτόν, ὅπερ ἔμελλε νὰ βοηθήσῃ. Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος οὐδὲν ἄλλο ἐζήτει, εἰμὴ ταχεῖαν βοήθειαν, ὁ δὲ Φίλιππος τὴν ὑπeschέθη. Ταῦτοχρόνως ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβε παρὰ τοῦ Παρμενίωνος ἐπιστολὴν συμβουλευόντος προσοχὴν, διότι ὁ Φίλιππος, ἔλεγεν, ἔλαβε παρὰ τοῦ Δαρείου χίλια τάλαντα καὶ τὴν ὑπόσχεν, ὅτι θὰ λάβῃ μίαν τῶν θυγατέρων τοῦ μεγάλου βασιλέως σύζυγον, ἵνα δηλητριάσῃ τὸν Ἀλέξανδρον¹. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐνεχείρησε τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὸν ἱατρόν του, καὶ ἐνῶ ἐκεῖνος ἀνεγίνωσκεν, αὐτὸς ἐκέκωνε τὸ ποτήριον. Ἡρεμὸς ὁ ἱατρὸς ἀνεγίνωσκε, γνωρίζων ὅτι εἶχε τὴν συνείδησίν του καθαρὰν παντὸς ἐγκλήματος· ἐξώρκισε δὲ τὸν βασιλέα νὰ ἔχῃ ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτόν, καὶ ν' ἀκολουθῇ τὰς συμβουλὰς του, λέγων, ὅτι ταχέως θὰ παρέλθῃ τὸ πάθημά του· συνωμίλει δὲ μετ' αὐτοῦ περὶ τῆς πατρίδος, τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν του, περὶ τῶν προσεχῶν νικῶν καὶ τῶν θαυμασίων χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ πιστὴ αὐτοῦ ἐπιμέλεια ἀντημείφθη ὑπὸ τῆς ταχείας ἀναρρώσεως τοῦ βασιλέως· καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐπανῆλθεν εἰς τὰς τάξεις τῶν Μακεδόνων του.

¹) Ἀρξάνου Β', 4, 8, Ὁ Σενέκας de ira II, 23 λέγει ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐγρᾶφη ὑπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος. Ὁ δὲ Ἀριστόβουλος περὶ τοῦ ἐν τῷ Κύνῳ λουτροῦ οὐδὲν λέγει, ἀλλ' ὅτι ὁ βασιλεὺς ἠσθένησεν ἐκ τῶν πολλῶν κόπων.

Αἱ πολεμικαὶ πράξεις ἐξηκολούθησαν μετὰ διπλοῦ ζήλου. Ἡ Κιλικία ἐν τῇ σειρᾷ τῶν περσικῶν σατραπειῶν ἦτο ὁ κρίκος ὁ συνδέων τὰς τῆς ἔμπροσθεν καὶ ἄνω Ἀσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος, γενόμενος κύριος τῶν στενῶν τοῦ Ταύρου, κατεῖχε τὴν ἰσχυροτάτην ἀμυντικὴν θέσιν τοῦ περσικοῦ κράτους πρὸς τὴν Δύσιν· ὥφειλε δὲ ὅσον οἷόν τε μάλιστα νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν μεσημβρινὴν κλιτὺν παντὸς τοῦ ὅρου, ἵνα δυνηθῇ ν' ἀποκτήσῃ καὶ διατηρήσῃ καὶ τὴν χώραν τῶν ἄλλων στενῶν τῶν Ἀμανικῶν ὁρέων τῶν πρὸς τὴν Συρίαν. Ἐν ᾧ λοιπὸν ὁ Παρμενίων, ἔχων τοὺς μισθοφόρους καὶ τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα, τὰς θεσσαλικὰς ἱλας καὶ τοὺς Θρᾷκας τοῦ Σιτάλκου, προσήλαυνεν ἀνατολικῶς, ἵνα καταλάβῃ τὰ πρὸς τὴν ἄνω Ἀσίαν στενά, ὁ βασιλεὺς ἐπορεύετο πρὸς δυσμὰς, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν πρὸς τὰ Λάρανδα καὶ Ἰκόνιον ὁδὸν καὶ τὴν ὀνομαζομένην τραχεῖαν Κιλικίαν, ἧς οἱ κάτοικοι, ἐλεύθερα καὶ ληστρικὰ ὀρεῖνὰ φύλα, ὡς οἱ γείτονες αὐτῶν Πισίδαι, ἐδύναντο εὐκόλως νὰ διαταράξωσι τὴν μετὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας συγκοινωνίαν.

Ἀπὸ τῆς Ταρσοῦ ἐπορεύθη εἰς τὴν πόλιν Ἀγχιάλην, ἣτις κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Σαρδαναπάλου διεφύλαττε τὸ μνημεῖον τούτου τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας φέρον τὸ ἐξῆς παράδοξον ἐπίγραμμα, «Σαρδανάπαλος . . . Ἀγχιάλον καὶ Ταρσὸν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐδείματο· σὺ δέ, ὦ ξένε, ἔσθιε, καὶ πίνε, καὶ παῖζε, ὡς τᾶλλα τὰ ἀνθρώπινα οὐκ ὄντα τούτου ἄξια.» Ἐκεῖθεν ἐπορεύθη εἰς τοὺς Σόλους τὴν «πατρίδα τῶν σολοικισμῶν». Ταύτης οἱ κάτοικοι, ἂν καὶ ἐλληρικῆς καταγωγῆς, ἦσαν τόσον οἰκεῖοι πρὸς τοὺς Πέρσας, ὥστε ὁ Ἀλέξανδρος οὐ μόνον φρουρὰν κατέλιπεν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ πρόστιμον ἐπέβαλεν εἰς αὐτοὺς διακόσια τάλαντα ἀργυρίου. Ἐντεῦθεν λαβὼν τρεῖς φάλαγγας καὶ τοὺς τοξότας καὶ Ἀγριᾶνας, ἐπέδραμεν εἰς τὴν τραχεῖαν Κιλικίαν· ἐντὸς δὲ ἑπτὰ ἡμερῶν ἐπεράτωσε τὸ μὲν διὰ τῆς βίας, τὸ δὲ ἐκουσίως τὴν ὑποταγὴν τῶν ὀρεινῶν τούτων λαῶν, καὶ οὕτως ἐξησφάλισε τὴν μετὰ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν συγκοινωνίαν. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς τοὺς Σόλους ἔλαβεν ἐνταῦθα παρὰ τῶν διοικητῶν τῆς Καρίας τὴν ἀγγελίαν,

ὅτι ὁ Ὅθοντοπάτης, ὁ κατέχων ἔτι τὸ ἐπιθαλάσσιον φρούριον τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, κατετροπώθη ἐν κρατερᾷ μάχῃ, καὶ ὅτι ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἄνδρας ἠχμαλωτίσθησαν. Πρὸς πανηγυρισμὸν δὲ τῆς αἰσίως ἀρξαμένης ἐκστρατείας καὶ τῆς ἀναβρώσεως τοῦ βασιλέως παρεσκευάσθησαν ἐν Σόλοις παντοῖαι ἐορταί. Ἡ μεγάλη θυσία ἡ εἰς τὸν Ἀσκληπιὸν τελεσθεῖσα, ἡ πομπὴ παντὸς τοῦ στρατοῦ, ἡ λαμπαδηφορία καὶ οἱ γυμναστικοὶ καὶ μουσικοὶ ἀγῶνες θὰ ἐξήγειραν εἰς τοὺς Σολεῖς, τοὺς σχεδὸν ἀπομαθόντας ἤδη τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα, τὴν ἀνάμνησιν τῆς πατρίδος καὶ τῶν ἀγώνων, καὶ ἐδίδαξαν αὐτούς, ὅτι παρῆλθε πλέον ὁ χρόνος τῶν βαρβάρων, καὶ ἑλληνικὸς βίος ἐπεκράτησε κατὰ ταύτας τὰς χώρας ἀντὶ τῆς πολυχρονίου βίας· ἡ ἑλληνικὴ καταγωγὴ, ἣτις ἄλλοτε ἐν τῷ μέσῳ ἀσιατικῆς βαρβαρότητος εἶχε περιπέσῃ εἰς περιφρόνησιν καὶ λήθην, ἀπέβη μέγα δικαίωμα. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐχορήγησεν εἰς τοὺς Σολεῖς δημοκρατικὸν πολίτευμα, καὶ ὀλίγας ἐβδομάδας μετέπειτα εὐθὺς μετὰ τὴν κρίσιμον ἐν Ἰσσοῦ μάχην ἔπεμψε διαταγὴν ν' ἀφειθῇ εἰς αὐτοὺς τὸ ὑπόλοιπον τοῦ προστίμου καὶ ν' ἀποδοθῶσιν οἱ ὅμηροι¹.

Ἐπανακάμψας δὲ εἰς τὴν Ταρσόν, διέταξε τὸ ἑαυτοῦ ἱππικὸν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Φιλώτα νὰ προελάσῃ διὰ τοῦ Ἀλγίου πεδίου πρὸς τὸν Πύραμον ποταμὸν, αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ ἐπιλοίπου στρατοῦ πορευόμενος παρὰ τὴν ἀκτὴν, ἦλθε διὰ τῆς Μαγαρσοῦ εἰς τὴν Μαλλόν. Αἱ δύο αὗται πόλεις διέσωζον ἔτι ἑλληνικὰς ἀναμνήσεις, καὶ ὁ βασιλεὺς ἠδυνήθη ν' ἀναζωπυρήσῃ αὐτάς. Ἰδίως ἐν Μαλλῷ ἤδη πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ λαὸς ἐξάνεστη κατὰ τῶν πρῶν καταδυναστῶν αὐτοῦ· τὸν δὲ αἵματηρὸν ἀγῶνα τὸν μεταξὺ τῆς περσικῆς καὶ δημοτικῆς φατρίας ἔκρινε καὶ κατέπαυσε μόνον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ παρουσία. Οὗτος ἀπήλλαξε τὴν πόλιν τοῦ μέχρι τοῦδε εἰς τὸν μέγαν βασιλέα τελουμένου φόρου, διότι εἴλκε τὴν καταγωγὴν αὐτῆς ἐκ τοῦ Ἀργούς, ὅθεν καὶ ὁ βασιλικὸς οἶκος τῶν Μακεδόνων, ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν

¹) Ἀῤῥιανού Β', 12, 4.

ἐλευθερίαν, καὶ ἐτίμησε τὸν οἰκιστὴν αὐτῆς Ἀμφίλοχον τὸν Ἀργεῖον, ἐναγίσας εἰς αὐτὸν ὡς ἥρωα¹.

Ἐν Μαλλῶ ἔτι διατρίβων ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβε τὴν εἰδησιν, ὅτι ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος ἐπῆλθεν ἄγων ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου παμπληθῆ στρατιάν, καὶ ἤδη ἐστρατοπέδευεν ἐν τῇ συριακῇ πόλει Σώχοις, ἀπέχων δύο ἡμερῶν ὁδὸν ἀπὸ τῶν στενῶν². Πάραυτα συνεχάλεσεν ὁ Ἀλέξανδρος πολεμικὸν συμβούλιον, πάντες δὲ ἦσαν τῆς γνώμης, ὅτι ἔπρεπεν ὡς τάχιστα ν' ἀναζεύξωσι, νὰ διαβῶσι τὰ στενά, καὶ νὰ προσβάλωσι τοὺς Πέρσας, ὅπου καταλάβωσιν αὐτούς. Ὁ βασιλεὺς διέταξε ν' ἀναζεύξωσιν τὴν ἐπιούσαν πρωίαν, ἡ δὲ πορεία ἐγένετο ἀπὸ τῆς Μαλλοῦ περὶ τὸν βαθείως εἰσχωροῦντα κόλπον πρὸς τὴν Ἰσσόν.

Ἐκ τῆς Ἰσσοῦ δύο εἶνε αἱ ὁδοὶ πρὸς τὴν Συρίαν· τούτων ἡ μὲν χαλεπωτέρα διευθύνεται πρὸς ἀνατολὰς διὰ τῶν φαράγγων καὶ τῶν ὑψωμάτων τῶν Ἀμανικῶν ὀρέων. Ταύτην δὲν ἐξέλεξεν ὁ Ἀλέξανδρος, διότι οἱ στρατιῶταί του διὰ τε τὴν ἐναλλαγὴν ὀρέων καὶ κοιλάδων καὶ διὰ τὸ δύσβατον τῆς χώρας θὰ ἤρχοντο διπλάσιως κεκμηκότες ἐνώπιον τῶν πολεμίων· δὲν ἔπρεπε δὲ ν' ἀπομακρυνθῇ τῆς ἀκτῆς τούτου τοῦ κόλπου, πρὶν γείνη κύριος αὐτοῦ καθ' ὅλοκληρίαν, καὶ ἀποκλείσῃ τὰ ἐχθρικά πλοῖα. Ἀφήσας λοιπὸν τοὺς νοσοῦντας ἐν Ἰσσοῦ, ὅπου θὰ ἦσαν ἀσφαλέστατοι ὀπισθεν

¹) Ἀρριανῶ B', 5 *Στραβωνος* ΙΔ', σ. 676 "Ὅτι ἡ ἐλευθερία, ἡ χορηγηθεῖσα εἰς τὰς ἐνταῦθα ὁπωσδήποτε ἑλληνικὰς πόλεις δὲν θὰ ἦτο ἡ αὐτὴ καὶ ἡ εἰς τὰς πόλεις τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας, θ' ἀποδειχθῇ ἐν τοῖς μετέπειτα. Κατὰ τὸν Ἀρριανὸν (B', 20, 2) ὑπῆρχον τότε ἀκόμη τριῆρεις τινὲς τῶν Σόλων καὶ τῆς Μαλλοῦ ἐν τῷ περσικῷ στόλῳ.

²) Ὁ RenneI ἐνόμισεν ὅτι εἶρε τούτους τοὺς Σώχους περὶ τὸ νῦν Derbesak πρὸς ἀνατολὰς καὶ χαμηλότερον τῶν στενῶν τοῦ Bailan, καὶ εἶνε πρόσδηλον ὅτι, ἂν ὁ Δαρεῖος δὲν διήρχετο τὰς Ἀμανικὰς πύλας, ἐν ταύτῃ τῇ πεδιάδι, ὅπου πολλάκις συνεκροτήθησαν μάχαι (*Στραβωνος* ΙΓ' σ. 751), ἤθελε κριθῇ ὁ πρὸς τοὺς Μακεδόνας ἀγών. Ἡ διήμερος ἀπόστασις ἀπὸ τῶν Ἀμανικῶν πυλῶν μεταθέτει τοὺς Σώχους ἐκεῖσε περίπου, ὅπου ὁ Niebuhr τοποθετεῖ τὸ Anzas (Azas ἐν τοῖς νεωτέροις πίναξιν). Τὸ χωρίον τοῦτο ἀπέχει ὀκτὼ μίλια ἀπὸ τῶν στενῶν, πέντε ἀπὸ τοῦ Χαλίπ, κείμενον εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ λεγομένου « αἰμακτηροῦ πεδίου ». Αἱ δὲ παρὰ *Κουρτίῳ* (IV, 1, 3) Onchae (διάφ. γραφ. Unchae, Orchae), ὅπου κατέφυγεν ὁ Δαρεῖος μετὰ τὴν μάχην, φαίνεται ὅτι σημαίνει τὸν αὐτὸν τόπον.

τῆς στρατιᾶς, ἐτράπη πρὸς νότον τὴν συνήθη παραλιακὴν ὁδὸν τὴν εἰς τοὺς Ἑλληνας γνωστὴν ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Ξενοφώντος, καὶ διαβάς τὰς λεγομένας παραλίους πύλας, ἐπορεύετο πρὸς τὴν παραθαλάσσιον πόλιν Μυριάνδρον, οὐ μακρὰν τῶν κυρίων συριακῶν πυλῶν (στενῶν τοῦ Βαϊλάν), ἵνα ἐντεῦθεν τὴν ἐπιούσαν πρωΐαν εἰσβάλῃ εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Συρίας καὶ τοὺς Σώχους. Ἀλλὰ τὴν νύκτα ἐπῆλθε σφοδρὰ καταιγίς — ἦσαν αἱ πρῶται ἡμέραι τοῦ νοεμβρίου¹ — βροχὴ θυελλώδης καθίστα ἀδύνατον τὴν ἀνάξευξιν, καὶ ὁ στρατὸς ἔμεινεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ παρὰ τὴν Μυριάνδρον, τρία περίπου μίλια πρὸς νότον μακρὰν τῶν παραλίων πυλῶν, ἐλπίζων ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν θὰ συναντήσῃ τοὺς πολεμίους ἐν τῷ πεδίῳ τῶν Σώχων πρὸς κρίσιμον μάχην.

Καὶ τῷ ὄντι κρίσιμος θὰ ἦτο ἡ προσεχὴς συνάντησις τῶν δύο στρατῶν. Ἐκ τούτων ὁ περσικὸς ἀνῆρχετο εἰς ἑκατοντάδας χιλιάδων, καὶ μεταξὺ αὐτῶν 30,000 Ἕλληνες μισθοφόροι μετὰ τῶν νεωστὶ ὑπὸ τὸν Ἀχαρνᾶνα Βιάνορα καὶ τὸν Θεσσαλὸν Ἀριστομήδην. Μεταξὺ δὲ τοῦ πλήθους τῶν Ἀσιανῶν μαχητῶν ἦσαν ἑκατοντακισχίλιοι περίπου βαρέως ὀπλισμένοι πεζοὶ (κάρδακες) καὶ οἱ θωρακοφόροι Πέρσαι ἵππεῖς. Ὁ Δαρεῖος πεποινῶς εἰς ταύτην τὴν δύναμιν, εἰς τὸ δίκαιον καὶ εἰς τὴν πολεμικὴν αὐτοῦ δόξαν ἐπίστευεν εὐχαρίστως εἰς τὰς ὑπερφιάλους διαβεβαιώσεις τῶν μεγιστάνων του καὶ εἰς ὄνειρον, ὅπερ εἶδε μὲν, ὡς λέγουσι, μικρὸν πρὸ τῆς ἐξόδου ἐκ τῆς Βαβυλῶνος, οἱ δὲ Χαλδαῖοι ἐξήγησαν ἀρχούντως εὐνοϊκῶς εἰς αὐτόν· εἶδεν ὅτι, τὸ μὲν μακεδονικὸν στρατόπεδον κατείχετο ὑπὸ τεραστίας πυρκαϊᾶς, ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων περιβεβλημένος περσικὰ βασιλικὰ ἱμάτια, ἤλαυνεν ἔφιππος διὰ τῶν ὁδῶν τῆς Βαβυλῶνος, καὶ ἔπειτα ἵππος καὶ ἵππεὺς ἐξηφανίσθησαν. Οὕτω λοιπὸν βέβαιος περὶ τοῦ μέλλοντος διέβη τὸν Εὐφράτην, περιστοιχιζόμενος δὲ ὑπὸ πάσης τῆς πολε-

¹) Κατὰ τὸν Ἀῤῥιανὸν (B', 11, 10) ἡ ἐν Ἰσσοῦ μάχῃ συνεκροτήθη « ἐπὶ ἄρχοντος Ἀθηναίοις Νικοκράτους, μηνὸς Μαῖμακτηριῶνος » ὅστις συμπίπτει κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Ideler μετὰ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 333 (μεταξὺ 28 Ὀκτωβρίου καὶ 27 Νοεμβρίου).

μικῆς λαμπρότητος « βασιλέως τῶν βασιλέων », καὶ παρακολου-
θούμενος ὑπὸ τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ γυναικωνίτου αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ
γυναικωνίτου τῶν Περσῶν σατραπῶν καὶ ἡγεμόνων, ὑπὸ τοῦ
σμήνου τῶν εὐνούχων καὶ κωφαλάλων, ὑπὸ ἑκατοντάδων χιλιά-
δων ὀπλιτῶν καὶ ἀτελευτήτου συνοδείας κομφῶν ἁμαξῶν, πολυ-
τελῶν σκιάδων καὶ θορυβωδῶν σκευοφόρων, ἐστρατοπέδευσε παρὰ
τοὺς Σώχους. Ἐνταῦθα ἐν τῇ εὐρείᾳ πεδιάδι, ἥτις παρεῖχεν εἰς
αὐτὸν ἱκανὸν χῶρον, ὅπως ἀναπτύξῃ τὴν ὑπερβριθὴ καὶ ὑπερά-
ριθμον αὐτοῦ στρατιάν, καὶ ἰδίως χρησιμοποίησιν τελεσφόρως
τοὺς παμπληθεῖς αὐτοῦ ἵππεις, εἶχε σκοπὸν νὰ περιμεῖνῃ τὸν ἐχ-
θρόν, ἵνα τὸν ἐξολοθρεύσῃ.

Λέγεται ὅτι ὁ Ἀρσάμης ὁ ἐκ τῆς Κιλικίας φυγὼν εἰς τὸ στρα-
τόπεδον ἐκόμισε τὴν πρώτην εἰδησιν περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Ἀλε-
ξάνδρου καὶ τῆς πορείας αὐτοῦ· καθ' ἣν δὲ ἀπήγγειλεν, ἐφαίνετο
ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐσκόπει νὰ ἐπέλθῃ διὰ τῶν ἁμανικῶν πυλῶν. Ὅθεν
καθ' ἐκάστην περιέμενον νὰ ἴδωσι πρὸς δυσμὰς τὸ νέφος τοῦ κο-
νιορτοῦ. Ἀλλ' αἱ ἡμέραι παρήρχοντο ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην, καὶ
ἐπῆλθεν ἀδιαφορία πρὸς τὸν κίνδυνον, ὅστις δὲν ἐπλησίαζε, διότι
ἐλησμόνησαν, ὅσα εἶχον ἤδη ἀπολέσῃ, περιεπαίζον δὲ τὸν ἐχθρόν,
ὅστις δὲν ἐτόλμα νὰ καταλίπῃ τὴν στενὴν παραλίαν, μαντεύων
ἰσως, ὅτι τὸ περσικὸν ἵππικόν θὰ ἦτο ἱκανὸν νὰ συμπατήσῃ τὴν
δύναμιν αὐτοῦ. Ὁ δὲ Δαρεῖος ἤκουσε πολὺ εὐχαρίστως τοὺς ὑπε-
ροπτικούς λόγους τῶν μεγιστάνων του, ὅτι ὁ Μακεδὼν περίφοβος
διὰ τὴν παρουσίαν τῶν Περσῶν δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ ἐξέλθῃ τῆς
Ταρσοῦ· ὅτι πρέπει νὰ προσβληθῇ, καὶ ὅτι θέλει ἐξοντωθῇ. Μά-
την ἀντέλεγεν ὁ Μακεδὼν Ἀμύντας, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος θὰ ἐπέλθῃ
πολὺ ταχέως κατὰ τῶν Περσῶν, ὅτι ἡ βραδύτης αὐτοῦ προσιω-
νίζεται πολλαπλάσιον κίνδυνον, ὅτι δὲν πρέπει κατ' οὐδένα τρό-
πον νὰ κατέλθωσιν εἰς τὰς στενὰς κοιλάδας τῆς Κιλικίας, ὅτι ἡ
πεδιάς τῶν Σώχων εἶνε τὸ ἀρμοδιώτατον πεδῖον μάχης εἰς τὴν περ-
σικὴν δύναμιν, διότι ἐν αὐτῇ δύναται τὸ πολὺ πλῆθος νὰ νικήσῃ,

ἢ ἡττώμενον νὰ σωθῇ¹. Ἀλλ' ὁ Δαρεῖος δυσπιστῶν πρὸς τὸν ξένον, τὸν προδότην τοῦ ἑαυτοῦ βασιλέως, καὶ μεθυσθεὶς ὑπὸ τῶν κολακευτικῶν λόγων τῶν μεγιστάνων του καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἐπιθυμιῶν, καὶ τέλος ἐλαυνόμενος ὑπὸ τῆς ἀνησυχίας τοῦ ἀδυνάτου χαρακτῆρος καὶ ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης, ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν περὶ τοὺς Σώχους θέσιν, καὶ νὰ ζητήσῃ τὸν ἐχθρόν, ὅστις δῆθεν τὸν ἀπέφευγε. Ἐπεμψε λοιπὸν εἰς τὴν Δαμασκὸν τὰ περιττὰ σκεύη, τὰς γυναῖκας, τὸ μέγιστον μέρος τοῦ θησαυροῦ καὶ πάντα, ὅσα ἐδύναντο νὰ παρακωλύσωσι τὴν ἐκστρατείαν, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Κωφῆνος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Φαρναβάζου, ἐν ᾧ ὁ μέγας βασιλεὺς, ἐν' ἀποφύγῃ τὴν διὰ τῆς Μυριάνδρου μακροτέραν ὁδὸν διαβάς τὰς ἀμανικὰς πύλας, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ἰσσόν. Τοῦτο συνέβη κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπορεύετο εἰς τὴν Μυριάνδρον. Οἱ Πέρσαι καταλαβόντες ἐν Ἰσσω τοὺς ἀσθενεῖς τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ κατέκοψαν αὐτούς, σκληρῶς προηγουμένως βασάνισαντες. Οἱ βάρβαροι ἀγαλλόμενοι ἐνόμισαν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔφευγεν αὐτούς, καὶ ἐπίστευον, ὅτι ἀπεκόπη τῆς πατρίδος, καὶ ὁ ὄλεθρος αὐτοῦ εἶνε βέβαιος. Ὅθεν ὥρμησαν τὰ πλήθη ἄνευ ἀναβολῆς πρὸς καταδίωξιν τοῦ φεύγοντος.

Ὁ Ἀλέξανδρος βεβαίως ἀπεκόπη, καὶ κατηγορήθη ἐπὶ ἀπρονοησίᾳ, διότι δὲν κατέλαβε τὰς ἀμανικὰς πύλας οὐδὲ κατέστησε φρουράν εἰς τὴν Ἰσσόν, ἀλλὰ παρέδωκε τοὺς ὑπολειφθέντας ἀσθενεῖς εἰς τὴν διάκρισιν ἀπανθρώπου ἐχθροῦ. Ὀλόκληρος ὁ στρατός του, λέγουσιν, οἰκτρῶς θὰ κατεστρέφετο, ἂν οἱ Πέρσαι, ἀποφεύ-

¹) Εἶνε ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι τὰ ἐν τῇ συμβουλίᾳ τοῦ Δαρείου γεγόμενα ἀφηγεῖται ὁ Ἀρρίδιανός (Β', 6, 3—6): τὸ δὲ περίεργον εἶνε ἡ περικοπὴ «καταπατήσιν τε τῇ ἵππῳ τῶν Μακεδόνων τὴν στρατιὰν ἄλλος ἄλλοθεν αὐτῷ ἐπαίροντες ἐπέλεγον». διότι ἀκριδῶς τὴν αὐτὴν ἐκφρασιν μετεχειρίσθη καὶ ὁ Δημοσθένης (κατὰ τὸν *Αἰσχίνην* κ. Κτησιφ. §. 164), ὁμιλῶν περὶ τῆς ἐν Ἰσσω μάχης: «ἐπειδὴ πάσῃ δυνάμει Δαρεῖος καταβεβήκει, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἦν ἀπειλημένος ἐν Κιλικίᾳ πάντων ἐνδεής, ὡς ἔφησθα σύ, αὐτίκα δὲ μάλα ἡμελλεν, ὡς ἦν ὁ παρὰ σοῦ λόγος, συμπατήσασθαι ὑπὸ τῆς Περσικῆς ἵππου κτλ.», καὶ περὶ τούτων λέγει ὁ Αἰσχίνης ὅτι ὁ Δημοσθένης ἐπεδείκνυεν ἐπιστολάς.

γοντες νὰ ἔλθωσιν εἰς μάχην, ἀπέκλειον διὰ μὲν τοῦ πτόλου τὴν θάλασσαν, διὰ τινος δὲ πεισματώδους ἀμύνης τὴν γραμμὴν τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ 'Αλεξάνδρου, πᾶσαν δὲ προέλασιν παρεκώλυον ἀντιτάσσοντες τὰ πολλὰ στίφη τοῦ ἱππικοῦ, καὶ καθιστώντες αὐτὴν πολὺ μᾶλλον ἐπικίνδυνον διὰ τῶν ἐρημώσεων, ὅσας συνεβούλευεν ὁ Μέμνων. 'Αλλ' ὁ 'Αλέξανδρος ἐγνώριζε τὴν πολεμικὴν δύναμιν τῶν Περσῶν, ἤξευρεν ὅτι ἡ ἐπὶ μακρότερον χρόνον διατροφή τοσούτων ἑκατοντάδων χιλιάδων κατὰ τε τὴν πορείαν καὶ ἐν τῇ στενῇ Κιλικίᾳ ἦτο πρᾶγμα ἀδύνατον, ὅτι ὁ στρατὸς ἐκεῖνος ἦτο σύνολόν τι ἥκιστα ὠργανωμένον καὶ ἀνίκανον νὰ ἐφαρμόσῃ σύστημα στρατιωτικῶν κινήσεων, δι' ὧν θὰ ἐδύνατο νὰ περικυκλωθῇ, καὶ ὅτι ἐν τῇ χειρίστῃ περιπτώσει ἐπιχειρῶν πολλὰς ἀπροσδοκίτους καὶ τολμηρὰς πορείας, θὰ τὸν ἠνάγκαζε νὰ ὑποχωρήσῃ, θὰ τὸν ἐτάραττε, θὰ τὸν διέλυε, καὶ θὰ τὸν ἐξέθετεν εἰς πᾶσαν ἐπίθεσιν. Δὲν ἐδύνατο νὰ ἐλπίσῃ, ὅτι οἱ Πέρσαι, ἐγκαταλιπόντες ἕδαφος τοσοῦτον εἰς αὐτοὺς εὐνοϊκόν, ἤθελον προελάσῃ εἰς τὴν στενὴν παράλιον πεδιάδα τοῦ Πινάρου.

'Αλλ' ὁ Δαρεῖος τὸ ἔπραξε. Πληροφορηθεὶς ὑπὸ φυγάδων ἀγροτῶν, ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος ἐστρατοπέδευε πέραν τῶν παρακτίων πυλῶν εἰς ὀλίγων μόνον ὥρων ἀπόστασιν, καὶ ὅτι ἥκιστα πάντων ἔφευγεν, ἠναγκάσθη, ἐπειδὴ ὁ ἀπέραντος αὐτοῦ στρατὸς δὲν ἐδύνατο οὔτε ἀρκούντως ταχέως νὰ ὑποχωρήσῃ, οὔτε ἐναντίον τούτων τῶν Θερμοπυλῶν τῆς Κιλικίας νὰ προβῇ, νὰ προετοιμασθῇ εἰς μάχην ἐν τῇ στενῇ πεδιάδι, ὅπου ἐστρατοπέδευε καὶ οὕτω νὰ παραδώσῃ τὰ προτερήματα τῆς ἐπιθέσεως εἰς τοὺς πολεμίους. Καὶ τῷ ὄντι ἐὰν ὑπῆρχεν οἰονδήποτε στρατήγημα, δι' οὗ ἤθελεν ἀναγκάσῃ τις τὸν μέγαν βασιλέα ν' ἀποχωρήσῃ τῆς περὶ τοὺς Σώχους πεδιάδος, καὶ νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Κιλικίαν, ὁ 'Αλέξανδρος ἤθελε τολμήσῃ αὐτὸ μετὰ χαρᾶς, καὶ μεγαλυτέραν ζημίαν ἢν ἐπρόκειτο νὰ πάθῃ παρὰ τὴν ἐν τῷ νοσοκομείῳ τῆς 'Ισοῦ. Τόσον δὲ ἀπίστευτος ἐφάνη εἰς αὐτὸν ἡ πρώτη φήμη περὶ τῆς προσεγγίσεως τοῦ Δαρείου, ὥστε ἔπεμψέ τινας τῶν ἀξιωματικῶν ἐπὶ

τριακοντόρου εἰς τὴν παραλίαν, ἵνα βεβαιωθῇ, ἂν ᾦτο πραγματική ἢ προσέγγις τοῦ ἐχθροῦ.

Ἡ αὐτὴ φήμη ἐνεποίησεν ἄλλην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς στρατιώτας τοῦ Ἀλεξάνδρου· ἐλπίσαντες, ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν θὰ συνήντων τοὺς πολεμίους ἐν ἀναπεπταμένῳ πεδίῳ, τῶρα ἔβλεπον τὰ πάντα ἀπροσδόκητα καὶ κατεσπευσμένα, τῶρα οἱ πολέμιοι ἦσαν ὀπισθεν αὐτῶν, καὶ ἤδη τὴν ἐπαύριον ἐμελλον ν' ἀγωνισθῶσιν· ὅ,τι ἤδη κατεῖχον, θὰ εἶνε ἠναγκασμένοι, ἔλεγον, νὰ τὸ ἀποσπάσωσι παρὰ τῶν πολεμίων μαχόμενοι, καὶ πᾶν βῆμα πρὸς τὰ ὀπίσω νὰ ἐξαγοράσωσι δι' αἵματος· ἀλλ' ἴσως καὶ τὰ στενὰ εἶνε ἤδη κατειλημμένα καὶ ἀποκεκλεισμένα, καὶ ἴσως εἶνε ἀνάγκη, ὅπως ἄλλοτε οἱ μύριοι, νὰ διελάσωσι τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, ὅπως ἀντὶ δόξης καὶ λαφύρων ἀποκομίσωσιν εἰς τὴν πατρίδα μόλις τὸ γυμνὸν σῶμα· καὶ ταῦτα πάντα, διότι δὲν εἶχον τὴν πρόνοιαν νὰ προχωρήσωσι· ἀλλὰ τὸν κοινὸν στρατιώτην οὐδενὸς ἄξιον θεωροῦντες, ἐὰν ὑπολειφθῇ τραυματίας, παραδίδουσιν αὐτὸν εἰς τὴν τύχην του καὶ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν πολεμίων¹. Τοιαῦτα καὶ ἔτι δεινότερα ἐγόγγυζον οἱ στρατιῶται, καθαρίζοντες τὰ ὅπλα καὶ ἀκονῶντες τὰς λόγχας των, ὅχι τόσον ἐκ λιποψυχίας, ὅσον διότι τὰ πράγματα ἀπέβησαν ἄλλως ἢ ὡς προσεδοκῶντο, καὶ ἵνα διὰ τῶν μεγαλοφώνων λοιδοριῶν ἀνακουφισθῶσι τῆς δυσθυμίας, ἥτις καὶ τοὺς ἀνδρειοτάτους στρατιώτας καταλαμβάνει ἐν τῇ προσεγγίσει πάλαι προσδοκωμένης κρίσεως.

Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐγνώριζε τὸ φρόνημα τῶν στρατιωτῶν του, καὶ δὲν ἐθορυβήθη διὰ ταύτην τὴν ἀνευλάβειαν, ἣν ὁ πόλεμος γεννᾷ καὶ ἀπαιτεῖ. Εὐθὺς δέ, ἀφ' οὗ οἱ ἀξιωματικοὶ ἐκεῖνοι ἀνήγγειλαν, ὅσα εἶδον, καὶ ἰδίως ὅτι ἡ πεδιάς ἀπὸ τοῦ στομίου τοῦ Πινάρου μέχρι τοῦ Ἰσσοῦ ἐκαλύπτετο ὑπὸ σκηνῶν, καὶ ὅτι ὁ Δαρρεῖος ᾗτο πλησίον, συνεκάλεσε τοὺς στρατηγούς, τοὺς ἱλάρχους,

¹) Ὅτι ἡ πληροφορία αὕτη τοῦ Κουρτίου (III, 9, 20) ἔχει ἱστορικὴν βάσιν, φαίνεται ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς δημηγορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου τῆς παρ' Ἀρρίανῳ Β', 7, 3 «θαρβεῖν παρεκάλει κτλ.»

καὶ τοὺς ἡγεμόνας τῶν συμμάχων, ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτοὺς τὰ ἡγελμένα, καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι μεταξὺ πάντων τῶν νοητῶν ἐνδεχομένων ἢ παρούσα θέσις τῶν πολεμίων ἐπηγγέλλετο ἀσφαλεστάτην νίκην. Ἐὰν κατὰ τὸ φαινόμενον, ἔλεγε (κατὰ τὸν Ἀρρίανόν), ἦσαν περικυκλωμένοι, δὲν πρέπει νὰ πλανηθῶσιν ἐκ τούτου· διότι ἐπολέμησαν πολλάκις τοσοῦτον ἐνδόξως, ὥστε δὲν θὰ ἀποβάλλωσι τὸ θάρρος ἐνώπιον φαινομένου κινδύνου· αἰέποτε νικηταὶ ἀντετάχθησαν πρὸς αἰέποτε νενικημένους, Μακεδόνες πρὸς Μήδους καὶ Πέρσας, πεπειραμένοι καὶ ἐν ὅπλοις γεγηρακότες πρὸς πάσαι ἀπομαθόντας τὰ ὅπλα καὶ μαλθακοὺς Ἀσιανούς, ἐλεύθεροι ἄνδρες πρὸς δούλους, Ἕλληνες ὑπὲρ τῶν θεῶν καὶ τῆς πατρίδος αὐτῶν ἐκουσίως ἀγωνιζόμενοι πρὸς Ἕλληνας διεφθαρμένους καὶ ἀντὶ μισθοῦ, καὶ τούτου ὅχι πολλοῦ, προδίδοντας τὴν πατρίδα καὶ τὴν δόξαν τῶν προγόνων, οἱ μαχιμώτατοι καὶ ἐλευθεριώτατοι αὐτόχθονες τῆς Εὐρώπης πρὸς τὰ εὐτελέστατα γένη τῆς Ἀνατολῆς, συντόμως εἰπεῖν, τὸ σθένος κατὰ τῆς διαφθορᾶς, ἢ κρατίστη θέλησις κατὰ τῆς ἐσχάτης ἀδυναμίας, πάντα τὰ πλεονεκτήματα τοῦ ἐδάφους, τῆς πολεμικῆς τέχνης καὶ τῆς ἀνδρείας πρὸς περσικὰ στίφη. Δύναται λοιπὸν ἡ ἔκβασις τοῦ ἀγῶνος νὰ εἶνε ἀμφίβολος; Τὰ δὲ ἄλλα ταύτης τῆς νίκης εἶνε ὅχι πλέον μία ἢ δύο σατραπεῖαι, ἀλλὰ τὸ κράτος τῶν Περσῶν· καὶ ἤθελον νικήσῃ ὅχι τὰ ἵππικα στίφη καὶ τοὺς μισθοφόρους τοὺς παρὰ τὸν Γρανικόν, ἀλλὰ τὸν βασιλικὸν στρατὸν τῆς Ἀσίας, ὅχι Πέρσας σατράπας, ἀλλὰ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν· μετὰ ταύτην τὴν νίκην οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται εἰς αὐτούς, εἰμὴ νὰ καταλάβωσι τὴν Ἀσίαν, καὶ ν' ἀνταμειφθῶσι δι' ὅλους τοὺς κόπους, ὅσους ὁμοῦ ἐμόχθησαν. Ὑπερίμνησκε δὲ αὐτοὺς οὐ μόνον ὅσα ἀπὸ κοινοῦ διέπραξαν, ἀλλὰ καὶ ἂν κατ' ἰδίαν τις ἐπέδειξε διαπρεπῆ πρᾶξιν, καὶ ταύτην ἐμνημόνευεν, ὀνομαστὶ αὐτὸν ἀνακαλῶν ¹. Ταῦτα καὶ ἄλλα πολ-

¹) Ὁ Ἀρρίανος (Β', 7, 8) προσθέτει ὡς λεγόμενον («λέγεται») ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐμνημόνευσε τὸν Ξενοφῶντα καὶ τοὺς μυρίους. Ἐκ τούτου θὰ ἤθελε νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι κατὰ τὰ ἐπιλοιπα ἢ δημηγορία, ἦτις ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ ἱστορεῖται πλαγίως καὶ δὲν πα-

λά, ὅσα εἶνε ἀρμόδια νὰ ἐξάψωσιν πρὸ τῆς μάχης ἀνδρείους μαχητὰς ἐκ στόματος ἀνδρείου στρατηγοῦ, ὠμίλησεν ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τοῦ συνήθους εἰς αὐτὸν μεγαλείου καὶ ἐνθουσιασμοῦ. Δὲν ὑπῆρξεν οὐδεὶς, ὅστις νὰ μὴ συνεκινήθη ὑπὸ τῶν λόγων τοῦ νεαροῦ ἥρωος· πάντες συνωθοῦντο περὶ αὐτόν, ἵνα σφίξωσι τὴν χειρὰ του, καὶ προσθέσωσι γενναῖόν τινα λόγον, ζητοῦντες εὐθὺς νὰ ὁρμήσωσι καὶ εὐθὺς ν' ἀγωνισθῶσιν¹. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέλυσεν αὐτούς, διατάξας πρὸ πάντων νὰ φροντίσωσιν, ὅπως δειπνίσωσι θεόντως τοὺς στρατιώτας, καὶ νὰ πέμψωσιν ἵππεῖς τινὰς καὶ τοξότας πρὸς τὰς παραλίους πύλας, ἵνα κατασκοπεύσωσι τὴν ὁδὸν καὶ καταλάβωσιν αὐτάς, αὐτοὶ δὲ μετὰ τῶν ἄλλων στρατευμάτων νὰ εἶνε ἕτοιμοι πρὸς πορείαν ἐκείνην τὴν ἐσπέραν.

Ἡ ἐσπέρα εἶχε παρέλθῃ, ὅτε ἐξεκίνησεν ὁ στρατὸς καὶ περὶ μέσας νύκτας ἤλθεν εἰς τὰ στενά, καὶ ἐκεῖ ἐστάθη, ἵνα ὀλίγον ἀναπαυθῇ ἐπὶ τῶν πετρῶν, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἀπεστάλησαν αἱ κατάλληλοι προφυλακαὶ περὶ τὴν αὐγὴν ἀνέλαβον τὴν πορείαν, ἵνα διὰ τῶν πυλῶν εἰσέλθωσιν εἰς τὴν παράλιον πεδιάδα².

Ἡ πεδιάς αὕτη ἐκτείνεται ἀπὸ τῶν παραλίων πυλῶν ἐπὶ πέντε περίπου μίλια μέχρι τῆς πόλεως Ἴσσοῦ. Περικλειομένη δὲ ἐκ ὀυσμῶν μὲν ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἐξ ἀνατολῶν δὲ ὑπὸ τῶν ἐν μέρει ὑψηλῶν ὄρεων, εὐρύνεται, καθ' ὅσον ἀπομακρύνεται τῶν πυλῶν. Περὶ δὲ τὸ μέσον, ὅπου ἔχει πλάτος περὶ τὸ ἡμισυ μίλιον³,

ρεντίζεται ὡς εὐθὺς λόγος—ἐλήφθη ἐκ τοῦ Πτολεμαίου καὶ εἶνε οὐσιωδῶς αὐθεντική. Ἀλλὰ διὰ τὴν ὁδὸν οὗτος οὔτε ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐλέγχθη οὔτε ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου εἶνε δυνατόν οὕτως νὰ συνετέθη. θ' ἀποδείχθη ἐν τῷ Παρατήματι τῷ περὶ τῶν πηγῶν.

1) Ἀῤῥιανοῦ B', 7, 3 «ἄλλος ἄλλοθεν δεξιούμενοί τε τὸν βασιλεῖα καὶ τῷ λόγῳ ἐπαίροντες ἄγειν ἤδη ἐκέλευον.»

2) Ἐν τινι δῆθεν ἐπιστολῇ τοῦ Καρδιανοῦ Εὐμένους πρὸς τὸν Ἀντίπατρον ἱστορεῖται «ἔωθεν εἰσελθὼν εἰς τὴν σκηνὴν αὐτοῦ ὁ Ἡφαιστίων, εἴτ' ἐπιλαθόμενος εἴτ' ἐκταραχθεὶς, ὥσπερ ἐγὼ, εἴτε καὶ θεοῦ τινος τοῦτο καταναγκάσαντος, ταῦτόν μοι ἔφη, Ὑγίαινε, βασιλεῦ, καιρὸς ἤδη παρατάττεσθαι. ταραχθέντων δὲ τῶν παρόντων πρὸς τὸ παράδοξον τῆς προσαγορεύσεως καὶ τοῦ Ἡφαιστιῶνος ὀλίγου δεῖν ὑπ' αἰδοῦς ἐκθανόντος, Ἀλέξανδρος, Δέχομαι, εἶπε, τὴν κληρόνα· τὸ γὰρ σώους ἐπανάξουν ἀπὸ τῆς μάχης ἦδη μοι ὑπέσχηται». Δουκιανοῦ Περὶ τοῦ ἐν τῇ προσαγορ. πταίσματος §. 8.

3) Ὁ Καλλισθένης παρὰ Πολυδίῳ (1B', 21) ἀναγράφει τὸ πλάτος τῆς πεδιάδος 14

διαρρέει αὐτὴν διευθυνόμενος πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ μικρὸς τις ποταμὸς ὁ Πίναρος (Δελι-Τσάι), τοῦ ὁποίου ἡ βορεία ὄχθη εἶνε ἐν μέρει ἀπόκρημνος· πηγάζει βορειοανατολικῶς ἐκ τῶν ὀρέων, τὰ ὁποῖα παρακολουθοῦντα τὸν ῥοῦν αὐτοῦ, προεκβάλλουσιν εἰς τὴν πεδιάδα σπουδαίαν λοφοσειρὰν ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ὄχθης, οὕτως ὥστε περὶ τὸν ῥοῦν τοῦ Πινάρου ἡ πεδιάς εἰσχωρεῖ ὀλίγον εἰς τὰ ὄρη. Εἰς τινὰ ἀπόστασιν πρὸς βορρᾶν τοῦ Πινάρου ἤρχιζε τὸ περσικὸν στρατόπεδον.

Ὁ Δαρεῖος, εὐθὺς ἀφ' οὗ ἔμαθεν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐπανελθὼν πρὸς τὰς παραλίους πύλας ἦτο ἕτοιμος νὰ συνάψῃ μάχην καὶ ἤδη ἐπύρχειτο, παρέταξε τὸ πλῆθος τοῦ περσικοῦ στρατοῦ ὅσον οἷον τε ταχέως, καὶ ὅπως ἦτο δυνατόν. Καὶ ἦτο μὲν τὸ λίαν περιωρισμένον ἔδαφος ὅχι εὐνοϊκὸν εἰς τὴν πολυάριθμον δύναμιν, ἀλλ' ἐφαίνετο ὅμως πολὺ κατάλληλον πρὸς διαρκῆ ἀμυναν. Ὁ Πίναρος μετὰ τῶν ἀποκρήμνων αὐτοῦ ὄχθων ἐφαίνετο ὡς τάφος καὶ χαράκωμα, ὅπισθεν τοῦ ὁποίου ἔμελλε νὰ παραταχθῇ ὁ πολυπληθεὶς στρατός. Ἵνα δὲ δυναθῇ νὰ πράξῃ τοῦτο ἀκωλύτως, διέταξεν ὁ Δαρεῖος 30,000 ἵππεῖς, καὶ 20,000 πεζοὺς ψιλούς νὰ

σταδίων. Καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι οἱ ἀριθμοὶ τοῦ περσικοῦ στρατοῦ εἶνε ὑπερβολικοί, ἐν τῇ στήτῃ τούτῳ τόπῳ οὐδ' ἡ μακεδονικὴ παράταξις θὰ ἐχώρει, καθ' ἃ ὁ Πολύβιος ἀρκούντως ἀποδεικνύει. Ἄλλως δὲ ἀμφοτέρων ἡ παράταξις ἐξικνεῖτο μέχρι τῶν εἰς τὴν πεδιάδα προεξεχόντων λόφων. Ἡ τοπογραφία καθωρίσθη ὑπὸ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Rennel καὶ τῶν περιγραφῶν τοῦ Kinneir (Journey. σ. 133 ἐξ.). Αἱ ἐφημερίδες τοῦ 1833 δημοσιεύουσιν τὰς ἐκθέσεις τοῦ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου, τὰς ἀπὸ τῆς 1, 2 καὶ 3 Αὐγούστου, παρέχουσι πολλὰς καὶ διαφόρους πληροφορίας. Τέλος ἐπ' ἐσχάτων τὸ πεδίου τῆς μάχης ἠρευνήθη ὑπὸ τοῦ Favre καὶ Mandrot, οἵτινες ἐσχέδιασαν αὐτὸ ἀκριβέστερον τῶν προτέρων σχεδιασμάτων ("Ἴδε τὰ σχέδια αὐτῶν, δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ R. Kiepert ἐν τῷ Globus VXXX 11, 15). Τὰ περιώνυμα ταῦτα στενὰ, δι' ὧν ἐπανεκάμψεν ὁ Ἀλέξανδρος, εἶνε τὰ τοῦ σήμερον κατεστραμμένου φρουρίου Merkes, τὰ κατὰ μῆκος τῆς παραλίας, αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ ὑπὸ τοῦ *Ξενοφώντος* ἐν τῇ Ἀναβάσει (Α', 4, 4) ἀκριβέστατα περιγραφέντα· μῆκος μὲν ἔχουσι τριῶν σταδίων κατὰ δὲ τὴν εἴσοδον καὶ ἐξοδὸν αὐτῶν ὑπῆρχον τείχη, κατερχόμενα ἀπὸ τῶν ὀρέων εἰς τὴν θάλασσαν· μετὰ δὲ τῶν οὗω τειχῶν ποταμὸς ὀνόματι Κάρσος· ἀπὸ τῆς Ἰσσοῦ μέχρι τῶν στενῶν παρασάγγαι πέντε (150 στάδια). Παρὰ τὸ Merkes κατὰ τὸν γάρτην τοῦ ἀγγλικοῦ ναυαρχείου, ὃν ἔχω πρὸ ὀφθαλμῶν, ὁ αἰγιαλὸς ἔχει πλάτος 1½ μιλίου. ἀλλ' ἔπειτα γίνεται στενώτερος. Μόνον παρὰ τὸν Πίναρον τὰ ὄρη ἀπομακρύνονται, καὶ ἡ πεδιάς ἀνοίγεται εἰς πλάτος 1½ μιλίου ἀπὸ τῆς θαλάσσης μέχρι τῆς ὑπωρείας.

διαβῶσι τὸν ποταμόν, παραγγείλας εἰς αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσιν ἔπειτα δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ πρὸς τὰς πτέρυγας τῆς παρατάξεως. Μετὰ ταῦτα παρετάχθησαν οἱ πεζοὶ οὕτως, ὥστε οἱ μὲν 30,000 Ἑλληνες μισθοφόροι ὑπὸ τὸν Θυμῶνδαν ἐσχημάτισαν τὴν δεξιὰν πτέρυγα, 60,000 δὲ κάρδακες τὴν ἀριστεράν, ἄλλοι 20,000 κάρδακες ¹ ἐτάχθησαν ἀπώτερον πρὸς τὰ ἀριστερὰ μέχρι τῆς κλιτύος τῶν ὀρέων, προωρισμένοι ν' ἀπειλήσωσι τὸ δεξιὸν κέρας τοῦ Ἀλεξάνδρου· ἀφ' οὗ δὲ οἱ Μακεδόνες προέβησαν εἰς ἐπιθεσιν πρὸς τὸν Πίναρον, μέρος τοῦλάχιστον τοῦ σώματος τούτου ἵστατο κατὰ νῶτον τοῦ δεξιοῦ κέρατος. Ὁ στενὸς χώρος ἐπέτρεπε μόνον εἰς τὰ εἰρημένα στρατεύματα τῶν Περσῶν νὰ μετὰσχῶσιν ἀμέσως τῆς μάχης· τὸ δὲ πολὺ πλῆθος τῶν ἐθνῶν, συγκείμενον ἐξ ἐλαφρῶν καὶ βαρέως ὥπλισμένων πεζῶν, ἐτάχθη κατὰ φάλαγγας ὅπισθεν τῆς παρατάξεως, οὕτως ὥστε νέα ἐκάστοτε στρατεύματα ἐδύναντο νὰ προσαχθῶσιν εἰς τὴν μάχην. Ἀφ' οὗ οὕτω τὰ πάντα διετάχθησαν, ἐδόθη τὸ σύνθημα εἰς τοὺς προαποσταλέντας ἱππεῖς πρὸς ὑποχώρησιν, οὕτω δὲ διαιρεθέντες ὑπεχώρησαν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ πρὸς τὰς πτέρυγας. Ἀλλὰ τότε ἐφάνη, ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς ἀριστερᾶς καθίστα ἀδύνατον τὴν χρῆσιν τοῦ ἱππικοῦ, δι' ὃ καὶ οἱ ἐκεῖ ταχθέντες μετεχώρησαν εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα, οὕτως ὥστε ἅπαν τὸ ἱππικόν, ἡ κυρία δύναμις τῶν Περσῶν συνηθροίσθη πλησιέστατα εἰς τὴν ἀκτὴν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ναβαρζάνου. Ὁ δὲ Δαρεῖος αὐτὸς ἐπιβαίνων τοῦ πολεμικοῦ ἄρματος ἐτάχθη κατὰ τὸν περσικὸν νόμον εἰς τὸ κέντρον τῆς ὅλης παρατάξεως, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ στίφους ἱππέων ἐκ τῶν εὐγενεστάτων Περσῶν, ὧν ἀρχηγὸς ἦτο ὁ ἀδελφός του Ὁξάρης. Τὸ σχέδιον τῆς μάχης ἦτο οἱ μὲν πεζοὶ νὰ διατηρήσωσι τὴν θέσιν των ὅπισθεν τοῦ Πινάρου, καὶ πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν τὰ ὀλιγώτερον ἀπότομα μέρη τῆς

¹) Παρὰ τῷ Ἀῤῥδιανῶ (Β', 8, 6) ὑπάρχει μετὰξὺ τοῦ «πρώτους ἔταξεν», ὅπερ μόνον τὴν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος παράταξιν τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων δύναται νὰ σημαίνει, καὶ τοῦ «ἐπὶ τούτοις ἔνθεν καὶ ἔνθεν», περὶ τῶν καρδάκων λεγομένου, ἀντίφασις, ἥτις διαλύεται, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τῶν τοῦ Κουρτίου ὑπὲρ τοῦ «πρώτους».

ὄχθης ἐπληρώθησαν διὰ χαρακωμάτων, οἱ δὲ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος Πέρσαι ἱππεῖς νὰ ἐπιτεθῶσι παντὶ σθένει κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τῶν Μακεδόνων, ἐν ᾧ τὰ ἀπὸ τῶν ὁρέων στρατεύματα ἔμελλον νὰ ἐπιπέσωσιν εἰς τὰ νῶτα τῶν πολεμίων ¹.

Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος συνέταξε καὶ αὐτὸς τὸν στρατόν· διὰ μὲν τοῦ στενοῦ πορευόμενοι προηγοῦντο οἱ ὀπλίται, εἶποντο δὲ οἱ ἱππεῖς καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ ψιλοί, εὐθὺς δέ, ἄφ' οὗ τὸ ἔδαφος ἔγεινεν εὐρυχωρότερον, διέταξε τοὺς ὀπλίτας ν' ἀναπτύξωσι τὴν φάλαγγα πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ καὶ νὰ ταχθῶσιν ὥς εἰς μάχην εἰς βάθος δεκαεὶ ἀνδρῶν ². Προϊούσης δὲ τῆς πορείας καὶ τῆς πεδιάδος ἔτι μᾶλλον εὐρυνθείσης, ἡδυνήθησαν καὶ οἱ ἱππεῖς παρελαύνοντες νὰ ταχθῶσιν ἐπὶ μὲν τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος οἱ Ἕλληνες σύμμαχοι καὶ οἱ ἐκ τῆς Ἡλίδος ξενολογηθέντες, ἐπὶ δὲ τοῦ δεξιοῦ, ὅπερ κατὰ τὸ σύνθηρες ἔμελλε ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐπίθεσιν, οἱ Θεσσαλοὶ καὶ Μακεδόνες. Καὶ ἔβλεπον ἤδη πόρρωθεν τὴν μακρὰν παράταξιν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ καὶ ὅτι οἱ πρὸς δεξιὰν λόφοι ἐκαλύπτοντο ὑπὸ ἐχθρικῶν πεζῶν, παρετήρουν δέ, ὅτι ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τῶν πολεμίων πολυἀριθμα στίφη ἱππέων παρελαύνοντα πρὸ τοῦ μετώπου τῆς παρατάξεως μετέβαινον εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα, ὅπου τὸ ἔδαφος ἦτο ἀνετώτερον, ὅπως συνενωθῶσιν, ὥς ἐφαίνετο, πρὸς μεγάλην τινὰ ἱππικὴν ἐπίθεσιν. Ὁ Ἀλέξανδρος τότε διέταξε τὰς Θεσσαλικὰς ἱλας νὰ παρελάσωσιν ὀπισθεν τοῦ μετώπου, ἵνα μὴ ὀφθῶσιν ὑπὸ τῶν πολεμίων, πρὸς τὸ ἀριστερὸν κέρας, καὶ νὰ

¹) Κατὰ τὸν *Κούρτιον* (III, 9, 3) ἡγεμὼν αὐτῶν ἦτο Ἀριστομήδης ὁ Φεραῖος.

²) Ἡ παράταξις τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ εἶνε οὐκ ὀλίγον σκοτεινὴ. Ἡ δὲ ἀνωτέρω ἐκτεθεισά ἐξάγεται ἐκ τοῦ Ἀρριανοῦ καὶ τῆς πλάνης τοῦ Καλλισθένους. Παρὰ τῷ Κουρτίῳ ἀρχίζουσι τὴν μάχην οἱ Πέρσαι ἱππεῖς πρὸς τοὺς τῶν Θεσσαλῶν. Εἶνε λοιπὸν τεταγμένοι εἰς τὰ δεξιὰ τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων. *Κουρτίου* III, 9, 1 Nabarzanes equitatu dextrum cornu tuebatur. . . in eodem Thymondes Graecis praepositus. Ὅτι δὲ ὁ μέγας βασιλεὺς κατεῖχε τὸ μέσον τῆς παρατάξεως, λέγεται ὑπὸ τε τοῦ Καλλισθένους (Ἀπόσπ. 33) καὶ τοῦ Ἀρριανοῦ (B', 8, 11). Κατὰ τὸν Κούρτιον περιστοιχίζουσιν αὐτὸν 3,000 ἐπιλεκτοὶ ἱππεῖς, οἱ σωματοφύλακες, καὶ 40,000 πεζοί. Περὶ δὲ τῆς ἐκτάσεως τῆς περσικῆς παρατάξεως οὐδὲν βέβαιον εἶνε γνωστὸν. Οἱ 30,000 Ἕλληνες μισθοφόροι οἱ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος ἀναπτυγθέντες θὰ κατέλαβον ἴσως ὅλον τὸ ἥμισυ τῆς παρακτίου πεδιάδος.

ταχθῶσιν εὐθὺς μετὰ τοὺς Κρήτας τοξότας καὶ τοὺς Θρᾶκας τοῦ Σιτάλκου, οἵτινες πρὸ μικροῦ εἶχον παραταχθῆ πρὸς τ' ἀριστερὰ τῶν φαλάγγων. Διέταξε δὲ τὸν Παρμενίωνα, ὅστις ἡγεῖτο τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος, νὰ ταχθῇ ὅσον τὸ δυνατόν πλησιέστατα εἰς τὴν θάλασσαν μετὰ τῶν ἐκ τῆς Ἡλίδος ξενολογηθέντων ἱππέων, οἵτινες εἶποντο μετὰ τοὺς Θεσσαλοὺς, πρὸς τ' ἀριστερά, ἵνα μὴ κυκλωθῶσιν ὑπὸ τῶν πολεμίων. Εἰς δὲ τὸ δεξιὸν αὐτοῦ κέρας διέταξε νὰ ταχθῶσι δεξιὰ τῶν Μακεδόνων ἱππέων αἱ Ἰλαιοὶ τῶν σαρισφόρων ὑπὸ τὸν Πρωτόμαχον, οἱ Παῖονες ὑπὸ τὸν Ἀρίστωνα καὶ οἱ τοξόται ὑπὸ τὸν Ἀντίοχον. Κατὰ δὲ τῶν καρδῶν τῶν ἐπὶ τῶν ὁρέων δεξιόθεν αὐτοῦ τεταγμένων ἐσχημάτισεν ἐκ τῶν Ἀγριάνων τῶν ὑπὸ τὸν Ἀτταλον, ἐξ ἐνὸς μέρους τῶν τοξοτῶν καὶ τινων ἱππέων δεύτερον μέτωπον, ἀποτελοῦν γωνίαν μετὰ τῆς κυρίας παρατάξεως¹.

Ὅσον περισσότερον ἐπλησίαζον εἰς τὸν Πίναρον, τόσον σαφέστερον ἔβλεπον τὴν σπουδαίαν ἔκτασιν τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως, ἣτις παρετείνετο πολὺ πέραν τοῦ δεξιοῦ κέρατος τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ· ὅθεν ὁ βασιλεὺς ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ μετακινήσῃ δὺν ἐκ τῶν μακεδονικῶν ἰλῶν, τὴν τοῦ Περοίδου καὶ τοῦ Παντορδάνου, ἀφανῶς διὰ παρελάσεως ὀπισθεν τοῦ μετώπου πρὸς τὴν ἐσχατιὰν τοῦ κέρατος· ἡδυνήθη δὲ εἰς τὴν θέσιν αὐτῶν νὰ μετατάξῃ τοὺς Ἀγριᾶνας, τοὺς τοξότας καὶ τοὺς ἱππεῖς τοῦ πλαγίου σώματος, διότι σφοδρά τις ἐπίθεσις, γενομένη ὑπὸ τούτων κατὰ τῶν ἀπέναντι βαρβάρων, ἔτρεψεν αὐτοὺς καὶ ἠνάγκασε νὰ φύγωσιν εἰς τὰ ὑψηλότερα τῶν ὁρέων, οὕτως ὥστε οἱ τριακόσιοι ἐκεῖνοι ἑταῖροι, ἐφαίνοντο πλέον ἱκανοὶ νὰ τοὺς κρατῶσι μακρὰν καὶ νὰ ἐξασφαλίσωσιν ἐντεῦθεν τὰς κινήσεις τῆς κυρίας παρατάξεως.

¹) Ὁ Ἀῤῥδιανός (B', 8, 5) ὀνομάζει πέντε μόνον τάξεις τῆς φάλαγγος. Λεῖπει ἡ τοῦ Κρατέρου, ὅστις « ἐπετίτακτο ἄρχειν τοῦ εὐωνύμου τοῖς πεζοῖς ». Εἶνε δύσκολον νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὁ βασιλεὺς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μάχης δὲν θὰ εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ τὰς ἑξ. τάξεις του, καὶ ὅτι ἤθελεν ἀποσπάσῃ ἢ ἤθελε διανεῖμῃ εἰς διαφόρους φρουράς μίαν ὁλόκληρον τάξιν. Καὶ αὐτοὶ οἱ 3,000, ὅσους κατέλιπε πρὸ τῆς Ἀλικαρνασοῦ, ἦσαν ξένοι καὶ ὄχι Μακεδόνες.

Διὰ ταύτης τῆς μετακινήσεως, ἣν ἐξετέλεσεν ὁ Ἀλέξανδρος ἄνευ σπουδῆς καὶ μετὰ μικρῶν ἀναπαύσεων, οὐ μόνον τὸ πρὸς δεξιὰν αὐτοῦ παρατεταγμένον πλάγιον σῶμα τῶν πολεμίων μακρὰν ἀπώθησεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ παράταξιν διὰ τῆς προσθήκης πεζῶν καὶ ἐπίππων φιλῶν πρὸς δεξιὰν ἐπεξέτεινε πολὺ πέραν τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τῶν πολεμίων, οὕτως ὥστε διὰ τούτων τῶν στρατευμάτων ἐδύνατο νὰ προστατεύσῃ μὲν τὴν προσβολήν, τὴν ὁποίαν ἐμελέτα νὰ κάμῃ μετὰ τῶν ἰλῶν τῶν ἐταίρων, ν' ἀποσχολήσῃ δὲ τὸ ἄκρον τῆς ἀριστερᾶς τῶν πολεμίων, μέχρις οὗ ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ κέντρου, ἔχων ἐξ ἀριστερῶν μὲν τοὺς ὑπασπιστάς, ὅπισθεν δὲ τὰς πλησιεστάτας φάλαγγας. Ἐὰν διεσπᾶτο τὸ κέντρον τῶν πολεμίων ἤλπιζεν ὅτι τὴν δεξιὰν αὐτῶν πτέρυγα, ἥτις ἕνεκα τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων καὶ τοῦ πλήθους τῶν ἱππέων ὑπερεῖχεν ἀναντιρρόητως τοῦ κέρατος τοῦ Παρμενίωνος, ἤθελε προσβάλλῃ συγχρόνως διὰ μὲν τῶν ἰλῶν πρὸς τὰ πλάγια, διὰ δὲ τῶν ὑπασπιστῶν κατὰ μέτωπον, καὶ οὕτως ἐξολοθρεύσῃ. Ἐδύνατο νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι ἡ πρώτη αὐτοῦ προσβολὴ αὐτήν. θὰ ἐνήργει κατὰ τοσοῦτον λυσιτελέστερον, καθ' ὅσον ὁ μέγας βασιλεὺς δὲν ἦτο τεταγμένος μετὰ τοῦ ἱππικοῦ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος, ἥτις ἐδύνατο ν' ἀναλάβῃ τὴν κυρίαν ἐπιθεσιν τῶν Περσῶν, ἀλλ' ἐν τῷ κέντρῳ τῆς ἀμυντικῆς παρατάξεως, ἥτις, ὅσον καὶ ἂν ἐπροστατεύετο ὑπὸ τῶν ἀποκρήμνων ὄχθων καὶ ὑπὸ τῶν προχωμάτων, ἐφαίνεται, ὅτι δὲν ἠδύνατο ν' ἀντισταθῇ εἰς ὁξεῖάν τινα ἐπίθεσιν.

Ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε τὴν ἑαυτοῦ φάλαγγα νὰ προχωρῇ βραδέως, ὅπως δυνήθῃ νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῶν πολεμίων ἐν μεγίστῃ εὐταξίᾳ καὶ συνοχῇ. Παρελαύνων δὲ πρὸ τοῦ μετώπου ὠμίλει πρὸς ἐκάστην ταξιαρχίαν, ἀνακαλῶν ὀνομαστὶ τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλον ἀρχηγὸν καὶ ὑπομιμνήσκων ὅτι ἐνδοξον ἀνδραγάθημα εἶχον ἤδη πράξῃ πανταχοῦ ἀνεβόων πρὸς αὐτὸν ἐνθουσιωδῶς οἱ στρατιῶται, ἀπαιτοῦντες νὰ μὴ διατρίβῃ πλέον, ἀλλὰ νὰ διατάξῃ τὴν ἐπίθεσιν. Ἀφ' οὗ δὲ ἅπασα ἡ φάλαγξ ἐν ἀδιασπάστῳ εὐταξίᾳ

ἐπλησίασε τὸν ἐχθρὸν μέχρι τοξεύματος, ὁ Ἀλέξανδρος ὥρμησεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀλαλαγμοῦ τῶν στρατιωτῶν μετὰ τῶν ἐταίρων ἱππέων εἰς τὸν Πίναρον, καὶ χωρὶς νὰ πάθωσι σπουδαίαν ζημίαν ἐκ τῆς χαλάζης τῶν ἐχθρικῶν βελῶν διέβησαν εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην, καὶ ἐπετέθησαν μετὰ τοσαύτης βίας κατὰ τῆς παρατάξεως τῶν πολεμίων, ὥστε αὕτη μετὰ βραχεῖαν καὶ ματαίαν ἀντίστασιν ἤρχισε νὰ διασπᾶται καὶ νὰ ὑποχωρῇ. Ἰδὼν δὲ ὁ Ἀλέξανδρος τὸ ἄρμα τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, ὥρμησε κατ' αὐτοῦ καὶ συνήφθη αἱματηροτάτῃ συμπλοκῇ μεταξὺ τῶν Περσῶν, ἀμυνομένων ὑπὲρ τοῦ βασιλέως τῶν, καὶ τῶν Μακεδόνων ἐταίρων ἱππέων, ἀγομένων ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν. Ἐπεσαν ὁ Ἀρσάμης, ὁ Περσένης, ὁ Ἀτιζύης καὶ ὁ σατράπης τῆς Αἰγύπτου Σαβάκης, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος ἐτραυματίσθη κατὰ τὸν μηρόν, διὸ καὶ πεισματωδέστερον ἐμάχοντο οἱ Μακεδόνες. Τέλος ὁ Δαρεῖος στρέψας τὸ ἄρμα ἐξῆλθε τῆς συμπλοκῆς, καὶ ἠκολούθησαν αὐτὸν αἱ πλησιέσταται τάξεις αἱ ἀριστερόθεν πρὸς τὸ μέρος τῶν λόφων τεταγμέναι· καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἡ φυγὴ ἐνταῦθα ἦτο γενικὴ. Οἱ Παῖονες οἱ Ἀγριᾶνες καὶ αἱ δύο ἱλαὶ τοῦ ἐσχάτου μακεδονικοῦ κέρατος ἐπετέθησαν δεξιόθεν κατὰ τοῦ τεταραγμένου πλήθους, καὶ συνεπλήρωσαν τὴν νίκην κατὰ τοῦτο τὸ μέρος.

Ἐν τούτοις οἱ ἐν τῷ μέσῳ ὀπλῖται δὲν ἐδυνήθησαν νὰ παρακολουθήσωσι τὴν ὁρμητικὴν προέλασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὥστε νὰ διασώσωσι τὸ μέτωπον τῆς φάλαγγος, ἀλλ' ἐσχηματίσθησαν χάσματα, τὰ ὅποια ἔτι μᾶλλον ηὔξησεν ὁ ζῆλος τοῦ νὰ καταφθάσωσιν, ἀφ' οὗ ἤδη παρεκωλύθησαν ὑπὸ τῶν ἀποκρήμνων ὀχθῶν τοῦ Πινάρου. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἐμαίνετο πλέον κατὰ τὸ κέντρον τῶν πολεμίων, καὶ ἡ ἀριστερὰ αὐτῶν πτέρυξ ἐκλονεῖτο, οἱ Ἕλληνες τοῦ περσικοῦ στρατοῦ ἔσπευσαν νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Μακεδόνων ὀπλιτῶν, πρὸς οὓς ἡσθάνοντο ἑαυτοὺς ἰσοπάλους κατὰ τὸ θάρρος καὶ τὰ ὅπλα καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην, ἐκεῖ ὅπου ἡ φάλαγξ αὐτῶν εἶχε τὸ μέγιστον ῥῆγμα. Ὁ δὲ σκοπὸς ἦτο ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἤδη ἀπολεσθεῖσαν νίκην καί, ἂν ἐπετύγχανον, ν' ἀ-

πωθήσωσι τοὺς Μακεδόνας ἀπὸ τῆς ἀποκρήμνου ὄχθης πέραν τοῦ ποταμοῦ, ὃ Ἀλέξανδρος ἀπογυμνούμενος κατὰ τὰ πλάγια θά ἦτο σχεδὸν κατεστραμμένος. Ὁ κίνδυνος οὗτος ἐξῆψε τοὺς πεζεταίρους, ὥστε νὰ διπλασιάσωσι τὰς προσπαθείας των, διότι ὑποχωροῦντες θὰ ἐματαίωνον τὴν νίκην τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὸ δὲ ἀρχαῖον μῖσος τὸ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Μακεδόνων καθίστα ἔτι αἵματηρότερον τὸν ἀγῶνα μεταξὺ ἰσοθαρσῶν καὶ ἰσοδυνάμων, καὶ ἡ λύσσα των ἐδιπλασιάζετο, ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς ἐννόει τοῦ ἐχθροῦ τὰς ἀράς καὶ τοὺς στεναγμούς τῶν ἀποθνησκόντων· καὶ εἶχον μὲν ἤδη πέσῃ ὁ Πτολεμαῖος, ὁ υἱὸς τοῦ Σελεύκου, ὃ ἡγούμενος τῆς προτελευταίας τάξεως, καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοί¹, μόλις δὲ διὰ τῆς ἐσχάτης ἀγωνίας συνεκρατεῖτο ἡ μάχη, ἥτις πλησίον τῆς ἀκτῆς ἐφαίνετο, ὅτι ἐκλινεν ὑπὲρ τῶν Περσῶν.

Ὁ Ναβαρζάνης μετὰ τοῦ ἱππικοῦ τῶν Περσῶν διέβη τὸν Πίναρρον, καὶ μετὰ τοσαύτης ὁρμῆς ἐπετέθη κατὰ τῶν Θεσσαλῶν ἱππέων, ὥστε μία μὲν τῶν ἰλῶν παντάπασιν ἐσχορπίσθη, αἱ δὲ ἄλλαι μόνον διὰ τῆς δεξιότητος τῶν ἵππων ἠδυνήθησαν, ταχέως πάλιν ἐκάστοτε συναθροίζόμενοι καὶ ἐπελαύνοντες κατὰ τῶν πολεμίων τῇδε κάκεισε διὰ νέων συρράξεων, ν' ἀντισταθῶσιν, ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαρκέσῃ πολὺ ἡ ἀντίστασις διὰ τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν καὶ διὰ τὴν μανίαν τῶν Περσῶν ἱππέων. Ἀλλ' ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ τῶν Περσῶν εἶχεν ἤδη κατατροπωθῆ, καὶ ὁ Δαρεῖος ἐζήτησε τὴν σωτηρίαν τοῦ ὅχι ἐν τῇ μάχῃ καὶ μεταξὺ τῶν πιστῶν, ἀλλ' ἐν τῇ φυγῇ. Ὁ Ἀλέξανδρος ἰδὼν τὰς ἐαυτοῦ φάλαγγας κινδυνευούσας, ἔσπευσε νὰ σώσῃ αὐτάς, πρὶν ἢ περαιτέρω καταδιώξῃ τὸν φεύγοντα βασιλέα, καὶ διέταξε τοὺς ὑπασπιστάς του νὰ κάμψωσι πρὸς τ' ἀριστερὰ καί, ἐν ᾧ οἱ ὀπλῖται τῆς φά-

¹) Ἀρξιδιανού Β', 10, 7 « καὶ ἄλλοι ἐξ εἴκοσι μάλιστα καὶ ἑκατὸν τῶν οὐκ ἡμελημένων Μακεδόνων ». Ἐπειδὴ ὁ Πτολεμαῖος οὗτος εἶνε σωματὸ φύλαξ (Ἀρξιδιανού Α', 24, 1), θὰ διετάχθῃ ν' ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τῆς φάλαγγος, τῆς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἀγομένης ἐν Γρανίκῳ.

λαγγος ἡτοιμάζοντο εἰς νέαν προσβολήν, νὰ ἐπιτεθῶσιν εἰς τὰ πλάγια τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων, οἵτινες μὴ δυνάμενοι ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν διπλὴν ταύτην ἐπίθεσιν ἐνέκλιναν, διεσκορπίσθησαν καὶ κατεκόπησαν. Τὰ δὲ ὀπισθεν αὐτῶν πλήθη, ἅτινα θὰ ἐδύναντο ὡς ἔφεδροι ν' ἀναλάβωσι τὸν ἀγῶνα, ἠκολούθησαν τὴν φυγὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως. Οἱ δὲ ἵππεις τοῦ Ναβαρζάνου εὐρισκόμενοι ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς προελάσεως ἤκουσαν τὴν κραυγὴν «ὁ βασιλεὺς φεύγει», καὶ ἤρχισαν ν' ἀκινήτῳσι, νὰ χαλαρώνονται καὶ νὰ φεύγωσι, καταδιωκόμενοι δὲ ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν ἤλαυνον διὰ τῆς πεδιάδος. Ἐπειδὴ δὲ πάντες συνώρμησαν πρὸς τὰ ὄρη, αἱ φάραγγες ἐπληρώθησαν, ὁ δὲ συνωστισμὸς παντοίων ὅπλων καὶ ἔθνῳν, τὸ ποδοπάτημα τῶν παραφερομένων ἵππων, ἡ κραυγὴ τῶν ἀπηλπισμένων, ἡ φονικὴ λύσσα καὶ θανάσιμος ἀγωνία ὑπὸ τὰ ξίφη καὶ τὰ δόρατα τῶν καταδιωκόντων Μακεδόνων, καὶ ὁ νικητῆριος αὐτῶν ἀλαλαγμός, τοῦτο ἦτο τὸ τέλος τῆς ἐνδόξου ἐκείνης ἐν Ἴσσοῦ μάχης.

Ἡ ἀπώλεια τῶν Περσῶν ἦτο ἀμύθητος, τὸ πεδῖον τῆς μάχης ἐκαλύπτετο ὑπὸ νεκρῶν καὶ θνησκόντων, αἱ φάραγγες τοῦ ὄρους ἦσαν πλήρεις πτωμάτων, καὶ ὀπισθεν τοῦ προφυγίου τούτου τῶν νεκρῶν ἡ φυγὴ τοῦ βασιλέως ἀσφαλής.

Ὁ Δαρεῖος, ὅστις, ἅμα ἐπιτυχούσης τῆς πρώτης ἐπιθέσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔστρεψε τὸ τέθριππον αὐτοῦ ἄρμα, διήλασε τὴν πεδιάδα μέχρι τῶν ὀρέων· ἐπειδὴ δὲ ἔπειτα ἡ δυσχωρία παρεκώλυε τὴν σπουδὴν, κατεπήδησεν ἀπὸ τοῦ ἄρματος, ὅπου κατέλιπε τὸν κἀνδυν, τὸ τόξον καὶ τὴν ἀσπίδα, καὶ ὥρμησεν ἐπὶ τινα θήλειαν ἵππον, ἣτις ἔτρεχε πρὸς τὸν ἐν τῷ ἵπποστασίῳ πῶλόν της μετὰ τοσαύτης σπουδῆς, ὅσην ἐπεθύμει ὁ Δαρεῖος. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος τὸν κατεδίωκεν ἐν ὅσῳ ἦτο ἡμέρα, διότι ἡ ζώγρησις τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐφαίνετο τὸ μέγιστον ἔπαθλον τῆς νίκης τῆς ἡμέρας ἐκείνης· εὐρὼν δὲ ἐν τῇ χαράδρᾳ τὸ ἄρμα, τὴν ἀσπίδα, τὸν κἀνδυν καὶ τὸ τόξον αὐτοῦ, ἐπανῆλθε μετὰ τούτων τῶν τροπαίων εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Περσῶν, ὅπερ ἀμαχητὶ καταλα-

βόντες οἱ στρατιῶται αὐτοῦ, ἡυτρέπισαν πρὸς διανυκτέρευσιν¹. Τὰ λάφυρα τὰ συγκομισθέντα, πλὴν τῆς πολυτελοῦς χλιδῆς τοῦ στρατοπέδου καὶ τῶν πολυτίμων ὅπλων τῶν Περσῶν μεγιστάνων, δὲν ἦσαν σπουδαῖα εἰς χρήματα καὶ χρηματικὰς ἀξίας, ἐπειδὴ οἱ θησαυροί, αἱ πολεμικαὶ ἀποσκευαὶ καὶ πάντα τὰ τῆς αὐλικῆς διαίτης τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ τῶν σατραπῶν εἶχον ἀποσταλῆ εἰς τὴν Δαμασκόν². ἄλλ' ἢ βασιλομήτωρ Σισύγαμβις ἢ γυνὴ καὶ τὰ τέκνα τοῦ Δαρείου περιῆλθον μετὰ τοῦ στρατοπέδου, ἐν ᾧ κατὰ τὴν ταραχὴν τῆς φυγῆς ἐλησμονήθησαν, εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ. Ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐπανελθὼν ἐκ τῆς διώξεως ἐδείπνει μετὰ τῶν ἀξιώματικῶν ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ Δαρείου, ἤκουσεν ἐκεῖ πλησίον τοὺς θρήνους καὶ τοὺς ὀδυρμούς γυναικείων φωνῶν, καὶ ἔμαθεν ὅτι ἦσαν αἱ γυναῖκες τοῦ βασιλέως, αἵτινες ἐνόμιζον νεκρὸν τὸν Δαρεῖον ἰδοῦσαι, ὅτι τὸ ἄρμα, τὸ τόξον καὶ ὁ κἀνδύς αὐτοῦ ἐκομίσθησαν ἐν θριάμβῳ διὰ τοῦ στρατοπέδου. Πάραυτα ἔπεμψε πρὸς αὐτὰς τὸν Λεοννάτον, ἓνα τῶν φίλων του, ἵνα βεβαιώσῃ αὐτάς, ὅτι ὁ Δαρεῖος ζῇ, ὅτι οὐδὲν ἔχουσι νὰ φοβηθῶσι, διότι αὐτὸς δὲν εἶνε οὔτε αὐτῶν οὔτε τοῦ Δαρείου προσωπικὸς ἐχθρὸς, ἀλλ' ὅτι πρόκειται περὶ τῆς κατοχῆς τῆς Ἀσίας δι' ἐντίμου ἀγῶνος, καὶ ὅτι θέλει τιμήσῃ καὶ τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν δυστυχίαν αὐτῶν³. Καὶ ἐτήρησε τὸν λόγον του, διότι οὐ μόνον ἔτυχον τῆς εἰς τὴν δυστυχίαν προσηκούσης φειδοῦς, ἀλλὰ καὶ ὁ σεβασμὸς, εἰς ὃν ἦσαν συνηθισμένοι ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς εὐτυχίας, ἀπενέμετο

¹) Κατὰ τὸν Διόδωρον (ΙΖ', 37) ὁ Ἀλέξανδρος ἐξηκολούθησε τὴν διώξιν ἐπὶ 200 στάδια ἡ Νικόπολις, ἣν ἔκτισε κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ἔξοδον τῶν Ἀμανικῶν πυλῶν, θὰ ἰδῆλοι ἴσως τὸν τόπον, ὅπου ἐπέσχε τὴν διώξιν. Πληροφοροῦμαι ὅτι ὁ καθηγητὴς Hausknecht ἀνεῦρε πρὸ μικροῦ ἐν τῷ σημερινῷ χωρίῳ Nebul τὰ ἑρείπια τῆς ἀρχαίας Νικοπόλεως.

²) Ὁ Ἀρριανὸς (Β', 11, 10) λέγει ὅτι τὰ χρήματα τὰ λαφυραγωγηθέντα ἦσαν « οὐ πλείονα ἢ τρισχίλια τάλαντα », ἐννοεῖ δὲ τάλαντα ἀργυρίου.

³) Ὁ Ἀρριανὸς (Β', 12, 5) ῥητῶς παρατηρεῖ ὅτι « ταῦτα Πτολεμαῖος καὶ Ἀριστόβουλος λέγουσι ». Ὁ προσδιορισμὸς « ἓνα τῶν ἐταίρων » ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Λεοννάτος δὲν ἦτο ἀκόμη εἰς τῶν ἐπτά σωματοφυλάκων, ὅπερ ἐδύνατο νὰ εἰκάσῃ τις ἐκ τοῦ Διοδώρου (ΙΓ', 94).

εἰς αὐτάς, ὅπως καὶ πρότερον, καὶ ἡ περὶ αὐτάς θεραπεία ἐξηκολούθησε κατὰ τὰ περσικὰ νόμιμα. Διότι ὁ Ἀλέξανδρος ἠθέλησε νὰ θεωρηθῶσιν οὐχὶ ὡς αἰχμαλώτιδες, ἀλλ' ὡς βασίλισσαι, καὶ ὑπεράνω τῆς διαφορᾶς τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ἠθέλησε νὰ ἴδῃ ἱστάμενον τὸ μεγαλεῖον τῆς βασιλείας. Καὶ ἐνταῦθα κατὰ πρῶτον ἐγνώσθη, πῶς ἐμελέτα νὰ διαπλάσῃ τὰς πρὸς τοὺς Πέρσας σχέσεις αὐτοῦ. Ἐν ὁμοίαις περιστάσεσιν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται θὰ ἐπέτρεπον εἰς τὸ μῖσος καὶ τὴν πλεονεξίαν ν' ἀποφασίσωσι περὶ τῆς τύχης τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῶν πολεμίων· ἀλλὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ διαγωγή ἦτο οὐ μόνον ἀπόδειξις ἐλευθερωτέρας ἢ τοῦλάχιστον προνοητικωτέρας πολιτικῆς, ἀλλὰ μαρτυρεῖ καὶ τὸ μέγα θυμὸν αὐτοῦ ἦθος. Οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ ἐπὶ νῆσαν ταύτην τὴν μεγαλοψυχίαν, ἐπειδὴ καὶ ἐφ' ὅσον δὲν κατενόησαν τὴν πολιτικὴν του· οὐδεμίαν δὲ σχεδὸν πράξιν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐθαύμασαν τόσον, ὅσον ταύτην τὴν ἡπιότητα, ἀνθ' ἧς ἐδύνατο νὰ δείξῃ τὸν ὑπερφίαλον νικητὴν, καὶ τοῦτον τὸν σεβασμόν, ἀνθ' οὗ ἐδύνατο νὰ δείξῃ τὸν Ἑλληνα καὶ βασιλέα. Τὸ δὲ ἀξιομνημονευτότατον πάντων (καὶ κατὰ τοῦτο ὑπῆρξε μεγαλοφρονέστερος τοῦ μεγάλου αὐτοῦ προτύπου, τοῦ Ἀχιλλέως) ἦτο, ὅτι ἀπηξίωσε ν' ἀσκήσῃ τὸ δίκαιον τοῦ νικητοῦ ἐπὶ τῆς γυναικὸς τοῦ ἡττημένου, ἥτις ἐν τούτοις ἐνομίζετο ἡ καλλίστη πασῶν τῶν Ἀσιατίδων. Περὶ δὲ τῆς καλλονῆς δὲν ἐπέτρεπε μηδὲ λόγος νὰ γίνηται ἐνώπιον αὐτοῦ, ἵνα μηδὲ μία λέξις ἐπαυξήσῃ τὴν ὀδύνην τῆς εὐγενοῦς γυναικὸς. Διηγοῦνται κατόπιν, ὅτι ὁ βασιλεὺς εἰσῆλθε συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ φίλου του Ἡφαιστίωνος εἰς τὴν σκηνὴν τῶν ἡγεμονίδων, καὶ ὅτι ἡ βασιλομήτωρ ἀγνοοῦσα, ποῖος τῶν δῶν ἐξ ἴσου λαμπρῶς ἐνδεδυμένων ἀνδρῶν ἦτο ὁ βασιλεὺς, προσέπεσεν εἰς τὸν Ἡφαιστίωνα ὡς ὑψηλότερον, ἵνα προσκυνήσῃ αὐτὸν κατὰ τὸν περσικὸν τρόπον· ἀφ' οὗ δὲ ἐκ τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ Ἡφαιστίωνος κατενόησε τὴν πλάνην τῆς, καὶ καταθρουβηθεῖσα ἐνόμισεν, ὅτι διεκινδύνευσε τὴν ζωὴν τῆς, ὁ Ἀλέξανδρος γελῶν εἶπε πρὸς αὐτήν. « Δὲν ἐπλάνηθης· διότι καὶ οὗτος Ἀλέξανδρος

εἶνε »· εἶτα δὲ λαβὼν εἰς τὰς ἀγκάλας τὸν ἐξαετῇ παῖδα τοῦ Δαρείου τὸν περιεπτύχθη καὶ τὸν ἐφίλησεν ¹.

Ἡ ἀπώλεια τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ κατὰ ταύτην τὴν μάχην λέγεται ὅτι ἦτο 300 πεζοὶ καὶ 150 ἵππεῖς ²· καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἦτο τετρωμένος κατὰ τὸν μηρόν· οὐχ ἦττον τὴν ἐπιούσαν τῆς μάχης ἐπεσκέφθη τοὺς τραυματίας καὶ ἔθαψε τοὺς νεκροὺς μετὰ πάσης τῆς στρατιωτικῆς μεγαλοπρεπειᾶς, παρατάξας ὡς εἰς πόλεμον ἅπαντα τὸν στρατόν. Καὶ οἱ μὲν τρεῖς βωμοὶ οἱ παρὰ τὸν Πίναρον ὑπῆρξαν τὸ μνημεῖον αὐτῶν ³, ἡ δὲ πόλις Ἀλεξάνδρεια ἢ παρὰ τὴν εἴσοδον τῶν συριακῶν πυλῶν τὸ μνημεῖον τῆς μεγάλης ἐν Ἰσσοῦ μάχης, καθ' ἣν δι' ἐνὸς κτύπου ἐμνηδενίσθη ἡ περσικὴ δύναμις.

Ἐκ τοῦ περσικοῦ στρατοῦ λέγεται ὅτι ἀπέθανον περὶ τοὺς 100,000, ἐν οἷς 10,000 ἵππεῖς. Πρώτη ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ κατατροπωθεῖσα ἐτράπη πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ διεσκόρπισεν ὅλοσχερῶς τὸ ὑπόλοιπον τοῦ στρατοῦ. Τὸ πολὺ πλῆθος ἔφυγε διὰ τῶν ὁρέων πρὸς τὸν Εὐφράτην, ἄλλα δὲ στίφη, καταφυγόντα πρὸς βορρᾶν εἰς τὰ Κιλικία ὄρη, εἰσέβαλον ἐκεῖθεν εἰς τὴν Καππαδοκίαν, Λυκαονίαν καὶ Παφλαγονίαν καὶ κατετροπώθησαν οἱ μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ σατράπου τῆς Φρυγίας, οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ Κάλα τῆς Μικρᾶς Φρυγίας ⁴. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων 8,000 πε-

¹) Τὸ ἱστόρημα τοῦτο, ὅπερ πολλάκις μνημονεύουσιν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, φαίνεται ἀμφίβολον, πρὸ πάντων διότι ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τινι ὀλίγον ὑστερώτερον γραφεῖσῃ ἐπιστολῇ (*Πλουτάρχου* Ἀλεξ. KB') βεβαιώνει ὅτι οὐδέποτε εἶδε τὴν γυναῖκα τοῦ Δαρείου· τοῦτο δὲ ἐπαναλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ *Πλουτάρχου* Περὶ πολυπραγμ. καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου II', σ. 603. Ἀλλ' εἶνε ἄρα γε γνησίᾳ ἡ ἐπιστολή; [Γνησίαν ὑπολαμβάνει αὐτὴν ὁ ἡμέτερος Ἀλέξ. Ζουμέτιος ἐν τῇ ἀκριβεστάτῃ αὐτοῦ διατριβῇ De Alexandri Olympiadisque epistularum fontibus et reliquiis, Berol. 1894, σ. 37. Σ. Μ.]

²) Ταῦτα κατὰ τὸν *Διοδώρον* (IZ', 36)· κατὰ δὲ τὸν *Ιουστίνον* (XI, 9, 10) 130 πεζοὶ καὶ 150 ἵππεῖς, καὶ κατὰ τὸν *Κούρτιον* (III, 11, 27) 32 πεζοὶ, 150 ἵππεῖς καὶ 504 τραυματίαι. Ἀλλ' ἂν κατὰ τὸν Ἀβρίανδον μόνον ἐν τῷ δεξιῷ κέρατι τῷ ὑπὸ τὸν Παρμενίωνα ἔπεσαν 120 ὀπλίται «τῶν οὐκ ἡμελημένων», ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν νεκρῶν τῶν ἐκ τῶν Μακεδόνων θὰ ἦτο πολὺ μεγαλύτερος· τὸν δὲ ἀριθμὸν τῶν τραυματιῶν πρέπει νὰ παραδεχθῇ τις ὀκταπλάσιον μέχρι δεκαπλάσιον.

³) *Κικέρωνος* Ad familiar. V, 9, ad Attic. V, 20, 3.

⁴) *Κούρτιον* IV, 1, 14. *Διοδώρου* IZ', 48.

ρίπου ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης διὰ τῶν Ἀμανικῶν ὁρέων ἀπεσώθησαν εἰς τὴν Συρίαν¹, καὶ ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀμύντου τοῦ Μακεδόνης φυγάδος ἦλθον, ἀρκούντως ἐν τάξει ὑποχωροῦντες, εἰς τὴν Τρίπολιν, ὅπου ὑπῆρχον ἀκόμη ἀνειλκυσμένοι αἱ τριήρεις, ἐφ' ὧν εἶχον ἔλθῃ· καταλαβόντες δὲ τοσαύτας ἐξ αὐτῶν, ὅσων ἔχρηζον πρὸς τὴν φυγὴν, ἐνέπρησαν τὰς ἄλλας, ἵνα μὴ πέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν πολεμιῶν, καὶ ἀπέπλευσαν εἰς τὴν ἀπέναντι Κύπρον². Ἄλλοι δὲ δι' ἄλλων ὁδῶν θὰ κατῆλθον εἰς τὴν θάλασσαν καὶ κατέπλευσαν εἰς τὸ Ταίναρον, ἵνα ζητήσωσιν ὑπηρεσίαν. Ἐκ δὲ τῆς Κύπρου ὁ Ἀμύντας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐτράπη πρὸς τὸ Πηλοῦσιον, ἵνα καταλάβῃ τὴν θέσιν τοῦ ἐν Ἰσσοῦ πεσόντος σατράπου Σαβάκου, ἣν εἶχεν ἤδη λάβῃ ὁ Πέρσης Μαζάκης. Προχωρήσας δὲ μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Μέμφιδος, ἔγεινε κύριος τοῦ σπουδαιοτάτου μέρους τῆς Αἰγύπτου, ὅτε οἱ μισθοφόροι τοῦ διὰ τοῦ θράσου τῶν λεηλασιῶν ἐκίνησαν τὸ μῖσος τῶν κατοίκων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πάλιν διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ περίχωρα, ὅπως λεηλατήσωσιν, οἱ Αἰγύπτιοι, ἐξεγερθέντες ὑπὸ τοῦ σατράπου, ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐφόνευσαν πάντας καὶ αὐτὸν τὸν Ἀμύνταν.

Ὁ δὲ Δαρεῖος, φεύγων μέχρις Ὀγχῶν συνέλεξε περὶ ἑαυτὸν τὰ λείψανα τῶν Περσῶν καὶ περὶ τοὺς 4,000 Ἕλληνας μισθοφόρους, καὶ μετὰ τούτων ἐν ἀδιαλείπτῳ σπουδῇ ἐξηκολούθησε τὴν ὁδὸν αὐτοῦ μέχρι Θαψάκου, ὅπου διαβὰς τὸν Εὐφράτην ἐνόμισεν, ὅτι ἐξησφαλίσθη ἀπὸ παντὸς ἄλλου κινδύνου. Περισσότερον τῆς ἡττῆς καὶ τῆς ἀπωλείας τινῶν σατραπειῶν θὰ ἐπλήγησε τὴν καρ-

¹) Ὡς εἰκός, ὅχι διὰ τῆς Μυριάδου, ἀλλὰ διὰ τῆς παρὰ τὸν Ὀρόντην ἀνερχομένης ὁδοῦ.

²) Κατὰ μὲν τὸν *Κούρτιον* (IV, 1, 25) φεύγων ὁ Ἀμύντας εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Κύπρον εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ 4.000 Ἕλληνας· κατὰ δὲ τὸν *Διόδωρον* (IZ, 48) ὁ Ἅγης λαμβάνει παρὰ τῆς Σπάρτης ἐπὶ μισθῷ 8,000 τῶν ἐκ τῆς ἐν Ἰσσοῦ μάχης διασωθέντων, ἐν ᾧ ὁ Ἀμύντας 4,000 ἐξ αὐτῶν ἄγει εἰς Τρίπολιν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου καὶ ἄλλους μισθοφόρους στρατολογεῖ. Ὁ δὲ Ἀρβιανὸς λέγει ὅσα εἰς τὸ κείμενον ἀνεγράφημεν, ὅτι ὁ Ἀμύντας ὁ Ἀντιόχου, ὁ Θυμῶνδας ὁ Μέντορος, ὁ Ἀριστομήδης ὁ Φεραῖος καὶ ὁ Βιάνωρ ὁ Ἀκαρνὰν «ξυμπαντες οὗτοι αὐτόμολοι» ἦσαν οἱ ἀρχηγοὶ τούτων τῶν φυγάδων.

δίαν του ὁ θάνατος τῶν οἰκείων, καὶ περισσότερον τοῦ αἵσχους τοῦ ἐκ τῆς ἡττης καὶ φυγῆς ἢ καταισχύνῃ, εἰς ἣν ἐφοβεῖτο ὅτι παρέδωκε τὴν σύζυγον αὐτοῦ, τὴν καλλίστην τῶν Περσίδων, ἐγκαταλιπὼν αὐτὴν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ὑπερφιάλου πολεμίου. Ἐπειδὴ δὲ καταβληθεὶς ὑπὸ τῆς οἰκείας συμφορᾶς καὶ ὀδύνης, ἐλησμόνησε μὲν ἴσως τὸν κίνδυνον καὶ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ κράτους οὐχὶ δὲ καὶ τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὑψηλὸν ἀξίωμα, ἐνόμισεν ὅτι ἔπραττέ τι μέγα, ἐὰν μακροθυμῶν συγκατένευεν εἰς πρῶτον διάδημα πρὸς τὸν νικητὴν. Ὅχι πολὺ μετὰ τὴν μάχην ἔπεμψε πρέσβεις πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, κομίζοντας ἐπιστολὴν¹ δηλοῦσαν τὰ ἐξῆς «ὅτι Φίλιππῳ τε πρὸς Ἀρταξέρξην φιλία καὶ συμμαχία ἐγένετο· καὶ ἐπειδὴ Ἀρσης ὁ υἱὸς Ἀρταξέρξου ἐβασίλευσεν, ὅτι Φίλιππος ἀδικίας πρῶτος ἐς βασιλεία Ἀρσῆν ἤρξεν οὐδὲν ἄχαρι ἐκ Περσῶν παθὼν· ἐξ οὗ δὲ αὐτὸς βασιλεύει Περσῶν, οὔτε πέμψαι τινὰ Ἀλέξανδρον παρ' αὐτὸν ἐς βεβαίωσιν τῆς πάλαι οὔσης φιλίας τε καὶ συμμαχίας, διαβῆναί τε ξὺν στρατιᾷ ἐς τὴν Ἀσίαν καὶ πολλὰ κακὰ ἐργάσασθαι Πέρσας· τούτου ἕνεκα καταβῆναι αὐτὸς τῇ χώρᾳ ἀμυνῶν καὶ τὴν ἀρχὴν τὴν πατρῴαν ἀνασώσων· τὴν μὲν δὴ μάχην ὡς θεῶν τῷ ἔδοξεν, οὕτω κριθῆναι· αὐτὸς δὲ βασιλεὺς παρὰ βασιλέως² γυναῖκά τε τὴν αὐτοῦ αἰτεῖν καὶ μητέρα καὶ παῖδας τοὺς ἀλόντας, καὶ φιλίαν ἐθέλειν ποιήσασθαι πρὸς Ἀλέξανδρον καὶ ζύμμαχος εἶναι Ἀλεξάνδρῳ· καὶ ὑπὲρ τούτων πέμπειν ἡξίου Ἀλέξανδρον παρ' αὐτὸν ξὺν Μενίσκῳ τε

¹) Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη καὶ ἡ ἀπόκρισις τοῦ Ἀλεξάνδρου (Ἀρξιδιανῶς Β', 14) πρέπει νὰ εἶνε αὐθεντικαί· ἄλλως ὁ βασιλεὺς Ὡχος, ὡς ὀνομάζεται ἐν τῇ ἀποκρίσει, δὲν θὰ ἐλέγετο ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Δαρείου διὰ τοῦ βασιλικοῦ ὀνόματος Ἀρταξέρξης. Ἄλλως θὰ ἦτο συντεταγμένη ἐκείνη, ἣν ὁ Κούρτιος (IV, 1, 8) εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν, καὶ ἄλλως πάλιν ἡ ὑπὸ τοῦ Πλούταρχου (Ἀλέξ. ΚΘ') μνημονευομένη. Τὸ δὲ Itinerar Alexandri, ὅπερ συνήθως μόνον τὰ τοῦ Ἀρξιδιανῶς ἐπαναλαμβάνει, μνημονεύει ἐν κεφ. 39, ὡς καὶ ὁ Πλούταρχος, τὴν προσφορὰν 10,000 ταλάντων· οὗτος δὲ προσθέτει καὶ τὴν πρότασιν γάμου τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τινος τῶν θυγατέρων τοῦ Δαρείου καὶ τὴν παραχώρησιν τῆς μέχρις Εὐφράτου χώρας.

²) Ὁ δὲ Κούρτιος (IV, 17) λέγει· praecipue eum movit quod Darius sibi regis titulum, nec eundem Alexandri nomini adscripserat. Τὸ ὅτι ζητεῖ «αὐτὸς βασιλεὺς παρὰ βασιλέως» περιέχει, ὡς φαίνεται, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Δαρείου τὴν μεγάλην ὁμολογίαν τῆς ἰσότητος, ἣν ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλέων ἄλλως οὐδέποτε ἤθελε παραχωρήσῃ.

καὶ Ἀρσίμα τοῖς ἀγγέλοις τοῖς ἐκ Περσῶν ἤκουσι τοὺς τὰ πιστὰ ληφομένους τε καὶ ὑπὲρ Ἀλεξάνδρου δώσοντας».

Πρὸς ταύτην τὴν ἐπιστολὴν καὶ τὰς ἄλλας προφορικὰς ἐξηγήσεις τῶν πρέσβων τοῦ βασιλέως ἀπεκρίθη ὁ Ἀλέξανδρος δι' ἐπιστολῆς. Ταύτην δὲ παρήγγειλεν εἰς τὸν πρεσβευτὴν αὐτοῦ Θέρσιππον¹⁾, ὅστις ἀπῆλθε μετ' ἐκείνων εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Δαρείου, νὰ ἐγχειρίσῃ εἰς τὸν βασιλέα, χωρὶς νὰ εἰσέλθῃ εἰς ἄλλας προφορικὰς διαπραγματεύσεις. Ἡ ἐπιστολὴ εἶχεν ὡς ἐξῆς· «Οἱ ὑμέτεροι πρόγονοι ἐλθόντες εἰς Μακεδονίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα κακῶς ἐποίησαν ἡμᾶς οὐδὲν προηδικημένοι· ἐγὼ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμῶν κατασταθεὶς καὶ τιμωρήσασθαι βουλόμενος Πέρσας διέβην εἰς τὴν Ἀσίαν, ὑπαρξάντων ὑμῶν· καὶ γὰρ Περινθίοις ἐδοθήσατε, οἱ τὸν ἐμὸν πατέρα ἡδίκουν, καὶ εἰς Θράκην, ἧς ἡμεῖς ἤρχομεν, δύναμιν ἐπέμψεν Ὁχος. Τοῦ δὲ πατρὸς ἀποθανόντος ὑπὸ τῶν ἐπιβουλευσάντων, οὓς ὑμεῖς συνετάξατε, ὡς αὐτοὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς πρὸς ἅπαντας ἐκομπάσατε, καὶ Ἀρσην ἀποκτείναντός σου μετὰ Βαγῶου, καὶ τὴν ἀρχὴν κατασχόντος οὐ δικαίως οὐδὲ κατὰ τὸν Περσῶν νόμον, ἀλλὰ ἀδικοῦντος Πέρσας, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας γράμματα οὐκ ἐπιτήδεια πέμποντος, ὅπως πρὸς με πολεμῶσι, καὶ χρήματα ἀποστέλλοντος πρὸς Λακεδαιμονίους καὶ ἄλλους τινὰς τῶν Ἑλλήνων, καὶ τῶν μὲν ἄλλων πόλεων οὐδεμιᾶς δεχομένης, Λακεδαιμονίων δὲ λαβόντων, καὶ τῶν παρὰ σοῦ πεμφθέντων τοὺς ἐμοὺς φίλους διαφθειράντων καὶ τὴν εἰρήνην, ἣν τοῖς Ἕλλησι κατεσκευάσα, διαλύειν ἐπιχειρούντων, ἐστράτευσά ἐπὶ σὲ ὑπάρξαντος σοῦ τῆς ἔχθρας. Ἐπειδὴ δὲ μάχῃ νενίκηκα πρότερον μὲν τοὺς σοὺς στρατηγούς καὶ σατράπας, νῦν δὲ σὲ καὶ τὴν μετὰ σοῦ δύναμιν, καὶ τὴν χώραν ἔχω, τῶν θεῶν μοι δόντων, ὅσοι τῶν μετὰ σοῦ παραταξαμένων μὴ ἐν τῇ μάχῃ ἀπέθανον, ἀλλὰ παρ' ἐμὲ κατέφυγον, τούτων ἐπιμέλωμαι, καὶ οὐκ ἄκοντες παρ' ἐμοὶ εἰσιν, ἀλλὰ αὐτοὶ ἐχόντες ζυστρα-

¹⁾ Ὁ Θέρσιππος οὗτος εἶνε ἐκεῖνος, περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τῷ ψηφίσματι τῶν Νασιωτῶν, ὅπερ ἴδ. ἐν τῷ παραρτήματι τοῦ Β'. τόμου σ. 751 ἐξ.

τεύονται μετ' ἐμοῦ. Ὡς οὖν ἐμοῦ τῆς Ἀσίας ἀπάσης κυρίου ὄντος, ἦκε πρὸς ἐμέ· εἰ δὲ φοβῇ μὴ ἐλθὼν πάθῃς τι ἐξ ἐμοῦ ἄχαρι, πέμπε τινὰς τῶν φίλων τὰ πιστὰ ληψομένους. Ἐλθὼν δὲ πρὸς με τὴν μητέρα καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς παῖδας καὶ εἰ ἄλλο τι ἐθέλεις, αἶτει καὶ λάμβανε· ὅτι γὰρ ἂν πείθῃς ἐμέ, ἔσται σοι· καὶ τοῦ λοιποῦ ὅταν πέμπῃς, παρ' ἐμέ ὡς βασιλέα τῆς Ἀσίας πέμπε, μὴδὲ ἄ βούλει ἐξ ἴσου ἐπίστελλε, ἀλλ' ὡς κυρίῳ ὄντι πάντων τῶν σῶν φράζε εἰ του δέῃ· εἰ δὲ μὴ, ἐγὼ βουλευέσομαι περὶ σοῦ ὡς ἀδικούντος· εἰ δὲ ἀντιλέγεις περὶ τῆς βασιλείας, ὑπομείνας ἔτι ἀγωνίσαι περὶ αὐτῆς καὶ μὴ φεῦγε, ὡς ἐγὼ ἐπὶ σὲ πορεύσομαι οὗ ἂν ᾗς».

Ἄν ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ¹ ἐξεδόθη ὅπως ἔχει, ἐγράφη ὅχι μόνον χάριν ἐκείνου, πρὸς ὃν διευθύνετο, ἀλλ' ὡς διάγγελμα ἀποτεινόμενον ὑπὸ τοῦ νικητοῦ πρὸς τε τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας καὶ πρὸς τοὺς Ἑλλήνας.

Ναὶ καὶ πρὸς τοὺς Ἑλλήνας· διότι ὁ περσικὸς στόλος διέτριβεν ἔτι ἐν τῷ Αἰγαίῳ, καὶ ἡ παρουσία αὐτοῦ ὑπέθαλπε τὸν ἀναβρασμὸν ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς πολιτείαις. Μία νίκη αὐτόθι, μία τολμηρὰ ἀπόβασις εἰς τὸν Ἰσθμὸν ἢ εἰς τὴν Εὐβοίαν, θὰ ἐπέφεραν ἀναμφιβόλως τὴν ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων, καὶ θὰ εἶχεν ἀνυπολόγιστα ἐπακόλουθα, καὶ αὕτη δὲ ἡ Μακεδονία θὰ ἐνεβάλλετο εἰς πολὺ σπουδαίους κινδύνους. Αὕτη θὰ ᾗτο, φαίνεται, καὶ ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ Ἀλέξανδρος τοσοῦτον ὀψὲ ἀνέζευξεν ἐκ τοῦ Γορδίου· διότι ἐντεῦθεν θὰ ἐδύνατο ἐν ἀνάγκῃ ἐντὸς δεκαπέντε ἡμερῶν νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ἀλλ' ἡ εἶδησις περὶ τοῦ ἀπόπλου τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων εἰς τὴν Τρίπολιν θὰ ἔπεισεν ἴσως αὐτὸν ν' ἀναζεύξῃ, διότι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τούτων τῶν μισθοφόρων τὸ στρατιωτικὸν αὐτοῦ βλέμμα θὰ ἐνόμιζεν ὡς ἀπλῆν ἐπίδειξιν τὰς

¹) Ἀῤῥιανῶ B', 14, 4. Τὸ αὐτὸ ἔγγραφον πρέπει ν' ἀναγνωρισθῇ ὡς βάσις καὶ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ Κουρτίου (IV, 1, 10). Νομίζω ὅτι δὲν ὑπάρχει λόγος, ἵνα διαμφισβητήσῃ τις τὴν γνησιότητα τῆς ἐπιστολῆς ταύτης. Ὁ ἐν τῷ κειμένῳ εἰς αὐτὴν ἀποδοθεὶς πλάγιος σκοπὸς ἤθελεν ἐξηγήσῃ τὴν διάσωσιν αὐτῆς.

κινήσεις τοῦ περσικοῦ στόλου, ἀφ' οὗ μάλιστα οὗτος ἤλαττώθη κατὰ τὰς ἐν Τριπόλει διατριβούσας τριήρεις.

Ἀλλ' οἱ ἐν Ἑλλάδι φιλελεύθεροι δὲν ἔκριναν οὕτως, πολλοὺ γε καὶ δεῖ. Πόσον θὰ ἠὔξησε τὸ θάρρος αὐτῶν, ὅτε ὁ Ἡγέλογος φοβηθεὶς ἐκ τῆς γενναίας ἀποφάσεως τῶν Ἀθηναίων τοῦ νὰ ἐκπέμψωσιν ἑκατὸν τριήρεις εἰς τὴν θάλασσαν, ἀφῆκεν ἐλεύθερα τὰ κρατούμενα ἄττικά πλοῖα, καὶ πόσον θ' ἀνεπτερώθησαν αἱ ἐλπίδες των, ὅτε ἡ μὲν ἐν Μιτυλήνῃ μακεδονικὴ φρουρὰ ἐβιάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ, καὶ ἅπαντα ἡ νῆσος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην, ἡ δὲ Τένεδος ἠναγκάσθη νὰ καθαιρέσῃ τὰς στήλας τὰς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὴν ἐν Κορίνθῳ ἑλληνικὴν συμμαχίαν, καὶ πάλιν νὰ ὁμολογήσῃ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην! Ἡ ἔνδοξος αὕτη Ἀνταλκίδειος εἰρήνη ἦτο κατὰ τὴν γνώμην τῶν Ἑλλήνων φιλελευθέρων ἡ σωτηριώδης ἀρχή, καὶ ὑπὸ ταύτην τὴν σημαίαν διενοοῦντο νὰ καταλύσωσι τὴν ἀποτρόπαιον ἐν Κορίνθῳ συμμαχίαν. Τότε ἀπὸ τοῦ ἄττικοῦ βήματος ἐδόθη ἀναφανδὸν ἡ συμβουλὴ νὰ γείνῃ ῥῆξις πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον παρὰ τὴν συνομολογηθεῖσαν συνθήκην. «Καὶ γὰρ ἔτι προσγέγραπται ταῖς συνθήκαις», λέγει ῥήτωρ τις, «ἐὰν βουλώμεθα τῆς κοινῆς εἰρήνης μετέχειν· τὸ δὲ ἐὰν βουλώμεθα ἐστὶν ἅμα καὶ τοῦναντίον»¹.

¹) [Δημοσθένους] Περὶ τῶν πρὸς Ἀλέξ. συνθ. §. 30. Ὁ χρόνος τοῦ λόγου τούτου γίνεται γνωστὸς ἐκ τοῦ ὅτι ὁ μὲν Ἡγέλογος εἶχεν ἤδη ἀπολύσει τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων (§. 20. Ἰδ. ἀνωτέρω σ. 282), οἱ δὲ τύραννοι τῆς Ἑρέσου καὶ Ἀντίσσης εἶχον ἤδη ἐκδηληθῆ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου (§. 7). Ἡ λέξις ἐκβαλεῖν, ἣν μεταχειρίζεται ὁ ῥήτωρ, δὲν σημαίνει ὅτι οἱ εἰρημένοι τύραννοι δὲν εἶχον ἤδη κατελθῇ. Οἱ δὲ μετ' ὀλίγον ἐν Δαμασκῷ συλληφθέντες πρέσβεις πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα, Ἰφικράτης ὁ υἱὸς τοῦ περιωνύμου Ἰφικράτους, οἱ Θηβαῖοι Θεσσαλίας καὶ Διονυσόδωρος, καὶ ὁ Σπαρτιάτης Εὐθυκλῆς, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἀκριβοῦς ἐρεῦνης τῶν πραγμάτων, ἐπέμψθησαν ὅχι κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν Θηβῶν τοῦ 335, ἀλλὰ κατ' αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔτος 333, διότι ὁ Ἀλέξανδρος συγχωρεῖ τοὺς Θηβαίους, διακαιολογῶν αὐτοὺς «ὡς ἡνδραποδισμένης τῆς πατρίδος»· τὸ δὲ πρὸς τοὺς Θηβαίους γεγόμενον ὑπὸ τῶν Μακεδόνων πρὸ τοῦ 335, μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνεῖα μάχην, δὲν ἐδύνατο νὰ ὀνομασθῇ ἀνδροδιόσις. Ἐπειτα πρὸς τί ἐμελλεν ὁ Ἰφικράτης τῷ 335 νὰ πεμφθῇ πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα, ὅστις τότε ἐξ ἰδίων προσεφέρετο; καὶ πῶς ἐδύνατο, ἂν εἶχεν ἐπίσημον ἀποστολὴν παρὰ τῶν Ἀθηναίων, νὰ διατρίψῃ ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Περσίας ἐπὶ πλέον ἢ δύο ἔτη, καὶ ἀφ' οὗ οἱ Ἀθηναῖοι ἀνενέωσαν πάλιν τὴν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον εἰρήνην;

'Αλλ' ὁ περσικὸς στόλος παρὰ τὴν μικρὰν ἤτταν, ἣν ὑπέστη ὁ Δατάμης, ἐθαλασσοκράτει ἀκόμη ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει· ὅθεν μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Τενέδου οἱ Πέρσαι ναύαρχοι ἐπεμψαν μοῖραν τινα ὑπὸ τὸν Ἀριστομένην εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἵνα κυριεύσῃ ἐκεῖνα τὰ παράλια¹, αὐτοὶ δὲ ἀργυρολογοῦντες τὰ ἰωνικὰ παράλια ἦλθον μὲν εἰς τὴν Χίον, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς εἶνε ὅτι ὠλιγόρησαν νὰ προστατεύσωσι τὴν σπουδαίαν θέσιν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, ὅπου ὁ Ὄθοντοπάτης κατεῖχεν ἔτι τὸ ἐπιθαλάσσιον φρούριον· διότι τοῦτο ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβε τὴν περὶ τούτου εἰδησιν διατρίβων ἐν Σόλοις. Οἱ Πέρσαι μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοσούτων ἀνδρῶν θὰ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι καὶ ὅσα μέρη κατεῖχον ἔτι ἐπὶ τῆς ἡπείρου, τὴν Μύνδον, τὴν Καῦνον καὶ τὸ Τριόπιον· μόνον ἢ Κῶς, ἢ Ρόδος, καὶ ἢ Κάλυμνα καὶ μετ' αὐτῶν ἢ εἰσόδος εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἀλικαρνασσοῦ διέμενον ἀκόμη ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Περσῶν², διότι ἐγνώριζον, ὅτι ὁ Δαρεῖος εἶχε διαβῆι πλεον τὸν Εὐφράτην, ἄγων στρατόν, ἐν ᾧ μόνοι οἱ Ἕλληνες μισθοφόροι ἦσαν ἴσοι τὸν ἀριθμὸν πρὸς ὅλην τὴν στρατιάν τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ δὲ ἱππεῖς ἀπείρως πολυπληθέστεροι τῶν ἱππέων αὐτοῦ.

Δὲν εἶνε σαφές, ποῖα ἦσαν τὰ αἷτια τῆς προσεχοῦς ἐνεργείας τῶν ναυάρχων· ἂν δηλ. αἱ πρόοδοι τοῦ Ἡγελόχου, ὅστις κατὰ

¹) Ταῦτα λέγει μόνος ὁ *Κούρτιος* IV, 1, 34.

²) Ἐδυνάτο τις ἐκ τοῦ *Ἀρξίανου* (B', 13, 4 « τινὰς τῶν νεῶν ἐς Κῶ καὶ Ἀλικαρνασσὸν ἔστειλαν ») νὰ εἰκόσῃ, ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἐγίνοντο ταῦτα — ἀμέσως πρὸ τοῦ ἀπόπλου τοῦ στόλου εἰς Σίφνον — ὁ Ὄθοντοπάτης δὲν εἶχεν ἀκόμη ἡττηθῆ. 'Αλλ' ἐν τῷ B', 13, 6, ἀφ' οὗ ἥδη ἐγνώσθη ὑπὸ τοῦ στόλου ἢ ἐν Ἰσθμῷ ἤττα καὶ ἱκανὸν χρόνον μετέπειτα, ὁ Ἀρξίανος λέγει ὅτι καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀγίς « ἐς Ἀλικαρνασσὸν παρ' Αὐτοφραδάτην ἀφίκετο ». Τοῦτο δὲ ἢ πλάνη εἶνε, ἢ σημαίνει ὅτι ὁ Αὐτοφραδάτης διέτριβεν ἔτι ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ κατὰ τὸν *Κούρτιον* (IV, 5, 13) καὶ ἢ Μιλητος κατεῖχετο ἔτι ὑπὸ τοῦ Ὑδάρνου καὶ μόνον μετὰ τὴν ἐν Ἰσθμῷ μάχην κατελήφθη πάλιν ὑπὸ τοῦ Βαλάκρου. Ἄν πρέπῃ νὰ πιστεύσῃ τις εἰς ταύτην τὴν εἰδησιν, ἢ Μιλητος κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 333 θὰ παρεδόθη εἰς τὸν περσικὸν στόλον· ὁ δὲ Βάλακρος ὁ καταλαβὼν πάλιν τὴν πόλιν ἐδύνατο νὰ εἶνε μόνον ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμύντου ὁ ἐν Γορδίου ἀναλαβὼν ἀντὶ τοῦ Ἀντιγόνου τὴν ἡγεμονίαν τοῦ περσικοῦ τῶν Ἑλλήνων συμμάχων (*Ἀρξίανου* A', 29, 3), αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις ἐν ἀρχῇ τοῦ 332 ἔμεινε στρατηγὸς ἐν Αἰγύπτῳ (*Ἀρξίανου* Γ', 5, 5).

διαταγὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου κατήρτισε νέον στόλον ἐν Ἑλλησπόντῳ, καὶ κατεπολέμησε μὲν τὸν Ἀριστομένην καὶ τὴν μοῖραν αὐτοῦ, ἀνέκτησε δὲ τὴν Τένεδον¹, ἣ ὁ σκοπὸς τοῦ ν' ἀναφλέξωσι γενικὴν ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι, ὅταν ἐπέλθῃ ἡ προσδοκωμένη ἥττα τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καταλιπόντες φρουρὰν ἐν Χίῳ καὶ τινὰς τριήρεις ἐν Κῷ καὶ Ἀλικαρνασσῶ, ἐπλευσαν μετὰ ἑκατὸν τριήρων ταχυναυ-
τουσῶν πρὸς τὴν Σίφνον. Ἐνταῦθα ἦλθε πρὸς αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς Ἄγης μίαν μὲν ἔχων μόνον τριήρη, ἀλλὰ μέγα προτείνων σχέ-
διον, πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ὁποίου ἐζήτει ν' ἀποστείλῃ μετ' αὐ-
τοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον ὅσον οἶόν τε πλείστας ναῦς καὶ στρα-
τιώτας καὶ νὰ δώσωσιν εἰς αὐτὸν χρήματα, ἵνα καὶ ἄλλους στρα-
τολογήσῃ. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀθήναις τὸ φρόνημα ἦτο εἰς ἄκρον ἡρεθισμένον, ἣ τοῦλάχιστον οἱ φιλελεύθεροι ἡγωνίζοντο νὰ τὸ ἐξάψωσιν. « Ἐπειδὴ δὲ Ἀλέξανδρος », λέγει τρία ἔτη μετὰ ταῦτα ὁ Αἰσχίνης ἐν τινι λόγῳ κατὰ τοῦ Δημοσθένους, « ἦν ἀπειλημ-
μένος ἐν Κιλικίᾳ πάντων ἐνδεής, ὡς ἔφησθα σύ, αὐτίκα μάλα δ' ἤμελλεν, ὡς ἦν ὁ παρὰ σοῦ λόγος, συμπατηθήσεσθαι ὑπὸ τῆς Περσικῆς ἵππου, τὴν δὲ σὴν ἀηδίαν ἢ πόλιν οὐκ ἐχώρει καὶ τὰς ἐπιστολάς, ἃς ἐξηρτημένος ἐκ τῶν δακτύλων περιήεις², ἐπιδει-
κνύων τισὶ τὸ ἐμὸν πρόσωπον ὡς ἐκπεπληγμένου καὶ ἀθυμοῦντος, καὶ χρυσόκερων ἀποκαλῶν, καὶ κατεστέφθαι φάσκων, εἴ τι πταῖ-
σμα συμβήσεται Ἀλεξάνδρῳ ». Καὶ ἐν τούτοις, λέγει ὁ Αἰσχί-
νης, ὁ μὲν Δημοσθένης συνεβούλευεν ἔτι ἀναβολὴν τούναντίον δὲ ἐντονώτερον θὰ παρώτρυνεν ὁ Ὑπερίδης, ὁ Μοιροκλῆς καὶ ὁ Καλ-
λισθένης νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ Ἀγιδος, καὶ νὰ ἐπαγάγῃσι τὰς ἐλληνικὰς πολιτείας, αἵτινες ἐφαίνοντο ὅτι τὸ σύνθημα μόνον τῆς ἀποστασίας περιέμενον, ἐναντίον τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ τῆς Μακε-
δονίας. Δὲν εἶνε ἀνάγκη ἐνταῦθα νὰ ἐξετασθῇ, ἂν συνήφθησαν

¹) Τοῦτο ὑποδηλοῖ ὁ Ἀῤῥιανὸς (Β', 2, 3) λέγων « ὑπ' Ἀλεξάνδρου αὐθις συναγα-
γεῖν δύναμιν ναυτικὴν προσετέτακτο ». Ὁ δὲ Κούρτιος (I, 1, 36) συμπληρῶνει αὐτόν.

²) Αἰσχίνου κ. Κτησιφ. § 164 « καὶ τὰς ἐπιστολάς, ἃς ἐξηρτημένος ἐκ τῶν δακτύ-
λων περιήεις ἐπιδεικνύων »· τελευτᾷ δὲ ἡ περίοδος ὡς ἐξῆς· « οὐδ' ἐνταῦθα ἐπραξας οὐδέν,
ἀλλ' εἰς τινὰ καιρὸν ἀνεβάλλου καλλίω ».

σχέσεις καὶ μετὰ τοῦ Ἀρπάλου τοῦ ταμίου τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις νωστὶ εἶχε τραπῆ εἰς φυγὴν οὐχὶ βεβαίως κενὰς ἔχων τὰς χεῖρας, καὶ τανῦν διέτριβεν ἐν Μεγάροις¹.

Ἄλλ' ἀντὶ τῆς προσδοκωμένης ἀγγελίας τῆς νίκης ἦλθεν ἐκ Κιλικίας ἡ εἰδήσις περὶ τῆς ὀλοσχεροῦς ἥττης τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ τῆς πανωλεθρίας τοῦ περσικοῦ στρατοῦ. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι θὰ ἠὺχαρίστησαν τὸν θεόν, διότι οὐδὲν ἔπραξαν ἀναγκάζον αὐτοὺς νὰ προχωρήσωσιν, οἱ δὲ Πέρσαι ναύαρχοι ἔσπευσαν νὰ σώσωσιν ὅ,τι ἐδύνατο νὰ σωθῇ. Ὁ μὲν Φαρνάβαζος ἔπλευσε μετὰ δώδεκα τριήρων καὶ 1,500 μισθοφόρων εἰς τὴν νῆσον Χίον, ἧς ὤφειλε νὰ φοβῇται τὴν ἀποστασίαν, ὃ δὲ Αὐτοφραδάτης ἔχων τὸ πλεῖστον τοῦ στόλου ἔτι δὲ καὶ τὰς τυρίας ναῦς τὰς ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἀζέμιλκον, ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Ἀλικαρνασσόν. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἅγις ἔλαβεν ἀντὶ τῆς πολλῆς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν δυνάμεως, ἣν ἐζήτησε, τριάκοντα τάλαντα καὶ δέκα τριήρεις, ἔπειμψε δὲ αὐτὰ εἰς τὸ Ταίναρον πρὸς τὸν ἀδελφόν του Ἀγησίλαον, παραγγείλας ν' ἀποδώσῃ ἔλκον τὸν μισθὸν εἰς τοὺς ναύτας καὶ ἔπειτα νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν Κρήτην, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν νῆσον, αὐτὸς δὲ μετὰ τινα διατριβὴν κατὰ τὰς Κυκλάδας ἠκολούθησε τὸν Αὐτοφραδάτην εἰς τὴν Ἀλικαρνασσόν. Περὶ ἐπιχειρήσεων κατὰ θάλασσαν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γείνη οὐδεμία σκέψις, ἐπειδὴ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος μετ' οὐ πολὺ ἐφάνη ὅτι δὲν ἐπορεύετο πρὸς τὸν Εὐφράτην, αἱ δὲ φοινικικαὶ μοῖραι μόνον τὴν ὥραν τοῦ ἔτους περιέμενον, ὅπως ἀποπλεύσωσι πρὸς τὴν πατρίδα, ἥτις ἴσως εἶχεν ἤδη ἀναγκασθῇ νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς Μακεδόνας. Καὶ οἱ

1) Ἀῤῥιανῶ Γ', 6, 7. Ἡ φυγὴ τοῦ Ἀρπάλου συνέβη «ὀλίγον πρόσθεν τῆς μάχης τῆς ἐν Ἰσσοῖ», ὅ ἐστι περίπου τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 333. Τὸ γεγονός ἐστὶ δὲ Ταυρίσκος, ὃ διαφθεῖρας καὶ συνοδεύσας τὸν Ἀρπαλον, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς τὸν Μολοσσὸν Ἀλέξανδρον, παρέχει ἀσφαλὲς τεκμήριον τῆς χρονολογίας τῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν ταύτης ἐκστρατείας. Τοῦ Ἀριστοτέλους τὸ 571 Ἀπόσπ. ἐκ τῆς συγγρ. Δικαιώματα τῶν πόλεων ἔγει ὡς ἔξης «Ἀλέξανδρος ὁ Μολοττός ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον, Ταραντίνων αὐτὸν μεταπεμφθέντων ἐπὶ τὸν πρὸς τοὺς βαρβάρους πόλεμον κτλ.». Δυστυχῶς ὁ Ἀμμώνιος, ὃ διασώσας τὸ ἀπῶσπασμα τοῦτο, δὲν ἀναγράφει τὸ σύγχρονον γεγονός, εἰς δὲ τὸ χωρίον τοῦτο ἀναφέρεται.

Κύπριοι βασιλεῖς ἐνόμιζον, ὅτι πρέπει νὰ φοβῶνται περὶ τῆς ἑαυτῶν νήσου, ἐὰν τὰ φοινικικὰ παράλια περιήρχοντο εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐχαρακτηρίσθη ὡς παράδοξον καὶ ἄσκοπον τὸ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν ἐν Ἰσσοῦ μάχην δὲν ἐξηκολούθησε τὴν καταδίωξιν τῶν Περσῶν, οὐδ' ὑπερέβη τὸν Εὐφράτην, ἵνα δώσῃ πέρας εἰς τὸ περσικὸν κράτος. Ἀλλὰ θὰ ἦτο μωρὸν καὶ εἰς οὐρανὸν θὰ ἐτόξευεν, ἂν ἔπραττε τοῦτο, ἐν ᾧ τὰ νῶτά του δὲν ἦσαν κατ' οὐδένα τρόπον ἐξησφαλισμένα. Ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων εἰς τὸ Πηλούσιον ἐδύνατο νὰ τὸν ὑπομνήσῃ, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τὴν Αἴγυπτον, ἂν ἤθελε νὰ ἔχῃ ἀσφαλῆ βάσιν πορευόμενος εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας. Τὸ ἐπαθλὸν τῆς ἐν Ἰσσοῦ νίκης δὲν ἦτο ἡ Βαβυλὼν καὶ τὰ Σοῦσα· ἀλλὰ τὸ ἐκ τῆς νίκης ταύτης κέρδος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο νὰ εἴναι εἰς αὐτὸν ἀνοικτὴ ἡ παράλια τῆς Μεσογείου θαλάσσης μέχρι τῆς ἐρήμου ἀκτῆς τῆς Σύρτεως, καὶ πρὸ πάντων μὲν ἡ Φοινίκη, τὸ ἀνεξάντλητον τοῦτο νεώριον τοῦ περσικοῦ κράτους, εἴτε ὑποτασσομένη εἴτε ἀμυνομένη, ν' ἀναγκασθῇ ν' ἀνακαλέσῃ ἐκ τῶν ἐλληνικῶν θαλασσῶν τὸν στόλον αὐτῆς· ἡ δὲ ὑπὸ τῆς Σπάρτης ἀρξαμένη κίνησις νὰ δυνηθῇ οὕτω ν' ἀνακοπῇ, στερηθεῖσα πάσης τοῦ λοιποῦ ὑποστηρίξεως παρὰ τῆς Περσίας, τέλος δὲ διὰ τῆς καταλήψεως τῆς χώρας τοῦ Νείλου, πρὸς τὴν ὁποίαν οὐδὲν πλέον οὐσιῶδες πρόσκομμα ἐδύνατο ν' ἀντιταχθῇ, ἡ βάσις τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν νὰ λάβῃ ὄλον τὸ πλάτος καὶ ὅλην τὴν στερεότητα χάριν τῆς εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀνατολῆς ἐκστρατείας.

Συμφώνως πρὸς ταῦτα ἔπρεπε νὰ προβῶσι καὶ αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔπεμψε τὸν Παρμενίωνα μετὰ τῶν Θεσσαλῶν ἱππέων καὶ ἄλλων στρατευμάτων διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ὀρόντου εἰς τὴν Δαμασκόν, τὴν πρωτεύουσάν τῆς Κοίλης Συρίας, ὅπου εἶχον ἀποσταλῇ ἐκ τῶν Σώχων τὸ πολεμικὸν ταμεῖον, αἱ στρατιωτικαὶ ἀποσκευαί, πάντα τὰ περὶ τὴν πολυτελεῆ διαίταν τοῦ μεγάλου βασιλέως, προσέτι δὲ καὶ αἱ γυναῖκες, τὰ τέκνα καὶ

οἱ θησαυροὶ τῶν μεγιστάνων. Διὰ τῆς προδοσίας τοῦ σατράπου τῆς Συρίας, ὅστις προσεποιήθη ὅτι ἤθελε νὰ φύγῃ μετὰ τῶν θησαυρῶν καὶ τῆς συνοδείας τοσούτων εὐγενῶν Περσίδων καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, περιῆλθον ἅπαντα ταῦτα καὶ αἱ πόλεις εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Παρμενίωνος. Τὰ λάφυρα ἦσαν παμπληθῆ, μεταξὺ δὲ τῶν πολλῶν χιλιάδων αἰχμαλώτων¹ εὐρέθησαν οἱ πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων, τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Θηβῶν, οἵτινες εἶχον ἔλθῃ πρὸς τὸν Δαρεῖον πρὸ τῆς ἐν Ἰσσοῦ μάχης. Λαβὼν τὴν ἔκθεσιν τοῦ Παρμενίωνος περὶ ταύτης τῆς ἐκστρατείας ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε τοὺς μὲν ἀνθρώπους καὶ τὰ πράγματα, ὅσα περιῆλθον εἰς τὰς χεῖράς του, ν' ἀποστείλῃ ὀπίσω εἰς τὴν Δαμασκόν, τοὺς δὲ Ἕλληνας πρέσβεις νὰ πέμψῃ πάραυτα πρὸς αὐτόν. Ἀφ' οὗ δὲ οὗτοι ἦλθον, τοὺς μὲν δύο Θηβαίους ἀπέλυσε δίχως ἐτέρου, τὸ μὲν ἀποβλέψας εἰς αὐτοὺς τούτους, ὧν ὁ μὲν Θεσσαλίσκος ἦτο υἱὸς τοῦ εὐγενοῦς Ἰσμηνίου, ὁ δὲ ἕτερος ὁ Διονυσόδωρος ἦτο ὀλυμπιονίκης, τὸ δὲ εὐσπλαγχνισθεὶς τὴν δυστυχῆ πατρίδα των καὶ λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὸ συγγνωστὸν μῖσος τῶν Θηβαίων κατὰ τῶν Μακεδόνων. Τὸν δὲ Ἀθηναῖον Ἰφικράτην τὸν ὁμώνυμὸν υἱὸν τοῦ στρατηγοῦ, σεβόμενος τὸν πατέρα καὶ θέλων νὰ δώσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους δεῖγμα τῆς ἐπιεικειᾶς αὐτοῦ, ἐκράτησε παρ' ἑαυτῷ μεγάλως τιμῶν· τοῦναντίον δὲ ὁ Σπαρτιάτης Εὐθυκλῆς, οὗ ἡ πατρὶς πρὸ μικροῦ εἶχε ἀρχίσῃ ἀναφανδὸν τὸν πόλεμον, ἐκρατήθη ἐπὶ τοῦ παρόντος ὡς αἰχμάλωτος· μετέπειτα δέ, ὅτε ἡ αἰὲ ἀυξάνουσα ἐπιτυχία τῶν μακεδονικῶν ὅπλων μετέβαλε τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὴν Σπάρτην, ἀπεπέμφθη εἰς τὴν πατρίδα του.

¹) Ὁ Κούρτιος λέγει 30,000· ὁ ἀριθμὸς οὗτος δὲν εἶνε ἀπίθανος, ἐάν τις δεχθῇ ὡς γνήσιον τὸ παρ' Ἀθηναίῳ (II*, σ. 607) ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τινος τοῦ Παρμενίωνος πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ἐν ᾧ ἀπαριθμεῖται μικρὸν μόνον μέρος τοῦ ἀπείρου πλήθους· γράφει δηλ. «παλλακίδας εὗρον μουσουργοὺς τοῦ βασιλέως τριακοσίας εἴκοσι ἑννέα, ἀνδρας στεφανοπλόκους ἑξ καὶ τεσσαράκοντα, ὄψοποιούς διακοσίους ἐβδομήκοντα ἑπτὰ, χυτρεψοὺς εἴκοσι ἑννέα, γαλακτουργοὺς τρεῖς καὶ δέκα, ποτηματοποιούς ἑπτακαίδεκα, οἰνοθητὰς ἐβδομήκοντα, μυροποιούς τεσσαράκοντα». Τὸ στρατήγημα τοῦ Παρμενίωνος πρὸς διακόμισιν τῆς ἀποσκευῆς ἀφηγεῖται ὁ Πολύαινος Δ', 5.

Διαρκούσης τῆς στρατείας τοῦ Παρμενίωνος εἰς τὴν Δαμασκόν, ὁ Ἀλέξανδρος διευθέτησε τὰ πράγματα τῆς Κιλικίας. Καὶ ὀλίγα μὲν μακρόν περὶ τούτου, ἀλλὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα εἶνε χαρακτηριστικά. Ἡ χώρα αὕτη, ἥτις ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν ἦτο σπουδαιότερα οἰαςδὴποτε ἄλλης, καὶ περιεκυκλοῦτο ὑπὸ τῶν ἐλευθέρων καὶ ἀνδρείων φυλῶν τοῦ Ταύρου, ἐπικινδύνων γειτόνων, ἔπρεπε νὰ κυβερνηθῇ ὑπὸ χειρὸς λίαν στιβαρᾶς, καὶ ὁ βασιλεὺς παρέδωκεν αὐτὴν εἰς ἓνα τῶν ἑπτὰ σωματοφυλάκων, τὸν Βάλακρον, τὸν υἱὸν τοῦ Νικάνορος· φαίνεται δέ, ὅτι μετὰ τῆς σατραπείας ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν καὶ τὴν στρατηγίαν¹, διότι προσεχῶς εὕρισκόμεν μνημονευομένους πολέμους τοῦ Βαλάκρου κατὰ τῶν Ἰσαύρων. Μεταξὺ τῶν νομισμάτων τοῦ Ἀλεξάνδρου τῶν τοῦ ἀρχαιότερου τύπου νομίζουσι τινες ὅτι ἀναγνωρίζουσι πολλὰ τοῦ κιλικίου κόμματος². Τῆς δὲ Συρίας, τῆς Κοίλης δηλαδὴ Συρίας τῆς ὑπὸ τοῦ Παρμενίωνος ἐγκαταλειφθείσης, διωρίσθη σατράπης ὁ Μένων. Τὰ τῆς Φοινίκης δὲν ἐδύνατο ἀκόμη νὰ διαθέσῃ ὁ βασιλεὺς, ἐπειδὴ ἐκεῖ τὸν περιέμενον ὅχι μικραὶ δυσχέρειαι.

Ἡ πολιτικὴ θέσις τῶν φοινικικῶν πόλεων ἐν τῷ περσικῷ κράτει ἦτο ἰδιόρρυθμος ἕνεκα τῆς γεωγραφικῆς θέσεως καὶ τῶν ἐσωτερικῶν αὐτῶν περιστάσεων. Ἀπ' αἰῶνων ἰσχυραὶ κατὰ θάλασσαν δὲν εἶχον τὸ εἰς ναυτικὰς δυνάμεις σχεδὸν ἀπαραίτητον προτέρημα τῆς νησιωτικῆς θέσεως, δι' ὃ καὶ ἦσαν ἀλληλοδιαδόχως τὸ ἔρμαιον τῶν Ἀσυρίων, τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν Περσῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς ξηρᾶς ἦσαν σχεδὸν κεχωρισμέναι τῆς μεσογαίας ὑπὸ τῶν ὑψηλῶν ὀροσειρῶν τοῦ Λιβάνου καὶ ἐν

1) Ὁ Ἀῤῥδιανὸς B', 12, 2 λέγει ἀπλῶς «σατράπην ἀποδεικνύει»· ὁ δὲ Διόδωρος III', 22, 2 «ἀποδεδειγμένον στρατηγὸν ἄμα καὶ σατράπην». Ὁ αὐτὸς μνημονεύει ὅτι ὁ Βάλακρος «ζώντος ἔτι τοῦ Ἀλεξάνδρου» ἔπρεσε μαχόμενος πρὸς τοὺς Ἰσαύρους.

2) Ὁ L. Müller ἀποδεικνύει ἐν τῇ II καὶ III κλάσει τῶν Ἀλεξανδρείων νομισμάτων κομμάτια τῆς Μαλλοῦ, τῶν Σόλων, τῆς Ναγίδου κ. ἄ. Εἶνε γνωστὸν πόσον πολυάριθμα νομίσματα, ἐν οἷς καὶ σατραπικά, ἐκόπησαν κατὰ τοὺς περσικοὺς χρόνους ἐν Κιλικίᾳ. Εἰς τὰ φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ΣΟΛΙΚΟΝ, ΤΕΡΣΙΚΟΝ, ΝΑΓΙΔΙΚΟΝ νεωστὶ προσετέθη καὶ νόμισμα τῆς Ἰσσοῦ φέρων ἐπιγραφὴν ΙΣΣΙΚΟΝ (εὕρισκόμενον ἐν τῷ Βερολιν. νομισμ. μουσεῖῳ ἴδ. τοῦ v. Sallet Numism. Zeitschr. 1876, IV, σ. 145).

μέρει ἦσαν ὠκοδομημέναι ἐπὶ μικρῶν παρακτίων νήσων, αἵτινες τοῦλάχιστον δὲν ὑπέκειντο ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ἄμεσον καὶ ἀδιάλειπτον τῆς ἐν τῇ ἡπείρῳ κρατούσης δυνάμεως, διετήρησαν μετὰ τοῦ ἀρχαίου αὐτῶν πολιτεύματος καὶ τὴν ἀρχαίαν ἀνεξαρτησίαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας ἠρκέσθησαν εἰς τὴν ἐπικυριαρχίαν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ προσκαλῶσι τὸν φοινικικὸν στόλον ἐν καιρῷ ἐπιστρατείας. Ἡ ἄλλοτε πολὺ ἐπικίνδυνος ἀντιζηλία τῶν Ἑλλήνων ὡς πρὸς τὴν ναυτιλίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν ναυτικὴν δύναμιν ἐξέλιπεν, ἀφ' ὅτου διελύθη ἡ ἀρχαία τῶν Ἀθηναίων ναυτικὴ συμμαχία· καὶ κατ' αὐτοὺς δὲ τοὺς χρόνους τῆς παντελοῦς ἀνεξαρτησίας τούτων τῶν πόλεων ἡ βιομηχανία καὶ ἡ εὐημερία δὲν ὑπῆρξεν ἴσως τοσοῦτον μεγάλη, ὅσον τανῦν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Περσῶν, ἣτις ἐξησφάλιζεν εἰς τὸ φοινικικὸν ἐμπόριον ἀπέραντον ἔδαφος ἐξαγωγῆς εἰς τὰς ὀπισθεν αὐτῶν χώρας. Ἐν ᾧ δὲ πᾶσαι αἱ ἄλλαι χῶραι αἱ περιληφθεῖσαι εἰς τὸ περσικὸν κράτος παρέφθειραν ἢ ἐλησμόνησαν τὸν πρότερον ἑαυτῶν ἐθνικὸν πολιτισμόν, ἐν Φοινίᾳ παρέμεινε τὸ ἀρχαῖον ἐμπορικὸν πνεῦμα καὶ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς ἐλευθερίας τὸ προάγον τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν. Ἐπεχείρησαν καὶ οἱ Φοίνικες ν' ἀποσπασθῶσι τῆς ἐξουσίας τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἀλλ', ἂν παρὰ τὴν χαλάρωσιν τῆς περσικῆς δυνάμεως τοῦτο δὲν ἐπέτυχεν, ἡ αἰτία ἦτο τὸ ἐσωτερικὸν πολίτευμα καὶ ἔτι μᾶλλον τὰ σαφῶς ἐκδηλωμένα ἰδιαιτέρα συμφέροντα τῶν πρὸς ἀλλήλας ζηλοτύπων πόλεων. Ὅθεν ὅτε ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ὡχου ἡ Σιδῶν προσεκάλεσεν ἐν τῷ συνεδρίῳ τῷ ἐν Τριπόλει τὰς δύο ἄλλας πρωτευσούσας πόλεις τῆς συμπολιτείας, τὴν Τύρον καὶ τὴν Ἀραδον, νὰ μετὰσχωσι τῆς ἐπαναστάσεως, αὗται ὑπεσχέθησαν μὲν βοήθειαν, ἀλλὰ περιέμενον ἄπρακτοι τὸ τέλος ἐγχειρήματος, ὅπερ, ἐὰν μὲν ἐπετύγγανεν, ἡλευθέρωνε καὶ αὐτάς, ἐὰν δὲ ἀπετύγγανεν, αἱ ζημίαι τῆς Σιδῶνος ἠΰξανον ἐξ ἀνάγκης τὴν δύναμιν καὶ τὸ ἐμπόριον αὐτῶν. Ἡ Σιδὼν ἠττήθη, κατεκάη, ἀπέβαλε τὴν ἀρχαίαν πολιτείαν καὶ ἀνεξαρτησίαν, καὶ ἡ Βύβλος ἀντ' αὐτῆς εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐν Τριπό-

λει ὁμοσπονδικὸν συμβούλιον, ἢ τοῦλάχιστον τοσοῦτον ἀπὸ τότε ἀνυψώθη, ὥστε τοῦ λοιποῦ παρὰ τὴν Ἀραδὸν καὶ τὴν Τύρον ἐδυνήθη νὰ διακριθῇ.

Αἱ ἐννέα πόλεις τῆς Κύπρου, ὅμοιαι πρὸς τὰς φοινικικὰς κατὰ τὴν σχέσιν αὐτῶν πρὸς τὸ περσικὸν κράτος, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἐν μέρει ἐλληνικῆς καταγωγῆς καὶ τῆς εὐνοϊκωτέρας αὐτῶν θέσεως μᾶλλον ἀνυπόμονοι νὰ εἶνε ἐλεύθεροι, ἐπανεστάτησαν συγχρόνως μετὰ τῆς Σιδῶνος, ἀρχηγὸν ἔχουσαι τὸν βασιλέα τῆς Σαλαμῖνος Πνυταγόραν· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Εὐαγόρου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Πνυταγόρου μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Σιδῶνος ἐπανῆλθον εἰς τὴν ὑποταγὴν· ἂν δὲ μετὰ τινα χρόνον ὁ Πνυταγώρας ἔλαβε πάλιν τὴν ἀρχὴν τῆς Σαλαμῖνος, τοῦτο ἔγεινεν ὑπὸ τὸν ὅρον τελείας ἀφοσιώσεως εἰς τὸ περσικὸν κράτος, καὶ ὑπὸ τοῦτον τὸν ὅρον ἐδυνήθη νὰ εἶνε ὡς καὶ πρότερον ὁ πρῶτος τῶν μικρῶν βασιλέων τῆς Κύπρου.

Εἶχον παρέλθῃ εἴκοσιν ἔτη ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἤρχισε τὸν κατὰ τῆς Περσίας πόλεμον. Τὰ πλοῖα τῶν Φοινίκων τὰ ὑπὸ τοὺς « βασιλεῖς » αὐτῶν, τὰ τῆς Τύρου ὑπὸ τὸν Ἀζέμιλκον, τὰ τῶν Ἀραδίων ὑπὸ τὸν Γηρόστρατον, τὰ τῆς Βύβλου ὑπὸ τὸν Ἐνυλον, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ τὰ τῆς Σιδῶνος¹⁾, προσέτι δὲ τὰ πλοῖα τῆς Κύπρου ὑπὸ τὸν Πνυταγόραν καὶ τοὺς ἄλλους βασιλεῖς εἶχον πλεύσῃ κατὰ πρόσκλησιν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν εἰς τὰ ἐλληνικὰ ὕδατα, καὶ εἶχον πολεμῆσῃ ἐκεῖ ἄνευ μεγάλης ἐπιτυχίας βεβαίως ἕνεκα τῆς χαλαρότητος τῆς διοικήσεως αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ ἐν Ἰσσῶ μάχῃ μετέβαλε τὴν κατὰστασιν τῶν πραγμάτων τῶν φοινικικῶν πόλεων. Ἄν αὗται συνέ-

¹⁾ Ταῦτα ξητῶς λέγει ὁ Ἀῤῥδιανὸς (B', 20, 1 καὶ B', 13, 7), ὅπου ὁ Γηρόστρατος λέγεται υἱὸς Στράτωνος. Ὁ Κούρτιος (IV, 1, 15) ὀνομάζει βασιλέα τινὰ τούτων τῶν χρόνων ἐν Σιδῶνι Στράτιωνα, ὁ δὲ Διόδωρος (IZ', 47) ἐν Τύρῳ· ἀλλὰ πλανῶνται. Ὁ προκάτοχος τοῦ βασιλέως Τέννου, ὁ κατὰ τοῦ Ὠχου ἐπαναστατήσας, λέγεται Στράτιων ὑπὸ τοῦ Ἱερωνύμου (ἴδ. Perizon. εἰς Αἰλιαν. II. Ἰσ. IB', 2)· ὁ αὐτὸς δὲ μνημονεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοπόμπου παρ' Ἀθηναίῳ (IB', σ. 532, ἀπόσπ. 126). Εἶνε ὁ αὐτὸς καὶ ὁ ἐν τινι ἀττικῇ ἐπιγραφῇ (ἐν τῷ Corp. Insc. Att. II, 86).

πραττον ἀπὸ κοινοῦ, καὶ ἂν εἶχον συνηνωμένην τὴν ἑαυτῶν δύναμιν, ἵνα βοηθήσωσιν ὅπουδὴποτε ἐσκόπει νὰ εἰσβάλῃ ὁ ἐχθρός, καὶ ἂν οἱ ναύαρχοι τοῦ μεγάλου βασιλέως, καταλείποντες τὰ ἐλληνικά ὕδατα καὶ τὴν ἄλυσιτελῇ πλέον ἐπίθουσιν, περιωρίζοντο εἰς τὴν ἄμυναν τῶν φοινικικῶν λιμένων, δὲν εἶνε εὐνόητον, πῶς ἡ ἡπειρωτικὴ μόνον δύναμις τοῦ κατακτητοῦ ἐμελλε νὰ καταβάλῃ τὴν ἐκ θαλάσσης ἄμυναν τῶν ὠχυρωμένων τούτων καὶ πολυανθρώπων πόλεων. Ἀλλ' αἱ φοινικικαὶ πόλεις παρὰ τὴν ὁμοσπονδίαν αὐτῶν ἦσαν ἥμισυ ἡνωμέναι, ἔτι δὲ ὀλιγώτερον, ἅψ' ὅτου ἐπέτρεψαν νὰ συμβῶσι τὰ περὶ τὴν Σιδῶνα. Οἱ Σιδῶνιοι θὰ ἐχαίρετίσαν ἐνθουσιωδῶς τὴν ἐν Ἰσσῶ μάχην, ἐλπίζοντες ὅτι διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἤθελον ἀνακτήσῃ, ὅσα ἀπέβαλον ἀγωνιζόμενοι κατὰ τῶν Περσῶν δεσποτῶν. Ἡ Βύβλος ἡ ἐκ τῆς πτώσεως τῆς Σιδῶνος ἀνυψωθείσα θὰ ἐφοβεῖτο ὡσαύτως, μήπως ἀπολέσῃ τὰ πάντα, διότι κειμένη ἐπὶ τῆς ἡπείρου ἦτο ἀνίκανος ν' ἀντισταθῇ εἰς τὸν νικηφόρον στρατὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου· ἡ δὲ Ἀραδος καὶ Τύρος ἔκειντο ἐν τῇ θαλάσῃ· ἀλλ' ἡ Ἀραδος, ἰσχύουσα ὀχιτόσον ἕνεκα ἐκτεταμένου ἐμπορίου, ὅσον ἕνεκα τῶν ἡπειρωτικῶν αὐτῆς κτήσεων, εἶχε νὰ ζημιωθῇ ἐκ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου περισσώτερον τῆς Τύρου, ἥτις διὰ τῶν ὀγδοήκοντα πλοίων, τὰ ὅποια εἶχεν ἔτι κατ' οἶκον, ἐνόμιζεν ἑαυτὴν ἀσφαλῆ ἐν τῇ νήσῳ.

Ὅτε λοιπὸν ὁ Ἀλέξανδρος, ὁρμώμενος ἐκ τοῦ Ὀρόντου, ἐπλησίασεν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῶν φοινικικῶν πόλεων, προὔπῃντησεν αὐτὸν ὁ Στράτων, ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως τῶν Ἀραδίων Γηροστράτου, καὶ ἐπέδωκεν ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς χρυσοῦν στέφανον καὶ ὑπέταξεν εἰς αὐτὸν ἅπασαν τὴν χώραν, ἥτις περιελάμβανε τὸ βόρειον μέρος τῆς φοινικικῆς παραλίας καὶ ἐξετείνετο πρὸς τὰ ἐνδοτέρα ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας ὁδὸν μέχρι τῆς πόλεως Μαριάμνης. Καὶ ἡ μεγάλη δὲ πόλις Μάραθος, ὅπου ὁ Ἀλέξανδρος διέτριψεν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἀραδον. Προχωρήσας δὲ περαιτέρω ἐκυρίευσεν τὴν Βύβλον διὰ συνθηκολογίας. Οἱ Σιδῶνιοι ἔσπευσαν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν νικητὴν τῆς ὑπ' αὐτῶν μισουμένης

περσικῆς δυνάμεως. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος μετὰ μεγάλων τιμῶν προσκληθεὶς κατέλαβε τὴν πόλιν, ἀπέδωκεν εἰς αὐτὴν τὴν προτέραν ἐπικράτειαν καὶ τὸ πρότερον πολίτευμα, ἀναδείξας ἄρχοντα τὸν Ἀβδολώνυμον, ἀπόγονον τῶν βασιλέων τῆς Σιδῶνος ἐν πενίᾳ ζῶντα¹. εἶτα δὲ ἀνέζευξε πρὸς τὴν Τύρον.

Καθ' ὁδὸν δὲ προσῆλθεν εἰς αὐτὸν ἐπιτροπὴ ἐκ πλουσιωτάτων καὶ ἐπιφανεστάτων πολιτῶν τῆς Τύρου, ἡγουμένου τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως Ἀζεμίλκου, ὅπως χαιρετίσῃ αὐτὸν καὶ εἴπῃ ὅτι οἱ Τύριοι εἶνε πρόθυμοι νὰ πράξωσι πᾶν ὅ,τι ζητήσῃ ὁ Ἀλέξανδρος. Ὁ βασιλεὺς εὐχαριστήσας αὐτοὺς ἐπήνεσε τὴν πόλιν, καὶ εἶπεν ὅτι ἐσκόπει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Τύρον, ἵνα ἐπισήμως θυσιάσῃ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Τυρίου Ἡρακλέους.

Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο δὲν ἤθελον οἱ Τύριοι, διότι κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις, ὡς συνωμολογοῦν πάντες οἱ διέποντες τὰ τῆς πόλεως, ἔπρεπεν, ὅπως τοσοῦτον ἐπιτυχῶς ἔπραξαν ἐπὶ τῆς ἐπανάστασεως τῶν Σιδωνίων, νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν, τηροῦντες αὐστηρὰν οὐδετερότητα, ἵνα κατὰ πᾶσαν ἔκβασιν τοῦ πολέμου εὕρωσι τὸ ἴδιον συμφέρον. Καὶ ἐπειδὴ τὸ ναυτικὸν τῆς πόλεως πλὴν τῆς ἐν τῷ Αἰγαίῳ εὕρισκομένης μοίρας ἦτο ἀρκούντως ἰσχυρόν, ἐδύνατο νὰ καταστήσῃ σεβαστὴν τὴν γενομένην ἀπόφασιν. Τὸ περσικὸν ναυτικόν, ἔλεγον, θαλασσοκρατεῖ πανταχοῦ, ὁ δὲ Δαρεῖος παρασκευάζει ἤδη νέον στρατόν, ὅπως ἀναχαιτίσῃ τὴν πρόοδον τῶν Μακεδόνων, καὶ ἂν μὲν νικήσῃ, ἢ πίστις τῶν Τυρίων θ' ἀνταμειφθῇ τοσοῦτον δαψιλέστερον, καθ' ὅσον αἱ λοιπαὶ φοινικικαὶ πόλεις προέδωκαν τὰ συμφέροντα τῶν Περσῶν, ἐὰν δὲ ἡττηθῇ, ὁ Ἀλέξανδρος, στερούμενος ναυτικοῦ, ματαίως ἤθελεν ὀργισθῇ κατὰ τῆς πόλεως, ἢ δὲ Τύρος θὰ εἶχε παντοτε καιρόν, στηριζομένη ἐπὶ τοῦ στόλου της, ἐπὶ τῶν συμμάχων

¹) Τοῦτο, φαίνεται, εἶνε τὸ ἀπλοῦν περιεχόμενον τοῦ κατὰ παντοίους τρόπους ἐπικοσμηθέντος ἱστορήματος, ὅπερ ὁ μὲν Διόδωρος (ΙΖ', 47) τάττει εἰς τὴν Τύρον, ὁ δὲ Πλούταρχος (Περὶ τῆς Ἀλεξ. τύχης Β', 8) εἰς τὴν Πάφον. Πρβλ. Κουρτίου IV, 1, 18 ἐξ., Ἰουστίνου XI, 10. Ὁ Ἀῤῥιανὸς δὲν μνημονεύει τὸν Ἀβδολώνυμον.

τῶν ἐν Κύπρῳ, Πελοποννήσῳ καὶ Λιβύῃ, καὶ ἐπὶ τῶν ἰδίων αὐτῆς πόρων καὶ τῆς ἀπροσμάχητου θέσεως τῆς πόλεως, νὰ διαπραγματευθῇ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον τοὺς ὅρους τοὺς συμφωνοτέρους πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς πόλεως. Πεποιθότες, ὅτι εὖρον διέξοδον δεξιὰν ἅμα καὶ ἀκίνδυνον καὶ ὠφέλιμον, ἀνήγγειλαν οἱ Τύριοι πρὸς τὸν Μακεδόνα βασιλέα τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν, ὅτι ἤθελον θεωρήσῃ τιμὴν τῶν, ἃν προσέφερε τὴν θυσίαν τοῦ εἰς τὸν ἐγγύριον αὐτῶν θεόν, ἐν τῷ ναῷ τῆς Παλαιᾶς Τύρου τῆς ἐν τῇ ἡπείρῳ, εἶνε δὲ ἔτοιμοι νὰ παρὰσχωσιν εἰς αὐτὸν πᾶν ὅ,τι ἄλλο θελήσῃ, ἀλλ' ἡ νησιωτικὴ πόλις εἶνε ἀνάγκη νὰ μείνῃ κλειστὴ εἰς τε τοὺς Μακεδόνας καὶ Πέρσας.

Ὁ Ἀλέξανδρος, διακόψας εὐθὺς πᾶσαν ἄλλην διαπραγματεύσιν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκδιᾶσῃ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀπαραίτητον διὰ τὴν πρόοδον τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ. Ἡ κατὰ θάλασσαν ἰσχυρὰ Τύρος, διαμένουσα οὐδετέρᾳ ὀπισθεν αὐτοῦ, θὰ ἀπέβαινε κέντρον καὶ στήριγμα εἰς πᾶσαν κακοβουλίαν καὶ ἀποστασίαν τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, ὡς καὶ εἰς τὸν ἤδη ἀρξάμενον ἀγῶνα τοῦ βασιλέως Ἀγίδος, οὗτινος ὁ ἀδελφὸς εἶχε προσεταιρισθῇ τὴν Κρήτην. Συνεκάλεσε λοιπὸν τοὺς στρατηγούς, τοὺς ἱλάρχους, τοὺς ταξιάρχας καὶ τοὺς ἡγεμόνας τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτοὺς τὰ γενόμενα, καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ἐσκόπει νὰ κυριεύσῃ τὴν Τύρον ἐκ παντὸς τρόπου, λέγων, ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ τολμήσωμεν τὴν πρὸς τὴν Αἴγυπτον πορείαν, ἐν ὅσῳ οἱ Πέρσαι ἔχουσιν ἀκόμῃ ναυτικὴν δύναμιν, οὐδὲ νὰ καταδιώξωμεν τὸν βασιλέα Δαρεῖον, ἐν ὅσῳ ἔχομεν ὀπισθεν ἡμῶν τὴν μὲν πόλιν Τύρον προδήλως ἐχθρικῶς διακειμένην, τὴν δὲ Αἴγυπτον καὶ Κύπρον εἰς τοὺς Πέρσας ἔτι ὑποχειρίους. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἔνεκα τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων εἶνε ἀπαραίτητος ἡ κατάληψις τῆς Τύρου, διότι διὰ τῆς βοηθείας τῶν Τυρίων οἱ Πέρσαι θὰ ἐδύναντο πάλιν νὰ γείνωσι κύριοι τῶν παραλίων, καὶ ἐν ᾧ ἡμεῖς ἐπερχόμεθα κατὰ τῆς Βαβυλῶνος, αὐτοὶ θὰ ἐδύναντο μετὰ πλειοτέρου στρατοῦ νὰ μεταγάγῃσι τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἤδη οἱ μὲν Σπαρτιᾶ-

ται ἀναφανδὸν ἐπανεστήσαν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι μέχρι τοῦδε συνεκρατήθησαν μᾶλλον ὑπὸ τοῦ φόβου ἢ ὑπὸ τῆς ἀγαθῆς πρὸς τοὺς Μακεδόνας προαιρέσεως. Ἐὰν δὲ κυριευθῇ ἡ Τύρος, κατέχομεν ὅλην τὴν Φοινίκην, καὶ ὁ φοινικικὸς στόλος, τὸ μέγιστον καὶ κράτιστον μέρος τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Περσῶν, θὰ εἶνε ἐξ ἀνάγκης μετὰ τῶν Μακεδόνων· διότι οὔτε οἱ ναῦται οὔτε οἱ ἐπιβάται τῶν φοινικικῶν πλοίων θὰ εἶχον ὄρεξιν νὰ ἀγωνίζονται κατὰ θάλασσαν, ἐν ὅσῳ αἱ πόλεις αὐτῶν κατέχονται· ἡ δὲ Κύπρος ἤθελεν ὡσαύτως ἐξ ἀνάγκης ἀποφασίσῃ ν' ἀκολουθήσῃ, ἢ ἤθελεν ἀμέσως καταληφθῇ ὑπὸ τοῦ μακεδονικοῦ καὶ φοινικικοῦ στόλου. Ἐὰν δὲ ἅπαξ ἐνωθῶσιν αἱ δύο αὗται ναυτικαὶ δυνάμεις, εἰς ἃς ἤθελον προστεθῇ καὶ τὰ πλοῖα τῆς Κύπρου, ἢ κατὰ θάλασσαν ὑπεροχὴ τῆς Μακεδονίας εἶνε ἀναμφισβήτητος, ἢ πρὸς τὴν Αἴγυπτον στρατεία ἀσφαλὲς καὶ ἡ ἐπιτυχία βεβαία. Ὑποταχθείσης δὲ τῆς Αἰγύπτου, ὃν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ ἀνησυχῶμεν πλέον περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι πραγμάτων, ἀμέριμνοί δὲ περὶ τούτων δυνάμεθα νὰ ἀναλάβωμεν τὴν κατὰ τῆς Βαβυλῶνος στρατείαν μετὰ πολὺ χρηστοτέρων ἐλπίδων, ἐπειδὴ τότε οἱ Πέρσαι θὰ εἶνε ἀποκεκομμένοι ἀπὸ τε τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Εὐφράτου χωρῶν¹. Οἱ συνελθόντες ἐπείσθησαν περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ ὑποτάξωσι τὴν ἀγέρωχον παραθαλάσσιον πόλιν, ἀλλὰ νὰ κυριεύσωσιν αὐτὴν ἄνευ στόλου ἐφαίνετο ἀδύνατον. Καὶ τῷ ὄντι ἀδύνατον ἐκ πρώτης ὄψεως· ἀλλὰ τὸ ἀναγνωρισθὲν ὡς ἀναγκαῖον ἔπρεπε νὰ γείνη καὶ δυνατόν, ὃ δὲ Ἀλέξανδρος, συνηθισμένος τὰ τολμηρὰ βουλευόμενα νὰ ἐκτελῇ διὰ τολμηροτέρων μέσων, ἀπεφάσισε τὴν νησιωτικὴν πόλιν νὰ καταστήσῃ ἡπειρωτικὴν καὶ ἔπειτα ν' ἀρχίσῃ τὴν κυρίαν πολιορκίαν. Ἡ νέα Τύρος, ὠκοδομημένη ἐπὶ νήσου ἐχούσης μῆκος μὲν ἥμισυ μίλιον, πλάτος δὲ μικρότερον², ἐχωρίζετο ἀπὸ

¹) Ἀῤῥδιανοῦ Β', 17.

²) Κατὰ τὸν Prutz Aus Phönicien 1876 (ἴδ. ἰδίως τὸν ἐν σ. 214 πίνακα, ἐν ᾧ ἀναγράφονται τὰ βάθη τῆς θαλάσσης τὰ περὶ τὴν νήσον κατὰ τὸν χάρτην τοῦ ἀγγλικοῦ ναυαρχείου. Ἐκ τούτων καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ τόπου παρατηρήσεων τοῦ Prutz ἐξάγεται ὅτι ἐκ τοῦ νοτίου μέρους τῆς νήσου, ὅπου ἄλλοτε ἔκειτο τὸ ἱερόν τοῦ Μελέαρθ, ὑπολείπονται μό-

τῆς στερεᾶς διὰ πορθμοῦ χιλίων περίπου βημάτων πλάτους, ὅστις πλησίον μὲν τῆς νήσου εἶχε τριῶν ὀργυιῶν βάθος, παρὰ δὲ τὴν στερεάν ἦτο τεναγώδης καὶ πηλώδης. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε νὰ προσχώσῃ τοῦτο τὸ μέρος, τὸ δὲ ἀναγκαῖον ὑλικὸν παρεῖχον αἱ οἰκοδομαὶ τῆς ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐγκαταλειφθείσης Παλαιᾶς Τύρου καὶ αἱ κέδροι τοῦ πλησίον Λιβάνου¹. Πάσσαλοι ἐδύναντο εὐκόλως νὰ ἐγκαταπηχθῶσι εἰς τὸν μαλακὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης καὶ ἡ ἰλὺς ἐχρησίμευεν εἰς τὸ νὰ συνδέσῃ τὴν καταβαλλομένην ὕλην. Ἡ ἐργασία ἐγίνετο μετὰ μεγίστης προθυμίας, παρισταμένου πολ-
λάκις καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως². ὁ δὲ ἔπαινος καὶ τὰ δῶρα ἀνε-
κούφιζον τὸ βαρὺ ἔργον τῶν στρατιωτῶν.

Οἱ Τύριοι πεποιθότες εἰς τὰς τριήρεις των καὶ εἰς τὸ πάχος καὶ ὕψος τῶν τειχῶν, ἐθεῶντο ἀπαθῶς τὰ συμβαίνοντα³. Ἀλλὰ τώρα ἐνόμισαν, ὅτι ἦτο καιρὸς ν' ἀποδείξωσιν εἰς τὸν ὑπερφίαλον ἐχθρὸν τὴν μωρίαν τοῦ ἐγγχειρήματός του καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῆς παναρχαίας αὐτῶν περὶ τὰ μηχανικὰ ἀριστοτεχνίας. Ὅτε τὸ χῶμα

νον σκόπελοι καὶ τενάγη καὶ ἀπέραντα ἐρείπια οἰκοδομῶν ἐντὸς ἀδαθοῦς θαλάσσης. Ἡ πε-
ρίμετρος τῆς πόλεως, ἥτις κατὰ τὸν Πλίνιον ἦτο 22 σταδίων, εἶνε ἄλλη ἀπόδειξις περὶ τῆς
πρὸς νότον ἐκτάσεως αὐτῆς. Ἄλλως θὰ ἦτο ἡ περίμετρος 14—15 σταδίων.

1) Ὁ Κούρτιος καὶ Διόδωρος δὲν ἔχουσι βεβαίως ἀδικον, λέγοντες ὅτι ὁ Ἀλέξαν-
δρος πρὸς κατασκευὴν τοῦ χώματος κατέστρεψε τὴν ὑφισταμένην ἐτι παλαιὰν Τύρον (Σκύ-
λακα σ. 42 ἐκδ. Hudson). Ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς καταφυγὼν εἰς τὴν νησιώτιδα πόλιν πε-
ριελαμβάνετο εἰς τοὺς ξένους, περὶ ὧν Ἀῤῥιανῶ B', 24, 1. Τὰ δὲ ἄλλα τὰ ὑπ' ἀμφο-
τέρων τῶν εἰρημένων συγγραφέων ἱστορούμενα περὶ τῆς πολιορκίας εἶνε κατὰ τοσοῦτον μό-
νον ἄξια πίστεως, καθ' ὅσον ἐπιδεβαίουσιν ὑπὸ τοῦ Ἀῤῥιανῶ. Ἡ ἀπόστασις τῆς νήσου ἀπὸ
τῆς ἡπείρου κατὰ μὲν τὸν Σκύλακα εἶνε τεσσάρων σταδίων· κατὰ δὲ τὸν Πλίνιον (Hist.
Nat. V, 17) ἑπτακοσίων βημάτων. Ἐπειδὴ ἡ πολιορκία διήρκεσε μῆνας ἑπτὰ (κατὰ
τὸν Διόδωρον IV', 46. Πλουτάρχου Ἀλέξ. ΚΔ'), ἤρχισε περὶ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 332.

2) Λέγεται ὅτι πρῶτος ὁ Ἀλέξανδρος πληρώσας κόφινον χώματος προσήνεγκε, μεθ'
ὃ οἱ Μακεδόνες ἐνθουσιωδῶς ἐπελήφθησαν τοῦ πολυμόχθου ἔργου. Πολυαῖνου Δ', 3, 3.

3) Κατὰ τὸν Κούρτιον IV, 8, 11 καὶ 15, 19 ὑπεσχέθησαν βοήθειαν καὶ οἱ Καρχη-
δόνιοι, παρ' ὧν πρὸ μικροῦ εἶχον ἔλθῃ θεωροί, ἀλλ' ἔπειτα ἐδικαιολογήθησαν, εἰπόντες ὅτι
ἐκωλύθησαν ὑπὸ τῶν Συρακουσίων, ἀποδάντων εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς. Καὶ λείπει μὲν
παρὰ τῷ Διόδωρῳ ἀκριβῶς τούτων τῶν ἐτῶν ἡ σικελικὴ ἱστορία ἢ μετὰ τοῦ θανάτου τοῦ
Τιμολέοντος καὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἀγαθοκλέους· ἀλλὰ περὶ τοιούτης τινὸς ἀποδόσεως
τῶν Συρακουσίων εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς ἄλλοθι οὐδαμοῦ οὐδὲ ἕγνος εὕρεται, καί
ὥς ἐκ τῆς τότε καταστάσεως τῆς Σικελίας καὶ τῶν Συρακουσίων εἶνε ὀλίγον πιθανή.

ἔφθασεν ἤδη εἰς τὰ βαθύτερα ὕδατα, συνήγαγον εἰς τὸ πρὸς τὴν ἡπειρον τετραμμένον μέρος τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῶν τείχους ὅσον οἶόν τε πλείστας μηχανάς, καὶ ἤρχισαν δι' αὐτῶν νὰ ἐκσφενδονῶσι βέλη καὶ λίθους κατὰ τῶν ἐπὶ τοῦ χώματος ἀπροφυλάκτων ἐργατῶν, οἵτινες προσεβάλλοντο ἐνταύτῳ ἐκατέρωθεν καὶ ἀπὸ τῶν τριήρων τῶν Τυρίων. Δύω πύργοι, τοὺς ὁποίους ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέστησεν εἰς τὸ προκεχωρηκὸς μέρος τοῦ χώματος, περιβεβλημένοι προκαλύμματα καὶ διφθέρας καὶ περιέχοντες μηχανάς, προεφύλαττον τοὺς ἐργαζομένους ἀπὸ τῶν βλημάτων τῶν ἐκ τε τῆς πόλεως καὶ τῶν τριήρων. Ἀλλὰ τὸ χῶμα ὁσημέραι προεχώρει, ἂν καὶ βραδύτερον ἕνεκα τῆς βαθυτέρας θαλάσσης. Πρὸς ἀποτροπὴν τούτου τοῦ κινδύνου οἱ Τύριοι κατεσκεύασαν πυρπολικὸν κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον· ἐπλήρωσαν πλοῖόν τι μεταγωγικὸν ξηρῶν κλημάτων καὶ ἄλλων εὐφλέκτων ὑλῶν, εἰς δὲ τὴν πρῶραν ἐνέπηξαν δύο ἰστούς καὶ ἐξέτειναν τὰ περιφράγματα ἐπὶ μακρότατον, ἵνα συσσωρεύσωσιν ἐν αὐτῷ ὅσον τὸ δυνατόν πλεῖστα φρύγανα καὶ δᾶδας· ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις συνεφόρησαν πίσσαν καὶ θεῖον καὶ ἄλλα τοιαῦτα· ἔπειτα προσήλωσαν εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ἰστούς διπλᾶς κεραίας, ἀπὸ τῶν ἄκρων τῶν ὁποίων ἐκρέμασαν ἐντὸς λεβήτων παντοίας ὕλας δυναμένας νὰ ἐξάψωσι τὴν φλόγα. Τέλος εἰς τὴν πρύμναν τοῦ πλοίου ἐπεσωρεύθησαν βαρέα ἔρματα, ἵνα ἡ πρῶρα ἀνυψωθῇ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Τηρήσαντες δὲ εὐνοϊκὸν ἄνεμον οἱ Τύριοι καθείλκυσαν τὸ πυρπολικὸν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ τριήρεις τινὲς ῥυμουλκήσασαι προσήγαγον αὐτὸ εἰς τὸ χῶμα· τότε οἱ ἐν τῷ πυρπολικῷ εὐρίσκόμενοι ναῦται ἐνέβαλον πῦρ εἰς τε τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ σκάφους καὶ εἰς τοὺς ἰστούς, καὶ ἀπεκολύμβησαν πρὸς τὰς τριήρεις, αἵτινες ἐξώθουν παντὶ σθένει τὸ πυρπολούμενον κατασκεύασμα εἰς τὴν ἄκραν τοῦ χώματος. Τὸ πυρπολικὸν βοηθούμενον καὶ ὑπὸ σφοδροῦ βορείου δυτικοῦ ἀνέμου ἐξεπλήρωσε τὸν σκοπὸν του, διότι ἐντὸς ὀλίγου χρόνου κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ πυρὸς καὶ ἐφλέγοντο οἱ πύργοι, τὰ προκαλύμματα, τὰ ἱκρίώματα καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ χώματος σω-

ροὶ τῶν δραγμάτων, ἐν ᾧ αἱ τριήρεις, ὁρμοῦσαι πλησίον τοῦ χώματος ὑπῆνεμοι, ἐματαίωνον διὰ τῶν βελῶν των πᾶσαν ἀπόπειραν πρὸς κατάσβεσιν τοῦ πυρός. Συγχρόνως δὲ ἐκδραμόντες οἱ Τύριοι καὶ ἐμβάντες εἰς πολλὰ ἀκάτια διέπλευσαν κωπηλατοῦντες τὸν κόλπον, καὶ ἐντὸς ὀλίγου κατέστρεψαν τὴν πρὸ τοῦ χώματος ἐσχάραν τῶν πασσάλων καὶ ἐπυρπόλησαν τὰς τυχόν ὑπολειφθείσας μηχανάς. Διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν ἐσχαρῶν ἐκείνων ἀπεγυμνώθη τὸ ἡμιτελὲς ἔτι μέρος τοῦ χώματος καὶ παρεδόθη εἰς τὴν ἐπιτεινομένην ὁρμὴν τῶν κυμάτων, οὕτως ὥστε τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ ἔργου ἐξηφανίσθη ἀποσπασθὲν καὶ παρασυρθὲν ὑπὸ τῶν κυμάτων.

Ἐλέχθη μὲν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τοῦτο τὸ ἀτυχὲς συμβάν, καθ' ὃ οὐ μόνον πλῆθος ἀνθρώπων καὶ πάσας τὰς μηχανάς ἀπέβαλεν, ἀλλ' ἀπεδείχθη καὶ τὸ ἀδύνατον τοῦ νὰ κατισχύσῃ τῆς Τύρου ἐκ τῆς ξηρᾶς, ἔπρεπε νὰ παύσῃ τὴν πολιορκίαν, νὰ δεχθῇ τὴν ὑπὸ τῶν Τυρίων προτεινομένην συνθήκην, καὶ νὰ δαύσῃ πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Ἀλλὰ τοῦτο θὰ ἦτο διὰ τε τὸν χαρὰ κτῆρα καὶ τὰ βουλευμάτα του πολὺ ἀδυνατώτερον τῆς ἀλώσεως τῆς νήσου. Ὅσον ἰσχυροτέρα καὶ ἀνεξαρτητοτέρα ἴστατο ἡ Τύρος ἀπέναντι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, τοσοῦτον ἀναγκαιότερον ἦτο νὰ ταπεινώσῃ τὴν ἀγέρωχον πόλιν· ὅσον δὲ μᾶλλον ἀμφίβολος ἐφαίνετο εἰς φοροδεεῖς ψυχὰς ἡ ἐπιτυχία, τόσον μᾶλλον ἀναμφίβολως ἔπρεπεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ τὴν ἐκδιάσῃ· ἐν βῆμα πρὸς τὰ ὀπίσω, εἰς σκοπὸς ἐγκαταλειφθεὶς καὶ ἐν μέτρον ἡμιτελὲς ἤθελε τὰ πάντα ματαιώσῃ.

Κατὰ τοῦτον, φαίνεται, τὸν χρόνον¹ θὰ ἤλθον ἐκ νέου πρέ-

¹) Ὁ μὲν Ἀρριανὸς (B', 25, 1) λέγει μόνον «ἔτι ἐν τῇ πολιορκίᾳ κτλ.», ὃ δὲ Κούρτιος (IV, 5, 1) μνημονεύει ταύτην τὴν πρεσβείαν μετὰ τῆς προσφορᾶς τῆς μέχρι Εὐφράτου χώρας μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Τύρου. Ἐν δὲ IV, 11 1 μικρὸν πρὸ τῆς ἐν Ἀρβήλοις μάχης ὁμιλεῖ περὶ τρίτης πρεσβείας. Ὁ Διόδωρος (IZ', 54) καὶ ὁ Πλούταρχος ('Αλεξ. KΘ') τάσσουσι τὴν δευτέραν πρεσβείαν μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐπάνοδον. Ἐν Μαράθῳ διατρίβων — περὶ τὰ μέσα λοιπὸν Δεκεμβρίου τοῦ 333 — ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέβριψε τὰς πρώτας προτάσεις. Ἡ πρόσκαιρος θὰ διήρκεσε τοῦλάχιστον τέσσαρας ἑβδομάδας· μετὰ δὲ τὴν καταστροφὴν τῶν μέχρι τότε ἔργων ἐπῆλθε διακοπή. Ὁ δὲ Δαρεῖος εἶχε παντοίας ἀφορμὰς νὰ μὴ ἀναβάλῃ τὰς δευτέρας του προτάσεις.

σθεις τοῦ Δαρείου, προσφέροντες μὲν μύρια τέλαντα λύτρα ὑπὲρ τῆς μητρός, τῆς γυναικὸς καὶ τῶν παίδων τοῦ βασιλέως, τὴν δὲ κατοχὴν πάσης τῆς χώρας τῆς ἐντὸς τοῦ Εὐφράτου, καὶ τέλος τὸν γάμον τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ καὶ φιλίαν καὶ συμμαχίαν. Ὅτε δὲ ὁ Ἀλέξανδρος συνεχάλεσε τοὺς στρατηγούς καὶ ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτοὺς τὰς προτάσεις τοῦ μεγάλου βασιλέως, αἱ γινώμαι ἦσαν διηρημέναι· ὁ Παρμενίων μάλιστα ἐδήλωσεν, ὅτι ἂν αὐτὸς ἦτο Ἀλέξανδρος, κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις βεβαίως ἤθελε δεχθῆναι τοὺς ὅρους καὶ δὲν ἤθελεν ἐκτεθῆναι εἰς τὰς περιπετείας τοῦ πολέμου. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀπεκρίθη, ὅτι καὶ αὐτὸς, ἂν ἦτο Παρμενίων, οὕτω θὰ ἔπραττεν, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶνε Ἀλέξανδρος, ἡ ἀπόκρισις πρὸς τὸν Δαρεῖον ἔχει ὡς ἐξῆς, ὅτι οὔτε χρημάτων παρὰ τοῦ Δαρείου ἔχει ἀνάγκην, οὔτε τῆς χώρας δέχεται τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὅλου· διότι ὅσῃν χώραν καὶ ἀνθρώπους καὶ ὅσα χρήματα καὶ κτήματα ἔχει ὁ Δαρεῖος, εἶνε ἰδικά του, καὶ ἂν ἤθελε νὰ νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα τοῦ Δαρείου, ἐδύνατο νὰ τὸ πράξῃ καὶ ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ Δαρείου, καὶ τῷ ἐμήνυσε τέλος νὰ ἔλθῃ αὐπροσώπως, ἂν ἤθελε νὰ λάβῃ τι φιλάνθρωπον παρ' αὐτοῦ.

Τὰ πολιορκητικὰ ἔργα ἐξηκολούθησαν μετὰ διπλῆς προθυμίας, ἰδίως δὲ τὸ χῶμα τὸ ἐκ τῆς ξηρᾶς ἀποκατεστάθη πλατύτερον, ὅπως ἔνθεν μὲν τὸ ἔργον γείνη στερεώτερον, ἔνθεν δὲ οἱ πύργοι καὶ αἱ μηχαναὶ ἀποκτήσωσι χῶρον εὐρύτερον. Ταῦτοχρόνως οἱ μηχανοποιοὶ ἔλαβον τὴν ἐντολὴν νὰ συμπήξωσι νέας μηχανὰς καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ χώματος καὶ διὰ τὴν προσβολὴν τῶν ἰσχυρῶν τειχῶν. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, καθ' ὃν χρόνον παρεσκευάζοντο ταῦτα τὰ ἔργα, λαβὼν τοὺς ὑπασπιστάς καὶ τοὺς Ἀγριᾶνας, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Σιδῶνα, ἵνα ἐνταῦθα συγκροτήσῃ νέον στόλον, δι' οὗ νὰ δυνηθῇ νὰ πολιορκήσῃ τὴν Τύρον καὶ ἐκ τῆς θαλάσσης. Θὰ ἦτο περὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔαρος, καὶ τότε ἀκριβῶς τὰ πλοῖα τῆς Ἀράδου, τῆς Βύβλου καὶ τῆς Σιδῶνος ἐπανῆλθον ἐκ τῶν ἐλληνικῶν ὑδάτων, ὅπου μετὰ τὴν ἀγγελίαν τῆς ἐν Ἰσῳ μάχης ἀπεχωρίσθησαν τοῦ στόλου τοῦ Αὐτοφραδάτου, καὶ εὐθὺς

ὥς ἡ ὥρα τοῦ ἔτους ἐπέτρεψεν, ἀπέπλευσαν οἴκαδε. Ἦσαν δὲ ὀγδοήκοντα τριῆρεις ὑπὸ τὸν Γηρόστρατον, τὸν βασιλέα τῆς Ἀράδου, καὶ τὸν Ἐνυλὸν τῆς Βύβλου· ἔπεμψε δὲ καὶ ἡ Ῥόδος, ἥτις πρὸ μικροῦ ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ Ἀλεξάνδρου, δέκα πλοῖα· μετὰ ταῦτα εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σιδῶνος¹ καὶ ἡ ὠραία μοῖρα τῶν βασιλέων τῆς Κύπρου, ἐξ ἑκατὸν καὶ εἴκοσι νηῶν συγκειμένη· εἰς ταῦτα προσετέθησαν καὶ τινὰ πλοῖα ἐκ Λυκίας καὶ Κιλικίας καὶ μία μακεδονικὴ τριακόντορος, ἐν ᾗ ἔπλεεν ὁ Πρωτέας, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Μέλανος Κλείτου, ὁ διακριθεὶς κατὰ τὴν περὶ Σίφνον ἐπίθεσίν του· ὥστε ἡ ναυτικὴ δύναμις τοῦ Ἀλεξάνδρου θὰ ἀνήρχετο εἰς 250 ναῦς², μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον καὶ τετρήρεις καὶ πεντήρεις.

Ἐν ᾧ δὲ ἐξηρτύετο μὲν ὁ στόλος, ἐπερατοῦτο δὲ ἡ κατασκευὴ τῶν μηχανῶν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεχείρησεν ἐπιδρομὴν κατὰ τῶν ἀραβικῶν φύλων τοῦ Ἀντιλιβάνου, ὧν ἡ ὑποταγὴ ἦτο κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον σπουδαία, καθ' ὅσον οἱ Ἀραβες οὗτοι ἐδέσποζον τῶν ὁδῶν τῶν ἐκ τῆς κοιλάδος τοῦ Ὀρόντου πρὸς τὴν παραλίαν καὶ ἐδύναντο νὰ ἐπιπίπτωσιν, ὁρμώμενοι ἀπὸ τῶν ὀρεινῶν αὐτῶν φρουρίων, κατὰ τῶν ἐκ Χαλυβῶνος καὶ Δαμασκοῦ συνοδεῶν. Λαβὼν λοιπὸν ἱλας τινὰς τῶν ἱππέων, τοὺς ὑπασπιστάς, τοὺς Ἀγριᾶνας καὶ τοὺς τοξότας, διῆλθεν ὁ βασιλεὺς τὰς ἐροσειράς τοῦ Λιβάνου· καὶ πολλὰ μὲν τούτων τῶν φρουρίων τῶν Ἀράβων ἐξεπόρθησε διὰ τῆς βίας, ἄλλα δὲ παρεδόθησαν ἐκουσίως, καὶ πάντα ἀνεγνώρισαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων, ὅστις μετὰ

¹ Ἡ συγγνώμη («ἀδεια τῶν πρόσθεν») ἡ δοθεῖσα εἰς τοὺς νέους συμμάχους «ὅτι ὑπ' ἀνάγκης μᾶλλον τι ἢ κατὰ γνώμην τὴν σφῶν ἐδόκουν ξυνταχθῆναι τοῖς Πέρσαις» (Ἀρβριανὸς Β', 20, 3) δὲν εἶνε «μεγαλοψυχία» μόνον, ὡς ἐλέγχθη. Ὁ βασιλεὺς παρέστη κατὰ πάντας τοὺς τύπους ὡς πρόμαχος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ εἶχε πάντα λόγον νὰ διατηρήσῃ ταύτην τὴν ἀρχήν. Ἐπειδὴ οἱ Ῥόδιοι καὶ οἱ Κύπριοι τώρα μόνον συνετάχθησαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἀδεια αὕτη ἦτο ἀναγκαία, ἂν ᾗθελον ν' ἀναγνωρίσωσιν αὐτοὺς ὡς Ἑλληνας καὶ νὰ μὴ μεταχειρισθῶσιν αὐτοὺς ὡς αὐτομόλους.

² Ὁ μὲν Κοῦρτιος λέγει 180, ὁ δὲ Πλούταρχος 200· ἀλλ' ὁ Ἀρβριανὸς ὑποσημαίνει ὅτι πλὴν τῶν ἐν τῷ κειμένῳ ἀναγεγραμμένων ἀριθμῶν ὁ βασιλεὺς εἶχε πρὸ τῆς προσχωρήσεως τῶν φοινικικῶν καὶ ἄλλων μοιρῶν ἤδη καὶ ἄλλας τινὰς τριῆρεις εἰς τὴν διάθεσίν του.

ἑνδεκα ἡμέρας ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σιδῶνα ¹, ὅπου πρὸ μικροῦ κατέπλευσαν ἐν καιρῷ λίαν εὐθέτω τετρακισχίλιοι μισθοφόροι, στρατολογηθέντες ὑπὸ τοῦ Κλεάνδρου. Αἱ προπαρασκευαί πρὸς κανονικὴν πολιορκίαν τῆς ἰσχυρᾶς Τύρου εἶχον προχωρήσῃ τοσοῦτον, ὥστε ὁ Ἀλέξανδρος, ἄφ' οὗ ἐνίσχυσε δι' ὑπασπιστῶν τοὺς ἐπιβάτας τῶν πλοίων του, ἵνα βεβαίως ὑπερισχύσωσι τῶν Τυρίων ἐν τῇ ναυμαχίᾳ καὶ ἰδίως κατὰ τὴν συμπλοκὴν, ἣδυνήθη ν' ἀποπλεύσῃ ἐκ τῆς Σιδῶνος. Παρατάξας δὲ τὰς ναῦς εἰς μάχην ἐπέπλεε κατὰ τῆς Τύρου, καὶ τῆς μὲν ἀριστερᾶς πτέρυγος ἡγούντο ὁ Κράτερος καὶ ὁ Πυθαγόρας, τῆς δὲ δεξιᾶς αὐτὸς καὶ οἱ λοιποὶ βασιλεῖς τῆς Κύπρου καὶ τῆς Φοινίκης. Ἐσκόπει δὲ διὰ τίνος μαχῆς εἰ δυνατόν εὐθύς νὰ ἐκδιώξῃ τῆς θαλάσσης τὸν στόλον τῶν Τυρίων, καὶ ἔπειτα δι' ἐφόδου ἢ πολιορκίας ν' ἀναγκάσῃ τὴν πόλιν νὰ παραδοθῇ.

Ἡ πόλις ἔχει δύο λιμένας, ἀμφοτέρους κατὰ τὸ μέρος τῆς νήσου τὸ πρὸς τὴν ἡπειρον τετραμμένον, τὸν μὲν Σιδώνιον, πρὸς δεξιάν τοῦ χώματος τῶν Μακεδόνων, τὸν δὲ Αἰγύπτιον πρὸς ἀριστεράν, κεχωρισμένον ἀπὸ τοῦ ἀνοικτοῦ πελάγους διὰ προέχοντος νοτίου τινὸς βραχίονος τῆς νήσου. Οἱ Τύριοι, ἐν ὧσφ ἡγνῶσιν, ὅτι αἱ μοῖραι τῶν Κυπρίων καὶ Φοινίκων ἦσαν μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐσκόπουν ν' ἀντεπιπλεύσωσι πρὸς ναυμαχίαν, ἀλλ' ἰδόντες εἰς τὸν ὀρίζοντα τὴν ἐκτεταμμένην παράταξιν τοῦ ἐπιπλέοντος ἐχθρικοῦ στόλου, ἐνόμισαν ὅτι ἦτο τολμηρὸν ν' ἀναλάβωσι τὸν κατ' αὐτοῦ ἀγῶνα, ἔχοντες τρεῖς ὀλιγώτερα πλοῖα κατὰ τὸν ἀριθμόν, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ὤφειλον νὰ προφυλάξωσιν ἀμφοτέρους τοὺς λιμένας ἀπὸ πάσης ἐπιθέσεως, καὶ ὥς ἐκ τούτου ἔμελλεν ὁ ἀριθμὸς τῶν διαθεσίμων πλοίων ἔτι μᾶλλον νὰ ἐλαττωθῇ. Ἠρκέστησαν λοιπὸν

¹) Αἱ ἐνταῦθα ἀναφερόμεναι φυλαὶ εἶνε οἱ μετέπειτα Ἰτουραῖοι (οἱ Δοῦρσοι ἢ Δροῦσοι τῶν μέσων αἰώνων), οὓς καὶ ὁ Πομπήιος κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπολέμησεν. Ὁ Κούρτιος φρονεῖ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐπολέμησε κατὰ τούτων τῶν Ἀράβων, διότι ἐφόνευσαν Μακεδόνας κόπτοντας κέδρους ἐκ τοῦ Λιδάνου. Τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ Χάρητος ἱστορούμενον ἀνδραγάθημα (παρὰ **Πλουτάρχῳ** Ἀλεξ. ΚΔ') θὰ ἤρμοζε περισσότερον εἰς τὸ στόμα τῶν γερόντων Μακεδόνων πολεμιστῶν ἢ εἰς τὰς ἀφηγήσεις τοῦ ἱστορικοῦ.

εἰς τὸ νὰ φράξωσι τὸ στενὸν στόμιον τοῦ βορείου λιμένος τοῦ εἰς τὴν πρώτην προσβολὴν ἐκτεθειμένου διὰ πολλῶν καὶ πυκνῶν ἀντιπρώρων τριήρων, οὕτως ὥστε πᾶσα ἀπόπειρα πρὸς διέκπλουν νὰ εἴνε ἀδύνατος. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, ἀφ' οὗ αἱ μοίραι τοῦ στόλου ἔφθασαν ἀπέναντι τοῦ Τύρου, ἐπέσχεν αὐτὰς περιμένων τὸν ἐχθρικὸν στόλον νὰ ἐκπλεύσῃ εἰς μάχην· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδὲν πολέμιον πλοῖον ἀντεπεξῆλθεν, ἐπέπλεε διὰ συντόνου κωπηλασίας κατὰ τῆς πόλεως, ἐλπίζων, ὅτι διὰ βιαίας τινὸς ὁρμῆς θὰ καταλάβῃ τὸν λιμένα. Ἀλλ' ἡ πυκνὴ σειρὰ τῶν τριήρων ἡ ἀποφράττουσα τὸ στόμιον τοῦ λιμένος ἠνάγκασεν αὐτὸν ν' ἀποστῇ τοῦτου τοῦ σκοποῦ· τρία δὲ μόνον πλοῖα τ' ἀπώτατα τοῦ λιμένος ὁρμοῦντα κατεδυθίσθησαν, τὸ δὲ πλήρωμα αὐτῶν νηχόμενον ἀπεσώθη εἰς τὴν πλησίον ἀκτὴν.

Ὁ Ἀλέξανδρος προσώρμισε τὸν στόλον αὐτοῦ οὐ μακρὰν τοῦ χώματος παρὰ τὸν αἰγιαλόν, ὅπου ὑπῆρχε σκέπη τοῦ ἀνέμου, τὴν δ' ἐπιούσαν ἡμέραν διέταξε ν' ἀρχίσῃ ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς πόλεως. Καὶ τὰ μὲν πλοῖα τῶν Κυπρίων ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἀνδρόμαχον καὶ τοὺς ἰδίους αὐτῶν βασιλεῖς ἀπέκλεισαν τὸν βόρειον λιμένα, τὰ δὲ φοινικικά, μεθ' ὧν καὶ αὐτὸς ἔπλεεν, ὠρμίσθησαν πρὸ τοῦ Αἰγυπτίου λιμένος. Ἐσκόπουν δὲ νὰ ἐπαγάγωσι τὰς μηχανὰς καὶ τοὺς πύργους τόσον πλησίον εἰς τὰ τεῖχη, ὥστε ἡ ῥήγματα νὰ προσενήσωσιν, ἢ ἐπιβάθρας πρὸς τὰς ἐπάλξεις νὰ στήσωσι. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον οὐ μόνον τὸ χῶμα ἐκαλύφθη ὑπὸ πολλῶν μηχανῶν, ἀλλὰ καὶ πλῆθος φορτηγῶν καὶ πᾶσαι αἱ τριήρεις αἱ μὴ ταχυναστούσαι ἐντέχνως διασκευασθεῖσαι ἐπληρώθησαν κριῶν, καταπαλτῶν καὶ ἄλλων μηχανῶν. Ἀλλ' εἰς τὰς μηχανὰς τὰς ἐκ τοῦ χώματος ἀνθίστατο τὸ στερεὸν τεῖχος τὸ ἐκ μεγάλων τετραγώνων λίθων ὠκοδομημένον εἰς ὕψος ἑκατὸν πενήκοντα ποδῶν καὶ οἱ ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων ἀνεγερθέντες ξύλινοι πύργοι καὶ αἱ ἀπ' αὐτῶν γέφυραι. Ἐὰν δὲ τὰ πλοῖα τὰ φέροντα τὰς μηχανὰς δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν τοῦ χώματος ἐπλησίαζον πρὸς τὸ τεῖχος, προσεβάλλοντο μακρόθεν ὑπὸ χαλάζης βλημάτων, λί-

θων καὶ πυρφόρων βελῶν· ἐὰν δὲ οὐχ ἤττον ἐκωπηλάτουσιν πρὸς τὸν αἰγιαλόν, ἵνα τέλος προσορμισθῶσιν, εὗρισκον ἀδύνατον τὴν προσόρμισιν ὑπὸ πολλῶν εἰς τὴν θάλασσαν καταβυθισμένων λίθων. Ἦρχισαν λοιπὸν ν' ἀνελκύωσι τοὺς λίθους, ἔργον καὶ καθ' ἑαυτὸ μὲν ἐπίπονον, γινόμενον ἐκ τῶν ταλαντευομένων πλοίων, ἐπιδυνούμενον δὲ καὶ πολλάκις ὅλως ματαιούμενον ἐκ τούτου, ὅτι οἱ Τύριοι ἐμβαίνοντες εἰς κατάφρακτα πλοῖα ἔκοπτον τὰ σχοινία τῶν ἀγκυρῶν τῶν ἐργαζομένων πλοίων, καὶ παρέδιδον αὐτὰ εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν ρευμάτων καὶ τῶν ἀνέμων. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέστησε πρὸ τῶν ἀγκυρῶν τριακοντόρους κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πεφραγμένους, ἵνα προφυλάξῃ τὰ σχοινία, ἀλλὰ Τύριοι κολυμβηταὶ ἐπλησίαζον ὑποβρυχίως εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἀπέκοπτον τὰ σχοινία, ἕως οὗ τέλος αἱ ἀγκυραὶ ἐρρίπτοντο εἰς τὸν πυθμένα ἐξαρτώμεναι ἀπὸ σιδηρῶν ἀλύσεων. Τώρα ἐδύναντο τὰ πλοῖα νὰ ἐργάζωνται ἀκινδύνως. Οἱ πολλοὶ λίθοι ἀνελκυσόμενοι ἐκ τῆς θαλάσσης ἀπεκομίζοντο, ὅπου δὲν ἠδύναντο νὰ βλάψωσιν, οὕτως ὥστε τὰ φέροντα τὰς μηχανὰς πλοῖα ἐδύναντο τέλος νὰ πλησιάσωσι τὸ τεῖχος. Ὁ στρατὸς ἦτο πλήρης πολεμικοῦ μένους καὶ ὀργῆς, διότι οἱ Τύριοι ἔχοντες αἰχμαλώτους Μακεδόνας ἀνεβίβασαν αὐτοὺς εἰς τὰς ἐπάλξεις τῶν τειχῶν καὶ ἐκεῖ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ συστρατιωτῶν κατέσφαξαν αὐτοὺς καὶ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν.

Οὐδαμῶς ἐλάνθανε τοὺς Τυρίους, ὅτι ὁ κίνδυνος ὁσημέραι ἠϋξανε, καὶ ἡ πόλις αὐτῶν οὐδεμίαν εἶχεν ἐλπίδα σωτηρίας, ἂν δὲν ἐπεκράτει κατὰ θάλασσαν. Καὶ ἤλπιζον μὲν νὰ λάβωσι βοήθειαν ἰδίως ἐκ τῆς Καρχηδόνας, προσεδόκων δέ, ὅτι οἱ Κύπριοι τοῦλάχιστον δὲν ἠθελον πολεμήσῃ κατ' αὐτῶν· ἀλλ' ἐκ τῆς Καρχηδόνας ἦλθε τέλος ἡ ἱερὰ τριήρης ἡ φέρουσα τοὺς θεωρούς, καὶ ἀνήγγειλεν, ὅτι εἰς τὴν μητρόπολιν οὐδεμία ἠδύνατο νὰ σταλῇ βοήθεια. Ἦσαν δὲ ἤδη σχεδὸν πανταχόθεν ἀποκεκλεισμένοι, ἐπειδὴ πρὸ μὲν τοῦ βορείου λιμένος ὥρμει ὁ στόλος τῶν Κυπρίων, πρὸ δὲ τοῦ νοτίου ὁ φοινικικός, οὕτως ὥστε δὲν ἐδύναντο νὰ συνενώσωσι

τὸ ὅλον αὐτῶν ναυτικὸν οὐδὲ πρὸς μίαν ἔξοδον, ἥτις ἐφαίνετο ὅτι ἦτο ἡ μόνη ἔτι σωτηρία. Διὰ ταῦτα ὥπλισαν μετὰ μεγίστης προνοίας ἐν τῷ βορείῳ λιμένι, ὅπισθεν παραπετάσματος ἐξ ἰστίων παντελῶς ἀποκρύπτοντος τὰ γινόμενα τρεῖς πεντήρεις, ἄλλας τὸσας τετρήρεις καὶ ἑπτὰ τριήρεις, πληρώσαντες αὐτὰς δι' ἐπιλέκτων ναυτῶν καὶ μαχητῶν. Ὁρίσαν δὲ χρόνον πρὸς ἔξοδον τὴν ἡσυχίαν τῆς μεσημβρίας, καθ' ἣν ὁ μὲν Ἀλέξανδρος συνήθιζε νὰ ἀναπαύηται ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ τῇ ἐπὶ τῆς ἡπείρου, τὰ δὲ πληρώματα τῶν πλείστων νεῶν εὐρίσκοντο διεσπαρμένα ἐκτὸς αὐτῶν πρὸς ὕδρευσιν καὶ ἐπισιτισμόν. Αὐθιγὰς ἐκπλεύσαντες τοῦ λιμένος, ἐκωπηλάτουν, ὅτε δὲ ἐπλησίασαν εἰς τὰ πρὸς βορρᾶν ἐφορμούντα καὶ σχεδὸν ὅλως ἀφύλακτα πλοῖα τῶν Κυπρίων βασιλέων, ἐπετίθησαν κατ' αὐτῶν μετὰ βοῆς καὶ ἀλαλαγμοῦ, καὶ κατὰ τὸν πρῶτον ἐπίπλουν κατέδυσαν μὲν τὴν πεντήρη τοῦ Πνυταγόρου, τὴν τοῦ Ἀνδροκλέους τοῦ Ἀμαθουσίου, καὶ τὴν τοῦ Πασικράτους τοῦ Κουριέως, ἐξώθησαν δὲ τὰς λοιπὰς εἰς τὴν ἀκτὴν καὶ ἤρχισαν νὰ τὰς συντρίβωσιν. Ἐν τούτοις ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις ταύτην τὴν ἡμέραν ἐπανῆλθε πρωιμώτερον τοῦ εἰωθότος εἰς τὰ πλοῖά του τὰ πρὸς νότον τῆς πόλεως, καὶ ταχέως παρετήρησε τὰ συμβαίνοντα πρὸ τοῦ λιμένος πέραν τῆς πόλεως, συνέταξε μὲν τοὺς ἄνδρας τοὺς ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων, τάχιστα δὲ ἐπλήρωσε τὰ πλοῖά του, διατάξας τὰ πλεῖστα τούτων νὰ πλεύσωσι πρὸς τὸν νότιον λιμένα, ἵνα προλάβωσιν ἔξοδον τῶν Τυρίων· λαβὼν δὲ πέντε τριήρεις καὶ πάσας τὰς πεντήρεις τῆς ἑαυτοῦ μοίρας, περιέπλευσε τὴν νῆσον ἐπερχόμενος κατὰ τῶν ἤδη νικηφόρων Τυρίων. Ἀπὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως παρετήρησαν τὴν προσέγγισιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ οἱ μὲν ἀναβοῶντες, οἱ δὲ παντοῖα σημεῖα ποιοῦντες, ἐσήμαινον εἰς τὰ πλοῖα τὸν κίνδυνον, καὶ προέτρεπον αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσιν· ἀλλ' ἐν τῷ θορύβῳ τοῦ διαρκοῦντος ἀγῶνος οἱ μαχόμενοι δὲν παρετήρησαν ταῦτα, εἰμὴ ὅτε ἡ ἐχθρική μοῖρα ἐκινδύνευε νὰ καταλάβῃ αὐτούς. Τότε δὲ τὰ πλοῖα τῶν Τυρίων στραφέντα ἐκωπηλάτουν μετὰ πάσης σπουδῆς πρὸς τὸν λιμένα· ἀλλὰ

ὀλίγα μόνον εἰσῆλθον εἰς αὐτόν, τὰ δὲ πλεῖστα κατεβυθίσθησαν ἢ ἐβλάβησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τοῦ λοιποῦ ἦσαν ἄχρηστα εἰς τὸν πλοῦν· πρὸ αὐτοῦ δὲ τοῦ λιμένος μία πεντήρης καὶ μία τετρήρης ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ τὸ πλήρωμα αὐτῶν ἐσώθη κολυμβῶν.

Ἡ τοιαύτη ἔκθασις τοῦ ἀγῶνος ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἦτο βαρυσήμαντος περὶ τῆς τύχης τῆς πόλεως· διότι ἀπολέσασα τὴν θάλασσαν, συναπώλεσε τρόπον τινὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἄμυναν τοῦ φρουρίου. Τὰ πλοῖα τῶν Τυρίων καθώρμουν πλέον νεκρά ἐν ἑκατέρῳ τῷ λιμένι, ὑπὸ μὲν τῶν πολεμίων αὐστηρότατα ἐπιτηρούμενα, ὑπὸ δὲ τῆς πόλεως δι' ἀλύσεων ἐξασφαλιζόμενα κατὰ παντὸς βιαίου εἰσπλου. Οὕτως ἤρχισεν ἡ τελευταία πρᾶξις ταύτης τῆς πολιορκίας, καθ' ἣν ἀμφότεροι συντόνως ἀμιλλώμενοι κατὰ τε τὰς ἐπινοίας καὶ τὰ μηχανικὰ μέσα καὶ τὴν τεχνικὴν δεξιότητα, ὑπερέβαλον πᾶν ὅ, τι τοιοῦτον ἐπεχείρησαν βάρβαροι ἢ Ἕλληνες. Ἄν οἱ Τύριοι, οἵτινες ὁμολογουμένως ἦσαν οἱ μέγιστοι τεχνῖται καὶ μηχανοποιοὶ τῆς τότε οἰκουμένης, διέπραξαν ὅ, τι ἀνέλπιστον πρὸς ἄμυναν, ἀλλ' οἱ μηχανικοὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐν οἷς ὁ Διάδης καὶ ὁ Χαιρίας ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Πολυειδοῦς¹, ὑπῆρξαν οὐχ ἥττον ἐπινοητικοί, ἵνα ὑπερβῶσιν αὐτῶν τὰ τεχνάσματα. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε, ἀφ' οὗ ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦ χώματος ἀπέκτησε στερεὸν ὀρμητήριον εἰς προσ-

1) Ὁ Ἀρβιανὸς οὕτε κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τύρου οὕτε κατὰ τὴν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ ὀνομάζει τοὺς μηχανικοὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου. Πολυειδὴς ὁ Θεσσαλὸς ὁ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Περίνθου ὁράσας, πιθανῶς δὲν συνεστράτεψε πλέον τότε· ἴσως δὲ εἶνε ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀρβιανῶ (Γ', 19, 6) ὀνομαζόμενος πατὴρ τοῦ Ἐποκίλλου· ὡς μαθητὰ τοῦ Πολυειδοῦς ἀναφέρονται (ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Veter. Mathematic. ἐκδ. Thevenot σ. 3. 4) οἱ δύο ἐν τῷ κείμενῳ ὀνομασθέντες, ὡς καὶ τρίτος τις Δείμαχος (διάφ. γραφ. Διήνεχος), ἀκολουθήσας τὸν Ἀλεξάνδρον, οὗ ὑπομνήματα πολιορκητικὰ μνημονεύει Στέφανος ὁ Βυζάντιος (ἐν λ. Λακεδαιμόνων) καὶ ὁ Ἀθήναιος ἴσως (ἐν τοῖς Μαθηματ. ἐκδ. Thevenot σ. 2)· ἀλλὰ τὸ κείμενον τοῦ χωρίου τούτου φέρεται παρὰ Wescher (Poliorcétique des Grecs σ. 5) νῦν ὡς ἐξῆς: τὸ καὶ τὸ φαίνεται «ἐκ τοῦ Δημάχου Περσικῶν (διάφ. γρ. σερσικῶν, περσικῶν, πορθητικῶν) καὶ τῶν αὐτοῦ ἀκολουθησάντων Ἀλεξάνδρῳ». Ὁ Ἀρβιανὸς (Β', 26, 2) λέγει ὅτι ὁ Ἀλεξάνδρος μετεχειρίσθη καὶ Φοίνικας καὶ Κυπρίους μηχανοποιοὺς [Τοιοῦτόν τι δὲν λέγεται ἐν τῷ ἀνωτέρῳ χωρίῳ τοῦ Ἀρβιανῶ. Σ. Μ.].

βολήν, τὰ δὲ πλοῖα ἰκανῶς ἀσφαλῆ ὄρμον, ἀφ' οὗ ἐκαθάρισε τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης καὶ ἔκαμε δυνατὴν τῶν μηχανῶν τὴν προσπέλασιν εἰς τὰ τεῖχη, ἀφ' οὗ ἐξέβαλε τῆς θαλάσσης τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῶν Τυρίων, οὕτως ὥστε δὲν εἶχεν ἄλλο τι νὰ πράξῃ, εἰ μὴ ν' ἀναβῇ ἢ διαβῇ τὰ τεῖχη, ἀπὸ τοῦδε μάλιστα ἤρχισε τὸ ἐπιπονώτατον καὶ ἐπικινδυνότατον ἔργον του. Ἡ λύσσα τῶν Τυρίων ηὔξανε, καθ' ὅσον ηὔξανε καὶ ὁ κίνδυνος, ὁ δὲ φανατισμὸς αὐτῶν, καθ' ὅσον ἤγγιζεν ἡ καταστροφή των.

Τὰ ἀπέναντι τοῦ χώματος τεῖχη ἦσαν τόσον ὑψηλὰ καὶ παχέα, ὥστε δὲν ἐδύναντο νὰ διασειώσιν ἢ ν' ἀναβῶσιν αὐτά· ὅχι πολὺ περισσότερα πράγματα κατώρθωνον αἱ μηχαναὶ κατὰ τὸ βόρειον μέρος, διότι ἡ στερεότης τῶν διὰ γύψου συνδεδεμένων ὀγκολίθων ἀντεῖχεν εἰς πᾶσαν βίαν· διὸ καὶ ἐπιμονώτερον ἐξηκολούθει ὁ Ἀλέξανδρος τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ. Ἐπεμψε τὰς μηχανὰς πρὸς τὸ νότιον μέρος τῆς πόλεως, διατάξας αὐτὰς νὰ ἐργασθῶσιν ἀπαύστως, μέχρις οὗ τὸ τεῖχος σπουδαίως διασεισθῇ καὶ διασπασθῇ ἀπετέλεσε ῥῆγμα. Πάραυτα δὲ ἐπεβλήθησαν γέφυραι καὶ ἔγεινεν ἀπόπειρα ἐφόδου. Καὶ ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε κρατερώτατος· ἡ λύσσα τῶν ἀμυνομένων, τὰ βλήματα, αἱ ἐξακοντιζόμεναι διαβρωτικαὶ καὶ καυστικαὶ ὕλαι, αἱ κοπτεραὶ καὶ συναρπαστικαὶ μηχαναί, τὰς ὁποίας ἔθεσαν εἰς ἐνέργειαν, ἠνάγκασαν τοὺς Μακεδόνας νὰ ὑποχωρήσωσι, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐγκατέλιπε τὸ καθ' ὑπερβολὴν μικρὸν ἐκεῖνο ῥῆγμα, ὅπερ εὐθὺς ἀπετείχισαν οἱ Τύριοι ὀπισθεν.

Εἶνε εὐνόητον, ὅτι ἐν τῷ στρατῷ ἤρχισε νὰ σαλεύηται ἡ πεποίθησις, ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς ἔγεινεν ἔτι μᾶλλον ἀνυπόμονος νὰ δώσῃ πέρας εἰς τὴν πολιορκίαν· τὸ πρῶτον ἐκεῖνο ῥῆγμα κατέδειξε, ποῦ ἔπρεπε νὰ προσβληθῇ ἡ θρασεῖα πόλις καὶ γαλήνην μόνον περιέμενεν, ὅπως ἐπαναλάβῃ τὴν ἀπόπειραν. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ματαίαν ἐπίθεσιν κατὰ μῆνα Αὐγούστου¹ γαλήνη κα-

¹) Ἡ χρονολογία εἶνε μόνον κατὰ προσέγγισιν βεβαία. Ἐξάγεται δὲ ἐκ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Ἀρριανοῦ (Β', 24, 6) ὅτι ἡ Τύρος κατεκτήθη κατὰ μῆνα ἐκατομβαιῶνα (περίπου

τεῖχε τὴν θάλασσαν, ὃ ἄηρ ἦτο καθαρὸς, ὃ ὀρίζων ἀνέφελος καὶ τὰ πάντα, ὅπως ἀπῆτει τὸ σχέδιον τοῦ βασιλέως. Συγκαλέσας λοιπὸν τοὺς ἡγεμόνας τῶν πρὸς ἐπίθεσιν ὀρισθέντων στρατευμάτων, ὠμίλησε πρὸς αὐτοὺς τὰ δέοντα, καὶ ἔπειτα πέμψας τὰ ἰσχυρότατα τῶν μηχανοφόρων πλοίων του πρὸς νότον, διέταξε νὰ προσπελάσωσιν εἰς τὰ τεῖχη καὶ ν' ἀρχίσωσι τὴν ἐργασίαν, ἐν ᾧ ἄλλα δύο πλοῖα, φέροντα τὸ μὲν τοὺς ὑπασπιστάς τοῦ Ἀδμήτου, τὸ δὲ τοὺς φαλαγγίτας τοῦ Κοίνου, ἦσαν ἔτοιμα νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν ἔφοδον, ὅπου θὰ ἦτο δυνατόν· αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς ἐτάχθη μετὰ τῶν ὑπασπιστῶν. Ταυτοχρόνως διέταξε πάσας τὰς ναῦς νὰ ἐκπλεύσωσιν εἰς τὸ πέλαγος, μέρος δὲ τῶν τριήρων νὰ ἐπιπλεύσῃ κατὰ τῶν λιμένων, ἵνα διαρκούσης τῆς ἐφόδου, δυνηθῶσιν ἴσως νὰ διαβρῆξωσι τὰς ἀλύσεις καὶ εἰσπλεύσωσι εἰς τοὺς λιμένας. Τὰς δὲ ἄλλας ναῦς, ὅσαι εἶχον ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων τοξότας, σφενδονήτας, λιθοβόλους, καταπάλτας, κριοὺς καὶ τὰ τοιαῦτα, διέταξε νὰ περιπλέωσι κύκλῳ τὴν νῆσον καὶ ἢ ν' ἀποβῶσιν ὅπου ἦτο δυνατόν, ἢ ν' ἀγκυροβολήσωσιν ὑπὸ τὰ τεῖχη ἐντὸς τοξεύματος, καὶ πανταχόθεν νὰ προσβάλωσι τοὺς Τυρίους εἰς τρόπον, ὥστε οὔτοι ἀγνοοῦντες, ποῦ μάλιστα ἦτο κίνδυνος ἢ ἀσφάλεια, νὰ ἐνδύσωσιν ἔτι εὐκολώτερον εἰς τὴν ἔφοδον.

Καὶ λοιπὸν ἤρχισαν αἱ μηχαναὶ νὰ ἐργάζωνται· πανταχόθεν βλήματα καὶ λίθοι ἐπέπιπτον κατὰ τῶν ἐπάλξεων καὶ πανταχοῦ ἐφαίνετο ἡ πόλις κινδυνεύουσα, ὅτε αἰφνης τὸ μέρος τοῦ τείχους, εἰς ὃ ἀπεσκόπει ὁ Ἀλέξανδρος, διαβράγην κατέπεσε, καὶ ἤνοιξε μέγα ῥῆγμα. Εὐθὺς τότε τὰ δύο πλοῖα μετὰ τῶν ἐνόπλων κατέλαβον τὴν θέσιν τῶν μηχανοφόρων, ἐπεβλήθησαν αἱ γέφυραι, καὶ οἱ

22 Ἰουλίου μέχρι 20 Αὐγούστου τοῦ 333) καὶ ἐκ τοῦ παρὰ *Πλουτάρχου* ('Αλεξ. ΚΕ') παραδόξου ἱστορήματος, καθ' ὃ ὁ Ἀρίστανδρος ἀπεφάνθη, ὅτι ἡ πόλις θὰ κυριευθῇ ἐντὸς τοῦ μηνός, ἂν καὶ εἴνε ἡ τελευταία αὐτοῦ ἡμέρα. Ὁ μάντις βεβαίως εἶχε κατὰ νοῦν οὐχὶ τὸν ἀττικόν, ἀλλὰ τὸν μακεδονικὸν μῆνα. Ἀλλ' οὐχ ἤττον ἡ χρονολογία μένει ἀδεδειγμένη, διότι δὲν δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν, ἂν ὁ μακεδονικὸς καὶ ἀττικὸς μῆν συνέπιπτον. Καὶ ἡ 20 τοῦ Αὐγούστου τότε μόνον δύναται νὰ ἔχη ὀρθῶς, ἂν ὁ κανὼν τοῦ Μέτωνος ἰσχύει ἐπὶ Ἀλεξάνδρου, ὅπως ὑπελόγησεν αὐτὸν ὁ *Ideler* (*Handb. der Chronol.* I, σ. 386).

ὑπασπισταὶ ὥρμησαν εἰς τὰς γεφύρας· πρῶτος δὲ ὁ Ἀδμητος ἐπέβη τοῦ τείχους καὶ πρῶτος ἔπесεν· ἐξοργισθέντες ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν καὶ ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ βασιλέως, ὅστις ἠκολούθει μετὰ τοῦ ἀγῆματος, προχωροῦσιν οἱ ὑπασπισταί· ἐντὸς ὀλίγου οἱ Τύριοι ἀπεκρούσθησαν ἀπὸ τοῦ ῥήγματος, κυριεύεται εἰς πύργος, κατόπιν ἄλλος, καταλαμβάνονται τὰ τείχη, τὸ ἀνάχωμα τὸ πρὸς τὰνάκτορα μένει ἐλεύθερον, καὶ ὁ βασιλεὺς διατάττει νὰ καταλάβωσιν αὐτό, ἐπειδὴ ἐκεῖθεν ἦτο εὐκολωτέρα ἢ κατάβασις πρὸς τὴν πόλιν.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγίνοντο, τὰ πλοῖα τῆς Σιδῶνος, Βύβλου καὶ Ἀράδου διασπάσαντα τὰς ἀλύσεις εἰσέπλευσαν εἰς τὸν νότιον λιμένα, καὶ τῶν ἐκεῖ ὁρμούντων πλοίων τὰ μὲν κατέδυσαν, τὰ δὲ ἐξώθησαν εἰς τὴν ξηράν. Ἐπίσης καὶ τῶν Κυπρίων τὰ πλοῖα εἰσέπλευσαν εἰς τὸν βόρειον λιμένα, καὶ κατέλαβον τὸ προπύργιον καὶ τὰ ἐγγύτατα μέρη τῆς πόλεως. Οἱ Τύριοι πανταχόθεν ὑποχώρησαντες συνηθροίσθησαν περὶ τὸ Ἀγηνόριον, ἵνα ἐνταῦθα συνταχθῶσι πρὸς ἄμυναν. Τότε ἐπῆλθε κατὰ τούτων τῶν τελευταίων συντεταγμένων ὁμάδων τῶν Τυρίων ἐκ μὲν τῶν ἀνακτόρων ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν ὑπασπιστῶν, ὁ δὲ Κοῖνος ἐκ τοῦ μέρους τοῦ λιμένος μετὰ τῶν φαλαγγιτῶν· μετὰ βραχὺν δὲ καὶ αἱματηρότατον ἀγῶνα καὶ οὗτοι κατεβλήθησαν καὶ κατεκόπησαν. Ὀκτάκις χίλιοι Τύριοι εὗρον τὸν θάνατον, οἱ δὲ λοιποὶ τῶν κατοίκων, ὅσοι δὲν ἀπέθανον, περὶ τοὺς τρισμυρίους ἀνθρώπους, ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι¹. Εἰς δὲ τοὺς καταφυγόντας εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἡρακλέους καὶ

¹) Ἀῤῥιανοῦ Β', 24, 4 καὶ 5. Πολυβίου ΙΓ', 40 «ἐξηνδραποδισμένων μετὰ βίας». Κατὰ τὸν Διόδωρον 7,000 (παρὰ Κουρτίῳ 6,000) ἦσαν οἱ πεσόντες ἐν τῇ μάχῃ, 2,000 μάχιμοι ἄνδρες ἐσταυρώθησαν, 13,000 γέροντες, γυναῖκες καὶ παιδία (διότι οἱ πλείστοι κατέφυγον εἰς τὴν Καρχηδόνα) ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα. Ὁ δὲ Ἀῤῥιανὸς ἀναριθμᾷ τὸν ἀριθμὸν τῶν μὲν ἀποθανόντων εἰς 8,000, τῶν δὲ αἰχμαλώτων εἰς 30,000. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ πόλις, ὡς δύναται τις ἐκ τοῦ Ἀῤῥιανοῦ νὰ συμπεράνῃ, εἶχε πλεον τῶν 40,000 κατοίκων· διότι μόνον αἱ 80 νῆες, ὧν τινες πεντήρεις, ἀπῆλθον περὶ τοὺς 20,000 ἄνδρας. Ἡ ἐπὶ τῆς νήσου πόλις ἦ ἔχουσα κατὰ τὸν Πλίνιον περίμετρον 22 σταδίων, ὁδὸς δὲ στενὰς καὶ ὕψη- λας οἰκίας, ἐδύνατο κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν νεωτέρων μεγαλοπόλεων νὰ περιλάβῃ πληθυ-

ιδίως τὸν βασιλέα Ἀζέμιλκον, τοὺς ἀνωτέρους ἄρχοντας τῆς πόλεως καὶ τινες Καρχηδονίους θεωροὺς ὁ Ἀλέξανδρος ἔδωκε χάριν.

Εἶνε ἐνδεχόμενον, ὅτι οἱ Σιδωνιοὶ καὶ ἄλλοι Φοίνικες ἔκρυψαν καὶ ἔσωσαν εἰς τὰ πλοῖα τῶν χιλιάδας Τυρίων ὁμογενῶν, ὡσαύτως καὶ ὅτι μέρος τοῦ παλαιοῦ πληθυσμοῦ παρέμεινεν ἢ πάλιν ἐπανῆλθεν¹. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πόλις αὕτη, ἔχουσα τοὺς ἐξαιρετοὺς αὐτῆς λιμένας, ἦτο ἴσως ὁ κράτιστος ναύσταθμος καθ' ἅπασαν τὴν συριακὴν παραλίαν, ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε πάντα λόγον νὰ διατηρήσῃ καὶ εὐνοήσῃ αὐτήν, καὶ μόνον ὅπως ἐξασφαλίσῃ ἑαυτῷ ὑπέρροχον θέσιν μεταξὺ τῶν ἄλλων παραθαλασσίων πόλεων ταύτης τῆς θαλάσσης, αἵτινες διετήρησαν τοὺς ἑαυτῶν βασιλεῖς καὶ στόλους, ἃν καὶ ὑπὸ τὴν μακεδονικὴν κυριαρχίαν. Ἀλλὰ τὸ ἀρχαῖον κοινοτικὸν πολίτευμα τῆς πόλεως καί, ὡς φαίνεται, ἡ βασιλεία κατελύθησαν². Ἡ Τύρος κατήντησε τὸ κατὰ ταῦτα τὰ παράλια μακεδονικὸν ὁρμητήριον καὶ δυνατὸν εἰπεῖν εἰς τῶν μονίμων ναυστάθμων.³

σὺν 80,000. Ἄλλ' ἐκ τούτων χιλιάδες πιθανῶς ἔφυγον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας ἔπειτα ὀλίγοι κατ' ὀλίγους συνῆλθον πάλιν.

¹) Κατὰ τὸν *Κούρτιον* (IV, 4, 15) ἦσαν 15,000· ὁ δὲ *Ἰουστίνος* (XVIII, 3) διηγείται ἀλλόκοτα πράγματα· *genus tantum Stratonis* — τὸ κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἀρχαῖον βασιλικὸν γένος — *regnumque stirpi ejus restituit, ingenuis et innoxiiis incolis insulae attributis, et exstirpato servili germine genus urbis ex integro conde-retur* «τλ. Ὅτι κατόπιν ἡ Τύρος κατέστη πάλιν μεγάλη καὶ πλουσία ἐμπορικὴ πόλις, μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ΙΓ', σ. 757.

²) Οὐδεὶς μὲν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων λέγει τι σαφὲς περὶ τούτου· τοῦ *Ἀρξιδανού* μάλιστα ἡ εἰδησις ὅτι ὁ Ἀζέμιλκος ἔτυχεν ἁδείας (συγγνώμης) καὶ τοῦ *Διοδώρου* (ΙΖ', 47) ἡ συγκεχυμένη πληροφορία περὶ τοῦ Ἀβδολωνόμου ἐδύναντο εὐκόλως νὰ νομισθῶσιν ὅτι ἀποδεικνύουσι τὸ ἐναντίον. Ἀλλ' ὅμως πλὴν τῆς ἀλληλουχίας τῶν γεγονότων καὶ ἡ μετέπειτα ἱστορία συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς εἰρημένης γνώμης· διότι κατὰ τὰς διαμάχας τῶν διαδόχων μνημονεύονται βασιλεῖς μὲν ἐν Κύπρῳ, ἐν Σιδῶνι. Βύβλω καὶ Ἀράβῳ, Μακεδόνες δὲ φρούραρχοι ἐν Τύρῳ. Ἡ Τύρος ἦτο καὶ τὸ ταμεῖον τῶν χρημάτων τοῦ Περδίκκου (*Διοδώρου* ΙΗ', 37).

³) Τὸ ὑπὸ τοῦ *Κούρτιου* (IV, 5, 9) λεγόμενον *Philota regioni circa Tyrum praesidere jussu* καθ' ἑαυτὸ μὲν δὲν θὰ ἦτο ἀδύνατον· ἀλλ' ἐν ταύτῃ λέγει ὅτι ἦσαν διωρισμένοι ἐν Κιλικίᾳ μὲν ὁ Σωκράτης, ἐν Κοίλῃ Συρίᾳ δὲ ὁ Ἀνδρόμαχος (*Andromacho Parmenio tradiderat bello quod supererat interfuturus*), ἐν ᾧ ὁ Ἀρξιδανὸς ὀνομάζει σατράπην τῆς μὲν Συρίας τὸν Μένωνα, τὸν υἱὸν τοῦ Κερδίμματος, τῆς δὲ Κιλικίας τὸν Βάλακρον.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐώρτασε τὴν νίκην του, θυσιάσας μὲν εἰς τὸν Ἡρακλέα τὴν θυσίαν, ἣν ἡρνήθησαν εἰς αὐτὸν οἱ Τύριοι, ἐν τῷ Ἡρακλείῳ τῆς νησιωτικῆς πόλεως, τελέσας δὲ πομπὴν παντὸς τοῦ στρατοῦ ὠπλισμένου καὶ παντὸς τοῦ στόλου παρελαύνοντος καὶ ἐορτασίμως κεκοσμημένου. Τελεσθέντος δὲ καὶ γυμνικοῦ ἀγῶνος καὶ λαμπαδηφορίας, ἡ μηχανὴ ἢ διατείσασα τὸ τεῖχος, περι-αχθεῖσα διὰ τῆς πόλεως, ἀνετέθη εἰς τὸ Ἡράκλειον, καὶ ἡ τριήρης τῶν Τυρίων, ἡ ἱερὰ τοῦ Ἡρακλέους, ἣτις πρότερον ἤδη εἶχε πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀφιερώθη εἰς τὸν ναόν.

Ἡ ἀγγελία τῶν περὶ τὴν Τύρον συμβάντων θὰ ἐνεποίησε ζῳηροτάτην ἐντύπωσιν· ὅπως δὲ ἡ ἐν Ἰσσοῦ νίκη εἰς τὰς χώρας τῆς ἀνατολῆς, οὕτως καὶ ἔτι μᾶλλον ἡ πτώσις τῆς Τύρου θὰ κατέδειξεν εἰς τὰς παραλίους χώρας τῆς Δύσεως μέχρι τῶν στηλῶν τοῦ Ἡρακλέους τὴν στιβαρὰν χεῖρα τοῦ Μακεδόνης ἐκείνου στρατηλάτου. Ἡ ἰσχυρὰ νησιωτικὴ πόλις, ὁ ὑπερήφανος στόλος, ἡ ἐμπορικὴ ναυτιλία καὶ ὁ πλοῦτος τῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην περιωνύμου πόλεως κατεστράφησαν, ἐξωλοθρεύθησαν δὲ ὑπὸ τῆς ἀχιλλείου ὀργῆς τοῦ νικητοῦ¹.

Ἀλλὰ νέα ἀντίστασις τὸν περιέμενεν ἐν τῇ νοτίᾳ Συρίᾳ. Ἐκ τῆς Τύρου προσεκάλεσε τοὺς Ἰουδαίους τοὺς ὑπὸ τὸν ἀρχιερέα αὐτῶν Ἰαδδοῦν (Ἰαδδοῦαν) νὰ ὑποταχθῶσιν, ἀλλ' οὗτοι προφασιζόμενοι, ὅτι εἶνε ὑποχρεωμένοι εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν ὑπὸ τοῦ ὄρκου τῆς ὑποταγῆς, ἡρνήθησαν τὰ ἐπιτήδεια καὶ ἄλλας εἰς-

δύναται τις ὁμῶς νὰ παραδεχθῇ ὅτι ἐν ταῖς συριακαῖς χώραις, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, πλὴν τοῦ σατράπου διέμενε καὶ ἀρχηγὸς τῶν στρατευμάτων, καὶ ὅτι ταύτην τὴν στρατηγίαν ἔλαβε μετὰ τὸν Παρμενίωνα ὁ Ἀνδρόμαχος.

¹) Ὡς μαρτυροῦν περὶ ταύτης τῆς ἐντυπώσεως δύναται νὰ παραθέσῃ τις τὸν **Κούρτιον** (IV, 5, 8), ὅστις λέγει ὅτι οἱ Ἕλληνες οἱ ἐν τοῖς ἰσθμοῖς συνελθυθότες ἀπεφάσισαν, ut sunt temporaria ingenia. νὰ πέμψωσι δεκαπέντε πρίσβεις, ἵνα ἐπιδώσωσιν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον χρυσοῦν στέφανον ob res pro salute ac libertate Graeciae gestas. Τὰ ἰσθμια ταῦτα συμπίπτουσι μετὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ θέρους τοῦ 332, πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Τύρου. Ἀν λοιπὸν τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐψηφίσθη τῷ ὄντι κατὰ τὰ ἰσθμια, ἀναφέρεται τοῦτο τὸ victoriae donum εἰς τὴν ἐν Ἰσσοῦ νίκην. Ὁ Διόδωρος (IZ', 47) ἀφηγεῖται σχεδὸν τὰ αὐτά, ἀλλ' ὁμιλεῖ περὶ τῶν « συνῶρων τῶν Ἑλλήνων » καὶ ἀναφέρει τὰ συγχαρητήρια ῥητῶς εἰς τὴν ἐν Κιλικίᾳ νίκην.

φοράς, ὅσας ἐζήτησεν ὁ Ἀλέξανδρος. Ἀντιθέτως πρὸς τούτους ὁ Σαναβαλλέτας (Σανβαλλάτ), ὃν ἡ αὐλή τῶν Σούσων εἶχε διορίσῃ σατράπην τῆς Σαμαρείας, μετέστη πρὸς τὸν νικητὴν. Μείζονας ἀνησυχίας ἐνέπνεεν εἰς αὐτὸν τὸ μεθοριακὸν φρούριον τῆς Γάζης. Ἡ σπουδαιοτάτη αὕτη πόλις τῆς Παλαιστίνης Συρίας, κειμένη ἐπὶ τῆς ἐμπορικῆς ὁδοῦ τῆς ἐκ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης εἰς τὴν Τύρον καὶ ἐκ τῆς Δαμασκοῦ εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἶχεν ἐφελχύσῃ πάντοτε τὴν ἰδιαιτέραν προσοχὴν τῶν βασιλέων τῶν Περσῶν, ὥς προπύργιον κατὰ τῆς συχνάκις στασιαζούσης σατραπείας τῆς Αἰγύπτου· ὁ δὲ Δαρεῖος εἶχεν ἐμπιστευθῇ αὐτὴν εἰς ἓνα τῶν πιστοτάτων αὐτοῦ θεραπόντων, τὸν εὐνούχον Βάτιν¹, ὅστις μετὰ πολλῆς τόλμης διενοήθη ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν πρόοδον τοῦ νικηφόρου ἐχθροῦ. Τὴν σπουδαίαν περσικὴν φρουρὰν τῆς πόλεως ἐνίσχυσε, στρατολογήσας ἐκ τῶν ἀραβικῶν φύλων τῶν οἰκούντων πρὸς νότον τῆς Γάζης μέχρι τῆς παραλίας, εἶχε δὲ συσσωρεύσῃ τροφὰς πρὸς μακρὰν πολιορκίαν, πεποιθὼς ὅτι ἂν κατάρθωνε ν' ἀναχαιτίσῃ τῶρα τὸν ἐχθρόν, ἔνθεν μὲν ἡ πλουσία σατραπεία τῆς Αἰγύπτου θὰ διέμενεν ὑποτεταγμένη, ἔνθεν δὲ ὁ μέγας βασιλεὺς θὰ ἐλάμβανε καιρὸν νὰ συμπληρώσῃ τὰς ἐν τῇ ἄνω Ἀσίᾳ νέας παρασκευάς, νὰ καταβῇ εἰς τὰς κάτω σατραπείας καὶ νὰ ἐκδιώξῃ τὸν παράτολμον Μακεδόνα πέραν τοῦ Ταύρου, τοῦ Ἄλως καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἡ μακρὰ ἀντίστασις τῆς Τύρου ἐπηύξησε τὸ θάρρος τοῦ εὐνούχου κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον ὁ στόλος, δι' οὗ ὁ Ἀλέξανδρος κατάρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ πορθήσῃ τὴν νησιώτιδα πόλιν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῇ κατὰ τῆς Γάζης· διότι ἡ πόλις ἔκειτο ἡμισυ μίλιον μακρὰν τῆς παραλίας, ἥτις, καὶ ἄλλως τεναγώδης οὔσα, ἦτο ἀπροσπέλαστος εἰς πάντα στόλον· ἀπὸ δὲ τῆς ἀκτῆς ἐξετείνετο πρὸς τὰ ἐνδότερα ἕδαφος ἀμμῶδες

1) Οὕτως ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Ἀρριανῶ (B', 25, 4)· παρὰ δὲ τοῦ Ἰωσήφ (Ἀρχαιολ. ΙΑ', 8, 4) φέρεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Β α β α μ ῆ σ η ς (διάφ. γρ. Ἀβιμάσης, Βαβιμάσης). Ἐνόμισαν ὅτι τὸ παρὰ Ἑγησία ('Απόσπ. 3) παρεφθαρμένον β α σ ι λ ε ὺ ς περιέχει τὸ ὄνομα τοῦ εὐνούχου.

μέχρι τῶν ποδῶν τοῦ ὑψώματος, ἐφ' οὗ ἦτο ὠκοδομημένη ἡ Γάζα· ἡ δὲ πόλις εἶχεν οὐ μικράν περιφέρειαν καὶ ἦτο περιβεβλημένη ὑπὸ ὑψηλοῦ καὶ ἰσχυροῦ τείχους, ὅπερ ἐφαίνετο ὅτι ἐδύνατο ν' ἀντισταθῇ εἰς πάντα κριὸν καὶ πᾶν βλῆμα.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέζευξεν ἐκ τῆς Τύρου περὶ τὰς ἀρχάς τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 332, καὶ μὴ εὐρὼν ἀντίστασιν εἰς τὴν ὀχυρὰν πόλιν Ἀκην, ἣτις κλείει τὴν εἴσοδον εἰς τὴν Παλαιστίνην Συρίαν, προήλασεν εἰς τὴν Γάζαν, καὶ ἐστρατοπέδευσε πρὸς νότον τῆς πόλεως, ὅπου τὸ τεῖχος ἐφαίνετο ἐπιμαχώτατον· καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος διέταξεν εὐθὺς νὰ συμπήξωσι καὶ στήσωσι τὰς ἀναγκαίας μηχανάς, ἀλλ' οἱ μηχανικοὶ ἀπεφάνθησαν, ὅτι διὰ τὸ ὕψος τοῦ χώματος, ἐφ' οὗ ἔκειτο ἡ πόλις, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ στήσωσι μηχανὰς δυναμένας νὰ προσπελάσωσι καὶ διασειώσωσι τὸ τεῖχος. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος κατ' οὐδένα τρόπον ἐδύνατο ν' ἀφήσῃ τὸ φρούριον τοῦτο ἀπόρθητον, καὶ ὅσον δυσχερέστερον ἐφαίνετο εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν τὸ πρόβλημα, τόσον μᾶλλον ᾔθελε νὰ ἴδῃ αὐτὸ λελυμένον, καὶ νὰ γείνωσι τ' ἀδύνατα δυνατά. Διέταξε λοιπὸν νὰ ἐπισωρεύσωσιν εἰς τὸ εὐπροσιτώτατον νότιον μέρος τῆς πόλεως χῶμα μέχρι τοῦ ὑψώματος, ἐφ' οὗ ἦσαν ὠκοδομημένα τὰ τεῖχη. Τὸ ἔργον ἐπεταχύνθη ὅσον οἷόν τε μάλιστα· ἅμα δὲ περατωθέντος, προσήχθησαν αἱ μηχαναὶ πρὸς τὸ τεῖχος καὶ ἤρχισαν ἀπὸ πρωίας νὰ ἐργάζωνται. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ Ἀλέξανδρος ἐθυσίαζεν ἐστεφανωμένος καὶ ἐν πολεμικῇ στολῇ, καὶ περιέμενεν οἰωνόν· τότε, ὡς λέγεται, ὄρνειον σαρκοβόρον, ἐν ᾧ ἐπέτα ὑπεράνω τοῦ βωμοῦ, ἀφῆκε λιθάριον νὰ πέσῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ βασιλέως, αὐτὸ δὲ καθίσαν ἐπὶ τινος μηχανῆς ἐνεπλέχθη εἰς τὰ σχοινία τῆς. Ὁ μάντις Ἀρίστανδρος ἐξήγησε τὸν οἰωνὸν οὕτως, ὅτι ὁ βασιλεὺς θὰ κυριεύσῃ μὲν τὴν πόλιν, ἀλλὰ πρέπει νὰ προφυλαχθῇ κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔμενε πλησίον τῶν μηχανῶν, αἵτινες ἐργάζοντο ὅχι ἀνεπιτυχῶς ἐναντίον τοῦ ἰσχυροῦ τείχους. Αἰφνης οἱ πολιορκούμενοι ἐξέδραμον μετὰ πολλῆς ὀρμῆς, ἐνέβαλον πῦρ εἰς τὰ προκαλύμματα καὶ τὰς τοξευτικὰς μηχανάς, ἀπὸ δὲ τοῦ ὑψηλοῦ

τείχους κατετόξευον τοὺς Μακεδόνας τοὺς περὶ τὰς μηχανὰς ἐργαζομένους καὶ προσπαθοῦντας νὰ σθέσωσι τὸ πῦρ καὶ ἐστενοχώρησαν αὐτοὺς τοσοῦτον, ὥστε ἤρχισαν νὰ ὑποχωρῶσιν ἀπὸ τοῦ χώματος. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ὑπέμεινε πλέον, ἀλλ' ἠγούμενος τῶν ὑπασπιστῶν ἐφώρμησεν, ὅπου ἦτο ὁ μέγιστος κίνδυνος, καὶ ἐπανήγαγε τοὺς Μακεδόνας εἰς τὸν ἀγῶνα οὕτως, ὥστε δὲν ἀπεκρούσθησαν τοῦλάχιστον καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ τοῦ χώματος· τότε βέλος καταπαλτικὸν προσέβαλεν αὐτὸν διαμπαῖξ διὰ τῆς ἀσπίδος καὶ τοῦ θώρακος εἰς τὸν ὦμον. Ὁ βασιλεὺς ἔπεσεν, οἱ πολέμιοι προσέδραμον ἀλαλάζοντες, καὶ οἱ Μακεδόνες ἀπεχώρησαν τοῦ τείχους.

Τὸ τραῦμα τοῦ βασιλέως ἦτο ὀδυνηρὸν μὲν, ἀλλ' ὄχι ἐπικίνδυνον, καὶ οὕτως ἐπληθήευσεν τὸ ἥμισυ τοῦ οἰωνοῦ, τῶρα δὲ ἡδύνατο νὰ ἐκπληρωθῇ καὶ τὸ εὐτυχέστερον μέρος αὐτοῦ. Ἀκριβῶς τότε κατέπλευσαν εἰς τὸν πλησίον λιμένα Μαΐουμᾶν αἱ μηχαναὶ αἱ διαβρήξασαι τὰ τεῖχη τῆς Τύρου· ἵνα δὲ ὀδυνηθῶσι νὰ χρησιμεύσωσιν, ὁ βασιλεὺς διέταξε νὰ ἐπισωρεύσωσι κύκλῳ τῶν τειχῶν¹ χώματα χιλίων διακοσίων ποδῶν πλάτους καὶ διακοσίων πεντήκοντα ὕψους· ταῦτοχρόνως δὲ ἐσκάφησαν ὑπόνομοι ὑπὸ τὰ τεῖχη, οὕτως ὥστε ταῦτα ἐνιαχοῦ μὲν ἐκ τοῦ ἰδίου βάρους, ἀλλαχοῦ δὲ ἐκ τῆς ἐπιφορᾶς τῶν ἐπὶ τῶν χωμάτων κριῶν διεβράγησαν. Ἐναντίον τῶν βεβλαμμένων τούτων θέσεων ἤρχισαν νὰ γίνωνται ἔφοδοι· ἀποκρουσθείσης δὲ τῆς πρώτης, ἐπανελάβον τὴν ἐπίθεσιν καὶ δεῦτερον καὶ τρίτον· τέλος δὲ κατὰ τὴν τετάρτην ἔφοδον, ὅτε αἱ μὲν φάλαγγες πανταχόθεν ἐφώρμων, νέα δὲ μέρη τῶν τειχῶν ἐπανε-

¹) Ἡ περιγραφή τῆς πολιορκίας ὑπὸ τοῦ Ἀρρίανου εἶνε σύντομος καὶ ἐνιαχοῦ ἀσφής, ἰδίως ὡς πρὸς τὸ δεῦτερον χῶμα· ἐνόμισαν ὅτι ἡ ἔκφρασις αὐτοῦ «χῶμα χωννύται ἐν κύκλῳ πάντοθεν τῆς πόλεως» σημαίνει ὁλοσχερῇ περιχαράκωσιν τῆς πόλεως· ἀλλ' αὕτη κατεῖχε τοῦλάχιστον τὸ ὕψωμα, ὅπερ κατὰ τὸν Stark (σ. 25) εἶχε περίμετρον 2 ἀγγλικῶν μιλίων, ἤγουν 5,000 βημάτων. Ἐὰν λοιπὸν ὁ περίβολος τῆς πόλεως ἦτο μόνον 4,000 βημάτων, εἰργάζοντο δὲ καθ' ἑκάστην 20,000 ἄνθρωποι, κατὰ τὸν ἀπλούστατον ὑπολογισμόν θὰ ἀπαιτεῖτο πλέον τοῦ ἔτους, ὅπως ἀναχώσωσι μέχρι τοσοῦτου ὕψους τὸ χῶμα. Ἐκτὸς δὲ τούτου δὲν θὰ ἔμεινε τόπος πρὸς ὑπονόμευσιν τοῦ τείχους.

λημμένως κατέπιπτον, καὶ αἱ μηχαναὶ φοβερώτερον ἐνήργουν, οἱ δὲ ἄνδρεῖοι Ἀραβες ἠρίθμουν ἤδη τόσους νεκροὺς καὶ τραυματίας, ὥστε δὲν ἠδύναντο πανταχοῦ ν' ἀντισταθῶσιν προσηκόντως, κατάρθωσαν οἱ ὑπασπισταὶ νὰ ἐπιβάλῃσι κλίμακας εἰς τὰ ῥήγματα, καὶ εἰσχωρήσαντες ὑπεράνω τῶν ἐρειπίων τῶν καταπεσόντων τειχῶν, διέβρῃξαν τὰς πύλας καὶ εἰσῆλθεν ἅπας ὁ στρατὸς εἰς τὴν πόλιν. Τότε ἤρχισε πολὺ ἀγριώτερος ἀγὼν ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως. Οἱ ἄνδρεῖοι Γαζαῖοι ἡμύνοντο μέχρι θανάτου ὑπὲρ τῶν θέσεών των, φρικώδης δὲ αἱματοχυσία ἐπεσφράγισε τὴν καυστηρὰν ἡμέραν. Δεκακισχίλιοι βάρβαροι λέγεται ὅτι ἔπεσον· αἱ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα των ἐξηνδραποδίσθησαν, πλούσια λάφυρα περιῆλθον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ, ιδίως δὲ ἀραβικὰ ἀρώματα, ὧν ἀποθήκη ἦτο ἡ Γάζα. Ὁ Ἀλέξανδρος συνώκισεν εἰς τὴν πόλιν τοὺς πληθυσμοὺς τῶν πέριξ χωρίων τῶν Ἀράβων καὶ Φιλισταίων· μόνιμος δὲ φρουρὰ κατέστησεν αὐτὴν ὀρμητήριον¹ σπουδαῖον ἐπὶ τε τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον².

Κατὰ τὰς ἰουδαϊκὰς παραδόσεις ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Γάζης ἐπεχείρησε στρατείαν εἰς τὴν χώραν τῶν Ἰουδαίων καὶ Σαμαρειτῶν. Πλησίον τῆς Ἱερουσαλήμ, λέγουσιν, προϋπήντησεν αὐτὸν ὁ ἀρχιερεὺς μετὰ τῶν ἱερέων καὶ πολλοῦ

¹) Ὁ Ἀῤῥιανὸς Β', 27, 7 λέγει «ἐγρήτο ὅσα φρουρία ἐς τὸν πόλεμον» [Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ στρατιωτικῇ γλώσσῃ μετεφράσθη τὸ *place d'armes* (*Waffenplatz*) ὀρμητήριον ἀπλῶς Σ. Μ.].

²) Ὁ Κούρτιος ἡ ἡμέρας αὐτοῦ πηγὴ προσέθηκεν εἰς τὴν ἀφήγησιν τῆς πολιορκίας ταύτης ἐκ τοῦ Ἡγησίου οὐκ ὀλίγα ἱστορικῆς ἀξίας ἄμοιρα. Τοιοῦτον εἶνε μάλιστα ἡ δολοφονικὴ ἀπόπειρα τοῦ Ἀραβὸς δολοφόνου (IV, 6, 25) καὶ ἡ τιμωρία τοῦ εὐνοῦχου Βάτιδος (IV, 9, 25—30) ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ Φιλῶτα καὶ Λεονάτου (Ἡγησίου ἀπόσπ. 3). Ὁ Κούρτιος δὲν παραθέτει τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα, ἐπειδὴ κατ' αὐτὸν ὁ Φιλῶτας εἶχε παραμείνῃ ἐν Τύρῳ. Κατὰ δὲ τὸν Διόδωρον (IZ, 48) καὶ Ἰώσηπον (Ἀρχαιολ. ΙΑ', Β) ἡ πολιορκία τῆς Γάζης διήρκεσε δύο μῆνας· ὁ μὲν στρατὸς θά ἔφθασε πρὸς τῆς Γάζης τελευτώντος τοῦ Σεπτεμβρίου, ἡ δὲ ἄλωσις τῆς πόλεως θὰ ἐπῆλθε τελευτώντος τοῦ Νοεμβρίου, ἡ δὲ μέχρι Πηλουσίου πορεία διήρκεσεν ἡμέρας ἑπτὰ· ὥστε ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐδυνήθη νὰ ἐθάρσῃ εἰς τὴν Μίμφιν πρὸ τοῦ τέλους Νοεμβρίου· τὸ δὲ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ Κανόνι τῶν βασιλέων εἶνε τὸ ἀπὸ τῆς 1 Ἰουλίου 417 τῆς χρονομετρίας τοῦ Ναδονασάρ ἤτοι 14 Νοεμβρίου 332 ἀρχόμενον. Ideler Handb. d. Chronolog. I σ. 122.

πλήθους ἐν ἐορτασίμῳ περιβολῇ καὶ ἐχαιρέτισεν αὐτὸν ὡς ἐκεῖνον, περὶ οὗ εἶνε γεγραμμένον ἐν ταῖς ἱεραῖς αὐτῶν βίβλοις, ὅτι μέλλει νὰ καταλύσῃ τὴν ἐξουσίαν τῶν Περσῶν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπέδειξε πρὸς πάντας εὐμένειαν, ἀφῆκε τοὺς νόμους τῶν καὶ ἐχορήγησεν εἰς αὐτοὺς ἀτέλειαν ἀνὰ πᾶν ἔθρομον ἔτος, ἐτέλεσε δὲ καὶ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἰεχωῶᾶ κατὰ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἀρχιερέως πάνδημον θυσίαν. Διηγοῦνται δὲ καὶ ἄλλα ἀντιφατικά¹.

¹) Ἐνεκα τῆς ἄκρας σιωπῆς τῶν ἀξιοπίστων συγγραφέων εἶνε δύσκολον ν' ἀποκτήσωμεν μίαν τινὰ θεβαιότητα περὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὴν Σαμαρείαν καὶ Ἰουδαίαν, ἐπειδὴ τὰ ψεύδη τῶν Σαμαρειτῶν καὶ Ἰουδαίων ἀμοιβαίως ἀνακροῦνται. Περὶ τούτων δύναται νὰ συμβουλευθῇ τις τὸν Sainte—Croix (*Histoire d'Alexand.* σ. 545 ἐξ.), ὅστις ὁμῶς παρέχει πολλὴν πίστιν εἰς τὸν Ἐκαταῖον τὸν Ἀδερρίτην, τὸν ἐπινοήσαντα τὰ περιώνυμα ἐν Θῆβαις βασιλεία τοῦ Ὁσμυανόου. Τὰ ἐν τῷ κειμένῳ ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ Ἰωσήπου (*Ἀρχαιολ.* ΙΑ', 8, 2—7). Κατὰ τὴν ταλμουδικὴν παράδοσιν (*Derembourg Essai sur l'histoire et la géographie de la Palestine*, Paris 1867 σ. 71) ὁ ἀρχιερεὺς ὁ κατὰ ταῦτα τὰ γεγονότα παριστάμενος εἶνε ὁ Σιμεὼν, ὁ ἐπιλεγόμενος Δίκαιος, ἐγγονος τοῦ Ἰαδδοῦ (Ἰαδδοῦα), ἐν ᾧ ἡ σαμαρειτικὴ παράδοσις διηγείται τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ ἀρχιερέως τῶν Σαμαρειτῶν Ἰζκία (Ἐξεκίου). Κατὰ τὸν Ἰωσήπον ὁ Σαναβαλλέτης (Σανβαλλάτ) «Χουθαῖος τὸ γένος, ἐξ ὧν καὶ οἱ Σαμαρεῖς εἰσιν» συνώκισε τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα μετὰ ἀδελφοῦ τοῦ Ἰαδδοῦ Μανασσῆ, ὅστις φυγαδευθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀκριβῶς διὰ τοῦτον τὸν γάμον, πείθει τὸν πενθερὸν αὐτοῦ νὰ οἰκοδομήσῃ ναὸν ἐπὶ τοῦ ὄρους Γαρίζειν (Γαρίζιμ) καὶ ἐν αὐτῷ νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἀρχιερεῖα. Ὁ Σαναβαλλέτης μετὰ τὴν ἐν Ἰσῶφ μάχην μετέστη πρὸς τοὺς Μακεδόνας, καὶ ἀπέθανε πρὶν ὁ Ἀλέξανδρος εἰσθῆναι εἰς τὴν Γάζαν. Κατὰ δὲ τὴν ταλμουδικὴν παράδοσιν οἱ Χουθαῖοι τῆς Σαμαρείας ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν ἄδειαν νὰ καταστρέψωσι τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ· ἀλλὰ τότε οἱ Ἰουδαῖοι ἐξήλθον ἐν τῇ γνωστῇ ἐκείνῃ πομπῇ εἰς προὔπαντησιν αὐτοῦ καὶ ἔλαβον αὐτοὶ τὴν ἄδειαν νὰ καταστρέψωσι τὸν ναὸν τοῦ Γαρίζειν. Πράγματι ὁ ναὸς οὗτος κατεστράφη πολὺ ὀψιαιτέρον ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Ὑρκανοῦ. Κατὰ τὸν Ἐκαταῖον (παρὰ τῷ Ἰωσήπῳ κ. Ἀπίωνος Β', 4) ὁ Ἀλέξανδρος παρέδωκεν εἰς τοὺς Ἰουδαίους «τὴν Σαμαρεῖτιν χῶραν ἀφορολόγητον»· ἴσως διὰ τούτων ἐννοεῖ μόνον τὰς τρεῖς τοπαρχίας, περὶ ὧν γίνεται λόγος ἐν τῷ Α' τῶν Μακκαβαίων 11, 28 καὶ 34. Ἀλλ' ἐντεῦθεν νὰ θέλῃ τις νὰ διορθώσῃ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ἐκαταίου, ὅπως πράττει ὁ Graetz (*Geschichte der Israeliten* 1876 σ. 224) εἶνε πολὺ τολμηρόν. Εἶδομεν ἀνωτέρω (σ. 340, 3) ὅτι κατὰ τὸν Ἀββιανὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Δαμασκοῦ ὑπὸ τοῦ Παρμενίωνος διορίσθη σατράπης τῆς Κοίλης Συρίας Μένων ὁ Κερδίμμα, βεβαίως αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις μετέπειτα ἐπαύθη, διότι δὲν κατέβαλε τὴν ἀναγκαίαν ἐπιμέλειαν περὶ τῆς διατροφῆς τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν πορείαν τὴν ἐξ Αἰγύπτου πρὸς τὸν Εὐφράτην (*Ἀλέξανδρου* Ι', 6, 8· περὶ τῆς γραφῆς Ἀρίμματος, ἴδ. κατωτ.). Ἀφ' ἐτέρου ὁ Κούρτιος (IV, 5, 9) νομίζει ὅτι ὁ Παρμενίων, ἀπερχόμενος τῆς Δαμασκοῦ εἰς Τύρον, παρέδωκε τὴν στρατηγίαν τῆς Συρίας εἰς τὸν Ἀνδρόμαχον· κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ (IV, 8, 9) ὁ Ἀλέξανδρος ἐπανακάμπτων ἐξ Αἰγύπτου μανθάνει ὅτι οἱ Σαμαρεῖται ἐφόνευσαν

* Ἀς ἐπιτραπῇ ἐπὶ μικρὸν νὰ ἐνδιατρίψωμεν περὶ τὰ πράγματα τῆς Συρίας. Τὰ πενιχρὰ σημειώματα, ὅσα ἔπρεπε νὰ παραλάβωμεν ἐκ τῶν παλαιῶν παραδόσεων περὶ τῆς νέας τάξεως τῶν πραγμάτων κατὰ ταύτας τὰς χώρας, δὲν παρέχουσιν οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην σαφῆ ἔννοιαν, οὐδὲ περὶ τούτου καὶ διαφωτίζοντα ἡμᾶς, ἂν ἐφηρμόσθησαν ἐνταῦθα οἱ αὐτοὶ διοικητικοὶ τύποι καὶ αἱ αὐταὶ διατάξεις, ὡς ἐν ταῖς σατραπείαις τῆς μικρᾶς Ἀσίας.

* Ἀλλ' ὀλίγα τινὰ τοῦλάχιστον πρὸς συμπλήρωσιν μανθάνομεν ἐκ τῶν νομισμάτων. Εἶδομεν, ὅτι τὰ ἀργυρᾶ νομίσματα τῆς μέχρι Ταύρου Μικρᾶς Ἀσίας τὰ φέροντα τὸν γνωστὸν τύπον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνήκουσιν ἅπαντα εἰς τὰς νεωτέρας κλάσεις τῶν Ἀλεξανδρείων νομισμάτων τῶν κοπέντων ἐπὶ τῶν Διαδόχων καὶ μετ' αὐτούς· δυνάμεθα δὲ ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι τινὲς τούτων τῶν πόλεων ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἐφ' ὅσον κατὰ τύπον ὑφίστατο τὸ κράτος αὐτοῦ (μέχρι τοῦ 306) ἔκοψαν ἰδιότυπα νομίσματα. Ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ αἱ τῆς λυκιακῆς πολιτείας, κατεστάθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐλεύθεραι καὶ σύμμαχοι αὐτοῦ πολιτεῖαι, καὶ ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ πολιτικῇ αὐτῶν ἀνεξαρτησίᾳ ἤσκησαν τὸ δικαίωμα τοῦ κόπτειν νομίσματα ἐξ ἴσου κυριαρχικῶς, ὅπως αἱ Ἀθῆναι καὶ τὸ Ἄργος καὶ αἱ ἄλλαι πολιτεῖαι τῆς κορινθιακῆς συμμαχίας. Ἀλλὰ πέραν τοῦ Ταύρου ἀρχίζει ἄλλο σύστημα· τὰ πολυάριθμα ἀργυρᾶ νομίσματα τοῦ Ἀλεξανδρείου τύπου τὰ ἐκ τῶν πόλεων τῆς Κιλικίας περισωθέντα ἀνήκουσιν

τὸν Ἀνδρόμαχον· τιμωρήσας δὲ αὐτοὺς διώρισε διάδοχον αὐτοῦ τὸν Μένωνα. Ἀλλ' ἡ πληροφορία αὐτοῦ εἶνε ἀνυπόστατος ἀπέναντι τοῦ Ἀρριανοῦ. Κατὰ τὸν *Εὐσέβιον* (Χρον. II. σ. 114 ἐκδ. Schöne ἐν ἔτει 1680 ἀ. Ἀβραάμ = 'Ολ. 111, 1 = 337 π. Χ. παρὰ δὲ τῷ Ἱερωνύμῳ. ἐν ἔτει 1685 ἀ. Ἀβρ. = 'Ολ. 112, 1 = 332 π. Χ.) ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ ταύτην τὴν περίστασιν ἐγκατέστησεν εἰς τὴν Σαμάρειαν ἀποίκους Μακεδόνας (« τὴν Σαμάρειαν πόλιν ἑλὼν Μακεδόνας ἐν αὐτῇ κατώκισεν »)· κατωτέρω δὲ (σ. 118) λέγεται ὅτι τοῦτο συνέβη καθ' ὃν χρόνον ὁ Περδίκκας ἦτο ἐπιμελητὴς τοῦ κράτους: Samaritanorum urbem a Perdicca constructam (ἢ κατὰ τὸν Petermann: incolis frequentatam). Συντόμως εἰπεῖν πᾶσαι αἱ πληροφορίες περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ Σαμαρείας εἶνε τόσον ἀντιφατικαί, ὥστε δὲν δύναται νὰ ἐλπίσῃ τις τὴν πραγματικὴν ἀποκατάστασιν τῶν γεγονότων.

ἅπαντα εἰς τὰς παλαιοτέρας κλάσεις. Ὡσαύτως καὶ τὰ τῆς Κομμαγενῆς, Δαμασκοῦ, Ἀράδου, Σιδῶνος, Ἀκῆς καὶ Ἀσκάλωνος¹· ἐπὶ τούτων μάλιστα ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ὀνομάζεται ὁ Ἀλέξανδρος πάντοτε βασιλεὺς, ὅπερ δὲν συμβαίνει κατὰ κανόνα ἐπὶ τῶν συγχρόνων νομισμάτων τῆς Μακεδονίας, Θράκης καὶ Θεσσαλίας.

Ἐν Κιλικίᾳ λοιπόν, Συρίᾳ, Κοίλῃ Συρίᾳ καὶ Φοινίκῃ δὲν κατήργησεν ὁ Ἀλέξανδρος τὸ κοινοτικὸν πολίτευμα, ἀλλ' αἱ πόλεις αὐταὶ δὲν εἶνε αὐτόνομοι πολιτεῖαι, ὅπως αἱ ἐλληνικαὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλ', ὥς ἐκ τῶν νομισμάτων αὐτῶν φαίνεται, δύνανται νὰ κόψωσι νομίσματα ἢ κατ' ἐπιτροπὴν τοῦ βασιλέως καὶ ὑπὸ ἰδίαν εὐθύνην, ἢ κατὰ τὸ νομισματικὸν σύστημα τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰσαχθὲν καὶ τὸν τύπον αὐτοῦ φέροντα, μόνον δηλαδὴ βασιλικά νομίσματα.

Εἰς ταῦτα δύναται νὰ προστεθῇ καὶ ἄλλο τι. Ἐν ἔτει 1863, ἀνασκαπτομένου κήπου τινὸς πλησίον τῆς Σιδῶνος, εὐρέθη θησαυρὸς 3,000 χρυσῶν νομισμάτων, ὅστις δὲν διεσπάρη ὡς τὰ εὐρήματα τοῦ 1829 καὶ 1852, ἀλλ' ἡδυνήθη κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦλάχιστον μέρος νὰ ἐξετασθῇ ἀκριβῶς καὶ ν' ἀπογραφῇ ὑπὸ εἰδημόνων². Μεταξὺ τῶν οὕτω περιγραφέντων 1,531 στατήρων ἰδίως πολυάριθμοι ἦσαν οἱ τῆς Ἀκῆς καὶ Σιδῶνος καὶ οἱ τῆς Ἀράδου· ἐκ Κιλικίας ὑπῆρχον ὀλίγα τινὰ κομματία· ἐκ δὲ τῶν πόλεων τῆς Μακεδονίας, Θράκης καὶ Θεσσαλίας ὑπῆρχον οὐκ ὀλίγα ἔχοντα ἓνα ἢ πλειότερους τύπους· ἐλληνικοῦ κόμματος δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν οὐδέν· ἐκ δὲ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εὐρέθησαν τῆς Κίου, τῶν Κλαζομενῶν (;), τοῦ Περγάμου καὶ τῆς Ῥόδου ἰδιότυπα, ὡσαύτως καὶ τοῦ Πνυταγόρου, βασιλέως τῆς ἐν Κύπρῳ Σαλαμῖνος.

¹) Ὅχι δὲ καὶ τὰ τῆς Τύρου, ἅπερ εἶνε τῆς πέμπτης κλάσεως, ἦγουν μετὰ τὸ 306.

²) Περὶ τοῦ θησαυροῦ τούτου ὑπάρχουσι δύο ἐκθέσεις, ἡ μὲν ὑπογεγραμμένη διὰ τοῦ W (ἐν τῇ τοῦ E g g e r. Wiener Num. Zeitschr. 1865 I, 1) συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ γενικοῦ προξένου τῆς Αὐστρίας Weckbecker τοῦ ἐν Σάιδᾳ διατρίβοντος κατὰ τὴν ἀνακάλυψιν, ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ W a d d i n g t o n (Revue Numismatique 1865 σ. 1 ἐξ.) κατὰ τὰς ἀνακοινώσεις τοῦ τε Weckbecker καὶ τοῦ Péretié γραμματέως τοῦ γενικοῦ προξενείου τῆς Γαλλίας ἐν Βηρυτῷ.

«Ταῦτα τὰ νομίσματα», λέγει μία ἔκθεσις, «ἦσαν σχεδὸν ἅπαντα νέα, πολλὰ δὲ τούτων, ιδίως τὰ ἐν Σιδῶνι κοπέντα, ἦσαν ἀτριβῆ, ὥσπερ μόλις ἐξελθόντα τοῦ νομισματοκοπέου». Ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ τούτων τῶν νομισμάτων οὐδὲν εὑρέθη τῶν Διαδόχων τῶν ἐν ἔτει 306 ἀναλαβόντων τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπειδὴ τρία τῆς Ἀκῆς ἔφερον τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ 23 καὶ 24, δύναται μετὰ βεβαιότητος νὰ συμπεράνη τις, ὅτι ὁ θησαυρὸς οὗτος κατωρύχθη πρὸ τοῦ 306, καὶ ὀλίγον μετὰ τὸ 310, καθ' οὓς δηλονότι χρόνους ὑφίστατο ἔτι κατὰ τύπον ἡ μοναρχία τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ δημιουργηθεῖσα διοίκησις τοῦ κράτους.

Εἶνε πολλῆς προσοχῆς ἄξιον, ὅτι μεταξὺ τῶν πολλῶν τούτων χρυσῶν νομισμάτων οὐδὲ ἐν εὑρέθῃ τῆς Τύρου τοῦτο δὲ δύναται νὰ εἶνε σύμπτωσις, ἀλλ' ἐδυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν καὶ ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα μετὰ τὴν κατάρκτησιν τῆς πόλεως ἔτη τὰ πολιτικά αὐτῆς δικαιώματα ἦσαν ὑποδεέστερα παρὰ τὰ τῶν ἄλλων φοινικικῶν πόλεων. Ἰδίως περίεργοι εἶνε οἱ ἀριθμοὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Ἀκῆς, ὧν οἱ ἀντίστοιχοι εὐρίσκονται ἐπὶ ἄλλαχόθεν γνωστῶν νομισμάτων τῆς Ἀράδου, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ 21 μέχρι τοῦ 76. Ἀλλ' ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Διαδόχων θὰ γείνη λόγος, ὅτι ἡ Ἀράδος τῷ 258 ἔλαβε παρὰ τῶν Σελευκιδῶν τελείαν ἀνεξαρτησίαν, καὶ ἀπὸ τότε ἤρχισε νέα χρονομετρία· ἡ Ἀράδος λοιπὸν καὶ ἡ Ἀκὴ εἶχον παλαιότεραν χρονομετρίαν, ἀρχομένην ἀφ' οἷου ἠλευθερώθησαν ἀπὸ τοῦ περσικοῦ ζυγοῦ, δύναται δὲ μόνον ν' ἀμφιδάλλῃ τις, ἂν ἐχρονολόγουν ἀπὸ τῆς ἐν Γρανικῷ νίκης ἢ ἀπὸ τῆς ἐν Ἰσσω. Ἄν δὲ καὶ αἱ ἄλλαι πόλεις εἰσήγαγον ταύτην τὴν χρονολογίαν, ἐκ τῶν νομισμάτων τοῦλάχιστον δὲν ἐξάγεται· ἀλλ' αἱ δύο ἐκεῖναι πόλεις ἐθεώρουν βεβαίως ταύτην τὴν νίκην τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς ἀπελευθέρωσιν καὶ ὡς νέαν ἀφετηρίαν χρονομετρήσεως.

Ἡ ἀντίστασις τῆς Τύρου καὶ κατοπινὴ ἡ τῆς Γάζης ἐπεβράδυναν οὐκ ὀλίγον τὴν στρατείαν τοῦ βασιλέως κατὰ τῆς Αἰγύ-

πτου¹. Ἀλλὰ τέλος πάντων πλέον ἢ ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἐν Ἰσῶ μάχην, ἀρχομένου Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 332, ἀνέξευξεν ἐκ τῆς Γάζης. Ὁ σκοπὸς ἦτο νὰ κυριεύσῃ καὶ τὴν τελευταίαν παρὰ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἐπαρχίαν τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἥτις, ἐὰν ἦτο πιστὴ ἢ εὐρίσκετο εἰς πιστὰς χεῖρας, ἕνεκα τῆς ἐπικαίρου αὐτῆς θέσεως θὰ ἐδύνατο ν' ἀντιτάξῃ μακρὰν ἀντίστασιν. Ἀλλὰ πῶς ἐδύνατο ὁ αἰγυπτιακὸς λαὸς νὰ εἶνε πρόθυμος, ὅπως ἀγωνισθῇ ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ βασιλέως, πρὸς ὃν οὐδὲν ἄλλο τὸν συνέδεεν, εἰμὴ αἱ ἀλύσεις ἐξησθηνημένης καὶ διὰ τοῦτο πολὺ μᾶλλον μισητῆς ἐξουσίας. Ἐκτὸς δὲ τούτου οἱ Αἰγύπτιοι ἐκ φύσεως ἔρρεπον μᾶλλον πρὸς τὴν ἡσυχίαν ἢ πρὸς τὸν ἀγῶνα, καὶ μᾶλλον πρὸς τὴν ὑπομονὴν καὶ φιλεργίαν ἢ πρὸς τὰ ἔργα τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ῥώμης. Ἐὰν δὲ οὐχ ἦττον κατὰ τὰ 200 ἔτη τῆς δουλείας πολλάκις ἔγειναν ἀπόπειραι πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ξένου ζυγοῦ, τούτων ὁ σύμπας λαὸς κατὰ τοσοῦτον ὀλιγώτερον μετέσχε, καθ' ὅσον ἀπὸ τῆς μετοικεσίας τῆς ἐγγωρίου πολεμικῆς τάξεως εἶχε συνηθίσῃ νὰ βλέπῃ ξένους, ἰδίως Ἕλληνας μισθοφόρους μαχομένους ὑπὲρ τῆς Αἰγύπτου, ἐκ δὲ τῶν ἰθαγενῶν τὸ πολὺ χιλιάδας τινὰς παρακολουθούσας ὡς ἄτακτα στίφη ἢ σκευοφόρους. Ἐν γένει δὲ ἡ τότε κατάστασις τῆς Αἰγύπτου ἦτο παντάπασι τελματώδης· πάντα τὰ κοινωνικὰ ἦθη, λείψανα τῆς πρὸ πολλοῦ παρωχημένης ἐποχῆς τῶν Φαραώ, ἦσαν ἀντικρυς ἀντίθετα πρὸ πάσας τὰς ἱστορικὰς περιπετείας, εἰς ὅσας ὑπέπεσεν ἡ χώρα ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς ἱερατικῆς βασιλείας. Αἱ ἀπόπειραι τῶν βασιλέων τῆς Σαΐδος νὰ ζωογονήσωσι τὸν λαὸν διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς πρὸς τοὺς ξένους ἐπιμιξίας ἐθόλωσαν μόνον καὶ ἡμβλυναν μᾶλλον τὸ ἐγγώριον στοιχεῖον, ἡ δὲ περσικὴ ἐξουσία, εἰς ἣν ὑπέπεσαν, εἶχε μὲν τότε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὸ ὑπόκωφον, ἀλλὰ πάντοτε ἐπιτεινόμενον μῖσος κατὰ τῶν ἀκαθάρτων ξένων, καὶ πρὸς τὰς ἐπανειλημμένας ἀποστασίας τῶν καυχωμένων, ὅτι κατὰγονται ἐκ τοῦ γένους τοῦ Φαραώ· ἀλλ' ἡ Αἴγυπτος δὲν

¹) Ἀῤῥιανοῦ Γ', 1, 1 «ἵνα περ τὸ πρῶτον ὠρμήθῃ».

ἀνῆλθε πλέον εἰς αὐτοτελῆ καὶ αὐθόρμητον ἐξέγερσιν. Διατελοῦντες ἐν παρακμῇ καὶ καταπτώσει, ἐν ἀφρικανικῇ ἀπαθείᾳ καὶ τρυφῇ, βεβαρημένοι ὑπὸ τῶν ἐλαττωμάτων καὶ προλήψεων τοῦ συστήματος τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ἐξ οὗ, προϊόντος τοῦ χρόνου, οὐδὲν ἄλλο ὑπελείφθη, εἰμὴ ὁ ἀπεξηραμμένος τύπος, πρὸς δὲ τούτοις καταπονούμενοι μᾶλλον ἢ προαγόμενοι ὑπὸ τῆς δαφίλους γονιμότητος τῆς χώρας, ἣτις δι' ἑλλειψιν ἐλευθέρας καὶ ζωνῆας πρὸς τὰ ἔξω συγκοινωνίας οὐδεμίαν ἀξίαν εἶχεν ἢ θέλγητρον, τοιοῦτοι ὄντες οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον περισσότερον παντὸς ἄλλου λαοῦ χρεῖαν ἀναγεννήσεως καὶ νέας καὶ ἀναληπτικῆς ζυμώσεως, ὁποῖαν μόνον ἡ εὐτονος τῶν Ἑλλήνων φύσις καὶ ἐξουσία ἐδύνατο νὰ ἐπιφέρει.

Ἡ Αἴγυπτος ἅμα τῇ προσεγγίσει τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξέφυγε τῶν χειρῶν τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας· διότι ὁ σατράπης Μαζάκης, ὁ διάδοχος τοῦ ἐν Ἰσσοῦ πεσόντος Σαβάκου, ἀντὶ νὰ προσλάβῃ ἐπὶ μισθῷ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς χώρας τοὺς ὑπὸ τὸν Ἀμύνταν ἀποδιβασθέντας Ἑλληνας μισθοφόρους, διέταξε νὰ φονεύσωσιν αὐτούς, κινούμενος ὑπὸ ζηλοτυπίας ἢ κακῶς ἐννοουμένου ζήλου· νῦν δέ, ὅτε μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Τύρου καὶ Γάζης ἡ μὲν ὑπὸ τῶν πολεμίων κατοχὴ τῆς χώρας, ἐκταθείσα μέχρι τῶν ἀραβικῶν φυλῶν τῆς ἐρήμου, ἀπέκοψε τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τῆς ἄνω Περσίας, ὁ δὲ στόλος καταπλεύσας ἐκ τῆς Τύρου ὥρμει πρὸς τοῦ Πηλουσίου, οὐδὲν ἄλλο βεβαίως ὑπελείπετο εἰς τὸν σατράπην καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ὀλίγους Πέρσας, εἰμὴ ὡς τάχιστα νὰ ὑποταχθῶσιν. Οὕτω λοιπόν, ἅφ' οὗ ὁ Ἀλέξανδρος ἐκ τῆς Γάζης μετὰ ἐπταήμερον πορείαν ἔφθασεν εἰς τὸ Πηλούσιον, ὁ Μαζάκης παρέδωκεν εἰς αὐτὸν ἄνευ τινὸς δυσκολίας τὴν Αἴγυπτον. Αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς, διατάξας τὸν στόλον τοῦ ν' ἀναπλεύσῃ τὸν Πηλουσιακὸν βραχίονα τοῦ Νείλου, ἐπορεύετο διὰ τῆς Ἡλιουπόλεως πρὸς τὴν Μέμφιν, ὅπου ἔμελλε νὰ συναντηθῇ μετ' αὐτοῦ. Ἀπασαὶ δὲ αἱ πόλεις, δι' ὧν διήρχετο, παρεδίδοντο προθύμως. Καταλαβὼν λοιπὸν ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀντιστάσεως

καὶ τὴν Μέμφιν τὴν μεγάλην πρωτεύουσαν τῆς χώρας τοῦ Νείλου, συνεπλήρωσεν οὕτω τὴν ὑποταγὴν αὐτῆς.

Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐσκόπει τι πλείοτερον τῆς ὑποταγῆς· ἔπρεπε νὰ ἐννοήσωσιν οἱ λαοί, πρὸς οὓς ἤρχετο, ὅτι ἔρχεται πρὸς ἀπελευθέρωσιν καὶ ἀνόρθωσιν αὐτῶν, ὅτι τιμᾷ ὅ,τι ἔχουσιν ἱερὸν, καὶ ὅτι ἀφίνει ἔγκυρα τὰ νόμιμα τῆς χώρας, διότι οὐδὲν ἄλλο εἶχε τοσοῦτον καιρίως προσβάλῃ τοὺς Αἰγυπτίους, ὅσον ὅτε ὁ βασιλεὺς Ὡχος ἐφόνευσε τὸν ἐν Μέμφιδι ἱερὸν βοῦν· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐθυσίασεν εἰς τε τοὺς ἄλλους θεοὺς τῶν Αἰγυπτίων καὶ εἰς τὸν Ἄπιν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Φθᾶ¹ ἐν Μέμφιδι· ἐτέλεσε δὲ ἐνταῦθα γυμνικοὺς καὶ μουσικοὺς ἀγῶνας δι' Ἑλλήνων τεχνιτῶν, εἰς ἔνδειξιν ὅτι τοῦ λοιποῦ τὰ μὲν ξένα θὰ συμμορφωθῶσι πρὸς τὰ ἐγγώρια, τὰ δὲ ἐγγώρια θὰ εἶνε καὶ πρὸς τοὺς ξένους σεβαστά. Ὁ σεβασμός, ὃν ἀπέδειξε πρὸς τοὺς αἰγυπτίους ἱερεῖς, θὰ προσεῖλκυσε τόσον μᾶλλον εἰς ἑαυτὸν τὴν κοινωνικὴν ταύτην τάξιν, ὅσον περισσότερον εἶχεν αὕτη ταπεινωθῇ ὑπὸ τῆς φανατικῆς πολλάκις μισαλλοδοξίας τῶν ἐκ Περσίας ξένων.

Καταλαβὼν τὴν Αἴγυπτον ὁ Ἀλέξανδρος συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῶν παραλίων τῆς Μεσογείου θαλάσσης τῶν ὑπὸ τὴν περσικὴν ἐξουσίαν διατελεσάντων. Ἡ τολμηροτάτη ἰδέα τῆς πολιτικῆς τοῦ Περικλέους, διὰ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Αἰγύπτου νὰ ἐπισφραγίσῃ καὶ διὰ παντὸς νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ναυτικὴν καὶ ἐμπορικὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἀθηνῶν, οὐ μόνον ἐξεπληρώθη πλέον, ἀλλὰ καὶ πολὺ ὑπερηκοντίσθη, διότι ὁ ἐλληνισμὸς ἀπέκτησε τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου, κυριαρχήσας δὲ τῆς Αἰγύπτου, προσέλαβε καὶ τὸν πλησίον κόλπον, ἐξ οὗ ὁρμῶνται αἱ θαλάσσιοι ὁδοὶ πρὸς τὴν Αἰθιοπίαν καὶ τὴν Ἰνδικήν, τὴν χώραν τῶν θαυμά-

¹) Αἱ μυθιστορικαὶ ἀφηγήσεις περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων τοῦ Ἀλεξάνδρου (οἶον τοῦ *Ψευδοκαλλιθέου* I, 34 καὶ *Ιουλίου Βαλερίου* I, 34) παριστῶσι τὴν θυσίαν ταύτην ὡς ἐνθρονισμὸν («ἐνεθρονίσαν»), οἷος ὁ ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἀνακλητήρια» [= ἀνακλήρις ἢ ἀναγόρευσις τοῦ βασιλέως. Σ Μ.] πάλιν κατισχύσας ἐπὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπὸ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Ε'.

των. Πρὸς τὴν κατοχὴν τῆς Αἰγύπτου συνεδέθησαν ἄπειροι σκοποί. Πῶς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἐπελήφθη αὐτῶν καὶ πῶς διενοήθη νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτούς, ἀπέδειξε τὸ πρῶτον ἔργον, ὅπερ ἐπεχείρησεν ἐκ Μέμφιδος.

Εἰς μὲν τὸ Πηλούσιον, παρὰ τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν τοῦ Δέλτα, κατέλιπεν ἰσχυρὰν φρουράν· διότι ἐκεῖθεν ἔμελλε κατὰ τὸ ἐπιὸν ἕαρ νὰ ὀρμηθῇ ἡ στρατεία πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας. Ἐκ δὲ τῆς Μέμφιδος ὀρμώμενος κατέπλευσε μετὰ τῶν ὑπασπιστῶν, τοῦ ἀγῆματος τῶν Μακεδόνων ἱππέων, τῶν Ἀγριάνων καὶ τοξοτῶν τὸν δυτικὸν βραχίονα τοῦ Νείλου, καὶ ἦλθεν εἰς τὸν Κάνωβον, καὶ ἐκεῖθεν κατὰ τὸ μῆκος τῆς ἀκτῆς εἰς τὴν Ῥακῶτιν, ἀρχαῖον σταθμὸν κατὰ τὰ μεθόρια τῆς Λιβύης. Τὸ χωρίον ἔκειτο ἐπὶ μακρᾷ τινος γλώσσης ὀκτὼ μιλίων μήκους, ἥτις χωρίζει τὴν Μαρεώτιδα λίμνην ἀπὸ τῆς θαλάσσης· ἀπέναντι δὲ τῆς ἀκτῆς εἰς ὀκτὼ σταδίων ἀπόστασιν ἡ Φάρος, ἡ νῆσος ἐκείνη τῶν φωκῶν καὶ τοῦ Πρωτέως τῶν ὀμηρικῶν ἐπῶν. Ὁ βασιλεὺς διεῖδε, πόσον ὁ αἰγιαλὸς ὁ μετὰ τῆς Μαρεώτιδος καὶ τῆς θαλάσσης ἦτο ἐξόχως ἐπιτήδειος πρὸς ἱδρυσιν πόλεως, ὁ δὲ θαλάσσιος βραχίων πρὸς κατασκευὴν μεγάλου καὶ ἀπὸ παντὸς σχεδὸν ἀνέμου ἀσφαλοῦς λιμένος.

Λέγεται δέ, ὅτι πάραυτα ἠθέλησεν αὐτὸς νὰ διαγράψῃ εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα Δεινοκράτην τὸ σχέδιον τῆς πόλεως, τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς ἀγοράς καὶ τὴν θέσιν τῶν ναῶν τῶν τε ἐλληνικῶν θεῶν καὶ τῆς αἰγυπτίας Ἰσιδος. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ἄλλο μέσον ὑπῆρχε πρόχειρον, διέταξε διὰ τῶν ἀλφίτων τῶν Μακεδόνων τοῦ νὰ σημειώσωσι τὰς γραμμὰς τοῦ σχεδίου, ἀλλ' εὐθὺς κατόπιν ἀπειροπληθῇ πτηνᾷ, πανταχόθεν καταπτάντα, κατέφαγον τὰ ἄλφιστα· τοῦτο δὲ ὁ μάντις Ἀρίστανδρος ἐξήγησεν ὡς σημεῖον τῆς μελλούσης εὐημερίας καὶ τοῦ ἐκτεταμένου ἐμπορίου. Εἶνε δὲ γνωστόν, πόσον ὑπερφυῶς ἐξεπληρώθη καὶ ὁ οἰωνὸς καὶ τοῦ βασιλέως ἡ ἐπίνοια· διότι ὁ μὲν πληθυσμὸς τῆς πόλεως ἡύξησε μετ' ἀκαθέκτου ὁρμῆς, τὸ δὲ ἐμπόριον αὐτῆς μετ' ὀλίγον συνέδεσε τὴν

Ἑσπερίαν μετὰ τῆς νεωστὶ διανοιχθείσης Ἰνδικῆς, αὐτὴ δὲ ὑπῆρξε τὸ κέντρον τοῦ μιξελληνικοῦ βίου τῶν ἐφεξῆς αἰώνων καὶ ἡ πατρίς τοῦ ἐξ Ἀνατολῶν καὶ Δυσμῶν συρρέοντος παγκοσμίου πολιτισμοῦ καὶ τῆς παγκοσμίου λογοτεχνίας, τὸ λαμπρότατον καὶ διαρκέστατον μνημεῖον τοῦ μεγάλου αὐτῆς οἰκιστοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Αἱ Περσικαὶ προπαρασκευαί. — Ὁ Ἀλεξάνδρος πορεύεται πρὸς τὴν Συρίαν, διαβαίνει τὸν Εὐφράτην καὶ ὁδεύει πρὸς τὸν Τίγριν. — Μάχη ἐν Γαυγαμήλοις. — Πορεία πρὸς τὴν Βαβυλῶνα. — Κατάληψις τῶν Σούσων. — Ἐκστρατεία εἰς τὴν Περσέπολιν.

Τὸ ὑπέροπλον δίκαιον τῆς νίκης εἶνε πάντοτε ἡ νίκη ὑπερτέρου τινὸς δικαίου, τοῦ δικαίου ἐκείνου, ὅπερ παρέχει ἡ ὑπερτέρα ἔντασις τῶν δυνάμεων, ἡ πληρεστέρα ἀνάπτυξις καὶ ἡ ἐλατήριος δύναμις νέας τινὸς καὶ εὐέλπιδος ιδέας. Διὰ τοιούτων νικῶν ἐκτελεῖται ἡ ἐπίκρισις περὶ ἐκείνου, ὅπερ μέχρι τοῦδε ὑπῆρχε μὲν καὶ ἴσχυεν, ἀλλὰ δὲν προῆγεν ἐπὶ τὰ πρόσω, ἐφαίνετο μὲν ἰσχυρὸν καὶ ἔχον πεποίθησιν εἰς ἑαυτό, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸ εἶνε νοσῶδες καὶ εὐθρυπτον. Οὔτε ἡ καταγωγὴ καὶ τὸ κληρονομικὸν δικαίωμα, οὔτε τὸ φιλήσυχον καὶ ἐνάρετον ἦθος, οὔτε ἄλλη προσωπικὴ τις ἀξία προφυλάττει τότε ἀπὸ τῆς στιβαρᾶς δυνάμεως ἐκείνου, εἰς ὃν ἡ μοῖρα ἐπέκλωσε τὸ ἱστορικὸν μεγαλεῖον. Νικῶν μὲν ἐν ὧσιν ἔχει νὰ τολμήσῃ, ν' ἀγωνισθῇ καὶ νὰ καταβάλῃ, ἀνοικοδομῶν δὲ ἐν ᾧ ἔτι καταστρέφει, δημιουργεῖ οὕτως νέον κόσμον, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐρειπίων καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν καταστροφῶν του. Ἀλλ' ὅ,τι ἐνίκησε καὶ συνέτριψεν ἐπιζῇ κατόπιν αὐτοῦ ἐν τοῖς ἔργοις.

Αἱ παραδόσεις περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξαίρουσι μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπιμελῶς τὴν ἀντίθεσιν τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Δαρείου, μεταξὺ τοῦ ἥρωος τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ ἥρωος τῶν παθημάτων. Περιγράφουσι τὸν Δαρεῖον ὡς ἥπιον, εὐγενῆ, πιστόν, ὡς πρότυπον σεβασμοῦ πρὸς τὴν μητέρα, στοργῆς καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα, ὡς ἐξόχως τιμώμενον ὑπὸ τῶν Περσῶν διὰ τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἱπποτικὴν ἀνδρείαν καὶ τὸ βασιλικὸν αὐτοῦ ἦθος. Ἐνδεχόμενον ὅτι, ἂν οἱ καιροὶ ἦσαν ἥσυχοι, θὰ ἦτο βασιλεὺς, ὅποιον σπανίως εἶδον οἱ θρόνοι

τῆς Ἀσίας· ἀλλ' ἂν οὐ κατελήφθη ὑπὸ τοῦ ρεύματος τῶν γεγονότων, εἰς ὃ μόνον Καμβύσης τις ἢ Ὀχρος θὰ ἐδύνατο ἴσως ν' ἀντισταθῇ, ἔδωκε χεῖρα βοηθείας πρὸς σωτηρίαν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ κράτους καὶ εἰς ἀνάξια καὶ ἐγκληματικά βουλεύματα, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ πορισθῇ ἄλλο τι, εἰμὴ τὴν βαρεῖαν συνείδησιν, ὅτι δὲν ἦτο πλέον ἀναμάρτητος πρὸς ἐκείνον, κατὰ τοῦ ὁποίου μάτην ἐπάλαιε. Καθ' ὅσον δὲ ὁ κίνδυνος ἡῤῃξανε, κατὰ τοσοῦτον συνηύξανε καὶ ἡ σύγχυσις, ἡ ἀκαταστασία καὶ τὸ ἄδικον περὶ πάσας αὐτοῦ τὰς πράξεις καὶ ἐπιχειρήσεις. Ὅθεν τὸ σκότος τὸ περιβάλλον τὸ μέλλον τῆς περσικῆς βασιλείας καὶ τὸ δίκαιον αὐτῆς ἐγίνετο ὁσημέραι πυκνότερον· καὶ ἤδη αἱ μὲν πύλαι τῆς Ἀσίας εἶχον διαρράγῃ, αἱ δὲ πλούσιαι σατραπεῖαι τῆς παραθαλασσίας ἦσαν λεῖα τοῦ νικητοῦ, καὶ τὰ θεμέλια τῆς δυνάμεως τῶν Ἀχαιμενιδῶν εἶχον διασαλευθῇ. Καὶ ἴσως μὲν ὁ μέγας βασιλεὺς αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἕνεκα τοῦ ἡπίου αὐτοῦ χαρακτῆρος ἤθελεν εὐκόλως ἀνεχθῇ, ὅσας ἀπωλείας ἔπαθεν, καὶ ἔτι μεγαλυτέρας θυσίας ὑποστῇ χάριν τῆς εἰρήνης· ἀλλ' ἔμελλε νῦν ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἐφαίνετο προσηλωμένος μᾶλλον εἰς τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα ἢ εἰς τὸν θρόνον καὶ τὸ κράτος, νὰ αἰσθανθῇ τὸ μέγεθος τῆς ἰδίας αὐτοῦ συμφορᾶς διὰ τῆς ὑπερβολικῆς ὁδύνης, ἣν ἡ ψυχὴ του ἠσθάνθη.

Τοῦτο εἶνε τὸ θέμα, ὅπερ αἱ εἰρημέναι παραδόσεις ἀπεικονίζουσι διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων· καὶ εἰς τοῦτο ἐνδιατρίβουσιν, ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ μεγάλου βασιλέως Σισύγαμβις, τὰ τέκνα του καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Στάτειρα, ἡ καλλίστη τῶν γυναικῶν τῆς Ἀσίας, διπλασίως ἀγαπητὴ ὥς ἔχουσα τέκνον ἐν γαστρὶ, ἦσαν αἰχμάλωτοι τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὸ ἥμισυ τοῦ κράτους καὶ ἀναριθμήτους θησαυροὺς προσφέρει ὁ Δαρεῖος εἰς τὸν ἐχθρὸν πρὸς ἀπολύτρωσιν τῶν αἰχμαλώτων, ἀλλ' ὁ ἀγέρωχος πολέμιος ἀπαιτεῖ ὑποταγὴν ἢ νέον ἀγῶνα. Τότε ἔρχεται πρὸς τὸν Δαρεῖον ὁ εὐνοῦχος Τίρεως, θαλαμηπόλος τῆς αἰχμαλώτου βασιλίσσης, φυγὼν ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῶν πολεμίων, καὶ φέρει εἰς αὐτὸν τὴν θλιβεράν ἀγγελίαν ὅτι ἡ βασίλισσα ἀπέθανε κατὰ τὸν τοκετόν. Ὁ Δαρεῖος

τύπτει τὴν κεφαλὴν τοῦ θρηγῶν καὶ ὀδυρόμενος, διότι ἀπέθανεν ἡ Στάτειρα, καὶ διότι ἡ βασιλίσσα τῶν Περσῶν ἐδέησε νὰ στερηθῇ καὶ τῶν ἐπικηδείων τιμῶν. 'Αλλ' ὁ εὐνοῦχος τὸν παρηγορεῖ λέγων, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων, οὔτε ζώσης οὔτε θανούσης αὐτῆς, ἐλησμόνησεν ὅτι εἶνε βασιλέως σύζυγος· ὅτι ἀπένεμε μέχρι τῆς σήμερον καὶ εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τὴν μητέρα καὶ εἰς τὰ τέκνα τὰς ὑψίστας τιμὰς· ὅτι διέταξε νὰ θάψωσι τὸν νεκρὸν τῆς βασιλίσσης μετὰ πάσης πολυτελείας καὶ κατὰ τὰ περσικὰ νόμιμα· καὶ ὅτι μετὰ δακρύων ἐτίμησε τὴν μνήμην αὐτῆς. Ἐκπληκτος ὁ Δαρείος ἐρωτᾷ, ἂν διετέλεσεν ἀγνή καὶ πιστή, καὶ ἂν ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ ὑποταχθῇ ἄκουσα εἰς τὴν θέλησίν του. Τότε ὁ πιστὸς εὐνοῦχος προσπίπτει εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ τὸν ἐξορκίζει νὰ μὴ κατασχύνῃ τὴν μνήμην τῆς εὐγενοῦς αὐτοῦ δεσποίνης, καὶ νὰ μὴ ἀποστερῇ ἑαυτὸν ἐν τῇ ἀπεράντῳ συμφορᾷ τῆς τελευταίας παραμυθίας, ὅτι ἐνίκηθη ὑπὸ πολεμίῳ, ὅστις φαίνεται ὅτι εἶνε «κρείττων ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν»· βεβαιώνει δὲ διὰ φρικωδῶν ὅρκων, ὅτι ἡ Στάτειρα ἀπέθανε πιστή καὶ ἀγνή, καὶ ὅτι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ σωφροσύνη εἶνε τοσοῦτον μεγάλη, ὅσον καὶ ἡ εὐτολμία του. Ὁ δὲ Δαρείος ἀνατείνας τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐπευχέθη ὡς ἑξῆς: «Θεοὶ γενέθλιοι καὶ βασιλῆιοι, μάλιστα μὲν ἐμοὶ διδοίητε τὴν Περσῶν τύχην εἰς ὀρθὴν αὐθις σταθεῖσαν, ἐφ' οἷς ἐδεξάμην ἀγαθοῖς, ἀπολιπεῖν, ἵνα κρατήσας ἀμείψωμαι τὰς Ἀλεξάνδρου χάριτας, ὧν εἰς τὰ φίλτατα πταίσας ἔτυχον. Εἰ δ' ἄρα τις οὗτος εἰμαρτὸς ἥκει χρόνος, ὅφειλόμενος νεμέσει καὶ μεταβολῇ, παύσασθαι τὰ Περσῶν, μηδεὶς ἄλλος ἀνθρώπων καθίσσειεν εἰς τὸν Κύρου θρόνον, πλὴν Ἀλεξάνδρου»¹.

¹) Τοιαύτη εἶνε ἡ διήγησις παρὰ **Πλουτάρχῳ** ('Αλεξ. Α' καὶ Περὶ τῆς Ἀλεξ. τύχης Β', 6). μᾶλλον δὲ περιεκοσμημένη ἢ παρὰ τῷ **Κουρτίῳ** (IV, 10, 34). Ὅτι δὲ καὶ ὁ **Διόδωρος** ἀνέγνωσεν αὐτήν, ἐξάγεται ἐκ τοῦ χωρίου, ὅπου γίνεται μνεία τοῦ θανάτου τῆς βασιλίσσης (ΙΖ', 54) ὀλίγον πρὸ τῆς ἐν Γαυγαμήλοις μάχης· διότι καὶ ὁ Κούρτιος ἐκεῖ μεταφέρει τὴν διήγησιν. Θὰ ἐξεπῆγασε βεβαίως ἐκ τοῦ Καλλισθένους, περικοσμηθεῖσα πλείοτερον ὑπὸ τοῦ Κλειτάρχου. Καὶ ὁ **Ἀρρίανος** (Δ', 20, 1) μνημονεύει αὐτήν, ὡς φαί-

Ἡ πρόσκλησις τοῦ μεγάλου βασιλέως πρὸς ἐπιστρατεῖαν εἵχεν ἤδη ἀποσταλῇ εἰς πάσας τὰς σατραπείας τοῦ κράτους, τοῦ ὁποίου αἱ χώραι αἱ περιελθοῦσαι εἰς τὰς χεῖρας τῶν πολεμίων ἦσαν μὲν εὐρεῖται, ἀλλὰ σχετικῶς πρὸς τὸ ὅλον οὐχὶ λόγου ἄξια. Ὀλόκληρον τὸ Ἰράν καὶ ἡ Ἀριανή, ἅπαντα δὲ ἡ χώρα τῶν πηγῶν τοῦ Εὐφράτου ἦσαν ἀκόμη ἀνέπαφοι· τὰ μαχιμώτατα καὶ πιστότατα ἔθνη τῆς Ἀσίας περιέμενον μόνον τὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως, ἵνα κινηθῶσι. Ποίαν σημασίαν εἶχεν ἡ Αἴγυπτος, ἡ Συρία καὶ ἡ Μικρὰ Ἀσία, παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς ἀπεράντους ἐκτάσεις ἀπὸ τοῦ Ταύρου μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου μέχρι τοῦ Ἰαζάρτου; Τί ἦτο δὲ ἡ ἀπώλεια τῶν παραθαλασσίων λαῶν, τῶν αἰείποτε ἀκροσφαλῶν, παραβαλλομένη πρὸς τοὺς πιστοὺς Μήδους καὶ Πέρσας, πρὸς τὰ ἵππικὰ στίφη τῆς Βακτριανῆς πεδιάδος καὶ τὰ ἄλκιμα ἔθνη τῶν Κασπίων καὶ Κουρδικῶν ὀρέων; Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ πρώτου Δαρείου αἱ νῦν ἀπολεσθεῖσαι παραθαλάσσιαι χώραι καὶ οἱ ὑπ' αὐτῶν προκληθέντες ἀγῶνες περὶ τῆς θαλασσοκρατίας δὲν ὑπῆρξαν σχεδὸν τὰ μόνα πράγματα τὰ ἐμβαλόντα εἰς κίνδυνον καὶ ὄλεθρον τὸ κράτος τοῦ Κύρου καὶ περιπλέξαντα τοὺς Πέρσας πρὸς ἰδίαν αὐτῶν καταστροφὴν εἰς τὰς ἀδιαλείπτους ἔριδας τῶν Ἑλλήνων; Ἀλλὰ τώρα ὁ σκοπὸς ἦτο νὰ σώσῃσι τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀνατολῆς, νὰ ὑπερασπίσῃσι τὴν ὑψηλὴν ἀκρόπολιν Ἰράν, τὴν δεσπόζουσαν τῆς Ἀσίας, τώρα ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλέων ἐκάλει τοὺς εὐγενεῖς τοῦ γένους του, τοὺς ἐκγόνους τῶν ἐπτὰ ἡγεμόνων καὶ τοὺς πιστοὺς σατράπας, ἡγούμενοι τῶν λαῶν αὐτῶν νὰ πολεμήσωσιν ὑπὲρ τῆς δόξης καὶ τοῦ κράτους τῆς Περσίας· εἰς τούτων τὰς χεῖρας ἐναπέθετε τὴν τύχην του· οὐχὶ πλέον Ἕλληνες μισθοφόροι οὐδὲ Ἕλληνες στρατηγοὶ καὶ Μακεδόνες φυγάδες ἐμελ-

νεται ἐκ τῆς φράσεως αὐτοῦ «ὁ λόγος κατέχει», ὅχι κατὰ τὸν Πτολεμαῖον καὶ Ἀριστόβουλον· καὶ περὶ μὲν τῆς ἐγκυ·σύννης καὶ τοῦ θανάτου τῆς Στατεΐρας οὐδὲν γινώσκει· ὁ δὲ εὐνοῦχος ἐδραπέτευσεν «ὀλίγον χρόνον» μετὰ τὴν ἐν Ἰσῶ μάχην. Μόνον δὲ πρὸς ταύτην τὴν εἰδησιν θὰ ἔδυνάτο νὰ συμβιδασθῇ ὁ ἐκ τοῦ τοκετοῦ θάνατος αὐτῆς, ὅστις, ὅπως εἰσάγεται ὑπὸ τῆς ῥητορικῶς κεκοσμημένης ἀφηγήσεως, ἐμπαίζει πᾶν χρονολογικὸν ἐνδεχόμενον.

λον νὰ ἐξεγείρωσι τὴν ζηλοτυπίαν καὶ τὴν δυσπιστίαν τῶν ὁμογε-
νῶν του — αἱ δὲ ὀλίγαι χιλιάδες τῶν ξένων τῶν ἐκ τῆς 'Ισσοῦ
μετ' αὐτοῦ φυγόντων ἦσαν ἡνωμένοι μετὰ τῶν τέκνων τῆς 'Ασίας
ὑπὸ τῆς κοινῆς ἀτυχίας — ἀλλὰ γνήσιος ἀσιατικὸς στρατὸς ἔμελλε
ν' ἀντεπεξέλθῃ εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν στρατὸν πρὸ τῶν ὀρεινῶν προ-
πυργίων τοῦ 'Ιράν.

Ἡ πεδιάς τῆς Βαβυλῶνος ὠρίσθη ὡς τόπος συναθροίσεως τῆς
μεγάλης στρατιᾶς. Ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης 'Ασίας ὁ Βῆσσος, ὁ σα-
τράπης τῆς Βακτριανῆς, προσήγαγε τοὺς Βακτρίους τοὺς πρὸς
βορρᾶν γείτονας αὐτῶν Σογδιανούς καὶ τὰ μάχιμα ἰνδικὰ ἔθνη τὰ
ἐκ τῶν ὀρέων τοῦ ἰνδικοῦ Καυκάσου· μετ' αὐτοῦ προσῆλθον ὑπὸ
τὸν Μαυάκην τὰ ἐκ τῆς ἀσιατικῆς Σκυθίας (Τουρκεστάν) ἱππικὰ
γένη τῶν Σακῶν καὶ οἱ Δᾶοι ἐκ τῶν στεπεπῶν τῶν περὶ τὴν λίμνην
'Αράλ. Τὰ ἔθνη τῆς 'Αραχωσίας καὶ Δραγγιανῆς ὡς καὶ οἱ 'Ινδοὶ
κάτοικοι τῶν ὀρέων Παραβέτι ἦσαν ὑπὸ τὸν σατράπην Βαρσαέντην,
καὶ οἱ πρὸς δυσμᾶς γείτονες αὐτῶν ἐκ τῆς 'Αρείας ὑπὸ τὸν σατράπην
Σατιβαρζάνην, καὶ τὰ παρθικά¹, ὑρκανικά καὶ ταπουρικά στίφη
τῶν ἱππέων ἐκ τῆς Κορασσάν, τῆς ῥομφαίας ταύτης τοῦ 'Ιράν,
ὑπὸ τὸν Φραταφέρνην καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ. Μετὰ τούτους ἤρχοντο
οἱ Μῆδοι οἱ ἄλλοτε ἄρχοντες τῆς 'Ασίας, ὧν ὁ σατράπης 'Ατρο-
πάτης ἡγεῖτο καὶ τῶν Καδουσίων καὶ Σακασηνῶν καὶ 'Αλθανῶν
ἐκ τῶν κοιλάδων τοῦ Κύρου, τοῦ 'Αράξου καὶ τῶν περὶ τὴν Οὐρ-
μίαν λίμνην. Νοτιόθεν δὲ ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τοῦ Περσικοῦ κόλπου
προσῆλθον τὰ ἔθνη τῆς Γεδρωσίας καὶ Καρμανίας ὑπὸ τὸν 'Οκον-
τοδάτην καὶ 'Αριοβαρζάνην τὸν υἱὸν τοῦ 'Αρταδάζου, καὶ οἱ Πέρ-
σαι ὑπὸ τὸν 'Ορξίνην, τὸν ἐκ τοῦ γένους τῶν ἐπτὰ ἡγεμόνων. Τοὺς
δὲ Σουσιανούς καὶ Οὐξίους ἡγεν ὁ 'Οξάθρης ὁ υἱὸς τοῦ σατράπου
τῆς Σουσιανῆς Αδουλίτου. Τοῦ δὲ πλήθους τῶν Βαβυλωνίων ἡγεῖτο
ὁ Βουπάλης, καὶ τῶν 'Αρμενίων ὁ 'Ορόντης καὶ Μιθραύστης. Οἱ
δὲ Σύριοι οἱ ἐντεῦθεν καὶ πέραν τῶν ποταμῶν ἀρχηγὸν εἶχον τὸν

¹ [Οὕτως ἔπρεπε νὰ διορθώσωμεν ἐκ τοῦ 'Αἰῶνος (Γ', 8, 4), γράφοντος Παρθου-
αίου, ἀντὶ τοῦ ἐν τε τῇ πρωτοτύπῳ καὶ τῇ γαλλικῇ μεταφράσει περσικά. Σ. Μ.].

Μαζαῖον· καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Καππαδοκίας, ἥς τὰ δυτικὰ μέρη ἤγγισεν ὁ μακεδονικὸς στρατός, ἦλθον ἵππεῖς ὑπὸ τὸν δυνάστην αὐτῶν Ἀριαράθην ¹.

Οὕτω κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 331 ὁ στρατὸς τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν συνηθροίσθη ἐν Βαβυλῶνι, περὶ τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας ἵππων καὶ πολλὰς ἑκατοντάδας χιλιάδων ἀνθρώπων, ἔτι δὲ διακόσια ὄρεπανηφόρα ἄρματα καὶ δεκαπέντε ἐλέφαντες, κομισθέντες ἐκ τοῦ Ἰνδοῦ. Λέγεται δέ, ὅτι παρὰ τὸ σύνθηρες αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἔλαβε πρόνοιαν περὶ τοῦ ὅπλισμοῦ ταύτης τῆς στρατιᾶς καὶ μάλιστα τῶν ἱππέων ². Πρὸ πάντων ἐπάναγκες ἦτο νὰ εὕρεθῃ πολεμικόν τι σχέδιον, καθ' ὃ ὁ στρατὸς τῶν Περσῶν θὰ ἐδύνατο νὰ ἐνεργήσῃ μεθ' ὅλου τοῦ βάρους τῶν πολλῶν πληθυσμῶν καὶ μετὰ πάσης τῆς ὁρμῆς τοῦ ἀπειροπληθοῦς ἱππικοῦ.

Δύω ποταμοί, ὁ Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρις, διαρρέουσι διαγωνίως διευθυνόμενοι τὸ συριακὸν βαθύπεδον τὸ ἐκτεινόμενον μέχρι τῆς ὑπωρείας τῶν Ἰρανικῶν ὀρέων· διαβαίνουνσι δὲ αὐτοὺς αἱ ὁδοὶ αἱ ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Μεσογείου θαλάσσης εἰς τὴν ἄνω Ἀσίαν. Ἦτο λοιπὸν πρόχειρος ἡ σκέψις ν' ἀντεπεξέλθωσι κατὰ τῶν πολεμίων παρὰ τὰς διαβάσεις τούτων τῶν ποταμῶν· τὸ φρόνιμον ἦτο νὰ παραταχθῇ ἡ κυρία δύναμις τοῦ μεγάλου βασιλέως ὀπισθεν τοῦ Τίγριδος, τὸ μὲν διότι οὗτος εἶνε δυσβατώτερος, τὸ δὲ διότι ἡττώμενος ὁ Πέρσης παρὰ τὸν Εὐφράτην, θὰ ἐξωθεῖτο πρὸς τὴν Ἀρμενίαν, ἡ δὲ Βαβυλῶν καὶ αἱ μεγάλαι ὁδοὶ αἱ πρὸς τὴν Περσίαν καὶ Μηδίαν θὰ ἐγκατελιμπάνοντο, τοῦναντίον δὲ παρατασσόμενος ὀπισθεν τοῦ Τίγριδος, ἐπροστάτευε τὴν Βαβυλῶνα, καὶ ἂν μὲν ἐνίκα, θὰ ἐδύνατο νὰ καταδιώκῃ τὸν ἐχθρὸν ἀνὰ τὰς εὐρείας ἐρήμους πεδιάδας τῆς Μεσοποταμίας, ἐὰν δὲ ἡττᾶτο, θὰ εἶχεν ἀνοικτὴν τὴν ὑποχώρησιν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς σατραπείας. Ἄλλ' ὁ Δαρεῖος ἠρέσθη νὰ προαποστείλῃ εἰς τὸν Εὐφράτην χιλιάδας τινὰς

¹) Ἀῤῥιανοῦ Γ', 8, 1.

²) Κουρτίου IV, 9, 4. Ἡ δύναμις τοῦ περσικοῦ στρατοῦ κατὰ τὸν Ἀῤῥιανὸν Γ', 8, 6.

ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Μαζαῖον πρὸς ἐπιτήρησιν τῆς διαβάσεως τοῦ ποταμοῦ, αὐτὸς δὲ ὁρμώμενος ἐκ Βαβυλῶνος ἐπορεύθη εἰς τὰ περίχωρα τῶν Ἀρβήλων, σπουδαίας πόλεως ἐπὶ τῆς μεγάλης στρατιωτικῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πέραν τοῦ Λύκου ποταμοῦ εἰς τὴν μεγάλην πεδιάδα τῆς Νινευί, ἥτις πρὸς δυσμὰς μὲν ἐκτείνεται μέχρι τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ὁρμητικοῦ Τίγριδος, πρὸς βορρᾶν δὲ μέχρι τῶν ἀντηρίδων τοῦ Ζαγρίου ὅρους.

Ἐκεῖ θὰ ἐσχόπει, ἅμα πλησιάσαντος τοῦ Ἀλεξάνδρου, νὰ προβῇ εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ καὶ νὰ κωλύσῃ τὴν διάβασιν.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος μετὰ πασῶν τῶν δυνάμεων, ὅσας ἡδυνήθη νὰ συναθροίσῃ, ἦτο ἔτοιμος ν' ἀγωνισθῇ ὑπὲρ τοῦ ἀνατολικοῦ ἡμίσεως τοῦ κράτους κατὰ τὰ πρόθυρα αὐτοῦ, ἐν τῇ ἀπωτάτῃ δύσει κατετροπῶνοντο τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς περσικῆς δυνάμεως.

Τί δὲν θὰ ἐδύνατο νὰ διαπράξῃ ὁ περσικὸς στόλος ἐν τῇ ἑλληνικῇ θαλάσῃ, ἂν ἐνήργει ἐν καιρῷ εὐθέτῳ καὶ κατὰ τὸν προσήκοντα τρόπον, καὶ ἂν ὑπεστήριζε παντὶ σθένει τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀγίδος προκληθεῖσαν κίνησιν ἐν Πελοποννήσῳ! Ἀλλ' ἐκεῖνος ὀκνῶν, ἄνευ σχεδίου καὶ ἀποφάσεως, κατὰ τὸ θέρος τοῦ 333 ἀντιπαρῆλθε τὸν καιρὸν κρίσιμου τινὸς ἐπιθέσεως· καὶ ὁμῶς, καίτοι μειωθεὶς διὰ τῆς ἀποστολῆς πολλῶν πλοίων πρὸς μεταγωγὴν τῶν μισθοφόρων εἰς τὴν Τρίπολιν, παρέμεινε καὶ μετὰ τὴν ἐν Ἰσσοῦ μάχην, καὶ ἐν ᾧ ἤδη τὰ φοινικικὰ παράλια ἡπειλοῦντο ὑπὸ τῶν πολεμίων, παρέμεινεν, ἐν τοῖς δυτικοῖς ἐκείνοις ναυστάθμοις, ὅπερ μόνον πρὸς ἐπίθεσιν εἶχε νόημα, ἀντὶ νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν Φοινίκην, ὅπως ὑποστηρίξῃ τὴν ἀντίστασιν τῆς Τύρου, καὶ συγκρατήσῃ τὰς ἀκροσφαλεῖς μοίρας τοῦ στόλου. Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἔαρος τοῦ 332, αἱ μὲν φοινικικαὶ νῆες καὶ αἱ τῶν Κυπρίων ἀπέπλευσαν οἴκαδε, ὁ δὲ Φαρνάβαζος καὶ Αὐτοφραδάτης παρέμειναν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει μετὰ τοῦ ἐπιλοῖπου στρατοῦ, τοσοῦτον ἤδη ὀλιγοστεύσαντος κατὰ τὴν δύναμιν, ὥστε μόλις καὶ μετὰ βίας ἐδύνατο νὰ διατηρηθῶσι καὶ μόνον διὰ τῆς βοηθείας τῶν τυ-

ράννων τῶν ὑπ' αὐτῶν εὐνοηθέντων ἢ ἐγκατασταθέντων εἰς τὴν κατοχὴν τῆς Τενέδου, Λέσβου, Χίου καὶ Κῶ¹⁾. Στερηθέντες δὲ ὑπὸ τῆς συνέσεως καὶ τῆς εὐσταθείας τοῦ Ἀντιπάτρου πάσης ῥοπῆς ἐπὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, εἶχον ἔτι ἄμεσον σχέσιν μόνον μετὰ τοῦ βασιλέως Ἀγίδος. Ἀλλ' ἡ κίνησις, ἣν οὗτος, συνεννοούμενος μετ' αὐτῶν, ἤλπισεν ὅτι θὰ ἐξεγείρῃ ἐν Πελοποννήσῳ, διαλυθέντος κατὰ μικρὸν τοῦ ναυτικοῦ, ὡσαύτως κατεστάλη, μόνον δὲ τὴν Κρήτην κατεῖχε διὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ὁ μακεδονικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἡγέλοχον καὶ Ἀμφοτερόν ἀνέπτυξε κατὰ τὸ ἔτος 332 τόσον σπουδαίαν ὑπεροχὴν ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ὕδασι, ὥστε πρῶτοι οἱ Τενέδιοι, οἵτινες κατ' ἀνάγκην μόνον εἶχον ἀνταλλάξῃ τὴν μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου συμμαχίαν ἀντὶ τοῦ περσικοῦ ζυγοῦ, ἤνοιξαν εἰς τοὺς Μακεδόνας τὸν λιμένα καὶ ἀνεκήρυξαν ἐκ νέου τὴν προτέραν συμμαχίαν. Τὸ δὲ παράδειγμα αὐτῶν ἠκολούθησαν οἱ Χίοι, οἵτινες, ἅμα ἐπιφανέντος τοῦ μακεδονικοῦ στόλου εἰς τὰ παράλια αὐτῶν, ἐπαναστάτησαντες κατὰ τῶν τυράννων καὶ τῆς περσικῆς φρουρᾶς, ἤνοιξαν τὰς πύλας. Ὁ Πέρσης ναύαρχος Φαρνάβαζος, ὅστις τότε εὐρίσκετο μετὰ δεκαπέντε τριήρων ἐν τῷ λιμένι τῆς Χίου, καθὼς καὶ οἱ τύραννοι τῆς νήσου περιῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Μακεδόνων. Ὅτε δὲ ὁ Ἀριστόνικος ὁ τύραννος τῆς ἐν Λέσβῳ Μηθύμνης προσέπλευσε διὰ νυκτὸς μετὰ τινων καταδρομικῶν πρὸ τοῦ λιμένος, ὃν ἐνόμιζεν ἔτι κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Περσῶν, καὶ ἐζήτησε νὰ εἰσπλεύσῃ, ἡ μακεδονικὴ φρουρὰ τοῦ λιμένος ἐπέτρεψε μὲν τὸν εἰσπλῦν, ἀλλ' ἔπειτα κατέσφαξε τὰ πληρώματα τῶν τριήρων, καὶ ἀπήγαγεν αὐτὸν αἰχμάλωτον εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Οὕτως αἰεὶ μᾶλλον κατέπιπτεν ἡ πίστις καὶ ἡ φατρία τῶν Περσῶν,

¹⁾ Ὁ Κούρτιος (IV, 5, 13) λέγει περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, κατὰ φθινόπωρον τοῦ 332 praetores quoque ipsius, egregii duces pleraque invaserant, Calas Paphlagouiam, Antigonus Lycaoniam, Balacrus Hydarne Darii praetore superato Miletum (οἱ κώδ. II duos militum). Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς (IV, 1, 37) λέγει ὅτι ἡ Μίλητος προηγουμένως εἶχεν ἀργυρολογηθῆ ὑπὸ τοῦ Φαρναδάζου.

ἐπειδὴ καὶ ἡ Ρόδος εἶχε πέμψη δέκα τριήρεις εἰς τὸν μακεδονικὸν στόλον, νῦν δὲ καὶ οἱ Κῶοι ἀπесπάσθησαν ἀπὸ τῶν Περσῶν. Καὶ ὁ μὲν Ἀμφοτερὸς μετὰ ἐξήκοντα νηῶν ἀπέπλευσεν ἐκεῖσε, ὁ δὲ Ἡγέλογος μετὰ τοῦ λοιποῦ στόλου ἐτράπη πρὸς τὴν Λέσβον, ἥτις μόνη ἔτι κατείχετο ἐν ὑποταγῇ ὑπὸ τῶν τυράννων καὶ τῶν περσικῶν φρουρῶν. Ἐκεῖ εὗρέθη ὁ Χάρης, τοῦ ὁποῦ ἡ κατὰ τῆς Μηθύμνης ἀπόπειρα πρὸ ἐνὸς ἔτους εἶχεν ἀποτύχη, μετὰ δισχίλιων μισθοφόρων, καταλαβὼν δὲ τὴν Μιτυλήνην, ἤρχισε νὰ προσποιῇται τὸν κύριον ἐν ὀνόματι τοῦ Δαρείου. Ἀλλ' ὁ παλαιὸς πολεμιστὴς τῶν Ἀθηναίων, μὴ διανοούμενος νὰ τολμήσῃ μέγαν ἀγῶνα, ἐσυνηκολόγησεν ἐπὶ ἐλευθέρα ἐξόδῳ, καὶ ἀπέπλευσε μετὰ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀττικὴν νῆσον Ἴμβρον, εἶτα δὲ εἰς τὸ Ταίναρον, τὴν μεγάλην μισθοφορικὴν ἀγοράν¹. Ἡ παράδοσις τῆς Μυτιλήνης ἐνέβαλε θάρρος καὶ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις τῆς νήσου, ὅπως ἐλευθερωθῶσι, καὶ παραδώσαντες τοὺς τυράννους τῶν, ἀνέλαβον τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Ἡγέλογος ἀπέπλευσε πρὸς νότον εἰς τὴν Κῶν, ἥτις κατείχετο ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἀμφοτεροῦ. Ἡ Κρήτη μόνον ἦτο ὑποχείριος τῶν Λακεδαιμονίων· ὅθεν ὁ Ἀμφοτερὸς ἀνέλαβε νὰ τὴν ὑποτάξῃ καὶ ἀπέπλευσεν ἐκεῖσε μετὰ μέρους τοῦ στόλου², τὸ δὲ ἄλλο παραλαβὼν ὁ Ἡγέλογος ἀπῆλθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἵνα κομίσῃ αὐτὸς τὴν ἀγγελίαν περὶ τῆς ἐκβάσεως τοῦ ἀγῶνος κατὰ τοῦ περσικοῦ ναυτικοῦ, παραδῶσῃ δὲ ἐν τῷ ἅμα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους πάντας, πλὴν τοῦ Φαρναβάζου, ὅστις ἐν τῇ νήσῳ Κῶ εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ

¹ Κουρτίου IV, 5. 20 Mitylenen, quam Chares Atheniensis nuper occupatam duorum milium Persarum praesidio tenebat... urbe tradita pactus ut incolumi abire licerat Imbrum petit. Πρὸλ. Ἀῤῥετιανοῦ I', 2, 6. Ὅτι δὲ κατόπιν ἀπῆλθεν εἰς τὸ Ταίναρον, λέγεται ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (Β. Δέκ. Πητόρ. Ὑπερ. §. 3).

² Περὶ τῆς εἰς τὴν Κρήτην ἀποστολῆς μόνος ὁ Κουρτίος (IV, 8 15) λέγει ad liberandam Cretam, καὶ δὴ ὡς ἐὰν συνέβῃ μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἀναχώρησιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος ἐκ τῆς Τύρου πέμπει ἄλλην διαταγὴν (Ἀῤῥετιανοῦ I', 6, 3) καὶ ὁ Ἡγέλογος εἶχε τὴν ἀνωτέραν ἀρχηγίαν τοῦ στόλου (Ἀῤῥετιανοῦ I', 2, 6), φαίνεται ὅτι τὸν Ἀμφοτερόν ἐπεμφαν εἰς τὴν Κρήτην, πρὶν πορευθῇ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν (τελευτῶντος τοῦ φθινοπώρου τοῦ 332).

δραπετεύσῃ. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος διέταξε τοὺς μὲν ἄλλους τυράν-
νους νὰ πέμψωσιν εἰς τὰς ὑπ' αὐτῶν καταδουλωθείσας κοινότη-
τας, ὅπως δικασθῶσιν· ὅσοι δὲ εἶχον προδώσῃ τὴν νῆσον Χίον εἰς
τὸν Μέμνονα ἀπήχθησαν ὑπὸ ἰσχυρὰν συνοδείαν εἰς τὴν νῆσον τοῦ
Νείλου Ἐλεφαντίνην, τὸ νοτιώτατον ὄριον τοῦ κράτους εἰς ἐλεει-
νὴν ἐξορίαν¹.

Τοιοιτοτρόπως, τελευτῶντος τοῦ ἔτους 332, ἠφάνισθη τὸ τε-
λευταῖον λείψανον τοῦ περσικοῦ ναυτικοῦ, ὅπερ θὰ ἐδύνατο ν'
ἀπειλῇ τὸν μακεδονικὸν στρατὸν κατὰ τὰ νῶτα, καὶ νὰ κωλύσῃ
τὰς κινήσεις αὐτοῦ. Ἡ σειρὰ τῶν ὁρμητηρίων τῶν ἀπὸ τοῦ θρα-
κικοῦ Βοσπόρου διὰ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ Συρίας
μέχρι τῆς νεοκτίστου Ἀλεξανδρείας ἐκτεινομένων ἐχρησίμευε
πρὸς τε τὴν παντελῇ ἡσυχίαν τῶν ὑποτεταγμένων χωρῶν καὶ ὡς
εὐρεῖα βάσις τῶν περαιτέρων ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολεμικῶν ἐπιχειρή-
σεων. Ἀλλ' ἡ νέα ἐκστρατεία ἔμελλε ν' ἀγάγῃ εἰς παντάπασιν νέον
καὶ ξένον κόσμον καὶ εἰς τὸ μέσον λαῶν, εἰς οὓς τὰ ἐλληνικὰ ἦθη
ἐφαίνοντο ἀλλότρια, ἢ ἐλευθεριάζουσα σχέσις τῶν Μακεδόνων
πρὸς τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν ἦτο ἀκατανόητος, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐνομί-
ζετο ὡς ὑπερτέρας τινὸς φύσεως ὄν. Πῶς ἦτο δυνατόν ν' ἀγνοῇ
ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτι οἱ λαοί, οὓς διενοεῖτο νὰ συνενώσῃ εἰς ἓν κρά-
τος, ὧφειλον πρὸ πάντων ἐν αὐτῷ νὰ εὕρωσι καὶ ἀναγνωρί-
σωσι τὴν ἐνότητά των; Ἐὰν δὲ ἡ ἱερὰ ἀσπίς τοῦ Ἰλίου ἐχα-
κτῆρίζεν αὐτὸν ὡς Ἑλληνα ἥρωα, ἂν οἱ λαοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας
τὸν λύσαντα τὸν Γόρδιον δεσμὸν ἀνεγνώρισαν ὡς τὸν ἐκ θεοῦ προ-
ωρισμένον νικητὴν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ἂν ἡ ἐν Τύρῳ θυσία
εἰς τὸν Ἡρακλέα καὶ ἡ ἐν Μέμφιδι τελετὴ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Φθᾶ
συνδιήλλαξαν τὸν ξένον νικητὴν πρὸς τοὺς ἡττηθέντας λαοὺς καὶ
τὰ ἱερώτατα αὐτῶν νόμιμα, τώρα ἔπρεπε νὰ συνοδεύσῃ αὐτὸν
εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀνατολῆς μυστικώτερα τις καθιέρωσις καὶ

¹) Ἀρξέτιανον Γ', 2. Κουρτίου IV, 5 καὶ 8. Τὴν δίκην κατὰ τοῦ πονηροῦ Ἀγω-
νίππου ἐν Ἐρέσῳ μαρτυρεῖ ἡ προμνημονευθεῖσα ἐπιγραφή παρὰ Conze Reise auf der
Insel Lesbos σ. 36 [Ἐξεδόθη ἀκριβέστερον ἐν τῷ B' τόμῳ σ. 739 Σ. Μ.].

ὕψηλοτέρα ἐπαγγελία, καθ' ἣν οἱ λαοὶ θὰ ἐδύναντο ν' ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν ὡς τὸν ἐκλεκτὸν βασιλέα τῶν βασιλέων καὶ ἄρχοντα ἀπ' Ἀνατολῶν μέχρι Δυσμῶν.

Ἐν μέσῳ τῆς εὐρείας ἐρήμου τῆς Λιβύης, κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς ὁποίας ἴσταντο τὸ κολοσσιαῖον καὶ ὑπὸ τοῦ χρόνου παρεφθαρμένον ἄγαλμα τῆς φρουρούσης Σφιγγὸς καὶ αἱ κατὰ τὸ ἥμισυ ἀμμόχωστοι πυραμίδες τοῦ Φαραώ, τῆς μοναχικῆς ἐκείνης καὶ νενεκρωμένης ἐρήμου, τῆς ἐκτεινομένης ἀπὸ τῆς παρυφῆς τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου πρὸς δυσμὰς εἰς ἀπέραντον ἀπόστασιν, ὅπου φλογερὸς μεσημβρινὸς ἄνεμος ἐξεγείρων τὴν εὐκίνητον ἄμμον ἀφανίζει τὸ ἐπίπονον ἔχνος τῆς καμῆλου, κεῖται ὡς ἐν μέσῳ θαλάσσης χλοερὰ νῆσος ὑπὸ ὕψηλῶν φοινίκων σκιαζομένη, ὑπὸ πηγῶν καὶ ῥυάκων καὶ τῆς οὐρανίας δρόσου διαβρεχομένη, τὸ τελευταῖον καταφύγιον τῆς ζωῆς ἀπὸ τῆς περὶ αὐτὴν θνησκούσης φύσεως καὶ τὸ τελευταῖον ἀναπαυτήριον τοῦ ὁδοιπόρου τῆς ἐρήμου. Ὑπὸ τοὺς φοίνικας τῆς δάσεως ταύτης ἀνορθοῦται ὁ ναὸς τοῦ μυστηριώδους θεοῦ, ὅστις ποτὲ κατῆλθεν ἐπὶ ἱεροῦ ἀκατίου ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Αἰθιόπων εἰς τὰς ἑκατομπίλους Θήβας, ἐκ δὲ τῶν Θηβῶν διῆλθε τὴν ἔρημον, ἵνα ἡσυχάσῃ ἐν τῇ δάσει, καὶ φανερωθῇ ὑπὸ μυστηριώδη μορφῇ εἰς τὸν ἀναζητοῦντα αὐτὸν υἱόν. Εὐσεβεὺς γένος ἱερέων κατῴκει περὶ τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ μακρὰν τοῦ κόσμου ἐν ἱερᾷ μοναξίᾳ, αἰσθανόμενον τὴν παρουσίαν τοῦ Διὸς Ἀμμωνος, τοῦ θεοῦ τῆς ζωῆς· διῆγον δὲ τὸν βίον αὐτῶν λατρεύοντες τὸν θεὸν καὶ ἀνακοινοῦντες τοὺς χρησμούς αὐτοῦ, οὓς πανταχόθεν ἐπεζήτουν οἱ λαοί, πέμποντες θεωροὺς καὶ δῶρα. Πρὸς τοῦτον τὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ ναὸν ἀπεφάσισεν ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων νὰ πορευθῇ, ἵνα ἐρωτήσῃ τὸν μέγαν θεὸν περὶ μεγάλων πραγμάτων.

Ἀλλὰ τί ἤθελε νὰ ἐρωτήσῃ ; Οἱ μετ' αὐτοῦ Μακεδόνες διηγοῦντο πρὸς ἀλλήλους παράδοξα πράγματα τῶν παλαιότερων χρόνων· αἱ διηγήσεις αὗται, ὑπὸ ὀλίγων πιστευόμεναι, ὑπὸ πολλῶν δὲ καταγλώμεναι καὶ εἰς πάντας γνωσταί, ἐξηγέρθησαν τότε πάλιν ὑπὸ ταύτης τῆς ἐκδρομῆς. Τότε ἀνεμνήσθησαν τὰ νυκτε-

ρινὰ ὄργια τὰ ὑπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος ἀνὰ τὰ ὄρη τῆς πατρίδος τε-
λούμενα, ὠμίλουν περὶ τῶν μαγγανειῶν αὐτῆς, ἔνεκα τῶν ὁποίων
ὁ βασιλεὺς Φίλιππος τὴν ἀπέπεμψε¹, λέγοντες, ὅτι ποτὲ κατα-
σκοπεύων ἐν τῷ κοιτῶνι εἶδεν αὐτὴν ἔχουσαν δράκοντα ἐν τῷ
κόλπῳ, ἔμπιστοι δὲ ἄνδρες πεμφθέντες εἰς τοὺς Δελφούς, ἀπεκό-
μισαν τοῦ θεοῦ τὸν χρησμὸν « Ἀμμωνι θύειν καὶ σέβεσθαι μάλι-
στα τοῦτον τὸν θεόν ». Ἐνόμιζον δέ, ὅτι καὶ ὁ Ἡρακλῆς ὑπῆρξεν
υἱὸς θνητῆς μητρός, καὶ δισχυρίζοντο, ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς ἀνεκά-
λυψεν εἰς τὸν υἱὸν αὐτῆς ὀδεύοντα πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον² τὸ
μυστήριον τῆς γεννήσεως αὐτοῦ. Ἄλλοι δὲ διετείνοντο, ὅτι ὁ βα-
σιλεὺς ἤθελε νὰ συμβουλευθῇ τὸν θεὸν περὶ τῆς μελλούσης αὐτοῦ
ἐκστρατείας, καθὼς ἔπραξεν, ὡς γνωστόν, καὶ ὁ Ἡρακλῆς πορευό-
μενος κατὰ τοῦ γίγαντος Ἀνταίου, καὶ ὁ Περσεύς, πρὶν ἀποπλεύσῃ
κατὰ τῶν Γοργόνων. Ἀμφότεροι δὲ ἦσαν τοῦ βασιλέως πρόγονοι,
καὶ εὐχαρίστως ἐμιμεῖτο τὸ παράδειγμα αὐτῶν. Ἀλλὰ τί ἀληθῶς
ἤθελεν, οὐδεὶς ἔμαθε, καὶ ὀλίγοι μόνον στρατιῶται ἔμελλον νὰ
τὸν ἀκολουθήσωσιν.

Ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁρμηθέντες, ἐτράπησαν κατὰ πρῶτον,
ὀδεύοντες παρὰ τὴν ἀκτὴν, πρὸς τὸ Παραιτόνιον, τὸ πρῶτον χωρίον
τῶν Κυρηναίων, οἵτινες ἔπεμψαν πρὸς τὸν βασιλέα πρέσβεις καὶ
δῶρα — τριακοσίους μαχίμους ἵππους καὶ πέντε τέθριππα — ζη-
τοῦντες συμμαχίαν, ἥτις καὶ ἐδόθη εἰς αὐτούς³. Ἐντεῦθεν ἡ ὁδὸς
ἔφερε δι' ἐρήμων ἀμμωδῶν ἐκτάσεων, καθ' ἃς οὐδὲν δένδρον καὶ
οὐδεὶς λόφος ἀνυψοῦτο ὑπὲρ τὸν μονότονον ὀρίζοντα. Καθ' ὅλην
τὴν ἡμέραν ὁ ἀὴρ ἦτο θερμὸς καὶ πλήρης λεπτοτάτου κονιορτοῦ,
ἡ δὲ ἄμμος πολλάκις τόσον χαλαρά, ὥστε πᾶν βῆμα ἦτο ἐπισφαλές·
οὐδαμοῦ τόπος χλοερὸς πρὸς ἀνάπαυσιν, οὐδαμοῦ κρήνη ἢ πηγὴ
δυναμένη νὰ καταπαύσῃ τὴν ἄσβεστον δίψαν. Νεφέλαι βροχεραί,
αἵτινες ὡς δῶρον τῆς ὥρας τοῦ ἔτους μετ' ὀλίγον ἐδρόσισαν τὸν

¹) Πλουτάρχου Ἀλεξ. Γ'.

²) Itiner Alexandri 18.

³) Κουρτίου IV, 7, 9. Διοδώρου ΙΖ', 49 «φίλιαν καὶ συμμαχίαν».

ἀέρα ἐπανελημμένως, ἐθεωρήθησαν ὡς θαυμάσιον εὐεργέτημα τοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ θεοῦ. Καὶ οὕτως ἐξηκολούθουν τὴν πορείαν· οὐδὲν ἶχνος ἐδήλου τὴν ὁδόν, καὶ οἱ χαμηλοὶ ἀμμόλοφοι ἐν ταύτῃ τῇ ἀμμῳδεὶ θαλάσῃ, οἵτινες κατὰ πᾶσαν πνοὴν τοῦ ἀνέμου μεταβάλλουσι τόπον καὶ σχῆμα, ἐπηύξανον μόνον τὴν ἀμηχανίαν τῶν ὁδηγῶν, οἵτινες δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ εὕρωσι τὴν πρὸς τὴν ὁάσιν διεύθυνσιν. Τότε ἐπεφάνησαν ἔμπροσθεν τῆς φάλαγγος δύο κόρακες¹, ὡς ἀπόστολοι τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, πεπειθὴς εἰς τὸν θεόν, διέταξε νὰ τοὺς ἀκολουθήσωσιν. Ὁξέως κρώζοντες προηγοῦντο, ἀναπαυόμενοι μὲν μετὰ τῆς φάλαγγος, πετῶντες δὲ ἐπὶ τὰ πρόσω, ἅμα προχωροῦντος τοῦ στρατοῦ. Τέλος ἐφάνησαν αἱ κορυφαὶ τῶν φοινίκων, καὶ ἡ ὡραία ὁάσις ὑπεδέχθη τὴν φάλαγγα τοῦ βασιλέως.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεπλάγη διὰ τὴν θαλερότητα τοῦ ἱεροῦ χώρου, ὅστις, πλήρης ἐλαιῶν καὶ φοινίκων καὶ κρυσταλλώδους ἁλατος καὶ ἱαματικῶν πηγῶν, ἐφαίνετο ἐκ φύσεως προωρισμένος εἰς τὴν εὐσεβῆ λατρείαν τοῦ θεοῦ καὶ τὸν ἥσυχον βίον τῶν ἱερέων αὐτοῦ. Ὅτε δὲ ὁ βασιλεὺς κατόπιν, καθ' ἃ λέγεται, ἐζήτησε ν' ἀκούσῃ τὸ μαντεῖον, ὁ πρεσβύτατος τῶν ἱερέων ἐχαιρέτισεν αὐτὸν κατὰ τὰ πρόθυρα τοῦ ναοῦ, καὶ παραγγείλας εἰς πάντας τοὺς ἀκολουθοῦς αὐτοῦ νὰ μείνωσιν ἔξω, ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς τὸν σηκὸν τοῦ θεοῦ. Ὀλίγον δὲ διατρίψας, ἐξῆλθεν ὁ Ἀλέξανδρος φαιδρὸν ἔχων τὸ πρόσωπον καὶ ἐβεβαίωσεν, ὅτι ὁ χρησμὸς ἀπέβη παντάπασι κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ. Τὰ αὐτὰ λέγουσιν ὅτι ἐπανελάβε καὶ ἓν τι ἐπιστολῇ πρὸς τὴν μητέρα, προσθέσας ὅτι, ὅταν τὴν ἐπαιδῇ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ, θέλει ἀνακοινώσῃ εἰς αὐτὴν τοὺς μυστικὸς χρησμούς, ὅσους ἔλαβεν². Εἶτα δὲ μεγαλοπρεπέ-

¹) Κατὰ τὸν Πτολεμαῖον ([παρ' Ἀρρίανῳ Γ', 3, 5. Σ. Μ]) δύο δράκοντες· φυσικῶν τῷ λόγῳ λέγων «δράκοντας δύο φωνὴν ἰέντας» δὲν ἐννοεῖ «λαλοῦντας δράκοντας»· ἀλλ' ὁ συριγμὸς αὐτῶν δύναται ὀρθῶς νὰ λέγηται φωνή, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους Ζώων Ἰστ. Δ', 9 σ. 535α, 25 «ἡ φωνὴ ψόφος τίς ἐστιν ἐμφύχου».

²) Διοδώρου ΙΖ', 51. Καλλιθένης Ἀπόσπ. 36 (παρὰ Στράβωνι ΙΖ' σ. 814 καὶ Πλουτάρχῳ Ἀλεξ. ΚΖ').

στατα φιλοδωρήσας τὸν ναὸν καὶ τοὺς φιλοξενήσαντας αὐτὸν κατοίκους τῆς ὁάσεως, ἐπανεκάμψεν εἰς τὴν ἐν Αἰγύπτῳ Μέμφιν ¹.

Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἀπεσιώπησε τὸν χρησμὸν τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τοῦτο ἐπηύξησε τὴν πολυπραγμοσύνην ἢ συμπάθειαν τῶν Μακεδόνων του. Ὅσοι παρηκολούθησαν αὐτὸν εἰς τὸ Ἀμμώνιον, διηγοῦντο θαυμάσια περὶ τῶν ἡμερῶν ἐκεῖνων· ἡ πρώτη προσφώνησις τοῦ ἱερέως, ἣν πάντες ἤκουσαν, ὑπῆρξε, καθὼς λέγουσι· «Χαῖρε, ὦ παῖ!» ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπήντησε· «Δέχομαι, ὦ πάτερ, καὶ τὸ λοιπὸν κεκλήσομαι σός· ἀλλ' εἰ μοι δίδως τὴν ἀπάσης τῆς γῆς ἀρχήν!» Ἄλλοι δὲ κατεγέλων ταῦτα τὰ μυθεύματα, λέγοντες, ὅτι ὁ ἱερεὺς ἠθέλησε νὰ ὁμιλήσῃ ἐλληνιστὶ καὶ νὰ προσαγορεύσῃ τὸν βασιλέα διὰ τῆς λέξεως Παιδίον, ἀλλ' ἀντὶ τούτου βαρβαρίσας εἶπε· Παιδίος, ὅπερ τῷ ὄντι δύνανται νὰ ἐκληφθῇ ὡς παῖ Διός. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς βέβαιον περὶ τῶν γενομένων, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἠρώτησε τὸν θεόν, ἂν πάντες οἱ ἔνοχοι τῆς δολοφονίας τοῦ πατρὸς του ἐτιμωρήθωσιν· εἰς ταῦτα ἔλαβε τὴν ἀπόκρισιν, ὅτι ἔπρεπε νὰ σταθμίσῃ κάλλιον τοὺς λόγους του· διότι ἀδύνατον εἶνε θνητὸς νὰ βλάψῃ τὸν γεννήτορα του, τοῦ δὲ Φιλίππου τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων οἱ δολοφόνοι πάντες ἐτιμωρήθωσιν. Δευτέραν δὲ ἐρώτησιν ἀπέτεινεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἂν μέλλῃ νὰ νικήσῃ τοὺς ἐχθρούς του· ὁ δὲ θεὸς ἀπεκρίθη, ὅτι εἰς αὐτὸν εἶνε προωρισμένη ἡ ἀρχὴ τῆς οἰκουμένης, καὶ ὅτι μέλλει νὰ νικᾷ, μέχρις οὗ ἐπανεέλθῃ εἰς τὸν οὐρανόν ². Ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἱστορήματα, ἅπερ ὁ Ἀλέξανδρος οὔτε ἐπεβεβαίωνεν οὔτε ἀνῆρει, συνετέλουν εἰς τὸ νὰ διαχυθῇ μὲν περὶ αὐτὸν μυστήριόν τι, παρέχον θέλγητρον καὶ βεβαιότητα εἰς τὴν πίστιν τῶν ἐθνῶν τὴν περὶ αὐτοῦ καὶ τῆς ἀποστολῆς του, εἰς δὲ τοὺς πεφωτισμένους

¹) Ὁ μὲν Ἀριστόβουλος λέγει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐπανῆλθε διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ· ὁ δὲ Πτολεμαῖος ὅτι διὰ τῆς εὐθείας πρὸς τὴν Μέμφιν ὁδοῦ. Ἡ πληροφορία αὕτη τοῦ Πτολεμαίου φαίνεται πιθανωτέρα· διότι ἢ διὰ τοῦ Παραιτονίου καὶ Ἀλεξανδρείας μακροτέρα πορεία θὰ ἦτο πλέον ἄσκοπος τώρα μετὰ τὴν πρὸς τὴν Κυρήνην συνθήκην.

²) Κατὰ τὸν Πλούταρχον, Κούρτιον καὶ Διόδωρον.

Ἕλληνας δὲν ἔπρεπε νὰ φαίνεται τοῦτο παραδοξότερον ἢ τὸ λόγιον τοῦ Ἡρακλείτου, ὅτι οἱ θεοὶ εἶνε ἀθάνατοι ἄνθρωποι, καὶ οἱ ἄνθρωποι θνητοὶ θεοί, οὐδὲ ἀλλοτριώτερον παρὰ τὴν ἀφηρώσιν τῶν οἰκιστῶν τῶν τε νεωτέρων καὶ ἀρχαιοτέρων ἀποικιῶν ἢ παρὰ τοὺς βωμοὺς καὶ τὰς τελετάς τὰς πρὸ δύω γενεῶν ἀνθρώπων καθιερωθεῖσας εἰς τὸν Σπαρτιάτην Λύσανδρον.

Θὰ ἦτο ἐπίκαιρον νὰ προτείνῃ τις ἐνταῦθα καὶ ἄλλο τι ζήτημα, δι' οὗ μόνου θὰ ἐδύνατό τις νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων. Πῶς ὑπέλαθεν ὁ Ἀλέξανδρος τὸν σκοπὸν ταύτης τῆς εἰς τὸ Ἀμμώνιον ἐκδρομῆς καὶ τὰ μυστηριώδη γεγονότα τὰ ἐν τῷ αὐτόθι ναῷ; Ἡθέλησεν ἄρα γε ν' ἀπατήσῃ τὸν κόσμον; Ἐπίστευσεν αὐτός, ὅ,τι ἤθελε νὰ πιστεύωσιν οἱ ἄλλοι; Ἡ αὐτός, ὅστις ἄλλως εἶχε τόσον διαυγὲς καὶ ἐλεύθερον πνεῦμα καὶ ἦτο τόσον βέβαιος περὶ τοῦ τί ἤθελε καὶ ἐδύνατο, εἶχε στιγμάς τινας ἐσωτερικῆς ἀβεβαιότητος, καθ' ἃς ἡ ψυχὴ του ἐζήτει στήριγμα καὶ ἀνάπαυσιν ἐν τῷ ὑπὲρ τὴν φύσιν; Βλέπομεν, ὅτι ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ πρόκειται περὶ τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν διαθέσεων, εἰς ἃς ὑπέκειτο ἡ θέλησις καὶ ὁρᾶσις τοῦ ἐμπαθοῦς τούτου χαρακτῆρος, καὶ περὶ τῆς ἐνδομύχου οὐσίας τῆς προσωπικότητος καὶ οὕτως εἰπεῖν περὶ τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ. Ὀλοσχερῶς νὰ ἐννοήσῃ τις αὐτὸν θὰ ἐδύνατο μόνον ἐκ τούτου τοῦ κέντρου τῆς φύσεως αὐτοῦ, πρὸς ὃ πᾶν ὅ,τι πράττει καὶ δημιουργεῖ, εἶνε μόνον περιφέρεια καὶ μόνον τεμάχια τῆς περιφέρειας, ἐξ ὧν περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς διὰ τῆς παραδόσεως μόνον ἀποσπάσματα. Ὁ μὲν ποιητὴς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ποιῇ τοὺς ἐν τῇ παριστανομένῃ πράξει χαρακτῆρας τοιούτους, ὥστε ἐξ αὐτῶν νὰ ἐξηγητῇ πᾶν ὅ,τι πράττουσι καὶ πάσχουσιν. Ἀλλ' ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα ὑπόκειται εἰς ἄλλον νόμον· καὶ αὕτη προσπαθεῖ νὰ πορισθῇ ὅσον οἶόν τε σαφὴ καὶ βεβαίαν εἰκόνα τῶν προσώπων, τῶν ὁποίων τὴν ἱστορικὴν σημασίαν ἔχει νὰ παρακολουθήσῃ, καὶ παρατηρεῖ, ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπουσι τὰ προκείμενα ὑλικά, τὰς πράξεις, τὰ χαρίσματα καὶ τὰς τάσεις αὐτῶν· ἀλλὰ δὲν εἰσδύει μέχρις ἐκείνου τοῦ χώρου,

δπου πάντα ταῦτα ἔχουσι τὴν ἑαυτῶν πηγὴν, τὴν ὥθησιν καὶ τὸν νόμον. Οὐδὲ ἔχει μέθοδόν τινα καὶ ἀρμοδιότητα νὰ εὔρη τὸ μυχιαίτατον μυστήριον τῆς ψυχῆς, καὶ κρίνουσα νὰ ὀρίσῃ τὴν ἠθικὴν ἀξίαν, τοῦτέστι τὴν ὅλην ἀξίαν τοῦ προσώπου. Ἀρκεῖ, ὅτι διὰ τὰ ὑπολειπόμενα χάσματα ἔχει ποιᾶν τινα συμπλήρωσιν· θεωροῦσα τοὺς ἐξέχοντας ἄνδρας κατ' ἄλλην τινὰ σχέσιν παρὰ τὴν καταδεικνύουσαν τὴν ἠθικὴν ἀξίαν, κατὰ τὴν σχέσιν αὐτῶν δηλαδὴ πρὸς τὰς μεγάλας ἱστορικὰς ἀναπτύξεις, κατὰ τὴν σύμπραξιν αὐτῶν πρὸς διαρκῆ ἔργα καὶ δημιουργήματα, κατὰ τὴν δύναμιν ἢ ἀδυναμίαν, τὰ βουλευόμενα καὶ τὰς διατάξεις, τὴν εὐφυΐαν καὶ ἐνέργειαν αὐτῶν πρὸς διάπραξιν τῶν βεβουλευμένων, κατατάσσει αὐτοὺς ἀναλόγως τῆς σημασίας των, ἀσχεῖ τὴν προσήκουσαν εἰς αὐτοὺς δικαιοσύνην, καὶ παρέχει κατανόησιν οὐχὶ μὲν βαθυτέραν, ἀλλ' εὐρυτέραν καὶ ἐλευθερωτέραν ἐκείνης τῆς ἀπλῶς μόνον ψυχολογικῆς.

Ἐνταῦθα δυνάμεθα τοῦλάχιστον νὰ ἐπιληφθῶμεν σημείου τινός, εἰς ὃ φαίνεται ὅτι συνέρχονται σπουδαῖαι γραμμαί.

Ἀπὸ τοῦ περιέργου ἐκείνου λογίου τοῦ Ἡρακλείτου, καὶ τοῦ Αἰσχυλείου «πολλῶν ὀνομάτων μορφή μία», οἱ ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπαυσαν ἐρευνῶντες τὰς πολλὰς μορφὰς τῶν θεῶν καὶ τοὺς μύθους αὐτῶν τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν θρησκείαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· ζητοῦντες δὲ τὴν βαθυτέραν αὐτῶν ἔννοιαν, εὕρισκον ἐν αὐτῇ τὴν δικαιολογίαν τῆς πίστεως αὐτῶν. Εἶνε γνωστόν, μέχρι τίνος ὁ Ἀριστοτέλης ἐνεβάθυνεν εἰς τὰ ζητήματα ταῦτα· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος δὲν θὰ ἀνέγνωσε μόνον τὸν δημῶδη αὐτοῦ διάλογον, ἐν ᾧ περιγράφει, πῶς ἐν βλέμμα ῥιπτόμενον εἰς τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ κόσμου καὶ εἰς τὴν αἰωνίαν κίνησιν τῶν ἄστρων ἤθελεν ἐμπνεύσῃ εἰς τὸν κατὰ πρῶτον ταῦτα θεωροῦντα τὴν πίστιν, «ὅτι ὄντως ὑπάρχουσι θεοί, καὶ ὅτι ἔργον αὐτῶν καὶ δημιουργήματα εἶνε τὰ τοσοῦτον ἀξιοθαύμαστα», ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μαθημάτων τοῦ μεγάλου φιλοσόφου θὰ ἐπορίσθη τὴν πεποίθησιν, ὅτι οἱ παμπάλαιοι ἄνθρωποι ἐθεώρησαν τὸν οὐρανὸν

καὶ τὰ ἄστρα τὰ ἐν αἰωνίαις σφαίραις ἐν αὐτῷ κινούμενα ὡς θεοὺς, ὧν τὴν δρᾶσιν καὶ ἐνέργειαν « ἐν μύθου σχήματι » ἐξέφρασαν, καὶ ὅτι « πρὸς τὴν πειθῶ τῶν πολλῶν καὶ πρὸς τὴν εἰς τοὺς νόμους καὶ τὸ συμφέρον χρῆσιν » διετηρήθησαν οὗτοι οἱ μῦθοι, καὶ περαιοτέρῳ ἐπεξεργάσθησαν καὶ θαυμάσια περὶ αὐτοὺς προσετέθησαν, ἀλλ' ὅτι ἡ ἀληθὴς θεότης εἶνε « τὸ ἀκίνητον κινεῖν » τὸ οὐχὶ « ἐξ ἄλλης αἰτίας, ἀλλ' ἐξ ἑαυτοῦ γεγεννημένον », ἄνευ ὕλης, ἄνευ μερῶν, ἄνευ πλήθους, ὡς καθαρὰ μορφή, καθαρὸς νοῦς, αὐτὸς ἑαυτὸν νοῶν, κινῶν ἄνευ ἐνεργείας καὶ πλάσεως, πρὸς ὃν τὰ πάντα ἐκ πόθου κινεῖνται ὡς πρὸς τὸ αἰωνίως ἀγαθὸν καὶ τὸν ὕψιστον σκοπόν.

Τὶ παράδοξον, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος συνήνητησεν ἐν τῷ Ἀμμωνίῳ διδασκαλίαν τινὰ περὶ θεοῦ καὶ συμβολικὴν, ἥτις ἐμβαθύνουσα εἰς ὁμοίας θεωρίας εἶχε κατορθώσῃ νὰ συνενώσῃ εἰς ἓν μέγα καὶ ἄρτιον σύστημα τὴν τε βεβαιότητα περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς, τῆς ἐν αὐτῇ κρίσεως καὶ τῶν μεταμορφώσεων, καὶ τὰ καθήκοντα καὶ τὴν τάξιν τῆς ἐπιγείου ζωῆς, ἥτις ἦτο προπαρασκευὴ εἰς ἐκείνην, καὶ τὴν φύσιν τοῦ ἱερατείου καὶ τῆς βασιλείας; Μνημεῖα ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν παλαιῶν Φαραὼ ὁμιλοῦσι « περὶ τοῦ Θεοῦ, ὅστις αὐτὸς ἑαυτὸν ἐποίησε θεόν, καὶ ὅστις ἀφ' ἑαυτοῦ ὑφίσταται, περὶ τοῦ μόνου μὴ γεννηθέντος γεννήτορος ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ περὶ τοῦ κυρίου πάντων τῶν ὄντων καὶ μὴ ὄντων ». Ὅτι δὲ αἱ ἐννοιαί αὗται μετὰ πάσης ζωηρότητος διετηρήθησαν καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπεξεργάσθησαν, ἀποδεικνύει ἀξιομνημόνευτός τις ἐπιγραφὴ ἐκ τῶν χρόνων Δαρείου τοῦ Β' πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἀναγραφεῖσα¹. Ἐν ταύτῃ ὁ Ἀμμών - Ρά εἶνε ὁ θεὸς ὁ αὐτὸς ἑαυτὸν γεννήσας, ὁ ἀποκαλυπτόμενος ἐν παντὶ τῷ ὑπάρχοντι, ὁ ἐξ ἀρχῆς ὢν καὶ σωζόμενος ἐν παντὶ τῷ ὑπάρχοντι, οἱ δὲ ἄλλοι θεοὶ εἶνε ὥσεί κατηγορίαι καὶ ἐνέργειαι αὐτοῦ· « οἱ θεοὶ εἶνε εἰς τὰς χεῖράς σου καὶ

¹) Brugsch König Dareios Lobgesang im Tempel der grossen Oase von El-Khargeh (ἐν τοῖς Götting. Gelehrt. Anzeig. 1877 n° 6), ὅπου προτάσσονται τινὰ πρὸς διαφώτισιν τούτου τοῦ ὕμνου.

οἱ ἄνθρωποι εἰς τοὺς πόδας σου, σὺ εἶσαι ὁ οὐρανός, σὺ εἶσαι τὸ βάθος· οἱ ἄνθρωποι ὑμνοῦσί σε ὡς τὸν ἀκράματον ἐν τῇ περὶ αὐτῶν ἐπιμελείᾳ, τὰ δὲ ἔργα των εἰς σὲ εἶνε καθιερωμένα». Μετὰ ταῦτα ἔπεται ἡ εὐχὴ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως· «Ποίησον εὐδαίμονα τὸν υἱόν σου τὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου σου καθήμενον, ποιήσον αὐτὸν ὅμοιον πρὸς σέ, εὐδόκησον νὰ ἄρχῃ ὡς βασιλεὺς ἐν τῷ ἀξιώματί σου· καὶ ὅπως ἡ μορφή σου χορηγεῖ εὐλογίαν, ὅταν ἐγείρεσαι ὡς Ρά, οὕτως εἶνε κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν σου καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ υἱοῦ σου τοῦ Δαρείου, ὅστις εἶθε νὰ ζῇ εἰς τὸν αἰῶνα· εἶθε ὁ φόβος του, τὸ σέβας του, καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς δόξης του νὰ εἶνε ἐν τῇ καρδίᾳ πάντων τῶν ἀνθρώπων, πάσης χώρας, ὅπως ὁ φόβος σου καὶ τὸ σέβας σου παρμένει ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων».

Ἄν οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἀμμωνίου προσεφώνησαν τὸν Ἀλέξανδρον ὡς υἱὸν τοῦ Ἀμμών—Ρὰ καὶ ὡς Δία—Ἡλίον, ἔπραξαν τοῦτο ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ τῆς θρησκευτικῆς αὐτῶν πεποιθήσεως καὶ τῆς βαθυτέρας συμβολικῆς, εἰς ἣν περιελάμβανον τὴν περὶ θεοῦ διδασκαλίαν αὐτῶν. Λέγεται, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἤκουσε μετὰ προσοχῆς τὰς ἐξηγήσεις τοῦ ἱερέως Ψάμμωνος, τοῦ «φιλοσόφου», καὶ ἰδίως ὅτι «πάντες ἄνθρωποι βασιλεύονται ὑπὸ θεοῦ», διότι τὸ ἐν παντὶ ἄρχον καὶ ἰσχυρὸν εἶνε θεῖον. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος εἰς ταῦτα ἀπήντησεν, ὅτι πάντων μὲν τῶν ἀνθρώπων κοινὸς πατήρ εἶνε ὁ θεός, ἀλλὰ τοὺς ἀρίστους θεωρεῖ ἴδια ἑαυτοῦ τέκνα.

Καὶ τώρα ἃς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν συνέχειαν τῶν ἱστορικῶν πράξεων, τῶν ὁποίων νέα καὶ σπουδαία σειρὰ ἔμελλε ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τοῦ ἔαρος τοῦ 331.

Ἐπανελθὼν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Μέμφιν εὔρε πολλὰς πρεσβείας ἐκ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, ὧν οὐδεμία ἀπῆλθεν οἴκαδε ἄνευ εὐμενοῦς ἀκροάσεως καὶ τῆς δυνατῆς ἐκπληρώσεως τῶν αἰτήσεων αὐτῆς. Μετ' αὐτῶν εἶχον ἔλθῃ καὶ νέα στρατεύματα, ἰδίως τετρακόσιοι ἄνδρες Ἕλληνες μισθοφόροι ὑπὸ τὸν Μενίδαν, καὶ πεντακόσιοι Θρᾷκες ἱππεῖς ὑπὸ τὸν Ἀσκληπιόδωρον, ὡς φαίνεται δὲ

καί τινες χιλιάδες πεζῶν¹ οἵτινες πάραυτα κατετάχθησαν εἰς τὸν στρατὸν τὸν ἤδη παρεσκευασμένον πρὸς ἀναχώρησιν. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος διευθέτησε μετὰ περισσῆς προνοίας τὴν διοίκησιν τῆς αἰγυπτιακῆς χώρας, ἰδίως ἐπιμεληθεὶς διὰ τῆς διαιρέσεως τῆς δικαιοδοσίας τῶν ἀρχόντων ν' ἀποφύγῃ τὴν εἰς μίαν χεῖρα συγκέντρωσιν ἄγαν πολλῆς δυνάμεως, ὅπερ ἔνεκα τῆς στρατιωτικῆς σημασίας τῆς μεγάλης ταύτης σατραπείας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἀφθόνων στοιχείων δυνάμεως δὲν ἦτο ἀκίνδυνον. Ὁ Πευκέστας, ὁ υἱὸς τοῦ Μακαρτάτου, καὶ ὁ Βάλακρος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμύντου, ἔλαβον τὴν στρατηγίαν τῆς χώρας καὶ τὴν ἀρχηγίαν τῶν αὐτόθι ὑπολειφθέντων στρατευμάτων, περιλαμβανομένων καὶ τῶν φρουρῶν τοῦ Πηλουσίου καὶ τῆς Μέμφιδος, ἐν συνόλῳ τεσσάρων περίπου χιλιάδων ἀνδρῶν· τὴν δὲ ἡγεμονίαν τοῦ ἐκ τριᾶκοντα τριήρων συγκειμένου στόλου ὁ ναύαρχος Πολέμων· οἱ ἐν Αἰγύπτῳ ἐνοικοῦντες ἢ ἐποικῆσαντες Ἕλληνες ἐτάχθησαν ὑπὸ ἰδίαν ἀρχήν· αἱ αἰγυπτιακαὶ ἐπαρχίαι ἢ νομοὶ διετήρησαν τοὺς παλαιοὺς νομάρχας, δοθείσης παραγγελίας νὰ καταβάλλωνται εἰς αὐτοὺς οἱ φόροι κατὰ τὴν παλαιὰν διατίμησιν. Ἡ δὲ ἐποπτεία πασῶν τῶν ἀκραφνῶς αἰγυπτιακῶν ἐπαρχιῶν ἀνετέθη κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς δύο, ἔπειτα δὲ εἰς ἓνα Αἰγύπτιον, ἡ δὲ τῶν λυδικῶν ἐπαρχιῶν εἰς ἓνα Ἕλληνα. Ὁ διοικητὴς τῶν ἀραβικῶν ἐπαρχιῶν

1) Οὗτοι εἶνε οἱ ἀριθμοὶ οἱ ἀναγραφόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ (Γ', 5, 1). Ἄλλ' οἱ ὑπὸ τὸν Μενίδα 400 μισθοφόροι οἱ ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου ἀποσταλέντες εἶνε παραδόξως ὀλίγοι, ἐν δὲ τῇ μάχῃ τῇ ἐν Γαυγαμήλοις ὁ Μενίδας ἡγεῖται οὐχὶ πεζῶν, ἀλλ' ἱππέων· ἐξ ἑναντίας ἐν τῇ αὐτῇ μάχῃ εὐρίσκονται κατὰ τὸ δεξιὸν κέρας τεταγμένοι ὑπὸ τὸν Κλεάνδρον «οἱ ἀρχαῖοι καλούμενοι ξένοι», πρὸς οὓς ἀντιστοιχοῦσιν οἱ κατὰ τὸ ἀριστερόν τεταγμένοι θρᾶκες τοῦ Σιτάλκου, ἀνερχόμενοι ἴσως εἰς 4,000 περίπου ἀνδρας. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐν τῇ ἀνωτέρῳ χωρίῳ τοῦ Ἀρριανοῦ (Γ', 5, 1) ὑπάρχει χάσμα, ἐνῷ ἐγίνετο μνεία τούτων τῶν μετὰ τοῦ Κλεάνδρου ξένων καὶ ἄλλων ἴσως στρατευμάτων. Πρὸς ταύτην τὴν γενομένην συμπλήρωσιν δὲν πρέπει ν' ἀναφέρῃ τις τὰ παρὰ Κουρτίῳ (IV, 6, 31), ὅστις λέγει ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ βασιλέως εἰς τὸ Πηλούσιον (Νοέμβρ. τοῦ 332) ἀπεστάλη ὁ Ἀμύντας εἰς τὴν Μακεδονίαν μετὰ δέκα τριήρων ad inquisitionem portorum militum. Εἶνε δὲ οὗτος ὁ Ἀμύντας ὁ Ἀνδρομένοιος, ὁ στρατηγὸς τῆς τάξεως τῆς φάλαγγος, ἥ ἐν Γαυγαμήλοις ἡγεῖτο ἀντ' αὐτοῦ ὁ Συμμάς «ὅτι Ἀμύντας ἐπὶ Μακεδονίας ἐς συλλογὴν στρατιᾶς ἐσταλμένος ἦν» (Ἀρριανοῦ Γ' 11, 9).

Κλεομένης, "Ἕλληνα ἐκ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ναυκράτεως, γνωρίζων τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθιμα τῆς χώρας, ἔλαβεν ἐν ταύτῳ καὶ τὴν παραγγελίαν νὰ παραλαμβάνῃ τοὺς φόρους τοὺς συναθροιζομένους ὑπὸ τῶν νομαρχῶν πάντων τῶν νομῶν, εἰς αὐτὸν δὲ ἀνέτεθῇ ἰδίως καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῆς οἰκοδομῆς τῆς πόλεως 'Αλεξανδρείας ¹.

Μετὰ ταύτας τὰς διατάξεις, μετὰ σειρὰν προδιβασμῶν ἐν τῷ στρατῷ, μετὰ νέας ἐορτὰς ἐν Μέμφιδι καὶ μετὰ θυσίαν πάνδημον τελεσθεῖσαν εἰς τὸν Δία τὸν βασιλέα ὁ 'Αλέξανδρος ἀνέζευξε πρὸς τὴν Φοινίκην, ἀρχομένου τοῦ ἔαρος τοῦ 331 ². συγχρόνως δὲ μετ' αὐτοῦ εἰσέπλευσε καὶ ὁ στόλος εἰς τὸν λιμένα τῆς Τύρου. 'Ο ὀλίγος χρόνος, ὃν ὁ βασιλεὺς ἐνταῦθα διέτριψεν διήλθεν ἐν τῷ μέσῳ μεγάλων καὶ λαμπρῶν ἐορτῶν κατὰ τὰ ἐλληνικὰ ἔθιμα. Μετὰ τὰς ἐν τῷ ναῷ τοῦ 'Ηρακλέους θυσίας ὁ στρατὸς ἐτέλεσε παντοίους ἀγῶνας· οἱ ἐνδοξότατοι δὲ ἡθοποιοὶ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων προσεκλήθησαν, ἵνα λαμπρύνωσι τὰς ἡμέρας ταύτας, καὶ οἱ Κύπριοι βασιλεῖς, οἵτινες κατὰ τὰ ἐλληνικὰ ἔθιμα ἔστησαν καὶ διεκόσμησαν τοὺς χοροὺς, ἐφιλοτιμήθησαν πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν φιλοκαλίαν ³. Μετὰ ταῦτα εἰσέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς πόλεως ἡ ἀττικὴ τριήρης « Πάραλος » ⁴, ἣτις πάντοτε ἀπεστέλλετο μόνον χάριν ἱερῶν σκοπῶν ἢ εἰς περιστάσεις ἰδίως σπουδαίας· οἱ ἐπιβαίνοντες αὐτῆς πρέσβεις ἦλθον, ἵνα συγχάρῳσι τὸν βασιλέα καὶ διαβεβαιώσωσιν αὐτὸν περὶ τῆς ἀπαραβάτου

1) 'Αῤῥιανού Γ', 5. Πρὸλ. 'Ιουστίνου XIII, 4. Αἱ ἐν Αἰγύπτῳ αὗται διατάξεις ὅσον καὶ ἂν εἴνε διάφοροι τῶν ἐπὶ τῶν Λαγιδῶν, πρέπει ὁμῶς ἐξ αὐτῶν νὰ ἐξηγηθῶσιν 'Ο Κλεομένης εἶνε «ὁ ἐπὶ τῶν προσόδων» πάντων τῶν νομῶν. Εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο καὶ ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιτηδεύματα ὥφειλε τὴν μεγίστην ῥοπὴν ἐν τῇ σατραπείᾳ τῆς Αἰγύπτου, ἣτις ἀπεδείχθη περιφανέστατα μετὰ 18 ἔτη.

2) «ἅμα τῷ ἔθρι ὑποφαίνονται» 'Αῤῥιανού Γ', 6, 1.

3) Πλουτάρχου 'Αλεξ. ΚΘ'. Πρὸλ. G r y s a r de Graec. trag. Demosth. aet. α. 29.

4) Οὕτως ὠνομάζετο [καὶ οὐχὶ ὥς ἔχει τό τε πρωτότυπον καὶ ἡ γαλλικὴ μετάφρασις: Παραλία Σ. Μ.] ἡ ἱερὰ ἐκείνη ναὺς κατὰ τὰς ναυτικὰς ἐπιγραφὰς παρὰ Boeckh Urkunden des Seewesens. 'Εν τῇ ἐπιγραφῇ IV, c. 35 πρὸ τῆς 'Ολ. 106 ἡ Πάραλος ἦτο ἀκόμη τριήρης· ἐν δὲ τῇ XIII, a 62, καὶ XVI c. 155 (πρὸ τῆς 'Ολ. 113, 3), λέγεται τετρήρης.

πίστεως τῆς ἑαυτῶν πατρίδος. Τὴν φιλοφροσύνην ταύτην ἀντήμειψεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐλευθερώσας τοὺς παρὰ τὸν Γρανικὸν αἰχμαλωτισθέντας Ἀθηναίους.

Ἄλλ' ἦτο ἐπάναγκες νὰ ληφθῇ πρόνοια περὶ τῶν δυτικῶν χωρῶν, προκειμένης τοσοῦτον μακρᾶς ἀπουσίας. Πλὴν τῆς Σπάρτης καὶ Κρήτης ἅπασα ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἥσυχος· μόνον δὲ πολυάριθμοι πειραταὶ ἕνεκα τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Περσῶν καθίστων ἔτι ἐπισφαλῇ τὴν θάλασσαν. Ὅθεν ὁ Ἀμφοτερὸς ἔλαβε τὴν διαταγὴν νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν ἔξωσιν τῶν σπαρτιατικῶν καὶ περσικῶν φρουρῶν ἐκ τῆς Κρήτης, ἔπειτα δὲ νὰ καταδιώξῃ τοὺς πειρατάς καὶ νὰ παράσχῃ βοήθειαν καὶ προστασίαν εἰς τοὺς Πελοποννησίους τοὺς τυχόν ὑπὸ τῆς Σπάρτης πιεζομένους· πρὸς τοῦτο δὲ παρηγγέλθησαν οἱ Κύπριοι καὶ οἱ Φοίνικες νὰ πέμψωσι πρὸς αὐτὸν ἑκατὸν ναῦς εἰς τὴν Πελοπόννησον. Συγχρόνως ἔγειναν μεταβολαὶ τινες ἐν τῇ διοικήσει τῶν ἀρτίως ὑποταχθεῖσων χωρῶν. Εἰς τὴν Λυδίαν ἀντὶ τοῦ σατράπου Ἀσάνδρου, ὅστις ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα στρατολογήσῃ, ἐπέμφθη ὁ Μάγνης Μένανδρος, εἷς τῶν ἐταίρων, ἀντὶ δὲ τούτου ἔλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν ξένων στρατευμάτων ὁ Κλέαρχος· ἡ σατραπεία τῆς Συρίας, ἀφαιρεθεῖσα ἀπὸ τοῦ Μένωνος ¹, ὅστις δὲν εἶχε φροντίσῃ μετὰ τῆς προσηκούσης ἐπιμελείας περὶ τῶν ἀναγκῶν τοῦ διὰ τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ πορευομένου στρατοῦ, ἀνετέθη εἰς τὸν νεωστὶ ἐλθόντα Ἀσκληπιόδωρον, ὅστις ἐν ταύτῳ ἔλαβε καὶ τὴν ἄμεσον στρατηγίαν ἐπὶ τῆς χώρας τοῦ Ἰορδάνου, ἧς ὁ μέχρι τοῦδε στρατηγὸς Ἀνδρόμαχος εἶχε φονευθῇ ὑπὸ τῶν Σαμαρειτῶν, καὶ διετάχθη νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Σαμαρείτας ². Ἡ οἰκονομικὴ τέλος διοίκησις διευθετήθη κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὸ καθολικὸν ταμεῖον τὸ μέχρι τοῦδε ἠνωμένον μετὰ τοῦ πολεμικοῦ ἐχωρίσθη ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ὅπως ἐγένεεν ἤδη ἐν Αἰγύπτῳ, οὕτως καὶ ἐν Συρίᾳ καὶ Μικρᾷ

¹) Ὁ Ἀρρίανδρος ἐν μὲν τῷ Γ', 6, 8 λέγει «ἀντὶ δὲ Ἀρίμματος» ἐν δὲ Β', 13, 7. Μένων ὁ Κερδίμματος διορίζεται στρατηγὸς τῆς Συρίας. Βεβαίως καὶ ἐνταῦθα ὁ Ἀρρίανδρος τὸν αὐτὸν εἶγε κατὰ νοῦν καὶ ἔγραψεν «ἀντὶ δὲ Μένωνος τοῦ Κερδίμματος».

²) Κουρτίου IV, 5, 10. 8, 10.

Ἀσία τῇ μέχρι τοῦ Ταύρου ἰδρύθη ἐν ἑκατέρᾳ ἰδιαίτερον κεντρικὸν ταμεῖον. Καὶ ἐν μὲν ταῖς σατραπείαις ταῖς πρὸς δυσμὰς τοῦ Ταύρου ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ ταμίου ὁ Φιλόξενος, ἐν δὲ ταῖς συριακαῖς χώραις, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν φοινικικῶν πόλεων, ὁ Κάρανος, ἡ δὲ διοίκησις τοῦ πολεμικοῦ ταμείου ἐδόθη εἰς τὸν μετανοήσαντα Ἀρπαλον, εἰς ὃν ὁ βασιλεὺς ἔνεκα παλαιᾶς φιλίας ἢ καὶ ἐκ πολιτικῶν λόγων ἔδωκε συγγνώμην δι' ὅσα εἶχε πράξει.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ στρατὸς ἀνέζευξε τέλος ἐκ Τύρου καὶ κατερχόμενος τὴν παρὰ τὸν Ὀρόντην λεωφόρον ἐπορεύετο πρὸς τὸν Εὐφράτην, λαμβάνων ἴσως καθ' ὁδὸν ἐνισχύσεις ἐκ τῶν φρουρῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀνελθὼν δὲ εἰς 40,000 περίπου πεζοὺς καὶ 7,000 ἱππεῖς, ἔφθασε περὶ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου εἰς τὴν Θάψακον¹⁾, τὸν συνήθη τόπον τῆς διαβάσεως τοῦ ποταμοῦ. Ἀπόσπασμα Μακεδόνων εἶχεν ἤδη προαποσταλῆ, ἵνα κατασκευάσῃ δύο γεφύρας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ, ἀλλ' αὐταὶ δὲν ἀπεπερατώθησαν, διότι ἡ ἀντιπέραν ὄχθη κατείχετο μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοῦ Πέρσου Μαζαίου, προαποσταλέντος μετὰ δέκα χιλιάδων περίπου ἀνδρῶν πρὸς φυλακὴν τοῦ ποταμοῦ²⁾, ὥστε ἡ κατὰ πολὺ ἀσθενεσττέρα προφυλακὴ τῶν Μακεδόνων θὰ ἔπραττε πολὺ τολμηρὸν ἔργον, ἂν ἤθελε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν κατασκευὴν τῶν γεφυρῶν μέχρι τῆς ἀπέναντι ὀχθῆς. Ἀκούσας δὲ ὁ Μαζαῖος προσερχομένην τὴν μεγάλην στρατάν, ὑπεχώρησε μετὰ σπουδῆς· ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἀσθενέστερος, ἢ ὥστε νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν ἐναντίον τῆς ὑπεραρίθμου δυνάμεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, θὰ ἐδύνατο, θυσιάζων τὰ στρατεύματά του, τὸ πολὺ νὰ ἐπιβραδύνῃ ὁπωσοῦν τὴν πρόοδον τῶν πολεμίων, ἀλλὰ

1) Περὶ τῆς Θάψακος καὶ τῆς οὐ μακρὰν αὐτῆς παρὰ τὸ νῦν Ῥακκὰ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου κτισθείσης πόλεως Νικηφορίου γίνεται λεπτομερέστερος λόγος ἐν τῷ Παραρτήματι τοῦ Γ' τόμου περὶ τῶν κτίσεων τῶν πόλεων. Κατὰ τὸν *Ἀῤῥιανὸν* Γ', 7, 1 ὁ Ἀλεξάνδρος ἦλθεν εἰς τὴν Θάψακον ἐπὶ ἄρχοντος Ἀριστοφάνους, μηνὸς Ἑκατομβαιῶνος, ὃ ἐ. μεταξὺ 12 Ἰουλίου καὶ 10 Αὐγούστου 331.

2) Τὸ χωρίον τοῦ *Ἀῤῥιανοῦ* Γ', 7, 2 «ἱππέας μὲν ἔχων τρισχιλίους καὶ τούτων Ἑλληνας μισθοφόρους» ὡς χασματώδες εὐστόχως συνεπληρώθη κατὰ τὸν *Κούρτιον* (IV 9, 7) ὑπὸ τοῦ Sintonis ὡς ἐξῆς «τρисχιλίους [πεζοὺς δὲ ἑξακισχιλίους] καὶ τούτων κτλ.»

τοῦτο δὲν θὰ ἦτο σπουδαῖον κέρδος τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὅστις εἶχεν ἤδη συμπληρώσῃ τὰς παρασκευάς του.

Ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε τὰς μὲν γεφύρας πάραυτα ν' ἀποπερατώσωσιν, ὁ δὲ στρατὸς νὰ διαβῇ εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τοῦ Εὐφράτου. Ἐντεῦθεν δέ, καὶ ἂν εἵκαζεν, ὅτι ὁ περσικὸς στρατὸς ὁ ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Βαβυλῶνος συναθροισθεὶς ἵστατο ἕτοιμος εἰς μάχην καὶ ἄμυναν τῆς πρωτευούσης, δὲν ἔπρεπε νὰ λάβῃ τὴν παρὰ τὸν Εὐφράτην ὁδόν, ἣν πρὸ ἐβδομήκοντα ἐτῶν ἐπορεύθησαν οἱ Μύριοι· διότι αἱ ἔρημοι, δι' ὧν αὕτη διέρχεται, θὰ ἦσαν ἐν καιρῷ τοῦ θερινοῦ καύσωνος διπλασίως δυσδιάβατοι καὶ ὁ ἐπιστισμὸς τοσοῦτον σπουδαίου στρατοῦ θὰ παρεῖχε τὰς μεγίστας δυσχερείας. Προετίμησε λοιπὸν τὴν μεγάλην βορείαν ὁδόν, ἣτις διευθυνομένη βορειοανατολικῶς διὰ τῆς Νισίβεως καὶ τῆς εὐκραστέρας καὶ πολυφόρου λοφώδους χώρας, ἣν οἱ Μακεδόνες ὠνόμασαν μετέπειτα Μυγδονίαν, πρὸς τὸν Τίγριν, ἔπειτα παρὰ τὴν ἀριστερὰν τοῦ ποταμοῦ ὄχθην κατήρχετο εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Βαβυλῶνος.

Τότε ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν τινὲς τῶν πολεμίων ἱππέων τῶν κατὰ τὴν χώραν περιπολούντων συλληφθέντες, προσήχθησαν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως καὶ εἶπον, ὅτι ὁ Δαρεῖος ἀναχωρήσας ἐκ Βαβυλῶνος εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Τίγριδος, ἔχων ἀπόφασιν παντὶ σθένει νὰ κωλύσῃ τοὺς ἐναντίους ἀπὸ τοῦ νὰ διαβῶσι τὸν ποταμόν, ὅτι ἡ παρούσα δύναμις αὐτοῦ εἶνε πολυπληθεστέρα τῆς ἐν Ἴσῳ, καὶ ὅτι αὐτοὶ ἦσαν ἐξαπεσταλμένοι ὡς πρόσκοποι, ἵνα ὁ περσικὸς στρατὸς δυνήθῃ ἐν εὐθέτῳ καιρῷ καὶ τόπῳ νὰ ταχθῇ παρὰ τὸν Τίγριν ἐναντίον τῶν Μακεδόνων.

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐδύνατο νὰ τολμήσῃ ποταμόν τόσον εὐρὺν καὶ ὀρμητικόν, οἷος ὁ Τίγρις, νὰ διαβῇ ὑπὸ τὰ βέλη τῶν πολεμίων· ὥφειλε νὰ περιμείνῃ, μέχρις οὗ ὁ Δαρεῖος καταλάβῃ τὴν χώραν τὴν περὶ τὴν Νινευί, ὅπου ἡ συνήθης λεωφόρος διαβαίνει τὸν ποταμόν. Το πᾶν ἦτο νὰ εὐρεθῇ ὅσον οἶόν τε ἐπὶ τῆς αὐτῆς καὶ ὁ ἐχθρὸς πλευρᾶς τοῦ ποταμοῦ, ἦτο δὲ ἀνάγκη νὰ ἐκτελέσῃ

τὴν διάβασιν ἀφανῶς. Ὅθεν ὁ Ἀλέξανδρος μετέβαλε παρευθὺς τὴν πορείαν του, καὶ ἐν ᾧ ὁ Δαρεῖος περιέμενεν ἐν τῇ εὐρείᾳ πεδιάδι τῶν ἐρειπίων τῆς Νινευί, αὐτὸς ταχυπορῶν πρὸς τὰ βορειανατολικά ἐφθασεν εἰς τὸ Βεδζαβδὲ¹. Ἐπειδὴ οὐδεὶς πολέμιος ἦτο ἐκεῖ πλησίον, τὰ στρατεύματα ἤρχισαν νὰ διαβαίνωσι πεζῇ τὸν λίαν ὀρμητικὸν ποταμὸν καὶ μετὰ πολλῆς μὲν ταλαιπωρίας, ἀλλ' ἄνευ τινὸς ἀπωλείας ἐπέρασαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐχορήγησε μιᾷς ἡμέρας ἀνάπαυσιν εἰς τοὺς ἐξηντλημένους στρατιώτας, οἵτινες ἐστρατοπέδευσαν παρὰ τὰς ὀρεινὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ.

Ταῦτα συνέβησαν τὴν 20 Σεπτεμβρίου². Ἐπελθούσης δὲ τῆς ἐσπέρας, αἱ πρῶται νυκτοφυλακαὶ ἀπῆλθον εἰς τὰς θέσεις των τὰς παρὰ τὸν ποταμὸν καὶ τὰ ὄρη ἢ σελήνην διεφώτιζε τὸν τόπον, ὅστις εἰς πολλοὺς ἐφαίνετο ὅμοιος πρὸς τὰς ὀρεινὰς χώρας τῆς Μακεδονίας· τότε ἤρχισεν τὸ φῶς τῆς πανσελήνου νὰ σκοτίζεται, μετ' ὀλίγον δὲ ὁ δίσκος τοῦ λαμπροῦ ἄστρου ἐκαλύφθη ὀλόκληρος ὑπὸ τοῦ σκότους. Τοῦτο δὲ ἐνομίσθη μέγα σημεῖον τῶν θεῶν· περίφοβοι ἐξῆλθον τῶν σκηνῶν οἱ στρατιῶται, καὶ πολλοὶ μὲν ἐφοβοῦντο ὀργὴν τῶν θεῶν, ἄλλοι δὲ ἀνεμιμνήσκοντο ὅτι, ὅτε ὁ Ἑρξῆς στρατεύων κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἦλθεν εἰς τὰς Σάρδεις, εἶδεν ἐκεῖ ἔκλειψιν ἡλίου, καὶ οἱ μάγοι ἐξήγησαν αὐτὴν οὕτως, ὅτι ὁ ἥλιος ἦτο τὸ ἄστρον τῶν Ἑλλήνων, ἢ δὲ σελήνη τῶν Περσῶν, τώρα λοιπὸν οἱ θεοὶ ἐπεσκότισαν τὸ ἄστρον τῶν Περσῶν, σημαίνοντες τὴν προσεχῇ αὐτῶν καταστροφὴν. Εἰς αὐτὸν δὲ τὸν βασιλέα

¹) Ὁ *Barbié du Bocage* ἐσημείωσεν ὡς τόπον, ὅπου ὁ Ἀλέξανδρος διέβη τὸν Τίγριν, τὸ Μοσούλ· ἀλλὰ δὲν παρατήρησεν ὅτι ἐκεῖθεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐχρειάσθη τεσσάρων ἡμερῶν ὁδὸν μέχρις οὗ πλησιάσῃ τοὺς πολεμίους (κατὰ τὸν Ἀβρίανόν), τὰ δὲ Γαυγάμηλα κείνται ὀλίγας ὥρας ἀνατολικώτερον τοῦ Μοσούλ. Τῶν τεσσάρων ἐκείνων ἡμερῶν ἡ ὁδὸς ἄγει εἰς τὸ Βεδζαβδὲ περίπου, θέσιν παρὰ τὸν Τίγριν, πολλάκις κατὰ τὴν ἀρχαίότητα μνημονευομένην, καὶ ἡ σπουδαιότης αὐτῆς δηλοῦται ὑπὸ τοῦ σημερινοῦ χωρίου *Djézireh*, 20 μίλια κατωτέρω τοῦ Μοσούλ.

²) Ὁ χρόνος ὀρίζεται ἀσφαλῶς ὑπὸ τῆς μνείας τῆς ἐκλείψεως τῆς σελήνης (*Ἀρῥιανού* (Γ', 6, 1) τῆς συμβάσεως κατὰ τὴν νύκτα τῆς 20 πρὸς τὴν 21 Σεπτεμβρίου. (*Ideler Handbuch der Chronologie* I, σ. 347.).

ὁ μάντις Ἀρίστανδρος ἐξήγησεν, ὅτι τὸ γεγονός εἶνε εἰς αὐτὸν αἴσιον καὶ ὅτι ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ μηνὸς μέλλει νὰ ἔλθῃ εἰς μάχην. Μετὰ τοῦτο ἐθυσίασεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Σελήνην, τὸν Ἥλιον καὶ τὴν Γῆν, καὶ τὰ σφάγια προεμήνυσον νίκην. Ἄμα τῇ ἡμέρᾳ ἐξώρμησεν ὁ στρατὸς εἰς συνάντησιν τῶν Περσῶν.

Διευθυνόμενος πρὸς νότον καὶ ἔχων ἐξ ἀριστερῶν μὲν τοὺς λόφους τοὺς πρὸ τῶν Γορδουαίων ὁρέων, ἐκ δεξιῶν δὲ τὸν ὀρμητικὸν Τίγριν, προήλαυνεν ὁ μακεδονικὸς στρατός, χωρὶς οὐδὲ ἔχνος πολεμίων ν' ἀπαντήσῃ. Ἀλλὰ τέλος τῇ 24 τοῦ μηνὸς ἀνηγγέλθη ἐκ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς, ὅτι ἐν τῇ πεδιάδι ἀνεφάνησαν πολέμιοι ἱππεῖς, ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διακριθῇ πόσοι ἦσαν. Ὅθεν ὁ στρατὸς συνετάχθη, καὶ προέβαινεν ἕτοιμος εἰς μάχην. Μετ' ὀλίγον ἦλθεν ἄλλη ἀγγελία, ὅτι οἱ ἱππεῖς τῶν πολεμίων ἐκρίνοντο χίλιοι περίπου τὸν ἀριθμὸν. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε τὴν βασιλικὴν ἰλὴν καὶ ἄλλην μίαν τῶν ἐταίρων καὶ ἐκ τῶν ἐλαφρῶν ἱππέων (τῶν προδρόμων) τοὺς Παίονας νὰ ἱππεύσωσι, καὶ ἀναλαβὼν αὐτοὺς ἐπέδραμε κατὰ τῶν πολεμίων, παραγγείλας εἰς τὸν ἐπίλοιπον στρατὸν νὰ ἔπηται βάρυν. Οἱ δὲ Πέρσαι ἰδόντες αὐτὸν ἐπελαύνοντα ἐτράπησαν εἰς ὁρομαίαν φυγὴν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπηκολούθει, καὶ οἱ μὲν πλεῖστοι ἀπέφυγον, πολλοὶ δὲ καταπεσόντες ἐφονεύθησαν, καὶ τινες ἐζωγρήθησαν¹. Προσαχθέντες δὲ ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶπον, ὅτι ὁ Δαρεῖος εὐρίσκεται οὐ μακρὰν πρὸς νότον παρὰ τὰ Γαυγάμηλα καὶ τὸν ποταμὸν Βούμωδον, ἐν πε-

¹) Ὁ Κούρτιος καὶ ὁ Διόδωρος προσθέτουσι καὶ ἄλλας τινὰς λεπτομερείας, ἰδίως ὅτι οἱ φεύγοντες ἱππεῖς κατέκαιον τὰς κώμας (*Πολυαίνου* Δ', 3, 28)· ἀλλὰ κῆριμα ὅτι ταῦτα δὲν συμβαδίζονται καλῶς πρὸς τὴν θέσιν τοῦ Εὐφράτου καὶ Τίγριδος.

²) Περὶ τῆς διαπλάσεως τοῦ πεδίου τῆς μάχης τὴν μὲν πρώτην ἀσφαλῆ ὑπόστασιν παρέχει ὁ κατὰ τὸ 1852 ἐκδοθεὶς πῖναξ τοῦ Felix Jones Map of the country of Niniveh· ἀκριβεστέρος δὲ εἶνε ὁ ἐξαιρετός πῖναξ τοῦ ἀυστριακοῦ μηχανικοῦ Czernik (ἐν τοῖς τοῦ Petermann Mittheilungen Ergänzungsheft II, σ. 75). Ὁ πῖναξ τοῦ Czernik παρέχει νέον διάγραμμα τοῦ ῥοῦ τῶν ὑδάτων τοῦ Kermédis, διάφορον τοῦ παρὰ τῷ Jones καὶ τὸ νέον τοῦτο διάγραμμα ἠκολουθήσαμεν κατὰ τὴν διήγησιν τῆς μάχης. Ἡ συνήθης λεωφόρος ἄγει ἀπὸ τοῦ Erbil ἀρκούντως κατ' εὐθείαν πρὸς δυσμὰς διὰ τινος οὐχὶ μὲν ὑψηλῆς, ἀλλὰ πο' ὑπὸλου ῥάχους (Dehir-Dagh) εἰς τὸν εὐρὺν καὶ πολὺῖρον Zâb,

διάδι παντάπασιν ὁμαλῇ, ὅτι ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἀνέρχεται εἰς ἓν περίπου ἑκατομμύριον ἀνθρώπων καὶ τεσσαράκοντα χιλιάδας ἵππων, καὶ ὅτι αὐτοὶ ὑπὸ τὸν Μαζαῖον ¹ ἦσαν ἐξαπεσταλμένοι ὡς πρόσκοποι. Εὐθὺς τότε ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέσχε τὴν πορείαν, καὶ

τὸν ἀρχαῖον Λύκον (Zarb-el-Kebir, ὃν διέρχεται τις παρὰ τὸ Eski-Kelek. Ἐκεῖθεν ὑπερβάς τις τὴν βραχὺν ῥάχιν Arka-Dagh κατέρχεται εἰς τὴν πετρώδη κοίτην τοῦ Ghazir ἀπὸ τῆς ἀντιπέραν ὁχθῆς τούτου τοῦ ποταμοῦ, ὃν διαδραίνει τις παρὰ τὸ Zara-Khatun, ἔρχεται μετὰ βραχείαν ἀνοδὸν εἰς εὐρείαν καὶ ἀγανῇ πεδιάδα (Rich Narrat. II, σ. 23). αὕτη εἶνε ἡ equitabilis et vasta planities τοῦ Κουρτίου (IV, 9, 10). Εἰς ἀπόστασιν δέκα γιλιόμετρων ἀπὸ τοῦ Zara-Khatun εὐρίσκεται τὸ Kermelis («Kermelis, χριστιανικὸν χωρίον» κατὰ τὸν Petermann ἔ. ἀν. II, σ. 323) παρὰ τι ποτάμιον, καταρρέον ἀπὸ τοῦ Maklub-Dagh καὶ συμβάλλον εἰς τὸν Τίγριν. Δεκατρία χιλιόμετρα πορρωτέρω ἔρχεται τις εἰς τὸ χωρίον Abu-Zuaga, κείμενον ἐν τινὶ ἀσθενεῖ κοιλώματι, διαρρέομένῳ ὑπὸ μικροῦ ποταμοῦ ῥέοντος πρὸς τὰ νοτιοανατολικά καὶ εἰσβάλλοντος εἰς τὸν παρὰ τὸ Κερμελίς. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς μεταξὺ τῶν δύο χωρίων ὁδοῦ καὶ ὀλίγον πρὸς βορρῆν κεῖται τὸ Boertela (Bertilli κατὰ τὸν Petermann, συνήθως δὲ Bartoli) ἐπὶ ὑψώματι, ἐνουμένου πρὸς τὸ βορείως ἐκτεινόμενον ὄρος Meklub-Dagh. Ἡ ὁδὸς, ἣν ἠκολούθησεν ὁ Petermann ὁρμηθεὶς ἐκ τοῦ Ghazir διήρχετο ὀλίγον βορειότερον μεταξὺ Kermelis ἐν ἀριστερᾷ καὶ Derdjille (Terdjila) ἐν δεξιᾷ, διὰ τοῦ Djakullé (Schaakuli) καὶ ἀφίνουσα τὸ Bertilli (Boertela) ἐν ἀριστερᾷ, διευθύνετο διὰ τοῦ Khazne-Tepe (Hazna) εἰς Μοσούλ. Ἀλλῇ δὲ ὁδὸς ἀπὸ τοῦ Ἐρβίλ εὐδατοτέρα μὲν ἀλλὰ μακροτέρα, κάμπτουσα πρὸς νότον παρὰ τὸ Dehir-Dagh καὶ ἀκολουθοῦσα τὸν ποταμὸν τοῦ Ἐρβίλ μέχρι τῆς συμβολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Ghazir καὶ Zab (Λύκον) παρὰ τὸ Wardak, ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄροπέδιον μέχρι τοῦ Kermelis, ὅπερ κεῖται 20 μέχρι 30 μέτρ. ὑψηλότερον τοῦ ἐδάφους τοῦ Zab παρὰ τὸ Wardak. Ταῦτα εἶνε τὰ κυριώτερα σημεῖα τοῦ πεδίου τῆς μάχης.

¹) Κατὰ τὸν Ἀρρίανδον (I', 8, 7 καὶ Γ', 11, 5) ὁ Δαρεῖος στρατοπεδεύει ἐν Γαυγάμηλοις παρὰ τὸν Βούμωδον «ἀπέχων Ἀρβήλων τῆς πόλεως ὅσον ἑξακοσίους σταδίους» — «οἱ δὲ τὰ ἐλάχιστα γράψαντες ἐς πεντακοσίους». ἐν δὲ Γ', 15, 5 λέγει ὁ Ἀρρίανδης ὅτι «ἀφίκετο εἰς τὰ Ἀρβήλα τῇ ὑστεραίᾳ, διώξας τοὺς πάντας ἐκ τῆς μάχης σταδίους μάλιστα ἐς ἑξακοσίους». Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ὁ Βούμωδος, παρ' ᾧ τὰ Γαυγάμηλα, δὲν δύναται νὰ εἶνε ὁ Ghazir οὐδ' ἡ καταδύωξις ἔγεινεν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Erbil-Zara-Khatun καὶ Eski-Kelek, οἷον διὰ ταύτης τῆς ὁδοῦ ἡ ἀπόστασις κατὰ τὸν Niebuhr καὶ Kinneir (Persia σ. 152) θὰ ᾔητο μόνον 6 μιλίων ἢ 240 σταδίων. Ἐὰν δὲ τις ὑπολάβῃ τὸ μὲν Kermelis ὡς τὰ Γαυγάμηλα, τὸ δὲ πλησίον ἐκεῖ ποτάμιον (Hazna-Dere) ὡς τὸν Βούμωδον, τότε ἔχει τις ἀπόστασιν, ἣτις, προστεθέντος καὶ τοῦ 1/6 διὰ τὴν παρέκκασιν ἐκ τῆς συντομωτέρας ὁδοῦ, εἶνε 450 σταδίων. Ἐπειτα ὁ Κούρτιος (IV, 9, 8) λέγει ὅτι οἱ Πέρσαι ἐβάδισαν ἀπὸ τοῦ Λύκου εἰς Βούμωδον 80 στάδια· ἀλλ' ἡ ἀπόστασις αὕτη οὐδαμῶς ἀληθεύει μεταξὺ Zab καὶ Ghazir, τούναντίον δὲ ἀρμόζει εἰς τὸ μεταξὺ Wardak καὶ τοῦ παρὰ τὸ Kermelis ποταμοῦ διάστημα. Καὶ ἄλλως δὲ ὁ Δαρεῖος δὲν θὰ ἐδύνατο ν' ἀναπτύξῃ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐν τῇ περικλείσῃ καὶ πετρώδει κοιλᾷ τοῦ Ghazir κατὰ δὲ τὸν Ἀρρίανδον (Γ', 8, 7) τὰ Γαυγάμηλα ἔκειντο «ἐν χώρῳ ὁμαλῇ πάντῃ».

ἐστρατοπέδευσεν ἐπιμελῶς ὀχυρωθεὶς¹. διότι ἔχων πλησίον δύναμιν τοσοῦτον τεραστίως ὑπερβάλλουσιν, ὥφειλε νὰ λαμβάνῃ μεγίστην πρόνοιαν. Τεσσάρων δὲ ἡμερῶν ἀνάπαυσις χορηγηθεῖσα εἰς τοὺς στρατιώτας ἤρκεσεν, ὅπως παρασκευάσῃ τὰ πάντα πρὸς τὴν κρίσιμον μάχην.

Ἐπειδὴ δὲ ἄλλα στρατεύματα τῶν πολεμίων δὲν ἐφάνησαν, ὑπετέθη ὅτι ὁ Δαρεῖος εἶχε καταλάβῃ χῶρον εὐνοϊκώτερον εἰς τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις καὶ δὲν ἠθέλησεν, ὅπως πρότερον, ὑπὸ τοῦ διαταγμοῦ τῶν πολεμίων καὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀνυπομονησίας νὰ παρασυρθῇ εἰς στενόχωρον ἔδαφος. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἐπέλθῃ κατ' αὐτοῦ· καταλιπὼν δὲ ἐν τῷ στρατοπέδῳ πάντα τὰ σκευοφόρα καὶ τὸν εἰς μάχην ἄχρηστον ὄχλον, ἐξώρμησε κατὰ τὴν νύκτα τῆς 29 πρὸς τὴν 30 Σεπτεμβρίου περὶ τὴν δευτέραν φυλακὴν. Καὶ λίαν πρῶι ἔφθασαν εἰς τοὺς τελευταίους λόφους, ἀπέχοντες τῶν πολεμίων ἐξήκοντα στάδια· ἀλλ' οἱ λόφοι οἱ πρὸ αὐτῶν ἀπέκρυπτον ἔτι ἑκατέρους². Μετὰ δὲ τριάκοντα στάδια, ὅτε ὁ στρατὸς ὑπερέβῃ τοὺς λόφους ἐκείνους, ὁ Ἀλέξανδρος εἶδεν ἐν τῇ εὐρείᾳ ἐκείνῃ πεδιάδι εἰς ἀπόστασιν μιᾶς περιπυῶρας τὰ μελανίζοντα πλήθη τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως. Στήσας δὲ τὰς φάλαγγας συνεκάλεσε τοὺς φίλους, τοὺς στρατηγούς, τοὺς ἱλάρχους καὶ τοὺς ἡγεμόνας τῶν συμμάχων καὶ μισθοφόρων, καὶ ἔθεσεν εἰς αὐτοὺς τὸ ζήτημα, ἂν ἔπρεπεν εὐθύς νὰ ἐπιτεθῶσιν, ἢ νὰ στρατοπεδεύσωσιν αὐτοῦ περιχαρακωθέντες, καὶ νὰ κατοπτέωσιν πρότερον τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Καὶ οἱ μὲν πλεῖστοι ἦσαν τῆς γνώμης νὰ ἐπαγάγῃσι πάραυτα τὸν στρατὸν κατὰ τῶν πολεμίων, ὡς διακαίόμενον ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τῆς μάχης· ὁ δὲ Παρμενίων τοῦναντίον συνεβούλευε προσοχὴν, λέγων, ὅτι οἱ μὲν στρατιῶται

1) Τὸ στρατόπεδον θὰ ἦτο πρὸς βορρᾶν τοῦ ποταμίου Hasser, ὄντος πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν λόφων, ἐφ' ὧν τὰ ἑρείπια τοῦ Khorsabad, καὶ εἰσβάλλοντος εἰς τὸν Τίγριν.

2) Ἡ πτυχὴ αὕτη τοῦ ἔδαφους μέχρις Abu-Zuaga ἀπέχει ἀκριβῶς 60 στάδια τοῦ Kermelis. Ἡ δὲ θέσις ἢ κατὰ 30 στάδια περαιτέρω θὰ εἴνε τὸ Boertela.

εἶνε κατὰκοποι ἐκ τῆς πορείας, οἱ δὲ Πέρσαι, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἔχοντες ταύτην τὴν εὐνοϊκὴν εἰς αὐτοὺς θέσιν, βεβαίως δὲν θὰ εἴχον ἀμελήσῃ νὰ διαθέσωσιν αὐτὴν διὰ παντὸς τρόπου πρὸς ἴδιον ὄφελος, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ γνωρίζωσιν, ἂν ἐμπεπηγμένοι πάσσαλοι ἢ ἀφανεῖς τάφροι δὲν προεφύλαττον τὴν ἐχθρικήν παράταξιν, καὶ ὅτι οἱ κανόνες τοῦ πολέμου ἀπαιτοῦσι πρῶτον νὰ κατοπεύσωσι τὸν τόπον καὶ παρασκευάσωσι στρατόπεδον. Ἡ γνῶμη αὕτη τοῦ γηραιοῦ στρατηγοῦ ἐνίκησε, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε τὰ στρατεύματα νὰ στρατοπεδεύσωσιν ἐπὶ τῶν λόφων ἀπέναντι τῶν πολεμίων κατὰ τὴν τάξιν, καθ' ἣν ἔμελλον νὰ προβῶσιν εἰς τὴν μάχην. Ταῦτα συνέβησαν τὴν πρώτην τῆς 30 Σεπτεμβρίου.

Ὁ δὲ Δαρεῖος πάλιν, ἂν καὶ πρὸ πολλοῦ προσεδόκα τὴν ἔλευσιν τῶν Μακεδόνων, καὶ ἐκαθάρισε τὴν εὐρείαν πεδιάδα παντὸς προσκόμματος μέχρι τῶν ἀκανθωδῶν θάμνων καὶ ἀμμοδῶν ὄχθων, εἰς οὓς ἐδύνατο νὰ προσκρούσῃ ἡ ὀρμητικὴ ἔφοδος τῶν ἱππικῶν αὐτοῦ στιφῶν καὶ ἡ ἐπέλασις τῶν ὄρεπανηφόρων ἀρμάτων¹, ἐθορυβήθη ὅμως ὅπως οὖν λαβὼν τὴν εἰδήσιν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο πλησίον, καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Μαζαῖον πρόσκοποι αὐτοῦ ἔσπευσαν νὰ ὑποχωρήσωσιν. Ἀλλ' ἄφ' οὗ εἶδε μὲν τὴν ἀγέρωχον πεποίθησιν τῶν ἑαυτοῦ σατραπῶν, ἣν οὐδεμία πλέον ἀδιάκριτος προειδοποίησις ἐτάραττεν, εἶδε δὲ τὰς ἀτελευτήτους τάξεις τοῦ ἑαυτοῦ στρατοῦ, ἀντὶ τῶν ὁποίων οὐδεὶς Χαρίδημος ἢ Ἀμύντας ἐτόλμα νὰ προτιμᾷ, καὶ πολὺ δικαίως, τὴν πυκνὴν δράκα τῶν Μακεδόνων,

¹) Ἄν τῷ ὄντι ὁ Δαρεῖος κατέσπειρε τὸ μεταίχμιον τὸ πρὸ τῆς ἰδίας παρατάξεως διὰ murices (κατὰ τὸν *Κούρτιον* III, 13, 36) ἢ διὰ τριβόλων (κατὰ τὸν *Πολύαινον* Δ', 3, 17), σιδηρῶν δηλ. αἰχμηρῶν ἀκανθῶν, σκοπὸν εἶχε νὰ καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν ἐπίθεσιν τῶν πολεμίων κατὰ τινων θέσεων. αὐτὸς δὲ νὰ δυνήθῃ νὰ προσβάλλῃ διὰ τῶν μερῶν ἐκείνων τῆς παρατάξεως, ὅπου ἦσαν τεταγμένοι οἱ ἐλέφαντες καὶ τὰ ὄρεπανηφόρα ἄρματα. Τότε λοιπὸν τὸ παράγειν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπὶ δεξιᾷ σκοπὸν εἶχε νὰ μετατοπίσῃ τοὺς Πέρσας ἀπὸ τῆς οὕτως (διὰ τῶν τριβόλων) προφυλαττομένης αὐτῶν θέσεως· τὸ δὲ ἀντιπαράγειν τῶν Περσῶν (*Ἀρρίδιανου* Γ', 13, 1) θὰ ἐμαρτύρῃ ὅτι ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ. Καὶ τῷ ὄντι ἤρχισαν τὴν ἐπίθεσιν κατὰ μὲν τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα ὁ σατράπης Βῆσσης, κατὰ δὲ τὴν δεξιὰν ὁ Μαζαῖος.

τέλος δὲ ὑπακούσας εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἐπιθυμίας, αἵτινες τόσον εὐχαρίστως θεωροῦσι τὴν τύφλωσιν αὐτῶν ὥς λελογισμένην δύναμιν, καὶ εἰσακούουσι μᾶλλον τοὺς ἐνθαῤῥυντικούς λόγους τῶν κολάκων ἢ τὰ ἐμβριθῇ διδάγματα τῆς πείρας, ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας ἀνέλαβεν εὐθύς τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν εἰς ἑαυτὸν πεποιθήσιν. Οἱ μεγιστᾶνες αὐτοῦ εὐκόλως τὸν ἔπεισαν, ὅτι ἐν Ἴσσω δὲν ἡττήθη ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἀλλ' ὑπὸ τῆς στενότητος τοῦ χώρου· νῦν δὲ ὑπάρχει χώρος ἱκανὸς καὶ διὰ τὸν πολεμικὸν ζῆλον τῶν ἑκατοντάδων αὐτοῦ χιλιάδων καὶ διὰ τὰ δρέπανα τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ ἄρμάτων καὶ διὰ τοὺς ἰνδικοὺς αὐτοῦ ἐλέφαντας· τῶρα ἤλθεν ὁ καιρὸς ν' ἀποδείξωσιν εἰς τὸν Μακεδόνα, τί εἶνε ὁ βασιλικὸς στρατὸς τῆς Περσίας.

Τότε τὴν πρωΐαν τῆς 30 ἐφάνη ἐπὶ τῆς πρὸς βορρᾶν λοφοσειρᾶς ὁ μακεδονικὸς στρατὸς συντεταγμένος καὶ ὡς εἰς μάχην βαδίζων. Ἐλπίζοντες δέ, ὅτι πάραυτα θὰ προέβαινον εἰς ἐπίθεσιν, παρατάχθησαν καὶ οἱ παμπληθεῖς Πέρσαι εἰς μάχην ἐν τῇ ἀχανεῖ πεδιάδι.

Ἄλλ' οὐδεμία ἐπῆλθε προσβολή· εἶδον δὲ τὸν ἐχθρὸν στρατοπεδεύοντα. Καὶ πάντες ἡσύχαζον, ἐν δὲ μόνον στίφος ἱππέων, μετὰ τινων λόχων πεζῶν φιλῶν ἀναμεμιγμένον, κατελθὼν ἀπὸ τῶν λόφων διέδραμε τὴν πεδιάδα χωρὶς νὰ πλησιάσῃ τὴν παρατάξιν τῶν Περσῶν, καὶ ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἐπῆλθεν ἡ ἐσπέρα· ἐσκόπουν ἄρά γε οἱ πολέμιοι νυκτερινήν τινα ἐπίθεσιν; Τὸ περσικὸν στρατόπεδον ἄνευ χαρακώματος καὶ τάφρου δὲν θὰ ἐδύνατο νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τοιαύτης ἐπιθέσεως· ὅθεν τὰ πλήθη ἔλαβον διαταγὴν δι' ὅλης τῆς νυκτὸς νὰ μένωσιν ὑπὸ τὰ ὅπλα εἰς μάχην παρατεταγμένα, καὶ νὰ ἔχωσι πλησίον των τοὺς ἵππους σεσαγμένους παρὰ τὰ πυρὰ τῶν νυκτοφυλακῶν. Αὐτὸς δὲ ὁ Δαρεῖος παρήλαυε διὰ νυκτὸς πρὸ τῶν παρατάξεων, ἵνα ἐνθουσιάσῃ τὰ πλήθη διὰ τῆς ἐμφανίσεως καὶ προσφωνήσεως αὐτοῦ. Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἄκραν ἀριστερὰν πτέρυγα ἦσαν τεταγμένοι οἱ λαοὶ τοῦ Βήσσου, Βάκτριοι, Δᾶοι καὶ Σόγδιοι, ἔμπροσθεν δὲ αὐτῶν ἑκατὸν δρεπανηφόρα ἄρματα· καὶ εἰς προφύλαξιν αὐτῶν ἐξ

ἀριστερῶν προετάχθησαν χίλιοι Βάκτριοι ἱππεῖς καὶ οἱ Μασσαγέται Σκύθαι, ἄνδρες καὶ ἵπποι τεθωρακισμένοι. Πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ Βήσσου εἶποντο οἱ Ἀραχωτοὶ καὶ οἱ ὄρεινοὶ Ἴνδοι¹⁾· ἔπειτα πολὺ πλῆθος Περσῶν, ἀναμιξ ἱππεῖς καὶ πεζοί· ἔπειτα οἱ Σούσιοι καὶ Καδούσιοι, οἵτινες προσήγγιζον πρὸς τὸ κέντρον. Τοῦτο δὲ τὸ κέντρον περιελάμβανε πρῶτον μὲν τὰς τάξεις τῶν εὐγενεστάτων Περσῶν, τῶν λεγομένων συγγενῶν τοῦ βασιλέως μετὰ τῶν σωματοφυλάκων αὐτοῦ τῶν μὴ λοφόρων· ἐκατέρωθεν δὲ τούτων ἦσαν τεταγμένοι οἱ ἐν ὑπηρεσίᾳ ἔτι τοῦ βασιλέως εὐρισκόμενοι Ἕλληνες μισθοφόροι, ἔπειτα δὲ περιελάμβανε τὸ κέντρον καὶ τοὺς Ἴνδους μετὰ τῶν ἐλεφάντων, τοὺς Κᾶρας, τοὺς λεγομένους ἀνασπάστους, ἀπογόνους τῶν πρῶην ποτὲ εἰς τὰς ἄνω σατραπείας μετοικισθέντων, τοὺς Μάρδους τοξότας καὶ πρὸ αὐτῶν πεντήκοντα ὄρεπανηφόρα ἄρματα. Πρὸς ἐνίσχυσιν τούτου τοῦ κέντρου, ὅπερ ἐν τῇ παρὰ τὸν Πίναρον μάχῃ τόσον ταχέως διεσπάρθη, ἐτάχθησαν ὀπίσθεν αὐτοῦ οἱ Οὕξιοι, οἱ Βαβυλώνιοι, τὰ παρὰ τὸν Περσικὸν κόλπον ἔθνη καὶ οἱ Σιτακηνοί. Οὕτω λοιπὸν διὰ διπλῆς καὶ τριπλῆς παρατάξεως πυκνωθὲν ἐφαινετο ἰκανῶς ἰσχυρόν, ὅπως δεχθῇ εἰς τὸ μέσον τὸν βασιλέα. Κατὰ δὲ τὴν δεξιὰν πτέρυγα πλησιέστατα τῶν Μάρδων ἐτάχθησαν οἱ Ἀλθανοὶ καὶ Σακασηνοί, κατόπιν ὁ Φραταφέρνης μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν Πάρθων, Ὑρκανῶν, Ταπούρων καὶ Σακῶν· ἔπειτα ὁ Ἀτροπάτης μετὰ τῶν Μήδων· μετὰ δὲ τούτους τὰ Συριακὰ ἔθνη τὰ ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῶν ποταμῶν· καὶ τέλος ἐπὶ τῆς ἐσχάτης δεξιᾶς πτέρυγος οἱ Καππαδόκαι καὶ Ἀρμένιοι ἱππεῖς καὶ πρὸ αὐτῶν πεντήκοντα ὄρεπανηφόρα ἄρματα.

Ἡ νύξ παρῆλθεν ἡσυχος, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπανελθὼν μετὰ τῶν Μακεδόνων ἱππέων καὶ τῶν φιλῶν πεζῶν ἀπὸ τῆς κατοπτεύσεως

1) Ἐνταῦθα φαίνεται ὅτι ὁ Ἀῤῥιανὸς παρέλειψε τοὺς Ἀρείους, οὓς ἀναγράφει ἐν τῷ πρώτῳ καταλόγῳ κεφ. 8. Οἱ αὐτόθι μνημονευόμενοι ὄρεινοὶ Ἴνδοι θὰ ἦσαν τεταγμένοι παρὰ τοὺς Ἀραχωτούς, ὡς ὑπὸ τὸν σατράπην αὐτῶν τελοῦντες. Ὁ Ἀῤῥιανὸς (Γ', 11, 1) λέγει κατὰ τὸν Ἀριστόβουλον, ὅτι ἡ γραπτὴ κατάταξις τῶν περσικῶν δυνάμεων εἰς τὴν μάχην εὐρίθη ἐν τοῖς λαφύροις.

τοῦ πεδίου τῆς μάχης, συνήθροισε περὶ αὐτὸν τοὺς ἡγεμόνας τοῦ στρατοῦ καὶ ἀναγγείλας, ὅτι τὴν ἐπιούσαν διενοεῖτο νὰ προσβάλῃ τοὺς πολεμίους, εἶπεν, ὅτι γνωρίζει τὸ θάρρος καὶ αὐτῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν ἐκ πολλῶν νικῶν ἀποδεδειγμένον, καὶ ἴσως εἶνε ἀνάγκη μᾶλλον νὰ χαλινώσῃ ἢ νὰ ἐξάψῃ αὐτό· πρὸ πάντων πρέπει νὰ διδάξωσι τοὺς ἄνδρας τὴν νὰ βαδίζωσιν ἐν ἄκρᾳ σιγῇ, ἵνα φοβερώτερον ἀναβοήσωσι κατὰ τὴν ἔφοδον ἀλαλάζοντες, αὐτοὶ δὲ ἰδίως πρέπει νὰ φροντίσωσι ταχέως νὰ δέχωνται καὶ ἐκτελῶσι τὰ προστάγματα, ἵνα μετὰ γοργότητος καὶ ἀκριβείας διεξάγωνται αἱ κινήσεις, νὰ εἶνε δὲ πεπεισμένοι, ὅτι ἡ ἔκβασις τῆς μεγάλης ἡμέρας ἐξ ἐνὸς ἐκάστου ἐξαρτᾶται, καὶ ὅτι ὁ ἀγὼν πρόκειται ὅχι πλέον περὶ Συρίας καὶ Αἰγύπτου, ἀλλὰ περὶ κατοχῆς τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἐν αὐτῷ θὰ κριθῇ, ποῖος μέλλει νὰ ἄρχῃ αὐτῆς. Καὶ οἱ μὲν στρατηγοὶ ἀπεκρίθησαν ἐνθουσιωδῶς ἐπιφωνήσαντες, ὁ δὲ βασιλεὺς διαλύσας τὴν συνάθροισιν διέταξε τοὺς στρατιώτας νὰ δειπνήσωσι καὶ ἔπειτα ν' ἀναπαυθῶσιν. Ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ Ἀλέξανδρου ἦσαν ἔτι τινὲς τῶν φίλων, ὅτε εἰσῆλθε, λέγουσιν, ὁ Παρμενίων καὶ μετὰ τινος ἀνησυχίας διηγεῖτο τὸ ἀπειρον πλῆθος τῶν περσικῶν πυρῶν καὶ τὸν ὑπόκωφον θόρυβον τὸν διὰ νυκτὸς ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου ἐρχόμενον, καὶ ἔλεγεν, ὅτι ἡ γνώμη του ἦτο νὰ ἐπιτεθῶσιν εὐθὺς κατὰ ταύτην τὴν νύκτα, διότι τὸ ἀπροσδόκητον καὶ ἡ ταραχὴ ἢ ἐκ τοιαύτης ἐπιθέσεως ἤθελε διπλασιασθῇ ὑπὸ τοῦ τρόμου τῆς νυκτός. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀπεκρίθη, ὡς λέγουσιν, «οὐ κλέπτω τὴν νίκην»¹. Μετὰ ταῦτα διηγοῦνται, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος μετ' ὀλίγον κατεκλίθη καὶ ἐκοιμήθη βαθέως καθ' ἅπαν τὸ ἐπίλοιπον τῆς νυκτός· ἡ ἡμέρα εἶχεν ἤδη προχωρήσῃ καὶ τὰ πάντα ἦσαν ἑτοιμα πρὸς ἔξοδον· μόνον ἔτι ὁ βασιλεὺς ἔλειπεν· ἀλλὰ τέλος ὁ γηραιὸς Παρμενίων εἰσελθὼν εἰς τὴν σκηνήν, τρίς ἐκάλεσεν αὐτὸν ἐξ ὀνόματος, μέχρις οὗ ὁ Ἀλέξανδρος τέλος ἐγερθεὶς ὠπλίσθη ταχέως.

¹ Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΑΒ. Ἀῤῥιανοῦ Γ', 10, 1.

Τὴν πρωΐαν τῆς 1 Ὀκτωβρίου ¹ ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ἐξῆλθε τοῦ ἐπὶ τοῦ λόφου στρατοπέδου καὶ κατέλιπεν ἐν αὐτῷ μετὰ τῶν σκευοφόρων Θρᾷκας πεζοὺς, κατελθὼν δὲ μετ' ὀλίγον εἰς τὴν πεδιάδα παρετάχθη εἰς μάχην. Καὶ ἐν μὲν τῷ μέσῳ ἐτάχθησαν αἱ ἐξ τάξεις τῆς φάλαγγος, ἐκ δεξιῶν δὲ οἱ ὑπασπιστὰι καὶ κατόπιν αἱ ὀκτὼ ἱλαὶ τῶν Μακεδόνων ἐταίρων ἱππέων. Πρὸς τ' ἀριστερὰ τῆς φάλαγγος συνεχόμενοι πρὸς τὴν τάξιν τοῦ Κρατέρου ἐτάχθησαν οἱ ἱππεῖς τῶν Ἑλλήνων συμμάχων, καὶ κατόπιν τὸ θεσσαλικὸν ἱππικόν. Τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος ἡγεῖτο ὁ Παρμενίων, ὅστις μετὰ τῆς φαρσαλικῆς ἱλῆς τῆς κρατίστης τοῦ θεσσαλικοῦ ἱππικοῦ κατεῖχε τὸ ἄκρον τοῦ κέρατος. Κατὰ δὲ τὸ ἄκρον τοῦ δεξιοῦ κέρατος, δι' οὗ ὁ Ἀλέξανδρος ἐσκόπει νὰ κάμῃ τὴν ἐπίθεσιν, ἐτάχθησαν συνεχόμενοι πρὸς τὴν βασιλικὴν ἱλὴν μέρος τῶν Ἀγριάνων, τῶν τοξοτῶν καὶ ὁ Βάλακρος μετὰ τῶν ἀκοντιστῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἕνεκα τῆς τεραστίας ὑπεροχῆς τῶν δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ ἢ ὑπερφαλάγγισις ἦτο ἀναπόδραστος καὶ ἐν τούτοις ἀπὸ τῆς βιαίας ὁρμῆς τῆς ἐπιθέσεως, ἥτις ἔπρεπε νὰ ἐπιφέρῃ τὴν κρίσιν, τόσαι μόνον δυνάμεις ἠδύναντο ν' ἀποσπασθῶσιν, ὅσας ἀπῆτει ἢ προφύλαξις τῶν νώτων καὶ τῶν πλαγίων τῆς ἐπιτιθεμένης παρατάξεως, ὁ Ἀλέξανδρος διέταξεν ὅπισθεν τῶν κεράτων τῆς ἑαυτοῦ παρατάξεως, τοῦ τε δεξιοῦ καὶ ἀριστεροῦ, νὰ σχηματισθῇ δευτέρα τάξις, ἥτις ἂν μὲν ὁ ἐχθρὸς ἡπείλῃ τὰ νῶτα νὰ στραφῇ ὀπίσω καὶ νὰ σχηματίσῃ δεύτερον μέτωπον, ἂν δὲ ἐπετίθετο κατὰ τῶν πλαγίων, διὰ μιᾶς ἐπικαμπῆς νὰ σχηματίσῃ γωνίαν μετὰ τῆς προσθίας παρατάξεως. Ὡς ἐφεδρεία τοῦ μὲν ἀριστεροῦ κέρατος ἐτάχθησαν οἱ Θρᾷκες πεζοί, μέρος τῶν συμμάχων ἱππέων ὑπὸ τὸν Κοίρανον, οἱ Ὀδρύσαι ὑπὸ τὸν Ἀγάθωνα, ἔσχατοι δὲ πρὸς τ' ἀριστερὰ οἱ μισθοφόροι ἱππεῖς ὑπὸ τὸν Ἀνδρόμαχον. Τοῦ δὲ δεξιοῦ κέρατος ὁ Κλέαρχος μετὰ τῶν ἀρχαίων ξένων, τὸ ἥμισυ τῶν τοξοτῶν ὑπὸ τὸν Βρίσωνα καὶ τῶν Ἀγριάνων ὑπὸ τὸν Ἀτταλον, κατόπιν ὁ Ἀρέτης

¹) Αὕτη ἦτο μία τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ μηνὸς Βοηδρομιῶνος. Τοῦτον τὸν μῆνα εἶχε προείπῃ ὁ μάντις Ἀρίστανδρος.

μετὰ τῶν σαρισσοφόρων, ὁ Ἀρίστων μετὰ τῶν Παιόνων ἱππέων καὶ εἰς τὸ ἄκρον δεξιὸν τοῦ κέρατος οἱ νεωστὶ στρατολογηθέντες Ἕλληνες ἱππεῖς ὑπὸ τὸν Μενίδαν, οἵτινες σήμερον ἐν τῇ ἐπικινδυνότητι θέσει ἔμελλον νὰ δώσωσι πεῖραν τῆς ἐν τοῖς ὅπλοις ἱκανότητος αὐτῶν.

Οἱ στρατοὶ ἤρχισαν νὰ προχωρῶσι· καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος μετὰ τῶν Μακεδόνων ἐταίρων ἱππέων ἔχων τὸ δεξιὸν κέρας εἶνε ἀπέναντι τοῦ κέντρου τῶν πολεμίων, ἀποτελουμένου ἐκ τῶν Ἰνδικῶν ἐλεφάντων, τοῦ ἄνθους τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ καὶ τῆς διπλῆς παρατάξεως, καὶ ὑπερφαλαγγεῖται ὑπὸ ὅλης τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τῶν πολεμίων. Ὅθεν διατάττει νὰ προελάσῃσι λοξῶς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ὁ πρῶτον τὴν Ἰλὴν τοῦ Κλείτου καὶ τοὺς πρὸς δεξιὰν αὐτῆς φιλοῦς, ἔπειτα τὴν δευτέραν, τὴν τρίτην καὶ τὰς ἄλλας Ἰλας, τοὺς ὑπασπιστάς καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς κλιμακῆδόν τὴν μίαν τάξιν κατόπιν τῆς ἄλλης· αἱ κινήσεις αὗται ἐκτελοῦνται μετ' ἄκρας σιγῆς καὶ εὐταξίας, ἐν ᾗ οἱ πολέμιοι ἐπιχειροῦσιν ἐναντίαν κίνησιν ἐξ ἀριστερῶν ὅχι ἀθορύβως ἐνεκα τοῦ πολλοῦ πλήθους. Ἀλλ' ἡ παράταξις αὐτῶν ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπερφαλαγγῇ παραπολὺ τὴν τῶν Μακεδόνων, καὶ οἱ Σκύθαι ἱππεῖς οἱ κατὰ τὸ ἄκρον τῆς πτέρυγος προελαύνουσιν ἤδη εἰς ἐπίθεσιν κατὰ τῶν φιλῶν τῶν πρὸς τὰ πλάγια τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ εἶνε ἤδη πλησίον αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, οὐδόλως θορυβηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐλιγμοῦ τούτου, ἐξακολουθεῖ τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω λοξὴν αὐτοῦ κίνησιν· μικρὸν ἔτι καὶ θὰ ἀντιπαρέλθῃ τὸν ἐνταῦθα ἐξωμαλισμένον τόπον πρὸς χρῆσιν τῶν ὀρεπανηφόρων ἀρμάτων. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, ἀπεκδεχόμενος ἰδιαιτέραν ἐπιτυχίαν ἐκ τῆς καταστρεπτικῆς τούτων ἐμβολῆς (διότι ἑκατὸν τοιαῦτα ἄρματα ἦσαν ἐνταῦθα προτεταγμένα), διατάττει τοὺς Σκύθας ἐκείνους καὶ τοὺς χιλίους Βακτρίους ἱππεῖς νὰ περιιππεύσωσι τὸ ἐχθρικὸν κέρας, καὶ οὕτω νὰ κωλύσωσι τὴν περαιτέραν προέλασιν τῶν πολεμίων. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐκπέμπει κατὰ τούτων τοὺς ὑπὸ τὸν Μενίδαν Ἕλληνας ἱππεῖς, οἵτινες, ὀλιγαριθμότεροι ὄντες,

1) Διοδώρου ΙΖ', 57 «καὶ λοξὴν τὴν τάξιν ποιοῦμενος.»

ἀπωθοῦνται. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κίνησις τῆς κυρίας παρατάξεως ἀπαιτεῖ ἐνταῦθα ὅσον ὅλον τε καρτερικωτάτην ἀντίστασιν, ἐκπέμπονται οἱ ὑπὸ τὸν Ἀρίστωνα Παίονες ἱππεῖς πρὸς βοήθειαν τοῦ Μενίδου· συνενωθέντες δὲ οὗτοι¹ ἐπιπίπτουσι μετὰ τοσαύτης ὁρμῆς, ὥστε οἱ Σκύθαι καὶ οἱ χίλιοι Βάκτριοι ἀναγκάζονται νὰ ὑποχωρήσωσιν. Ἀλλ' ἤδη τὸ πλῆθος τῶν ἄλλων Βακτριῶν ἱππέων παρελαύνει τὸ κέρας τοῦ Ἀλεξάνδρου· οἱ ὑποχωρήσαντες συναθροίζονται περὶ αὐτοὺς καὶ ἅπανα ἡ πολυπληθεστέρα αὕτη δύναμις ἐπιπίπτει κατὰ τοῦ Ἀρίστωνος καὶ Μενίδου. Ἡ μάχη γίνεται κρατερωτάτῃ· οἱ Σκύθαι, ἄνδρες καὶ ἵπποι τεθωρακισμένοι, προσβάλλουσιν ἐκ τοῦ πλησίον τοὺς Παίονας καὶ παλαιμῆχους, καὶ πολλοὶ τούτων πίπτουσιν, ἀλλὰ δὲν ὑποχωροῦσι· κατ' ἴλας δὲ ἐπιπίπτοντες καὶ συγκρουόμενοι ἐξώθησαν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ὑπερτέραν αὐτῶν δύναμιν.

Ἐν τούτοις τὸ μακεδονικὸν μέτωπον ἐξηκολούθει προχωροῦν λοξῶς· αἱ μακεδονικαὶ ἴλαι καὶ οἱ ὑπασπισταὶ εἶνε πλέον ἀπέναντι τῶν ἑκατὸν ὀρεπανηφόρων ἀρμάτων τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος, ὅτε ταῦτα ἐξορμήσαντα ἐπελαύνουσι κατὰ τῆς παρατάξεως, ἣν ὀφείλουσι νὰ διασπάρωσιν. Ἀλλ' οἱ Ἀγριᾶνες καὶ τοξόται ὑποδέχονται αὐτὰ μετὰ μεγάλης βοῆς καὶ χαλάζης βελῶν, λίθων καὶ ἀκοντίων. Καὶ πολλὰ μὲν ἤδη αὐτοῦ καταλαμβάνονται, οἱ ἔντρομοι ἵπποι λαμβανόμενοι ἀπὸ τῶν ρυτήρων φονεύονται, κόπτονται τὰ λωρία, καὶ οἱ ἀναβάται κατασπῶνται· τὰ δὲ ἄλλα, ὅσα ἐπελαύνουσι κατὰ τῶν ὑπασπιστῶν, ἢ εὐρίσκονται ἐνώπιον τῶν πυκνῶς συνησπισμένων λόχων καὶ προτεταμένων δοράτων, καὶ ὁ δρόμος αὐτῶν ἀνακόπτεται ὑπὸ τῶν καταπιπτόντων ἵππων, ἢ διελαύνουσι διὰ τῶν διαλειμμάτων τῶν σχηματισθέντων ὑπὸ τῶν ταχέως δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ παραμερισάντων οὐλαμῶν, χωρὶς μήτε νὰ βλάψωσιν μήτε νὰ βλαφθῶσι, καὶ ὅπισθεν τοῦ μετώπου ἐνέπεσον εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἱπποκόμων.

¹) Αἱ φράσεις τοῦ Ἀῤῥιανοῦ « ἱππομαχία » καὶ « βία κατ' ἴλας προσπίπτοντες » ἀποδεικνύουσιν ἀναμφιβόλως ὅτι οἱ παρ' Ἀῤῥιανῶ (Γ', 13, 3) ξένοι εἶνε οἱ τοῦ Μενίδου, οἵτινες, ἐνωθέντες μετὰ τῶν Παίωνων, ἐκ νέου ἐπιπίπτουσιν.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ἀρίστων καὶ ὁ Μενίδας ἐρρωμένως ἀγωνιζόμενοι ἀντέχουσιν εἰς τὴν ἱππομαχίαν τὴν κατὰ τὰ πλάγια τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ ὅλη παμπληθὴς παράταξις τῶν Περσῶν ἡ μέχρι τοῦδε πρὸς τὰ ἀριστερὰ τραπεῖσα ἄρχεται προχωροῦσα ὡς πρὸς ἐπίθεσιν. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος, ἐλθὼν εἰς ἀπόστασιν τοξεύματος ἀπὸ τῶν πολεμίων, παραγγέλλει μὲν νὰ ταχύνωσι τὸ βῆμα, συγχρόνως δὲ διατάττει τὸν Ἀρέταν μετὰ τῶν σαρισσοφόρων, οἵτινες εἶνε οἱ τελευταῖοι ἱππεῖς τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρατάξεως, νὰ σπεύσωσιν εἰς βοήθειαν τῶν ἐπιπόνως μαχομένων ὑπὸ τὸν Μενίδα καὶ Ἀρίστων. Ταύτην δὲ τὴν κίνησιν ἰδόντες ἐκ τῆς περσικῆς παρατάξεως ἐλαύνουσιν οἱ πλησιέστατοι ἱππεῖς τῆς πτέρυγος πρὸς βοήθειαν τῶν Βακτρίων, καὶ οὕτως σχηματίζεται χάσμα ἐν τῇ ἀριστερᾷ αὐτῶν πτέρυγι. Αὕτη δὲ ἦτο ἡ στιγμή, ἣν ὁ Ἀλέξανδρος προσεδόκα ¹ διατάξας λοιπὸν νὰ δοθῇ τὸ σημεῖον τῆς προσβολῆς, αὐτὸς μὲν ἡγεῖται τῆς ἰλης τοῦ Κλείτου, ἐπακολουθοῦσι δὲ δρομαίως αἱ ἄλλαι ἱλαὶ καὶ οἱ ὑπασπισταὶ μεγαλοφώνως ἀλαλάζοντες ἡ σφηνοειδὴς αὕτη ἐπίθεσις διασπᾷ ὀλοτελῶς τὰς τάξεις τῶν πολεμίων. Ἐπέρχονται δὲ ἤδη καὶ αἱ πλησιέσταται φάλαγγες τοῦ Κοίνου καὶ τοῦ Περδίκκου, καὶ προτεínaσαι τὰ δόρατα ἐπιπίπτουσι κατὰ τῶν σωρῶν τῶν Σουσίων καὶ Καδουσίων καὶ κατὰ τῶν ταγμάτων τῶν προασπιζόντων τὸ ἄρμα τοῦ βασιλέως Δαρείου, καὶ οὐδεὶς ἀντέχει, οὐδεὶς ἀνθίσταται. Ὁ δὲ Δαρεῖος, εὐρεθεὶς ἐνώπιον τοῦ μανιώδους ἐχθροῦ ἐν τῷ μέσῳ αἰφνιδίως ταραχῆς, ἀγρίων φωνῶν καὶ ἀκαθέκτου θορύβου καὶ ἐν ἀμηχανίᾳ διὰ τὸν περὶ αὐτὸν κατὰ πᾶσαν στιγμήν αὐξάνοντα κίνδυνον, νομίζει ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει σωτηρία, καὶ τρέπεται εἰς φυγὴν. Ἀνδρείως ἀμυνόμενοι ἐπακολουθοῦσιν οἱ Πέρσαι, ἵνα προστατεύσωσι τὴν φυγὴν τοῦ ἑαυτῶν βασιλέως· ἀλλ' ἡ φυγὴ καὶ ἡ ταραχὴ συμπαράσφύρει τὰς τάξεις τῆς δευτέρας παρατάξεως, καὶ οὕτως συνετρίβη τὸ κέντρον.

¹) Ὁ Πλούταρχος (Ἀλεξ. ΑΒ), ὅστις ἀκριβῶς περιγράφει τὸ ξίφος, τὸ κράνος καὶ τὸν λοιπὸν ὅπλισμόν, ὃν ὁ Ἀλέξανδρος ἐφόρει κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, λέγει ὅτι τότε μόνον ἀνέβη τὸν Βουκέφαλον, ὅτε ἤδη ἐγώρει πρὸς τὸ ἔργον, φειδόμενος αὐτοῦ ὡς παρῆλικος.

Ταυτοχρόνως δὲ ἡ τεραστία ὁρμή, μεθ' ἧς ὁ Ἀρέτας ἐνέβα-
λεν εἰς τὰ πλήθη τῶν πολεμίων, ἔκρινε τὴν μάχην τὴν ὀπισθεν
τῆς παρατάξεως. Οἱ Σκύθαι, οἱ Βάκτριοι καὶ οἱ Πέρσαι ἱππεῖς,
καταδιωκόμενοι συντόνως ὑπὸ τῶν σαρισσοφόρων καὶ τῶν Ἑλλή-
νων καὶ Παιόνων ἱππέων, φεύγουσι διὰ τῆς πεδιάδος· καὶ οὕτως
ἐμηδενίσθη καὶ ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ τῶν Περσῶν.

Ἄλλως εἶχον τὰ πράγματα κατὰ τὴν δεξιάν. Τὴν ὁρμητικὴν
κίνησιν τῆς προσβολῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ κόπου ἀκολουθοῦν-
τες οἱ ἠπλῆται, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μείνωσι μέχρι τέλους συμπα-
γεῖς, ἀλλὰ μετὰ τῆς τελευταίας τάξεως τῆς τοῦ Κρατέρου καὶ
τῆς πρὸς δεξιάν αὐτῆς πλησιεστάτης, τῆς τοῦ Σιμμίου, ἐσχημα-
τίσθη χάσμα· οὗτος ἐστάθη, ἐπειδὴ ὁ Κράτερος καὶ ὅλον τὸ κέρας
τοῦ Παρμενίωνος ἐκινδύνευε μεγάλως. Μέρος τῶν Ἰνδῶν καὶ τῶν
Περσῶν ἱππέων ἐκ τοῦ κέντρου τῶν πολεμίων, ὠφελήθην ἐκ τῆς
διασπάσεως ταύτης, διήλασε ταχέως τὸ χάσμα, χωρὶς νὰ ἐμπο-
δισθῇ ὑπὸ τῆς δευτέρας παρατάξεως, καὶ ἐπέπεσε κατὰ τοῦ στρα-
τοπέδου· οἱ ὀλίγοι Θρᾷκες, ἐλαφρῶς ὀπλισμένοι καὶ μηδεμίαν ἐπί-
θεσιν προσδοκῶντες, ὑφίστανται τὸν φονικὸν ἀγῶνα πρὸ τῶν πυ-
λῶν τοῦ στρατοπέδου μετὰ μεγίστης καρτερίας· ἀλλὰ τότε ἐξορμή-
σαντες οἱ αἰχμάλωτοι προσβάλλουσι τοὺς ἀγωνιζομένους ἐκ τῶν
ὀπισθεν· οἱ Θρᾷκες κατατροπώνονται, οἱ δὲ βάρβαροι μετὰ βοῆς
καὶ ἀλαλαγμοῦ εἰσορμήσαντες εἰς τὸ στρατόπεδον, τρέπονται εἰς
ἄρπαγὴν καὶ φόνον. Ταῦτα ἰδόντες οἱ ἡγεμόνες τῆς δευτέρας πα-
ρατάξεως τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος Σιτάλκης, Κοίρανος, ὁ Ὀδρύ-
σης Ἀγάθων καὶ Ἀνδρόμαχος, διατάττουσι μεταβολήν, προσά-
γουσι τοὺς στρατιώτας αὐτῶν ὅσον οἷόν τε τάχιστα κατὰ τοῦ
στρατοπέδου, ἐπιπίπτουσι κατὰ τῶν λαφυραγωγούντων πολεμίων,
καὶ μετὰ βραχὺν ἀγῶνα κατισχύουσιν αὐτῶν. Πολλοὶ βάρβαροι
φονεύονται, οἱ δὲ ἄλλοι, ἀτάκτως στραφέντες, φέρονται ὀπίσω εἰς
τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ περιπίπτουσιν εἰς τὸν σίδηρον τῶν μα-
κεδονικῶν ἰλῶν.

Ἐπειδὴ δὲ συγχρόνως μετὰ τῆς διελάσεως ἐκείνης διὰ τοῦ

χάσματος οἱ ἄλλοι Ἴνδοι καὶ Πέρσαι καὶ μετ' αὐτῶν οἱ Πάρθοι ἵππεῖς ἤλθον εἰς τὰ πλάγια τοῦ θεσσαλικοῦ ἱππικοῦ, ὁ Παρμενίων ἐμύνησεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅτι ἐκινδύνευε μεγάλως καὶ ὅτι ἔπρεπεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ πέμψῃ βοήθειαν, διότι ἄλλως οὐδεμία ὑπάρχει σωτηρία. Ὁ δὲ βασιλεὺς λέγουσιν ὅτι ἀπεκρίθη, ὅτι ὁ Παρμενίων θὰ εἶνε ἔξω φρενῶν ζητῶν ἐν τῷ παρόντι βοήθειαν, καὶ ὅτι ἔχων τὸ ξίφος ἀνὰ χεῖρας, θὰ εὖρη τρόπον νὰ νικήσῃ ἢ νὰ ἀποθάνῃ¹. Οὐχ ἦττον ὁ Ἀλέξανδρος, καταπαύσας τὴν ἥδη ἀρξαμένην καταδίωξιν, ὅπως δώσῃ τὴν βοήθειαν, σπεύδει μετὰ πάντων τῶν προχείρων στρατιωτῶν², πρὸς τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῶν Περσῶν, ἥτις ἐτήρει ἔτι τὴν θέσιν της, καὶ συναντᾷ πρῶτον τοὺς ἐκ τοῦ στρατοπέδου ἐπανερχομένους Πέρσας, Ἴνδους καὶ Πάρθους, οἵτινες ταχέως συναθροισθέντες παρατάσσονται κατ' ἴλας καὶ οὕτως ὑποδέχονται αὐτόν. Ἡ ἐνταῦθα συγκροτηθεῖσα ἱπομαχία εἶνε κρατερὰ καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀμφίβροπος· διότι οἱ Πέρσαι μάχονται ὑπὲρ τῆς ζωῆς των, ἐπειγόμενος ἕκαστος νὰ διασωθῇ· καὶ ἐξήκοντα μὲν ἐκ τῶν ἐταίρων πίπτουσι, πολλοὶ δέ, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἡφαιστίων καὶ Μενίδας, τιτρώσκονται βαρέως, ἀλλὰ τέλος καὶ ἐνταῦθα νικῶσιν οἱ Μακεδόνες, ὅσοι δὲ μαχόμενοι διεξέπεσον, παρεδόθησαν εἰς ἀνάθεκτον φυγὴν.

Πρὶν ἢ ὁ Ἀλέξανδρος οὕτω μαχόμενος διελάσῃ μέχρι τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τῶν Περσῶν, τὸ θεσσαλικὸν ἱππικόν, καίτοι δεινῶς πιεζόμενον ὑπὸ τοῦ Μαζαίου, ἐπηνώρθωσε πάλιν τὴν μάχην, καὶ ἀπέκρουσε τὰ πλήθη τῶν Καππαδόκων, Σύρων καὶ Μήδων· εἶχε δὲ ἥδη ἀρχίσῃ τὴν καταδίωξιν, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἔφθασε μέχρις αὐτοῦ. Ἰδὼν δὲ καὶ ἐνταῦθα τετελεσμένον τὸ ἔργον, ἐπιστραφεῖς

¹) Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΑΒ. Ὁ δὲ Πολύαινος (Δ', 3, 6) ὀλίγον διαφόρως διηγείται τὸ πρᾶγμα «Ὁ Παρμενίων Ἀλεξάνδρῳ συνεβούλευε τοῖς σκευοφόροις βοηθεῖν. Ὁ δὲ «Οὐδὲν ἔφη, «παραλύειν χρὴ τῆς φάλαγγος, ἀλλὰ τοῖς πολεμίοις αὐτοῖς μάχεσθαι» ἡτηθέντες μὲν γὰρ οὐκέτι τῶν σκευοφόρων χρῆζομεν, νικήσαντες δὲ καὶ τὰ ἡμέτερα καὶ τὰ τῶν πολεμίων ἔχομεν».

²) Τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι καὶ ὁ Κοῖνος καὶ ὁ Μενίδας τραυματίζονται ἐνταῦθα.

ἤλαυνε, καθ' ἣν διεύθυνσιν ἐνόμιζεν ὅτι εἶχε τραπῆ ὁ μέγας βασιλεύς, καὶ διελθὼν τὸ πεδῖον τῆς μάχης κατεδίωκεν αὐτόν, ἐν ὧσ' ἀκόμη ἦτο ἡμέρα. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Παρμενίων ἐγένετο κύριος τοῦ παρὰ τὸν Βούμωδον στρατοπέδου, τῶν ἐλεφάντων καὶ καμήλων, τῶν ἀμαξῶν καὶ ὑποζυγίων τῆς ἀπεράντου ἀποσκευῆς, ὁ Ἀλέξανδρος ἔφθασεν εἰς τὸν Λύκον ποταμόν, τέσσαρας ὥρας πέραν τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἐνταῦθα δὲ εὖρον φοβεράν σύγχυσιν φευγόντων βαρβάρων, ἥτις ἀπέβη φρικωδεστέρα ὑπὸ τοῦ σκότους τῆς ἐπερχομένης νυκτός, τῆς ἐπαναληφθείσης σφαγῆς καὶ τῆς καταπτώσεως τῆς ὑπερπληρωθείσης γεφύρας τοῦ ποταμοῦ. Μετ' ὀλίγον ἠλευθέρωσεν μὲν ὁ φόβος τὴν λεωφόρον ἀπὸ τοῦ πλήθους, ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ὥφειλε ν' ἀναπαύσῃ ἐπ' ὀλίγας ὥρας τὸν ἑαυτοῦ στρατόν, ἐπειδὴ καὶ ἵπποι καὶ ἱππεῖς ἦσαν εἰς ἄκρον κεκμηκότες ὑπὸ τῶν τεραστίων μόχθων. Περὶ τὸ μεσονύκτιον, ὅτε ἀνέτειλεν ἡ σελήνη, ἐξώρμησαν πάλιν πρὸς τὰ Ἀρβηλα, ὅπου ἤλπιζον ὅτι θὰ καταλάβωσιν τὸν Δαρεῖον, τὴν βασιλικὴν ἀποσκευὴν καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ. Καὶ ἔφθασαν μὲν τὴν ὕστεραίαν, ἀλλ' ὁ Δαρεῖος εἶχεν ἀπέλθῃ· οἱ δὲ θησαυροί, τὸ ἄρμα, τὸ τόξον καὶ ἡ ἀσπίς, αἱ ἀποσκευαὶ αὐτοῦ καὶ τῶν μεγιστάνων του καὶ ἄπειρα λάφυρα περιῆλθον εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Κατὰ τὴν μεγάλην ταύτην μάχην τὴν ἐν τῷ πεδίῳ τῶν Γαυγαμήλων ἀπέθανον κατὰ τὸν Ἀρρίανον ἐξήκοντα¹ μόνον ἄνδρες ἐκ τοῦ ἱππικοῦ τῶν Μακεδόνων ἐταίρων· χίλιοι δὲ ἵπποι, ἐξ ὧν οἱ ἡμίσεις τοῦ μακεδονικοῦ ἱππικοῦ κατέπεσον ἢ ἐφρονεύθησαν. Κατὰ δὲ τοὺς ἀνωτάτους ὑπολογισμοὺς ἔπεσον 500 ἄνδρες Μακεδόνες. Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι παραβαλλόμενοι πρὸς τὴν ἀπώλειαν τῶν ἐχθρῶν, ἥτις ἀναριθμᾶται εἰς 30,000, ὑπὸ τινων μάλιστα εἰς 90,000 ἀνδρῶν, φαίνονται δυσανάλογοι, ἐάν τις μὴ ἀναλογισθῇ, ὅτι πρῶ-

¹ Ἀρρίανου Γ', 15, 2. Λέγων ὁ Ἀρρίανος (Γ', 15, 6) ὅτι πάντες οἱ ἀποθανόντες Μακεδόνες ἦσαν «ἐς ἑκατὸν μάλιστα», ἀναμφισβότως δὲν ἀκριβολογεῖ. Ὁ Κούρτιος (IV 16, 27) λέγει minus quam CCC desiderati sunt. Ὁ δὲ Διόδωρος (IZ', 60) ἀναγράφει τοὺς πεσόντας «ἐς πεντακοσίους». Τὸ πιθανὸν εἶνε ὅτι ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Ἀρρίανου κατὰ σύγχυσιν ἐγράφη ρ' ἀντὶ τοῦ φ'.

τον μὲν κατὰ τὴν συμπλοκὴν ἔνεκα τοῦ ἐξαιρέτου ὀπλισμοῦ τῶν Μακεδόνων πολλοὶ δὲν ἐτραυματίζοντο θανασίμως, καὶ ἔπειτα ὅτι μόνον κατὰ τὴν δίωξιν ἐδύνατο ν' ἀρχίσῃ ἡ κρεουργία· ἅπασαι δὲ αἱ μάχαι, ὅχι μόνον τῆς ἀρχαιότητος, ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἡ ἀπώλεια τῶν φευγόντων εἶνε ἀπιστεύτως ὑπερτέρα τῆς τῶν μαχομένων¹.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἡ δύναμις τοῦ Δαρείου συνετρίβη². Ἐκ δὲ τοῦ διασκορπισθέντος στρατοῦ αὐτοῦ συνηθροίσθησαν χιλιάδες τινὲς Βακτρίων ἱππέων, * ἀλείψανα τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων περὶ τοὺς 2,000 ἄνδρας ὑπὸ τὸν Αἰτωλὸν Γλαυκίαν καὶ τὸν Φωκέα Πάτρωνα, καὶ οἱ μελοφόροι καὶ συγγενεῖς τοῦ βασιλέως, τὸ ὅλον στρατὸς 3,000 ἱππέων καὶ 6,000 πεζῶν· μετὰ τούτων ὁ Δαρεῖος φεύγων ἀκατασχέτως ἐτράπη πρὸς τὰ βορειοανατολικά, ἵνα διὰ τῶν στενῶν τῆς Μηδίας ἔλθῃ εἰς τὰ Ἐκβάτανα³. Διότι ἐκεῖ ἠλπίζεν, ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον θὰ ἦτο ἀσφαλὴς ἀπὸ τοῦ φοβεροῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐσκόπει νὰ περιμείνη, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος ἐμελλε ν' ἀρκεσθῇ εἰς τὰ πλούτη τῶν Σούσων καὶ τῆς Βα-

¹) Ὁ Πλούταρχος ('Αλεξ. ΑΔ') τάσσει τὸν χρόνον τῆς μάχης εἰς τὴν 11ην ἡμέραν μετὰ τὴν ἔκλειψιν τῆς σελήνης (20-21 Σεπτεμβρίου), τοῦτέστι τὴν 1 'Οκτωβρίου. Ἀλλ' ἐν τῷ Βίῳ τοῦ Καμύλλου (10') λέγει ὅτι ἡ μάχη συνεκροτήθη Βοηδρομιῶνος πέμπτῃ φθίνοντος· ὁ Βοηδρομιῶν λοιπὸν τούτου τοῦ ἔτους ἔληγε τὴν 5 'Οκτωβρίου, καὶ ὅχι κατὰ τοὺς πίνακας τοῦ Ideler τῇ 7 'Οκτωβρίου. Ἐπειδὴ κατὰ τὸν Ἀῤῥδιανὸν (Γ' 7, 6) ὁ Ἀρίστανδρος ἡρμήνευσε τὴν ἔκλειψιν τῆς σελήνης οὕτως, ὅτι ἐντὸς τοῦ μηνὸς τούτου θὰ συμβῇ ἡ μάχη, θὰ συνέβῃ κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος νὰ συμπέσωσιν ὁ μακεδονικὸς καὶ ὁ Ἀττικὸς μῆν. Ἡ δὲ ἄλλη εἰδήσις τοῦ Ἀῤῥδιανοῦ (Γ', 15, 7), καθ' ἣν ἡ μάχη συνεκροτήθη κατὰ τὸν μῆνα Πυανεψιών, προῆλθεν ἐξ ἀμαρτήματος λογιστικοῦ ἢ γραφικοῦ. Ἰδ. Ideler Handbuch der Chronol. I, σ. 347. Ἐν τῇ κλειταρχείῳ παραδίδει ἡ μάχη λέγεται πάντοτε ἐν Ἀρβήλοις.

²) Κατὰ τὸν Πλούταρχον ('Αλεξ. ΑΔ') ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ ταύτην τὴν μάχην ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Ἀσίας, ἐτέλεσε μεγαλοπρεπεῖς θυσίας, διένειμε μεγάλας δωρεάς εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας ἔγραψε νὰ καταλυθῶσι πᾶσαι αἱ τύραννίδες, καὶ αἱ πόλεις νὰ εἶνε αὐτόνομοι, ἰδίως δὲ εἰς τοὺς Πλαταιεῖς νὰ ἀνοικοδομήσωσι τὴν πόλιν καὶ εἰς τοὺς Κριτωναίτας ἐπέμψῃ μέρος τῶν λαφύρων, διότι μετέσχον τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας. Ὁ Πλούταρχος δὲν λέγει πόθεν ἔλαβε τὰς ἐν μέρει τερατώδεις ταύτας εἰδήσεις.

³) Ὁ H. Rawlinson (Notes of a Journey ἐν τῷ Journal of the Royal geograph. society 1840 X, σ. 23 ἔξ.) ἀναφέρει ὁδὸν ἐκ τῶν Ἀρβήλων πρὸς τὸ Uschnei νοτιοδυτικῶς τῆς λίμνης Οὐρμίας, ἥτις ἴσως εἶνε ἡ τῆς φυγῆς τοῦ μεγάλου βασιλέως.

βυλῶνος, ἀφίνων εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχαίαν περσικὴν χώραν τὴν χωρίζομένην ὑπὸ ἰσχυρῶν ὄρεινῶν προχωμάτων ἀπὸ τοῦ ἀραμαϊκοῦ βαθυπέδου. Ἐὰν ὅμως ὁ ἀκόρεστος κατακτητὴς ἀνέβαινεν εἰς τὴν ὑψηλὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἰράν, τότε ὁ σκοπὸς τοῦ βασιλέως ἦτο νὰ ἐρημώσῃ τὴν χώραν ἐπὶ μεγάλην ἔκτασιν, καὶ διὰ τῶν βορείων κλιτύων τοῦ ὑψιπέδου νὰ φύγῃ πρὸς τὴν Βακτριανήν, τὸν ἔσχατον σταθμὸν τοῦ ἄλλοτε τοσοῦτον ἀπεράντου κράτους.

Ἐκ τῶν πολυπληθεστέρων ὁμάδων τοῦ διασκορπισθέντος στρατοῦ ὅσοι ἐτράπησαν πρὸς νότον κατὰ τὰ Σοῦσα καὶ τὴν Περσίαν συνηθροίσθησαν περὶ τοὺς 25,000, κατ' ἄλλους δὲ 40,000¹, οἵτινες, ἡγουμένου τοῦ Πέρσου σατράπου Ἀριοβαρζάνου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀρταδάζου, κατέλαβον τὰς Περσίδας πύλας καὶ ὠχυρώθησαν ὅπισθεν αὐτῶν ἐπιμελέστατα. Διότι εἴπερ ποτὲ ἀλλαχοῦ, ἐνταῦθα μάλιστα ἦτο δυνατόν ἀκόμη νὰ σωθῇ τὸ περσικὸν κράτος, καὶ θὰ ἐσώζετο ἴσως, ἂν ὁ Δαρεῖος δὲν ἐτρέπετο τὴν συντομωτάτην ὁδόν, καὶ φεύγων πρὸς τὴν βόρειον κλιτὺν τοῦ Ἰράν, δὲν παρέδιδε τὰς νοτίους σατραπείας εἰς ἑαυτὰς καὶ εἰς τὴν πίστιν τῶν σατραπῶν. Διότι οὗτοι δὲν εἶχον πάντες τὰ φρονήματα τοῦ Ἀριοβαρζάνου· ἀλλὰ περιελθόντες εἰς θέσιν δελεαστικὴν ἅμα καὶ δύσκολον, εὐχαρίστως θὰ ἐλησμόνουν τὸν φυγάδα δεσπότην ἐπ' ἐλπίδι μὲν τῆς πρὸ πολλοῦ ἴσως ποθουμένης ἀνεξαρτησίας, ἐπὶ σκοπῷ δὲ τοῦ νὰ ὑποταχθῶσιν ἐκουσίως, καὶ νὰ πορισθῶσι παρὰ τοῦ μεγαθύμου νικητοῦ πλείοτερα, ἢ ὅσα εἶχον ἀπολέσῃ ἕνεκα τῆς φυγῆς τοῦ ἑαυτῶν βασιλέως. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ λαοί, οἵτινες, ἂν ὁ Δαρεῖος ἐτόλμα ν' ἀγωνισθῇ πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Περσίας ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας, ἤθελον συρρέουσιν κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτῶν εἰς νέον ἀγῶνα, καὶ ἤθελον ὑπερασπίσῃ, ἐπιτυχῶς ἴσως, τὰ φυσικὰ ὅρια τῆς χώρας των, ἅτινα τοςάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τόσον αἰσίως κατέστησαν σεβαστά, οἱ φιλοπόλεμοι λέγω οὗτοι λαοί, οἱ οἰκείως ἔχοντες πρὸς τε τὴν ἵππασίαν καὶ τὸν ληστρικὸν βίον, ἐξ ὧν ὁ Ἀλέξανδρος τινὰς μὲν μετὰ κόπου καὶ βραδέως

¹) Κουρτίου V, 3, 17, Διοδώρου ΙΖ', 56. Ἀῤῥιανοῦ Γ' 18.

κατέβαλεν, ἄλλους δὲ οὐδέποτε ἐτόλμησε νὰ προσβάλῃ, διὰ τῆς φυγῆς ἐκείνης τοῦ Δαρείου ἐγκατελείφθησαν εἰς ἑαυτοὺς καὶ τρόπον τινὰ ἐτάχθησαν εἰς ἀπηλπισμένας θέσεις, χωρὶς ἐκ τούτων νὰ ἔχωσι τὸ ἐλάχιστον ὄφελος τὰ συμφέροντα τοῦ βασιλέως. Οὕτως μετὰ τὴν ἐν Γαυγαμήλοις νίκην ἔνεκα τῆς ἀπιστεύτου ταραχῆς, εἰς ἣν ὁ Δαρεῖος ἀδιαλείπτως ἐβυθίζετο, καθ' ὃ ἔτοιμος πρὸς πάντα, ὅπως καὶ μικρόν τι σώσῃ, ἐπῆλθον δίκην χιονοστιβάδος ἐκεῖνα τ' ἀποτελέσματα, ἅτινα ἔμελλον νὰ ἐξαλείψωσι καὶ τὸ τελευταῖον λείψανον τῆς περσικῆς δυνάμεως.

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν κατεδίωξεν οὔτε τὸν μέγα βασιλέα διερχόμενον τὰς κλεισθεῖας, οὔτε τοὺς φεύγοντας διὰ τῆς πρὸς τὰ Σοῦσα ὁδοῦ, ἀλλ' ἐπορεύετο παρὰ τὴν σειρὰν τῶν λόφων τῶν πρὸ τῶν Ἰρανικῶν ὁρέων¹, ἀκολουθῶν τὴν εἰς Βαβυλῶνα ἄγουσαν, τὴν βασιλίσσαν τοῦ ἀχανοῦς Ἀραμαϊκοῦ βαθυπέδου, ἀπὸ δὲ τῶν χρόνων Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου τὸ κέντρον τοῦ περσικοῦ κράτους. Διότι ἡ κατοχὴ τῆς παγκοσμίου ταύτης πόλεως ἦτο τὸ πρῶτον ἄθλον τῆς ἐν Γαυγαμήλοις νίκης. Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος προσε-

¹) Ἀκριβέστερον ἐντὸς τῆς πρώτης ἀντηρίδος. Ἡ ὁδὸς, ἣν ἔλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἐξηγεῖται τὰ νῦν ἀκριβέστερον κατὰ τὰς πληροφορίες τοῦ Czernik (ἐν τῷ τοῦ A. Petermann *Ergänzungsheft* N° 44, 1875) καὶ H. Petermann (*Reise* II, σ' 312—321). Τὴν τετάρτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἐξ Ἀρβήλων ἀναχωρήσεως ἐφθασεν εἰς τὴν Μέννιν (κατὰ τὸν Πλούτρχον Ἐκβάτανα), ὅπου ὑπῆρχον πηγαὶ ἀσφάλτου (*Κουρτίου* V, I, 16). «Τὸ Kerkuk ἀπέχει τῶν Ἀρβήλων μόνον εἴκοσιν ὥρας, τὸ δὲ Dus-Churmatu τριάκοντα πέντε· τὸ τελευταῖον λοιπὸν τοῦτο εἶνε ἴσως ἢ ἄλλοτε Μέννιν· διότι τὸ Hêt, ὅπου ὡσαύτως ὑπάρχουσι πηγαὶ ἀσφάλτου καίτοι τόσον μακράν, ὥστε ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐδύνατο νὰ φθάσῃ ἐκεῖ εἰς τέσσαρας ἡμέρας» (*Niebnhr* II, σ. 349). Ὁ δὲ *Στράβων* (ΙΓ', σ. 737) περιγράφει τὴν ὁδὸν ὡς ἐξῆς: πρῶτον Ἀρβήλα· ἔπειτα τὸ Νικατόριον ὄρος, οὕτως ὀνομασθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τὴν νίκην Qaraqosch παρὰ H. Petermann, νοτιοδυτικῶς τοῦ Erbil, εἴτα ἡ διάβασις τοῦ Κάπρου (τοῦ μικροῦ Zab διὰ τοῦ Alton-Küpri), ἔπειτα αἱ τοῦ νάφθα πηγαὶ (αἱ τοῦ Kerkuk παρὰ Czernik σ. 44)· ἔπειτα Σαρδάκαι (Σαρδάκαι) τὸ ἀνάκτορον Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου (πιθανῶς τὸ Tuz-Churmatli, ὅπου ὁ Czernik εἶδεν ἐπὶ ἀποκρήμνου βράχου πελώρια ἐρείπια ἀνακτόρου, οἰκοδομῆς μεγαλοπρεποῦς)· ἔπειτα ὁ Κυπαρισσὸν ποταμὸς (πιθανῶς ὁ ποταμὸς Kifri ἢ μάλλον ὁ Nahrin, εἰς ὃν εἰσβάλλει ὁ Kifri) καὶ τέλος «ἡ τοῦ Κάπρου (:) διάβασις, ἥδη συνάπτουσα Σελευκίαν καὶ Βαβυλῶνι», ἅρα ἡ Diala ἢ, ὡς ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Ἰσιδώρου Χάρακος, Σίλλα. Ἐξ Ἀρβήλων μέχρι Βαβυλῶνος ἡ ἀπόστασις εἶνε 60—65 μιλίων. Ὁ δὲ στρατὸς θὰ ἐφθασεν εἰς Βαβυλῶνα κατὰ τὸ τέλος Ὀκτωβρίου.

δόκα νὰ εὕρῃ ἀντίστασιν, γνωρίζων, ὅτι ἦσαν πελώρια «τὰ τεῖχη τῆς Σεμιράμιδος» καὶ ὅτι δίκτυον διωρύγων περιέβαλλεν αὐτά, καὶ ὅτι ἡ πόλις ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀντέστη εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Δαρείου. Μαθὼν δὲ ὅτι ὁ Μαζαῖος, ὅστις ἐν Γαυγαμήλοις ἐτήρησεν ἐπὶ μακρότερον χρόνον καὶ ἐπιτυχέστατα τὸ πεδῖον τῆς μάχης, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ὥφειλε νὰ φοβῆται, μήπως ἐπαναληφθῶσιν αἱ σκηναὶ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ καὶ Τύρου. Διὰ τοῦτο ἅμα πλησιάσας εἰς τὴν πόλιν ὁ Ἀλέξανδρος, διέταξε τὸν στρατὸν αὐτοῦ νὰ προχωρῇ ἕτοιμος εἰς μάχην· ἀλλ' αἰφνης αἱ πύλαι ἠνοίχθησαν, καὶ οἱ Βαβυλώνιοι κρατοῦντες στεφάνους ἀνθέων καὶ πλούσια δῶρα ἐξῆλθον εἰς προϋπάντησιν, ἡγουμένων τῶν Χαλδαίων, τῶν πρεσβυτάτων τῆς πόλεως, καὶ τῶν ἐν ἀξιώμασι Περσῶν· ὁ Μαζαῖος παρέδωκε τὴν πόλιν, τὴν ἀκρόπολιν καὶ τοὺς θησαυροὺς, καὶ ὁ νικηφόρος βασιλεὺς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πελωρίαν πόλιν τῆς Σεμιράμιδος.

Ἐνταῦθα ἐχορηγήθη εἰς τοὺς στρατιώτας μακροτέρα ἀνάπαυσις· ἡ Βαβυλῶν ἦτο ἡ πρώτη ὄντως ἀνατολικὴ μεγάλη πόλις, τὴν ὁποίαν ἔβλεπον, ἀπέραντος κατὰ τὴν ἔκτασιν, πλήρης οἰκοδομῶν θαυμασιωτάτων· τὰ πελώρια τεῖχη, οἱ κρεμαστοὶ κῆποι τῆς Σεμιράμιδος, ὁ κυβικὸς πύργος τοῦ Βήλου, οἰκοδόμημα πελώριον, καθ' οὗ ὁ Ξέρξης ἔμελλεν εἰς μάτην νὰ δοκιμάσῃ τὴν μαρινιώδη αὐτοῦ λύσσαν διὰ τὸ ἐν Σαλαμῖνι ὄνειδος, ἔτι δὲ τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, ὅπερ ἐνταῦθα συνέρρεεν ἐκ τῆς Ἀραβίας, Ἀρμενίας, Περσίας καὶ Συρίας, ἔπειτα ἡ ἀνεξάντλητος πολυτέλεια καὶ ἡδυπάθεια τοῦ βίου, ἡ μυριοπληθὴς ἐναλλαγὴ τῆς ἐξεζητημένης τρυφῆς καὶ τῶν σπανιωτάτων ἀπολαύσεων, συντόμως δὲ εἰπεῖν ἅπαντα ἐκείνη ἡ μυθώδης μαγεία τῆς ἀνατολικῆς μέθης τῶν ἡδονῶν ἐδόθη ἐνταῦθα εἰς τὰ τέκνα τῆς Δύσεως ὡς ἀμοιβὴ τοσούτων μόχθων καὶ νικῶν. Καὶ οὕτως ὁ εὐρωστος Μακεδών, ὁ ἄγριος Θρᾷξ καὶ ὁ θεμουργὸς Ἕλλην ἡδυνήθησαν ἐν πάσῃ δαφιλείᾳ νὰ ροφήσωσι τὴν ἡδονὴν τῆς νίκης καὶ τοῦ βίου, ἀναπαυόμενοι δὲ ἐπὶ εὐωδῶν ταπήτων καὶ πίνοντες ἐκ χρυσῶν

κυπέλων, νὰ ἐντρυφῶσι κατὰ τὸν τρόπον τῶν θορυβωδῶν καὶ χαρμωσύνων βαβυλωνιακῶν συμποσίων· οὕτως ἡδυνήθησαν δι' ἀκαθέκτου ἐπιθυμίας νὰ ἐπαυξήσωσι τὴν ἀπόλαυσιν, καὶ διὰ νέας ἀπολαύσεως νὰ ἐκκαύσωσι τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ δι' ἀμφοτέρων νὰ διεγείρωσι τὴν δίψαν νέων πράξεων καὶ νέων νικῶν. Οὕτως ἤρχισεν ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου νὰ συγχρωτίζεται πρὸς τὸν Ἀσιατικὸν βίον, καὶ νὰ συνδιαλλάττηται καὶ συγχωνεύηται πρὸς ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἡ ἀπ' αἰώνων πρόληψις ἐμίσει, περιεφρόνει καὶ ἀπεχάλει βαρβάρους, ἤρχισεν Ἀνατολὴ καὶ Δύσις νὰ συζυμῶνται ὁμοῦ καὶ νὰ παρασκευάζωσι μέλλον, ἐν ᾧ ἀμφοτέραι ἐμελλον ν' ἀποβάλωσι τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῶν ὑπόστασιν.

Εἴτε διαυγῇ ἐπίγνωνσιν, εἴτε αἰσίαν σύμπτωσιν, εἴτε ἀναγκαῖον ἐπακόλουθον τῶν περιστάσεων θελήσῃ τις νὰ ὀνομάσῃ τὸ πρᾶγμα, τὸ βέβαιον εἶνε, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εὔρε μεταξὺ τῶν ληπτέων μέτρων τὰ μόνα δυνατὰ καὶ ὀρθά. Ἐνταῦθα, ἐν Βαβυλῶνι, μᾶλλον ἢ ὅπουδῆποτε ἀλλαχοῦ, τὰ ἐγγώρια ἦθῃ ἦσαν ἰσχυρά, φυσικά καὶ εἰς τὸ εἶδός των ἄρτια· διότι ἐν ᾧ ἡ Μικρὰ Ἀσία ἦτο πλησιεστάτη εἰς τὸν ἐλληνικὸν βίον, ἡ δὲ Αἴγυπτος καὶ Συρία προσιτὴ εἰς αὐτὸν καὶ διὰ κοινῆς θαλάσσης συνδεόμεναι, εἰς δὲ τὴν Φοινίκην τὰ ἐλληνικά ἦθῃ εἶχον πρὸ πολλοῦ ἤδη εἰσαχθῇ εἰς τοὺς οἴκους τῶν πλουσίων ἐμπόρων καὶ πολλῶν ἡγεμόνων, καὶ εἰς τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Φαραῶ εἶχε γνωσθῇ καὶ μεταφυτευθῇ ὁ ἐλληνικὸς βίος ἕνεκα πολλῶν ἐποικισμῶν, τῆς γειτονίας τῆς Κυρήνης καὶ τῶν ποικίλων σχέσεων πρὸς ἐλληνικὰς πόλεις, ἡ Βαβυλὼν ἔκειτο εἰς τὸ βάθος τῆς ὑπὸ τῶν δύο ποταμῶν διαρρέομένης ἀραμαϊκῆς χώρας, ἥτις ὡς ἐκ τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἐκ τῶν ἡθῶν καὶ τῆς θρησκείας καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας πολλῶν αἰώνων, ἔρρεπε μᾶλλον πρὸς τὴν Ἰνδικὴν καὶ Ἀραβίαν ἢ πρὸς τὴν Εὐρώπην. Ἐνταῦθα, ἐν Βαβυλῶνι, ἔζων ἀκόμη οἱ ἄνθρωποι ἐν τῷ μέσῳ ἀρχεγόνου πολιτισμοῦ, ἔγραφον ἀκόμη ὅπως πρὸ αἰώνων σφηνοειδῆ γράμματα ἐπὶ ὀπτῶν πλίνθων, παρετήρουν καὶ ὑπελόγιζον τὴν φορὰν τῶν ἄστρον,

ἡρίθμουν καὶ ἐμέτρουν κατὰ τέλειον μετρικὸν σύστημα καὶ ἐν πάσῃ τεχνικῇ καλλιιεργείᾳ ἦσαν ἀκόμη οἱ ἀνέφικτοι ἀριστοτέχναι. Εἰς τοῦτον τὸν ἀλλότριον, παμμιγῇ καὶ οὐδενὸς ἀκόρεστον βίον τῶν παντοίων ἐθνῶν ἤλθον τῶρα τὰ πρῶτα ἐλληνικὰ στοιχεῖα, κατὰ μὲν τὸν ὄγκον ἀσήμαντα πρὸς τὸ ἰθαγενές, κατὰ δὲ τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ νὰ προσκολληθῶσιν εἰς αὐτὸ πολὺ ὑπέρτερα.

Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἄλλο τι· ἐν μὲν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης κατεπολεμήθη βεβαίως ἡ περσικὴ δύναμις, ἀλλ' οὐδαμῶς οὔτε κατεβλήθη οὔτε ἐξηφανίσθη. Καὶ ἂν ὁ Ἀλέξανδρος ἤθελε μόνον ὡς Μακεδὼν καὶ Ἕλλην νὰ βασιλεύσῃ ἀντὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως, εἶχεν ἤδη παραπολὺ προχωρήσῃ, ὑπερβὰς τὰ ὅρια τὰ πρὸς τὴν Ἑσπερίαν γειτνιάζοντα, ὅπως ἐπεκτείνῃ τὴν κατὰκτησιν αὐτοῦ καὶ πέραν τῆς Συριακῆς ἐρήμου. Ἐὰν δὲ ἤθελε νὰ κάμῃ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας οὐδὲν ἄλλο, εἰ μὴ ν' ἀλλάξωσι τὸ ὄνομα τῆς δουλείας, καὶ ἀκριβῶς εἰπεῖν οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ νὰ αἰσθανθῶσι τὴν σκληροτέραν καὶ ταπεινωτικὴν καταπίεσιν ὑψηλοτέρας τινὸς ἢ καὶ τολμηροτέρας πνευματικῆς ἀναπτύξεως, τότε μόλις κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς νίκης ἐδύνατο νὰ ἔχῃ τὴν βεβαιότητα τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν· ἀλλὰ μία ἔκρηξις τῆς ὀργῆς τοῦ πλήθους, μία λοιμώδης ἐπιδημία, μία ἀμφίβολος ἐπιτυχία θὰ ἦτο ἱκανὴ νὰ καταστρέψῃ τὴν χίμαιραν πάσης φιλαύτου κατακτήσεως. Ἡ δύναμις ἄρα τοῦ Ἀλεξάνδρου, κατὰ τὸν ὄγκον δυσαναλόγως μικρὰ παραβαλλομένη πρὸς τὰς χώρας καὶ τὰ ἔθνη τῆς Ἀσίας, ὥφειλε νὰ ζητήσῃ τὴν μὲν δικαιολογίαν αὐτῆς εἰς τὰς πρὸς τοὺς ἡττημένους εὐεργεσίας, τὸ δὲ στήριγμα καὶ τὸ μέλλον αὐτῆς εἰς τὴν συγκατάθεσιν αὐτῶν· ὥφειλε προσέτι νὰ στηριχθῇ εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῶν ἡθῶν, τῶν νόμων καὶ τῆς θρησκείας πάσης ἐθνικότητος, καθόσον ταῦτα συνεβιβάζοντο πρὸς τὴν ὑπαρξίν τοῦ κράτους. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον οἱ Πέρσαι εἶχον τοσοῦτον βαρέως καταπίεσιν καὶ τοσοῦτον εὐχαρίστως θὰ εἶχον καταπνίξῃ, καὶ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἡ ἀδυναμία καὶ ἀδιαφορία αὐτῶν εἶχεν ἀφήσῃ ἐμπράκτως μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ νόμον ἀκώλυτον, τοῦτο ὥφειλε

τανῶν ν' ἀνορθωθῇ καὶ ἐλευθερωθῇ, καὶ ἀμέσως νὰ συνδεθῇ πρὸς τὴν ἐλληνικὸν βίον, ἵνα δυνηθῇ νὰ συγχωνευθῇ μετ' αὐτοῦ. Δὲν συνέβη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἀπ' αἰώνων ἡ θαυμασία ἀποικιακὴ ἀνάπτυξις τῶν Ἑλλήνων; Μεταξὺ τῶν Σκυθῶν τῆς ταυρικῆς χώρας καὶ τῶν Ἀφρικανῶν τῆς Σύρτιος, ἐν Κιλικίᾳ καὶ κατὰ τὰς κελτικὰς ἀκτὰς τὰς περὶ τὸ στόμιον τοῦ Ῥοδανοῦ ἡ εὐφυΐα αὐτῶν, δι' ἧς ἐπελαμβάνοντο καὶ ἀνεγνώριζον τὸ ξενικὸν στοιχεῖον, συνεννοοῦντο μετ' αὐτοῦ καὶ συνεχωνεύοντο, δὲν ἐδημιούργησε πλῆθος νέων ζωτικῶν κτισμάτων, καὶ ἐξελληνίζουσα τοὺς ξένους δὲν ἐξηκολούθησε νὰ αὐξάνῃ καὶ αὐτὸν τῶν Ἑλλήνων τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἐθνικῆς ἐντάσεως; Ὅτι δὲ καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου οἱ λογισμοὶ τοιαύτην εἶχον ῥοπὴν, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπόδειξις τούτου τὸ ὅτι ἐν Μέμφιδι καὶ Τύρῳ, πάντως δὲ καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἐώρτασε κατὰ τὸν ἐγχώριον τρόπον, καὶ ἐν Βαβυλωνί διέταξε νὰ κοσμήσωσιν ἐκ νέου τὰ ὑπὸ τοῦ Ξέρξου συληθέντα ἱερά, καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ τελῶσι τὴν λατρείαν τῶν βαβυλωνίων θεῶν ἐλευθέρως καὶ πολυτελῶς, ὅπως καὶ ἐπὶ Ναβουχοδονόσορος. Οὕτως δὲ ἐφείλκυσε τὴν ἀγάπην τῶν λαῶν, οἵτινες πάλιν ἀπεδόθησαν εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς τὸν ἴδιον ἐθνικὸν βίον, καὶ οὕτω κατέστησεν αὐτοὺς ἐπιτηδείους νὰ εἰσέλθωσιν ἐνεργητικῶς καὶ ἀμέσως εἰς τὸν ὀργανισμὸν τοῦ κράτους, ὅπερ διενεοῖτο νὰ ιδρύσῃ, κράτους, ἐν ᾧ αἱ διαφοραὶ αἱ μεταξὺ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς, Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων αἱ μέχρι τοῦδε ἐν τῇ ἱστορίᾳ κρατήσασαι, ἔμελλον νὰ ἐξαφανισθῶσιν εἰς τὴν ἐνότητα μιᾶς παγκοσμίου μοναρχίας.

Ἀλλὰ πῶς ἔμελλε νὰ ὀργανωθῇ καὶ διοικηθῇ τὸ κράτος τοῦτο, πῶς ἔμελλεν ἐν τε τοῖς στρατιωτικοῖς καὶ πολιτικοῖς πράγμασι νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἰδέα, ἥτις ἐκανόνισε τὰ ἀστικά καὶ θρησκευτικὰ πράγματα; Ἄν ἔμελλον τοῦ λοιποῦ οἱ σατράπαι, οἱ περὶ τὸν βασιλέα, οἱ μεγιστᾶνες τοῦ κράτους καὶ ὁ στρατὸς νὰ εἶνε μόνον Μακεδόνες καὶ Ἕλληνες, ἡ συνένωσις ἐκείνη ἦτο πρόσχημα μόνον καὶ ἀπάτη, αἱ ἐθνικότητες δὲν ἦσαν ἀνεγνώρισιμέ-

ναι, ἀλλὰ μόνον ἀνεκταί, τὸ παρελθὸν συνήπτετο πρὸ τὸ μέλλον μόνον διὰ συμφορᾶς καὶ ἀλγεινῶν ἀναμνήσεων, καὶ ἀντὶ τῆς ἀσιατικῆς ἐξουσίας, ἥτις τοῦλάχιστον εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἐν τῇ αὐτῇ ἡπείρῳ, ἐπεβάλλετο εἰς τὴν Ἀσίαν ζυγὸς ξενικὸς παρὰ φύσιν καὶ διπλασίως βαρὺς.

Ἡ ἀπόκρισις εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα σημαίνει τὸ τέρμα ἐν τῷ ἥρωικῷ βίῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου· εἶνε ὁ σκώληξ ὁ κατατρώγων τὴν ρίζαν τοῦ μεγαλείου του καὶ τὸ πεπρωμένον τῶν νικῶν αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον τὸν νικᾷ.

Ἐν ᾧ ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας διανύει τὰς τελευταίας ὁδοὺς τῆς φυγῆς του, ὁ Ἀλέξανδρος ἄρχεται περικοσμούμενος διὰ τῆς λαμπρότητος τῆς περσικῆς βασιλείας, συναγείρων περὶ ἑαυτὸν τοὺς μεγιστᾶνας καὶ συνδιαλλαττόμενος πρὸς τὸ ὄνομα, τὸ ὁποῖον κατεπολέμησε καὶ ἐταπείνωσε, καὶ προσθέτων εἰς τὴν μακεδονικὴν εὐγένειαν ἄλλην εὐγένειαν ἀνατολικήν.

Ἦδη ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 334 εἶχον παρ' αὐτῷ ἀξιώματα καὶ τιμὰς ὁ Μιθρίνης τῶν Σάρδεων, ἀπὸ δὲ τῆς πτώσεως τῆς Τύρου καὶ τῆς Γάζης ὁ Μαζάκης καὶ Ἀμμινάπης τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ἐν Γαυγαμήλοις νίκη συνέτριψε τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὴν αὐτοπεποίθησιν τῶν Περσῶν μεγιστάνων, οἵτινες διδάσκονται νὰ βλέπωσι τὰ πράγματα ἄλλως, ἢ ὅπως μέχρι τοῦδε· αἱ μεταστάσεις πολλαπλασιάζονται, ἅφ' οὗ μάλιστα ὁ μὲν Μιθρίνης ἔλαβε τὴν αἰέποτε περίδλεπτον σατραπείαν τῆς Ἀρμενίας, ὁ δὲ Μαζαῖος, ὅστις εἶπερ τις καὶ ἄλλος ἡγωνίσθη ἐρρωμένως κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὴν τῆς πλουσίας Βαβυλώνος. Οἱ Πέρσαι εὐπατρίδαι κατὰ μέγα μέρος ἀφίστανται ἀπὸ τοῦ φυγάδος Ἀχαιμενίδου, καὶ συνέρχονται περὶ τὸν νικητὴν.

Εἶνε φυσικόν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος προλαμβάνει αὐτοὺς ὅσον εἶνε δυνατόν κατὰ τὴν συμφιλίωσιν, ἀλλ' ἐπίσης φυσικὸν εἶνε, ὅτι, ὅταν δίδῃ σατραπείαν τινὰ εἰς Πέρσην, ἢ ἀφίνη αὐτὸν ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ κατεχομένῃ, σχηματίζει τὴν παρ' αὐτῷ ἐν τῇ σατραπείᾳ ἔνοπλον δύναμιν ἐκ Μακεδόνων στρατιωτῶν καὶ τάττει αὐτὴν

ὑπὸ Μακεδόνα ἀρχηγόν· φυσικὸν ὡσαύτως εἶνε, ὅτι τὰ οἰκονομικὰ τῶν σατραπειῶν χωρίζονται τῆς δικαιοδοσίας τοῦ σατράπου καὶ ἡ εἰσπραξις τῶν φόρων εἶνε ἀνατεθειμένη εἰς Μακεδόνας.

Τοῦτο γίνεται τανῦν ἐν τῇ σατραπειᾷ τῆς Βαβυλῶνος. Παρὰ τὸν σατράπην Μαζαῖον ἐτάχθη χάριν τῶν φόρων ὁ Ἀσκληπιόδωρος, ἡ δὲ πόλις Βαβυλῶν ἔλαβεν ἰσχυρὰν φρουρὰν ἐγκατασταθεῖσαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὑπὸ τὸν Ἀγάθωνα¹⁾, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Παρμενίωνος, τὴν δὲ στρατηγίαν τῶν παρὰ τῷ σατράπῃ διαμενοντῶν στρατευμάτων ἀνέλαβεν ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀμφιπολίτης. Ἐκτὸς δὲ τούτων ὁ Μένης, εἷς τῶν ἐπτὰ σωματοφυλάκων, διωρίσθη ὑπαρχος τῆς Συρίας, Φοινίκης καὶ Κιλικίας, καὶ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ ἐτάχθησαν τὰ στρατεύματα τὰ δυνάμενα νὰ ἐξασφαλίσωσι τὰς μεγάλας ὁδοὺς τὰς ἐκ τῆς Βαβυλῶνος πρὸς τὰ παράλια καὶ πᾶσαν διαμετακόμισιν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὴν Εὐρώπην καὶ τὰν ἀπάλιν· ἡ τοιαύτη διάταξις ἦτο ἀναγκαιοτάτη ἕνεκα τῶν ἀρπακτικῶν διαθέσεων τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ οἰκούντων Βεδουίνων. Τὰ πρῶτα μετακομισθέντα πράγματα ἦσαν τρισχίλια περίπου τάλαντα ἀργυρίου, ἐξ ὧν μέγα μέρος ἔμελλε νὰ πεμφθῇ εἰς τὴν Εὐρώπην πρὸς τὸν Ἀντίπατρον, ἵνα διεξαγάγῃ ἐρρωμένως τὸν πρὸ μικροῦ ἀρξάμενον πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης, τὰ δὲ λοιπὰ ἦσαν προωρισμένα εἰς ὅσον οἶόν τε εὐρεῖαν στρατολογίαν χάριν τῆς μεγάλης στρατιᾶς.

Κατὰ τὴν τριακονθήμερον περίπου διατριβὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Βαβυλῶνι προσηρτήθησαν εἰρηνικῶς τῷ τρόπῳ τὰ Σοῦσα, ἡ πόλις, ἐν ᾗ ἤδρευεν ἡ περσικὴ αὐλὴ καὶ περιείχοντο οἱ βασιλικοὶ θησαυροί. Ἐξ Ἀρβήλων ἤδη ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἐξαποστείλῃ

¹⁾ Κουρτίου V, 1, 43. Διοδώρου ΙΖ', 64 « Ἀγάθωνι τὸ Πυθναίῳ ». Ὁ Ἀγάθων εἶχε μεθ' αὐτοῦ κατὰ μὲν τὸν Διόδωρον 700 ἄνδρας· κατὰ δὲ τὸν Κούρτιον 700 Μακεδόνας καὶ 300 μισθοφόρους. Ἴδε περὶ αὐτοῦ В о ескх С. I. Gr. I. n° 105. Ἀξία παρατηρήσεως εἶνε, τοῦλάχιστον ὡς μέτρον, ἡ εἰδησις τοῦ Διοδώρου καὶ Κουρτίου περὶ τῆς εἰς τοὺς στρατιώτας διανομῆς τῶν λαφύρων. Ἐκαστος τῶν Μακεδόνων ἑταίρων ἵππέων λαμβάνει 600 δραχμάς, ἕκαστος τῶν ἱππέων τῶν συμμάχων 500 δραχμάς, ἕκαστος Μακεδὼν φαλαγγίτης 200, ἕκαστος τῶν μισθοφόρων τὸν μισθὸν δύο μηνῶν· ἀλλ' ἀγνοοῦμεν πόσους ἦτο ὁ μηνιαίος μισθός.

τὸν Μακεδόνα Φιλόξενον¹ ἡγούμενον, ὡς φαίνεται, καὶ σώματος τινὸς φιλῶν, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν πόλιν καὶ τοὺς βασιλικούς θησαυρούς· τῶρα λοιπὸν ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν εἰδῆσιν, ὅτι τὰ μὲν Σοῦσα παρεδόθησαν ἐλουσίως, οἱ δὲ θησαυροὶ ἐσώθησαν, καὶ ὁ σατράπης αὐτῆς Ἀβουλίτης ὑποτάσσεται, ἐξαιτούμενος χάριν παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου². Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀναζεύξας ἐκ τῆς Βαβυλῶνος μετὰ εἴκοσιν ἡμέρας ἔφθασεν εἰς τὰ Σοῦσα³, καὶ παρέλαβεν εὐθύς τοὺς ἀπείρους θησαυρούς, οἵτινες ἀπὸ τῶν πρώτων βασιλέων τῶν Περσῶν εἶχον σωρευθῆ εἰς τὴν ὑψηλὴν ἀκρόπολιν τῆς πόλεως⁴, τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν ὀνομαζομένην «Κισσίειον Μεμνόνιον»· μόνον χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ὑπῆρχον πεντηκοντακισχίλια τάλαντα, πρὸς τούτοις δὲ σωροὶ πορφύρας, θυμιαμάτων, πολυτίμων λίθων καὶ ἅπαντα τὰ πλούσια σκεύη τῆς πολυτελεστάτης τῶν αὐλῶν, ἔτι δὲ καὶ παντοῖα λάφυρα ἐξ Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ξέρξου, ἰδίως δὲ αἱ χαλκαῖ εἰκόνες τῶν τυραννοκτόνων Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, τὰς ὁποίας ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέδωκεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ἐν ᾧ ὁ στρατὸς διέτριβεν ἔτι ἐν Σούσοις καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Χοάσπου, προσῆλθεν ἄγων τὰ νέα στρατεύματα ὁ στρατηγὸς Ἀμύντας, ὅστις πρὸ ἐνὸς ἔτους εἶχε πεμφθῆ ἐκ Γάζης εἰς τὴν

1) Ὁ Φιλόξενος οὗτος, ἐπειδὴ πρόκειται ἰδίως περὶ τοῦ ἐν Σούσοις θησαυροῦ, θὰ ᾔτο ὁ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ τεταγμένος ταμίης· ἄλλος τοῦλάχιστον Φιλόξενος ἐν τῇ στρατιᾷ τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν εἶνε γνωστός.

2) Κατὰ τὸν Διόδωρον (ΙΖ', 65) τινὲς τῶν συγγραφέων διηγοῦνται ὅτι ὁ Ἀβουλίτης εἶχε λάβῃ διαταγὴν τοῦ Δαρείου νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Μακεδόνας ἑαυτὸν καὶ τοὺς θησαυροὺς τοὺς ἐν Σούσοις, ἵνα ἐμποδισθῇ μὲν ὁ Ἀλέξανδρος, αὐτὸς δὲ λάβῃ καιρὸν νὰ φύγῃ καὶ παρασκευασθῇ ἐκ νέου. Παράδοξον στρατήγημα. Πρβλ. Κούρτιον V, 2, 8.

3) Κατὰ τὸν Κούρτιον καὶ Διόδωρον ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέπαυσε τὸν στρατὸν ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Σιτακηνῆς ἐπὶ τῆς πρὸς τὰ Σοῦσα ὁδοῦ, καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν καιρὸν νὰ συνέλθῃ ἀπὸ τῆς ἐν Βαβυλῶνι ἀκολασίας καὶ κραιπάλης, ἐξ ἧς εἶχε σχεδὸν καταβληθῇ. Ἀλλ' ὁμολογητέον ὅτι πρὸς τοῦτο δὲν ὑπελείπετο πολὺς χρόνος, ἂν ἡ μεγάλη στρατιὰ ᾔθελε νὰ διανύσῃ ἐξήκοντα μιλίων ὁδὸν εἰς εἴκοσιν ἡμέρας.

4) Ἀρρδιανῶ Γ', 16, 7. Κατὰ τὸν Στράβωνα (ΙΕ', σ. 728, 730) οἱ μὲν ἔλεγον 40,000 οἱ δὲ 50,000 τάλαντα. Ὁ Κούρτιος V, 2, 11 λέγει *L milia talentum argenti non signati forma, sed rudi pondere*. Ὁ δὲ Πλούταρχος ('Αλεξ. ΛΓ') «τετρακισμύρια τάλαντα νομίσματος».

πατρίδα, ἵνα μετακομίσῃ ἐνισχύσεις¹. Ἡ κατάταξις αὐτῶν εἰς τὰς διαφόρους τάξεις τοῦ στρατοῦ ἦτο ἐν ταύτῃ καὶ ἡ ἀρχὴ νέας συντάξεως τῆς στρατιᾶς², ἣτις περισσότερον ἀνεπτύχθη κατὰ τὸ προσεχές ἔτος καὶ κατὰ τὰς νέας ἀνάγκας, ἃς ὑπέδειξεν ἡ ἐξακολούθησις τοῦ πολέμου εἰς τὰς ἄνω σατραπείας. Ἡ ἀρχὴ ἔγεινεν ἐκ τούτου, ὅτι αἱ ἱλαὶ τοῦ μακεδονικοῦ ἱππικοῦ ἀπετελοῦντο ἐκ δύο λόγων καὶ οὕτως, τακτικῶς εἰπεῖν, ἐδιπλασιάσθησαν.

Ἐν τοῖς ἐξῆς θὰ εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς ταύτην τὴν ἀναδιοργάνωσιν, διότι αὕτη προοιμιάζεται τὴν μεγάλην μεταβολὴν ἣτις, ὅπως καὶ ἂν κρίνῃ τις τὴν κατ' αὐτὴν διαγωγὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀπεδείχθη ὡς ἀναγκαῖον ἐξαγόμενον τῆς λογικῆς ἀκολουθίας τοῦ ἔργου, ὅπερ ἐπεχείρησε, καὶ τῶν πρὸς ἐπιτυχίαν ἀπαιτουμένων ὅρων.

Ὁ Ἀλέξανδρος περὶ τὰ μέσα Δεκεμβρίου διενοήθη νὰ κινηθῇ προσεχῶς κατὰ τῶν βασιλευουσῶν πόλεων τῆς Περσίδος, ὧν τὴν κατοχὴν εἶχον συνηθίσῃ οἱ λαοὶ νὰ πιστεύωσιν ὡς ἀναποσπάστως συνδεομένην πρὸς τὴν ἐξουσίαν τῆς Ἀσίας. Ἐκεῖ ἀπὸ τοῦ θρόνου τῶν μεγάλων βασιλείων καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις τοῦ Κύρου, τοῦ

¹) Αἱ εἰδήσεις αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τοὺς νεοσυλλέκτους τοὺς εἰς Σοῦσα μετακομισθέντας πρὸς συμπλήρωσιν τῆς δυνάμεως τοῦ στρατοῦ, εἶνε, ὡς πάντοτε, τόσον ὀλίγον ἀκριβεῖς, ὥστε δὲν εἶνε δυνατόν δι' οἰουδήποτε συνδυασμοῦ νὰ ἐξαχθῇ τι βέβαιον. Ὁ Ἀῤῥιανὸς (I', 16, 10) μεταχειρίζεται γενικωτάτην ἔκφρασιν λέγων « Ἀμύντας ὁ Ἀνδρομένους ξὺν τῇ δυνάμει ἀφίκετο ». Κατὰ δὲ τὸν Διοδώρον (ΙΖ', 65) καὶ Κούρτιον (V, I, 40). ἦσαν 6,000 πεζοὶ καὶ 500 ἱππεῖς Μακεδόνες, 600 Θρᾶκες ἱππεῖς, 3,500 Θρᾶκες πεζοὶ (Τραλλεῖς παρὰ Διοδώρου), ἐκ Πελοποννήσου 4,000 μισθοφόροι καὶ σχεδὸν 1,000 (παρὰ Κουρτίου 380) ἱππεῖς· ἐκτὸς δὲ τούτων 50 νέοι εὐγενεῖς Μακεδόνες « πρὸς τὴν σωματοφυλακίαν ».

²) Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἀῤῥιανοῦ (I', 16, 11) « τοὺς πεζοὺς δὲ προσέθηκε ταῖς τάξεσι... κατὰ ἔθνην ἑκάστους συντάξας » δύναται νὰ συμπεράνῃ τις, ὅτι οἱ ἐλθόντες ἐκ τῆς πατρίδος δὲν ἦσαν ἤδη ἐσχηματισμένα σώματα (τάξεις κτλ.), ἀλλ' ἄνδρες ἀναπληρωματικοί, καταταχθέντες εἰς τὰς ἐν ἑκστρατείᾳ τάξεις τὰς ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι καὶ ἐν τῇ πατρίδι εἶχον καταλειφθῇ αἱ τάξεις ἐπαρχιῶν τινων, καὶ αἱ τάξεις αὗται τῶν διαθεσίμων συνεπληροῦντο « κατὰ ἔθνη », ὅπως καὶ αἱ στρατευόμεναι (τῆς Ἐλυμιώτιδος, Τυμφαίας, Λυγκηστίδος, Ὀρεστίας κτλ.) καὶ αἱ δὲ τῶν ἱλαίων (Ἀμφιπόλεως, Βοττιαίας κτλ.). Δὲν εἶνε δυνατόν νὰ γνωσθῇ, ἂν μετέπειτα, κατὰ τὴν ἐπὶ τὴν Ἰνδικὴν ἑκστρατείαν, τινὲς τῶν ἐν τῇ πατρίδι καταλειφθεισῶν τάξεων δὲν ἐπέμφθησαν εἰς ἑκστρατείας πρὸς τὴν μεγάλην στρατιάν.

Δαρείου καὶ τοῦ Ξέρξου ἤθελε ν' ἀνακηρύξῃ τὴν πτώσιν τῆς δυναστείας τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Ἐσπευσε λοιπὸν νὰ τακτοποιήσῃ τὰ πράγματα τῆς Σουσιανῆς. Καὶ τὴν μὲν σατραπείαν ἀφῆκεν εἰς τὸν Σατράπην Ἀβουλίτην, τὴν δὲ ἀκρόπολιν τῶν Σούσων παρέδωκε εἰς τὸν Μάζαρον¹, τὴν δὲ στρατηγίαν τῆς σατραπείας μετὰ στρατιωτικοῦ σώματος τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν εἰς τὸν Ἀρχέλαον. Εἰς δὲ τὴν μητέρα καὶ τὰ τέκνα τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, ἅτινα μέχρι τοῦδε εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, παρεχώρησε τὰ βασιλεία τῶν Σούσων ὡς μέλλουσιν αὐτῶν ἔδραν, καὶ περιῆψεν εἰς αὐτοὺς βασιλικὴν αὐλήν· λέγεται δέ, ὅτι κατέλιπεν ἐν τῇ αὐλῇ τῶν βασιλοπαίδων Ἕλληνας λογίους, ἐκφράσας τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐκμάθωσι παρ' αὐτῶν τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν². Μετὰ ταύτας τὰς διατάξεις ἀνέζευξε μετὰ τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Περσίαν.

Μεταξὺ τῶν παντοίων στρατιωτικῶν δυσχερειῶν, αἵτινες καθιστῶσι τὰς ἐκστρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀξιομνημονεύτους, ὁ κατατοπισμὸς εἰς τὰς παντάπασι ξένας χώρας δὲν εἶνε ἡ ἐλαχίστη. Ὁ σκοπὸς τῶρα ἦτο ν' ἀναδῶσιν ἀπὸ τοῦ βαθυπέδου εἰς τὸ ὑψηλὸν Ἰράν, εἰς χώρας δηλαδὴ, ὧν ἡ διάπλασις, ἡ ἔκτασις, τὰ βοηθητικὰ μέσα, αἱ ὁδοὶ καὶ τὸ κλίμα ἦσαν μέχρι τοῦδε παντελῶς ἄγνωστα εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλὰ δύναται τις νὰ παραδεχθῇ, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐκ τῶν ἀνακοινώσεων τῶν Περσῶν, ὅσους εἶχεν ἤδη περὶ αὐτὸν οὐκ ὀλίγους, κατῴρθωσε νὰ σχηματίσῃ μίαν τινὰ ἔννοιαν περὶ τῶν γεωγραφικῶν σχέσεων τῶν χωρῶν, εἰς ἃς ἔμελλε κατὰ πρῶτον νὰ τραπῇ· τὰς δὲ λεπτομερείας θὰ ἐμάνθανε κατόπιν ἐκ τῶν περιστάσεων καὶ τῶν ἐπιτοπίων πληροφοριῶν.

Πρῶτον πάντων ἐπ'ἀνάγκης ἦτο νὰ διαβῇ τὰ εἰς ἄκρον δύσβατα στενά, δι' ὧν ἔμελλεν ἐκ τῆς Σουσιανῆς πεδιάδος νὰ φθάσῃ

¹) 13) 1) Ἀρξέλιαν Γ', 16, 9 «φρούραρχον δὲ Μάζαρον τῶν ἑταίρων». Μόνος ὁ Κούρτιος (V, 2, 16) ἀναγράφει τὸν ἀριθμὸν τῶν στρατευμάτων. Τὸ δὲ ἀξίωμα τοῦ φρουράρχου ἀπονέμει εἰς τὸν Ξενόφιλον, ὅστις ὑπῆρξε τοιοῦτος τοῦλάχιστον ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις (Διοδώρου ΙΘ', 17).

²) Διοδώρου ΙΖ', 67.

εἰς τὰς βασιλευούσας πόλεις τῆς ἄνω Περσίδος. 'Αλλ' ἡ ὁδός, ἣν ὁ 'Αλέξανδρος εἶχε ν' ἀκολουθήσῃ, ἢ μᾶλλον ν' ἀνοίξῃ, ἦτο ἐκείνη, δι' ἣς ἐγίνοντο αἱ πορεῖαι τῆς περσικῆς αὐλῆς μεταξὺ Περσεπόλεως καὶ Σούσων¹. Αὕτη δὲ ἤγε τὸ μὲν πρῶτον διὰ τῆς εὐφορωτάτης σουσιανῆς πεδιάδος, διαβαίνουσα τὸν Κοπράταν (Δίζρουλ) καὶ τὸν Εὐλαῖον (τὸν Κουράν παρὰ τῷ Σοῦστερ), οἷτινες συμβάλλοντες ὡς Πασίτιγρις ἐκβάλλουσιν εἰς τὴν «'Ερυθραίαν θάλασσαν»· εἶτα δὲ διαβαίνει δύω ἄλλους ποταμούς, ὧν τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ καθορισθῶσιν, τὸν 'Ιεραχί παρὰ τῷ Ράμ-Ὀρμούζ καὶ τὸν Τάβ ('Αροσιν;). Μεταξὺ τῶν δύω διήκει στενὸν τι ἐκ τῆς πεδιάδος εἰς τὰ ὄρη, αὐτὸ ἐκεῖνο, φαίνεται, ὅπερ οἱ ἀρχαῖοι ἐκάλουν στεγὸν τῶν Οὐξίων². Διότι οἱ Οὐξιοὶ κατῴκουν τινὲς μὲν ἐν τῇ πεδιάδι, ἄλλοι δὲ ἀνὰ τὰ ὄρη τὰ πρὸς βορρᾶν ταύτην ὀρίζοντα. Τούτων δὲ μόνον οἱ πεδῖνοι ἦσαν ὑποταγμένοι εἰς τὸν μέγαν βασιλέα, οἱ δὲ ὄρεινοί, ὅσακις ἡ περσικὴ αὐλὴ διήρχετο ταύτην τὴν ὁδόν, μόνον ἀντὶ πλουσιῶν δώρων

¹) Ἡ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει παρατεθείσα ἐνταῦθα ἐξήγησις περὶ τῶν ποταμῶν τῆς Σουσιανῆς ἐτροποποιήθη, τὸ μὲν ἐπιβεβαιωθείσα, τὸ δὲ ἐπανορθωθείσα ὑπὸ νεωτέρων ἐρευνῶν ἰδίως τῶν τοῦ βαρῶνος Bode καὶ τοῦ Loftus. 'Αρκοῦμαι εἰς τὸ νὰ παραπέμψω εἰς τὸν Kiepert (ἐν τοῖς Monatsber. der Berlin Akad 1857) ὅστις ἀπέδειξε τὴν ταυτότητα τοῦ Χοάσπου καὶ Kerkah, ἣν ἐγὼ παρεδέχθην, καὶ εἰς τὸν Spiegel (Eransiche Alterthumskunde II, σ. 623). 'Αλλ' ὑπάρχει ἄλλη γνώμη περὶ τούτων τῶν ποταμῶν, ἣν ἀνέπτυξεν ὁ Mencke (Fleckeisens Jahrbücher LXXXV, 1862. σ. 545. Die Geographie von Susiana). 'Αμφίβολον μένει πρὸ πάντων, ἂν ὁ Jerahi καὶ ὁ Tab ἐνώνουνται ἢ καθ' ἓν νεωτέρῳ πῖνακι τοῦ Kiepert (ἰδ. κατωτ.) φαίνεται, εἰσβάλλουσι κεχωρισμένοι εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἂν ὁ Tab ἢ ὁ Jerahi εἴναι ὁ 'Αροσις, 'Οροάτις Aurvaiti τῶν ἀρχαίων.

²) Αὕτη εἶνε ἡ γνώμη τοῦ Kinneir (Geogr. Mem. σ. 72). Ὅστις αὐτὸς διήλθε τὴν ὁδόν: this plain (ἢ τοῦ Babehan) is separated from the valley of Ram Hormuz by a pass, wch conjecture to be that of the Uxians». 'Ο δὲ βαρὼν Bode Travels in Luristan and Arabistan, 1845 II, σ. 358) ἐνόμισεν ὅτι ἀνευρίσκει τὰς Οὐξίας πύλας ἐν τῷ Mal-Amir εἰς 12 μιλίων ἀπόστασιν ἀνατολικῶς τοῦ Dizful παρὰ τι παραποτάμιον τοῦ Kuran. Δὲν πρέπει δὲ εἰς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης ταύτης νὰ παραλάβῃ τις τὸ τοῦ Κουρτίου quartis castris ad .. Pasitigrim pervenit ἢ τὸν Διδύωρον. 'Ο Nöldeke (Nachrichten der Götting. Gesellsch. der Wiss 1874 n° 8) ἀπέδειξε πῶς ἐκ τῶν τριῶν γλωσσῶν τῶν ἐν τῇ Σουσιανῇ ἀναμιγνυομένων προέκυψαν ἐν τῇ δευτέρᾳ σειρᾷ τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν αἱ αὐταὶ ὀνομασίαι Σούσα, Οὐξιοὶ, Κοσσαῖοι, Elam, Elymais, Afarti.

παρεχώρουν τὴν διάβασιν διὰ τοῦ ὑπ' αὐτῶν κατεχομένου στενοῦ. Τὰ αὐτὰ ὄρη τὰ περιέοντα τὸ ὑψίπεδον τοῦ Ἰράν καὶ παρὰ τὴν Νινευὶ κατερχόμενα μέχρις αὐτοῦ τοῦ Τίγριδος ὀρίζουσι, διευθυνόμενα πρὸς τὰ νοτιανατολικά τὴν πεδιάδα τῶν Σουσίων καὶ Οὐξίων καὶ ἀνυψοῦνται εἰς πολλὰς ἀλλεπαλλήλους ἀντηρίδας μέχρι τῆς γραμμῆς τῆς χιόνος. Ἐτι δὲ νοτιανατολικώτερον, ἐκεῖ ὅπου ἀντὶ τῆς πεδιάδος καὶ τρόπον τινὰ ταύτην συνεχίζουσα εἰσχωρεῖ βαθέως εἰς τὴν γῆν ἡ Ἐρυθραία θάλασσα, ὁ ἀριθμὸς τούτων τῶν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς ἀνυψουμένων ἀντηρίδων αὐξάνει μέχρις ὀκτώ καὶ ἐννέα ἀλλεπαλλήλων ὀροσειῶν, πέραν τῶν ὁποίων εἰς ἀπόστασιν εἴκοσι περίπου μιλίων φαίνεται ἀνυψουμένη ὡς κεντρικὸς ὄγκος ἡ χιονοσκεπὴς σειρὰ τῆς Κού-ι-Βαενά. Εἰς τὸν λαβύρινθον τοῦτον τῶν ὀροσειῶν τῶν ὑπὸ χειμάρρων διασχιζόμενων, τῶν μικρῶν πεδιάδων καὶ τῶν μεταξὺ αὐτῶν στενῶν φέρει « ἡ ἀμαξιτός¹ », ἀφ' οὗ διέλθῃ τὰ στενὰ ἐκεῖνα τῶν Οὐξίων, εἰς τὸ Μπαμπεχάν, εἴτα δὲ νοτιανατολικῶς διὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Λαστέρ στρέφεται πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὴν τοῦ Μπάστ, καὶ ἔπειτα εἰς τὴν τοῦ Φαχιυάν, ἥτις περικλείεται ὑπὸ τοσοῦτον ὕψηλῶν ὀρέων, ὥστε τὸ χωρίον μόνον τὴν πρωίαν βλέπει τὸν ἥλιον, τὴν δὲ ἐπίλοιπον ἡμέραν εἶνε ἐν τῇ σκιᾷ. Τὴν πρὸς ἀνατολὰς ἐκτεινόμενην ταύτην κοιλάδα κλείει ὁ βραχὺδης κῶνος τοῦ Κελάχ-ι-Σεφίδ, ὅστις διὰ τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ φρουρίου, ἀποφράττει τὴν ὁδόν. Αὗται εἶνε αἱ Περσίδες πύλαι αἱ ἐπὶ τῆς ἀμαξιτοῦ τῆς διὰ τοῦ Σίρας εἰς Περσέπολιν ἀγούσης. Ὁ θέλων ν' ἀποφύγῃ

¹ Ὁ Ἀῤῥδιανὸς (Γ', 18, 2) λέγει ὅτι ὁ Παρμενίων μετὰ τῶν σκευοφόρων καὶ τῶν βαρύτερων ὠπλισμένων ἐπέμφθη « ὡς ἐπὶ Πέρσας ἄγειν κατὰ τὴν ἀμαξιτὸν τὴν εἰς Πέρσας φέρουσαν ». Διὰ τούτων δ' ἐννοεῖ μόνον τὴν λεωφόρον, ἣν πολλάκις διήλθον νεώτεροι περιηγηταί, ἀκριβῶς δὲ περιγράφει ὁ Chereffeddin, ἀφηγούμενος τὴν τοῦ Τιμούρ ἐκστρατείαν ἐν ἔτει 1403. Ὁ βαρὼν Bode, ἐρχόμενος ἐκ Shiras διὰ τοῦ Kazerun, εἰσῆλθεν εἰς τὴν λεωφόρον ταύτην μόνον παρὰ τὸ Fahiyān καὶ περιγράφει τὴν μικρὰν πεδιάδα τοῦ Sha-b-behan, ἥτις ἐκτείνεται μέχρι τοῦ Kelah-i-Sefid κατ' αὐτὸν τὸ διάστημα τὸ ἀπὸ Shiras μέχρι Babehan διὰ τοῦ Kazerun εἶνε 51 μίλια, διὰ δὲ τοῦ Kelah-i-Sefid 37 μίλια (Bode, ἀνωτ. I. σ. 189).

αὐτὴν τρέπεται πλησίον τοῦ Φαχιυάν πρὸς νότον, καὶ διὰ τοῦ Καζερούν, διερχόμενος βραχύδῃ ἀνωφερῇ καὶ κατωφερῇ ὁδόν, φθάνει εἰς τὸ Σιράς. Ἀλλ' ὅτι δύναται τις νὰ παρακάμψῃ τὰς πύλας ἐκεῖνας πρὸς βορρᾶν, καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ Τάβ ὁρμώμενος δύναται ν' ἀκολουθήσῃ συντομωτέραν ὁδὸν τῆς μεγάλης ἀμαξιτοῦ, ἀποδεικνύει τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ πορεία. Εὐθύς παρὰ τὸ Μπαμπεχάν ὁδὸς τις πρὸς ἀριστερὰν διευθυνομένη βορειοανατολικῶς ἀνέρχεται παρὰ τὸ Τάνγ-ι-Τεκάβ εἰς τὴν ἀμέσως ὑψηλοτέραν ἀντηρίδα, καὶ ἔπειτα φαίνεται ὅτι πλησίον τοῦ Μπάστ φέρει εἰς τὴν μεγάλην ὁδόν· ἔπειτα δὲ παρὰ τὸ Φαχιυάν λέγεται ὅτι ὑπάρχει ὁδός, ἥτις διευθυνομένη πρὸς βορρᾶν καὶ πέραν τοῦ Κελάχ-ι-Σεφιδ κατέρχεται εἰς τὴν μικρὰν πεδιάδα τὴν κειμένην ὀπισθεν τοῦ φρουρίου¹.

Τοιαῦται ἦσαν αἱ ὁδοί, δι' ὧν ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε νὰ διέλθῃ, ἵνα φθάσῃ εἰς τὴν Περσέπολιν καὶ τοὺς Πασαργάδας. Ἡ ὥρα τοῦ ἔτους ἦτο ἡκιστα εὐνοική· ἡ χιὼν ἐπὶ τῶν ὁρέων θὰ ἦτο βαθεῖα, καὶ διὰ τὴν σπάνιν τῶν χωρίων θὰ ἐγίνοντο συχνοὶ καταυλισμοὶ ἐπ' αὐτῆς, αἱ δὲ ψυχραὶ νύκτες ἔτι μᾶλλον θὰ ἐδυσχέραινον τὴν καὶ καθ' ἑαυτὴν ἤδη οὐκ ὀλίγον δυσχερῇ πορείαν. Εἰς ταῦτα προσθετόν, ὅτι προσεδόκων ἀντίστασιν παρὰ τε τῶν Οὐξίων καὶ ἔτι

¹) Τὴν ἀπὸ Babehan εἰς Tang-i-Tekab περιγράφει ὁ Stocqueler (Pilgrimages, II, σ. 211), ὅστις ἔπειτα προήλασε βορειότερον. Περὶ τῆς πρὸς ἀνατολὰς προεκτάσεως αὐτῆς εἰς Basht, 12 φαρσάγγας ἀπὸ τοῦ Kelah-i-Sefid δὲν ὑπάρχει, ὅσον γνωρίζω, οὐδεμίαν πληροφορίαν νεωτέρων περιηγητῶν ἐπισκεφθέντων τὸν τόπον. *Ο ὑπὸ τοῦ Kiepert σχεδιασθεὶς πίναξ κατὰ τὸ σύγγραμμα τοῦ καθηγητοῦ Haussknecht Routen im Orient, δν ὁ Kiepert εὐμενῶς μοι ἐπέδειξεν ἐν τυπογραφικοῖς δοκιμασίαις, ἐπιτρέπει ν' ἀναγνωρίσωμεν τὴν διευθύνσιν τῆς πρὸς τὸ Basht ταύτης ὁδοῦ διὰ τῆς πολυκώμου ἀντηρίδος τῆς ὀπισθεν τοῦ ὄρους Kuh-i-Dib. 10,400 πόδ. ὑψηλοῦ ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. *Ο αὐτὸς πίναξ διαγράφει τὴν ἐν τῷ κειμένῳ ἀναγραφομένην ὁδόν, δι' ἧς ὁρμώμενός τις ἐκ τοῦ Fahiyān δύναται νὰ παρακάμψῃ πρὸς βορρᾶν τὸ Kelah-i-Sefid. Πέραν τοῦ Kelah-i-Sefid ἐκτείνεται μικρὸν ὁροπέδιον 3 1/2 ἀγγλ. μιλίων μήκους, ἔπειτα δὲ ἔρχονται τὰ μακρὰ καὶ δύσβατα στενά τοῦ Lucraab, ἀλλ' ὥς φαίνεται ἀνεπιτήδεια πρὸς ἄμυναν. Κριτικὴ ἐξέτασις τῶν ἐνδεχομένων ὁδῶν τῆς πορείας τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶνε ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ Lolling (Alexanders des Grossen Feldzug in Centralasien 6'. ἐκδ. 1875). Καταλήγει εἰς ἐξαγόμενα, ἅτινα δὲν μ' ἐπείσαν.

μᾶλλον παρὰ τοῦ Ἀριοβαρζάνου, ὅστις μετὰ σπουδαίας δυνάμεως εἶχεν ὀχυρωθῆ περὶ τὰ ὑψηλότερα στενὰ. Οὐχ ἦρτον ὁ Ἀλέξανδρος ἔσπευδε πρὸς τὴν Περσίαν, οὐ μόνον ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν χώραν, τοὺς θησαυροὺς τῆς Περσεπόλεως καὶ τῶν Πασαργαδῶν καὶ τὴν εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ Ἰράν ὁδόν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὅπως μὴ χρονοτριβῶν δώσῃ καιρὸν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν ν' αὐξήσῃ τὰς παρασκευὰς αὐτοῦ καὶ ὁρμώμενος ἐκ τῆς Μηδίας τραπῇ εἰς ἄμυναν τῆς κοιτίδος τῆς βασιλείας τῶν Περσῶν καὶ τῆς ὑψηλῆς Πύλης τῶν Ἀχαιμενιδῶν ὅπισθεν τῶν δυσπροσίτων Περσίδων πυλῶν.

Ὁρμήσας λοιπὸν ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τοῦ στρατοῦ διῆλθε τὴν πεδιάδα τῆς Σουσιανῆς, καὶ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις διαβάς τὸν Πασίτιγριν¹ εἰσῆλθεν εἰς τὴν χώραν τῶν ἀνὰ τὰς κοιλάδας οἰκούντων Οὐξίων, οἵτινες ὑποτεταγμένοι ἤδη εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν καὶ διατελοῦντες ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ σατράπου τῆς Σουσιανῆς παρεδόθησαν ἄνευ δυσκολίας. Ἀπ' ἐναντίας οἱ ὀρεινοὶ Οὐξιοὶ ἔπεμψαν πρὸς αὐτὸν πρέσβεις καὶ ἐμήνυσαν, ὅτι δὲν ἤθελον ἐπιτρέψῃ ἄλλως τὴν πρὸς τὴν Περσίδα δίοδον, εἰμὴ ἂν ἐλάμβανον καὶ παρ' αὐτοῦ τὰ ὑπὸ τῶν βασιλέων τῶν Περσῶν διδόμενα δῶρα. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀναλογιζόμενος, ὅτι ὅσον σπουδαιότερα ἦτο ἢ πρὸς τὰς ἄνω χώρας ἐλευθέρα διάβασις, τόσον ὀλιγώτερον ἐδύνατο ν' ἀφήσῃ αὐτὴν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ θρασέος ὀρεινοῦ λαοῦ, ἀντεμήνυσεν, ὅτι ἐδύναντο νὰ ἔλθωσιν εἰς τὰ στενὰ καὶ ἐκεῖ νὰ λάβωσι τὰ εἰς αὐτοὺς ἀνήκοντα.

Παραλαβὼν δὲ τὸ ἄγλημα καὶ τοὺς ἄλλους ὑπασπιστάς ἔτι δὲ καὶ ὀκτακισχιλίους περίπου ἄνδρας τοὺς πλείστους ἐκ τῶν φιλῶν, ἐτράπη διὰ νυκτός, ὀδηγούμενος ὑπὸ Σουσίων, ἄλλην ὁδόν, ὀρεινὴν τινα δύσβατον ἀτραπὸν καταλειφθεῖσαν ἀφύλακτον ὑπὸ τῶν Οὐ-

¹) Ἀρξιδανού Γ', 17, 1 «τὸν Πασίτιγριν». Ὁ Κούρτιος καὶ ὁ Διόδωρος ἐπιβεβαιοῦσι τὸ ἐνταῦθα ὄνομα τοῦ ποταμοῦ, προστεθέντος ὁμοῦ τοῦ ἀτόπου *quartis castris*. Ὁ Ἀρξιδανός φαίνεται ὅτι Πασίτιγριν ὀνομάζει τὸν Kuran πρὶν ἢ συμβληθῇ μετὰ τοῦ Dizful, τὴν δ' ἐπέκεινα πεδιάδα θεωρεῖ ὡς χώραν τῶν Οὐξίων.

ζίων¹. Ἄμα τῇ ἡμέρᾳ ἔφθασεν εἰς τὰς κώμας αὐτῶν, καὶ οἱ μὲν πλεῖστοι τῶν κατ' οἶκον παραμεινάντων ἐφρονεύθησαν ἐν ταῖς εὐναῖς, αἱ δὲ οἰκίαι διαρπασθεῖσαι παρεδόθησαν εἰς τὸ πῦρ. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ στρατὸς ἔσπευσεν εἰς τὰ στενά, ὅπου οἱ Οὐξιοὶ εἶχον πανταχόθεν συναθροισθῆ, ἵνα κωλύσωσι τὴν διάβασιν. Ὁ Ἀλέξανδρος τὸν μὲν Κράτερον μετὰ μέρους τοῦ στρατοῦ ἔπεμψεν εἰς τὰ ὑψώματα, τὰ ὀπίσθεν τῶν ὑπὸ τῶν Οὐξίων κατεχομένων ὁδῶν, αὐτὸς δὲ μετὰ μεγίστης σπουδῆς ἐπήρχετο κατὰ τοῦ στενοῦ, οὕτως ὥστε οἱ βάρβαροι περικυκλωθέντες, καὶ ὑπὸ τῆς γοργότητος τῶν πολεμίων καταπλαγέντες, καὶ στερηθέντες πάντων τῶν πλεονεκτημάτων, ὅσα τὸ στενὸν ἐδύνατο νὰ παράσχη εἰς αὐτούς, εὐθὺς ὡς εἶδον τὸν Ἀλέξανδρον ἐν πυκνῇ τάξει ἐπερχόμενον, φεύγοντες ὑπεχώρησαν, καὶ πολλοὶ μὲν ἐκρημνίσθησαν εἰς τὰ βράθρα, πολλοὶ δὲ ἐφρονεύθησαν ὑπὸ τῶν διωκόντων αὐτοὺς Μακεδόνων, καὶ ἔτι περισσότεροι ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Κρατέρου τῶν ἐπὶ τῶν λόφων, πρὸς οὓς ἠθέλησαν νὰ σωθῶσιν. Κατ' ἀρχὰς ὁ Ἀλέξανδρος ἠθέληεν ἅπαν τὸ ἔθνος τῶν ὀρεινῶν Οὐξίων νὰ μετοικήσῃ ἀπὸ τούτων τῶν χωρῶν, ἀλλ' ἡ βασιλομήτωρ Σισύγαμβις ἐμεσίτευσεν ὑπὲρ αὐτῶν, διότι, ὡς λέγουσιν, ὁ Μαδάτης ὁ ἀνὴρ τῆς ἀνεψιᾶς αὐτῆς ἦτο ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀφῆκε μὲν κατὰ παράκλησιν τῆς βασιλίσσης τὴν ὀρεινὴν χώραν εἰς τὰ ποιμενικὰ ταῦτα φύλα, ἀλλ' ἐπέβαλεν εἰς αὐτοὺς ἐτήσιον φόρον χιλίων ἵππων, πεντακοσίων ὑποζυγίων καὶ τριάκοντα χιλιάδων προβάτων· διότι χρήματα καὶ ἀγροὺς δὲν εἶχον².

¹) Μῆχρι λοιπὸν τούτου τοῦ αὐλῶνος πᾶσα ἡ στρατιὰ ἦτο ἡνωμένη· ὁδεύσας δὲ νύκτωρ διὰ τῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὀρέων παρακάμπτει ὁ βασιλεὺς τὰ στενά· ὡς τόπον δέ, καθ' ὃν παρεξέκλινε πρὸς τὰ ἀριστερά, δύναται τις νὰ εἰκάσῃ τὸ Jaezan τοῦ Chereffeddin (κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τὴν παρὰ B o d e, ἔ. ἀν. II, σ. 333) ἢ Jarsun τοῦ Kinneir, πέντε φαρσάγγας μακρὰν τοῦ Babehan.

²) Ἀθήναιον Γ', 17. Ὁ Κούρτιος (V, 3, 4) λέγει ὅτι Madates... ejus regionis praefectus, ὅπερ δηλοῖ ὅτι οἱ πεδικοὶ Οὐξιοὶ, ὡς ὑποτελεῖς τοῦ κράτους, ἦσαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, ἐν τούτῳ δὲ τῷ ἀγῶνι καὶ οἱ ἐλεύθεροι ὀρεινοὶ Οὐξιοὶ ὑπῆχθησαν εἰς τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ Κούρτιος (V, 3, 16 non Madati modo ignovit sqq. λέ-

Οὕτω λοιπὸν διηνοιχθῇ ἡ εἴσοδος εἰς τὰ ὑψηλότερα ὄρη, καὶ ὁ μὲν Παρμενίων μετὰ τοῦ ἡμίσεος τοῦ στρατοῦ, ιδίως δὲ τῶν βαρύτερον ὠπλισμένων¹ πεζῶν, τῶν θессαλῶν ἱππέων καὶ τῶν σκευοφόρων προήλαυνεν ἐπὶ τῆς λεωφόρου, αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, ἀναλαβὼν τοὺς Μακεδόνας πεζοὺς, τοὺς ἱππεῖς, τοὺς σαρισσοφόρους καὶ τοὺς Ἀγριᾶνας καὶ τοξότας, ἔσπευσε διὰ τῆς συντομωτάτης, ἀλλ' ἐπιπόνου ὁρεινῆς ὁδοῦ, ἵνα ἔλθῃ εἰς τὰς Περσίδας² πύλας. Ταχυπορῶν δὲ ἔφθασε τὴν πέμπτην ἡμέραν παρὰ τὴν εἴσοδον αὐτῶν, τὴν ὁποῖαν εὔρεν ἰσχυρῶς ἀποτετειχισμένην³. Ἐλέγετο δέ, ὅτι ὁ σατράπης Ἀριοβαρζάνης ἦτο τεταγμένος ὀπισθεν τοῦ προτειχίσματος μετὰ τετρακισμυρίων πεζῶν καὶ ἐπτακισχιλίων ἱππέων ἐν ὀχυρῷ στρατοπέδῳ ἔχων ἀπόφασιν νὰ κωλύσῃ τὴν εἴσοδον διὰ πάσης θυσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐστρατοπέδευσε τὴν δ' ἐπιοῦσαν πρωίαν ἐτόλμησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ὑπὸ ὑψηλῶν βράχων ἔνθεν καὶ ἔνθεν κεκλεισμένον στενόν, ἵνα προσβάλῃ τὸ τεῖχος. Ἀλλὰ χάλαζα λίθων ἐκσφενδονωμένων καὶ βελῶν ὑπεδέχθη αὐτόν· μεγάλαι δὲ πέτραι ἀποσπώμεναι ἐκ τῶν βράχων κατεκυλίοντο ἐκατέρωθεν· καὶ οὕτως ἐκ τριῶν μερῶν προσεδάλλετο ὑπὸ ἐξωργισμένων πολεμίων· μάτην ἐπεχείρησάν τινες ν' ἀναρρίχηθῶσιν εἰς τοὺς ἀποτόμους βράχους· ἡ θέσις τῶν πολεμίων ἦτο ἀπροσμάχη-

γεί ὅτι ἦσαν τεταγμένοι ὑπὸ τὸν σατράπην τῆς Σουσιανῆς. Κατὰ τὸν Ἀρρίανον Ἰνδικ. 40 ὁ βασιλεὺς ἐπεχείρησε νὰ συνηθίσῃ τοὺς ὁρεινοὺς τούτους λαοὺς εἰς τὴν γεωργίαν καὶ ἔκτισε πόλεις εἰς τὰ ὄρη τῶν.

¹) Ἐκ τοῦ γωρίου τοῦ Ἀρρίανου Γ', 18, 1 ἐξάγεται ὅτι οἱ Μακεδόνες ὀπλῖται τῶν τάξεων ἦσαν ἐλαφρότερον ὠπλισμένοι τῶν ὀπλιτῶν τῶν συμμάχων καὶ μισθοφόρων. ἐκ δὲ τοῦ Γ', 23, 3 ὅτι μετὰ τῶν Μακεδόνων φαλαγγιτῶν ἐξελέχθησαν οἱ κορυφαῖοι, ὅτι ἄρα δὲν ἦσαν πάντες ἐξ ἴσου βαρεῖς βεβαίως κατὰ τὸν ὀπλισμόν.

²) Ἀρρίανου Γ' 18, 2 «ἐπὶ τὰς πύλας τὰς περσίδας»· ὁ δὲ Διόδωρος (ΙΖ', 68) λέγει «ἐπὶ τὰς Σουσιάδας καλουμένας πύλας»· καὶ ὁ Κούρτιος (V, 3, 17) angustias, quas illi Susiadas pylas vocant.

³) Ὁ Διόδωρος (ΙΖ', 68) «πεμπτῆος»· ὡσαύτως καὶ ὁ Κούρτιος (V, 3, 17) quinto die. Ἀπὸ Babehan μέχρι Kelah-i-Sefid εἶνε 35 φαρσάγγαι, περίπου 27 μίλια. Ἡ ὁδὸς αὕτη ἀποτελεῖ πρὸς νότον τόξον οὐ μικρόν, οὗ ἡ χορδὴ παριστᾷ τὴν πιθανὴν ὁδὸν τοῦ βασιλέως, καὶ ἔχει λοιπὸν μήκος 20 περίπου μιλίων.

τος, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ὑπεχώρησεν εἰς τὸ στρατόπεδον μίαν ὥραν μακρὰν τῶν πυλῶν¹.

Ἡ θέσις αὐτοῦ ἦτο ὀδυνηρά· διότι μόνον τοῦτο τὸ στενὸν ἔφερεν εἰς τὴν Περσέπολιν, καὶ ἦτο ἀνάγκη νὰ καταληφθῇ, ἐὰν δὲν ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ ἐπικίνδυνος διακοπή. Ἀλλὰ κατὰ τούτων τῶν ἀποτόμων βράχων φαίνεται ὅτι ἔμελλον ἐξ ἀνάγκης ν' ἀποτύχωσιν αἱ καρτερικώταται προσπάθειαι τῆς τέχνης καὶ τῆς εὐτολμίας, καὶ ἐν τούτοις τὸ πᾶν ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς ἀλώσεως τούτων τῶν πυλῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔμαθε παρ' αἰχμαλώτων, ὅτι τὰ ὄρη ταῦτα ἐκαλύπτοντο ὑπὸ πυκνῶν δασῶν, ὅτι μόλις καὶ μετὰ βίας δι' ἐπικινδύνων τινῶν ἀτραπῶν, τανῦν πολὺ μᾶλλον ἐπιόντων ἔνεκα τῆς ἐπὶ τῶν ὁρέων χιόνος, ἐδύνατό τις νὰ ὑπερβῇ αὐτά, καὶ ὅτι ἀφ' ἐτέρου μόνον διὰ τούτων τῶν ἀτραπῶν ἦτο δυνατόν νὰ παρακάμψῃ τις τὰς πύλας καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀριβαρζάνου κατεχόμενον τόπον. Καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἀπετόλμησε ταύτην τὴν ἐκδρομὴν τὴν ἐπικινδυνωτάτην ἴσως τοῦ βίου του.

Ὁ Κράτερος μετὰ τῆς φάλαγγος τῆς ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Μελεάγρου καὶ μετὰ μέρους τῶν τοξοτῶν καὶ πεντακοσίων ἱππέων παρέμεινεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, λαβὼν τὴν παραγγελίαν ν' ἀποκρύψῃ ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ διὰ πυρῶν καὶ παντὸς ἄλλου τρόπου τὴν διαίρεσιν τῆς στρατιᾶς, ὅταν δὲ ἀκούσῃ ἐκ τοῦ ἐπέκεινα τῶν ὁρέων τὰς μακεδονικὰς σάλπιγγας, νὰ ἐπιτεθῇ παντὶ σθένει κατὰ τοῦ προτειγίσματος. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, ἀναλαβὼν τὰς τάξεις τοῦ Ἀμύντου, Περδίκχου καὶ Κοίνου², τοὺς ὑπασπιστάς καὶ Ἀγριᾶνας,

¹) Κουρτίου V, 3, 23 triginta fere stadia quae remensi sunt. Ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς καὶ παρὰ Πολυαίνῳ (Δ', 3, 27). παρὰ δὲ τῷ Διοδώρῳ (ΙΖ', 68) μετεβλήθη εἰς τριακόσιοι. Οἱ αὐτοὶ δὲ καὶ ὁ Πλούταρχος ('Αλεξ. ΑΖ') διηγοῦνται προσέτι ὅτι Λυκίος τις αἰχμάλωτος ἔδειξε τὴν διὰ τοῦ ὄρους ὁδόν. Τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἀλεξάνδρου θὰ ἦτο ἐν τῇ κοιλάδι Sha-b-bevan, ἣν περιγράφει ὁ Bode ἔ. ἀν. σ. 248.

²) Ὁ Κούρτιος (V, 4, 20) ὀνομάζει καὶ τὸν Πολυσπέρχοντα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἀρρίανος δὲν μνημονεύει αὐτὸν, δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι αὐτὸς μετὰ τοῦ Παρμενίωνος ἠγγέτο τῶν βαρυτάτων ὀπλιτῶν. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα εἶνε τόσο ἀδέβαιον, ὥστε δὲν δύναται τις ἐπ' αὐτοῦ νὰ οἰκοδομήσῃ καὶ ἄλλα συμπεράσματα.

μέρος τῶν τοξοτῶν καὶ τοὺς πλείστους τῶν ὑπὸ τὸν Φιλώταν ἱππέων, ἐξώρμησε διὰ νυκτός, καὶ μετὰ πολύμοχθον πορείαν δύο μιλίων καὶ περιπλέον ὑπερέβη τὸ εἰς πολὺ βάθος χιονοσκεπὲς ὄρος. Τὴν ἐπιούσαν πρωίαν ἦτο πέραν αὐτοῦ, καὶ ἐκ δεξιῶν μὲν εἶχε τὴν ὀροσειρὰν τὴν λήγουσαν εἰς τὰς πύλας καὶ ὑπεράνω τοῦ στρατοπέδου τῶν πολεμίων, κατὰ μέτωπον δὲ τὴν κοιλάδα τὴν συνεχομένην πρὸς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀράξου, τὸν ὅποιον διαβαίνει ἡ εἰς Περσέπολιν ἄγουσα ὁδός, καὶ κατὰ νῶτον τὰ ὑψηλὰ ὄρη, τὰ ὅποια μετὰ κόπου μὲν ὑπερέβη, ἐν περιπτώσει δὲ ἀτυχήματος θὰ ἦτο ἀδύνατον ὑποχωρῶν εἰς αὐτὰ νὰ εὕρῃ σωτηρίαν. Μετὰ τινα ἀνάπαυσιν ὁ Ἀλέξανδρος διήρесе τὸν στρατὸν αὐτοῦ, καὶ τὸν μὲν Ἀμύνταν, Κοῖνον καὶ Φιλώταν μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς κατέπεμψεν εἰς τὴν πεδιάδα, οὐ μόνον ὅπως ὀδεύοντες πρὸς τὴν Περσέπολιν γεφυρώσωσι τὸν ποταμόν¹, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Πέρσας καλύσωσιν τὴν εἰς Περσέπολιν ὑποχώρησιν, ἐὰν ἤθελον κατατροπωθῇ. Αὐτὸς δὲ ἀναλαβὼν τοὺς ὑπασπιστάς, τὴν τάξιν τοῦ Περδίκκου, τὴν βασιλικὴν ἱλὴν τῶν ἐταίρων καὶ μίαν τετραρχίαν αὐτῶν², τοὺς τοξότας καὶ Ἀγριᾶνας, ἐπορεύετο πρὸς τὰ δεξιὰ κατὰ τῶν πυλῶν πορείαν εἰς ἄκρον ἐπίπονον καὶ πολὺ μᾶλλον δυσχεραينوμένην διὰ τὸ δασυῶδες τοῦ ὄρους, τὴν σφοδρὰν θύελλαν καὶ τὸ σκότος τῆς νυκτός. Πρὶν δὲ ἐξημερώσῃ, ἐπετέθησαν κατὰ τῆς πρώτης φυλακῆς τῶν Περσῶν, καὶ διαφθείραντες αὐτήν, ἐπῆλθον κατὰ τῆς δευτέρας, ὀλίγοι δὲ ἐξ αὐτῆς ἐσώθησαν πρὸς τὴν τρίτην, ἵνα πάντες ὁμοῦ καταφύγωσιν οὐχὶ εἰς τὸ στρατόπεδον, ἀλλ' εἰς τὰ ὄρη.

¹) Ἀρριανῶς Γ' 18, 6 « τὸν ποταμόν, ὃν ἐχρῆν περάσαι ἴοντα ἐπὶ Πέρσας (δηλ. Περσέπολιν) γεφυροῦν ἐκέλευσεν ». Νομίζω μετὰ τοῦ Kiepert (ἐν τῷ Πίνακι τοῦ Ἀρριανῶς ἐκδ. Sintenis) ὅτι ἐννοεῖται ὁ Ἀράξης Bund-emir), ἂν ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὸν Στράβωνα πρὸς αὐτῇ τῇ Περσοπόλει διέβῃ ». Περὶ γεφυρώσεως τοῦ Tab θὰ ἦτο ὁ λόγος μόνον κατὰ τοὺς παλαιότερους χάρτας (Ouseley, Ker Porter), καθ' οὓς ἅπασα ἡ ἀπὸ Babehan ὁδὸς διέρχεται διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Tab, ἐνθ' κατὰ τοὺς νεωτέρους περιηγητὰς ἡ ὁδὸς διαπερᾷ πολλοὺς ποταμοὺς ἀπὸ τῶν ὀρέων πρὸς νότον βρόντας.

²) Τὸ ὄνομα τοῦτο ἄλλοθι οὐδαμοῦ μεταχειρίζεται ὁ Ἀρριανός· τοῦτο δ' ἐξηγείται ἐκ τοῦ ὅτι αἱ ὀκτὼ ἱλαὶ τοῦ ἱππικοῦ διηροῦντο εἰς δύο λόχους ἑκάστη, ὅλον δὲ τὸ ἱππικὸν εἰς τέσσαρας ἱππαρχίας, ὧν ἑκάστη ἄρα περιεῖχε τέσσαρας λόχους.

Οἱ ἐν τῷ περσικῷ στρατοπέδῳ οὐδεμίαν ἔννοιαν εἶχον τῶν συμβαινόντων, ἀλλὰ φανταζόμενοι τοὺς Μακεδόνας κάτω πρὸ τῆς κοιλάδος, διέμενον ἐν τοιαύτῃ κακοκαιρίᾳ ὑπὸ τὰς σκηνάς, πεπεισμένοι, ὅτι ἕνεκα τῆς θυέλλης καὶ τῆς χιόνος δὲν ἐδύνατό τις νὰ ἐπιχειρήσῃ οὐδεμίαν ἐπίθεσιν· τὰ πάντα λοιπὸν ἦσαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἡσυχία, ὅτε αἰφνης λίαν πρῶι ἤχησαν ἐπὶ τῶν ὁρέων αἱ μακεδονικαὶ σάλπιγγες, καὶ ἠκούσθη ἐν ταύτῃ ἀπὸ τε τῶν ὁρέων καὶ τῆς κοιλάδος ὁ ἀλαλαγμὸς τῆς ἐφόδου. Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἦτο ἤδη κατὰ τὰ νῶτα τῶν Περσῶν, ὁ δὲ Κράτερος ἀπὸ τῆς κοιλάδος ἤρχισεν ἐπιτιθέμενος, καὶ εὐκόλως διέβρῃξε τὰς κακῶς φυλαττομένας πύλας. Οἱ δὲ ἐντεῦθεν φεύγοντες ἐνέπιπτον εἰς τὰς λόγχας τοῦ προελαύνοντος βασιλέως· ἐπιστρέψαντες δὲ εἰς τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν θέσιν εὗρον αὐτὴν κατειλημμένην ὑπὸ τρίτου στίφους, διότι ὁ Πτολεμαῖος εἶχε μείνῃ ὀπίσω μετὰ τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν, ἵνα ἐντεῦθεν εἰσχωρήσῃ. Οὕτως οἱ Μακεδόνες πανταχόθεν συνῆλθον εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων. Ἐνταῦθα δὲ ἤρχισε φρικτῆς σφαγὴ καὶ οἱ φεύγοντες ἐνέπιπτον εἰς τὰ ξίφη τῶν Μακεδόνων, πολλοὶ δὲ ἐβρίβοντο κατὰ κρημνῶν καὶ ἢ καταστροφή ἦτο γενικὴ. Ὁ Ἀριοβαρζάνης διελάσας μετ' ὀλίγων ἱππέων κατέφυγεν εἰς τὰ ὄρη καὶ δι' ἀποκρύφων ὁδῶν πρὸς βορρᾶν εἰς τὴν πατρίδα του Μηδίαν.

Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος μετὰ βραχεῖαν ἀνάπαυσιν ἀνέζευξε πρὸς τὴν Περσέπολιν. Καθ' ὁδὸν λέγεται ὅτι ἔλαβεν ἐπιστολὴν τοῦ Τιριδάτου, τοῦ ἐπὶ τῶν θησαυρῶν τοῦ βασιλέως, προτρέποντος αὐτὸν νὰ σπεύσῃ, διότι ἄλλως ὁ θησαυρὸς ἐδύνατο νὰ διαρπασθῇ¹. Ἴνα λοιπὸν φθάσῃ ὡς τάχιστα εἰς τὴν πόλιν, κατέλιπεν ὀπίσω τοὺς πεζοὺς καὶ προήλαυνε μετὰ τῶν ἱππέων· ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἦτο παρὰ τὴν γέφυραν τὴν ζευχθεῖσαν ὑπὸ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς. Ἡ

¹) Κορυθαίου V, 5, 2. Διοδώρου ΙΖ' 69. Ὁ βασιλεὺς ἐδύνατο ν' ἀναπαύσῃ ὀλίγον τοὺς κεμηκτότας στρατιώτας του· (eodem loco, quo hostium copias fuderat, castra communivit Κορυθαίος V, 5, 1), ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ἡ προαποσταλείσα φάλαγξ ἐξησφάλιζε τὴν περαιτέρω ὁδὸν καὶ τὴν διάβασιν τοῦ Ἀράξου.

ἀπροσδόκητος καὶ ταχεῖα ἄφιξις αὐτοῦ, σχεδὸν προηγηθέντος τῆς περὶ τὴν μάχην ἀγγελίας, κατέστησεν ἀδύνατον πᾶσαν ἀντίστασιν καὶ πᾶσαν ἀταξίαν καὶ ἡ πόλις, τὰ βασίλεια καὶ οἱ θησαυροὶ κατελήφθησαν ἄνευ δυσκολίας. Μετὰ τῆς αὐτῆς ταχύτητος περιῆλθον εἰς τὸν νικητὴν καὶ οἱ Πασαργάδαι¹ μετ' ἄλλων πλουσιωτέρων θησαυρῶν. Πολλὰι χιλιάδες ταλάντων χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου, ἅπειρα τὸν ἀριθμὸν πολυτελῆ ὑφάσματα καὶ κοσμήματα εὐρέθησαν ἐνταῦθα σωρηδὸν ἀποκείμενα. Λέγεται δὲ ὅτι πρὸς ἀποκόμισιν αὐτῶν ἐχρειάσθησαν δεκακισχίλια ζεύγη ἡμιόνων καὶ τρισχίλιοι κάμηλοι².

Σπουδαῖα μὲν ἦσαν ταῦτα τὰ πλούτη, ἅπερ ὁ Ἀλέξανδρος ἰδιοποιηθεὶς ἀφῆρσε τὰ ἀξιολογώτατα μέσα τῆς δυνάμεως τοῦ ἐχθροῦ, ἐξαγαγὼν δὲ ἐκ τῶν νεκρῶν θόλων τῶν θησαυροφυλακίων ἀπέδωκε μετὰ πάσης ἐλευθεριότητος εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν λαῶν, ἀφ' οὗ εἶχον ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἀποσυρθῆ· ἀλλ' ἔτι σπουδαιότερα ἦτο τῆς χώρας ἡ κατοχή, τῆς ἀληθοῦς ταύτης κοιτίδος τῆς περσικῆς βασιλείας. Ἐν τῇ κοιλάδι τῶν Πασαργαδῶν ὁ Κύρος κατέλυσε τὴν μηδικὴν ἀρχήν, καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς μεγάλης νίκης ἔστησεν ἐκεῖ τὴν αὐλήν του, ὠκοδόμησε τὰ βασίλειά του καὶ κατεσκεύασε τὸν τάφον του, ὅστις ἐν τῷ μέσῳ τῶν πολυτελεστάτων ἐπὶ γῆς μνημείων ἦτο ἀπλοῦς ἐν τῷ βράχῳ οἰκίσκος, παρ' ὃν καθ' ἐκάστην εὐσεβεῖς μάγοι ἐθυσίαζον καὶ προσηύχοντο. Πλου-

¹) Ἡ θέσις τῶν Πασαργαδῶν δὲν ἔπαυσε διαμφισβητουμένη (Ἰδ. Spiegel ἔ. ἀν. II, σ. 617). Οἱ παρὰ τοῦ Spiegel ἐκτεθειμένοι συνδυασμοὶ τοῦ Oppert φαίνεται ὅτι ἐπικυροῦνται ὑπὸ τῆς παρὰ Στράβωνι (ΙΖ', σ. 729) ἀπαριθμήσεως τῶν ποταμῶν, οὗς ὁ Ἀλέξανδρος διέβη, διότι ἐν ταύτῃ ὁ Κύρος ὁ παρὰ τοὺς Πασαργάδας βίων προηγείται τοῦ Ἀράξου (Bendemir). Καὶ κατὰ τὴν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς ἐπάνοδον τοῦ Ἀλεξάνδρου φαίνεται ὅτι οἱ Πασαργάδαι κεῖνται πρὸς νότον τῆς Περσέπολεως. Τὰ τοῦ Πλινίου (VI, 26, § 99 ἐκδ. Detlefs) flumen Sitioganus, quo Pasargadas septimo die navigatur ἀναντιβρόχως προέκυψεν ἐκ τινος σφάλματος, διότι μέχρις ἀποστάσεως 7 ἡμερῶν πρὸς τὰ ἄνω οὐδεὶς ποταμὸς εἶνε πλώμιος.

²) Κατὰ τὸν Διόδωρον, Κούρτιον καὶ Πλούταρχον (Ἀλεξ. ΑΖ'). ὁ Κούρτιος (V, 6, 9) καὶ Διόδωρος (ΙΖ' 71) λέγουσιν ὅτι πάντες οἱ θησαυροὶ ἦσαν 120,000 τάλαντα. Ὁ δὲ Ἀρξιδανὸς (Γ', 18, 10) οὐδένα δρίζει ἀριθμὸν.

σιωτέρα εἰς πολυτελεῖς οἰκοδομάς ἦτο ἡ πεδιάς τῆς Περσεπόλεως καὶ αἱ μετ' αὐτῆς πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς συνεχόμεναι ὑψηλότεραι κοιλάδες τοῦ Ἀράξου καὶ Μήδου. Ἐνταῦθα ὁ Δαρεῖος, ὁ υἱὸς τοῦ Ὑστάσου, ὁ πρῶτος ἀπαιτήσας παρὰ τῶν Ἑλλήνων γῆν καὶ ὕδωρ, ὁ τὸν Φιλέλληνα Ἀλέξανδρον τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων εἰς Πέρσην σατράπην μεταβαλὼν ἀνηγορεύθη μέγας βασιλεὺς μετὰ τὸν Ψευδοσμέρδιν, καὶ ἐνταῦθα ὠκοδόμησε τὰ βασιλεία, τὴν στοάν, καὶ τὸν τάφον· πολλοὶ δὲ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐπλήρωσαν τὴν βραχύδῃ κοιλάδα τοῦ Μπενδεμίρ νέων πολυτελῶν οἰκοδομῶν, θηρευτικῶν περιοχῶν καὶ παραδείσων, βασιλείων καὶ βασιλικῶν τάφων. Ἡ τεσσαρακοντάστυλος βασιλικὴ πύλη, ἡ ἀγέρωχος βραχύδης οἰκοδομὴ ἐπὶ τριῶν ἀντηρίδων, αἱ παρὰ τὴν εἴσοδον κολοσσιαῖαι εἰκόνες ταύρων, λεόντων καὶ μονοκέρων καὶ πελώριον σύμπλεγμα μεγίστων, σεμνοτάτων καὶ πολυτελεστάτων οἰκοδομῶν ἐκόσμου τὸν ἱερὸν τοῦτον χῶρον, ὃν οἱ λαοὶ τῆς Ἀσίας ἐτίμων ὡς τὸν τόπον, ἐν ᾧ καθιεροῦντο καὶ ἐπροσκυνοῦντο οἱ βασιλεῖς, ὡς τὴν ἐστίαν καὶ τὸν κέντρον τοῦ ἄλλοτε ἰσχυροῦ κράτους. Ἀλλὰ τὸ κράτος τοῦτο κατελύθη· ὁ Ἀλέξανδρος ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐκείνου τοῦ Ξέρξου, ὅστις ποτὲ ἔστησε τὴν πολυτελῆ αὐτοῦ σκηνὴν ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς ἀκτῆς τοῦ κόλπου τῆς Σαλαμίνης, καὶ οὗτινος ἡ ἱερόσυλος χεὶρ ἐπυρπόλησε τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, κατέστρεψε τὰ ἱερά τῶν καὶ ἀνέσκαψε τοὺς τάφους τῶν τεθνεώτων. Τώρα ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων, ὁ στρατηγὸς τῶν Ἑλλήνων συμμάχων, ἦτο κύριος τῶν βασιλικῶν τούτων πόλεων, καὶ τῶν ἀνακτόρων· τώρα ἐφαίνετο, ὅτι ἦλθεν ὁ καιρὸς νὰ τιμωρῇ παλαιὰ ἀδικήματα, καὶ νὰ ἐξιλεώσῃ τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἐν ᾧ νεκρούς· ἐνταῦθα, ἐν τῇ ἐστίᾳ τῆς περσικῆς λαμπρότητος, ἔμελλε ν' ἀσκηθῇ ἡ θεία δίκη καὶ νὰ λάβῃ τὰ ἀντίποινα ἢ παλαιὰ ἁμαρτία, εἰς δὲ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας ἔμελλε νὰ δοθῇ ἡ ἐναργὴς ἀπόδειξις, ὅτι ἡ δύναμις, ἥτις ἐκράτει αὐτοὺς μέχρι τοῦδε δεδουλωμένους, κατελύθη καὶ ἀπέθανε καὶ διὰ παντὸς ἐξη-

φανίσθη¹. Ὑπάρχουσιν ἱκαναὶ ἀποδείξεις, ὅτι δὲν ἦτο πρᾶξις στιγμιαίας παραφορᾶς, ἀλλ' ἡρέμα προβεβουλευμένη ἢ διαταγὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου², νὰ πυρπολήσωσι τὰ κέδρινα σανιδώματα τῶν βασιλείων. Ὁ Παρμενίων ἦτο ἄλλης γνώμης, καὶ συνεβούλευσε τὸν βασιλέα νὰ φεισθῇ τοῦ περικαλλοῦς οἰκοδομήματος, τῆς ἑαυτοῦ ιδιοκτησίας, καὶ νὰ μὴ προσβάλῃ τοὺς Πέρσας εἰς τὰ μνημεῖα τῆς παλαιᾶς αὐτῶν δόξης καὶ λαμπρότητος· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἐνόμισεν, ὅτι τὸ σκοπούμενον μέτρον ἦτο χρήσιμον καὶ ἀναγκαῖον· δι' ὃ ἐπυρπόλησε μέρος τῶν βασιλείων τῆς Περσепόλεως, ἀλλ' ἔπειτα διέταξε νὰ κατασβέσωσι τὴν φλόγα³.

Ἴσως ὁ ἔμπρησμός οὗτος τῶν βασιλείων ἐσχετίζετο πρὸς ποιὰν τινα ἐνθρόνισιν, ἣν ὁ Ἀλέξανδρος φαίνεται ὅτι ἐτέλεσε· διότι λέγεται, ὅτι ὁ Κορίνθιος Δημάρατος, ἰδὼν τὸν Ἀλέξανδρον καθήμενον ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ μεγάλου βασιλείως καὶ ὑπὸ χρυσοῦν οὐρανόν, εἶπε « Πόσον μεγάλης ἡδολῆς ἐστερήθησαν, ὅσοι δὲν ἐπέζησαν, ἵνα ἰδῶσι τὴν ἡμέραν ταύτην! ».

Ἀλλ' ἐνταῦθα δυνάμεθα καὶ ἕτερόν τι ἴσως νὰ λάβωμεν ὑ-

1) Ὁ Κλείταρχος, ὁ Segur οὗτος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις μετ' ἐξαιρέτου εὐφυΐας ἐπλάσεν ἱστορήματα πρὸς βλάβην τῆς ἱστορίας, ἀφηγεῖται πολλὰ καὶ χαριέστατα ἀνέκδοτα περὶ ταύτης τῆς ἐν Περσепόλει χειμερινῆς διατριβῆς. Οἱ Ἕλληνες ἐκεῖνοι οἱ γεγηρακότες, οἱ ἡρωτηριασμένοι, οἱ ἐστιγματισμένοι, οἵτινες προσέρχονται εἰς τὸν βασιλέα κατησχυμένοι καὶ ἀπέλπιδες, ἢ διαταγὴ πρὸς θανάτωσιν πάντων τῶν κατοίκων, τὰ συμπόσια τοῦ βασιλέως, καὶ τέλος ἡ Ἀθηναία ἐκείνη ὀρχηστρίς Θαΐς, ἥτις ἐν τῇ ἐξάψει τῆς ὀρχήσεως λαβοῦσα δαυλὸν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ, ῥίπτει αὐτὸν κατὰ τῶν ἀνακτόρων, καὶ ὅτι τὸ παράδειγμα αὐτῆς ἐμιμήθησαν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ περὶ αὐτόν, διατελοῦντες ἐν μέθῃ καὶ χαρᾷ διὰ τὴν νίκην, ταῦτα πάντα εἶνε μῦθοι, ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἀπορρέουσιν, οἵτινες ἐπανελήφθησαν ὑπὸ πολλῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων τωσάκις καὶ μετὰ τωσαύτης πεποιθήσεως, ὥστε προϊόντος τοῦ χρόνου κατήντησαν νὰ προσλάβωσιν ἱστορικὴν τινα βεβαιότητα.

2) Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΛΗ. Μνημονεύσας συντόμως τὰ ἐν τῇ προηγουμένη σημειώσει καταλεχθέντα ἱστορήματα, ὁ Πλούταρχος ἐπιλέγει « οἱ μὲν οὕτω ταῦτα γενέσθαι φασίν, οἱ δὲ ἀπὸ γνώμης ». Ὁ δὲ Ἀῤῥδιανός (Γ', 18, 11) λέγει ὅτι ὁ Παρμενίων ἠθέλησε νὰ κωλύσῃ τὴν πυρπόλησιν (« Παρμενίωνος σώζειν συμβουλευόντος »). Κατακρίνει δὲ καὶ ἐξ ἰδίων τὴν πρᾶξιν τοῦ Ἀλεξάνδρου: « ἀλλ' οὐδ' ἐμοὶ δοκεῖ σὺν νῷ δρᾶσαι τοῦτό γε Ἀλέξανδρος οὐδὲ εἶναι τις αὕτη Περσῶν τῶν πάλαι τιμωρία » (Γ', 18 12).

3) Τοῦτο ῥητῶς λέγει ὁ Πλούταρχος (Ἀλεξ. ΛΗ') « ὅτι δ' οὖν μετενόησε ταχὺ καὶ κατασβεῖσαι προσέταξεν ὁμολογεῖται ».

π' ὄψιν, ὅπερ δὲν εἶνε ἀσήμαντον εἰς τὴν καθόλου ἀντίληψιν τοῦ Ἀλέξανδρου καὶ τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ.

Ἄν τὰ ἐν Περσепόλει γεγόμενα ἐσήμαινον τὴν ἐπίσημον εἰς θάνατον καταδίκην τῆς δυνάμεως τῶν Ἀχαιμενιδῶν καὶ τὴν τυπικὴν κατάληψιν τοῦ κενοῦ κηρυχθέντος θρόνου, δύναται τις νὰ ἐρωτήσῃ, ἂν τῶρα μόνον ἦλθεν ἢ εἶχεν ἤδη ἔλθῃ ἡ στιγμή τοῦ νὰ ἐκφρασθῇ ἡ ἀμετάκλητος ἀπόφασις καὶ νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ καταδίκη ὑπὸ συμβολικὸν τύπον τόσον δραστικόν. Ἄν ἡ ἐν Γαυγαμήλοις μάχῃ συνέτριψεν ὀριστικῶς τὴν δύναμιν τῶν Περσῶν, διὰ τί ὁ Ἀλέξανδρος ἐβράδυνεν ἐπὶ ἡμισυν ἐνιαυτόν, ἵνα προβῇ εἰς πρᾶξιν, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐξ ἴσου θὰ ἤρμοζε καὶ ἡ παγκόσμιος Βαβυλὼν καὶ ἡ βασιλεύουσα πόλις Σοῦσα; Ἡ ἂν ἀνέβαλε τὸ πρᾶγμα διότι ἐνόμιζεν, ὅτι δὲν ἦσαν ἔτι ἀρκετά, ὅσα εἶχε κερδίσῃ διὰ τῆς νίκης ἐκείνης καὶ τῆς κατοχῆς τῆς Βαβυλῶνος καὶ τῶν Σούσων, μήπως ἡ κατάληψις τῆς Περσίδος ἦτο στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς σημαντικωτέρα, ἐν ὅσῳ ὁ Δαρεῖος ἦτο κύριος τῆς Μηδίας καὶ τῶν Ἐκδατάνων, κατέχων δὲ τὴν εὐρεῖαν Ἀρκτον καὶ Ἀνατολὴν τοῦ κράτους, εἶχε συντομωτέραν τὴν πορείαν πρὸς τὸν Τίγριν καὶ τὴν μεγάλην βασιλικὴν ὁδὸν τὴν ἀπὸ τῶν Σούσων μέχρι τῶν Σάρδεων, καὶ ἐδύνατο διὰ στρατοῦ συνηθροισμένου ἐν Μηδίᾳ ἐκ τῶν ἱππέων τῆς Ἀνατολῆς νὰ διαβρῆξῃ τὴν μακρὰν καὶ ἀραιῶς φυλαττομένην γραμμὴν, ἥτις ἤγωνε τὸν Ἀλέξανδρον μετὰ τῶν δυτικῶν σατραπειῶν καὶ τῆς Εὐρώπης;

Αἱ παραδόσεις, ὅσας εἶχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν, δὲν εἶνε τοιαῦται, ὥστε νὰ δυνηθῶμεν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι θὰ εὕρωμεν ἐν αὐταῖς πάντα τὰ οὐσιώδη. Εἶνε μὲν οὐκ ὀλίγον σχοινοτενεῖς, ὅπου πρόκειται νὰ κριθῇ ὁ Ἀλέξανδρος ἠθικῶς· περὶ δὲ τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ πράξεων ἀναγράφουσι σχεδὸν τοσαῦτα, ὥστε νὰ ἐννοήσωμεν τὴν κεφαλαιώδη αὐτῶν ἀλληλουχίαν· ἀλλὰ περὶ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας, περὶ τῶν κινούντων αἰτίων καὶ περὶ τῶν σκοπῶν, οὓς εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν, λέγουσιν ὀλίγα ἢ οὐδέν, οὕτως ὥστε ἐκ τῶν ἐν αὐταῖς πληροφοριῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ δεδι-

καιολογημένη ἢ ἔννοια, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος διέβη τὸν Ἑλλήσποντον, ἔχων τὸν ἀπλούστατον σκοπὸν νὰ βαδίσῃ μέχρι τοῦ ἀγνώστου ἔτι Γάγγου καὶ τῆς ἐπίσης ἀγνώστου ἐώας θαλάσσης, εἰς ἣν οὗτος ἐκβάλλει.

Ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐφαντάζετο ἐνδεχομένην τὴν συνομολόγησιν εἰρήνης καὶ ταύτην ὑπὸ ὠρισμένον τύπον καὶ ἐπὶ ὠρισμένης βάσεως, ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἀποκρίσεως, ἣν ἔδωκε μετὰ τὴν ἐν Ἰσσοῦ μάχην εἰς τὰς ἐνδεεῖς ἅμα καὶ ἀγερώχους προτάσεις τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἡ ἀπαίτησις, ἣν ἐν αὐτῇ προέταξε, προέκυπτεν ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ ἐκ τοῦ συνόλου τῶν προηγηθέντων ἱστορικῶν γεγονότων. Οἱ πρόγονοι τοῦ Δαρείου ἠνάγκασάν ποτε τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν, νὰ εἶνε σατράπης αὐτῶν· ἐζήτησαν παρὰ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων γῆν καὶ ὕδωρ· δὲν ἔπαυσαν θεωροῦντες ἑαυτοὺς ὡς ἐκ γενετῆς κυρίους καὶ τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων· ἐξέδωκαν διὰ τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης καὶ δυνάμει αὐτῆς διαταγὰς πρὸς τὰς ἐλληνικὰς πόλεις ἀπαιτοῦντες τὴν εἰς αὐτάς ὑποταγήν· καὶ ὅτε ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ἐπολέμει πρὸς τὴν Πέρινθον καὶ τὸ Βυζάντιον, ἔπεμψαν ἀνυποστόλως κατ' αὐτοῦ στρατεύματα, ὡς ἂν εἶχον δικαίωμα νὰ ἐκτείνωσι τὴν χεῖρά των ἐπὶ τὸν ἐλληνικὸν κόσμον, καὶ νὰ ἐπεμβαίνωσιν, ὅσάκις καὶ ὅπως ᾔθελον. Ἄν δὲ ἡ ἀξίωσις αὕτη τῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἔμφυτος εἰς τὴν Περσίαν τὴν ἐν Ἀσίᾳ μοναρχοῦσαν, ὁ σκοπὸς τοῦ πολέμου, ὃν ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέλαβε νὰ διεξαγάγῃ ἡγούμενος τῶν Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων, δὲν ἐδύνατο νὰ εἶνε ἄλλος, εἰμὴ νὰ καταστρέψῃ ἐκ θεμελίων καὶ διὰ παντὸς τὴν ἀξίωσιν ταύτην τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν ἐν Ἰσσοῦ μάχην ἀντέταξεν εἰς τὰς προτάσεις τοῦ Δαρείου μίαν καὶ μόνην ἀπαίτησιν¹, τὴν ἀναγνώρισιν, ὅτι κύριος καὶ βασιλεὺς

¹) Ἀῤῥιανοῦ Β', 14, 8-9. «ἐμοῦ τῆς Ἀσίας ἀπάσης κυρίου ὄντος» καὶ κατωτέρω «Παρ' ἐμὲ ὡς βασιλέα τῆς Ἀσίας πέμπε μηδὲ βούλει ἐξ ἴσου ἐπίστατλε, ἀλλ' ὡς κύριον ὄντι τῶν σῶν φράζε εἰ τοῦ δέη».

τῆς Ἀσίας δὲν ἦτο πλέον ὁ Δαρεῖος, ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος· ἦτο δὲ ἔτοιμος χάριν τῆς ἀναγνωρίσεως ταύτης νὰ κάμῃ παραχωρήσεις εἰς τὸν ἡττημένον ἀντίπαλον, νὰ χορηγήσῃ εἰς αὐτὸν — τοιαύτη εἶνε περίπου ἡ ἔκφρασίς του — πᾶν ὅ,τι αὐτὸς ὁ νικητὴς ἤθελε πεισθῇ, ὅτι εἶνε πρέπον¹. ἔὰν δὲ ἀρνηθῇ τὴν ἀναγνώρισιν ταύτην, δύναται νὰ περιμείνῃ νέαν μάχην. Ἐνώπιον τοιαύτης αἰρέσεως εὐρεθεὶς ὁ Δαρεῖος, προετίμησε τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου· ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ καὶ μεῖζονι μάχῃ ἡττηθεὶς, ἀπώλεσε τὰς εὐρείας χώρας τὰς ἐκτεινομένας ἀπὸ τῶν παραλίων μέχρι τῶν περὶ τὸ Ἰράν ὁρέων. Δὲν θὰ ἐννόησε λοιπὸν τῶρα ὅτι δὲν ἦτο ἰσόπαλος πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ Ἀλεξάνδρου; Πᾶσα περαιτέρω τούτου πορεία δὲν ἐσήμενεν, ὅτι αὐτὸς πράγματι ἦτο ὅ,τι ἀπῆλθε ν' ἀναγνωρισθῇ, κύριος τῆς Ἀσίας, καὶ ὅτι οὐδεμία ὑπῆρχε πλέον δύναμις ἱκανὴ νὰ κωλύσῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ πράξῃ ὅ,τι ἤθελεν; Ἡδύνατο ἀκόμη ν' ἀμφιβάλλῃ ὁ Δαρεῖος, ὅτι ὤφειλε νὰ ὑποκύψῃ καὶ νὰ ὑποταχθῇ εἰς αὐτόν, ἂν ἤθελεν ἔτι νὰ σώσῃ τι καὶ ν' ἀνακτήσῃ τοὺς προσφιλεῖς αἰχμαλώτους τοὺς ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ νικηφόρου ἐχθροῦ;

Ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν ἐν Γαυγαμήλοις νίκην θὰ προσεδόκα, ὅτι ὁ Δαρεῖος ἔμελλε νὰ πέμψῃ πρὸς αὐτὸν πληρεστέρας προτάσεις ἢ μετὰ τὴν ἐν Ἰσσοῦ μάχην, καὶ νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν δύναμιν τῶν πραγμάτων· ἐπειδὴ δὲ ἐνόμιζεν, ὅτι δὲν ἦτο εὐπρεπὲς νὰ λάβῃ αὐτὸς ἄνευ διαμέσου τὴν πρωτοβουλίαν, θὰ ὠμίλησε πρὸς τὴν βασιλομήτορα — κατὰ παράκλησιν τῆς ὁποίας εἶχε συγχωρήσῃ τοὺς Οὐξίους — ὑπαινιττόμενος, ὅτι εὐχαρίστως ἤθελε δώσῃ ἀκρόασιν εἰς εἰρηνικὰς προτάσεις τοῦ υἱοῦ αὐτῆς. Ἡδύνατο καὶ νῦν ἔτι νὰ εἶνε εὐδιάθετος πρὸς τὸν ἡττηθέντα ἀντίπαλον, ἔὰν ἀναγνώρισῃ τὴν γενομένην μεταβολὴν τῆς δυνάμεως, νὰ συν-ομολογήσῃ εἰρήνην ἀποδίδουσάν εἰς αὐτόν καὶ χώραν καὶ ὑπηκόους καὶ τὴν οἰκογένειάν αὐτοῦ. Τὰ δὲ νῦν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου

¹) Ἀρξάνων ἔ. ἀν. « ἐλθὼν δὲ πρὸς με τὴν μητέρα καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς παῖδας καὶ εἰ ἄλλο τι ἐθέλεις αἶτει καὶ λάμβανε » ὅ,τι γὰρ ἂν πείθῃς ἐμὲ ἔσται σοι. »

κατεχόμενα, αἱ ἐκτενεῖς χώραι ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι τῶν ὁρέων τῶν περικυκλούντων τὸ Ἰράν, ἐσχημάτιζον μέγα καὶ συνεχὲς καὶ κατὰ τὰ ἔθνη ἀρκούντως ὁμογενὲς ἔθλον, τοσοῦτον μέγα καὶ πλούσιον, ὥστε ἐνούμενον μετὰ τῆς Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος, νὰ εἴνε ἡ κρατοῦσα δύναμις τῆς Ἀσίας, διὰ δὲ τῶν παραλίων αὐτοῦ νὰ εἴνε τοσοῦτον πλησίον τῆς Δύσεως, ὥστε νὰ προσλάβῃ καὶ τὴν ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλασσοκρατίαν, τῆς ὁποίας ὁ θεμέλιος καὶ ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος εἶχε τεθῆ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ τῆς Αἰγύπτου. Εἰρήνη, ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν συνομολογουμένη, ἤθελεν ἐπισφραγίσῃ τὸ ἔργον τῶν νικηφόρων ὅπλων διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἡττηθέντος.

Τοιαύτη εἴνε ἡ ὑποθετικὴ γραμμὴ, τὴν ὁποίαν ἐνομίσαμεν πρέπον νὰ χαράξωμεν, ἵνα δηλώσωμεν τὸ ἐνυπάρχον εἰς τὰς ἡμετέρας παραδόσεις χάσμα. Τὰ ἐν Περσепόλει γενόμενα λαμβάνουσι πλειοτέραν ἔμφρασιν, ἐάν τις φαντασθῇ οὕτω συμπληρούμενον τὸ χάσμα. Ἀφ' οὗ ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεθύμει προτάσεις εἰρήνης καὶ περιέμενεν αὐτὰς ἐπὶ μῆνας, αὗται δὲ καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Σούσων καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Περσίδων πυλῶν καὶ μετὰ τὴν κατοχὴν τῶν ἀρχαίων βασιλευουσῶν πόλεων δὲν ἦλθον, ἔπρεπε νὰ παύσῃ ἐλπίζων εἰς λύσιν τινὰ διὰ συνθήκης καὶ νὰ γείνη ἡ πρᾶξις, δι' ἧς τὸ κράτος τῶν Ἀχαιμενιδῶν ἐθεωρήθη μὴ ὑπάρχον καὶ ὁ θρόνος τῆς Ἀσίας ἀνεκρηρύχθη κατελιγμένος.

Τοιαύτη ἦτο ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις, ἣν ὠφείλον νὰ ἐκτελέσωσιν αἱ ἐφεξῆς πολεμικαὶ πράξεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἀναχώρησις ἐκ Περσепόλεως. — Ὑποχώρησις τοῦ Δαρείου ἐκ τῶν Ἐκδατάνων. — Δολοφονία αὐτοῦ. — Ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τῇ Παρθικῇ. — Ἡ ἐπιχείρησις τοῦ Ζωπυρίωνος, ἀποστασία τῆς Θράκης, ἐπανάστασις τοῦ Ἀγίδος, ἤτις αὐτοῦ καὶ εἰρήνευσις τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπὶ τέσσαρας μῆνας διέτριψεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐν ταῖς βασιλικαῖς πόλεσι τῆς Περσίδος· τοῦτο δὲ οὐχὶ ἀπλῶς πρὸς ἀνάπαυσιν τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ θὰ εἴνε ἀληθὲς τὸ λεγόμενον ὑπὸ συγγραφέων ὀλιγώτερον ἀξιοπίστων, ὅτι κατὰ τοὺς χειμερινοὺς τούτους μῆνας ἐξέδραμεν ἐναντίον τῶν ληστρικῶν κατοίκων τῶν πλησίον ὁρέων, ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν χώραν διὰ παντὸς ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν. Τοιοῦτοι ἦσαν ἰδίως οἱ Μάρδοι¹ οἱ ἀνὰ τὰ νότια ὄρη, οἵτινες ἔζων μέχρι τοῦδε, ὡς καὶ οἱ Οὐξιοι, σχεδὸν ἀνεξάρτητοι.

¹) Μόνος ὁ Κούρτιος ἱστορεῖ ἐκτενέστερον τὰ κατὰ ταύτην τὴν στρατείαν, ἀλλ' ἀρκεῖται εἰς γραφικὰς τινὰς ὑπερβολάς, ἐξ ὧν δὲν δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ οὔτε τὴν διεύθυνσιν οὔτε τὴν πορείαν ταύτης τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἀφηγεῖται αὐτὴν πρὸς τῆς ἐν Περσепόλει πυρπολήσεως καὶ sub ipsum Vergiliarum tempus. Τῶν Πλειάδων ἡ μὲν πρωινὴ δύσις γίνεται τὸν Νοέμβριον, ἡ δὲ ἑσπερινὴ δύσις τὸν Ἀπρίλιον καὶ ἡ μὲν πρωινὴ ἐπιστολὴ τὸν Μάϊον, ἡ δὲ ἑσπερινὴ ἐπιστολὴ τὸν Σεπτέμβριον. Ὁ μόνος χρόνος, ὅστις ἐδύνατο νὰ ἀρμόσῃ θὰ ἦτο ἡ ἑσπερινὴ δύσις τὸν Ἀπρίλιον· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς φαίνεται ἤδη ἄγαν ὀψιος, καὶ θὰ ἐσήμαινε τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔαρος. Ἀλλ' ὁ Κούρτιος φαίνεται ὅτι ἐπλασε τὸν διὰ τῶν Πλειάδων τοῦτον ὁρισμὸν, ἵνα δι' ἐπιζητήτου τινὸς φράσεως ἀποδώσῃ ἐναργέστερον τὴν χειμερινὴν ὥραν, ἣν θέλει νὰ περιγράψῃ. Περι τῆς αὐτῆς στρατείας ὁ Διόδωρος (ΙΖ', 73) λέγει ὅτι μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν « Ἀλέξανδρος τὰς κατὰ τὴν Περσίδα πόλεις ἐπῆλθε, τὰς μὲν βίᾳ χειρῶσάμενος, τὰς δὲ διὰ τὴν ἰδίαν ἐπιείκειαν προσαγαγόμενος ». Ὁ δὲ Ἀρρῆτιανός (Ἰνδικ. Μ') λέγει ὅτι πάντα τὰ ὁρεῖνὰ ληστρικὰ ἔθνη, Οὐξιοι, Μάρδοι καὶ Κοσσαῖοι κατεπολεμήθησαν τὸν χειμῶνα, καθ' ἣν ὥραν ἐνόμιζον ὅτι ἦσαν ἀσφαλέστατοι ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτῶν ὄρεσιν. Φαίνεται ὅτι αἱ οἰκίσεις τούτων τῶν Μάρδων ἦσαν ἀνὰ τὰ ὄρη τὰ πρὸς νότον τῆς Περσίδος, διότι τὰ πρὸς δυσμὰς κατείχοντο ὑπὸ τῶν Οὐξίων, τὰ δὲ πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῶν Κοσσαίων. Εἰς ταῦτα προσθετόν ὅτι ὁ Hamdulla (παρὰ τῷ Ousely III, σ. 566) ἱστορεῖ ὅτι τὸ Firnzabad ἦτο ἀρχαία πόλις, καταστραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὀνομαζομένη τὸ πάλαι Khur (Cyropolis regio ibi maritima. Πλίνιος VI, 26). Ὅτι δὲ καὶ ἐν ταῦταις ταῖς χώραις καὶ ὄχι μόνον ἀνὰ τὰ κάσπια ὄρη κατήκουν Μάρδοι μαρτυρεῖ ὁ Στράβων (ΙΑ'. σ. 524· ΙΕ', σ. 727).

Μετὰ πολλῶν δὲ μόχθων εἰσβαλὼν εἰς τὰς χιονοσκεπεῖς αὐτῶν ὀρεινὰς κοιλάδας ἠνάγκασεν αὐτοὺς ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ὑποταχθῶσιν. Ἡ δὲ σατραπεία τῆς Καρμανίας, πρὸς ἣν ὁ Ἀλέξανδρος θὰ ἐπλησίασε κατὰ ταύτην τὴν ἐκστρατείαν, ὑπετάχθη ἐκουσίως καὶ ὁ σατράπης αὐτῆς Ἀσπάστης¹ ἐξηκολούθησε κατέχων αὐτήν. Εἰς δὲ τὸν εὐγενῆ Φρασφόρτην, τὸν υἱὸν ἐκείνου τοῦ Ῥεομίθρου, ὅστις ἔπεσε μαχόμενος ἐν Ἰσῳ, παρεδόθη ἡ σατραπεία τῆς Περσίδος. Ἀλλὰ δὲν εἶνε ἀρκούντως βεβαιωμένον, ὅτι ἐν Περσεπόλει κατεστάθη φρουρὰ ἐκ τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν, οὐδ' ὅτι προσήλθον ἐνισχύσεις ἐνταῦθα ἢ μετ' ὀλίγον κατὰ τὴν πορείαν ἐκ 5,000 πεζῶν καὶ 1,000 ἵππέων². Τέλος πάντων περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου ἀνέζευξε πρὸς τὴν Μηδίαν, ὅπου εἶχε καταφύγη ὁ Δαρεῖος ἐκ τῶν Ἀρβήλων μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ.

Διότι ὁ Δαρεῖος, ἡττηθεὶς ἐν τῇ μάχῃ, ἀπῆλθε διὰ τῶν μηδικῶν ὁρέων εἰς τὰ Ἐκβάτανα, σκοπὸν ἔχων ἐνταῦθα νὰ περιμεῖνη, τί ἤθελεν ἐπιχειρήσῃ ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ ἂν εὐθὺς τὸν κατεδίωκε, νὰ καταφύγῃ εἰς τὰ βόρεια τοῦ κράτους αὐτοῦ, ἐρημῶνων πᾶσαν τὴν ὀπίσθεν χώραν, ἵνα μὴ δυνηθῇ ὁ Ἀλέξανδρος νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ εἶχεν ἤδη προαποστείλῃ εἰς τὰς Ῥάγας τὰς παρὰ τὴν εἴσοδον τῶν Κασπίων πυλῶν τὰς γυναῖκας καὶ τὰς ἀρμαμάξας καὶ τοὺς ἑαυτοῦ θησαυροὺς καὶ ἄλλα πολύτιμα, ὅπως μὴ κωλυθῇ ὑπ' αὐτῶν ἐν ἀνάγκῃ ταχείας φυγῆς. Ἐν τούτοις οἱ μῆνες παρήρχοντο, καὶ οὐδὲν στρατιωτικὸν σῶμα τῶν πολεμίων ἐνεφανίσθη εἰς τὰ στενὰ τοῦ Ζάγρου ἢ κατὰ τὰ ἐνδότερα ὄρια τῆς Μηδίας. Ἀρ' οὖν δὲ μετ' ὀλίγον ἔφθασεν εἰς τὰ Ἐκβάτανα ὁ Ἀριοβαρζάνης, ὁ ἡρωικὸς ὑπερασπιστὴς τῶν Περσίδων πυλῶν, θὰ περιέμενον πλεόν τοὺς Μακεδόνας ἐκ τῶν νοτιοανατολικῶν, ἀλλ' οὐδεὶς πολέμιος ἐφαίνετο. Ἡρέσκετο ἄρ' αὖ γε ὁ νικη-

¹) Κουρτίου IX, 10, 21. Ὁ Ἀρξιδανὸς δὲν τὸν ἀναφέρει.

²) Ἀμφότεραι αὗται αἱ εἰδήσεις προέρχονται ἐκ τοῦ Κουρτίου (V, 5, 11, καὶ 7, 30) ὀνομάζει δὲ φρούραρχον μὲν τὸν Νικαρχίδην, ἀρχηγὸν δὲ τῶν νέων στρατευμάτων τὸν Ἀθηναῖον Πλάτωνα.

τῆς μᾶλλον εἰς τοὺς θησαυροὺς τῆς Περσεπόλεως καὶ τῶν Πασαργαδῶν ἢ εἰς νέον ἀγῶνα; Ἐκράτουν ἄρά γε δέσμιον καὶ αὐτὸν καὶ τὸν ὑπερφίαλον αὐτοῦ στρατὸν αἱ νέαι καὶ μεθυστικαὶ ἀπολαύσεις τῆς Ἀνατολῆς; Ὅπως δὲ ἦτοτε ὁ Δαρεῖος ἔβλεπεν ἑαυτὸν περιστοιχιζόμενον ἔτι ὑπὸ πιστῶν στρατιωτῶν καὶ μεγαθύμων Περσῶν ἡγεμόνων, καὶ ἦτο περὶ αὐτὸν τὸ ἄνθος τῆς περσικῆς εὐγενείας, ἡ χιλιαρχία, ἣς ἡγεῖτο ὁ Ναβαρζάνης, ὁ Ἀτροπάτης, σατράπης τῆς Μηδίας, ὁ Αὐτοφραδάτης τῆς Ταπουρίας, ὁ Φραταφέρνης τῆς Ὑρκανίας καὶ Παρθικῆς, ὁ Σατιβαρζάνης τῆς Ἀρείας, ὁ Βαρσαέντης τῆς Ἀραχωσίας καὶ Δραγγιανῆς, ὁ εὐτολμος Βάκτριος Βῆσσοι, συγγενὴς τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἔχων περὶ αὐτὸν τρισχιλίους Βακτρίους ἵππεϊς, σωθέντας μετ' αὐτοῦ ἐκ τῆς τελευταίας μάχης· ἔπειτα ὁ ἀδελφὸς τοῦ μεγάλου βασιλέως Ὁξάρτης, καὶ πρὸ πάντων ὁ γέρων Ἀρτάβαζος ὁ δεδοκιμασμένος καὶ πιστὸς φίλος τοῦ Δαρείου, τὸ σεπτότατον ἴσως ἐν Περσίᾳ ὄνομα, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ· προσέτι δὲ καὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως Ὡχου ὁ υἱὸς Βισθάνης καὶ τοῦ ἀποστάτου Μαζαίου, τοῦ σατράπου τῆς Βαβυλῶνος, ὁ υἱὸς Ἀρτάβηλος ἦσαν περὶ τὸν Δαρεῖον ἐν Ἐκβατάνοισι. Εἶχε δὲ ὁ Δαρεῖος καὶ λείψανα τινὰ τῶν Ἑλλήνων αὐτοῦ μισθοφόρων ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Φωκέως Πάτρωνος, καὶ περιέμενε τὴν ἀφίξιν πολλῶν χιλιάδων Καδουσίων καὶ Σκυθῶν. Ἀπὸ τῶν Ἐκβατάνων ἐδύναντο καὶ πάλιν νὰ προσκληθῶσιν εἰς τὰ ὅπλα οἱ λαοὶ τῆς Βακτριανῆς καὶ Ἀριανῆς, ἵνα συναθροισθῶσι μετὰ τῶν ἑαυτῶν σατραπῶν περὶ τὸν βασιλέα πρὸς ἄμυναν τῶν ἀνατολικῶν μερῶν τοῦ κράτους. Ἡ Μηδία παρεῖχεν οὐκ ὀλίγας θέσεις ἐπικαίρους πρὸς ἄμυναν· ἰδίως δὲ τὰς Κασπίας πύλας, αἵτινες ἀπετέλουν τὴν εἴσοδον εἰς τὰς ἀνατολικὰς καὶ βορείας σατραπείας, θὰ ἐδύνατό τις νὰ ὑπερασπίσῃ καὶ ἐναντίον ἰσχυροτάτων πολεμίων, καὶ νὰ κρατῇ αὐτὰς διαρκῶς κεκλεισμένας. Ὁ Δαρεῖος λοιπὸν ἀπεφάσισε καὶ ἄλλην μίαν φορὰν νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην τῶν ὅπλων, καὶ διὰ τοῦ στρατοῦ, ὃν ᾔθελε συναθροίσῃ μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, νὰ κωλύσῃ τὴν περαιτέρω πρόοδον τοῦ

ἐχθροῦ. Θὰ εἶχε δὲ μάθη παρὰ τῶν πρέσβειων τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηναίων τῶν ἐν τῷ βασιλικῷ στρατοπέδῳ διατριβόντων, ὅτι ἡ ἀγγελία περὶ τῆς ἐν Γαυγαμήλοις μάχης εἶχε προξενήσῃ βαθεῖαν ἐντύπωσιν ἐν Ἑλλάδι, καὶ ὅτι τὸ κόμμα τὸ ἐναντίον τῶν Μακεδόνων εἶχεν ἀναπτρωθῆ· ὅτι πολλαὶ πόλεις εἶχον ἤδη ἢ ἀναφανδὸν ἐνωθῆ μετὰ τῆς Σπάρτης, ἢ περιέμενον μόνον τὴν πρῶτην ἐπιτυχίαν τοῦ βασιλέως Ἀγίδος, ἵνα ἀποσπασθῶσι τῆς κορινθιακῆς συμμαχίας, καὶ ὅτι ἐν Ἑλλάδι παρεσκευάζετο μετατροπὴ τῶν πραγμάτων, ἣτις ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ ν' ἀναγκάσῃ τοὺς Μακεδόνας νὰ ἐπιστρέψωσιν ἐκ τῆς Ἀσίας¹. Ὁ Δαρεῖος θὰ ἐπίστευεν, ὅτι ἐδύνατο νὰ ἐλπίζῃ, ὅτι τὸ τέλος τῆς συμφορᾶς του δὲν ἦτο μακρὰν.

Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐπλησίαζεν. Ἡ Παραίτακηνή ἢ μεταξὺ Περσίδος καὶ Μηδίας χώρα εἶχεν ἤδη ὑποταχθῆ καὶ εἶχε λάβῃ σατράπην τὸν Ὁξάθρην, τὸν υἱὸν τοῦ Ἀβουλίου τοῦ σατράπου τῆς Σουσιανῆς. Μαθὼν δέ, ὅτι ὁ Δαρεῖος ἔμελλε νὰ περιμένῃ τὴν ἐπίθεσιν ὑπὸ τὰ τείχη τῶν Ἐκβατάνων, ἡγούμενος ἀξιολόγου στρατοῦ Βακτρίων, Ἑλλήνων, Σκυθῶν καὶ Καδουσίων, ὁ Ἀλέξανδρος ἔσπευσε νὰ προσβάλλῃ τὸν ἐχθρὸν ὅσον τάχιστα². Ἵνα δὲ ταχύτερον προχωρήσῃ, κατέλιπεν ὀπίσω τὰ σκευοφόρα μετὰ τῆς φυλακῆς αὐτῶν, καὶ μετὰ δώδεκα ἡμέρας εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῆς Μηδίας. Ἐκεῖ δὲ ἔμαθεν, ὅτι οὔτε οἱ Καδούσιοι οὔτε οἱ Σκύθαι οἱ ὑπὸ τοῦ Δαρείου περιμενόμενοι εἶχον ἔλθῃ,

¹ Ὁ Ἀρριανὸς (Γ', 19, 1) ἱστορεῖ ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Δαρείου ἦτο, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος ἔμενεν ἐν Βαβυλῶνι καὶ Σούσοις, « αὐτοῦ προσμένειν καὶ αὐτὸς ἐν Μηδαίᾳ, εἰ δὴ τι νεωτερισθεῖ τῶν ἀμφ' Ἀλεξάνδρον ».

² Ἡ ὁδός, ἣν ἠκολούθησεν ὁ Ἀλέξανδρος, θὰ ἔφερε διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Ourtchiny (Ousely III, σ. 567. Climax Megale παρὰ Πλινίῳ V, 26, § 114 Detl.) πρὸς τὴν Ἰσφαχὰν ἢ Ἀσπάδαν (πρὸς Ousely III, σ. 5). ἣτις φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἡ πρωτεύουσα τῆς σατραπείας Παραίτακηνῆς (Spiegel ἔ. ἀν. II, σ. 128). Ἡ μακροτέρα ὁδὸς πρὸς τὰ Ἐβάτανα ἢ Χαμαδὰν δὲν θὰ ἦτο πολὺ διάφορος τῆς σημερινῆς, ἀφ' οὗ λέγεται « δωδεκάτῃ ἡμέρᾳ εἰς Μηδίαν ἀφικνεῖται » (Ἀρριανοῦ Γ', 19, 3), δηλ. κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὰ ὅρια τῆς σατραπείας Μηδίας· ἀλλὰ κατὰ τὸν Ousely (II σ. 457) ἀπὸ τοῦ Mayn τοῦ βορείου μέρους τῆς πεδιάδος Περσεπόλεως μέχρι τοῦ Ἰσφαχὰν εἶνε 56 φαρσάγγαι, ὃ ἐ. 42 μίλια.

καὶ ὅτι ὁ Δαρεῖος, ἵνα ἐπιβραδύνη κρίσιμόν τινα συμπλοκήν, παρεσκευάζετο ἤδη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὰς Κασπίας πύλας, ὅπου εἶχε προαποστείλῃ τὰς γυναῖκας, τὰς ἀμάξας καὶ τὰς ἀποσκευάς. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἡ σπουδὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐδιπλασιάσθη, διότι ἤθελε νὰ ἔχῃ τὸν Δαρεῖον ὑποχείριον, ἵνα καταπαύσῃ πάντα τοῦ λοιποῦ ἀγῶνα περὶ τοῦ περσικοῦ θρόνου. Τότε εἰς ἀπόστασιν τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τῶν Ἐκβατάνων ἦλθεν εἰς τὸ μακεδονικὸν στρατόπεδον ὁ Βισθάνης, ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως Ὠχου, εἷς τῶν μέγρι τοῦδε ἀκολουθησάντων τὸν βασιλέα Δαρεῖον· οὗτος ἐβεβαίωσε τὴν φήμην, ὅτι ὁ Δαρεῖος ἔφυγεν ἀπωτέρω, ὅτι πρὸ πέντε ἡμερῶν εἶχεν ἐξέλθῃ τῶν Ἐκβατάνων παραλαβὼν τοὺς θησαυροὺς τῆς Μηδίας, ἑπτακισχίλια περίπου τάλαντα, καὶ ὅτι στρατὸς ἑξακισχιλίων πεζῶν καὶ τρισχιλίων ἵππέων τὸν ἠκολούθει¹.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔσπευσεν εἰς τὰ Ἐκβάτανα², διευθετήσας δὲ ταχέως τὰ ἐκεῖ πράγματα, ἀπέπεμψεν εἰς τὴν πατρίδα τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους, ὅσοι δὲν ἤθελον πλέον ἐκουσίως νὰ ὑπηρετῶσιν, ἀφ' οὗ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς πλήρη τὸν μισθὸν καὶ διςχίλια τάλαντα δῶρον· ἀλλ' οὐκ ὀλίγοι παρέμειναν³. Σατράπης δὲ τῆς Μηδίας διωρίσθη ὁ Πέρσης Ὁξυδάτης, ὅστις, καταδεδικασμένος ὑπὸ τοῦ Δαρείου εἰς ἰσόβια δεσμὰ, εἶχεν ἐλευθερωθῇ ἐν Σούσις ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ διὰ τοῦτο ἐνομιζέτο πολὺ μᾶλλον ἀξιοπίστος, ἀντὶ τοῦ Ἀτροπάτου τοῦ παρακολουθήσαντος τὸν Δαρεῖον. Ὁ Παρμενίων ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ μετακομίσῃ τοὺς θησαυροὺς ἐκ τῆς Περσίδος εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν

¹) Οἱ θησαυροὶ οὗτοι τῶν Ἐκβατάνων μνημονεύονται καὶ ὑπὸ ἀνατολικῶν συγγραφέων (ἴδ. Extraits et Notices II σ. 501)· ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατευμάτων τῶν ἀκολουθησάντων τὸν Δαρεῖον ἀνεγράφη κατὰ τὸν *Ἀρριανὸν* Γ', 19, 5. Ὁ δὲ Κούρτιος λέγει ὅτι ἦσαν 30,000 πεζοὶ ἑλλαφοὶ 4.000 Ἕλληνες καὶ 3,500 ἵπποις κατὰ τὸ πλεῖστον Βάκτριοι.

²) Κατὰ τὸν *Κούρτιον* V, 13. 1 ὁ Ἀλεξάνδρος οὐδὲ κἄν ἦλθεν εἰς τὰ Ἐκβάτανα, ἀλλὰ κατ' εὐθείαν ἠκολούθησε τὴν πρὸς τὰ στενὰ τῶν Ταδῶν (Sawa).

³) Χαρακτηριστικὸν τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ στρατοῦ εἶε ὅτι ὁ Ἐπὶκίλλος μετ' ἀποσπάσματος ἵππικου, ἐπειδὴ οἱ παλινοστοῦντες εἶχον πωλήσῃ τοὺς ἵππους των, συνώδευσε μέχρι τῆς θαλάσσης τοὺς ἀφενθέντας, καὶ ὁ ὑπαρχος τῆς Συρίας, Φοινίκης καὶ Κιλικίας Μένης ἔλαβε διαταγὴν νὰ ἔχῃ ἐτοίμους τριήρεις πρὸς μεταγωγὴν αὐτῶν εἰς τὴν Εὐδοίαν.

Ἐκβατάνων καὶ νὰ παραδώσῃ αὐτοὺς εἰς τὸν Ἀρπαλον, ὅστις ἦτο ἐπιτετραμμένος τὴν διοίκησιν αὐτῶν, καὶ ἐκράτησεν ὡς φυλακὴν ἑξακισχιλίους Μακεδόνας μετὰ τῶν ἀναγκαίων ψιλῶν καὶ ἱππέων. Ὁ δὲ Παρμενίων ἔμελλε μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ θησαυροῦ νὰ παραλάβῃ τοὺς μισθοφόρους, τοὺς Θρᾶκας καὶ ἄλλους, καὶ πορευόμενος παρὰ τὴν χώραν τῶν Καδουσίων νὰ ὁδεύσῃ πρὸς τὴν Ὑρκανίαν. Ὁ Κλεῖτος, ὅστις ἀσθενῶν εἶχεν ὑπολειφθῆ ἐν Σούσοις, ἔλαβε διαταγὴν ἅμα ἀναβρώτας νὰ παραλάβῃ τοὺς ἑξακισχιλίους ἄνδρας τοὺς προσωρινῶς περὶ τὸν Ἀρπαλον διαμειναντας καὶ νὰ πορευθῇ εἰς τὴν Παρθικὴν, ἵνα ἐνταῦθα ἐνωθῇ πάλιν μετὰ τῆς μεγάλης στρατιᾶς. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, παραλαβὼν τὰς ἐπιλοιποὺς φάλαγγας, τὸ μακεδονικὸν ἱππικὸν τῶν ἐταίρων, τοὺς ὑπὸ τὸν Ἐρίγιον μισθοφόρους ἱππεῖς, τοὺς σαρισσοφόρους καὶ τοὺς Ἀγριᾶνας καὶ τοξότας, ἐδίωκε μετὰ σπουδῆς τὸν φεύγοντα Δαρεῖον. Μετὰ ἑνδεκα ἡμερῶν ἐρρωμένην πορείαν, καθ' ἣν πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ ἵπποι ἀπέθανον, ἔφθασεν εἰς τὰς Ῥάγας, ὅθεν, ἐάν τις ἔσπευδεν ὅσον ὁ Ἀλέξανδρος, εἶχεν ἔτι σύντονον πορείαν ὀκτὼ μιλίων μέχρι τῆς εισόδου τῶν Κασπίων πυλῶν. Ἀλλ' ἡ ἀγγελία ὅτι ὁ Δαρεῖος εἶχεν ἤδη διαβῆ τὰς πύλας, καὶ εἶχεν ἤδη οὐκ ὀλίγον προχωρήσῃ ἐπὶ τῆς εἰς τὴν Βακτριανὴν ὁδοῦ, ἔτι δὲ καὶ ἡ κόπῳσις τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ παρεκίνησαν τὸν βασιλέα ν' ἀναπαυθῇ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἐν Ῥάγαις ¹.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Δαρεῖος ἐστρατοπέδευε μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν πρὸς ἀνατολὰς τῶν Κασπίων πυλῶν ὀλίγας ἡμέρας ἀπέχων ἀπ' αὐτῶν, καὶ εἶχε προχωρήσῃ μόλις εἴκοσι μίλια· θὰ ἦτο δὲ πεπεισμένος ἔνθεν μὲν ὅτι ἦτο ἀδύνατον, τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπακολουθοῦντος μετὰ τεραστίας ταχύτητος, φεύγων νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Βακτριανήν, ἔνθεν δὲ ὅτι, ἂν ἦτο ἀνάγκη νὰ συνάψῃ μάχην, ὧφειλε νὰ ἐπιβραδύνῃ ὅσον τὸ δυνατόν τὴν πορείαν του, ἵνα οἱ στρατιῶταί του ἀντιταχθῶσιν ἀκμαίαις ἔχοντες τὰς δυνά-

¹ Ἡ θέσις τῶν Ῥαγῶν ἐξηκριδύθη διὰ τῆς ἐπιμελοῦς ἐρεῦνης τοῦ Ouseley· εὔρε τὰ ἐκτενῆ αὐτῆς ἐρεῖπια δύο πλήρεις ὥρας πρὸς τὰ νοτιοανατολικά τοῦ Τεχεράν.

μεις κατὰ τῶν ὑπὸ τῆς διώξεως κεκμηκότων πολεμίων. Εἰς ταῦτα προσθετέον ὅτι τινὲς ἐκ τοῦ περσικοῦ στρατεύματος εἶχον ἤδη αὐτομολήσῃ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ ὅτι ἦτο φόβος, ἐὰν ἐξηκολούθει ἡ φυγή, ν' αὐξήσῃ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποστατῶν. Διὰ ταῦτα ὁ Δαρεῖος, συγκαλέσας τοὺς περὶ αὐτὸν μεγιστᾶνας, ἐδήλωσεν εἰς αὐτούς, ὅτι δὲν ἐσκόπει ἐπὶ πλεόν ν' ἀποφεύγῃ τὴν πρὸς τοὺς Μακεδόνας συμπλοκὴν, ἀλλ' ἤθελε καὶ ἄλλην μίαν φορὰν νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην τῶν ὅπλων. Ἡ δῆλωσις αὕτη τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐνεποίησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς συνελθόντας· αἱ συμφοραὶ εἶχον ἀποθαβρύνῃ τοὺς πλείστους, μετὰ φρίκης ἀναλογιζομένους νέαν μάχην· ὅθεν ὀλίγοι μόνον ἐφάνησαν πρόθυμοι νὰ θυσιάσωσι τὰ πάντα ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ γέρον Ἀρτάβαζος. Ἐναντίον τούτου ἠγέρθη ὁ χιλιάρχος Ναβαρζάνης, λέγων, ὅτι ἡ κατεπείγουσα ἀνάγκη ἐβίαζεν αὐτὸν νὰ ἐκστομίσῃ τὸν σκληρὸν λόγον, ὅτι μάχῃ ἐνταῦθα γενομένη εἶνε ἡ ἀσφαλεστάτη ὁδὸς πρὸς τὸν ὄλεθρον, ὅτι ὥφειλον πορρωτέρω νὰ φύγωσιν εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ ἐνταῦθα νὰ παρασκευάσωσι νέον στρατόν, ἀλλ' οἱ λαοὶ δὲν ἔχουσι πλεόν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν τύχην τοῦ βασιλέως, καὶ μία μόνη ὑπάρχει σωτηρία· ὁ Βῆσσος τιμᾶται πολὺ ὑπὸ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν· οἱ Σκύθαι καὶ οἱ Ἰνδοὶ συμμαχοῦσι πρὸς αὐτόν· εἶνε δὲ συγγενὴς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου· δύναται λοιπὸν ὁ βασιλεὺς νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν τὴν τιάραν, μέχρις οὗ καταβληθῇ ὁ πολέμιος. Ὁ μέγας βασιλεὺς ἐξέσπασε τὸν ἀκινάχην τῆς ζώνης, καὶ ὁ Ναβαρζάνης μόλις διέφυγεν· ἔσπευσε δὲ μετὰ τοῦ στίφους τῶν περὶ αὐτὸν πεζῶν ν' ἀποχωρήσῃ τοῦ στρατοπέδου τοῦ βασιλέως· ἠκολούθησε δὲ αὐτὸν καὶ ὁ Βῆσσος μετὰ τῶν Βακτρίων, διότι ἀμφότεροι ἐνήργουν ἐκ συνεννόσεως καὶ κατὰ σχέδιον ἐκ πολλοῦ προπαρασκευασμένον. Εὐκόλως δὲ συνετάχθη μετ' αὐτῶν καὶ ὁ Βαρσαέντης σατράπης τῆς Δραγγιανῆς καὶ Ἀραχωσίας· οἱ λοιποὶ σατράπαι τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν ἀναφανδὸν μὲν δὲν μετέστησαν πρὸς αὐτούς, ἀλλ' ἦσαν εὐδιάθετοι νὰ ὑπακούσωσι μᾶλλον εἰς τὰ ἴδια συμφέροντα ἢ εἰς τὰ ἑαυτῶν

καθήκοντα. Διὰ ταῦτα ὁ Ἀρτάβαζος ἐξώρκιτε τὸν βασιλέα νὰ μὴ ἐνδώσῃ εἰς τὴν ὀργὴν αὐτοῦ, διότι οἱ στασιασταὶ εἶχον τὴν πλειοτέραν στρατιωτικὴν δύναμιν, καὶ ἄνευ αὐτῶν ἦτο ἄφρευκτος ὁ ὄλεθρος, ἀλλὰ νὰ ἀνακαλέσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν πίστιν καὶ εἰς ἐπίφασιν τινα πειθαρχίας, παρέχων συγγνώμην, τῆς ὁποίας ἦσαν ἀνάξιοι. Ἐν τούτοις ὁ Βῆσπος ἐπεχείρησε νὰ πείσῃ τὸ στίφος τῶν Περσῶν, ὅπως ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Βακτριανήν, ἀλλ' οὗτοι ἔφριτον ἔτι ἀναλογιζόμενοι τὴν φανεράν προδοσίαν, καὶ δὲν ἤθελον νὰ φύγωσιν ἄνευ τοῦ βασιλέως. Ὁ σκοπὸς λοιπὸν τοῦ Βῆσπου ἐφαίνετο ἀποτυγχάνων, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐπιμονώτερον ἐπεδίωκεν αὐτόν· περιγράφων εἰς αὐτοὺς τὸν κίνδυνον, εἰς ὃν ἐξωθοῦντο ὑπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως, συνήθιζεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἰδέαν ἐνδεχομένου ἐγκλήματος, ὅπερ μόνον ἐδύνατο νὰ εἶνε σωτήριον. Τότε ἐνεφανίσθη ὁ Ἀρτάβαζος φέρων τὴν ἀγγελίαν, ὅτι ὁ βασιλεὺς συγχωρεῖ τὸν ἀπερίσκεπτον λόγον τοῦ Ναβαρζάνου καὶ τὴν αὐθαίρετον ἀποχώρησιν τοῦ Βῆσπου. Ἀμφότεροι δὲ ἔδραμον εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ βασιλέως, ἵνα προσπέσωσιν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ δι' ὑποκριτικῆς ὁμολογίας πιστοποιήσωσι τὴν μετάνοιαν αὐτῶν.

Τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ἐξηκολούθησαν τὴν πορείαν ὁδεύοντες πρὸς τὴν Θάραν· ἡ στυγνὴ σιωπὴ καὶ ἡ δύσπιστος ἀνησυχία ἡ πανταχοῦ ἐπικρατοῦσα ἐτεκμηρίωνε μᾶλλον ἐπικείμενον ἢ παρελθόντα κίνδυνον. Ὁ ἡγεμὼν τῶν Ἑλλήνων ἡγωνίζετο νὰ ἔλθῃ πλησίον τοῦ βασιλέως, οὔτινος τὸ ἄρμα περιεστοίχιζεν ὁ Βῆσπος μετὰ τῶν ἱππέων αὐτοῦ. Ἀφ' οὗ δὲ τέλος τὰ κατώρθωσεν ὁ πιστὸς ξένος, εἶπεν εἰς τὸν βασιλέα, ὅσα ἐφοβεῖτο, καὶ ἐξώρκισεν αὐτὸν νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς τὴν προστασίαν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατεύματος, λέγων ὅτι ἐνταῦθα μόνον εἶνε ἀσφαλὴς ἡ ζωὴ του. Ὁ Βῆσπος δὲν ἐννόει μὲν τὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ἐκ τῶν χειρονομιῶν τοῦ Ἑλλήνος κατενόησεν, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ βραδύνῃ περισσότερον. Τὴν ἐσπέραν ἔφθασαν εἰς Θάραν· καὶ οἱ μὲν στρατιῶται κατεσκήνωσαν, οἱ Βάκριοι πλησίον τοῦ βασιλέως. Ἐν δὲ τῇ σιγῇ τῆς νυκτὸς ὁ Βῆσπος, ὁ Ναβαρζάνης, ὁ Βαρσαέντης καὶ τινες πιστοὶ

εἰσέφρησαν εἰς τὴν σκηνήν, ἔδεσαν τὸν βασιλέα καὶ τὸν ἔσυραν μέχρι τοῦ ἄρματος, ἐν ᾧ ἤθελον νὰ τὸν ἀπαγάγωσι μεθ' ἑαυτῶν εἰς τὴν Βακτριανήν, ἵνα διὰ τῆς παραδόσεως αὐτοῦ ἐξαγοράσωσι παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν εἰρήνην. Ἡ εἰδησις τῆς πράξεως ταύτης διεδόθη ταχέως καὶ τὸ στρατόπεδον καὶ τὰ πάντα διελύθησαν εἰς ἀτίθασσον ταραχήν· καὶ οἱ μὲν Βάκτριοι ἐξηκολούθησαν φεύγοντες πρὸς τὴν Ἀνατολήν, οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν Περσῶν ἠκολούθουν αὐτοὺς ἀδημονοῦντες, ὁ δὲ Ἀρτάβαζος καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἐγκατέλιπον τὸν δύσμοιρον βασιλέα, μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ βοηθήσωσιν αὐτόν, καὶ ὑπεχώρησαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων καὶ τῶν ἐξ Ἑλλάδος πρέσβεων πρὸς βορρᾶν εἰς τὰ ὄρη τῶν Ταπούρων· ἄλλοι δὲ Πέρσαι καὶ ιδίως ὁ υἱὸς τοῦ Μαζαίου Ἀρτάβηλος καὶ ὁ Βαγισθάνης τῆς Βαβυλῶνος ἔδραμον πρὸς τὰ ὀπίσω, ἵνα προσπέσωσιν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Ἀλεξάνδρου ¹.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀναπαύσας τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἐν Ῥάγαις, ἐξώρμησε πάλιν τὴν πρωίαν τῆς ἑκτῆς ἡμέρας, καὶ μετὰ σύντονον πορείαν ἔφθασεν εἰς τὴν δυτικὴν εἰσοδὸν τῶν πυλῶν (Ἀϊθάν-ι - Καίφ). Τὴν ἐπιούσαν διήλθε ταῦτα τὰ στενά, τὰ ὅποια τριῶν περίπου ὥρῶν μῆκος ἔχοντα ἐπεβράδυναν οὐκ ὀλίγον τὴν πορείαν αὐτοῦ, καὶ ἔπειτα, ἐφ' ὅσον αὕτη ἡ ἡμέρα ἐπέτρεπεν, ἐπορεύθη διὰ τῆς ἐπιμελῶς κεκαλλιεργημένης πεδιάδος τῆς Χοαρηνῆς (Χουάρ), μέχρι τοῦ χείλους τῆς ἐρήμου. Ἐκεῖθεν δὲ ἡ ὁδὸς ἄγει πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Παρθικῆς Ἐκατόμπυλον, τὸ κέντρον τῶν λεωφόρων, τῶν πρὸς τὴν Ὑρκανίαν, Βακτριανήν καὶ Ἀριανήν. Ἐν ᾧ δὲ ὁ στρατὸς ηὐλίζετο ἐνταῦθα καὶ τινες τῶν στρατιωτῶν διασπαρέντες εἰς τὰ πέριξ ἐπεσιτίζοντο, ὡς μέλλοντες νὰ πορευθῶσι διὰ τῆς ἐρήμου, ἤλθον εἰς τὸ μακεδονικὸν στρατόπεδον ὁ Βαγισθάνης καὶ Ἀρτάβηλος, καὶ προσπεσόντες ἐζήτουν τὸ ἔλεος τοῦ βασιλέως. Εἶπον δὲ ὅτι

1) Ταῦτα κατὰ τὸν *Κούρτιον* (V. 8—12)· οὗτος μόνος ἀφηγῆται τὰ ἐν τῷ περσικῷ στρατοπέδῳ. Ὁ δὲ *Ἀῤῥιανὸς* (I', 21, 1) ἀρκεῖται λέγων μόνον ὅτι ὁ Ναβαρζάνης καὶ Βῆσσος ἀφυνειληφότες εἰεν Δαρεῖον ».

ὁ Βῆσσος καὶ Ναβαρζάνης συλλαβόντες τὸν βασιλέα ἔφευγον κατεσπευσμένως πρὸς τὴν Βακτριανήν, τὰ δὲ μετὰ ταῦτα γενόμενα ἠγνούν. Δι' ὃ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε μετὰ μείζονος σπουδῆς νὰ καταδιώξῃ τοὺς φεύγοντας. Καταλιπὼν δὲ ὀπίσω τὸ πλεῖστον τῆς στρατιᾶς ὑπὸ τὸν Κράτερον, εἰς ὃν παρήγγειλε νὰ ἐπακολουθῇ βραδέως, αὐτὸς λαβὼν τοὺς ἵππεῖς, τοὺς προδρόμους καὶ τοὺς ἐλαφροτάτους ἐκ τῶν πεζῶν, ἔδραμε κατόπιν τῶν φευγόντων. Ὀδεύσας δὲ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς μέχρι τῆς ἐπομένης μεσημβρίας καὶ ἔπειτα μετὰ ὀλίγων ὥρῶν ἀνάπαυσιν καθ' ὅλην τὴν δευτέραν νύκτα, ἔφθασεν ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου εἰς Θάραν, ὅπου πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν ὁ Δαρεῖος εἶχε συλληφθῇ ὑπὸ τῶν στασιαστῶν¹. Ἐνταῦθα ὁ Ἀλέξανδρος ἔμαθε παρὰ τοῦ Μέλωνος διερμηνεύς τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὅστις ἀσθενῶν² εἶχε μείνῃ ὀπίσω, ὅτι ὁ Ἀρτάβαζος καὶ οἱ Ἕλληνες εἶχον ὑποχωρήσῃ πρὸς βορρᾶν εἰς τὰ ὄρη τῶν Ταπούρων, ὅτι ὁ Βῆσσος εἶχεν ἀναλάβῃ τὴν ἐξουσίαν ἀντὶ τοῦ Δαρείου, ἀναγνωρισθεὶς ὡς ἄρχων ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ Βακτρίων, καὶ ὅτι ὁ σκοπὸς τῶν συνωμοτῶν εἶνε νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας, καὶ νὰ προτείνωσιν εἰς τὸν βασιλέα Ἀλέξανδρον τὴν παράδοσιν τοῦ Δαρείου ἀντὶ τῆς εἰρηνικῆς καὶ ἀνεξαρτήτου κατοχῆς τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν τῆς Περσίας· ἐὰν δὲ προχωρῇ ἐπὶ τὰ πρόσω, νὰ συλλέξωσι πλείστην ὄσπιν στρατιάν, καὶ νὰ διασώσωσιν ἀπὸ κοινοῦ τὴν κατοχὴν τῆς ἐξουσίας ἐνδὸς ἐκάστου, ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅμως ν' ἀφήσωσι τὴν τῶν ὅλων ἡγεμονίαν εἰς τὸν Βῆσσον λόγῳ τῆς συγγενείας αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλικὸν οἶκον καὶ τῶν πλησιεστῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τοῦ θρόνου³.

1) Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέκρουεν ἐκ τῆς Χοαρηνῆς (τὸ στενὸν τὸ ἀπὸ τῆς πλουσίας κώμης Aradan μέχρι Padi ἄγει παρὰ τὸ χεῖλος τῆς ἐρήμου), ὅτε εἶχεν ἤδη προχωρήσῃ ἡ ἑσπέρα· βαδίσας δὲ καθ' ὅλην ταύτην τὴν νύκτα, ἔφθασε τὴν πρωΐαν τῆς ἐπιούσης ἡμέρας εἰς τὸ Lasgerd, ἐννέα μίλια μακρὰν, ἔπειτα δὲ βαδίσας πάλιν τὴν ἐπομένην νύκτα ἄλλα περίπου ἐννέα μίλια, ἦλθεν εἰς τὴν Θάραν. χωρίον ζητητέον κατὰ τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ τῆς μεταξὺ Semnun καὶ Dawletabad, περὶ τὸ Akhuri.

2) Κουρτίου V, 13, 7.

3) Ὁ Ἀλέξανδρος (Γ', 21, 5) προσθέτει « καὶ ὅτι ἐν τῇ αὐτοῦ σατραπείᾳ τὸ ἔργον

Πανταχόθεν ἐπεβάλλετο μεγίστη σπουδή· ὁ Ἀλέξανδρος, μόλις ἐπιτρέψας εἰς ἑαυτὸν ὀλίγην ἀνάπαυσιν κατὰ τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας, ἐξηκολούθησε διώκων ἀνεन्दότως τὴν ἐσπέραν καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτός· ἄνδρες καὶ ἵπποι ἦσαν καταβεβλημένοι ὑπὸ τοῦ κόπου, τὴν δὲ μεσημβρίαν ἔφθασαν εἰς χωρίον (ἴσως τὸ Βακσαβάδ), ἐν ᾧ τὴν προτεραίαν οἱ συνωμόται εἶχον κατασκηνώσει, τὴν δὲ ἐσπέραν κατέλιπον αὐτό, ἵνα, ὥς ἐλέγετο ἐξακολουθήσωσι τὴν πορείαν των διὰ νυκτός· δὲν ἠδύναντο δὲ ν' ἀπέχωσιν ἢ ὀλίγα μίλια πρὸς τὰ πρόσω, ἀλλ' οἱ μὲν ἵπποι ἦσαν ἐξηντλημένοι, οἱ δὲ ἄνθρωποι πλέον ἢ κατάκοποι, καὶ ἡ ἡμέρα θερμή. Ἐρωτήσας δὲ τοὺς ἐγγχωρίους ὁ Ἀλέξανδρος, ἂν ὑπῆρχε συντομωτέρα ὁδὸς ἐπὶ τοὺς φεύγοντας, ἔμαθεν ὅτι ἡ συντομωτέρα ἦτο ἔρημος καὶ ἄνυδρος. Ταύτην λοιπὸν ἀπεφάσισε ν' ἀκολουθήσῃ, ἐκλέξας δὲ πεντακοσίους ἵππους ἐκ τοῦ ἵππικοῦ τῶν ἐταίρων ἀνεβίβασεν ἐπ' αὐτῶν τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τοὺς εὐρωστοτάτους τοῦ πεζικοῦ φέροντας τὸν ἴδιον αὐτῶν ὅπλισμόν. Διατάξας δὲ τοὺς Ἀγριᾶνας τοὺς ὑπὸ τὸν Ἄτταλον νὰ ἔπωνται ὅσον δυνατὸν ταχέως διὰ τῆς λεωφόρου, τοὺς δὲ λοιποὺς στρατιώτας τοὺς ὑπὸ τὸν Νικάνορα ν' ἀκολουθῶσιν ἐν τάξει, ὥρμησεν αὐτὸς περὶ δείλην ὁψίαν μετὰ τῶν διττομαχητῶν διὰ τῆς ἀνύδρου καὶ ἐρήμου ὁδοῦ. Πολλοὶ κατεβλήθησαν ὑπὸ τῆς ὑπερμέτρου ταλαιπωρίας καὶ κατέκειντο ἐν τῇ ὁδῷ. Μόλις δὲ ἐφάνη ἡ αὐγὴ καὶ εἶδον τὴν συνοδείαν τῶν προδοτῶν, ἀτάκτως πορευομένην καὶ ἄοπλον. Τότε ἐπήλασεν ὁ Ἀλέξανδρος κατ' αὐτῶν ἡ αἰφνιδία κατάπληξις κατεθορύβησε τὴν μακρὰν γραμμὴν τῶν πορευομένων καὶ μετ' ἀγρίων φωνῶν διεσκορπίσθησαν οἱ βάρβαροι· ὀλίγοι μόνον ἐπεχείρησαν ν' ἀντισταθῶσιν, ἀλλ' εὐθὺς ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἔφευγον προτροπάδην, τοῦ μὲν Δαρείου ἡ ἀρμάμαξα ἐν τῷ μέσῳ, οἱ δὲ προδότηι πλησίον αὐτῆς. Ὁ Ἀλέ-

ἐγίνετο». Ἀλλὰ τὸ ἔργον ἔγεινεν ἐν τῇ Παρθικῇ τῇ σατραπείᾳ τοῦ Φραταφέρνου. Ἰσως πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Βῆσσης, καθὼς καὶ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ ἡγεμόνες τῆς Βακτριανῆς (*Κτησίας* παρὰ *Φωτίῳ* 31, α, 15), εἶχε τὴν ἀνατάτην ἀρχηγίαν τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν τοῦ κράτους ὡς κ α ρ α ν ο ς.

Ξάνδρος ἤδη ἐπλησίαζε, καὶ ἐν μόνον ὑπῆρχε μέσον σωτηρίας· ὁ Βῆσσος καὶ Βαρσαέντης κατετραυμάτισαν τὸν δέσμιον βασιλέα καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἄλλοι ἄλλοσε. Μετ' ὀλίγον ὁ Δαρεῖος ἀπέθανεν. Οἱ δὲ Μακεδόνες ἀνεῦρον τὸν νεκρόν, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος λέγεται ὅτι ἐκάλυψεν αὐτὸν διὰ τῆς ἰδίας πορφύρας ¹.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ ἐσχάτου μεγάλου βασιλέως ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Δὲν κατεβλήθη ὑπ' ἐκείνου, ἐναντίον τοῦ ὁποῖου μάτην ἐπεχείρησε νὰ διασώσῃ τὸ κράτος τοῦ· ἐν δὲ ταῖς μάχαις, καθ' ἃς ἠττήθη, δὲν ἀπώλεσε μόνον χώραν καὶ βασιλικὴν δύναμιν, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν πεποιθήσιν καὶ τὴν πίστιν τοῦ περσικοῦ λαοῦ καὶ τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ. Φυγὰς μεταξὺ προδοτῶν καὶ βασιλεὺς δεσμώτης ἔπεσε πληγεῖς ὑπὸ τῶν ἐγχειριδίων τῶν ἰδίων αὐτοῦ σατραπῶν καὶ ἐξ αἵματος συγγενῶν· διέσωσε δὲ τὴν δόξαν, ὅτι δὲν ἐξηγόρασε τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀντὶ τῆς τιάρας, οὐδὲ παρεχώρησεν εἰς τὸ ἐγκλημα τὸ ἐπὶ τῆς βασιλείας δίκαιον τοῦ γέ-

¹) Τοῦτο συνέβη τὸν Ἰούλιον τοῦ 330 (« μῆνός Ἑκατομβαιῶνος » κατὰ τὸν Ἀῤῥιανόν Γ', 222) Ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει ὑπῆρχεν ἐνταῦθα μακρὰ σημείωσις, σαφηνίζουσα τὸ γεωγραφικὸν μέρος ταύτης τῆς διώξεως, καὶ ἰδίως τὰς μακρὰς καὶ ἐσπευσμένας πορείας, ἃς ὁ Ἀλέξανδρος διήνυσεν κατ' αὐτὴν. Αἱ ἀδιάλειπτοι ἔρευναι αἱ ἐπὶ ἀφθονωτέρου ὕλικου γινόμεναι ὑπὸ τοῦ C. Ritter, Mützel, Zolling καὶ Mordtmann (Bericht. d. Berl. Akad. 1869 I, σ. 524) ἐπεδεδαίωσαν μὲν κατὰ τὰ οὐσιώδη τὰς ἐξηγήσεις μου, ἐπηνώρθωσαν δὲ κατὰ τὰς λεπτομερείας. Ἰδίως ὀφείλω νὰ συνομολογήσω μετὰ τοῦ Mordtmann ὅτι ἡ Ἑκατόμυλος πρέπει νὰ ζητηθῇ περὶ τὸ Schahrud καὶ ὅχι, ὅπως πρότερον ἐνόμιζον, παρὰ τὸ Damghan. Οὕτω σαφηνίζεται ἡ τελευταία πορεία τοῦ Ἀλεξάνδρου, καθ' ἣν διανύσας 400 στάδια (Ἀῤῥιανοῦ Γ', 21, 9) κατέλαβε τὴν πρωίαν τὸν ἐχθρόν, ἠκολούθησε δηλαδὴ τὴν χορδὴν τόξου, ἐφ' οὗ ἐπορεύοντο οἱ φεύγοντες ἀπὸ τοῦ Damghan εἰς Schahrud. Τί ἀπήτησεν ὁ Ἀλέξανδρος κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας παρὰ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ἵππων αὐτοῦ, καταντῶν ἀπίστευτον. Κατὰ τὸν Ἑρατοσθένην (παρὰ Στράβωνι (A', σ. 514) ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τῶν κασπίων πυλῶν μέχρις Ἑκατομύλου εἶνε 1960 στάδια, (καὶ ὅχι 1260, ὡς λέγει ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι ὁ Στράβων ἐκ τοῦ Ἀπολλοδώρου, οὐδὲ 130 milia pass, ὡς ἀναγράφει ὁ Πλίνιος VI, 151) ἀπὸ δὲ τῶν πυλῶν μέχρι Ῥαγῶν 500 στάδια. Ἀμφότεροι οὗτοι οἱ λογισμοὶ θὰ ἐγείναι ὑπὸ τῶν βηματιστῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου, συνυπολογιζομένων δηλαδὴ καὶ τῶν καμπῶν τῆς ὁδοῦ. Ἐκ τῶν 60 περίπου τούτων μιλίων τὰ μὲν πρῶτα 14 ἀπὸ τῶν Ῥαγῶν μέχρι Χοαρηνῆς (Aradan) διηνύσθησαν εἰς δύο πορείας, τὰ δὲ ἐπίλοιπα 46 ἕνεκα τῆς βραχυτέρας ὁδοῦ, ἣν ὁ Ἀλέξανδρος ἠκολούθησε κατὰ τὴν τελευταίαν πορείαν, θὰ ἡλαττώθησαν εἰς 42. Οἱ νεώτατοι χάρται παριστῶσι τὴν ἀπὸ Aradan εἰς Schahrud κατ' εὐθείαν ἀπόστασιν ὡς 35 περίπου μιλίων· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος φαίνεται ὅτι κατέλαβε τοὺς φεύγοντας πέραν τοῦ Schahrud.

νους αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπέθανεν ὡς βασιλεὺς. Ὡς βασιλέα δὲ ἐτίμησεν αὐτὸν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος πέμψας τὸν νεκρὸν αὐτοῦ, ἵνα κατατεθῇ εἰς τοὺς ἐν Περσεπόλει τάφους· καὶ ἡ Σισύγαμβις ἔθαψε τὸν υἱὸν τῆς.

Αἱ ἐπιτυχίαι τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπῆρξαν ἀνώτεραι τῶν προσδοκιῶν του. Μετὰ δὺν μάχας ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τὸν ἡττηθέντα βασιλέα, ἀλλ' ἀφοῦ ἔγεινε κύριος τῶν βασιλικῶν πόλεων τοῦ κράτους, καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Κύρου ἐδέχθη κατὰ τὸν περσικὸν τρόπον τὴν προσκύνησιν τῶν μεγιστάνων, καὶ ἀφ' οὗ ὑπὸ τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας ἐθειωρήθη καὶ ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ βασιλεὺς καὶ κύριος αὐτῶν, ὁ φυγὰς βασιλεὺς δὲν ἐδύνατο πλέον νὰ φέρῃ διὰ τῶν ἀχανῶν πεδιάδων τῆς Ἀνατολῆς τὸ ὄνομα τῆς ἀπολεσθείσης αὐτοῦ ἀρχῆς, ὅπερ ἐχρησίμευεν ὡς σημαία ἐπανειλημένων ἐπαναστάσεων. Ἡ θέλῃσις καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ συλλάβῃ τὸν ἐχθρὸν μετεβλήθη κατὰ τὴν ἥρωικὴν φύσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς προσωπικὸν πάθος καὶ Ἀχιλλεῖον ὀργήν. Κατεδίωκεν αὐτὸν μετὰ σπουδῆς, ἥτις δὲν ἀπέειχε πολὺ τοῦ τεραστίου, καὶ ἥτις γενομένη ἐλευθρία εἰς πολλοὺς τῶν ἀνδρείων του, ἤθελεν ἐκθέσθαι αὐτὸν εἰς τὴν δικαίαν μομφὴν δεσποτικῆς ἀσπλαχνίας, ἂν αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν μετεῖχε τῶν κόπων καὶ τοῦ καμάρτου, τοῦ καύσωνος καὶ τῆς διψῆς τῶν ἀνδρῶν του, καὶ ἂν αὐτὸς δὲν συνέπραττεν εἰς τὴν ἀκάθεκτον διώξιν τῶν τεσσάρων νυκτῶν καὶ δὲν ἀντεῖχε μέχρι τῆς ἐσχάτης κοπώσεως. Τότε λέγουσιν ὅτι ἐκόμισαν τινὲς εἰς αὐτὸν ὕδωρ πρὸς πόσιν ἐντὸς κράνους· διψῶν δὲ ἔλαβε τὸ κράνος, ἀλλ' ἰδὼν τοὺς ἵππεῖς αὐτοῦ περιπαθῶς ἀποβλέποντας πρὸς τὸ δροσιτικὸν ποτόν, ἀπέδωκεν αὐτὸ χωρὶς νὰ πῇ, εἰπὼν « Ἄν γὰρ αὐτὸς πῖω μόνος, ἀθυμήσουσιν οὗτοι ». Τοῦτο ἰδόντες οἱ Μακεδόνες ἀνέκραξαν « Ἄγε ἡμᾶς, ὅπου θέλεις, διότι οὔτε εἵμεθα κεκμηχότες οὔτε διψῶμεν, οὔτε ὅλως ἑαυτοὺς θνητοὺς νομίζομεν, ἐν ὅσῳ ἔχομεν τοιοῦτον βασιλέα ». Καὶ μαστίσαντες τοὺς ἵππους προήλασαν μετὰ τοῦ βασιλέως, μέχρις οὗ εἶδον τοὺς πολεμίους καὶ εὗρον τὸν νεκρὸν τοῦ μεγάλου βασιλέως¹.

¹) Ταῦτα κατὰ τὸν *Πλούταρχον* (Ἀλεξ. MB)· ὁ δὲ *Ἀρρίανδης* (ΣΤ', 26) μεταφέρει

Ἡ ἐλπίς τινες καὶ τοῦτο πάλιν νὰ θεωρήσωσιν ὡς εὐτύχημα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅτι ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας νεκρὸς καὶ ὄχι ζῶν· ἄλλως θὰ ἦτο πάντοτε διὰ μὲν τὸν Ἀλέξανδρον ἀντικείμενον δικαίως μερίμνης, διὰ δὲ τοὺς Πέρσας ἀφορμὴ ἐπικινδύνων πόθων καὶ σκοπῶν, καὶ ὅμως ἐπὶ τέλους ἢ ὁδὸς ἢ ἄγουσα εἰς τὴν ἡρεμον κατοχὴν τῆς Ἀσίας, ἔπρεπε νὰ διέλθῃ ἐπὶ τοῦ πτώματος αὐτοῦ. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶνε μακαρισμοῦ ἄξιος, διότι ἔδρεψε μόνον τοὺς καρποὺς οὐχὶ δὲ καὶ τὸ κρῖμα τῆς δολοφονίας αὐτοῦ, καὶ ἠδυνήθη νὰ φανῇ εἰς τοὺς Πέρσας, ὅτι ἐθρήνησε τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου αὐτῶν βασιλέως. Ἴσως καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπως μετ' αὐτὸν ὁ μέγας Ῥωμαῖος, ἐνώπιον τῆς ἐγκληματικῆς καταστροφῆς τοῦ ἐχθροῦ ἐλησμόνησε νὰ χαρῇ διὰ τὰ πλεονεκτήματα, ὅσα ἔμελλον νὰ πηγάζωσιν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αἵματος ἐνὸς βασιλέως. Διότι μεγάλα πνεύματα δεσμεύει πρὸς τὸν ἐχθρὸν ἰδιαίτερός τις δεσμός, ἀνάγκη τις, οὕτως εἰπεῖν, ὅπως ἡ δύναμις τῆς πλήξεως κανονίζεται κατὰ τὸ πρᾶγμα τὸ πληττόμενον. Ἀλλ' ἂν τις συλλογισθῇ, πῶς ὁ Ἀλέξανδρος ὑπεδέχθη τὴν βασιλομήτορα, τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ πῶς πανταχοῦ ἐζήτησε νὰ τιμήσῃ καὶ ἀνακουφίσῃ τὴν συμφορὰν αὐτῶν, δύναται νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃ, ὅποια τύχη περιέμενε τὸν αἰχμάλωτον βασιλέα· ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ ἐχθροῦ θὰ ἦτο ἡ ζωὴ του ἀσφαλεστέρα, ἢ μεταξὺ τῶν Περσῶν καὶ συγγενῶν.

Μεταξὺ τούτων τῶν γεγονότων ὑπάρχει ἄλλο τι δυνάμενον νὰ θεωρηθῇ ὡς εὐτύχημα τοῦ Ἀλεξάνδρου, — εὐτύχημα ἢ πεπωμένον. Ἄν ὁ Δαρεῖος ἔπιπτε ζῶν εἰς τὰς χεῖρας του, θὰ ἐδύνατο ν' ἀποκτήσῃ τὴν παραιτήσιν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀρπασθεισῶν χωρῶν του καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς νέας ἐν Ἀσίᾳ ἰδρυθείσης δυνάμεως, καὶ διὰ τούτων ἴσως ἐξαγοράσῃ τὴν παραχώρησιν τῶν ἀνατολικῶν σατραπειῶν, τότε δὲ ἤθελεν ἐπιτρέψῃ, ὅπως μετέπειτα ἔπραξε πρὸς τὸν Πῶρον ἐν τῇ Ἰνδικῇ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα νὰ ὑπάρξῃ

τὸ διήγημα εἰς τὴν Γεδρωσίαν· ὁ **Κούρτιος** (VII, 5, 10) εἰς τὸν Παροπάμισον· καὶ ὁ **Πολύαινος** (Δ', 3, 25) διηγείται τὸ πρᾶγμα χωρὶς νὰ ὀρίσῃ τὸν τόπον.

κατὰ τὰ μεθόρια τοῦ κράτους αὐτοῦ βασιλεῖον ἀναγνωρίζον ὑπὸ χαλαροῦς τύπους ἐξαρθήσεως μόνον τὴν ἐπικυριαρχίαν αὐτοῦ. Ἀλλὰ δολοφονηθέντος τοῦ Δαρείου, τοιαύτη λύσις ἦτο ἀδύνατος· ἂν δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἐθεώρει αὐτὴν δυνατὴν, καὶ ἂν πράγματι ἐσκέφθη νὰ καταπαύσῃ τέλος τὰς κατακτήσεις, τὴν ὁμῶς τὸ κακούργημα τὸ διαπραχθὲν ἐπὶ τοῦ ἀντιπάλου του ἐξώτρυνεν αὐτὸν ἐπὶ τὰ πρόσω, εἰς τὸ ἄγνωστον. Οἱ δολοφόνοι ἤξιωσαν νὰ λάβωσι τὴν δύναμιν καὶ τὴν ὀνομασίαν, ἣν ὁ νόμιμος βασιλεὺς δὲν ἐδυνήθη νὰ διασώσῃ, καὶ ἀπέβησαν πρὸς μὲν τὸν Ἀλέξανδρον σφετερισταί, πρὸς δὲ τὸν Δαρεῖον προδόται. Ὁ δολοφονηθεὶς βασιλεὺς ἐκληροδοτεῖ φυσικῶς τῷ λόγῳ εἰς τὸν νικητὴν αὐτοῦ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς δολοφόνους του. Ἡ δὲ μεγαλειότης τῆς περσικῆς βασιλείας, ἡ δικαίωματι ῥομφαίας ἀποκτηθεῖσα, μετεβλήθη νῦν ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς ῥομφαίαν δικαιοματος καὶ ἐκδικήσεως, μὴ ἔχουσα πλέον οὐδένα ἐχθρόν, εἰμὴ τοὺς ἐσχάτους αὐτῆς ἀντιπροσώπους, καὶ οὐδένα ἀντιπρόσωπον, εἰμὴ τὸν ἄλλοτε ἐχθρὸν τῆς αὐτῆς βασιλείας.

Κατὰ τὰ φρικώδη συμβάντα τῶν τελευταίων τούτων ἡμερῶν ἡ θέσις τῶν Περσῶν μεγιστάνων μετεβλήθη ὁλοσχερῶς. Ὅσοι δὲν ἐγκατέλειψαν τὸν ἑαυτῶν βασιλέα μετὰ τὴν ἐν Γαυγαμήλοις μάχην, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σατράπαι τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν, ἐπροστάτευσαν τὰ ἴδια αὐτῶν συμφέροντα, συνταχθέντες περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως. Τὴν ἐθελοθυσίαν καὶ περιπαθῆ ἀφοσίωσιν τοῦ Ἀρταξάξου, ὅστις γενόμενός ποτε εὐπρόσδεκτος ξένος ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Φιλίππου ἐδύνατο νὰ εἶνε βέβαιος περὶ ἐντίμου παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ ὑποδοχῆς, ὀλίγοι συνεμερίζοντο, νομίζοντες αὐτὴν ἀνωφελῆ καὶ ἐπικίνδυνον. Ὅθεν εὐθὺς ἀφ' οὗ ἡ συμφορὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐνέβαλεν εἰς κίνδυνον τὸ συμφέρον αὐτῶν καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τῆς δυνάμεως αὐτῶν, ἤρχισαν νὰ προστατεύωσιν ἑαυτοὺς καὶ τὰς ἰδίας ἀξιώσεις ἐπὶ βλάβῃ τούτου τοῦ βασιλέως, νομίζοντες, ὅτι μόνον ἕνεκα τῆς τυφλώσεως καὶ ἀδυναμίας αὐτοῦ τὸ κράτος τῶν Περσῶν περιέπεσεν εἰς τὸν ὄλεθρον· ἡ δὲ

ἀδιάλειπτος φυγή τοῦ Δαρείου μετὰ τὴν ἀπώλειαν τσοσούτων καὶ περικαλλῶν χωρῶν ἐξέθεσεν εἰς κίνδυνον καὶ αὐτῶν τὰς σατραπείας· ἐνόμισαν λοιπὸν εὖλογον μᾶλλον νὰ κερδίσωσι τι ἢ τὰ πάντα ν' ἀπολέσωσι, καὶ μᾶλλον νὰ διασώσωσι τὰ περιλειπούμενα τοῦ περσικοῦ κράτους, ἢ νὰ θυσιάσωσι καὶ ταῦτα εἰς ὑπόθεσιν ἀπολεσθεῖσαν. Καὶ ἂν μόνον δι' αὐτῶν ἐδύνατο ἔτι ὁ Δαρεῖος νὰ εἶνε βασιλεύς, ἐνόμιζον οὐχ ἦττον, ὅτι καὶ ἄνευ τοῦ Δαρείου ἐδύνατο νὰ διασώσωσι τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀρχήν.

Συνέλαβον λοιπὸν τὸν Δαρεῖον καὶ ἡ αἰφνιδία ἐπίθεσις τοῦ Ἀλεξάνδρου παρώτρυνεν αὐτοὺς νὰ φονεύσωσιν ἐκεῖνον, ὅπως αὐτοὶ σωθῶσιν. Ἵνα δὲ δυσχεράνωσι τὴν καταδίωξιν, φεύγοντες διηρέθησαν εἰς δύο ὁμάδας. Ὁ μὲν Βήσσος διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Χορασσάν ἀπῆλθεν εἰς τὴν Βακτριανήν, ὁ δὲ Ναβαρζάνης μετὰ τῶν λειψάνων τῆς χιλιαρχίας αὐτοῦ καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν σατραπῶν τῆς Παρθικῆς εἰς τὴν Ὑρκανίαν, ἵνα ἐκεῖθεν σπεύσῃ πρὸς τὴν Βακτριανήν καὶ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Βήσσου. Ὁ σκοπὸς αὐτῶν ἦτο νὰ διατηρήσωσιν ὁρθὴν τὴν περσικὴν μοναρχίαν τοῦλάχιστον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ ἔπειτα ἐκ τοῦ μέσου αὐτῆς, ὅπως ποτὲ μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Σμέρδιος, ἀναδείξωσι νέον βασιλέα τῶν βασιλέων. Ἀλλ' ἦτο ὅμως πρόδηλον, ὅτι ἂν ἀπῆρχοντο ὁ μὲν Φραταφέρνης ἐκ τῆς Παρθικῆς, ὁ δὲ Σατιβαρζάνης ἐκ τῆς Ἀρείας, ὁ δὲ Βαρσαέντης ἐκ τῆς Δραγγιανῆς, καὶ μετέβαινον εἰς τὴν Βακτριανήν, ἵνα κατὰ τὰ συμπεφωνημένα ἀγωνισθῶσιν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Βήσσου, αἱ σατραπεῖαι αὐτῶν ἤθελον ἐξ ἅπαντος πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἤθελον θυσιάσῃ τὰς ἑαυτῶν χώρας εἰς πολὺ μεμακρυσμένην ἐλπίδα. Ὅθεν ὁ μὲν Φραταφέρνης ἔμεινεν ἐν Ὑρκανίᾳ καὶ ὁ Ναβαρζάνης προσῆλθεν εἰς αὐτόν, ὁ δὲ Σατιβαρζάνης ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἀρείαν καὶ ὁ Βαρσαέντης εἰς τὴν Δραγγιανήν, ἵνα κατὰ τὰς μελλούσας ἐπιχειρήσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου λάβωσι τὰ μέτρα των. Ἡ αὐτὴ λοιπὸν φιλαυτία, ἥτις συνήγνωσεν αὐτοὺς πρὸς δολοφονίαν τοῦ βασιλέως, διέσπασε τὴν τελευταίαν δύναμιν, ἥτις θὰ ἐδύνατο ν' ἀντιταχθῇ κατὰ τῶν πο-

λεμίων, καὶ ἐπειδὴ ἕκαστος εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν μόνον ἑαυτὸν καὶ τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον, μεμονωμένοι ὄντες ἔμελλον πολὺ ἀσφαλές-
στερον νὰ καταβληθῶσιν ὑπὸ τοῦ ξίφους τοῦ φοβεροῦ ἀνδρός.

Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν αἰφνιδίαν ἐκείνην ἐπίθεσιν ἕνεκα τῆς ὁλοσχεροῦς κοπώσεως τῶν ἀνδρῶν αὐτοῦ δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ καταδιώξῃ τοὺς φονεῖς τοῦ Δαρείου φεύγοντας κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις. Ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ἑκατομπύλου ἀνεπαύθη, ἵνα συναθροισθῶσι περὶ αὐτὸν τὰ ἀπολειφθέντα στρατεύματα καὶ διευθετήσῃ τὰ πράγματα τῆς Παρθικῆς σατραπείας. Ὁ Πάρθος Ἀμμινάπης, ὅστις εἶχεν ὑποταχθῇ μετὰ τοῦ Μαζάκου¹ εἰς τὸν βασιλέα κατὰ τὴν εἰς τὴν Αἴγυπτον εἰσοδὸν αὐτοῦ, ἔλαβε τὴν σατραπείαν, ὁ δὲ Τληπόλεμος εἰς τῶν ἐταίρων ἐτάχθη παρ' αὐτόν².

Πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως ὑψώνονται αἱ ἀντηρίδες τῆς ὀροσειρᾶς Ἐλβούρς τῆς ὑπὸ τῶν Ταπούρων οἰκουμένης. Αὕτη δὲ διακοπτομένη ὑπὸ τινων στενῶν ἀποτελεῖ τὰ ὅρια μεταξὺ τῆς Παρθικῆς πρὸς νότον καὶ τῆς Ἰρκανίας πρὸς βορρᾶν, δύο χωρῶν, αἵτινες ἀνατολικώτερον συμπίπτουσιν εἰς τὰς βραχῶδεις σειρὰς τοῦ Χορασσάν. Ἡ κατοχὴ τῶν στενῶν τούτων, τὰ ὅποια ἦσαν τόσον σπουδαία, ὥς ἀποτελοῦντα τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῶν ἐνδοτέρων, ἦτο ἐν τῷ παρόντι διττῶς ἀναγκαία εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, διότι πρῶτον μὲν οἱ Ἕλληνες μισθοφόροι ἀπὸ τῶν Θάρων εἶχον ὑποχωρήσῃ εἰς τὰ ὄρη τῶν Ταπούρων, ἔπειτα δὲ ὁ Ναβαρζάνης καὶ Φραταφέρνης εὕρισκοντο πέραν τοῦ ὄρους ἐν Ἰρκανίᾳ. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος ἀπετράπη τῆς ὁδοῦ τοῦ Χορασσάν, δι' ἧς εἶχε φύγῃ ὁ Βῆσος, ἵνα πρῶτον ἐξασφαλίσῃ ταύτην τὴν σπουδαίαν περὶ τὰ στενὰ χώραν. Ὡς ση-

¹) Ἀρριανῶς Γ', 22, 2· ὁ δὲ Κούρτιος (VI, 4, 24) λέγει ὅτι ὁ Ἀμμινάπης, φεύγων τὸν βασιλέα Ὄγον, ἦλθεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Φιλίππου· ὅπως καὶ περὶ τοῦ Ἀρταδάξου ἀμφότερα δύνανται νὰ εἶνε ἀληθῆ.

²) ὡς «ἐπίσκοπος» καθ' ὃ λέγει ὁ Ἀρριανός (Γ', 22, 1)· καὶ ἄλλοι δύο τοιοῦτοι ἐπίσκοποι μνημονεύονται ἐν Γ', 5, 3.

μείον δὲ συγκεντρώσεως τῶν τριῶν τμημάτων τοῦ στρατοῦ, μεθ' ὧν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἵρκανίαν, ὠρίσθη ἡ πρωτεύουσα πόλις τῆς Ἵρκανίας Ζαδράκαρτα¹ παρὰ τὴν βόρειον κλιτὺν τοῦ ὄρους. Καὶ ὁ μὲν Ἐρίγυιος ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἱππικὰς τινὰς τάξεις ἤγε τὰ σκευοφόρα καὶ τὰς ἀμάξας διὰ τῆς μακροτάτης, ἀλλ' εὐπορωτάτης ὁδοῦ. Ὁ δὲ Κράτερος ἔχων τὴν ἑαυτοῦ φάλαγγα καὶ τὴν τοῦ Ἀμύντου, ἑξακοσίους τοξότας καὶ καὶ ἄλλους τόσους ἱππεῖς, ἐπορεύετο διὰ τῶν ὁρέων τῶν Ταπούρων, ἵνα ὑποτάξῃ καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς Ἑλληνας συμμάχους, ἐὰν ᾔθελε συναντήσῃ αὐτούς. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἠκολούθησε τὴν συντομωτάτην, ἀλλ' ἐπιπονωτάτην ὁδόν², τὴν ἄγουσαν πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ ἀπὸ τῆς Ἑκατομπύλου εἰς τὰ ὄρη. Μετὰ μεγίστης προσοχῆς ἐπορεύοντο αἱ φάλαγγες, καὶ προηγεῖτο μὲν ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν ὑπασπιστῶν, τῶν ἐλαφροτάτων φαλαγγιτῶν καὶ μέρους τῶν τοξοτῶν· ἐπὶ δὲ τῶν ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ ὑψωμάτων κατέλιπεν ὅπισθεν αὐτοῦ φύλακας, ἵνα ἀσφαλίσῃ τὴν πορείαν τῶν κατόπιν ἐρχομένων, κατὰ τῶν ὁποίων αἱ κατ' ἐκεῖνα τὰ ὄρη ἄγριαι φυλαί, ὀρεγόμεναι λαφύρων, ἦσαν ἑτοιμαὶ νὰ ἐπιτεθῶσιν· ἡ δὲ καταπολέμησις αὐτῶν θ' ἀπῆτει πολὺν χρόνον, καὶ θὰ ἦτο ἴσως ἄνευ ἀποτελέσματος. Προδραμὼν δὲ ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τῶν τοξοτῶν ἔφθασεν εἰς τὴν πρὸς βορρᾶν τοῦ ὄρους πεδιάδα, καὶ ἐστάθη παρὰ τινὰ μικρὸν ποταμόν, ἵνα περιμείνῃ τοὺς μεταπορευομένους.

¹) Τὴν πρότερον ἐνταῦθα παρατεθεῖσαν διασάφησιν δὲν ἐπαναλαμβάνω, διότι τανῦν αἱ πορεῖαι αὗται ἐνεκα νεωτέρας ὕλης ἐξηκριβώθησαν ὅσον τὸ δυνατόν παρὰ Spiegel (I, σ. 64. II, σ. 53). Ὁ Κούρτιος εἶνε ὀλίγον χρήσιμος, ἐπεὶ αἱ περιγραφαὶ εἶναι γραφικαὶ μᾶλλον ἢ ἀκριβεῖς. Ἡ ὁδὸς τοῦ Κρατέρου θὰ ἔφερε διὰ τοῦ Firuzkuh ἢ Goor-i-Sefid εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ O u s e l y ἀκριβῶς περιγραφείσαν ὁδὸν τὴν διὰ τῶν στενῶν πρὸς τὸ Sari ἄγουσαν, ἐπεὶ δὲ ἡ στρατιωτικὴ σπουδαιότης τῶν δύο ἐκείνων σημείων καθίστα τὴν κατοχὴν αὐτῶν ἀπαραίτητον. Ὁ δὲ Ἐρίγυιος σχεδὸν ἀναμφισδητῶς θὰ ἔλαβε τὴν πρὸς ἀνατολὰς ὁδὸν διὰ τοῦ Kalpusch εἰς τὸ Asterabad (ἴδ. M e l g u n o f f Das südliche Ufer des kaspischen Meeres 1868, σ. 143)· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος θὰ ἐπορεύθη μετὰ τῶν δύο διὰ τῆς συντομωτάτης καὶ ἐπιπονωτάτης ὁδοῦ τῆς ἀγούσης διὰ τῆς μακρᾶς κοιλάδος Schaman—Saver εἰς τὸ Asterabad ὅπερ σχεδὸν συμπίπτει πρὸς τὰ Ζαδράκαρτα (ἴδ. Melgunoff ἐν. ἀν. σ. 133).

²) Κουρτίου VI, 4. 23.

Ἐντὸς τῶν τεσσάρων πρώτων ἡμερῶν κατῆλθον ἀπὸ τῶν ὁρέων τελευταῖοι οἱ Ἀγριᾶνες, οἵτινες ἦλθον εἰς συμπλοκὰς τινὰς μετὰ τῶν βαρβάρων. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ὤδευσε πρὸς τὰ Ζαδρά-
καρτα, ὅπου μετ' ὀλίγον προσῆλθε καὶ ὁ Κράτερος καὶ ὁ Ἐρίγυιος.
Ἀφηγήθη δὲ ὁ Κράτερος, ὅτι τοὺς μὲν Ἕλληνας μισθοφόρους
δὲν συνήντησεν, ἀλλ' ἐκ τῶν Ταπούρων τινὲς μὲν διὰ τῆς βίας
ὑπετάχθησαν, ἄλλοι δὲ ἐκουσίως παρεδόθησαν.

Ἦδη δὲ στρατοπεδεύοντος τοῦ Ἀλεξάνδρου παρὰ τὸν ποτα-
μόν, ἦλθον πρὸς αὐτὸν ἄγγελοι παρὰ τοῦ χιλιάρχου Ναβαρζάνου,
οἱ ὧν οὗτος ἐδῆλου, ὅτι ἦτο ἕτοιμος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ τοῦ Βήσ-
σου καὶ νὰ προσπύσῃ εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Ἀλεξάνδρου. Προϊού-
σης δὲ τῆς πορείας, ἦλθον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ἵνα ὑποταχῶ-
σιν, ὁ σατράπης Φραταφέρνης καὶ ἄλλοι τῶν ἐπιφανεστῶν Περ-
σῶν, ὅσοι ἦσαν μετὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως. Καὶ ὁ μὲν χιλι-
άρχης, εἰς ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἐδέσμευσαν τὸν Δαρεῖον θεήρκε-
σθαι μόνον εἰς τὴν ἀπὸ τῆς τιμωρίας ἀπαλλαγὴν, διότι τὸ ὄνομα
αὐτοῦ, ἐκ τῶν ἄλλοτε πρωτίστων ἐν τῷ κράτει, οὐδαμοῦ πλεόν
μνημονεύεται. Ὁ δὲ Φραταφέρνης καὶ οἱ δύο αὐτοῦ υἱοί, Φα-
ρισμάνης καὶ Σισίνης, ἀπέκτεσαν μετ' οὐ πολὺ τὴν ἐμπιστοσύ-
νην τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἐν πολλοῖς κινδύνοις ἔμελλον ν' ἀποδει-
χθῶσιν ἄξιοι αὐτῆς. Εἰς τὸν πατέρα ἀπεδόθησαν πάλιν αἱ σατρα-
πείαι Παρθικὴ καὶ Ὑρκανία. Μετὰ ταῦτα ἦλθε καὶ ὁ Ἀρτάβαζος
καὶ τρεῖς τῶν υἱῶν αὐτοῦ², ὁ Ἀρσάμης, ὁ Κωφὴν, καὶ ὁ Ἀριο-
βαρζάνης, ὁ ὑπερασπιστὴς τῶν Περσίδων πυλῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος
ὑπεδέχθη αὐτοὺς ἀξίως τῆς πρὸς τὸν ἀτυχῆ Δαρεῖον πίστεως αὐ-
τῶν· ὁ Ἀρτάβαζος ἦτο γνώριμος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν
εὔρε καταφύγιον εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Πέλλης μετὰ τοῦ Μένωνος

¹) Ἀῤῥιανῶ Γ', 23. 4. Διοδώρου ΙΖ', 76.

²) Ὁ Κούρτιος (VI, 5, 1) λέγει cum propinquis Darii· ἀλλ' ἐν τῷ VI, 2, 9 ἀφηγείται ὅτι κατὰ τὴν αἰφνιδίαν ἐπίθεσιν πολλοὶ εὐγενεῖς Πέρσαι καὶ Περσίδες περιῆλθον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἀλεξάνδρου· ἰδίως δὲ μνημονεύει τὴν τοῦ βασιλέως Ὡχου ἑγγονον καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Δαρεῖου Ὁξάθρην. Κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφεὰ (VI, 5, 3—4) ὁ Ἀρτά-
βαζος ἦτο 95 ἐτῶν, καὶ εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ 9 υἱούς.

τοῦ Ῥοδίου τοῦ κηδεστοῦ αὐτοῦ, οὐδὲ διέκειτο ἀλλοτρίως πρὸς τὰ ἦθη τῆς Δύσεως. Ὅθεν καὶ αὐτὸς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ εἶχον τοῦ λοιποῦ ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔντιμον θέσιν μετὰ τῶν ἐπιφανεστάτων Μακεδόνων. Συγχρόνως ἦλθε καὶ ὁ Αὐτοφραδάτης, ὁ σατράπης τῶν Ταπούρων, γενόμενος καὶ αὐτὸς δεκτὸς ἐντίμως καὶ διατηρήσας τὴν σατραπείαν. Μετὰ τοῦ Ἀρταβάζου ἦλθε καὶ πρεσβεία παρὰ τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων, ἔχουσα πληρεξουσιότητα νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς τὸν βασιλέα ἐν ὀνόματι παντὸς τοῦ στρατεύματος. Ἀποκριθέντος δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅτι τὸ ἀμάρτημα ἐκείνων, οἵτινες παρὰ τὴν θέλησιν ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος ἡγωνίσθησαν ὑπὲρ τῶν βαρβάρων εἶνε τοσοῦτον, ὥστε δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ γείνῃ συνθηκολογία πρὸς αὐτούς, ἀλλ' ἔπρεπεν ἢ νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ἢ νὰ σωθῶσιν, ὅπως ἐδύναντο, ἐδήλωσαν οἱ πληρεξούσιοι, ὅτι ἦσαν ἐτοιμοὶ νὰ παραδοθῶσι, καὶ ἐζήτησαν παρὰ τοῦ βασιλέως νὰ πέμψῃ τινά, ὅπως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ ἔλθωσιν ἀσφαλῶς εἰς τὸ στρατόπεδον. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐξέλεξε πρὸς τοῦτο τὸν Ἀρτάβαζον τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν κατὰ τὴν ἐκ Θάρων ὑποχώρησιν καὶ τὸν Ἀνδρόνικον, ἓνα τῶν ἐπιφανεστάτων Μακεδόνων, τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸν τοῦ Μέλανος Κλείτου¹.

Ὁ Ἀλέξανδρος διείδε τὴν ἑκτακτον σπουδαιότητα τῆς Ἰγρκανικῆς σατραπείας, τῶν στενῶν αὐτῆς, τῶν πολυόρμων ἀκτῶν καὶ τῆς ἐξαιρέτου ναυπηγησίμου ὕλης. Καὶ ἀπὸ τοῦδε θὰ ἀπησχόλει αὐτὸν τὸ μέγα σχέδιον τῆς ναυπηγήσεως κασπίου στόλου, συγκοινωνίας μεταξὺ τούτων τῶν παραλίων καὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἀσίας, καὶ περίπλου πρὸς νέας ἀνακαλύψεις ἐν ταύτῃ τῇ θαλάσῃ· πρὸ πάντων ὅμως ἡ συγκοινωνία μεταξὺ τῶν μέχρι τοῦδε κατακτήσεων καὶ τῶν ἐν τῷ μέλλοντι κινήσεων τοῦ στρατοῦ ἦτο ἡ ἀπαιτούσα παντελῇ κατοχὴν τῆς πολυπύλου ταύτης ὀρεινῆς χώρας τῆς δεσποζούσης τῶν μεσημβρινῶν ἀκτῶν τῆς Καστίας

¹) Ἡ γυνὴ τοῦ Ἀνδρονίκου Λανίχη ἦτο τροφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἀδελφὴ τοῦ Κλείτου (Ἀῤῥιανού| Δ', 9, 4). ὁ δὲ ναύαρχος Πρωτίας ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου.

θαλάσσης. Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Ἀλέξανδρος κατέλαβε πρὸ μικροῦ ἀσφαλῶς τὰ στενὰ τῶν ταπουρικῶν διαμερισμάτων· ὁ δὲ Παρμενίων ἔλαβε τὴν ἐντολὴν μετὰ τοῦ ἐν Μηδίᾳ σταθμεύοντος σώματος νὰ διέλθῃ τὴν βόρειον Μηδίαν καὶ τὰς δυτικὰς Κασπίας πύλας, καὶ νὰ καταβῇ πρὸς τὰ παράλια εἰς τὴν χώραν τῶν Καδουσίων, ὅπως ἀνοίξῃ τὴν ὁδὸν τὴν συνδέουσαν τὴν Ἀρμενίαν καὶ Μηδίαν πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Κύρου καὶ τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Ἐκεῖθεν δὲ ἔμελλε πορευόμενος παρὰ τὴν ἀκτὴν νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ὑρκανίαν καὶ περαιτέρω πρὸς τὴν μεγάλην στρατιάν¹. Ἀλλ' ἔμενον ἔτι ἀνυπότακτοι οἱ Μάρδοι, ὧν τὰς οἰκήσεις φαίνεται ὅτι σημαίνει τὸ ὄνομα τοῦ Ἀμάρδου ποταμοῦ². Ὁ βασιλεὺς λοιπὸν ἀπεφάσισε νὰ ἐκδράμῃ κατ' αὐτῶν, καὶ καταλιπὼν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τὸ κύριον μέρος τοῦ στρατοῦ, ἡγούμενος αὐτὸς τῶν ὑπασπιστῶν, τῶν φαλάγγων τοῦ Κοίνου καὶ Ἀμύντου καὶ τοῦ ἡμίσεος τῶν ἱππέων καὶ τῶν νεωστὶ σχηματισθέντων ἱππακοντιστῶν, ἐτράπη πρὸς δυσμὰς πορευόμενος κατὰ τὴν ἀκτὴν. Οἱ Μάρδοι, ἐπειδὴ οὐδέποτε ἕως τότε οὐδεὶς πολέμιος εἶχεν εἰσδύσῃ εἰς τὰ δάση αὐτῶν, συνησθάνοντο ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς, νομίζοντες, ὅτι ὁ ἐκ τῆς Δύσεως κατακτητὴς ὠδεύεν ἤδη μακρὰν πρὸς τὴν Βακτριανήν. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐκ τῆς πεδιάδος ἐστράφη κατ' αὐτῶν καί, καταληφθέντων τῶν πρώτων χωρίων, οἱ κάτοικοι ἔφυγον εἰς τὰ δασώδη ὄρη. Μετὰ μόχλων ἀμυθήτων κατεδίωκον αὐτοὺς οἱ Μακεδόνες διὰ τῶν ἀνοδεύτων, πυκνοδένδρων καὶ φοβερῶν τούτων δασῶν, πολλάκις ἀναγκαζόμενοι διὰ τοῦ ξίφους ν' ἀνοίξωσιν ὁδὸν ἀνὰ μέσον τῆς πυκνῆς λόχμης, ἐν ᾗ ἔνθεν καὶ ἔνθεν στίφη Μάρδων ἐπέπιπτον κατ' αὐτῶν ἢ μακρόθεν τοὺς ἠκόντιζον³. Ἐπειδὴ δὲ ὁ

¹) Τὰ στενὰ ταῦτα, ὧν τὸ σημερινὸν ὄνομα ἀγνοῶ, εὐρίσκονται μεταξὺ τοῦ Aderbil καὶ τῶν παραλίων χωρίων Astara καὶ Lenkoran. Οἱ Καδούσιοι, « ὅπως οἱ Ἕλληνες ὀνομάζουσι τοὺς Γέλας » (Πλινίου VI § 48) κατοικοῦσι τὰ ὄρη τοῦ Ghilan, τὰ ἐκτείνοντα πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἀμάρδου (τοῦ Kizil-ozain ἢ Sefid-rud). Πλεονέκτα περὶ τούτου ἴδε παρὰ Spiegel (II, σ. 538).

²) Ἐνταῦθα κεῖνται τὰ στενὰ τοῦ Pyl-Rudbar ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς μεταξὺ Kaswin καὶ Raeschit. Ἡδὲ Morier Voyages II, σ. 26.

³) Τὰ αὐτὰ ἔπαθε καὶ ὁ Τιμούρ ἐν ταύταις ταῖς χώραις (Chereffiddin VI, 21, σ. 161).

Ἀλέξανδρος ἀπαύστως ἀνέβαινεν καὶ διὰ τῶν πορείων καὶ τῶν φυλακῶν στενώτερον ἀπέκλειεν αὐτοὺς εἰς τὰ ὑψώματα, ἔπεμψαν οἱ Μάρδοι πρέσβεις καὶ ὑπετάχθησαν καὶ αὐτοὶ καὶ ἡ χώρα εἰς τὸ ἔλεος αὐτοῦ, λαβὼν δὲ ὁμήρους ἀφῆκεν αὐτοὺς κατὰ τὰ ἄλλα ἀνενοχλήτους εἰς τὰς οἰκῆσεις, καθυποτάξας αὐτοὺς εἰς τὸν σατράπην τῶν Ταπούρων Αὐτοφραδάτην¹.

Ἐπανελθὼν εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ περὶ τὰ Ζαδράκαρτα ὁ Ἀλέξανδρος εὔρε τοὺς Ἑλλήνας μισθοφόρους, χιλίους πεντακοσίους τὸν ἀριθμόν· μετ' αὐτῶν δὲ καὶ τοὺς πρέσβεις τῆς Σπάρτης, τῶν Ἀθηναίων², τῆς Χαλκηδόνος καὶ τῆς Σινώπης, οἵτινες εἶχον πεμφθῆ μὲν πρὸς τὸν Δαρεῖον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προδοσίας τοῦ Βήσσου εἶχον ὑποχωρήσει μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ἀλέξανδρος διέταξεν, ὅσοι μὲν τῶν Ἑλλήνων ἐμισθοφόρου ἤδη παρὰ τοῖς Πέρσαις πρὸ τῆς ἐν Κορίνθῳ συνθήκης, ν' ἀφεθῶσιν ἐλεύθεροι· εἰς δὲ τοὺς ἄλλους νὰ δοθῇ ἀμνηστία ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν μακεδονικὸν στρατόν, ὁ δὲ Ἀνδρόνικος ὁ ὑπὲρ αὐτῶν μεσιτεύσας ἔλαβε τὴν ἀρχηγίαν αὐτῶν. Περὶ δὲ τῶν πρέσβεων ἔκρινεν ὁ βασιλεὺς, ἐπειδὴ ἡ Σινώπη δὲν συμπεριελαμβάνετο εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων, ἡ δὲ ἀποστολὴ πρεσβείας πρὸς τὸν βασιλεῖα τῶν Περσῶν, ὡς κύριον αὐτῆς, δὲν ἐδύνατο ν' ἀποτελῇ κατὰ τῆς πόλεως μομφήν, ταύτης οἱ πρέσβεις ν' ἀφεθῶσιν εὐθὺς ἐλεύθεροι· ὡσαύτως ἀπελύθησαν καὶ οἱ πρέσβεις τῆς Χαλκηδόνος. Τούναντίον δὲ οἱ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηναίων,

¹) Ἀῤῥδιανοῦ Γ', 14, 3, Κουρτίου VI. 5, 11. Λέγεται ὅτι οἱ βάρβαροι κατὰ τινα ἐπίθεσιν ἐλαφυραγώγησαν μετ' ἄλλων καὶ τὸν μάχιμον Ἴππον τοῦ βασιλέως, τὸν Βουκίφαλον· ἐπειδὴ δὲ ὁ βασιλεὺς ἠπειλήσεν ὅτι θὰ ἐξοντώσῃ τὴν φυλὴν των, ἂν δὲν τὸν ἀποδώσωσιν, ἔσπευσαν ν' ἀποστείλωσιν αὐτὸν ὡς τάχιστα (Κούρτιος, Πλούταρχος κ. ἄ.).

²) Ὁ Ἀῤῥδιανὸς (Γ', 24, 4) ὀνομάζει τοὺς τέσσαρας Σπαρτιάτας καὶ τὸν Ἀθηναῖον Δρωπίδην· ὁ δὲ Κούρτιος (III, 13, 15) λέγει ὅτι ἡχημαλωτίσθησαν ἐν Δαμασκῷ καὶ ὀνομάζει μεταξὺ τῶν εἰς τὸ στρατόπεδον προσαχθέντων πρέσβεων τὸν Ἀθηναῖον Δημοκράτην (διάφ. γραφ. Dinocrates), ὅστις venia desperata gladio se transfigit. Ἄλλ' ὁ μὲν Δημοκράτης ὁ ἐν ταῖς τριηραρχικαῖς ἐπιγραφαῖς ἀναγεγραμμένος (Boeckh Seeurkunden σ. 235) δὲν εἶνε ἄλλος δὲ Ἀθηναῖος οὕτως ὀνομαζόμενος, ὅσον γνωρίζω, δὲν μνημονεύεται ἐκ τούτων τῶν χρόνων.

οἷτινες προφανῶς εἶχον διατηρήσῃ προδοτικὰς σχέσεις πρὸς τὸν κοινὸν ἐχθρὸν πάντων τῶν Ἑλλήνων, νὰ κρατηθῶσιν ἐν φυλακῇ μέχρι νεωτέρας διαταγῆς¹.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἀναχωρήσας ἐκ τοῦ στρατοπέδου εἰσῆλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ὑρκανικῆς σατραπείας, ἵνα μετὰ βραχείαν ἀνάπαυσιν ἀρχίσῃ τὰς περαιτέρως πολεμικὰς ἐργασίας.

Ἐν ᾧ συνέβαινον ταῦτα ἐν Ἀσίᾳ, ἡ τύχη τῶν μακεδονικῶν δπλων εἶχε νὰ ὑποστῇ καὶ ἄλλην ἐπικίνδυνον δοκιμασίαν ἐν Εὐρώπῃ. Ἡ δὲ κρίσις ἦτο κατὰ τοσοῦτον σπουδαιοτέρα, καθ' ὅσον ἡ Σπάρτη, ἥτις μετὰ τὴν ἥτταν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν πτῶσιν τῶν Θηβῶν ἦτο ἡ ὀνομαστοτάτη πολιτεία ἐν Ἑλλάδι, εἶχεν ἀναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν τούτων τῶν κινήματων.

Καθ' ἃ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶδομεν, ὁ βασιλεὺς Ἄγρις², τελευτῶντος τοῦ ἔτους 333, ἂν καὶ πρὸ μικροῦ εἶχεν ἔλθῃ ἡ ἀγγελία περὶ τῆς ἐν Ἰσπῷ μάχης, συνεννοηθεὶς μετὰ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Περσῶν τῆς παρὰ τὴν Σίφνον ναυλοχούσης, εἶχεν ἀρχίσῃ τὰς ἐχθροπραξίας καὶ διὰ τοῦ ἀδελφοῦ Ἀγησιλάου κατέλαβε τὴν Κρήτην. Ἐὰν δὲ τότε αἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀποφασίσῃ νὰ προστεθῶσιν εἰς ταύτην τὴν κίνησιν, ἐπειδὴ ἀφεύκτως θὰ ἐδύναντο ἑκατὸν τριήρεις νὰ ἐκπλεύσωσι τοῦ Πειραιῶς, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχωσι σπουδαίας ἐπιτυχίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔλαβον τοιαύτην ἀπόφασιν, δὲν ἐτόλμησαν καὶ οἱ ἄλλοι οἱ μετέχοντες τοῦ κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων νὰ παραβῶσι τὰς ἐνόρκους συνθήκας· ἡ δὲ συνδρομὴ ὀλίγων κατὰ τὰς νήσους τυράννων καὶ ὀλιγαρχικῶν δὲν θὰ ἐνίσχυε τοσοῦτον τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῶν Περσῶν, ὥστε ν' ἀντισταθῇ κατὰ τοῦ Ἀμφοτεροῦ καὶ Ἡγελόχου.

¹) Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἀρριανοῦ δὲν εἶνε σαφὲς ἂν ὁ ἐκ τῆς Καλχηδόνος Ἡρακλείδης ἀφίθῃ ἐλεύθερος, διότι ἡ Καλχηδὼν, ὡς καὶ ἡ Σινώπη, δὲν εἶχε προσχωρήσῃ εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων, ἢ τὸν εἶχε στείλῃ «πρὸς τῆς εἰρήνης τε καὶ συμμαχίας τῆς πρὸς Μακεδόνας γενομένης». Τοῦτο τὸ τελευταῖον εἶνε πιθανώτερον.

²) Ἰδ. ἄνωτ. σ. 317.

Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ ἔαρος τοῦ 332 καὶ τῆς πολιορκίας τῆς Τύρου διελύθη ἡ δύναμις ἐκείνη ὀλοσχερῶς, καὶ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἔτους ἅπασαι αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ ἡ Κρήτη ἡλευθερώθησαν. Οὐχ ἦττον ἡ Ἑλλάς δὲν ἡσύχασεν· οὔτε αἱ νῆκαι τοῦ Ἀλεξάνδρου οὔτε ἡ παρουσία τοῦ ἀξιολόγου στρατοῦ, ὃν διετῆρει ἐν Μακεδονίᾳ ὑπὸ τὰ ὅπλα ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ κράτους, ἀπέτρεπον τοὺς φιλελευθέρους ἀπὸ τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν σκοπῶν αὐτῶν. Δυσηρεστημένοι ἐκ παντὸς ὅ,τι εἶχε γείνη καὶ ἐγίνετο ἔτι, κατεχόμενοι ἀκόμη ὑπὸ τῆς πλάνης, ὅτι ἦτο δυνατόν καὶ δεδικοιολογημένον παρὰ τὴν ἔνορκον συνθήκην καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῆς μακεδονικῆς δυνάμεως νὰ μετέλθωσιν ἰδιωφελῇ πολιτικὴν κατὰ τὸν παλαιὸν τρόπον, ὅπως ἀνακαινίσωσι τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν τῶν πόλεων, ἐπελαμβάνοντο πάσης εὐκαιρίας, ἵνα ὑποβάλωσι τοῦ ἐπιπολαίου καὶ εὐπίστου πλήθους τὴν δυσμένειαν, τοὺς φόβους καὶ τὴν πικρίαν· ἡ συμφορὰ τῶν Θηβῶν ἦτο πηγὴ ἀνεξάντλητος ῥητορικῶν ἐπιδείξεων, τὸ δὲ ἐν Κορίνθῳ συνέδριον ὠνόμαζον κακῶς λελογισμένην αὐταπάτην. Πᾶν ὅ,τι προήρχετο ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ αὐταὶ αἱ τιμαὶ καὶ τὰ δῶρα ἐθεωροῦντο ὑποπτα ἢ ἐχαρακτηρίζοντο ὡς ὕβρεις πρὸς ἐλευθέρους Ἕλληνας· ὁ Ἀλέξανδρος, ἔλεγον, οὐδὲν ἄλλο θέλει, εἰμὴ νὰ καταστήσῃ καὶ τὸ συνέδριον καὶ ἕνα ἕκαστον τῶν συνέδρων ὄργανα τῆς μακεδονικῆς δεσποτείας¹⁾· ἡ ἐνότης τῶν Ἑλλήνων πρέπει νὰ ζητῇται μᾶλλον ἐν τῷ μίσει κατὰ τῆς Μακεδονίας ἢ ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τῆς Περσίας· καὶ αὐταὶ δὲ αἱ νῆκαι κατὰ τῶν Περσῶν εἶνε διὰ τὴν Μακεδονίαν μόνον ἑτερόν τι μέσον πρὸς ἐξόντωσιν τῆς ἐλευθερίας τῶν ἐλληνικῶν πολιτειῶν. Εἶνε δὲ φυσικόν, ὅτι τὸ ῥητορικὸν βῆμα τῶν Ἀθηνῶν ἦτο ὁ προσήκων τόπος, ἵνα ἐπιδειχθῶσιν αἱ τοιαῦται δυσαρέσκειαι ἐν τῷ μέσῳ ἐμπαθεστάτων συζητήσεων· ἄλλοθι

¹⁾ [Δημοσθένους] Περὶ τῶν πρὸς Ἀλέξ. συνθηκ. «ἔστι γὰρ ἐν ταῖς συνθήκαις ἐπιμελείσθαι τοὺς συνεδρεύοντας καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ κοινῇ φυλακῇ τεταγμένους, ὅπως... οἱ δὲ τοσούτου δέουσι τούτων τι κωλύειν, ὥστε καὶ συγκατασκευάζουσιν, οὕς πῶς οὐ προσήκει ἀπολωλέναι;»

οὐδαμοῦ ὀξύτερον ἀντετάσσοντο τὰ δύο κόμματα, ὁ δὲ δῆμος, ἀγόμενος ὅτε μὲν ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους, Λυκούργου καὶ Ὑπερείδου, ὅτε δὲ ὑπὸ τοῦ Φωκίωνος, Δημάδου καὶ Αἰσχίνου, περιήρχετο πολλάκις εἰς ἀντίφασιν καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς κυριαρχικοῖς ψηφίσμασι. Καὶ ἐν ᾧ ἀμιλλώμενοι πρὸς τὸ συνέδριον τῶν συμμάχων ἔπεμπον συγχαρητήρια καὶ χρυσοῦς στεφάνους πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, πρεσβευτὴς τῶν Ἀθηναίων ὑπῆρχεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ διέμεινε καὶ μετὰ τὴν ἐν Γαυγάμῃ μάχην. Ἐν ᾧ λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι διετῆρουν σχέσεις, αἵτινες κατὰ τὴν συνθήκην τῆς συμμαχίας ἦσαν προφανῆς προδοσία, οἱ ῥήτορες αὐτῶν ἐδημηγόρουν μετ' ἐξάψεως περὶ τῶν νέων παραβάσεων τῆς συνθήκης, ὅσας ἐτόλμα ἡ Μακεδονία· ἀλλ' ἐν τούτοις ἔκριναν προτιμότερον νὰ μὴ ἐκτεθῶσιν εἰς κίνδυνον, ἀρκούμενοι εἰς ἀπαισίας σκέψεις καὶ κομπορρήμονας φράσεις.

Μόνον ὁ Ἅγις, καὶ ἀφ' οὗ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐξώσθη τῆς Κρήτης ὑπὸ τοῦ Ἀμφοτεροῦ καὶ τοῦ μακεδονικοῦ στόλου, δὲν ἐγκατέλειπε τὸ ἔργον, ὅπερ ἅπαξ ἤρχισεν¹. Ἀλλὰ προσέλαβε μὲν οὐκ ὀλίγους τῶν ἐν Ἰσθμῷ διασκορπισθέντων μισθοφόρων, ἐστρατολόγει δὲ ἐκ τοῦ ἐν Ταινάρῳ στρατολογείου τοσούτους στρατιώτας, δι' ὅσους εἶχε χρήματα· συνῆψε δὲ σχέσεις πρὸς τοὺς φιλελευθέρους τῶν πελοποννησιακῶν μάλιστα πόλεων, ἐξ ὧν ἤλπιζεν ἄριστα ἀποτελέσματα· ἡ δὲ περίσκεψις καὶ εὐτολμία, δι' ὧν κατώρθωσε ν' αὐξήσῃ τὴν δύναμιν καὶ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτοῦ, παρέειχεν εἰς τοὺς ἀπανταχοῦ ἐναντίους τῆς Μακεδονίας τὴν πεποίθησιν περὶ προσεχοῦς σωτηρίας.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς τούτους χρόνους ἐπιχείρησις τις ἐν μέσῳ

¹) Εἰς τοῦτον τὸν ἐν Κρήτῃ ἀγῶνα ὁ Niebuhr (Vorlesung. II, σ. 474) ἤθελε ν' ἀναφέρῃ τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους (Πολιτ. Β', 10, 7) « οὕτε γὰρ ἐξωτερικῆς ἀρχῆς κοινωνοῦσιν οἱ Κρήτες νεωστὶ τε πόλεμος ξενικὸς διαβέβηκεν εἰς τὴν νῆσον, ὥς πεποίηκε φανεράν τὴν ἀσθένειαν τῶν ἐκεῖ νόμων », καὶ τοῦτο θὰ ἦτο περὶ τῆς συγγραφῆς τῶν πολιτικῶν διδακτικῶν σημείωμα. Ἀλλ' ὁ Ἀριστοτέλης ἐννοεῖ ἀναμφιβόλως τοὺς πολέμους τοῦ Φωκίου Φαλαίκου καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἀρχιδάμου, περὶ ὧν διὰ μακρῶν πραγματεύεται ὁ Διόδωρος ΙΕ', 61 ἐξ.

μεγάλων ἐλπίδων ὁρμηθεῖσα ἔλαβε θλιβερόν τέλος. Εἴτε ἡ εἰς τὴν Ἱταλίαν στρατεία Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἡπειρώτου ὠρμήθη ἐκ συν-
 εννόσεως μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, εἴτε ἐξ ἀντιζηλίας
 πρὸς αὐτόν, τὸ βέβαιον εἶνε, ὅτι ὑπῆρχε καιρός, καθ' ὃν ὁ ἐν Ἱτα-
 λίᾳ ἐλληνισμὸς ἐφαινετο ὅτι ἔπρεπε νὰ μεγαλοφρονῇ ἐπαιρόμενος
 διὰ τὰς νίκας αὐτοῦ. Ἀλλ' οἱ Ταραντῖνοι, οἵτινες ἤθελον νὰ θεω-
 ρῶσιν αὐτὸν ἀπλοῦν ἀρχηγὸν μισθοφόρων κατὰ τῶν ὀρεινῶν λαῶν
 τῆς Ἱταλίας, ἤρχισαν νὰ φοβῶνται τοὺς ὑψιπετεῖς αὐτοῦ σκο-
 ποὺς καὶ αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις συνωμολόγουν μετ' αὐτῶν, ὅτι
 ἔπρεπε νὰ παραλύσωσι τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, πρὶν γείνη ἐπικίνδυ-
 νος εἰς τὴν ἐλευθερίαν των. Ὅθεν ἡ μὲν πρόσδος τῶν ὀπλων αὐ-
 τοῦ ἀνεκόπη, αὐτὸς δὲ ἐδολοφονήθη ὑπὸ τινος φυγάδος Λευκανοῦ,
 καὶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ κατετροπώθη ὑπὸ τῶν Σαβίνων ἐν Πανδοσίᾳ¹.
 Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐπηκολούθησαν ἐν Μολοσσίᾳ ταραχαὶ περὶ
 διαδοχῆς τοῦ θρόνου· κληρονόμος αὐτοῦ ἦτο παῖς ἀνήλικος γεννη-
 θεὶς ἐξ αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Μακεδονίδος Κλεοπάτρας, ἀδελφῆς τοῦ Ἀλε-
 ξάνδρου. Ἀλλ' ἡ Ὀλυμπιάς, ἥτις, ὡς φαίνεται, ἔζη ἐν Ἡπείρῳ,
 ἐζήτηε ν' ἀφαιρέσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τῆς χήρας, τῆς θυγατρὸς αὐτῆς·
 «ἡ χώρα ἡ Μολοσσία ἦτο ἰδική της» ἔγραφε πρὸς τοὺς Ἀθη-
 ναίους², θέλοντας ἐν Δωδώνῃ νὰ κοσμήσωσιν ἄγαλμα τῆς Διώνης,
 καὶ τοιαῦτα δὲν ἐπετρέποντο νὰ γίνωνται ἄνευ τῆς ἀδείας αὐτῆς.

¹) Ἡ χρονολογία τῶν γεγονότων δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ· ὀλίγον δὲ ἀποδει-
 κνύει τὸ ὑπὸ τοῦ *Ιουστίνου* (XII, 2, 14 3, 1) ἱστορούμενον ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβε
 ταῦτοχρόνως ἐν Παρθικῇ (ἄρα τὸν Αὐγούστου τοῦ 330) τὰς τρεῖς εἰδήσεις, περὶ τοῦ θανά-
 του τοῦ Μολοσσοῦ, τῆς συμφορᾶς τοῦ Ζωπυρίωνος καὶ τοῦ πολέμου τοῦ Ἀγίδος. Ἐμδρι-
 θέστερον εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀίσχίνου (κ. Κτ., σφ. § 242) λεγόμενον ὅτι ὁ Κτησιφῶν «πρώην»
 κατάρθωσε νὰ ἐκλεχθῇ προσθευτὴς πρὸς τὴν Κλεοπάτραν «συναχθεσθσάμενος ἐπὶ τῇ τοῦ
 Μολοσσίων βασιλείᾳ Ἀλεξάνδρου τελευτῇ, νυνὶ δὲ οὐ φήσεις δύνασθαι λέγειν». Τοῦτο
 λοιπὸν τὸ πρῶν δὲν ἀπέχει πολὺ πέραν τοῦ Αὐγούστου τοῦ 330. Ἐκ τῶν τοῦ *Διόλου*
 (VIII, 24), οὔτινος οἱ ἐλληνοῤῥωμαῖκοι συγχρονισμοὶ εἶνε ἄλλως πολὺ ὑποπτοί, δύνα-
 ταί τις ὅμως νὰ παραδεχθῇ, ὅτι εὔρην ἐν τοῖς ἐλληνικοῖς ἐγχειριδίοις, ὅσα εἶχεν ὡς βοηθή-
 ματα, ὅλον ἐν τοῖς χρονολογικοῖς πίναξιν τοῦ Ἀπολλοδώρου, ὅτι ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως
 τῶν Μολοσσῶν καὶ ἡ κτίσις τῆς Ἀλεξανδρείας συνέπιπτεν εἰς τὸ ἔτος Ὀλ. 112, 1 (332-1),
 ὅπερ ὅμως ἡμαρτημένως ταυτίζει πρὸς τὸ ἀπὸ κτίσ. Ῥώμης 428.

²) *Υπερείδου* ὑπὲρ Εὐξενίπ. § 32 «ὡς ἡ χώρα εἴη ἡ Μολοττία αὐτῆς».

Ἡ οὕτως ἀρξαμένη ἔρις ἐν αὐτῷ τῷ βασιλικῷ οἴκῳ ἐδύνατο βεβαίως ν' ἀναπτέρωσῃ τὰς ἐλπίδας τῶν ἐν Ἑλλάδι φιλελευθέρων.

Ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος τὸ ἔαρ τοῦ 331 πορευόμενος πρὸς τὸν Εὐφράτην ἔφθασεν εἰς τὴν Τύρον, ἐγνώριζεν ἤδη, ὅτι ὁ Ἅγις ἐξηκολούθει τότε τὰς κινήσεις του, ἀλλ' ἠρκέσθη τότε εἰς τὸ νὰ πέμψῃ ἑκατὸν ναῦς φοινίσσας καὶ κυπρίας, ὅπως ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ στόλου τοῦ Ἀμφοτεροῦ, καὶ προστατεύσωσι τὰς πιστὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Ἐτίμησε δὲ τοὺς Ἀθηναίους πρέσβεις, οἵτινες εἶχον ἔλθῃ εἰς τὴν Τύρον προσφέροντες εἰς αὐτὸν συγχαρητήρια καὶ χρυσοὺς στεφάνους, ἀπολύσας καὶ τοὺς παρὰ τὸν Γράνικὸν αἰχμαλωτισθέντας Ἀθηναίους, ἵνα ὑποχρεώσῃ τὸν δῆμον. Ἐφαίνετο δέ, ὅτι ἐπιμελῶς ἤθελε ν' ἀποφύγῃ τὴν φανεράν σύγκρουσιν τῶν μακεδονικῶν καὶ σπαρτιατικῶν ὅπλων, ἥτις ἔνεκα τοῦ φρονήματος τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις ἐδύνατο νὰ ἔχῃ πολὺ σοβαρὰ ἀποτελέσματα, ἀφ' οὗ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Θεσσαλίᾳ ἤρχισαν τὰ πράγματα νὰ εἶνε ἐπισφαλῆ. Ἄλλως δέ, ἐτοιμαζόμενος νὰ καταφέρῃ νέον καὶ κρίσιμον τραῦμα κατὰ τοῦ Δαρείου, ἤλπικεν, ὅτι ἡ ἐντύπωσις αὐτοῦ ἤθελε κατευνάσῃ τὸν ἐν Ἑλλάδι ἀναθρασμόν.

Διὰ τοῦτο ὁ Ἀντίπατρος ἠναγκάσθη κατὰ τὸ ἔτος 331 νὰ βλέπῃ ἀταράχως τὰς παρασκευὰς τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης καὶ τὴν αὖξιν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ ν' ἀρκεσθῇ εἰς τὸ νὰ ἐνεργῇ μὲν, ἐφ' ὅσον ἦτο δυνατόν, διὰ τοῦ κύρους τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τῶν συμμαχικῶν πόλεων, νὰ ἐπιτηρῇ δὲ ἄλλως τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθρικοῦ κόμματος ἐπιμελῶς καὶ πάντοτε ἐτοιμοπόλεμος. Δὲν ἠδυνήθη δὲ νὰ ἐπιληφθῇ τῆς ταραχῆς τῆς ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως τῶν Μολοσσῶν ἐπελθούσης, ὅπως ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ἐξάρτησιν τῆς χώρας, ἥτις ὡς φαίνεται, εἶχε χαλαρωθῇ, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑπομείνῃ ἀταράχως τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὰ πικρὰ παράπονα τῆς βασιλείας Ὀλυμπιάδος, ἥτις ἤθελε νὰ ἴδῃ τὰς ἐπὶ τῆς μολοσσικῆς κληρονομίας ἀξιώσεις αὐτῆς διὰ μακεδονικῆς δυνάμεως ἐπιβαλλομένας.

Ἐν τούτοις ἡ ἐν Ἑλλάδι κίνησις ἔλαβε πολὺ σοβαρὰν τροπὴν. Ἡ ἀγγελία περὶ τῆς ἐν Γαυγαμήλοις νίκης, ἣτις ἐδύνατο νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας τελευτῶντος τοῦ ἔτους 331, ὥφειλε νὰ κινήσῃ τοὺς ἐναντίους τῆς Μακεδονίας ἢ εἰς ὑποταγὴν ἢ εἰς ἐσχάτην τινὰ προσπάθειαν. Ἡ ἀπουσία τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ ἔρις ἐν Ἡπείρῳ καὶ ἡ ἐν ταῖς θρακικαῖς χώραις ἐπιτεινομένη, ὡς ἦτο γνωστόν, δυσαρέσκεια προέτρεπον καὶ συνετέλουν εἰς γοργόν τι τόλμημα. Ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἔμαθον διὰ τῆς Σινώπης, ὅτι ὁ μέγας βασιλεὺς κατέφυγεν εἰς τὴν Μηδίαν, ὅτι προσεκάλεσε τοὺς λαοὺς τῶν ἀνατολικῶν σατραπειῶν νὰ συνέλθωσι τὸ προσεχὲς ἔαρ εἰς τὰ Ἐκδάτανα, καὶ ὅτι ἔχει ἀπόφασιν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Μακεδόνων. Ἐδύνατο τοῦλάχιστον νὰ προσδοκῶσι παρ' αὐτοῦ χρηματικὰς χορηγίας. Καὶ πῶς ἔμελλεν ὁ Ἀλέξανδρος, περὶ οὗ ἐδύνατο ἤδη νὰ ἠξεύρωσιν, ὅτι ἐξεστράτευσεν εἰς τὰ Σοῦσα καὶ τὴν Ἄνω Περσίαν, νὰ τολμήσῃ νὰ ἐκασθενήσῃ τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ὅστις μόλις ἐπῆρκει πρὸς τὴν κατάληψιν τῶν ὀπίσθεν αὐτοῦ μέχρις Ἑλλησπόντου ἀχανῶν ἐκτάσεων, ἀποστέλλων ἐπικουρίας εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ πρὸς τὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων πόλεμον; Ἐὰν καὶ τώρα ἀναποφάσιστοι ἐβράδυνον, ἐδύνατο τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς περσικῆς δυνάμεως νὰ κατατροπωθῶσι, καὶ τότε ἔπρεπε νὰ προσδοκῶσιν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔμελλε προσεχῶς, ἡγούμενος ἀπειροπληθοῦς στρατοῦ, ὡς ἄλλος Ξέρξης, νὰ καταπλημμυρήσῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ μεταβάλλῃ αὐτὴν εἰς σατραπείαν τοῦ ἑαυτοῦ κράτους. Τὸ εὐερέθιστον τοῦ δημοτικοῦ πνεύματος, αἱ ἐνθουσιῶδεις δημηγορίαι φιλελευθέρων ρητόρων, ἡ εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους ἰδιάζουσα ῥοπὴ πρὸς τὰ ὑπερβολικὰ καὶ ἀπίστευτα, οὐχ ἤκιστα δὲ καὶ ἡ ἀρχαία αἰγλή τῆς σπαρτιατικῆς δυνάμεως, ἣτις καὶ πάλιν ἐνδόξως ἐξηγέρθη, πάντα ταῦτα συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ παραγάγωσιν ἔκρηξιν, ἣτις ἐδύνατο νὰ εἶνε ὀλεθρία εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἐνταῦθα ἔπονται γεγονότα τινὰ λίαν περίεργα· ἀλλὰ περὶ τούτων εἶνε ἀληθές ὅτι παρεδόθησαν εἰς ἡμᾶς σποραδικὰ τινὰ

σημειώματα, ὧν οὔτε τὴν ἀλληλουχίαν οὔτε τὴν χρονολογικὴν σειρὰν δυνάμεθα πλέον νὰ ἐξακριβώσωμεν.

Ἐπ' ἐσχάτων εὐρέθη τὸ ἄνω μέρος ἀττικῆς στήλης ἐνεπιγράφου δι' ἀναγλύφου κεκοσμημένης, ἐπὶ τοῦ ὁποίου σῶζονται τὰ λείψανα δύο ἱππων, ἀνὴρ ἐν ἱματίῳ κρατῶν ἐν τῇ δεξιᾷ φιάλην, ὡς μέλλων νὰ σπείσῃ, καὶ Ἀθηνᾶ προτείνουσα εἰς αὐτόν, ὡς φαίνεται, τὴν χεῖρα. Τούτου δὲ ὑποκάτω ἡ ἐπιγραφή « Ῥήβουλας, Σεύθου υἱός, Κότυος ἀδελφός. . . »¹. Μετὰ ταῦτα ἔπεται ψήφισμα, ἐξ οὗ μόνον ἡ χρονολογία σῶζεται, συμπίπτουσα περίπου

1) Ἡ ἐπιγραφή ἐξεδόθη καὶ περιεγραφή ἐν τῷ Ἀθηναίῳ 1876 σ. 102, τανῦν δὲ ἐν Corp. Insc. Attic. II, n° 175 b· ἡ ὑπὸ τὸ ἀνάγλυφον ἐπιγραφή ἔχει ὡς ἑξῆς « Ῥήβουλας Σεύθου υἱός, Κότυος ἀδελφός ἀγγέλ[λων]. Ἡ συμπλήρωσις αὕτη εἶνε πολὺ ὑποπτος καὶ δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὸ ὑποκείμενον ἀνάγλυφον. Ἡ δὲ τοῦ H Droysen συμπλήρωσις « Ἀγγελ[λην] » (ἐκ τοῦ δήμου Ἀγγε[λ]ῆς) δὲν εἶνε μὲν βεβαιωτέρα, ἀλλ' ἐπαγωγότερα ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ὁ Σεύθης ἦτο ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Θράκης καὶ ὅτι ἦτο ὡς ὁ πάππος (;) αὐτοῦ Κότυς καὶ ὁ πατὴρ (;) Κερσοδλέπτης, πολίτης Ἀθηναῖος. Ὁ Σεύθης οὗτος ὁ πατὴρ τοῦ Ῥήβουλα θὰ εἶνε ὁ περὶ οὗ ὁ Κούρτιος (X, 1, 43) λέγει Seuthes Odrysas populares suos ad defectionem compulerat. Τὸ ὄνομα Σεύθης ἀπαντᾷ πολλάκις ἐν τῇ δυναστείᾳ τῶν Ὀδρυσῶν ἡγεμόνων. Ὁ Κότυς ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ 380 μέχρι τοῦ 357 ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως Σεύθου, περὶ οὗ γίνεται λόγος κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Ἀλκιβιάδου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κότυος οἱ υἱοὶ αὐτοῦ διεμήθησαν τὰς κτήσεις αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν Κερσοδλέπτης ἐκληρονόμησε τὸ μέρος τοῦ βασιλείου τὸ κυρίως λεγόμενον τῶν Ὀδρυσῶν, τὸ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἑβρου, καὶ ἡ Καρδία τῷ 353 ὑπέκειτο εἰς τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ. Ἐκεῖ δὲ ἡ ἐπικράτεια αὐτοῦ ἐγεγινάξε πρὸς τὴν τοῦ ἀδελφοῦ Ἀμαδόκου, τὴν πρὸς δυσμὰς ἐκτεινομένην μέχρι τῆς Μαρωνείας (Δημοσθένους κ. Ἀριστοκρ. § 183). Ὁ δὲ Βηρισάδης ἢ Βαρισάδης, ὁ τρίτος ἀδελφός, φαίνεται ὅτι ἔλαβεν ὡς μέρδιον τὴν χώραν ἀπὸ τῆς Μαρωνείας τῆς πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῶν ἀρχαίων ὁρίων τῆς Μακεδονίας, περιλαμβάνουσαν τὰ περὶ τὸ Παγγαῖον χρυσαυχεῖα· ἀπέθανε μετ' ὀλίγον (τῷ 357), καὶ ὁ Κερσοδλέπτης ἀπεγύμνωσε τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ τὸν Ἀμαδόκον. Εἶνε πιθανὸν ὅτι ὁ Κετρίπορις οὗτος καὶ οἱ ἀδελφοί, περὶ ὧν ἀνωτέρω (σ. 101, 2 καὶ 140, 1) ἔγινε λόγος, εἶνε οἱ υἱοὶ τούτου τοῦ Βηρισάδου (Dittenberger ἐν τῷ Hermes σ. 299)· ὁ βασιλεὺς Σεύθης ὁ κατὰ τὸ 322 ἐπαναστατήσας κατὰ τοῦ Λυσισμάγου (Διοδώρου III, 14) εἶνε προφανῶς ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ 330, καὶ ἐπειδὴ εἰς τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἔφερε τὸ ὄνομα Κότυς, προάγεται τις εἰς τὴν ὑπόνοιαν ὅτι οὗτοι ἀνήκον εἰς τὴν ἀρχαίαν δυναστείαν τῶν Ὀδρυσῶν, καὶ ὅτι ἄρα ὁ Κερσοδλέπτης ἔδωκεν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸ ὄνομα τοῦ πάππου του, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς του εἰς τὸν ἑγγονόν του. Εὐλόγον εἶνε ἐπίσης τὸ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Σιτάλκης ὁ ἐν τῇ στρατιᾷ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡγούμενος τῶν 5,000 Θρακῶν ἀκοντιστῶν ἀνῆκεν εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν καὶ ἦτο ἴσως πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Κερσοδλέπτου. Ἡ φιάλη, ἣν κρατεῖ ἐν τῇ δεξιᾷ ὁ ἐν τῷ ὑπερκείμενῳ ἀναγλύφῳ ἀνὴρ, ἴσως σημαίνει τὰς προτεινομένας σπονδὰς.

πρὸς τὴν 10 ἰουνίου 330¹. Τί ἄρά γε ἐκίνησε τὸν υἱὸν τοῦ Σεύθου νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι νὰ τιμήσωσιν αὐτὸν διὰ ψηφίσματος οὕτω κεκοσμημένου;

Εἶνε ἀληθές, ὅτι ὁ Ἀρρίανος οὐδὲν ἀφηγεῖται περὶ τῶν κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος ἐν Ἑλλάδι, Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ συμβάντων· ἀλλ' αἱ παραδόσεις αἱ ἀναγόμεναι εἰς τὸν Κλείταρχον παρέχουσί τινας εἰδήσεις. Ὁ Διόδωρος λέγει², « Μένων ὁ καθεσταμένος στρατηγὸς τῆς Θράκης ἔχων δύναμιν καὶ φρονήματος ὦν πλήρης ἀνέσσεισε τοὺς βαρβάρους, ἀποστάτης δὲ γενόμενος τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ταχὺ μεγάλης δυνάμεως κυριεύσας φανερώς ἀπεκαλύψατο πρὸς τὸν πόλεμον. Δι' ὅπερ Ἀντίπατρος πᾶσαν ἀναλαβὼν τὴν δύναμιν προῆλθε διὰ Μακεδονίας εἰς Θράκην καὶ διεπολέμει πρὸς τὸν Μέμνονα ». Περισσότερας εἰδήσεις παρέχει ὁ Ἰουστίνος· ἄφ' οὗ διηγήθη τὸ τέλος τοῦ Δαρείου, ἐξακολουθεῖ: « Τούτου γενομένου, ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβεν ἐπιστολὰς τοῦ Ἀντιπάτρου ἐκ Μακεδονίας, ἐν αἷς ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ πολέμου τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἀγίδος ἐν Ἑλλάδι, περὶ τοῦ πολέμου τοῦ βασιλέως τῶν Μολοσσῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ περὶ τοῦ πολέμου τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ Ζωπυρίωνος ἐν Σκυθίᾳ » καὶ κατωτέρω: « Ὁ Ζωπυρίων ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου διωρισμένος στρατηγὸς τοῦ Πόντου νομίζων, ὅτι θὰ ἦτο ἀμελής, ἂν δὲν ἐπεχειρεῖ τι καὶ αὐτός, ὥρμησε μετὰ στρατοῦ τριάκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν κατὰ τῶν Σκυθῶν, καὶ εὗρεν ἐκεῖ τὸν ὅλεθρον μετὰ πάσης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως »³.

Εἶνε ἀληθές, ὅτι ὁ Κούρτιος, ὅστις ἐν τούτοις ὡς πρὸς τὰ οὐσιώδη ἀρύεται ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς, ἀφηγεῖται τὰ κατὰ τὸν Ζω-

¹) Ἡ χρονολογία εἶνε « ἐπὶ Ἀριστοφάνους ἄρχοντος... Σκίροφοριῶνος δεκάτῃ ἱσταμένου ». Κατὰ τοὺς πίνακας τοῦ Ideler ὁ μὲν Σκίροφοριῶν τῆς Ὁλ. 112, 2 ἔχει 29 ἡμέρας καὶ τελευτᾷ τὴν 30 Ἰουνίου 330.

²) Διοδώρου ΙΖ' 62.

³) Ἰουστίνου XII, 1, 4 Epistulae quibus bellum Agidis, regis Sparatanorum in Graccia, bellum Alexandri, regis Epiri, in Italia, bellum Zopyrionis, praefecti ejus, in Scythia continebatur καὶ XII, 2, 16: Zopyrion quoque, praefectus Ponti ab Alexandro magno relictus ... bellum Scythis intulit etc.

πυρίωνα καὶ τὴν ἐπανάστασιν τῶν Θρακῶν οὕτως, ὥστε εἶνε ἀνάγκη νὰ πιστευθῇ, ὅτι ταῦτα τὰ πράγματα συνέβησαν τέσσαρα ἔτη μετέπειτα, ἀλλ' ἀναμφιβόλως εἶνε τὰ αὐτὰ γεγονότα: «ὁ Ἀλέξανδρος ἐπανελθὼν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς εἰς τὴν Περσίαν, ἔλαβεν ἐκθέσεις περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ πραχθέντων· ὅτι ὁ Ζωπυρίων, ἐπιχειρήσας πόλεμον κατὰ τῶν Γετῶν, ἐξωλοθρεύθη μετὰ παντὸς τοῦ στρατοῦ ὑπὸ θυέλλης αἰφνιδίως ἐπελθούσης, ὅτι ταύτην τὴν καταστροφὴν μαθὼν ὁ Σεύθης ὁ Ὀδρύσης, προέτρεψε τοὺς ὁμογενεῖς αὐτοῦ εἰς ἀποστασίαν καὶ ὅτι τῆς Θράκης σχεδὸν ἀπολεσθείσης, οὐδὲ ἡ Ἑλλάς...»¹ ἐνταῦθα ὑπάρχει μακρὸν χάσμα ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Κουρτίου.

Οὕτω λοιπὸν κατὰ μὲν τὴν ἀφήγησιν τοῦ Κουρτίου ἡ συμφορὰ τοῦ Ζωπυρίωνος ἐνέπνευσεν εἰς τὸν ἡγεμόνα τῶν Θρακῶν Σεύθην τὴν ἀπόφασιν τοῦ ν' ἀποστατήσῃ· κατὰ δὲ τὸν Διόδωρον ὁ Μέμνων ὁ στρατηγὸς τῆς μακεδονικῆς Θράκης ὑπῆρξεν ὁ αἴτιος ταύτης τῆς ἀποστασίας· κατ' ἄλλην δέ τινα εἶδησιν, ἥτις φαίνεται προερχομένη ἐκ τοῦ αὐτοῦ κύκλου τῶν κλειταρχείων παραδόσεων, συνετέλεσε καὶ ἡ διαδοθεῖσα φήμη περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου²· κατ' ἄλλην δὲ ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ὁ Ἀντίπατρος ἡναγ-

1) Κουρτίου X. 1, 43: iisdem fere diebus literas a Coeno accipit de rebus in Europa et Asia gestis, dum ipse Indiam subegit. Zopyrio Thraciae praepositus, quum expeditionem in Getas faceret, tempestatibus procellisque subito coortis cum toto exercitu oppressus erat, qua cognita clade Seuthes Odrysas populares suos ad defectionem compulerat; amissa propemodum Thracia ne Graecia quidem***. 'Ο Κούρτιος ἢ ὁ Ἑλλήν συγγραφεὺς, ὃν ἀκολουθεῖ, διὰ λόγους τεχνικῆς συνθέσεως θὰ ἔκρινε καλὸν νὰ μεταθέσῃ τὸ σύνολον τοῦτο τῶν εἰδήσεων, καὶ νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβεν αὐτὰς τὸ 325. Καὶ λέγων μὲν τὸν Ζωπυρίωνα στρατηγὸν τῆς Θράκης φαίνεται ὡς παρατρέχων τὸν Μέμωνα τὸν ἐν Θράκῃ ἀποστατήσαντα· τὸ δὲ λεγόμενον ὅτι ὁ Κοῖνος εἶνε ὁ ἐπισταίλας περὶ τούτων εἶνε οὐχ ἥττον ἀτοπὸν· διότι ὁ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο γνωστὸς δὲν ἔζη κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον· ἄλλος δὲ Κοῖνος δὲν μνημονεύεται διαμένων ἐν τῇ ἐσπερίᾳ. Διὰ ταῦτα ὁ Müttel εἰκάσεν ὅτι τὸ α coeno εἶνε ἐπιτόλαιός τις ἀπόδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ ἀπὸ τοῦ κοῖνοῦ, ὅπερ ἐν τῇ ἑλληνικῇ φράσει ἐσήμαινε τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων.

2) Φροντίνου Strateg. II, 11, 4: Antipater conspecto [priori neciorum] exercitu, qui audita Alexandri morte ad infestandum imperium ejus confluerant, dissimulans etc. Αἱ παρεμφερμέναι λέξεις δὲν πρέπει νὰ διορθωθῶσιν εἰς τὸ Nessiorum

κάσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Τετραχωριτῶν τῶν παρὰ τὸν Αἴμον καὶ μέχρι τῆς Ῥοδόπης οἰκούντων, καὶ διὰ στρατηγήματος ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παλινοστήσωσιν ¹.

Ἐκ τούτων βλέπομεν περίπου, ὅποια ἦτο ἡ ἀλληλουχία τῶν πραγμάτων· ὁ Ἀλέξανδρος, τελευτώντος τοῦ φθινοπώρου τοῦ 334, ἔπεμψεν ἐκ Σούσων εἰς τὰ παράλια τὸν Μένητα μετὰ τριῶν χιλιάδων ταλάντων, παραγγείλας νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν Ἀντίπατρον τόσα, ὅσα ἤθελε χρειασθῇ εἰς τὸν κατὰ τοῦ Ἀγίδος πόλεμον. Ἐνδεχόμενον εἶνε, ὅτι ὁ Ζωπυρίων, ὁ στρατηγὸς τοῦ Πόντου, βεβαίως ἄνευ τῆς παραγγελίας τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ βεβαίως ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Ἀντιπάτρου ἤρχισε τὴν ἐπιχείρησιν αὐτῶν κατὰ τῶν Σκυθῶν περίπου τὸ φθινόπωρον τοῦ 334· ὅπως δὲ ποτε ἡ πανωλεθρία τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ὑπῆρξε τοσοῦτον ἐπαισθητὴ ἐξασθένησις τῆς μακεδονικῆς δυνάμεως, ὥστε ὁ Μένων ὁ στρατηγὸς τῆς Θράκης ἐδυνήθη νὰ τολμήσῃ τὴν ἀπόπειραν τοῦ νὰ γείνῃ ἀνεξάρτητος ². Ὁ δὲ ἡγεμὼν τῶν Ὀδρυσῶν Σεύθης μετὰ χαρᾶς ἦτο ἕτοιμος πρὸς ἀποστασίαν, καὶ τὰ ὀρεινὰ φύλα τῆς Θράκης, ἐκεῖνοι οἱ Βέσσοι οἱ ἐν τοῖς λησταῖς διαβόητοι λησται, ἐπε-

ἡ Bessorum (Bottiacorum) ἐξίδωκεν ὁ Dederich), διότι οὕτω παραμένει ὁ ἀνάρμοστον priore, ἀλλ' εἰς τὸ Peloponnesiorum.

¹) Τὸ ὑπὸ τοῦ **Πολυαίνου** (Δ', 4. 1) λεγόμενον Ἀντίπατρος ἐν τῇ Τετραχωριτῶν στρατεύων κτλ. ἀνήκει βεβαίως εἰς ταύτην τὴν σειρὰν τῶν γεγονότων. Ἐκ τοῦ **Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου** (ἐν λ. Τετραχ.) φαίνεται ὅτι οὕτως ἐκαλοῦντο οἱ Βέσσοι· ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν ἂν τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδίδοτο μόνον εἰς τοὺς Βέσσους. ἢ περιελαμβάνοντο ὑπ' αὐτὸ καὶ τὰ ἄλλα τρία φύλα, ἅπερ ὀνομάζει ὁ Στράβων (Ζ', σ. 318) ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Στεφάνου (Κόραλλοι καὶ Μαῖδοι καὶ Δανθηλῆται).

²) **Μακροβίου** Sat I, 11, 33: Borysthenitae obpugnante Zopyrione, servis liberatis... hostem sustinere potuerunt. Ὁ Ζωπυρίων λοιπόν, προελάσας μέχρις Ὀλβίας, ἐπολιόρχησε τὴν πόλιν ἐπὶ μακρόν, καὶ μόνον κατὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ, ἀπωλείσθη μετὰ τοῦ στρατοῦ, tempestatibus procellisque subito coortis, καθ' ἃ λέγει ὁ Κούρτιος, ἢ ὡς ὁ **Πομπήσιος Τρωγός** (Prol. XII): Zopyrion in Ponto cum exercitu periit. Εἰς τὸ αὐτὸ γεγονὸς ἀναφέρονται πιθανῶς καὶ τὰ παρὰ **Πλουτάρχου** ('Αλεξ. Ν') μνημονευόμενα σκωπτικὰ ποιήματα, τὰ ὅποια πρὸ τοῦ ἀπαισίου θανάτου τοῦ Κλείτου συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ παροργισθῶσιν οἱ περὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἀρχαῖοι συναγωνισταί. (« ἤδετο ποιήματα... εἰς τοὺς στρατηγοὺς πεπονημένα τοὺς ἑναγχος ἡττημένους ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐπ' αἰσχύνῃ καὶ γέλωτι »). Ἄν καὶ ταῦτα ἀνάγονται εἰς τὴν Κλειτάρχειον παράδοσιν, ἀδύνατον.

στράτευσαν, καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐξηπλώθη ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν τὴν πρὸς βορρᾶν καὶ νότον τοῦ Αἴμου.

Αὕτη θὰ ἦτο ἡ μεγάλη ἀγγελία, ἣν ἐκόμισεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ ἔαρ τοῦ 330 ὁ Ρήβουλας, ὁ υἱὸς τοῦ Σεύθου, βεβαίως δὲ καὶ τὴν πρότασιν τοῦ νὰ ἀνανεώσωσι κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν συμμαχίαν, ἣν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον συνομολογήσῃ κατὰ τοῦ Φιλίππου μετὰ τσοσούτων προγόνων αὐτοῦ καὶ ἰδίως τοῦ Κετριπόριος καὶ Κερσοβλέπτου.

Ὁ ἀγὼν εἶχεν ἤδη ἀρχίσῃ ἐν Πελοποννήσῳ· ὁ βασιλεὺς Ἁγίς, προσβαλὼν μισθοφόρους τῶν Μακεδόνων ὑπὸ τὸν Κόρραγον, ἐξωλόθρευσε αὐτούς. Ἐκ Σπάρτης δὲ ἐστάλησαν προσκλήσεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὅπως συνταχθῶσι μετὰ τῆς πόλεως τοῦ Λυκούργου ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας¹. Καὶ ἐξηγέρθησαν οἱ Ἡλεῖοι, πάντες οἱ Ἀρκάδες πλὴν τῆς Μεγαλοπόλεως καὶ πάντες οἱ Ἀχαιοὶ πλὴν τῆς Πελλήνης. Ὁ δὲ Ἁγίς ἔσπευσε νὰ πολιορκήσῃ τὴν Μεγαλόπολιν, ἥτις ἔφραττε τὴν πρὸς βορρᾶν ὁδὸν αὐτοῦ. «Καθ' ἐκάστην ἡμέραν περιεμένετο ἡ πτῶσις τῆς πόλεως, ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἤδη ἐπέκεινα τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης, ὁ δὲ Ἀντίπατρος ἀδιακόπως συνήθροιζε τὸν στρατὸν του· ὁποῖα ἔμελλε νὰ εἶνε ἡ ἔκβασις, ἦτο ἄδηλον», λέγει ὁ Αἰσχίνης ὀλίγας ἐβδομάδας μετέπειτα².

Ἡ φλὸξ τῆς ἐπαναστάσεως διεδόθη ἤδη καὶ εἰς τὴν μέσσην Ἑλλάδα καὶ πέραν τῶν Θερμοπυλῶν. Οἱ Αἰτωλοὶ ἐπιτεσόντες κατὰ τῆς Ἀκαρνανικῆς πόλεως τῶν Οἰνιαδῶν κατέστρεψαν αὐτήν³,

¹) Διοδώρου ΙΖ', 62 «παρεκάλεσαν τοὺς Ἕλληνας συμφρονῆσαι περὶ τῆς ἐλευθερίας».

²) Αἰσχίνου κ. Κτησιφ. § 165 «καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐπίδοξος ἦν ἀλῶναι, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐξω τῆς ἄρκτου καὶ τῆς οἰκουμένης ὀλίγου δεῖν πάσης μεθιστήκει, ὁ δὲ Ἀντίπατρος πολὺν χρόνον συνῆγε στρατόπεδον, τὸ δ' ἐπόμενον ἄδηλον ἦν». Ὁμοίως καὶ ὁ Δεῖναρχος κ. Δημοσθ. § 34.

³) Ὁ Πλούταρχος ('Αλεξ. ΜΘ') περὶ τῶν κατὰ τὸ 324 συμβάντων λέγει «ἐφοδοῦντο... Ἀλέξανδρον Αἰτωλοὶ διὰ τὴν Οἰνιαδῶν ἀνάστασιν, ἣν πυθόμενος οὐκ Οἰνιαδῶν ἔφη παῖδας, ἀλλ' αὐτὸν ἐπιθήσειν δίκην Αἰτωλοῖς». Ταύτην δὲ τὴν καταστροφὴν ἐτόλμησαν οἱ Αἰτωλοὶ μόνον τῷ 330.

οἱ δὲ Θεσσαλοὶ καὶ Πεῤῥαιβοὶ ἐπανεστάτησαν· ἐὰν δὲ καὶ οἱ Ἀθη-
θῆναιοι μετὰ τῆς ἀξιολόγου αὐτῶν δυνάμεως προτετίθεντο εἰς τὴν
κίνησιν, τὰ πάντα ἐφαίνοντο κατορθωτά.

Καὶ τὰ ὀλίγα περισωθέντα ἔχνη διδάσκουσιν ἡμᾶς, πόσον
σφοδραὶ συζητήσεις θὰ ἐγίνοντο ἐν Ἀθήναις. Ἐκ τινος ἐπιγραφῆς
μανθάνομεν, ὅτι Πλαταιεὺς τις ὑπεσχέθη νὰ ἐπιδώσῃ σπουδαῖον
χρηματικὸν ποσὸν «διὰ τὸν πόλεμον», καὶ τὸ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ
ψήφισμα εἰς ἔκφρασιν εὐγνωμοσύνης ἔγραψεν ὁ σεβάσμιος Λυ-
κούργος¹. Ὁ αὐτὸς ἐνήγαγεν εἰς τὸ δικαστήριον ἐπὶ προδοσίᾳ
τὸν Λεωκράτην, ἓνα τῶν πλουσίων, ὅστις μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ
ἦτταν φυγὰς γενόμενος ἐκέρδισε πολλὰ χρήματα ἐν Ῥόδῳ καὶ
ἔπειτα ἐν Μεγάρῳ ἐξ ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων, διότι ἐτόλμησε
νὰ κατέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας· ἀλλ' ὁ κατηγορούμενος εὗρε συνη-
γόρους πολλοὺς τῶν ἐπιφανῶν καὶ πλουσίων, καὶ ἐν τῷ δικαστηρίῳ
αἱ ψῆφοι αἱ ὑπὲρ καὶ κατὰ ἦσαν ἴσαι. Ὡς ἀντίκτυπον τούτου ἐπα-
νήγαγεν ὁ Αἰσχίνης τὴν παλαιὰν κατὰ τοῦ Κτησιφῶντος δίκην,
ἣτις ἔμενεν ἐκκρεμῆς ἀπὸ τοῦ 337. Ὁ σκοπὸς ἦτο νὰ πολεμηθῇ
ἢ τότε γενομένη πρότασις αὐτοῦ ἢ περὶ τοῦ στεφάνου τοῦ Δημο-
σθένους ὡς παράνομος. Ἡ δίκη αὕτη ἐκρίθη ὀλίγας ἐβδομάδας
μετὰ τὴν πολιτικὴν κρίσιν. Ἐν τῷ λόγῳ, ὃν τότε ὁ Αἰσχίνης
ἀπήγγειλε, μνημονεύει τὰ μεγάλα ῥήματα τοῦ Δημοσθένους «ὅτι
ἀμπελουργοὺσί τινες τὴν πόλιν, ἀνατετμήκασί τινες τὰ κλήματα
τοῦ δήμου, ὑποτέτμηται τὰ νεῦρα τῶν πραγμάτων» καὶ ὅσα ἀπὸ
τοῦ βήματος ἐκεῖνος ἔλεγεν «ὁμολογῶ τὰ λακωνικά συστήσαι,
ὁμολογῶ Θετταλοὺς καὶ Πεῤῥαιβοὺς ἀφιστάναι». Ὁ Δημοσθένης
λοιπὸν περὶ τὸ ἔαρ τοῦ 330 ἐδύνατο δημοσίᾳ νὰ καυχᾶται ὅτι
ὑπεδάυλισε τὴν ἐπανάστασιν, ὅσον δὲ δραστηρίως καὶ ἂν ἀντέ-
πραξεν ὁ Αἰσχίνης, ὁ Δημάδης καὶ ὁ Φωκίων, προδήλως ἢ κοινῇ

¹) Corp. Insc. Att. II, n° 176 ψήφισμα πρὸς τιμὴν τοῦ ἐκ Πλαταιῶν Εὐδήμου
«ἐπ[ηγγε]λατο τ[ῷ] δήμῳ ἐπιδώσαι[ν εἰ]ς τ[ὸν] πόλεμον εἰ τι δέοιτο». Τὸ ψήφισμα χρονο-
λογεῖται «ἐπὶ ἄρχοντος Ἀριστοφάνους (Ὀλ. 112, 2) Θαρρηλιώνος, ἄρα περὶ τὸν Μάϊον
τοῦ 329.

γνώμη τῆς πόλεως ἐξώθει μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς πόλεμον, — καὶ ἐγράφη ψήφισμα νὰ πληρωθῇ ὁ στόλος καὶ νὰ σταλῇ εἰς βοήθειαν τῶν ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀποστατησάντων¹. Τότε ὁ Δημάδης ὁ διοικῶν τὸ ταμεῖον τῶν θεωρικῶν κατέφυγεν εἰς τὸ ἔσχατον μέσον. Ὑπάρχουσι βεβαίως, εἶπεν, οἱ πόροι διὰ τὴν προτεινομένην ἐκστρατείαν, διότι ἐφρόντισα νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τῷ ταμεῖῳ τῶν θεωρικῶν τόσα χρήματα, ὥστε κατὰ τὴν προσεχῇ ἐορτὴν τῶν Χοῶν νὰ ἐπιδοθῇ εἰς ἕκαστον τῶν πολιτῶν ἡμίσεια μνᾶ. Ἀπόκειται λοιπὸν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ν' ἀποφασίσωσιν, ἂν θέλουσι τὰ εἰς αὐτοὺς ἀνήκοντα χρήματα νὰ δαπανηθῶσι μᾶλλον εἰς παρασκευὰς καὶ πολέμους. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐψήφισαν κατὰ τῶν παρασκευῶν². ὁ δὲ λόγος ἦτο ἴσως ὅχι ἡ ἐορτὴ ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 331 ἔλαβεν ὁ Ἀμφοτερὸς ἐνίσχυσιν ἑκατὸν φοινικικῶν καὶ κυπρίων νηῶν· ἐὰν λοιπὸν ὁ στόλος αὐτοῦ ἡρμένιζε μεταξὺ Αἰγίνης καὶ Σουνίου, ἡδύνατο νὰ ματαιώσῃ τὸν ἐκπλουν τῶν ἀττικῶν νηῶν.

Ἐν τούτοις ὁ Ἅγις ἐξηκολούθει πολιορκῶν τὴν Μεγαλόπολιν, ἥτις ἡμύνετο ἐρρωμενέστατα· ὅτι δὲ δὲν ἐκυριεύθη τόσον ταχέως, ὅπως προσεδόκατο, τοῦτο θὰ ἐψύχραινεν τὸν ζῆλον ἐκείνων, οἵτινες εὐχαρίστως θὰ ἐπανεστᾶτον, ἂν ὁ Ἅγις προήλαυε

¹) Πλουτάρχου Πολιτ. παραγγ. 25. Τίς εἶπε τὸ ψήφισμα δὲν εἶνε παραδεδομένον. Δὲν ἦτο ὁ Δημοσθένης, ἂν εἶνε ἀληθὲς τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Αἰσχίνου (κ. Κτησιφ. § 166) «τί ποτ' ἦν ὁ ἐπράξας κτλ.» ὁμοίως καὶ ὁ Δείναρχος (κ. Δημοσθ. §. 34). Ὁ δὲ Πλουτάρχος (Δημοσθ. ΚΔ') λέγει περὶ αὐτοῦ «κινουμένῳ δὲ Ἅγιδι βραχέα συνεκινήθη πάλιν, εἴτ' ἐπιτῆξε». Ἀδελὸν εἶνε ἂν τοὺς δισταγμούς του ἐγέννησεν ἡ ἀπειλουμένη ἡγεμονία τῆς Σπάρτης ἢ ἄλλο τι.

²) Ταῦτα κατὰ τὸν Πλουτάρχον Πολιτ. παραγγ. 25. Πρὸλ. Boeckh Staats-haush. I² σ. 229. II², σ. 117. Παράδοξος εἶνε ἡ μνεία τῶν Χοῶν, οἵτινες ἐωρτάζοντο κατὰ Φεβρουάριον· ἔγεινεν ἄρα γε ἡ πρότασις νὰ ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος τὸν Ἰανουάριον τοῦ 330; ἢ ὁ Δημάδης τὸν Ἀπρίλιον ἢ Μάϊον τοῦ 330 ἐσκέφθη περὶ τῶν Χοῶν τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 329; Ἄλλ' ἅπανα αὕτη ἡ ἱστορία ἔχει τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνεκδότου. Ὑπῆρχον ἄλλα αἷτια ὑπαγορεύοντα φρόνησιν· τὸ ἔαρ τοῦ 331 ὁ Ἀμφοτερὸς εἶχε λάβῃ ἐπικουρίαν 100 νηῶν φοινισσῶν καὶ κυπρίων, περὶ ὧν ὁ Ἀρξιδανὸς Γ', 6, 3 λέγει «Φοῖνιξι καὶ Κυπρίοις προσετέχθη ἑκατὸν ναῦς ἄλλας πρὸς αἷς ἔχοντα Ἀμφοτερόν ἔπεμπε στέλλειν ἐπὶ Πελοποννήσου». Ἐὰν λοιπὸν αὗται αἱ νῆες ἦσαν φέρ' εἰπεῖν τότε περὶ τὴν Αἶγιναν, ἐδύνατο βεβαίως νὰ κωλύσῃ τὸν ἐκπλουν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου.

μέχρι τοῦ Ἰσθοῦ καὶ πέραν αὐτοῦ, καὶ ἐπροστάτευσεν αὐτούς. Ἀλλὰ τότε ἦλθεν ἡ ἀγγελία ὅτι ὁ Ἀντίπατρος ἐπῆρχετο μετὰ στρατοῦ.

Διότι οὗτος ἅμα νικήσας τὸν Μέμνονα ἐτράπη πρὸς νότον¹. Κατὰ δὲ τὴν ταχείαν αὐτοῦ διάβασιν κατέστειλε τὰ ἐν Θεσσαλίᾳ κινήματα, καὶ ἐξακολουθῶν τὴν πορείαν προσέλαβε τὰς στρατιωτικὰς συμβολὰς τῶν βεβαίων τούλάχιστον συμμάχων, καὶ οὕτως ἔχων ἀξιόλογον στρατὸν τεσσαράκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν², ὥς λέγεται, διῆλθε τὸν Ἰσθμόν· ἦτο δὲ τοσοῦτον ἰσχυρός, ὥστε εὐχарιστήσας δὲν ἐδέχθη τὴν ἐπικουρίαν ἐκείνων, οἵτινες τῶρα ἔλεγον ὅτι εἶχον ὁπλισθῆ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως³. Ὁ δὲ Ἄγης, οὕτινος ὁ στρατὸς λέγεται ὅτι συνίστατο ἐξ 20,000 μόνον πεζῶν καὶ 2,000 ἱππέων, ἀποστὰς τῆς πολιορκίας τῆς Μεγαλοπόλεως, ὑπεχώρησεν ὀλίγον ἐπὶ τῆς εἰς τὴν Σπάρτην ἀγούσης ὁδοῦ, ἵνα περιμεῖνῃ τὴν ἐπιθεσιν ἐπὶ εὐνοϊκωτέρῳ ἐδάφους, ὅπου ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἐδύνατο ν' ἀντισταθῇ κατὰ τῆς ὑπερτέρας δυνάμεως τῶν πολεμίων. Μετὰ ταῦτα ἐπῆλθε μάχη εἰς ἄκρον αἵματηρά, καθ' ἣν οἱ Σπαρτιῆται καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν κατὰ τὰς περισωθείσας ἀφηγήσεις διέπραξαν θαύματα ἀνδρείας, μέχρις οὗ ὁ βασιλεὺς Ἄγης, κατατετρωμένος καὶ πανταχόθεν περικυκλωθεὶς, κατηκοντίσθη τέλος ὑπὸ τοῦ ἐπιπεσόντος πλήθους, καὶ εὗρε τὸν ζητούμενον θάνατον⁴. Ὁ

¹) Διοδώρου ΙΖ', 62 «διεπολίμει πρὸς τὸν Μέμνονα».

²) Οὗτος εἶνε ὁ παρὰ Διοδώρῳ (ΙΖ', 63) ἀριθμός· τὸν δὲ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἄγιδος ἐμνημόνευσεν ἀνωτέρω (ΙΖ', 62)· κατὰ τὸν Δείναρχον (κ. Δημοσθ. § 34) ὁ Ἄγης εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ 10,000 μισθοφόρους.

³) Ἡ εἰδησις αὕτη στηρίζεται ἐπὶ τοῦ χωρίου τοῦ Φροντίνου ΙΙ, 11, 4 κατὰ τὴν ἀνωτέρω (σ. 451) γενομένην διόρθωσιν Peloponnesiorum. Ἡ ἀνάγνωσις αὕτη ἀρμόζει εἰς τὰ περὶ Ἀντιπάτρου λεγόμενα: dissimulans se scire qua mente venissent, gratias his egit quod ad auxilium ferendum Alexandro adversus Lacedaemonios convenissent adjecitque id se regi scripturum· caeterum ipsos, quia sibi opera eorum in praesentia non esset necessaria, abirent domos hortatus est. Κατὰ δὲ τὸν Κούρτιον (VI, 1, 20) μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου μόνοι οἱ Ἡλεῖοι καὶ Ἀχαιοὶ ἐτιμωρήθησαν, οὐχὶ δὲ οἱ Ἀρκάδες, διότι Tegeatae veniam defectionis praeter auctores impetraverant, ὅπου τὸ Tegeatae εἶνε εἰκασία τοῦ Zumpt ἀντὶ δύο ἀκατανοήτων λέξεων (precati geatae), ἃς ἄλλοι διώρθωσαν εἰς precati a rege (Jeap), ἄλλοι a rege autem (Foss).

⁴) Ὅτι ἡ παρὰ Κουρτίῳ (VI, 1, 1 ἐξ.) ἐκτενὴς περιγραφὴ τῆς μάχης ἔγινε κατὰ

δὲ Ἀντίπατρος, καίτοι ὑποστάς ἀξιολόγους ἀπωλείας, ἐνίκησεν ὁλοσχερῶς.

Διὰ ταύτης τῆς ἥττης ἐμηδενίσθησαν αἱ ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων φιλελευθέρων καὶ ἡ ἀπόπειρα πρὸς ἀνάστασιν τῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης. Ὁ Εὐδαμίδας ὁ νεώτερος ἀδελφὸς καὶ διάδοχος τοῦ πεσόντος ἄπαιδος βασιλέως, ὅστις ἐξ ἀρχῆς ἦτο ἐναντίος τοῦ πολέμου, ἂν καὶ οἱ σύμμαχοι συνυπεχώρησαν εἰς τὴν Σπάρτην, συνεβούλευσε νὰ παύσωσι τοῦ λοιποῦ ἀνθιστάμενοι¹. Πέμψαντες λοιπὸν πρὸς τὸν Ἀντίπατρον ἐζήτησαν εἰρήνην, οὗτος δὲ ἐζήτησεν ὁμήρους πεντήκοντα παῖδας Σπαρτιάτας· ἄλλ' ἠρκέσθη ὁ νικητὴς εἰς ἰσαριθμούς ἀνδρας δοθέντας εἰς αὐτόν². Τὸ δὲ ζήτημα περὶ τῆς παραβάσεως τῆς εἰρήνης παρέπεμψεν εἰς τὸ συνέδριον τὸ εἰς τὴν Κόρινθον συνελθόν³. Μετὰ πολλὰς δὲ συνδιασκέψεις ἀνέτεθη τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ μετὰ τοῦτο πρέσβεις τῶν Σπαρτιατῶν ἀπῆλθον εἰς τὴν ἀπωτέρω Ἀνατολήν. Τοῦ δὲ βασιλέως ἡ ἀπόφασις ἦτο ὅσον τὸ δυνατόν ἡπία⁴. Ἐδῶκε συγ-

τὸν Κλείταρχον, φαίνεται ἐξ ὧν δ Διοδώρος (ΙΖ', 63) λέγει περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀγιδος. Ἀμφότεροι οἱ συγγραφεῖς ὑπολογίζουσι τοὺς νεκροὺς τῶν Σπαρτιατῶν εἰς 5,300 τοὺς δὲ τῶν Μακεδόνων ὁ μὲν Διοδώρος εἰς 3,500, ὁ δὲ Κούρτιος (VI, 1, 16) λέγει: ex Macedonibus haud amplius mille, caeterum vix quisquam nisi saucius revertit in castra. Ὁ χρόνος τῆς μάχης ταύτης δηλοῦται ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ Αἰσχίνου κατὰ Κτησιφώντος, ὅστις ἐξεφωνήθη πρὸ τῶν Πυθίων (Σεπτεμβρίου τοῦ 330) καὶ μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ Ἀγιδος. Εἶνε σχεδὸν βέβαιον ὅτι συνεκροτήθη μετὰ τὸ ψήφισμα τὸ ὑπὲρ τοῦ Θρακῆς Ῥήδουλα, ὃ ἐ. μετὰ τὸν Μάιον τοῦ 330. Ὁ Κούρτιος (VI, 1, 21) πλανᾶται λέγων: hic fuit exitus belli, quod repente ortum prius tamen finitum est, quam Dareum Alexander apud Arbela superaret. Ἀντιφάσκει δὲ αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν κατωτέρω (VII, 4, 32).

¹) Πλουτάρχου Ἀποφθ. (Εὐδαμίδ. 5).

²) Πλουτάρχου Ἀποφθ. Λάκων. 51. Πρὸς Αἰσχίνου κ Κτησιφ. §. 133 «Λακεδαιμόνιοι δ' οἱ ταλαίπωροι . . . νῦν ὁμηρεύοντες καὶ τῆς συμφορᾶς ἐπίδειξιν ποιησόμενοι μέλλουσιν ὡς Ἀλέξανδρον ἀναπέμψασθαι κτλ.»

³) Διοδώρου ΙΖ' 71 «ἐκείνου δὲ ἐπὶ τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων συνέδριον τὴν ἀπόκρισιν ἀποστείλαντος, οἱ μὲν συνέδριοι συνήχθησαν εἰς Κόρινθον κτλ.»

⁴) Πότε καὶ ποῦ συνήντησαν αὐτὸν οἱ πρέσβεις δυστυχῶς δὲν λέγεται· κατὰ τὸν Κούρτιον (VII, 4, 32) ἦλθε πρὸς αὐτὸν ἡ ἀγγελία περὶ τῆς ἐξεγέρσεως τῆς Σπάρτης καθ' ὃν χρόνον μετὰ τὴν ἐν τῷ ἄνω Καυκάσῳ διαχείμασιν εἶχε φθάσῃ (τὸ ἔαρ τοῦ 329) εἰς τὴν Βακτριανήν· nondum enim victi erant quum proficiscerentur tumultus ejus principia nunciaturi.

γνώμην διὰ τὰ γενόμενα· μόνον δὲ οἱ Ἥλεῖοι καὶ Ἀχαιοὶ — διότι οὗτοι μετεῖχον τοῦ κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ Σπάρτη — ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώσωσιν εἰς τὴν Μεγαλόπολιν ἑκατὸν εἴκοσιν τάλαντα ὡς ἀποζημίωσιν. Δύναται νὰ εἰκάσῃ τις, ὅτι ἡ Σπάρτη ἠναγκάσθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν συμμαχίαν· ἀλλ' εἰς τὸ πολίτευμα τῆς ἀρχαίας τῶν Ἡρακλειδῶν πολιτείας οὐδεμία μεταβολὴ ἐπῆλθεν, οὐδὲ ἡ ἐπικράτεια αὐτῆς ἡλαττώθη καὶ πάλιν.

Καὶ ἐν Ἀθήναις δὲ ἐχαλαρώθη ἡ ἔντασις τῶν πνευμάτων, ἃν καί, ὡς εἰκός, δὲν ἔπαυσαν ἀσμένως τρέφοντες πικρὰ συναισθήματα. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ Ἀγιδος εἰσῆχθη εἰς τὸ δικαστήριον ἡ κατὰ τοῦ Κτησιφώντος δίκη. «Καὶ τὸν καιρὸν μνήσθητε», λέγει ὁ Αἰσχίνης πρὸς τοὺς δικαστάς, «ἐν ᾧ τὴν ψῆφον φέρετε. Ἡμερῶν μὲν ὀλίγων μέλλει τὰ Πύθια γίγνεσθαι, καὶ τὰ συνέδρια τῶν Ἑλλήνων συλλέγεσθαι, διαδέβληται δ' ἡμῶν ἡ πόλις ἐκ τῶν Δημοσθένους πολιτευμάτων περὶ τοὺς νῦν καιρούς· δόξετε δέ, ἐὰν τοῦτον στεφανώσῃτε, ὁμογνώμονες εἶναι τοῖς παραβαίνουσι τὴν κοινὴν εἰρήνην». Οἱ Ἀθηναῖοι, μὴ λαβόντος τοῦ Αἰσχίνου τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων, θὰ ἐθεώρησαν τὴν ἀπόφασιν ταύτην ὡς μεγάλην αὐτῶν πολιτικὴν πράξιν. Ὁ Αἰσχίνης κατεδικάσθη οὕτως εἰς πρόστιμον χιλίων δραχμῶν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπλήρωσε, καὶ ἀπῆλθεν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὴν Ἐφεσον· κατὰ δὲ τὴν προσεχῆ ἑορτὴν τῶν Διονυσίων ὁ Δημοσθένης ἔλαβε τὸν χρυσοῦν στέφανον, ὅστις ἀποφασισθεὶς μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην τὴν ἐπεκυρώθη, καὶ ἐξέφραζε τὴν ἔγκρισιν τῆς τε νῦν καὶ τῆς τότε πολιτικῆς αὐτοῦ.

Ἀλλὰ τὰ γενικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος δὲν μετεβλήθησαν ἐκ τῶν τοιούτων ἐπιδείξεων· ἀφ' ὅτου δὲ κατεβλήθη ἡ Σπαρτιατικὴ ἐξέγερσις, ἀπεχώρησαν εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς.

BIBΛION TPITON

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Καταδίωξις τοῦ Βήσσου. — Ἐπανάστασις ἐν Ἀρείᾳ. — Πορεία τοῦ στρατοῦ πρὸς νότον, διὰ τῆς Ἀρείας, Δραγγιανῆς. Ἀραχωσίας μέχρι τῆς μεσημβρινῆς κλιτύος τοῦ Ἰνδικοῦ Καυκάσου. — Ἡ γνώμη τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ θεωρία τοῦ Ἀριστοτέλους. — Ἡ ἀνακαλυφθεῖσα συνωμοσία. — Ἡ νέα ὀργάνωσις τοῦ στρατοῦ.

Περὶ τοὺς χρόνους τῆς ἡττῆς τῶν Σπαρτιατῶν ὁ Ἀλέξανδρος διέτριβεν ἐν Ὑρκανίᾳ, ἐπὶ τῆς ἀρκτικῆς κλιτύος τοῦ θρεινοῦ ἐκείνου προχώματος τοῦ χωρίζοντος τὸ Ἰράν ἀπὸ τοῦ Τουράν, ἔχων ἔμπροσθεν μὲν τὰς πρὸς τὴν Βακτριανὴν καὶ Ἰνδικὴν ὁδοὺς, τὰς ἀγούσας εἰς τὴν ἄγνωστον θάλασσαν, ἣν ἤλπιζεν ἴσως ὅτι θὰ εὖρη πέραν τῶν δύο χωρῶν ὡς ὄριον τοῦ ἑαυτοῦ κράτους, ὅπισθεν δὲ τὸ ἥμισυ τῆς περσικῆς μοναρχίας, καὶ εἰς ἑκατοντάδων μιλίων ἀπόστασιν πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν πατρίδα τοῦ Ἑλλάδα. Εἶχε μάθῃ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ Ἀγιδος, τὴν ἐν Πελοποννήσῳ αὐξανομένην αὐτοῦ ροπήν, καὶ τὸ ἀβέβαιον τοῦ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι φρονήματος, ὅπερ καθίστα πολὺ μᾶλλον ἐπικινδύνους τὰς ἀμφιβρότους τύχας τοῦ πολέμου, καὶ ἐγνώρισε τοῦτου τοῦ ἀντιπάλου τὴν σημασίαν, τὴν φρόνησιν καὶ δραστηριότητα. Καὶ ὅμως ἐξηκολούθει νὰ προχωρῇ πρὸς ἀνατολὰς, χωρὶς οὔτε στρατεύματα πρὸς τὸν Ἀντίπατρον νὰ πέμψῃ, οὔτε αἰσίας εἰδήσεις νὰ περιμείνῃ. Ἀλλ' ἂν ὅμως ὁ Ἅγις ἐνίκα; Ἡ μήπως ὁ Ἀλέξανδρος ἐθρασύνετο, πεποιθὼς εἰς τὴν τύχην του; Ἡ περιεφρόνει τὸν κίνδυνον, καθ' οὗ δὲν ἐδύνατο πλέον ν' ἀντεπεξέλθῃ; Ἡ δὲν ἐτόλμα χάριν τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος νὰ καταδιώξῃ τοὺς δολοφόνους τοῦ βασιλέως ἔχων τὸ ἥμισυ τῶν στρατευμά-

των, ὅσα ἤρκεσαν εἰς τὰς ἐν Γαυγαμήλοις καὶ Ἰσπῷ νίκας;

Εἶνε ἀληθές ὅτι ἄλλοτε ἡ ἡσυχία τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ παρ' αὐτῶν ἀναγνώρισις τῆς μακεδονικῆς ἡγεμονίας ὑπῆρξεν ἡ οὐσιώδης βάσις τῆς δυνάμεως καὶ τῶν νικῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ τανῦν αἱ μὲν νῆκαι αὐτοῦ ἠγγυῶντο περὶ τῆς ἡσυχίας τῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ κατοχὴ τῆς Ἀσίας περὶ τῆς διατηρήσεως ταύτης τῆς ἡγεμονίας, ἥς ἡ διαμφισδότησις θὰ ἦτο μωρὸν μᾶλλον ἢ ἐπικίνδυνον. Διότι, ἂν ὁ Ἀντίπατρος ἐνικᾷτο, οἱ σατράπαι τῆς Λυδίας καὶ Φρυγίας, τῆς Συρίας καὶ Αἰγύπτου ἦσαν ἔτοιμοι ἐν ὀνόματι τοῦ ἑαυτῶν βασιλέως ν' ἀπαιτήσωσιν ὄχι γῆν καὶ ὕδωρ, ἀλλ' ἱκανοποιήσιν δι' ἀπιστίαν καὶ προδοσίαν· καὶ ὁ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρως ἐκεῖνος τῶν δυσηρεστημένων καὶ ὁ διαφορούμενος ἐκεῖνος ἡρωισμὸς τῶν λόγων, τῆς σκευωρίας καὶ τῆς δωροδοκίας δὲν θὰ εὕρισκεν ἄλλον Μαραθῶνα.

Ὁ βασιλεὺς, ἀμεριμνῶν περὶ τῶν ὀπίσθεν αὐτοῦ κινημάτων, ἐδύνατο νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν, οὓς ἐπέβαλλεν εἰς αὐτὸν ἡ καθίστα δυνατοὺς τὸ ἔγκλημα τοῦ Βήσσου καὶ τῶν περὶ αὐτόν. Διὰ τῆς κατοχῆς τῶν Κασπίων πυλῶν, διὰ τῶν φρουρῶν, ὅσαι εἶχον μείνῃ παρὰ τὴν εἴσοδον τῶν μηδικῶν στενῶν, ἐπὶ τοῦ Τίγριδος καὶ ἐν Ἐκβατάνοις, καὶ διὰ τῆς κινητῆς φάλαγγος, ἣτις ἐδέσποζε τῆς γραμμῆς τοῦ Εὐφράτου, ὁ Ἀλέξανδρος, καίπερ κεχωρισμένος ἀπὸ τοῦ συριακοῦ βαθυπέδου διὰ διπλοῦ ὄρεινοῦ προχώματος, ἦτο ἕμως τοσοῦτον ἀσφαλὴς περὶ τῆς πρὸς τὰς οὐτικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους συγκοινωνίας, ὥστε ἐδύνατο νὰ λάβῃ ὡς ἀφετηρίαν νέων ἐπιχειρήσεων τὰ Ὑρκανικὰ ὄρη, τὸ μέγα τοῦτο μεθόριον μεταξὺ χωρῶν καὶ ἐθνῶν.

Ἀφ' οὗ δὲ ἐπὶ μικρὸν ἀνέπαυσε τὸν στρατὸν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὰ ἐλληνικὰ ἔθιμα ἐτέλεσεν ἐορτὰς καὶ ἀγῶνας καὶ θυσίας εἰς τοὺς θεούς, ἀνέζευξεν ἐκ τῆς Ὑρκανικῆς πρωτευούσης. Εἶχε δὲ περὶ αὐτὸν πρὸς τὸ παρὸν περὶ τοὺς 20,000 πεζοὺς, καὶ 3,000 ἵππεῖς¹, ἰδίως δὲ τοὺς ὑπασπιστάς — ὧν ὁ εὐδόκιμος στρατηγὸς

¹ Ταῦτα κατὰ τὸν *Πλούταρχον* ('Αλεξ. ΜΖ'), ἐν χωρίῳ δηλαδὴ, ἐν ᾧ πάντα τὰ

Νικάνωρ ὁ υἱὸς τοῦ Παρμενίωνος ἔμελλε πολὺ προώρως ν' ἀποθάνῃ νοσήσας —, τοὺς πλείστους τῶν φαλαγγιτῶν¹, καὶ τέλος ἅπαν τὸ μακεδονικὸν ἱππικὸν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Φιλώτα, οὗτινος ὁ πατὴρ Παρμενίων ἦτο διοικητὴς τῆς σπουδαίας πόλεως τῶν Ἐκβατάνων· ἐκ δὲ τῶν φιλῶν στρατευμάτων εἶχεν ὁ Ἀλέξανδρος μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς τοξότας καὶ Ἀγριᾶνας· κατὰ δὲ τὴν πορείαν ἔμελλον νὰ προσέλθωσι πάλιν εἰς τὴν στρατιάν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὰ ἄλλα σώματα, καὶ ἰδίως ὁ μὲν Κλεῖτος ἄγων ἐκ τῶν Ἐκβατάνων εἰς τὴν Παρθικὴν τοὺς 6,000 φαλαγγίτας, αὐτὸς δὲ ὁ Παρμενίων ἄγων εἰς τὴν Ὑρκανίαν τοὺς ἱππεῖς καὶ φιλοὺς, μεθ' ὧν εἶχεν ὑπολειφθῇ².

Εἶνε ῥητῶς μεμαρτυρημένον, ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο νὰ πορευθῇ εἰς τὰ Βάκτρα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς μεγάλης σατραπείας τῆς Βακτριανῆς³. Διότι ἐγνώριζεν, ὅτι ἐκεῖσε εἶχεν ὑποχωρήσῃ ὁ Βῆσος μετὰ τῶν περὶ αὐτόν, ἐκεῖσε εἶχον προσκληθῇ πάντες οἱ συντασσόμενοι μετὰ τοῦ ἀρχαίου περσικοῦ κόμματος, ἵνα ἀντιταχθῶσι κατὰ τοῦ Μακεδόνα κατακτητοῦ, ἂν ἐτόλμα νὰ ἐξέλθῃ τῆς Ὑρκανίας. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος θὰ ἤλπιζεν, ὅτι ταχυπορῶν παρὰ τὰς ὁχθας τοῦ Ὠξοῦ ἤθελε συναντήσῃ τὴν

ἀλλὰ ἀρύεται ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς, ἐξ ἧς πηγάζουσι καὶ αἱ πληροφορίες τοῦ *Κουρτίου* (VI, 8, 17) καὶ *Διοδώρου* (IZ', 74).

1) Ὁ Ἀρρίανος ὀνομάζει τὰς τάξεις τοῦ Κρατέρου, Ἀμύντα (Γ', 23, 2) καὶ Κοίνου (Γ', 24, 1). Πιθανῶς ὑπῆρχε καὶ ἄλλη τάξις (ἢ τοῦ Περδίκκου) περὶ τὸν βασιλέα· διότι ἐν Ἐκβατάνοις εἶχον μείνῃ μόνον 6,000 ἄνδρες.

2) Ἡ ἀφήγησις περὶ τῆς ἀθυμίας καὶ νοσταλγίας καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ βασιλέως πάλιν ἀφυπνισθείσης φιλοπολέμου διαθέσεως τοῦ στρατοῦ (*Πλουτάρχου* MZ', *Διοδώρου* IZ' 74, καὶ ἐκτενέστατα παρὰ *Κουρτίου* VI, 8, 17) παρελείφθη· διότι περὶ τούτων οὐδεὶς λόγος γίνεται παρὰ τῶν Ἀρρίανων. Ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου μνημονευομένη ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως, δι' ἧς τοιαῦτα τινα ἀγγέλλονται, φαίνεται ὅτι καὶ αὕτη εἶνε ἐπίσης ῥητορικὸν τι πλάσμα, οἷον καὶ ἡ παρὰ *Κουρτίου* ἀφήγησις τοῦ συμβάντος. Τῆς αὐτῆς πηγῆς εἶνε καὶ τὰ κατὰ τὴν βασιλίσσαν τῶν Ἀμαζόνων Θάληστριν, ἅπερ οἱ εἰρημένοι συγγραφεῖς ἐνταῦθα παρεμβάλλουσιν. Ὁ *Πλουτάρχος* (Ἀλεξ. MΓ') μνημονεύει καὶ τοὺς συγγραφεῖς τοὺς ἱστοροῦντας αὐτά, ἐξ αὐτῶν δὲ μόνος ὁ Ὀνησίκριτος εἶνε σύγχρονος τοῦ Ἀλεξάνδρου.

3) Τοῦτο τὸ γεγονός ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Ἀρρίανου Γ', 25, 4 «ἔχων τὴν πᾶσαν δύναμιν, ᾗ ἐπὶ Βάκτρων... ἰόντι δὲ τὴν ἐπὶ Βάκτρα». Ὡσαύτως καὶ ὁ *Στράβων* (IE', σ. 742) «διώκειν τοὺς περὶ Βῆσσον ὡς ἐπὶ Βάκτρων».

τελευταίαν λόγου ἄξιαν δύναμιν τὴν δυναμένην εἰς αὐτὸν ν' ἀντισταθῇ, καὶ ἤθελε συντρίψῃ αὐτήν, πρὶν λάβῃ ἐπικουρίας ἐκ τῶν χωρῶν τῆς Ἀρείας· ἐὰν δὲ πορευόμενος πρὸς τὴν Βακτριανὴν ἄφινε πρὸς τὸ παρὸν δεξιὰ ταύτας τὰς σατραπείας τῆς Ἀρείας, ἔπρεπε νὰ προσδοκᾷ ὅτι καὶ αὗται ἤθελον ὑποκύψῃ μετὰ τὸν κτύπον, δι' οὗ ἔμελλε νὰ καταβάλλῃ τοὺς δολοφόνους τοῦ βασιλέως.

Ἠκολούθησε τὴν μεγάλην ὁδὸν τὴν ἀρχομένην μὲν ἐκ τῆς Ὑρκανίας παρὰ τὴν βόρειον κλιτὺν τοῦ ὄρους, ἔπειτα δὲ διὰ τῶν μερῶν τῆς Παρθικῆς καὶ Ἀρείας τῶν εἰς τὴν τουρανικὴν ἔρημον προσκειμένων ἄγουσαν εἰς τὴν Βακτριανήν. Ὅτε δὲ ἔφθασεν εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἀρείας, ἦλθε πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν Σουσίαν¹⁾, τὴν πλησιεστάτην πόλιν τῆς Ἀρείας, ὁ σατράπης τῆς πόλεως Σατιβαρζάνης, ἵνα ὑποταχθῇ καὶ αὐτὸς καὶ ἡ χώρα, καὶ ἐν ταύτῃ ἀνακοινώσῃ τι εἰς αὐτὸν περὶ τοῦ Βήσσου. Ὁ Σατιβαρζάνης ἀφέθη κάτοχος τῆς ἑαυτοῦ σατραπείας, ἔμεινε δὲ ὁ Ἀνάξιππος, εἰς τῶν ἐταίρων, μετὰ ἐξήκοντα ἱππακοντιστῶν, ἵνα φυλάττωσι τὴν θέσιν καὶ ὑποδεχθῶσι τὰς ἐπερχομένας φάλαγγας. Αἱ διατάξεις αὗται ἐσήμαινον ἀρκούντως, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἤθελεν ὑπὸ τὸν τύπον ἀπλῆς ἐπικυριαρχίας, ἥτις οὐδὲν ἐσήμαινε, νὰ διατηρῇ πρὸς τὸ

¹⁾ Περὶ τῆς θέσεως ταύτης τῆς πόλεως γίνεται λεπτομερέστερος λόγος ἐν τῷ Παραρτήματι (τοῦ Γ'. τόμου) περὶ τῶν κτισμάτων τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὑπάρχουσι τρεῖς ὁδοὶ ἄγουσαι ἀπὸ τῶν Κασπίων πυλῶν πρὸς ἀνατολὰς διὰ τοῦ Χορασσάν ὅτι δὲ ἐκ τούτων ἠκολούθησε τὴν βόρειον, ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὅτι ὠρμήθη ἐξ Ὑρκανίας ὥφειλε δέ, ἐπειδὴ μὲν ἔσπευδε πρὸς τὴν Βακτριανήν, νὰ ὁδεύσῃ διὰ τῆς συντομωτάτης ὁδοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἤθελε νὰ καταλάβῃ νέας χώρας, νὰ μὴ προτιμήσῃ τὰς ἡδη ὁδευσείσας. Ἄλλως ὥφειλεν ὑπερβάς τὸ ὄρος νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν Ἑκατόμυλον, ἵνα διὰ τῆς μεσημβρινῆς ὁδοῦ εἰς τοῦ Nischabur ἢ διὰ τῆς μέσης τῆς διὰ τοῦ Dschadscherm καὶ Meschhed φθάσῃ εἰς τὸν Ὠχρον (Ἀρειον). Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὸν **Ἀρριανόν** (Γ', 25, 1) διελθὼν διὰ παρθικῆς χώρας («ὡς ἐπὶ Παρθυαίους») ἔφθασεν εἰς τὴν Σουσίαν («ἐπὶ τὰ τῆς Ἀρείας ὅρια καὶ Σουσίαν πόλιν τῆς Ἀρείας»), ἠκολούθησε κατὰ τὰ οὐσιώδη τὴν ὑπὸ Ἰσιδώρου τοῦ Χαρακηνοῦ σημειουμένην, ἥτις διὰ τῆς παρθικῆς Νίσης (Παρθαύνισα) καὶ τῆς εὐφόρου κοιλάδος τῆς παρὰ τὸ Kabuschan διευθύνεται εἰς τὴν Σουσίαν. Ὁ Wilson (Ariana antiqua) ἐνόμισεν ὅτι ἀνεῖρε τὴν Σουσίαν εἰς τὸ Suzan, τὸ ἐν τῷ χάρτι τοῦ A. Burnes σημειούμενον μετὰ τοῦ Meschhed καὶ Herat. Πιθανώτερον ἢ Σουσία εἶνε τὸ Tus, ἡ ἀρχαιοτάτη πόλις τοῦ Dschemschid ὀλίγον ἀπέχουσα τοῦ Meschhet ἐπὶ τῆς εἰς Kabuchan ὁδοῦ, εἰς ἣν ἐκβάλλει ἡ ὁδὸς τῆς Ὑρκανίας εἰς τὴν ἐκ τοῦ Shahrud ἐρχομένην.

παρὸν ἐν ἀπραξίᾳ τὸν ἰσχυρὸν σατράπην κατὰ τὰ πλάγια τῆς ἑαυτοῦ ὁδοῦ, ἵνα δυνηθῇ ἀσφαλῶς νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν κατεσπευσμένην πορείαν του. Διότι ὁ Βῆσσος, καθ' ἃ καὶ ὁ Σατιβαρζάνης ἀνεκοίνωσε, καὶ πολλοὶ τῶν Περσῶν τῶν ἐκ τῆς Βακτριανῆς εἰς τὴν Σουσίαν ἐλθόντων ἐπεβεβαίωνον, εἶχεν ἤδη ἀναλάβῃ τὴν τιάραν, τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως τῆς 'Ασίας καὶ τὸ ἐπώνυμον 'Αρταξέρξης, εἶχε συναθροίσῃ περὶ ἑαυτὸν στίφη φυγάδων Περσῶν καὶ πολλοὺς Βακτριανούς, καὶ περιέμενεν ἐπικουρικὰ στρατεύματα ἐκ τῶν πλησίον σκυθικῶν χωρῶν.

Οὕτω παρελαύνοντος τοῦ 'Αλεξάνδρου πρὸς τὰ Βάκτρα, ἠνώθησαν μετ' αὐτοῦ καθ' ὁδὸν καὶ οἱ ἱππεῖς τῶν συμμάχων, ἀγόμενοι ἐκ τῶν 'Εκβατάνων ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, ἔτι δὲ καὶ οἱ μισθοφόροι ἱππεῖς καὶ οἱ Θεσσαλοί, ὅσοι εἶχον ἀναλάβῃ πάλιν ὑπηρεσίαν¹. Ὁ βασιλεὺς ἐδύνατο νὰ ἐλπίζῃ, ὅτι οὕτως ἐνισχυθεὶς καὶ μετὰ τῆς συνήθους αὐτοῦ ταχύτητος ἔμελλεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ καταβάλλῃ τὸν σφετεριστήν. Ἦτο δὲ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς πορείας, ὅτε ἔλαβεν ἐκ τῆς 'Αρείας εἰδήσεις εἰς ἄκρον λυπηράς· ὅτι ὁ Σατιβαρζάνης, δολίως ἐπιπεσὼν κατὰ τῶν μακεδονικῶν φυλακῶν, ἐφόνευσεν ἅπαντας τοὺς Μακεδόνas καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν 'Ανάξιππον, καὶ ἐκάλεσεν εἰς τὰ ὅπλα τὸν λαὸν τῆς σατραπείας του, ὅτι τὰ 'Αρτακόανα, ἡ πρωτεύουσα τῆς σατραπείας, ἦτο τὸ κέντρον τῶν ἀποστατῶν, ἐξ οὗ ὁ ἄπιστος σατράπης ἐσκόπει, ἅμα ἐξελθόντος τοῦ 'Αλεξάνδρου ἐκ τῆς περιοχῆς τῶν ὁρέων τῆς 'Αρείας, νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Βήσσου, καὶ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ νέου βασιλέως 'Αρταξέρξου νὰ προσβάλλῃ τοὺς Μακεδόνas, ὅπου συναντήσῃ αὐτούς. Ὁ 'Αλέξανδρος δὲν ἐδύνατο νὰ μὴ ὁμολογήσῃ, ὅτι τοιοῦτον κίνημα

¹) Κατὰ τὸν *Κούρτιον* (VI, 6, 36) προσῆλθον 500 ἱππεῖς 'Ελλῆνες, 3,000 'Ιλλυριοί, 130 Θεσσαλοί, 300 Λυδοὶ καὶ 2,600 πεζοὶ Λυδοί. Ἡ εἶδσις αὕτη εἶνε ὑποπτος ὡς υπερβολικὴ, τοσοῦτον δὲ μάλλον, καθ' ὅσον γίνεται μνεία 'Ιλλυρικῶν στρατευμάτων. Ὁ *'Αρξένιος* (Γ, 25, 4) λέγει «'Αλέξανδρος δὲ ὁμοῦ ἤδη ἔχων τὴν πᾶσαν δύναμιν ᾗ ἐπὶ Βάκτρων, ἵνα καὶ Φίλιππος ὁ Μενελάου παρ' αὐτὸν ἀφίκετο ἐκ Μηδίας ('Εκβατάνων)». Εἶνε πρόδηλον ὅτι τὰ στρατεύματα ἦλθον εἰς τὴν Σουσίαν κατὰ διαφόρους φάλαγγας, διελθόντα πιθανῶς τὰς διὰ τῶν ὁρέων τοῦ Χορασάν λεωφόρους.

κατὰ τὰ πλευρὰ τῆς πορείας αὐτοῦ ἦτο ἐσχάτως ἐπικίνδυνον· διότι ἐκ τῆς Ἀρείας οἱ πολέμιοι ἐδύναντο οὐ μόνον αὐτὸν παντελῶς ν' ἀποκόψωσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Βῆσσον παντοίαν ὑποστήριξιν νὰ χορηγήσωσι· σατράπης δὲ τῶν πρὸς τὴν Ἀρείαν συνορευουσῶν χωρῶν, Δραγγιανῆς καὶ Ἀραχωσίας, ἦτο ὁ Βαρσαέντης, εἰς τῶν δολοφόνων τοῦ βασιλέως, καὶ ἔπρεπε νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ἤθελε μετάσχη τῆς κινήματος τῶν Ἀρείων. Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις θὰ ἦτο παράτολμον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν κατὰ τῆς Βακτριανῆς ἐκστρατείαν καὶ ἂν δὲ ἐκινδύνευε νὰ δώσῃ καιρὸν εἰς τὸν σφετεριστὴν πρὸς μείζονας παρασκευάς, ὧφειλε ταχέως καὶ ὀριστικῶς νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ διαπραχθὲν σφάλμα τοῦ νὰ ἐμπιστευθῇ ἅπασαν τὴν πλευρὰν τῆς πορείας αὐτοῦ εἰς ὑποπτον σύμμαχον, καὶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ καθυποτάξῃ πρῶτον ὅλην τὴν παράπλευρον χώραν. Ὅθεν ἐγκατέλειψεν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν καταδίωξιν τοῦ Βῆσσου καὶ τὴν ὑποταγὴν τῆς Βακτριανῆς, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν κατοχὴν τῆς Ἀρείας καὶ τῶν λοιπῶν ἁριανικῶν χωρῶν, καὶ ἐκεῖθεν ὁρμώμενος δυνηθῇ πολὺ ἀσφαλέστερον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐναντίον τοῦ σφετεριστοῦ διακοπείσας ἐπιχειρήσεις.

Ἡγούμενος λοιπὸν δύο φαλάγγων, τῶν τοξοτῶν καὶ Ἀγριάνων, τῶν Μακεδόνων ἐταίρων ἱππέων καὶ ἱππακοντιστῶν ἐξώρμησεν ὁ βασιλεὺς μετὰ σπουδῆς ἐναντίον τοῦ ἀποστατήσαντος σατράπου, ὁ δὲ ἐπίλοιπος στρατὸς ἐστρατοπέδευσεν αὐτόθι ὑπὸ τὸν Κράτερον. Μετὰ δύο ἡμερῶν λίαν σύντονον πορείαν παρέστη ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τῆς πρωτευούσης Ἀρτακοάνων¹, ὅπου εὗρε τὰ πάντα εἰς

¹) Αἱ τοποθεσίαι τούτων τῶν χωρῶν δὲν εἶνε δυνατόν νὰ καθορισθῶσι. Τὰ Ἀρτακόανα (περὶ τῆς γραφῆς τοῦ ὀνόματος τούτου ἴδ. Mützel εἰς *Κουρτίου* VI, 6, 34) ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει εἶνε τὸ σημερινὸν Herat. Ἡ παρὰ Κουρτίου περιγραφὴ, ἐὰν φέρῃ ὀρθὴν τοπικὴν χροιάν (praerupta rupes est quae spectat occidentem VI, 6, 23) σημαίνει ὅτι ἡ πόλις ἔκειτο ἐν κοιλάδι πρὸς βορρᾶν καὶ οὐχὶ πρὸς δύσιν κειμένη, ὅπως τὸ Herat. Ὅτι δὲ ἡ κυρία χώρα τῆς Ἀρείας ἔκειτο ἐν κοιλάδι ὑπὸ ποταμοῦ διαβρέομένη, καταφαίνεται ἐκ τοῦ *Στράβωνος* (I A', σ. 516), ὅστις λέγει ὅτι ἡ χώρα ἔχει μῆκος μὲν 2,000 στάδια, πλάτος δὲ 300 ἐν τῇ πεδιάδι. Κατὰ δὲ τὸν Πτολεμαῖον (Γ', 17) κεῖται ἡ Ἀρτικαῦδνα 40' δυτικώτερον καὶ 10' βορειότερον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀρείων ἢ Herat.

ζωηράν κίνησιν. Ὁ Σατιβαρζάνης, ἐκπλαγείς ἐκ τῆς ἀπροσδοκήτου ἐπιθέσεως καὶ ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν συνηθροισμένων μαχητῶν, ἔφυγεν ὀλίγους ἔχων ἵππεις ἐπέκεινα τῶν ὁρέων πρὸς τὸν Βῆσσον, οἱ δὲ Ἀρειοὶ, ἐγκαταλιπόντες τὰ χωρία τῶν, κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη. Τοῦ δὲ Ἀλεξάνδρου ὁρμήσαντος κατ' αὐτῶν, 13,000 ἔνοπλοι περιεκυκλώθησαν, καὶ οἱ μὲν κατεκόπησαν, οἱ δὲ ἐξηνδραποδίσθησαν. Ἡ ταχεῖα καὶ σκληρὰ αὕτη τιμωρία καθυπέταξε τοὺς Ἀρείους, τὴν δὲ σατραπείαν ἐνεπιστεύθη ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸν Πέρσην Ἀρσάμην.

Ἡ Ἀρεία εἶνε μία τῶν σπουδαιοτάτων χωρῶν τῆς Περσίας, ὡς μεσολαβοῦσα μεταξὺ τοῦ Ἰράν, τοῦ Τουράν καὶ τῆς Ἀριανῆς· ἐκεῖ ὅπου ὁ Ἄρειος ποταμὸς στρέφει αἰφνιδίως τὸν ῥοῦν αὐτοῦ πρὸς βορρᾶν, διασταυροῦνται αἱ μεγάλαι λεωφόροι ἐκ τῆς Ὑρκανίας καὶ Παρθικῆς, ἐκ τῆς Μαργιανῆς καὶ Βακτριανῆς καὶ ἐκ τῆς χώρας τῆς ὁάσεως τοῦ Σεῖεστάν καὶ τῆς κλιμακωτῆς κοιλάδος τοῦ ποταμοῦ Καβούλ. Ἐν τῇ ἐπικαίρῳ ταύτῃ θέσει ἐκτίσθη μακεδονικὴ ἀποικία Ἀλεξάνδρεια ἢ ἐν Ἀρείοις, καὶ μέχρι τῆς σήμερον ζῇ ἔτι παρὰ τῷ λαῷ τοῦ Ἑράτ ἢ ἀνάμνησις τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς πλουσίας αὐτῶν πόλεως ¹.

Ἐκ τῶν πληροφοριῶν, ὅσας ὁ Ἀλέξανδρος συνέλεξε κατὰ τὴν μεταβολὴν τῆς πορείας αὐτοῦ, ἐπορίσθη ποιᾶν τινα ιδέαν περί τε τῆς θέσεως τῶν ἀριανικῶν σατραπειῶν πρὸς τὴν Βακ-

¹ Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος πορευόμενος εἰς Βάκτρα ἀπέχεν 600 στάδια ἀπὸ τούτου τοῦ φρουρίου (*Ἀρριανὸς* I'. 25, 6), ἡ πορεία του διευθύνετο πρὸς τὸ Merw-rūd.

¹) Herbelot II, σ. 240. St. Croix σ. 822 κ. ἀ. Ὁ Ἀρριανὸς *Μακελλῆνος* (XXIII, 6) λέγει ὅτι ἔξ Ἀλεξανδρείας δύναται νὰ πλεύσῃ τις εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν καὶ ἡ μὲν ἀπόστασις, ἣν αὐτὸς λέγει, τῶν 1,500 σταδίων εἶνε παραπολὺ μικρά, ἀλλὰ τὸ γεγονός δὲν πρέπει ν' ἀμφισβητηθῇ, ἐπειδὴ ὁ μὲν *Στράβων* (IA', σ. 509) λέγει ὅτι ἡ Ὑρκανία διαφύεται ὑπὸ τοῦ Ὠχοῦ μέχρι τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ, καὶ ἡ Νίσαια κεῖται παρὰ τὸν ποταμὸν ὁ δὲ Πτολεμαῖος ἀκριβῶς περιγράφει ἀμφοτέρων τὰς ἐκβολὰς τοῦ τε Ὠχοῦ καὶ τοῦ Ὠζου (ιδ. κατ.). Φαίνεται δὲ ὅτι εἰς τοῦτον τὸν Ὠχὸν τῶν ἀρχαίων συνέρχον ποτε ὁ ποταμὸς τοῦ Merw-rūd καὶ ὁ τοῦ Tedjend, ὧν ὁ τελευταῖος σχηματίζεται ἐκ τῆς συνδρομῆς τῶν ποταμῶν τοῦ Herat καὶ τοῦ Meschhed. Ἀλλὰ τὴν σήμερον ἀμφοτέροι οἱ ποταμοί, ποῖν ἐνωθῶσιν, ἀφανίζονται εἰς τὴν ἔρημον.

τριανήν καὶ Ἰνδικήν καὶ περὶ τῶν ὁρέων καὶ ποταμῶν τῶν καθοριζόντων τὴν διαμόρφωσιν τούτων τῶν χωρῶν καὶ περὶ τῶν ὁδῶν καὶ στενῶν, δι' ὧν αὐταὶ συνδέονται· θὰ ἐνόμισε δὲ ἀναγκαῖον νὰ καταλάβῃ πρῶτον ἅπαντα τὰ πρὸς νότον πλάγια τῆς Βακτριανῆς, πρὶν τραπῇ ἐναντίον τοῦ σφετεριστοῦ τοῦ ἐν τῇ Βακτριανῇ, καὶ νὰ στερήσῃ αὐτὸν πάσης ὑποστηρίξεως, ἣν ἐδύνατο νὰ λάβῃ ἐκ τῶν χωρῶν τῆς Ἀρείας καὶ Ἰνδικῆς, ἀποκλείσας δὲ αὐτὸν ἐντὸς εὐρέος τόξου, νὰ ἐπιτεθῇ τέλος κατὰ τῆς ἀκροτάτης πτέρυγος τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως κατὰ τὸ αὐτὸ στρατηγικὸν σύστημα, ὅπερ εὐδοκίμησε μετὰ τὰς ἐν Γρανικῷ, ἐν Ἰσπῷ καὶ ἐν Γαυγαμήλοις μάχας. Καὶ ἡ μὲν πρὸς τὴν Ἀρείαν ἄνοδος ἦτο ἡ ἀρχὴ ταύτης τῆς κινήσεως, ἥτις προσεχῶς ἔφερε πρὸς τὴν Δραγγιανὴν καὶ Ἀραχωσίαν. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, εὐθύς ἄφ' οὗ προσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ Κράτερος μετὰ τῶν λοιπῶν στρατευμάτων, ἐπορεύθη πρὸς νότον, ἵνα καθυποτάξῃ ἐν ἑκάστῳ τῶν διαμερισμάτων ταύτης τῆς τότε πλουσίας καὶ πολυανθρώπου χώρας. Ὁ Βαρσαέντης, χωρὶς νὰ περιμείνῃ τὴν ἀφίξιν αὐτοῦ, ἔφυγε πέραν τῶν ἀνατολικῶν χωρίων τῆς ἑαυτοῦ σατραπείας πρὸς τοὺς Ἰνδοὺς, οἵτινες μετέπειτα τὸν παρέδωσαν. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος εἰσῆλθεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Ἀρδεκάν τοῦ ἐκβάλλοντος εἰς τὴν λίμνην Ἀρείαν (Χαραΐδα) καὶ εἰς τὴν χώραν τῶν Δραγγῶν, ἣ Ζαράγγων, ἥς ἡ πρωτεύουσα Προφθασία¹ παρεδόθη ἄνευ τινὸς δυσκολίας.

Πρὸς νότον τῶν Δραγγῶν κατῴκουν ἀνὰ τὰς εὐφόρους καὶ τότε μὴ ἀμμοχώστους πεδιάδας τοῦ νοτίου Σείεστάν οἱ Ἀριάσπαι — ἣ

¹) Ὁ Ἀρβιανὸς δὲν ὀνομάζει τοῦτο τὸ ὄνομα· ἀλλ' εἶνε δίκαιον νὰ παραδεχθῶμεν αὐτὸ ὡς πρωτεύουσαν τῶν Ζαράγγων. Ὁ Wilson (Ariana Antiqua σ. 154) ἀνευρίσκει τὴν ἀρχαίαν πρωτεύουσάν τῶν Δραγγῶν εἰς τὸ Peschaverun ἐπὶ τῆς μεταξὺ Duschak καὶ Furrah ὁδοῦ. Ἀλλὰς γνώμης ἴδ. παρὰ Spiegel II, σ. 451. Πρότερον ὑπέλαβον τὸ Furrah ὡς τὴν Προφθασίαν· ἀλλ' ἡ ἀκριβεστέρα τανῶν γνώσις τῶν εἰς τὴν Ἀρείαν λίμνην εἰσρεόντων ὑδάτων δὲν ἐπιτρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὸν ποταμὸν Furrah ὡς ἐκεῖνον, ὃν ὁ Ἀλέξανδρος ἠκολούθησεν· ὁ πρῶτος ποταμὸς, ὃν εὔρε κατὰ τὴν πορείαν ἐκεῖνην, εἶνε ὁ Ardekan, παρ' ὃν ὤδευσεν ὁ Χανικῶφ.

ὡς ὠνομάζοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, Εὐεργέται¹, — λαὸς φιλήσυ-
χος καὶ γεωργικός, ὅστις ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐνδημῶν ἐν τῇ
«ἐαρινῇ ταύτῃ χώρᾳ» διῆγε βίον ἥσυχον, φιλόπονον καὶ εὐτα-
κτον, ὅστις τοσοῦτον ἐξυμνεῖται ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ μεγάλου
Ζαραθούστρα (Ζωροάστρου). Ὁ Ἀλέξανδρος ἐτίμησε παντοιοτρό-
πως τὴν φιλοξενίαν αὐτῶν· διότι ἦτο πολύτιμος δι' αὐτὸν ἡ πε-
ποιθήσις, ὅτι ἡ εὐπορος αὕτη μικρὰ χώρα καὶ δίκην δάσεως κει-
μένη μεταξὺ τῶν ὑψηλῶν ὀρέων καὶ ἐρήμων τῆς Ἀριανῆς, διέ-
κειτο πρὸς αὐτὸν φιλικῶς. Μακροτέρα τις διατριβὴ μεταξὺ τούτων
τῶν φυλῶν, μικρά τις ἐπέκτασις τῆς χώρας αὐτῶν πρὸ πολλοῦ
ποθουμένη, καὶ ἡ διατήρησις τῶν παλαιῶν αὐτῶν νόμων καὶ τοῦ
πολιτεύματος, ἅπερ οὐδόλως ἐφαίνοντο ὑποδεέστερα τῶν ἐν ταῖς
ἐλληνικαῖς πόλεσι, καὶ τέλος σχέσις τις πρὸς τὸ κράτος ὅπωςδῆ-
ποτε μᾶλλον ἀνεξάρτητος τῆς τῶν ἄλλων σατραπειῶν², ταῦτα
περίπου ἦσαν τὰ μέσα, δι' ὧν ὁ Ἀλέξανδρος προσεῖλκυσε ὑπὲρ
τῆς νέας τάξεως τῶν πραγμάτων τὸ περίεργον ἔθνος τῶν Ἀρια-
σπῶν, χωρὶς νὰ ἰδρύσῃ ἀποικίας μεταξὺ αὐτῶν ἢ νὰ μεταχειρι-
σθῇ βίαια μέτρα³.

Οὐχ ἦττον εἰρηνικαὶ ἀπεδείχθησαν πρὸς αὐτὸν αἱ φυλαὶ τῶν
Γεδρωσίων⁴, εἰς ὧν τὰς κώμας προσήγγισε περαιτέρω προχωρῶν⁵.

¹) Περὶ τῶν Εὐεργετῶν συνελέχθησαν τὰ μαρτυροῦντα χωρία ὑπὸ τῶν ἐρμηνευτῶν
τοῦ Κουρτίου (εἰς XII, 3). Τὸ παλαιότερον αὐτῶν ὄνομα ἦτο Ἀρι-άσπαι (μεγάλοι
Ἀρειοί)· ἡ δὲ χώρα των διεβόετο ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἑρμυάνδρου (Hindmend) κατὰ τὸν
Ἀρρίανον (Δ'. 6). Οὗτος δὲ ῥέει ἐντὸς κοιλάδος βραχυῶδους οὐχὶ πλατείας διὰ τῆς ἐρήμου,
μόνον δὲ ὅτε προσεγγίζει εἰς τὴν Ἀρείαν λίμνην, παύουσιν οἱ ἀπότομοι βράχοι καὶ διαδέχ-
εται αὐτοὺς χώρα εὐφορος καὶ ὡραία, ἐν ᾗ καὶ νῦν ἐτι εὐρίσκονται ἐρείπια μεγάλων πόλεων,
διωρύγων καὶ ὑδραγωγείων. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ζητηθῶσιν αἱ κατοικίαι τῶν Ἀριασπῶν.

²) Ἀρρίανου Γ', 27, 5 «καταμαθὼν ἄνδρας οὐ κατὰ τοὺς ἄλλους τοὺς ταύτη βαρ-
βάρους πολιτεύοντας, ἀλλὰ τοῦ δικαίου ἴσα καὶ τοῖς κρατίστοις τῶν Ἑλλήνων μεταποιου-
μένους, ἐλευθέρους ἀφῆκε κτλ.».

³) Κατὰ μὲν τὸν Κούρτιον ἔλαβον σατράπην τὸν ἰδιαιτέρον γραμματέα τοῦ Δαρείου,
κατὰ δὲ τὸν Διόδωρον ἐκυβερνῶντο ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Γεδρωσῶν ὑπὸ τοῦ Τιριδάτου·
κατὰ δὲ τὸν Ἀρρίανον ἀφῆθησαν ἐλεύθεροι.

⁴) Κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἀναφαίνονται συνήθως ἠνωμέναι αἱ σατραπείαι ἐνθεν
μὲν τῆς Ἀραχωσίας καὶ Γεδρωσίας, ἐνθεν δὲ τῆς Δραγγιανῆς καὶ Ἀρείας. Ἐὰν δὲ συμπε-

Τούτων οἱ βόρειοι γείτονες, οἱ Ἀραχωτοί, ὑπετάχθησαν· αἱ δὲ οἰκῆσεις αὐτῶν ἐξετείνοντο μέχρις ἐκείνων τῶν στενῶν¹, δι' ὧν εἰσέρχεται τις εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ποταμῶν τῶν εἰς τὸν Ἰνδὸν εἰσβαλλόντων. Δι' ὃ παρέδωκεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν σπουδαίαν ταύτην σατραπείαν εἰς τὸν Μακεδόνα Μένωνα, τάξας ὑπ' αὐτὸν 4,000 πεζοὺς καὶ 600 ἵππεις², διέταξε δὲ νὰ κτίσωσι τὴν ἐν Ἀραχωτοῖς Ἀλεξάνδρειαν (Κανδαχάρ), ἥτις κειμένη κατὰ τὰ πρόθυρα τῶν στενῶν καὶ μέχρι τῆς σήμερον μία τῶν ἀνθηροτάτων πόλεων τῆς χώρας ἐκείνης, διετήρησεν ἐν τῷ νέῳ ὀνόματι τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἰδρυτοῦ αὐτῆς³. Ἐκ τῆς Ἀραχωσίας προήλασεν ὁ μακεδονικὸς στρατὸς διὰ μέσου πολλῶν κακουχιῶν, —διότι, ἐπελθόντος ἤδη τοῦ χειμῶνος, βαθεῖα χιῶν ἐκάλυπτε τὰς ὀρεινὰς χώρας — εἰς τὴν γῆν τῶν Παροπαμισαδῶν, τῆς πρώτης ἰνδικῆς φυλῆς, ἣν συνήνητσε κατὰ ταύτην τὴν στρατείαν⁴· πρὸς βορρᾶν αὐτῆς ἀνυψοῦται ὁ

ράνη τις ἐκ τοῦ *Κουρτίου* (IX, 10, 20) ὁ σατράπης τῆς Ἀραχωσίας συμπεριέλαβε καὶ τοὺς ἐν τῷ κειμένῳ ὀνομαζομένους Γεδρωσοὺς εἰς τὴν ἑαυτοῦ σατραπείαν. Οἱ δὲ Δράγγαι (Δραγγιανοί) καὶ Ζαράγγαι εἶνε μετὰ βεβαιότητος ὁ αὐτὸς λαὸς· διότι αἱ εἰδήσεις τοῦ Στράβωνος περὶ τῶν οἰκῆσεων πασῶν τούτων τῶν φυλῶν εἶνε τόσον ἀκριβεῖς, ὥστε περὶ τῆς θέσεως αὐτῶν δὲν δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία.

³) Ὁ Ἀλέξανδρος ἐκτίσεν, ὡς φαίνεται, ἐνταῦθα πόλιν ὀμώνυμον (Ἴδε τὸ περὶ τῶν κτισμάτων τοῦ Ἀλεξάνδρου παράρτημα ἐν τῷ Γ' τόμῳ).

¹) Ταῦτα, φαίνεται, εἶνε τὰ στενὰ τοῦ Kelat καὶ Urghundab (Ἴδ. Sultan Bamber Mém. σ. 171, 224 κ. ἄ. Chereffeddin II, κ. 47, σ. 366).

²) Ἀρριανὸς I', 28, 1. *Κουρτίου* VII, 3, 5, ἐνθα ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατευμάτων ἀναγράφεται.

³) Κατὰ τὰς ἀνατολικὰς παραδόσεις, ὅλον τὰς παρὰ Ferishta, Abul-Gazi κ. ἄ. (Πρὸς. Elfinstone Cabul. II, σ. 152 κατὰ μετὰφ. τοῦ Rühs) ἡ ἐν τῷ κειμένῳ σημειωθείσα πόλις Κανδαχάρ θεωρεῖται ὡς πόλις τοῦ Ἀλεξάνδρου, αἱ δὲ ἀντιρρήσεις τοῦ Wilson (Asiatics Researches XV, σ. 106) φαίνεται ὅτι δὲν ἐκλόνησαν ἀκόμη ταύτην τὴν γνώμην.

⁴) Κατὰ τὸν Lassen (Ind. Alterth. I², 27, σημ. 4) τὸ ὄνομα τοῦ ὄρους εἶνε Paropa-Nischada ὁ. ἔ. χαμηλὸν ὄρος κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ Nischada, ὁ. ἔ. ὑψηλὸν ὄρος, ὅπως ὀνομάζεται ἡ ἀκρόρεια τοῦ Hindu Kusch. Τὸ βαβυλωνιακὸν κείμενον τῆς μεγάλης ἐπιγραφῆς τοῦ Δαρείου φέρει τὸ Parupara-isana· μεταξὺ λοιπὸν τῶν διαφόρων γραφῶν τοῦ ὀνόματος παρὰ τοῖς τῶν Ἑλλήνων συγγραφεῦσιν, ἡ ὀρθοτάτη πρέπει νὰ εἶνε ἡ παρὰ τῷ Πτολεμαίῳ Παροπάνισος. Ἄλλ' ἔκρινα ὁμῶς πρέπον νὰ διατηρήσω τὴν ἐν χρήσει· Πόσον χιονώδεις εἶνε οἱ χειμῶνες κατ' ἐκείνας τὰς χώρας, φαίνεται ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς περιγρα-

Ἰνδικὸς Καύκασος, ὑπεράνω τοῦ ὁποίου ἡ ὁδὸς ἄγει εἰς τὴν χώραν τοῦ Βήσσου.

Αὗται περίπου ἦσαν αἱ πορεῖαι, ἃς ὁ Ἀλέξανδρος διήνυσε μετὰ τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ 330, ἀπὸ τῆς βορείας ἐσχατιᾶς τοῦ Χορασσάν μέχρι τῆς ὑπωρείας τοῦ Ἰνδικοῦ Καυκάσου. Πλήρης ταλαιπωριῶν καὶ ἐνδεῆς πολεμικῶν πράξεων ὁ χρόνος οὗτος ἔμελλε νὰ προσλάβῃ θλιβερὸν κλέος ἐκ τινος ἐγκλήματος· ἐμελετήθη νὰ δολοφονήσῃσι τὸν Ἀλέξανδρον, ὅπως ἐδολοφονήθη ὁ Δαρεῖος· ἡ ἐπιβουλὴ ἤλπιζεν ἐπὶ τὸ φρόνημα τοῦ στρατοῦ, ὅστις εἶχεν ὑπερκορεσθῆ ἐκ τῶν ἀκαταπαύστων στρατειῶν.

Ὅτι ἐξ ὧν ὁ βασιλεὺς ἔπραττε καὶ διέττατε νὰ πράττωσι πολλαὶ ἐλπίδες διεψεύσθησαν, φόβοι ὑπεθάλλοντο, δυσἀρέσκεια ἀνεφύοντο, ἦτο ἀναπόφευκτον κατόπιν τῆς εἰς μέγαν ὄγκον προόδου τῆς κατακτήσεως, τῆς ὑπὸ ταύτης ἀπαιτουμένης σπουδῆς περὶ τὴν νέαν ὀργάνωσιν καὶ τῆς διευθύνσεως, ἣν ἐνόμιζεν ὅτι ὤφειλε νὰ δώσῃ εἰς αὐτήν.

Νεώτερός τις σοφός, κρίνων τὸν Ἀλέξανδρον, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι « ὁ τὰ πάντα καταβροχθίζων πόθος αὐτοῦ ἦτο ἡ κατάκτησις, κατάκτησις πρὸς δυσμὰς καὶ ἀνατολάς, πρὸς νότον καὶ βορρᾶν »· τοιαῦτα δὲ ἀποφαινόμενος εἶνε ἀληθές ὅτι οὐδὲν πλέον ὀφείλει εἰς τὴν διάνοιαν. Ἄν ὁ Ἀλέξανδρος ἐνίκησε μετὰ τοσοῦτον ταχείας ἐπιτυχίας, ὅπως τῷ ὄντι συνέβη, ἂν ἀνέτρεψε τὴν ἐξουσίαν, δι' ἧς μέχρι τοῦδε συνεκρατοῦντο τὰ ἔθνη τῆς Ἀσίας, ἂν ἐν τῇ καταλύσει τοῦ παρελθόντος ἐθεμελίωσέ τι νέον, ὡφείλεν ἐκ τῶν προτέρων νὰ εἶνε βέβαιος περὶ τε τοῦ σχεδίου, καθ' ὃ ἐσχόπει νὰ οἰκοδομήσῃ τὸ ἔργον του, καὶ περὶ τῆς ιδέας, ἣτις ἔμελλε καὶ εἰς τὰ πρῶτα θεμέλια τοῦ οἰκοδομήματός του νὰ δώσῃ τὴν διεύθυνσιν καὶ τὸ μέτρον αὐτῶν.

φῆς τοῦ Baber (ἔ. ἀν. σ. 209). 'Ο Στράβων (ΙΕ', σ. 724) λέγει ὅτι ὁ βασιλεὺς ᾤδευσεν « διὰ τῶν Παροπαμισαδῶν ὑπὸ Πλειάδος δύσιν ». Ἡ πληροφορία αὕτη παριστᾷ ἀδύνατον τὸ ὑπὸ τοῦ Κουρτίου λεγόμενον (VII, 3, 4), ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος διέτριψεν 60 ἡμέρας παρὰ τοῖς Εὐεργέταις.

Ὁ βαθυνοῦστατος φιλόσοφος, ὁ διδάσκαλος τοῦ βασιλέως Ἀριστοτέλης, ἐβοήθησεν αὐτὸν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο πολλάκις· τὸν συνεβούλευσε πρὸς μὲν τοὺς Ἑλληνας νὰ προσφέρηται ὡς ἡγεμῶν, πρὸς δὲ τοὺς βαρβάρους ὡς δεσπότης, καὶ τοὺς μὲν Ἑλληνας νὰ μεταχειρίζεται ὡς φίλους καὶ οἰκείους, τοὺς δὲ βαρβάρους ὡς ζῶα καὶ φυτά¹. Ἡ γνώμη αὐτοῦ εἶνε, ὅτι αὐτὴ ἡ φύσις δικαιολογεῖ τὴν διάκρισιν ταύτην, καὶ λέγει· «τὰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ψυχροῖς τόποις ἔθνη καὶ τὰ περὶ τὴν Εὐρώπην θυμοῦ μὲν ἔστι πλήρη, διανοίας δὲ ἐνδεέστερα καὶ τέχνης· διόπερ ἐλευθερά μὲν διατελεῖ μᾶλλον, ἀπολίτευτα δὲ καὶ τῶν πλησίον ἄρχειν οὐ δυνάμενα· τὰ δὲ περὶ τὴν Ἀσίαν διανοητικὰ μὲν καὶ τεχνικὰ τὴν ψυχὴν, ἄθυμα δέ· δι' ὅπερ ἀρχόμενα καὶ δουλεύοντα διατελεῖ· τὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων γένος, ὥσπερ μεσεύει κατὰ τοὺς τόπους, οὕτως ἀμφοῖν μετέχει· καὶ γὰρ ἐνθυμον καὶ διανοητικόν ἐστι· δι' ὅπερ

¹) Ἀριστοτέλους Ἀπόσπ. 81 (παρὰ Πλουτάρχῳ Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς Α', 6 «οὐ γὰρ ὡς Ἀριστοτέλης συνεβούλευεν αὐτῷ τοῖς μὲν Ἑλλήσιν ἡγεμονικῶς, τοῖς δὲ βαρβάροις δεσποτικῶς χρώμενος, καὶ τῶν μὲν ὡς φίλων καὶ οἰκείων ἐπιμελούμενος (τουτέστιν ὡς ἐπιμελητῆς), τοῖς δὲ ὡς ζῴοις ἢ φυτοῖς προσφερόμενος κτλ.». Ἡ ἀμφισβητήσεα γνησιότητος τοῦ ἀποσπάσματος τούτου ἀπεδείχθη, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τοῦ παρὰ Στράβωνι κατὰ τὴν ἔννοιαν ὁμοίου χωρίου τοῦ Ἐρατοσθένους (Α', σ. 67). Ἡ φράσις «συνεβούλευεν», ἣν μετεχειρίσθη ὁ συγγραφεὺς τοῦ πονήματος Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς, συνδυάζεται ἀδιάστως πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος λεγόμενα, ὅστις ὑπαινίττεται τὸ ἀριστοτελικὸν σύγγραμμα, ἐξ οὗ ἐλήφθη τὸ εἰρημένον χωρίον. Ὁ Κικέρων, γράφων πρὸς τὸν Ἀττικὸν (XII, 40, 2), ὁμιλεῖ περὶ προθέσεως ἑαυτοῦ ν' ἀποτείνῃ σύγγραμμά τι πρὸς τὸν νικηφόρον Καίσαρα· «συμβουλευτικὸν saepe conor, nihil reperio, et quidem mecum habeo et Ἀριστοτέλους et Θεοπόμπου πρὸς Ἀλέξανδρον». Ἀλλ' ἔπειτα παραιτεῖται τοῦ σκοποῦ (XIII, 31). Ἐπανερχόμενος δὲ πάλιν (XIII, 28, 2) λέγει: de epistula ad Caesarem. jurato mihi crede non possum... nam quae sunt ad Alexandrum hominum eloquentium et doctorum suasiones, vides quibus in rebus versentur: adolescentem incensum cupiditate verissimae gloriae, cupientem sibi aliquid consilii dari quod ad laudem sempiternam valeret, cohortantur ad decus. Ἡ συγγραφὴ πρὸς Ἀλέξανδρον, ἣν ὁ Κικέρων εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν, δὲν ἦτο διάλογος. Ἐκ δὲ τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους ἀναγεγραμμένων δύο λόγων, τοῦ μὲν Ἀλεξάνδρου ἢ ὑπὲρ ἀποικισμῶν (ἢ ἀποικίων) τοῦ δὲ Περὶ βασιλείας, ὁ μὲν δεύτερος εἶνε βεβαίως συμβουλευτικός, ὁ δὲ πρῶτος ὀρθότερον θὰ ἐπεγράφετο πρὸς Ἀλέξανδρον. Ἐνδεγόμενος δὲ καὶ ὅτι ἀμφοτέροι ἦσαν εἰς μόνον· διότι ὁ Ἀμμώνιος λέγει αἱ ὅσα ἐρωτηθεῖς ὑπὸ Ἀλεξάνδρου περὶ τε βασιλείας καὶ σπῶς δεῖ τὰς ἀποικίας ποιεῖσθαι γεγράφηκεν» (παρ' Ἀριστοτ. Ἀποσπ. ἐκδ. Rose XIV, σ. 1489).

ἐλεύθερόν τε διατελεῖ καὶ βέλτιστα πολιτευόμενον καὶ δυνάμενον ἄρχειν πάντων μιᾶς τυγχάνον πολιτείας»¹. Ἡ παρατήρησις αὕτη εἶνε βεβαίως ὀρθή, ἂν ὁ βίος τῶν ἐθνῶν ἐξ ἀνάγκης ἦτο καὶ ἔμενεν ὅπως ἅπαξ ὑπὸ τῆς φύσεως προωρίσθη· ἀλλὰ καὶ τότε, ἂν ἡ ἱστορία, εἰς ἣν ὁ Ἀριστοτέλης ὀλίγην σημασίαν δίδει, δὲν ἀνέπτυσσε νέας δυνάμεις καὶ συνθήκας, ἢ συμβουλὴ τοῦ βαθύνου φιλοσόφου ἐνώπιον τῶν καθηκόντων, ὅσα ἀνεφύησαν πρὸ τοῦ ἐν Ἀσίᾳ νικητοῦ, ἦτο θεωρητικὴ, ἄχρηστος εἰς τὰς ἐπείγουσας καὶ στιγμιαίας πρακτικὰς ἀνάγκας, ἥκιστα δὲ ἐπιτηδεῖα, ὅπως ἰδρύσῃ καὶ δυνατὴν μόνον, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ἠθικῶς δεδικαιολογημένην κατάστασιν πραγμάτων. Ὁ μὲν φιλόσοφος ἤθελε τὸ σύνολον μόνον τοῦ παρελθόντος νὰ διατηρηθῇ καὶ νὰ ἐξακολουθῇ ὑπάρχον, ὁ δὲ βασιλεὺς διέβλεπεν ἐν τῇ ἀνυπολογίστῳ μεταβολῇ καὶ ἐν τῇ ἀνατροπῇ ἐκείνῃ, ἥτις ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα καὶ ὁ ἔλεγχος τοῦ παρελθόντος, τὰ στοιχεῖα νέου δημιουργήματος, προωρισμένου νὰ ἐξέλθῃ τῶν ὁρίων τοῦ τεχνητοῦ ἐκείνου σχηματισμοῦ, τοῦ ὁποίου αἱ λεγόμεναι φυσικαὶ ἀνάγκαι ἔμελλον νὰ καταβληθῶσιν ὑπὸ τῆς δυνάμεως τῆς ἱστορικῆς προόδου.

Ἄλλ' ἂν ἡ κατάλυσις τῆς περσικῆς ἐξουσίας ἦτο ἀπόδειξις, ὅτι καὶ αὕτη καὶ ἡ ζωτικὴ αὐτῆς δύναμις εἶχε παντελῶς ἐξαντληθῇ, μήπως τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος μετὰ τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ καὶ τοῦ φάσματος τῆς ἀρίστης πολιτείας ἦτο τέλος πάντων εἰς καλυτέραν κατάστασιν; μήπως ἦτο τοῦλάχιστον ἀρκούντως ἰσχυρόν, ὥστε ν' ἀποκρούσῃ τὴν ἐπονείδιστον ἐξάρτησιν ἀπὸ τῆς περσικῆς πολιτικῆς καὶ τὰς ἐπαπειλουμένας ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων τῆς Ἀρκτου, ἐν ὧν πᾶσα πόλις ἔζη χάριν τῆς ἰδίας ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ δεσπόζῃ ἐπὶ τῶν ἄλλων; Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Μακεδόνες μήπως εἶχον καὶ μικράν τινα σημασίαν καὶ ἀσφάλειαν ἐντὸς τῆς ἑαυτῶν ἐπικρατείας, πρὶν ἀνορθωθῇ εὐτολμος καὶ ἰσχυρὰ ἡ βασιλεία αὐτῶν, καὶ τοὺς διδάξῃ καὶ ἀναγκάσῃ νὰ παύσωσιν ὅντες ὅ,τι ἐπὶ τοσούτον χρόνον ἦσαν; Ὁ Ἀλέ-

¹) Ἀριστοτέλους Πολιτ. Ζ', 7, 1.

ξανδρος, ἀναγινώσκων τὰ Πολιτικά τοῦ διδασκάλου του, εὗρεν ἐν αὐτοῖς σημαντικόν τι χωρίον· ὁ λόγος εἶνε περὶ τῆς ἰσότητος τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν καθηκόντων μεταξὺ τῶν κοινωνῶν τῆς πολιτείας, καὶ ὅτι ἐπὶ ταύτης στηρίζεται ἡ ἀρίστη πολιτικὴ τάξις· «Εἰ δέ τις ἐστὶν εἷς τοσοῦτον διαφέρων κατ' ἀρετῆς ὑπερβολήν, ὥστε μὴ συμβλητὴν εἶναι τὴν τῶν ἄλλων ἀρετὴν πάντων πρὸς τὴν ἐκείνου μόνον, οὐκ ἔτι θετέον τοῦτον μέρος πόλεως· ἀδίκησεται γὰρ ἀξιούμενος τῶν ἴσων, ἄνισος τοσοῦτον κατ' ἀρετὴν ὢν καὶ τὴν πολιτικὴν δύναμιν· ὥσπερ γὰρ θεὸν ἐν ἀνθρώποις εἰκὸς εἶναι τὸν τοιοῦτον. Ὅθεν δῆλον ὅτι καὶ τὴν νομοθεσίαν ἀναγκαῖον εἶναι περὶ τοὺς ἴσους καὶ τῷ γένει καὶ τῇ δυνάμει, κατὰ δὲ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος, αὐτοὶ γὰρ εἰσι νόμοι. Καὶ γὰρ γελοῖος ἂν εἴη νομοθετεῖν τις πειρώμενος κατ' αὐτῶν. Λέγοιεν γὰρ ἂν ἴσως, ἅπερ Ἀντισθένης ἔφη τοὺς λέοντας, δημηγορούντων τῶν δασυπόδων καὶ τὸ ἴσον ἀξιούντων πάντας ἔχειν¹⁾».

Τοιαῦται ἦσαν αἱ γνώμαι τοῦ Ἀριστοτέλους, εἰς ἃς βεβαίως κατέληξεν ἄνευ προσωπικοῦ τινὸς ὑπαινιγμοῦ· ἀλλὰ τίς ἀναγινώσκων αὐτάς ἐδύνατο νὰ μὴ ἐνθυμηθῇ τὸν Ἀλέξανδρον; «Ὅτι τούτου τοῦ βασιλέως τὸ πνεῦμα ἦτο μεγαλοφυέστερον ἢ κατ' ἄνθρωπον», λέγει ὁ Πολύβιος, «περὶ τούτου πάντες ὁμολογοῦσιν»²⁾. Τὴν ἰσχὺν τῆς θελήσεως, τὴν εὐρείαν ἔκτασιν τοῦ βλέμματος καὶ τὴν διανοητικὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ μαρτυροῦσιν αἱ πράξεις του καὶ ἡ αὐστηρά, δυνατὸν εἰπεῖν, ἀμετάπτωτος λογικὴ ἀκολουθία τῆς ἀλληλουχίας αὐτῶν. Τί ἠθέλησε, καὶ πῶς ἐφάντασθη τὸ ἔργον του, μόνον διὰ πλαγίων ὁδῶν, καὶ μόνον ἐξ ὧν κατῴρθωσε νὰ διαπράξῃ δύναται νὰ ἐννοήσῃ τις κατὰ προσέγγισιν, πᾶσα δὲ δικαία κρίσις τοῦτο μόνον τὸ μέτρον θὰ θελήσῃ νὰ ἐφαρμόσῃ.

¹⁾ Ἀριστοτέλους Πολιτ. Γ', 13, 8.

²⁾ Ὁ Πολύβιος (ΙΒ', 22) ἐναντίον τοῦ Τιμαίου, ὅστις ἔψεξε τὸν Καλλισθένην, διότι ἠθέλησε νὰ ἐκθειάσῃ τὸν Ἀλέξανδρον, λέγει «... ἀποθεοῦν Ἀλέξανδρον οὐκ ἡδουλήθη... ἄνδρα τοιοῦτον, ὃν πάντες μεγαλοφυέστερον ἢ κατ' ἄνθρωπον γεγονέναι τῇ ψυχῇ συγγωροῦσιν».

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνελθὼν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς παιδείας καὶ τῶν γνώσεων τῶν σγγχρόνων αὐτοῦ θὰ ἐφαντάσθῃ τὴν ἀποστολὴν τοῦ βασιλέως οὐχ ἥττον μεγάλῃν ἢ «ὁ κράτιστος τῶν ἐπιστημόνων». Ἀλλὰ δὲν θὰ ἐνόμιζεν, ὡς ὁ μέγας αὐτοῦ διδάσκαλος, ὅτι ἐκ τῆς ιδέας τῆς μοναρχίας καὶ «τοῦ ἀξιώματος τοῦ μονάρχου ὡς φύλακος» εἶπετο κατὰ λογικὴν ἀκολουθίαν, ὅτι ὤφειλε νὰ μεταχειρισθῇ τοὺς βαρβάρους ὡς ζῶα καὶ φυτά, οὐδὲ θὰ ἐφρόνει ὅτι οἱ Μακεδόνες τοῦ διὰ τοῦτο ἡσκήθησαν περὶ τὰ ὅπλα ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅπως, καθ' ἃ ὁ φιλόσοφος ἀπεφάνθη, «δεσπόζωσι τῶν ἀξίως δουλεύειν¹⁾», ἔτι δὲ ὀλιγώτερον ὅτι πρῶτον μὲν ὁ πατήρ, ἔπειτα δὲ αὐτὸς ἠνάγκασε τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν κορινθιακὴν συμμαχίαν, ἵνα δυνηθῶσι νὰ ἐκμεταλλευθῶσι καὶ ἐκμυζήσωσι τὴν ἀφοπλισθεῖσαν Ἀσίαν διὰ τῆς περιτέχνου αὐτῶν φιλαυτίας καὶ τῆς ἀναισχύντου δεξιότητος.

Τραυματίσας καιρίως τὴν Ἀσίαν, θὰ ἀνελογίσθῃ τὸ δόρυ τοῦ γενάρχου αὐτοῦ Ἀχιλλέως, καὶ θὰ διέγνων ὅτι τὸ χάρισμα τοῦ δόρατος τοῦ ἀληθῶς βασιλικοῦ εἰς τοῦτο συνίσταται, ὅτι «ὁ τρώσας ἰάσεται». Ἐξαφανισθέντος τοῦ ἀρχαίου κράτους καὶ τελευτήσαντος τοῦ Δαρείου, αὐτὸς ἦτο ὁ κληρονόμος τῆς ἐξουσίας ἐπὶ ἀναριθμήτων λαῶν, οἵτινες μέχρι τοῦδε ὡς δοῦλοι ἐδεσπόζοντο· ἦτο λοιπὸν ἔργον ἀκραφνῶς βασιλικὸν νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτούς, ἐφ' ὅσον ἐδύναντο νὰ ἐννοήσωσιν ἢ νὰ μάθωσι νὰ εἶνε ἐλεύθεροι, νὰ διατηρήσῃ καὶ προαγάγῃ παρ' αὐτοῖς πᾶν ὅ,τι εἶχον ἀξιέπαινον καὶ ὑγιές, καὶ νὰ φεισθῇ καὶ τιμήσῃ πᾶν ὅ,τι ὑπῆρχε παρ' αὐτοῖς ἱερὸν καὶ οἰκειότατον. Ὁφείλε νὰ τοὺς συνδιαλλάξῃ, καὶ νὰ εὕρῃ τρόπον νὰ προσεταιρισθῇ αὐτούς, καὶ νὰ καταστήσῃ συνυποστηρικτὰς τοῦ κράτους, ὅπερ ἔμελλε τοῦ λοιποῦ νὰ τοὺς ἐνώσῃ μετὰ τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου. Ἐν ταύτῃ τῇ μοναρχίᾳ μετὰ τὴν ἐν ταῖς μάχαις νίκην δὲν ἔπρεπε πλέον νὰ γίνηται λόγος περὶ νικητῶν καὶ ἡττημένων, ἀλλὰ νὰ λησμονηθῇ ἡ διάκρισις μεταξὺ

¹⁾ Ἀριστοτέλους Πολιτ. Ζ', 14 περὶ τὸ τέλος «τὴν τε τῶν πολεμικῶν ἀσκησιν... τρίτον δὲ τὸ δεσπόζειν τῶν ἀξίων δουλεύειν».

Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων. Ἄν ὁ Ἀλέξανδρος κατώρθωνε νὰ συγχωνεύσῃ εἰς ἓνα λαὸν τοὺς κατοικοὺς τοῦ ἄχανοῦς τούτου δυτικοῦ καὶ ἀνατολικοῦ κράτους, οὕτως ὥστε διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἀρετῶν ἀμοιβαίως νὰ συμπληρώνωνται καὶ ἐξισώνωνται, νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς αὐτοὺς ἐσωτερικὴν εἰρήνην καὶ τάξιν, καὶ νὰ τοὺς διδάξῃ «τὴν τέχνην τοῦ σχολάζειν», χωρὶς διὰ τοῦτο ν' ἀποβάλῃσιν «ὥσπερ ὁ σίδηρος τὴν βαφήν»¹, ἐδύνατο νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἐδημιούργησε μέγα καὶ «εὐεργετικὸν ἔργον», τοιοῦτον, ὅποιον κατὰ τὸν λόγον τοῦ Ἀριστοτέλους ἀπαιτεῖται πρὸς ἀληθῆ ἐμπέδωσιν τῆς βασιλείας². Ἄν δὲ ἡ φιλοδοξία, τὸ ἔπαθλον τῆς νίκης καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς αὐτοῦ ἦτο νὰ δημιουργήσῃ κράτος δυτικὸν ἅμα καὶ ἀνατολικὸν μιξελληνικοῦ εἶδους, καὶ ὡς λέγεται ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων κατὰ τὸ ὄραμα τοῦ προφήτου, «νὰ μεταστήσῃ τὴν μοναρχίαν ἀπὸ τῶν Περσῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας», ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων ὑπεδείκνυσεν εἰς αὐτὸν ὅσημέραι σαφέστερον καὶ ἀναγκαιότερον τὰς ὁδοὺς, ἃς ὤφειλε νὰ διαπορευθῇ, ὅπως ἐκπληρώσῃ τὸ ἀρξάμενον ἔργον.

Ἄλλ' ἐπὶ ταύτης τῆς ὁδοῦ ὑπῆρχον ἀνυπολόγιστοι δυσχέρειαι, αὐθαιρεσίαι, βιαιοπραγίαι, παραβάσεις τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, αἵτινες ἐφαίνοντο ὅτι καθίστων ἀδύνατον τὸ ἀρξάμενον ἔργον. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἐθορύβουν αὐτόν· τοῦναντίον ἐπέτεινον μᾶλλον τὴν σφοδρότητα τῆς θελήσεως καὶ τὴν ἀμετάπτωτον πεποίθησιν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐνέργειαν. Τὸ ἔργον, ὅπερ ἤρχισεν ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ τῆς νεανικῆς αὐτοῦ ἡλικίας, κατεῖχεν αὐτόν, καὶ δί-

¹) Ἀριστοτέλους Πολιτ. Ζ', 14, 15. Ὁ νομοθέτης, λέγει, ὀφείλει «σπουδάζειν ὅπως καὶ τὴν περὶ τὰ πολεμικά καὶ τὴν ἄλλην νομοθεσίαν τοῦ σχολάζειν ἔνεκεν τάξῃ καὶ τῆς εἰρήνης». διότι αἱ πλείεσται τῶν στρατιωτικῶν πολιτειῶν σώζονται ἐν ὅσῳ πολεμοῦσι· «κατακτεσάμενοι δὲ τὴν ἀρχὴν ἀπόλλυνται· τὴν γὰρ βαφήν ἀφίσιν, ὥσπερ ὁ σίδηρος, εἰρήνην ἄγοντες· αἷτιος δ' ὁ νομοθέτης, οὐ παιδεύσας δύνασθαι σχολάζειν».

²) Ἀριστοτέλους Πολιτ. Ε', 10, 22 «οὐ γίνονται δ' ἔτι βασιλείαι νῦν... διὰ τὸ τὴν βασιλείαν ἐκούσιον μὲν ἀρχὴν εἶναι, μειζόνιον δὲ κυρίαν κτλ.». καὶ Ε', 10, 5 «ἅπαντες γὰρ εὐεργετήσαντες ἢ δυνάμενοι τὰς πόλεις ἢ τὰ ἔθνη εὐεργετεῖν ἐτύγχανον τῆς τιμῆς ταύτης».

κην χιονοστιβάδος αὐξανόμενον, παρέσυρεν αὐτόν· καταστροφή, ἐρήμωσις καὶ σωρεία νεκρῶν ἐχαρακτῆριζον τὸ στάδιον αὐτοῦ· ἀλλὰ καθ' ὅσον διὰ τῶν νικῶν αὐτοῦ μετέβαλλε τὸν κόσμον, κατὰ τοσοῦτον συμμετεβάλλετο ὁ στρατός, οἱ περὶ αὐτὸν καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος. Καὶ φερόμενος ἐπὶ τὰ πρόσω ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὸν σκοπὸν του, ἐν αὐτῷ διαβλέπων τὴν δικαιολογίαν του.

Ἐπίστευεν ἴσως, ὅτι ἡ ἀναγκαιότης τῶν ὅσα ᾗθελε, οἴκοθεν ἐξαγομένη ἐκ τῶν ὅσα συνέβαινον, ἔμελλε νὰ ἐπιβληθῇ διὰ τῆς πειθοῦς καὶ εἰς τοὺς μὴ θέλοντας. Ἐν ἀρχῇ ἐνδεχόμενον τὸ μιξελληνικὸν κράτος κατὰ τύπους ὀλίγον νὰ διέφερε τοῦ τῶν Ἀχαιμενιδῶν· ἀλλ' ἡ οὐσιώδης καὶ ὡς ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων ἀνυπολόγιστος διαφορὰ συνίστατο εἰς τὴν νέαν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἐνεφύσησεν εἰς τὸν ἀσιατικὸν βίον. Ὅ,τι ἡ νίκη τῶν ὅπλων ἤρχισεν, ἐδύνατο ν' ἀναθήσῃ πρὸς ἡρεμον ἐπεξεργασίαν καὶ τελειοποίησιν εἰς τὸ ἐξημερωμένον, πεφωτισμένον, ἀεικίνητον καὶ ζείδωρον πνεῦμα τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ τὸ κυριώτατον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἦτο νὰ συμπλησιάσῃ καὶ συνδεθῶσι πρὸς ἄλληλα τὰ στοιχεῖα, ὅσα ἔμελλον νὰ συγκερασθῶσι καὶ συζυμωθῶσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀσιατικὴ φύσις ἦτο παθητικὴ, δύσπιστος, ὡς ἐκ τοῦ ὄγκου αὐτῆς δυσκίνητος καὶ ἀδρανής, ἡ ὑπαρξίς τοῦ νέου κράτους ἐξηρτᾶτο κατ' ἀρχάς ἐκ τῆς προσεκτικῆς πρὸς αὐτὴν συμπεριφορᾶς, ἐκ τῆς κατανοήσεως τῆς ἰδιοφυίας καὶ τῶν προλήψεων αὐτῆς καὶ ἐκ τῆς παντελοῦς εἰς αὐτὴν προσαρμογῆς. Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη νὰ βλέπωσι καὶ αὐτοὶ ἐν τῷ Ἀλεξάνδρῳ τὸν ἴδιον αὐτῶν βασιλέα· διότι αὐτὸς πρὸ πάντων καὶ μόνος ἀπετέλει τὴν ἐνότητα τοῦ ἀχανοῦς κράτους καὶ τὸν πυρῆνα, περὶ ὃν ἔμελλε νὰ σχηματισθῇ ἡ νέα κρυστάλλωσις. Ὅπως δὲ ἐτέλεσεν εἰς τοὺς θεοὺς αὐτῶν πανδήμους θυσίας καὶ ἐορτάς, οὕτως ᾗθελε καὶ ἐν τῇ περὶ αὐτὸν ἀκολουθίᾳ καὶ ἐν ταῖς ἐορταῖς τῆς αὐλῆς αὐτοῦ νὰ δείξῃ ὅτι ἀνήκει καὶ εἰς τοὺς Ἀσιανούς. Ἀπὸ δὲ τῆς τελευτῆς τοῦ Δαρείου ἤρχισε νὰ δέχεται τοὺς πρὸς αὐτὸν ἐρχομένους Ἀσιανούς ἐν ἀσιατικῇ στολῇ καὶ μετὰ ἀσιατικῆς ἐθιμοταξίας, ἐναλλάξ μεταχειριζόμενος

τὴν νηφάλιον καθημερινὴν συνήθειαν τοῦ μακεδονικοῦ στρατοπέδου καὶ τὴν θαμβώνουσαν μεγαλοπρέπειαν τοῦ αὐλικοῦ βίου τῆς Ἀνατολῆς. Τὴν ἐπιούσαν ἐφαίνετο πάλιν προηγούμενος τῶν Μακεδόνων εἰς τὸν ἀγῶνα, ἀκαταπόνητος ἐν ταῖς κακουχίαις, πλήρης μερίμνης καὶ προνοίας περὶ τῶν στρατευμάτων, πρὸς πάντα εὐπροσέγγορος καὶ εὐπρόσιτος¹.

Οὐδέποτε μὲν τὸ μακεδονικὸν ἦθος ὑπῆρξεν ἐξαιρέτως εὐτράπελον, ἀλλ' ὁ πόλεμος καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ἄπειροι εὐτυχίαι ἐπέτειναν τὸ σκληρὸν καὶ ὑπερφίαλον φρόνημα ἐκείνων τῶν ἐπαίρων. Δὲν κατενόουν δὲ πάντες, ὡς ὁ Ἡφαιστίων, τοὺς σκοποὺς καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως αὐτῶν, οὐδὲ εἶχον, ὡς ὁ Κράτερος, τοσαύτην ἀφοσίωσιν καὶ αὐταπάρνησιν, ὥστε νὰ ὑποστηρίζωσιν αὐτὴν ἔνεκα τῆς περὶ τὴν ὑπηρεσίαν πίστεως. Ἀλλ' οἱ πλεῖστοι παρεγνώριζον καὶ ἀπεδοκίμαζον ὅ,τι ὁ βασιλεὺς ἔπραττεν ἢ παρέλειπεν. Διὰ ταῦτα, ἐν ᾧ ὁ Ἀλέξανδρος τὰ πάντα ἔπραττεν, ὅπως προσελκύσῃ τοὺς ἡττημένους καὶ πείσῃ αὐτοὺς νὰ λησμονήσωσι τοὺς νικητὰς τῶν βλέποντες τοὺς Μακεδόνας, πολλοὶ ἐν τῇ ὑπεροφίᾳ καὶ φιλαυτίᾳ αὐτῶν ἐνόμιζον τὴν ὀλοσχερῇ ὑποταγὴν ὡς βάσιν ἀπαραίτητον πάσης νέας καταστάσεως τῶν πραγμάτων· καὶ εἶχον τὴν ἀξίωσιν ὡς οἴκοθεν εὐνόητον νὰ προσθέσωσιν εἰς τὴν δεσποτικὴν παντοδυναμίαν τῶν πρῶν σατραπῶν καὶ τὸ ἀδυσώπητον δίκαιον τῆς βίας τῶν κατακτητῶν. Καὶ ἐνῷ ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τῆς αὐτῆς εὐμενείας ἀπεδέχετο τὴν τε γονυκλισίαν τῶν Περσῶν μεγιστάνων καὶ τὴν προσκύνησιν, τὴν ὁποίαν οἱ Ἀνατολίται ἐνόμιζον ὅτι ὤφειλον εἰς αὐτόν, καὶ τὰς τιμητικὰς πρεσβείας τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰς στρατιωτικὰς προσφωνήσεις τῶν φαλάγγων του, αὐτοὶ θὰ ἔβλεπον εὐχαρίστως ἑαυτοὺς μὲν ὡς ἴσους πρὸς τὸν βασιλέα, πάντας δὲ τοὺς ἄλλους ταπεινῶς προσπίπτοντας εἰς τὴν κόνιν τῆς ὑποταγῆς. Ἐν ᾧ δὲ αὐτοί, ἐφ' ὅσον ἐπέτρεπε τὸ στρατόπεδον καὶ ἡ παρουσία τοῦ ἀναφανδὸν ἀποδοκιμάζοντος αὐτοὺς βασιλέως, παρεδίδοντο εἰς ὅλην τὴν τρυφὴν καὶ ἀκολασίαν τοῦ

¹) Πλουτάρχου Ἀλεξ. ME'.

Ἀσιατικοῦ βίου ἄνευ οὐδενὸς ἄλλου σκοποῦ, εἰ μὴ τοῦ τῆς κτηνώδους ἀπολαύσεως, ἐμέμφοντο τὸν βασιλέα διὰ τὴν μηδικὴν στολὴν καὶ τὴν περσικὴν δίαιταν τῆς αὐλῆς, ἐν ᾗ αἱ μυριάδες τῆς Ἀσίας ἀνεγνώριζον καὶ ἐλάτρευον αὐτὸν ὡς τὸν ἴδιον θεὸν βασιλέα. Οὕτω λοιπὸν πολλοὶ τῶν Μακεδόνων μεγιστάνων ἀπέβησαν Ἀσιανοὶ κατὰ τὴν χειρίστην σημασίαν τῆς λέξεως, καὶ ἡ Ἀσιατικὴ ῥοπὴ πρὸς δεσποτείαν, σκευωρίαν καὶ ἀκολασίαν ἀνεμίχθη πρὸς τὴν ὑπέρμετρον ἐκείνην βιαιότητα καὶ τὸ συναίσθημα τῆς εὐρωστίας, ὅπερ δὲν ἔπαυε καθιστῶν αὐτοὺς πάντοτε φιλοδόξους, εἰς τὴν μάχην ἀνδρείους καὶ πρὸς πᾶν τόλμημα προθύμους.

Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἤρχισε νὰ παραδέχεται ἀνατολικά ἔθιμα, συναθροίσας δὲ περὶ αὐτὸν Πέρσας μεγιστᾶνας, προσοικειώθη αὐτοὺς ἐξ ἴσου εὐμενῶς καὶ ἐλευθερίως, ὅπως καὶ τοὺς Μακεδόνας, ἀνεδείκνυσεν αὐτοὺς ἐξ ἴσου ἐμπιστευόμενος, ἐτίμα διασπουδαίων ἐντολῶν καὶ ἀπένεμε σατραπείας, ἦτο φυσικὸν ὅτι οἱ Μακεδόνες μεγιστᾶνες, ὡσανεὶ συνέβαινεν εἰς αὐτοὺς ὑποτίμησις καὶ ταπείνωσις, ἔστρεψαν τὴν ἀποστροφὴν αὐτῶν πρὸς τὰ γεννήματα ταῦτα τῆς Ἀσίας, τὰ ὑπὸ τοῦ βασιλέως εὐνοούμενα, καὶ ἀπέναντι αὐτῶν συνησθάνοντο ἑαυτοὺς ὡς ἐκπροσωποῦντας τὴν ἀρχαίαν καὶ γνησίαν μακεδονικὴν γενεάν. Πολλοὶ καὶ μάλιστα οἱ πρεσβύτεροι στρατηγοὶ ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Φιλίππου δὲν ἀπέκρυπτον πρὸς μὲν τοὺς Πέρσας τὴν δυσμένειαν, πρὸς δὲ τὸν Ἀλέξανδρον τὴν δυσπιστίαν, ἀλλ' ἐνίσχυσον καὶ ἠρέθιζον ἀλλήλους ἐν τῇ ἀγανακτήσει, ὅτι παραγκωνίζει καὶ ἀγνωμόνως μεταχειρίζεται αὐτοὺς ἐκεῖνος, ὅστις τὰ πάντα εἰς αὐτοὺς ὀφείλει. Ἐδέησεν, ἔλεγον, ἐπὶ ἔτη ὀλόκληρα νὰ πολεμήσωσιν, ὅπως ἴδωσι τὸν καρπὸν τῶν ἑαυτῶν νικῶν μεταβαίνοντα εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἡττημένων· ὁ βασιλεὺς, ὅστις τανῦν μεταχειρίζεται τοὺς Πέρσας μεγιστᾶνας ὡς ἴσους των, δὲν θὰ βραδύνη νὰ μεταχειρισθῇ καὶ αὐτοὺς ὅπως τούτους τοὺς πρῶν δούλους τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν· ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος λησμονεῖ τὸν Μακεδόνα, εἶνε ἀνάγκη νὰ λάβωσι προφυλακτικὰ μέτρα.

Ὁ βασιλεὺς ἐγνώριζε τὴν διάθεσιν ταύτην πολλῶν στρατηγῶν· διότι ἡ μήτηρ του λέγεται ὅτι πολλάκις προειδοποίησεν αὐτόν, καὶ τὸν ἐξώρκισε νὰ εἶνε προσεκτικὸς πρὸς τοὺς μεγιστᾶνας, καὶ τὸν ἐπετίμησε, διότι δεικνύει ὑπερβολικὴν ἐμπιστοσύνην καὶ εὐμένειαν πρὸς τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους εὐπατρίδας τῆς Μακεδονίας, καὶ ὅτι διὰ θαψιλοῦς ἐλευθεριότητος κατασκευάζει ἐξ ὑπηκόων βασιλεῖς, παρέχει εἰς αὐτοὺς εὐκαιρίαν ν' ἀποκτήσωσι φίλους καὶ ὁπαδούς, καὶ ἀποστερεῖ ἑαυτὸν τῶν φίλων του¹. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι καὶ μετὰ τῶν ἐγγύτατα περιστοιχίζοντων αὐτὸν πολλοὶ μετὰ δυσπιστίας καὶ ἀποδοκιμασίας ἐθεώρουν τὰ διαβήματα αὐτοῦ. Καὶ τὸν μὲν Παρμενίωνα ἦτο συνηθισμένος νὰ ἔχῃ ὡς διηγεκὴ παραινέτην, περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Φιλῶτα ἤξευρεν ὅτι ἀπροκαλύπτως ἀπεδοκίμαζε τὰς διατάξεις αὐτοῦ, καὶ ὅτι μάλιστα καὶ περὶ αὐτοῦ πολὺ ἀνευλαβῶς ἐξεφράσθη· ἀλλ' ἀπέδιδε τοῦτο εἰς τὸ βίαιον καὶ ζοφερὸν ἦθος τοῦ ἄλλως ἀνδρείου καὶ περὶ τὴν ἐργασίαν ἀκαμάτου ἱππάρχου. Καίριώτερον ἐλύπει αὐτόν, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ἀφελὴς καὶ μεγαλόψυχος Κράτερος, ὃν ὑπὲρ πάντας ἐτίμα, δὲν ἦτο πάντοτε σύμφωνος πρὸς πάντα τὰ γινόμενα, καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ Κλεῖτος ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἀγῆματος τῶν ἱππέων μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπεξενώτετο. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, ἀνεφύη σαφέστερον μετὰ τῶν Μακεδόνων στρατηγῶν διχοστασία, ἥτις, ἂν καὶ πρὸς τὸ παρὸν δὲν εἶχε σπουδαῖα ἐπακόλουθα, ἀλλὰ παρῶξυνεν ὅμως τὰς γνώμας, καὶ ἤδη ἐν αὐτῷ τῷ πολεμικῷ συμβουλίῳ ἐξετράπη εἰς ὀδυνηρὰν μικρολυπίαν· οἱ βιαίότεροι ἤθελον νὰ λάβῃ πέρας ὁ πόλεμος, νὰ διαλυθῇ ὁ στρατὸς καὶ νὰ διανεμηθῶσι τὰ λάφυρα· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ στρατῷ, ὅχι ἄνευ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν, ἐφάνη, ὅτι ἐξεδηλοῦτο ἐκάστοτε καταφανέστερον ἡ ἐπιθυμία τῆς παλινοστήσεως.

Τοσοῦτον δὲ ἐπετάθη ἡ δυσαρέσκεια, ὥστε ὁ βασιλεὺς δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ κατισχύσῃ αὐτῆς οὔτε διὰ δῶρων οὔτε δι' ἐπικειάς οὔτε διὰ δειγμάτων ἐμπιστοσύνης. Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν

¹) Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΑΘ'.

οὐδὲ πρόπον νὰ ἐξακολουθήσωσιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον οὕτως ἔχοντα τὰ πράγματα· ἡ πειθαρχία τοῦ στρατοῦ καὶ ἡ εὐπείθεια τῶν ἀξιωματικῶν ἦσαν αἱ πρῶται συνθήκαι οὐ μόνον πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀλλὰ καὶ πρὸς διατήρησιν τῶν ἤδη κατακεκτημένων καὶ πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῆς τῆς στρατιᾶς. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, ἂν καὶ οὐδεμίαν πρᾶξιν προσεδόκα παρὰ τοῦ Κρατέρου, Κλείτου, Φιλώτα, Παρμενίωνος καὶ τῶν ἐταίρων, ὥφειλεν ὅμως πρὸς παραδειγματισμὸν καὶ ἔνεκα τῆς ἐπισφαλοῦς γνώμης ἐν τῷ στρατῷ νὰ εὐχρηθῇ κρίσιν τινά, ἥτις ἀναφανδὸν θὰ ἔφερε τὴν στάσιν ἀντιμέτωπον αὐτοῦ καὶ θὰ τῷ ἔδιδε τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὴν συντρίψῃ.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεπαύετο κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 330 μετὰ τοῦ στρατοῦ ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Δραγγιανῆς, ὃ δὲ Κράτερος εἶχεν ἐπανεέλθῃ πρὸς αὐτὸν ἐκ τῆς πρὸς τὴν Βακτριανὴν ὁδοῦ· ὡσαύτως περὶ αὐτὸν ἦσαν καὶ ὁ Κοῖνος, ὁ Περδίκκας, ὁ Ἀμύντας μετὰ τῶν ιδίων φαλάγγων καὶ οἱ Μακεδόνες ἵππεις τοῦ Φιλώτα καὶ οἱ ὑπασπισταί· μόνος ὁ ἀρχηγὸς τούτων Νικάνωρ, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Φιλώτα, εἶχε πρὸ μικροῦ ἀποθάνῃ, καὶ ὁ βασιλεὺς περιώδυνος διὰ τὴν ἀπώλειαν αὐτοῦ, διέταξε διὰ τοῦ ἀδελφοῦ νὰ ταφῇ ἐπισήμως. Ὁ πατὴρ αὐτῶν Παρμενίων διέτριβε μετὰ τοῦ πλείστου τῶν λοιπῶν στρατευμάτων μακρὰν ἐν Μηδίᾳ, φυλάττων τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ὁδὸν καὶ τοὺς πλουσίους θησαυροὺς τοῦ περσικοῦ κράτους· ἀλλὰ τὸ προσεχὲς ἔαρ ἔμελλε καὶ αὐτὸς νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν μεγάλην στρατιάν. «Τότε ἔλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος μῆνυσιν περὶ τῆς προδοσίας τοῦ Φιλώτα», λέγει ὁ Ἀρριανός, καὶ ἔπειτα διηγεῖται συντόμως ὅσα ἐπράχθησαν κατ' αὐτοῦ. Ἐκτενέστερον διηγεῖται τὸ πρᾶγμα ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς ἀρύεται ὁ Διόδωρος, ὁ Κούρτιος καὶ ὁ Πλούταρχος, ἄδηλον ἂν συμφωνότερον πρὸς τὴν ἀλήθειαν· λέγουσι δὲ κυριώτατα τὰ ἐξῆς.

Μεταξὺ τῶν δυσηρεστημένων ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ βασιλέως ὑπῆρχεν ὁ Δίμνος ἐκ Χαλαίστρας τῆς Μακεδονίας. Ἀνεκοίνωσε δὲ ἐμπιστευτικῶς εἰς τὸν Νικόμαχον, μεθ' οὗ εἶχεν ἐρωτικὰς σχέ-

σεις, ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ ὅτι ἀπεφάσισε νὰ ἐκδικηθῇ. Ἐπιφανεῖς ἄνδρες εἶνε σύμφωνοι πρὸς αὐτόν, καὶ πάντες ἐπιθυμοῦσι μεταβολὴν τῶν πραγμάτων· ὁ δὲ βασιλεὺς γενόμενος εἰς πάντας μισητὸς καὶ ἐμποδὼν, ἀνάγκη νὰ τεθῇ ἐκποδὼν. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας θὰ εἶνε νεκρός. Ἀνησυχῶν περὶ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ μὴ ἔχων τὴν τόλμην αὐτὸς ν' ἀποκαλύψῃ τοσοῦτον μεγάλα πράγματα, ὁ Νικόμαχος ἀνακοινώνει τὸν ἐπίβουλον σκοπὸν εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Κεβαλίνον, καὶ τὸν ἐξορκίζει νὰ μηνύσῃ τὸ πρᾶγμα ὡς τάχιστα· ὁ ἀδελφὸς πορεύεται εἰς τὸ ἀνάκτορον, ὅπου κατοικεῖ ὁ βασιλεὺς· ἵνα ἀποφύγῃ δὲ πάντα θόρυβον, περιμένει παρὰ τὴν εἴσοδον, μέχρις οὗ ἐξέλθῃ εἷς τῶν στρατηγῶν, εἰς ὃν θὰ ἐδύνατο ν' ἀποκαλύψῃ τὸν κίνδυνον. Ὁ Φιλώτας εἶνε ὁ πρῶτος, τὸν ὁποῖον βλέπει, καὶ εἰπὼν πρὸς αὐτὸν ὅσα ἔμαθε, τὸν καθιστᾷ ὑπεύθυνον περὶ τῆς ταχείας μηνύσεως καὶ περὶ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως. Ὁ Φιλώτας ἐπανέρχεται εἰς τὸν βασιλέα, ὁμιλεῖ μετ' αὐτοῦ περὶ πολλῶν ἀδιαφόρων πραγμάτων, οὐχὶ δὲ περὶ ἐπικειμένου κινδύνου. Ἐρωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Κεβαλίνοῦ, ὅστις τὸν ἀνεζήτησε τὴν ἐσπέραν, ἀποκρίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρξε δυνατόν, ἀλλ' ὅτι καὶ τὴν ἐπιοῦσαν θὰ εἶνε καιρὸς ἱκανός. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν σιωπᾷ ὁ Φιλώτας, ἂν καὶ πολ- λάκις ὑπῆρξε μόνος μετὰ τοῦ βασιλέως. Ἐντεῦθεν ὁ Κεβαλῖνος ἀρύεται ὑποψίαν· τραπείς δὲ πρὸς τὸν Μέτρωνα, ἓνα τῶν βασιλικῶν παίδων, ἀνακοινώνει εἰς αὐτὸν τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, καὶ ἀπαιτεῖ παρ' αὐτοῦ μυστικὴν συνέντευξιν μετὰ τοῦ βασιλέως. Ὁ Μέτρων τὸν εἰσάγει εἰς τὴν ὀπλοθήκην τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ λέγει εἰς τοῦτον, ἐν ᾧ ἐλούετο, ὅσα ὁ Κεβαλῖνος ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτόν, εἶτα δὲ παρουσιάζει καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον. Ὁ Κεβαλῖνος συμπληρώνει τὴν διήγησιν, καὶ λέγει ὅτι δὲν πταίει αὐτός, ἂν ἐβράδυνεν ἢ μήνυσις, καὶ ὅτι ἰδὼν τὴν παράδοξον διαγωγὴν τοῦ Φιλώτα καὶ τὸν ἐκ νέας βραδύτητος κίνδυνον, ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ τὰ εἶπῃ ἀμέσως εἰς τὸν βασιλέα. Ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ἀκούει οὐχὶ ἄνευ βαθείας ταραχῆς, καὶ διαττάει εὐθὺς νὰ συλλάβωσι

τὸν Δίμνον, οὗτος δὲ ἰδὼν τὴν συνωμοσίαν προδοθεῖσαν καὶ τὴν ἐπιβουλὴν αὐτοῦ ματαιωθείσαν, αὐτοκτονεῖ¹. Ἐπειτα δὲ προσκληθεὶς ὁ Φιλώτας ὑπὸ τοῦ βασιλέως, διαβεβαιώνει ὅτι ἐθεώρησε τὸ πρᾶγμα ὡς κομπορρημοσύνην τοῦ Δίμνου καὶ ἀνάξιον λόγου, ὁμολογεῖ ὅμως ὅτι ἡ αὐτοκτονία τοῦ Δίμνου τὸν ἐκπλήττει· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς γνωρίζει τὸ φρόνημά του. Ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ἀποπέμπει, χωρὶς νὰ ἐκφράσῃ ἀμφιβολίαν περὶ τῆς πίστεως αὐτοῦ, καὶ τὸν προσκαλεῖ νὰ ἔλθῃ καὶ σήμερον εἰς τὸ γεῦμα. Συγκαλέσας δὲ μυστικὸν πολεμικὸν συμβούλιον, ἀνακοινώνει τὰ γενόμενα. Ἡ ἀνησυχία τῶν πιστῶν φίλων ἐπιτείνει τοῦ βασιλέως τὴν ὑποψίαν περὶ εὐρυτέρας ἐκτάσεως τῆς ἐπιβουλῆς καὶ τὴν ταραχὴν αὐτοῦ περὶ τῆς προβληματικῆς διαγωγῆς τοῦ Φιλώτα· διατάττει ἄκραν σιωπὴν περὶ τῆς διασκέψεως ταύτης, καὶ προσκαλεῖ τὸν Ἡρακλείωνα καὶ Κράτερον, τὸν Κοῖνον καὶ Ἐρίγιον, τὸν Περδίκκην καὶ Λεοννάτον νὰ ἔλθωσι πρὸς αὐτὸν τὸ μεσονύκτιον, ἵνα λάβωσι νέας διαταγὰς. Εἰς τὸ γεῦμα συναθροίζονται πάντες οἱ πιστοὶ παρὰ τῷ βασιλεῖ, οὐδὲ τοῦ Φιλώτα ἐξαιρουμένου· ἀποχωρίζονται δὲ ὁπὲ τὴν ἐσπέραν· περὶ τὸ μεσονύκτιον ἔρχονται οἱ ἀνωτέρω στρατηγοί, παρακολουθούμενοι ὑπὸ ὀλίγων ἐνόπλων. Ὁ βασιλεὺς διατάττει νὰ ἐνισχύσωσι τὴν ἐν τῷ ἀνακτόρῳ φρουράν καὶ νὰ καταλάβωσι τὰς πύλας τῆς πόλεως, ἰδίως δὲ τὰς πρὸς τὰ Ἐκβάτανα, πέμπει δὲ χωριστὰς διαταγὰς, ὅπως συλλάβωσιν ἀθอรύδως τοὺς σημειωθέντας ὡς κοινωνοὺς τῆς συνωμοσίας, καὶ τέλος στέλλει 300 ἄνδρας εἰς τὸ κατάλυμα τοῦ Φιλώτα², διατάξας νὰ περιζώσωσι διὰ φυλάκων τὴν οἰκίαν, καὶ εἰσελθόντες νὰ συλλάβωσι τὸν ἱππαρχον, καὶ νὰ προσαγάγωσι αὐτὸν εἰς τὸ ἀνάκτορον. Οὕτως παρέρχεται ἡ νύξ.

¹) Κατὰ τὸν Πλούταρχον ὁ Δίμνος, λυσσωδῶς ἀντισταθεὶς εἰς τὴν σύλληψιν αὐτοῦ, διεκεντήθη ὑπὸ τοῦ λαβόντος τὴν διαταγὴν νὰ τὸν συλλάβῃ. Τὸ πρᾶγμα ἦ εἶνε ἀπίστευτον ἢ ἐτι μᾶλλον μαρτυρεῖ περὶ τοῦ μεγέθους τοῦ κινδύνου ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ὁ ἀποσταλεὶς ἐν τῷ συμφέροντι τοῦ Φιλώτα ἐσπευσε νὰ φονεύσῃ τὸν ἄνθρωπον, ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ ὁποίου τὰ πάντα ἰδύναντο νὰ ἀνακαλυφθῶσιν.

²) Κατὰ τὸν Κούρτιον (VI, 8, 20) ὁ παλαίμαχος Ἀθηναῖος ἔλαβε ταύτην τὴν ἐντολήν, ὅπερ καθιστᾷ τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ ἥττον ἀξιόπιστον.

Τὴν ἐπιούσαν τὸ πρῶτὸ συγκαλεῖται ὁ στρατὸς εἰς ἐκκλησίαν¹. Οὐδείς δὲ μαντεύει, τί ἔγεινεν. Ἐπειτα εἰσέρχεται αὐτὸς ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν κύκλον, καὶ λέγει ὅτι συνεκάλεσε κατὰ τὸ μακεδονικὸν ἔθιμον τὸν στρατὸν ὡς δικαστήριον, διότι ἀνεκαλύφθη ἔγκλημα ἐσχάτης προδοσίας κατὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ὁ Νικόμαχος, ὁ Κεβαλῆνος καὶ ὁ Μέτρων παρέχουσι περὶ τούτου μαρτυρίαν, ὁ δὲ νεκρὸς τοῦ Δίμνου εἶνε ἡ ἐπιβεβαίωσις τῶν λόγων των. Μετὰ τοῦτο δεικνύει ὁ βασιλεὺς τοὺς ἀρχηγούς τῆς συνωμοσίας: εἰς τὸν Φιλώταν, εἶπεν, ἔγεινεν ἡ πρώτη μήνυσις, ὅτι τὴν τρίτην ἡμέραν ἔμελλε νὰ γείνη ἡ δολοφονία· καὶ τοι δὲ δις τῆς ἡμέρας ἔρχεται εἰς τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον, δὲν εἶπε λέξιν οὔτε τὴν πρώτην οὔτε τὴν δευτέραν ἡμέραν. Ἐπειτα ἐπέδειξεν ἐπιστολὰς τοῦ Παρμενίωνος, ἐν αἷς ὁ πατὴρ συμβουλεύει τοὺς υἱοὺς τοῦ Φιλώτα καὶ Νικάνορα: «φροντίσατε πρῶτον περὶ ὑμῶν αὐτῶν, ἔπειτα περὶ τῶν ὑμετέρων, καὶ οὕτως θὰ ἐπιτύχητε ὅ,τι σκοπεῖτε»· προσθέτει δὲ ὅτι αἱ διαθέσεις αὗται ἐπιβεβαιώνονται διὰ πολλῶν πράξεων καὶ λόγων, καὶ μαρτυροῦσι τὸ ἐπονείδιστον ἔγκλημα· ἤδη κατὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ βασιλέως Φιλίππου ὁ Φιλώτας ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ μνηστῆρος Ἀμύντου· ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ ὑπῆρξε σύζυγος τοῦ Ἀττάλου, ὅστις ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ αὐτὸν καὶ τὴν μητέρα τοῦ Ὀλυμπιάδα κατεδίωξεν, ἐζήτησε ν' ἀποκλείσῃ αὐτὸν τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου, καὶ τέλος, προαποσταλὲς μετὰ τοῦ Παρμενίωνος εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀπεστάτησεν· ἀλλ' οὐχ ἦττον ἡ οἰκογένεια αὕτη ἐτιμήθη ὑπ' αὐτοῦ διὰ παντοίων ἀξιωματῶν καὶ ἐνδείξεων ἐμπιστοσύνης· ἤδη ἐν Αἰγύπτῳ ἔλαβεν ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν θρασέων καὶ ἀπειλητικῶν λόγων, ἔσους ὁ Φιλώτας πολλάκις ἐπανάλαβε πρὸς τὴν ἐταίραν Ἀντιγόνην· ἀλλ' ἀπέδωκεν αὐτοὺς εἰς τὸν βίαιον αὐτοῦ χαρακτῆρα· ἀλλ' ἔνεκα τούτου ὁ Φιλώτας ἀπέβη ἐπιτακτικώτερος καὶ ὑπεροπτικώτερος·

¹) Καθ' ἃ λέγει ὁ Κούρτιος, παρόντες ἦσαν ἑξακισχilioi Μακεδόνες, περὶ οὓς συνωθούντο ἵπποκόμοι, ὑπηρέται κ. ἄ., τὰ δὲ ἄλλα στρατεύματα θὰ ἦσαν διεσπαρμένα ἐν τοῖς σταθμοῖς.

ἡ διαφορουμένη ἐλευθεριότης καὶ ἡ ἀχαλίνωτος σπατάλη καὶ ἡ παράφρων ἀγερωχία αὐτοῦ ἐνέβαλον καὶ αὐτὸν τὸν πατέρα εἰς ἀνησυχίαν, καὶ τὸν παρεκίνησαν πολλάκις νὰ συμβουλευσῇ αὐτὸν νὰ μὴ προδίδῃται πολὺ πρὸ τοῦ δέοντος. Καὶ πρὸ πολλοῦ μὲν δὲν ὑπηρετοῦν πιστῶς τὸν βασιλέα, καὶ ἡ ἐν Γαυγαμήλοις μάχη ἔνεκα τοῦ Παρμενίωνος θ' ἀπέβαινε σχεδὸν ἐναντίον αὐτῶν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Δαρείου ὠρίμασαν οἱ προδοτικοὶ τῶν σκοποί, καὶ ἐν ᾧ αὐτὸς ἐξηκολούθει νὰ ἐμπιστεύηται εἰς αὐτοὺς τὰ πάντα, ἐκεῖνοι εἶχον ὀρίση καὶ τὴν ἡμέραν τῆς δολοφονίας του, καὶ τοὺς δολοφόνους εἶχον μισθώσῃ, καὶ τὴν ἀνατροπὴν τῶν καθεστῶτων εἶχον προπαρασκευάσῃ. Σφόδρα ἐκπεπληγμένοι, καθ' ἃ λέγουσιν οἱ περιγράφοντες τὰ πράγματα συγγραφεῖς, ἤκουσαν οἱ Μακεδόνες τὸν βασιλέα· ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα εἰσέχθη δέσμιος ὁ Φιλώτας, τοῦτο συνεκίνησεν αὐτοὺς οὐχ ἥττον, καὶ ἐξήγειρε τὸν οἶκτον αὐτῶν· ὁ στρατηγὸς Ἀμύντας λαμβάνει τὸν λόγον κατὰ τοῦ ἐνόχου, ὅστις μετὰ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως ἤθελεν ἐξαφανίσῃ καὶ πάντων αὐτῶν τὴν ἐλπίδα τῆς ἐπανόδου. Μετὰ τοῦτο δὲ ἔτι σφοδρότερον ὠμίλησεν ὁ στρατηγὸς Κοῖνος ὁ κηδεστὴς τοῦ Φιλώτα· οὗτος ἐσήκωσε καὶ λίθον ἐν' ἀρχίσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ποινῆς κατὰ τὸ μακεδονικὸν ἔθιμον· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τὸν ἀνεχαίτισεν, εἰπὼν ὅτι πρέπει πρῶτον ν' ἀπολογηθῇ ὁ Φιλώτας, αὐτὸς δὲ ἐξέρχεται τῆς ἐκκλησίας, ἵνα μὴ διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἐπηρεάσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀπολογίας. Ὁ Φιλώτας ἀρνεῖται τὴν ἀλήθειαν τῶν αἰτιάσεων· ἀναμιμνήσκει δὲ τὰς πιστὰς ὑπηρεσίας τὰς τε ἑαυτοῦ καὶ τὰς τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν· ὁμολογεῖ μὲν ὅτι ἀπεισιώπησε τὴν μήνυσιν τοῦ Κεβαλίνου, ἵνα μὴ φανῇ ἀνωφελὴς καὶ ὀχληρὸς μυνητής, ὅπως ὁ πατήρ αὐτοῦ Παρμενίων ἐν Ταρσῷ, ὅτε ἀπέτρεψεν ἀπὸ τοῦ φαρμάκου τοῦ Ἀκαρνᾶνος ἱατροῦ. Ἀλλὰ τὸ μῖσος καὶ ὁ φόβος βασανίζει πάντοτε τὸν δεσπότην, καὶ τοῦτο κυρίως εἶνε τὸ παρὰ πᾶσιν ἀξιοθρήνητον· ἐν τῷ μέσῳ σφοδροτάτης ταραχῆς ἀποφαίνονται οἱ Μακεδόνες, ὅτι ὁ Φιλώτας καὶ οἱ

ἐπίλοιποι συνωμόται εἶνε ἄξιοι θανάτου· ὁ δὲ βασιλεὺς ἀναβάλλει τὴν δίκην μέχρι τῆς ἐπομένης ἡμέρας.

Λεῖπει ἀκόμη ἡ ὁμολογία τοῦ Φιλώτα, ἣτις πρέπει νὰ ἐπιχύσῃ φῶς καὶ περὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων συνωμοτῶν. Ὅθεν ὁ βασιλεὺς συγκαλεῖ μυστικὸν συμβούλιον· οἱ πλεῖστοι ζητοῦσι νὰ ἐκτελεσθῇ πάραυτα ἢ εἰς θάνατον καταδίκη, ἀλλ' ὁ Ἡφαιστίων, ὁ Κράτερος καὶ ὁ Κοῖνος συμβουλευούσι νὰ ἐκβασθῇ πρότερον ἡ ὁμολογία, ὑπὲρ τούτου δὲ ἀποφαίνεται καὶ ἡ πλειονοψηφία. Οἱ τρεῖς στρατηγοὶ λαμβάνουσι τὴν ἐντολὴν νὰ παρασταθῶσι κατὰ τὴν βάσανον. Ὁ Φιλώτας βασανιζόμενος ὁμολογεῖ, ὅτι αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ του ὠμίλησαν περὶ δολοφονίας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅτι δὲν ἐτόλμησαν αὐτήν, ζῶντος τοῦ Δαρείου, διότι τὸ ἐκ τούτου ὄφελος δὲν θὰ ἦτο ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν Περσῶν· ὅτι αὐτός, ὁ Φιλώτας, ἐπέσπευσε τὴν ἐκτέλεσιν, πρὶν ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὁ ἤδη ὑπέργηρος ἀφαρπασθῇ ὑπὸ τοῦ θανάτου ἀπὸ τῆς κοινῆς ἐπιβουλῆς, ἀλλ' ὅτι τὴν συνωμοσίαν ταύτην ἐχάλκευσεν αὐτὸς ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πατρὸς. Ταύτας τὰς μαρτυρίας φέρων ὁ βασιλεὺς εἰσέρχεται τὴν ἐπομένην πρωίαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ· προσάγεται ὁ Φιλώτας, καὶ αἱ λόγχοι τῶν Μακεδόνων διεκέντησαν αὐτόν.

Καὶ αἱ ἄρισται πηγαί, ὁ Πτολεμαῖος καὶ ὁ Ἀριστόβουλος, ἐξ ὧν ἀρύεται ὁ Ἀρρίανός, ἐπιβεβαιώνουσιν ὅτι ἤδη ἐν Αἰγύπτῳ ἐπεδόθησαν μυνύσεις εἰς τὸν βασιλέα περὶ τῶν προδοτικῶν σχεδίων τοῦ Φιλώτα¹. ἀλλ' οὗτος ἔνεκα τῆς φιλίας τῆς ὑπαρχούσης μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Φιλώτα καὶ ἔνεκα τοῦ μεγάλου σεβασμοῦ, ὃν ἔδειξε πάντοτε πρὸς τὸν πατέρα Παρμενίωνα, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποφασίσῃ νὰ τὰς πιστεύσῃ. Ὁ δὲ Πτολεμαῖος μαρτυρεῖ, ὅτι αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἀπήγγειλε τὴν κατηγορίαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν

¹) Τοῦτο πιθανῶς ἀναφέρεται εἰς μηνύσεις τοιαύτας, οἷα κατὰ τὸν *Πλούταρχον* ('Αλεξ' ΔΗ') ἡ τῆς ὥραιας Πυθναίας Ἀντιγόνης, ἣτις εὐρεθεῖσα μεταξὺ τῶν ἐν Δαμασκῷ αἰχμαλώτων, ἔγεινεν ἑταῖρα τοῦ Φιλώτα. Ταύτης ἡ μήνυσις ἠγγέλθη εἰς τὸν βασιλέα ὑπὸ τοῦ Κρατέρου, ἀλλὰ τέλος καὶ ὑπ' αὐτῆς ταύτης ἐπανελήφθη.

στρατιωτῶν, ὅτι ὁ Φιλώτας ἀπελογήθη, καὶ ὅτι ιδίως ἢ ἀπόκρυφίς τῆς μηνύσεως κατελογίσθη ὡς ἔγκλημα αὐτοῦ. Τὴν δὲ βάσανον δὲν μνημονεύει.

Ἄφ' οὗ δὲ καὶ ὁ Παρμενίων ἐκρίθη ἄξιος θανάτου¹⁾, ἐνομίσθη ἀναγκαῖον νὰ ἐκτελεσθῇ ἢ ἀπόφασις ὅσον τὸ δυνατόν τάχιστα· διότι ἦτο ἀρχηγὸς ὅχι μικροῦ πλήθους στρατιωτῶν, οἵτινες διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐν τῷ στρατῷ ὑπόληψιν καὶ διὰ τῶν θησαυρῶν, οἵτινες ἦσαν πρὸς φύλαξιν εἰς αὐτὸν ἐμπεπιστευμένοι καὶ ἀνήρχοντο εἰς πολλὰς χιλιάδας ταλάντων, ἐδύναντο εὐκόλως νὰ ἔλθωσιν εἰς τὰ ἔσχατα· ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν μετεῖχεν ἀμέσως τῆς προδοσίας τοῦ υἱοῦ, μετὰ τὴν θανάτωσιν αὐτοῦ τὰ χεῖριστα ἐφαίνοντο δυνατά. Διέτριβεν ἐν Ἐκβάταινοις, τριάκοντα ἕως τεσσαράκοντα ἡμέρας μακράν· ἂν λοιπὸν ἀπεστάτει, τί ἡδύνατο νὰ γείνη κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον; Ὁ βασιλεὺς ἐν τοιαύτῃ περιστάσει δὲν ἐδύνατο νὰ ἀσκήσῃ τὸ δικαίωμα τῆς χάριτος, ἀλλ' οὐδὲ νὰ τολμήσῃ νὰ φυλακίσῃ ἀναφανδὸν τὸν στρατηγὸν ἐν τῷ μέσῳ τόσοι εὐπατήτων στρατιωτῶν· δι' ὃ ἐπέμφθη εἰς τὰ Ἐκβάτανα πρὸς τὸν Σιτάλκην, Μενίδαν καὶ Κλέανδρον ὁ Πολυδάμας, εἰς τῶν ἐταίρων, μετὰ γραπτῆς διαταγῆς τοῦ βασιλέως ἀθορύβως νὰ θέσωσιν ἐκποδῶν τὸν Παρμενίωνα. Ὁ Πολυδάμας, ἀκολουθούμενος ὑπὸ δύο Ἀράβων, ἀναβὰς μετ' αὐτῶν εἰς ταχείας δρομάδας, ἔφθασε τὴν δωδεκάτην νύκτα εἰς τὰ Ἐκβάτανα· ὁ δὲ Θράξ ἡγεμὼν καὶ οἱ δύο Μακεδόνες στρατηγοὶ ἐξεπλήρωσαν πάραυτα τὴν ἐντολήν των.

Ἐπειδὴ δὲ ἐν Προφθασίᾳ ἐξηκολούθουν ἐν τῷ μεταξὺ αἱ ἀνακρίσεις, ἐφυλακίσθη καὶ ὁ Δημήτριος, εἰς τῶν ἐπτὰ σωματοφυλάκων, ὡς ὑποπτος συνεννόσεως μετὰ τοῦ Φιλώτα, τὴν δὲ θέσιν αὐτοῦ ἔλαβεν ὁ Πτολεμαῖος, υἱὸς τοῦ Λάγου. Οἱ υἱοὶ τοῦ Τυμφαίου

¹⁾ Διοδώρου ΙΖ', 80 «...οἱ Μακεδόνες κατέγνωσαν τοῦ Φιλώτα καὶ τῶν καταιτιαιέντων θάνατον, ἐν οἷς ὑπῆρχε Παρμενίων κτλ.». Τὸ ζήτημα, ἂν ἡ δικονομία ἐξετελέσθη κατὰ τὸ ἐν εἰρήνῃ ἰσχύον δίκαιον τῶν Μακεδόνων ἢ ἂν ἐν τῷ ἐν ἐκστρατεία στρατῷ ἰσχύον ἄλλοι στρατιωτικοὶ τύποι, δὲν δυνάμεθα ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν παραδόσεων νὰ λύσωμεν.

Ἀνδρομένους ὑπῆρξαν στενοὶ φίλοι τοῦ Φιλώτα, καὶ ὁ νεώτατος τῶν ἀδελφῶν Πολέμων, ὅστις εὕρισκετο ἐν τινὶ ἰλῇ τοῦ ἱππικοῦ, εὐθὺς ὡς ἤκουσε τὴν κάθειρξιν τοῦ ἱππάρχου τοῦ Φιλώτα, τυφλωθεὶς ὑπὸ τοῦ φόβου, ἐτράπη εἰς φυγὴν· δι' ὃ καὶ ἐφάνη λίαν πιστευτόν, ὅτι οἱ ἀδελφοὶ του μετεῖχον τῆς συνωμοσίας. Ὅθεν ὁ Ἀμύντας, ὁ Σιμμίας καὶ ὁ Ἀτταλος, στρατηγοὶ καὶ οἱ τρεῖς τῶν φαλαγγιτῶν, προσήχθησαν εἰς τὸ δικαστήριον· διότι κατὰ τοῦ Ἀμύντου ἰδίως ὑπεστηρίχθησαν πολλαὶ αἰτιάσεις. Ἀλλ' οὗτος ἀπελογήθη ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε οἱ Μακεδόνες τὸν ἐκήρυξαν ἀθῶον παντὸς ἐγκλήματος. Τότε ἐζήτησε τὴν χάριν νὰ ἐπαναγάγῃ τὸν φυγόντα ἀδελφόν· ἐπιτρέψαντος δὲ τοῦ βασιλέως, ἀνεχώρησεν αὐθημερόν καὶ ἐπανήγαγε τὸν Πολέμωνα. Τοῦτο καὶ ὁ ἐνδοξος θάνατος, ὃν ὁ Ἀμύντας εὗρε μετ' οὐ πολὺ ἐν τινὶ μάχῃ, ἀφῆρεσαν ἀπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τὴν ἐσχάτην ὑποψίαν κατὰ τῶν ἀδελφῶν, οἵτινες τοῦ λοιποῦ παντοιοτρόπως ὑπ' αὐτοῦ ἐτιμήθησαν.

Εἶνε δὲ ἀξιοσημεῖωτον, ὅτι ἐξ ἀφορμῆς τούτων τῶν ἀνακρίσεων συνεζητήθη τανῦν ἡ ὑπόθεσις τοῦ Λυγκηστοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ εἶχεν ἐπιχειρήσῃ ἀποπειραν κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ τότε κατὰ ῥητὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως ἐφυλακίσθη μόνον¹⁾. Ἴσως εἶνε ἀληθές, ὅτι ὁ στρατὸς ἀπήτησε τὴν θανάτωσιν αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν καταδίκην τὴν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ νῦν ἀπαιτηθεῖσαν ἄνδρα, τὸν ὁποῖον μέχρι τοῦδε ὑπεξήρесе τῆς δικαίας τιμωρίας, ἀποβλέψας εἰς τὴν κηδεστίαν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐν Μακεδονίᾳ ἐπιμελητὴν τοῦ κράτους. Δὲν εἶνε δὲ ἀπίθανον, ὅτι προσετέθησαν νέοι λόγοι, ὅπως νῦν μάλιστα προσαχθῇ εἰς τὸ δικαστήριον, ἀλλὰ δυστυχῶς αἱ πηγαὶ ἡμῶν οὐδὲν περιέχουσιν ἀκριβέστερον. Ἄν ὅμως ὁ Φιλώτας ὡμολόγησεν ὅτι σκοπὸς τῆς συνωμοσίας ἦτο ἡ δολοφονία τοῦ Ἀλεξάνδρου, κατ' ἀνάγκην τὸ πρῶτον καὶ ἐκ τῶν προτέρων βεβουλευμένον ζήτημα

1) Ἰδ. ἀνωτ. σ.

ἦτο, ποῖος μετ' αὐτὸν ἔμελλε νὰ φέρῃ τὸ διάδημα. Ὁ ἔχων τὰ πλείστα δικαιώματα ἦτο ὁ Ἀρρίδαῖος, υἱὸς τοῦ βασιλέως Φιλίππου, ἀλλὰ καὶ ἂν ἦτο ἐν τῷ στρατῷ, εἰς οὐδενὸς τὸν νοῦν ἐδύνατο νὰ ἐπέλθῃ νὰ παραδώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς ἄνθρωπον σχεδὸν ἡλίθιον· ὡσαύτως ἀδύνατον ἦτο νὰ παραδώσῃ τὸ διάδημα εἰς ἄνδρα οὐδὲν δικαίωμα ἔχοντα ἐπὶ τῆς βασιλείας, οἷον τὸν Παρμενίωνα ἢ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἢ ἄλλον τινὰ τῶν στρατηγῶν· ὁ Λυγκηστῆς ἐδύνατο νὰ φαίνεται εἰς τοὺς συνωμότας τοσοῦτον μᾶλλον κατάλληλος, καθ' ὅσον ὁ Ἀντίπατρος, πρὸς τὸν ὁποῖον βεβαίως ἔπρεπε νὰ ἔχῃσιν ἰδιαιτέραν ἀνασκοπὴν, διὰ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ γαμβροῦ τοῦ ἐδύνατο νὰ κηρυχθῇ, καθ' ἃ ἴσως ἐνόμιζον, ὑπὲρ τῆς νέας τάξεως τῶν πραγμάτων. Εἶνε ἴσως ἄξιον νὰ μνημονευθῇ, ὅτι ὁ Ἀντίπατρος, ἅμα λαβὼν γινώσκιν τῶν ἐν Προφθασίᾳ καὶ Ἐκβατάνοις γενομένων, ἔκαμεν, ὡς φαίνεται, διαβήματα, ἅτινα θὰ ἦσαν ἄλλως ἀκατανόητα· λέγεται ὅτι συνῆψε κρυφίως διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς, τοὺς ὁποίους ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε διατάξῃ νὰ τιμωρήσῃσιν αὐστηρότατα ἕνεκα τῆς καταστροφῆς τῆς εἰς αὐτὸν πιστῆς πόλεως τῶν Οἰνιαδῶν¹. Ἡ πρόνοια αὕτη, ἣτις ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδὲν ἄλλο εἶχεν ἀποτέλεσμα, δὲν ἔμεινεν ἄγνωστος εἰς τὸν βασιλέα², καὶ ἐπιστεύετο ὅτι ἐξήγειρε τὴν δυσπιστίαν του κατὰ τρόπον, ὅστις, ἂν καὶ μετὰ ἔτη μόνον, ἔμελλε νὰ ἐκδηλωθῇ.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ θλιβερά αὕτη ὑπόθεσις, θλιβερά, καὶ ἂν ἡ καταδίκη τοῦ Φιλῶτα ὑπῆρξε δικαία καὶ ἡ θανάτωσις τοῦ Παρμενίωνος πολιτικὴ ἀνάγκη. Τὸ γενόμενον δὲν ἀποβαίνει ἀνεκτότερον, διότι ὁ Φιλῶτας κατὰ τὰς παραδόσεις παρὰ πᾶσαν τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ ἀνδρείαν καὶ πολεμικὴν ἐμπειρίαν ὑπῆρξε βίαιος, φίλαυτος καὶ δόλιος, καὶ διότι καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ λέγεται ὅτι τὸν ἐνουθέτησε νὰ εἶνε προσεκτικώτερος καὶ ὀλιγώτερον ὑπερό-

¹) Πλουτάρχου 'Αλεξ. ΜΘ'. «πρὸς Αἰτωλοὺς ἔ-εμψε κρύφα πίστει διδοὺς καὶ λαμβάνων».

²) Ἴσως ἐξ εἰδήσεως πεμφθείσης ὑπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος.

πτης, ἔτι δὲ ὀλιγώτερον διότι ὁ Παρμενίων καὶ κατὰ τὰς ὑπηρεσιακάς αὐτοῦ σχέσεις λέγεται ὅτι ἐπέσυρε τοῦ βασιλέως τὴν μομφήν. Ἴσως ὁ βασιλεὺς ἐνόμιζεν, ὅτι ἔπρεπε παρὰ τῶν ἀνωτάτων αὐτοῦ ἀξιωματικῶν ν' ἀπαιτήσῃ αὐστηροτάτην εὐπείθειαν, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πολέμου νὰ ἐντείνῃ πολὺ περισσότερον τὰ ἡνία τῆς πειθαρχίας, ἀλλ' ὅτι ὁμῶς εὔρε νὰ τιμωρήσῃ ἐν τῷ κύκλῳ τῶν ἀνωτάτων ἀρχηγῶν, καὶ ὅτι ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπεν οὕτως νὰ τιμωρήσῃ, ἦτο σύμπτωμα ὑποπτον διὰ τὴν κατάστασιν τοῦ στρατοῦ καὶ κακὸν ῥῆγμα εἰς τὸ μέχρι τοῦδε τοσοῦτον στερεὸν καὶ συμπαγὲς ὄργανον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, τὸ μόνον ὅπερ ἡγγυᾶτο ὑπὲρ τοῦ ἔργου καὶ τῶν ἐπιτυχιῶν αὐτοῦ. Διὰ τῆς ἐλαστικότητος καὶ τοῦ ἐπιτακτικοῦ πνεύματος αὐτοῦ θὰ εὔρε τρόπον νὰ ματαιώσῃ τὴν παραλυτικὴν ἐπενέργειαν τούτων τῶν γεγονότων, καὶ νὰ καταστήσῃ ταχέως καὶ ὁλοσχερῶς ὑποχείρια τὰ ἐξερεθισθέντα στρατεύματα¹. Ἀλλ' ὅτι ὁ Φιλώτας καὶ ὅτι ὁ Παρμενίων ἔλειψαν ἐκ ταύτης τῆς στρατιᾶς, ἦτο καὶ διέμεινεν ἀνεπανόρθωτος ζημία καὶ κηλὶς ἀνεξάλειπτος.

Δὲν ἐξετάζομεν ἐνταῦθα, ἂν εἰς τὰ εἰρημμένα γεγονότα πρέπει ν' ἀποδοθῶσι καὶ αἱ νεώτεραι μεταβολαὶ εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ στρατοῦ, αἵτινες ἐν μέρει τοῦλάχιστον συμπίπτουσιν εἰς ταύτην τὴν διαχειμασίαν, ἥ ἂν μᾶλλον αὗται προεκλήθησαν ὑπὸ τῆς μεταβληθείσης ἀποστολῆς τοῦ στρατεύματος.

Ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Δαρείου δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐν ταῖς μέχρι τοῦδε περσικαῖς χώραις ὠργανωμένη ἐχθρικὴ δύναμις· ἐδύναντο ἐνιαχοῦ νὰ προσκαλῶνται εἰς τὰ ὅπλα καὶ νὰ στρατεύωσι πλήθη, ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶχον πλέον τὸν συμπαγῆ σχηματισμὸν τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ τῆς Περσίας, ἀναλόγως τοῦ ὁποίου ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου συνέταξε τὴν ἑαυτοῦ στρατιάν· δὲν εἶχον οὔτε τὴν ἀνακτορικὴν φρουράν τῶν μεγάλων βασιλέων καὶ τοὺς Καρδάκας, οὔτε πυρῆνά τινα Ἑλλήνων μισθο-

¹) Ὡς ἐν τοιοῦτον μέσον δύναται νὰ λογισθῇ « τὸ τάγμα τῶν ἀτάκτων » (Διοδώρου ΙΖ', 80). Κουρτίου VII 2, 35, εἰς ὃ κατετάχθησαν οἱ δυσηρεστημένοι καὶ οἱ γογγύζοντες.

φόρων καὶ τὴν τακτικὴν αὐτῶν ἄσκησιν. Ὁ πόλεμος τοῦ λοιποῦ ἠναγκάσθη νὰ περιορισθῇ οὐσιωδῶς εἰς ἀγῶνα ἐναντίον ἀσυντάκτων στιφῶν, εἰς τροπὴν καὶ ταχεῖαν καταδίωξιν καὶ εἰς πᾶν εἶδος τοῦ μικροῦ πολέμου. Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη τὰ σώματα τοῦ στρατοῦ νὰ σχηματισθῶσιν οὕτως, ὥστε νὰ δύνανται εὐκόλως νὰ συνταχθῶσι στρατιαὶ ἐν μικρῷ ἢ το ἀνάγκη νὰ γείνωσιν εὐκίνητότερα εἰς τὴν τακτικὴν αὐτῶν, ἔτι ἐπιθετικώτερα ἢ μέχρι τοῦδε, τὰ δὲ ψιλικὰ στρατεύματα ἔτι μᾶλλον νὰ ἐπεκταθῶσι. Τέλος ἦτο ἀνάγκη νὰ ληφθῇ πρόνοια, ὅπως χρησιμοποιοῦσιν, εἰ δυνατόν, καὶ ἐξ Ἀσιανῶν στρατολογίαι οὐ μόνον πρὸς αὕξησιν τοῦ πλήθους τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅπως παρασκευάσωσι προχειροτέρας συμπληρώσεις τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τῶν ἐν τῇ πατρίδι νεοσυλλεξιῶν.

Ἦδη κατὰ τὸν προηγηθέντα χειμῶνα αἱ ὀκτὼ ἱλαὶ τοῦ ἱππικοῦ διηρέθησαν εἰς δύο λόχους ἐκάστη, ὧν ἕκαστος ἐτάχθη ὑπὸ ἓνα λοχαγόν· τῶρα λοιπὸν ὀκτὼ ἐκ τούτων τῶν λόχων ἠνώθησαν εἰς μίαν ἱππαρχίαν, οὕτως ὥστε τοῦ λοιποῦ, ἐὰν ἐπιτρέπηται ἢ ἔκφρασις, ὑπῆρχον δύο συντάγματα τοῦ βαρέος τούτου ἱππικοῦ ἀνὰ ὀκτὼ ὅπωςδῆποτε ἀσθενεστέρας ἱλας. Καὶ τὴν μὲν μίαν ἱππαρχίαν ἔλαβεν ὁ Κλεῖτος, ὁ υἱὸς τοῦ Δρωπίδου, ὁ ἐπιλεγόμενος Μέλας, ὅστις μέχρι τοῦδε ἡγεῖτο τῆς βασιλικῆς ἱλῆς τοῦ ἱππικοῦ τῶν ἐταίρων, τὴν δὲ ἑτέραν ὁ Ἡφαιστίων. Ἀλλ' ἤδη κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ ἐπιόντος ἔτους ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱππαρχιῶν ἠϋξήθη περισσότερον¹. Καθ' ὅμοιον τρόπον οἱ μισθοφόροι ἱππεῖς, οἵτινες εἶχον ἔλθῃ εἰς τὸν στρατὸν τῷ 331 ὑπὸ τὸν Μενίδαν, τετρακόσιοι τὸν ἀριθμόν, ἠϋξήθησαν τοσοῦτον, ὥστε νὰ σχηματίσωσι πλέον ἢ μίαν

¹) Κατὰ τὸν Ἀῤῥιανόν (Γ', 29, 7) ὁ Πτολεμαῖος λαμβάνει σῶμα. ἐν ᾧ ὑπῆρχον «τῶν ἐταίρων ἱππαρχίαι τρεῖς». Ἐντεῦθεν εἶνε φανερόν ὅτι δὲν πρόκειται ἀπλῶς περὶ ἀναπλήρωσιν τῶν ἀφελθέντων Θεσσαλῶν ἱππέων. Ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις (Ἀῤῥιανοῦ Δ', 4, 6) μνημονεύεται ἑτέρον σῶμα, ἐν ᾧ ὑπάρχουσιν ὡσαύτως τρεῖς ἱππαρχίαι τῶν ἐταίρων· κατὰ δὲ τὴν Ἰνδικὴν ἐκστρατείαν μνημονεύονται ἕξ ἱππαρχίαι καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἱππαρχῶν. Ἐκ τοῦ Ἀῤῥιανοῦ Δ', 22, 7, παραβαλλομένου πρὸς τὸ 23, 1 καὶ 24, 1 δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι ὑπῆρχον ὀκτὼ ἱππαρχίαι, πλὴν τοῦ ἀγέματος.

ἱππαρχίαν¹. Ἦδη δὲ ἐσχηματίσθη καὶ ἄλλο ὄπλον τὸ τῶν ἱππακοντιστῶν, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν δὲν εἶνε γνωστός².

Αἱ οὐχ ἥττονος λόγου ἄξιαι μεταβολαὶ περὶ τὸν σχηματισμὸν τοῦ πεζικοῦ αἱ ἀναφαινόμεναι κατὰ τὴν Ἰνδικὴν ἐκστρατείαν φαίνεται ὅτι ἐξετελέσθησαν μόνον μετὰ τὰς μεγάλας ἐνισχύσεις, ὅσας ἔλαβεν ὁ στρατὸς ἐν τῇ Βακτριανῇ. Ἦδη ἐκ Περσепόλεως εἶχε πέμψῃ ὁ βασιλεὺς διαταγὴν εἰς τὰς σατραπείας νὰ στρατολογήσωσι νεανίας, τὸ ὅλον 30,000, οἵτινες ἔμελλον, ἐκπαιδευθέντες μακεδονικῶ τῷ τρόπῳ πρὸς ὑπηρεσίαν, νὰ καταταχθῶσιν ὡς «ἐπίγονοι» εἰς τὴν στρατιάν³. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, διατρίψας ἐπὶ διετίαν ἐν ταῖς χώραις τῆς Βακτριανῆς, προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Βακτρίους, Σογδίους, Παροπαμισάδας κ. ἄ. μάλιστα ὡς ἱππεῖς.

Ἐν ἐνὶ λόγῳ ὁ στρατὸς τοῦ βασιλέως, συγκείμενος μέχρι τοῦδε ἐκ Μακεδόνων, Ἑλλήνων καὶ Εὐρωπαϊῶν βαρβάρων, ἤρχισε ν' ἀναπτύσσεται προσλαμβάνων μιξελληνικὸν χαρακτῆρα, ὃν ὁ Ἀλέξανδρος ἐσκόπει νὰ δώσῃ εἰς τὸ κράτος. Καὶ πανταχοῦ μὲν εἰς τὸ κέντρον τῶν σατραπειῶν κατεστάθησαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἰσχυραὶ μακεδονικαὶ φρουраί, αἵτινες ἕνεκα τῆς διαρκοῦς ἐνοικήσεως μετεμορφώθησαν ἀπὸ ἀπλῶν στρατιωτικῶν σταθμῶν εἰς ἀστικὰς κοινότητας καὶ εἰς πολιτείας κατὰ τὸν ἐλληνικὸν τρόπον· οἱ δὲ Ἀσιανοὶ οἱ καταταχθέντες εἰς τὸν ἐν ἐκστρατεία στρατὸν ἤρχισαν κατ' ἀνάγκην νὰ ἐξελληνίζωνται διὰ τῆς στρατιωτικῆς συμβιώσεως καὶ πειθαρχίας.

Ἀλλ' οὗτος ὅμως ὁ στρατὸς δὲν ἦτο μόνον στρατιωτικὸν σῶμα ἀλλὰ περιελάμβανε καὶ ἄλλα στοιχεῖα καὶ ἄλλας λειτουργίας, ἀποτελῶν κόσμον καθ' ἑαυτὸν ὅλως ἰδιόρρυθμον. Τὸ στρατόπεδον ἦτο ἐν ταύτῳ καὶ αὐλή, καὶ περιελάμβανε τὴν κεντρικὴν διοίκησιν

¹) Κατὰ τὸν Ἀρριανὸν (Δ', 4, 6) τὴν ἐπιθεσιν κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐκτελοῦσι «μία ἱππαρχία τῶν ξένων» καὶ τέσσαρες ἴλαι τῶν σαρισσοφόρων. Εἰς ἀπόσπασμα δέ τι (Ἀρριαν. Δ', 3, 7) δίδονται μεταξὺ ἄλλων ἱππεῖς 60 μὲν ἐκ τῶν ἑταίρων, 800 δὲ «τῶν μισθοφόρων».

²) Ἀρριαν. Γ', 24, 1. Δ', 17, 3· Ε', 11, 3 κ. ἄ.

³) Ἀρριαν. Ζ', 6, 1. Πλουτάρχου Ἀλεξ. ΜΖ'. Σουΐδαν ἐν λ. Βασιλῆιοι παῖδες.

τοῦ ἀπεράντου κράτους, τὰς ἀνωτάτας αὐτοῦ πολιτικὰς ὑπηρεσίας, τὰ ταμεῖα, τὰ τῆς ἐπιμελητείας, τὰς ἀποθήκας τοῦ ὀπλισμοῦ καὶ ἱματισμοῦ τοῦ στρατοῦ, τὰς τροφὰς ἀνθρώπων τε καὶ ζώων καὶ τὴν ὑγειονομικὴν ὑπηρεσίαν. Μετὰ τοῦ στρατοῦ συνηκολούθουν ἔμποροι, τεχνῖται, προμηθευταί, παντὸς εἶδους κερδοσκόποι καὶ οὐκ ὀλίγοι λόγιοι, πλὴν τῶν ὠρισμένων πρὸς διδασκαλίαν νεαρῶν εὐπατριδῶν. Ἐκτὸς δὲ τούτων καὶ ξένοι Ἕλληνες καὶ Ἀσιανοί, κοσμηκοὶ καὶ ἱερωμένοι¹ καὶ γυναικῶν δὲ ὄχλος δὲν θὰ ἔλειπεν. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Λυγκηστὴς Ἀλέξανδρος μετὰ τὰ ἐν Πισιδίᾳ γενόμενα δέσμιος παρηκολούθει τὸν στρατόν, δὲν θὰ ὑπελείφθη καὶ ὁ ἡλίθιος Ἀρρίδιας, ὁ νόθος υἱὸς τοῦ Φιλίππου. Συντόμως εἰπεῖν, ὁ συνδυασμὸς οὗτος στρατοπέδου καὶ αὐλῆς ἦτο τρόπον τινὰ ἡ κινητὴ πρωτεύουσα τοῦ κράτους, τὸ ἰσχυρὸν κέντρον τοῦ βάρους, ἐξ οὗ διεπέμποντο οἱ παλμοὶ αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετακινούμενον, καθίστα ἐπαισθητὴν τὴν δύναμιν αὐτοῦ εἴτε ἡρεμοῦν εἴτε πορευόμενον.

Ἐνταῦθα ἴσως πρέπει νὰ μνημονεύσωμεν καὶ ἄλλο τι ζήτημα ὑπὸ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων προαγόμενοι. Τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξεστράτευσαν, φέροντα ἐνδυμασίαν ἀνάλογον πρὸς τὸ κλίμα καὶ τὰ ἔθιμα τῆς πατρίδος· ἀλλ' ἦτο ἄρά γε ἐξ ἴσου κατάλληλον καὶ πρὸς τὰς πολὺ βεβαίως διαφόρους καταστάσεις τοῦ Ἰράν, τοῦ Τουράν καὶ τῆς Ἰνδικῆς, πρὸς τὰς κακουχίας τῶν ἀτελευτήτων ἐπιστρατειῶν, πρὸς τὰς ἀναποδράστους αἰφνιδίας μεταβολὰς τῆς τροφῆς, πρὸς τὸν καύσωνα τοῦ ἡλίου, τὴν χειμερινὴν κακοκαιρίαν τῶν ὄρεινῶν χωρῶν καὶ τοὺς ὑετώδεις μῆνας τῶν τροπικῶν; Ἡ πρόνοια περὶ τῆς ὑγείας τῶν ἀνδρῶν δὲν παρήγαγε τὴν ἀνάγκην νὰ διατηρήσῃσι θερμὸν τὸ σῶμα διὰ ἀδροτέρων κλειστῶν ἐνδυμάτων, νὰ προφυλάξωσι δὲ τὸ κρανίον ἀπὸ τῆς ἡλιάσεως, νὰ περιτυλίξωσι τὰς κνήμας¹ καὶ νὰ προφυλάξωσι

¹) Ἐπὶ τῆς στήλης τοῦ Τραϊανοῦ φαίνεται ὅτι ὁ Ῥωμαῖος στρατιώτης κατὰ τὴν εἰς Δακλίαν ἐκστράτειαν φορεῖ περισκελίδας, ἐκ δὲ τοῦ Ἰωσήπου εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ αὐτὸς ἔφερεν ὑποδήματα καρφωτά.

τοὺς πόδας ἀρμοδιώτερον ἢ διὰ τῶν πεδίλων ἢ βραχέων ὑποδημάτων, ἀκολουθοῦντες ἴσως ἐν τούτοις τὸν τρόπον τῶν ἐγγχωρίων; μήπως αὕτη ἦτο ἡ εἰσαγωγή τῆς ἀσιατικῆς ἐνδυμασίας, διὰ τὴν ὁποίαν τόσον πικρῶς ἐμέμφοντο τὸν βασιλέα; Τὸ ἀληθὲς εἶνε, ὅτι ἐν τῇ πενιχρότητι τῶν ἡμετέρων παραδόσεων δὲν εὐρίσκεται οὐδεμία ἀπόκρισις εἰς ταύτην τὴν ἐρώτησιν, ὅπως εἰς τόσας ἄλλας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Πορεία τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὰ Βάκτρα. — Καταδίωξις τοῦ Βήσσου καὶ παράδοσις αὐτοῦ. — Ἐκστρατεία κατὰ τῶν Σκυθῶν τῶν παρὰ τὸν Ἰαξάρτην. — Ἀποστασία ἐν Σογδιανῇ. — Καταστολὴ τῆς ἀποστασίας. — Παραχειμασία ἐν Ζαριάσποις. — Δευτέρα ἀποστασία τῶν Σογδιῶν. — Καταστολὴ αὐτῆς. — Ἀνάπαυσις ἐν Μαρακάνδοις. — Φόνος τοῦ Κλείτου. — Εἰσβολὴ τῶν Σκυθῶν εἰς Ζαριάσπα. — Διαχειμασία ἐν Ναυτάκοις. — Τὰ φρούρια τῶν ὑπάρχων. — Γάμος μετὰ τῆς Ῥωξάνης. — Συνωμοσία τῶν εὐγενῶν παιδῶν. — Τιμωρία τοῦ Καλλισθέους

Ἡ προσεχὴς ἐκστρατεία σκοπὸν εἶχε τὴν χώραν τοῦ Ὠξου. Ἐνταῦθα ὁ Βῆσσος ἀναλαβὼν τὴν τιάναν τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρταξέρξου εἶχε συντόνως παρασκευασθῆ, ὅπως ἀντιταχθῇ κατὰ τῆς προελάσεως τῶν Μακεδόνων. Ἐκτὸς τῶν στρατευμάτων, ὅσα εἶχεν ἀπὸ τῆς δολοφονίας τοῦ μεγάλου βασιλέως, συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν ἐκ τῆς Βακτριανῆς καὶ Σογδιανῆς περίπου ἑπτακισχιλίους ἵππεῖς, προσῆλθον δὲ εἰς αὐτὸν καὶ χιλιάδες τινὲς Δαῶν. Καὶ πολλοὶ δὲ μεγιστᾶνες τῆς χώρας, ὁ Δαταφέρνης καὶ Ὁξυάρτης ἐκ τῆς Βακτριανῆς, ὁ Σπιταμένης ἐκ τῆς Σογδιανῆς καὶ ὁ Κατάνης ἐκ τῆς Παραϊτακηνῆς ἦσαν μετ' αὐτοῦ· ἔτι δὲ καὶ ὁ Σατιβαρζάνης, ἀφ' οὗ ἀπέτυχεν ἡ ἀποστασία αὐτοῦ ἢ κατὰ τὰ νῶτα τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἶχε καταφύγη πρὸς αὐτόν. Ἡ συμφορὰ αὕτη φαίνεται ὅτι παρεῖχεν εἰς τὸν Βῆσσον τὸ μέγα ὄφελος, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἀποτραπείς ἅπαξ ἀπὸ τῆς πρὸς τὰ Βάκτρα λεωφόρου, πιθανῶς ἔμελλε νὰ φοβηθῇ τὰς διὰ τοῦ Καυκάσου δυσπροσίτους παρόδους, καὶ ἢ τὴν κατὰ τῆς Βακτριανῆς ἐκστρατείαν νὰ ἐγκαταλείψῃ, ἢ τοῦλάχιστον νὰ δώσῃ καιρὸν πρὸς νέας καὶ μείζονας παρασκευάς, ἵσως δὲ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν παρακειμένην Ἰνδικήν, καὶ τότε δὲν θὰ ἦτο δύσκολον νὰ ἐξεγείρῃ κατὰ τὰ νῶτά του καθολικὴν ἐπανάστασιν τῶν νεωστὶ ὑποταχθεῖσῶν χωρῶν.

Ὁ Βῆσπος διέταξε νὰ ἐρημώσωσι πάσας τὰς χώρας τὰς ἐπὶ τῆς βορείου κλιτύος τοῦ ὄρους μέχρις ἀποστάσεως πολλῶν ἡμερῶν, ἵνα καταστήσῃ ἀδύνατον πᾶσαν εἰσβολὴν ἐχθρικοῦ στρατοῦ. Εἰς δὲ τὸν Σατιβαρζάνην, ὅστις ἐδύνατο νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀφοσιώσεως τῶν πρῶν αὐτοῦ ὑπηκόων, παρέδωκε δισχιλίους περίπου ἱππεῖς, ἵνα μετ' αὐτῶν ἐκτελέσῃ ὅπισθεν τῶν Μακεδόνων περισπασμόν, ὅστις ἂν ἐπετύγγανεν, ἀπέκοπτεν ἐντελῶς τοὺς πολεμίους. Οἱ Ἀρειοὶ ἐπανεστάτησαν, ἅμα ἐμφανισθέντος τοῦ πρῶν δεσπότης αὐτῶν, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου διορισθεὶς σατράπης Ἀρσάμης ἐφαίνετο εὐνοῶν τὴν ἀποστασίαν. Ὁ Βῆσπος ἔπεμψε καὶ εἰς τὴν Παρθικὴν πρὸς τινα τῶν πιστῶν αὐτοῦ Βαρζάνην, ὅπως καὶ ἐκεῖ ὑποκινήσῃ ἐπανάστασιν ὑπὲρ τῶν συμπερόντων τῶν ἀρχαίων Περσῶν¹.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβε τὴν εἶδησιν περὶ τῆς νέας ἀποστασίας τῶν Ἀρείων ἐν τῇ Ἀραχωσίᾳ· ἔπεμψε λοιπὸν πάραυτα εἰς τὴν Ἀρείαν τὸ ἱππικὸν τῶν συμμάχων, ἑξακοσίους ἄνδρας, ὑπὸ τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν Ἐρίγυιον καὶ Κάρανον, ἔτι δὲ τοὺς ὑπὸ τὸν Ἀρτάβαζον Ἑλληνας μισθοφόρους, ἑξακισχιλίους ἄνδρας, ἐν οἷς ἦσαν καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Ἀνδρόνικον² κατὰ τὰς Κασπίας πύλας αὐτομολήσαντες. Ταῦτοχρόνως δὲ παρήγγειλεν εἰς τὸν σατράπην τῆς Ὑρκανίας καὶ Παρθικῆς Φραταφέρνῃν νὰ ἐνωθῇ μετ' ἐκείνων ἔχων τοὺς ἑαυτοῦ ἱππεῖς. Συγχρόνως δὲ ἐξώρμησεν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς Ἀραχωσίας³, καὶ ἐν μέσῳ ψυχροτάτου χειμῶνος διέβη

¹) Ἀρξιδιανῶ Γ', 28, 10· Δ', 7, 1.

²) Ἀρξιδιανῶ Γ', 28, 2. Οἱ παρὰ τῷ Κουρτίῳ (VII, 3, 2) ἀριθμοὶ ἐπιδεδαιούνται ὑπὸ τῆς ἐσωτερικῆς πιθανότητος τῶν πραγμάτων. Οἱ σύμμαχοι ἱππεῖς συμποσύνται κατὰ τὸν Διόδωρον (IZ', 17) τοὺλάχιστον εἰς 600, κατὰ δὲ τὴν ἐν Ἀρβήλοις μάχην διανέμονται μετὰ τοῦ Ἐρίγυιου καὶ Κοράνου (οὕτως ὀνομάζει αὐτὸν ὁ Ἀρξιδιανὸς I', 12, 4, ἐνταῦθα δὲ Κάρανον)· ὁ δὲ Ἀνδρόνικος ἡγεῖτο τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων τῶν πρῶν μετὰ τοῦ Δαρείου, 1,500 περίπου τὸν ἀριθμόν· δὲν εἶνε δὲ ἀπίστευτον ὅτι ὁ Ἀρτάβαζος ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοσοῦτον τιμώμενος καὶ πολλάκις ἐν τῷ βίῳ του μετὰ Ἑλλήνων μισθοφόρων ἀναστραφεὶς ἔλαβε τὴν ἡγεμονίαν τοῦ μέρους τούτου τῶν ὀπλιτῶν. Εἶνε πρόδηλον ὅτι ὡς Πέρσης ἐξελέχθη κατὰ προτίμησιν πρὸς ταύτην τὴν ἐκστρατείαν.

³) Κατὰ τὸν Κούρτιον (VI', 3, 4) ἐν ταύτῃ τῇ πορείᾳ προσήλθον εἰς τὸν Ἀλέξαν-

τάς γυμνάς διαβάσεις τῶν ὁρέων τῶν χωρίζοντων τοὺς Ἀραχωσίους ἀπὸ τῶν Παροπαμισαδῶν· καὶ εὔρε τὸ ὑψίπεδον τοῦτο πολυάνθρωπον καὶ τοὺς ἀγροὺς κεκαλυμμένους ὑπὸ βαθείας χιόνος, ἀλλ' οὐχ ἤττον καὶ ἱκανὰ ἐπιτήδεια ἐν ταῖς πολλαῖς κώμαις, αἵτινες τὸν ὑπεδέχθησαν φιλικῶς ¹. Ἐσπευσε δὲ νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν μᾶλλον ἀναπεπταμένην χώραν τοῦ ἄνω Καβούλ ποταμοῦ, καὶ τοῦτον διαβάς προέβη μέχρι τῆς ὑπωρείας τοῦ ὑψηλοῦ «Καυκάσου» (Ἰνδού-Κούσσ), πέραν τοῦ ὁποίου κεῖται ἡ Βακτριανή. Καὶ ἐνταῦθα διεχείμασεν ².

Ἡ χώρα τοῦ Καβούλ κεῖται περίπου ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους καὶ ἡ Κύπρος καὶ Κρήτη. Εἶνε ὑψηλὴ κοιλάς, ἔχουσα ὕψος 6,300 ποδῶν περίπου ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης· εἶνε ἄρα κατὰ πεντακοσίους πόδας ὑψηλότερα τοῦ Ἀγ. Μαυρικίου καὶ τῆς Σιλβαπλάνας ἐν τῇ Ἄνω Ἐγγαδινῇ. Ἐντεῦθεν ἐπτά διαβάσεις φέρουσι διὰ τοῦ ὄρους Καυκάσου εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Ὠξοῦ· τρεῖς τούτων τῶν διαβάσεων ἀνέρονται πρὸς τὰ ἄνω εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Πουνδζίρ· ἡ ἀνατολικωτάτη δὲ παστῶν εἶνε ἐκείνη, ἥτις ἀπὸ τοῦ Κεβάκ ἢ Τοῦλ φέρει εἰς

ὅραν τὰ στρατεύματα τὰ ἐν Ἑκδατανοῖς ὑπὸ τὸν Παρμενίωνα διατρίβοντα, 6,000 Μακεδόνες καὶ 200 Μακεδόνες ἱππεῖς, 5,000 μισθοφόροι πεζοὶ καὶ 600 ἱππεῖς· *haud dubie robur omnium virium regis*. Δυστυχῶς ὁ Ἀρρδιανὸς δὲν λέγει πῶς ἐξετελείσθη ἡ ἐν Γ', 19, 7 ἀναγραφείσα διαταγή, καθ' ἣν ταῦτα τὰ στρατεύματα ὤφειλον νὰ πορευθῶσι διὰ τῆς χώρας τῶν Καδουσίων, τοῦτέστι προχωροῦντα κατὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Κασπίας θαλάσσης, καὶ πότε τὸ σῶμα τοῦτο συνήντησε τὸν Ἀλεξάνδρον. Ὁ δὲ συνδυασμὸς ὅτι ὁ Πολυδάμας, κομίζων τὴν διαταγὴν τῆς θανατώσεως τοῦ Παρμενίωνος, ἐκόμισε καὶ τὴν τῆς πορείας τοῦ στρατεύματος, καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἐξαγωγή χρονολογικῶν συμπερασμάτων θὰ ᾔτο αὐθαίρετον. Ὅτι μέρος τούτων τῶν στρατευμάτων, οἱ μισθοφόροι ἱππεῖς καὶ οἱ παραμεινάντες ἐβελονταὶ Θεσσαλοὶ ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἐκ Ζαδρακάρτων ἐξοδὸν συνήντησαν τὴν στρατιάν, ἐξάγεται ἐκ τοῦ Ἀρρδιανοῦ Γ', 25, 4.

1) *Στράβωνος* ΙΕ', 725 Ὁ Κούρτιος περιγράφει τὴν διάδασιν τοῦ ὑψιπέδου τούτου τοῦ Γίλνι λίαν ὑπερβολικῶς· πολλὰ ὅμως τῶν γεωγραφικῶν αὐτοῦ σημειωμάτων εὕρισκονται ἐπιβεβαιούμενα ὑπὸ τῶν διαβεβαιώσεων τοῦ Baber, τοῦ Elphistone καὶ ἄλλων.

2) Ἡ ἀνάπαυσις αὕτη ἐξάγεται ἐκ τοῦ Ἀρρδιανοῦ Γ', 28, 4 Ὅτι δ' ἐκεῖ ἔκτισε πόλιν καὶ ἐτέλεσε θυσιάς καὶ ἑορτάς, μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τοῦ *Στράβωνος* (ΙΕ', 25) «διαχειμάσας αὐτόθι καὶ πόλιν κτίσας».

τὸ Ἀνδερὰβ διὰ στενοῦ ἔχοντος ὕψος 13,200 ποδῶν¹ Αὗται δὲ αἱ διαβάσεις καὶ ἔτι μᾶλλον αἱ τρεῖς ἐπόμεναι, αἵτινες κατέρχονται εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Σουρκάβ ἐπὶ τέσσαρας ἢ πέντε μῆνας εἶνε τοσοῦτον χιονοσκεπεῖς, ὥστε μόλις δύναται τις νὰ τὰς διέλθῃ· τότε εἶνε ἀνάγκη ν' ἀκολουθήσῃ τις τὴν δυτικωτάτην στενὴν διὰ-βασιν τὴν τοῦ Μπαμιυάν, δι' ἧς ἐν διαστήματι ἐξήκοντα περίπου μιλίων ἔρχεται τις ἀπὸ τοῦ Καβούλ εἰς Μπάλκ. Ἡ ὁδὸς αὕτη διέρχεται διὰ πολλῶν ὄροσειρῶν ἐντεῦθεν καὶ πέραν τοῦ κυρίου ὄρους καὶ αἱ μεταξὺ τούτων κοιλάδες, ἔχουσαι ἀφθόνους πηγὰς, νομάς καὶ ποίμνια, κατοικοῦνται ὑπὸ φιλησύχων ποιμενικῶν φυλῶν². Νεώτερός τις περιηγητής, ὅστις διῆλθε τὰ τελευταῖα ταῦτα στενά, γράφει «Ὡδεύομεν ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας (ἦτο Μάϊος) μεταξὺ ἀποκρήμων κορυφῶν καὶ βραχιδῶν τοιχωμάτων, ἅτινα ἀπέκρυπτον ἀφ' ἡμῶν τὸν ἥλιον καὶ ἀνεστηλώνοντο ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς ἡμῶν εἰς κάθετον ὕψος 2,000 μέχρι 3,000 ποδῶν. Ἡ ρίς μου ἐνταῦθα ἐπάγωσε, καὶ οἱ ὀφθαλμοί μου σχεδὸν ἐτυφλώθησαν ὑπὸ τῶν χιονοσκεπῶν ἐκτάσεων. Δὲν ἠδυνάμεθα δὲ νὰ προχωρῶμεν εἰμὴ τὴν πρωίαν μόνον, ὅτε ἡ χιών ἦτο ἐπιπαγωμένη. Τὰ ὄρη ταῦτα εἶνε σχεδὸν ἀκατοίκητα, καὶ τὸ κατασκήνωμα ἡμῶν, διαρκούσης τῆς ἡμέρας, ἦτο ἡ «κοίτη τοῦ χειμάρρου»³.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔχων ἐξ ἀριστερῶν τὸ ὑψηλὸν ὄρος, ἐστρατοπέδευσεν ἐν τόπῳ, ὅστις ἦτο πλησιέστερος πρὸς τὰ ἐπίπονα ἀνατολικά στενά, ἰδίως τὸ τοῦ Ἀνδερὰβ, ἢ πρὸς τὸ εὐδατώτερον δυτικὸν στενόν. Ὁ δὲ Βῆσσος θὰ προσεδόκα νὰ ἴδῃ αὐτὸν διὰ τοῦτου τοῦ τελευταίου ἐρχόμενον, καὶ ἀναλόγως ταύτης τῆς προσ-

¹) Τὴν ὁδὸν ταύτην τῶν στενῶν τοῦ Τοῦλ ὀνομαζομένην καὶ ἐκ τοῦ φρουρίου Κεβάκ, περιγράφει ὁ Wood (Journey σ. 275), ὅστις ἠκολούθησεν αὐτὴν τῷ 1837, ἐπανερχόμενος ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν πηγῶν τοῦ Ὡξου.

²) Τὸ κλασικὸν χωρίον περὶ τῆς χώρας τούτων τῶν στενῶν εὐρίσκεται ἐν τοῖς τοῦ Σουλτάνου Baber Mémoires (σ. 139) Τὰ ἀνατολικά αὐτῆς διῆλθεν ὁ Τιμούρ καὶ ὁ Chereffeddin γράφει περὶ αὐτῶν ἐν ἀρχῇ καὶ τέλει τοῦ τετάρτου βιβλίου πολλὰ παρατηρήσεις ἀξίαι. Σήμερον ἀκριδέστερα παρὰ Masson [Journey II, σ. 352 ἐξ.).

³) Burnes (Asiat. Journ. 1833 Febr. σ. 163).

δοκίας θὰ ἔλαβεν τὰ μέτρα του· ἦτο λοιπὸν ὀρθότερον νὰ προτιμήσῃ τὰ πλησιέστερα στενὰ καὶ νὰ ἀναπαύσῃ ἐπὶ μακρότερον τὸν στρατὸν τοσοῦτον μᾶλλον, καθόσον οἱ ἵπποι τοῦ στρατοῦ εἶχον πολὺ ταλαιπωρηθῇ ὑπὸ τῶν χειμερινῶν κακουχιῶν. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ὑπῆρχε καὶ ἄλλη περίστασις. Ἐξ ὧσων ὁ βασιλεὺς ἤκουσε καὶ εἶδεν ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Καβούλ, θὰ κατενόησεν ὅτι ταῦτα τὰ στενὰ εἶνε ἡ πύλη ἢ εἰσάγουσα εἰς νέον κόσμον, πλήρη μικρῶν καὶ μεγάλων πολιτειῶν, κατοικούμενον ὑπὸ πολλῶν μαχίμων φυλῶν, τὰς ὁποίας ἀναμφιβόλως ἡ εἰδησις ὅτι προσεγγίζει ὁ κατακτητὴς θὰ ἐνέβαλλεν εἰς οὐκ ὀλίγην ταραχήν, καὶ ἴσως θὰ παρεκίνηι αὐτοὺς νὰ λάβωσι καὶ μέτρα, ὥστε ἂφ' οὗ προχωρήσῃ πρὸς βορρᾶν, νὰ καταστήσωσιν εἰς αὐτὸν ἀδύνατον τὴν ἐπάνοδον διὰ τῶν αὐτῶν στενῶν, ἅτινα τῶρα εἶχεν ἔμπροσθέν του. Πρὸς ἐξασφάλισιν δὲ ταύτης τῆς θέσεως ἐκτίσθη ἐκεῖ, ὅπου ἦτο τὸ στρατόπεδον, σχεδὸν ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ σημερινοῦ Μπεγράμ πόλις «'Αλεξάνδρεια ἡ ὑπὸ τὸν Καύκασον», ἐν ᾗ κατέστησεν ἰσχυρὰν φρουράν¹. σατράπης δὲ τῆς χώρας ὠρίσθη ὁ Πέρσης Προέξης καὶ ἐπίσκοπος εἰς τῶν ἐταίρων ὁ Νειλόξενος².

¹) Τὴν θέσιν τῆς πόλεως ταύτης, sub ipso Caucaso (*Πλινίου* V. 16), πρὸ πολλοῦ ἤδη, διαφωνοῦν πρὸς τὸν C. Ritter, ὅστις ἐνόμισεν ὅτι εὑρεν αὐτὴν ἐν Bamiyan, ἀνεζήτησα εἰς τὸν τόπον, ὅπου ὁ Gurbend καὶ ὁ Pundschir, διασχίσαντες τὰ ἔσχατα ὑψώματα ἐνώνονται. Τὴν δὲ θέσιν αὐτῆς δηλοῦσι τὰ παρὰ τὸ Charikar καὶ Gharband (Gurbend) ἱερεῖα, ἅπερ ὁ Wilson (*Ariana antiqua* σ. 184) σημειώνει εἰς ἀπόστασιν 40-50 ἀγγλ. μιλίων ἀπὸ τοῦ Καβούλ. Ἀκριβέστερον περὶ τούτων πραγματεύεται νῦν ὁ Cunningham (*The ancient Geogr. of India* 1871, I, σ. 21 ἐξ.), ὅστις ὁμῶς ἀδίκως τὴν παρὰ *Στεφάνου τῷ Βυζαντίῳ* (ἐν λ.) «'Αλεξάνδρειαν... ἐν τῇ Ὀπιανῇ κατὰ τὴν Ἰνδικὴν» ταυτίζει πρὸς τὴν Alexandria sub ipso Caucaso. Δὲν πιστεύω πλέον ὅτι ὁ 'Αλεξάνδρος ἠκολούθησε τὴν διὰ τοῦ Bamiyan ὁδόν, ἀλλὰ τὴν τοῦ Anderab, ὅπερ οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ὀνομάζουσι, φαίνεται, Δράφακα ὁ *Ἀρξιδανὸς* Γ', 29, 1), Ἄδραφα ὁ *Στράβων* (IA', σ. 516). Ἐν τῇ νῆα πόλει παρέμειναν κατὰ τὸν *Κούρτιον* (VII, 3, 23) 7,000 Μακεδόνες παλαίμαχοι· ἐν αὐτῇ δὲ καὶ ταῖς παρακειμέναις κατὰ τὸν *Διόδωρον* (IZ', 83, 3,000 ἐκ τῶν «ἐκτὸς τάξεως συνακολουθησάντων», 7,000 βάρβαροι καὶ ἐκ τῶν μισθοφόρων οἱ βουλόμενοι.

²) *Διόδωρον* IZ', 83 «καὶ ἄλλας πόλεις ἐκτισεν ἡμέρας ὁδὸν ἀπεχούσας τῆς 'Αλεξανδρείας», ὅπου βεβαίως δὲν πρέπει νὰ γράψῃ τις μετὰ τοῦ Wesseling «ἄλλην πόλιν... ἀπείχουσαν» κατὰ τι χειρόγραφον Παρισινόν. Λεπτομερέστερα ἐν τῷ Παραρτήματι τοῦ Γ'. τόμου τῷ περὶ κτισμάτων τοῦ 'Αλεξάνδρου.

Ἄφ' οὗ δὲ παρῆλθον αἱ ἡμέραι τοῦ δριμέος φύχους, ὁ Ἀλέξανδρος ἐξώρμησεν ἐκ τῶν χειμαδίων, ἵνα δώσῃ τὸ πρῶτον παράδειγμα ὑπερβάσεως ὄρους, πρὸς τῆς ὁποίας τὴν καταπληκτικὴν τόλμην μόνον τὰ ὅμοια τολμηρὰ ἐγχειρήματα τοῦ Ἀννίβου δύνανται νὰ ἀμιλλῶνται. Αἱ δὲ περιστάσεις, καθ' ἃς ὁ Ἀλέξανδρος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιχειρήσῃ ταύτην τὴν πορείαν ἐδυσχέρανον αὐτὴν οὐκ ὀλίγον, διότι τὸ μὲν ὄρος ἦτο ἔτι χιονοσκεπές, ὁ δὲ ἀὴρ ψυχρὸς καὶ αἱ ὁδοὶ δύσβατοι· κώμας εὗρον μὲν πολλὰς καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῶν φιλησύχους καὶ προθύμους νὰ δώσωσι πᾶν ὅ,τι εἶχον, ἀλλ' οὐδὲν εἶχον εἰμὴ τὰ ποίμνιά των· τὰ δὲ ὄρη, γυμνὰ καὶ ἀραιῶς μόνον κεκαλυμμένα ὑπὸ θάμνων τερεθίνθου, δὲν παρῆχον καύσιμον ὕλην· δι' ὃ καὶ ἔτρωγον τὸ κρέας ὠμὸν καὶ ἄνευ ἄρτου, ἀρτύοντες μόνον διὰ σίλφιου κατ' ἐκεῖνα τὰ ὄρη φυσομένου. Καὶ οὕτως ὠδευσαν ἐπὶ δεκατέσσαρας ἡμέρας δι' ὀρεινῶν ὁδῶν, ὅσον δὲ μᾶλλον ἐπλησίαζον πρὸς τὰς βορείους κλιτύας, τόσον ἐπαισθητοτέρα ἦτο ἡ ἔνδεια. Διότι τὰς μὲν χώρας εὗρον δεδηωμένας καὶ ἐρήμους, τὰ δὲ χωρία κατακεκαυμένα καὶ τὰ ποίμνια ἀπομεμακρυσμένα· ἦσαν λοιπὸν ἠναγκασμένοι νὰ τρέφονται διὰ ῥιζῶν, καὶ νὰ σφάζωσι τὰ ὑποζύγια. Μετὰ πολλοὺς δὲ καὶ ἀμυθήτους μόχθους, κακουχούμενοι ὑπὸ τοῦ φύχους καὶ τῆς πείνης, ἀπολέσαντες πολλοὺς ἵππους καὶ ἀθλιέστατα ἐνδεδυμένοι, ἔφθασαν τέλος οἱ στρατιῶται τὴν δεκάτην πέμπτην ἡμέραν εἰς τὴν πρῶτην πόλιν τῆς Βακτριανῆς τὰ Δράψακα ἢ Ἀδραψα¹ (τανὺν ἴσως Ἀνδερὰβ) κειμένην εἰς ἱκανὸν ἔτι ὕψος ἐπὶ τοῦ ὄρους.

Ὁ Ἀλέξανδρος παρίστατο εἰς τὰ πρόθυρα χώρας πολὺ διαφόρου τῆς μέχρι τοῦδε οὐχὶ δυσκόλως ὑποταχθείσης. Ἡ Βακτριανὴ καὶ Σογδιανὴ ἦσαν χῶραι παναρχαίου πολιτισμοῦ, ἴδιον ἄλλοτε κράτος ἀποτελοῦσαι, ἴσως ἡ πατρίς τοῦ Ζωροάστρου καὶ τῆς διδα-

¹) *Στραβῶνος* ΙΕ', σ. 725 « πεντεκαίδεκαταῖος ἀπὸ τῆς κτισθείσης πόλεως καὶ τῶν χειμαδίων ἦκεν εἰς Ἀδραψα ». Ὁ Wood (*Journey* ἐκδ. 6'. 1872, σ. 273 ἐξ.) ὑπολογίζει ἀπὸ τοῦ Anderab μέχρι τῆς κοιλάδος τοῦ Pundschir 125 ἀγγλ. μίλια. Εὔρε δὲ κατὰ τὸ δεύτερον δεκαπενθήμερον τοῦ Ἀπριλίου τεσσάρων ποδῶν χιόνα ἐπὶ τοῦ ἀκροτάτου τῆς ὁδοῦ.

σκαλίας αὐτοῦ, ἥτις εἶχεν ἐξαπλωθῇ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν Ἰράν. Ὑποταχθεῖσα δὲ ἔπειτα εἰς τοὺς Ἀσσυρίους, τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Πέρσας ἢ χώρα αὕτη, ἥτις περιεβάλλετο πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς ὑπὸ τῶν τουρανικῶν φυλῶν καὶ πάντοτε ἠπειλεῖτο ὑπὸ τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν, εἶχε τὴν ὑπέροχον σημασίαν οἰονεὶ προαυλίου σπουδαίως προστατεύοντος τὸ Ἰράν καὶ πρὸς στρατιωτικὴν ἄμυναν ὀργανωμένου. Τὸ ὅτι δὲ ὁ Βῆσσος «ὁ σατράπης τῆς χώρας τῶν Βακτρίων» ἤγαγεν εἰς τὴν ἐν Ἀρβήλοις μάχην μετὰ τῶν Σογδίων καὶ τῶν πρὸς τὴν Βακτριανὴν ὁμορούντων Ἰνδῶν καὶ τοὺς σκυθικοὺς Σάκας, οὐχὶ ὡς ἰδίους αὐτοῦ ὑπηκόους, ἀλλ' ὡς «συμμάχους τοῦ μεγάλου βασιλέως», ἐσήμαινεν, ὅτι ἐνταῦθα προσεδόκατο ποιά τις ἐνότης περὶ τὴν στρατιωτικὴν διεύθυνσιν καὶ σύμπραξις τῶν σκυθικῶν φυλῶν, ἥτις ἐδύνατο πολὺ μᾶλλον νὰ δυσχεράνη τὴν καθυπόταξιν τούτων τῶν χωρῶν.

Μόνον ἴσως ἡ αἰφνιδια εἰσβολὴ τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ ἐξ ἀπροσδοκίτου μέρους καθίστα τὸ πρᾶγμα εὐχερέστερον. Μετὰ βραχεῖαν λοιπὸν ἀνάπαυσιν συντόνως πορευόμενος ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τῶν στενῶν τῶν σχηματιζομένων ὑπὸ τῶν βορειοτάτων ἀντηρίδων, κατῆλθεν εἰς τὴν Ἀορνον καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῆς ἐφόρου πεδιάδος τῆς Βακτριανῆς ἦλθεν εἰς τὰ Βάκτρα τὴν πρωτεύουσαν τῆς χώρας, οὐδαμοῦ εὐρῶν ἀντίστασιν.

Ὁ Βῆσσος, ἐν ὅσῳ οἱ πολέμιοι ἀπείχον μακράν, ἔχων πλήρη πεποίθησιν καὶ φανταζόμενος, ὅτι τὰ ὄρη καὶ αἱ δηώσεις ἐπὶ τῆς βορείου αὐτῶν κλιτύος ἤθελον προστατεύσῃ τὴν περὶ τὸν Ὠξὸν χώραν, μόλις ἀκούσας περὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀνέζευξε μετὰ σπουδῆς ἐκ τῶν Βάκτρων καὶ φεύγων διέβη τὸν Ὠξόν· ἀφ' οὗ δὲ ἐνέπρησε τὰ διαπεραιώσαντα αὐτὸν πλοῖα, ὑπεχώρησεν εἰς τὰ Ναύτακα τῆς Σογδιανῆς. Καὶ εἶχε μὲν περὶ αὐτὸν χιλιάδας τινὰς Σογδίων ὑπὸ τὸν Σπιταμένην καὶ Ὀξυάρτην, ὡς καὶ τοὺς περὶ τὸν Τάναϊν Δάας· ἀλλ' οἱ Βάκτριοι ἱππεῖς, ἅμα ἰδόντες ὅτι ἡ χώρα αὐτῶν ἐγκατελείφθη, ἀποσπασθέντες τοῦ Βῆσσου δι-